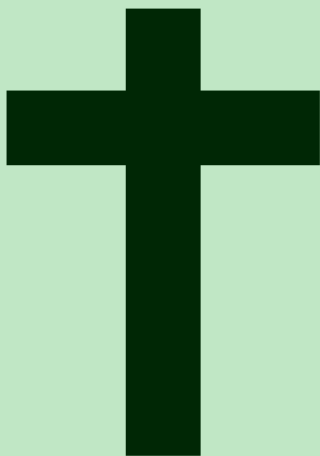

Ta lə Luwə Kunmindī
kī Sigi

New Testament in Gor

Ta lə Luwə Kunmindɪ kɪ Sigi
New Testament in Gor

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gor

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
2c67456e-bce1-5ef4-9c95-47d2d9335aa4

Contents

Matiye	1
Marki	53
Luki	86
Jan	139
Kulə'gi læ njekawkulə'gi	176
Roman'gi	223
1 Korenti'gi	246
2 Korenti'gi	267
Galati'gi	281
Epeji'ti	289
Pilipi'gi	297
Kolosi'gi	303
1 Tesaloniki'gi	309
2 Tesaloniki'gi	314
1 Timote	317
2 Timote	324
Titi	329
Pilemon	332
Ebirə'gi	334
Jaki	353
1 Piyər	359
2 Piyər	365
1 Jan	369
2 Jan	375
3 Jan	376
Judi	378
Ta Nya'gi Kikiyə ki Tekidə'a	380

Poyta ki maji ki Matiye ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Matiye ndangi

Makitu kin or'je Poyta ki maji toki Jeju in Njekaji ki ndoki Luwə un ndu'ne ene n'a n'adi'je kaa ə adi kaa to kin. Matiye toji'je toki koji Jeju Kirisiti tolta kunndu'gi ki toi me Kunmind'i'ti ki koko. Ningə Jeju in de ki Luwə mbət'ə in Ngonn Luwə ki isi kumngayira ki ndo'gi.

Makitu Matiye el'je poy nya'gi ki Jeju ra'de, tumginn'ə lo koj'o'ti biti te'n doboy mbər'ti ki ində adi njendo'gi li'ə. In ndigi kelta do nya'gi'ti pəti ki rai nya ojido kisikidətaə lə Jeju el, nan ndigi mannaji do nya'gi'ti ki Jeju ra num, nyando'gi li'ə num to. Nya'gi ki joo kin ə Matiye əsi kagi do'ti me makitu'ti lə'ne. Matiye tudə kunəta'gi ki Jeju ndo ojido Konbe lə Luwə me kunəta'gi'ti əsi ginn mi be: 1) nyando ki do mbal'ti (Rowninn'ə 5-7); 2) ta kəji ki njendo'gi ki do'gi gidə in joo (10); 3) kujita ki ojido Konbe lə Luwə (13); 4) in ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti (18); 5) re konbe (25).

Kon ta'gi ki me'ti: Ginn kaw ki koji Jeju Kirisiti 1-2. Batəm lə Jeju ki nan ki Su nan'a 3-4. Nyando ki do mbal'ti 5-7. Nya'gi ki dum ra ki Jeju ra'de 8-9. Jeju ulə njendo'gi lə'ne 10. Ta'gi ki el ki nje tanro'gi 11-12. Kujita'gi ki ojido Konbe lə Luwə 13. Nya'gi ki dum ra ki ta'gi ki wal ki Parisi'gi 14-17. In ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti 18. Kin Galile'ti biti te ki Jerujalem'ti 19-23. Re lə konbe 24-25. Kon, koy ki te lo koy'ti lə Jeju 26-28.

Ginn kaw Jeju (Luk 3.23-38)

¹ Ginn kaw lə Jeju Kirisiti ki ngonnkaw *Dabidi, ki ngonnkaw *Abiraham ə to kin: ² Abiraham oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngannkon'a'gi. ³ Juda in ki Tamar oji Peresi ki Jara, Peresi oji Esirom, Esirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Nason, Nason oji Salmon, ⁵ Salmon in ki Rahabi oji Bowaji, Bowaji in ki Ruti oji Obedi, Obedi oji Jese, ⁶ Jese oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji'n Salomon, ⁷ *Salomon oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Asa, ⁸ Asa oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi, ⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasa, Manasa oji Amon, Amon oji Jojiyasi, ¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngannkon'a'gi. Dəkagilo'ə'ti kin ə uwəi de'gi ki Jerujalem awi se'de bər Babilon'ti*.

¹² Loki awi se'de Babilon'ti, Jekoniyasi oji Salatiyel, Salatiyel oji Jorobabel, ¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajor, ¹⁴ Ajor oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matan, Matan oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisepi ki ngaw Mari. Ningə Mari oji Jeju ki bari'ə Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə. ¹⁷ Ulə ngirə do Abiraham'ti biti te'n do Dabidi'ti, ginn koji in do'gi gidə

* 1:11 1.11 2 Ngar'gi 24.12-16

in sɔ, ə in dɔ Dabidi'ti biti kaw bər Babilon'ti, in ginn koji dɔgi gidə sɔ, taa in dɔ kaw bər Babilon'ti biti koji Kirisiti'ti, in ginn koji dɔgi gidə in sɔ tɔ.

*Koji Jeju
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Gorow koji Jeju Kirisiti ə to kin. Kon'a Mari in njenduwə lə Jisepi ki uwə dɔ'a. Ningə, loki ingəi nan dene ki dingəm el bay ə, Mari in səm ki tɔgi lə Ndil Luwə. ¹⁹ Lo kin'ti non be, Jisepi ki njenduwə lə Mari, in de ki dana, ndigi kadi n'elta kin ki taga n'ulə'n rɔsɔl dɔ Mari'ti el, adi oji me'ne'ti kadi n'inyəi nan ki Mari gidi kuwə par. ²⁰ Loki oji ta kin be me'ne'ti ningə, malayka lə Burəbe te bus me nii'ti el'ə ene: «Jisepi, ngonnkaw Dabidi, bɔl el kadi taa Mari ne'i'ti, tado ngonn ki to me'i'ti kin, in ngonn ki re ki gorow lə Ndil Luwə. ²¹ Mari a oji ngonn ki dingəm, ningə a ində tɔ'a nan Jeju, tado in ə in de ki a aji de'gi lə'ne me majel'gi'ti lə'de.»

²² Nya'gi kin pəti a rai nya be kadi ta ki Burəbe el ki ta njekeltakita'a'ti kete nu kin tolta'ne.

²³ Burəbe el ene:

«Oyi ngonn ki mandi ki gər dingəm el bay a in səm,
A oji ngonn ki dingəm,
Ningə a bari'ə Emanuwel,

Ki kər ginn'ə nan: “Luwə in se'je†”.»

²⁴ Loki Jisepi ndəl dɔ bi'ti, ra toki malayka lə Burəbe el'n'ə, adi taa Mari ne'ne'ti, re si'ə kəy. ²⁵ Nan gər'ə ki dene ki dingəm'ti el, biti kadi Mari oji'n ngonn. Oji ngonn ki dingəm, adi Jisepi ində tɔ'a nan Jeju.

2

Nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti rei oyi Jeju

¹ Oji Jeju Betilehem*, dɔnangi ki Jude'ti, dɔkagilo konbɛ'ti lə ngar Erodɪ. Go koj'o'ti, nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti, in lo kuwə kadi'ti rei Jerujalem, ² ningə dəji eyina: «Ngar lə *Juwipi'gi ki oji'ə kin in ra be ə? J'oo mee li'ə te lo kuwə kadi'ti ə ji re kadi j'ɔsi məkəsi'je nanga non'a'ti.» ³ Loki Ngar *Erodɪ oo ta kin, me'ə gangi mann, nan'ti ki de'gi ki Jerujalem'ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, dəji'de ke lo ki ra be ə a oji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? ⁵ Ə eli'ə eyina: «A oji'ə Betilehem'ti, dɔnangi ki Jude'ti, tado ta ki njekeltakita Luwə'ti el ə to kin:

⁶ «In de'gi ki Betilehem ki dɔnangi'ti ki Juda,

Kadi in gəri toki rɔta'ti,

Be lə'se in ki nda'a goto el jagi dann bəbo'gi'ti ki dɔnangi ki Jude'ti, ki nda'de to'ti,

Tado ngar ki njekɔrnon de'gi lə'm, Isirayel'gi a te dann'se'ti†.»

⁷ Lo kin'ti, Erodɪ bar nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti gidi kuwə, dəji'de ke dɔkagilo ki ra inbɛ bangi ə mee te'n wa? ⁸ Ningə go'ti, ulə'de Betilehem'ti ene: «Ai dəji ta ki rɔta'ti dɔ ngonn'ti kin. Loki ingəi'ə ningə, rei eli'm'in adi m'in kaa m'aw m'ɔsi məkəsi'm nanga non'a'ti tɔ.»

⁹ Go ta'ti læ ngar kin ningø, nje nyagør'gi osi dō row'ti isi awi. Ə loki isi awi ningø nyi oyi mee ki oyi'ə lo kuwə kadi'ti kakin ə ra njiyə non'de'ti. Njiyə re te dō kəy'ti ki ngonn to'ti ningø, ra lokati. ¹⁰ Loki oyi mee kin, rō'de nəl'de ngayn. ¹¹ Ə uri me kəy'ti ningø, oyi ngonn in ki kon'a Mari, ningø osi məkəsi'de nanga, piti'ə. Go'ti, tei ta bōl'gi læ'de, adi'ə ɔr, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go nya'gi'ti kin, Luwə el'de me nii'ti kadi təli gogi ki row ki dō Erodi'ti el. Be ə, təli awi be læ'de ki row ki rangi.

Anyi nan ki Jeju awi si'ə Ejipiti

¹³ Loki nje nyagør'gi awi ningø, malayka læ Burəbe te me nii'ti el Jisepi ene: «Ində taa un ngonn in ki kon'a, ə anyi aw se'de Ejipiti. Aw si'ti non biti kadi m'in m'el'i bay taa in təl re se'de, tado Erodi a sangi kadi n'tol ngonn kin.»

¹⁴ Jisepi ində taa kondō'ti non, un ngonn in ki kon'a, ningø anyi aw se'de Ejipiti'ti. ¹⁵ Si'ti non biti koy Erodi, adi ta ki Burəbe el ki ndu njekeltakita'a'ti ene: «M'bar ngonn'm kadi te me be'ti ki Ejipiti kō†» kin tolta'ne.

Erodi təl ngann'gi ki kasi me be'ti ki Betilehem

¹⁶ Loki Erodi oo kadi nje nyagør'gi ədi'ə, wongi ra'a ngayn. Wongi ra'a adi un ndu'ne kadi tōli ngann'gi ki kasi ki in dō bal ki joo'ti təl ki nanga ne pəti me be'ti ki Betilehem, ki ngann be'gi ki gidi'ti. Bal kin in kigo dōkagilo'ti ki nje nyagør'gi oji'ə'n'ə. ¹⁷ Be ə, ta læ njekeltakita Luwə'ti Jeremi, ki el təl'n ta'ne. Jeremi ene:

¹⁸ «Ndu'de bar me be'ti ki Rama,
non'gi ki ndingərō'gi ki əti bōl ngayn.
Rasel non ngann'ne'gi,
Ndigi kadi de səl me'ne el,
Tado gotoiŠ.»

Jisepi təl Ejipiti aw Najareti

¹⁹ Loki Erodi oy nga ningø, go koy'o'ti, malayka læ Burəbe te ki rō Jisepi'ti, Ejipiti'ti me nii'ti, el'ə ene: ²⁰ «Ində taa, un ngonn ki kon'a, ə təli awi dōnangi Isirayel'ti gogi, tado de'gi ki isi sangi kadi n'tōli ngonn kaa oyi nga.» ²¹ Jisepi ində taa, un ngonn ki kon'a, ə təli awi dōnangi Isirayel'ti gogi. ²² Nan loki oo kadi Arkelosi onbe dō Jude'ti tor baw'ne Erodi'ti, bōl ra'a kadi aw Jude'ti. Be ə, Luwə el'ə me nii'ti ad'a aw Galile'ti yo. ²³ Aw isi me bebo'ti ki bari'ə Najareti. Be kadi ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina: «A bari'ə de ki Najareti'ti kin təl'n ta'ne.»

3

Jan ki njera de'gi batəm

(Mrk 1.2-6; Luk 3.1-6; Jan 1.19-23)

¹ Bal'gi dər go'ti, Jan Batisi te, iləmbər dilələ'ti ki Jude ene: ² «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kō, tado Konbe læ Luwə in ndəkba.» ³ Jan Batisi ə, in de ki njekeltakita Luwə'ti Ejay elta dō'a'ti ene: «Ndu de madi bar dilələ'ti ene: “Rai gorow læ Burəbe!»

Rai gorow li'ə adi ra njururu*!"»

⁴ Jan ulə ku ki in ki ra ki bin jambal rə'ne'ti, ningə dɔ me'ne ki ndar tɔ. Nyakusɔ'a in giwiri'gi ki tɔji. ⁵ De'gi ki bebo Jerujalem'ti, ki dɔnangi Jude'ti pəti, ki dɔnangi ki kadi ba Jurden'ti pəti, rei rɔ Jan'ti. ⁶ Rei tɔri ndu'de dɔ majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti.

⁷ Loki Jan oo adi *Parisi'gi ki *Sadusi'gi ngayn rei kadi ra'de batəm ningə, el'de ene: «Ingi ki mann'se majel to mann lii pir'gi be kam, nan oji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kulə ra'se tɔji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se ki majel kɔ. ⁹ Ningə, kadi inyəi ta kɔji me'se'ti kene: "J'in ngann kaw Abiraham." Tado, adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gaji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ¹⁰ Ki ngɔsine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə'de'ti gangi nga. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ. ¹¹ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, kadi tɔji toki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, nan de ki a re go'm'ti, in nje tɔgi ki utəm sanyi. M'asi kadi sa ki nja'a'ti kaa m'ɔr el. In a ra'se batəm me Ndil Luwə'ti, ki me por'ti. ¹² Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, oy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

Jeju ra batəm

(Mrk 1.9-11; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

¹³ Lo kin'ti non, Jeju in Galile'ti, re ta ba Jurden'ti rɔ Jan'ti, kadi ra'a batəm. ¹⁴ Nan Jan ge kodi el, adi el ene: «In m'in ə kadi in, ra'm batəm, ningə in yo ta in təl re rɔ'm'ti kadi m'ra'i batəm bay tɔ wa?» ¹⁵ Nan Jeju el'ə ene: «Kɔ ngɔsine kin, in ra be, tado in kigo'ə kin ə j'a ji tɔl'n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jan ndigi dɔ'ti, ra'a'n'ə batəm. ¹⁶ Loki Jeju ra batəm taa par, ə te me mann'ti ningə, low'ə'ti non, dɔran te ta'ne, adi oo Ndil Luwə risi to dər dum be re isi dɔ'a'ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi te dɔran'ti, ene: «In kam in Ngonn'm njendigi lə'm, ki rɔ'm nəl'm dɔ'a'ti ngayn.†»

4

Su nan Jeju

(Mrk 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Go'ti, Ndil Luwə ɔnon Jeju aw si'ə dilələ'ti, kadi Su nan'a. ² Jeju ɔgi rə'ne nyakusɔ, kondɔ dɔsɔ ki kadi, dɔsɔ, ə go'ti bo ra'a. ³ Lo kin'ti, Su, njenan de'gi ɔti re rɔ'a'ti, el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, adi mbal'gi kin təlɔ mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: De a isi ki dɔ'ne taa ki takul nyakusɔ par el, nan ki takul ta'gi pəti ki tei ta Luwə'ti tɔ*.»

⁵ Go'ti, Su aw ki Jeju me bebo'ti ki Jerujalem, ki in bebo ki to ta dangi tado Luwə, aw si'ə jam dɔ Kəy'ti lə Luwə taa, ⁶ ningə el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə ji'i taa osi adi m'oo. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el†.» ⁷ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔ eyina: A nan Burəbe Luwə lə'i el†.»

* 3:3 3.3 Ejay 40.3 † 3:17 3.17 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:6 4.6 Pa'gi 91.11-12 † 4:7 4.7 Ndukun ki nja joo 6.16

⁸ Su təl aw ki Jeju dɔ mbal'ti ki ngal taa ngayn bay, ɔj'ɔ konbe'gi ki dɔnangi'ti ne pəti, ki nyakingə'gi ki me'ti, ⁹ ningə el'ə ene: «M'a m'ad'i nya'gi kin pəti, loki re ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti ə ulə toji dɔ'm'ti.» ¹⁰ Jeju təl el'ə ene: «In *Satan, ɔti kɔ sanyi. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “A ɔsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi in gos'oſ.»»

¹¹ Be ə, Su inyə Jeju ə ɔti aw. Ningə malayka'gi rei rɔ Jeju'ti, rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti
(Mrk 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Dɔkagilo madi, uwəi Jan dangay'ti, ə Jeju oo ta'a ningə, təl ɔr rɔ'ne aw Galile'ti. ¹³ Nan kin ə, inyə bebo ki Najareti, ə aw isi Kapernayim'ti yo. Kapernayim ki in bebo ki ra kadi ba'ti ki Galile, dɔnangi'ti lə Jabulon ge ki Nepitali ge. ¹⁴ Be kadi tolta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

¹⁵ «In de'gi ki Dɔnangi Jabulon'ti ki dɔnangi Nepitali'ti,

Ki sii ndəkba kadi babo'ti,

Gidi ba Jurden'ti,

In de'gi ki dɔnangi Galile'ti,

Ki in de'gi ki in Juwipi'gi el!

Uri mbi'se oyi:

¹⁶ De'gi ki kete sii lo ki ndul'ti,

Oyi kunji kibo,

Ningə de'gi ki kete sii be lə yo,

Ki in lo ki ndul kururu,

Lo kunji te dɔ'de'ti*.»

¹⁷ Dɔ gangi lowə'ti kin, Jeju ulə ngirə kiləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, tado Konbe lə Luwə in ndəkba rɔ'se'ti.»

Njendo'gi ki dɔkete ki Jeju bar'de
(Mrk 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Ndo kare, Jeju ra njiyə kadi babo'ti, ki Galile ningə oo ngannkon'a'gi joo: adi in Simon ki bari'ə Piyər ingi ki ngonnkon'ne Andire ki in njendon kanji'gi, a iləi bandi me mann'ti. ¹⁹ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in təli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» ²⁰ Kalangiba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go Jeju. ²¹ Jeju ɔti ki kete nden ningə, oo ngannkon'nan'gi ki rangi joo: Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti ki baw'de, isi rai go bandi'gi lə'de, ə bar'de. ²² Loki Jeju bar'de ningə, kalangi ba, inyəi baw'de Jebede ki to, ə awi uni go Jeju.

²³ Jeju njiyə dɔnangi Galile'ti ba pəti, ndo nya de'gi me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido Konbe lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njerɔto'gi ki dann de'gi'ti tɔ. ²⁴ Tɔbar li'ə sanan dɔnangi'ti ki Siri ba pəti, adi rei ki de'gi pəti ki rɔ'de ra'de, njerɔto'gi ki dangi dangi, nje ki ndil'gi ki majel rai'de ge, njedamsil'gi ge ki njerokoy njururu'gi ge, adi aji'de. ²⁵ Bulə de'gi ngayn rei go Jeju'ti. Nje kin dɔnangi Galile'ti ge, dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi ge, bebo Jerujalem ge, ki dɔnangi Jude'ti ge, ki dɔnangi ki gidi ba Jurden'ti ge.

5

Jeju ndo nya njendo'gi læ'ne dɔ mbal'ti
(Mrk 3.13; Luk 6.12-13, 20)

¹ Loki Jeju oo bulə de'gi kin ningə, ɔti aw isi dɔ mbal'ti, adi njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti. ² Lo kin'ti, Jeju ilə rɔ'ne ndo nya de'gi ene:

Maji ki rɔta'ti
(Luk 6.20-26)

- ³ «Majikur in læ nje ki oyi rɔ'de kadi n'asi el takum Luwə'ti, tado Konbe læ Luwə in yan'de.
⁴ Majikur in læ nje ki isi nonyi bone, tado lo ti ə Luwə a sɔl me'de.
⁵ Majikur in læ nje ki sɔli lom lom, tado Luwə a adi'de dɔnangi kadikare'ti.
⁶ Majikur in læ nje ki bo ki kundə ra nya kigo ndu Luwə'ti in me de'ti, tado lo ti ə a ndanni.
⁷ Majikur in læ nje ki isi oyi kumtondoo læ de'gi, tado Luwə a ra se'de maji.
⁸ Majikur in læ nje ki me'de in kare dɔ Luwə'ti, tado a oyi Luwə ki kum'de.
⁹ Majikur in læ nje ki isi sangi row lapiya, tado a bari'de ngann'gi læ Luwə.
¹⁰ Majikur in læ nje ki de'gi isi adi'de kon tado nyara ki dana, tado Konbe læ Luwə in yan'de.
¹¹ Majikur in læ'se loki de'gi isi taji'se ge, isi adi'se kon ge, isi tətita dɔ'se'ti ge tado læ'm. ¹² Rai rɔnel, tiləi kole, tado nyakugə goji'se in ngayn dɔran'gi'ti. *Njekeltakita Luwə'ti, ki rai kulə kete non'se'ti, ingəi kon kin be tɔ.

Nje kun go Kirisiti in kati ki kunji ki dɔnangi'ti
(Mrk 9.50, 4.21; Luk 14.34-35, 8.16, 11.33)

- ¹³ «Ingi ə in kati ki dɔnangi'ti. Ningə kin ə mbann kati goto ə, de a ra bann ə kadi kati təl mbann gogi bay wa? Maj'a goto nga; a buki'ə kɔ gidi lo'ti kadi de'gi njiyəi dɔ'ti par nga.
¹⁴ «Ingi ə in kunji ki dɔnangi'ti. Ningə bebo ki indəi'ə dɔ mbal'ti taa, asi kadi a iyə rɔ'ne el. ¹⁵ De a ində por lambi'ti re'n kəy ə dow ngo dɔ'ti el. A ində dɔ nya'ti taa kadi de'gi ki me kəy'ti pəti oyi lo. ¹⁶ Be tɔ ə, kadi de'gi pəti oyi kunji læ'se me nyara ki maji'ti. Loki oyi nya ra'se ki maji ningə, a uləi tɔji dɔ Baw'se Luwə'ti ki isi dɔran'ti.

Nyando ki dɔ ndukun'ti læ Luwə

- ¹⁷ «Maji kadi in məri toki m're kadi m'buji ndukun'gi læ *Moj'i eke ta læ njekeltakita Luwə'ti el. M're tado buji'de el, nan m're tado tɔl ta'de yo. ¹⁸ Toki rɔta'ti, m'el'se, kete non kadi dɔran in ki dɔnangi kin a gotoi kɔ, ngonn kur ta ki nden be, eke ngonn ndaja madi ki me ndukun'ti læ Luwə ki ndangi ki a ɔr kɔ goto. A to be biti kadi nya'gi pəti ki ndangi me'ti rai nya. ¹⁹ De ki aldo ngonn mbərkikində ki nden be dann mad'a'gi'ti, ə ndo de'gi kadi rai toki in ra'n be tɔ ningə, a in ki du ngayn me Konbe'ti læ Luwə tɔ. Nan de ki təl rɔ'ne go'ti, ə ndo de'gi, a in kibo me Konbe'ti læ Luwə. ²⁰ Adi m'el'se: kin ə nyara ki dana læ'se

utə nya njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi el ə, a uri me Konbē'ti lə Luwə el.

Nyando ki dɔ wongi'ti

(Mrk 11.25; Luk 12.57-59)

²¹ «Ingi, in gəri maji toki ndu ta el kaw'je'gi ene: “A tɔl de el,* de ki tɔl madi'ne ningə, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti.”» ²² Nan m'in m'el'se: «De ki ra wongi ki ngonkon'ne, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti; de ki taji ngonkon'ne “mbo”, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti kibo lə juwipi'gi; ə de ki bar ngonkon'ne “man”, maji kadi iləi'ə me por'ti ki biti ki non'ti. ²³ Kin ə aw ki kadikare lə'i ringiri lo kilə kadikare'ti kadi Luwə, ə me'i olo dɔ'ti kadi ngonkon'i aw sə'i ki ta madi ningə, ²⁴ maji kadi inyə kadikare kin non ringiri'ti, ə in re aw ulə noji nan'ti si'ə bay taa in təl re un kadikare lə'i adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangita'ti ki nje ta lə'i ə, loki in dɔ row'ti bay kin ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə kalangi, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njerɔ'gi'ti, adi njerɔ'gi awi sə'i iləi'nu dangay'ti. ²⁶ Toki rɔta'ti adi m'el'i, a te lo kin'ti el biti kadi ugə dɔboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.

Nyando ki dɔ kuwə marum'ti

(Mat 18.8-9; Mrk 9.43,47-48)

²⁷ «In gəri ndu ki el ene: “A uwə marum el†,” kin maji. ²⁸ Nan m'in m'el'se: “De ki gon dene ki kumnda ə, uwə si'ə marum me'ne'ti nga.” ²⁹ Kin ə kum'i ki dɔjikɔl'i'ti rai adi osi me majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tado in soti kadi ngonn rɔ'i kare goto, utə kadi iləi darɔ'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti. ³⁰ Kin ə ji kɔl'i rai adi osi me majel'ti ə, in gang'a ilə kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ngonn darɔ'i kare goto, utə kadi iləi darɔ'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti.

Ta ki dɔ gangi nan'ti lə dene ki dingəm

(Mat 19.7-9; Mrk 10.4-5, 10-12; Luk 16.18)

³¹ «In gəri kadi ndukun el bay tɔ ene: “Re de tuwə ne'ne ningə, kadi ad'a makitu gangi nan‡.” ³² Nan m'in m'el'se toki: “Re de tuwə ne'ne tado nya ki rangi, um in ta lə kaya ki ra el ə, de'ə kin sur'ə ta kuwə marum'ti. A re de ta dene ki ngaw'a tuwə ningə, de'ə kin təl njekuwə marum tɔ.”

Ta ki dɔ kiw rɔ'ti

³³ «Ndu ta el kaw'je'gi kete bay tɔ ene: “Re iw rɔ'i dɔ nya madi'ti ə, ra dɔ'ti, kadi in ra nya ki iw rɔ'i dɔ'ti non Burəbē'ti§.” ³⁴ Nan m'in m'el'se toki a iw rɔ'i el to kiw el. A iw rɔ'i ki dɔran el, tado in kumbər kisi Luwə; ³⁵ a iw rɔ'i ki dɔnangi el, tado in kumbər kində nja'a; a iw rɔ'i ki Jerujalem el, tado in bəbo lə Ngar kibo; ³⁶ a iw rɔ'i ki jam dɔ'i el, tado in asi kadi in təl bin dɔ'i kare be kaa ki nda'ti eke ki ndul'ti el. ³⁷ Re ta lə'se in oyo ningə, rai dɔ oyo'ti, re ta lə'se in jagi ningə, rai dɔ jagi'ti par tɔ, ə ndəgi ta pəti ki a re go'ti kin in rɔ Su'ti.

Ta ki dɔ dal ban'ti

(Luk 6.29-30)

* 5:21 5.21 Tekitaga 20.13; Ndukun ki nja joo 5.17 † 5:27 5.27 Tekitaga 20.14; Ndukun ki nja joo 5.18 ‡ 5:31 5.31 Ndukun ki nja joo 24.1 § 5:33 5.33 Lebitiki 19.12; Kor Isirayel'gi 30.3

³⁸ «In gər kadi ndu ta el ene: “Re de tɔ kum madi’ne ningə, in kadi toki tɔ kum’ə tɔ, a re de tətɪ ngangɪ madi’ne ningə, in kadi toki tətɪ ngang’a tɔ*.” ³⁹ Nan m’in m’el’sə kadi in tanyi rɔ nje mendul el. Re de ində dow kɔt’i ki kɔl ə, in yətɪ dowə ki gəl ad’a ində bay. ⁴⁰ Re de aw sə’i non njegangita’ti kadi taa ku ki goji lə’i ə, ad’a in ki ngal dɔ’ti. ⁴¹ Re de ində togi dɔ’i’ti kadi njiyə nja’i dər ə, njiyə si’ə njay dər joo. ⁴² De ki ra ki dəji’i nya ə ad’a, ningə re de tunəi nya ə ɔg’ɔ el tɔ.

Ta ki dɔ ndigi njeban’gi’ti

(Luk 6.27-28,32-36)

⁴³ «In gəri toki ndu ta el ene: “A in ndigi de mad’i, nan a ɔsi ta njeban lə’i’i.” ⁴⁴ Nan, m’in m’el’sə: In ndigi njeban’gi lə’sə, elita ki Luwə tado lə nje ki isi ad’se kon. ⁴⁵ In rai be kadi in ngann lə Baw’sə Luwə ki nje kisi dɔran’ti. Tado adi kadi ɔsi dɔ nje memaji’ti ki nje memajel. Adi ndi ədi dɔ njera nya’ti ki dana, ki njera nya’ti ki dana el. ⁴⁶ Kin ə in ndigi nje ki ndigi’sə tɔ par ə, nyakugə goji ri ə Luwə a ad’se wa? *Njetalambo’gi kaa rai be tɔ. ⁴⁷ Kin ə rai lapiya ngannkon’sə’gi par ə, ri ə to ta dangi ə rai wa? Tado nje gər Luwə el kaa rai be tɔ. ⁴⁸ Ningə ingi, maji kadi in ndigi de’gi adi osi taga panyi toki Baw’sə Luwə ki dɔran’ti ndigi de’gi adi osi taga panyi kin be tɔ.»

6

Ta ki dɔ ra ki njendoo’gi’ti

¹ «Kadi oyi maji, kin ə re isi rai nya ki ndu Luwə ndigi kadi rai ningə, maji kadi rai takum de’gi’ti ki kadi oyi’sə el. Re rai be ningə, Baw’sə ki isi dɔran’ti, a ad’se nyakugə goji lə’sə el. ² Kin ə in ra ki njendoo ə, kadi tugə gəngi dɔ’ti kadi de’gi oyi el. In rai toki njekədikum de’gi isi rai ginn kəykawnan’gi’ti lə Juwipi’gi kigo row’gi’ti kin el. Rai be kadi de’gi piti’de. Nan ki rɔta’ti, adi m’el’sə, ingəi nyakugə goji lə’de nga. ³ Nan in, loki in ra maji ki njendoo’gi, maji kadi ji gəl’i gər nya ki ji kɔl’i adi el. ⁴ Be ningə, nya lə’i ki adi kin to lo kiyə’ti, ningə Luwə ki oo nya’gi ki to lo kiyə’ti, a ugəi bang’a.»

Ta ki dɔ kelta’ti ki Luwə

⁵ «Loki sii elita ki Luwə ningə, ononyi’sə kadi rai toki njekədikum de’gi sii rai kin be el. Njekədikum de’gi ki ndigi ngayn kadi rai taa me kəykawnan’gi’ti lə Juwipi’gi ki ngangɪ row’gi taa elita ki Luwə. Ingi rai be kadi de’gi oyi’de. Nan ki rɔta’ti, adi m’el’sə, ingəi nyakugə goji lə’de nga. ⁶ Nan in, loki ge kelta ki Luwə ningə, maji kadi ur kəy to’i’ti, uti takəy dɔ’i’ti, elta ki Luwə lo kiyə’ɔ’ti kin, ningə Baw’i Luwə ki isi lo kiyə’ɔ’ti, a oo, ə a adi nya ki in dəj’ə.

⁷ «Loki isi elita ki Luwə ningə, elita ki dɔnan’ti, dɔnan’ti to de’gi ki nje gər Luwə el be el. Ingi oyi eyina, me ta’ti ki kel ngayn kin ə Luwə a oo’n dɔ ndu’de. ⁸ Maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el, tado Baw’sə Luwə gər nya’gi ki awi ki ndoo’ə, kete bay taa kadi eli si’ə ta dɔ’ti.

Kuji kelta ki Luwə

(Luk 11.2-4)

⁹ «Ingi ə, kadi elita ki Luwə eli eyina:
“Baw’je ki isi me dɔran’ti taa,

* 5:38 5.38 Tekitaga 21.24; Lebitiki 24.20; Ndukun ki nja joo 19.21 † 5:43 5.43 Lebitiki 19.18

Kadi de ki ra gər tɔ'i toki in Luwə,

¹⁰ Kadi Konbe lə'i re.

Kadi de'gi rai ndigi lə'i dɔnangi'ti ne

Toki nje ki dɔran'ti isi rai kin be tɔ.

¹¹ Adi'je nyakusɔ'je ki asi ta'je me ndɔ'ti ki bone.

¹² Inyə go majel'gi lə'je kɔ,

Toki j'in kaa j'inyə'i'n go majel'gi lə nje ki rai se'je majel kɔ kin be tɔ.

¹³ Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el,

Nan kadi ɔr'je ji Su'ti kɔ.

[Tadɔ in ə, konbe, ki tɔgi, ki tɔbar in lə'i biti ki non'ti.]”

¹⁴ «Kin ə inyəi go majel'gi lə de'gi kɔ ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti a inyə go majel'gi lə'se kɔ tɔ. ¹⁵ A kin ə re inyəi go majel'gi ki de'gi rai sese kɔ el ningə, Baw'se a inyə go majel'gi lə'se kɔ el tɔ.

Kɔgi rɔ nyakusɔ

¹⁶ «Loki ɔgi rɔ'se nyakusɔ ningə, maji kadi in sikiti kum'se sikiti sikiti to njekədikum de'gi kin be el. Ingi, sikiti kum'de kadi de'gi oyi'de toki n'ɔgi rɔ'de nyakusɔ. Nan toki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ¹⁷ Ningə in, loki ɔgi rɔ'i nyakusɔ ningə, maji kadi togi takum'i suki suki, ə ndu dɔ'i bulu bulu. ¹⁸ Tadɔ kadi de'gi gəri, toki ɔgi rɔ'i nyakusɔ, el. Ningə, Baw'i ki isi lo kiyəɔ'ti par ə oo, in ki gər nya ki to lo kiyəɔ'ti a adi'se nya ki in dəji'ə.

Nyakingə ki dɔran'ti

(Luk 12.33-34)

¹⁹ «In mbonyi nyakingə'gi tadɔ lə'se dɔnan'ti dɔnan'ti dɔnangi'ti ne el. Dɔnangi ki in loki nya ki səm'ti a ndusi ge, yon'gi a onyi ge, taa njebog'i'gi a mbuti bolo bɔr kadi bogi ge. ²⁰ Nan kadi in sangi kadi awi ki nyakingə'gi lə'se dɔran'ti taa ki in lo ki nya ki səm'ti a ndusi el num, yon'gi a onyi el num, taa njebog'i'gi a mbuti bolo bɔr kadi bogi el num tɔ. ²¹ Tadɔ lo ki nyakingə lə'i in səm'ti, me'i a in səm'ti tɔ.»

Kum in lambi lə darɔ

(Luk 11.34-36)

²² «Kum de ə in lambi lə darɔ'a. Kin ə re kum'i oo lo maji ningə, darɔ'i pəti in me kunj'i'ti. ²³ A kin ə re kum'i oo lo maji el tɔ ningə, darɔ'i pəti in me lo ki diw'ti tɔ. A kin ə re kunji ki to rɔ'i'ti kin təl diw ningə, a in diw ki dum kelta'a.»

Me ki ra sururu

(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ «De ki a ra kuləbər lə ngar'gi joo goto: eke ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, eke kidi ki kare ə a uwə ki nje ki nungi tɔ. A asi kadi rai bər lə Luwə num, bər lə nar num el.»

²⁵ In tadɔ kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu dɔ nyakusɔ'se'ti ki mann kanyi'se'ti ki kadi sii ki dɔ'se taa el, taa dɔ ku kɔ'se'ti el num tɔ. Tadɔ kisikidɔtaa utə nyakusɔ, taa darɔ de utə ku ki kɔ tɔ. ²⁶ Gonyi yəl'gi ki ra nali dann nəl'ti kin oyi, duwi ko el num, tətɔ ko el num, taa kawɔ nya me dam'ti el num tɔ, nan Baw'se ki isi dɔran'ti taa, adi'de nya sɔi maji. Eke, ingi, utəi yəl'gi kin gidi banyi banyi el wa? ²⁷ Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be dɔ ndɔ kisikidɔtaa'ti ki takul me ki ra sururu lə'ne wa? ²⁸ Asi el, nga ra bann be ə me'se ra sururu dɔ ku kɔ'se'ti wa? Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi.

Rai kulə madi el num, oji ku el num tɔ, nan ²⁹ ngar Salomon ki tɔ'a bar ngayn me nyakingə'ti kin kaa ɔɔ ku ki ndole asi nan ki ki kare dann'de'ti el* . ³⁰ Ə kin ə Luwə ulə ku rɔ ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ə lo ti par ə a onyi por kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rɔ'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ³¹ Adi me'se ra sururu kadi eli eyina: «Ri ə j'a j'usoi wa? Ri ə j'a j'anyi wa? J'a j'ingəi ku ra ə j'a j'oi wa?» el. ³² Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el, ə sii sangi ki non kum de'ti. Ningə Luwə ki Baw'se ki isi dɔran'ti gər maji kadi awi ki ndoo'a tɔ. ³³ Sangi Konbe lə Luwə ki ra nya ki dana takum'ə'ti kete, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin pəti dɔ'ti. ³⁴ Adi me'se ra sururu ojido ndɔ ki lo ti'ti el. Tado ndɔ ki lo ti'ti aw ki me ki ra sururu lə'ne. Ndɔ'gi pəti awi ki nya torɔ ki sɔw dɔ'de, um awi ki mad'a dɔ'ti el.

7

Takigangi dɔnan'ti

(Luk 6.37-38,41-42)

¹ Gangita dɔ de'ti el, kadi Luwə gangi ta dɔ'se'ti el tɔ. ² Tado Luwə gangi ta dɔ'se toki in gangi dɔ madi'se'gi'ti be tɔ. Ningə kadi gəri toki nya ki mboji adi de'gi kin ə Luwə a mboji'n adi'se tɔ. ³ Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti kin el wa? ⁴ Kagi ki boi ə to kum'i'ti ne tɔ kin, nga ki gorow ki bann ə a el ngonkon'i ene: «Ngonkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin» wa? ⁵ In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonkon'i'ti.

⁶ «Ononyi'se kadi adi nya ki ar njay busi'gi, nan be el ə a tɔli ki dɔ'se'ti to tonyi'se. Be tɔ'a in buki mədikosi'gi lə'se non kɔsongi'gi'ti el, nan be el ə a in njiyəi dɔ'ti, mbisəi ki nja'de.»

Dəji nya Luwə

(Luk 11.9-13)

⁷ «Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ⁸ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tɔ. ⁹ Nan dann'se'ti ə ngonno dəj'ə mapa ningə un mbal taa ad'a wa? ¹⁰ Eke dəj'ə kanji ningə un lii taa ad'a wa? ¹¹ A kin ə, ingi ki in de'gi ki majel kin mindi ə gəri row kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə ra bann be ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti taa kin taa a adi nya ki maji de'gi ki dəji'ə el wa?

¹² «Nya'gi pəti ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə rai adi'de tɔ. Tado inbe kin ə in nyando ki to me ndukun'gi'ti lə Moji num, me ta'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti ndangi num tɔ.

Ta row'gi ki joo

(Luk 13.23-24)

¹³ «Uri ki tarow ki mbəngirə, tado tarow ki tati panyi te row'ti ki tati panyi'ti ki kun'ə on el, ki nje kaw ki de'gi tuj'i'ti. Nga ningə, in row'ə kin ə de'gi ngayn uni. ¹⁴ Ningə tarow ki nje kaw ki de'gi kaji'ti ta'a in mbəngirə ba, uwə de'gi. Ningə row'ə kin, njekun'ə'gi in ngayn el.

Nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti ki in nje gom'gi

(Luk 6.43-44)

* 6:29 6.29 1Ngar'gi 10

¹⁵ «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ nje ɓar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el. A rei rɔ'se'ti, a oyi gidi'de taga ne in bati'gi, nan me de'ti kəy, in jagum'gi ki njetoko nyakul'gi. ¹⁶ A in kigo kulə ra'de'ti nga ə a gəri'de. De a uʒə kandi nju dɔ konn par'ti el, taa de a uʒə kandi mbaykote dɔ konn ngan'ti el tɔ. ¹⁷ Kagi ki maji, ningə a andi kandi ki maji, ə kagi ki majel, a andi kandi ki majel tɔ. ¹⁸ Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tɔ. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majel, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ. ²⁰ Adi, a in kigo kuləra nje ngom'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti ə a gəri'de.»

Njendo'gi ki rɔta'ti

(Luk 6.46, 13.25-27)

²¹ «In nje ki sii ɓari m'in «Burəbe, Burəbe!» ta'de'ti ne par kin ə a uri pəti Konbe'ti lə Luwə el, nan in nje ki sii rai go ndigi'ti lə Bai ki isi me dɔran'ti taa. ²² Nɔɔ gangita'ti ə, de'gi ngayn a eyina: «Burəbe, Burəbe! in me tɔ'i'ti el ə j'eli'n ta ki ta Luwə'ti wa? In me tɔ'i'ti el ə ji tuwə'n ndil'gi ki majel wa? In me tɔ'i'ti el ə ji ra'n nyakoji'gi ngayn ki əti ɓol ɓol wa?» ²³ Ningə lo kin'ti, m'a m'el'de ki taga wangi m'ene: «Ŧri rɔ'se sanyi nu, m'gər'se nja kare el, in ki in njeramajel'gi*!»

Kəy'gi joo

(Luk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rɔ'ne go'ti ningə, to to de ki njekumkar, ki ra kəy lə'ne dɔ gadi'ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, taa nəl kaa ulə ki dɔ'ti tɔ, nan kəy budi nanga el, tado ngirə in dɔ gadi'ti. ²⁶ Nan de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rɔ'ne go'ti el ningə, to to de ki mbo, ki ra kəy lə'ne dɔ nangira'ti be. ²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, num taa nəl kaa ulə ki dɔ'ti tɔ, ningə kəy budi nanga mur mur, adi tor'o to dilə yiw.»

Tɔgi nyando lə Jeju

(Mrk 1.22; Luk 4.32)

²⁸ Loki Jeju tɔlta ta lə'ne, nyando li'ə əti bulə de'gi ɓol ki dum. ²⁹ Tado ndo nya to de ki aw ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti, um ndo nya to njendo'de ndukun'gi lə Luwə el.

8

Jeju aji njebanji

(Mrk 1.40-45; Luk 5.12-14)

¹ Loki Jeju in ki dɔ mbal'ti isi ur ki nanga, bulə de'gi ngayn in go'ə'ti. ² Njebanji kare te re rɔ Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, re in ndigi ə, a adi banji lə'm ur kadi rɔ'm ar njay.» ³ Jeju ulə ji'ne, ɔdi'n'ə, ningə el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur, adi rɔ'i ar njay.» Tanan'ti non, banji li'ə ur, adi rɔ'a ar njay. ⁴ Go'ti Jeju el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw ɔji rɔ'i njekujənyamosi kadikare ningə adi kadikare kujənyamosi kar rɔ toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya*.»

* **7:23** 7.23 Pa'gi 6.9 * **8:4** 8.4 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki ɓar tɔ Luwə el, Lebitiki 14.2-32.

Jeju aji njekulə lə kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu

(Luk 7.1-10; Jan 4.43-54)

⁵ Jeju isi ur ki me be'ti ki Kapernayim ningə, de ki Rəm'ti kare ki in kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu, re rɔ'a'ti, non ki dɔ'a'ti ene: ⁶ «Burəbe, njekulə lə'm kare to monyi be non, nja'a oy njururu, adi ingə kon ngayn.» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «M'a m'aw kadi m'aj'a.» ⁸ Nan kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu təl el'ə ene: «Burəbe, m'in m'asi kadi ində nja'i ta kəy'ti lə'm el, ə elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁹ M'el be tadɔ, m'in ki dɔ'm m'in ginn tɔgi'ti lə nje ki dɔ'm'ti, ningə m'aw ki njerɔ'gi ginn tɔgi'ti lə'm tɔ. Adi re m'el njerɔ kare m'ene: "Aw!", ningə aw; re m'el ki nungɔ m'ene: "Re!", ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!", ningə ra nya'a kakin tɔ.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta kin ta'a'ti, pit'ə, ə el nje ki ra njiyəi go'ə'ti ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se, ko kunme ki be kin m'ingə rɔ de madi'ti dɔnangi ki Isirayel'ti el bay. ¹¹ Nga ningə, m'el'se bay tɔ, de'gi ngayn in Juwipi'gi el, a in ki lo kuwə kadi'ti, lo kurkadi'ti kadi rei sii ta nyakusɔ'ti ki Abiraham, Isaki ki Jakobi me Konbe lə Luwə. ¹² Nan nje'gi ki kete ki Konbe ki dɔran'ti sow dɔ'de, a buki'de kɔ taga, me lo ki diw'ti. Lo ki a nonyi'ti ge, a ngori ngangide'ti ge.» ¹³ Ningə, Jeju təl el kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu kakin ene: «Maji, aw! Ningə kadi ngonn njekulə lə'i aji kigo kunme'ti lə'i kin.» Ningə dɔ kad'a'ti non, ngonn njekulə li'ə ingə lapiya tɔ.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn

(Mrk 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Go'ti, Jeju aw me kəy'ti lə Piyər ningə, oo məm'ə ki dene to nanga, rɔ'a on por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jeju ɔdi ji'ə, ningə, rɔ'a ki kete tingə ngayn kakin, təl səl, adi ingə lapiya. Go'ti, ində taa ra nyakusɔ adi Jeju.

¹⁶ Loki lo səl, de'gi rei ki njemonyi'gi ngayn ki ndil'gi ki majel rai'de, rɔ Jeju'ti. Adi Jeju tuwə ndil'gi ki majel kakin dɔ'de'ti kɔ ki ta ki ta'ne'ti, taa aji njemonyi'gi pəti tɔ. ¹⁷ Be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el kakin tolta'ne. Ejay ene:

«Oy tujj'gi,

Ki monyi'gi lə'je ki dɔ'ne'ti†.»

Kun go Jeju

(Luk 9.57-60)

¹⁸ Ndɔ kare, Jeju oo bulə de'gi ngayn iləi nan gugɔ gid'ə, ilə ndu'ne adi njendo'gi lə'ne kadi n'gangi ba, nanyi dowə'ti ki kare. ¹⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun lə Luwə kare re rɔ Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, m'a m'un go'i lo'gi pəti ki a aw'ti.» ²⁰ Ə, Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be tɔ'de, taa yəl'gi ai ki kəy lə'de tɔ, nan m'in *Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə dɔ'm'ti el.» ²¹ De kare dann njendo'gi'ti lə Jeju el'ə ene: «Burəbe adim tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.» ²² Ningə Jeju el'ə ene: «Un go'm, ə inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de.»

Jeju ndangi nəl ad'a ra lo kati

(Mrk 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Jeju ala me to'ti, ningə njendo'gi li'ə alai go'ə'ti. ²⁴ Ningə nyi, nəl kibo ngayn uwə'de bus dɔ ba'ti, adi to aw to nduyi mann. Lo'ti kin, Jeju isi to bi. ²⁵ Nga a, njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, ndəl'i'ə ki non ta de'ti eyina: «Burəbe, aji'je, nan j'a j'oyi.» ²⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə

boli be wa? In de'gi ki kunme lə'se in nden ba.» Ningə Jeju ində taa, ndangi nəl ingi ki ba, adi lo təl to jijiji. ²⁷ Nya kin əti de'gi bol ngayn, adi eli eyina: «De'ə inbe kam in de ki bann ə, nəl'gi ki ba'gi kaa təli rɔ'de go ta'ti li'ə be wa†?»

Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'gi'ti joo

(Mrk 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Loki Jeju re te gidi ba'ti, dɔnangi'ti lə de'gi ki Gadara, dingəm'gi joo, ki ndil'gi ki majel rai'de tei ki dɔbadi'gi'ti rei ingəi'ə. De'gi kin rai nya majel ngayn, adi de ki kadi un row kin goto.

²⁹ Lo kin'ti, iləi rɔ'de uri kəl eyina: «Ngonn lə Luwə, in ri ə in ge rɔ'je'ti wa? In re ne kadi adi'je kon kete non dɔkagilo'ə'ti wa?» ³⁰ Nga ningə, bulə kɔsongi'gi ngayn ra soi nya kadi lo'ti non sanyi nden. ³¹ Ə ndil'gi ki majel nonyi dɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Re in tuwə'je ə, adi j'aw j'ur me kɔsongi'gi'ti kam.» ³² Nga anyi, Jeju el'de ene: «Awi!» Ningə tei, awi uri me kɔsongi'gi'ti, adi bulə kɔsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³³ Nje ngəm kɔsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ɔri poy nya ki ra nya, ki nya ki te dɔ dingəm'gi'ti ki joo ki ndil'gi ki majel rai'de kakin, pəti adi de'gi oyi. ³⁴ De'gi pəti ki me bebo'ti tei awi kadi ingəi Jeju, ə loki oyi'ə ningə, dəji'ə kadi inyə dɔnangi lə'de ə aw.

9

Jeju aji njerəkoy njururu

(Mrk 2.1-12; Luk 5.17-25)

¹ Jeju al me to'ti, ində ba gangi, aw me bebo'ti lə'ne. ² De'gi madi oti de ki rɔ'a oy njururu ki to me nya koti njemonyi'gi'ti, rei si'ə rɔ Jeju'ti. Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rɔ'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, un me'i, majel'gi lə'i in ki kinyə go kɔ.» ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi lə Luwə ki nungi elita me de'ti eyina: «De kam, elta ki mal dɔ Luwə'ti!» ⁴ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «Tadɔ ri ə isi məri ta'gi ki majel ki be me'se'ti wa? ⁵ Kel de kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ» ə ngan ngayn el, eke kel'ə kene: «Ində taa, ə njiyə» ə ngan ngayn el wa? ⁶ Re in be, m'a m'ɔji'se kadi gəri toki m'in Ngonn de, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ⁷ Ningə dingəm ində taa, ə un row, aw be. ⁸ Loki kum bulə de'gi oo nya kin, ra'de bol ki dum, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti, ki adi de'gi tɔgi ki əti bol be kin.

Jeju bar Matiye kadi un go'ne

(Mrk 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Loki Jeju ɔti non isi aw ningə, lo dər'ti ki isi dər, oo dingəm ki bari'ə nan Matiye, isi me kəy taa lambo'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Matiye ində taa, un go Jeju. ¹⁰ Goti, Jeju isi ta nyakusɔ'ti me kəy'ti lə Matiye. Nga ningə njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi, ngayn rei, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə ta nyakusɔ'ti. ¹¹ Loki Paris'gi oyi Jeju isi sɔ nya ki de'gi kin ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə Njendo'se nya isi sɔ nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹² Ə Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi,

um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi, el. ¹³ Ai sangi kadi gəri me ta kin: Luwə el ene: "In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el*. Tado, m're tado ɓar nje ki ra dana'gi el, nan m're tado njeramajel'gi yo".»

Jeju elta do kɔgi rɔ nyakusɔ'ti

(Mrk 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ *Njendo'gi lə Jan Batisi rei ingəi Jeju eli'ə eyina: «Ra bann ə j'in ki Parisi'gi j'ɔgi rɔ'je nyakusɔ, ə njendo'gi lə'i ɔgi rɔ'de nyakusɔ el wa?» ¹⁵ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyi kadi de'gi ki ɓari'de lo nyakusɔ taa nan'ti, a in ki rɔnel el, dɔkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti wa? Ndo a re non kadi a uni njetaa dene dann'de'ti ningə, dɔkagilo'ti kin ə a ɔgi rɔ'de nyakusɔ. ¹⁶ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kɔkɔ el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kɔkɔ raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete ɓay. ¹⁷ Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el ɓay uti me mbu ndar'gi'ti ki kɔkɔ el tɔ. Re in be ningə, loki yiwi kandi nju a in ningə, mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi kandi nju a lo kɔ num, taa mbu ndar kaa tɔli nya ki tuji kɔ num tɔ. Be ə, re yiwi kandi nju in el ɓay ningə, maji kadi mbu ndar in ki sigi taa. Be ningə, mbu ndar a ndu el num, yiwi kandi nju ki me'ti kaa a lo kɔ el num tɔ.»

Jeju aji ngonn ki dene ingi ki dene ki njemonyi mosi

(Mrk 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jeju ra el'de ta kin ningə, kibo lə Juwipi'gi kare, re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: «Ngonn'm ki dene ki du oy tanan'ti ne ɓay. Nan re in re ində ji'i dɔ'a'ti ə, a təl tɔsi ndəl.» ¹⁹ Jeju ində taa, un go'ə in ki njendo'gi lə'ne.

²⁰ Ningə, dene kare ki monyi mosi ad'a kon ɓal dɔgi gidə in joo, re ndəkba rɔ Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku li'ə. ²¹ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə inbe par mindi ə m'ɔdi kaa, rɔ'm a ingə lapiya.» ²² Jeju ilə rəti oo'ə, ningə el'ə ene: «Uwə tɔgi ba, ngonn'm, kunme lə'i aj'i.» Ningə do kad'a'ti inbe kin par ə dene ingə lapiya.

²³ Loki Jeju re te me kəy'ti lə kibo lə Juwipi'gi kakin ningə, oo nje kɔl nal'gi ki bulə de'gi singi səkite dɔnan'ti, ə el'de ene: ²⁴ «Ōri rɔ'se gogi, ngonn dene oy el, nan to ɓi kare.» De'gi uwəi Jeju kogi. ²⁵ Loki adi bulə de'gi tei taga ningə, Jeju ur kəy, uwə ji ngonn, ningə ngonn dene ində taa. ²⁶ Poy nya kin sanan ki dɔnangi ki non ba pəti.

Jeju adi njekumtɔ'gi joo oyi lo

²⁷ Loki Jeju isi aw, njekumtɔ'gi joo uni go'ə, elita ki ndu'de ki boi eyina: «Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'je.»

²⁸ Jeju re ɓe ningə, njekumtɔ'gi ki joo kakin rei rɔ'a'ti ndəkba, ə Jeju el'de ene: «Oyi kadi uwəi kul'm toki m'asi ra nya kin inbe kare wa?» Ə njekumtɔ'gi ilə'i'ə'ti eyina: «Oyo, j'oo kadi asi, Burəbe.» ²⁹ Lo kin'ti, Jeju ɔdi kum'de, ə el'de ene: «Maji, kadi nya'gi rai nya kigo kunme'ti lə'se!» ³⁰ Ningə, kum'de oo lo. Ningə, go'ti, Jeju ndəji'de ki tɔgi'ne ene: «Oyi maji, kadi de madi gər nya ki ra nya kin el.» ³¹ Nan loki tei ki taga be par ə, uləi ngirə kelta ki dɔ'a'ti ki go dɔnangi ki non pəti.

* 9:13 9.13 Oje 6.6 † 9:27 9.27 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dɔ'ti ginn makitu'ti nanga.

Jeju tuwə ndil ki majel dɔ de'ti ki elta el
(Luk 11.14-15)

³² Loki njekumtɔ'gi tei awi ningə, de'gi rei ki de kare ki ndil ki majel ra'a adi elta el. ³³ Jeju tuwə ndil ki majel ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta. Ningə nya kin ra adi ndil bulə de'gi ngayn te saw, adi eli eyina: «J'oo nya ki be kin dɔnangɪ Isirayel'ti nja kare el bay!» ³⁴ Nan Parisi'gi eli eyina: «In ki tɔgi lə ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»

Jeju oo kumtondoo lə bulə de'gi
(Mrk 6.6,34; Luk 10.2)

³⁵ Jeju aw ki ngann be'gi ki bebo'gi, ndo nya me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji dɔ Konbe'ti lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njerɔtɔ'gi pəti tɔ. ³⁶ Loki Jeju oo bulə de'gi, oo kumtondoo lə'de, tado kər ra'de, tɔgi'de goto, rai to bati'gi ki njekul'de goto be†. ³⁷ Be ə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan njekujə'gi in ngayn el. ³⁸ Ə elita ki Be nje ko, adi ulə ki nje ra ko'gi me ndɔɔ'ti lə'ne.»

10

Njendo'gi lə Jeju ki dɔgi gidə in joo
(Mrk 3.16-19; Luk 6.14-16)

¹ Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo, adi'de tɔgi kadi tuwəi ndil'gi ki majel'gi, aji njemonyi'gi ki nje rɔtɔ'gi, pəti. ² Tɔ njekawkulə'gi ki dɔgi gidə in joo ə tɔ kin: In ki dɔkete in Simon, ki bari'ə nan Piyər in ki ngonnkon'ne Andire; Jaki in ki Jan ki ngann lə Jebede; ³ Pilipi in ki Batilemi, Tomasi in ki Matiye, ki njetalambo; Jaki, ki ngonn lə Alpe in ki Tade; ⁴ Simon, ki in mbunə nje rɔ tado kingə dɔ lə be lə'de in ki Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo
(Mrk 6.7-11; Luk 9.2-5; Luk 10.3-12)

⁵ Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki ndu kin ene: «Ai rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, el, taa ai me bebo'gi'ti lə de'gi ki *Safari el tɔ. ⁶ Ai ki rɔ ginn koji'ti ki *Isirayel, ki toi to bati'gi ki ndəmi be kin yo. ⁷ Dɔ row'ti, iləi mbər toki Konbe lə Luwə in ndəkba. ⁸ Ə aji njemonyi'gi, adi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, adi banji ur kɔ rɔ njebanji'gi ti adi rɔ'de ar njay, ə tuwəi ndil'gi ki majel dɔ de'gi'ti tɔ. In nya ki ingəi kare, ə adi de'gi kare tɔ. ⁹ Uni ɔr, eke nar, eke silə, iləi dɔ ndar'ti ki bədi'se'ti el. ¹⁰ Taa, uni bɔl kaw mbah el num, ɔyi ku joo el num, ɔyi sa el num, uni kagi tɔsi el num tɔ. Tado maji kadi nje ra kulə ingə nyakusɔ'ne ji de'gi'ti ki ra kulə dann'de'ti. ¹¹ Loki uri me ngonn be'ti, eke me bebo'ti ə, dəji ta, ə re ingəi de ki asi kadi uwə'se rɔ'ne'ti ningə, sii be li'ə non biti kadi awi. ¹² Loki uri me kəy'ti ningə, rai de'gi ki me'ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwəi'se ki rɔ'de'ti ningə, kadi lapiya lə'se aw ki dɔ'de'ti, a kin ə re uwəi'se ki rɔ'de'ti el tɔ ningə, kadi təli tai lapiya lə'se gogi. ¹⁴ Loki uwəi'se ki rɔ'de'ti el, mbeti koo ta lə'se, ə sii awi, ə inyəi me kəy kin, eke bebo kin ningə, kadi indəi bu ki nja'se'ti kɔ, kadi tɔji toki nya kare

† 9:36 9.36 Kər Isirayel'gi 27.17; 1Ngar'gi 22.17

ki dɔɔ'se nan'ti se'de goto*. 15 M'el'se toki rɔta'ti, ndɔ gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ be'ti kin a utə yan be ki Sɔdɔm ki Gɔmɔr bay†.

Kon ki a ingə njendo'gi lə Jeju

(Mrk 13.9-13; Luk 12.11-12, 21.12-19)

16 «Oyi, m'a m'ulə'se to bati'gi dann jagum'gi'ti. Maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti to lii'gi be, ə sɔli lɔm lɔm to dər'gi be to. 17 Adi kum'se ədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti, tado a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ki ndəy hawlay me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi. 18 A awi sese non nje konbe'gi'ti, ki ngar'gi ki boi tado lə'm. Lokin'ti, ingi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki dɔ'm'ti ki rɔ'se'ti. 19 Loka a uwəi'se kadi a awi sese lo gangita'ti, ononyi'se kadi me'se bol, kene ke ta ri ə a eli'de wa, eke a eli'de ki kuji ki bann wa? Ta ki kadi a eli'de ningə, Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non. 20 Tado in inbe'gi ə a elita el, nan in Ndil Baw'se Luwə ə a un'se kadi el'n ta.

21 «Ngannkon'a'gi a uni dɔ nan awi lo tɔl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi tɔli'ə kɔ, ningə ngann'gi a ɔsi ta njekoji de'gi, ə a uni dɔ'de awi kadi tɔli'de tɔ. 22 De'gi pəti a ɔsi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə tɔgi'ne ba bitɔ dɔboy'ti, ə a ingə kaji. 23 Loka a adi'se kon me bebo'ti ki kare ə, anyinan awi ki nung'i'ti. Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, a anyinan uləi ta nja bebo'gi ki Isirayel'ti nan'ti el bay ə Ngonn de a re. 24 Njendo utə njendo'ə nya el, taa bər utə be'ne el tɔ. 25 Njendo, re asi ki njendo'ə nya be ningə, in ngayn; ə bər, re asi ki be'ne ningə in ngayn tɔ. Kin ə, be nje kəy inbe mindi ə, de'gi bari'ə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ningə, nje ki me kəy'ti li'ə yan'de a to bann?

Luwə ki kar'ne ba ə in de ki maji kadi de bol'ə

(Mrk 8.38; Luk 9.26, 12.2-9)

26 «Boli'de el, tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə a te el goto, taa nya ki to lo kiyə'ti, ki de a gər el kaa goto tɔ. 27 Nya ki m'el'se me lo ki diw'ti, eli taa kada wangi, ə nya ki de'gi eli kɔtirɔ mbi'se'ti nyəm nyəm, iləi mbər'ə jam dɔ kəy'ti taa tɔ. 28 Boli de'gi ki nje tɔl darɔ'se par, um asi tɔl ndil'se el kin, el. Nan kadi in boli Luwə ki asi kadi tuji ndil'se in ki darɔ'se nan'ti me por'ti ki bitɔ ki non'ti kin. 29 Ke de ndogɔ yəl'gi joo ki silə kare el wa? Nan in ki kare dann'ti ki kadi osi nanga ki kanji kadi Baw'se Luwə ndigi goto. 30 Ki ɔji dɔ'se, bin dɔ'se inbe kin kaa in ki tudə kare kare gər kər'ɔ. 31 Ə ingi boli nya madi el: ingi, utəi ngann yəl'gi nja banyi banyi.

32 «De ki ra ra ki un ndu'ne takum de'gi'ti wangi, toki n'in de lə'm, m'in kaa m'a m'un ndu'm non Bai'ti, ki isi dɔran'ti, toki in de lə'm tɔ. 33 Nan de ki ra ra ki manji ta gər'i'm non de'gi'ti, m'in kaa m'a manji ta gər'ə non Bai'ti, ki isi dɔran'ti tɔ.»

Jeju ene n're ki rɔ dann de'gi'ti

(Luk 12.51-53, 14.26-27)

34 «Məri me'se'ti toki m're ki lapiya dɔnangi'ti el; m're ki lapiya el, nan m're ki rɔ dann de'gi'ti. 35 M're ki ganginan dann ngonn ki dingəm'ti ki baw'ne, ngonn ki dene'ti ki kon'ne, ngonn ki dene'ti ki

* **10:14** 10.14 Ki go kuji ra'a'ti lə Juwipi'gi, kində bu ki nja'ti kɔ, tɔji toki loka n'in'ti, eke be ki n'tei me'ti ki taga kin, nya kare ki dɔɔ'de si'ə nan'ti goto. † **10:15** 10.15 Lo tum ginn nya'gi 18-19

məm'ne ki dene. ³⁶ De madi, de'gi ki me kəy'ti li'ə inbe, a təli njeban'gi li'ə†.»

Kor ta rə kə kadi ndolo'n go Jeju

(Mrk 8.34-35; Luk 14.26-27, 9.23-24)

³⁷ De ki ndigi baw'ne, eke kon'ne utəm, de'ə kin asi kadi in de ləm el. De ki ndigi ngonn'ne ki dingəm, eke ki dene utəm, de'ə kin asi ta kadi in de ləm el. ³⁸ De ki un kagidəsi lə'ne də'ne'ti el, ə un gəm el tə, de'ə kin asi ta kadi in de ləm el. ³⁹ De ki ge kaji rə'ne ə, a il'ə kə, nan de ki isi ilə rə'ne kə tado ləm ə, a ingə'ə.

Ta ki də nyakugəgoji'ti

(Mrk 9.37,41; Luk 9.48, 10.16; Jan 13.20)

⁴⁰ «De ki uwə'se ki rə'ne'ti, in m'in ə de'ə uwəm ki rə'ne'ti. Ningə de ki uwəm ki rə'ne'ti, in njekuləm ə uwə'ə ki rə'ne'ti tə. ⁴¹ De ki uwə njekeltakita Luwə'ti ki rə'ne'ti, tado kin ki in njekeltakita Luwə'ti ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan njekeltakita Luwə'ti inbe kin be tə. De ki uwə de ki dana ki rə'ne'ti, tado kin ki in de ki dana ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan de ki dana inbe kin be tə. ⁴² M'el'se toki rə'ta'ti, de ki adi mann ki səl me ngonn kala mann'ti, ki kare dann nje ki du'ti, ki dann njendo'gi'ti ləm kin, tado kin ki in njendo ləm ningə, a ingə nyakugəgoji'ne um a to kare el.»

11

Jan Batisi in ki Jeju

(Luk 7.18-35)

¹ Loki Jeju adi ndu kin njendo'gi lə'ne ki dəgi gidə in joo, ginn'ə gangi ningə, ətə non, aw ndo nya'gi, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti ki dənangi'ti ki non. ² Lo kin'ti, Jan Batisi ki to kəy dangay'ti, oo poy nya'gi ki Kirisiti ra, adi ulə njendo'gi lə'ne, kadi dəji ta Jeju eyina: ³ «In ə in de ki Luwə mbət'ə ki kadi re kakin eke, de ki rangi in non bay kadi ji ngin'ə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai eli Jan nya'gi ki oyi ki mbi'se ge ki kum'se ge kin: ⁵ Njekumtə'gi oyi lo, nje mote'gi njiyəi maji, njebanji'gi rə'de ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, ə njekoy'gi indəi taa lo koy'ti tə, taa njendo'gi kaa, in ki kilə'de mbər Poyta ki maji tə. ⁶ Majikur in lə de ki m'təl ginn kosi li'ə el.»

⁷ Loki ətə awi, Jeju el bulə de'gi ta ki də Jan'ti ene: «In ri ə ai isi oyi dilələ'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa? ⁸ Eke in ri inbe par ə awi oyi wa? De ki ətə ku ki ndole ngayn ə ai oyi'ə wa? Nga nje ki oyi ku ki ndole ngayn kaa, sii me kəy'ti lə ngar'gi tə. ⁹ Eke in ri inbe ə awi oyi wa? In njekeltakita Luwə'ti ə awi oyi'ə wa? Re in in ə, m'el'se m'ene oyo in njekeltakita Luwə'ti ki utə njekeltakita Luwə'ti bay. ¹⁰ In ə makitu lə Luwə elta ki də'a'ti kete ene: "M'a m'ulə ki njekawkita ləm kete kadi ra gorow nonyi'ti*." ¹¹ Toki rə'ta'ti, m'el'se, dann de'gi'ti pəti ki dene'gi oji'de kin, de kibo utə Jan Batisi goto. Nga ningə, de ki du ngayn me Konbe lə Luwə bo utə. ¹² Lo kulə ngirə dəkagilo'ti lə Jan Batisi, biti bone, Konbe lə Luwə in ginn nyara ki ki təgi'ti, ningə nje təgi'gi sangi kadi n'taai'ə ginn təgi'de'ti. ¹³ Makitu'gi lə njekeltakita Luwə'ti pəti, ki ndukun'gi lə Moji, elita ki də nya'gi'ti ki a rai nya biti tei də Jan Batisi'ti. ¹⁴ Re in ndigi kadi in gəri ginn'ə maji

† 10:36 10.36 Mis 7.6 * 11:10 11.10 Mal 3.1

ningə, Jan in njekeltakita Luwə'ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ De ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningə, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «Nan ə m'a m'un'ə kadi m'oji'n de'gi ki ngosine kin wa? De'gi ki ngosine kin, toi to ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, bari madi de'gi eyina: ¹⁷ «Ji kəl nal kadi ndami, ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi, ə mbəti non.» ¹⁸ In be ə, Jan re, so nya el num, anyi mann el num ningə, de'gi eli eyina: «Do'a majel». ¹⁹ Nga a, Ngonn de re, so nya ge, anyi mann ge ningə, de'gi eli eyina: «In nje kusə nya kədi, in nje kanyi yiwi, in madi njetalambo'gi ki njeramajel'gi,» nan kum kar lə Luwə toji rə'ne kadi in nya ki dana ki gorow kuləra'a.»

Be'gi ki mbeti k'inyə row nya ra'de'gi ki majel kə

(Mat 10.15; Luk 10.12-15)

²⁰ Lo kin'ti, Jeju ilə rə'ne, kəl ki de'gi ki me bebo'gi'ti, ki in ə in de'gi ki, ra nyakoji'gi dann'de'ti ngayn utə ndəgi lo'gi, nan inyəi gorow njiyəi ki majel kə el, ene: ²¹ «Kumtondoo in lə'se, in de'gi ki Korajen! Kumtondoo in lə'se de'gi ki Betisayda! Nyakoji'gi ki əti bəl, ki Luwə oji dann'se'ti kin, re nya'gi kin rai nya me bebo Tir'ti ki bebo Sidon be ə, re de'gi ki me'ti a inyəi kuləra'de'gi ki majel mayinu. Re a inyəi row nyara'de'gi ki majel kə ki gorow kə saki, ki kəy bu por ki do'ti, uwəi ndoo. ²² In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndə gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do Tir'ti ki Sidon a ngan to yan'se be el. ²³ Nga ningə in de'gi ki Kapernayim'ti, oyi ene Luwə a un'se aw sese taa kadi dōran'ti wa? Jagi, a təl sese ki nanga, lo ki koo'ti. Tado nyakoji'gi ki rai nya dann'se'ti kin, re rai nya Sədom'ti be ə, re bone kin bebo ki Sədom'ti a ra ki do' ne taa ne bay. ²⁴ In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndə gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do de'gi ki Sədom'ti a ngan ngayn to yan'se be el.»

Jeju in ki Baw'ne Luwə

(Luk 10.21-22)

²⁵ Do gangi low'ə'ti kin, Jeju un ta el ene: «Bai, ki in Be nje dōran ki dōnangi, m'ulə toji do'i'ti, toki iyə'n nya'gi kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ə in te ki do'a adi de'gi ki de'gi gəri do'de el. ²⁶ Oyo, Bai†, in ndigi lə'i kadi nya kin to be.»

²⁷ Jeju el de'gi ki rai non ene: «Bai adi'm nya'gi pəti, ningə de kare ki gər Ngonn goto, in Baw ki kar'ne ba par, taa de kare ki gər Baw kaa goto tə, in Ngonn ki kar'ne ba par, ningə in de'gi ki Ngonn inbe ə ndigi kadi n'adi gəri'ə par tə.

²⁸ «Rei ki rə'm'ti, in pəti ki ərri rəgi ginn nyakoti'ti ki ɔy, ə m'a m'adi'se ərri kon. ²⁹ Uni jugi lə'm, ə tai nyando lə'm, tado m'in de ki səl ləm ləm, taa m'in njekulə do'm nanga num tə. Re rai be ə, a ingəi lo kərkon lə ndil'se. ³⁰ M'in, jugi lə'm ɔy el, taa nya ki madi'se kadi oti kaa ɔlə kəl kəl tə.»

12

Ta lə Jeju do ndə kərkon'ti

(Mrk 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Ndo kare, Jeju ində dər me ndəo geme'gi'ti, ndə kərkon'ti lə Juwipi'gi. Njendo'gi li'ə ki in si'ə, bo ra'de adi gangi do ko'gi do njiyə'ti soi. ² Ə loki Parisi'gi oyi'de ningə, eli Jeju eyina: «Oo njendo'gi lə'i rai

† 11:26 11.26 In tə kəsikura lə kaw'je'gi.

nya ki gorow'ə'ti el ndo kərkon'ti.» ³ Ə Jeju təl el'de ene: «In tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'de ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa? ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, in ki de'gi ki go'ne'ti, soi mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti. In mapa ki kusə'a in gorow'ə'ti el ki ro'a'ti num, ki ro nje ki go'ə'ti num, nan in njekujənyamosi kadikare par ə in gorow'ə'ti kadi so'i*. ⁵ Eke ta ki ndukun lə Moji ki ndangi el ene: ndo kərkon'ti, njekujənyamosi kadikare'gi isi rai nya ki kadi de ra ndo kərkon'ti el, ginn Kəy'ti lə Luwə, nan de tudə də'de'ti kadi in majel el kin, tudəi el wa? ⁶ Nga ningə kadi m'el'se, loki ji ra'ti ne kin, nya kibo ngayn utə *Kəy lə Luwə to'ti ne. ⁷ Ningə kin ə re in gəri me ta ki ene: «In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el†» kin ə, re a in gangi ta do de'gi'ti ki ta lə'de goto kin el. ⁸ Tado Ngonn de aw ki tōgi do ndo kərkon'ti.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mrk 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Jeju in non, aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non. Ningə, de'gi sangi row kadi n'indəi ta do Jeju'ti, adi dəji'ə ta eyina: «*Ndukun lə Moji adi tarow kadi de aji madi'ne ndo kərkon'ti eke aj'a el wa?» ¹¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nan dann'se'ti ə, aw ki bati kareba, ə bati kakin osi bə'ti ndo kərkon'ti, ə aw un'ə te si'ə taga el wa? ¹² Nga ningə re in de ningə, utə bati nja banyi banyi! M'el'se toki ndukun adi tarow kadi de ra maji ndo kərkon'ti.» ¹³ Lo kin'ti non, Jeju el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Ə dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji asi nan ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki Parisi'gi tei taga ningə, ai elinan ta ki do Jeju'ti, ke kadi n'rai bann ə n'a n'toli'ə wa?

Jeju in njekulə lə Luwə

¹⁵ Loki Jeju oo poy nya ki gei ra si'ə, oti lo kin'ti non ko. De'gi ngayn uni go'ə, ningə aji njemonyi'gi pəti tō. ¹⁶ Ningə, ndəji'de ki tōgi'ne, kadi rai adi de gər'ne el. ¹⁷ Tado kadi ta ki Luwə el ki ta njekeltakita Luwə'ti, Ejay † tolta'ne. Luwə el ene:

¹⁸ «Oyi njekulə lə'm ki m'mbət'ə,
Njendigi lə'm, ki ro'm nəl'm ngayn kadi m'ulə ji'm do'a'ti.
M'a m'ində Ndil'm do'a'ti,

Kadi a iləmbər nyara ki dana ro ginn bə'gi'ti ki dangi dangi§.

¹⁹ A kōli nan ki de el num, a ində ndu el,

De a oo ndu'ə elta tambalo'ti el*.

²⁰ A təti gakira ki to se ki kōti'ne nanga el,

Taa, a təl lambi ki isi oy el num tō.

A ra be biti kadi to nyara ki dana onbē†.

²¹ Ginn bə'gi ki dangi dangi a indəi me'de do'a'ti.»

De'gi eyina Jeju in ngar lə ndil'gi ki majel
(Mrk 3.22-30; Luk 11.14-23, 12.10)

²² De'gi rei ki dingəm kare ki ndil ki majel ra'a adi kum'ə oo lo el num, elta el num ə, Jeju ad'a lapiya adi kum'ə oo lo ningə elta tō.

²³ Nya kin əti bulə de'gi bol ngayn, adi dəjinnan ta eli eyina: «De kam

* **12:4** 12.4 1Samiyel 21.2-7; Lebitiki 24.9 † **12:7** 12.7 Oje 6.6 † **12:17** 12.17 Ejay 42.1-4
§ **12:18** 12.18 Ejay 42.1 * **12:19** 12.19 Ejay 42.2 † **12:20** 12.20 Ejay 42.3

in Ngonn kaw Dabidi el wa?» ²⁴ Nan loki Parisi'gi oyi ta kin ningə, eli eyina: «In kam isi tuwə ndil'gi ki majel ki tɔgi lə Beljəbul, ki in ngar lə ndil'gi ki majel.» ²⁵ Jeju gər mərta lə'de adi el'de ene: «Kin ə de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rɔi nan ningə, konbe'ə kin a tuji. Taa, bebo eke me kəy ki de'gi ki me'ti təli dɔnan'ti, rɔi nan, ki kadi a ra taa kaa goto tɔ. ²⁶ Kin ə re Satan inbe tuwə de'gi lə Satan, inbe adi de'gi li'ə təli dɔnan'ti rɔi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. ²⁷ Re in ki tɔgi lə Beljəbul ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel ə, de'gi ki go'se'ti tuwəi'de ki tɔgi lə nan wa? De'gi ki go'se'ti inbe a tɔji kadi ta lə'se in ta ki gorow'ə'ti el. ²⁸ A re in ki tɔgi lə Ndil Luwə ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel tɔ ningə, Konbe lə Luwə re te rɔ'se'ti nga.

²⁹ «Ningə re de uwə de ki nje tɔgi dɔ'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki dɔ'a nga ningə, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ³⁰ De ki in sə'm el, in nje kɔsi'm ta, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje tində sanan tɔ. ³¹ Be ə, m'el'se toki, majel'gi pəti ki de'gi a rai'de, eke kelta ki mal ki ra ki de'gi a eli dɔ Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi'de, nan kelta ki mal dɔ Ndil Luwə'ti, Luwə a inyə go kɔ adi'de el ratata. ³² Kin ə re de elta ki majel ɔsi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go kɔ ad'a, nan re elta ki mal ɔsi'n ta Ndil Luwə ə, Luwə a inyə go kɔ ad'a ki bone'ti el num, ki lo ti'ti el num, ratata.

Ta ki te ta de'ti in ngar me'de'ti

(Mat 7.16-17; Luk 6.44-45)

³³ «Kin ə re kagi maji ningə, kanda maji tɔ, a re kagi majel ningə, kanda majel tɔ. Tado in ki kandi kagi ə de a gər'n kagi. ³⁴ In nje mann majel to lii'gi be kam, a rai bann be ə ta ki maji a te ta'se'ti, ingi ki in de'gi ki majel wa? Tado in nya'gi ki rosi me'de kin ə sii tei ta'a'ti. ³⁵ De ki maji, kuləra'a te me nya ra'ti ki maji ki uwə me'ə. Ningə de ki majel, kuləra'a ki majel te me nya ra'ti ki majel ki uwə me'ə tɔ. ³⁶ M'el'se, ngann ta'gi ki galala pəti ki isi te ta de'gi'ti kin, a ɔri ginn'ə ndɔ gangi ta'ti. ³⁷ Tado in ki ta ki ta'i'ti ki dana ə a ɔri ta dɔ'i'ti, ə in ki ta ki ta'i'ti ki dana el tɔ ə ta a uwəi.»

Parisi'gi dəji Jeju nyakoji

(Mat 16.1-4; Mrk 8.11-12; Luk 11.16,29-32)

³⁸ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi madi'gi uni ta eli eyina: «Njendo de'gi, ji ndigi kadi in ra nyakoji madi kare adi j'oo.» ³⁹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De'gi ki dɔkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore dɔ nyakoji lə njekeltakita Luwə'ti Jonasi, goto nga. ⁴⁰ Tado, to ki kaa ki Jonasi ra kadi mutə, kondɔ mutə me kanji'ti ki boi kakin ə, Ngonn de a ra'n kondɔ mutə, kadi mutə ginn dɔnangi'ti tɔ†. ⁴¹ Ndo gangi ta'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa takum de'gi'ti ki dɔkagilo'ti ki bone kin kadi a iləi ta dɔ'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔS. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne. ⁴² Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki in holo, a ində taa takum de'gi'ti ki dɔkagilo'ti ki bone kin kadi a ilə ta dɔ'de'ti. Tado, in dɔboy dɔnangi'ti nu ə ndɔki re kadi oo gosita lə Salomon. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne*.

Ndil ki majel ki təl re tor'ne'ti gogi

(Luk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majel te me de'ti, aw ilə ki diləlo ki tuti kadi n'ingə lo kisi ki rangi kadi n'or kon'ti, nan ingə el ningə, ⁴⁴ el ene: "M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki kete m'nji'ti ə m'te kakin gogi." Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo kakin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ Nga a, təl aw, oy ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, ningə rei uri me de'ti kakin sii'ti. Lo kin'ti, ji kisi de kin ki dɔ'a taa a majel ngayn utə in ki kete bay. Be ə, de'gi ki majel ki dɔkagilo'ti ki fone kaa a toi be tɔ.»

Jeju elta lə kon'ne'gi ki ngannkon'ne'gi ki rɔta'ti

(Mrk 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶ Jeju isi elta bulə de'gi' ba bay ningə, kon'a ki ngannkon'a'gi rei rai taga, sangi kadi n'eli'ə ta. ⁴⁷ Nga a de madi el'ə ene: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi kadi n'eli nu ta.» ⁴⁸ Ə Jeju təl el de kakin ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ⁴⁹ Ningə un ji'ne toji'n njendo'gi lə'ne, ə ene: «Oyi kon'm ki ngannkon'm'gi ə sii kin. ⁵⁰ Tado de ki njera ndigi lə Bai ki isi me dɔran'ti ə, in ngonnkon'm, in konnann'm, ki kon'm.»

13

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti

(Mrk 4.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Ndɔ'a'ti kin, Jeju te me kəy'ti, aw isi kadi babo'ti. ² Bulə de'gi ngayn kawinan gugi dɔ'a, adi aw al isi me to'ti. Ningə bulə de'gi pəti, rai ngangi ba'ti ne. ³ Jeju el'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti ene: «Oyi, njendɔ kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dɔkagilo'ti ki a ilə ko nya, kandi ko'gi madi tosi ngangi row'ti adi yəl'gi rei turi pəti. ⁵ Kandi ko madi'gi, tosi dɔnangi wor'ti, adi lo kadi ingəi dɔnangi asi ta'm uləi ngirə'de'ti goto. Nan kin ə, tɔgi kalangi ba, tado ngirə'de to taa ne. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Ningə go'ti, tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi, tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi tɔgi ndəmi'de mbol. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dɔnangi'ti ki maji, adi andi. Ki nan'gi andi asi bu kare, nje ki nungi andi asi dɔ mehen, ə nje ki nungi bay andi asi dɔ mutə tɔ.» ⁹ Jeju ilə dɔ'ti ene: «Re de ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju ndo'n nya ki kuji ta'gi

(Mrk 4.10-12; Luk 10.9-10)

¹⁰ Njendo'gi lə Jeju rei rɔ'a'ti dɔji'ə eyina: «Tado ri ə el'de ta ki kujita'gi wa?» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se ta ki kujita tado ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ojidɔ Konbe lə Luwə li'ə adi in gəri, nan ingi, Luwə te ki dɔ'a adi'de el. ¹² Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay kadi to mbar mbar ji'ə'ti, nan de ki nya li'ə goto, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.» ¹³ In tado kin ə, m'el'n'de ta ki kujita, tado gonyi lo maji kaa, oyi nya el num, oyi ta maji kaa, gəri me'ə el num. ¹⁴ In be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita'a'ti Ejay kin tolta'ne*. Ejay el ene: A oyi dɔ ta maji, nan a gəri me'ə el num,

* 13:14 13.14 Eja 6.9

A gonyi lo maji, nan a oyi lo el num,
 15 Tado me de'gi kin təl ngan ngororo.

Uti mbi'de,
 Ndəmi kum'de,
 Ndigi kadi kum'de oo lo el num,
 Kadi mbi'de oo ta el num,
 Taa kadi n'gəri nya madi kare el num tɔ,
 Nan be el ə təli rei rɔ'm'ti,
 Adi m'aji'de†.

16 «Nan ingi, in nje majikur, tado kum'se oo nya'gi maji num, mbi'se oo ta maji num. 17 Toki rɔta'ti, m'el'se, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ngayn, ki njera nya'gi ki dana ngayn, ndigi kadi kum'de oo nya ki ingi oyi, nan asi koo el, ndigi kadi mbi'de oo ta ki ingi oyi, nan asi koo el tɔ.»

*Jeju ɔr me kujita ki ɔjido nje kilə ko
 (Mrk 4.13-20; Luk 8.11-15)*

18 «Ingi, maji kadi gəri me kujita lə nje kilə ko kin maji. 19 Ngangi row ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta ki dɔ Konbe'ti lə Luwə, nan gər me'ə el, ə Su re ɔr ta ki duw me de'ti kakin kɔ. 20 Dɔnangi wor ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta lə Luwə ningə, taa kalangi ba ki ronel, 21 nan ta kin, ulə ngirə'ne me'ə'ti el. In de ki njekuwə ki ta lə Luwə dɔkagilo ki nden be par. Dɔgagilo ki nya toro'gi eke kindəkumndoo tado ta lə Luwə re ningə, inyəi kunme lə'de kɔ kalangi ba. 22 Kandi ko'gi ki tosi dann konn'ti, in de ki oo ta lə Luwə, nan me ki ra sururu dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki ra ta nya maji'gi uti dɔ ta ki oyi, adi lo kadi andi goto. 23 Ningə, dɔnangi ki maji ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta lə Luwə, gər me'ə adi andi maji. Dɔ'de ki madi'gi andi bu kare ge ki nungi andi dɔ mehen ge, dɔ mutə ge.»

Kujita ki dɔ jene'ti

24 Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe lə Luwə, to to de ki duw kandi nya ki maji me ndɔɔ'ti lə'ne, 25 ə kondɔ, loki de'gi toi bi ningə, njeban li'ə re duw jene dɔ nya'ti ki maji ki duw kakin, ningə ɔti aw. 26 Loki kandi nya ki maji kakin uwə tɔgi, ə kanda'gi sii tei ningə, jene kaa kanda te tɔ. 27 Lo kin'ti, nje ra kulə'gi ai eli be'de eyina: “Be'je, in kandi nya ki maji ə ji duw me ndɔɔ'ti lə'i tɔ, nga jene'gi kin tei ra wa?” 28 Ə be'de el'de ene: “In njeban ə ra nya kin.” Nga a nje ra kulə'gi dəji'ə eyina: “In ndigi kadi ji tɔri'de kɔ wa?” 29 Nan be nje ndɔɔ el'de ene: “Jagi, lo tɔr jene'gi'ti kin, a tɔri ki ko ki maji ba. 30 Ə inyəi'de adi tɔgi nan'ti biti kagilo kujə ko'ti, ningə ndɔ kuj'ə'ti ningə, m'a m'el nje kuj'ə'gi m'ene: Tɔri jene'gi kin dɔi ki dɔ'a dɔ'a kadi to uləi por bay taa, ujəi inbe ki maji me dam'ti lə'm.”»

*Kujita dɔ kandi kagi'ti ki bari'ə mutardə
 (Mrk 4.30-32; Luk 13.18-19)*

31 Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe lə Luwə to to kandi kagi madi ki bari'ə nan mutardə ki de madi un duw me ndɔɔ'ti lə'ne kin be. 32 Kandi mutardə ə in kandi nya ki du utə ndəgi kandi nya'gi pəti, nan loki tɔgi ningə, təl kagi tanyi kibo utə kam tanyi'gi pəti ki me ndɔɔ'ti. Təl kagi kibo, adi yəl'gi rei rai kəy to'de baji'ə'gi'ti.»

*Kujita dɔ hum'ti**(Luk 13.20-21)*

³³ Jeju el'de kujita ki rangi bay ene: «Konbe læ Luwə to tanan ki hum ki dene madi un lɔy'n nduji ki me keh mutə, adi nduji ki lɔy ba pəti in kin be.»

*Jeju el ta'gi pəti ki kujita**(Mrk 4.33-34)*

³⁴ Ta'gi kin pəti, Jeju el bulə de'gi ki kujita. Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. ³⁵ In be kadi ta'gi ki Luwə el ki ta njekeltakita'a'ti kin tɔlta'ne. Njekeltakita Luwə'ti el ene: «M'a m'te ta'm kadi m'el kujita'gi, m'a m'iləmbər nya'gi ki toi lo kiyə'ti lotum ginn dɔran'ti ki dɔnangi'ti nu kin†.»

Kɔr ginn kujita ki dɔ jene'ti

³⁶ Jeju inyə bulə de'gi adi'de awi ə aw bə. Loki rei bə, njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, dəji'ə eyina: «Or'je ginn kujita ki dɔ jene'ti ki ra me ndɔɔ'ti kin adi j'oo.» ³⁷ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De ki njeduw ko nya ki maji kin, in Ngonn de, ³⁸ ningə ndɔɔ, in dɔnangi; ə kandi ko ki maji, in nje'gi ki ndigi kadi Luwə onbe dɔ'de'ti; jene, in nje'gi ki uni go Su; ³⁹ njeban ki njeduw'ə, in Su; kagilo kujə ko in dɔboy ndɔ; ningə nje kujə kɔ'gi in malayka'gi tɔ. ⁴⁰ To ki kaa ki, in ki tɔri'n jene buki por'ɔ, dɔboy ndɔ a to be tɔ. ⁴¹ Ngonn de a ulə ki malayka'gi lə'ne kadi ɔr de'gi pəti ki nje kɔsi madi de'gi kadi osi me majel'ti, ki de'gi ki njeramajel kɔ Konbe'ti lə'ne. ⁴² *Malayka'gi a buki'de me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti. ⁴³ Lo kin'ti, njera nya ki dana a unji to kadi be me Konbe'ti læ Baw'de Luwə. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji.»

Kujita ki dɔ nyakingə'ti ki to lo kiyə'ti ki mədikɔsi

⁴⁴ «Konbe læ Luwə to to nyakingə ki iyəi me ndɔɔ'ti, ə de madi aw te dɔ'ti kin be. De kakin təl iyə gogi, ningə rɔ'a nəl'ə ngayn, adi aw ra gati ki nya maji'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n ndɔɔ kakin. ⁴⁵ Konbe læ Luwə ki dɔran'ti to to njera gati ki isi sangi mədikɔsi ki ndole be. ⁴⁶ Loki ingə in ki gat'a in ngayn, təl aw ra gati ki nyakingə'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n mədikɔsi kakin.»

Kujita ki dɔ bandi'ti

⁴⁷ «Konbe læ Luwə to to bandi ki de a ilə me ba'ti ə a ɔy dɔkɔr kanji'gi ki dangi dangi kam be. ⁴⁸ Loki bandi kakin rosi ningə, njendon ndɔr re'n ngang'i ba'ti, isi nanga, ningə tɔr nje ki maji maji me sukim'ti, ə inyə nje ki tei nya el buki'de kɔ. ⁴⁹ Kah'a'ti kakin ə, dɔboy ndɔ a in be tɔ. Malayka'gi a rei kadi ɔri kum de'gi ki njera nya'gi ki dana ki njera nya'gi ki dana el, nan'ti. ⁵⁰ A buki de'gi ki njera nya'gi ki majel me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti.»

⁵¹ Lo kin'ti non, Jeju dəji njendo'gi lə'ne ene: «In gəri me ta'gi kin pəti wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jeju el'de ene: «In be ə, njendo de'gi ndukun ki təl nje taa nyando ki dɔ Konbe'ti læ Luwə, to to bə nje kəy ki ingə nya'gi ki sigi ki me nya'gi'ti ki kɔkɔ lo ngəm nya'ti lə'ne kin be.»

*De'gi ki Najareti'ti uni me'de adi Jeju el**(Mrk 6.1-6; Luk 4.16-30)*

⁵³ Loki Jeju el kujita'gi ginn'ə gangi ningə, ɔti lo ki ra'ti kin kɔ. ⁵⁴ Ɖti non, aw be ki tɔgi sɛm'ti. Jeju ndo nya de'gi ginn kɔykwann'ti lə Juwipi'gi. Ndo'de nyando ki ɛti'de ɓol, adi eli eyina: «Gosi ta'gi ki nyakoji'gi kin in'n ra wa? ⁵⁵ Man! Ngonn lə njeragi kagi dɔ kɔy'ti inbe kaa am wa? Kon'a el ə in Mari wa? Ə Jaki ge ki Jisepi ge, ki Simon ge ki Judi ge tɔ el ə in ngannkon'a'gi wa? ⁵⁶ Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne tɔ el wa? Nga nya'gi kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki dɔji kin ɔgi'de kadi uni me'de, təl nya tugə jigi'ti rɔ'de'ti. Ə Jeju el'de ene: «Njekeltakita Luwə'ti ningə, in me ɓe koj'o'ti, ki dann noj'o'gi'ti par ə de'gi a kidi'ə'ti.» ⁵⁸ Lo kin'ti, Jeju ra nyakoji'gi ngayn ki dum kadi de ra el tado mbeti kuni me'de kadi'ə.

14*Koy Jan Batisi**(Mrk 6.14-19; Luk 9.7-9, 3.19-20)*

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin Erodi ki nje konbe dɔ dɔnangi'ti ki Galile oo ta tɔɓar lə Jeju. ² Ə el nje ra kulə'gi lə'ne ene: «De kin in Jan Batisi! In in ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki tɔgi tado ra'n nyakoji'gi ki ɛti ɓol.» ³ Erodi el be, tado ndo ki inbe adi uwəi Jan, dɔi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado lə Erodiyadi, ki ne ngonnkon'a Pilipi, ⁴ ki Jan el'ə ta dɔ'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi in ta'a ne'i'ti*.» ⁵ Me ta'ti kin, Erodi ndigi tɔl Jan, nan ɓol bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti. ⁶ Nga a, ndo ronel koji Erodi'ti, ngonn lə Erodiyadi ki dene, te la non de'gi'ti ki ɓari'de lo nyakuso'ti, ə nəl Erodi ngayn, ⁷ adi Erodi un ndu'ne ki kiwrɔ kadi n'a n'ad'a nya'gi pəti ki dɔji'ne. ⁸ Lo kin'ti, kon'a sul'ə, adi el ene: «Adi'm, toki ji ra'n ne inbe kin, dɔ Jan Batisi me supira'ti.» ⁹ Me ngar tuji ɔji'n dɔ nya ki ngonn ki dene dɔj'ə kin, nan tado kun mindi ki un ki kiwrɔ, taa tado de'gi ki ɓar'de lo nyakuso'ti kin tɔ ningə, un ndu'ne kadi adi'ə dɔ Jan. ¹⁰ Be ə, adi de madi aw gangi dɔ Jan me kɔy dangay'ti, ¹¹ re'n me supira'ti, adi ngonn ki dene kakin, adi awi'n adi kon'ne. ¹² Njendo'gi lə Jan rei uni ninn'ə awi duwi, ningə awi ɔri poy'o Jeju ad'a oo.

*Jeju adi nyakuso de'gi dər mi ɔi**(Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)*

¹³ Loki Jeju oo ta kin ningə, un to ə aw ɔsi rɔ'ne ngərəngi ki kar'ne ba loki de'gi gotoi'ti. Loki bulə de'gi oyi ta'a ningə, in ki bebo'gi ki dangi dangi awi ki nja'de go'ə'ti. ¹⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti, oo bulə de'gi ngayn, loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, adi aji njemonyi'gi lə'de. ¹⁵ Loki kadi aw to ur ningə, njendo'gi ɔti ki rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur nga tɔ, ə inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbe'gi'ti, ndogi nyakuso ɔi.» ¹⁶ Nan Jeju el'de ene: «Awi ki ndo kadi ai lo el, inbe'gi adi'de nya ɔi.» ¹⁷ Ə eli Jeju eyina: «Ki ji ra'n ne kin, j'aw ki mapa mi ə kanji joo tɔ par.» ¹⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Rei se'de ne adi'm'in m'oo.» ¹⁹ Ningə go'ti, adi ndu'ne kadi bulə de'gi kakin sii nanga dɔ mu'gi'ti. Ningə ɔy mapa'gi ki mi ki kanji'gi ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi'n dɔ nyakuso kin,

* 14:4 14.4 Lebitiki 18.16, 20.21

ningə uwə gangi'de nan'ti, adi njendo'gi, kadi adi bulə de'gi. ²⁰ De'gi pəti soi nya ndanni maji. Ningə, ɔyi ndəgi mapa ki nanyi, kara dəgi gidə in joo. ²¹ De'gi ki soi nya kin asi dingəm'gi dər mi, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki soi nya se'de səm'ti el.

Jeju njiyə dɔ mann'ti

(Mrk 6.45-52; Jan 6.16-21)

²² Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne adi ali me to'ti, kadi awi gidi ba'ti kete non'ne'ti, dəkagilo'ti ki in a inyə'n bulə de'gi. ²³ Loki Jeju inyə'de adi awi ningə, ɔti al aw dɔ mbal'ti, ɔsi rɔ'ne ki kar'ne ba tado kelta ki Luwə. Loki kadi ur, Jeju isi low'ə'ti non ki kar'ne ba. ²⁴ Dɔ gangi low'ə'ti kin, to in dann batɪ, sanyi ki ngangɪ ba nga. Nəl ulə sur to ki gogɪ gogɪ, adi pungum babo ra'de majel. ²⁵ Taginnlo'ti, Jeju in ra njiyə dɔ mann'ti, isi aw ki rɔ njendo'gi'ti lə'ne. ²⁶ Ə loki njendo'gi oyi'ə ra njiyə dɔ mann'ti ningə, dɔ'de majel, adi eli eyina: «In muwə de,» ningə ɓol tɔl'de, adi uri kɔl. ²⁷ Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in, ə ɓoli el!» ²⁸ Lo kin'ti, Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, re in in ə, adi'm ndu'i adi m'njiyə dɔ mann'ti m'aw rɔ'i'ti.» ²⁹ Ə Jeju el ene: «Re!» Ningə Piyər in me to'ti, ur dɔ mann'ti, njiyə dɔ'ti isi re ki rɔ Jeju'ti. ³⁰ Nan loki Piyər oo nəl ki isi ulə ningə, ɓol ra'a adi ulə ngirə ndu'i mann, adi non ene: «Burəbe, aji'm!» ³¹ Ə kalangi ba, Jeju ilə ji'ne uwə'n Piyər, ningə el'ə ene: «In de ki kunme lə'i in ndikiri ba, ra bann ə in tadi wa?» ³² Ningə loki ali taa me to'ti ə, ginn nəl gangi. ³³ Ə nje ki sii me to'ti ɔsi məkəsɪ'de nanga non'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Toki rɔta'ti, in Ngonn lə Luwə inbe!»

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejaretɪ'ti

(Mrk 6.53-56)

³⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi babo gangi ningə, tei dɔnangi Genejaretɪ'ti. ³⁵ De'gi ki low'ə'ti gəri Jeju, adi uləi kulə ki lo lo, dɔnangi ki Genejaretɪ'ti ba pəti, ə de'gi rei ki njemonyi'gi pəti rɔ'a'ti. ³⁶ De'gi nonyi dɔ Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi ɔdi ta ku li'ə, ningə de'gi pəti ki ɔdi ta ku li'ə ingəi lapiya tɔ.

15

Jeju elta ki dɔ nyajibəlbe'ti

(Mrk 7.1-13)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə ki madi'gi in Jerujalem'ti, rei ingəi Jeju dəji'ə eyina: ² «Tado ri ə njendo'gi lə'i təli rɔ'de go nyajibəlbe'ti lə kaw'je'gi el wa? Ji dəji be tado togi ji'de kigo nyajibəlbe'gi el par ə soi nya.» ³ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nga ingi, tado ri ə in təli rɔ'se go mbərkikində'ti lə Luwə el tado nyajibəlbe lə'se wa? ⁴ Toki rɔta'ti, Luwə el ene: «Ɔsi kurə baw'i ki kon'i.» Taa el ɓay ene: «De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy*.» ⁵ Nan ingi, eli eyina: «De ki el baw'ne eke kon'ne ene: «Nya maji'gi ki re m'a m'ɔsi'n kɔyi in kadikare ki m'ində ta dangɪ tado Luwə nga,» ningə, ⁶ de'ə kin aw ki ndoo kadi ɔsikurə baw'ne el nga. Lo kin'ti, sii tuji ki ta lə Luwə tado nyajibəlbe lə'se.» ⁷ Ingi in njekekɔdikum de'gi, ta ki Luwə el ki ta njekekɔtakita'ne'ti Ejay dɔ'se'ti in ta ki rɔta'ti. Luwə el ene:

* 15:4 15.4 Tekitaga 20.12, 21.17; Ndukun 5.16; Lebitiki 20.9

8 “Ginn de’gi kin osikurəm ki ndar ta’de kare,
Nan me’de in sanyi sə’m.

9 Tɔji ki isi uləi dɔ’m’ti, nda’a goto,
Tadɔ nyando’gi ki isi ndoi de’gi kaa,
In mbærkikində’gi ki in rɔ de’gi’ti†.”»

Nya ki nje təl de nya ki to njen’ti
(Mrk 7.14-23)

¹⁰ Go’ti ningə, Jeju ɓar bulə de’gi ki rɔ’ne’ti, ə el’de ene: «Uri mbi’sə maji oyi ta ləm, ə kadi in gəri me’ə tɔ. ¹¹ Nya madi ki in taga aw ta de’ti ki a təl’ə nya ki to njen takum Luwə’ti goto. Nan nya ki te ta de’ti ə a təl de nya ki to njen’ti.» ¹² Lo kin’ti, njendo’gi lə Jeju rei rɔ’a’ti eli’ə eyina: «Ta ki el kin to me Parisi’gi ngayn, kin in gər wa?» ¹³ Ə Jeju ilə’de’ti ene: «Kaɓi ki ra ki Bai man el, a ɔri’ə kɔ. ¹⁴ Inyəi’de, in njekumtɔ’gi ə isi ndɔri njekumtɔ’gi. Nga ningə, re njekumtɔ ndɔr njekumtɔ ə, joo pəti a osi ɓe’ti.» ¹⁵ Ə Piyər un ta el’ə ene: «Or me kujita kin adi j’oo.» ¹⁶ Ningə Jeju el ene: «Adi inɓe’gi kaa in gəri nya el tɔ wa? ¹⁷ Adi m’el’sə, nya’gi pəti ki ɔdi ta de, a aw te kanda’a’ti, ningə go’ti ə, te kɔ, aw ɓe sin’ti. ¹⁸ Nan nya ki te ta de’ti, in nya ki in ngarme de’ti, ningə in kin ə in nya ki nje təl de ki to njen’ti. ¹⁹ Ngarme’de ə in lo ki mərta’gi ki majel isi tei’ti, ki tɔl nan, ki kuwə marum, ki kaya ki ra, ki ɓogi, ki manna’gi ki ngom, ki kelta ki majel dɔnan’ti. ²⁰ Ingi kin ə in nya’gi ki isi təl de nya ki to njen’ti, nan kuso nya par, um togi ji el, a təl de nya ki to njen’ti el.»

Dene ki Kana’ti un me’ne adi Jeju
(Mrk 7.24-30)

²¹ Jeju in low’ə’ti non, ɔr rɔ’ne aw dɔnangi’ti ki Tir’ti ki Sidon. ²² Ningə nyi, dene ki Kana’ti kare te non re, ningə un ndu’ne ki taa el ene: «Burəɓe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo ləm! Tadɔ ndil ki majel adi kon ngonm ki dene ngayn.» ²³ Nan Jeju ilə ta’ti el. Ningə njendo’gi li’ə rei rɔ’a’ti, eli’ə eyina: «In tuwə kɔ go’je’ti, tadɔ a ində ndu go’je’ti.» ²⁴ Ə Jeju ilə’de’ti ene: «In ngann Isirayel’gi ki toi to batı’gi ki nanyinan be kam par ə Luwə uləm ki rɔ’de’ti.» ²⁵ Nan dene re ɔsi məkəsi’ne nanga non’a’ti ene: «Burəɓe, re ra sə’m!» ²⁶ Ə Jeju ilə’ti ene: «In gorow’ə’ti el kadi de un nyakuso lə ngann’gi, ilə adi ngann busi’gi.» ²⁷ Ningə dene el Jeju ene: «In rɔta’ti Burəɓe, nga k’in ə, ngann busi’gi ki ai ginn tabilə’ti a ɔsi bunə nya’gi ki in dɔ tabilə’ti tosi nanga tɔ.» ²⁸ Lo kin’ti, Jeju el’ə ene: «Dene, kunme lə’i bo ngayn! Ningə kadi ingə nya ki to rɔ’i kin, toki dəji’n.» Ningə ngonm’o ki dene kakin, ingə lapiya nga dɔ kad’a’ti inɓe kin non tɔ.

Jeju aji njemonyi’gi ngayn
(Mrk 7.31-37)

²⁹ Jeju ɔti low’ə’ti non, aw ta ba’ti ki Galile. Al aw dɔ mbal’ti, isi nanga. ³⁰ Bulə de’gi ngayn rei rɔ Jeju’ti ki nje mote’gi ki njekumtɔ’gi, ki nje kingə tujı’gi ki nje mbiboy’gi ki elita el, taa njemonyi’gi ki rangi ngayn non bay. Rei ki njemonyi’gi kin buki’de non Jeju’ti, ningə Jeju aji’de. ³¹ In nya ki əti bulə de’gi ɓol ngayn, kadi nje mbiboy’gi elita num, nje kingə tujı’gi ingəi lapiya nga num, nje mote’gi njiyəi num, taa njekumtɔ’gi kaa oyi lo num tɔ, adi uləi tɔji dɔ Luwə’ti lə Isirayel’gi.

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər sɔ sɔi bay

(Mrk 8.1-10; Mat 14.13-21)

³² Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndo mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi sɔi goto. Ningə m'ge kadi m'inyə'de ki me'de ki bo ba el, nan to bo ində taa tɔgi'de row'ə.» ³³ Ə njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «J'a j'in ki mapa ra dilələ'ti ne, ə bulə de'gi ki ətɪ bol be kin a sɔi asi'de wa?» ³⁴ Ningə Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri ki ngann kanji'gi nden dɔ'ti.» ³⁵ Ə Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. ³⁶ Ningə ɔy mapa ki siri ki ngann kanji'gi kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə dɔ'ti, ningə gangi nan'ti, adi njendo'gi lə'ne, adi adi bulə de'gi sɔi. ³⁷ De'gi pətɪ sɔi nya ndanni, adi njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi rosi kara siri. ³⁸ De'gi ki sɔi nya, asi dingəm'gi dər sɔ, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki sɔi nya səm'ti el. ³⁹ Go'ti, Jeju inyə bulə de'gi adi awi, ningə al me to'ti, aw dɔnangi Magadan'ti.

16

Parisi'gi ki Sadusi'gi, dəji nyakɔji Jeju

(Mrk 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Parisi'gi ki Sadusi'gi, rei rɔ Jeju'ti dəji'ə kadi ra nyakɔji ki in dɔran'ti adi'de n'oyi. Dəji'ə be, to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə. ² Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Loki kadi aw to ur ningə eli eyina: “Lo a to maji, tado dɔran kər njoo.” ³ Loki lo ti ki sin ba ningə, eli eyina: “Bone ndi a ədi, tado dɔran kər wuu.” In be ə, asi kadi gəri bal kum dɔran, nga ra bann be ə nyakɔji'gi ki isi rai nya dɔkagilo'ti ki bone taa asi gər el wa! ⁴ De'gi ki dɔkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakɔji, nan nyakɔji madi ki rangi ki kadi a oyi ore dɔ nyakɔji lə Jonasi goto nga.» Ningə inyə'de, ə ɔti aw.

Hum lə Parisi'gi ki lə Sadusi'gi

(Mrk 8.14-21; Luk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dow ba'ti ki kare, me njendo'gi ɔy dɔ mapa'ti ki kadi ɔyi. ⁶ Nga ningə Jeju el'de ene: «Oyi maji! Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, ɔji'n dɔ hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi.» ⁷ Nan ingi isi mərɪta kin yo dɔ'de'ti eyina: «In tado kɔy ki j'ɔyi mapa el!» ⁸ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «In de'gi ki kunme lə'se in ndikiri ba, tado ri ə isi mərɪta ki dɔ mapa'ti ki ɔyi el wa? ⁹ In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Me'se olo dɔ mapa'ti ki mi ki dingəm'gi dər mi sɔi kin el wa? Ndəki ɔyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in tɔli wa? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm'gi dər sɔ sɔi kin kaa me'se olo dɔ'ti el num tɔ wa? Ndəki ɔyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in tɔli wa? ¹¹ Ta ki m'el m'ene: Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, ɔjido hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi kin, in ta ki sɔw dɔ mapa el, kin ra bann be ə asi kadi gəri me'ə el wa?» ¹² Lo kin'ti nga a gəri toki el'de kadi n'indəi kumkədi dɔ rɔ'de'ti, ɔjido hum ra mapa el, nan ɔjido nyando lə Parisi'gi ki Sadusi'gi.

Piyər el toki Jeju in de ki Luwə mbət'ə

(Mrk 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ Loki Jeju aw te dɔnangi Sejare'ti ki Pilipi, dəji njendo'gi lə'ne ta ene: «De'gi isi elita ki dɔ'm'ti toki, m'in Ngonn de m'in nan wa?» ¹⁴ Ə Njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi; nje ki nungi

eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekelta ki ta Luwə'ti Jeremi eke ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.»¹⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?»¹⁶ Ə Simon Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngonn lə Luwə ki nje kisi kum ba!»¹⁷ Ningə Jeju el Simon ene: «In nje majikur, Simon ki ngonn Jonasi, tado in de ə te ki dɔ nya kin adi in gər el, nan in Bai ki nje kisi me dɔran'ti taa ə te ki dɔ'a adi.¹⁸ Nga ningə m'a m'el'i m'ene in Piyər (ki kər me'ə nan Mbal), ningə dɔ mbal'ti kin ə m'a m'ində ngirə *Njekawnan'gi lə'm dɔ'ti. Tɔgi koy a ra si'ə nya madi el.¹⁹ M'a m'ad'i lakele Konbe lə Luwə. Ningə nya'gi pəti ki a dɔ dɔnangi'ti ne, a dɔi dɔran'ti tɔ, ə nya'gi pəti ki a tuti dɔnangi'ti ne, a tuti dɔran'ti tɔ.»²⁰ Ningə ndəji njendo'gi ki tɔgi'ne toki k'in ne Kirisiti, de ki Luwə mbət'ə kin, kadi eli taa de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti

(Mrk 8.31-9.1; Luk 9.22-27)

²¹ In dɔkagilo'ə'ti non, Jeju ulə ngirə tɔji njendo'gi adi gəri toki, maji kadi n'aw Jerujalem, n'ingə kon ngayn ji ngatɔgi'gi'ti lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi. A tɔli'ne, nan ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'ne'ti, ə n'a n'te lo koy'ti.²² Nan dɔ ta'ti kin, Piyər ɔr Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a ene: «Luwə a ngəmi, jagi Burəbe, a adi nya kin te dɔ'i'ti el!»²³ Nan Jeju təl rɔ'ne, el Piyər ene: «Təl gogi Satan, ɔr rɔ'i kɔ sanyi rɔ'm'ti! In jig'i ki nje tugə'm, tado mərta lə'i in mərta ki in rɔ Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

²⁴ Ningə go'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi in be un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm.²⁵ Be ə toki rɔta'ti, de ki ge kaji rɔ'ne inbe dɔnangi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, a isi ki dɔ'ne taa gogi.²⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji ə, maj'a to ra be wa? Nya madi ki de a adi ɔr'n tor ndil'ne to non wa?»²⁷ M'in Ngonn de m'a m're ki malayka'gi lə'm me tɔji'ti lə Bai Luwə, ningə m'a m'ugə goji de ki ra kigo kulə ra'a'ti.²⁸ Toki rɔta'ti, adi m'el'se: de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə a oyi m'in Ngonn de ki a re to Ngar kin taa.»

17

Jeju mbəl rɔ'ne

(Mrk 9.2-3; Luk 9.28-36)

¹ Nɔ mehen go'ti, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jaki num, taa Jan ki ngonnkon Jaki num tɔ, ə aw se'de, dɔ mbal'ti ki ngal sanyi ki ndəgə'gi.² Low'ə'ti non, Jeju mbəl takum'ne. Ta kum'ə unji to kadi be, taa ku ki rɔ'a'ti kaa unji to kadi be tɔ*.³ Ningə low'ə'ti non, Moji ingi ki Eli tei ki rɔ'de'ti bus, ra elita ki Jeju.⁴ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Burəbe, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. Re in ge ə, m'a m'ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in nya Moji, ə ki kare in nya Eli tɔ.»⁵ Loki Piyər ra elta ta'ne'ti ba bay ningə nyi, kilndi ki kunj'ə to, in dow dɔ'de bigum. Ningə ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, in ki nəl'm ngayn kadi m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.»⁶ Loki

* 17:2 17.2 2Pi 1.16-18

njendo'gi oyi do ta kin ningə, osi ki takum'de nanga, bol tol'de. ⁷ Ə Jeju re ro'de'ti, odide ə el'de ene: «Indəi taa, ə adi bol ra'se el.» ⁸ Nga ningə, loki eyina n'uni kum'de ki taa ningə, oyi de madi ki rangi el, oyi Jeju ki kar'ne ba par.

⁹ Loki in do mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ində ndu kin non'de'ti ene: «Eli nya ki ra nya adi oyi kin de madi el, biti kadi m'in Ngonn de m'te dann njekoy'gi'ti.» ¹⁰ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tado ri inbe ə, njendo ndukun'gi eyina maji kadi Eli re kete taa wa?†» ¹¹ Ə ilə'de'ti ene: «In ki rəta'ti kadi Eli a re kadi ra go nya'gi pəti adi asi nan gogi.» ¹² Ningə m'in, adi m'el'se madi oyi, Eli re ə binəm, ə de'gi gəri el, adi rai si'ə nya ki me'de ge. Be to a, Ngonn de kaa a ingə'n kon ji'de'ti. ¹³ Lo kin'ti, njendo'gi gəri kadi ta ki Jeju el'de kin sow do Jan Batisi.

Jeju adi lapiya ngonn ki njedamsil

(Mrk 9.14-29; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli isi rei ki ro bulə de'gi'ti, dingəm madi kare re ro Jeju'ti, osi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: ¹⁵ «Burəbe, oo kumtondoo lə ngonn'm ki dingəm, ki damsil ra'a adi ingə kon ngayn kin. Dəkagilo'gi madi, isi tosi ki por'o ge ki me mann'ti ge. ¹⁶ M're si'ə ro njendo'gi lə'i, nan asi kadi adi'ə ingə lapiya, el.» ¹⁷ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dəkagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann taa wa? Rei si'ə ro m'ti ne.» ¹⁸ Ningə Jeju ndangi ndil ki majel ad'a te ro ngonn'ti, par ə tanan'ti non, ngonn ingə lapiya nga.

¹⁹ Go'ti, njendo'gi rei ro Jeju'ti, loki in si'ə ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tado ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Asi el, tado kunme lə'se in ndikiri ba. Ningə kadi m'el'se toki rəta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, a eli mbal kam eyina: «'Oti, aw ra nu be» ə, a oti kadi aw ra. Nya ki a dum do'se goto.» [²¹ Taa, ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ki kogi ro nyakuso ta.]

Jeju təl elta ki do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay

(Mrk 9.30-32; Luk 9.43-45)

²² Ndo kare njendo'gi sii nan'ti pəti Galile'ti, ə Jeju el'de ene: «A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti. ²³ Kadi a təli m'in, nan ndo ki kon mutə go koy'm'ti, ə m'a te lo koy'ti.» Ta kin or təgi njendo'gi ə təl or bay.

Jeju ingi ki Piyər ugəi lambo ki me Kəy'ti lə Luwə

²⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi rei tei Kapernayim'ti, nje ki isi taai lambo me Kəy'ti lə Luwə rei ro Piyər'ti dəji'ə eyina: «Njendo'se nya ugə lambo ki me Kəy'ti lə Luwə el wa?‡» ²⁵ Ə Piyər ilə'de'ti ene: «Oyo, ugə lambo.» Ningə Piyər re te be ningə, Jeju un ta kete el'ə ene: «Mərta lə'i in ri ə Simon? Nan'gi ə in njetalambo'gi ki nje taa nyagangi'gi do de'gi'ti ki ngar'gi ki dənangi'ti ne gangi wa? In ngann nje be'gi eke in mbah'gi wa?» ²⁶ Ə Piyər el'ə ene: «In mbah'gi.» Loki ene: «Mbah'gi», Jeju ene: «Re in be ə, ngann nje be'gi, rai kare ənn. ²⁷ Nan re in be kaa, kadi j'in ə ji təl jigi tugə de'gi kam el, ə aw babo'ti, ilə kuy, uwə'n

kanji ki dökete ki a re un kuy, ningə te ta'a, ə a ingə silə kare ta'a'ti, kadi ugə'n lambo lə'i, lə'm tɔ.»

18

De ki in kibo me Konbe lə Luwə
(Mrk 9.33-37; Luk 9.46-48)

¹ Dɔ kad'a'ti inbe kin, njendo'gi rei dəji Jeju eyina: «Nan ə in kibo me Konbe'ti lə Luwə wa?» ² Ə Jeju bar ngonn ki du ad'a re ra dann'de'ti, ³ ningə el'de ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re in mbəli təli toi to ngann'gi be el ə, a uri me Konbe'ti lə Luwə el. ⁴ De ki sol dɔ'ne ləm ləm to ngonn be ə, de'ə kin a in kibo ngayn me Konbe'ti lə Luwə. ⁵ Re de uwə ngonn ki be kin rɔ'ne'ti, me tɔ'm'ti ə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rɔ'ne'ti.

Jeju ndəji de'gi dɔ majel'ti
(Mrk 9.42-48; Luk 17.1-2)

⁶ «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti kam ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi dɔi mbal kibo ngayn mində'ti, ə osi'ə iləi'ə bul ba'ti. ⁷ Kumtondoo ki dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ki nje re ki nya'gi ki isi tugəi madi de'gi jig'i'ti adi osi. Toki rɔta'ti, maji kadi nya'gi ki nje tugə de'gi jig'i'ti toi, nan kumtondoo in lə de ki njera kadi de osi. ⁸ Kin ə ji'i eke nja'i rai nu adi osi me majel'ti ə, gangi'de ilə'de kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare eke nja'i kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, eke nja'i'gi joo pəti, ə iləi nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁹ Kin ə kum'i kare rai adi osi majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i'gi joo pəti, ə iləi nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. ¹⁰ Oyi maji! Kadi kidi ki kare dann ngann'gi'ti kin el, tado, toki rɔta'ti, malayka'gi lə'de sii ki dɔkagilo'gi pəti, takum Bai'ti ki isi dɔran'ti taa. [¹¹ Tado m'in Ngonn de m're tado kaji de'gi ki nanyinan*.]

Kujita dɔ bati'ti ki nanyi
(Luk 15.3-7)

¹² «De madi aw ki bati'gi bu, ə in ki kare nanyi, ningə, inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara dɔ mbal'ti, ə aw sangi in ki nanyi kakin. Eke kigo kɔ'ə'ti lə'se, ta ri ə a eli dɔ lo kin'ti wa? ¹³ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re ingə bati ki nanyi kin ə, rɔ'a a nəl'ə ngayn dɔ'a'ti utə nje ki dɔjikara gidə in jikara ki nanyinan el kin. ¹⁴ Be tɔ ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti, ge kadi ki kare dann ngann'gi'ti kaa nanyi kɔ el.»

Row kingə de ki ra majel

¹⁵ «Loki ngonnkon'i ra majel ə, aw ingə, in si'ə joo ba, ningə ulə ji'i dɔ majel'ti li'ə ki ra, ad'a gər. Re oo ta lə'i ningə, in ingə ngonnkon'i gogi. ¹⁶ A re oo ta lə'i el ningə, aw un de ki rangi kare, eke de'gi joo sə'i, aw ingə'n'ə bay. In ra be kadi “nya'gi pəti in ki kun ndu dɔ'ti kigo ta'ti lə de'gi joo eke mutə ki kadi manyinaj'a†”. ¹⁷ Kin ə re mbəti koo ta lə'de ə, el njekawnan'gi. Ə re mbəti koo ta lə Njekawnan'gi bay tɔ ningə, kadi oo'ə to de ki gər Luwə el, eke to njetalambo be. ¹⁸ Toki rɔta'ti, adi m'el'se: nya'gi pəti ki a dɔi dɔnangi'ti ne, a dɔi dɔran'ti tɔ, ə nya'gi pəti ki a tuti dɔnangi'ti ne, a tuti dɔran'ti tɔ.»

* **18:11** 18.11 Barta kin goto me makitu'gi'ti madi ki ndangi kete nu ki ndonn ta Gireki.

† **18:16** 18.16 Ndukun ki nja joo 19.15

19 «Toki rōta'ti, m'el'se m'adi in gəri bay: re de'gi joo dann'se'ti, indəi ndu'de nan'ti dōnangi'ti ne, kadi dəji nya ri ki uwə me'de ə, Bai ki isi me dōran'ti a adi'de. 20 Tado loki de'gi joo eke mutə kawinan, me tō'm'ti ə, m'in dann'de'ti non.»

K'inyə go majel'gi lə nan kə

(Luk 17.4)

21 Lo kin'ti, Piyər ətə ki rō Jeju'ti dəj'ə ene: «Burəbe, kin ə ngonnkon'm ra sə'm majel ə, kadi m'inyə go kə nja bann m'ad'a wa? Kadi m'inyə go kə bitə nja siri wa?» 22 Ə Jeju el'ə ene: «M'el m'ene bitə nja siri el, nan bitə nja dəsiri nja siri.»

23 «In be ə, Konbe lə Luwə to to ta kin be: Ndo kare ngar madi ge kadi nje ra kulə'gi lə'ne udəi kər nya'gi lə'ne non'ne'ti adi n'oo. 24 Ə ulə ngirə, adi rei ki in ki kadi a ad'a nar ki dum kudə kər'ə. 25 Nan dingəm kakin aw ki nya ki kadi ugə'n bangi kin el, adi be'ə un ndu'ne kadi ndogi'ə, ne'ə ki ngann'a'gi, ki nya maji'gi li'ə ba pəti tor bangi'ti kin. 26 Ə nje ra kulə osi nanga non be'ne'ti, non uwə nja'a ene: «Si sə'm dō'ti, ə m'a m'ugə'i bangi kin pəti.» 27 Nga a, lo kin'ti, be'ə oo kumtondoo li'ə, adi inyə bangi ki dō'a'ti kin kə, ə inyə'ə adi aw kare.

28 «Loki de ki bangi in dō'a'ti kakin ene n'te ki taga ningə, ingə madikulə li'ə kare ki in, aw ki bangi lə'ne ki nden be par dō'a'ti, ə osi si'ə uwə, səkirə mind'ə, ningə el'ə ene: «Ugə'm bangi ki dō'i'ti!» 29 Ə mad'a osi nanga non'a'ti, non dō'a'ti ene: «Si sə'm dō'ti, ə m'a m'ugə'i bangi kin.» 30 Nan mbəti, adi aw si'ə bitə ilə dangay'ti, nginə'n ta bangi ki kadi ugə'n'ə. 31 Loki madikulə'gi oyi nya ki ra kin ningə, to rō'de ngayn adi ai ərə poy nya'gi kin pəti be'de adi'ə oo. 32 Ə ngar bar'a ad'a re, ningə el'ə ene: «In nje ra kulə ki majel, m'inyə go bangi ki dō'i'ti pəti kə tado non ki in non dō'm'ti. 33 Nga in, ri ə ogi kadi oo kumtondoo lə mad'i toki m'in m'oo'n kumtondoo lə'i kin be to el wa? 34 Lo kin'ti, wongə ra be'ə dō'a'ti ngayn, adi ilə dangay'ti, lo ra kulə'ti ki kon, bitə kadi ugə'n bangi ki dō'ne'ti pəti tigə. 35 Ningə Jeju ilə dō'ti ene: In be tə ə, Bai ki isi dōran'ti taa, a ra'n'se, loki de madi dann'se'ti, inyə go majel kə k'inyə ki in ngarme'ə'ti adi ngonnkon'ne, el.»

19

Ta ki dō gangi nan'ti lə dene ki dingəm

(Mrk 10.1-12; Luk 16.18)

1 Loki Jeju tōta ta'gi ningə, ətə Galile'ti, aw dōnangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. 2 Bulə de'gi ngayn uni go'ə, adi ajj'de dō monyi'gi'ti lə'de. 3 Parisi'gi ətə rei rō Jeju'ti, dəji'ə ta to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, ətə dō nya ki ra ki ra adi nəl'ə el eke adi tarow el wa?» 4 Ə Jeju ilə de'ti ene: «In tudəi Makitu lə Luwə ki ndangi kin el bitə wa? «Lo kulə ngirə kində nya'gi'ti Luwə ra dingəm ki dene*», 5 ningə el ene: in be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne† kadi tələ darə ki kare. 6 Lo kin'ti, a in joo el nga, nan in darə ki kareba. Ningə nya ki Luwə dōo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el.» 7 Ə eli Jeju eyina: «Nga ra bann be ə Moji adi ndu ene re dingəm tuwə ne'ne ningə maji kadi ad'a makitu

* 19:4 19.4 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 5.2 † 19:5 19.5 Lo tum ginn nya'gi 2.24

gangi nan ji'ə'ti wa†?» ⁸ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji adi'n'se tarow kadi tuwəi ne'se'gi, nan lo kulə ngirə nya'gi'ti, in be el. ⁹ Nga ningə, adi m'el'se, re de tuwə ne'ne, tado nya ki rangi um in ta lə kaya ki ra el, ə taa dene ki rangi ə, de'ə kin təl njekuwə marum.»

¹⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Re in kin ə in ndu ki to do dingəm'ti ki rə dene'ti ə, taa dene el in soti.» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «De'gi pəti gəri me ta kin el, nan nje ki Luwə adi'de ta row'ə par. ¹² De'gi madi in non, taai dene el, tado təgi'de sangi dene goto, ningə in nya ki tei me kon'de'ti nu; nje ki madi'gi in tado kər ki ɔri'de kuji, ə nje ki nungi, mbeti taa dene tado Konbe lə Luwə tɔ. De ki asi kadi gər me ta kin ningə kadi gər.»

Jeju njangi do ngann'gi ki du
(Mrk 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rə Jeju'ti kadi njangi do'de, ə elta ki Luwə tado lə'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Ə Jeju el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei ki rə'm'ti, um ɔgi'de tarow el, tado Konbe lə Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be.» ¹⁵ Go'ti, Jeju njangi do'de, ə ɔti ilə do'ne aw lo ki rangi'ti.

Ta ki do ngonni ki basa ki njenyakingə
(Mrk 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Ndo kare, dingəm kare re rə Jeju'ti, ningə dəj'ə ene: «Njendo de'gi, in ri ki maji, ə kadi m'ra, ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Tado ri ə dəji'm ta do nya ki maji'ti wa? De ki maji in kareba. Re in ge kur me kumngayira'gi ningə, in təl rə'i go mbərkikində'gi'ti.» ¹⁸ Ə dingəm kakin dəji Jeju ene: «Mbərkikində'gi ki ra wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «A təl de el, a uwə marum el, a bogi el, a manaji ki ngom do mad'i'ti elŠ, ¹⁹ ɔsi kurə baw'i ki kon'i, taa a ndigi de mad'i to darə'i in be be*.» ²⁰ Ningə ngonni ki basa ene: «Nya'gi kin pəti, m'təl rə'm go'ti nga. Nga ki ne kin, in ri bay ə nanyi'm kadi m'ra wa?» ²¹ Ə Jeju el'ə ene: «Re ge kadi asi nan tapi takum Luwə'ti ningə, aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi lə'i pəti, lowə nar'a njendo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn dɔran'ti, ə un go'm.» ²² Nan loki ngonni ki basa oo ta'gi kin ningə, ɔti aw ki ronel el, tado in de ki aw ki nyakingə'gi ngayn.

²³ Ə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, a ngan ngayn ki rə njenyakingə'ti kadi ur me Konbe'ti lə Luwə, ²⁴ ningə m'təl m'el'se bay, in nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe lə Luwə.» ²⁵ Ta kin əti njendo'gi bol ngayn, adi eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁶ Ə Jeju ində manji'de ba ningə el'de ene: «Ki rə de'gi'ti lowə goto, nan ki rə Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.» ²⁷ Ə Piyər un ta el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyə nya'gi lə'je pəti, ə j'un go'i kin, ri ə j'a j'ingə wa?» ²⁸ Ə Jeju ilə'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se: ndo ki nya'gi pəti a indəi ngirə'de kində ki sigi, ə m'in Ngonni de m'a m'nji do kumbər konbe'ti lə'm, ki de'gi a tɔji'm'in kin ningə, ingi ki uni go'm kin, ingi kaa a isi do kumbər konbe'ti ki dɔgi gidə in joo kadi gangi ta do ginn kaw Isirayel'ti ki dɔgi gidə in joo. ²⁹ Ningə re de madi, inyə

† 19:7 19.7 Ndukun ki nja joo 24.1 § 19:18 19.18 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20 * 19:19 19.19 Lebitiki 19.18

kəy lə'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki konnann'ne'gi, ki kon'ne, ki baw'ne, ki ngann'ne'gi eke donangi lə'ne tado lə'm ə, a ingə nya'gi kin do'ti nja bu, taa a ingə kaji ki a to biti ki non'ti to. ³⁰ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təli nje ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli nje ki kete to.»

20

Kujita do nje ra kulə me ndoo nju'ti

¹ «Konbe lə Luwə to to be nje kəy, ki te ki sin ba kadi n'oy nje ra kulə'gi kadi rai kulə me ndoo nju'ti lə'ne kin be. ² Ndu'de osi nan'ti ki nje ra kulə'gi, kadi adi'de nar ki lo ra kulə'ti ki ndo kare, ningə adi'de awi me ndoo nju'ti. ³ Loki te ki kadi ki jikara ki sin ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai tambalo'ti ki kanji ra kulə, ⁴ ə el'de ene: “Ingi kaa, ai me ndoo nju'ti lə'm rai kulə, ə m'a m'adi'se nyakugə goji ki asi gorow'ə'ti.” ⁵ Ningə oti awi. Loki te taga ki kadi ki jam do be'ti num, ki kadi ki koti be'ti num ningə, ra kah'a'ti kakin bay. ⁶ Go'ti, te re ki kadi ra binyə bilə ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai non, ə el'de ene: “Ra bann ə sii lo kin'ti lo sol, ki kanji ra kulə wa?” ⁷ Ə iləi'ə'ti eyina: “De ki unn'je kulə'ti goto.” Ə el'de ene: “Ingi kaa, awi me ndoo nju'ti lə'm rai kulə to.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, njendoo nju el njengəm nya li'ə ene: “In bar nje ra kulə'gi, ə adi'de nyakugə goji'de, ulə ngirə do nje re gogi'ti, tol taa do nje re kete'ti.” ⁹ Nje re ki kadi ra binyə bilə, nan nan kaa ingə nar ki lo kulə'ti ki ndo kare. ¹⁰ Lo kin'ti, nje re do kete rei yan'de nga ningə, məri kadı n'a n'ingəi nar ki utə yan madi'de'gi, nan ingi kaa, ingəi nar ki lo kulə'ti ki ndo kare inbe kakin to. ¹¹ Loki isi taai nar kin, barita ki njendoo ¹² eli eyina: “Nje ki rei gogi ne kin, rai kulə kadi kareba par, ningə in adi'de nar ki asi nan ki yan'je, j'in ki ji ra kulə sin biti kadi ur, adi kadi ndaw'je.” ¹³ Lo kin'ti, nje ndoo elta ki kare dann'de'ti ene: “Madi'm, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra sə'i goto. Ndu'je sə'i osi nan'ti do nar'ti ki lo kulə'ti ki ndo kare el wa? ¹⁴ Taa nya lə'i, ə aw. M'ge kadi m'adi in ki re gogi nya kin, toki m'ad'i kin be to. ¹⁵ In gorow'ə'ti kadi nya ki me'm ndigi ə m'ra ki nyakingə lə'm el wa? Eke in ta lə'i kadi me'i tuji tado maji ki m'ra wa?” ¹⁶ Nga ningə Jeju ilə'ti ene: In be ə, nje ki gogi a təli nje ki kete, ə nje ki kete a təli nje ki gogi to.»

Jeju elta do koy'ne'ti ki te'ne lo koy'ti bay

(Mrk 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jerujalem'ti, loki in do row'ti, Jeju uje ro'ne ki njendo'gi ki dogi gidə in joo gədi kare, ningə el'de ene: ¹⁸ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, ningə a uləi m'in Ngonn de ji kibo'gi'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə. A gangi ta koy do'm'ti, ¹⁹ ningə a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi kogi do'm'ti ge, tindəi m'in ki ndəy hawlay ge, bəri m'in kagidəsi'ti ge. Nan ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'm'ti ə, m'a m'te lo koy'ti.»

Kon Jaki in ki Jan dəji nya Jeju

(Mrk 10.35-45)

²⁰ Go'ti, kon ngann lə Jebede re ki ngann'ne'gi ro Jeju'ti, ningə kon ngann'gi osi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti tado dəj'ə nya kare. ²¹ Ə Jeju dəj'ə ene: «In ri ə in ge wa?» Ningə, el'ə ene: «Un ndu'i kadi

ngann'm'gi ki joo kam, de kare isi dojikol'i'ti, e in ki nungi isi dojigel'i'ti to, loki a isi do kumbor Konbe'ti la'i.» ²² Lo kin'ti non, Jeju ila'ti ene: «In gari me nya daji la'se kin el. A asi kadi ingai kapi kon ki m'aw to m'ingam kam kare mindi wa?» Ninga eli eyina: «Oyo, ja j'asi kare.» ²³ E Jeju el'de ene: «Kon ki m'aw to m'ingam kam, e rota a ingai kare, nan ta ki ojido kisi dojikol'm'ti eke dojigel'm'ti; in ta la'm kadi m'in e m'adi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki Bai Luwa ra go'a kete nu tado la'de.» ²⁴ Ndogi njendo'gi ki dogi, loki oyi ta'gi kin, ro'de nal'de ki ngann la Jebede ki joo kin el. ²⁵ Be e, Jeju bar'de peti ki ro'ne'ti, el'de ene: «In gari kadi nje konbe'gi do ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki donangi'ti ne, sii uwai'de ginn to'gi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetobar kaa, onyibe do'de'ti bay to. ²⁶ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ninga, kadi tel nje ra kulala'se peti. ²⁷ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dokete dann'se'ti ninga, kadi tel njekulabar la'se to. ²⁸ In be to e m'in Ngonn de kin m're kadi de'gi taa rai kulala adi m'in el, nan kadi m'in e m'ra kulala m'adi'de, taa m'adi ro'm kadi m'ugon do bulala de'gi ngayn m'ila'de taa to.»

Jeju aji njekumto'gi joo

(Mrk 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Loka Jeju in ki njendo'gi la'ne isi tei me be'ti ki Jeriko ki taga, bulala de'gi ngayn njiyai go'de'ti muki muki. ³⁰ Ninga njekumto'gi joo sii ngangir row'ti. Loka oyi kadi in Jeju e isi inda dar ninga, uni ndu'ne ki taa eyina: «Burabe, Ngonnkaw Dabidi*, oo kumtondo la'je!» ³¹ Bulala de'gi ndangi'de kadi uti ta'de, nan njekumto'gi uni ndu'de ki taa inbe bay eyina: «Burabe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondo la'je!» ³² Lo kin'ti, Jeju ra lokati, bar'de, ninga daji'de ene: «In ri e, gei kadi m'ra madi'se wa?» ³³ E ilai'oti eyina: «Burabe, ji ge kadi kum'je te adi joo'n lo!» ³⁴ Jeju oo kumtondo la'de, e oadi kum'de, par e tanan'ti non, kum'de oo lo, adi uni go'a.

21

Jeju ur Jerujalem'ti ki kosikura

(Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Loka Jeju in ki njendo'gi la'ne indai do be ki Jerujalem ndakba ki be ki Betipaje, ki kadi mbal kagi buni'gi'ti, ula njendo'gi joo, ² el'de ene: «Awi me ngonnbeti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par e, a ingai kon koro ki dai'a, ngonn koro ra gedar'oti, ninga tuti'a, e rei se'de adi m'in. ³ Re de madi el'se nya madi e, ilai'oti eyina: «Burabe e ge'de,» e a inyad'kalangi ba kadi tuti'de.»

⁴ Nya kin a ra nya be kadi ta ki Luwa el ki njekeltakita Luwa'ti el kin toltane:

⁵ «Eli de'gi ki Siyon'ti eli eyina:

Oyi ngar la'se a re do'se'ti,

In de ki sol lom lom,

Isi do kon koro'ti, in ki ngonn koro*.»

⁶ Njendo'gi ai, rai toki Jeju el'n'de. ⁷ Rei ki kon koro in ki ngonn koro kakin ninga, lowi ku'gi la'de gidoti, ninga Jeju ala isi do'ti. ⁸ Bulala de'gi

* **20:30** 20.30 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga. * **21:5** 21.5 Ejay 62.11; Jakari 9.9

ngayn lowi ku'gi læ'de go row'ti. Nje ki nan'gi tæti mbi kam'gi, tilæi dɔ row'ti. ⁹ Bulæ de'gi nje njiyæ non Jeju'ti ki nje njiyæ go'æ'ti uni ndu'de ki taa eyina:

«Ojana, Ngonnkaw Dabidi!

Kadi Luwæ njangi dɔ de ki re me tɔ Buræbe!

Ojana, tɔji in ki dɔ Nje kisi dɔran'ti taa†!»

¹⁰ Loki Jeju ur Jerujalem'ti, loki me bæ'ti ba pæti ndigi fir fir. Adi de'gi dæji rɔ'de ta eyina: «In de ki bann wa?» ¹¹ Ə bulæ de'gi ilæi'de'ti eyina: «In Jeju, njekeltakita Luwæ'ti, ki Najareti, dɔnangi Galile'ti.»

Jeju tuwæ njeragati'gi nati Kæy'ti læ Luwæ

(Mrk 11.15-19; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹² Go'ti, Jeju aw ur nati Kæy'ti læ Luwæ, ningæ tuwæ njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kæy'ti læ Luwæ kɔ. Jeju sur tabilæ'gi læ njembæl nar ki bæ'ne ki nje ki dɔbæ'gi'ti tilæ, nan'ti ki nya kisi læ njelaw dær dum'gi. ¹³ Ningæ el'de ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: Kæy læ'm a bæri'æ kæy kelta ki Luwæ, nan ingi, tæli'æ lokiyæɔ læ njebogi'gi yo†!» ¹⁴ Lo kin'ti non, njekumtɔ'gi ki mote'gi, rei rɔ'a'ti nati Kæy'ti læ Luwæ, adi adi'de lapiya. ¹⁵ Loki kibo'gi læ njekujenyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi nya'gi ki æti bol ki Jeju ra'de, ki ndu ngann'gi ki isi bar nan'ti Kæy læ Luwæ ene: «Ojana Ngonnkaw Dabidi!» kin ningæ, me'de on'de, ¹⁶ adi eli Jeju eyina: «Oo ta ki ngann'gi ra eli kam wa?» Ə Jeju ilæi'de'ti ene: «Oyo, m'oo, nan ke in tudæi ndu Luwæ ki ndangi eyina:

“Ra adi ngann'gi ki du, ki nje to ta mba'ti kaa, ta'de ulæ tɔji dɔ'i'ti” kin el wa§?»

¹⁷ Ningæ lo kin'ti, Jeju inyæ'de non, ə te me bæbo'ti kɔ, aw Betani'ti, aw isi nu.

Jeju mann kagi mbaykote

(Mrk 11.12-14,20-24)

¹⁸ Lo ti go'ti ki sin, Jeju tæl isi re me bæbo'ti, bo ra'a. ¹⁹ Ə oo kagi mbaykote ki ra kadi row'ti, tɔ kadi n'aw ginn'ti, nan loki re ndækba ningæ, oo mbi'æ'gi par um oo kanda el. Ə Jeju el mbaykote kakin ene: «A andi gogi el biti ki non'ti.» Ningæ low'æ'ti non, mbaykote tuti. ²⁰ Loki njendo'gi oyi nya kin, æti'de bol ngayn, adi dæji ta eyina: «Ra bann ə low'æ'ti ne par ə kagi tuti wa?» ²¹ Ə Jeju ilæi'de'ti ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re awi ki kunme, ə me'se tɔsi el ə, in nya ki m'ra ki mbaykote kin par ə a rai el, nan re eli mbal kam eyina: “Tɔti lo kin'ti rangi, aw osi me ba'ti,” kaa nya kin a ra nya. ²² Nga ningæ, nya'gi pæti ki a dæji ki kunme, me kelta'ti ki Luwæ ə, a ingæi.»

Ta ki dæji dɔ tɔgi'ti ki Jeju awi'n

(Mrk 11.27-33; Luk 20.1-8)

²³ Jeju ur me Kæy'ti læ Luwæ, isi ndo nya de'gi ningæ, kibo'gi læ njekujenyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi læ Juwipi'gi, rei ki rɔ'a'ti, dæji'æ eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tɔ ə adi ndu'ne ə isi ra'n wa el'je adi j'oo?» ²⁴ Ə Jeju tæl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dæji'se ta kareba be tɔ. Re ilæi m'in'ti ningæ, m'in kaa m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tɔ. ²⁵ Nan ə ulæ Jan kadi ra

de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa?» Nan təli ra elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə'ə”, a dəj'i'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ²⁶ A kin ə re j'eli j'ene: “In de'gi ə uləi Jan” ə a in ta ki rə bulə de'gi'ti tə, tado de'gi pəti oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti.» ²⁷ Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə m'in kaa m'a m'el'se təgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tə.»

Kujita də ngannkonnan'gi'ti ki joo

²⁸ Jeju elta ki rangi bay ene: «Eli'm'in ta lə'se də ta'ti kin adi'm'in m'oo. Dingəm kare aw ki ngann dingəm'gi joo, ə un ta el ki dəkete ene: “Ngonn'm, aw ra kulə me ndoo nju'ti bone.” ²⁹ Ningə ngonn kakin ilə baw'ne'ti ene: “M'a m'aw el,” ə isi ba biti ningə me'ə uwə ki ta, adi ində aw. ³⁰ Dingəm re rə ngonn'ti ki nja joo, el'ə kaa ta ki el ngonnkon'a kakin, ningə in el ene: “Oyo, m'a m'aw bay,” ə aw el. ³¹ Eke dann ngann'gi'ti ki joo kin in ki ra ə ra go ndigi'ti lə baw'ne wa?» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «In ki dəkete.» Ə Jeju el'de ene: «Tokə rəta'ti, adi m'el'se, njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya a tei Konbe'ti lə Luwə non'se'ti. ³² Tado Jan Batisi re rə'se'ti, təji'se row ki dana, nan in taai me'ə el, nan njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya'gi uni me'de. Ə ingi, oyi nya kin be kaa, me'se uwə'se ki ta go gogi ə adi inyəi gorow njiyə'gi ki majel kə, ə uni me'se el.»

Kujita də nje ra kulə me ndoo nju'ti, ki nje me majel
(Mrk 12.1-12; Luk 20.9-19)

³³ Go'ti, Jeju el'de ene: «Uri mbi'se oyi kujita ki rangi bay. De kare ki njendoo nju in non, ningə ində singə gugə'n gidə gugə. Ur be kadi to mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə go'ti dōi ta nan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə ningə a kanyinan nya'a, ningə oti aw mbah. ³⁴ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər'gi lə'ne kadi awi taai kandi nya ndoo kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne. ³⁵ Nan loki bər'gi rei tei ningə, nje ra kulə'gi uwəi'de tindəi ki kare ngayn, tōli ki nungi, ningə ki kon mutə, tiləi'ə ki mbal tə. ³⁶ Njendoo təl ulə ki bər'gi ki rangi, ngayn utə in ki kete inbe kin bay. Nan rai se'de ko nya inbe ki rai ki nje ki kete kakin bay. ³⁷ Ta təl ta'a'ti, dingəm təl ulə ngonn ne inbe rə'de'ti, ene: “A boli gidi ngonn'm.” ³⁸ Nan nje ra kulə nju, loki oyi ngonn kakin ningə elinan dann'de'ti eyina: “Daro'a inbe kam ə a in nje nya nduwə! Rei adi ji tōli'ə, ningə nya nduwə li'ə, j'a təli'ə yan'je'ti.” ³⁹ In be ə, uwəi ngonn kakin ndəri'ə, awi si'ə gidi lo ndoo'ti taga, tōli'ə. ⁴⁰ Lo'ti kin Jeju dəj'i'de ene: Ndə ki dingəm ki be nje ndoo kin a re ə, ri ə a ra ki nje ra kulə nju kin wa?» ⁴¹ Ə eli'ə eyina: «A tōko de'gi ki majel kin ki tōko ki ki kon ngayn, ə a adi ndoo lə'ne nje ki rangi, ki kadi a adi'ə kanda ki dəkagilo'ə'ti ki oji.» ⁴² Ningə Jeju el'de ene: «In tudəi me makitu'ti lə Luwə oyi el wa?

“Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in təgi kəy.

In kin in kuləra Burəbe.

In nyakəji ki əti bol ə to takum'je'ti kin*.”»

* 21:42 21.42 Pa'gi 118.22-23

⁴³ Ningə adi m'el'se bay tɔ: «A taai Konbe lə Luwə ji'se'ti, kadi təli adi ginn de'gi ki rangi ki kadi a rai kulə ki maji. ⁴⁴ Nga ningə, de ki osi dɔ mbal'ti kin ə, a tətɪ nje ki njeki, a re in ə mbal kin osi dɔ'a'ti tɔ ningə, a rəkita'ə rəkita'ə rəkita'ə.» ⁴⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi oyi kujita kin ningə, gəri me'ə kadi in ta ki dɔ'de'ti ə Jeju ra el. ⁴⁶ Ə sangi row kadi n'uwəi'ə, nan bɔli bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jeju tɔ njekeltakita Luwə'ti.

22

Kujita ki ojido bar de'gi lo nyakusɔ taa nan'ti
(Luk 14.15-24)

¹ Jeju ilə rɔ'ne el'de ta ki kujita bay ene: ² «Konbe lə Luwə to tɔ ngar ki ra nyakusɔ kibo tado ngonn'o ki aw to taa dene kin be. ³ Ngar ulə njekulə'gi lə'ne adi awi eli de'gi ki bari'de lo nyakusɔ'ti, kadi rei, nan de'gi kakin mbəti. ⁴ Ngar təl ində taa ta njekulə'gi'ti ki rangi bay ene: “Ki ngosine kin, nyakusɔ oy nga, m'tɔl baw mangi'gi, ki binyə'gi ki bati'gi lə'm, ki boi mbul mbul maji, nya'gi pəti asinan, ə rei lo nyakusɔ taa nan'ti.” ⁵ Nan de'gi ki bari'de kakin, usi'de dɔ ta'ti li'ə kin el, ki kare aw lo ndɔɔ'ti lə'ne, ki nungi aw lo gati'ti lə'ne ndəgə'gi, uwəi njekulə'gi adi'de kon ningə tɔli'de. ⁶ Ə nje ki nungi bay, uwəi njekulə'gi adi'de kon ge, tɔli'de ge.

⁷ «Lo kin'ti, wongɪ tɔl ngar, adi ulə ki njero'gi lə'ne adi awi tɔi ko njetɔl nya'gi kakin num, tuləi bebo lə'de por num tɔ. ⁸ Ningə go'ti, ngar el njekulə'gi lə'ne ene: “Nyakusɔ taa nan oy nga, nan de'gi ki in ki bari'de, in de'gi ki asi ta te low'ə'ti el. ⁹ Awi ki tatorow'gi, bari de'gi pəti ki ngəi'de, adi'de rei lo nyakusɔ taa nan'ti.” ¹⁰ Njekulə'gi awi ki gorow'gi, kawi de'gi pəti ki ngəi'de, ki maji ge, ki majel ge, adi de'gi rosi me kəy kadi de'gi soi nya taa nan'ti. ¹¹ Loki ngar ene n'ur kəy kadi n'oo de'gi ki bari'de kakin ningə, oo dingəm madi kare ki isi ki ku kusɔ nya taa nan rɔ'ne'ti el. ¹² Ə ngar el'ə ene: “Madi'm, in ra bann ə ur kəy ne ki kanji ku kusɔ nya taa nan rɔ'i'ti wa?” Ningə dingəm kakin ilə'ti el. ¹³ Nga a ngar el njekulə'gi lə'ne ene: “Dɔi ji'ə'gi ki nja'a'gi, ə iləi'ə taga lo ki diw'ti, ki in lo ki a non'ti ge, a ngor ngangine'ti ge.” ¹⁴ Toki rɔta'ti, Luwə bar de'gi ngayn, nan nje ki mbəti'gi in ngayn el.»

Ta dɔ kugə lambo lə ngar kibo Sejar
(Mrk 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵ Parisi'gi ingəi nan, elinan ta, kadi n'iyəi kulə n'uwəi Jeju me ta'ti ki n'a dəji'ə ə a te ta'a'ti. ¹⁶ Be ə, uləi njendo'gi lə'de in ki de'gi madi ki me kuti'ti lə Erodi, adi awi eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rɔta'ti, in njendo de'gi row ki rɔta'ti ki nəl Luwə num, in bɔl kum'de el num, tado in bɔl k'in kibo eke kəti bɔl lə de'gi el. ¹⁷ Ə el'je adi j'oo ta ki me'i'ti: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?» ¹⁸ Nan Jeju gər me majel lə'de, adi el'de ene: «In njekədikum de'gi! Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi m'in wa? ¹⁹ Jji'm'in silə ki kadi de a ugə'n lambo adi'm'in m'oo.» Ningə jji'ə silə kare. ²⁰ Nga ə dəji'de ene: «Dɔ nan ə indəi, ə tɔ nan tɔ ə ndangi silə'ti kin wa?» ²¹ Ə iləi'ə'ti eyina: «In Sejar.» Ə Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» ²² Ta ki Jeju el'de kin dum dɔ'de, adi inyəi'ə ə ɔti awi.

Ta do kində taa lə njekoy'gi lo koy'ti

(Mrk 12.18-27; Luk 20.27-38)

²³ Ndo'a'ti non, Sadusi'gi ki in de'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, rei ro Jeju'ti dəji'ə eyina: ²⁴ «Njendo, Moji el ene: “Re de madi oy, ki kanji k'inyə ngann'gi tor'ne'ti, maji kadi ngonkon'a taa dene nduwə kin, oji'n ngann'gi, kadi tei tor ngonkon'a'ti*.” ²⁵ Ki ojido ta kin, toki dann'je'ti, ngannkon nan'gi in siri ge be. Ki dəkete taa dene, ningə oji'n ngonn el bay ə oy, adi inyə dene nduwə adi ngonkon'ne. ²⁶ Nya kin ra nya be, in do ki nja joo'ti, ki ki nja mutə'ti, biti te'n do ki nja siri'ti. ²⁷ Go'de'ti pəti, daro dene inbe re oy to. ²⁸ Eke ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə, nan dann'de ə a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.» ²⁹ Ə Jeju el'de ene: «In de'gi ki indəmi row, tado in gəri Makitu lə Luwə el num, taa in gəri togi lə Luwə el num to. ³⁰ Ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me doran'ti. ³¹ Ki ojido kində taa lo koy'ti lə njekoy'gi, tudəi ta ki Luwə el'se kin el wa? ³² Luwə el ene: “M'in Luwə lə Abiraham, m'in Luwə lə Isaki, ki Luwə lə Jakobi.” Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el†.» ³³ Bulə de'gi ki oyi ta lə Jeju, nyando li'ə əti'de bol ngayn.

Ndukun ki utə ndəgi ndukun'gi

(Mrk 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Loki Parisi'gi oyi kadi Jeju dum do Sadusi'gi ningə, ingi kawinan. ³⁵ Ə ki kare dann'de'ti, ki in njendo ndukun'gi, iyə kulə me ta'ti, dəji Jeju ene: ³⁶ «Njendo, dann mbərkikində'gi'ti lə Luwə pəti me ndukun'ti, in ki ra ə in do madi'ne'gi'ti wa?» ³⁷ Ə Jeju ilə'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarmə'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, taa ki mərta lə'i ba pəti to‡. ³⁸ In kin ə in ndukun ki dəkete ki utə mbərkikində'gi pəti. ³⁹ Ningə ndukun ki nja joo ki maj'a to'ti to ə to kin: A ndigi de mad'i to daro'i inbe be to§. ⁴⁰ Ndukun'gi lə Moji ba pəti, ki ta'gi lə njekeltakita Luwə'ti, ngirə'de in do mbərkikində'gi'ti ki joo kin.»

De ki Luwə mbət'ə ki Dabidi

(Mrk 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Loki Parisi'gi kawinan kakin, Jeju dəji'de ta ene: ⁴² «Ki go mərta'ti lə'se do Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə kin, oyi kadi in ginn koji'ti lə nan wa?» Ə eli'ə eyina: «In ngonnkaw Dabidi.» ⁴³ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann be ə Dabidi loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti bar'a “Be'm” wa? ⁴⁴ Tado Dabidi el ene: “Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene: «In re isi dojikol'm'ti ne, biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn togi'ti*».”

⁴⁵ «Ə re Dabidi bar'a Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti, ki in de ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi wa?» ⁴⁶ Lo kin'ti, de ki asi kadi ilə ta'ti kare be goto. Ningə in do ndo'a'ti kin nu, de kaa sangi kadi n'dəj'ə ta el nga.

* 22:24 22.24 Ndukun ki nja joo 25.5 † 22:32 22.32 Tekitaga 3.6, 15 ‡ 22:37 22.37 Ndukun ki nja joo 6.5 § 22:39 22.39 Lebitiki 19.18 * 22:44 22.44 Pa'gi 110.1

23

Jeju gangi ta do njendo ndukun'gi ki Parisi'gi'ti

(Mrk 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Jeju el bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne ene: ² «Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, kulə lə'de in kor ginn ndukun lə Moji. ³ Nga ningə ingi, maji kadi in təli rə'se go nya'gi'ti ki eli'se, nan ndaji kulə ra'de'gi el, tado rai nya ki inbe'gi sii eli ki ta'de kin, el. ⁴ Doi nya ki oy indəi do de'gi'ti, nan inbe'gi mbeti kun ngonn ji'de nden be kuwə'n se'de taa. ⁵ Kulə ra'de'gi pəti, rai ki kadi de'gi oyi gidi'de. Ngann ndukun'gi ki ndangi uləi me ngann buwati'gi'ti, ə de'gi doi nati non'de'ti ə isi ji'de'ti inbe kin, rai yan'de adi boi, taa kulə'gi ki de'gi əsi sil ku'gi'ti kin kaa, rai yan'de adi ngal tə*. ⁶ In de'gi ki gei lo kisi ki kete non de'gi'ti lo nyakusə'ti num ki nya kisi ki kete non de'gi'ti ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num tə. ⁷ Taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi'ti num, taa kadi de'gi bari'de “Njendo de'gi” num tə. ⁸ Nan ingi, adi de bar'se “Njendo”, el, tado pəti, in ngannkon'nan'gi, ningə Njendo'se in kareba tə. ⁹ Bari de madi donangi'ti ne “Baw'se” el, tado Baw'se in kareba, ə isi doran'ti. ¹⁰ Taa adi de bari'se “De'gi kibo”, el tə, tado De kibo lə'se in kareba, ə in Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə. ¹¹ De kibo dann'se'ti, a in nje ra kuləbər lə'se. ¹² De ki un do'ne ki taa, a uləi do'a ki nanga, ə de ki ulə do'ne ki nanga, a uni do'a taa tə.

Kumtondoo in lə Parisi'gi ki njendo ndukun'gi

¹³ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Sii uti tarow ki kaw Konbe'ti lə Luwə do de'gi'ti. Inbe'gi uri me'ti el, ningə de'gi ki gei kur me'ti kaa, əgi'de num tə.

[¹⁴ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi. Tai nya maji'gi lə njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'se, toki in de'gi ki maji. Go kulə ra'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn do'se'ti†.]

¹⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Awi mbah, anyinan ngodi donangi ray'gi'ti ki lo lo, do ba'gi'ti kadi ingəi de kare go'se'ti. Ə loki ingəi'ə ningə, rai'ə adi təl əsi ta kaw me por'ti ki biti ki non'ti nja joo utə inbe'gi bay tə.

¹⁶ «Kumtondoo in lə'se, in nje kor de'gi tarow, ki kum'se tə! Sii eli eyina: “Re de iw rə'ne ki Kəy lə Luwə ningə, to kare, a re iw rə'ne ki lər ki Kəy lə Luwə ə, maji kadi ra nya ki iw'n rə'ne.” ¹⁷ In mbo de'gi, njekumtə'gi! Lər in nya ki Kəy lə Luwə, adi in yan Luwə. Eke lər ə in kibo ngayn eke, Kəy lə Luwə ki təl lər nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ¹⁸ Təli eli bay eyina: “Re de iw rə'ne ki ringiri lo kində kadikare ə, to kare, a re iw rə'ne ki kadikare ə, maji kadi ra nya ki iw'n rə'ne.” ¹⁹ In njekumtə'gi! In ri ə in kibo ngayn wa? In kadikare eke in ringiri lo kində kadikare ki təl kadikare nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ²⁰ De ki iw rə'ne ki lo kində kadikare ningə, iw rə'ne ki ringiri lo kində kadikare num, ki nya'gi pəti ki isi do'ti num tə. ²¹ De ki iw rə'ne ki Kəy lə Luwə ningə, iw rə'ne ki Kəy lə Luwə num, ki Luwə ki isi me'ti num. ²² De ki iw rə'ne ki doran ə, iw rə'ne ki kumbər ngar lə Luwə num, ki Luwə ki isi do'ti num‡.

* 23:5 23.5 Kor Isirayel'gi 15.38-41 † 23:14 23.14 Barta'gi ki me nya'gi'ti kin [] goto me makitu'gi'ti ki njendanga ndangi kete. ‡ 23:22 23.22 Ejay 66.1

²³ «Kumtondoo in læ'se in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi. Ori nya kare dann ki dögi'ti, me mbi kam'gi'ti ki öti maji, ki me mbi kam ndir tanyi'gi'ti, ki me ngann nya ndir tanyi'gi'ti, adi Luwə, ningə indəi nja'se dö nya'gi'ti ki maji'de to me ndukun'ti læ Luwə, to nyara ki dana, ki koo kumtondoo, ki nyara ki low'ə'ti. Ki rötə'ti in kin ə in nya'gi ki kadi re a indəi kum'se go'ti rai, ə inyöi ndögə'gi ki kə non be el. ²⁴ In nje kər de'gi tarow, ki kum'se to! Sii uləi nya ta ngoo mann'ti lai mann tado ngann kur'gi ki du, ə isi turi jambal me'se'ti.

²⁵ «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Togi gidi kala mann ki gidi kaa kusə nya adi ar, nan me kəy rosi ki nya bögi'gi ki nya ki ingəi ki gorow nyönn nyara ki majel. ²⁶ In Parisi ki njekumto! Togi me kala mann, ningə gidə a ar njay to.

²⁷ «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Toi to döbadi'gi ki de'gi rai pon gidi'ti adi ndai kam be: re oo gidə taga ne ə, ndolo, nan me'ə ki kəy rosi ki singə de'gi, ki nya'gi ki ndum ki dangi dangi. ²⁸ In be to ə, gidi'se'ti taga ne, toji adi de'gi oyi toki in nje təl rə'se go ndu Luwə'ti, nan me'se'ti kəy ə, kədi kum de'gi ki majel ki ra, rosi.

²⁹ «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Indəi döbadi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti adi maji, rai döbadi de'gi ki dana adi ndolo, ³⁰ ningə eli eyina: “Re dökgilo'ti læ kaw'je'gi kin j'in non ə, re j'a j'ində rə'je nan'ti se'de kadi ji töl'n de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, el.” ³¹ Lo kin'ti, inbe'gi isi toji kadi in ngannkaw nje töl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. ³² In ene, rai ki non'se'ti, töl ta nya ki kaw'se'gi uləi ngirə!

³³ «In de'gi ki mann'se majel to lii pir'gi be, ra bann ə in məri kadi a anyinan, ta ta ki gangi'ti me por'ti ki biti ki non'ti wa? ³⁴ In tado kin ə, m'a m'ulə'n ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki nje gosi'gi ki njendo de'gi ta læ Luwə, rə'se'ti. A töl'i'de ge, a bəri'de kagidəsi'gi'ti, a tindəi'de ki ndəy hawlay ginn kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, taa a ngodi'de, in se'de bebo'ti ki kare ə a gangi se'de bebo'ti ki nungi ki kete kete. ³⁵ Lo kin'ti, de'gi ki dana ki mosi'de in ki buki kə, ulə ngirə dö Abel'ti, te'n dö Jakari'ti ki ngonn læ Barasi kin, ta mosi'de a in dö'se'ti. In Jakari ki ndo ki töl'i'ə ngawdann lo'ti ki in Kəy'ti læ Luwə re lo ringiri kadikare'ti kinš. ³⁶ Toki rötə'ti, adi m'el'se, ta nya töl'gi kin pəti a in dö de'gi'ti ki dökgilo'ti ki bone.

Jeju elta dö bebo Jerujalem'ti
(Luk 13.34-35)

³⁷ «Wah! in de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi ki Jerujalem'ti, in ki nje töl njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal töl'i'de. Nja bann ə, m'ge kaw'se toki konkunjä a kaw'n ngann'ne'gi ginn bag'i'ne'ti kin be, nan ödi el ə. ³⁸ Be ə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə Kəykawnan læ Luwə læ'se kə. ³⁹ Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in gogi el nga, biti ndo ki a eli eyina: “Njangi dö in dö de'ti ki re me to Burəbe'ti*».

24

Jeju el toki Kəy lə Luwə a tuji

(Mrk 13.1-4; Luk 21.5-7)

¹ Jeju te me Kəy'ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njendo'gi li'ə, rei rə'a'ti, eli'ə kadi oo Kəy lə Luwə ki de'gi indəi adi əti bol kin! ² Ə Jeju un ta el'de ene: «Nya'gi kin pəti, kum'se oo maji, nan toki rəta'ti, adi m'el'se m'adi oyi, mbal kare ki a nanyi kadi isi də mad'a'ti ne goto, a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non dəboy ndə'ti

(Mrk 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Lokı Jeju aw isi də mbal kagi buni'gi'ti, njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, dəji'ə ta ki kar'de ba eyina: «El'je adi j'oo, dəkagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakəji ki bann ə a təji kadi ji gər toki in dəkagilo ki kadi to re'n num, in dəboy ndə num tə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi də rə'se'ti, adi de ədi'se el. ⁵ Tado de'gi ngayn a rei ki tə'm, a eli eyina: “M'in ə m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə”, ningə a buki de'gi ngayn mu tə. ⁶ A oyi kaa rə'gi ki in sese ndəkba ki ngann ta'gi ki də rə'gi ki in sanyi, nan oyi maji! Adi bol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan in dəboy ndə el bay. ⁷ Ginn be madi a aw rə də ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw rə də konbe madi'ne'ti. Bo a on ge, dənangi a yəki ge, ki lo'gi ki dangi dangi. ⁸ Nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene kin be bay. ⁹ De'gi a uni də'se, awi sese kadi ingəi kon ge, kadi təl'i'se ge. De'gi pəti ki in Juwipi'gi el a əsi'se ta tado lə'm. ¹⁰ Lo kin'ti, de'gi ngayn a inyəi kunme'gi lə'de kə. A uni də nan ki yo ge ki ne ge, a əsi nan ta. ¹¹ Nje bar rə'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a tei, ədi de'gi ngayn buki'de mu. ¹² Majel a taa dənangi taa kadi, de'gi ngayn ndiginan lə'de a təl gogi. ¹³ Nan de ki uwə təgi'ne ba biti dəboy'ti, a ingə kajı. ¹⁴ Poyta ki maji ki də Konbe'ti lə Luwə kin, de'gi a iləi mbər'ə ki dənangi pəti, kadi de'gi pəti ki gəri Luwə el oyi mannaji ki də'ti. Ningə go'ti, dəboy ndə a re.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mrk 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki njekeltakita Luwə'ti Daniyel elta li'ə kin*, a uwə lo kisi loki ar njay'ti ə, maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin, gər ginn'ə maji. ¹⁶ Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki də mbal'gi'ti. ¹⁷ De ki isi də kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el. ¹⁸ De ki a in me ndəw'ti a asi kadi təl re be un ku rə'ne el tə. ¹⁹ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndə'a'ti non kin. ²⁰ Elita ki Luwə kadi anyinan ngodi kin bar'a el, taa kadi in ndə kərkon'ti el tə. ²¹ Tado dəkagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dərən ki dənangi'ti ki Luwə indən nya'gi kin, biti bone, de oo ko kon kin nja kare el, taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tə. ²² Re Burəbe uwə ta ndə'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki də'ne ta goto. Nan tado lə de'gi ki inbe mbət'i'de ə, a uwən ta ndə'gi kin gangi. ²³ Nga ningə, re de el'se ene: “Oyi Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne am bo” ə, ononyi'se kunme'se kad'a rəta. ²⁴ Tado de'gi ki

* 24:15 24.15 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11

bari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a rei non to rai nya'gi ki ɛti bol bol, ki nyakoji'gi ki ra bol kadi n'ɓuki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inbe kin kaa, n'ɓuki'de mu bay, toki ingəi tarow. ²⁵ In be ə, m'el'se nya'gi kin kete be kadi gəri.

Ndo re Ngonn de

(Mrk 13.24-31; Luk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re de el'se ene: “De ki Luwə mbət'ə ə a diləlo'ti yo am” ə, ai el. Re el'se ene: “In ə iyə rɔ'ne mbunə lo'ti gogi nu am” ə uni me'se adi'ə rɔta el. ²⁷ Ningə, toki ndi təl in'n lo kuwə kadi'ti, awi'n lo kurkadi'ti kakin ə, ki re'm m'in Ngonn de kaa in be tɔ. ²⁸ Loki ninn to'ti, mal'gi a kawinan səm'ti. ²⁹ Go nya kumtondoo'gi'ti ki dɔkagilo'ə'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el, mee'gi a in ki dɔran'ti tosi ki nanga, ningə tɔgi'gi ki dɔran'ti a yəki. ³⁰ Lo kin'ti, nyakoji ki dɔ'm'ti m'in Ngonn de a te dɔran'ti, ningə ginn kaw'gi pəti ki dɔnangi'ti ne a ndingəi rɔ'de. Lo kin'ti, a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi ki dɔran'ti ki tɔgi, me kunj'i'ti ki ɛti bol†. ³¹ M'a m'ulə ki malayka'gi lə'm ki tow ki ɓar ɔr lo hɔm dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ kadi kaw'i nje ki Luwə mbəti'de ki nan'ti. A kaw'i'de k'in ngang'i dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungi'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote

(Mrk 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² «Maji kadi in gəri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə it'i kin ningə, in gəri kadi nanyi ɓar in ndəkba nga. ³³ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in takəy'ti ndəkba kadi re rɔ'se'ti. ³⁴ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el ɓay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³⁵ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to de'ti ba bit'i ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndɔ ki dɔboy'ti

(Mrk 13.32,35; Luk 17.26-27,34-35, 12.39-40)

³⁶ «De kare ki gər ndɔ eke dɔ kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: Malayka'gi ki dɔran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, nya ki ra nya dɔkagilo'ti lə Nuwe kin ə, nya'a a ra nya ndɔ re'm'ti m'in Ngonn de tɔ. ³⁸ Tado kete non kadi mann kon kibo kin re, de'gi sɔi nya ge, anyinan ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai nan ge, bit'i ndɔ'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti†. ³⁹ Usi de'gi el, bit'i kadi mann kon kibo re tuji'n'de§. Ndo ki m'in ngonn de m'a te'n bus kaa be tɔ'a nya'gi a rai nya tɔ. ⁴⁰ In be ə, dingəm'gi joo a rai me ndɔ'ti ningə, a uni kare ə a inyəi ki nungi. ⁴¹ Dene'gi joo a uri nya nan'ti ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungi. ⁴² Ə maji kadi isi dɔ nja'se'ti, tado in gəri ndɔ ki Burəbe lə'se a re'n'ti el. ⁴³ In gəri maji kadi re be nje kəy gər dɔ kadi ki njeɓogi a re'n kondɔ'ti ə a isi dɔ nja'ne'ti ba, um a inyə adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁴ In tado kin ə, ingi kaa, kadi sii dɔ nja'se'ti tɔ. Tado m'in Ngonn de m'a m're dɔ kadi'ti ki in gəri el.

† 24:30 24.30 Daniyel 7.13 ‡ 24:38 24.38 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.6 § 24:39 24.39 Lo tum ginn nya'gi 7.7-24

*Njekuləbər ki njera nya ki dana**(Luk 12.42-46)*

⁴⁵ «Njekulebər ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə adi, ə in de ki be'ə a ində dō de'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne kadi adi'de nyakusō ki dō kadi ki kadi adi'n'de. ⁴⁶ Nje ra kulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁷ Toki rōta'ti adi m'el'se, a ində dō nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁸ A kin ə re in nje ra kulə ki majel ə, a el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el bay”, ⁴⁹ Ningə ra ta kində madikulə'nə'gi'ti, ra sō ge, ra anyi ge ki nje ki yiwi ra'de. ⁵⁰ Lokin'ti, be nje kəy a re ki ndō ki in ində me'ne dō'ti el, ki dō kadi ki gər el. ⁵¹ Be'ə a o'j'ō kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njekədikum de'gi, lo non'ti ki lo ngor ngang'i'ti.»

25*Kujita dō ngann mand'i'gi'ti ki dōgi*

¹ «Konbe lə Luwə a to to ta lə ngann mand'i'gi ki dōgi ki oyi lambi'gi lə'de ə awi kadi tiləi kum de ki aw to taa dene kin be. ² Nje ki mi in mbo'gi ə nje ki mi in njekumkar'gi tō. ³ Nje ki mbo'gi oyi lambi'gi lə'de nan uni hu'ə ki rangi dō mad'a'ti el, ⁴ nan njekumkar'gi, oyi lambi'gi lə'de ki hu ki rangi dō mad'a'ti. ⁵ Nga ningə, loki de ki aw to taa dene kakin re kalangi el, bi ra'de adi toi bi. ⁶ Ə dann lo'ti, ndu de bar ene: “Oyi nje taa dene kaa am, ə tei tiləi kum'ə.” ⁷ Lo kin'ti, ngann mand'i'gi kakin pəti ndəli dō bi'ti, indəi dō lambi'gi lə'de dana. ⁸ Ningə nje ki mbo'gi eli njekumkar'gi eyina: “Adi'je hu lambi lə'se nden, nan lambi'gi lə'je isi oyi.” ⁹ Ə njekumkar'gi eli'de eyina: “Jagi, a asi kadi j'ingi sese dō'ti el, ə awi rō nje kində nya ndogi'ti ndogi yan'se.” ¹⁰ Ə loki mbo'gi awi lo ndogi hu lambi'ti nu ningə, nje taa dene re te. Nje ki sii dō nja'de'ti, uri si'ə kəy taa nan'ti, adi uti takəy dō'de'ti. ¹¹ Go'ti gogi bay taa nje ki nungi kakin in non rei yan'de, eli eyina: “Burəbe, Burəbe, in te takəy adi'jel” ¹² Nan nje taa dene ilə'de'ti ene: “Toki rōta'ti, adi m'el'se, m'gər'se el.” ¹³ Lo kin'ti, Jeju ilə dō'ti ene: «Be ə, maji kadi sii dō nja'se'ti, tado in gəri dō ndō'a eke dō kad'a el.

*Kujita dō njekulə'gi ki mutə**(Luk 19.12-27)*

¹⁴ «Ta ki dō konbe'ti lə Luwə to to ta lə dingəm ki isi aw mbah ə bar njekulə'gi lə'ne adi'de nyakingə lə'ne kadi oyi go'ə adi'ne kin be. ¹⁵ Adi de kare saki nar mi, adi ki nungi saki nar joo, ningə adi ki nungi bay saki nar kare tō. Adi de ki ra kigo tōg'ō'ti, ə o'ti aw mbah. ¹⁶ Be ə, njekulə ki ingə saki nar mi, aw ra'n gati ə ingə saki nar mi dō'ti. ¹⁷ Be tō ə, in ki ingə joo, ra, ingə joo dō'ti. ¹⁸ Nan in ki ingə saki nar kare, aw ur be, duw nar'ti ki be'ə ad'a kakin.

¹⁹ «Nga ningə, dōkagilo ngayn go'ti ningə, be nje ra kulə'gi kakin in non re. Loki re ningə, dəji'de kadi oji kandi kulə'gi lə'de ki rai non'ne'ti kadi n'oo. ²⁰ Lo kin'ti, in ki ingə saki nar mi kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi mi dō'ti ningə el'ə ene: “Be'm, saki nar ki mi ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə mi dō'ti kin.” ²¹ Ə be'ə el'ə ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi dō nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm rōnel.” ²² In ki ingə saki nar joo kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi joo dō'ti ningə el'ə ene: “Be'm, saki nar ki joo ki adi'm kaa, nyi

m'ra be m'ingə joo dɔ'ti kin.”²³ Ə Be'ə el'ə ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi dɔ nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra səm rɔnel.”²⁴ Ta tolta'a'ti, in ki ingə saki nar kare kakin, re non be'ne'ti el'ə ene: “Be'm, m'gər kadi in de ki ngan ngayn: lo ki duw nya'ti el kaa tətə num, lo ki naji nya'ti el kaa ɔy num.”²⁵ Nya kin ə m'bol, adi m'aw m'iyə nar ki adi'm kakin nanga. Ningə ki ngosine, nya lə'i ə to kin.”²⁶ Lo kin'ti be'ə el'ə ene: “In njekulə ki majel, in njedaw! In gər maji kadi lo ki m'duw nya'ti el kaa m'ujə num, lo ki m'naji nya'ti el kaa m'ɔy num.”²⁷ Nga a re be kin ningə, re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti, ə toki m'təl kin ningə, re m'a m'taa ki mann'a dɔ'ti.”²⁸ Tai saki nar ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki aw ki saki nar dɔgi kin.”²⁹ Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti kadi to'ə mbar mbar, nan de ki awi'n el, in ki nden ki awi'n kaa a taai ji'ə'ti.”³⁰ Ningə in ki in njekulə ki nda'a goto, ilə'i taga lo ki diw'ti ki kadi a non'ti ge ngor ngang'i'ne'ti ge.»

Ta ki gangi ki doboy'ti

³¹ Jeju el bay ene: «Loki m'in Ngonn de m'a m're me toji'ti ki əti bol, ki malayka'gi pəti go'm'ti kin ningə, m'a m'nji dɔ kumbər ngar'ti lə'm me tɔbar'ti.”³² Ningə ginn be'gi ki dangi dangi a kawinan ki non'm'ti. M'a m'ər kum de'gi nan'ti toki nje nyakul'gi a ɔr'n kum bat'gi ki binyə'gi nan'ti kin be.”³³ M'ində bat'gi dɔjikol'm'ti, ə binyə'gi dɔjigəl'm'ti tɔ.”³⁴ Lo kin'ti, ngar a el nje ki dɔ ji kol'ne'ti ene: “Rei, ingi ki Bai ində ji'ne dɔ'se'ti kin, ə tai Konbe ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə'se lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti nu kin.”³⁵ Tado bo ra'm ə adi'm'in nya m'njɔ; kundə ra'm ə adi'm'in mann m'anyi; m'in mbah ə uwəi'm'in ki rɔ'se'ti; ³⁶ m'ra ki rɔ'm kare ə adi'm'in ku m'ulə rɔ'm'ti; rɔ'm to'm ə rai səm; m'to dangay'ti ə rei oyi'm'in.”³⁷ Nga ə njera go ndu Luwə'ti a ilə'i'ə'ti eyina: “Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya sɔ wa? Kində rai ə j'ad'i mann anyi wa?”³⁸ In mbah ə j'uwəi ki rɔ'je'ti wa? Ra ki rɔ'i kare ə j'ad'i ku ulə rɔ'i'ti wa?”³⁹ Rɔ'i to'i ə ji ra sə'i wa? To dangay'ti ə ji re j'oo'i wa?”⁴⁰ Ə ngar el nje rago'ti'gi ene: “Toki rɔta'ti, adi m'el'se, dɔkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam ningə, in m'in ə rai səm.”

⁴¹ «Ningə go'ti, ngar a el nje ki rai dɔ ji gəl'ne'ti ene: “Ōti sanyi kɔ rɔ'm'ti, in de'gi ki ndol in dɔ'se'ti! Ai me por'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə Su in ki malayka'gi li'ə kin.”⁴² Tado bo ra'm, ə adi'm'in nya m'njɔ el; kundə ra'm, ə adi'm'in mann m'anyi el; ⁴³ m'in mbah ə uwəi'm'in ki rɔ'se'ti el; m'ra ki rɔ'm kare ə adi'm'in ku m'ulə rɔ'm'ti el; rɔ'm to'm ə rai səm el; m'to dangay'ti ə in rei oyi'm'in el.”⁴⁴ Ningə ingi kaa a ilə'i'ə'ti eyina: “Nga Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya sɔ el, eke kində rai ə j'ad'i mann anyi el wa? In mbah, eke ra ki rɔ'i kare, eke rɔ'i to'i, eke to dangay'ti ə ji mbəti ra sə'i wa?”⁴⁵ Ə ngar a ilə'de'ti ene: “Toki rɔta'ti, adi m'el'se, dɔkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam, el ə, m'in kaa rai səm el jagi tɔ.”⁴⁶ Lo kin'ti, njera go'ti el, a ai lo kon'ti ki ginn'ə a gangi el, ə njera go ndu Luwə'ti a awi lo kaj'i'ti ki biti ki non'ti .»*

* 25:46 25.46 Daniyel 12.2

26

*Kində tanan'ti tado təl Jeju**(Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2; Jan 11.45-53)*

¹ Loki Jeju tolta kelta do nya'gi ningə, el njendo'gi lə'ne ene: ² «In gəri kadi ndo joo par ə ndo ra nanyi Paki a asi, kadi de'gi a uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a bəri m'in kagidəsi'ti.»

³ Lo kin'ti non, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatogi'gi lə Juwipi'gi, kawinan nati lo'ti lə Kayipi ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. ⁴ Ningə indəi ndu'de nan'ti kadi n'uwəi Jeju gidəi kuwə n'toli'ə. ⁵ Ningə elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndo ra nanyi'ti el, nan to de'gi a indəi ki wongi.»

*Dene madi ur hu ki əti maji do Jeju'ti**(Mrk 14.3-9; Jan 12.1-8)*

⁶ Jeju in Betani'ti, me kəy'ti lə Simon ki kete in njebanji, ⁷ ningə dene madi re ro Jeju'ti ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi. In hu ki gat'a in ngayn. Ningə loki Jeju isi so nya ə, ur hu kakin do Jeju'ti. ⁸ Ə loki njendo'gi oyi nya kin be ningə, nəl'de el, adi eli eyina: «Ginn ra hu kin ko be in ri wa? ⁹ Asi kadi de taa'n nar ki ngayn ə ra'n ki njendoo'gi.» ¹⁰ Jeju oo ta ki isi eli be, ningə el'de ene: «Tado ri ə isi njuwəi dene kin be wa? Nya ki ra do'm'ti kin in kulə ki maji.» ¹¹ Njendoo'gi kam, sii sese ne ki ndo'gi pəti, nan m'in m'a m'nji sese ki non'ti el. ¹² Hu ki əti maji ki ur do'm'ti kin, ur ra'n go daro'm ki a aw badi'ti. ¹³ Ningə toki rəta'ti adi m'el'se: lo'gi pəti dənangi'ti ne, ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ərri poy nya ki dene ra kin kadi me'de olo'n do'a'ti.

*Judasi un do Jeju**(Mrk 14.10-11; Luk 22.3-6)*

¹⁴ De kare ki mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki do'gi gidə in joo, ki to'a nan Judasi Isikariyoti aw be lə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ¹⁵ el'de ene: «Kin ə m'ulə Jeju ji'se'ti ə a adi'm'in ri wa?» Ningə ingi tudəi nar silə do mutə adi'ə*. ¹⁶ Ulə ngirə low'ə'ti kin non, Judasi isi sangi do'kagilo ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

*Jeju so nya Paki ki njendo'gi lə'ne**(Mrk 14.12-16; Luk 22.7-13)*

¹⁷ Ndo ki do'kete lə ra nanyi kuso mapa ki hum do'ə el, njendo'gi lə Jeju rei dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki səm'ti j'ad'i wa?» ¹⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, kəy lə de ki be, ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi ene: do'kagilo lə'm in ndəkba, ningə in be lə'i ə m'a m'ra Paki'ti ki njendo'gi lə'm.» ¹⁹ Njendo'gi awi rai toki Jeju el'n'de, adi rai nyakuso Paki.

*Jeju el toki njendo kare a un do'ne**(Mrk 14.17-21; Luk 22.14; Jan 13.21-30)*

²⁰ Loki kadi ur, Jeju isi ta nyakuso'ti ki njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo. ²¹ Loki isi soi nya, Jeju el'de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, me njendo'gi tosi, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be, Burəbe?» ²³ Ə Jeju təl el'de ene: «De ki ulə ji'ne səm nan'ti me ngo kuso nya'ti kin ə, de'ə a ulə'm ji de'gi'ti. ²⁴ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə oji do'a, nan

* 26:15 26.15 Jakari 11.12

kumtondoo in lə de ki a ulə ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti†.»
 25 Judasi ki a ulə Jeju ji de'gi'ti kakin, dəji Jeju ene: «Njendo, in m'in be?» Ə Jeju ilə'ti ene: «Te ta'i'ti.»

Nyakusɔ lə Burəbe

(Mrk 14.22-25; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

26 Loki sii ta nyakusɔ'ti, Jeju un mapa, njangi dɔ'a, uwə təti nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «Tai sɔi, in kin in darɔ'm.» 27 Go mapa'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ'ti, ningə təl'n adi njendo'gi ene: «Tai, anyinan pəti. 28 In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi, tado k'inyə'n go majel'gi lə'de kɔ. 29 Ningə adi m'el'se, m'a m'anyi yiwi kandi nju gogi el, biti kadi m'a m'anyi sese ki sigi me Konbe'ti lə Bai.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mrk 14.27-31; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

30 Osi pa kulə toji dɔ Luwə'ti‡ ningə tei awi dɔ mbal kagi Buni'gi'ti.
 31 Ningə Jeju el njendo'gi ene: «Kondɔ'ti ne inbe kin, ingi a mbeti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “M'a m'təl njekul bati'gi, ningə bulə bati'gi a sananyinan§ ki lo lo.” 32 Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» 33 Lo kin'ti, Piyər un ta el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kɔ kaa, m'in m'a m'inyə'i kɔ el ratata.» 34 Ə Jeju təl el'ə ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'i: me kondɔ'ti ne inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.» 35 Nan Piyər el'ə ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli kɔ ta inbe ki Piyər el kakin tɔ.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti

(Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46)

36 Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ɔti rei lo'ti madi ki bari'ə Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dɔkagilo'ti ki m'a m'aw nu kadi m'el'ta ki Luwə.» 37 Jeju adi Piyər in ki ngann lə Jebede ki joo awi si'ə. Lo kin'ti, mekon ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju, 38 adi el'de ene: «Mə'm rosi ki metuji ki asi koy, sii lo kin'ti ne be, sii kum ba um toi bi el nan'ti sə'm.» 39 Jeju ɔti ki kete nden ningə, osi ki ta kum'ne nanga, elta ki Luwə ene: «Bai, re to bann ə, ɔsi kɔpi kon kin ngərəngi rɔ'm'ti! Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.» 40 Jeju təl re rɔ njendo'gi'ti ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Kin kaa asi kadi sii sə'm kum dɔ kadi ki kare be el biti be? 41 Sii kumngayira ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan darɔ in ki ton.» 42 Təl ɔr rɔ'ne sanyi se'de ki nja joo, ningə elta ki Luwə ene: «Bai, kin ə re kɔpi kon kin, maji kadi m'anyi um lo kɔs'ɔ ngərəngi rɔ'm'ti goto ə, kadi ra ndigi lə'i.» 43 Loki təl re rɔ njendo'gi'ti ningə, ingə'de isi toi bi bay, kum'de ɔy diriri. 44 Jeju inyə'de ə təl ɔr ndan'ne bay, elta ki Luwə ki nja mutə, un go mindi'ne ki kete kakin bay. 45 Go'ti, təl re rɔ njendo'gi'ti el'de ene: «In toi ta bi'ti ne, isi ɔri kon bay wa? Asi be nga! Dɔ kadi kulə'm m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti asi nga. 46 Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə re am!»

*Kuwə Jeju**(Mrk 14.43-52; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)*

⁴⁷ Lokì ta nanyi ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwə kiyəro'gi ge, njekuwə gol'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi ə uləi'de. ⁴⁸ Judasi ki njekundo Jeju, el'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində kɔti'm yan'ti kin ə, in darɔ'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm.» ⁴⁹ In be ə, tanan'ti ne ɔti re ki rɔ Jeju'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i, Njendo de'gi!» Ningə, ində kɔti'ne yan'a'ti. ⁵⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Madi'm, in ra nya ki in re kadi in ra.» Ningə low'ə'ti non, de'gi indəi ji'de dɔ Jeju'ti uwəi'ə. ⁵¹ Ningə nyi, ki kare dann nje ki in nan'ti ki Jeju, ində ji'ne dɔ kiyəro lə'ne, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bati gangi. ⁵² Nan Jeju el'ə ene: «Ulə kiyəro lə'i saw'a'ti gogi, tado de'gi ki nje rɔi ki kiyəro a tuji'de ki kiyəro tɔ. ⁵³ Ke oo kadi m'asi kadi m'dəji tɔgi Bai, ə tanan'ti ne a ulə ki bulə malayka'gi dər dɔgi banyi banyi kadi rei rɔ lə'm el wa? ⁵⁴ Nan kin ə re in be ə, bann ə Makitu lə Luwə ki el ene nya'gi a rai nya be kin tolta'ne wa?»

⁵⁵ Go'ti, Jeju el bulə de'gi ene: «Rei ki kiyəro'gi ki gol'gi taa kadi uwəi m'in to nya ki m'in njebogi be! Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el. ⁵⁶ Nan nya'gi kin rai nya be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti ndangi, tɔlita'de.» Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə.

*Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi**(Mrk 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)*

⁵⁷ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki tɔ'a nan Kayipi. In lo kin'ti ə njendo ndukun'gi ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi kawu nan'ti. ⁵⁸ Piyər ra njiyə'n go'de'ti sanyi nden nden, biti re ur'n go'de'ti, nati lo'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi kadi n'oo ke nya kin a tolta'ne bann wa.

⁵⁹ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangita'gi lə Juwipi'gi ba pəti, sangi row kadi n'ingəi de'gi ki nje təti ta ki ngom dɔ'a'ti, kadi n'gangi ta koy dɔ Jeju'ti, ⁶⁰ nan ingəi el. De'gi ngayn ki nje təti ta rei elita ki ngom dɔ'a'ti, nan asi nan'ti el. Ta tolta'a, de'gi joo rei eli eyina: ⁶¹ «Dingəm kin el ene: "M'asi kadi m'tuji Kəy lə Luwə kɔ, ə m'təl m'ində gogi me ndɔ'ti ki mutə."» ⁶² Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi indəi taa el Jeju ene: «A elta madi dɔ ta'ti ki de'gi a indəi dɔ'i'ti kin el wa?» ⁶³ Nan Jeju ilə'de'ti el. Lo kin'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi el Jeju ene: «Ki tɔ Luwə ki nje kisi kumngayira, m'dəji kadi el'je ke in, ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn lə Luwə wa?» ⁶⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Te ta'i'ti! Nga ningə m'el'se taga wangi, m'adi oyi toki kaw ki kete non, a oyi m'in Ngonn de m'nji dɔjikol Luwə'ti ki nje tɔgi, m'a m'ində dɔran'ti m're me kilndi'ti*.» ⁶⁵ Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rɔ'ne'ti, ə el ene: «Elta ki mal dɔ Luwə'ti. In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi taa elta dɔ'a'ti el nga. Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal dɔ Luwə'ti ki mbi'se ne. ⁶⁶ Ta lə'se ki dɔ'a'ti in ri wa?» Ningə de'gi iləi'ə'ti eyina: «In de ki sɔw dɔ koy.» ⁶⁷ Ningə tuwi mannta'de kum'ə'ti ge, biri ji'de

* 26:64 26.64 Pa'gi 110.1; Daniyel 7.13

osi'ə'n'ə ge. Taa nje ki nan'gi tindəi kot'ɔ tɔ, ⁶⁸ ningə eli'ə eyina: «J'in ə ji dəji, in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, el'je ke nan ə ndəi wa.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mrk 14.66-72; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Lokɪ Piyər isi nanga tambalo'ti, taga ne ningə, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi re rɔ Piyər'ti el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju, dingəm ki Galile'ti kin tɔ»
⁷⁰ Nan Piyər manji takum de'gi pəti ene: «Jagi, m'gər me ta lə'i ki in ge kel kin el.» ⁷¹ Go'ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogi'ti be, ningə dene ki rangi kare, ki nje ra kulə me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi oo'ə, ningə el nje ki rai low'ə'ti non ene: «De kam in ki Jeju ki Najareti'ti tɔ.» ⁷² Ə nja kare bay Piyər manji ene: «Jagi, toki rɔta'ti, m'gər dingəm kin el!» ⁷³ Njaba go'ti ningə, de'gi ki rai se'de non, ɔti ki rɔ Piyər'ti eli eyina: «Tokɪ rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, taa ndu'i ki isi el'n ta inbe kin kaa tɔji kadi in de li'ə.» ⁷⁴ Ə Piyər ilə rɔ'ne el'de ene: «M'iw rɔ'm kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gər dingəm kin el.» Ningə tanan'ti non, kunə kunjə kare non. ⁷⁵ Nga ningə me Piyər olo dɔ ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non, a manji ta gər'i'm nja mutə» kakin. Piyər te taga non ki mann kum'ne.

27

Awi ki Jeju non Pilati'ti ki in nje konbe

(Mrk 15.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi pəti, ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, indəi ndu'de nan'ti kadi adi tɔli Jeju. ² Be ə, dɔi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti, de ki Rɔm'ti ki in nje konbe dɔnangi Jude'ti.

Koy Judasi

(KNK 1.8-9)

³ Lokɪ Judasi ki njekundo Jeju kadi'de oo kadi gangi ta koy dɔ Jeju'ti ningə, me'ə uwə ki ta adi təl ki nar ki silə dɔ mutə awi'n adi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, kakin, ⁴ ningə el'de ene: «M'ra majel, m'un dɔ de ki ra nya madi el.» Ə ingi eli'ə eyina: «Ta kare ki usi'je'ti non goto. In kin in ta lə'i in.» ⁵ Lo kin'ti non, Judasi ɔti ilə nar ki adi'ə kakin me Kəy'ti lə Luwə, ə aw ilə kulə. ⁶ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ɔyi nar kakin ningə eli eyina: «In gorow'ə'ti el kadi ji buki nar kin dɔ mad'a'ti ki me Kəy'ti lə Luwə gogi, tado in nar mosi.» ⁷ Be ə, go ndu'de'ti ki osi go nan'ti, uni nar kakin ndogi lo ndɔɔ lə njekuwə ngoo, rai to lo duw mbah'gi. ⁸ In tado kin ə, biti bone kaa isi bari lo kakin «lo mosi». ⁹ Lo kin'ti, ta ki njekeltakita Luwə'ti Jeremi el tɔlta'ne. El ene: «Taai silə dɔ mutə ba par to nar ki ngann Isirayel'gi ɔji dɔ'a'ti. ¹⁰ Adi nar kin ndogi lo lə njekuwə ngoo, toki Burəbe el'm*.»

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mrk 15.2-5, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹¹ Jeju ra non nje konbe, Pilati'ti, ə nje konbe dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ə Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ¹² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi təti ta dɔ Jeju'ti, nan Jeju

* 27:10 27.10 Jakari 11.12-13; Jeremi 18.2-3, 19.1-2

ilə'de'ti el. ¹³ Ə non be, *Pilati el Jeju ene: «Oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi də'i'ti kam el wa?» ¹⁴ Ka Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndəj'ə ngayn.

De'gi gangi ta koy də Jeju'ti

(Mrk 15.6-14; Luk 23.13-23; Jan 18.39-40)

¹⁵ Də bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, nje konbe a ər dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ər'ə dangay'ti. ¹⁶ Ningə dəkagilo'ə'ti kin, dangay madi kare ki de'gi elita li'ə ngayn ki tə'a nan Barabasi in non. ¹⁷ Pilati dəji bulə de'gi ki kawinan non ene: «Nan ə in gei kadi m'inyə taa m'adi'se wa? Barabasi eke Jeju ki in De ki Luwə mbət'ə wa?» ¹⁸ Pilati dəji ta be tado gər maji kadi in jangi ə ra'de də Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti. ¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta'ti, ne'ə adi eli'ə ene: «Ində rə'i me ta'ti lə de ki dana kam el, tado kondə ne m'ingə kon ngayn me nii'ti tado li'ə.»

²⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ər Barabasi adi'de ə təl Jeju kə. ²¹ Nje konbe təl un ta dəji'de ene: «Nan dann de'gi'ti ki joo kin ə gei kadi m'ər'ə dangay'ti m'adi'se wa?» Ningə iləi'ti eyina: «Barabasi!» ²² Ə Pilati, dəji'de ene: «Nga ri ə kadi m'ra ki Jeju ki bəri'ə De ki Luwə mbət'ə wa?» Ningə pəti eli eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti par!» ²³ Ə Pilati təl dəji'de ene: «In ri ki majel ə ra wa?» Nan uləi bilə ngayn bay eyina: «Səw də bər'ə kagidəsi'ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi nya madi ki kadi n'a n'ra goto, taa de'gi isi rai adi ngan ki də mad'a'ti bay, un mann tog'i'n ji'ne takum bulə de'gi'ti, ningə el'de ene: «Ta mosi de ki dana kam in də'm'ti el. In ta lə'se†.» ²⁵ Ningə de'gi pəti iləi'ə'ti eyina: «Kadi ta mos'ə in də'je'ti ki də ngann'je'gi'ti!» ²⁶ Be ə, Pilati ər Barabasi adi'de, nga ningə Jeju taa adi indəi'ə ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njero'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njero'gi uwəi Jeju kogi

(Mrk 15.16-20; Luk 23.11; Jan 19.2-3)

²⁷ Njero'gi lə Pilati əri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, natilo'ti ki bəri'ə piretuwar, ningə in njero'gi pəti ə kawinan ki də'a'ti. ²⁸ Tado kadi to uwəi'ə kogi, əri ku li'ə, ə uləi ku ki kər rə'a'ti. ²⁹ Oji jəgi konn uləi də'a'ti ə uləi gakira ji kəl'ə'ti tə, ningə əsi məkəsi'de nanga non'a'ti ə mboi si'ə eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!» ³⁰ Tuwi mann ta'de də'a'ti, taai gakira ji'ə'ti, indəi də'a. ³¹ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, əri ku ngal ki kər kakin rə'a'ti kə, ə təli uləi ku'gi li'ə inbe rə'a'ti gəgi, ə awi si'ə kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

³² Loki njero'gi isi tei me bebo'ti ki taga ningə, ingəi dingəm kare ki Sirenn'ti, ki tə'a nan Simon. Uwəi'ə, indəi təgi də'a'ti adi oti kagidəsi lə Jeju. ³³ Awi tei lo madi'ti kare to non, bəri'ə nan Golgota, ki kər me'ə nan: «Lo kado.» ³⁴ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki ati kadi Jeju anyi, ə loki ədi ta'a'ti ə, mbəti kanyi. ³⁵ Njero'gi kakin bəri Jeju kagidəsi'ti, ningə tugəi kiri mbara də ku'gi'ti li'ə, lowəi nan‡. ³⁶ Go'ti, təli sii non, isi ngəmi ta'a.

† 27:24 27.24 Ndukun ki nja joo 21.6-8 ‡ 27:35 27.35 Pa'gi 22.19

³⁷ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti, indəi dɔ'a'ti taa eyina: «De kam in Jeju, ngar lə Juwipi'gi.» ³⁸ Low'ə'ti non, bəri njebo'gi'gi joo kagidəsi'ti. Ki kare doji kɔ'l'ɔ'ti ə ki nungi doji gəl'ə'ti tɔʃ. ³⁹ De'gi ki nje dər row'ə, tugəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə, ⁴⁰ eyina: «In ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndɔ'ti ki mutə kakin, re in Ngonn lə Luwə ə, aji rɔ'i inbe, ə in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo!» ⁴¹ Be tɔ ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun, ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: ⁴² «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rɔ'ne el! Ngar lə Isirayel'gi kaa kam! Ki ra'je inbe ki ji ra ne kin, kadi in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, ningə j'a j'un me'je j'ad'i rɔta! ⁴³ Uwə kul Luwə ənn ə, re Luwə ndig'ə ə, kadi taa'a ilə taa adi j'oo. Tado el ene: “M'in Ngonn lə Luwə.”» ⁴⁴ Taa baw kaya'gi ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dojikɔ'l'ɔ'ti ki nungi dojigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe kin tɔ.

Koy Jeju

(Mrk 15.33-39; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

⁴⁵ Ulə ngirə kadi'ti ki ra jam dɔ be'ti, lo diw ndul kururu dɔnangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losɔ'l'ɔ. ⁴⁶ Dɔ kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eli, Eli, lama sabakitani?» Kɔr me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kɔ wa*?» ⁴⁷ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ⁴⁸ Ningə kalangi ba, de kare dann'de'ti anyi ngodi, un nya ki to hɔm hɔm, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi. ⁴⁹ Nan ndəgə'gi eli eyina: «In nginə adi j'oo ke Eli a re aj'a wa?» ⁵⁰ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo bay, ningə kon'a te. ⁵¹ Ningə go'ti, ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, ində taa nu biti re nanga. Dɔnangi yəki, taa mbal'gi kaa tanyi dana tɔ. ⁵² Ta dɔbadi'gi tei, adi de'gi ngayn ki uni me'de adi Luwə indəi taa lo koy'ti. ⁵³ Go'ti gogi, loki Jeju te lo koy'ti ə, ingi awi me be'ti ki Jerujalem ki in bebo ki ar njay. De'gi ngayn oyi'de ki kum'de. ⁵⁴ Loki kibo ki dɔ kuti njero'gi'ti ki bu in ki njero'gi ki njengəm Jeju ki in si'ə oyi dɔnangi ki yəki, ki nya ki ra nya kin ə, bol tɔl'de adi eli eyina: «Toki rɔta'ti, de kin in Ngonn lə Luwə.»

Duw Jeju

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁵⁵ Dene'gi ngayn in non, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. In dene'gi ki uni go Jeju Galile'ti nu, kadi rai si'ə. ⁵⁶ Dann de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki in Jisepi num, taa kon ngann lə Jebede num tɔ. ⁵⁷ Loki kadi aw to ur, dingəm ki njenyakingə kare ki Arimate'ti, ki tɔ'a nan Jisepi in non re. In kaa in de ki təl rɔ'ne njendo'ti lə Jeju tɔ. ⁵⁸ Jisepi aw rɔ Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju, ə Pilati adi ndu'ne kadi adi'ə. ⁵⁹ Jisepi un ninn Jeju, dolo ki ta ku dolo ninn ki nda ki sigi ba, ⁶⁰ ə ilə me be ninn'ti ki adi uri kadi mbal'ti ngosine bay tado lə'ne n'inbe, ningə nduguru mbal kibo ilə ta'ti, ə ɔti aw. ⁶¹ Low'ə'ti kin, Mari ki Magidala in ki Mari ki kare in non, sii nanga turi kum'de par ki dɔbadi'ti.

Njero'gi ngəmi ta dɔbadi Jeju

⁶² Lo ti go'ti, ki in ndo ki re go ndo kindo do nya'gi dana tado ndo korakon e, kibo'gi la njekujonyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi awi nan'ti be la Pilati, ⁶³ eli'e eyina: «De kibo la'je, me'je olo do'ti toki ndo ki nje ngom de'a kin el, dokagilo'ti ki ra'n ki do'ne taa bay el ene: «Ndo ki kon mutə la ndo koy'm ə, m'a m'ində taa lo koy'ti.» ⁶⁴ Ə ilə ndu'i adi de'gi ngəmi do'badı bitı ndo ki kon mutə, nan to njendo'gi li'ə rei bogi ninn'ə, ə təli eli eyina: «Ində lo koy'ti.» Lo kin'ti, a rai kadi ta ngom kin a utə ki kete bay.» ⁶⁵ Ə Pilati el'de ene: «Njero'gi ki kadi ngəmi ta do'badı ə rai am, ə awi se'de adi ngəmi ta'a toki in gei.» ⁶⁶ Lo kin'ti, awi do'badı'ti, tinyəi ta'a, ningə indəi njero'gi kadi ngəmi taa.

28

Jeju in lo koy'ti

(Mrk 16.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Go ndo korakon'ti, adi in ndo Domasi ki ginn lo, Mari ki Magidala in ki Mari ki nungi awi kadi n'oyi do'badı. ² Lo kin'ti non be, donangi yəki yəki ki əti bol ngayn, tado malayka la Burəbe kare re nduguru mbal ta badi'ti ko, ə təl isi do'ti. ³ Ro'a unji to kadi, taa ku ki ro'a'ti nda to buy be to. ⁴ Loki njero'gi ki njengəm do'badı oyi'ə, bol tol'de adi təli toi to ninn'gi be. ⁵ Nan malayka un ta el dene'gi ene: «Boli el, tado m'gər kadi isi sangi Jeju ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti. ⁶ Goto ne, ində taa lo koy'ti toki inbe el'n. Rei oyi loki ilə'ə'ti ə to kare kin. ⁷ Ningə kadi awi kalangi eli njendo'gi li'ə toki «Ində taa dann njekoy'gi'ti, ə aw kadi ngin'əse Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti.» In kin ə in ta ki kadi m'el'se.»

⁸ Dene'gi oti ta badi'ti ki ngodi nja'de'ti, bol ra'de, nan ro'de nəl'de ngayn. Awi ori poy nya ki ra nya kin adi njendo'gi li'ə oyi. ⁹ Nden ba go'ti, Jeju aw ingə'de, el'de ene: «M'uwə ji'se!» Ningə ingi oti ki ro Jeju'ti, uwəi nja'a, oti məkəsi'de nanga non'a'ti. ¹⁰ Ə Jeju el'de ene: «In boli el; ə ai eli ngannkon'm'gi kadi awi Galile'ti. Lo kin ə a oyi m'in'ti.»

Ta'gi ki te ta njero'gi'ti

¹¹ Loki dene'gi njiyəi do row'ti isi ai, njero'gi madi ki dann njengəm do'badı'ti, awi me bebo'ti, eli kibo'gi la njekujonyamosi kadikare'gi nya'gi pəti ki ra nya kin adi oyi. ¹² Be ə, kibo'gi la njekujonyamosi kadikare'gi kawinan ki ngatəgi'gi la Juwipi'gi, uni ndu'de. Ningə go kun ndu'ti, adi njero'gi nar ngayn, ¹³ ə eli'de ene: «Ta ki kadi eli ə to kin, eli eyina: «Njendo'gi li'ə ə rei bogi ninn'ə kondə'ti ne, loki j'isi ji to bi.» ¹⁴ Ə re ta kin osi mbi nje konbe ki bebo'ti ə, j'inbe j'a gər lo ta ki kadi j'el'ə kadi j'or'n ta do'se'ti.» ¹⁵ Be ə, njero'gi taai nar kakın, ə rai kigo ndu'ti ki adi'de. In be ə, ta kene njendo'gi bogi ninn Jeju kin, isi njiyə dann Juwipi'gi'ti bitı bone.

Jeju ulə njendo'gi lə'ne

¹⁶ Njendo'gi ki do'gi gidə in kare awi Galile, do mbal'ti ki Jeju el'de kadi awi'ti. ¹⁷ Loki awi ə oyi'ə ningə, oti məkəsi'de nanga non'a'ti, nan ki madi'gi tadi kadi in Jeju. ¹⁸ Ə Jeju oti ndəkba ki ro'de'ti, el'de ta'gi kin ene: «Luwə adi'm təgi'gi pəti me doran'ti, ki do donangi'ti ə binəm. ¹⁹ Awi ki ro ginn de'gi'ti ki donangi'ti ne pəti, təl'de njendo'gi'ti lə'm, rai'de batəm me to Baw'ti, ki Ngonn'ti, ki Ndil Luwə'ti*。」 ²⁰ Ningə

* 28:19 28.19 Mrk 16.15; KNK 1.8

ndoi'de kadi ngəmi go nya'gi pəti ki m'dəji'se kadi rai. Nga ningə, m'in, m'a m'in sese nan'ti ki ndo'gi pəti, biti dɔboy ndo'ti.»

Poyta ki maji ki Marki ndangi

Ta ki do Poyta Ki maji ki Marki ndangi

Makitu kin inbe, lo tunginn'ə'ti, ɔsi kagi do Makitu Marki'ti toki in «Poyta ki maji la Jeju Kirisiti ki in ngonn la Luwə» (1.1). Njendangi makitu kin ɔsi kagi do nya'gi ki dum kadi de ra ki Jeju ra'de ə inyə ta'gi ki Jeju el. Ra be kadi toji'n toki togi la Jeju Kirisiti in ro Luwə'ti. Marki elta do nya'gi ki rai nya ɔsi gona gona ki kagilo la'de el, nan elta do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Galile'ti, dow lo'ti ki manga be, elta ki do kaw mbah Jerujalem'ti ki nya ki ra nya Jerujalem'ti. Nden nden go'ti, Marki toji Jeju to ngonn de, ki ingə kon, adi ro'ne koy kadi taa'n de'gi ngayn la'de taa (10.45); makitu re te do ta'ti kibo utə ndəgə'gi pəti kagilo'ti ki Jeju ra'n do kagidəsi'ti ningə ki kibo la njero'gi ki Rəm'ti elta do'ti ene: «Rota, dingəm kam in Ngonn Luwə inbe». Kində taa lo koy'ti la Jeju toji toki ta ki kibo la njero'gi ki Rəm'ti el in rota.

Kon ta'gi ki me makitu'ti la Marki. Kandi me ta'ti: kulə ki Jan Batisi ra 1.1-13. Kulə'gi ki Jeju ra Galile'ti 1.14-8.30. Jeju elta kete do koy' ne'ti ki kində'ne lo koy'ti 8.31-9.50. Bulə de'gi row'o kaw Jerujalem'ti 10. Ta'gi ki wal Jerujalem'ti 11-12. Ta ki ojido kadi nan kon ki a re 13. Kon la Jeju ki kində'a taa lo koy'ti 14-16.

Jan ki njera de'gi batəm

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jan 1.19-28)

¹ Poyta ki maji ki ojido Jeju Kirisiti, ki Ngonn la Luwə, ə kulə ngire to kin. ² Ndangi me makitu'ti la njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«M'in Luwə m'a m'ulə ki njekawkita ləm kete non'i'ti,
Kadi ra gorow non'i'ti.

³ Ndu de madi bar diləlo'ti ene:

Rai gorow la Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*.»

⁴ Jan Batisi te diləlo'ti, el de'gi ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel ko, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyən go majel'gi lə'se ko.» ⁵ De'gi pəti ki donangi Jude'ti ki bebo Jerujalem'ti, rei ro Jan'ti, torindu'de do majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti. ⁶ Ku ki Jan ulə ro'ne'ti, in ki ra ki bin jambal, ningə do me'ne ki ndar to. Nyakusə'a in giwiri'gi ki toji. ⁷ Jan el bulə de'gi ene: «De madi ki nje togi ki əti bol, ki utəm sanyi, a re go'm'ti non. In de ki kulə sa li'ə kaa m'asi kulə do'm bo m'tuti el. ⁸ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan in a ra'se batəm, me Ndil Luwə'ti.»

Jan ra batəm Jeju

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

⁹ Dəkagilo'ə'ti kin, Jeju in Najaret'i'ti, ki in ngonn bekon ki Galile'ti, re adi Jan ra'a batəm, me ba Jurden'ti. ¹⁰ Loki Jeju isi te me mann'ti, oo doran til, ningə oo Ndil Luwə, risi to dər dum be re isi do'a'ti. ¹¹ Ningə,

* 1:3 1.3 Mal 3.1; Ejay 40.3

ndu ta madi te doran'ti, ene: «In Ngonn'm, m'ndig'a, ki in nya ronel la'm kibo ngayn†.»

¹² Kalangi ba go'ti, Ndil Luwə ɔsi Jeju aw si'ə diləlo'ti. ¹³ Jeju ra ndo dɔsɔ diləlo'ti. *Satan re rɔ'a'ti, nan'a. Jeju in nan'ti ki da'gi ki mu, malayka'gi rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti
(Mrk 1.12-17; Luk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə'ti ki uwəi Jan dangay'ti, Jeju aw Galile'ti, iləmbər Poyta ki maji lə Luwə ene: ¹⁵ «Dokagilo ki Luwə ɔji kaa re nga, ningə Konbe lə Luwə kaa, in ndəkba rɔ'se'ti tɔ. Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, ə uni me'se adi Poyta ki maji.»

De'gi ki dokete ki Jeju bar'de
(Mat 4.18-22; Luk 5.1-11)

¹⁶ Ndo kare, Jeju a dər kadi babo'ti ki Galile ningə, oo Simon in ki ngonnkon'ne Andire ki in njekuwə kanji'gi, ra iləi bandi me mann'ti. ¹⁷ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in təli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kajj.» ¹⁸ Kalangi ba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go'ə. ¹⁹ Jeju ɔti nden kete ningə, oo Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti, isi rai go bandi'gi lə'de. ²⁰ Kalangi ba, Jeju bar'de, ningə inyəi baw'de Jebede ki nje ra si'ə kulə'gi, me to'ti, ə ai ki Jeju.

Jeju aji de ki ndil ki majel ra'a
(Luk 4.31-37)

²¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne awi Kapernayim'ti. Jeju ur kəykawnan'ti lə *Juwipi'gi ki ndo kərkon lə'de, ningə ulə ngirə ndo nya. ²² Nyando li'ə, əti de'gi ki isi oyi dɔ'a bol ki dum, tado ndo nya ki tɔgi ki ingə rɔ Luwə'ti, um ndo nya to njendo ndukun'gi lə Luwə el. ²³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ²⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə, ge rɔ'je'ti wa? In re kadi tujj'je wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.» ²⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki tɔgi'ne ene: «Uti ta'i, ə in te kɔ rɔ dingəm'ti kam.» ²⁶ Lo kin'ti, ndil ki majel, ndaji dingəm rururu, ki tɔgi'ne, ningə te rɔ'a'ti ki non ta'ne'ti. ²⁷ Nya kin əti de'gi bol, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ri ə ra nya be wa? Oyi nyando ki sigi, ki aw ki tɔgi'ne ngayn kin! Ningə, ndil'gi ki majel kaa, ulə'de ginn tɔgi'ne'ti, adi təli rɔ'de go ndu'ə'ti bay tɔ.» ²⁸ In be ə, de'gi sananyinan ki tɔbar lə Jeju, dɔnangi ki Galile'ti kalangi ba.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Loki tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, Jeju in ki Jaki ki Jan num, awi me kəy'ti lə Simon in ki Andire. ³⁰ Məm Simon ki dene, rɔ'a on por rigi rigi adi to nanga. Be ə, loki Jeju ur me kəy'ti ningə, kalangi ba, eli'ə ta rɔto li'ə. ³¹ Jeju re rɔ'a'ti, uwə ji'ə, un'ə ki taa, ningə, rɔ'a ki kete tingə ngayn kakin, təl sol, adi ingə lapiya nga. Go'ti, ra nyakuso adi'de.

³² Loki lo sol, go kadi kur'ti, de'gi rei ki njemonyi'gi ki de'gi pəti ki ndil'gi ki majel, rai'de, rɔ Jeju'ti. ³³ De'gi pəti ki me bebo'ti kawinan ki takəy'ti, takəy'ti. ³⁴ Jeju adi lapiya de'gi ngayn ki monyi ki dangi dangi

ra'de, ta tuwə ndil'gi ki majel ngayn dɔ'de'ti kɔ tɔ. Ningə, adi tarow, ndil'gi ki majel kadi eli ta'a el, tado gəri'ə bəti.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Luk 4.42-44)

³⁵ Taginnlo'ti, loki lo tujə el bay, Jeju ində taa, te me kəy'ti aw dilələ'ti, ningə low'ə'ti non, ulə ngirə kelta ki Baw'ne. ³⁶ Simon in ki ndəgi de'gi ki in si'ə, awi sangi Jeju. ³⁷ Loki ingəi'ə ningə, eli'ə eyina: «De'gi pəti ra sangi nu.» ³⁸ Jeju el'de ene: «Adi j'awi ngann be'gi'ti, ki kadi'ti kin nga, tado, maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji nu tɔ. Tado, m're kadi m'ra kulə kin.» ³⁹ In be ə, Jeju njiyə dɔnangi Galile'ti ba pəti, ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, ningə tuwə ndil'gi ki majel tɔ.

Jeju adi lapiya njebanji

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Njebanji ɔti re rɔ Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə non dɔ'a'ti ene: «Re in ndigi ə, asi kadi banji lə'm ur adi rɔ'm ar njay.» ⁴¹ Jeju oo kumtondoo li'ə, adi ulə ji'ne ɔdi'n'ə, ningə, el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur adi rɔ'i ar njay.» ⁴² Tanan'ti non banji li'ə ur, adi rɔ'a ar njay. ⁴³ Ningə kete bay ta kadi Jeju inyə'ə adi aw, ndəj'ə ki tɔgi'ne ngayn, ⁴⁴ ə el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw ɔji rɔ'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi nya kar rɔ njay toki ndukun lə *Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya†S.» ⁴⁵ Nan loki dingəm kakin ɔti aw ningə, iləmbər dɔ nya'ti ki Jeju ra si'ə kin, adi de'gi pəti oyi. Nya kin ra adi Jeju asi kadi ur me bebo'ti ki rangi, takum de'gi'ti jaja el nga. Be ə, isi gidi be'ti, dilələ'ti, ningə de'gi in ki lo'gi ki dangi dangi, rei rɔ'a'ti.

2

Jeju adi lapiya njerəkoy njururu

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Ndo ngayn el go'ti, Jeju təl aw Kapernayim'ti. De'gi gəri kadi in me kəy'ti non. ² De'gi kawinan ngayn, adi lo uwə'de ndingi ndingi, loki kadi de ulə nja'ne'ti kaa goto, biti ki ta kəy'ti taga. Ə, Jeju ndo'de Poyta ki maji lə Luwə. ³ De'gi madi rei ki de ki njerəkoy njururu rɔ'a'ti. Dingəm'gi sɔ, ə oti'ə. ⁴ Lo kadi awi si'ə, iləi'ə non Jeju'ti goto, tado, de'gi uwəi lo ndingi ndingi. In be ə, ali taa, ndu'i dow dɔ kəy*, sɔw dɔ lo ki Jeju si'ti, ningə ki bolo kakin ə, iləi nje monyi ki nya koti njemonyi'gi ki dɔi kulə'ti, non Jeju'ti. ⁵ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rɔ'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ.» ⁶ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki nan'gi sii me kəy'ti non, isi mərta eyina: ⁷ «Tado ri ə de'ə kam, elta be wa? Elta ki mal dɔ Luwə'ti. Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ, de ki rangi goto.» ⁸ Tanan'ti non, Jeju gər mərta'gi lə'de kin, adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərta ki be kin me'se'ti wa? ⁹ Kel njerəkoy njururu kene: “Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ” ə ngan ngayn el eke, kel'ə kene: “Ində taa un tuwə lə'i, ə njiyə”, ə ngan ngayn el wa? ¹⁰ Re in be ə, m'a m'ɔji'se kadi in gəri toki m'in

† 1:44 1.44 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tɔ Luwə el. § 1:44 1.44 Lebitiki 14.2-32 * 2:4 2.4 Kəy ki elita dɔ'ti in kəy ki rai adi dɔ'a lay. In kuji ra kəy ki dɔnangi Palesitinn'ti.

Ngonn De, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyɛn go majel'gi lɛ de'gi kɔ.» Ningɛ, Jeju el njerɔkoy njururu ene: ¹¹ «Indɛ taa, un tuwɛ lɛ'i, ɛ aw bɛ.» ¹² Ningɛ, dingɛm indɛi taa tanan'ti non, un tuwɛ lɛ'ne, ɛ te takum de'gi'ti pɛti aw. Bol ra de'gi pɛti, adi ulɛi tɔji dɔ Luwɛ'ti, eyina: «Jagi, j'oo nya ki be kin kete el!»

Jeju bar Lebi

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Jeju tɛl aw kadi babo'ti gogi. De'gi pɛti rei rɔ'a'ti, ningɛ ndo'de nya. ¹⁴ Loki Jeju isi dɛr ningɛ, oo *Lebi ki ngonn lɛ Alpe, isi me kɛy taa lambo'ti. Jeju el'ɛ ene: «Un go'm.» Ningɛ Lebi indɛ taa, un go Jeju. ¹⁵ Go'ti, Jeju isi ta nyakusɔ'ti me kɛy'ti lɛ Lebi. *Njetalambo'gi ki njeramajel'gi ngayn, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ɛ, ta nyakusɔ'ti, tado ko de'gi ki be kin ngayn ɛ njiyɛi go'ɛ'ti, muki muki. ¹⁶ Loki njendo ndukun'gi lɛ Luwɛ ki me kuti'ti lɛ *Parisi'gi oyi Jeju isi sɔ nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi ningɛ, eli njendo'gi li'ɛ eyina: «To, Bɛ'se isi sɔ nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹⁷ Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ɛ a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ɛ a sangi de ki njera de monyi el. Ningɛ, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado de'gi ki njeramajel'gi yo.»

Kelta ki Luwɛ ki kɔgi rɔ ta nyakusɔ

(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Ndo kare njendo'gi lɛ Jan Batisi in ki Parisi'gi ɔgi rɔ'de nyakusɔ. Dɔkagilo'ti kin ɛ de'gi rei rɔ Jeju'ti dɛji'ɛ eyina: «Ra bann ɛ njendo'gi lɛ Jan in ki njendo'gi lɛ Parisi'gi isi ɔgi rɔ'de nyakusɔ, ɛ nje ki yan'i'gi ɔgi rɔ'de nyakusɔ el wa?» ¹⁹ Jeju ilɔ'de'ti ene: «Kɛ de'gi ki bari'de lo nyakusɔ taa nan'ti, a ɔgi rɔ'de nyakusɔ ki mann kanyi wa? Dɔkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin asi kɔgi rɔ'de nyakusɔ el. ²⁰ Nan ndo'gi a rei non kadi a uni'ɛ ta'de'ti ningɛ, dɔkagilo'ɛ'ti kin ɛ a ɔgi rɔ'de nyakusɔ.» ²¹ De a un ta ku ki sigi kadi ilɛ'n kum ku ki kɔkɔ el. Re in be ɛ, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kɔkɔ raki raki, kadi bolo a to wororo utɛ ki kete bay. ²² Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kɔkɔ el tɔ. Re in be ningɛ, loki yiwi a in ningɛ mbu ndar'gi a nduwi. Ningɛ mbu ndar'gi ki yiwi kandi nju'gi pɛti a tɛli nya ki tuji kɔ. Be ɛ, re yiwi kandi nju in el bay ningɛ, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa.

Ta lɛ Jeju dɔ ndo kɔrkon'ti

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Jeju indɛ dɛr me ndoɔ geme'gi'ti, ndo kɔrkon'ti lɛ Juwipi'gi. *Njendo'gi li'ɛ ki in si'ɛ, gangi dɔ kɔ'gi dɔ njiyɛ'ti. ²⁴ Parisi'gi eli Jeju eyina: «Oo nya ki to kin: njendo'gi lɛ'i rai nya ki gorow'ɛ'ti el ndo kɔrkon'ti.» ²⁵ Jeju el'de ene: «In tudɛi nya ki ngar *Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ɛ'ti kin el biti wa? ²⁶ Dabidi ur me *Kɛyku'ti lɛ Luwɛ, dɔkagilo'ti ki Abiyatar ɛ in kibo lɛ njekujɛnyamosi kadikare'gi. Dabidi un mapa ki de'gi adi Luwɛ kadikare'gi'ti, ki njekujɛnyamosi kadikare'gi par ɛ in gorow'ɛ'ti kadi sɔi, sɔ ɛ adi de'gi ki go'ne'ti sɔi tɔ.» ²⁷ Jeju tɛl el'de bay ene: «Luwɛ ɔr ndo kɔrkon indɛ taa dangi tado maji lɛ de, um ra de tado ndo kɔrkon el. ²⁸ In be ɛ, *Ngonn de in bɛ nje ndo kɔrkon.»

3

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu

(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Jeju təl aw me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi gogi bay. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ² De'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo ta kon'ti lə Juwipi'gi aw? In ta bolo ki isi sangi kadi n'indəi ta do'a'ti. ³ Jeju el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa re dana ne, takum de'gi'ti pəti.» ⁴ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'a'ti kadi de ra ndo kərkon'ti wa? Ra maji eke ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji ko wa?» Lo to jijiji, de kare kaa elta el. ⁵ Jeju gon'de ki wongi, me'ə tingə do'de'ti ngayn tado me ngan lə'de. Ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji kare. ⁶ Loki Parisi'gi tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, awi kalangi ba ingəi nje ki kuti lə Erodi'ti tado sangi row təl Jeju.

Bulə de'gi rei rə Jeju'ti

(Mat 4.25, 12.15-16; Luk 6.17-19)

⁷ Jeju ətə aw ki njendo'gi lə'ne ta babo Galile'ti. Ningə bulə de'gi ngayn rei go'a'ti. Bulə de'gi kakin in donangi Galile'ti ge, donangi Jude'ti ge, ⁸ bebo Jerujalem'ti ge, donangi Idume'ti ge, donangi ki gidi ba Jurden'ti ge, ta de'gi ki sii gugi gidi bebo ki Tir ki Sidon ba pəti kaa rei rə'a'ti to. Bulə de'gi kin rei rə Jeju'ti, tado oy poy nya'gi ki ra'de. ⁹ Jeju el njendo'gi lə'ne kadi indəi do to madi dana dangi adi'ne, kadi bulə de'gi mborei'ne el. ¹⁰ Toki rəta'ti, Jeju adi lapiya de'gi ngayn, adi de'gi pəti ki ai ki monyi rə'de'ti, nagi rə'de kadi n'odi rə'a. ¹¹ Loki de'gi ki ndil'gi ki majel uwəi'de ginn togi'de'ti oyi'ə ningə, ətə məkəsi'de nanga non'a'ti, uni ndu'de taa ə nonyi eyina: «In Ngonn lə Luwə!» ¹² Nan, ndəji'de ki togi'ne kadi rai adi de'gi gəri'ne el.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Go nya'gi'ti kin, Jeju aw do mbal'ti, bar nje ki ge'de, ningə rei rə'a'ti. ¹⁴ Mbunə de'gi'ti ki bar'de kin ə Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo ki kadi in si'ə nan'ti ki do'kagilo'gi pəti. In si'ə nan'ti, kadi ulə'de adi awi iləi mbər Poyta ki maji. ¹⁵ Ta awi ki togi kadi tuwəi ndil'gi ki majel to. ¹⁶ To de'gi ki do'gi gidə in joo ki Jeju mbəti'de ə to kin: Simon, ki Jeju ində to'a nan Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngonn lə Jebede in ki ngonnkon'ne Jan, ki Jeju bar'de joo pəti ene Bowanerjesi, ki kər me'ə nan «ngonn lə ndangindi*», ¹⁸ Andire, Pilipi, Batilemi, Matiye, Tomasi, Jaki, ki ngonn lə Alpe, Tade, Simon, ki in mbunə nje rə tado kingə do lə be lə'de, ¹⁹ ningə Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ki noj'o'gi

(Mat 12.24-32; Luk 11.15-23, 12.10)

²⁰ Jeju aw be ningə, bulə de'gi rei uti kum lo mbuki mbuki bay, adi lo kadi in ki njendo'gi lə'ne ingəi do'kagilo kadi ətə nya kaa goto. ²¹ Loki

* **3:17** 3.17 Bowanerjesi (ngann lə ndangindi) in to ki Jeju ində do Jaki'ti in ki Jan. De gər nya ki ində'n to kin do'de'ti el, nan de'gi madi ndəri ginnə ningə eli eyina Jeju bar'de ngann lə ndangindi tado in de'gi ki nyara ki ki togi to mosi'de'ti.

noj'o'gi oyi poyta kin ningə, rei kadi n'ori'ə n'awi si'ə be, tado eli eyina: «Dɔ'a isi dana el.»²² Njendo ndukun'gi lə Luwə ki in Jerujalem'ti eli eyina: «Beljəbul isi me'ə'ti. Ningə in ki tɔgi lə ngar lə ndil'gi ki majel ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»²³ Be ə Jeju ɓar'de ki rɔ'ne'ti ningə, ɔr'de ginn nya'gi me kujita'gi'ti ene: «Oyi kadi Satan a tuwə de'gi lə Satan bann wa? »²⁴ Kin ə, de'gi ki me konɓe'ti ki kareba, təli donan'ti rɔ'i nan ə, konɓe kin a ra taa el.²⁵ Loki de'gi ki me kəy'ti ki kareba təli donan'ti, rɔi nan, me kəy'ə kin a ra tɔgi kaw kete el.²⁶ Re Satan inɓe təl do'ne'ti ki rɔ, adi re gangi rɔ'ne ə, tɔg'ɔ a aw ki kete el, ginn'ə a gangi.²⁷ Adi m'el'se, kin ə re de uwə de ki nje tɔgi dɔ'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki dɔ'a nga a, a kər nya ki me kəy'ti li'ə.²⁸ M'el'se toki rɔta'ti: Majel'gi pəti ki de'gi rai, kelta ki mal'gi pəti ki a te ta de'ti ki dɔ Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi de.²⁹ Nan re de elta ki mal dɔ Ndil Luwə'ti ningə, Luwə a inyə go kɔ ad'a el ratata. De kin a oti kɔy majel lə'ne kin biti ki non'ti.»³⁰ Jeju el'de ta kin be tado njendo ndukun'gi lə Luwə eli eyina: «Aw ki ndil ki majel rɔ'ne'ti.»

*Kon Jeju ki ngannkon'a'gi ki rɔta'ti
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei rai taga, ningə adi de kare ɓar'a adi'de.³² Bulə de'gi sii nanga gugi dɔ'a gugi. Loki rei eli'ə eyina: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi nu.»³³ Ningə Jeju təl el'de ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?»³⁴ Ningə gon de'gi ki sii gugi dɔ'a gugi kakin, ningə el ene: «Oyi ingi ki sii kin ə in kon'm ki ngannkon'm'gi.³⁵ Tado, de ki njera ndigi lə Luwə ə in ngonnkon'm, konnann'm ki kon'm.»

4

*Kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ Jeju ulə ngirə kadi ndo de'gi nya kadi babo'ti ɓay. Bulə de'gi ngayn kawinan gugi gidə, adi al aw isi me to'ti, bo dɔ ba'ti. Bulə de'gi rai ngangɔ ba'ti ne təli kum'de ki dɔ'a'ti.² Jeju ndo'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti. Me nyando'ti li'ə, el'de ene: ³ «Oyi, njendɔɔ kare aw kadi duw nya.⁴ Ningə, dɔkagilo'ti ki a ilə ko, kandi ko'gi madi tosi ngangɔ row'ti adi yəl'gi rei onyi maki.⁵ Kandi ko madi'gi tosi donangi wor'ti, adi lo kadi ingəi donangi asi tam uləi ngirə'de'ti goto. Nan k'in ə tɔgi kalangi ba, tado ngirə'de to taa'ne.⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Go'ti ningə tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el.⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti. Konn'gi kakin tɔgi ndəmi'de mbɔl adi lo kadi andi goto.⁸ Nan kandi ko'gi madi tosi donangi'ti ki maji. Be ə, tɔgi kalangi ba adi andi. Ki nan'gi andi asi dɔ mutə, nje ki nungi andi asi dɔ mehen, ta nje ki nungi ɓay andi asi ɓu tɔ.»⁹ Go'ti ningə, Jeju el'de ene: «De ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə kadi oo dɔ ta kin maji.»

*Tado ri ə Jeju ndo nya ki kujita'gi wa?
(Mat 13.10-15; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Loki bulə de'gi ai ningə, nje ki nje nanyi si'ə, ki njendo'gi li'ə ki dɔgi gidə in joo, dəji'ə kadi ɔr'de ginn kujita'gi ki ndo'n nya kadi n'gəri.

11 Ө el'de ene: «Ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe li'ə adi'se. Nan ndəgi de'gi ki rai taga, ingəi nyando'gi pəti ki kujita.

12 In be kadi,

“Re gonyi lo maji kaa oyi nya el num,
Re oyi dɔ ta maji kaa gəri me'ə el num,
Tado re gəri me'ə ningə,

A təli ro'de go Luwə'ti kadi Luwə inyə go majel'gi lə'de ko*.”»

Jeju ɔr me kujita ki ɔjido njeduw ko

(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

13 Jeju el'de ene: «In gəri me kujita kin el wa? A re in gəri me kujita kin el ə a rai bann ə a gəri ndəgə'gi wa?» 14 Njekilə ko, nya kilə li'ə in Poyta ki maji lə Luwə. 15 Kandi ko ki tosi ngangı row'ti, ɔjido de'gi madi ki oyi ta lə Luwə, ningə Satan re ɔr ta ki oyi kakin me'de'ti kalangi ba ko. 16 Nga ningə, ingi ki tosi dɔnangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ningə, taai kalangi ba ki ronel. 17 Nan ta kin ulə ngirə'ne me'de el. In de'gi ki njekuwə ki ta Luwə dɔkagilo ki nden be par. Dɔkagilo ki nya toro'gi eke kindəkumndoo tado ta lə Luwə, re ningə, inyəi kunme lə'de ko kalangi ba. 18 Kandi ko ki tosi dann konn'gi'ti, in de'gi ki oyi ta lə Luwə, 19 nan me ki ra sururu dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki ra ta nya maji ki dɔnangi'ti, ta bo nya'gi ki rangi ki dangi dangi uti dɔ taa ki oyi, adi lo kadi andi goto. 20 Ningə, ndəgi kandi ko'gi ki tosi dɔnangi'ti ki maji, ɔjido de'gi ki oy Poyta ki maji, ningə tai me'de'ti, ə tei ki kandi'de to. Ki madi'gi andi dɔ mutə ge, dɔ mehen ge, bu kare ge.

Kujita ki ɔjido lambi

(Mat 5.15, 10.26; Luk 8.16-18, 11.33, 6.38)

21 Ningə Jeju təl el'de bay ene: «De a re ki lambi kəy ə dow ngo dɔ'ti, eke ində ginn tirə'ti wa? A ində dɔ nya'ti taa. 22 Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Nya kira ki to lo kiyə'ti, ginn'ə a te taga wangi. 23 Re de aw ki mbi'ne tado koo dɔ ta, ningə kadi oo'n maji.» 24 Jeju təl el'de bay ene: «Maji kadi uri mbi'se maji oyi dɔ ta, um oyi ki non be el. Ө kadi in gəri toki nya ki mbɔji adi de'gi kin ə Luwə a mbɔji'n adi'se to taa a adi'se ngayn dɔ'ti bay. 25 Be ə de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti bay.»

Kujita ki ɔjido kandi nya ki duw

26 Jeju təl el'de bay ene: «Konbe lə Luwə to to de ki aw duw nya me ndoo'ti lə'ne be. 27 Go nya duw'ti kin, re nje ndoo to bi eke, to bi el kaa, kondɔ ki kada, nya ki duw, uwə ə isi togi to, ki kanji kadi njeduw'ə gəri'n row ki isi togi'n. 28 Nan inbe ki dɔro'ne, ra adi ko uwə ə togi, kand'a te, ningə go'ti gogi, ɔr dɔ'ne, ə andi. 29 Ningə dɔkagilo ki dɔ ko gəsirə asi lo kujj'ə'ti, de re uje ko tado nanyi'a asi'†.»

Kujita ki dɔ kandi nya'ti ki bari'ə mutardə

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

30 Jeju el'de bay ene: «Ri ə j'a j'uni kadi j'ɔji Konbe lə Luwə wa? Eke kujita ki bann ə j'a j'uni kadi j'eli'n ta ki dɔ'ti wa? 31 Konbe lə Luwə to to kandi nya ki bari'ə mutardə be. In kandi nya ki du utə kandi nya'gi pəti ki de isi duw dɔnangi'ti ne. 32 Loki de duw'ə ningə, togi ə təl kagi

* 4:12 4.12 Ejay 6.9-10 † 4:29 4.29 Juwəl 4.13

tanyi kibo, utə ndəgi kagi tanyi'gi pəti. Baji'ə'gi ki toi, boi ngayn, adi yəl'gi uwəi lo kisi kum ndil'ə'ti.» ³³ Ki kujita'gi ngayn ki toi tanan be ə Jeju ndo'n de'gi ta, ra be kigo lə gər'ə'ti ki de'gi asi gəri me'ə. ³⁴ Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. Nan dəkagilo ki nanyi ki njendo'gi lə'ne inbe'gi ki kar'de par ə, ɔr'de me'ə pəti.

Jeju ndangi nəl ad'a ra lokati
(Mat 8.18, 23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Me ndo'a'ti non, dɔji losɔl'ti ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» ³⁶ Inyəi bulə de'gi, ningə njendo'gi awi ki Jeju me to'ti ki re in'ti kete. To'gi ki rangi dani'ə. ³⁷ Ningə, nəl kibo ngayn uwə'de bus dɔ ba'ti. Pungum mann'gi indəi kadi to mbingum mbingum adi mann isi rosi to. ³⁸ Jeju lə nya gəti'n dɔ'ne, ə to bɔngi to'ti, isi to bi. Njendo'gi li'ə ndəl'i'ə ki non ta de'ti eyina: «Njendo, j'isi j'oyi be kaa oo el wa?» ³⁹ Jeju ndəl dɔ bi'ti, ndangi nəl, ə el mann ba ene: «Ra lokati! Adi lo to jijiji!» Low'ə'ti non nəl yogiro adi lo to jijiji. ⁴⁰ Ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ra bann ə boli be wa? Biti bone kaa uni me'se el bay wa?» ⁴¹ Bol ra'de ngayn, adi dɔji nan ta dann'de'ti eyina: «De'ə inbe kam in nan ə, nəl ki ba'gi kaa oyi ta li'ə be wa†?»

5

Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'ti ki dɔnangi Gerasa'ti
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne tei gidi ba'ti, dɔnangi'ti lə de'gi ki Gerasa'ti. ² Loki Jeju in me to'ti ur nanga ningə, tanan'ti non, de madi kare ki aw ki ndil ki majel ro'ne'ti, te dɔbadi'gi'ti re ingə'ə. ³ De kakin ra bə dɔbadi'gi'ti. Re in ki kulə gindi kaa, de kare ki asi dɔ'a lokati goto. ⁴ Dɔi'ə ki kulə gindi nja banyi banyi, ta ləi kangila gindi nja'a'ti to. Nan gangi kulə gindi riw riw ta, tətəi gindi nɔsi nɔsi to. De ki asi kuwə ginn togi'ne'ti goto. ⁵ Dəkagilo'gi pəti, kondɔ'ti ki kada, lo njiyə in dɔbadi'gi'ti ki dann mbal'gi'ti ki wuyi ki kur ta'ne'ti. Ningə tujə ro'ne gangi bati bati ki gaji mbal'gi. ⁶ Loki oo Jeju sanyi nu bay ningə, anyi ki ngodi re ɔsi məkasi'ne nanga non'a'ti. ⁷ Ningə ur kɔl ki togi'ne ngayn ene: «Jeju ki Ngonn lə Luwə ki Nje kisi dɔ nya'gi'ti pəti, ri ə ge ro'm wa? Nja'i ba! me to Luwə'ti, adi'm kon el!» ⁸ El ta kin be tado ta ki Jeju el'ə ene: «In ndil ki majel, te kɔ ro dingəm'ti kin.» ⁹ Jeju dɔj'ə ene: «To'i nan nan?» In təl el'ə ene: «To'm nan “bulə njero'gi”, tado ji banyi ngayn.» ¹⁰ Non ki dɔ Jeju'ti ki nja nan'ti nan'ti kadi tuwə'de kɔ me be'ti kin el.

¹¹ Dəkagilo'ə'ti kin, bulə kɔsongi'gi ngayn ra ɔi nya kadi mbal'ti non. ¹² Ndil'gi ki majel nonyi dɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Tuwə'je adi j'aw dann kɔsongi'gi'ti kam, j'ur me de'ti.» ¹³ Jeju ndigi se'de dɔ'ti, adi tei me dingəm'ti kakin, ə awi uri me kɔsongi'gi'ti. Tanan'ti non, bulə kɔsongi'gi ki asi dər joo kare, bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, adi anyinan mann oyi. ¹⁴ Njengəm kɔsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ki me ndɔɔ'gi, ɔri poy nya ki ra nya de'gi, adi de'gi awi kadi n'oyi nya ki ra nya kakin. ¹⁵ Loki de'gi kakin rei tei ro Jeju'ti ningə, oy dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kakin isi ro'a'ti. Oyi'ə kadi isi ki hangal ki maji, taa isi

ki ku rɔ'ne'ti tɔ. Nya'gi kin ra adi bol ra'de ngayn. ¹⁶ Ningə de'gi ki awi lo nya'gi'ti ki Jeju ra, ɔri madi de'gi poy nya ki te dɔ dingəm'ti ki aw ki ndil'gi ki majel, ki nya ki te dɔ kɔsongi'gi'ti. ¹⁷ Be ə, uləi ngirə kadi nonyi dɔ Jeju eyina: «Nja'i ba, inyə dɔnangi lə'je, ə aw.» ¹⁸ Dɔkagilo'ti ki Jeju ra ala me to'ti gogi ningə, dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel me'ə'ti kakin dəj'ə kadi n'aw si'ə. ¹⁹ Nan Jeju ɔdi el, ə el'ə ene: «Ōti aw be dann noj'i'gi'ti, ɔr'de poy nya ki Burəbe ra sə'i ki koo kumtondoo ki ətɪ bol ki ɔji dɔ'i'ti kin.» ²⁰ In be ə, dingəm kakin ɔti aw dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi, ɔr poy nya'gi ki Jeju ra si'ə. De'gi pəti ki oyi ta kin, ətɪ'de bol.

*Ta lə ngonn lə Jayrusi ki ta lə dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Loki Jeju təl aw gidə ba'ti ki to ningə, bulə de'gi ngayn kawinan rɔ'a'ti kadi ba'ti. ²² Ningə dingəm kare ki dann njekundo kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki, tɔ'a nan Jayrusi re. Loki oo Jeju ningə, osi nanga nja'a'ti, ²³ non dɔ'a'ti ki tɔgi'ne ene: «Ngonn'm ki dene ki du isi oy. Nja'i ba kadi aw ində ji'i dɔ'a'ti adi ingə kaji, ə oy el.» ²⁴ Jeju ɔti aw si'ə, ningə bulə de'gi ngayn njiyəi go'ə'ti, mborei'ə ki yo ge ki ne ge.

²⁵ Dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo in dann bulə de'gi'ti non. ²⁶ Monyi kin ad'a kon ngayn, adi anyi ngodi ngayn tɔ go de'gi'ti ki njera de'gi monyi, nan tuji nyakingə lə'ne dɔ'ti kɔ kare, ningə ingə kon ji'de'ti to kingə yo. Monyi aw ki kete kete to kaw par, nya ki to soti goto. ²⁷ Dene kakin oo ta lə Jeju. Be ə, dann bulə de'gi'ti, re ki row ki gidi Jeju'ti, ɔdi ta ku li'ə. ²⁸ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə par ə m'ɔdi ə rɔ'm a ingə lapiya.» ²⁹ Ningə tanan'ti non par ə ginn mosi li'ə gangi, adi gər me darɔ'ne'ti toki dərɔ'ne ingə lapiya nga. ³⁰ Low'ə'ti non, Jeju gər me hangal'ne'ti toki tɔgi te rɔ'ne'ti. Be ə, təl kum'ne gogi dann bulə de'gi'ti, dəji'de ene: «Nan ə ɔdi ta ku lə'm wa?» ³¹ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Inbe in gər maji kadi bulə de'gi mborei nu ki yo ge ki ne ge, ə in təl dəji ene: «Nan ɔdi'm bay wa?»» ³² Nan Jeju nanyi ki lo gon lo'ti gugi gidi'ne kadi n'oo dene inbe ki ra nya kin. ³³ Bol ra dene kakin ngayn, adi dadi par par, tado gər nya ki ra'a me rɔ'a'ti. Be ə, re osi nanga nja Jeju'ti, el'ə ta'gi ki rɔta'ti pəti ki to me'ə'ti. ³⁴ Nan Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya, ə kadi ingə lapiya dɔ monyi'ti lə'i.»

³⁵ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de'gi madi in me kəy'ti lə Jayrusi, ki in ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi, rei eli Jayrusi eyina: «Ngonn'i oy, in ndɔji Njendo, el nga.» ³⁶ Loki Jeju oo ta kel'de be ningə, usə dɔ'ti el, ə elta ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ene: «Adi bol rai el, un me'i par!» ³⁷ Jeju ɔgi kadi de'gi dani'ə, nan inyə Piyər num, Jaki num, Jan ki ngonnkon Jaki num par ə adi dani'ə. ³⁸ Loki rei tei be lə njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ningə, Jeju oo de'gi ki isi singəi səkitə, isi nonyi ge uri wuyi ge. ³⁹ Jeju ur me kəy'ti ningə, el'de ene: «Ra bann ə de'gi singəi dɔnan'ti səkitə ki non be wa? Ngonn oy el, nan to bi kare.» ⁴⁰ De'gi kogi dɔ Jeju'ti, soki'ə'n'ə. Be ə, Jeju adi de'gi pəti tei taga, ningə baw ngonn num, kon ngonn num, njendo'gi li'ə ki dani'ə num par ə ai si'ə me kəy'ti ki ngonn to'ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngonn, el'ə ene:

«Talita kumi*!» Adi kør me'ə nan: «ngonn ki dene, m'el'i m'ene, ində taa!»

⁴² Tanan'ti non, ngonn ki dene ində taa, njiyə, tado bal'a in doḡi gidə in joo. Nya ki Jeju ra kin əti de'gi bol ki dum. ⁴³ Lo kin'ti, Jeju ndəji'de kadi elita nya ki ra nya kin de madi el. Ningə, el'de kadi uni nyakuso adi ngonn ki dene kakin so.

6

De'gi ki Najareti'ti tai me Jeju el
(Mat 13.54-58; Luk 4.16, 22, 24)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw be ki toḡi'ti*, nan'ti ki njendo'gi li'ə awi go'ə'ti. ² Loki ndo kørkon lə Juwipi'gi asi ningə, Jeju ulə ngirə ndo de'gi nya me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. De'gi ngayn oyi do ta li'ə, adi əti'de bol, ningə eli eyina: «De kam, ingə nyando kin ra? Ə nan ə ad'a gosi ki əti bol be kin wa? Toḡi ki ra'n nyakoji'gi ki əti bol be kin ingə ra wa? ³ Man! Njeragi kagi do kəy'ti inbe ki in ngonn lə Mari el wa? Jaki ge, ki Joje ge, ki Judi ge, ki Simon ge, in ngannkon'a'gi el wa? Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne to el wa?» Nya'gi kin ra nya adi Jeju təl jigi non'de'ti um lo kadi uni me'de adi'ə goto. ⁴ Be ə, Jeju el'de ene: «Lo kadi de'gi a osikurə njekeltakita Luwə'ti, me be koj'o'ti, dann noj'o'gi'ti, ki me kəy'ti li'ə goto.» ⁵ Lo kadi Jeju ra nyakoji ki əti bol me be'ti ki Najareti'ti goto, nan ndə ji'ne do njemonyi'gi'ti ki nan'gi gandi gandi par, adi'de ingəi lapiya. ⁶ Ndoji Jeju ngayn tado mbəti ki mbəti kun me'de kad'a.

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki doḡi gidə in joo
(Mat 9.35, 10.1, 5-14; Luk 9.1-6)

Jeju njiyə ki ngann be'gi ki gugi do Najareti, ndo de'gi nya. ⁷ Ningə, Jeju bar njendo'gi lə'ne ki doḡi gidə in joo ki rə'ne'ti, ə ulə'de joo joo. Adi'de toḡi do ndil'gi'ti ki majel to. ⁸ Jeju adi'de ndu kadi uni nya kare tado do rum el, nan gəl kareba par. El'de ene: «A uni nyakuso el num, bol el num, ta a biri nar me kulə do bədi'se'ti el num to. ⁹ Uləi sa nja'se'ti, ə ai ki ku kareba.» ¹⁰ Jeju el'de ene: «Lo ki tei lo madi'ti me kəy ki uwə'se rə'ne'ti, ə si'ti biti ndo kaw'se'ti. ¹¹ Ə re me bebo'ti madi, ə de'gi mbeti kuwə'se rə'de'ti, eke mbeti koyi do ta lə'se, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti†, kadi to to nya ndəji ndu'de.» ¹² Njendo'gi ai iləi mbər Poyta ki maji kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de ki majel kə. ¹³ Tuwəi ndil'gi ki majel ngayn ta uri hu do njemonyi'gi'ti ngayn, adi'de lapiya to.

Ta koy lə Jan Batisi
(Mat 14.1-2; Luk 9.7-9)

¹⁴ Ngar *Erodi oo ta lə Jeju, tado tobar li'ə asi lo'gi naki naki. De'gi ki nan'gi eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki toḡi tado ra'n nya'gi ki əti bol bol.» ¹⁵ Nje ki nungə eli eyina: «In Eli ki njekeltakita Luwə'ti.» Nje ki nan'gi bay eli eyina: «In njekelta ki ta Luwə'ti to nje ki rei kete kin be to.» ¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, el ene: «In Jan ki ndo ki madi gangi do'a kaa ə ində lo koy'ti.»

* 5:41 5.41 Talita kumi: in ta Arame ki Juwipi'gi isi eli to dokagilo'ti lə Jeju. * 6:1 6.1 Be ki Jeju toḡi'ti in Najareti, donangi'ti ki Galile. † 6:11 6.11 Ta lə kində bu ki nja'ti kə ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki do'ti ki in ginn'ti nanga.

17 Erodi el be, tado ndoki inbe adi uwæi Jan, doi'æ ki kulæ gindi, ilæi'æ dangay'ti, tado Erodiyadi, ki ne ngonnkon'a Pilipi, ki indæ taa'a ne'ne'ti, 18 æ Jan el'æ ta do'ti ene: «In go'ti el kadi indæ taa ne ngonnkon'i ne'i'ti†.» 19 Erodiyadi uwæ Jan me'ne'ti ngayn, adi sangi row tɔ'ɔ, nan asi el. 20 Tado Erodi bol Jan, gær kadi in de ki njera nya ki dana, taa in de ki ar njay tɔ. Be æ, Erodi ngæm'æ maji. Loki Erodi oo ta kel Jan ningæ, ta kin uwæ ki ta, nan be kaa, Erodi ge koo ta kel Jan par par. 21 Ndo ki maji ki Erodiyadi isi sangi kete kete kaa re nga. Adi in ndo ronel koji Erodi, æ Erodi adi rai nyakuso. Ningæ ndo'a'ti kin, Erodi bar kibo'gi læ'ne num, bar njekundo njero'gi læ'ne num, taa bar njetobar'gi ki donangi Galile'ti tɔ. 22 Dogagilo kuso nya'ti, ngonnn læ Erodiyadi ki dene, ur kæy go'de'ti, te la. La læ ngonnn ki dene kin næl Erodi ngayn, taa næl de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti ngayn tɔ, adi ngar el ngonnn ki dene kakin ene: «Dæji'm nya ki me'i ge par æ m'a m'ad'i.» 23 Erodi aw biti un ndu'ne ki kiwro ad'a ene: «Nya'gi pæti ki dæji'm, æ m'a m'ad'i. Re in dow konbe læ'm kaa a ingæ.» 24 Ngonnn ki dene te aw taga, aw dæji kon'ne ene: «In ri æ kadi m'dæj'æ wa?» Æ kon'a el'æ ene: «Dæj'æ do Jan Batisi.» 25 Ngonnn ki dene tæl kalangi ba aw rɔ ngar'ti el'æ ene: «Tok i ji ra'n tanan'ti ne inbe kin, kadi adi'm do Jan Batisi me supira'ti.» 26 Me ngar tuji, ojido nya'ti ki ngonnn ki dene dæj'æ kin, nan lo kadi o'g'ɔ goto tado kun ndu ki un ki kiwro, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti tɔ kin. 27 Be æ tanan'ti non, ngar un ndu'ne adi njero kare ki njengæm'æ kadi aw kæy dangay'ti gangi do Jan re'n. 28 Njero aw gangi do Jan me supira'ti, re'n adi ngonnn ki dene. Ningæ ngonnn ki dene kakin tæl'n adi kon'ne. 29 Loki njendo'gi læ Jan oyi poyta kin ningæ, rei uni ninn'æ awi duwi.

Jeju adi nyakuso dingæm'gi dær mi soi
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

30 Loki njekawkulæ'gi tæli lo kulæ'gi'ti læ'de ningæ, kawinan rɔ Jeju'ti, ori'æ poy nya'gi ki rai ki nya'gi ki ndoi de'gi adi'æ oo. 31 Bulæ de'gi ngayn awi num, tæli num adi lo kadi njendo'gi ingæi ngonnn dokagilo nden be kadi soi nya kaa goto. Be æ, Jeju el'de ene: «In rei adi j'awi lo ki de'gi gotoi'ti kin kadi ori kon nden.» 32 Be æ, ali me to'ti tado kaw kosi ro'de ngærangi, lo ki de'gi gotoi'ti. 33 De'gi ngayn oyi'de lo kaw de'ti, æ gæri'de bæti tɔ. De'gi in bebo'gi'ti ki dangi dangi, anyinan ki nja'de bur bur awi kete, lo ki Jeju ki njendo'gi isi awi'ti.

34 Loki Jeju ur nanga me to'ti ningæ, oo bulæ de'gi ngayn. Loki oo'de, oo kumtondoo læ'de, tado rai to bati'gi ki njekul'de goto be. In be æ, Jeju tunginn ndo'n'de nya'gi ngayn. 35 Loki kadi yæti rɔ'ne æ binæm taa njendo'gi oti ki rɔ Jeju'ti eli'æ eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningæ kadi isi ur tɔ. 36 Maji kadi inyæ bulæ de'gi kam adi awi ki lo ndo'gi'ti ki ngannbe'gi'ti ndogi nyakuso soi.» 37 Nan Jeju tæl el'de ene: «Inbe'gi adi'de nya soi.» Ningæ, njendo'gi dæji'æ eyina: «Kadi j'aw ji ndogi mapa asi silæ bujoſ j'adi'de soi wa?» 38 Jeju tæl el'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa? Ai dann de'gi'ti oyi.» Loki ai dann de'gi'ti, dæji ningæ, tæli eli'æ eyina: «Mapa in mi, æ kanji joo tɔ.» 39 Jeju un ndu'ne adi'de kadi adi de'gi sii nanga ki kut'æ kut'æ do mu'ti ki mbol. 40 Be æ, de'gi uwæi nan bu bu ge, dæmi dæmi ge, æ sii nanga ki bara bara.

† 6:18 6.18 Lebitiki 18.16, 20.21 § 6:37 6.37 Silæ kare, dokagilo'ti læ Jeju, in nar ki lo ra kulæ ndo'ti ki kare. Adi silæ bu joo in nar ki lo ra kulæ ndo'ti ki joo.

⁴¹ Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakusɔ kin. Go'ti, uwə mapa'gi kakin gangi'de nan'ti ə adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. Kanji'gi ki joo kaa, lowə de'gi pəti tɔ. ⁴² De'gi pəti sɔi nya ndanni maji. ⁴³ Ningə, njendo'gi ɔyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo. ⁴⁴ De'gi ki sɔi mapa kin asi dingəm'gi dər mi.

Jeju njiyə dɔ mann'ti

(Mat 14.22-33; Jan 6.16-21)

⁴⁵ Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne kadi ali me to'ti, ai gidi ba'ti kete non'ne'ti, ki kaw ki bebo Betisayda'ti nu. Ningə dɔkagilo'ə'ti kin inbe inyə bulə de'gi kadi awi. ⁴⁶ Loki Jeju adi'de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal'ti tado kelta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul nga ningə, to in dann ba'ti, ə Jeju in ki kar'ne ba ə nanyi nanga gogi. ⁴⁸ Jeju oo kadi njendo'gi lə'ne ingəi kon ngayn lo kɔsi to'ti, tado nəl ulə, sur to ki gogi gogi. Taginnlo'ti ningə, Jeju in ra njiyə dɔ mann'ti, isi aw ki rɔ'de'ti, ningə ge kadi dər ta'de bay. ⁴⁹ Ə loki oyi'ə ra njiyə dɔ mann'ti ningə, oyi kadi in muwə de yo, adi uri kɔl. ⁵⁰ Inbe'gi pəti oyi'ə, adi bɔl tɔl'de. Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in! Ə bɔli el!» ⁵¹ Jeju al go'de'ti me to'ti, ningə nəl yokiro. Loki oyi nya'gi kin ningə ndil'de te saw. ⁵² Tado ki rɔta'ti, njendo'gi gəri kum nya ki Jeju ra ɔjido mapa kin el, tado me ngan lə'de.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejareti'ti

(Mat 14.34-36)

⁵³ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali gidi babo ningə, tei dɔnangi Genejareti'ti. Indəi to lə'de ngangɔ ba'ti. ⁵⁴ Loki uri nanga taa par ə, de'gi gəri Jeju ə binəm. ⁵⁵ Adi, anyinan ngodi asi be'gi ki dɔnangi'ti kin non naki, naki. De'gi iləi rɔ'de, ɔyi njemonyi'gi lə'de me tuwə to de'ti, rei se'de rɔ'a'ti, loki oyi kadi Jeju si'ti. ⁵⁶ Lo'gi pəti ki awi'ti, ngann be'gi ki bebo'gi ki lo ndɔɔ'gi, de'gi rei ki njemonyi'gi buki'de tambalo'ti, ə nonyi dɔ Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi ɔdi ta ku li'ə. Ningə, nje ki ɔdi ta ku li'ə ingəi lapiya tɔ.

7

Jeju ndangi Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə

(Mat 15.1-20)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə madi in Jerujalem'ti, kawinan dɔ Jeju'ti. ² Oyi kadi njendo'gi li'ə ki ki madi'gi sɔi nya ji'de yoro um togi ji'de kigo row ragoti el. ³ Toki rɔta'ti, Parisi'gi ki Juwipi'gi ba pəti, togi ji'de ə binəm taa sɔi nya, um sɔi nya ki ji'de ki yoro el. Adi in kində kum go nyajibəlbe'ti lə kaw'de'gi. ⁴ Be tɔ ə, re təli suki'ti ningə, a ndogi mann rɔ'de suki suki bay ta a sɔi nya. Awi ki nyajibəlbe'gi ki rangi ngayn ki isi təli rɔ'de go'ti bay to togi nya kaynmann'gi ki ngo'gi ki ngoo ningə kasi, ki gorow ra'a'ti.

⁵ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə dəji Jeju eyina: «Tado ri ə njendo'gi lə'i təli rɔ'de go nya jibəlbe'ti lə kaw'je'gi el wa? Ra bann ə togi ji'de el par ə sɔi nya ki ji'de ki yoro ba wa?» ⁶ Jeju ilə'de'ti ene: «Ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay dɔ'se'ti in ta ki rɔta'ti. In njekədikum de'gi, tado Luwə adi Ejay ndangi ene: “Ginn de'gi kin ɔsikurə'm ki ndar ta'de kare,

Nan me'de in sanyi sə'm.

⁷ Tɔji ki isi uləi dɔ'm'ti, nda'a goto,
Tadɔ nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa,
In mbærkikində'gi ki in rɔ de'gi'ti.»*

⁸ Jeju el'de ene: «Inyəi mbærkikində lə Luwə dow kare, ə in təli rɔ'se go nya jibəlbə'ti lə de'gi yo.»

⁹ Ningə, Jeju el bay ene: «To rɔ'se el kadi inyəi go mbærkikində lə Luwə kalangi ba kadi ngəmi go nyajibəlbə lə'se! ¹⁰ Tadɔ, Moji ene: «Ɔsi kurə baw'i ki kon'i.» Taa el bay ene: «De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy.»† ¹¹ Nan ingi, eli eyina: «Re de madi el baw'ne eke kon'ne ene: «Nya maji'gi ki re m'a m'ɔsi'n kɔyi ə in kɔrban» (kɔr me'ə nan kadikare lə Luwə).» ¹² In kin ɔji kadi uti tarow kadi de madi ra nya ɔsi'n kɔy baw'ne eke kon'ne. ¹³ Gonyi row tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki nyajibəlbə lə'se kin oyi! Nya ki isi ndoi de'gi ki kete kete. Ta nya'gi ki rangi ki toi be ngayn ki isi rai in non bay.»

Nya'gi ki a ra de adi ar njay el takum Luwə'ti
(Mat 15.10-20)

¹⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rɔ'ne'ti bay ə el'de ene: «Ingi pəti uri mbi'se maji kadi oyi dɔ ta lə'm, kadi gəri me'ə tɔ.» ¹⁵ Nya madi ki in taga aw me de'ti ki a təl'ə nya ki to njen'ti goto. Nan nya ki in me de'ti te taga ə a təl'ə nya ki to njen'ti. ¹⁶ [Re de madi aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo.] ¹⁷ Loki Jeju inyə bulə de'gi, ə təl aw me kəy'ti ningə, njendo'gi li'ə dəji'ə kadi ɔr'de ginn kujita kakin. ¹⁸ Jeju el'de ene: «Adi inbə'gi kaa gəri nya el tɔ wa? In gəri me ta ki m'ge kel kin el wa? Nya pəti ki in taga ki aw me de'ti, nya kare ki a təl'ə ki njen'ti goto. ¹⁹ Toki rɔta'ti, nya'gi kin pəti awi ngarme'ə'ti el, nan awi kanda'a'ti yo, ningə go'ti tei kɔ awi bə sin'ti. Ta lə Jeju kin tɔji kadi nyakuso'gi pəti in ki kar njay.» ²⁰ Ningə Jeju el'de bay ene: «Nya ki te rɔ de'ti ki taga ə in nya ki nje təl de nya ki to njen'ti. ²¹ In me de'ti kəy, in ngarme de'ti ə, mərta'gi ki majel sii tei'ti, ki kaya ki ra, ki bogi, ki təl nan, ²² ki kuwə marum, ki ra kumnda nya, ki mendul, ki kədinan, ki nyara ki gorow'ə'ti el, ki kɔjirɔ, taa kulə ra'gi ki to mbo tɔ. ²³ Nya'gi ki majel kin pəti in me de'ti ə təl'ə nya ki to njen'ti.»

Dene ki mbah un me'ne adi Jeju
(Mat 15.21-28)

²⁴ Jeju in low'ə'ti non ningə aw dɔnangi'ti ki Tir. Aw ur me kəy'ti madi, ge kadi de'gi gəri go'ne el, nan lowə goto. ²⁵ Re inbə ki Jeju re te bay par ə, dene madi ki ndil ki majel isi adi kon ngonn'o ki dene oo ta li'ə, ə anyi re osi nanga nja'a'ti. ²⁶ In dene ki in Juwipi el, bə koj'o in Penesi, dɔnangi Siri'ti. Non ki dɔ Jeju'ti kadi tuwə ndil ki majel ki isi adi kon ngonn'o kin kɔ. ²⁷ Nan Jeju el'ə ene: «Inyə adi ngann'gi ki me kəy'ti soi asi'de bay ta. Tadɔ in go'ti el kadi de un nyakuso lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.» ²⁸ Ə dene kakin ilə'ti ene: «In rɔta'ti Burəbə, nan k'in ə ngann busi'gi ki rai ginn tabilə'ti a soi bunə nya'gi ki tei ta ngann'gi'ti tosi nanga tɔ.» ²⁹ Ningə Jeju el'ə ene: «Takul ta ki te ta'i'ti kin, ɔti aw bə lə'i, tadɔ ndil ki majel te me ngonn'i'ti ki dene kɔ nga.»

* 7:7 7.7 Ejay 29.13 † 7:10 7.10 Tekitaga 20.12; Ndukun 5.16

³⁰ Dene kakin təl aw be ningə, ingə ngonn'ne, to dɔ tirə'ti kare, tado ndil ki majel kakin te rɔ'a'ti kɔ.

Jeju adi nje mbiboy oo ta

³¹ Jeju in dɔnangi Tir, gangi Sidon, ningə ində dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi gangi bay ta re te ta mann ba Galile'ti. ³² De'gi rei ki dingəm kare ki mbi'ə boy, ki lo kelta ngan si'ə, rɔ Jeju'ti, dəji'ə kadi ində ji'ne dɔ'a'ti, kadi ingə lapiya. ³³ Jeju ɔr'ɔ ki kar'a ba aw si'ə sanyi ki bulə de'gi. Loki tulə ngann ji'ne'gi mbi njemonyi'ti ningə, tuw mann ta'ne ɔdi'n ndonn dingəm kakin. ³⁴ Go'ti ningə, Jeju un kum'ne ki dɔran'ti, ilə kon puu, ə el ene: «Epata» (kɔr me ta kin nan: mbuti). ³⁵ Tanan'ti non par ə mbi dingəm kakin mbuti, ə ndonn'o tuti adi elta ar njay njay. ³⁶ Jeju ndɔr mbi de'gi ki oyi nya kin kadi de el ta'a kete adi de ki rangi oo el. Loki ndɔr mbi'de ki nja nan'ti nan'ti kadi de ɔr poy nya kin el ningə, kadibe bay ə de'gi ɔri poy nyara'a ki kete kete. ³⁷ Nya ra Jeju əti bulə de'gi bɔl ngayn adi eli eyina: «Nya ra'a'gi pəti maji: Ra nje'gi ki mbi'de boy adi oyi dɔ ta, ta ra mbiki'gi adi elita tɔ.»

8

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər sɔ

(Mat 15.32-39; Mrk 6.30-44)

¹ Me ndɔ'gi'ti kin, bulə de'gi ngayn kawinan toki rangi bay dɔ Jeju'ti. Ningə, nya ki kadi soi goto. Be ə Jeju bər njendo'gi lə'ne el'de ene: ² «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndɔ mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi soi goto. ³ Re m'inyə'de m'adi awi be ki me'de bɔ ba a, bɔ a taa tɔgi'de row'ə, tado nje ki madi dann'de'ti in sanyi ə rei.» ⁴ Njendo'gi li'ə təli eli'ə eyina: «J'a j'ingəi mapa ra diləlo'ti ne, ə a asi kadi'de soi wa?» ⁵ Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri.» ⁶ Go'ti ningə, Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. ɔy mapa ki siri kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə dɔ'ti ningə, gangi'de nan'ti, ə adi njendo'gi lə'ne kadi adi bulə de'gi. Be ə, njendo'gi tai adi bulə de'gi tɔ. ⁷ Ai ki ngann kanji'gi ji'de'ti tɔ. Jeju njangi dɔ'a ə adi njendo'gi lə'ne kadi lowəi de'gi tɔ. ⁸ De'gi sɔi nya ndanni, adi, njendo'gi kawɪ gində'gi ki nanyi kara siri. ⁹ De'gi ki sɔi nya, asi dər sɔ. Go'ti ningə, Jeju inyə'de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali me to'ti, awi dɔnangi Dalmanuta'ti.

Parisi'gi dəji nyakɔji Jeju

(Mat 12.38-39, 16.1-4; Luk 11.16-29, 12.54-56)

¹¹ Parisi'gi in non rei ningə, uləi ngirə manjinan ta'ti ki Jeju. Ə dəji'ə kadi ra nyakɔji madi ki in dɔran'ti adi n'oyi. Dəji'ə be to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə. ¹² Jeju ilə me'ne hmm, ə el'de ene: «Tado ri ə de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone kin dəji kadi n'oyi nyakɔji wa? Toki rɔta'ti, adi m'el'se madi oyi! nyakɔji madi ki kadi de a ra tado lə'de goto.» ¹³ Be ə, Jeju inyə'de, ə al me to'ti tado kaw dow ba'ti ki kare.

Hum lə Parisi'gi ki lə Erodɪ

(Mat 16.5-12; Luk 12.1)

¹⁴ Me njendo'gi oy dɔ mapa'ti ki kadi oyi. In ki ji'de'ti ki sii me to'ti in kareba par. ¹⁵ Jeju ndəji'de, ə el'de ene: «Oyi maji! Oyi go rɔ'se

maji dɔ hum'ti lə Parisi'gi, ki yan Erodɔ tɔ* .»¹⁶ Njendo'gi manjinan ta dann'de'ti eyina: «Jeju el be tado j'aw ki mapa el!»¹⁷ Jeju gər ta ki me'de'ti, adi el'de ene: «Tado ri ə isi manjinan ta dann'se'ti dɔ mapa'ti ki ɔyi el wa? In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Ngarme'se ngan kaa bay wa?»¹⁸ Awi ki kum'se eke ɔyi lo el wa? Awi ki mbi'se ke ɔyi dɔ ta el wa? Me'se olo dɔ nya'gi'ti el wa?»¹⁹ Ndɔki m'lowə mapa mi, de'gi dər mi, eke ndəgi gindi mapa ki nanyi, ɔyi rosi kara bann wa?» Eli eyina: «J'ɔyi rosi kara dɔgi gidə in joo.»²⁰ «Nga ndɔki, m'lowə mapa siri dingəm'gi dər sɔ kin, gində'gi ki nanyi, ndɔki ɔyi kara bann tɔ wa?» Ningə eli'ə eyina: «J'ɔyi kara siri.»²¹ Lo kin'ti Jeju el'de ene: «In gəri el bay wa?»

Jeju adi njekumtɔ kare oo lo me be'ti ki Betisayda

²² Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne rei tei me be'ti ki Betisayda'ti ningə, de'gi rei ki njekumtɔ kare rɔ Jeju'ti. De'gi kakin nonyi dɔ Jeju'ti kadi ɔd'ɔ. ²³ Jeju uwə ji njekumtɔ kakin, ə aw si'ə gidi be'ti. Loki nyom kum'ə ki mann ta'ne ningə, ində ji'ne dɔ'a'ti ə dɔj'ə ene: «Oo nya madi wa?»²⁴ Njekumtɔ gon lo ningə ene: «M'oo de'gi, nan to ə toi to kagi'gi ə ra njiyɔi be.»²⁵ Jeju təl ində ji'ne dɔ kum'ne'ti nja kare bay adi oo lo ar njay njay nga. Ingə lapiya, ta oo nya'gi pəti ar njay njay tɔ. ²⁶ Go'ti ningə, Jeju inyə adi aw be lə'ne, ə el'ə ene: «Ononyi təl kaw me be'ti kin gogi.»

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti, De ki Luwə Mbət'ə

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ Jeju ɔti low'ə'ti non ningə, awi ki njendo'gi lə'ne ngann be'gi'ti ki gidi Sejare'ti, ki Pilipi. Loki in dɔ row'ti, Jeju dɔji'de ene: «De'gi isi elita dɔ'm'ti toki m'in nan wa?»²⁸ Ə njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli; nje ki rangi bay eyina in ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.»²⁹ Ningə, Jeju təl re dɔji'de inbe'gi ene: «Nga inbe'gi ki dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə!»³⁰ Jeju ndɔji'de ki tɔgi'ne kadi elita kete kadi de ki rangi oo el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti

(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

³¹ Go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ulə ngirə kadi ndo'de toki n'in Ngonn de n'a n'ingə kon ngayn. *Ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi mbəti'ə. De'gi tɔli'ə, nan ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o, a te lo koy'ti. ³² El'de ta'gi kin pəti ar njay. Piyər ɔr Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a. ³³ Nan Jeju təl rɔ'ne, gon njendo'gi lə'ne ningə ndangi Piyər ki tɔgi'ne ngayn ene: «In təl gogi Satan! Ɔr rɔ'i kɔ sanyi rɔ'm'ti, tado mərta lə'i in mərta ki in rɔ Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

³⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne, ningə el'de ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi inbe n' inbe ndang'gi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, eke tado Poyta ki maji, a aji rɔ'ne. ³⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnang'gi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji, ə maj'a to ra be wa?»³⁷ Nya

* 8:15 8.15 Hum lə Parisi'gi in nyando lə'de ki ngom, ningə hum lə Erodɔ in mbəti kunne kadi Jeju.

madi ki de a adi or'n tor ndil'ne to non wa? ³⁸ Toki rōta'ti, re rō de madi sōl'ō tado lə'm, eke tado ta lə'm takum de'gi'ti ki nje ra kaya ki njeramajel ki dōkagilo'ti kin, m'in Ngonn de m'a m'ra rōsōl dō'a'ti tō, ndō'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə Bai, nan'ti ki malayka'gi ki ari njay.»

9

¹ Jeju el'de bay ene: «Toki rōta'ti adi m'el'se: De'gi madi dann'se'ti ne, a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə ki a re ki tōgi'ne kam taa.»

Jeju mbəl rō'ne

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Ndō mehen go'ti, ningə Jeju or Piyər num, Jaki num, taa Jan num tō, ə al aw se'de dō mbal'ti ki ngal, ki kar'de ba, sanyi ki ndөгə'gi. Low'ə'ti kin non, Jeju mbəl takum'ne. ³ Ku'gi li'ə ndoloi kənyi kənyi, taa ndai nda ki de ki dōnangi'ti ne ki kadi a togi ku adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin'ti non, Eli in ki Moji tei ki rō'de'ti bus, isi elita ki Jeju. ⁵ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə kare in yan Eli tō.» ⁶ Toki rōta'ti, Piyər gər ta inbe ki kadi el el, tado, inbe ki madi'ne'gi ki joo, bōl ra'de ngayn. ⁷ Ningə, tanan'ti non, kilndi re dow dō'de bigum. Ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, ə oyi ta li'ə.» ⁸ Ki kum ki kində jipi, njendo'gi gonyi lo gugi gidid'e, nan de kare kaa oyi'ə el. Jeju ki kar'ne ba par ə oyi'ə rō'de'ti. ⁹ Loki in dō mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ndəji'de kadi ori poy nya ki ra nya ə oyi kin de madi el, biti kadi n'in Ngonn de n'te dann njekoy'gi'ti. ¹⁰ Njendo'gi təli rō'de go ta'ti ki Jeju el'de, nan k'in ə, gəri me ta ki nan: «Kində taa dann njekoy'gi'ti» kin el, adi manji nan ta dō'ti dann'de'ti.

¹¹ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tado ri ə njendo ndukun'gi lə Luwə eyina maji kadi Eli re kete ta wa?» ¹² Jeju ilə'de'ti ene: «In rōta'ti kadi Eli a re kete bay taa, kadi ra go nya'gi adi asi nan gogi. Nga ra bann ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə, sōw dō'm m'in “Ngonn de bay toki m'a m'ingə kon ngayn, ta de'gi a kidi m'in tō*” ə? ¹³ Toki rōta'ti adi m'el'se madi oyi, Eli re, ə de'gi rai si'ə nya ki me'de ge, toki ndangi me makitu'ti sōw'n dō'a.»

Jeju adi lapiya ngonn ki ndil ki majel ad'a kon

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli rei rō njendo'gi'ti ningə, oyi bulə de'gi iləi nan gugi dō'de gugi, ningə njendo ndukun'gi ə isi manjinan ta'ti se'de tō. ¹⁵ Loki bulə de'gi oyi Jeju, ningə ndəji'de ngayn, adi anyinan bur bur ki rō'a'ti, uwəi ji'ə rai'ə lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njendo'gi lə'ne ene: «Ta ri ə isi manjinan ta dō'ti se'de wa?» ¹⁷ De madi kare dann bulə de'gi'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, kete m're ki ngonn'm rō'i'ti, tado in ginn tōgi'ti lə ndil ki ra'a adi elta el. ¹⁸ Lo'gi pəti ki ndil kin in si'ə'ti ningə, ugə ilə nanga, adi pulum taa uwə jugi jugi, ngor ngang'i'ne guru guru, ningə ndaj'a ranyi, ad'a to to kagi be. Be ə, m'dəji njendo'gi lə'i kadi tuwəi ndil ki majel kin dō'a'ti kō, nan ingəi tōgi ra'a el.» ¹⁹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dōkagilo'ti ki bone in nje me ngan kadi to m'nji sese kagilo bann bann taa uni me'se adi m'in wa? Kadi m'a m'ōsi ginn'se kagilo bann bay taa wa? In rei si'ə rō'm'ti ne.» ²⁰ Loki rei ki ngonn rō'a'ti ningə, tanan'ti non

* 9:12 9.12 Ejay 53.3; Pa'gi 22.7-18

inbe ki ndil ki majel oo Jeju par ə, dadı ngonn kakin nangı, ə mann taa in pulum jugı jugı, ningə bi'ə ilə nanga, ad'a nduguru nanga. ²¹ Jeju dəji Baw'a ene: «Dəkagilo ki ra'a'ti ə nya kin ulə si'ə ngirə wa?» Baw ngonn ilə'ti ene: «Ulə ngirə loki ngonn to du ba bay. ²² Ningə, kagilo'gi madi ndil ki majel kin, isi sur'ə tilə por'o ge ki me mann'ti ge kadi töl'ə, ə re asi ra nya madi ə, oo kumtondoo lə'je, in ra se'je.» ²³ Jeju təl el'ə ene: «Re asi! ... kin tado ri wa? De ki un me'ne, asi ra nya'gi pəti.» ²⁴ Tanan'ti non, baw ngonn elta ki ndu'ne kibo ene: «M'un me'm, nan kunme lə'm ə in ngayn el, ə in ra sə'm!» ²⁵ Loki Jeju oo kadi bulə de'gi isi anyinan bur bur ki rə'a'ti ningə, ndangi ndil ki majel ene: «In ndil ki majel ki nje boy mbi de'gi ki nje kadi de'gi elita el, m'un ndu'm kadi in te rə ngonn'ti kin kə, ə re gogi el ratata!» ²⁶ Ndil ki majel kakin ur kəl, ra ngonn adi dadı nangı! nangı! ki təgi'ne ngayn, ningə te rə'a'ti kə. Ngonn təl to toki oy be, adi de'gi pəti ki oyi nya ki ra nya eli eyina: «Oy nga.» ²⁷ Nan Jeju uwə ji ngonn un'ə ur'ə taa. ²⁸ Loki Jeju təl re be ə, njendo'gi li'ə sii si'ə ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tado ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁹ Jeju təl el'de ene: «Ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ta.»

*Jeju təl elta ki də koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay
(Mat 17.22-23; Luk 9.43-45)*

³⁰ Əti low'ə'ti non ningə, indəi dənangi Galile gangı. Jeju ge kadi de madi gər go'ne el. ³¹ Tado un dəkagilo kadi ndo'n nya njendo'gi lə'ne. Be ə el'de ene: «A uləi m'in m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a təli m'in, ningə loki təli m'in, ndə ki kon mutə tum ginn'ə ndə koy'm'ti ə, m'a te lo koy'ti.» ³² Njendo'gi gəri me ta li'ə kin el, ningə bəli kadi dəji'ə ta də'ti tə.

*Jeju un ta lə ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi lə'ne
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Loki rei tei me be'ti ki Kapernayim, ə uri me kəy'ti ningə, Jeju un ta dəji'de ene: «Ta ri ə kete isi manjınan ta də'ti də row'ti wa?» ³⁴ Nan təli sii keke, tado, də row'ti, manjınan ta, kadi n'gəri ke nan ə in kibo wa? ³⁵ Jeju isi nanga, ningə bar njendo'gi lə'ne ki dəgi gidə in joo, el'de ene: «Re de madi ge kadi n'in de ki dəkete ningə, majı kadi təl rə'ne dəboy de'gi'ti num, nje ra kuləbər kadi ndəgə'gi pəti num tə.»

³⁶ Go'ti, Jeju un ngonn ki du, ur'ə dann'de'ti, ə loki uwə rə'ne'ti ningə, el'de ene: ³⁷ «Re de madi uwə ngonn ki be kin rə'ne'ti me tə'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rə'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki rə'ne'ti, in m'in ə uwə'm ki rə'ne'ti el, nan in njekulə'm ə uwə ki rə'ne'ti.»

*De ki in nje kəsi'm ta el in de lə'm
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Jan el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki ra tuwə ndil'gi ki majel me tə'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'əg'ə də ra nya kin, tado in njiyə se'je go'i'ti el.» ³⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ononyi'se kadi əgi'ə də, tado de kare ki a ra nya ki əti bəl me tə'm'ti ki kadi a təl kalangi ba elta ki majel də tə'm'ti goto. ⁴⁰ Toki rəta'ti, de ki əsi'je ta el in de lə'je. ⁴¹ Taa re de madi adi mann kanyi me ngonn kala mann'ti par, tado kin ki in de'gi lə Kirisiti kaa, toki rəta'ti, de'ə kin a nal nyakugə goji lə'ne el.

*Ndəji nan do majel'ti**(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi doi mbal kibo ngayn mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti. ⁴³ Kin ə ji'i rai adi osi me majel'ti ə, in gang'a ilə kə. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti, me por'ti ki a oy el ratata kin. [⁴⁴ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tə†.] ⁴⁵ Kin ə nja'i kare rai adi osi majel'ti ə, in gang'a ilə kə. Tado, in soti kadi ingə kaji ki nja'i ki kare, utə kadi in ngəm nja'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. [⁴⁶ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tə.] ⁴⁷ Kin ə kum'i kare rai adi osi me majel'ti ə, ɔr'ɔ kə. Tado, in soti kadi ur Konbe'ti lə Luwə ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁴⁸ Lo'ti ki kode'gi oyi el, ta por ki səm'ti kaa oy el ratata tə. ⁴⁹ Toki rəta'ti, de ki ra kaa por kon'gi a ra'a adi ar njay, toki kati a ra'n nyakusə adi nəl be. ⁵⁰ Kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi wa? Nya ki kadi de a ra'n goto. Ningə maji kadi toji hal ki maji ki rə nan'ti, ə sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.»

10*Ta ki do gangi nan'ti lə dene ki dingəm**(Mat 19.1-9; Luk 16.18)*

¹ Jeju in low'ə'ti non aw dənangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. Bulə de'gi kawinan gugi gidə gugi bay. Ki go jibəl ra'a'ti lə Jeju, ulə ngirə ndo'de nya. ² Parisi'gi madi ɔti rei rə Jeju'ti, ningə kadi to iyəi kulə uwəi'ə'n'ə me ta'ti, dəji'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə'n ne'ne eke adi tarow el wa?» ³ Jeju dəji'de ene: «Ndukun ri ə Moji adi'se do'ti wa?» ⁴ Ingi təli eli'ə eyina: «Moji ndəki adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, nan k'in ə, kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti*.» ⁵ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji ndangi'n mbərkikində kin adi'se. ⁶ Nan lo kulə ngirə kində nya'gi'ti, Luwə ra dingəm ki dene. ⁷ In be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne, ⁸ təli darə ki kare. Lo kin'ti a in joo el nga, nan a in darə ki kareba†. ⁹ Ningə nya ki Luwə doo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el‡.» ¹⁰ Loki təli rei be, njendo'gi li'ə dəji'ə ta do'ti bay. ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «Re de tuwə ne'ne, ə ta in ki rangi, in njekuwə marum par ki rə ne'ne'ti. ¹² A re in dene ə mbəti ngaw'ne ə ta dingəm ki rangi kaa, in njekuwə marum tə.»

*Jeju njangi do ngann'gi ki du**(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)*

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rə Jeju'ti kadi njangi do'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Loki Jeju oo kuləra njendo'gi lə'ne ningə, nəl'ə el adi el'de ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei rə'm'ti, ononyi'se kadi ɔgi'de tarow, tado Konbe lə Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁵ Toki

† **9:44** 9.44, 46 Barta ki joo kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. * **10:4** 10.4 Ndukun ki nja joo 24.1 † **10:8** 10.8 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 2.24. ‡ **10:9** 10.9 Lo tum ginn nya'gi Jan 1.27, 2.24

rɔta'ti, adi m'el'se, de ki ndigi kadi Luwə onbe dɔ'a'ti to ngonni ki du be el ə, a ur konbe'ti lə Luwə el ratata.»¹⁶ Go'ti, Jeju ɔy ngann'gi ki du kadi'ne'ti, ində ji'ne dɔ'de'ti, ə njangi dɔ'de.

Ta lə Jeju in ki de ki njenyakingə

(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Loki Jeju ɔti osi dɔ row'ti ningə, dingəm madi kare anyi re osi nanga ɔsi məkəsi'ne non'a'ti, dəj'ə ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?»¹⁸ Jeju el'ə ene: «Tadɔ ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ¹⁹ In gər mbərkikində'gi lə Luwə ki ene: «A tɔl de el, a uwə marum el, a bɔgi el, a mannajɪ ki ngom dɔ mad'i'ti el, a ra nya ki majel ki de madi el, ɔsi kurə baw'i ki kon'iŋ.»²⁰ Dingəm kakin el'ə ene: «Njendo, m'ra nya'gi kin pəti, m'təl rɔ'm go'ti lo kulə ngirə basa'm'ti nu.»²¹ Jeju gon dingəm kakin ki rɔnel, ningə el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra. Aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi lə'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn me dɔran'ti, ə un go'm.»²² Nan loki dingəm kakin oo ta'gi kin ningə, kum'ə diw kururu, ə ɔti aw ki rɔnel el, tadɔ in de ki aw ki nyakingə ngayn.

²³ Jeju gon lo gugi dɔ'ne ningə el njendo'gi lə'ne ene: «A in nya ki ngan ngayn rɔ nje nyakingə'ti kadi ur me Konbe lə Luwə!»²⁴ Ta lə Jeju kin ndɔji'de, nan Jeju ra dɔ'ti gərərə ba ene: «Ngann'm'gi, in nya ki ngan ngayn kadi de ur Konbe'ti lə Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe'ti lə Luwə.»²⁶ Ta kin, əti'de bɔl dɔ mad'a'ti bay, adi dəji nan dann'de'ti eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?»²⁷ Jeju ində manji'de ba ningə el'de ene: «Ki rɔ de'gi'ti lowə goto, nan ki rɔ Luwə'ti, lo ra'a to. Tadɔ ki rɔ Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.»²⁸ Piyər ilə rɔ'ne el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyəi nya'gi lə'je pəti kɔ, ə j'un go'i kin.»²⁹ Jeju ilə'ti ene: «Tokɪ rɔta'ti adi, m'el'se, re de madi, inyə kəy lə'ne, konnann'gi ki ngannkon'ne'gi, kon'ne ki baw'ne, ngann'ne'gi eke dɔnangi lə'ne tadɔ lə'm, tadɔ Poyta ki maji ningə,³⁰ de'ə kin, kagilo ki bone, a ingə kəy'gi, konnann'gi ki ngannkon'gi, kon'gi, ngann'gi, ki lo ndɔɔ nja bu dɔ'ti, nan'ti ki kindəkumndoo dɔkagilo'ti ki bone, ta dɔkagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki to biti ki non'ti. ³¹ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təlɪ ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təlɪ ki kete to.»

Jeju elta dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti kaa bay

(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Jeju in ki njendo'gi lə'ne in dɔ row'ti isi awi ki Jerujalem'ti. Jeju njiyə non'de'ti non'de'ti. Lo kin'ti bɔl ra njendo'gi li'ə ngayn, taa nje njiyə go'de'ti kaa bɔl ra'de to. Jeju təl bar njendo'gi ki dɔgi gidə in joo rɔ'ne'ti, ningə ulə ngirə kadi el'de nya'gi ki a ra'a Jerujalem'ti. ³³ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem, ningə a uləi m'in m'in Ngonn de ji kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi. A gangi ta koy dɔ'm'ti ningə go'ti, a uləi m'in ji de'gi ki in Juwipi'gi el. ³⁴ A kogi dɔ'a'ti num, a tuwi mann ta'de kum'ə'ti num, a tindəi'ə num, ningə a təlɪ'ə to. Nan ndɔ mutə go'ti ə a ində taa lo koy'ti.»

Nya dɔ̄ji læ ngann læ Jebede
(*Mat 20.20-28; Luk 22.25-27*)

³⁵ Go ta'gi'ti kin ningə, ngann læ Jebede, Jaki in ki Jan rei rɔ Jeju'ti ndəkba, eli'ə eyina: «Njendo, ji ndigi kadi in ra nya ki j'aw to dɔ̄ji kam adi'je.» ³⁶ Jeju dɔ̄ji'de ene: «Ri ə in gei kadi m'ra madi'se wa?» ³⁷ Ningə, tɔ̄li eli'ə eyina: «Re in ndigi dɔ̄'ti se'je ə, adi de kare isi dɔ̄jikol'i'ti, ə in ki nungi isi dɔ̄jigəl'i'ti tɔ, loki a isi dɔ̄ konbe'ti ə de'gi a uləi tɔ̄ji dɔ̄'i'ti kin.» ³⁸ Jeju el'de ene: «In gəri me nya dɔ̄ji læ'se kin el. Adi a asi kadi ingəi batəm kon ki m'aw to m'ingə kam kare mindi wa? Taa, kɔ̄pi ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare tɔ wa?» ³⁹ Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» Ə Jeju el'de ene: «Toki rɔta'ti, a ingəi kon ki m'aw to m'ingə kam kare, taa batəm ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare tɔ. ⁴⁰ Nan ta ki ɔ̄jido kisi dɔ̄jikol'm'ti eke dɔ̄jigəl'm'ti; in ta læm kadi m'in ə madi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki rai go'ə kete nu tado læ'de.» ⁴¹ Loki ndəgi njendo'gi ki dɔ̄gi oyi ta'gi kin ningə, rɔ'de nəl'de ki Jaki in ki Jan el. ⁴² Be ə, Jeju bar'de pəti ki rɔ'ne'ti, el'de ene: «In gəri kadi nje'gi ki indəi'de to nje konbe'gi dɔ̄ ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dɔ̄nangi'ti ne, sii uwəi'de ginn tɔ̄gi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetɔ̄bar kaa, onyibe dɔ̄'de'ti bay tɔ. ⁴³ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningə, kadi təl nje ra kulə læ'se pəti. ⁴⁴ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dɔ̄kete dann'se'ti ningə, kadi təl njekuləbər læ'se pəti tɔ. ⁴⁵ Tado m'in Ngonn de kin, m're kadi de'gi taa, rai kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de num taa m'adi rɔ'm kadi m'ugə'n dɔ̄ bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa num tɔ.»

Jeju te kum Bartime ki njekumtɔ
(*Mat 20.29-34; Luk 18.35-43*)

⁴⁶ Jeju in ki njendo'gi læ'ne rei tei Jeriko'ti. Loki isi tei me bebo'ti ki taga ki bulə de'gi ngayn go'de'ti. Njekumtɔ kare ki tɔ'a nan Bartime, in ngonn læ Time, isi ngangɔ̄ row'ti non isi kɔy nya. ⁴⁷ Loki oo kadi in Jeju ki Najareti'ti, ə isi ində dər ningə, un ndu'ne ki taa non ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo læ'm*.» ⁴⁸ De'gi ngayn ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan njekumtɔ un ndu'ne ki taa inbe bay ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo læ'm!» ⁴⁹ Lo kin'ti Jeju ra lokati, ene: «Bari'ə adi'm'in.» Ningə bari njekumtɔ kakin, ə eli'ə eyina: «Uwə rɔ'i ba, ində taa, nan isi bar'i.» ⁵⁰ Loki oo dɔ̄ ta'gi kin ningə, bi ku læ'ne ilə kɔ, ə ində rati aw rɔ Jeju'ti. ⁵¹ Jeju dɔ̄j'ə ene: «Ri ə, ge kadi m'ra madi' wa?» Njekumtɔ ilə'ti ene: «Njendo, m'ge kadi kum oo lo!» ⁵² Ə Jeju el'ə ene: «Aw! tado kunme læ'i aj'i nga». Par ə, tanan'ti non kum'ə oo lo, adi un go Jeju dɔ̄ row njiyɔ'ti.

11

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə
(*Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19*)

¹ Jeju in ki njendo'gi læ'ne indəi dɔ̄ be ki Jerujalem ndəkba, gidi ngann be'gi'ti ki Betipaje ki Betani, ki kaw kadi mbal kagi buni'gi'ti. Jeju ulə njendo'gi læ'ne joo. ² Jeju el'de ene: «Awi me ngonn be'ti ki

* **10:47** 10.47-48 Ngar Dabidi ra bal asi dər kare bay ta oji Jeju, adi bar Jeju k'ene «Ngonnkaw Dabidi», kɔr me'ə nan de ki ginn kɔji'ti læ Dabidi.

ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par ə, a ingəi ngonn koro ki doi'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in. ³ A re de madi dəji'se ene: "Tado ri ə ra rai nya be wa?" Ə eli'ə eyina: "Burəbe ə ge'ə, ə a təl ulə si'ə ne be kalangi ba."»

⁴ Njendo'gi awi ningə nyi ingəi ngonn koro ki de do'a taga takəy'ti, kadi row'ti. Adi tuti'ə. ⁵ De'gi madi ki oyi'de lo tuti koro'ti dəji'de eyina: «In ri ə ra rai be wa? Tuti ngonn koro kin tado ri wa?» ⁶ Ningə njendo'gi iləi'de'ti toki Jeju el'n'de, ə inyə'de adi rai. ⁷ Loki rei ki ngonn koro kakin ningə, ləwi ku'gi lə'de gidə'ti adi Jeju ala isi do'ti. ⁸ De'gi ngayn ləwi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi in mbikam'gi ki mu ə təti tiləi. ⁹ Nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina: «Ojana! Ningə kadi Luwə njangi do de ki re me to Burəbe'ti. ¹⁰ Kadi Luwə njangi do konbe ki a re, adi in konbe lə kaw'je Dabidi*. Ojana, njangi do in ki do Nje kisi dəran'ti taa.»

¹¹ Jeju ur Jerujalem'ti, aw me Kəy'ti lə Luwə. Loki ində kum'ne oo nya'gi pəti ki gugi gidə ningə, in ki njendo'gi lə'ne ki dəgi gidə in joo tei awi Betani'ti, tado lo səl nga.

Jeju mann kagi mbaykote
(Mat 21.18-19)

¹² Loki lo ti go'ti, te'de Betani'ti ki taga, bo ra Jeju. ¹³ Ningə oo kagi mbaykote ki mbi'ə to do'ti sanyi nu, ningə ətə aw ginn'ti kadi n'oo ke n'a ningə kanda do'ti kadi n'uso wa? Nan loki re ndəkba rə kagi'ti ningə, oo mbi'ə'gi par, um de oo kand'a el, tado in nanyi kandi mbaykote el bay. ¹⁴ Be ə Jeju el kagi mbaykote ene: «Kadi de sə kand'i gogi el biti ki non'ti.» Njendo'gi li'ə oyi ndu ta ki el.

Jeju tuwə njeragati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.10-17; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹⁵ Təli rei tei Jerujalem'ti, nati Kəy'ti lə Luwə, ningə ilə rə'ne tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kə. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dəbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi. ¹⁶ Inyə de madi adi un nya re'n me Kəy'ti lə Luwə el. ¹⁷ Ningə ndo'de nya ene: «Ke ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə ki to tado ginn de'gi pəti el wa? Nan ingi, təli'ə lokiyəro'ti lə njebogi'gi yo†.» ¹⁸ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi ta'gi kin ningə, sangi row kadi n'təli Jeju, nan bəli tado bulə de'gi ndigi nyando li'ə ngayn. ¹⁹ Loki lo səl ningə, Jeju in ki njendo'gi tei me bebo'ti taga.

Kunme ki kelta ki Luwə
(Mat 21.20-22)

²⁰ Loki lo ti ki sin, Jeju in ki njendo'gi isi indəi dər ningə, njendo'gi oyi kagi mbaykote ki tuti do'a'ti ratata ki ngirə'ti. ²¹ Low'ə'ti non, me Piyər olo do nya'ti ki ndo ki ra nya, adi el Jeju ene: «Njendo kibo, oo kagi ki ndəki in mann'a kaa tuti am.» ²² Ningə Jeju təl el'de ene: «Maji kadi, uni me'se adi Luwə. ²³ Toki rəta'ti, adi m'el'se, re de un me'ne adi Luwə um tadi el, re un me'ne toki nya ki dəji kin a ra nya, re el mbal

* **11:10** 11.10 Kaw'je Dabidi, kor me'ə in Dabidi ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə. Tado Dabidi ra bal asi dər kare bay ta oji Jeju Kirisiti. † **11:17** 11.17 Ejay 56.7; Jeremi 7.11

kam ene: “Ɔti lo kin’ti rangi, aw osi me babo’ti,” Luwə a ra ad’a ²⁴ In be ə, m’el’sə kadi in gəri toki nya’gi pəti ki dəji Luwə me kel si’ə ta’ti, maji kadi uni me’sə toki ingəi ə binəm, ningə Luwə a ra ad’ise. ²⁵ Loki sii elita ki Luwə, re ta to dann’sə’ti ki de madi ə, maji kadi inyəi go’ə kə ad’i, kadi Baw’sə ki isi dɔran’ti, inyən go majel’gi lə’sə kə ad’ise to. [²⁶ Tado, re inyəi go majel’gi lə de’gi ki rangi kə el ningə, Baw’sə ki isi me dɔran’ti, a inyə go majel’gi lə’sə kə el to†.]»

Ta ki dəji do tɔgi’ti lə Jeju

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷ Jeju in ki njendo’gi lə’ne təli rei Jerujalem’ti bay. Loki Jeju isi njiyə nati Kəy’ti lə Luwə, kibo’gi lə njekujənyamosi kadikare’gi ki njendo ndukun’gi lə Luwə ki ngatɔgi’gi, rei rə’a’ti. ²⁸ Rei dəji’ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra’n nya’gi kin be wa? Ə nan to ə adi ndu’ne kadi in ra’n’de wa el’je adi j’oo?» ²⁹ Jeju təl el’de ene: «M’a m’dəji’sə ta kare be par. Re iləi m’in’ti ningə m’a m’el’sə de ki ad’im tarow kadi m’ra’n nya’gi kin to. ³⁰ Nan ə ulə Jan kadi ra de’gi batəm wa? In Luwə eke in de’gi wa eli m’in adi m’oo.» ³¹ Nan təli elinan ta dann’de’ti eyina: «Re j’eli’ə j’ene: “In Luwə ə ulə” ə a dəji’je ene ke ra bann ə j’uni me’je j’adi Jan el wa? ³² Ke j’a j’eli j’ene: In de’gi ə uləi Jan el to.» Toki rəta’ti, boli bulə de’gi to, tado de’gi pəti gəri do’de’ti kadi Jan in njekeltakita Luwə’ti ki rəta’ti. ³³ Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə’de’ti ene: «Re in be ə, m’in kaa m’a m’el’sə tɔgi ki m’nji m’ra’n nya’gi kin el to.»

12

Kujita do nje ra kulə ndɔɔ nju’ti ki nje memajel

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Go’ti Jeju ilə rə’ne el’de ta ki kujita ene: «Dingəm kare uwə ndɔɔ nju, ningə ində singə gugin gidə gugi. Ur bə kadi to mborei nju’ti, ningə ra ngonnn kəy ngəmlo səm’ti. Ningə do’i tanan’ti ki de’gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə ad’i, ə kagilo’ə’ti ningə a kanyi nan nya’a, ningə ɔti aw. ² Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər lə’ne kare kadi aw taa kandi nya ndɔɔ nju kakin, ki in yan’ne ji nje ra kulə nju’ti ad’ine. ³ Nan loki bər aw ningə, nje ra kulə’gi uwəi’ə tindəi’ə ngayn, ə tuwəi’ə adi təl ki j’ne kare. ⁴ Njendɔɔ təl ulə bər ki rangi bay. In kaa, tindəi do’a mbuki mbuki ge, taji’ə ge to. ⁵ Be kaa dingəm kakin təl ulə bər ki rangi bay. Bər kin uwəi’ə tɔli’ə, ta nje ki go’ə’ti kaa, tindəi ki madi, ə tɔli nje ki nungi to. ⁶ Lo kin’ti, ngonnn’o ki dingəm ki ndig’ə ngayn, in par ə nanyi ki kar’ne ba ji’ə’ti. Un’ə ulə to dɔboy de ro’de’ti, ningə mərta me’ne’ti ene: “In kin in ngonnn’m, adi a boli gidə.” ⁷ Nan nje ra kulə nju kakin elinan dann’de’ti eyina: “Daro’a inbə kam ə a in nje nya nduwə, ə adi ji tɔli’ə, ningə ndɔɔ nju a təl nya lə’je.” ⁸ In be ə, uwəi ngonnn kakin tɔli’ə, iləi ninn’ə gidi ndɔɔ’ti taga. ⁹ Lo’ti kin Jeju dəji’de ene: Dingəm ki in nje ndɔɔ nju kin a ra bann wa? A re kadi toko nje ra kulə kin kə ə a ində nje ki rangi ta ndɔɔ nju’ti. ¹⁰ Ndɔ kare in tudəi ta kin me makitu’ti lə Luwə oyi el wa?

“Mbal ki njera kəy’gi mbəti’ə,
In ə təl mbal ki in tɔgi kəy.

† **11:26** 11.[26] Barta kin goto me makitu’ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

11 In kin in kuləra Burəbe.

In nyakɔji kɔ ɛti bɔl ɛ to takum'je'ti kin*.”»

¹² Lo kin'ti kibo'gi ki do Juwipi'gi'ti sangi row kadi n'uwəi Jeju, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin oji do'de, nan bɔli bulə de'gi, adi inyəi'ə ɛ ɔti awi lo lə'de.

Ta do kugə lambo ngar kibo Sejar'ti

(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Kibo ki do Juwipi'gi'ti uləi Parisi'gi madi ki de'gi ki kuti'ti lə Erodi'ti ro Jeju'ti kadi to n'iyəi kulə n'uwəi'ə'n'ə ki ta ki ta'a'ti. ¹⁴ Rei eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rɔta'ti, ta in bɔl kum'de el num, in bɔl k'in kibo eke kəti bɔl lə de'gi el, in njendo de'gi row lə Luwə kigo'ə ki rɔta'ti. ɛ el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa? Kadi j'ugəi lambo eke j'ugəi el wa?» ¹⁵ Nan Jeju gər kadi in de'gi ki nje kelta ndar ta'de'ti ne, ki me'de'ti in dangi, adi el'de ene: «Tado ri ɛ iyəi kulə kadi uwəi'm'in wa? Rei ki silə kare adi'm'in m'oo.» ¹⁶ Rei ki silə kare adi'ə, ningə dəji'de ene: «Do nan ɛ indəi, ɛ to nan to ɛ ndangi silə'ti kin wa?» Eli eyina: «In ngar Sejar.» ¹⁷ Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ɛ adi Sejar, nya lə Luwə ɛ adi Luwə to.» Ta ki Jeju el'de ɛti'de bɔl ki dum.

Ta do kində taa'ti lə njekoy'gi

(Mat 22.23-33; Luk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ki mad'i'gi dann'de'ti rei ro Jeju'ti dəji'ə eyina: ¹⁹ «Njendo, Moji ndangi ndu kin me makitu'ti adi'je ene: “Re de madi, ngonkon'a taa dene, ɛ ngonkon'a kakin oji ngonni ki dene kakin el bay ɛ oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonkon'a'ti†.” ²⁰ Ki ojidɔ ta kin, ngannkon nan'gi in siri, ki dəkete ta dene, ningə oji'n ngonni el bay ɛ oy. ²¹ Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə oji si'ə ngonni el bay ɛ re oy kaa bay. Ki nja mutə re ɛ kah'a'ti inbe kakin bay. ²² Adi ngannkon'a'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti tigə, kaa de kare ki dann'de'ti ki oji si'ə ngonni bay ta oy goto. Go'de'ti pəti, darɔ dene inbe re oy to. ²³ Eke ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ɛ a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pəti taai dene kin ne'de'ti.» ²⁴ Jeju el'de ene: «In de'gi ki indəmi row, tado in gəri Makitu lə Luwə el taa in gəri tɔgi lə Luwə el to. ²⁵ Ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dɔran'ti. ²⁶ Ta ki ojidɔ kində ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, ke in tudəi ta me makitu'ti lə Moji kin el wa? Ki ojidɔ por ki on me ngan'ti, ɛ in ki kelta'a me makitu'ti lə Moji kin el wa? Kagilo'ə'ti kin, Luwə el Moji ene: “M'in Luwə lə *Abiraham, lə *Isaki, ki lə Jakobi‡.” ²⁷ Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el. Indəmi row ndəm ki uri mu sulə.»

Ndukun ki utə ndukun'gi

(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28, 20.39-40)

²⁸ Njendo ndukun kare ki oo ndu'de lo manjinan ta'ti, loki oo adi Jeju ilə ta Sadusi'gi'ti maji ngayn, ɔti aw ro Jeju'ti dəj'ə ene: «Dann

* 12:11 12.11 Pa'gi 118.22-23 † 12:19 12.19 Jan 38.8; Ndukun 25.5-10 ‡ 12:26 12.26 Tekitaga 3.2,6 De'gi ki mutə kin oyi kete non Moji'ti. Toki Luwə ene n'in Luwə lə'de ɛ, sii kumngayira dɔran'ti non.

mbærkikindø'gi'ti pæti, in ki ra ə in do mad'i'ne'gi'ti wa?' 29 Jeju el'ə ene: «Ndukun ki dōkete ki utə ndukun'gi pæti ə to kin: "Oo *Isirayel! Burəbe Luwə lə'je in Burəbe ki in kar'ne ba. 30 A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pæti, ki ndil'i ba pæti, ki mërta lə'i ba pæti, taa ki tōgi ba pæti tō§." 31 Ningə mbærkikindø ki nja joo ə to kin: "A ndigi de mad'i to daro'i inbe be tō." *Ndukun ki rangi ki utə mbærkikindø'gi ki joo kin goto*." 32 Njendo ndukun'gi lə Luwə el Jeju ene: «Maji ngayn Njendo! ta ki el in ta ki rōta'ti: Burəbe Luwə lə'je in kar'ne ba par ə in Luwə, Luwə ki rangi goto. 33 Ningə, kadi de ndig'ə ki ngarme'ne ba pæti, ki mërta lə'ne ba pæti, taa ki tōgi'ne ba pæti, ə kadi de ndigi de mad'i'ne to daro'ne inbe be tō. In kin in soti ngayn utə kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki num kujənyamosi kadikare'gi pæti ki kadi Luwə.» 34 Loki Jeju oo kadi njendangi makitu kin ilə ta'ti ki kumkədi, ningə el'ə ene: «in sanyi el ki Konbe lə Luwə.» Go ta'gi'ti kin, de ki rangi kare ki oji me'ne'ti kadi n'dəji ta Jeju bay goto nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

35 Loki Jeju isi ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə, dəji'de ta ene: «Ra bann be ə njendo ndukun'gi lə Luwə eli eyina Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa? 36 Dabidi inbe ki dō'ne, loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti, el ene:

“Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:

«In re isi dōjikol'm'ti ne,

Biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti» ginn tōg'i'ti†.”

37 «Dabidi inbe ki dō'ne far'a Burəbe, nga ki gorow ki bann taa Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa?†?» Bulə de'gi ngayn oyi ta lə Jeju ki rōnel.

Jeju gangi ta do njendo ndukun'gi'ti lə Luwə

(Mat 23.1-12; Luk 20.45-47)

38 Me nyando'ti lə Jeju ki isi ndo bulə de'gi, el'de ene: «Indəi kumkədi dō rō'se'ti ki rō njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki gei njiyə ki ku ngal, taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tō. 39 Me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakusō'ti, a gei lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. 40 Taai nyamaji'gi lə njengawko'gi pæti pæti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dō'de'ti utə ndəgi de'gi.»

Kadikare lə njengawko'gi ki njendoo

(Luk 21.1-4)

41 Jeju isi sōw non lo kilə kadikare, isi oo kilə ki de'gi isi iləi kadikare. Njenyakingə'gi ngayn adi nar ngayn ngayn. 42 Ningə njengawko'gi ki njendoo kare re ki ngann silə joo, to nya ki te nya el ilə tō. 43 Adi Jeju far njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'el'se toki rōta'ti, njengawko'gi ki njendoo kam re ilə kadikare utə ndəgi de'gi pæti. 44 Tado ndəgi de'gi pæti adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawko'gi kin me ndoo'ti li'ə adi

§ 12:30 12.30 Ndukun 6.4-5 * 12:31 12.31 Lebitiki 19.18 † 12:36 12.36 Pa'gi 110.1 ‡ 12:37 12.35, 36, 37 Ngonnkaw Dabidi, kor me'ə nan de ki ginn kojti lə Dabidi (10.47, 11.10).

nyakingə ki me kəy'ti lə'ne ba pəti. In ə, bay nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rə'ne ə un pəti adi kin.»

13

Jeju elta lə kəykawnan ki a tuji ko
(Mat 24.1-3; Luk 21.5-7)

¹ Loki Jeju isi te me Kəy'ti lə Luwə ki taga, njendo li'ə kare el'ə ene: «Njendo, oo mbal'gi ki rai kəy, ki kəy'gi ki boi boi ki əti bol ki dum kam!» ² Jeju təl el'ə ene: «Oo kəy'gi ki boi boi kam maji, mbal kare ki a nanyi kadi isi dō mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non dōboy ndo'ti
(Mat 24.3-13; Luk 21.7-19)

³ Go'ti, loki Jeju aw isi dō mbal kagi buni'gi'ti, sōw dō *Kəy lə Luwə. Piyər num, Jaki num, Jan num, Andire num, dəji'ə ta loki in si'ə ki kar'de eyina: ⁴ «El'je adi joo, dōkagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakoji ki bann ə a tōji kadi ji gəri'n toki nya'gi kin pəti a indəi ngang'i'de wa?»

⁵ Lo kin'ti Jeju ilə rə'ne el'de ene: «Indəi kumkədi dō rə'se'ti, adi de ədi'se el. ⁶ De'gi ngayn a rei ki tō'm, a eli eyina: “M'in ə m'in Kirisiti”, ningə a buki de'gi ngayn mu tō. ⁷ Loki a oyi kah rə'gi ki in sese ndəkba ki poy rə'gi ki in sanyi, adi bol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan a in dōboy ndo el bay. ⁸ Ginn be madi a aw rō dō ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw rō dō konbe madi'ne'ti. Dōnangi a yəki ki lo lo, ta bo a on ki lo pəti tō, nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene be. ⁹ Ningə ki oji dō'se inbe'gi, maji kadi sii dō nja'se'ti maji, tado de'gi a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. A awi sese kadi rai non nje konbe'gi'ti, ki non ngar'gi'ti ki boi tado lə'm. Lokin'ti a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki dō'm'ti ki rə'se'ti. ¹⁰ Nga ningə, nya ki dōkete, maji kadi Poyta ki maji osi mbi de'gi'ti ki dōnangi'ti ne pəti. ¹¹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangi ta'ti, ononyi'se kadi me'se bol, kene ke ta ri ə a eli non njegangita'gi'ti wa? Ta inbe ki Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non kin ə eli'de par. Tado ingi ə a elita el, nan in Ndil Luwə ə a ində ta'se'ti kadi eli. ¹² Ngannkon nan'gi a uni dō nan awi lo təl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi toli'ə kō, ningə ngann'gi a osi ta nje koji'de'gi, ə a uni dō'de awi se'de kadi toli'de tō. ¹³ De'gi pəti a osi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə tōgi'ne ba bitə dōboy'ti a ingə kaji.

Kon kibo ngayn ki a re
(Mat 24.15-25; Luk 21.20-24)

¹⁴ «A oyi de ki Njeranyakōw Njetuji lo, ki a in lo'ti ki maji kadi in'ti el*[†]. Maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin gər ginn'ə maji. Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki dō mbal'gi'ti[†]. ¹⁵ Ndo'a'ti kin de ki isi dō kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el[†]. ¹⁶ De ki a in me ndō'ō'ti a asi kadi təl re be un ku rə'ne el. ¹⁷ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndō'a'ti non kin. ¹⁸ Elita ki Luwə kadi nya kin ra nya bar'a el. ¹⁹ Tado dōkagilo'ə'ti kin,

* **13:14** 13.14 Lo ki maji kadi in'ti el: In Kəy lə Luwə. † **13:14** 13.14 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11 † **13:15** 13.15 Dōnangi Palesitinn'ti, de'gi rai kəy adi dō'a ta lay, ningə dō'a ki ta ki lay kakin ə in lo kisi kərkon. Oyi 2.4.

kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dɔnangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, bitɪ bone de oo ko kon kin nja kare el. Taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tɔ. ²⁰ Re Burəbe uwə ta ndɔ'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki dɔ'ne ta goto. Nan ndigi be kadi n'uwə ta ndɔ'gi kin gangi tado de'gi ki inbe mbətɪ'de. ²¹ Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi, Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne am", ə ononyi'se kun me'se kad'a rɔta. ²² Tado de'gi ki bari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari rɔ'de to njekeltakita Luwə'ti nan ingi el a rei non to rai nya'gi ki əti bɔl bɔl, ki nyakɔji'gi ki kadi n'bukɪ de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbətɪ'de inbe kin kaa n'bukɪ'de mu bay, re ingəi row ra'a. ²³ In be ə, kadi, in sii dɔ nja'se'ti. M'el'se nya'gi kin pəti kadi gəri kete taa.

Ndɔ re Ngonn de

(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dɔkagilo'ə'ti kakin, go nya kumtondoo'gi'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el. ²⁵ Mee'gi a in dɔran'ti tosi ki nanga, ningə tɔgi'gi ki me dɔran'ti a yəki. ²⁶ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki tɔgi pəti, me kunjɪ'ti ki əti bɔl. ²⁷ M'a m'ulə malayka'gi lə'm kadi to dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ, a kawɪ nje ki mbətɪ'de ki nan'ti. A kawɪ'de in ngangɪ dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungɪ'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote

(Mat 24.32-36; Luk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi in gəri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə itɪ kin ningə, in gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ²⁹ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in ta kəy'ti, ndəkba kadi re rɔ'se'ti. ³⁰ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³¹ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba bitɪ ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndɔ ki dɔboy'ti

(Mat 24.42, 25.13-15; Luk 12.36-38, 19.12-13)

³² «De kare ki gər ndɔ eke dɔ kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: *Malayka'gi ki dɔran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³³ Maji kadi oyi go rɔ'se, sii dɔ nja'se'ti, tado in gəri dɔ kad'a kin el. ³⁴ A to to ta lə dingəm kare ki inyə me kəy lə'ne ə aw mbah kin be. Kete bay ta kadi aw, adi tɔgi kulə'gi ki me kəy'ti ji njekuləbər'gi'ti lə'ne. Adi nan nan kulə ki sow dɔ'a kadi ra, ningə ndəji njengəm takəy kadi isi dɔ nja'ne'ti. ³⁵ Ə maji kadi sii dɔ nja'se'ti, tado in gəri dɔ kadi ki be nje kəy a təl'n el. A təl lo sɔl'ɔ, eke danlo'ti, eke ndu non kunjə'ti, eke ki sin kaa, in gəri el. ³⁶ Re te pati ningə, kadi ingəi dɔ bi'ti el. ³⁷ Ta ki m'el'se kin, in de'gi pəti ə m'el'de: Sii dɔ nja'se'ti.»

14

Ta kɔji ki dɔ tɔl Jeju'ti

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jan 11.47,49,53)

¹ Nanyi ndɔ joo kete kadi ndɔ ra nanyi Paki ki nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el asi. Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi

læ Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'toli'ə. ² Be'ə, elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndo ra nanyi'ti el nan de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji do Jeju'ti
(Mat 26.6-13; Jan 12.1-8; Luk 7.36-38)

³ Jeju in me bə'ti ki Betani, me kəy'ti læ Simon ki njebanji. Loki Jeju isi so nya, dene madi re ki ku mbal ki bari'ə albatir ki hu ki əti maji in me'ti. Hu kin gat'a in ngayn, rai ki mann kagi ki bari'ə «nar» inbe dɔɔ'a. Dene tɔ ku hu, ningə təti hu kakin do Jeju'ti. ⁴ De'gi madi dann nje ki in low'ə'ti non, rɔ'de nəl'de el adi elinan dann'de'ti eyina: «Tuji hu kin kɔ be ginn'ə in ri wa? ⁵ Asi kadi de taa'n nar ki asi silə bu mutə*, ə ra'n ki njendoo'gi!» To rɔ'de adi elita dene kakin ngayn. ⁶ Nan Jeju el'de ene: «Inyəi dene kin keke. Tado ri ə isi njuwəi'ə wa? Nya ki ra dɔ'm'ti in kulə ki maji.» ⁷ Njendoo'gi a in sese ki ndo'gi pəti, adi ndo ki me'se ndigi par ə a rai se'de, nan m'in, m'a m'in sese ki ndo'gi pəti el. ⁸ Dene kin ra nya ki asi go tɔgi'ne: ɔy hu rɔ'm'ti kete nginə'n ninn'm ki a aw badi'ti. ⁹ Ningə adi m'el'se ta ki rɔta'ti: lo'gi pəti dɔnang'i'ti ne ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ɔri poy nya ki dene ra kin, kadi me'de olo'n dɔ'a'ti.

Judası un do Jeju
(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Judası Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti læ Jeju ki dɔgi gidə in joo, aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi kadi ulə'n Jeju ji'de'ti. ¹¹ Loki kibo'gi oyi ta ki ta Judası'ti, rɔ'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de kadi n'adi'ə nar. Low'ə'ti non, Judası sangi row ki kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju so nya Paki ki njendo'gi lə'ne
(Mat 26.17-19; Luk 22.7-13)

¹² Ndo ki dɔkete læ ra nanyi kusɔ mapa ki hum ɔd'ɔ el, adi in ndo tɔl ngann bati'gi tado nyakusɔ Paki, njendo'gi læ Jeju dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə ndigi kadi j'aw ji ra nyakusɔ Paki səm'ti kadi so wa?» ¹³ Ningə Jeju ulə njendo'gi lə'ne joo, el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, a tɔri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti dɔ'ne'ti, ningə uni go'ə. ¹⁴ Me kəy ki ur'ti ə eli nje kəy kin eyina: “Njendo ene: Kəy ki ra ə kadi m're m'njo nya Paki'ti ki njendo'gi lə'm wa?” ¹⁵ A ɔji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, in ki ra go'ə ə binəm, ki nya'gi ki me'ti pəti. Lo kin ə a rai nyakusɔ Paki səm'ti kadi j'usoi. ¹⁶ Njendo'gi indəi, awi me bebo'ti kakin, ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de, adi rai nyakusɔ Paki indəi dɔ'a dana.»

Njendo kare ki a un do Jeju
(Mat 26.20-25; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

¹⁷ Loki kadi ur, Jeju re ki njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo. ¹⁸ Loki sii ta nyakusɔ'ti, Jeju el'de ene: «M'el'se toki rɔta'ti: de kare dann'se'ti ki isi so səm nya, a ulə'm ji de'gi'ti.» ¹⁹ Me njendo'gi ulə ngirə tuji, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in bə?» ²⁰ Jeju el'de ene: «In de kare dann'se'ti in ki dɔgi gidə in joo inbe kin. In ki ulə ji'ne səm nan'ti me ngo kusɔ nya'ti.» ²¹ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti læ

* 14:5 14.5 Silə kare, dɔkagilo'ti læ Jeju, in nar ki lo ra kulə'ti ndo kare. Adi silə bu mutə in nar ki lo ra kulə'ti ndo bu muta.

Luwə ɔji dɔ'a†, nan kumtondoo in lə de ki a ulə Ngonn de ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti.

Nyakusɔ ki ar njay lə Burəbe

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²² Loki sii ta nyakusɔ'ti, Jeju un mapa, njangi dɔ'a, ningə uwə tətɪ nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «taai, in kin in daro'm.» ²³ Go mapa'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra oyo dɔ'ti, ningə təl'n adi njendo'gi anyinan pəti dann'de'ti. ²⁴ Jeju el'de ene: «In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi. ²⁵ Ningə m'el'se toki rɔta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi m'a m'anyi ki sigi me Konbe lə Luwə.» ²⁶ Osi pa kulə tɔji dɔ Luwə'ti, ningə tei awi dɔ mbal kagi Buni'gi'ti.

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

²⁷ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ingi a mbəti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bati'gi a sananyinan ki lo lo†.” ²⁸ Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» ²⁹ Piyər el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kɔ kaa, m'in m'a m'inyə'i kɔ el.» ³⁰ Jeju təl el'ə ene: «Tokɪ rɔta'ti, adi m'el'i, in, bone, me kondɔ'ti inbe kin, kunə kunjə a non nja joo el bay ə a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.» ³¹ Nan Piyər ra dɔ ndu'ne'ti ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakin tɔ.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ɔti rei lo'ti madi ki tɔ'a nan Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dɔkagilo'ti ki m'a m'elta ki Luwə.» ³³ Jeju adi Piyər num, Jaki num, Jan num awi si'ə. Lo kin'ti, dadi ki bol ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju. ³⁴ Adi Jeju el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii ne be, sii kum ba um, in toi bi el.» ³⁵ Jeju ɔti ki kete nden, ningə osi ki takum'ne nanga, dəji Luwə kadi re, to lo ra'ti ə, ɔsi dɔ kadi kon kin ngərəngi rɔ'ne'ti. ³⁶ Jeju ene: «Aba! Bai, nya ki dum tɔgi goto, ə ɔsi kɔpi kon kin ngərəngi kɔ rɔ'm'ti, nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.» ³⁷ Jeju təl re rɔ njendo'gi'ti ki mutə, ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Simon, isi to bi inbe biti wa? Asi kadi isi kum dɔ kadi'ti ki kare be el biti wa? ³⁸ Sii dɔ nja'se'ti ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan daro in ki ton.» ³⁹ Təl ɔr rɔ'ne se'de ki rangi bay, elta ki Luwə, un go mindi'ne ki kete inbe kakin bay. ⁴⁰ Loki təl re rɔ'de'ti ningə, ingə'de isi toi bi bay. Kum'de ɔy diriri, lo ta ki kadi eli'ə kaa gəri el. ⁴¹ Jeju təl aw, re ki nja mutə, el'de ene: «In toi ta biti ne, isi ɔri kon bay wa? Asi be nga! Dɔkagilo re. Ngosine a uləi m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti nga. ⁴² Indəi taa adi j'awi, njekuləm ji'de'ti ə a re am!»

Judasɪ ulə Jeju ji de'gi'ti

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴³ Lowə ti non loki ta nanyi ki ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki do'gi gidə in joo ə isi re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwo kiyəro'gi ge, njekuwo gol'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, ki ngatogi'gi, ə uləi'de. ⁴⁴ Judasi ki njekundo Jeju, elinan se'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində ta'm kot'ə kin ə, in dar'ə inbe, ənn ə, uwəi'ə səm, indəi kum'se go'ə'ti maji ai si'ə!» ⁴⁵ In be ə, te inbe ki Judasi te par ə, ətə re rə Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi!» Ningə, ində ta'ne kot'ə'ti. ⁴⁶ Nje ki nungi indəi ji'de də Jeju'ti uwəi'ə. ⁴⁷ Loki uwəi'ə, ki kare dann nje ki in si'ə nan'ti, ər kiyəro lə'ne tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, batə gangi. ⁴⁸ Jeju un ta el'de ene: «To to nya ki m'in kaya de ə, in rei ki kiyəro'gi ki gol'gi ta kadi uwəi m'in be?» ⁴⁹ Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el, nan in kin to be bone kadi ta'gi ki ndangi me makitu'ti lə Luwə təli ta'de.» ⁵⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə. ⁵¹ Ngonn ki basa kare, ki dolo rə'ne ki ta ku inbe par, un go Jeju. De'gi uwəi ngonn ki basa kakin, ⁵² nan, inyə ta ku ki dolo'n rə'ne kakin ji'de'ti, ə anyi ki rə'ne kare aw.

Jeju ra non njegangita'gi'ti lə Juwipi'gi
(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵³ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi. In lo kin ə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, pəti kawinan'ti. ⁵⁴ Piyər ra njiyə go'de'ti sanyi, nden nden, re ur go'de'ti, nati lo'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi ta por'ti, isi nduwi. ⁵⁵ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi, ba pəti, sangi row təti ta madi kadi n'gangi ta koy də Jeju'ti, nan ingəi el. ⁵⁶ De'gi ngayn təti ta ki ngom də'a'ti, nan ta ki tətə'gi lə'de aw go nan'ti el. ⁵⁷ Nje ki nagi indəi rai taa, taa təti ta ki ngom də'a'ti eyina: ⁵⁸ «J'oo ta'a'ti ene: «M'a m'tuji Kəy lə Luwə ki de'gi rai ki ji'de kam kə, ningə me ndə'ti ki mutə, m'a m'ra in ki rangi ki de ra ki ji'ne el.» ⁵⁹ Də ta'ti inbe kin kaa, ndu nje təti ta'gi osi go nan'ti el. ⁶⁰ Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ində taa dann de'gi'ti ki kawinan, dəji Jeju ene: «A elta madi də ta'gi'ti ki de'gi ra eli də'i'ti kam el wa?» ⁶¹ Nan Jeju ra ta'ne mbo, te ta'ne ilə'de'ti el. *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji Jeju ta ki rangi bay ene: «In, ə in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn lə Luwə ki de'gi isi uləi təji də'a'ti kin wa?» ⁶² Ə Jeju el'ə ene: «In m'inbe, ningə a oyi m'in Ngonn de m'nji do'jikəl Luwə'ti ki nje təgi, a oyi m'in m'ində dəran'ti m're me kilndi'ti.» ⁶³ Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rə'ne'ti, ə el ene: «In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi elta də'a'ti bay wa? ⁶⁴ Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal də Luwə ki mbi'se ne. Ta ri ə in məri də'a'ti wa?» Ə de'gi pəti ki in low'ə'ti kin gangi ta də Jeju'ti, kadi in de ki səw də koy. ⁶⁵ Nje ki nan'gi, uləi ginn tuw mannta'de də'a'ti, ndəmi takum'ə, ningə bəri ji'de ətəi'ə'n'ə, ə eli'ə eyina: «In ra rə'i to njekeltakita Luwə'ti be ə ətəi'je de ki ətəi adi j'oo!» Low'ə'ti non, paja'gi uwəi Jeju, agi ki rə'a'ti tindəi kot'ə.

Piyər maji ta gər Jeju
(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Loki Piyər in tambalo'ti, nanga ne bay, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə'gi'ti me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi in non re. ⁶⁷ Oo Piyər isi nduw por ningə, ində manj'a ba, ə el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju ki Najareti'ti tə el wa?» ⁶⁸ Nan Piyər el'ə ene: «Jagi m'gər'ə el, ta m'gər me ta lə'i inbe ki ra el kam el tə.» Go'ti Piyər ət aw ra ta ndogi'ti, ningə kunə kunjə non. ⁶⁹ Dene kakin ilə kum'ne oo'n Piyər, ningə təl re də ta'ti kakin bay, el de'gi ki rai se'de non ene: «Dingəm kam in ki kare dann de'gi'ti li'ə tə.» ⁷⁰ Piyər təl manji nja kare bay, ene n'gər'ə el. Ningə njaba go'ti, ə de'gi ki rai se'de non, rei eli Piyər bay eyina: «Toki rəta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tə, tado in de ki Galile'ti.» ⁷¹ Ə lo kin'ti Piyər iw rə'ne ki ta ki ngan ngayn ene: «Kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gər dingəm ki a elita li'ə kam el.» ⁷² Ningə tanan'ti non, ki nja joo, kunə kunjə non. Nga ningə, me Piyər olo də ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non ki nja joo a manji ta ki nja mutə ene gəri'm el,» adi Piyər non ki mann kum'ne.

15

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ingəi nan ki ngatəgi'gi ki njendo ndukun'gi, ki nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi ba pəti, uni ndu'de ningə dəi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti. ² Ə *Pilati dəji Jeju ene: «in ngar lə Juwipi'gi wa?» Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ³ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi təti ta'gi ngayn də Jeju'ti. ⁴ Ə, Pilati təl dəji Jeju ta ki rangi bay ene: «A elta madi el wa? oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi də'i'ti kam!» ⁵ Nan Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndəji Pilati ki dum.

Gangi ta koy də Jeju'ti

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jan 18.39-19.16)

⁶ Də bəl'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, Pilati ər dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ər'ə dangay'ti adi'de. ⁷ Dingəm kare ki bari'ə nan Barabasi in dangay'ti. Uwəi'de dangay'ti in ki madi'ne'gi ojidə təl ki təli de, lo wong'i'ti ki təji taga də nje konbə'gi'ti. ⁸ Bulə de'gi awi rə Pilati'ti, ningə dəji'ə kadi ra nya ki isi ra kete kete kakin adi'de. ⁹ Nga a Pilati dəji'de ene: «Gəi kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ¹⁰ Pilati dəji ta kin be, tado gəri maji kadi in jangi ə ra kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi də Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti. ¹¹ Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ər Barabasi yo adi'de um Jeju el. ¹² Pilati dəji'de bay ene: «In gei kadi m'ra ri ki in ki in bari'ə ngar lə Juwipi'gi wa?» ¹³ Ningə təli uləi bilə eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!» ¹⁴ Pilati dəji'de ene: «In ri ki majel ə ra wa?» Ningə uləi bilə ngayn bay eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!» ¹⁵ In be ə, kadi rə bulə de'gi nəl'n'de, Pilati ər Barabasi adi'de. Ningə go'ti, adi indəi Jeju ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njerə'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njerə'gi uwəi Jeju kogi

(Mat 27.27-31; Jan 19.2-3)

¹⁶ Njerə'gi əri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, nati lo'ti ki bari'ə nan piretuwar, me lo'ti lə Pilati inbe non, ə bari ndəgi njerə'gi pəti

adi'de rei. ¹⁷ Low'a'ti non, ulai ku ki kər njir njir* rɔ Jeju'ti, ə oji jɔgi konn ulai dɔ'a'ti tɔ. ¹⁸ Ningə, ilai rɔ'de rai'a lapiya eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!» ¹⁹ Tindai dɔ'a ki kagi gakira, tuwi mann ta'de dɔ'a'ti, ə ɔsi məkəsi'de nanga, eyina n'isi n'ɔsi dɔ'de nanga non'a'ti. ²⁰ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, ɔri ku ki kər njir njir kakin rɔ'a'ti kɔ, ə təlɔ ulai ku'gi li'ə inbe rɔ'a'ti gogi. Go'ti, tei awi si'ə taga kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

²¹ Dingəm kare ki Sirenn'ti, tɔ'a nan Simon, in baw Alegijandir ki Rupusi, in mu, ningə njero'gi uwəi'ə ki tɔgi adi oti kagidəsi lə Jeju. ²² Awi ki Jeju lo madi'ti kare to non, bari eyina Golgota, kər me'ə nan: «Lo kado de.» ²³ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki bari eyina mir†, kadi Jeju anyi, nan mbəti kanyi. ²⁴ Go'ti, njero'gi bəri Jeju kagidəsi'ti. Tugəi kiri mbara dɔ ku'gi'ti li'ə, lowəi nan dann'de'ti†. ²⁵ In ki kadi ki jikara, ə bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti. ²⁶ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti eyina: «Ngar lə Juwipi'gi.» ²⁷ Bəri njobogi'gi joo nan'ti si'ə kagidəsi'ti. Ki kare dɔjikol'ɔ'ti, ki nungi dɔjigəl'ə'ti. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔl'n ta'ne: «Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti» kin tɔl'n ta'ne§.] ²⁹ De'gi ki nje dər row'ə, ra indai dɔ'de roke roke, ningə taji'ə, ə eli eyina: «Man, in ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndɔ'ti ki mutə kam! ³⁰ Aji rɔ'i inbe, ə in dɔ kagidəsi'ti ur nanga be!» ³¹ Be tɔ ə nyi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, uwəi Jeju kogi dann'de'ti eyina: «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rɔ'ne el! ³² Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngar lə Isirayel'gi kaa kam, ki ra'je inbe ki ji ra'n ne kin, kadi in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, adi to j'un me'je j'ad'a rɔta!» Nje ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dɔjikol'ɔ'ti ki nungi dɔjigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe tɔ.

Koy Jeju

(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

³³ Loki kadi ra jam dɔ be'ti, lo diw, ndul kururu dɔnangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losɔl'ɔ. ³⁴ Ningə kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eloyi, Eloyi, lama sabakitani?» Kər me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kɔ wa?» ³⁵ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ³⁶ De kare dann'de anyi ngodi, un nya ki to hem hem, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi, ə el ene: «In nginai adi j'oyi ke Eli a re ris'ə nanga dɔ kagidəsi'ti wa?» ³⁷ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo, ningə kon'a te. ³⁸ Go'ti ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, in ta nu biti re nanga*. ³⁹ Kibo lə kuti njero'gi ki bu, ki ra takum Jeju'ti, oo'ə lo koy'ti ki oy, el ene: «Ki rɔta'ti,

* 15:17 15.17 Dɔkagilo'ə'ti kin, ku ki kasi, sɔw dɔ ngar'gi par ə kadi oy. † 15:23 15.23 Mir in hu ki rai ki nɔm kagi madi dɔnangi Palesitinn'ti non. Gata in ngayn, ningə loki de oy ningə, a ɔyi rɔ ninn'ti bay ta a duwi. Ta loki rɔ de tɔ'ə ngayn ningə, rai adi'ə ə rɔ'a yokiro nden. ‡ 15:24 15.24 Pa'gi 22.19 § 15:28 15.28 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. * 15:38 15.38 Ku gangi lo kin gangi loki kar njay ki loki kar njay njay nan'ti. Lo ki kar njay njay, in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi par ə a un majel lə bulə de'gi kadi awi'n me'ti non Luwə'ti. Loki Jeju oy, ku kakin til dana joo, adi tarow to tado lə de'gi pəti kadi ai non Luwə'ti. Tekitaga 26.31-33.

dingəm kin in Ngonn lə Luwə.» ⁴⁰ Dene'gi madi rai non tɔ, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. Dann'de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki ki bari'ə ngonn ki in kon Joje num, ta Salome num, rai non tɔ. ⁴¹ In ingi kin ə ndolei go Jeju, ta rai si'ə me nya'gi'ti li'ə loki in Galile'ti. Ningə, dene'gi ki rangi ngayn ki rei si'ə Jerujalem'ti kaa in non bay tɔ.

Jisepi un ninn Jeju duw

(*Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42*)

⁴² Ndo'a'ti kin, in ndɔ ki de'gi a ɔsi nja nya'gi nan'ti indəi, adi in ndɔ ki non ndɔ kɔrkon'ti. ⁴³ Loki lo ɔɔl, Jisepi ki Arimate'ti, ki in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki de'gi buki'ə'ti ngayn, uti mosi'ne ku'ti in non re. In inbe kaa isi nginə Konbe lə Luwə ki kadi a re kin tɔ. Bol ra'a el, adi aw rɔ Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jeju oy ə, ət'ə bol, adi ulə go nje kisi dɔ kuti njero'gi ki bu, ad'a re, ningə dəj'ə ene ke Jeju oy mayinu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi dɔ njero'gi'ti ningə, adi tarow Jisepi kadi un ninn Jeju. ⁴⁶ Jisepi ndogi ta ku dolo ninn, risi ninn Jeju dɔ kagidəsi'ti re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ilə me be ninn'ti ki uri kadi mbal'ti, ningə nduguru mbal ilə ta'ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala in ki Mari ki kon Joje awi, ra oyi loki iləi Jeju'ti.

16

Jeju ində taa lo koy'ti el

(*Mat 28.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2*)

¹ Loki ndɔ kɔrkon dər, Mari ki Magidala num, ki Mari, ki kon Jaki num, Salome num ndogi hu kagi ki əti mbin, tado kaw kɔy rɔ ninn Jeju'ti. ² Ndo Dɔmasi, ki sin ba, loki kadi isi uwə, anyi awi dɔbadi'ti. ³ Loki isi awi ningə, elinan dann'de'ti eyina: «Nga kin, nan ə to nduguru mbal ta'a'ti rangi adi'je wa?» ⁴ Nan loki uni kum'de ningə, oyi kadi kəkire mbal kakin, de nduguru'ə rangi. ⁵ Dene'gi kin uri be ninn'ti ningə, nyi, oyi ngonn ki basa madi kare, ulə ku ngal ki nda rɔ'ne'ti, si'n ki dɔjikɔl'ti. Lo kin'ti, bol ra dene'gi. ⁶ Nan, ngonn ki basa kakin el'de ene: «In bɔli el, m'gər kadi isi sangi Jeju ki Najaret'i'ti, ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti. Jeju ində taa lo koy'ti, goto ne. Oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki ngɔsine kin, awi eli Piyər ki ndəgi njendo'gi toki a aw kadi nginə'se Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti, toki el'n'se kete.» ⁸ Dene'gi tei ki ngodi nja'de'ti ta badi'ti, dadi par par ki bol, gəri row rɔ'de el. Ta kaa eli de el, tado bol tɔl'de*.

Jeju ɔji rɔ'ne Mari ki Magidala

⁹ [Jeju ində taa lo koy'ti ki ndɔ Dɔmasi, sin ba. Loki ində lo koy'ti, de ki dɔkete ki toji rɔ'ne rɔ'a'ti in Mari ki Magidala, ki ndɔki tuwə ndil'gi ki majel siri dɔ'a'ti kɔ. ¹⁰ Ningə, Mari ə in nje kaw kel njendo'gi li'ə ki sii ta kuwə ndoo'ti ki ta non'ti. ¹¹ Nan loki Mari el'de toki Jeju ində lo koy'ti, adi n'inbe n'oo'ə ki kum'ne, njendo'gi tai me'ə el.

Jeju ɔji rɔ'ne njendo'gi joo

* **16:8** 16.1-8 Be ninn lə'de dɔnangi Palesitinn'ti in mbal ə uri kada to be ningə, iləi ninn'ti, ningə nduguruyi mbal ki rangi uti ta'a.

¹² Go'ti, Jeju oji rɔ'ne kɔji ki to ta dangi njendo'gi joo ki in do row'ti, isi awi ki ngannbe'gi'ti. ¹³ Loki Jeju inge'de, tɔli awi ɔri poy'o ndage'gi, nan ndage'gi uni me'de, el to.

Jeju oji rɔ'ne njendo'gi ki dogi gidə in kare

¹⁴ Ta tolta'a'ti, Jeju oji rɔ'ne njendo'gi ki dogi gidə in kare loki isi soi nya. Lo kin'ti, Jeju kol se'de do kunme'ti el lə'de, ki kum kuti lə'de, tado mbeti kun me'de nje ki oyi'ə toki ində lo koy'ti. ¹⁵ Go'ti, el'de ene: «Ai ki do be'gi ki donangi'ti ne pəti, iləi mbər Poyta ki maji mbi de'gi'ti pəti. ¹⁶ De ki un me'ne, ə rai'ə batəm, ningə a ingə kaji, nan de ki mbəti kunme'ne, ta ki gangi a in do'a'ti. ¹⁷ Nyakoji'gi ki nje ki uni me'de adi Luwə a oji ə to kin: me to'm'ti, a tuwəi ndil'gi ki majel, a eli ndonnta'gi ki mbah. ¹⁸ A uwəi lii'gi ki ji'de, ningə re anyinan nya ki nje tɔl de kaa, a ra se'de nya madi el. A indəi ji'de do njemonyi'gi'ti, adi nje monyi'gi ingəi lapiya.»

Jeju təl aw dɔran'ti

¹⁹ Go ta'gi'ti ki Burəbe Jeju el'de, uni'ə awi si'ə dɔran'ti, adi isi dojikol Luwə'ti. ²⁰ Go kaw'a dɔran'ti, njendo'gi awi iləi mbər Poyta ki maji. Burəbe in se'de nan'ti, adi'de togi adi rai nya'gi ki əti bol bol. Nyakoji'gi kin to be, toji kadi ta lə njendo'gi in ta ki rɔta'ti†.]

† 16:20 16.9-20 Barta'gi kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

**Poyta ki maji ki
Luki
ndangi
Ta ki dɔ Poyta'ti ki maji lə Jeju ki Luki
ndangi**

Poyta ki maji kin tɔji kadi Jeju in Njekaji de'gi ki Isirayel'ti par el, nan tɔjɔ to Njekaji de'gi ki dɔnangi'ti ne pəti. Poy nya'gi ngayn ki Luki ɔr el'n ta me makitu'ti lə'ne, Matiye ki Marki kaa rai be tɔ nan k'in ə Luki sangi ginn ta'gi ngayn ta ndangi'de, ilə'n ta'gi madi'gi ki rangi dɔ nje ki Matiye ki Marki ndangi bay. Be ə Luki elta ar njay dɔ koji Jeju'ti, dɔ kaji'ti ki Jeju aji ngonn ki basa ki Nanyi'ti lo koy'ti, poyta'gi lə Jaka ki de'gi ki dɔ row'ti ki Emawusi. Makitu kin el bay ɔjido kujita'gi, toki kujita lə de ki Samari'ti ki njeramaji, ki kujita lə ngonn ki nanyi. Ta on me Jeju adi ra maji ki njemonyi'gi, nje ki isi ingəi kon, nje ki de'gi adi'de kon ki njendoo'gi.

Ronel re ki Njekaji re dɔnangi'ti ki təti ki tətiro tɔgi'gi lə Nje majel, de asi ində man'ja oo me makitu Luki'ti kin pəti.

Kon ta'gi ki me'ti: Koji Jan Batisi ki Jeju 1-2. Kulə'gi ki Jan Batisi ra 3. Kulə'gi ki Jeju ra ki nyando'gi ki Jeju ndo de'gi dɔnangi Galile'ti 4-9. K'in Galile kaw Jerujalem'ti 9-19. Ta'gi ki Jeju el ki nje tan'a rɔ'gi Jerujalem'ti 19-20. Ta ki dɔ tuji Jerujalem'ti ki təl Ngonn de 21. Kon, koy, kində taa lo koy'ti ki kaw dɔran'ti lə Jeju 22-24.

Kulə ngirə ta

¹ Tewopil, de'gi ngayn adi rɔ'de, ndangi nya'gi ki rai nya dann'je'ti ne kin ki go'ə go'ə*. ² Ndangi toki, nje ki oyi nya'gi kin ki kum'de eli'je. Oyi ki kum'de lo kulə ngirə'ti nu, ə təli nje kiləmbər Poyta ki maji lə Luwə. ³ Be ə, m'in kaa, m'sangi ginn nya'gi pəti ki rai nya kin, lo kulə ngirə'ti nu maji maji kadi m'oo. Ningə go sang'a'ti ki m'sangi, m'oo maji ngayn kadi, m'ndangi me makitu'ti ki go'ə go'ə mad'i in kibo Tewopil. ⁴ Lo kin'ti, a gər kadi nyando'gi ki ingə'de in nyando ki rɔta'ti.

Ta koji Jan Batisi

⁵ Dɔkagilo'ti ki *Erodi in ngar ki Jude'ti, dingəm kare isi non tɔ'a nan Jakari. Jakari in ki kare me kuti'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə Abiya. Tɔ ne'ə nan Elijabeti. In ngonn ki dene ki ginn koji'ti lə *Aron. ⁶ Jakari ingi ki Elijabeti joo pəti in de'gi ki dana takum Luwə'ti. Təli rɔ'de maji ngayn go mbərkikində'gi'ti ki gorow'gi'ti lə Burəbe pəti. ⁷ Nan ingəi ngonn el, tado Elijabeti in kuji. Ningə in dɔkagilo ki, ingi joo pəti, bugəi nga. ⁸ Ndo kare Jakari isi ra kulə kujənyamosi kadikare takum Luwə'ti, tado in ndo ra kulə lə kuti li'ə. ⁹ Ningə, kigo ra'a'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi, kagilo osi dɔ Jakari'ti kadi ur me Kəy'ti lə Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki əti mbin por'o†. ¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki əti mbin por'o kin, bulə de'gi ngayn rai taga ne ra elita ki Luwə. ¹¹ Low'ə'ti non, malayka lə Burəbe te bus ki rɔ Jakari'ti,

* 1:1 1.1 KNK 1.1 † 1:9 1.9 Tekitaga 30.7-8

dɔjɔkɔl'ti lə lo bʊki nduji kagi'ti. ¹² Loki Jakari oo malayka kakin ningə, ndil'ə te anyi ur kaki, ɓol tɔl'ɔ. ¹³ Nan malayka el'ə ene: «Bol el Jakari, tado Luwə oo dɔ ndu ta ki el si'ə, ne'i Elijabeti a oji ngonn adi, a ində tɔ'a nan Jan. ¹⁴ A in nya ronel lə'i kibo ngayn, taa de'gi ngayn a rai ronel dɔ kojɔ'o'ti tɔ. ¹⁵ Tado a in de kibo takum Burəbe'ti. A anyi yiwi kandi nju el num, a anyi ndəgi yiwi'gi ki hum ɔd'ɔ el num tɔ. Loki to'n me kon'ne'ti bay, Ndil Luwə a ros'o. ¹⁶ A təl ki ngann Isirayel'gi ngayn re se'de rɔ Burəbe Luwə'ti lə'de. ¹⁷ A njiyə takum Burəbe'ti ki Ndil num, ki tɔgi lə njekeltakita Luwə'ti Eli num tɔ. A njiyə ki Ndil num ki tɔgi num kadi ulə ngann'gi ki baw'de'gi noji nan'ti. Taa kadi njedongan'gi təli nje kaw ki hal lə de'gi ki dana, kadi de'gi indəi dɔ rɔ'de dana tado lə Burəbe.» ¹⁸ Jakari dəji malayka ene: «Ki gorow ki bann ə m'a m'gər'n kadi in ta ki rɔta'ti wa? Tado m'in ki dɔ'm m'bugə, ta ne'm kaa ɓal'a al dɔ lo tɔ nga.» ¹⁹ Malayka təl el'ə ene: «M'in Gabiriyel, ki nje ra kulə takum Luwə'ti. Luwə ulə'm kadi m'el'i ta, m'ilə Poyta ki maji kin mbi'i'ti. ²⁰ Oo maji, a təl mbiki, adi a asi kelta madi el, biti kadi ndo ki nya'gi ki m'el'i ta'a kin rai nya bay taa. A in be, tado kunme lə'i goto dɔ ta'gi'ti ki m'el'i kin. Nya'gi kin a rai nya dɔkagilo'ə'ti ki Luwə oji.»

²¹ Me lo kin'ti, bulə de'gi toi ta nginə Jakari'ti, ta ndo'ji'de, tado Jakari un dɔkagilo ngayn me Kəy'ti lə Luwə. ²² Loki ində lo te ki taga ki rɔ bulə de'gi'ti ningə, asi kadi el'de ta el. Loki el'de ta el, gəri kadi oo nya me ndil'ti me Kəy'ti lə Luwə. Jakari el'de ta ki ji'ne par, ə isi to mbiki be par.

²³ Loki tɔlta kulə ningə, təl aw me kəy'ti lə'ne. ²⁴ Ningə ngayn el go'ti, ne'ə Elijabeti in səm. Elijabeti iyə rɔ'ne kəy, adi de oo'ə el, asi nanyi mi, ə el ene: ²⁵ «Oyi maji ki Burəbe ra səm kin. Burəbe ində kum'ne go'm'ti, ɔr rɔsol dɔ'm'ti dann de'gi'ti.»

Ta koji Jeju Kirisiti

²⁶ Me nanyi'ti ki mehen, Luwə ulə malayka Gabiriyel me ɓebo'ti ki tɔ'a nan Najareti, dɔnangi'ti ki Galile. ²⁷ Ulə rɔ ngonn mand'i'ti madi ki gər ngaw el bay, ki dingəm kare ki tɔ'a nan Jisepi, ki ginn koji'ti lə *Dabidi ki njenduwə li'ə. Tɔ ngonn mand'i kakin nan Mari. ²⁸ Malayka ur kəy go Mari'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i Mari, in ki ingə memaji lə Luwə, Burəbe in nan'ti sə'i.» ²⁹ Ta kin əti Mari ɓol, adi dəji rɔ'ne ta ene ke ginn kuwəji kin in ri wa? ³⁰ Malayka el'ə ene: «Bol el Mari, tado ingə maji takum Luwə'ti. ³¹ A in səm, a oji ngonn ki dingəm, a ində tɔ'a nan Jeju. ³² A in kibo, a ɓari'ə Ngonn lə Njekisi dɔ nya'gi'ti pəti. Ningə, Burəbe Luwə a ad'a kumbər ngar lə kaw'a Dabidi. ³³ A onbe dɔ ginn koji'ti lə *Jakobi biti ki non'ti. Ningə Konbe li'ə a ində ngang'i'ne el tɔ.» ³⁴ Mari el malayka ene: «Gorow ki bann ə nya'gi kin a rai nya wa? Tado m'gər ngaw el bay.» ³⁵ Malayka el'ə ene: «Ndil Luwə a re dɔ'i'ti, Njekisi dɔ nya'gi'ti pəti a ɓuki tɔgi'ne dɔ'i'ti. In tado kin ə, ngonn ki a o'jo in rɔ Luwə'ti, a ɓari'ə Ngonn lə Luwə. ³⁶ Oo noji' Elijabeti ki bugə inbe kin kaa in səm tɔ. In ki de'gi ɓari'ə kuji kaa nyi in səm ra nanyi mehen kin. ³⁷ In səm tado nya ki dum Luwə goto.» ³⁸ Mari ene: «M'in ɓər lə Burəbe, maji kadi Luwə ra səm toki te'n ta'i'ti.» Low'ə'ti kin, malayka inyə Mari ə ɔti aw.

Mari aw mbah dɔ Elijabeti'ti

³⁹ Me ndo'gi'ti ki go'ti, Mari ində taa, aw kalangi kalangi ki donangi ki mbal'gi in səm'ti, me be'ti ki donangi Juda. ⁴⁰ Aw ur me kəy'ti lə Jakari, uwə ji Elijabeti. ⁴¹ Loki Elijabeti oo ndu Mari ningə, Ngonn ki me'ə'ti odi rə'ne ndur kuti kuti. Ningə Ndil Luwə ros'o tɔ. ⁴² Lo kin'ti, Elijabeti un ndu'ne ki taa, el Mari ene: «Luwə adi njangi do in do'i'ti dann dene'gi'ti pəti. Ningə Ngonn ki to me'i'ti kaa maji ur'ə tɔ. ⁴³ Ra bann ə m'in kin par, Luwə buki'm'ti kədi be biti, adi kon Be'm re me kəy'ti lə'm? ⁴⁴ Loki m'oo ndu'i ki uwə'n ji'm, ngonn ki me'm'ti odi rə'ne ndur ki ronel. ⁴⁵ In nje majikur, tado kunme lə'i adi nya'gi ki Burəbe el'i taa a tɔli ta'de.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ene:

«Ngarme'm osi pa ulə tɔji do Burəbe'ti.

⁴⁷ Ndil'm ra ronel do Luwə'ti ki Njekaji'm.

⁴⁸ Tado Luwə təl kum'ne oo'n bər lə'ne ki dene ki asi nya madi el.

In be ə, kaw ki kete non,

De'gi pəti a bari'm'in nje majikur ki do lo'gi'ti ki dangi dangi.

⁴⁹ Tado Luwə ki nje tɔgi pəti,

Ra nya'gi ki əti bol bol tado lə'm.

Maji kadi tɔ'a in ki kar njay.

⁵⁰ Ningə, kadi memaji li'ə to ki do bal'gi do bal'gi do de'gi'ti ki nje bol Ndil'ə.

⁵¹ Luwə oji tɔgi'ne pəti ki taga,

Nje ki ngarme'de rosi ki kojirɔ,

Luwə tində'de sanan'de.

⁵² Sur njetɔgi'gi tilə'de do kumbər ngar'gi'ti lə'de,

Ningə nje səl do'de, un do'de ki taa tɔ.

⁵³ Adi nyakingə rosi ji njendoo'gi,

Ə tuwə njenyakingə'gi ji'de kare adi awi.

⁵⁴ Ɔsi kəy *Isirayel ki njekulə li'ə,

Adi me'ə olo do memaji'ti tado de'gi li'ə.

⁵⁵ Me'ə olo do'ti toki un'n mindi'ne adi kaw'je'gi kete nu.

Un adi Abiraham ki ginn koji li'ə ba biti ki non'ti.»

⁵⁶ Mari isi ki Elijabeti asi nanyi mutə, ningə təl aw bə.

Koji Jan Batisi

⁵⁷ Dokagilo koji ngonn lə Elijabeti asi, ə oji ngonn ki dingəm. ⁵⁸ Nje gədi kəy'gi li'ə ki noji'gi oyi poy maji ki Luwə ra si'ə adi rai si'ə ronel.

⁵⁹ Loki ndo ki jijoo go koji ngonn'ti asi ningə, rei kadi ujəi mət'ɔ†. De'gi ndigi kadi n'bari'ə ki tɔ baw'a ki Jakari. ⁶⁰ Nan kon'a el'de ene: «Jagi, a bari'ə Jan.»

⁶¹ Ə de'gi eli Elijabeti eyina: «De ki ginn koji'ti lə'i ki tɔ'a to be goto.» ⁶² Lo kin'ti, dəji baw'a ta ki ji'de eyina ke ge kadi n'bari ngonn kakin nan nan wa?

⁶³ Jakari dəji adi rei ki bar ndangi nya adi'ə, ningə ndangi nya'ti: «Tɔ'a in Jan.» Lo kin'ti, ta ndoji de'gi pəti.

⁶⁴ Low'ə'ti non, ta Jakari te, ndonn'o tuti adi elta ulə'n tɔji do Luwə'ti. ⁶⁵ Nya kin ra bol de'gi pəti ki me bə'gi'ti ki do lo'ti ki non, taa go donangi mbal'gi'ti ki Jude pəti, de'gi eli ta'a ki lo lo.

⁶⁶ De'gi ki oyi poyta kin ngəmi me'de'ti, ə eli eyina: «Ngonn kin a təl ri wa?» toki rɔta'ti, ji Burəbe in do'a'ti.

† 1:59 1.59 Lebitiki 12.3

Pa læ Jakari

⁶⁷ Ndil Luwə rosi Jakari ki baw ngonn, adi eltakita Luwə'ti ene:

⁶⁸ Tɔji ki dɔ Burəbe'ti, ki Luwə læ Isirayel,

Tadɔ re oo de'gi læ'ne, taa'de ilə'de taa.

⁶⁹ In ə te ki Njekaji ki nje tɔgi ginn koji'ti læ Dabidi ki njekulə li'ə adi'je.

⁷⁰ Te si'ə toki ilə'n mbər ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti ar njay, dɔkagilo'ti ki mayinu.

⁷¹ Njekaji ki a taa'je ji njeban'gi'ti læ'je pəti,

ki ji njekosi'je ta'gi'ti pəti.

⁷² In be ə, Luwə tɔji'n memaji læ'ne ki rɔ kaw'je'gi'ti,

Num taa, me'ə olo dɔ kunmindi'ti ki ar njay num tɔ.

⁷³ Kunmindi kigo mində'ti ki un adi kaw'je *Abiraham.

⁷⁴ Kunmindi ki a ra kadi ji ra kulə li'ə ki kanji bol,

Loki a ta'je ji njeban'gi'ti læ'je.

⁷⁵ Kadi ji njiyə takum'ə'ti, me kar njay'ti num, me ki ra dana'ti num,

Dɔkagilo pəti ki j'isi'n ki dɔ'je taa.

⁷⁶ In ngonn'm, a bari'nu njekeltakita Luwə'ti ki in nje kisi dɔ nya'gi'ti pəti,

Tadɔ a njiyə non Burəbe'ti kadi in ra row li'ə.

⁷⁷ Lo kin'ti, de'gi li'ə a gəri kaji ki aji'de ki gorow k'inyə go majel'gi'ti læ'de kɔ.

⁷⁸ Luwə in nje memaji.

Ki takul memaji ki koo kumtondoo li'ə ə,

Kunji ki dɔran'ti unji'n dɔ'je'ti to kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji dɔ de'gi'ti ki sii me lo ki diw'ti num,

Me ndil koy'ti num.

Tadɔ kadi ndɔr'je tarow, aw se'je dɔ row kisimaji'ti.

⁸⁰ Ngonn kakin tɔgi, təl de ki gəsirə me ndil'ti. Ra bə dilə mbo'ti, biti ndɔ ki te'n taga takum Isirayel'ti.

2*Koji Jeju*

(Mat 1.18-25)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, nje konbɛ kibo Sejar Ogusiti un ndu'ne kadi ndangito de'gi ki dɔnangi'ti pəti me makitu'ti. ² Ndangito ki dɔkete kin in dɔkagilo'ti ki Kiriniwusi in nje konbɛ dɔnangi'ti ki Siri. ³ De'gi pəti awi kadi ndangito'de, Nan nan kaa aw bɛ koji'ne'ti. ⁴ In be ə, Jisepi kaa in bɛbo Najaret'i'ti, dɔnangi Galile'ti, isi aw bɛbo'ti læ Dabidi, ki bari'ə Betilehem, dɔnangi Jude'ti. Tadɔ Jisepi in de ki ginn koji'ti læ Dabidi. ⁵ Awi kadi ndangito'de nan'ti ki Mari ki njenduwə li'ə, ki ra ki sə'm.

⁶ Loki in Betilehem'ti non bay ningə, ndɔ koji ngonn læ Mari asi.

⁷ Mari oji ngonn'ne ki dɔkete to ngonn ki dingəm. Bir ngonn kakin ki ku, ilə me nya ngəm nya kusɔ'ti læ da'gi, tadɔ lo ki kadi ingəi to'i'ti me kəy to mbah'gi'ti goto.

Njekul da'gi

⁸ Njekul da'gi in me mu'ti dɔ lo'ti kin non, indəi bi taa isi ngəmi da'gi læ'de kondɔ. ⁹ Ningə nyi oyi malayka læ Burəbe te bus ki rɔ'de'ti. Tɔji læ Burəbe unji gugɔ dɔ'de, adi bol tɔl'de. ¹⁰ Nan malayka el'de ene: «Boli el, tadɔ m're ki Poyta ki maji kadi madi'se. Poyta ki maji kin a in nya

rɔnel kibo ngayn tado lə de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne. ¹¹ In bone ə oji nje kaji me bə'ti lə Dabidi adi'se. Njekaji ki in Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə, Burəbe. ¹² Ningə nyakoji ki in a gəri'ə ə to kin: A ingəi ngonn ki kasi ki fir'i'ə ki ku, ə iləi'ə me nya ngəm nya kusɔ'ti lə da'gi.»

¹³ Tanan'ti non, bulə de'gi njero'gi ki dɔran'ti, tei, indəi rɔ'de nan'ti ki malayka ki kare kakin, ningə osi pa piti Luwə eyina: ¹⁴ Tɔji in ki do Luwə'ti ki nje kisi dɔran'ti taa nu. Taa, kisimaji ki do dɔnangi'ti, ki rɔ de'gi'ti ki Luwə ndigi'de tɔ.

¹⁵ Loki malayka'gi inyəi'de ə təli awi dɔran'ti gogi, njengəm da'gi elinan dann'de'ti eyina: «Adi j'awi biti ki Betilehem'ti j'oyi nya ki ra nya ə Burəbe te ki dɔ'a adi'je kin.» ¹⁶ Indəi kalangi awi ningə nyi, ingəi Mari ingi ki Jisepi, nan'ti ki ngonn ki kasi ki iləi'ə me nya ngəm nya kusɔ'ti lə da'gi. ¹⁷ Loki oyi ngonn ki kasi kakin ningə, go'ti ɔri ginn nya'gi ki eli'de ɔjido ngonn ki kasi kin. ¹⁸ De'gi pəti ki oyi ta ki njengəm da'gi ɔri go'ə, əti'de bɔl. ¹⁹ Mari ngəm nya'gi kin pəti me'ne'ti, mərta dɔ'ti kigo'ə go'ə. ²⁰ Nje ngəm da'gi təli gogi ki pa, ki kulə tɔji do Luwə'ti ta'de'ti. Tado Luwə adi'de oyi nya'gi ki mbi'de ge, ki kum'de ge. Ningə nya'gi kakin rai nya ki gorow'ə inbe ki malayka ilən'de mbər'ə kakin tɔ.

Tɔji Jeju me Kəy'ti lə Luwə

²¹ Loki ndo ki nja jijoo go koji ngonn'ti asi, ujəi mɔ'tɔ*, ningə indəi tɔ'a nan Jeju. In tɔ ki malayka el'de, loki kon'a ra ki səm'ə el bay, kadi to bari'ən'ə. ²² Ningə, loki ndo ki in ndo kar rɔ kigo ndukun'ti lə *Moj'i asi†, Jisepi ingi ki Mari ai ki ngonn kakin Jerujalem'ti kadi tɔji'ə Burəbe, ²³ kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti lə Burəbe eyina: «Ngann dər'gi ki dingəm pəti a in ki kində ji dɔ'de'ti tado lə Burəbe‡.» ²⁴ Num taa, rei kadi adi'de kərmosi'gi joo eke ngann dər dum'gi joo kadikare'ti, kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti lə Burəbe§.

Pa lə Simeyon

²⁵ Dingəm kare in Jerujalem non tɔ'a nan Simeyon. In de ki dana taa in de ki njera go ndigi'ti lə Luwə tɔ. Isi nginə ta nje kaji Isirayel mayinu ba. Ningə Ndil Luwə in dɔ'a'ti tɔ. ²⁶ Ndil Luwə el kete ad'a gər toki a oy el biti kadi oo Kirisiti De ki Burəbe mbət'ə, ki kum'ne bay taa a oy. ²⁷ Ndil Luwə ɔs'ɔ kadi aw me Kəy'ti lə Luwə, ningə toki nje koji Jeju awi si'ə me kəy'ti kadi rai kigo ndukun'ti lə Burəbe. ²⁸ Simeyon taa Jeju ji'ne'ti, ningə ulə tɔji do Luwə ene: ²⁹ «Ngɔsine, Burəbe, inyə bər lə'i ad'a aw ki lapiya, kigo ta'ti lə'i nga, ³⁰ Tado kankum'm oo njekaji de'gi nga. ³¹ Kaji ki ində dɔ'a dana takum bulə de'gi'ti pəti. ³² In kunji ki kadi unji do ginn de'gi'ti pəti, taa a in tɔji ki do de'gi'ti lə'i, Isirayel tɔ.»

³³ Ta ki Simeyon el do Jeju'ti əti kon'a'gi ki baw'a'gi bɔl. ³⁴ Simeyon njangi dɔ'de, ningə el Mari ene: «Maji kadi in gər maji, ngonn ki oj'o kin a in row kosi lə bulə de'gi num, row kində taa lə de'gi ngayn dɔnangi Isirayel'ti tɔ. Taa, re to nyakoji ki nje re ki takasinan el tɔ. ³⁵ A adi mərta ki ngarme de'gi'ti ngayn, ginn'ə a te taga. Ningə rɔ'i'ti inbe, in kiyəro ki a gangi ndil'i dana.»

Ann ra oyo Luwə tado Jeju

* 2:21 2.21 Lebitiki 12.3 † 2:22 2.22 Lebitiki 12.6 ‡ 2:23 2.23 Tekitaga 13.2,12 § 2:24 2.24 Lebitiki 12.8

³⁶ Dene kare ki njekeltakita Luwə'ti isi non, to'a nan Ann. In ngonn lə Panuwel, ginn koji'ti lə Aser. Loki taa dingəm mandī'ne'ti, isi si'ə asi bal siri ba par ə ngaw'a oy. Ningə ki ngosine kin, Ann togi ngayn nga. ³⁷ Bal'a in dōjijoo gidə in so. Njengawkoy kin in me Kəy'ti lə Luwə ki dōkagilo'gi pəti gos'o. Kondo ki kada in me Kəy'ti lə Luwə, el si'ə ta, ogi rō'ne nyakuso. ³⁸ In be ə, dōkagilo'ə'ti kin, in kaa te non re to. Osi pa ulə'n toji dō Luwə'ti, taa elta ki dō ngonn'ti kin de'gi pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jerujalem ji njeban'gi'ti ilə taa to.

³⁹ Loki nje koji Jeju rai nya'gi pəti kigo ndukun'ti lə Burəbe ningə, təli awi Galile me bebo'ti lə'de ki Najaret'i'ti gogi. ⁴⁰ Ningə, ngonn kakin togi, aw ki singə'ne. Rosi ki tər, taa memaji lə Luwə in si'ə nan'ti to.

Jeju in me Kəy'ti lə Luwə loki bal'a in dōgi gidə in joo

⁴¹ Dō bal'gi pəti, njekoji Jeju awi Jerujalem'ti lo ra nanyi'ti ki bari'ə nanyi Paki. ⁴² Loki Jeju ra bal dōgi gidə in joo ningə, aw ki nje koji'ne'gi lo ra nanyi'ti toki sii rai kete kete go kuji ra'a'ti*. ⁴³ Ningə, loki ndo ra nanyi tigə ə, nje koji'gi lə Jeju isi təli gogi, nan Jeju nanyi gogi Jerujalem ti. Nje koj'o'gi gəri toki nanyi gogi el. ⁴⁴ Njekoji'gi lə Jeju oyi eyina Jeju nanyi nja madi'de'gi'ti ki uni se'de row, adi njiyəi ndo kare bay taa uləi ngirə sang'a dann noji'de'gi'ti ki madi'de'gi. ⁴⁵ Sangi'ə, nan sangi'ə pi ingəi'ə el. Loki ingəi'ə el, təli tuwi dō'de awi Jerujalem'ti gogi sang'a'ti. ⁴⁶ Sangi'ə biti ndo ki kon mutə ningə nyi, ingəi'ə, isi me Kəy'ti lə Luwə dann njendo ndukun'gi lə Luwə. Si dann'de'ti, sii ur mbi'ne oo'n ta'gi ki isi eli to, dəji'n'de ta to. ⁴⁷ De'gi pəti ki oyi ta kel Jeju kin, nyagər li'ə, ki ta ki tur li'ə, əti'de bol ngayn. ⁴⁸ Loki njekojo'gi oyi, əti'de bol ngayn, adi kon'a el'ə ene: «Ngonn'm, ra bann be in ra se'je nya be wa? Oo, j'in ki baw'i, ji ra ta sangi'ti ki non kum'je'ti.» ⁴⁹ Ningə el'de ene: «Sangi m'in tado ri wa? Maji kadi m'ra kulə me kəy'ti lə Bai kin, in gəri eke in gəri el wa?» ⁵⁰ Nan njekojo'o'gi gəri me ta li'ə kin el.

⁵¹ Ningə go'ti, Jeju təl aw se'de Najaret'i'ti gogi. Jeju təl rō'ne go ta'ti lə nje koji'ne'gi. Kon'a ngəm nya'gi pəti ki rai nya kin me'ne'ti. ⁵² Jeju togi darō'ne'ti num, me gosi'ti num to, adi ingə maji takum Luwə'ti num, takum de'gi'ti num pəti.

3

Jan iləmbər Poyta ki maji

(Mat 3.1-12; Mrk 1.1-8; Jan 1.19-28)

¹ Dōkagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar, ki bari'ə Tiber onbe bal dōgi gidə in mi. Ningə Ponsi *Pilati ə in nje konbe dōnangi'ti ki Juda, Erodī in ngar dōnangi'ti ki Galile, Pilipi ki ngonnkon Erodī in ngar dōnangi'ti ki Iture ki dōnangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi in ngar dōnangi'ti ki Abilen to. ² Hann ingi ki Kayipi ə in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki rai kulə dōkagilo'ə'ti non. Ningə, dōkagilo'ə'ti non kin, Jan ki ngonn lə Jakari in diləlo'ti ə Luwə el'ə ta. ³ Jan aw dōnangi Jurden'ti pəti, iləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'se kə.» ⁴ Ra toki ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:
«Ndu de madi bar diləlo'ti ene:
Rai gorow lə Burəbe!

* 2:42 2.42 Tekitaga 12.1-27; Ndukun ki nja joo 16.1-8

Rai gorow li'ə adi ra njururu.

⁵ Uti bolo be'gi adi asi nan,

Kusi do mbal'gi ki do gadi'gi adi asi ta nangi rerere;

Rai row'gi ki rugi gondi gondi adi ra njururu;

Rai row wor'gi adi osi nan'ti lay.

⁶ Lo kin'ti, de'gi pəti a gəri kaji ki Luwə aji'je*.»

⁷ Jan el bulə de'gi ki rei rə'a'ti kadi ra'de batəm ene: «In nje mann majel to lii pir be kam, nan ɔji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re wa? ⁸ Maji kadi kulə ra'se'gi toji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə. Ningə, ononyi'se kadi eli me'se'ti eyina: “J'in ngann kaw Abiraham”. Tado adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gaji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ⁹ Ki ngəsine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə de'ti. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kə.»

¹⁰ Bulə de'gi dəji Jan eyina: «In ri ə kadi ji ra wa?» ¹¹ Jan el'de ene: «De ki aw ki ku joo ə, maji kadi adi kare de ki awi'n el, ningə de ki aw ki nyakusə ə, maji kadi ra'n ki in ki awi'n el tə.»

¹² *Njetalambo'gi kaa, rei kadi Jan ra'de batəm tə. Ningə dəji Jan eyina: «Njendo, in ri ə kadi ji ra wa?» ¹³ Jan el'de ene: «Tai nar aldo in ki dəji'se kadi tai kin el.»

¹⁴ Njerɔ'gi kaa dəji eyina: «Nga j'in, in ri ə kadi ji ra wa?» Jan el'de ene: «Indəi tɔgi do de'ti tai nar li'ə el, ta, təti ta ngom indəi do'a'ti el tə. Rai do nar nanyi'ti lə'se inbe kin par.»

Jan iləmbər de ki a re go'ə'ti

(Mat 3.11-12; Mrk 1.7-8)

¹⁵ Dəkagilo'ə'ti kin, de'gi isi nginəi de ki a re, adi dəji rə'de ta ke Jan in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa? ¹⁶ Ə Jan el de'gi pəti ene: «M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan de madi a re go'm'ti non, a ra'se batəm me Ndil Luwə, ki me por'ti. In de ki Tɔg'ɔ utə'm sanyi kulə sa li'ə kaa, m'asi tuti el. ¹⁷ Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, ɔy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

¹⁸ Jan adi de'gi ta kɔji'gi ki rangi ngayn, iləmbər Poyta ki maji.

¹⁹ Nya kare bay, Jan kəl ki Erodī ki in nje konbe dɔnangi'ti ki Galile, tado taa ki taa Erodīyadi ki ne ngonkon'ne, taa ra nya'gi ki rangi ki majel ngayn num tə. ²⁰ Nan, nya'gi ki go'ti el pəti ki Erodī ra kin kaa, təl uwə Jan dangay'ti do'ti bay.

Jeju ra batəm

(Mat 3.13-17; Mrk 1.9-11)

²¹ Loki de'gi pəti rai batəm ningə, Jeju kaa ra batəm tə. Loki isi elta ki Luwə ningə, dɔran til. ²² Ndil Luwə, risi to dər dum be isi do'a'ti. Ningə, ndu ta madi te dɔran'ti, ene: «In Ngonn'm ki njendigi lə'm, ki in nya ronel lə'm kibo ngayn.»

Ginn kaw lə Jeju

(Mat 1.1-17)

²³ Jeju ulə ngirə kulə lə'ne, loki bal'a in do mutə. Ki go gər'ə'ti ki de'gi gəri, Jeju in ngonon lə Jisepi, Jisepi ki ngonon lə Eli, ²⁴ Ningə Eli in ngonon lə Mata, Mata in ngonon lə *Lebi, Lebi in ngonon lə Melsi, Melsi in ngonon lə Yanay, Yanay in ngonon lə Jisepi, ²⁵ Jisepi in ngonon lə

* 3:6 3.6 Tekitaga 40.3-5

Matatiyasi, Matatiyasi in ngonnn læ Amosi, Amosi in ngonnn læ Nahum, Nahum in ngonnn læ Esili, Esili in ngonnn læ Nagay, ²⁶ Nagay in ngonnn læ Mati, Mati in ngonnn læ Matatiyasi, Matatiyasi in ngonnn læ Semeyinn, Semeyinn in ngonnn læ Yosæki, Yosæki in ngonnn læ Yoda, ²⁷ Yoda in ngonnn læ Yowanan, Yowanan in ngonnn læ Resa, Resa in ngonnn læ Jorobabel, Jorobabel in ngonnn læ Salatiyel, Salatiyel in ngonnn læ Neri, ²⁸ Neri in ngonnn læ Melki, Melki in ngonnn læ Adi, Adi in ngonnn læ Kosam, Kosam in ngonnn læ Elmadam, Elmadam in ngonnn læ Er, ²⁹ Er in ngonnn læ Jeju, Jeju in ngonnn læ Eliyøjar, Eliyøjar in ngonnn læ Yorim, Yorim in ngonnn læ Mata, Mata in ngonnn læ Lebi, ³⁰ Lebi in ngonnn læ Simeyon, Simeyon in ngonnn læ Juda, Juda in ngonnn læ Jisepi, Jisepi in ngonnn læ Yonam, Yonam in ngonnn læ Eliyakim, ³¹ Eliyakim in ngonnn læ Meleya, Meleya in ngonnn læ Mena, Mena in ngonnn læ Matata, Matata in ngonnn læ Natan, Natan in ngonnn læ Dabidi, ³² Dabidi in ngonnn læ Jese, Jese in ngonnn læ Obedi, Obedi in ngonnn læ Bowaji, Bowaji in ngonnn læ Sala, Sala in ngonnn læ Nason, ³³ Nason in ngonnn læ Aminadabi, Aminadabi in ngonnn læ Adimin, Adimin in ngonnn læ Arni, Arni in ngonnn læ Esirom, Esirom in ngonnn læ Peresi, Peresi in ngonnn læ Juda, ³⁴ Juda in ngonnn læ Jakobi, Jakobi in ngonnn læ *Isaki, Isaki in ngonnn læ Abiraham, Abiraham in ngonnn læ Tera, Tera in ngonnn læ Nawor, ³⁵ Nawor in ngonnn læ Serugi, Serugi in ngonnn læ Rewu, Rewu in ngonnn læ Pelegi, Pelegi in ngonnn læ Eber, Eber in ngonnn læ Sala, ³⁶ Sala in ngonnn læ Kaynam, Kaynam in ngonnn læ Arpasadi, Arpasadi in ngonnn læ Søm, Søm in ngonnn læ Nuwe, Nuwe in ngonnn læ Lemeki, ³⁷ Lemeki in ngonnn læ Matusalem, Matusalem in ngonnn læ Enöki, Enöki in ngonnn læ Yørædi, Yørædi in ngonnn læ Malelel, Malelel in ngonnn læ Kaynam, ³⁸ Kaynam in ngonnn læ Enosi, Enosi in ngonnn læ Seti, Seti ki ngonnn læ Adam, Adam ki ngonnn læ Luwæ.

4

Su nan Jeju

(Mat 4.1-11; Mrk 1.12-13)

¹ Go Ndil Luwæ'ti ki rosi Jeju, Jeju tæl ta ba Jurden'ti re. Tæl re ningæ, Ndil Luwæ ɔr'ɔ aw si'æ dilələ'ti. ² Su nan'a ndo dɔsɔ dilələ'ti. Ndo ki Jeju ra dɔsɔ kin, sɔ nya madi el, adi bo ra'a. ³ Non be, Su el'æ ene: «Re in Ngonnn læ Luwæ æ, adi mbal kin tæl mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju tæl el'æ ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: De a isi ki dɔ'ne taa ki takul nyakuso par el*.»

⁵ Su aw ki Jeju dɔ lo'ti taa, ningæ ki kum ki kində jipi, ɔj'ɔ konbe'gi ki dɔnangi'ti ne pæti ad'a oo. ⁶ Loki ɔj'ɔ ningæ, tæl el'æ ene: «M'a m'ad'i tɔgi dɔ konbe'gi'ti kin ki nyakingə'gi ki me'ti pæti. Tado in nya ki adi'm'in me ji'm'ti, ningæ de ki me'm ndigi æ m'ad'a. ⁷ Re in, ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti æ, m'a m'ad'i ba pæti to yan'i.» ⁸ Jeju tæl el'æ ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: “A ɔsikurə Burəbe Luwæ'ti læ'i, ningæ in ki kar'ne ba par æ a re non'a'ti kadi gos'ot'.”»

⁹ Go'ti gogi, Su aw ki Jeju Jerujalem'ti, aw si'æ jam dɔ Kəy'ti læ Luwæ taa. Loki aw si'æ taa, ningæ el'æ ene: «Re in Ngonnn læ Luwæ æ, inyæ ji'i taa osi adi m'oo, ¹⁰ tado ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: “Luwæ a

* 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:8 4.8 Ndu 6.13

adi ndu'ne malayka'gi læ'ne kadi to indæi kum'de go'i'ti." ¹¹ Bay taa, a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el†.» ¹² Jeju tæl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: A mbəji Burəbe Luwə læ'i oo el§.» ¹³ Loki Su tigə ki nyanan'gi ki kadi n'nan'n Jeju ningə, ɔr rə'ne gogi sanyi rə'a'ti. ɔr rə'ne nginən dəkagilo ki rangi.

De'gi ki Najareti'ti mbeti tai nyando læ Jeju

(Mat 4.12-17; Mrk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin'ti, Jeju tæl re Galile. Re ki tɔgi ki in rə Ndil Luwə'ti. Tə Jeju ɓar ki də lo'gi ki non pəti. ¹⁵ Ndo nya me kəykawnan'ti læ *Juwipi'gi. De'gi pəti uləi tɔji də'a'ti.

De'gi ki Najareti'ti mbəti taai nyando læ Jeju

(Mat 13.54-58; Mrk 6.1-6)

¹⁶ Jeju aw Najareti'ti, ki in ɓe ki tɔgi'ti. Toki isi ra'n kete kete, loki ndo kərkon asi ningə, Jeju aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. Jeju ində taa kadi n'tudə makitu. ¹⁷ Loki ində taa, adi'ə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay ki koi. Jeju rirə makitu kakin ningə, ingə ta ki ndangi eyina:

¹⁸ «Ndil Burəbe in də'm'ti,

Burəbe mbəti'm kadi m'iləmbər Poyta ki maji njendo'gi.

Burəbe ulə'm kadi m'el dangay'gi ta te'de kəy dangay'ti,

Kadi m'el njekumtə'gi toki, kum'de a oo lo.

Kadi m'taa nje ki de'gi isi indæi kum'de ndoo m'ilə'de taa.

¹⁹ Kadi m'iləmbər ɓal memaji læ Burəbe kin.»

²⁰ Go'ti, Jeju ko makitu kakin, ningə təl'n adi njekulə, ə isi nanga kadi elta. De'gi pəti ki me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ɓuki kum'de ki də'a'ti.

²¹ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Ta ki oyi kin, tolta'ne də'se'ti ɓone.»

²² De'gi pəti manyinaji læ Jeju, taa mbər memaji ki te ta'a'ti əti'de ɓol ki dum tə adi elinan eyina: «M'a in ngonon læ Jisepi rə'je'ti ne el wa?»

²³ Be ə Jeju el'de ene: «M'gər kadi a eli'm'in kujita ki ene: “In njera de'gi monyi, aji rə'i inɓe,” kin. A eli'm'in eyina: “J'oo poy nya'gi pəti ki in ra Kapernayim'ti kin, ə in ra ɓe koji'ti ne be tə adi j'oo.”» ²⁴ Jeju tæl el'de ɓay ene: «Toki rəta'ti adi m'el'se, njekeltakita Luwə'ti, ki ɓekojo uwə rə'ne'ti maji goto. ²⁵ Ki rəta'ti, dəkagilo'ti læ njekeltakita Luwə'ti Eli, njengawko'gi in ngayn Isirayel'ti. Nan loki ndi ədi dənangi'ti el ɓal mutə ki nanyi mehen, ə ɓo on ki dənangi pəti*, ²⁶ de kare dann'de'ti ki Luwə ulə Eli rə'a'ti goto. In njengawko'gi ki Sarepta'ti, dənangi ki Sidon'ti yo ə Luwə ulə Eli ki rə'a'ti†. ²⁷ Njebanji'gi kaa in ngayn Isirayel'ti dəkagilo'ti læ Elije tə, nan in ki kare ki kadi Luwə ɔr banji rə'a'ti ar njay goto. In Naman ki Siri'ti yo ə Luwə ɔr banji rə'a'ti†.» ²⁸ Loki de'gi ki sii me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi oyi ta kin, wongɔ təl'de pəti. ²⁹ Lo kin'ti, indæi taa tuwəi Jeju me ɓebo'ti kə, ningə ai si'ə jam də mbal'ti ki indæi ɓebo'ti. Rai'ti si'ə kadi n'suri'ə n'iləi'ə n'təli'ə kə. ³⁰ Nan Jeju ur dann'de'ti aw.

Dingəm ki ndil ki majel ra'a

(Mat 7.28-29; Mrk 1.21-28)

† 4:11 4.11 Pag 91.11-12 § 4:12 4.12 Ndu 6.16 * 4:25 4.25 1 Ngar'gi 17.1 † 4:26 4.26
1 Ngar'gi 17.8-16 † 4:27 4.27 2 Ngar'gi 5.1-14

³¹ Jeju aw Kapernayim'ti, ki in bebo ki donangi Galile'ti. Jeju ndo nya de'gi ndo karkon'ti. ³² Nyando li'ə əti de'gi bol ki dum. Əti'de bol ki dum tado elta ki togi ki in ro Luwə'ti. ³³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ³⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə ge rə'je'ti wa? Re kadi tuji'je wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.» ³⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki togi'ne ene: «Uti ta'i, ə te ko ro dingəm'ti kin.» Lo kin'ti, ndil ki majel bi dingəm ilə dann'de'ti, ningə te rə'a'ti um ad'a kon madi kare el. ³⁶ Nya kin əti de'gi pəti bol, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ta kin in ta ki bann ə əti bol be wa? De kam aw ki togi konbe do ndil'gi'ti ki majel, ndangi'de ki togi ki in ro Luwə'ti adi tei kə!» ³⁷ In be ə, toji lə Jeju sanan ki donangi ki non pəti.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn
(Mat 8.14-17; Mrk 1.29-34)

³⁸ Loki Jeju in kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, aw me kəy'ti lə Simon. Məm Simon ki dene, rə'a tingə ngayn. Be ə, dəji Jeju kadi ra nya madi tado li'ə. ³⁹ Jeju rugi rə'ne də'a'ti, ndangi ro ki tingə ngayn kakin adi yokiro. Kalangi ba go'ti, məm Simon ində taa ra nyakuso adi'de.

⁴⁰ Lo sol'o, go kurkadi'ti, de'gi pəti ki awi ki de'gi ki monyi'gi ki dangi dangi rai'de, rei se'de ro Jeju'ti. Jeju ində ji'ne də'de'ti kare kare pəti adi ingəi lapiya. ⁴¹ Ndil'gi ki majel kaa tei ro de'gi'ti ngayn ki non ta'de'ti eyina: «In Ngonn lə Luwə!» Nan Jeju ndangi'de ki togi ki ngan ngayn, adi'de tarow kadi eli ta'a el, tado gəri'ə bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji me kəykawnan'gi'ti
(Mrk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jeju te me bebo'ti aw diləlo'ti. Bulə de'gi ngayn sangi'ə, awi ingəi'ə. Loki ingəi'ə, ndigi kadi n'uwəi'ə nanga rə'de'ti kadi to aw lo el. ⁴³ Nan Jeju el'de ene: «Maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji ki ojido Konbe lə Luwə ndəgi bebo'gi'ti to, tado in ta kin ə Luwə ulə'm.» ⁴⁴ In be ə, Jeju ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi donangi Galile'ti.

5

De'gi ki dəkete ki Jeju bar'de
(Mat 4.18-22; Mrk 1.16-20; Jan 21.1-11)

¹ Ndo kare, loki Jeju in sanyi el ki kadi babo'ti ki Genejareti'ti. Bulə de'gi uwəi nan: a gugi gidə kadi n'oyi ta lə Luwə. ² Lo kin'ti, Jeju oo to'gi joo ki sii ngangı ba'ti. In to'gi ki mbaw'gi ki me'ti indəi'de ə ai to togi bandi'gi lə'de. ³ Jeju ala me to'ti ki kare ki in yan Simon, ningə el Simon ad'a inyə ngangı ba ə aw ki dana nden. Go'ti, Jeju isi nanga me to'ti ndo nya bulə de'gi. ⁴ Loki elta tigə ningə, el Simon ene: «Aw ki dana lo'ti ki mann ur'ti, ə iləi bandi'gi lə'se uwəi kanji'gi» ⁵ Simon təl el'ə ene: «Burəbe, j'ilə bandi kondə'ti biti lo ti, nan kanji kare kaa j'ingə el. Nan toki in in ə dəji'm, m'a m'ilə bandi toki el'm.» ⁶ Loki iləi bandi'gi lə'de, oyi kanji kəy ki əti bol, adi bandi'gi lə'de kaa ge gangi. ⁷ Lo kin'ti, dəji madi'de'gi ki in me to'ti ki nungi kadi rei rai se'de. Madi'de'gi rei, adi oyi kanji kakin rosi to'gi ki joo. Kanji rosi to'gi adi to'gi ai to nduyi mann. ⁸ Loki Simon Piyər oo nya kin, osi, osi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti el'ə ene: «Burəbe, osi rə'i ngərəngi

rɔ'm'ti, tado m'in njeramajel.»⁹ Simon ki mad'a'gi ki in si'a, bol ra'de oji go kanji ki oyi me bandi'ti eti bol ngayn.¹⁰ Jaki ki Jan ki ngann la Jebede ki in madi nan ki Simon kaa bol ra'de to. Jeju el Simon ene: «Adi bol rai el, kaw ki kete non, in de'gi nga e a sangi'de.»¹¹ Lo kin'ti, tali rei ki to'gi ngang ba'ti, ningə inyəi nya'gi pəti e uni go Jeju.

Jeju adi lapiya njebanji kare

(Mat 8.1-14; Mrk 1.40-45)

¹² Ndo ki rangi, Jeju in me bebo'ti kare, ningə dingəm kare ki banji rosi rɔ'a te non re. Loki oo Jeju ningə, osi ki takum'ne nanga non'a'ti, non ki do'a'ti ene: «Burəbe re in ndigi e a adi banji lə'm ur, kadi rɔ'm ar njay.»¹³ Jeju ulə ji'ne odi'n'ə ningə el'ə ene: «M'ndigi e, kadi banji lə'i ur adi rɔ'i ar njay.» Ningə tanan'ti non par e banji ur adi rɔ'a ar njay.¹⁴ Go'ti, Jeju ad'a ndu'ne ene: «Ononyi kadi elta'a de madi e aw oji rɔ'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi kadikare kujənyamosi kar ro toki ndukun la Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya.»*¹⁵ Təbar la Jeju sanan ki lo lo adi de'gi rei kadi n'oyi ta li'ə ge kadi aji'n'de do monyi'gi'ti lə'de ge.¹⁶ Nan Jeju or rɔ'ne aw lo'gi'ti ki to dilə tado kelta ki Luwə.

Jeju adi lapiya njerəkoy njururu

(Mat 9.1-8; Mrk 2.1-12)

¹⁷ Ndo kare Jeju isi ndo nya de'gi ningə, *Parisi'gi ki njendo ndukun'gi la Luwə sii dann de'gi'ti non to. De'gi in ki ngann be'gi pəti ki donangi Galile'ti, ki donangi Jude, ki bebo Jerujalem. Burəbe oji to'gi'ne me kaji nje monyi'gi'ti.¹⁸ Lo kin'ti, de'gi madi oti de kare ki rɔ'a oy njururu me nya koti njemonyi'gi'ti rei si'a ro Jeju'ti. Sangi row kadi n'awi si'a kəy n'iləi'ə non Jeju'ti.¹⁹ Nan gəri row ki kadi awi si'a el, tado de'gi in ngayn. Be e, alai taa, rai bolo do kəy'ti ningə, tuyi njemonyi ki nya koti njemonyi'gi ki kulə, iləi'ə dann bulə de'gi'ti non Jeju'ti.²⁰ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el dingəm ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ.»²¹ Njendo ndukun'gi la Luwə ki Parisi'gi iləi rɔ'de mərta ningə eli eyina: «De'ə kam in nan e elta ki mal do Luwə'ti be wa? Luwə ki kar'ne ba par e asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ. De ki rangi goto.»²² Jeju gər mərta'gi lə'de ki me'de'ti adi el'de ene: «Tado ri e isi mərta ki be kin me'se'ti wa? ²³ Nya ki ra e ngan ngayn el wa? Kel de kin kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ» e ngan ngayn el eke kel'ə kene «Ində taa e njiyə e ngan ngayn el wa?»²⁴ Re in be e, m'a m'oji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki to'gi donangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, e aw be.»²⁵ Tanan'ti non, dingəm kakin ində taa takum de'gi'ti pəti, un tirə ki kete to'ti, e te aw be ki kulə to'ji do Luwə'ti ta'ne'ti.²⁶ De'gi pəti, nya kin eti'de bol adi uləi to'ji do Luwə'ti. Bol rosi me'de adi eli eyina: «J'oo nya ki mbah bone.»

Jeju bar Lebi

(Mat 9.9-13; Mrk 2.13-17)

²⁷ Go'ti Jeju te ningə nyi oo de kare ki njetalambo kadi nje konbe'gi ki bari'ə Lebi isi me kəy taa lambo'ti. Loki oo Lebi ningə el'ə ene: «Un go'm.»²⁸ Ningə Lebi inyə nya'gi pəti e ində taa un go Jeju.

* 5:14 5.14 Ki go jibəl ra'a'ti la Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar to Luwə el.

²⁹ Go'ti, Lebi ra nyakuso kibo ngayn me kəy'ti lə'ne bari'n Jeju. Lo nyakuso'ti kin, njetalambo'gi ki ndəgi de'gi ki rangi in se'de nan'ti non. ³⁰ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə'de barita, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə isi soi nya ge anyinan nya ge ki njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi wa?» ³¹ Jeju un ta el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rə ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. ³² Ningə, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado bar de'gi ki njeramajel'gi yo kadi inyəi gorow njiyə'de ki majel.»

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kəki nyando lə Parisi'gi el
(Mat 9.14-15; Mrk 2.18-20)

³³ Nje ki madi'gi eli Jeju eyina: «Taa taa, njendo'gi lə Jan Batisi in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ogi rə'de nyakuso taa isi elita ki Luwə to, ə nje ki yan'i'gi isi soi nya ge, anyinan mann ge.» ³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Ke de'gi ki bari'de lo nyakuso tanan'ti a ogi rə'de nyakuso ki mann kanyi wa? Dəkagilo ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin, asi kəgi rə'de nyakuso el.» ³⁵ Ndo'gi a re non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə to, a ogi rə'de nyakuso.

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kəki nyando lə Parisi'gi el
(Mat 9.16-17; Mrk 2.21-22)

³⁶ Jeju el'de kujita kare ene: «De a gangi ta ku ki sigi kadi ilə'n kum in ki kəko el. Re in be ə, ku ki sigi in ki gangi kə, ningə ta ku ki sigi kakin uwəi nan ki ki kəko el bay to, adi joo pəti təl nya ki tuji. ³⁷ Taa de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəko el. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi lo kə. Ningə mbu ndar'gi təli nya ki tuji kə. ³⁸ Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa. ³⁹ Loki de anyi yiwi kandi nju ki in mayinu ningə, a ge in ki in ngəsiine bay el nga. Tado de'gi eli eyina: “Yiwi ki in mayinu ə maji”.»

6

Ta lə Jeju də ndo kərkon'ti
(Mat 12.1-8; Mrk 2.23-28)

¹ Ndo kare Jeju ra dər me ndoɔ geme'gi'ti. In ndo kərkon lə Juwipi'gi. Ningə, njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi də ko'gi ji'de'ti təmi soi. ² Parisi'gi madi eli'de eyina: «Ra bann ə rai nya ki kadi de ra ndo kərkon'ti el be wa*?» ³ Jeju el'de ene: «Ingi tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin adi gəri maji. ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti so†, ningə təl'n adi de'gi ki go'ə'ti soi to. Soi mapa ki in nya ki maji kadi njekujənyamosi kadikare'gi par ə soi‡.» ⁵ Jeju təl el'de bay ene: «Ngonn de in be nje ndo kərkon.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Mrk 3.1-6)

⁶ *Ndo kərkon ki rangi, Jeju aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, ndo nya de'gi. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ⁷ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi wa? In ta bolo ki isi sangi kadi lə'i ta də'a'ti. ⁸ Nan Jeju gər mərta'gi lə'de, adi el dingəm

* 6:2 6.2 Tekitaga 34.21 † 6:4 6.4 1 Samiyel 21.2-7 ‡ 6:4 6.4 Lebitiki 24.9

ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa, ra dana ne be takum de'gi'ti pəti.» Dingəm ində ra taa. ⁹ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo kərkon'ti wa? Kadi de ra maji eke kadi ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji kə wa?» ¹⁰ Jeju ində kum'ne gon'n'de ba pəti, ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'». Dingəm surə ji'ne, ningə ji'ə təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, adi elinan ta dann'de'ti do nya'ti ki kadi n'rai ki Jeju.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo

(Mat 5.1, 10.1-4; Mrk 3.13-19)

¹² Me ndo'a'gi'ti kin, Jeju aw do mbal'ti tado kelta ki Luwə. Elta ki Luwə kondə'ti biti lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jeju bar njendo'gi lə'ne. Ningə mbunə njendo'gi'ti kin ə, mbəti'de do'gi gidə in joo, bar'de njekawkulə'gi. ¹⁴ Adi in Simon, ki ində to'a nan Piyər, ki ngonkon'a Andire, ki Jaki, ki Jan, ki Pilipi, ki Batilemi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngonn lə Alpe, ki Simon ki bari'ə nje ro tado kingə do lə be lə'ne, ¹⁶ ki Judi ki ngonn lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju to.

Jeju aji njemonyi'gi dann bulə de'gi'ti

(Mat 4.24-25; Mrk 3.7-11)

¹⁷ Jeju in ki njendo'gi do mbal'ti re te lo'ti ki gidə asi nan maji ningə, ingə bulə de'gi njendo'gi lə'ne, ki bulə de'gi ngayn ki in donangi Jude'ti ge, nje k'in bebo Jerujalem'ti ge, nje k'in bebo'gi'ti ki kadi ba'ti ki Tir ge, ki Sidon ge. Rei tado koo ta lə Jeju ge kadi aji'de do monyi'gi'ti lə'de ge. ¹⁸ Nje ki ndil'gi ki majel yəti hangal'de ingəi lapiya to. ¹⁹ Ningə bulə de'gi pəti sangi kadi n'odi ro'a, tado to'gi madi isi te ro'a'ti adi'de lapiya.

Majikur ki kumtondoo

(Mat 5.1-12)

- ²⁰ Jeju un kum'ne oo'n njendo'gi lə'ne ningə el'de ene: Majikur in lə njendo'gi, tado Konbe lə Luwə in yan'se.
- ²¹ Ingi ki bo isi ra'se bone, in nje majikur, tado lo ti ə a ndanni. Ingi ki sii nonyi bone, in nje majikur, tado lo ti ə a kogi.
- ²² Majikur in lə'se loki de'gi isi mbəti'se, de'gi isi tuwəi'se, de'gi isi taji'se, de'gi isi eli ta'gi ki majel do'se'ti, tado lə'm m'in *Ngonn de.
- ²³ Ndo ki nya'gi kin tei do'se'ti ə, maji kadi rai ronel, turi jagira, tado nyakugə goji'se in ngayn doran'ti. Tado in be ə kaw'de'gi adi kon njekeltakita Luwə'ti kete.
- ²⁴ Nan in njenyakingə, in nje kumtondoo. In nje kumtondoo tado ingəi nya solme lə'se nga.
- ²⁵ Ingi ki bone ndanni, in nje kumtondoo, tado lo ti ə bo a ra'se. Ingi ki bone isi kogi, in nje kumtondoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo ge a nonyi ge.
- ²⁶ Ingi ki de'gi isi elita ki maji maji do'se'ti, in nje kumtondoo, tado in be ə kaw'de'gi rai ki nje bar ro'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el.

Ndigi njeban'gi

(Mat 5.39-47)

27 Ningø ingi ki isi oyi ta læ'm, nan m'in m'el'se kadi in ndigi njeban'gi læ'se, rai maji ki nje ki isi òsi'se ta. 28 Njangi dɔ nje ki isi manni'se, ə elita ki Luwə tado nje ki isi eli ta'gi ki majel dɔ'se'ti.

29 Re de ində dow kɔt'i ki kare ə, yəti dowə ki rangi ad'a bay. Re de taa ku ki ngal læ'i ə, ad'a in ki goji dɔ'ti. 30 De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə de taa nya læ'i ə dəji go'ə el tɔ. 31 Nya'gi ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə, rai kah'a'ti inbe kin adi'de tɔ. 32 Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se tɔ par ə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa ndigi nje ki ndigi'de tɔ. 33 Kin ə rai maji ki nje ki rai'se maji par ningə, oyo ri ə kadi to de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa rai toki rai kin be tɔ. 34 Kin ə adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'se bang'a par gogi ə tunəi'se nya ningə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa, adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'de kɔr nya læ'de gogi par ə tunəi'de nya tɔ. 35 Nan ingi, maji kadi in ndigi njeban'gi læ'se, rai maji ki non par, ə adi de'gi tunəi'se nya nan kanji kadi indəi me'se dɔ kingə'ti gogi el. In be ə a ingəi nyakugə goji kibo, taa a in ngann læ Njekisi dɔ nya'gi'ti pəti tɔ. Tado in njera maji ki de'gi ki gəri ra oyo el ki de'gi ki nje me majel. 36 Maji kadi in njera maji ki ngayn toki Baw'se Luwə in njera maji ki ngayn kin be tɔ.

Gangi ta dɔ de'gi'ti el

(Mat 5.48, 7.1-12, 15.14, 10.24-25, 7.3-5)

37 Gangi ta dɔ de'ti el, ningə Luwə a gangi ta dɔ'se'ti el tɔ. Uwəi de ki ta el, ningə Luwə a uwə'se ki ta el tɔ. Inyəi go majel læ'de kɔ, ningə Luwə a inyə go majel læ'se kɔ tɔ. 38 Adi, ə Luwə a adi'se tɔ. Luwə a buki bɔl ku'ti læ'se kadi rosi maji: a yəki, mbisə jigi jigi, buki kadi rosi re puu kɔ. Tado nya ki mbɔji'n adi de'gi kin ə Luwə a mbɔji'n adi'se tɔ.

39 Ningə Jezu təl el'de ta kare me kujita'ti bay ene: «Njekumtɔ a ndɔr njekumtɔ madi'ne bann wa? A ndɔr'ɔ el, tado re ndɔr'ɔ ə a osi joo pəti me be'ti. 40 Njendo in dɔ be'ne'ti el, re in njendo ki be'ə ndɔ'ə nya berere berere maji ningə, a to to be'ne be.

41 «Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti inbe kin el wa? 42 Nan in, oo kagi ki boi ki to kum'i'ti kin el par ə, ki gorow ki bann ə a asi kadi el ngonkon'i ene: «Ngonkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin» wa? In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonkon'i'ti.

Kagi ki kanda

(Mat 12.33-37, 7.16-21)

43 «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tɔ. 44 In ki kandi kagi ki sɔw dɔ kaga kin ə a gəri'ə'n'ə. De a ujə kandi mbay dɔ konn par'ti el, taa de a ujə kandi kom kagi dɔ dole'ti el tɔ. 45 De ki maji, ingə kulə ra'ne ki maji me nyara ki maji'ti ki to me'ə'ti. Ningə de ki majel, ingə kulə ra'ne ki majel me nyara ki majel'ti ki to me'ə'ti tɔ. Tado ta'gi ki te ta de'ti in nya'gi ki rosi ngarme'ə.

Təl rɔ go ndu'ti

(Mat 7.24-27)

⁴⁶ «Ra bann ə bari'm'in "Burəbe, Burəbe" ə rai nya ki m'el'se el wa? ⁴⁷ De ki ra ki re rə'm'ti, oo ta lə'm, ə təl rə'ne go'ti ningə, in de ki to to de ki m'a m'el'se ta li'ə kam be. ⁴⁸ To to de ki njera kəy, ki ur be do gadi'ti adi ow maji, bay taa, ində ginn kəy'ti kin be. Loki mann in ningə, mann kon lo re un kəy kakin, nan asi kadi tə kəy kakin el, tado ində adi ngan maji. ⁴⁹ Nan de ki oo ta lə'm, ə təl rə'ne go'ti el, to to de ki ində kəy lə'ne donangi'ti taa ne kare, ki kanji kur be kində ginn'ə'ti be. Loki mann kon re un kəy kakin ningə, nden ba bay par ə kəy budi nanga mur mur kə.»

7

*Jeju aji ngonn njekulə lə kibo ki do njero'gi ki bu
(Mat 8.5-13; Jan 4.46-54)*

¹ Loki Jeju el ta'gi kin pəti bulə de'gi ningə, ətə aw Kapernayim'ti. ² Me be'ti kin, kibo do njero'gi'ti ki bu aw ki njekulə lə'ne kare ki in monyi, to ta koy'ti. Ningə in ngonn njekulə ki be'ə ge ta li'ə ngayn. ³ Be ə, loki kibo lə njero'gi kakin oo ta lə Jeju ningə, ulə ngatəgi'gi madi, ki in ngatəgi, lə Juwipi'gi, adi'de awi ingəi Jeju kadi dəji'ə adi re se'de aji ngonn njekulə lə'ne kin. ⁴ Loki rei ingəi Jeju ningə, nonyi do'a'ti ki nja nan'ti nan'ti eyina: «Dingəm kin, in de ki asi kadi in ra si'ə me nya dəji'ti li'ə kin, ⁵ tado ndigi'je j'in Juwipi'gi ngayn, taa in tə ə ra kəykawnan lə Juwipi'gi adi'je.» ⁶ Ə Jeju ətə aw se'de. Awi, loki indəi do kəy ndəkba ningə, kibo lə njero'gi kakin ulə madi'ne'gi madi adi awi eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndəji rə'i el. M'in m'asi kadi ur me kəy'ti lə'm el. ⁷ In tado kin ə, m'inbe m'oo rə'm kadi m'asi kaw rə'i'ti el. Nga ningə, m'dəji' kadi elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁸ M'el be tado, m'in ki do'm m'in ginn togi'ti lə nje ki do'm'ti, ningə m'aw ki njero'gi ginn togi'ti lə'm tə. Adi re m'el ki kare m'ene: "Aw!" ningə aw; re m'el ki nungə m'ene: "Re!" ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!" ningə ra nya'a kakin tə.»

⁹ Loki Jeju oo ta'gi kin ningə, piti kibo lə njero'gi kakin, ningə təl kum'ne ki do bulə de'gi'ti ki a njiyəi go'ə'ti, el'de ene: «Adi m'el'se, ko kunme ki be kin, donangi ki Isirayel'ti inbe kaa, m'ingə el bay.» ¹⁰ Loki njekawkulə'gi eyina n'təli be ningə nyi ingəi ngonn njekulə kakin, ingə lapiya adi isi kare.

Jeju adi ngonn ki basa ki Nayim təsi ndəl

¹¹ Jeju ətə non aw bebo'ti ki tə'a nan Nayim. *Njendo'gi li'ə ki bulə de'gi ngayn uni go'ə ai si'ə. ¹² Loki rei tei ndəkba ki tarow ki ur ki me be'ti kakin ningə, de'gi isi ai ki de ki oy kadi duwi'ə. De ki oy kakin in ngonn lə dene ki njengawko y kare be. In ngonn'o ki dingəm ki kareba be, adi bulə de'gi ngayn ki me be'ti, isi dani dene kakin lo duw ngonn'o'ti. ¹³ Loki Jeju oo dene kakin ningə, to rə'a ngayn adi oo kumtondo o li'ə, adi el ene: «Non el.» ¹⁴ Jeju aw kadi kəsi ninn'ti, ulə j'i'ne ətə'n. Njekoti ninn'gi rai nangi, ningə Jeju el ene: «Basa, m'el'i kadi ində taa!» ¹⁵ Ningə njekoy in sii taa, ə ulə ngirə kelta. Jeju təl ulə ji kon'a'ti. ¹⁶ De'gi pəti, nya'gi kin ətə'de bol, adi uləi toji do Luwə'ti eyina: «Njekeltakita Luwə'ti kare kibo te dann'je'ti ne: Luwə re ra ki de'gi lə'ne.» ¹⁷ Nya ki ra nya kin, poy'o asi donangi ki Jude pəti ki ngann be'gi ki gugi do'a.

Jan Batisi dæji ta ki do Jeju'ti

(Mat 11.2-6)

¹⁸ Njendo'gi læ Jan ɔri'ə poy nya ki ra nya kin adi'ə oo, ə Jan ɓar njendo'gi læ'ne joo, ¹⁹ ulə'de rɔ Burəɓe'ti adi dæji'ə eyina: «In ə in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ki maji kadi a re kakin eke, in nanyi non ɓay kadi to ji nginə wa?» ²⁰ Loki rei tei rɔ Jeju'ti, eli'ə eyina «In Jan Batisi ə ulə'je ki rɔ'i'ti kadi ji dæji ke “in in ə in Kirisiti ki maji kadi a re kakin wa ke, in nanyi non ɓay kadi to ji nginə wa?”»

²¹ Dɔkagilo'ə'ti inɓe ki isi dæji'ə ta kin, Jeju isi aji njemonyi'gi ngayn num, nje mote'gi num, isi tuwə ndil'gi ki majel dɔ de'gi'ti num, taa adi njekumtɔ'gi ngayn oyi lo num to. ²² Ningə ulə njekulə'gi læ Jan ene: «Ai eli Jan nya'gi ki kum'se ki mbi'se oo kin. Oyi ne kadi njekumtɔ'gi oyi lo, nje mote'gi njiyæi maji, njebanj'gi ingæi rɔ ki ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, njekoy'gi indæi taa lo koy'ti, taa Poyta ki maji osi mbi njendoo'gi'ti to. ²³ De ki inyə ta kunme'ne el, in nje majikur.»

Jeju elta ki do Jan'ti

(Mat 11.7-11)

²⁴ Loki njekawkita'gi læ Jan tæli awi, Jeju ulə ngirə kelta ki do Jan'ti bulə de'gi. Jeju dæji'de ene: «In ri ə awi gonyi diləlo'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa? ²⁵ A re in in el ə, in ri ə ai gonyi wa? In dingəm ki ɔɔ ku ki ndole maji kin wa? Nga nje ki ɔyi ku tɔɓar, ə sii lo'gi'ti ki sɔl lom, sii ginn kəy'ti læ ngar'gi. ²⁶ Eke in ri ə ai gonyi wa? Re in njekeltakita Luwə'ti ə ai oyi'ə ə, m'ene oyo, in de ki utə njekeltakita Luwə'ti ɓay. ²⁷ Tado in ə in de ki njekawkita ki Makitu læ Luwə elta ki do'a'ti ene: “M'a m'ulə ki njekawkita læ'm nonyi'ti. M'ulə kadi te tarow nonyi'ti*.” ²⁸ M'el'se kadi in gəri toki dann de'gi'ti pəti ki dene oji'de kin, de kibo utə Jan goto. Nan ki ngosine kin, de ki in ki du ngayn me Konɓe læ Luwə bo utə Jan. ²⁹ De'gi pəti ki oyi ta li'ə, nan'ti ki njetalambo'gi gəri kadi Luwə ra nya ki dana, adi adi Jan ra'de batəm. ³⁰ Nan Parisi'gi ki njendo ndukun'gi ɔsi nya ki Luwə ində dɔ'a dana tado læ'de ngərangi, adi mbeti kadi Jan ra'de batəm. ³¹ M'oo de ki kadi m'un'ə m'oji'n de'gi ki dɔkagilo'ti ki ɓone kin el, taainan ki nan wa kaa m'gər el. ³² M'oo kadi taainan nan ki ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, ɓari nan ki yo ge ki ne ge eyina: “Ji kol nal kadi ndami ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi ə mbəti non.” ³³ Jan Batisi re, ə sɔ mapa el num anyi yiwi kandi nju el num, ningə eli eyina: “Dɔ'a majel.” ³⁴ Ə Ngonn de re, sɔ nya num, anyi num, ningə tæli eli eyina: “In ki nje kuso nya kədi ki nje nya kanyi, ki uwə madi ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi,” ɓay to. ³⁵ Nan nje taa gosi læ Luwə, gəri kadi gosi læ Luwə in gosi ki dana.»

Jeju aw me kəy'ti læ Parisi kare ki bari'ə nan Simon

³⁶ Parisi kare ɓar Jeju kadi aw sɔ sə'ne nya. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nya kuso'ti. ³⁷ Lo kin'ti, dene kare ki me ɓebo'ti kin te non re. In dene ki njera kaya, ə gər kadi Jeju isi kəy læ Parisi ki ɓari'ə Simon kin non. Re ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi. ³⁸ Dene isi go Jeju'ti, nja'a'ti, ki mann non kum'ne'ti. Yom nja Jeju ki mann kum'ne, ningə ɓor ki bisi dɔ'ne. Go'ti, tæl njuw nja Jeju, ningə ɔy hu ki əti maji kakin səm'ti. ³⁹ Lo kin'ti, Parisi ki ɓar Jeju ɓe læ'ne kakin el me'ne'ti ene: «Kin ə re

* 7:27 7.27 Mal 3.1

dingəm kin in njekeltakita Luwə'ti toki rōta'ti ə, asi kadi a gər dene ki isi ɔd'ɔ kin, asi kadi a gər toki in njera kaya.» ⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Simon, m'aw ki ta kare ne kadi m'el'i.» Nga a Simon ilə Jeju'ti ene: «Njendo de'gi, el'm.» ⁴¹ Ningə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare adi nar de'gi joo, ində kirə'ti. Ki kare kadi a ugə kirə ki lo kulə ki ndo bu mi, ə ki nungi kadi in kadi a ugə kirə ki lo kulə'ti ki ndo do mi to. ⁴² Nan loki asi kadi ugəi kirə kakin do'de'ti el, dingəm ki nje nar kakin inyə kə kigo memaji'ti adi'de joo pəti. Eke dann de'gi'ti ki joo kin, in ki ra a ndigi dingəm ki nje nar kin ngayn wa?» ⁴³ Ningə Simon ilə Jeju'ti ene: «Ta lə'i in rōta. M'oo kadi in in ki nar ki do'a'ti in ngayn ə be'ə inyə kə kigo memaji'ti kin ə a ndigi nje nar kin ngayn.» Ə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in rōta.»

⁴⁴ Ningə təl kum'ne ki do dene'ti kakin, ningə el Simon ene: «Oo dene kin wa? M're be lə'i, ə mann ki kare kaa mbəl do nja'm'ti el, nan in, nyom nja'm ki mann kum'ne, taa bər ki bisi do'ne bay. ⁴⁵ In uwə'm ki rō'i'ti ki kində kōtinan nan'ti el, nan in, loki m'ur kəy nu, ra kulə kində kōti'ne yan'm'ti togi'n nja'm uwə'm ki rō'ne'ti. ⁴⁶ In uri hu ki əti maji do'm'ti el, nan in mbəl hu ki əti maji gidi njam'gi'ti. ⁴⁷ Be ningə, m'a m'el'i toki in ki gorow majel'gi li'ə ki ngayn ki k'inyə kin ə, oji'n ndiginan ki əti bol kin. Ningə de ki majel'gi li'ə in ki k'inyə go kə ngayn el, a toji ndiginan ki ngayn el to.» ⁴⁸ Ə Jeju el dene kakin ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə kad'i.» ⁴⁹ Lo kin'ti, de'gi madi ki sii si'ə ta nyakuso'ti uləi ngirə kel me de'ti eyina: «De kin in nan ə aw biti kadi inyə go majel lə de'gi kə wa?» ⁵⁰ Nan Jeju el dene ene: «Kunme lə'i aj'i, aw ki lapiya.»

8

Dene'gi ki njiyəi go Jeju'ti

¹ Go'ti, Jeju aw ki bebo'gi ki bebo'gi, ki ngann be'gi ki ngann be'gi, elta, iləmbər Poyta ki maji ki ojido konbe lə Luwə. Njendo'gi li'ə ki do'gi gidə in joo in si'ə nan'ti. ² Taa, dene'gi madi ki ndəki Jeju tuwə ndil'gi ki majel do'de'ti kə ge, in ki adi'de lapiya do monyi'gi'ti lə'de ge kin kaa in non to. Adi in Mari ki Magidala ki ndəki Jeju tuwə ndil'gi ki majel siri do'a'ti kə kin num, ³ Jann ki ne Suja, ki in dingəm ki njengəm nya lə Erodī kin num, Sujann num, taa ndəgi dene'gi ki rangi ngayn bay to. In kin ə in dene'gi ki njera ki Jeju ki nyakingə'gi lə'de.

Kujita ki do njeduw nya'ti

(Mat 13.1-9; Mrk 4.1-9)

⁴ Bulə de'gi ki in ki bebo'gi ki dangi dangi kawinan ki do Jeju'ti, ə Jeju el'de kujita madi ene: ⁵ «Njendəo kare aw kadi duw ko nya. Ningə do'kagilo ki a ilə'n ko nya, kandi ko'gi madi tosi do row'ti, adi de'gi njiyəi do'ti, yəl'gi turi kaki. ⁶ Kandi ko'gi madi tosi dənangi wor'ti, adi loki mbi'ə'gi ene n'tei ningə təli tuti kurum, tado loki səl ki kadi uləi ngirə'de'ti goto. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi togi se'de nan'ti, təli ndəmi'de mbəl. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dənangi'ti ki maji, adi togi, kandi'de tei. Do'a ki kare andi asi bu bu.» Nga ningə Jeju tolta ta lə'ne kin ene: «De ki aw mbi'ne tado koo'n do ta ningə, kadi oo do ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju el'n ta me kujita'ti

(Mat 13.10-17; Mrk 4.10-12)

⁹ Njendo'gi læ Jeju dæji'æ eyina ke kujita kin me'æ in ri wa? ¹⁰ Ə Jeju ilæ'de'ti ene: «Ingi, Luwæ te ki dɔ nya ki to lo kiyæ'ti ki ɔjido Konbe læ Luwæ adi in gæri, nan ndægæ'gi, nya kin in ki kɔji'de ki kujita, tado kadi:

“Re kum'de oo lo maji kaa oyi nya el,
Mbi'de oo dɔ ta maji kaa gæri me'æ el.*”»

Jeju ɔr me kujita ki dɔ njeduw nya'ti

(Mat 13.18-23; Mrk 4.13-20)

¹¹ Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Kujita kin, me'æ ə to kin: Kandi ko, in ta læ Luwæ. ¹² In ki tosi dɔ row'ti, in de'gi madi ki oyi ta læ Luwæ, ningæ Su re ɔr ta ki oyi kakin me'de'ti kɔ, nan to panyata in uni me'de adi Jeju kadi ingæi kaji. ¹³ Kandi ko ki tosi dɔnangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwæ ningæ, taai ki rɔnel, nan lo kadi ta kin ulæ ngiræ'ne me'de ngan goto. Uni me'de ngonn kagilo ki nden be par, nan loki kon'gi rei ningæ, inyæi go kunme læ'de kɔ. ¹⁴ Kandi ko ki tosi dann konn'ti, in de'gi ki oyi ta, nan go'ti, me ki ra sururu, ki nya maji'gi, ki koo maji rɔ ki dɔnangi'ti ne ɔgi'de kadi tɔgi gangi me kunme'ti læ'de ə gæsiræi. ¹⁵ Ningæ kandi ko ki tosi dɔnangi'ti ki maji, in de'gi ki oyi ta læ Luwæ ki ngar me'de ki maji, ngarme ki rɔta'ti, ningæ ngæmi me'de'ti, uwæi tɔgi'de ba, adi kandi kulæ læ'de te.

Kujita ki dɔ kunj'i'ti

(Mrk 4.21-25)

¹⁶ «De a indæ por lambi'ti kadi dow ngo dɔ'ti el, taa indæ ginn tiræ'ti el tɔ. A indæ dɔ nya'ti taa, kadi de'gi uri kæy ningæ, oyi lo ki kunj'æ. ¹⁷ Nya ra ki gidi kuwæ, ki ginn'æ a te el goto. Tado nya ki to lo kiyæ'ti, ki ginn'æ a te el goto tɔ. ¹⁸ Maji kadi uri mbi'se maji oyi dɔ ta ki isi oyi, um kadi oyi ki non be el. Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'æ dɔ'ti bay. Nan de ki nya li'æ goto kaa, in ki ndikiri inbe ki indæ me'ne dɔ'ti kin kaa, a tai ji'æ'ti inbe bay.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi

(Mat 12.46-50; Mrk 3.31-35)

¹⁹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei kadi n'oyi'æ, nan lo kadi tei rɔ'a'ti goto tado bulæ de'gi ki in ngayn. ²⁰ Ə eli'æ taa eyina: «Kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, gei koyi nu.» ²¹ Ningæ Jeju tæl el'de ene: «Kon'm ki ngannkon'm'gi ə in de'gi ki oyi ta læ Luwæ, ningæ tæli rɔ'de go'ti, ə rai kulæ.»

Jeju ndangi næl adi ra lokati

(Mat 8.18, 23-27; Mrk 4.35-41)

²² Ndo kare, Jeju ala me to'ti in ki njendo'gi læ'ne, ningæ el'de ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowæ'ti ki kare.» Ningæ awi. ²³ Loki isi ɔsi to isi gangi ba kin ningæ, Jeju to bi kanum. Ə næl kibo ngayn osi dɔ ba'ti, ra adi mann rɔsi to, in ta koy'ti. ²⁴ Lo kin'ti, njendo'gi rei ki rɔ Jeju'ti, ndæli'æ ki non ta'de'ti eyina: «Njendo de'gi, Njendo de'gi, j'isi j'oyi!» Loki Jeju ndæl, ndangi næl'gi ki pungum mann'gi adi tæli toi keke, lo to jijiji. ²⁵ Ningæ el njendo'gi ene: «Kunme læ'se to ra be tɔ bay æ?» Nga ningæ bol ra'de, nya kin æti'de bol ngayn adi dæji nan ta dann'de'ti

* 8:10 8.10 Ejay 6.9

eyina: «De inbe kam in nan ə nəl ki mann kaa el'de ta par ə təli rə'de go'ə'ti be wa?»

*Jeju tuwə ndil'gi ki majel do dingəm'ti kare be
(Mat 8.28-34; Mrk 5.1-20)*

²⁶ Jeju ingi ki njendo'gi lə'ne rei tei donangi'ti ki Gerasa, ki ra ta be'ti ki Galile. ²⁷ Loki Jeju in me to'ti ur ki nanga ningə, dingəm kare ki me be'ti ki Gerasa, in non re ki rə Jeju'ti. In dingəm ki ndil'gi ki majel rai'ə. Asi dokagilo ngayn, dingəm kin ulə ku rə'ne'ti el num, isi be me kəy'ti el num. Lo kis'ə in do'badig'i'ti par. ²⁸ Loki oo Jeju ningə, osi nangi nja'a'ti, ningə elta ki ndu'ne ki boi ene: «Jeju, ki Ngonn lə Luwə ki njekisi do nya'gi'ti pəti, in ri ə ge rə'm'ti wa? Nja'i ba, adi'm kon el.» ²⁹ El be tado Jeju adi ndu'ne ndil ki majel kadi te rə dingəm'ti kin kə. Nja ngayn ndil ki majel kin in ki dingəm kakin ningə ra'a. De'gi do'i'ə ki kulə gindi ge, uləi kangila gindi nja'a'ti ge, nan gangi kulə gindi'gi kin riw riw ə təti kangila gindi'gi kin nosi nosi rə'ne'ti kə, ningə ndil'gi ki majel osi'ə adi aw ki dilələ dilələ. ³⁰ Ə Jeju dəj'ə ene: «Tə'i nan nan?» Anyi ilə Jeju'ti ene: «Tə'm nan bulə njero'gi.» Tado ndil'gi ki majel ngayn uri me'ə'ti. ³¹ Lo kin'ti, ndil'gi ki majel kakin nonyi do Jeju'ti kadi adi'de n'awi bolobe'ti ki do'boy'o goto. ³² Bulə kəsongi'gi rai lo'ti kin non ra soi nya do mbal'ti, ə ndil'gi ki majel kakin nonyi do Jeju'ti kadi adi'de n'awi me'de'ti. Anyi Jeju adi'de tarow kadi awi me'de'ti. ³³ Ndil'gi ki majel tei me dingəm'ti, awi uri me kəsongi'gi'ti kakin. Ningə nyi, kəsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³⁴ Loki de'gi ki njengəm kəsongi'gi oyi nya ki ra nya kin ningə, anyinan awi me bebo'ti ki ngann be'gi, ori poy nya ki ra nya kin de'gi. ³⁵ De'gi tei ai kadi n'oyi nya ki ra nya kin. Be ə, loki rei tei rə Jeju'ti ningə, oyi dingəm ki ndil'gi ki majel tei me'ə'ti kakin, isi nja Jeju'ti. Oyi'ə kadi isi ki ku rə'ne'ti, ki hangal ki maji, adi əti'de bol. ³⁶ Nje ki rai lo nya'ti ki ra nya kin, ori madi'de'gi poy'o, toji row ki dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kin ingə'n lapiya. ³⁷ Lo kin'ti non be, de'gi ki donangi Gerasa'ti, bol təl'de, adi dəji Jeju kadi inyə donangi lə'de ə aw. Ə Jeju al me to'ti, təl gogi. ³⁸ Dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel do'a'ti kə kakin dəji Jeju kadi n'aw si'ə, nan Jeju tuwə. ³⁹ Ene: «In təl aw be, or poy nya'gi pəti ki Luwə ra sə'i kin adi de'gi oyi.» Be ə, dingəm aw iləmbər nya ki Jeju ra si'ə kin me bebo'ti ba pəti.

*Ta lə ngonn lə Jayrusi ki dene ki ta lə dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Mrk 5.21-43)*

⁴⁰ Loki Jeju təl re, bulə de'gi uwəi'ə ki rə'de maji, tado pəti isi nginəi'ə. ⁴¹ Ningə nyi dingəm kare ki to'a nan Jayrusi, ki in njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi in non re. Re osi nja Jeju'ti, non do'a'ti kadi re aw be lə'ne. ⁴² Kadi aw be lə'ne tado ngonn'o ki dene ki in kareba, bal'a in do'gi gidə in joo to ta koy'ti. Loki Jeju isi aw, bulə de'gi mborei'ə ki yo ge ki ne ge, lo kərkon goto. ⁴³ Dann bulə de'gi'ti kin, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal do'gi gidə in joo in non. Dene kin tuji nyakingə lə'ne kə pəti ji njera de'gi monyi'ti, nan de ki kadi ad'a lapiya goto. ⁴⁴ Dene re ndəkba rə Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, o'di ta ku lə Jeju par ə, tanan'ti non, mosi gangi rə'a'ti. ⁴⁵ Low'ə'ti non Jeju dəji ene: «Nan ə o'di'm wa?» Ningə de'gi pəti manji'ə'ti eyina n'odi'ə el. Nga ə Piyər el'ə ene: «Burəbe, in de'gi ki rosi gid'i, ə mborei nu ki yo ge ki ne ge kin ə

odi nu.» ⁴⁶ Nan Jeju ene: «De madi odi'm, m'gər kadi togi te ro'm'ti.» ⁴⁷ Loki dene oo kadi nya ki n'ra kin Jeju gər ningə, dadi par par, osi nja Jeju'ti. Ningə takum de'gi'ti pəti, ɔr go nya ki ra adi n'od'n Jeju kin. Taa, ɔr'de go kingə ki ingə lapiya tanan'ti non par kin to. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de kare in be læ njekundo keykawnan læ Juwipi'gi re. Re el Jayrusi ene: «Ngonn'i oy, in ndoɟi Njendo de'gi el nga.» ⁵⁰ Nan Jeju ki oo do ta kin el Jayrusi ene: «Adi əti bol el, un me'i par, ə a aji.» ⁵¹ Loki rei tei me kəy'ti, Jeju inyə tarow adi de ur kəy go ngonn'ti el. Adi Piyər num, Jan num, Jaki num, baw ngonn ingi ki kon ngonn num to par ə uri si'ə kəy go ngonn'ti. ⁵² De'gi pəti nonyi ge ndingəi ro'de ge tado ngonn, nan Jeju el'de ene: «Nonyi el, ngonn oy el, to bi to to.» ⁵³ Anyi uwəi Jeju kogi, tado gəri kadi ngonn oy. ⁵⁴ Nan Jeju uwə ji ngonn, ningə bar'a ene: «Ngonn'm ki dene, ində taa.» ⁵⁵ Lo kin'ti, ngonn ki dene tosi ndəl, ndil'ə re ro'a'ti adi ində taa tanan'ti non. Anyi Jeju dəji'de kadi adi'ə nya so. ⁵⁶ Nya kin ra bol njekojo'gi ngayn. Nan Jeju un ndu'ne kadi eli taa de madi el.

9

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki doɟi gidə in joo
(Mat 10.1-9, 11-14; Mrk 6.6-13)

¹ Jeju bar njendo'gi ki doɟi gidə in joo, adi'de togi konbe do ndil'gi ki majel'ti pəti, taa kadi aji nje monyi'gi to. ² Jeju ulə'de kadi iləi mbər Poyta ki maji ki oɟido konbe læ Luwə, taa kadi adi lapiya de'gi to. ³ Ningə el'de ene: «Uni nya madi tado do row el num, uni kagi tosi el num, uni bol el num, uni mapa el num, uni nar el num, taa kadi ai ki ku ro'se joo el num to. ⁴ Ə me kəy ki ra ki uri'ti ningə, a si səm'ti non biti kadi awi. ⁵ A re de'gi ki me be'ti pəti uwəi'se ki ro'de'ti el ningə, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti*, kadi to to nya ndəji ndu'de.» ⁶ Njendo'gi iləi do'de ai ki do'be do'be, iləi mbər Poyta ki maji taa aji njemonyi'gi ki lo lo to.

Ta ndoɟi Erodi do Jeju'ti
(Mat 14.1-2; Mrk 6.14-16)

⁷ Erodi ki in nje konbe donangi'ti ki Galile, oo poy nya'gi ki isi rai nya. Loki oo ningə, ta ndoɟ'o do Jeju'ti, tado de'gi madi eli eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti.» ⁸ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekelta ki ta Luwə'ti ə te.» Nje ki rangi bay eli eyina: «In de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki kete'gi kin ə ki kare ində taa dann njekoy'gi'ti.» ⁹ Lo kin'ti Erodi el ene: «Jan, in m'inbe ə ndokki madi gangi do'a, nga in nan bay ə m'nji m'oo ta'gi ki be kin do'a'ti wa kaa m'gər el.» Anyi sangi kadi n'oo Jeju.

Jeju adi nyakuso dingəm'gi dər mi soɟi
(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44)

¹⁰ Loki njekawkulə'gi təli non rei ningə, ɔri Jeju poy nya'gi ki rai adi'ə oo. Ə Jeju ɔr'de, aw se'de gədikare kadi bebo'ti ki bari'ə Betisayda. ¹¹ Nan bulə de'gi gəri go'de, adi ai go'de'ti. Jeju uwə'de ki ro'ne'ti,

* 9:5 9.5 Ta læ kində bu ki nja'ti kə ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki do'ti ki in ginn'ti nanga.

el'de ta ki dɔ Konbɛ'ti lɔ Luwə, taa aji nje'gi ki sangi lapiya lɔ rɔ'de tɔ. ¹² Ningə loki kadi aw to ur, njendo'gi ki dɔgi gidə in joo, rei rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Inyɛ bulə de'gi kam adi awi ki ngannbɛ'gi'ti ki lo ndɔɔ'gi'ti sangi lo to ge ki nyakusɔ ge, tado lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti.» ¹³ Nan Jeju el'de ene: «Inbɛ'gi adi'de nya soi.» Ə njendo'gi eli eyina: «J'aw ki mapa mi ə kanji joo inbe be tɔ par, adi re in be el wa ningə kadi j'inbe j'aw ji ndogi mapa tado lɔ bulə de'gi kin pəti wa ta.» ¹⁴ Dingəm'gi asi dər mi low'ə'ti non. Nan Jeju el njendo'gi ene: «Adi'de sii nanga, uwəi nan asi dɔ mi dɔ mi be.» ¹⁵ Njendo'gi rai toki Jeju el'n'de, adi adi'de sii nanga pəti. ¹⁶ Ə Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, ningə un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakusɔ kin. Go'ti, Jeju uwə mapa'gi kakin gangi nan'ti, ə təl'n adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. ¹⁷ De'gi pəti soi nya ndanni maji. Ningə, njendo'gi oyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo bay.

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti
(Mat 16.13-21; Mrk 8.27-31)

¹⁸ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə gədikare, njendo'gi li'ə in si'ə nan'ti, ə Jeju dəji'de ene: «Bulə de'gi isi elita ki dɔ'm'ti toki m'in nan wa?» ¹⁹ Ə iləi'ə'ti eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi, nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekeltakita Luwə'ti ki kete kin, ə in ki kare dann'de'ti ində taa dann njekoy'gi'ti.» ²⁰ Ningə Jeju el'de ene: «Nga inbɛ'gi ki dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?» Anyi Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» ²¹ Jeju ilə ndu'ne ki togi'ne kadi elita kin de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne taa lo koy'ti
(Mat 16.24-28; Mrk 8.34-9.1)

²² Jeju ilə dɔ ta'ti kin ene: «Maji kadi Ngonn de ingə kon ngayn, ngatogi'gi lɔ Juwipi'gi, ki kibo'gi lɔ njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi a mbəti'ə. De'gi a toli'ə, nan ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o ningə, a te lo koy'ti.» ²³ Go'ti, Jeju el de'gi pəti ene: «Re de madi ndigi njiyɛ go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi ndɔ'gi kare kare pəti inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁴ Toki rɔta'ti, de ki ge kaji rɔ'ne n'inbɛ dɔnangi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, a aji rɔ'ne tɔ. ²⁵ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan kadi inbe ilə rɔ'ne kɔ eke tuji rɔ'ne ningə, maj'a to ra be wa? ²⁶ Toki rɔta'ti, re rɔ de madi sol'ɔ tado lə'm, eke tado ta lə'm ningə, m'in Ngonn de kaa, m'a m'ra rɔsɔl dɔ'a'ti tɔ, ndɔ'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə'm, ki me toji'ti lə Bai, ki me toji'ti lə malayka'gi ki ari njay.» ²⁷ Toki rɔta'ti adi m'el'se, de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə, a oyi Konbɛ lɔ Luwə taa.

Jeju mbəl rɔ'ne
(Mat 17.1-8; Mrk 9.2-8)

²⁸ Ndo jijoo go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ɔr Piyər num, Jan num, taa Jaki num tɔ, ə al aw se'de dɔ mbal'ti kadi n'elita ki Luwə. ²⁹ Loki Jeju isi elta ki Luwə ningə, takum'ə mbəl, taa ku li'ə təl nda bal bal tɔ. ³⁰ Ningə low'ə'ti non, dingəm'gi joo a eli si'ə ta. Dingəm'gi kakin in Moji in ki Eli. ³¹ Tei me toji'ti, a eli si'ə ta ɔjidɔ kaw ki a aw Jerujalem'ti kadi oy, təl'n ta kulə lə'ne. ³² Piyər in ki madi'ne'gi, fi təl'de kanum. Ə loki

ene n'ndəli ningə, oyi tɔji lə Jeju ki dingəm'gi ki joo ki rai si'ə. ³³ Loki dingəm'gi kakin inyəi Jeju ə isi awi ningə, Piyər el Jeju ene: «Njendo, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə ki kare in yan Eli tɔ.» Piyər gər me ta ki isi el kin el. ³⁴ Ə loki a elta to kel ba bay ningə, kilndi in re dow dɔ'de bigum. Lo ki kilndi isi dow dɔ'de kin, bol tɔl njendo'gi. ³⁵ Lo kin'ti, ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, in ə in de ki m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ³⁶ Go ndu ta'ti kin, Jeju təl nanyi ki kar'ne ba, de oo de madi ki rangi kad'a'ti el. Njendo'gi ngəmi ta'de, taa de madi kare ki dann'de'ti non, ki ndɔ'a'ti kin elta dɔ nya'gi'ti ki oyi kin goto.

Jeju aji ngonn ki ndil ki majel ra'a
(Mat 17.14-18; Mrk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ki mutə in dɔ mbal'ti isi uri ki nanga ningə, bulə de'gi ngayn tiləi kum'ə. ³⁸ Ningə dann bulə de'gi'ti kakin, dingəm kare un ndu'ne ki taa ene: «Njendo de'gi, m'non ki dɔ'i'ti kadi gon ngonn'm kin adi'm, tado in ki kar'ne ba ji'm'ti. ³⁹ Dɔkagilo'gi madi ningə, ndil ki majel a uwə, ra'a adi ur kol, ə yək'ə ki tɔgi'ne, adi pulum taa uwə jugi jugi. A ad'a kon ratata, to nya ki a inyə el be bay taa təl inyə. ⁴⁰ Be ə, m'dəji njendo'gi lə'i kadi tuwəi ndil ki majel kin dɔ'a'ti kɔ, nan asi el.» ⁴¹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, ke kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann bay taa wa? Re ki ngonn'i rɔ'm'ti ne.» ⁴² Loki ngonn isi re ndəkba ki rɔ Jeju'ti ningə, ndil ki majel kakin un'ə, ɔ'tɔ nanga, yək'ə ki tɔgi'ne, nan Jeju ndangi ndil ki majel ki tɔgi'ne ad'a te rɔ ngonn'ti, adi ngonn ingə lapiya, ningə təl si'ə adi baw'a. ⁴³ Lo kin'ti, de'gi pəti, ndil'de te anyi ur kaki ɔjido tɔgi Luwə ki əti bol kin.

Jeju təl el bay kadi n'a n'oy
(Mat 17.22-23; Mrk 9.30-32)

Loki de'gi pəti, nya'gi pəti ki Jeju ra, əti'de bol, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: ⁴⁴ «Oyi ta ki m'aw to m'el'se kin maji: A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti.» ⁴⁵ Nan njendo'gi gəri me ta kin el. Ta kin to ki ndəmə ba kadi gəri me'ə el. Ningə boli kadi dəji ta Jeju dɔ'ti tɔ.

Jeju un ta lə ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi lə'ne
(Mat 18.1-5; Mrk 9.33-37)

⁴⁶ Njendo'gi uləi ngirə manjinan ta'ti kadi n'gəri ke nan dann'de'ti ə in kibo wa? ⁴⁷ Jeju gər ta ki me'de'ti, adi un ngonn ki du, ur'ə ad'a ra gədi'ne'ti, ⁴⁸ ningə el'de ene: «Re de madi uwə ngonn ki be kin ki rɔ'ne'ti me tɔ'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm ki rɔ'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, in njekulə'm ə uwə ki rɔ'ne'ti.» Toki rɔta'ti, de ki in ə in ki du ngayn dann'se'ti, in de'ə kin ə in kibo dann'se'ti.

De ki in nje kosi'm ta el in de lə'm
(Mrk 9.38-41)

⁴⁹ Jan un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki a tuwə ndil'gi ki majel me tɔ'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'ɔg'ɔ dɔ ra nya kin, tado in njiyə se'je go'i'ti el.» ⁵⁰ Nan Jeju ilə'ti ene: «ɔgi'ə dɔ el, tado de ki ɔsi'se ta el in de lə'se.»

Ngonn be kare ki Samari'ti mbæti kuwə Jeju ki rɔ'ne'ti

⁵¹ Loki dokagilo nanyi ndəkba kadi a uni Jeju ai si'ə dɔran'ti, Jeju ilə ndu'ne kadi ri ri kaa n'aw Jerujalem'ti. ⁵² Be ə, ulə njekawkulə'gi non'ne'ti kete. Njekawkita'gi awi, uri me ngonnbe'ti ki *Safari kadi rai go re lə Jeju kete. ⁵³ Nan de'gi ki ngonn be'ti kakin mbeti kuwə Jeju ki rɔ'de'ti tado isi aw ki Jerujalem. ⁵⁴ Loki njendo'gi li'ə, Jaki ingi ki Jan oyi ta kin ningə, eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndigi kadi ji dɔji por j'ad'a in dɔran'ti, osi dɔ'de'ti, row'de kɔ wa?» ⁵⁵ Ə Jeju təl kum'ne rɔ'de'ti, ndangi'de ene: Ndil ki ində ta me'se'ti kin ke in gəri in ndil ki to tanan bann wa? ⁵⁶ [Tado Ngonn de re kadi to kaji de'gi um kadi tuji de'gi el.†] Ningə uni row, ai ngonn be'ti ki rangi.

Kun go Jeju

(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Loki in dɔ row'ti, de madi el Jeju ene: «M'a m'un go'i lo'gi pəti ki a awi'ti.» ⁵⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be to'de, ə yəl'gi ai ki kəy lə'de tɔ, nan m'in Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə dɔ'm'ti el.»

⁵⁹ Go'ti, Jeju el de ki rangi ene: «Un go'm.» Ningə de kakin el ene: «Burəbe, adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.» ⁶⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de, nan in aw iləmbər Konbe lə Luwə.» ⁶¹ In ki rangi bay el ene: «Burəbe, m'a m'un go'i, nan m'dəji' kadı adi'm tarow adi m'aw m'el'ta ki kadi j'inyəi'n nan ki nje ki me kəy'ti lə'm bay taa.» ⁶² Ə Jeju el'ə ene: «De ki uwə dɔ kosi mangi, ə təl ilə rəti gogi ningə, de'ə kin Konbe lə Luwə in ki ta tɔ'a el.»

10

Jeju ulə njendo'gi dɔ siri gidə in joo

(Mat 9.37-38, 10.7-16; Mrk 6.8-11; Luk 9.3-5)

¹ Go nya'gi kin, Jeju mbæti njendo'gi ki rangi dɔ siri gidə in joo, ningə ulə'de joo joo ki bebo'gi ki lo'gi ki dangi dangi ki oji kadi re inbe a awi'ti. ² Ningə el'de ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan Njekujə'gi in ngayn el. Ə dɔji be nje ko kadi ulə ki njekujə kə'gi me ndɔɔ'ti. ³ Ningə ki ngəsine kin, osi row'ə ai! M'ulə'se to ngann bati'gi be dann jagum'gi'ti. ⁴ Uni nar el num, uni bɔl el num, uni sa nja'se el num tɔ. Taa rai row'ə ta lapiya ki ra'ti el num tɔ. ⁵ Kin ə ai kadi uri me kəy'ti madi ningə, nya ki dokete, eli eyina: “Lapiya ki dɔ me kəy'ti kin.” ⁶ Ningə kin ə re de ki nje ndigi lapiya isi me kəy'ti kin non ningə, lapiya lə'se a aw ki dɔ'a'ti. A re de goto ningə, lapiya lə'se a təl ki rɔ'se'ti tɔ. ⁷ Sii me kəy'ti ki uwə'se ki rɔ'ne'ti kin non, nyakusɔ ki adi'se ə sɔi, mann ki adi'se ə anyinan. Tado de ki ra kulə, maji kadi ingə nyakugəgoji lə'ne. Uri kəy joo el. ⁸ Kin ə re uri me be'ti, ə be uwə'se ki rɔ'ne'ti be nje nya ki adi'se ə sɔi par. ⁹ Re de'gi ki monyi ra'de in me be'ti kin non ə, aji'de. Ə eli de'gi ki me be'ti eyina: “Konbe lə Luwə in ndəkba ki rɔ'se'ti.” ¹⁰ A re uri me be'ti, ə de'gi ki me be'ti kin uwə'se ki rɔ'de'ti el ningə, tei ki taga tambalo'ti, ə eli eyina: ¹¹ “Bu ki me be'ti lə'se ki nanyi ginn sa nja'je'ti kaa, j'ində kɔ gogi j'adi'se. Ningə kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba.” ¹² Ə kadi m'el'se toki rɔ'ta'ti m'adi in gəri toki ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ be'ti kin a utə yan Sodom sanyi*.

† 9:56 9.56 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. * 10:12 10.12 Lo tum ginn nya'gi 19.24-28

¹³ «Kumtondoo in læ'i in ðebo ki Korajen! Kumtondoo in læ'i in ðebo ki Betisayda! Nyakõji'gi ki rai nya ðe læ'se kin, re in Tir'ti ki Sidon'ti æ nya'gi kin rai nya me'ti be æ, de'gi ki me'ti, a inyæi kulæra'de'gi ki majel kõ mayinu. Re a ulæi ku kuwæ ndo rõ'de'ti, sii bu'ti. ¹⁴ In tado kin wa, ndo gangi ta'ti æ, ta ki gangi ki do'se'ti a utæ Tir ki Sidon. ¹⁵ Nga ningæ in Kapernayim, oo kadi a un do'i taa biti kadi õdi doran, nan Luwæ a tæl sæ'i biti kaw'se'i koo†.»

¹⁶ Jeju tæl el njendo'gi læ'ne ðay ene: «De oo ta læ'se, in m'in æ de'æ kin oo ta læ'm. Æ de ki õsi'se ngærangi ningæ, in m'in æ de'æ kin õsi'm ngærangi tõ. Ningæ de ki õsi'm ngærangi æ, in njekulæ'm tõ æ õs'õ ngærangi.»

Tæl njendo'gi ki do siri gidæ in joo

¹⁷ Njendo'gi ki do siri gidæ in joo ki Jeju ulæ'de, tæli lo kulæ'ti ki ronel, ningæ eli Jeju eyina: «Buræbe, ndil'gi ki majel kaa, loki ji ðar tõi ningæ, ulæi do'de ginn tõi'je'ti.» ¹⁸ Jeju el'de ene: «M'oo *Satan in doran'ti õsi ki donangi'ti to tæl ndi be. ¹⁹ Ningæ m'adi'se tõi kadi njiyæi do lii'gi'ti, do nii'gi'ti, ki do tõi'gi'ti pæti ki njeban awi'n. Nya madi kare ki kadi a tuji'se goto. ²⁰ Nga ningæ kadi rai ronel tado kulæ ki ndil'gi ki majel ulæi do'de ginn tõi'se'ti kin el, nan kadi rai ronel tado tõ'se ki in ki ndangi me doran'ti taa.»

Ronel læ Jeju

(Mat 11.25-27)

²¹ Dokagilo'æ'ti non, Ndil Luwæ ra adi ronel rõi me Jeju, adi el ene: «M'ulæ tõi do'i'ti, Bai, in Buræbe ki nje doran ki donangi. M'ulæ tõi do'i'ti tado iyæ kum nya kin njetær'gi ki nje nyagær'gi, ningæ in te kum'æ adi nje ki de'gi gæri do'de el. Bai, in inbe æ in ndigi kadi to to be. ²² Nya'gi pæti, in Bai æ adi'm'de, ningæ de ki kadi gær Ngonn goto, Baw'a ki kar'ne ba par æ gær'æ, taa de ki gær Baw kaa goto tõ, Ngonn'õ ki kar'ne ba par æ gær'æ, æ de ki Ngonn inbe te ki do Baw'ne ad'a tõ par æ a gær'æ.» ²³ Go'ti, Jeju tæl kum'ne ki do njendo'gi el'de ki kar'de ba ene: «In nje majikur tado nya ki kum'se oo kin! ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwæ'ti ngayn ki ngar'gi ngayn ndigi kadi n'oyi nya ki kum'se oo kin, nan lo kadi kum'de oo goto, ndigi kadi mbi'de oo do ta ki mbi'se oo kin, nan lo kadi oyi do'a goto.»

Kujita do de'ti ki Samari ki nje memaji, ki in Juwipi el

(Mat 22.34-40; Mrk 12.28-31)

²⁵ Njendo ndukun kare indæ taa, ningæ dæji ta kare Jeju to ta kuwæ nan ki ta ene: «Njendo de'gi, in ri æ maji kadi m'ra kadi to m'ingæn kaji ki biti ki non'ti wa?» ²⁶ Æ Jeju el'æ ene: «In ta ri æ ndangi me ndukun'ti wa? Æ go gær'æ læ'i in bann wa?» ²⁷ Ningæ njendo ndukun kakin ilæ Jeju'ti ene: «A in ndigi Buræbe Luwæ læ'i ki ngarme'i ba pæti, ki ndil'i ba pæti, ki tõi ba pæti, ki ta mær læ'i ba pæti. Ningæ a ndigi de mad'i to darõ'i inbe be tõ†.» ²⁸ Æ Jeju el'æ ene: «Ta ki m'dæji, ilæ'm'ti maji ki dum. Æ in ra be, ningæ a ingæ kaji.» ²⁹ Njendo ndukun sangi kadi n'tõi toki n'in de ki dana, adi tæl dæji Jeju ene: «Nan æ in de madi'm wa?» ³⁰ Æ Jeju el'æ ene: «Dingæm kare in Jerujalem isi aw Jeriko, ningæ õsi ji kaya'gi'ti ki nje gangi row, adi taai nya'gi li'æ pæti ji'æ'ti, tindæi'æ adi to ta

koy'ti, ningə inyəi'ə ə ɔti awi. ³¹ Go'ti ningə, njekujənyamosi kadikare in non re te do'a'ti, nan loki oo'ə, gangi sanyi aw lo lə'ne. ³² Go'ti, de ki ginn koji'ti lə Lebi kare in non re to, nan loki oo dingəm kakin ningə, gangi sanyi aw lo lə'ne. ³³ Go'ti ningə, de ki Samari'ti kare ki isi aw mbah in non re te do dingəm'ti kakin. Loki oo'ə, oo kumtondoo li'ə ki rota'ti. ³⁴ Be ə, re ro'a'ti, ur hu ki yiwi kandi nju ta do'ti, do'n do li'ə, ningə un'ə ində do koro'ti lə'ne, aw si'ə lo to mbah'gi'ti, ində kum'ne go'ə'ti. ³⁵ Lo ti go'ti, dingəm ki Samari'ti kakin or nar ki asi ra kulə ndo joo adi nje kində kum'ne go kəy to mbah'gi'ti, ningə el'ə do'ti ene: "Ində kum'i go'ə'ti maji, a re nya ki ində'n kum'i go'ə'ti, aldə in ki mad'i kin ningə, ndo təl'm ə, m'inbe m'a m'ugə'i." ³⁶ Ningə Jeju dəj'ə ta do'ti ene: «Dann de'gi'ti ki mutə kin, in ki ra ə in madi dingəm ki kaya'gi ki nje gangi row gangi'ə kin wa?» ³⁷ Ningə, njendo ndukun ene: «In in ki oo kumtondoo li'ə kin.» Nga ningə Jeju el'ə ene: «Re in be ningə, in kaa kadi aw, ə in ra be to.»

Jeju aw be lə Marti in ki Mari

³⁸ Jeju in ki njendo'gi lə'ne in do row'ti rei tei ngonn be'ti kare be ningə, dene madi ki to'a nan Marti uwə Jeju ro'ne'ti me kəy'ti. ³⁹ Marti aw ki ngonnkon'ne ki dene ki to'a nan Mari non. Ə ngonnkon'a kakin re isi nangi nja Burəbe Jeju'ti, sii oo do ta ki Jeju isi el. ⁴⁰ Nan Marti ra ta ngann kulə'gi'ti, nja'a ɔdi nangi el, aw yo ge ki ne ge. Ningə te pati, re el Jeju ene: «Burəbe, ra bann ə ngonnkon'm ki dene Mari inyə'm adi m'ra ta kulə'gi'ti ki kar'm ba be kaa usi el par wa? El'ə adi re ra sə'm kulə'gi.» ⁴¹ Ə Burəbe el Marti ene: «Marti, Marti, me'i osi nanga el, adi aw ki yo ge ki ne ge tado nya'gi ngayn. ⁴² Nan nya ki soti in kareba. Ningə Mari mbəti nya ki maji utə nya'gi pəti. In nya ki de a taa ji'ə'ti el.»

11

Jeju ndo njendo'gi row kelta ki Luwə (Mat 6.9-13)

¹ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə lo madi'ti. Loki elta ki Luwə ginn'ə gangi ningə, njendo li'ə kare el'ə ene: «Burəbe, ndo'je kelta ki Luwə toki Jan Batisi ndo'n njendo'gi lə'ne kin be to.» ² Ə Jeju el'de ene: «Loki sii elita ki Luwə ningə, kadi eli eyina:

“Baw'je,

Kadi de ki ra gər to'i toki in Luwə,

Kadi Konbe lə'i re.

³ Adi'je nyakusə'je ki asi ta'je ki ndo'gi ndo'gi.

⁴ Inyə go majel'gi lə'je kə, tado j'inbe kaa,

J'inyə'n go majel lə de'gi pəti ki rai se'je majel kə to.

Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el.”»

⁵ Anyi Jeju təl el'de bay ene: «Kin ə, de kare dann'se'ti ge be, aw ki madi'ne non, ə in dann lo'ti aw ində takəy do'a'ti ene: “Madi'm, tunə'm mapa mutə, ⁶ tado madi'm kare in mbah'ti re te do'm'ti, nan nya ki kadi m'ra'n'ə mbah goto.” ⁷ Ə re mad'a kakin to ki kəy non ene: “Ndoji'm el, takəy in ki kuti nga, ningə j'in ki ngann'm'gi ji to nanga to, um lo kadi m'a m'ində taa m'ad'i mapa goto.” ⁸ M'el'se kadi in gəri, kin ə re ində taa ad'a mapa kin tado k'in madi nan lə'de el kaa, a ində taa kadi ad'a nya'gi pəti ki ge, tado takəy ki a ində ki nja nan'ti nan'ti

kin. ⁹ Ningə m'in, m'el'se: Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ¹⁰ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tō. ¹¹ Baw ngonn ki ra dann'se'ti ə ngonn'o dəj'ə kanji ningə a un lii yo taa ad'a wa? ¹² Eke kadi ngonn'o dəj'ə kaw, ə a un nii yo ad'a kaa goto tō. ¹³ Kin ə ingi ki in de'gi ki kuləra'se majel kin mindi ə in gəri kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə, ra bann be ə, Baw'je ki isi dōran'ti taa kin taa, a adi Ndil Luwə de'gi ki dəji'ə el wa?»

Jeju in ki ndil'gi ki majel

(Mat 9.32-34, 12.22-30; Mrk 3.22-27)

¹⁴ Ndo kare Jeju tuwə ndil ki majel ki in me dingəm'ti ningə ra'a adi elta el. Loki ndil ki majel te ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta, adi əti bulə de'gi bol ngayn. ¹⁵ Ningə de'gi madi eli eyina: «In ki tog'i lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ¹⁶ Ə nje ki nungi, kadi nanyi'ə'n'ə ningə, dəji'ə kadi ra nyakoji madi kare ki in dōran'ti adi'de n'oyi. ¹⁷ Nan Jeju gər mərta lə'de bəti, adi el'de ene: «Kin ə, de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dōnan'ti rōi nan ə, konbe'ə kin a tuji, ningə kəy'gi a budi dōnan'ti mur mur tō. ¹⁸ Kin ə re Satan inbe adi de'gi li'ə təli dōnan'ti rōi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. M'el be tado eli eyina in ki tog'i lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel. ¹⁹ Kin ə re m'in m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ki tog'i lə Beljəbul ə, de'gi ki go'se'ti isi tuwəi'de ki tog'i lə nan nga? Ingi ə a gangi ta lə'se kin. ²⁰ Re in ki tog'i lə Luwə ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel ningə, toji kadi konbe lə Luwə re te rō'se'ti. ²¹ Kin ə de ki tog'ə in ngayn, ki aw ki nya rō'gi, ngəm takəy lə'ne ə, nya kare ki a ədi kadi nyakingə li'ə goto. ²² A re de madi ki tog'ə utə re ur go'ə'ti ə tət'ə rō ə, a əy nya rō'gi li'ə ki uwə kul'de kin pəti, taa a kanyi nyakingə'gi li'ə ki taa ji'ə'ti tō. ²³ De ki in sə'm el ningə, in nje ta lə'm, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje sanan nya kō tō.»

Təl re ndil ki majel lo kis'ə'ti gogi

(Mat 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majel te me de'ti ningə, aw ki yo ge ki ne ge diləlo'ti tado sangi lo kisi. Loki ingə lo el ningə, təl el ene: “M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki m'te'ti gogi.” ²⁵ Loki təl re ningə, ingə lo ki in ki ra maji, ndolo. ²⁶ Ə təl aw, əy ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, rei sii. Lo kin'ti, ji kisi lə de'ə kin a majel utə in ki kete inbe bay.»

Maji ki rōta'ti

²⁷ Loki Jeju a elta kin ba ningə, dene kare ilə ndu'ne dann bulə de'gi'ti ene: «Majikur in dō dene'ti ki nje koj'i ki nje kad'i mba.» ²⁸ Nan Jeju ilə'ti ene: «Majikur in dō de'gi'ti ki nje koo ndu Luwə ki nje təl rō'de go'ti yo taa.»

De'gi dəji nyakoji

(Mat 12.38-42)

²⁹ De'gi uwəi nan muki muki gidi Jeju'ti, adi Jeju el'de ene: «De'gi ki dəkagilo'ti ki bone kin in de'gi ki maji el. Dəji kadi to n'oyi nyakoji madi, nan nyakoji madi ki rangi ki de a ra ore'n dō nyakoji lə Jonasi, goto nga. ³⁰ Tado, toki Jonasi in nyakoji tado lə de'gi ki Ninibi'ti kakin ə*, Ngonn de a in nyakoji tado lə de'gi ki bone tō. ³¹ Ndo gangi ta'ti

* 11:30 11.30 Jonasi 3.3-5

ə, ngar ki dene ki holo a in ki de'gi ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta do'de'ti. Tado, in sanyi donangi'ti nu ə re kadi oo gosita lə Salomon†. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne ³² Ndo gangita'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa non de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta do'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kə‡. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne.

Kunji lə daro

(Mat 5.15; Mrk 4.21; Luk 8.16)

³³ «De a ində por lambi'ti kadi iyə eke dow ngo do'ti el, nan a ində do nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunjə. ³⁴ Kum de ə in lambi lə daro'a, re kum'i oo lo maji ningə, daro'i ba pəti in me kunji'ti. A kin ə re kum'i oo lo maji el ningə, daro'i in me lo ki diw'ti tə. ³⁵ Ə ində manji ro'i adi kunji ki awi'n ro'i'ti təl diw el. ³⁶ Kin ə re daro'i pəti in me kunji'ti ki kanji kadi ngonon lo ki diw ndəti kad'a ningə, daro'i a unji njay njay toki lambi a unji'n do'i'ti kin be tə.»

Jeju gangi ta do Parisi'gi'ti ki njendo ndukun'gi

(Mat 23.4,6-7,13,25-27,29-31,34-36)

³⁷ Loki Jeju elta tigə ningə, Parisi kare bar'a kadi aw so nya be lə'ne. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nyakuso'ti. ³⁸ Lo kin'ti, ta ndoji Parisi kakin ngayn kadi Jeju togi ji'ne kete non nyakuso'ti el. ³⁹ Nan Jeju el'ə ene: «In Parisi'gi, ki ne kin isi togi gidi kala mann ki gidi supira kuso nya adi ar, nan nyənn bogi ki mendul rosi me'se. ⁴⁰ In de'gi ki mbo, Luwə ra gidi nya, ə ra me nya tə. ⁴¹ Maji kadi adi ngarme'se ki kəy korəki kadikare'ti Luwə, ə nya'gi pəti a ari njay ki ro'se'ti.

⁴² «Kumtondoo in lə'se in Parisi'gi, tado ori nya kare dann ki do'gi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam'gi ki dangi dangi kadi ndiri tanyi, adi Luwə§, ningə indəi nja'se do nyara ki dana'ti ki do ndigi'ti lə Luwə. Ki rəta'ti, in kin ə in nya'gi ki maji kadi indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kə non be el. ⁴³ Kumtondoo in lə'se, in Parisi'gi, tado ndigi lo kisi ki kete non de'gi'ti me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, taa gəi kadi de'gi rai'de lapiya lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tə. ⁴⁴ Kumtondoo in lə'se ingi, tado toi to do'bad'i'gi ki nya ki toji kadi de gər'n'de goto, adi de'gi njiyəi ki do'de'ti non be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin'ti, njendo ndukun kare el Jeju ene: «Njendo de'gi, me ta'ti lə'i ki a el kin, in tə ə isi taji'je.» ⁴⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi tə, tado indəi nya ki əy ngayn do de'gi'ti, nan ngonon ji'se ki nden be kaa uni taa uwəi se'de nya ki kəy kin el. ⁴⁷ Kumtondoo in lə'se ingi ki isi indəi badi'gi lə de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki in baw'se'gi inbe'gi ə təl'i'de. ⁴⁸ Lo kin'ti, isi toji toki in ndigi ki baw'se'gi do kulə ra'de'ti ki rai, tado ingi tōli njekelta ki ta Luwə'ti, ningə ingi in nje kində do'bad'i'de'gi tə. ⁴⁹ In tado kin ə, Luwə elta me tər'ti lə'ne ene: “M'a m'ulə ki njekeltakita'm'ti ki njekawkulə'gi m'adi'de, ningə a tōli'de ge, a adi'de kon ge.” ⁵⁰ In be kadi dəji de'gi ki dokagilo'ti ki bone, mosi njekeltakita ki ta'm'ti ki buki kə lo kulə ngirə donangi'ti nu bit'i bone. ⁵¹ Mosi ki ulə ngirə do Abel'ti nu bit'i te'n do Jakari'ti, ki tōli'ə ngawdann lo'ti ki in ringiri kadikare'ti re Kəy'ti lə

† 11:31 11.31 1 Ngar'gi 10.1-10 ‡ 11:32 11.32 1 Ngar'gi 10.1-10 § 11:42 11.42 Lebitiki 27.30; Ndukun ki nja joo 14.22

Luwə*. In ki rōta'ti kadi de'gi ki dōkagilo'ti ki bone a udəi kōr nya'gi ki rai nya kin non Luwə'ti. ⁵² Kumtondoo in lə'se, ingi njendo ndukun'gi ki, tarow nyagər in ji'se'ti, ə inbe'gi uri me'ti el num, taa de'gi ki ndigi kur me lo'ti ki kadi gəri nya kaa, ɔgi'de num tɔ.»

⁵³ Loki Jeju te me kəy'ti kakin ningə, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi uləi ngirə ra tōgi dō Jeju'ti ge, dəji ta'gi ki dangi dangi ge. ⁵⁴ Sangi row me ta'gi kadi to n'ingəi ta ki go'ti el ta'a'ti ningə n'uwəi'ə'n'ə.

12

*Kelta ar njay toki Jeju in Ngonn de
(Mat 10.26-33, 19-20)*

¹ Dōkagilo'ə'ti kin, de'gi ki dər banyi banyi ə kawinan dō Jeju'ti, adi mbisəi nan ki yo ge ki ne ge. Lo kin'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Nya ki dōkete, maji kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti ɔji'n dō hum lə Parisi'gi, adi in kədikumnan lə'de. ² Tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə, a te el goto taa nya ki to lo kiyə'ti ki de a gər el goto tɔ. ³ In tado kin ə, ta'gi pəti ki a eli lo ki ndul'ti, de'gi oyi dō'a dann kadi nda'ti; ta'gi ki uwəi ta'se mbi nan'ti taa eli, de'gi a rai dō kəy'ti to iləi mbər'ə.»

⁴ Ingi ki in madi'm'gi, m'el'se kadi in bōli de'gi ki a tōli darō'se par, ə go'ti asi ra nya ki rangi el, kin el. ⁵ M'a m'tōji'se de ki maji kadi in bōli'ə. De ki maji kadi in bōli'ə in de ki a tōl darō'se, ningə təl aw ki tōgi dō'ti non kadi ilə'se me por'ti ki biti ki non'ti bay kin. Toki rōta'ti, in ə maji kadi in bōli'ə. ⁶ De'gi isi gati ki yəl'gi mi ə silə joo adi oyi ne, nan ki kare dann'de'ti ki kadi me Luwə oy dō'a'ti goto. ⁷ Ki əti bōl ngayn inbe bay ki kadi in gəri, bin dō'se inbe kin kaa, Luwə tudə'de kare kare gər kōr'de, um kadi in bōli nya madi el. Ingi kin, Luwə oo tor'se utə tor yəl'gi pəti. ⁸ M'el'se ta ki rōta'ti kadi in gəri toki, de ki elta takum de'gi'ti wangi toki n'in de lə'm, Ngonn de a elta wangi takum malayka'gi'ti lə Luwə toki in de lə'ne. ⁹ Nan de ki manji ta takum de'gi'ti toki n'gər'm el, Ngonn de a manji ta takum malayka'gi lə Luwə toki n'gər'ə el tɔ. ¹⁰ De ki elta ki majel ɔsi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kɔ, nan de ki elta ki mal ɔsi'n ta Ndil Luwə, Luwə a inyə go majel li'ə kɔ el ratata. ¹¹ Loki a uwəi'se kadi awi sese ta kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, non nje konbe'gi'ti ki non njekōrnon'gi'ti, ononyi'se kadi me'se bōl ko kene ke a asi kadi manji ta dō'se'ti wa, ke ta ri ə a eli wa. ¹² Tado, low'ə'ti inbe non kin, Ndil Luwə a ndō'se ta ki kadi eli.

Kujita dō njenyakingə'ti ki mbo

¹³ De kare dann bulə de'gi'ti el Jeju ene: «Njendo de'gi, el ngonnkon'm adi, nya nduwə ki baw'je inyə adi'je kin, kadi kanyi yan'm adi'm.» ¹⁴ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ində'm kadi to m'in njegangi ta dann'se'ti eke kadi to m'in nje kanyi'se nya goto.» ¹⁵ Ningə təl el de'gi pəti ene: «Maji kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti ɔji'n dō mal nyakingə ki dōnangi'ti. Tado re de ingə'n nya to ri, to ri kaa, nyakingə li'ə kin ə a ra adi si'n ki dō'ne taa el.»

¹⁶ Ningə Jeju təl el'de kujita madi ene: «Dingəm madi kare ki njenyakingə isi non, lo ndō'gi li'ə, kandi nya te'ti maji ngayn. ¹⁷ Ə dəji rō'ne ta ene: “In ri ə kadi to m'ra dana? Loki kadi to m'kaw

* 11:51 11.51 Lo tum ginn nya'gi 4.8; 2Poyta'gi 24.20-22

nya ndoo'ti lə'm goto." 18 Ningə təl el ene: "Maji, nya ki m'a m'ra ə to kin: m'a m'ndu dam'gi lə'm ki kete kin kə, ningə m'a m'ur dam'gi ki boi ngayn kadi to m'kaw nya ko'gi'ti lə'm pəti pəti, nan'ti ki ndəgi nya maji'gi lə'm." 19 Ningə m'a m'el me'm'ti m'ene: «Ngosine m'aw ki nyakingə ki to mbar mbar kadi m'ra'n bal banyi banyi, ə kadi m'uwə kər rə'm, m'njə ge, m'anyi ge, m'oo'n maji rə'm.» 20 Nan Luwə el'ə ene: "In mbo de ki isi elta kin, kondə'ti ne inbe kin ndə'i a asi. Eke nya'gi ki isi kaw ki dənən'ti kin, a in yan nan wa?" 21 In kin ə in nya ki a te də de'ti ki nje kaw nyakingə'gi ki nan'ti tado lə rə'ne inbe, um tado lə Luwə el.»

Kində me də Luwə'ti
(Mat 6.25-33)

22 Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu də nyakuso'se'ti ki kadi isi ki də'se taa el, taa də ku kə'se'ti el num to. 23 Tado kisikidə'taa utə nyakuso, taa darə de utə ku ki kə to. 24 Gonyi kagan'gi oyi, duwi ko el num, təti el num, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi nya'ti tado ndə ki lo ti'ti el num, dam lə'de kaa goto num to, nan Luwə isi adi'de nya soi maji. Ningə ingi, oyi kadi Luwə oo nda'se utə yəl'gi el wa? 25 Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be də ndə'ne'ti ki takul me ki ra sururu lə'ne wa? 26 Kin ə nya ki nden be kin kaa asi kadi rai dərə'se el ə, maji kadi adi me'se osi nanga də ndəgi nya'gi'ti. 27 Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi, rai kulə madi el num, oji ku el to, nan ngar *Salomon ki tə'a bar ngayn me nyakingə'ti kin kaa, ɔɔ ku ki ndolo asi nan se'de el*. 28 Ə kin ə, Luwə ulə ku rə ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ə lo ti par ə por a on'de kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rə'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. 29 Adi mərta aldə'se ɔjido nyakuso'se eke mann kanyi'se el. 30 Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el ki dənangi'ti ne kin ə isi sangi ki non kum'de'ti, nan ingi, Baw'se gər maji kadi awi ki ndoo'ə to. 31 Nya ki kadi sangi, in Konbe li'ə yo, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin də'ti. 32 Adi bol ra'se el, ingi ki toi to ngann nyakul'gi ki isi uni go be'de be kin. Tado Baw'se oo maji ngayn kadi adi'se Konbe.

Kində nyakingə rə Luwə'ti
(Mat 6.19-21)

33 «Indəi nya maji'gi lə'se ndəgi'ti, ə adi nar'a njendoo'gi. Rai bəl nar ki a tuji el, indəi nyakingə'gi lə'se ki a tuji el dənən'ti dənən'ti dərən'ti, ki in lo ki njebogi a te'ti el num, in lo ki yon ki njetuji nya kaa goto'ti num kin. 34 Tado, lo ki nyakingə lə'se in səm'ti ə me'se a in səm'ti to.

Kujita də kisi də nja'ti
(Mat 24.43-51)

35 «Sii də nja'se'ti ki ku ra kulə, adi por lambi'gi lə'se on maji. 36 Ningə kadi toi to de'gi ki isi nginəi ta təl be'de ki aw lo taa nan'ti be. Isi nginəi taa kadi re təl taa, ə ində takəy ningə tei adi'ə. 37 Majikur in də njekuləbər'gi'ti ki, be'de təl ningə ingə'de sii də nja'de'ti. Toki rəta'ti, adi m'el'se, be'de a un ku kulə lə'ne ulə rə'ne'ti, ə a adi'de sii nangi kadi adi'de nya soi. 38 Kin ə re təl dann lo'ti, eke ta ginn lo'ti, ə ingə de sii də nja'de'ti ə, maji a ur'de.

* 12:27 12.27 1 Ngar'gi 10

³⁹ «In gəri maji kadi re be nje kəy gər dō kadi ki njebogī a re'n'ti ə, a inyə njebogī adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁰ Ə ingi kaa, sii dō nja'se'ti tō, tado m'in Ngonn de m'a m're dō kadi'ti ki in gəri el.»

⁴¹ Lo kin'ti, Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, kujita ki el kin sōw dō'je eke sōw dō de'gi pəti wa?» ⁴² Ə Burəbe el'ə ene: «Njengəm nya ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi ə in de ki be'ə a ində dō me kəy'ti kadi lowə nyakusō de'gi ki dō kadi ki kadi adi'n'de. ⁴³ Njerakulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁴ Toki rōta'ti adi m'el'se, a ində dō nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kulə kin el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el bay”, ə ra ta tində ndəgi nje ra kulə'gi'ti ki dene ki ki dingəm, ra ta kusō'ti ki ta kanyi'ti, adi yiwi ra'a ningə, ⁴⁶ Lokin'ti be nje kəy a re ki ndō ki in ində me'ne dō'ti el, ki dō kadi ki in gər el. Be'ə a o'j'ō kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njera nya ki dana el. ⁴⁷ Njekuləbər ki gər ndigira lə be'ne maji, nan ində rō'ne ta ndigira'ti kin ra el, a ndəi'ə ngayn. ⁴⁸ Nga ningə, njekuləbər ki gər ndigira lə be'ne el, ə ra nya ki asi ta kində wa, a ingə kində ngayn el. De ki adi'ə ngayn, a dəji'ə ngayn ngayn tō, de ki adi'ə me'de adi adi'ə nya ngayn, a gei nya ngayn ji'ə'ti tō.

Jeju re ki lapiya el, nan re ki gangi nan

⁴⁹ «M're ki por dōnangi'ti; ningə k'in ə, m'ndigi kadi por kakin on nga! ⁵⁰ maji kadi m'a m'osi me kon'ti to de ki osi me mann batəm'ti be. Ningə in nya ki adi'm kon me ndil'm'ti, biti kadi nya kin ra'n nya. ⁵¹ Kadi in məri me'se'ti toki m're ki lapiya dōnangi'ti el. M'el'se, m're ki lapiya el jagi, nan m're ki gangi nan yo. ⁵² Ki ngosine kin, de'gi mi ki sii me kəy'ti ki kare a gangi nan, de'gi ki mutə a o'si ta nje ki joo, ə de'gi ki joo a o'si ta nje ki mutə. ⁵³ Baw ngonn a o'si ta ngonn'ne ki dingəm, ngonn'o ki dingəm a o'si ta baw'ne; kon ngonn a o'si ta ngonn'ne ki dene, ngonn ki dene a o'si ta kon'ne; kon ngonn ki dingəm a o'si ta məm'ne; ngonn ki dene a o'si ta məm'ne ki dene†.»

*Ta dō dəkagilo'ti
(Mat 16.2-3)*

⁵⁴ Jeju el bulə de'gi ene: «Loki oyi ndi in lo kuwə[‡] kadi'ti ningə, tanan'ti non eli eyina: “ndi a ədi”, ningə ndi ədi tō. ⁵⁵ A re oyi nəl ki in holo ə sii ulə ningə, eli eyina: “Lo a tingə”, ningə lo tingə kaa tō. ⁵⁶ In de'gi ki njekedikum de'gi, asi gəri kum nya'gi ki isi rai nya dōnangi'ti ne, eke dōran'ti, ningə ra bann be ə nyakōji'gi ki isi rai nya dəkagilo'ti ki bone taa, asi kadi indəi manji nya'gi ki isi rai nya səm'ti el wa!

*Kulənoji nan'ti ki nje ta lə'i
(Mat 5.25-26)*

⁵⁷ «Ra bann be ə inbe'gi, nya ki to kadi gangi ta dana dō'ti ə, gangi el wa? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta'ti ki nje ta lə'i ə, loki in dō row'ti bay ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njero'gi'ti, adi njero'gi iləi'nu dangay'ti. ⁵⁹ Ningə adi m'el'i, a in te lo kin'ti el biti kadi ugə dōboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.»

† 12:53 12.53 Mis 7.6 ‡ 12:54 12.54 Jeju el ene kilndi ki lo kurkadi'ti ki nəl ki ki holo tado in be me be'ti li'ə nan ji ndangi nje ki be'ti lə'je ne tō kadi ji gər'n maji.

13

Maji k'inyə panjiyə ki majel kə

¹ Dəkagilo'ə'ti non ə, de'gi madi rei eli Jeju eyina: Pilati adi tōli de'gi ki Galile'ti dəkagilo'ti ki isi ujəi mosi kadikare adi Luwə. ² Jeju el'de ene: Məri kadi de'gi ki Galile'ti ki ingəi nya ki to ki əti bəl be kin in tado k'in ə in njeramajel'gi ki ngayn utəi ndəgi de'gi ki Galile'ti wa? ³ Jagi nan inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə a oyi pəti tigə tə. ⁴ Ke oyi kadi de'gi ki dəgi gidə in jijoo ki ndogi bər ki Silowe osi də'de'ti ə təl'de kin, majel lə'de utə ndəgi de'gi ki Jerujalem'ti pəti tigə wa? ⁵ Jagi! Inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə, a oyi pəti tigə tə.

Kujita də kagi mbaykote'ti ki andi el

⁶ Go ta'gi'ti kin, Jeju el kujita kin: «Dingəm kare aw ki kagi mbaykote kare ki man me ndəo kagi nju'ti lə'ne. Ndəo kare, re kadi ujə kanda ningə ingə el. ⁷ Be ə, el nje ra kulə me ndəo nju'ti lə'ne ene: “Oo bəl asi mutə nga ə m'sangi kadi m'ujə kandi mbay kam m'njə, nan m'ingə el. Maji kadi tugə kə, tado ri ə a uti'n kum lo kare wa?” ⁸ Nje ra kulə me ndəo nju'ti kakin el'ə ene: “Be'm, maji kadi inyə adi ra bəl kare bay. M'a m'ər ginn'ə m'fuki sin binyə nja'ti. ⁹ Re bəl ki a re kam ə andi ə, maji! A re andi el ə, a tugə kə mindi.”»

Kingə lapiya lə dene madi ndə kərkon'ti

¹⁰ Jeju ndo nya de'gi ndə kərkon'ti, me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kare. ¹¹ Dene kare ki ndil ki majel budi nja'a asi bəl dəgi gidə in jijoo isi səm'ti non. Ndil kakin də'a ngonni adi lo kadi surə ta goto. ¹² Loki Jeju oo'ə ningə bər'a ə el'ə ene: «Dene in ki ta k'inyə ta də rə koy njururu'ti lə'i.» ¹³ Jeju ində ji'ne də'a'ti, ningə tanan'ti non par ə, dene ndaji ə in ra ta, ə ulə ngirə kadi ulə təji də Luwə'ti. ¹⁴ Ningə njekundo kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin rə'a nəl'ə el tado Jeju adi lapiya de ndə kərkon'ti, adi el bulə de'gi ene: Ndəo ra kulə in mehen*. Rei adi adi'se lapiya me ndə'gi'ti kin um ndə kərkon'ti el! ¹⁵ Burəbe el'ə ene: In njekədikum de'gi! de ki ra dann'se'ti ə tuti mangi lə'ne eke koro lə'ne ndə kərkon'ti, lo kusə nya'ti aw si'ə lo kanyi mann'ti el wa? ¹⁶ Nga dene kam ki in ngonnkaw Abiraham, ki Satan uwə ginn təgi'ti lə'ne asi bəl dəgi gidə in jijoo be kin ə, kadi m'tut'ə m'ilə ta el tado k'in ki in ndə kərkon wa? ¹⁷ Dəkagilo'ə'ti ki Jeju isi elta kin ningə, rə njeban'gi li'ə sol'de ngayn. Nan rə bulə de'gi nəl'de ngayn tado nya'gi ki maji maji ki Jeju isi ra.

Kujita də Konbe'ti lə Luwə

(Mat 13.31-33; Mrk 4.30-32)

¹⁸ Go'ti ningə Jeju ene: «Ri ə tanan ki Konbe lə Luwə wa? Ri ə m'a m'un m'oji'n wa? ¹⁹ To tanan ki kandi kagi madi ki a bari'ə mutardə ki de madi un duw me ndəo'ti lə'ne. Kandi kagi kakin uwə ə təgi ningə təl kagi, adi yəl'gi uwəi lo kisi baji'ə'gi'ti.» ²⁰ Jeju təl el bay ene: «Ri ə m'a m'un m'oji'n Konbe lə Luwə wa? ²¹ To tanan ki hum ki dene madi un ləy'n nduji ki me keh mutə, ki ra adi nduji ki ləy ba pəti in kin be.»

* **13:14** 13.14 Tekitaga 20.9-10; Ndukun ki nja joo 5.13-14

Ta do row'ti ki mbøngirø

(Mat 7.13-14)

²² Dø row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju ndo nya de'gi bebo'gi'ti ki ngann be'gi ki indø dana gangi søm'ti. ²³ De madi døj'ø ene: «Burøbe, de'gi nden ba par ø a aji wa?» Jeju el'de ene: ²⁴ «Uwøi tøg'i'se ba kadi uri køy ki tarow ki mbøngirø, tado adi m'el'se, de'gi ngayn a sangi kadi n'uri nan a asi el. ²⁵ Loki be nje køy a indø taa ø a uti takøy. Ningø ingi ki nanyi taga, a uløi ngirø kindø takøy eyina: «Burøbe te takøy adi'je!», ningø a el'de ene: «Ingi m'gør lo ki in søm'ti el.» ²⁶ Ningø a eli'ø eyina: «J'uso nya sø'i num, j'anyi sø'i num, ta ndo nya de'gi tambalo'gi'ti me bebo'gi'ti lø'je tø.» ²⁷ Ningø, a el'se ene: «M'gør lo ki in søm'ti el, øri rø'se kø rø'm'ti. Ingi pøti in njeramajel'gi.» ²⁸ Low'ø'ti kin, a nonyi ge, a ngori ngang'i'se ge, loki a oyi Abiraham ge, Isaki ge, Jakobi ge, ki njekeltakita Luwø'ti pøti me Konbe'ti lø Luwø. Ningø ingi a buki'se kø taga. ²⁹ De'gi a indøi lo kuwø kadi'ti ge, ki lo kurkadi'ti ge, manga ge, holo ge, kadi rei sii ta nyakuso'ti Konbe'ti lø Luwø. ³⁰ Nan, toki røta'ti, nje ki madi ki in nje ki gogi a tøli nje ki kete nje ki madi ki in nje ki kete a tøli nje ki gogi.»

Jeju elta ki do Jerujalem'ti

³¹ Døkagilo'ø'ti inbe kin ø, Parisi'gi madi rei rø Jeju'ti eli'ø eyina: «Øti kø rangi lo kin'ti, tado Erodi ge tøli.» ³² Jeju el'de ene: «Ai eli tal busi kam, toki bone ki lo ti, m'nji m'tuwø ndil'gi ki majel ø m'nji madi de'gi lapiya tø. Ningø ndø ki nja mutø ø m'a tølta kulø lø'm. ³³ Nan in gorow'ø'ti kadi m'un tarow lø'm me ndø'ti ki bone, ndø ki lo ti'ti ki ndø ki nja mutø, tado in nya ki gorow'ø'ti el kadi njekeltakita Luwø'ti, oyi Jerujalem'ti el.

³⁴ «In de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi Jerujalem'ti, in ki nje tøl de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, in nje tilø de'gi ki Luwø ulø'de adi'se ki mbal tøl'i'de. Nja bann ø m'ge kaw'se toki konkunjø a kaw'n ngann'ne'gi ginn bag'i'ne'ti kin be nan ødi el. ³⁵ Ningø ki ne kin, m'in Luwø m'a m'inyø køykawnan lø Luwø lø'se kø. Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in el nga, biti ndø ki a eli eyina: «Njangi do in do de'ti ki a re me tø Burøbe'ti.»»

14

Jeju adi lapiya de ndø kørkon'ti

¹ Ndo kare, Jeju aw me køy'ti lø njekundo Parisi'gi kare tado kuso nya, ndø kørkon'ti. Parisi'gi isi ndøi manji Jeju. ² Dingøm kare ki nje monyi rø ti ø ra non'a'ti. ³ Jeju døji njendo ndukun'gi ki Parisi'gi ene: «Ta row to kadi de adi lapiya de ndø kørkon'ti eke goto?» ⁴ Nan tøli rai keke, de elta el. Jeju tøl rø'ne rø nje monyi rø ti'ti, ad'a lapiya ø el'ø ad'a aw. ⁵ Ningø el'de ene: «Nan dann'se'ti anyi ngonno'ø eke mangi li'ø osi bolo be'ti ndø kørkon'ti ø un'ø tanan'ti non el wa?» ⁶ Ningø lo kadi iløi'ø ta'ti kin goto.

Ta ki øjido nje køjirø'de lo barnan'ti

⁷ Loki Jeju oo kadi de'gi ki bari'de mbøti lo kisi ki kete ningø el'de kujita ene: ⁸ «Loki de madi bar'i lo nyakuso tanan'ti, ononyi kadi sangi lo ki kete isi'ti, dømajø ø, bari de ki kosigon li'ø utø yan'i søm'ti tø! ⁹ Ningø kadi nje bar'se joo pøti kakin re, el'i ene: «Indø taa ø inyø lo

kisi kin adi mad'i." Ningə ki rəsəl ki ngayn ə a aw kadi isi'n lo ki gogi'ti. ¹⁰ Nan loki de madi bar'i, maji kadi aw isi lo ki gogi'ti, adi nje bar'i inbe ə re el'i ene: "Madi'm ində taa re isi kete yo." Be ə a in kəsikurə lə'i takum mad'i'gi'ti pəti ki bari'de lo nyakusə'ti sə'i. ¹¹ Toki rəta'ti, de ki un də'ne ta, ə a uləi də'a nanga. Ningə de ki nje səl də'ne ə, a uni də'a ta tə.»

Bar njendoo'gi lo nya kusə'ti

¹² Go'ti ningə Jeju el de ki nje bar'a ene: «Loki ra nyakusə rənel ki ngayn be kin, ki kada eke ki losəl'ə, ononyi kadi bar mad'i'gi ki ngannkon'i'gi ki noj'i'gi, eke nje gədi kəy be lə'i ki njenyakingə'gi. Tado ingi kaa a bari'nu ndə madi'ti ə a adi'nu nya ki ndə ki ra adi'de kin gogi tə. ¹³ Nan loki ra nyakusə rənel ki ngayn be kin, maji kadi bar njendoo'gi ki nje'gi ki ta rə'de asi nan el ki nje mote'gi, ki njekumtə'gi. ¹⁴ Ningə rə'i a nəli tado a ingəi nya kadi ugəi'nu gogi el. Toki rəta'ti, Luwə a ugəi ndə ki a te ki njera nya ki dana lo koy'ti.»

Bar de'gi kibo lo nyakusə'ti

(Mat 22.1-10)

¹⁵ Loki oyi ta kin ningə, ki kare dann de'gi'ti ki sii lo nyakusə'ti el Jeju ene: «Rənel a in ki de ki a sə nya me Konbe'ti lə Luwə!» ¹⁶ Jeju təl el'ə ene: «Ndə kare, dingəm madi ra nyakusə kibo bari'n de'gi ngayn. ¹⁷ Dəkagilo kusə nya'ti, ningə ulə njekulə lə'ne adi el de'gi ki bar'de kakin ene: "Rei! Nyakusə oy nga." ¹⁸ Nan de'gi pəti ki bari'de kakin, kare kare, uləi ngirə kadi dəji mesəl. In ki dəkete el'ə ene: "M'ndogə lo ndəə ngəsine bay ə kadi m'aw m'oo. Nja'i ba adi me'i səl də'm'ti." ¹⁹ In ki rangi ene: "M'ndogə mangi'gi dəgi ngəsine bay, m'a m'aw kadi m'nan'de m'oo. Nja'i ba, adi me'i səl də'm'ti." ²⁰ In ki rangi ene: "M'taa dene ngəsine bay, lo kadi m'a m'aw goto." ²¹ Njekulə təl aw rə be'ne'ti, el'ə ta'gi pəti ki eli'ə kin ad'a oo. Lo kin'ti wongi təl be nje kəy kakin adi el njekulə lə'ne ene: "Ində taa kalangi aw tambalo'gi'ti ki go row'gi bar njendoo'gi, ki de'gi ki ta rə'de asi nan el, ki njekumtə'gi, ki de'gi ki nje mote'gi, re se'de." ²² Nden go'ti ningə njekawkulə re el ene: "Be'm, ji ra nya'gi ki dəji kakin pəti, nan lo kisi nanyi bay." ²³ Be'ə el'ə ene: "Ůti aw taga də row'gi'ti ki lo ndəə'gi'ti, ində təgi də de'gi'ti adi'de rei kadi me kəy lə'm rosi." ²⁴ Toki rəta'ti adi m'el'se, de kare mbunə de'gi'ti ki m'bar'de kete kin ki, a ədi nyakusə lə'm kin ta'ne'ti goto.»

K'inyə nya'gi pəti tado kun go Jeju

(Mat 10.37-38)

²⁵ Bulə de'gi ngayn isi njiyə ki Jeju də row'ti. Təl ilə rəti ningə el'de ene: ²⁶ «Re de madi re rə'm'ti ə ge'm utə baw'ne ki kon'ne el, ne'ne ki ngann'a'gi el, ngannkon'ne'gi ki konnann'ne'gi eke darə'ne inbe el, a asi k'in njendo lə'm el.» ²⁷ Taa de ki un kagidəsi lə'ne ə njiyə go'm'ti el, a asi k'in njendo lə'm el tə. ²⁸ Toki rəta'ti, nan dann'se'ti ə loki aw tə kində ndogə bər ki ngal ningə, isi nanga ulə kər nyara kulə'gi nan'ti, kadi n'oo ke n'a n'asi kadi n'tolta kulə kin kare inbe el wa? ²⁹ Nan re ində ginn kəy ə tolta'a el ə, de'gi pəti ki a oy ginn kəy kin, a kogi də'a'ti. ³⁰ A eli eyina: «Oyi, dingəm ki tumginn kadi ində kəy, nan təg'ə asi kadi tolta'a el kin!» ³¹ Eke ngar ki ra ə loki isi aw kadi rə ki ngar madi'ne ki rangi ningə, isi nanga ə dəji ta rə'ne oo ke ki njero'gi lə'ne ki dər dəgi kare kin n'a n'aw n'ilə'n rə madi'ne ki isi re ki njero'gi lə'ne

ki in dər do joo kin kare inbe el wa? ³² Re oo kadi tōgi'ne a asi el ningə, a ulə dəji ta ngar madi'ne, tado sangi row lapiya, loki ndan ngal bay. ³³ Ta lə'se kaa to be to. De ki in ndəkba tado k'inyə nyakingə'gi lə'ne el, a asi k'in njendo lə'm el.

Kati ki nəl'ə goto

(Mat 5.13; Mrk 9.50)

³⁴ «In gəri kadi kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto, eke ri ə de a ra'n adi təl nəl gogi wa? ³⁵ Nya ki kadi de a ra'n goto. A maji tado dɔnangi el num, a maji tado nya ki a adi tōgi dɔnangi kin el num to. A buki'ə kə gidi lo'ti. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Ta ki ojido ngonn bati ki nanyi

(Mat 18.12-14)

¹ Njetalambo'gi ki njeramajel'gi, ɔti ki rə Jeju'ti kadi n'oyi do ta li'ə. ² Parisi'gi ki njendo ndukun'gi barita, eli eyina: «uwə njeramajel'gi rə'ne'ti num sɔ nya se'de num!» ³ Ningə, Jeju el'de kujita kin: ⁴ Nan dann'se'ti ə re aw ki bati'gi bu ə ki kare nanyi ningə, a inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara do mu'ti, ə aw sangi in ki nanyi kin, biti kadi ingə bay taa el wa? ⁵ Loki təl ingə ningə, ki ronel un'ə ilə dam'ne'ti. ⁶ Ningə təl aw be. Bar madi'ne'gi ki nje gədi kəy lə'ne, el'de ene: «Rei rai ronel sə'm tado m'ingə bati lə'm ki nanyi!» ⁷ Be to ə adi m'el'se, ronel a in ngayn me dɔran'ti tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kə, utə nje'gi ki dana ki dɔjikara gidə in jikara ki awi ki ndoo mbəl panjiyə'de el kin. ⁸ Ke, dene ki ra ə aw ki silə asi dɔgi, ə ki kare nanyi, ningə ində por ta ngəl'ti eke utə me kəy sangi'n silə lə'ne, biti kadi ingə ta el wa? ⁹ Loki ingə nga ningə, bar madi'ne'gi, ki nje gədi kəy be lə'ne ə el'de ene: «Rai ronel sə'm tado m'ingə silə lə'm ki nanyi!» ¹⁰ Be to ə, adi m'el'se, ronel in ngayn mbunə malayka'gi'ti lə Luwə tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kə.

Kujita ki ojido ngonn ki nje kaw kaya

¹¹ Jeju təl el bay ene: «Dingəm kare aw ki ngann'gi joo. ¹² In ki du el baw'ne ene: “Bai, adi'm nya nduwə lə'm.” Be ə baw'a lowə nyakingə lə'ne ngann'ne'gi ki joo. ¹³ Ndo ngayn el go'ti ningə, in ki du adi ndogi si'ə nya'gi pəti ki ingə, ə aw mbah me be'ti ki sanyi. Me be'ti kakin ə tuji ki nar lə'ne kə me kaya'ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki nar lə'ne kakin pəti tigə ningə, bo bo osi me be'ti kakin. Ningə ulə ngirə kadi nya'gi pəti toi rə'a nga. ¹⁵ Aw ra kulə be lə de madi kare me be'ti kin non. Dingəm kakin ad'a kulə ngəm kəsongi'gi mu. ¹⁶ Bo kuso nyakuso lə kəsongi'gi to me'ə'ti, nan de ki ad'a goto. ¹⁷ Be ə ulə ngirə kadi merta, ningə el rə'ne ene: “Nje ra kulə'gi in bann be lə bai ə soi nya dum'de dum'de, ə m'in taa m'nji m'oy koy bo be wa! ¹⁸ M'a m'ində taa ə m'aw rə bai'ti m'a m'el'ə m'ene: «M'ra majel m'osi'n ta Luwə, ta m'os'i ta to. ¹⁹ Masi kadi barim ngonn'i el. Ra'm toki kare mbunə nje ra kulə'gi'ti lə'i be.»” ²⁰ Be ə, ində taa osi row'ə təl kaw rə baw'ne'ti. Loki n'anyi sanyi ki kəy bay ningə baw'a oo ə, oo kumtondoo li'ə, ə ta on me'ə ngayn tado li'ə. Anyi ki ngodi tilə kum'ə, uwə rututu ə njuw ta'a. ²¹ Ngonn el baw'ne

ene: “Bai m’ra majel m’osi’n ta Luwə num m’os’i inbe ta num tɔ, m’asi ta kadi bari’m ngonn’i el.” ²² Nan baw’a el nje ra kulə’gi ene: “In rei ki ku ki maji utə ndəgə’gi kalangi uləi rɔ ngonn’m’ti. Uləi ningə ngonn ji’ə’ti ə uləi sa nja’a’ti tɔ. ²³ Rei ki ngonn mangi kibo mbul mbul tɔli’ə adi j’usɔi ji rai ronel. ²⁴ Tado ngonn’m kin oy ə təl isi ki dɔ’ne taa. Nanyi ə in ki kingə!” Ningə uləi ngirə kadi rai ronel. ²⁵ Dɔkagilo’ə’ti kin, ngonnkon’a ki ngatəgi in mu. Loki isi təl mu ə in ndəkba ki kəy ningə oo ndu nyakində’gi ki ndam’gi. ²⁶ Bar nje ra kulə kare, ə dəj’ə ene ke ri ə ra nya wa. ²⁷ Nje ra kulə kakin el’ə ene: “Ngonnkon’i ə re ə baw’i adi tɔli ngonn mangi kibo mbul mbul tado təl ki lapiya.” ²⁸ Ngonn ki ngatəgi ra wongi adi mbəti kaw kəy. Baw’a te taga kadi sol me’ə ad’a ur kəy. ²⁹ Nan el baw’ne ene: “Oo ɓal ngayn ə m’nji m’ra kulə mad’i, ndɔ kare ki m’mbəti təl rɔ’m go ta’ti lə’i goto. Nan ndɔ kare ki adi’m ngonn binyə be kaa m’ra’n ronel ki madi’m’gi goto. ³⁰ Nan loki ngonn’i ki tuji nyakingə lə’i dɔ kaya dene’gi’ti kin re ningə, tɔl ngonn mangi kibo mbul mbul ad’a.” ³¹ Ningə baw’a el’ə ene: “In, ngonn’m, in sə’m ne nan’ti, adi nya’gi pəti ki in yan’m in yan’i. ³² Nan in low’ə’ti kadi ji ra nyakusɔ ji ra’n ronel, tado ngonnkon’i kam oy ə təl isi ki dɔ’ne taa, nanyi ə in ki kingə!”»

16

Kujita ki ɔjido njengəm nya ki rɔta’ti el

¹ Go’ti ningə Jeju el njendo’gi lə’ne ene: «Dingəm kare ki njenyakingə aw ki njekində kum’ne go nya’gi’ti ki me kəy’ti lə’ne non. De’gi rei eli’ə eyina: “Njengəm nya’gi lə’i isi tuji ki nyakingə lə’i tigə.” ² Nje kəy ɓar nje ra kulə lə’ne el’ə ene: “Ta ri ə m’nji m’oo dɔ’i’ti am wa? ɔji’m go nya’gi ki ɔjido kulə lə’i ki me kəy’ti adi’m m’oo. Tado lo kadi m’a mad’i ində kum’i go nya’gi’ti lə’m ki me kəy’ti goto nga!” ³ Njengəm nya el rɔ’ne ene: “Be’m ge kadi m’ində kum go nyakingə’gi’ti ki me kəy’ti el nga kam, m’a m’ra ri nga am wa? Ndɔɔ dɔnangɔ ə, tɔgi’m asi el. Kaw kəy nya ə rɔ’m a sol’m. ⁴ M’gər nya ki m’a m’ra kadi de’gi a uwəi m’in ki rɔ’de’ti me kəy’ti lə’de loki be’m adi m’ində kum’m go nya’ti el.” ⁵ Be ə, be nje ɓangi ulə ɓər’gi lə’ne kare kare. El nje ɓangi ki dɔkete ene: “ɓangi lə be’m in bann dɔ’i’ti wa?” ⁶ Nje ɓangi ki dɔkete kakin ene: “Ku hu bu kare.” Ningə el’ə ene: “Ta makitu ɓangi lə’i ə isi nanga kalangi, ndangɔ me’ti dɔ mi.” ⁷ Go’ti ningə el ki nungɔ ene: “In yan’i in bann wa?” Nje ɓangi ki nja joo el’ə ene: “Madi’m in saki geme bu kare.” Ningə el’ə ene: “Un makitu ɓangi lə’i ə ndangɔ me’ti dɔjjijoo.” ⁸ Be njengəm nya ki ngom ulə tɔji dɔ’a’ti tado ra nya ki kumkədi. De’gi ki gəri Luwə el rai nya ki kumkədi ngayn me kulə ra’de’ti dann’de’ti utə ngann’gi lə kunjɔ.»

Luwə in ki nar

⁹ Ningə adi m’el’sə: «Rai madi nan ki de’gi ki nyakingə ki ngom kin, kadi ndɔ ki goto ji’sə’ti ningə, uwəi’sə rɔ’de’ti lo kisi ki biti ki non’ti.» ¹⁰ De ki ra ki asi ta kadi de uwə kul’ə dɔ nya ki nden’ti, a asi kadi de uwə kul’ə dɔ nya ki boi’ti tɔ. De ki njera nya ki dana el me nya ki nden’ti, a ra nya ki dana el me nya ki boi’ti tɔ. ¹¹ In be ə, re de asi ra nya ki low’ə’ti el tado Mamon lə nyara ki dana el, eke nan a adi nyakingə ki rɔta’ti wa? ¹² Re de ra nya ki low’ə’ti el dɔ nya’ti lə de ki

rangi, eke nan a adi yan'i ki sow do'i inbe? ¹³ Nje ra kulə madi, ki a asi ra kuləbər lə ngar'gi joo goto: re osi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi to. A asi kadi rai bər lə Luwə num bər lə nar num el. ¹⁴ Parisi'gi ki njendigi ta lə nar, uwəi Jeju kogi loki oyi ta'gi kin pəti. ¹⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Rai rə'se to de'gi ki njera nya ki dana be takum de'gi'ti. Nan Luwə gər me'se. Tado nya ki de'gi osikurə ngayn takum'de'ti kin in nya kow takum Luwə'ti.

Ndukun ki Konbe lə Luwə

¹⁶ «Biti dəkagilo'ti lə Jan Batisi, in dəkagilo lə ndukun lə Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. De'gi iləi mbər Konbe lə Luwə to Poyta ki maji. De ki ra'a, ra ki təgi'ne tado kandi me'ti. ¹⁷ On el kadi dōran in ki dōnangi a dəri kə utə kadi de ər ngonn kur ta ki me ndukun'ti lə Luwə kə. ¹⁸ Dingəm ki ra ki tuwə ne'ne ə ta in ki rangi, in njekuwə marum. Taa de ki nje taa dene ki ngaw'a tuwə kaa in njekuwə marum to.

Kujita ki ojido njenyakingə in ki Lajar

¹⁹ «Dingəm kare ki njenyakingə ki njekulə ku ki ndole kas yəl ki gat'a in ngayn in non. Ndo'gi kare kare pəti, isi ra rōnel tado isi maji. ²⁰ Njendoo kare ki to'a nan Lajar ki dobya ta rə'a, re to ta kəy'ti li'ə. ²¹ Ndigi kadi n'uso bunə nyakuso'gi ki tosi nanga ta tabilə'ti lə njemaji. Nan busi'gi kaa rei tonni ta dobya li'ə. ²² Ndo kare njendoo kakin oy, adi malayka'gi rei uni'ə awi si'ə kadi Abiraham'ti. Njemaji kaa re oy to, adi duwi'ə. ²³ Njemaji ingə kon me lo ki koo'ti ngayn, un kum'ne taa ningə oo Abiraham sanyi nu ki Lajar kad'a'ti to. ²⁴ Njemaji kakin un ndu'ne ki taa ningə non ene: «Bai Abiraham, oo kumtondoo lə'm! Ulə Lajar adi ulə ta ngonn ji'ne mann'ti, kadi re'n solin ndonn'm tado m'ingə kon ngayn me por'ti kin.» ²⁵ Abiraham el'ə ene: «Ngonn'm, adi me'i olo do'ti toki ndəki ingə maji me dōnangi'ti, ə Lajar ingə nya ki to to. Ngosine, bəri mann non kum'ə'ti, nan in, in me nya ki to'ti. ²⁶ Ningə kibo utə, ngosine bolo be kibo to dann'je'ti sese, adi re ji ge kaa, lo kadi j'a dər səm'ti j'aw rə'se'ti goto. Taa, ingi kaa, a asi kadi dəri rei rə'je'ti el to.» ²⁷ Njemaji el ene: «Re in be ningə, nja'i ba, bai, ulə Lajar ad'a aw me kəy'ti lə bai. ²⁸ Tado ndəgi ngannkon'm'gi nanyi non in mi bay, ə kadi aw ndər mbi'de kadi rei, tei lo kon'ti kin el nga.» ²⁹ Abiraham el'ə ene: «Ngannkon'i'gi rai ki ndukun ki Moji ndangi ki ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi non. Maji kadi oyi do ndu'de!» ³⁰ Nje maji ene: «In kin asi el bai Abiraham. Nan re, de madi in dann nje koy'gi'ti ne ə aw ingə'de ə a inyəi gorow njiyə'de ki majel kə.» ³¹ Nan Abiraham təl el'ə ene: «Re oyi ta lə Moji el num, ta lə njekeltakita Luwə'ti el num ə, kin ə de in dann njekoy'gi'ti ə aw rə'de'ti kaa, a oyi ta li'ə to ta ki rəta'ti el bay!»»

17

Ta do bulə de'gi'ti

(Mat 18.6, 7; Mrk 9.42)

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Lo kadi de'gi a osi me majel'ti el goto. Kumtondoo in do de'ti ki majel re ki takul'ə. ² A in soti ngayn bay tado li'ə kadi do'i mbal kusi ko mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti, utə kadi ra adi ki kare dann ngann'gi'ti ki du kin osi.» ³ Indəi kumkədi do rə'se'ti!

Re ngonnkon'i ra majel ə, maji kadi ndang'a do'ti, re inyə kuləra'ne ə, inyə go majel li'ə ko ad'a. ⁴ Re ra majel sə'i nja siri me ndo'ti ki kare kaa, re ro'i'ti nja siri dəji k'inyə go ko ə, inyə go ko ad'a.

*Kunme ki nden to kandi mutardə be
(Mat 17.20)*

⁵ *Njekawkulə'gi eli Burəbe eyina: «Ilə kunme do mad'a'ti lə'je adi'je.» ⁶ Ə Burəbe el'de ene: «Tokı rota'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi, ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, asi kadi eli kagi mbaykote kam eyina: Ɔr ki ngirə'i ba ə aw man ro'i me ba'ti» ə a təl ro'ne go ta'ti lə'se.

Kulə lə njekuləbər

⁷ «Re de madi dann'se'ti aw ki nje ra kulə madi ki in nje ndo eke in njengəm bati'gi. Loki təl mu re ningə, ke a el'ə ene: «Re kalangi isi nanga, so nya wa?» ⁸ Jagi, a el'ə ene: «Ra go nyakuso lə'm ki kad'a. Ningə mbəl ku ki ro'i'ti, ə re adim nyakuso. Loki m'njo nya num, manyi nya num ningə, so yan'i num, anyi yan'i num to.» ⁹ A ra oyo njekulə lə'ne tado təl ro'ne go ndu'gi'ti lə be'ne? Jagi a in be el! ¹⁰ Ta lə'se kaa to be to. Loki rai nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi rai ningə maji kadi eli eyina: «J'in nje ra kulə'gi ki nda'je goto, ji ra kulə ki maji kadi ji ra.»»

Jeju adi lapiya njebanji'gi dogi

¹¹ Do row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju dər mbunə bebo Samari ki Galile'ti. ¹² Loki isi ur me ngonk be'ti to kur bay ə, njebanji'gi dogi iləi ta'a. Adi ndan'de ngal si'ə jo, ə rai lokati. ¹³ Uləi ngirə kadi nonyi do'a'ti ki ndu'de kibo eyina: «Jeju, njendo, oo kumtondoo lə'je!» ¹⁴ Loki oo'de ningə el'de ene: «Ai oji ro'se njekujənyamosi kadikare'gi*!» Do row kaw de'ti ne bay par ə, ingəi ro'de ar njay. ¹⁵ Ki kare dann'de'ti loki oo kadi ingə lapiya nga ningə, təl do nja'ne'ti, ki kulə toji do Luwə'ti, ki ndu'ne kibo. ¹⁶ Osi nja Jeju'ti, osi nati non'ne nanga, ra'a oyo. Dingəm kakin in de ki Samari'ti. ¹⁷ Jeju el ene: «Njebanji'gi ki dogi pəti ki ro'de ar njay, eke nje ki jikara awi ra wa?» ¹⁸ Mbunə'de'ti pəti, de kare ki təl re ulə toji do Luwə'ti goto, nan de ki in Juwipi el kin ki kar'ne ba par! ¹⁹ Ningə Jeju el de ki Samari'ti kakin ene: «Ində taa aw, tado kunme lə'i aji.»

*Ta ki ojido Konbe lə Luwə
(Mat 24.23-28,37-41)*

²⁰ Ndo kare Parisi'gi dəji Jeju ta ki ojido dokagilo re Konbe lə Luwə. Jeju el'de ene: «Konbe lə Luwə a re to nya ki de'gi a oyi'ə ki kum'de jaja el. ²¹ A in ki k'el k'ene: «Oyi in yo bo», eke: «In ne bo el.» Toki rota'ti Konbe lə Luwə in dann'se'ti nga.» ²² Go'ti ningə el njendo'gi ene: «Ndo madi a re non ki a ndingəi ngayn kadi oyi ndo kare me ndo'gi'ti lə Ngonk De, nan lo kadi a oyi goto. ²³ Ningə a eli'se eyina: «Kirisiti in ne», eke «Kirisiti in nu!» kadi ai! Ononyi'se kadi anyinan ngodi ki low'ə'ti! ²⁴ Ningə, toki ndi təl ə lo ar njay njay in dow dōran'ti ki kare te'n dowə'ti ki nungi kakin ə, ndo re'm m'in Ngonk de kaa a to be to. ²⁵ Nan kete non təl'ə'ti, maji kadi Ngonk De ingə kon ngayn, kadi de'gi ki dokagilo'ti ki bone kin mbəti m'in bay taa. ²⁶ Ningə, ko nya'a

* 17:14 17.14 Lebitiki 14.2-3

ki ra nya dokagilo'ti læ Nuwe kin ə, be to'a a ra'n nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de to. ²⁷ De'gi soi nya ge, anyinan nya ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai ngaw ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti. Go'ti ningə mann kon kibo re tuji de'gi pəti†. ²⁸ A to to nya ki ra nya dokagilo'ti læ Loti be to: De'gi soi nya num, anyinan nya num, ndogi nya'gi num, lawi nya'gi num, manyi kagi'gi num ə rai kəy'gi num to. ²⁹ Nan ndo ki Loti te'n me bebo'ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki babur ki in dōran'ti on de'gi tōl'de pəti‡. ³⁰ Ndo ki m'in Ngonn de m'a te'n bus kaa, be to'a nya'gi a rai nya to. ³¹ Me ndo'a'ti kin de ki in do kəy'ti ə, a ur nanga tado kəy nya'gi lə'ne ki me kəy'ti te'n taga el. Be to ə, de ki ra me ndo'ti kaa a təl re be el to. ³² Adi me'se olo do nya'ti ki te do ne Loti'ti, ki ilə rəti ə ingə koy kin§. ³³ De ki sangi kadi n'aji rō'ne ki non'ti, a ilə rō'ne ko. Nan de ki ilə rō'ne ko tado lə'm ə, a ngəm rō'ne ki non'ti to. ³⁴ Adi m'el'se, me kondō'a'ti kin, de'gi joo toi do tirə'ti ki kareba ningə, a uni ki kare, a inyəi ki nungi. ³⁵ Dene'gi joo, a uri nya nan'ti, a uni ki kare ə, a inyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm'gi joo, a rai kulə me ndo'ti ki kare ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungi.]» ³⁷ Ningə, njendo'gi dəji'ə eyina: «Burəbe, lo ki ra'ti ə, nya'gi kin a rai nya'ti wa?» El'de ene: «Lo ki ninn to'ti ə, mal'gi a kawinan səm'ti.»

18

Kujita ki ojido njegangi ta ki dene ki njengawkoy

¹ Jeju el kujita njendo'gi lə'ne kadi ndo'n'de, kadi elita ki Luwə ta ta, um kadi wongi ra'de go'ti el. ² El ene: «Njegangi ta kare isi bebo'ti madi non. Njegangi ta kakin bol Luwə el num, ta ilə koji do de'ti el num to. ³ Me bebo'ti kakin ə, dene kare ki njengawkoy si'ti non to. Dene kakin re ki dokagilo'gi pəti el'ə ene: «Gangi ta lə'm ki to mbunə'm'ti ki nje ta lə'm kin adi'm.» ⁴ Njegangi ta kakin mbəti Dokagilo ngayn. Nan təl elta rō'ne ene: «Re m'bol Luwə el num, ta m'ilə koji do'de madi'ti kare el kaa, ⁵ dene ki njengawkoy kam njuwə'm ngayn. Maji kadi m'gangi ta li'ə mad'a, kadi təl re gogi ndo ki rangi'ti, to do'm bay el nga.» ⁶ Burəbe el do'ti ene: «Maji kadi oyi do ta ki njegangi ta ki gorow'ə'ti el kin maji. ⁷ Ke oyi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi nje ki mbəti'de, ki sii nonyi do'a'ti kada ge kondō ge kin el wa? A isi gərərə ba do ra se'de'ti wa? ⁸ Adi m'el'se, a gangi ta lə'de kalangi ba. Nan ndo ki Ngonn De a re, ke a ingə kunme donangi'ti bay wa?»

Parisi ki njetalambo

⁹ Jeju el kujita ki do nje'gi ki oyi rō'de to de'gi ki dana ə kidi ndəgi de'gi. ¹⁰ Ene: «Dingəm'gi joo, rai Kəy'ti læ Luwə tado kelta ki Luwə; ki kare in Parisi, ki nungi in njetalambo to. ¹¹ Parisi in ra ta ə elta ki ojido rō'ne me'ne'ti ene: «Luwə lə'm, m'ra'i oyo tado m'in to to ndəgi de'gi ki nje bogi'gi eke njera nya'gi ki dana el, ki njekuwə marum, taa to njetalambo kam el. ¹² Me ndo'ti ki siri, m'əgi rō'm nyakuso nja joo. Madi Luwə ki kare me ki dōgi'ti, me nyakingə'gi'ti lə'm pəti tigə.» ¹³ Nan njetalambo əsi rō'ne ngərəngi nu, kun kaa ge kun kum'ne ki dōran'ti el. Ningə ində kadi'ne ray ray ə, el ene: «Luwə lə'm oo kumtondoo lə'm tado m'in njeramajel!» ¹⁴ Adi m'el'se, in njetalambo ə

† 17:27 17.27 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.24 ‡ 17:29 17.29 Lotum 18.20-19.25 § 17:32 17.32 Lo tum ginn nya'gi 19.26

təl aw bə lə'ne ningə Luwə tudə de'ti ki dana, um Parisi el. Tado de ki un dɔ'ne ta, ə a uləi dɔ'a nanga; nan de ki səl dɔ'ne ə, a uni dɔ'a ta tɔ.»

Jeju ində ji'ne dɔ ngann'gi'ti ki du

(Mat 19.13-15; Mrk 10.13-16)

¹⁵ Ngann'gi ki kasi inbe kin kaa de'gi rei se'de rɔ Jeju'ti kadi njangido'de. Nan loki njendo'gi oyi nya kin ningə, ndangi'de. ¹⁶ Nan Jeju adi rei ki ngann'gi ki du rɔ'a'ti ningə el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei rɔ'm'ti, ononyi'se kadi ɔgi'de tarow, tado Konbe lə Luwə in nya de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁷ Toki rɔta'ti adi m'el'se, de ki taa Konbe lə Luwə to ngonn ki du be el ə, a ur me'ti el ratata.»

Basa ki njenyakingə

(Mat 19.16-30; Mrk 10.17-31)

¹⁸ Kibo lə Juwipi'gi kare, dəji Jeju ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁹ Jeju el'ə ene: «Tado ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ²⁰ In gər mbərkikində'gi lə Luwə ki ene: «A uwə marum el, a təl de el, a bogi el, a manjaji ki ngom dɔ mad'i'ti el, a ɔsikurə baw'i ki kon'i*.» ²¹ Ningə dingəm təl el Jeju ene: «Nya'gi kin pəti m'təl rɔ'm go'ti dɔkagilo kulə ngirə basa'm'ti nu biti bone.» ²² Go ta'gi'ti kin Jeju el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra bay: Aw adi ndogi sə'i nyakingə'gi lə'i pəti tigə, ə lowə nar'a njendoo'gi, ə a aw ki nyakingə'gi ngayn me dɔran'ti, ə un go'm!» ²³ Nan loki dingəm oo ta kin, kum'ə diw kururu, tado in de ki nyakingə li'ə in ngayn. ²⁴ Loki Jeju oo'ə, un kum'ne oo'n'ə ningə el ene: «In nya ki ngan ngayn ki rɔ njenyakingə'gi kadi uri me Konbe lə Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn inbe kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur Konbe lə Luwə.» ²⁶ Nje ki si oyi dɔ ta lə Jeju eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁷ Jeju il'ə de'ti ene: «Nya ki de asi ra el, Luwə asi kadi ra.» ²⁸ Piyər el'ə ene: «Nga j'in, ki j'inyə nyakingə'gi lə'je pəti ə j'un go'i.» ²⁹ Jeju el'de ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se, re tado Konbe lə Luwə, de madi, inyə kəy lə'ne, ne'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki baw'ne kon'ne, ki ngann'ne'gi, ³⁰ ə, a ingə dɔ'ti ngayn utə ki kete bay, dɔkagilo'ti ki bone, taa dɔkagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki non'ti.»

Jeju elta ki dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti

(Mat 20.17-19; Mrk 10.32-34)

³¹ Jeju bər njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki rɔ'ne'ti, ningə el'de ene: «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndangi ɔjido'm m'in Ngonn de, a tɔlita'de. ³² Tado, a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi to kogi dɔ'm'ti ge, a taji m'in ge, taa a tuwi mann ta'de dɔ'm'ti num tɔ. ³³ Go'ti, loki indəi'ə ki ndəy ningə, a tɔli'ə. Ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti a te lo koy'ti.» ³⁴ Nan nya kare ki njendo'gi gəri me ta'ti kin goto. In ta ki to lo kiyərɔ'ti rɔ'de'ti. Gəri me ta ki Jeju ge kel'de el.

Jeju adi njekumtɔ oo lo Jeriko'ti

(Mat 20.29-34; Mrk 10.46-52)

* 18:20 18.20 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

³⁵ Loki Jeju in ndəkba ki bebo Jeriko ningə, njekumto madi isi ngangı row'ti non, isi koy nya. ³⁶ Loki njekumto oo kah bulə de'gi ki isi indəi dəri bur bur ningə, dəji ta ke ri ə ra nya wa. ³⁷ Eli'ə eyina: «Jeju ki Najareti ə isi ində dər.» ³⁸ Njekumto ulə ngirə kadi un ndu'ne ki ta, ə non ki tōgi'ne, ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo ləm!» ³⁹ De'gi ki nje njiyə kete non de'gi'ti ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan kadibe bay ə njekumto un ndu'ne ki taa dō mad'a'ti ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo ləm!» ⁴⁰ Jeju ra lokati ə un ndu'ne kadi rei si'ə rō'ne'ti. Loki re rō'a'ti ndəkba ningə, Jeju dəj'ə ene: ⁴¹ «In ri ə ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumto el'ə ene: «Burəbe, m'ge kadi kum oo lo!» ⁴² Jeju el'ə ene: «Oo lo! Kunme lə'i aj'i nga.» ⁴³ Par ə, low'ə'ti non kum'ə oo lo adi un go Jeju ki kulə tōji dō Luwə'ti ta'ne'ti. Loki bulə de'gi oyi nya kin ningə, uləi ngirə kōsikurə Luwə.

19

Jeju ingi ki Jaka

¹ Loki Jeju ur me be'ti ki Jeriko ə isi ində dər ningə, ² dingəm ki njenyakingə kare ki tō'a nan Jaka, ki in ki boi lə njetalambo'gi isi non. ³ Dingəm kin sangi kadi n'oo ke Jeju in nan dana wa, nan lo kadi oo Jeju goto, tado bulə de'gi, taa in de ki gōji tō. ⁴ Be ə, anyi ngodi kete, aw ala dō kagi mbaykote'ti, kadi n'oo Jeju ki a dər ki row ki low'ə'ti kin. ⁵ Loki Jeju re te low'ə'ti kakin ningə, un kum'ne ki taa, el Jaka ene: «Jaka, ur nanga ne kalangi, tado m'in m'a m'nji me kəy'ti lə'i bone.» ⁶ Lo kin'ti, Jaka ur nanga kalangi, uwə Jeju rō'ne'ti ki rōnel.

⁷ De'gi pəti ki oyi nya kin, barita dō Jeju'ti eli eyina: «Aw isi be lə njeramajel.» ⁸ Nan Jaka ra taa, el Burəbe ene: «Burəbe, m'a m'adi nusi nyakingə ləm njendoo'gi. A kin ə re m'taa nya lə'de ki aldo maji ə, m'a m'təl m'ugə bəng'a gogi nja sō.» ⁹ Lo kin'ti Jeju ene: «Bone Njekaji de'gi ur me kəy'ti lə'i, tado in kaa in ngon kaw Abiraham tō. ¹⁰ Tado ki rōta'ti, Ngonn de re kadi sangi de'gi ki nanyinan, aj'i'de.»

Kujita dō bər'gi'ti ki mutə (Mat 25.14-30)

¹¹ Loki de'gi uri mbi'de sii oyi ta ki Jeju isi el'de ba bay ningə, Jeju un kujita kare ta'ne'ti kadi el'de. Jeju in ndəkba ki Jerujalem adi de'gi oyi kadi konbe lə Luwə a odi rō'ne low'ə'ti non. ¹² El'de ene: «Dingəm kare ki oji'ə me maji'ti isi aw be madi'ti ki sanyi kadi indəi jōgi konbe dō'a'ti bay taa tō təl. ¹³ Be ə, kete bay taa kadi aw, bar njekulə'gi lə'ne dōgi, adi de ki ra dann'de'ti mbal ər kare, ningə el'de ene: “Tai, təli j'i'se biti kadi m'təl m're m'ingə'n'se.” ¹⁴ Nan de'gi ki me be'ti li'ə mbəti go'ə'ti, in ginn'ə'ti kan, ə uləi de'gi go'ə'ti eli eyina: “Ji ndigi el kadi de kin re isi ngar dō'je'ti.” ¹⁵ Be kaa, indəi jōgi ngar dō'a'ti. Be ə, loki təl re be ningə, bar nje ra kulə'gi lə'ne ki adi'de nar kakin kadi n'oo ke in ri ə rai wa. ¹⁶ De ki dōkete re, ningə el ene: “Be'm, nar ər ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə dōgi dō'ti kin.” ¹⁷ Ə ngar el ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me kində kum go nya'ti ki nden be, m'indəi nje konbe dō bebo'gi'ti ki dōgi.” ¹⁸ De ki nja joo re, ningə el ene: “Be'm, nar ər ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə

† 18:38 18.38 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dō'ti ginn makitu'ti nanga.

mi dɔ'ti kin." ¹⁹ Ə ngar el'ə ko ta inbe kakin ene: "In isi to nje konbe dɔ bebo'gi'ti mi." ²⁰ In ki rangi re ningə el ene: "Be'm, oo nar ɔr lə'i ki kare ki adi kaa nyi to kin, m'aw m'ngəm ta ku'ti dangi m'ad'a to. ²¹ Tado m'bol'i, in de ki ngan ngayn: nya ki ində el kaa un num, nya ki duw el kaa uɟə num." ²² Lo kin'ti ngar el'ə ene: "In njekulə ki majel. Ningə m'a m'gangi ta dɔ'i'ti ki ta ki te ta'i'ti inbe. In gər maji kadi m'in de ki ngan ngayn: nya ki m'ində el kaa m'un num, nya ki m'duw el kaa m'uɟə num. ²³ Nga ra bann be ə re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti el wa? Re ində lo ngəm nar'ti ə, m'təl m're kin ə m'a m'ingə mann'a dɔ'ti." ²⁴ Go'ti ngar el de'gi ki rai low'ə'ti non ene: "Tai nar ɔr ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki awi'n dɔgi kin." ²⁵ Ə de'gi eli ngar eyina: "In kam aw ki nar ɔr dɔgi nga." ²⁶ Nan ngar el'de ene: "M'el'se toki, de ki aw ki nya, a adi'ə dɔ'ti, nan de ki awi'n el, in ki nden inbe ki awi'n kin kaa a tai ji'ə'ti bay. ²⁷ Ningə njeban'gi lə'm, ki mbeti kadi m'in ngar dɔ'de'ti, rei se'de, tɔli'de takum'ti ne."»

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə

(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-10; Jan 12.12-16)

²⁸ Go ta'gi'ti kin, Jeju gangi kete non bulə de'gi, un row ki kaw ki Jerujalem. ²⁹ Loki Jeju re te ndəkba ki be ki Betipaje in ki be ki Betani, ki kaw ki kadi mbal'gi'ti ki bari'de mbal kagi Buni'gi kin ningə, ulə njendo'gi joo. ³⁰ El'de ene: «Awi me ngonn be'ti ki ra non'se'ti kam. Loki a uri ki me be'ti, a ingəi ngonn koro ki dɔ'i'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in. ³¹ Ə re de madi dɔji'se ene: "Tado ri ə isi tuti ngonn koro kin wa?" Ə a eli'ə eyina: Tado "Burəbe ə ge'ə."»

³² Nje ki Jeju ulə'de kakin awi ningə nyi, ingəi nya'gi inbe toki Jeju el'n'de. ³³ Be ə, tuti ngonn koro kakin ningə, be nje koro'gi dɔji'de eyina: «Tado ri ə tuti ngonn koro kin wa?» ³⁴ Ningə njendo'gi iləi'de'ti eyina: «Burəbe ə ge'de.» ³⁵ Loki rei ki ngonn koro kakin adi Jeju ningə, ləwi ku'gi lə'de gidə'ti ə adi Jeju ala isi dɔ'ti. ³⁶ Kɔti inbe ki isi ɔti aw kete kete kin ningə, de'gi mbalayi ku'gi lə'de dɔ row njiyə'ti. ³⁷ Loki Jeju isi re ndəkba ki Jerujalem'ti ki row ki in ki dɔ mbal kagi Buni'gi'ti kin ningə, bulə njendo'gi li'ə pəti, rɔ'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de ki taa, piti Luwə tado nyakɔji'gi pəti ki ra adi oyi ki kum'de. ³⁸ Piti Luwə eyina:

«Kadi Luwə njangi dɔ ngar ki re me tɔ Burəbe'ti!

Kadi lapiya re ki dɔ dɔran'ti, ə tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki nje kisi dɔran'ti tɔ.»

³⁹ Parisi'gi madi ki in dann bulə de'gi'ti eli Jeju eyina: «Burəbe, ndangi njendo'gi lə'i adi uti ta'de.» ⁴⁰ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'adi oyi, re ingi uti ta'de kaa, gaji mbal'gi a singəi səkite.»

Jeju non tado bebo Jerujalem

⁴¹ Loki Jeju ində dɔ be ki Jerujalem ndəkba ə un kum'ne oo'n'ə ningə mann non re kum'ə'ti. ⁴² Mann non re kum'ə'ti adi el ene: «Kin ə re dɔkagilo'gi ki, bone kin, in kaa in gər row lapiya kin ə re a in soti sə'i, nan kum'i te dɔ'ti el. ⁴³ Ndo'gi ki ngan a rei non kadi njeban'gi lə'i a uləi nan gugi dɔ'i, a iləi nan ki ta tɔ row'gi pəti, a uti nu nguy lo kadi a te goto. ⁴⁴ A budi'nu nanga mur mur ki de'gi lə'i. Mbal madi ki kadi

de a inyə adi isi dɔ mad'a'ti goto. Tado kum'i te dɔ dokagilo'ti ki Luwə re'n kadi ra'n sə'i kin el.»

Jeju me Kəy'ti lə Luwə

(Mat 21.12-13; Mrk 11.15-19; Jan 2.13-16)

⁴⁵ Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ilə rɔ'ne tuwə njelaw nya'gi səm'ti kɔ. ⁴⁶ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Kəy lə'm a in kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təli'ə lokiyəro'ti lə njebog'i'gi yo.»»

⁴⁷ Ndo'gi pəti, Jeju ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə. Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ki njekundo de'gi me be, sangi row kadi n'toli Jeju, ⁴⁸ nan gəri row'ə el, tado bulə de'gi indəi mbi'de maji ngayn go ta'ti li'ə.

20

Tɔgi lə Jeju

(Mat 21.23-27; Mrk 11.27-33)

¹ Ndo kare, Jeju sii ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə, ilə'n mbər Poyta ki maji ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi ki ngatog'i'gi, tei non rei. ² Loki rei ningə dəji'ə eyina: «El'je adi j'oo, in ki tɔgi ki in ra ə isi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tɔ a adi ndu'ne ə isi ra'n wa?» ³ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kare kadi eli m'in. ⁴ In nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi?» ⁵ Nan təli mərita dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: «In Luwə ə ulə» a dəji'je ene ke ra bann ə j'un me'je j'ad'a el wa? ⁶ A kin ə re j'eli j'ene: «In de'gi ə uləi Jan» ə, bulə de'gi ba pəti a tiləi'je ki mbal toli'je, tado gəri maji ngayn kadi Jan in njekeltakita Luwə'ti.» ⁷ Be ə təli eli Jeju toki n'gəri de ki ulə el. ⁸ Ə Jeju ilə de'ti ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se tɔgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tɔ.»

Kujita dɔ nje ra kulə ndoo nju'ti

(Mat 21.33-46; Mrk 12.1-12)

⁹ Go'ti, Jeju ilə rɔ'ne elta bulə de'gi me kujita'ti kin ene: «Dingəm kare uwə ndoo nju ningə; dɔ'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju kadi to rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'ti ə kanyi nan nya'a ningə, ɔti aw mbah ki go'ə ngal. ¹⁰ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər lə'ne kare kadi aw taa kandi nya ndoo nju kakin, ki in yan'ne ji njerakulə'ti adi ne. Nan loki bər aw ningə, nje ra kulə'gi, tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw. ¹¹ Njendoo təl ulə bər ki rangi bay. Nan in kaa, tindəi'ə ge taji'ə ge, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw. ¹² Be kaa dingəm kakin təl ulə bər ki nja mutə bay. Ningə in ki nja mutə kin, in kaa nje ra kulə'gi kakin tindəi'ə, adi'ə do, ə tuwəi'ə adi'ə aw. ¹³ Lo kin'ti, be njendoo dəji ta rɔ'ne ene: «In ri ə kadi m'ra wa. M'a m'ulə ki ngonn'm ki dingəm ki njendigi lə'm ngayn kin. Dəmaj, a boli gid'ə.» ¹⁴ Nan nje ra kulə nju loki kum'de osi dɔ ngonn'on'ti ningə, elinan ta kin dann'de'ti eyina: «Daro'a inbe kam ə a in nje nya nduwə. Ji toli'ə j'adi ndoo nju kin təl nya lə'je!» ¹⁵ Be ə, ndəri ngonn kakin uwəi'ə awi si'ə gidi ndoo'ti taga, toli'ə. Lo kin'ti Jeju dəji'de ene: Eke dingəm ki be nje ndoo kin a ra se'de bann wa? ¹⁶ A re kadi toko nje ra kulə nju kin kɔ, ə ində nje ki rangi ta ndoo nju'ti.» Loki de'gi oyi ta ki Jeju el kin

ningə, eli eyina: «Jagi, nya kin a ra nya be el.» ¹⁷ Nan Jeju gon'de ba ningə el'de ene: «Ta ki makitu læ Luwə el ene
 «Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in tōgi kəy*," kin me'ə in ri ə?

¹⁸ De ki ra ki osi dō mbal'ti kin ə, a təti njəki njəki. A re mbal kin ə osi dō'a'ti ningə, de'ə kin a rəkītə'i rəkītə rəkītə».

Ta dō lambo'ti læ ngar Sejar

(Mat 22.15-22; Mrk 12.13-17)

¹⁹ Njendo ndukun'gi ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi sangi row kadi n'uwəi Jeju low'ə'ti ne, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin oji dō'de, nan bōli bulə de'gi. ²⁰ Be ə, indəi kum'de go Jeju'ti, ningə uləi de'gi madi ki rai rō'de to de'gi ki dana be rō'a'ti. Uləi de rō'a'ti kadi to me ta'ti ki a te ta'a'ti kin ningə, n'uwəi'ə'n'ə n'uləi'ə ji nje konbē'ti ki aw tōgi dō'a'ti. ²¹ Ə de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo de'gi, ji gər kadi in njekelta ki rōta'ti taa in njendo nya ki rōta'ti tō. Kər kum'de dana goto rō'i'ti, isi ndo de'gi row ki rōta'ti ki nəl Luwə. ²² Ə el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi j'ugə lambo nje konbē kibo Sejar wa?» ²³ Nan Jeju gər kadi ədi kum'ə kare, adi el'de ene: ²⁴ «Tōji m'in silə kare adi'm'in m'oo, ke dō nan ə si'ti, ə tō nan tō ə ndangi'ti wa?» Ningə eli eyina: «In ngar Sejar.» ²⁵ Nga a Jeju el'de ene: «Nya læ Sejar ə adi Sejar, nya læ Luwə ə adi Luwə tō.» ²⁶ Lo kin'ti, lo kadi uwəi Jeju ki ta ki ta'a'ti non bulə de'gi'ti goto. Ta ki ilə'de'ti əti'de bōl to kəti yo, adi rai ta'de mbo.

Sadusi'gi ki kində lo koy'ti

(Mat 22.23-33; Mrk 12.18-27)

²⁷ *Sadusi'gi ki madi rei rō Jeju'ti. Sadusi'gi in de'gi ki nje k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el. Rei rō'a'ti dəji'ə eyina: ²⁸ «Njendo, Moji ndangi ta kin me makitu'ti adi'je ene: «Re de madi, ngonnkon'a taa dene, ə ngonkon'a kakin oji ngonn ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonnkon'a'ti.»†
²⁹ Ningə ki ojido ta kin, ngannkon nan'gi in siri. Ki dōkete ta dene, oji'n ngonn el bay ə oy. ³⁰ Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə kah'a'ti inbe kakin. ³¹ Ki nja mutə re in kah'a'ti inbe kakin bay. Adi ngannkon nan'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti, ningə oyi adi lo koji ngonn si'ə goto. ³² Ta tolta'a'ti, daro dene inbe re oy tō. ³³ Nga ke ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ə dene kakin a in ne'ə wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.» ³⁴ Jeju el'de ene: «Dəngangi'ti ne ə dingəm'gi ki dene'gi isi taai nan. ³⁵ Nan de'gi ki Luwə oo'de kadi asi kadi a indəi taa lo koy'ti, kadi sii me bəkon'ti ki sigi, a taai nan dene'ti ki dingəm el nga. ³⁶ Taa a oyi el tō, tado a toi to malayka'gi be. In ngann Luwə tado Luwə adi'de indəi taa lo koy'ti. ³⁷ Ningə ta k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, Moji inbe elta ar njay dō'ti kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti. Loki elta oji'n dō por ki on me ngan'ti, Moji bar Luwə ene: «Luwə læ Abiraham, Luwə læ Isaki, ki Luwə læ Jakobi‡.» ³⁸ Ningə Jeju ilə dō'ti toki Luwə in Luwə læ de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə læ njekoy'gi el. Tado takum Luwə'ti de'gi pəti sii ki dō'de taa.» ³⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki nan'gi eli Jeju eyina:

* **20:17** 20.17 Pa'gi 118.22 † **20:28** 20.28 Lotum 38.8; Ndukun 25.5-10. ‡ **20:37** 20.37 Tekitaga 3.2, 6

«Njendo de'gi, elta maji ngayn.» ⁴⁰ Tado sangi kadi n'dəji'ə ta ki rangi el nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-45; Mrk 12.35-37)

⁴¹ Jeju dəji'de ta ene: «Ra bann be ə de'gi eli par eyina Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in ngonnkaw Dabidi wa? ⁴² Tado Dabidi inbe ki dɔ'ne el me makitu Pa'gi'ti ene:

“Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:

«Re isi dɔjikɔl'm'ti ne,

⁴³ biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔg'i'tiŠ.»

⁴⁴ «Ə re Dabidi bar Kirisiti De ki Luwə mbət'ə Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi ba par wa?»

Jeju gangi ta dɔ njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə

(Mat 23.37-39; Mrk 12.38-40)

⁴⁵ Jeju el njendo'gi lə'ne takum bulə de'gi'ti ki isi oyi dɔ nyando li'ə ene: ⁴⁶ «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki ndigi njiyə ki ku ngal, taa ndigi kadi de'gi rai'de lapiya ki bukunan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tɔ. Me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakusɔ'ti, a ndigi lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. ⁴⁷ Taai nyamaji'gi lə njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dɔ'de'ti utə ndəgi de'gi.»

21

Kadikare lə njengawko'gi ki njendoo

(Mrk 12.41-44)

¹ Jeju un kum'ne isi oo'n njenyakingə'gi ki isi iləi kadikare lə'de me nya kadikare'ti. ² Ningə oo njengawko'gi ki njendoo kare re ki ngann silə joo ilə tɔ. ³ Ə Jeju el ene: «M'el'se toki rɔta'ti, njengawko'gi ki njendoo kam ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. ⁴ Tado ndəgi de'gi pəti kam, adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawko'gi kin, me ndoo'ti li'ə, nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rɔ'ne ə un ba pəti adi.»

Jeju elta dɔ kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki a tuji

(Mat 24.1-2; Mrk 13.1-2)

⁵ Go'ti, de'gi madi isi elita dɔ Kəy'ti lə Luwə eli eyina in nya ki əti bol ki dum, tado mbal'gi ki ndolo ki rai, ki nya'gi ki de'gi adi Luwə. Nan Jeju el ene: ⁶ «Nya'gi pəti ki oyi'de kin, ndɔ madi a re non ki mbal kare ki a nanyi kadi isi dɔ mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nyako'gi ki a tɔji dɔkagilo kon ki a re

(Mat 24.3-8; Mrk 13.3-8)

⁷ Lo kin'ti, de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo, dɔkagilo ki ra'ti ə nya kin a ra nya wa? Nyako'gi ki bann ə a tɔji kadi de'gi gəri dɔkagilo'ə ki a ra'n nya wa?» ⁸ Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, adi de ədi'se el. Tado de'gi ngayn a rei ki tɔ'm, a eli eyina: “M'in ə m'in Kirisiti”, ningə dɔkagilo'ə kaa re nga, nan maji kadi uni go'de el. ⁹ Loki a oyi kah rɔ'gi, de'gi a in ki nan ki rɔ'gi kin, adi bol ra'se el. Tado kadi nya'gi kin a rei kete bay taa, nan a in dɔboy ndɔ tanan'ti non el bay.»

¹⁰ Ө Jeju el'de бая ene: «Ginn бе madi a aw рo дo ginn бе madi'ne'ti, konbe madi a aw рo дo konbe madi'ne'ti. ¹¹ Dɔnangi a yeki, yeki ki ɛti бол, taa me lo'gi ki dangi dangi, monyi kosi'gi ki nje toko de'gi a osi ge, бо a on ge. Ningə nya'gi ki ɛti бол ngayn a in ki dɔran'ti rei, ki nyakoji'gi ki ɛti бол.

Dɔkagilo kindəkumndoo

(Mat 10.17-22; Mrk 13.9-13)

¹² «Nan kete non nya'gi'ti kin pɛti, de'gi a indəi ji'de dɔ'se'ti, a adi'se kon. A awi sese lo kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, buki'se dangay'ti a awi sese non ngar'gi'ti ki boi, ki non nje konbe'gi'ti tado lə'm. ¹³ Lo kin'ti, in tarow ki te kadi ingəi ɛ manyinaji lə'm ki rɔ'de'ti. ¹⁴ Ningə nya ki kadi indəi dɔ'se'ti ɛ to kin. Ononyi'se kadi sangi ta madi indəi dɔ'se'ti kete kadi to eli'de manji ta dɔ'se'ti. ¹⁵ Tado m'inbe m'a m'adi'se ta ki gosi ki kadi eli'de. Ningə njekosi'se ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi ɔsi kum yan'se eke kadi manji el. ¹⁶ A oyi kadi baw'se'gi ki kon'se'gi, ki ngannkon'se'gi, noji'se'gi ba pɛti, ki madi'se'gi a uni dɔ'se kadi adi de'gi. Ningə a gangi ta koy dɔ de'gi ngayn dann'se'ti. ¹⁷ De'gi pɛti a ɔsi'se ta tado lə'm. ¹⁸ Nan bisi dɔ'se kare kaa a osi kɔ el. ¹⁹ Ningə in me kuwəɔgiba'ti anyi a ingəi kaji.

Tuji ki a te dɔ bebo Jerujalem'ti

(Mat 24.15-21; Mrk 13.14-19)

²⁰ «Loki a oyi njero'gi iləi nan gugi dɔ Jerujalem kin ningə, kadi in gəri toki dɔkagilo tuj'ə in ndəkba. ²¹ Be ɛ, de'gi ki sii Jude'ti, kadi anyinan boi ki dɔ mbal'gi'ti, ɛ kadi nje ki sii me bebo'ti, tei ki taga rangi, ningə kadi de'gi ki isi mu, kadi uri me bebo'ti el. ²² Tado a in ndɔ gangi ta ki kadi j'in pɛti ki Makitu lə Luwə el ta'a a ra nya. ²³ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndɔ'a'ti non kin. Tado kumtondoo ki ngayn a ra de'gi me be'ti, ki wongi lə Luwə ki a re dɔ de'gi'ti ki me be'ti kin to. ²⁴ De'gi a tɔli'de ki kiyəɔ, a uwəi'de awi se'de bər'ti dɔ be'gi'ti ki dangi dangi. De'gi ki gəri Luwə el a njiyəi dɔ Jerujalem mbisəi'ə mbaraki mbaraki, biti kadi dɔkagilo lə'de ki Luwə ɔji tolta'ne.

Təl Ngonn de

(Mat 24.29-31; Mrk 13.24-27)

²⁵ «Dɔkagilo'ə'ti kin, nyakoji'gi a tei kum kadi'ti ge, ki nanyi ge, ki mee'gi ge*. Dɔnangi'ti, mann ba a in, kah a бар ki taa, adi de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, бол a tɔl'de. ²⁶ Bol a tɔl'de adi dadi par par, sii nginəi ta tuji'gi ki a tei dɔ'de'ti dɔnangi'ti. Tado tɔgi'gi ki dɔran'ti a yeki. ²⁷ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki tɔgi pɛti, me kunji'ti ki ɛti bol†. ²⁸ Loki nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi rai rɔ'se, ɔri dɔ'se taa, tado kagilo taa k'ilə taa lə'se in ndəkba.» ²⁹ Ningə Jeju un kujita ndo'n'de nya ene: «Gonyi kagi mbaykote ki ndəgi kagi'gi oyi. ³⁰ Loki mbi'ə ulə ngirə kiti kin ningə, gəri kadi nanyi бар in ndəkba nga. ³¹ Be tɔ ɛ, loki oyi nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba. ³² Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el бая

* 21:25 21.25 Ejay 13.10; Ejəkel 32.7; Juwəl 3.3-4 † 21:27 21.27 Daniyel 7.13

ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³³ Dəran ki dənangi a gotoi ndo madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Kisi do nja'ti

³⁴ «Maji kadi sii do nja'se'ti, um adi gon nyakuso ki gon nyakanyi, ki mərta ki do nya ki dənangi'ti ne uwə me'se adi ndo kin uwə'se nanga bus el. ³⁵ Kadi uwə'se nanga toki bandi a osi'n do kanji'gi'ti kin be el. Tado in nya ki a osi do de'gi'ti pəti ki dənangi'ti. ³⁶ Ningə kadi toi bi el, elita ki Luwə ki dəkagilo'gi pəti kadi to ingəi təgi dumi do nya'gi pəti ki a rai nya kin, ə kadi tei rai ki takum Ngonn de'ti.»

³⁷ Re kada kaa, Jeju ndo nya de'gi me Kəy'ti lə Luwə. A re kondə'ti to ningə, te aw do mbal'ti ki bari'ə do mbal kagi Buni'gi. ³⁸ Loki lo ti njay to ningə, bulə de'gi rei me Kəy'ti lə Luwə kadi oyi do ta li'ə.

22

Judasi un do Jeju

(Mat 26.1-5, 14-16; Mrk 14.1-2, 10-11)

¹ Nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el, ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba*. ² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju n'toli'ə, nan boli bulə de'gi. ³ Ə Satan ur me Judasi'ti ki bari'ə Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dəgi gidə in joo. ⁴ Ur me'ə'ti ad'a aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundo njengəm ta *Kəy lə Luwə, do row'ti ki kadi ulə'n Jeju ji'de'ti. ⁵ Lo kin'ti, rə nje ki Judasi aw ingə'de kakin nəl'de ngayn adi uni mindi'de kadi n'adi'ə nar. ⁶ Judasi ndigi do'ti, nga ningə isi sangi row ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti ə kadi bulə de'gi oyi lowə el.

Jeju adi rai go Paki

(Mat 26.17-19; Mrk 14.12-16)

⁷ Ndo kuso mapa ki hum ɔd'ɔ el asi, adi in ndo tol ngann bati'gi tado nyakuso Paki. ⁸ Ə Jeju ulə Piyər ingi ki Jan ene: «Ai rai go nyakuso Paki kadi j'usoi.» ⁹ Ingi təli dəji'ə eyina: «Loki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso səm'ti wa?» ¹⁰ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai, loki isi uri ki me bebo'ti ningə, a təri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti do'ne'ti ningə, uni go'ə, uri me kəy'ti ki ur'ti. ¹¹ Loki uri go'ə'ti ningə, eli be nje kəy kin eyina: “Njendo ene kadi ji dəji ke kəy ki ra ə kadi n'a n'uso nya Paki'ti ki njendo'gi lə'ne wa?” ¹² Lo kin'ti, de kakin a oji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, ki nya'gi pəti me'ti. Lo kin ə a rai nyakuso'ti kadi j'usoi. ¹³ Piyər in ki Jan awi ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de kakin, adi rai nyakuso Paki indəi do'a dana.»

Nyakuso lə Burəbe

(Mat 26.26-29; Mrk 14.22-25; 1Ko 11.23-26)

¹⁴ Loki dəkadi asi, Jeju in ki njekawkulə'gi sii ta nyakuso'ti. ¹⁵ Ə Jeju el'de ene: «M'ndigi ngayn kadi m'njo nya Paki kin sese bay taa kadi m'ingə kon. ¹⁶ Ningə m'el'se toki rəta'ti, m'a m'njo sese ki rangi gogi el, biti dəkagilo kuso'a'ti me Konbe'ti lə Luwə.» ¹⁷ Go'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə do'ti, ningə təl'n adi njekawkulə'gi ə el'de ene: «Tai anyinan dann'se'ti, ¹⁸ Tado toki rəta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju

* 22:1 22.1 Tekitaga 12.1-27

ki rangi el, biti kadi Konbe læ Luwæ re'n.»¹⁹ Go'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwæ do'ti, uwæ tæti nan'ti, tæl'n adi'de ene: «In kin in daro'm, ki in ki kun kadi'se. Tai so'i kadi me'se olo'n do'm'ti.»²⁰ Go nyakuso'ti, Jeju un kopi yiwi kandi nju, ra toki yan nyakuso kakin be to, ningæ el'de ene: «Kopi kin in kunmindi ki sigi me mosi'm'ti ki a anyi tado læ'se†.

²¹ «Ningæ kadi oyi toki de ki a ulæ'm ji de'gi'ti, isi ulæ ji'ne nan'ti sæ'm me ngo kuso nya'ti ne. ²² Tado Ngonn de a oy toki Luwæ oji'n kete, nan kumtondoo in læ de kin ki ulæ Ngonn de ji de'gi'ti.»²³ Lo kin'ti, njekawkulø'gi iløi ro'de isi døjinan ta dann'de'ti ke nan dann'de'ti ø kadi a ra nya ki be kin wa?

Nan a in ki boi?

(Mat 20.24-28, 19.28; Mrk 10.41-45)

²⁴ Go'ti, njekawkulø'gi uløi ngirø manjinan ta'ti ki togi'de eyina ke nan ø a in kibo dann'de'ti wa? ²⁵ Ø Jeju el'de ene: «Ngar'gi ki onyibe do ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki donangi'ti ne, rai ro'de kadi n'in burøbe'gi do de'gi'ti, taa nje ki togi konbe in ji'de'ti, indøi togi do de'gi'ti kadi ðari'de njeramaji'gi læ'de to. ²⁶ Nan ingi, maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el. De ki in ki togi dann'se'ti, maji kadi tæl ro'ne de ki do du'ti, ningæ kadi de ki njekundo'se, tæl nje ra kulø læ'se to. ²⁷ Tado de ki nje kisi ta nya kuso'ti num, de ki nje re ki nyakuso num, dann'de'ti ki joo kin, in ki nje kisi ta nyakuso'ti ø in kibo. Ningæ m'in, m'nji dann'se'ti to nje re ki nyakuso kadi'se. ²⁸ Ingi ø in de'gi ki uwæi togi'se ba sæ'm me kon'ti. ²⁹ Ningæ toki Luwæ ki Bai adi'm Konbe kakin ø, m'in m'adi'n'se to. ³⁰ A so'i ge, anyinan ge sæ'm me Konbe'ti læ'm. Ningæ a sii do kumbøer gangi ta'gi'ti kadi gangi ta do ginn kaw Isirayel'ti ki do'gi gidø in joo.»

Jeju el toki Piyær a manji ta gær'ne

(Mat 26.31-35; Mrk 14.27-31; Jan 13.37-38)

³¹ Jeju el Simon ene: «Simon, Simon, Satan døji tarow kadi n'siyø'se toki de a siyøn ko me yatiya'ti be. ³² Nan m'in, m'el'ta ki Luwæ tado'i, kadi ilø kunme læ'i ko el. Ningæ loki a tæl ki ro'm'ti, maji kadi ulø dingøem me ngannkon'i'gi'ti to.»³³ Ø Piyær el Jeju ene: «Burøbe, m'nji do nja'm'ti kadi re in dangay kaa m'a m'aw sæ'i nan'ti. A re in koy kaa m'a m'oy sæ'i.»³⁴ Ø Jeju el'ø ene: «Piyær, adi m'el'i, ðone inbe kin, kunø kunjø non el ðay ø, a manji ta nja mutø toki in gær'i'm el.»

Nar, ki ðøl, ki sa

³⁵ Jeju el njendo'gi ene: «Loki kete m'ulø'se ki kanji kadi uni nar, eke ðøl, eke sa nja'se kin nya madi du'se wa?» Ø iløi Jeju'ti eyina: «Jagi, nya madi du'je el.»³⁶ Nga ø Jeju el'de ene: «Ningæ ki ngøsine kin, de ki aw ki nar ningæ kadi un ji'ne'ti, in ki aw ki ðøl ø kadi un ji'ne'ti. A kin ø re de madi aw ki nya kati el ø kadi or ku ki ro'ne'ti law kadi ndogi ø inyø nar'a ndogi'n nya kati kare uwæ ji'ne'ti. ³⁷ Adi m'el'se, maji kadi nya ki makitu læ Luwæ el ta'a ene: «Tudøi'ø dann njeramajel'gi'ti†,» kin ra nya. Ningæ nya ki kadi a re do'm'ti, a ra nya.»³⁸ Njendo'gi eli'ø eyina: «Burøbe, nya kati ø in joo kin.» Anyi el'de ene: «In ðe kin asi.»

Jeju el'ta ki Luwæ do mbal kagi Buni'gi'ti

(Mat 26.36-41; Mrk 14.32-38)

† 22:20 22.20 Tekitaga 24.8; Jeremi 31.31-34 ‡ 22:37 22.37 Ejay 53.12

³⁹ Go'ti Jeju te, ningə toki isi ra'n kete kete, un tarow isi aw ki do mbal kagi Buni'gi'ti. Njendo'gi li'ə uni go'ə. ⁴⁰ Loki rei tei do mbal'ti, Jeju el njendo'gi ene: «Elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.» ⁴¹ Anyi or ro'ne sanyi nden, ningə osi məkəsi'ne nanga, elta ki Luwə ene: ⁴² «Bai, re in ndigi'ə, osi kəpi kon kin ngərəngi kə ro'm'ti. Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kadi ndigi'ti lə'i taa.» ⁴³ Lo kin'ti non be, malayka kare in dōran'ti re ad'a tōgi. ⁴⁴ Metuji ra Jeju, il'ə nanga el, adi elta ki Luwə ki tōgi'ne, tut'ə tosi nanga dogro dogro to kər mosi be. ⁴⁵ Go kelta'ti ki Luwə, Jeju ində taa, təl re ro njendo'gi'ti ningə, ingə'de, isi toi bi ki me kon. ⁴⁶ Ə el'de ene: «In ri ə! isi to'i bi inbe biti wa? Indəi taa, ə elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.»

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-55; Mrk 14.43-49; Jan 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jeju a elta ba bay ningə, kuti de'gi tei non isi rei. Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi lə Jeju ki dōgi gidə in joo ə in non'de'ti. Re ki ro Jeju'ti kadi n'uwə ki ro'ne'ti. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «In Judasi ki kuwə ki a uwə Ngonn de ki ro'i'ti ə a ulə'n'n'ə ji de'gi'ti!»

⁴⁹ Loki nje njiyə ki Jeju oyi nya'gi ki ra ra nya be ningə, dəji Jeju eyina: «Burəbe, maji kadi ji tugə'de ki nya kati eke kadi ji ra bann?» ⁵⁰ Ningə low'ə'ti non, ki kare dann'de'ti or kiyə tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dojikol'ə'ti bati gangi. ⁵¹ Nan Jeju el'de ene: «Asi be nga, inyəi'de adi rai.» Ningə ulə ji'ne odi'n mbi paja kakin, adi mbi'ə təl to maji gogi. ⁵² Go'ti, Jeju un ta el kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njəngəm ta Kəy lə Luwə, ki ngatōgi'gi ki rei ki do'a'ti ene: «To to nya ki m'in njebogi'ə, rei ki kiyəro'gi ki gol'gi kadi uwəi m'in be? ⁵³ Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, nan uwəi m'in el, ningə in ndo lə'se bone, in ndo ki kadi tōgi'gi ki majel odi ro'de me lo ki diw'ti.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mat 26.57-27.1; Mrk 14.53-15.1; Jan 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin'ti, uwəi Jeju, awi si'ə, uri si'ə kəy lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Piyər njiyə sanyi nden, ningə un go'de isi aw se'de. ⁵⁵ De'gi iləi por tambalo'ti, sii ta'ti, adi Piyər aw si ta'ti se'de. ⁵⁶ Ningə ngonn ki dene kare ki nje ra kulə me kəy'ti, oo Piyər isi kunji por'ti, ə ində manj'a ba, ningə el ene: «In ki isi kin kaa, kete in si'ə to.» ⁵⁷ Nan Piyər manji ene: «Dene, m'gər'ə el.» ⁵⁸ Ə nden go'ti ə de ki rangi oo Piyər, ningə təl el bay ene: «In kaa in dann de'gi'ti li'ə to.» Nan Piyər ilə de'ti kakin ene: «Jagi, m'in se'de el.» ⁵⁹ Biti asi kadi kare go'ti, ningə de ki rangi təl re do'ti bay ene: «Ki ro'ta'ti, dingəm kin kete in si'ə to, tado in de ki Galile'ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ilə'ti ene: «Dingəm, m'gər me ta lə'i ki ge kadi el kin el.» Anyi tanan'ti non inbe ki Piyər isi elta ta'ne'ti ba bay ningə, kunə kunjə non. ⁶¹ Low'ə'ti non, Burəbe ilə rəti gon Piyər, ningə me Piyər olo do ta'ti ki ndəki Burəbe el'ə ene: «Bone inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene gər'i'm elŠ.» ⁶² Piyər ində lo te taga ki mann non ki tingə kum'ne'ti.

De'gi taji Jeju, tindəi'ə

(Mat 26.67-68; Mrk 14.65)

⁶³ De'gi ki njengəm Jeju, mboi si'ə ge, tindəi'ə ge. ⁶⁴ Anyi doi kum'ə ə eli eyina: «Nan ə Indəi wa, in elta ki ta Luwə'ti ə ndon ndil adi j'oo!» ⁶⁵ Taa nyataji'gi ki rangi ngayn tei ta'de'ti ki rə'a'ti.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi
(Mat 26.59-66; Mrk 14.55-64; Jan 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ingəi nan, awi ki Jeju non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi, ⁶⁷ ningə eli'ə eyina: «Re in ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə ə el'je adi j'oo.» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'el'se kaa a uni me'se adi'm'in el. ⁶⁸ Taa re m'dəji'se ta kaa a iləi'm'in'ti el tə. ⁶⁹ Ningə ki ji ra'n tanan'ti ne kin, ulə ngirə bone kin, Ngonn de a isi dojikəl Luwə'ti ki nje təgi nga.» ⁷⁰ Anyi pəti dəji'ə eyina: «Adi in ngonn lə Luwə wa?» Ə Jeju el'de ene: «Inbe'gi eli ki ta'se toki, m'in Ngonn lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin'ti, eli eyina: «In kin ji sangi kadi de madi ki rangi el taa də'a'ti bay wa? J'inbe'gi j'oyi ta ki ta'a'ti inbe ki mbi'je ne nga kin.»

23

Jeju ra non ngar Pilati'ti
(Mat 27.2, 11-14; Mrk 15.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Go'ti, indəi taa pəti awi ki Jeju non Pilati'ti. ² Ningə lo kin'ti, iləi rə'de isi indəi taa də Jeju'ti eyina: «Dingəm kam j'ingə isi sulə de'gi kadi buki'de mu. El'de kadi ugəi lambo ngar Sejar el. Taa ra də'ti non el bay toki n'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, n'in ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jeju ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ⁴ Lo kin'ti, Pilati el de'gi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bulə de'gi ene: «M'ingə nya madi ki asi kadi m'gangi'n ta də dingəm'ti kin el.» ⁵ Nan uwəi ta'de ngan eyina: «In nje sulə de'gi ki nyando lə'ne kadi tanyi rə. Un dənangi ki Jude ba pəti, ulə ngirə Galile'ti biti te'n rə'je'ti ne kin.»

Jeju a non Erodi'ti

⁶ Loki Pilati oo ta ningə dəji ene ke dingəm kin in de ki Galile'ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jeju in ginn konbe'ti lə Erodi ningə, ulə si'ə adi Erodi ki dəkagilo'ə'ti kin in Jerujalem'ti non tə. ⁸ Loki Erodi oo Jeju ningə, rə'a nəl'ə ngayn tado mayinu ə isi sangi kadi n'oo Jeju oji'n də ta li'ə ki de'gi isi eli. Erodi ində me'ne'ti kadi Jeju a ra nyakəji'gi ad'a oo. ⁹ Ə dəj'ə ta'gi ngayn, nan Jeju il'ə'ti el. ¹⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki njendo ndukun'gi in non, isi tiləi ta də Jeju ti ki təgi'de. ¹¹ Erodi in ki njero'gi lə'ne kidi Jeju, mboi si'ə, ningə uləi ku ki maji ngayn rə'a'ti, nan təl ulə si'ə rə Pilati'ti gogi. ¹² Ndo'a'ti non, Erodi in ki Pilati ki kete in njeban'gi lə nan, təli madi nan'gi.

Gangi ta koy də Jeju'ti
(Mat 27.11-26; Mrk 15.1-15; Jan 18.39-19.16)

¹³ Pilati bar kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundo bulə de'gi, ¹⁴ el'de ene: «In rei ki dingəm kin adi m'in eyina in nje sulə de'gi buki'de mu, nan me ta'ti ki m'dəj'ə non'se'ti ne kin, m'ingə nya ki majel ki səki'ə'n'ə, ki asi kadi m'gangi'n ta də'a'ti el. ¹⁵ Erodi kaa ingə nya madi el tə, tado təl ulə si'ə rə'je'ti gogi. Nya ki asi kadi de təl'ə'n'ə goto.

16 Be ə, m'a m'adi indəi'ə par ə m'a m'inyə taa.» [17 Tado do bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, maji kadi Pilati ɔr de kare dangay'ti adi'de.]

18 Nan de'gi pəti uni ndu'de ki taa eyina: «In təl'ɔ ko ə ɔr Barabasi adi'je.» 19 Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai do nje konbət'i, ki tado təl ki təl de.

20 Ningə toki Pilati ndigi'n kadi n'inyə'n Jeju taa, təl dəji'de ta do'ti bay. 21 Nan ingi, uni ndu'de ki taa eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti, bər'ə kagidəsi'ti.»

22 Pilati re se'de do'ti bay ki nja mutə ene: «In ri ki majel ə dingəm kin ra wa? M'ingə nya madi rɔ'a'ti ki asi kadi de təl'n'ə el, adi m'a m'adi indəi'ə ki ndəy hawlay par ə m'a m'inyə taa.» 23 Nan ingi rai do ndu'de'ti, uni ndu'de ki taa, elita ki togi'de ngayn utə ki kete kadi bəri'ə kagidəsi'ti to bər inbə. Ndu'de ɔr lo hɔm. 24 Be ə Pilati un ndu'ne kadi ra nya ki bulə de'gi ndigi. 25 Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr'ɔ, adi'de. Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai do nje konbət'i, ki tado təl ki təl'de. Nga ningə ulə Jeju ji njerɔ'gi'ti kadi rai si'ə nya ki me ndigi'ti lə bulə de'gi.

Awi ki Jeju ki lo bər'ə kagidəsi'ti

(Mat 27.32; Mrk 15.21)

26 Loki njerɔ'gi isi awi ki Jeju ningə, ingəi Simon, de ki Sirenn'ti, ki in mu, ningə indəi kagidəsi lə Jeju do'a'ti, adi oti go'ə'ti. 27 Bulə de'gi ngayn uni go Jeju. Dene'gi indəi kadi'de nonyi, ndingəi rɔ'de tado li'ə. 28 Be ə, Jeju yəti kum'ne ki do'de'ti, el'de ene: «Dene'gi ki Jerujalem, nonyi m'in el, nan kadi nonyi rɔ'se inbə'gi, ə nonyi ngann'se'gi. 29 Tado ndo a re non kadi de'gi a eli eyina: “Majikur in do kuji dene'gi'ti, in do nje'gi'ti ki oji ngonn ndo kare el, ki uləi mba ta ngonn'ti el.” 30 Lo kin'ti non be, de'gi a eli mbal'gi eyina: “Tosi do'je'ti!” ə a eli do gadi'gi eyina: “Iyə do'je*!” 31 Kin ə de ra kagi ki mbol be ningə, kagi ki tuti taa yan'a a to bann wa?»

32 Lo kin'ti, rei ki kaya'gi ki nje təl nya joo kadi toli'de nan'ti ki Jeju.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.33-44; Mrk 15.22-32; Jan 19.17-24)

33 Loki rei tei lo'ti ki bəri'ə «Ka do de» ningə, njerɔ'gi bəri Jeju kagidəsi'ti, low'ə'ti non. Taa bəri kaya'gi ki joo kakin nan'ti ki Jeju do kagidəsi'ti to: bəri ki kare dojikol'ɔ'ti, ə bəri ki nungi dojigəl'ə'ti to. 34 Ningə Jeju el ene: «Bai, adi me'i səl do'de'ti, tado gəri nya ki ra rai kam el.» Non be, njerɔ'gi tugəi kiri mbara do ku'ti li'ə lowəi nan. 35 Bulə de'gi rai ra gonyi'de, ningə njekundo Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: «Aji ndəgi de'gi ənn ə, kadi aji rɔ'ne inbə adi j'oo to, toki re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə†.» 36 Njerɔ'gi kakin agi ki rɔ Jeju'ti, mboi si'ə, ningə adi'ə yiwi kandi nju ki masi kad'a anyi‡. 37 Ningə eli'ə eyina: «Re in ngar lə Juwipi'gi ə, aji rɔ'i inbə adi j'oo.» 38 Ningə ndangi ta me nya'ti, bəri taa do Jeju'ti eyina: «In kam in ngar lə Juwipi'gi.»

39 Ningə baw kaya kare ki bəri'ə do kagidəsi'ti taji Jeju ene: «In el ə ene in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? Aji rɔ'i inbə, ə aji'je sə'i to.» 40 Nan in ki nungi ndangi madi'ne ene: «In ki ra ingə ko kon ki kare inbə kin, in bol Luwə el wa? 41 Ki oji do'je, in low'ə'ti, tado in nya ki

* 23:30 23.30 Oje 10.8 † 23:35 23.35 Pa'gi 22.8-9 ‡ 23:36 23.36 Pa'gi 69.22

j'inbe ji duw ə ji təti kanda, nan in, nya madı kare ki majel ki ra goto.»
 42 Ningə in ki nje kəl ki madı'ne kakin təl el Jeju ene: «Jeju, ndo ki a re to ngar ə, adi me'i olo do'm'ti.» 43 Ə Jeju ilə'ti ene: «Tokı rəta'ti, adi m'el'i, bone inbe kin a in sə'm nan'ti me Paradisi'ti lə Luwə.»

Koy Jeju

(*Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Jan 19.28-30*)

44 Kadi kaw ki jam do be'ti be, ə lo diw ndul kururu donangi'ti biti kadi ki mutə ki losol'ə. 45 Kadi ur dana, de oo'ə el nga ningə ku ki gangi lo ki me Kəy'ti lə Luwə gangi dana jooš. 46 Ningə Jeju un ndu'ne ki taa ene: «Bai, m'inyə ndil'm me ji'i'ti.» Ningə go ta'ti kin par ə kon'a te. 47 Loki kibo lə kuti njerə'gi ki bu oo nya'gi ki rai nya kin be ningə, ulə toji do Luwə'ti ə el ene: «Tokı rəta'ti, de kin in de ki dana.» 48 Bulə de'gi ki in lo nya'ti kin, loki oyi nya ki ra kin ningə, təli be'gi lə'de ki kadi'de ki kində, ndingəi rə'de. 49 De'gi pəti ki gəri Jeju ki dene'gi ki in si'ə Galile'ti, rai sanyi indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya.

Kulə Jeju be ninn'ti

(*Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Jan 19.38-42*)

50 Lo kin'ti non be ə, dingəm kare ki to'a nan Jisepi in non re. Jisepi in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki maji, in de ki dana, 51 adi nya'gi ki ki madı'gi do'i nan'ti ə rai kin, in ndigi se'de do'ti el. Jisepi in de ki Arimate'ti, ki in bebo lə Juwipi'gi. In sii nginə ta Konbe lə Luwə. 52 Jisepi aw rə Pilatı'ti, dəj'ə ninn Jeju. 53 Be ə, aw risi ninn Jeju do kagidəsi'ti, re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ningə aw ilə me be ninn'ti ki rai kadi mbal'ti. In be ki de ilə ninn'ti el bay. 54 Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi isi əsi nja nya'gi nan'ti, tado lo ti par ə a in ndo kərkon. 55 Dene'gi ki in ki Jeju Galile'ti nu, rei si'ə, ndolei go Jisepi. Awi gonyi be ninn ki kadi iləi Jeju'ti kakin, ə oyi ke tanan bann ə iləi ninn'ə'ti wa. 56 Go'ti, təli awi be, indəi do hu kagi ki əti mbi, nan'ti, tado kəy rə ninn Jeju'ti. Ningə ndo kərkon, uwəi kəy rə'de toki mbərkikində el'n*.

24

Jeju ində taa lo koy'ti

(*Mat 28.1-8; Mrk 16.1-8; Jan 20.1-13*)

1 Ndo Dəmasi ki sin ba, dene'gi awi do'badı'ti ki hu kagi ki əti mbin ki indəi do'a dana tado kəy rə ninn Jeju'ti. 2 Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta be ninn kakin, de nduguru'ə rangi. 3 Loki uri me be ninn'ti ningə, oyi ninn Burəbe Jeju, el. 4 Low'ə'ti non, gəri nya ki kadi rai el, ningə nyi dingəm'gi joo ki uləi ku ki ndole rə'de'ti, tei bus ki rə'de'ti. 5 Bol təl dene'gi kin, adi uləi do'de ki nanga, nan dingəm'gi kakin eli'de eyina: «Ra bann ə isi sangi de ki isi kumngayira dann njekoy'gi'ti wa? 6 Goto ne, ində taa lo koy'ti. Ningə maji kadi, adi me'se olo do ta'ti ki el'se loki in'n Galile'ti bay kin.» 7 El ene: «Maji kadi de'gi a uləi Ngonn de ji njeramajel'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti, ningə go'ti, a ində taa lo koy'ti ki ndo ki nja mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti.» 8 Lo kin'ti, me'de olo do ta'ti ki Jeju el. 9 Be ə, loki təli do'badı'ti, rei əri poy nya'gi kin njendo'gi ki do'gi gidə in kare ki ndəgə'gi pəti adi'de oyi. 10 Nje kəy poy nya kin kadi njekawkulə'gi oyi in Mari ki Magidala num, Jann num,

Mari ki kon Jaki num, ki ndəgi dene'gi ki in se'de. ¹¹ Nan njekawkulə'gi oyi ta kin to ta nii adi tai ta lə dene'gi kakin el. ¹² Lo kin'ti non Piyər ə ində ki ngodi, aw ilə kəti'ne be ninn'ti ningə, oo ta ku'gi ki dolo ninn par ə rai nanga. Nya kin ndəji Piyər ngayn, loki isi təl ki be.

*Jeju ingə njendo'gi joo dō row'ti ki kaw Emawusi
(Mrk 16.12-13)*

¹³ Ndo'a'ti inbe kakin, njendo'gi joo isi awi ngonn be'ti kare ki bari'ə Emawusi, ki a asi kulə metər dōgi gidə in kare ki bebo ki Jerujalem. ¹⁴ Njendo'gi ki joo kakin, ra elinan ta dō nya'gi'ti ki ra nya kakin. ¹⁵ Ningə loki ra elinan ta, ra manjinan'ti kakin ningə, Jeju te uwə se'de row. ¹⁶ Nan kum'de uti dō'a'ti adi gəri'ə el. ¹⁷ Ə Jeju dəji'de ene: «In ri ə ra manjinan ta dō row'ti be wa?» Ningə təli rai lokati, kum'de diw kururu. ¹⁸ Ningə ki kare dann'de'ti ki tō'a nan Kilewopasi el Jeju ene: «In ki kariba par ə in de ki isi Jerujalem'ti ne ki kanji kadi oo poy nya'gi ki rai nya me ndo'gi ki ne kin.» ¹⁹ Ə təl dəji'de ene: «In ri ə ra nya wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Nya ki ra nya oji'n dō Jeju ki Najareti'ti, ki in njekeltakita Luwə'ti ki aw ki tōgi ngayn. Aw ki tōgi me kuləra'ne'ti num, me ta kel'ne'ti num, non Luwə'ti ki non de'gi me be'ti. ²⁰ Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njekundo'gi lə'je, uwəi'ə, uləi'ə ji de'gi'ti kadi gangi ta koy dō'a'ti, ə bəri'ə dō kagidəsi'ti. ²¹ J'in j'oo kadi in ə in de ki kadi a taa Isirayel'gi ilə'de taa. Ningə me nya'gi'ti kin pəti, bone ə in ndo ki nja mutə ki nya'gi kin rai nya. ²² Nan nya kare, dene'gi madi ki me kuti'ti lə'je re eli'je nya ki ndəji'je ngayn. Tei ki ginn lo ba awi dōbadi'ti, ²³ nan oyi ninn'ə el, ningə təli rei eli'je toki malayka'gi tei rō'de'ti eli'de toki ra ki dō'ne taa. ²⁴ Ə mad'i'je'gi madi awi dōbadi'ti ningə, oyi nya'gi toki inbe ki dene'gi eli. Ningə inbe taa, de oo'ə el.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «In de'gi ki nyagər lə'se goto, ngan sese kadi uni me'se kalangi ba adi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti! ²⁶ Maji kadi Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a ingə kon be ta kadi a ingə'n tōbar lə'ne.» ²⁷ Be ə, ulə ngirə dō ndukun'ti lə Moji ki dō de'gi'ti njekeltakita Luwə'ti pəti, ɔr'n'de ginn Makitu'gi lə Luwə pəti ki elta ki dō Jeju'ti.

²⁸ Loki indəi dō be ki isi awi'ti ndəkba ningə, Jeju ra dō kum'ne to nya ki a aw ki kete be. ²⁹ Ə gangi'ə eyina: «Kadi ur nga, adi lo diw, ənn ə isi nangi rō'je'ti.» Be ə, to aw se'de lo kisi de'ti. ³⁰ Loki isi ta nya kusō'ti se'de, un mapa, njangi dō'a, ningə uwə təti nan'ti, ningə təl'n adi'de. ³¹ Lo kin'ti nga a, kum'de te adi gəri'ə toki in Jeju, nan low'ə'ti non, Jeju tənn jipi adi oyi'ə el. ³² Ə təli isi elinan eyina: «Loki isi el'je ta dō row'ti, isi ɔr'je ginn nya'gi ki ndangi me Makitu'gi lə Luwə kin, to to nya ki in por ə isi on me'je'ti be el wa.»

³³ Ningə low'ə'ti non, indəi taa, təli iləi dō'de kaw Jerujalem gogi. Awi ingəi njendo'gi ki dōgi gidə in kare ki ndəgə'gi ki go'de'ti kawinan sii. ³⁴ Ə pəti eli njendo'gi ki joo kakin eyina: «In ta ki rōta'ti kadi Burəbe ində lo koy'ti! Te ingə Simon, adi Simon oo'ə ki kum'ne!» ³⁵ Lo kin'ti, njendo'gi ki joo, iləi rō'de ɔri'de ginn nya'gi ki ingə'n'de dō row'ti ə el'de, ki gər ki gəri Jeju lo təti mapa'ti.

*Jeju oji rō'ne njendo'gi lə'ne
(Jan 20.19-23)*

³⁶ Loki si elinan ta ba bay ningə, Jeju inbe te bus dann'de'ti, el'de ene: «Lapiya in sese.» ³⁷ Lo kin'ti, bol tol'de, ndil'de te. Məri kadi in ndil ə n'oyi'ə wa ənn. ³⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə ndil'se goto ge, me'se tosi ge be wa? ³⁹ Gonyi ji'm'gi, ki nja'm'gi kin oyi. Ndil aw ki da'ne ge, ki singə'ne ge toki oyi m'in kin el.» ⁴⁰ Lo kin'ti, taji'de ji'ne ge, ki nja'ne ge adi'de oyi. ⁴¹ Ronel dum do njendo'gi ki lo kadi uni me'de goto bay. In nya ki əti'de bol ki dum. Ə Jeju dəji'de ene: «Awi ki ngonn nyakusɔ ne wa?» ⁴² Ningə adi'ə ngonn dow kanji ki ndaw. ⁴³ Ə Jeju taa, so takum'de'ti.

⁴⁴ Ningə go'ti, el'de ene: «Ta'gi ki ndoki m'el'se loki m'in sese bay ə to kin: Ndoki m'el'se toki, nya'gi pəti ki ndangi me ndukun'ti lə Moji ge, ki me ta'ti lə njekeltakita Luwə'ti, ki me pa kosi'ti kin, maji kadi a toli'ta'de be.» ⁴⁵ Lo kin'ti nga ə, Jeju adi'de kur do'de, adi gəri me Makitu lə Luwə. ⁴⁶ Ningə el'de ene: «In ta ki ndangi kete, toki m'in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə m'a m'ingə kon, de'gi a toli m'in, ningə go'ti, m'a m'ində taa dann njekoy'gi'ti ki ndo ki nja mutə tum ginn'ə ndo koy'm'ti* . ⁴⁷ De'gi a iləi mbər ki tɔ'm, ulə ngirə Jerujalem'ti, biti ki ro ginn de'gi'ti pəti, kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'de kɔ tɔ. ⁴⁸ Ningə ingi in nje mannaji kin. ⁴⁹ Ki ojidɔ'm, m'a m'ulə ki nya ki Bai un ndu'ne do'ti kadi n'a n'adi'se kin. Ningə a sii bebo'ti ne biti kadi togi ki in dɔran'ti re do'se'ti bay ta.»

Jeju aw dɔran'ti

(Mrk 16.19-20; KNK 1.9-14)

⁵⁰ Go'ti, Jeju aw ki njendo'gi lə'ne ndəkba kadi be'ti ki Betani, ningə oyi ji'ne ki taa, njangi do'de. ⁵¹ Loki njangi do'de ningə, inyə'de ə ɔr ro'ne kɔ ro'de'ti, ningə uni'ə awi si'ə dɔran'ti. ⁵² Lo kin'ti non, njendo'gi ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə təli gogi Jerujalem ki ronel ngayn. ⁵³ Dokagilo'gi pəti, in ginn Kəy'ti lə Luwə, uləi toji do Luwə'ti.

* 24:46 24.46 Ejay 53; Oje 6.2

Poyta ki maji ki Jan ndangi

Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Jan ndangi

Poyta ki maji ki Jan ndangi toji Jeju toki in Ta læ Luwə ki to biti ki non'ti. Ta kakin «təl de ki isi dann'je'ti» (1.14). Jeju te ki do togi læ'ne, ki tobar læ'ne ki in'n Luwə ki gorow læ nya'gi ki dum ra ki in ra'de ki bari'de nyakoji'gi ningə ndo nya do'ti ar njay to (2-12). Go'ti Jeju elta ki doboy'ti njendo'gi læ'ne (13-17) do kuwə'ti ki de'gi a uwəi'ə, dəji'ə ta, bəri'ə kagidəsi'ti ningə a te lo koy'ti (18-20). Elita nya'gi kin pəti be kadi to uni me'se adi toki Jeju in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn Luwə; ningə re uni me'se adi'ə ə, a ingəi kaji ki takul'ə (20.31).

Makitu Poyta ki maji ki Jan ndangi to dangi ki ndəgə'gi, be ə Jan elta o'si'n kagi do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Jurden ki Galile. Jan un nya'gi ki ji gəri'de maji toki mann, mapa, nje ngəm bati'gi ki nyakul'gi li'ə, nju ki kanda'gi, kadi or ginn rəta'gi kigo ndil'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-18. Jan Batisi ki njendo'gi læ Jeju ki doketi 1.19-51. Kulə'gi ki Jeju ra'de taga takum de'gi'ti 2-12. Ta'gi ki Jeju el njendo'gi læ'ne taa inyən'de 13-17. Kon ki koy læ Jeju 18-19. Kində taa lo koy'ti ki te ki Jeju te bus toji rə'ne adi oyi'ə 20-21.

Jeju in ta ki in rə Luwə'ti

¹ Lotumginn nya'gi'ti pəti, de ki in ta in non nga,

De ki in ta in nan'ti ki Luwə,

De ki in ta in Luwə.

² Lotumginn nya'ti, de ki in ta in nan'ti ki Luwə.

³ In ə Luwə un'ə ra'n nya'gi pəti.

Nya ki Luwə ra'a ki kanj'a in goto*.

⁴ De ki in ta kakin ə in nje kadi de'gi sii ki do'de taa.

Ningə kisikidətaa ki in rə'a'ti kin ə in kunji do de'gi'ti ki dənangi'ti ne.

⁵ Kunji unji do lo ki diw'ti,

nan lo ki diw uwə kunji kakin ki rə'ne'ti el.

⁶ Luwə ulə de kare ki to'a nan Jan ad'a re.

⁷ Re to nje mannaji kadi mannaji læ kunji,
Kadi de'gi pəti uni me'de adi kunji ki takul'ə.

⁸ Jan in kunji el, nan in nje mannaji læ kunji.

⁹ De ki in ta kin in ə in kunji ki rəta'ti.

Kunji ki rəta'ti ki re dənangi'ti ne,

unji do de'gi'ti pəti.

¹⁰ De ki in ta in dənangi'ti ne.

Ningə in ə Luwə un'ə indən de'gi ki dənangi'ti ne,

nan de'gi ki dənangi'ti ne gəri'ə el.

¹¹ De ki in ta kin re dann de'gi'ti li'ə,

nan de'gi li'ə uwəi'ə ki rə'de'ti el.

¹² Nga ningə, nje ki uwəi'ə ki rə'de'ti,

Adi in nje ki uni me'de adi'ə, adi'de togi kadi təli ngann'gi læ Luwə.

* 1:3 1.3 Lo tum ginn nya'gi 1.3; Pa'gi 33.6, 9

13 Təli ngann'gi lə Luwə, kigo koji'ti ki mosi toki de'gi isi oji nan kin el num,

Kigo ndig'i'ti lə de el num, nan in Luwə inbe ə ra adi təli ngann'a'gi.

14 De ki in ta, təl darə de ki rəta'ti,

Uwə lo kisi dann'je'ti.

Memaji, ki nya ki rəta'ti rosi me'ə.

J'in j'oo təji li'ə. In təji ki Ngonn ki kar'ne ba ingə ki rə Baw'ne'ti.

15 Jan un ndu'ne ki taa, mannaji li'ə ene:

«In ə in de ki m'elta li'ə kete m'ene:

“De ki a re go'm'ti, in kibo də'm'ti,

Tadə in isi ki də'ne taa kete non'm'ti.”

16 «J'ingi pəti, j'ingəi nya maji ki in rə'a'ti, kigo memaji'ti li'ə.

Adi'je majikur ki əsi go nan go nan.

17 Luwə adi'je ndukun ki gorow lə Moji†,

Nan memaji ki nya ki rəta'ti rei ki gorow lə Jeju Kirisiti.

18 De ki oo Luwə goto, nan Ngonn ki kar'ne ba,

Ki in Luwə ə isi kadi Baw'ne'ti, ə ra adi jə gər'ə.»

Ta ki Jan Batisi el də rə'ne'ti

(Mat 3.1-12; Mrk 1.2-8; Luk 3.15-17)

19 Loki *Juwipi'gi ki Jerujalem'ti uləi njekujənyamosi kadikare'gi ki nje'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi ki rə Jan'ti dəji'ə ene: «In nan wa?»

20 Ningə, Jan el'de taga wangi, um yəti ta el ene: «M'in Kirisiti ki in

*De ki Luwə mbət'ə el.» 21 Nje ki uləi'de kakin təli dəji'de eyina: «Nga

in nan dana wa? In njekeltakita Luwə'ti Eli wa?» Ə Jan ilə'de'ti ene:

«Jaği, m'in Eli el.» Təli dəji'ə bay eyina: «In *Njekeltakita Luwə'ti ki

j'isi jə nginə wa?» Jan ene: «Jaği, m'in Njekeltakita Luwə'ti el†.» 22 Lo

kin'ti non, eli'ə eyina: «Nga in nan dana inbe ə el'je adi j'oo, tadə maji

kadi j'a jə təl ki ta madi kadi j'aw'n ki rə nje'gi'ti ki uləi'je. Ta ri ə el də

rə'i'ti inbe wa?» 23 Non be nga a Jan ilə'de'ti ene:

«M'in ə m'in de ki ndu'ə bar dilələ'ti ene:

“Rai gorow lə Burəbe adi ra njururu§!”

Toki njekeltakita Luwə'ti Ejay el'n.»

24 Nje ki uləi'de kakin in *Parisi'gi. 25 Ə təli dəji Jan Batisi bay eyina:

«A kin ə re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el num, in Eli el num,

taa in Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi jə nginə kin el num to ə, ra bann

ə isi ra de'gi batəm wa?» 26 Ə Jan el'de ene: «M'in m'ra de'gi batəm

me mann'ti, nan de madi in mbunə'se'ti non ki in gəri'ə el. 27 In a re

go'm'ti, nan kulə sa ki nja'a'ti kaa m'asi kadi m'tuti el.» 28 Nya'gi kin

pəti rai nya Betani'ti, dow ba Jurden'ti, ki Jan ra de'gi batəm'ti.

Ta ki Jan Batisi el də Jeju'ti

29 Lo ti də'ti, Jan oo Jeju ki isi re ki rə'a'ti ningə el ene: «Oyi *Ngonn

bati lə Luwə ki nje kor majel lə de'gi ki dənangi'ti ne kə. 30 In ə in de

ki m'elta li'ə kete m'ene: “De ki re go'm'ti, in kibo də'm'ti, tadə in isi

ki də'ne taa kete non'm'ti.” 31 M'in ki də'm m'gər'ə kete el, nan m're

m'ra de'gi batəm me mann'ti kadi m'adi Isirayel'gi gəri'ə'n'ə.» 32 Jan

mannaji ene: «M'oo Ndil Luwə in taa, risi to dər dum be re isi də'a'ti.

33 M'in m'gər'ə el, nan Luwə ki ulə'm adi m're m'ra de'gi batəm me

mann'ti ə el'm ene: “De ki a oyi Ndil in taa risi re isi də'a'ti kin ə, a

† 1:17 1.17 Tekitaga 31.18, 34.28 ‡ 1:21 1.21 Mal 3.23; Ndukun ki nja joo 18.15, 18 § 1:23 1.23 Eja. 40.3

ra de'gi batəm me Ndil Luwə'ti." ³⁴ Ningə m'in, m'oo nya kin ki kum, adi m'mannaj'a toki de kin in Ngonn læ Luwə.» ³⁵ Lo ti go'ti, Jan təl re low'ə'ti kakin bay, in ki njendo'gi læ'ne joo. ³⁶ Be ə, loki Jeju isi dər, adi kum'ə in ki dɔ'a'ti oo'ə'n'ə, ningə el ene: «Oyi Ngonn bati læ Luwə.» ³⁷ Loki njendo'gi læ Jan oyi dɔ ta kin ningə, uni go Jeju. ³⁸ Loki Jeju ilə rəti ningə, oo'de kadi isi uni go'ə, ə dəjji'de ene: «In ri ə isi sangi wa?» Ə ingi iləi'ə'ti eyina: «Rabi, lo ki si'ti in ra be wa?» («Rabi» kər me'ə nan: Njendo de'gi) ³⁹ Jeju el'de ene: «Rei, ə oyi.» Be ə, awi, oyi lo ki Jeju si'ti. Ningə sii, tɔli ta ndɔ læ'de rɔ'a'ti non. Dɔkadi, in kadi ki sɔ ki losɔl'ɔ.

⁴⁰ Andire ki ngonnkon Simon Piyər in de kare dann de'gi'ti ki joo ki oyi ta ta Jan'ti ə uni go Jeju. ⁴¹ De ki dɔkete ki Andire ingə, in ngonnkon'a Simon. Ə el'ə ene: «J'ingə Mesi.» («Mesi» kər me'ə nan «Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.») ⁴² Ningə, aw ki Simon rɔ Jeju'ti. Ə Jeju gon'a ba ningə el'ə ene: «In Simon, ki ngonn læ Jonasi. A bari'nu Sepasi», («Sepasi», kər me'ə nan «mbal».)

Pilipi in ki Nataniyel

⁴³ Lo ti go'ti, Jeju un ndu'ne kadi n'aw dɔnangi Galile'ti. Dɔ row'ti, ingə Pilipi, ningə el'ə ene: «Un go'm.» ⁴⁴ Pilipi in de ki Betisayda'ti, ki in be læ Andire in ki Piyər. ⁴⁵ Go'ti, Pilipi aw ingə Nataniyel, ningə el'ə ene: «J'ingə de ki *Moji elta li'ə me ndukun'ti, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa elita li'ə to kakin. In Jeju ki ngonn læ Jisepi ki Najareti'ti.» ⁴⁶ Ə Nataniyel el'ə ene: «Ngonn be ki Najareti kam nya ki maji a te'ti to wa?» Ə Pilipi el'ə ene: «Re oo.» ⁴⁷ Loki Jeju oo Nataniyel isi re ki rɔ'a'ti, elta dɔ'a'ti ene: «Oyi *Isirayel ki rɔta'ti, ki de asi kingə nya ki kədikumnan rɔ'a'ti el.» ⁴⁸ Lo kin'ti non, Nataniyel dəji Jeju ene: «In ra bann ə gəri'm wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi Pilipi bar'i, loki isi ginn kagi mbaykote'ti kin m'oo'i.» ⁴⁹ Nga a Nataniyel el Jeju ene: «Njendo de'gi, in Ngonn læ Luwə, in ngar læ Isirayel'gi.» ⁵⁰ Jeju ilə'ti ene: «Tadɔ in kel ki m'el'i m'ene m'oo'i ginn kagi mbaykote'ti kin ə un'n me'i, a oo nya'gi ki utə in kin bay.» ⁵¹ Taa Jeju təl ilə dɔ ta'ti kin bay ene: «Tokɔ rɔta'ti, m'el'se, a oyi dɔran a til, ningə malayka'gi læ Luwə a ai ki taa ge, tɔli ki nanga ge dɔm'ti m'in *Ngonn de.»

2

Jeju ra mann adi təl yiwi kandi nju lo taa nan'ti ki Kana

¹ Ndɔ joo go'ti, taa nan to Kana'ti ki Galile. Kon Jeju in low'ə'ti non, ² ningə bari Jeju in ki njendo'gi læ'ne low'ə'ti tɔ. ³ Dɔ gangi lo madi ə, yiwi kandi nju goto. Ə kon Jeju el'ə ene: «De'gi anyinan yiwi tigə.» ⁴ Nan Jeju il'ə'ti ene: «In ri ə in ge rɔ'm'ti ə dene? Dɔ kadi læ'm asi el bay.» ⁵ Ningə kon'a el nje lowə nya'gi ene: «Nya ri ki el'se ə rai.» ⁶ Nga ningə gum'gi mehen ki kuwə ki mbal sii non, to gum'gi ki Juwipi'gi isi ɔdi mann ki me'ti ari rɔ'de kigo kuji nyara'gi'ti læ'de kadi to awi ki ta dɔ'de el, takum Luwə'ti. Gum'gi kakin, ki kare me'ə a asi mbul joo ge mutə ge kare. ⁷ Jeju el nje ra kulə'gi ene: «Mbəli mann me gum'ti kin adi rosi» ningə mbəli mann me'ə'ti adi rosi njir. ⁸ Ningə Jeju el'de ene: «ɔdi nga, ə awi adi njekində kum'ne go nyakusɔ'gi'ti,» ə ɔdi awi adi'ə. ⁹ Njekində kum'ne go nyakusɔ'ti ɔdi mann ki təl yiwi kandi nju kakin ta'ne'ti. Gər lo ki yiwi kandi nju kin te'ti el, nan nje ra kulə'gi ki

odi yiwi kandi nju kin gəri maji. Nje kində kum'ne go nyakusə'ti bar nje taa dene ¹⁰ el'ə ene: «De'gi in nje kadi yiwi kandi nju ki nəl de'gi anyinan kete, adi loki de'gi anyinan adi ra'de bay taa təli də in ki nəl el'ti, nga in ra bann ə ingəm yiwi kandi nju ki nəl adi isi biti də kadi ki ne kin wa?» ¹¹ In kin ə in nyakoji lə Jeju ki dəkete ki ra Kana'ti, dənangi Galile'ti. Nga a ra oji'n toji lə'ne, ningə njendo'gi li'ə uni me'de. ¹² Go nya'gi'ti kin, Jeju aw Kapernayim'ti, in ki kon'ne ki ngannkon'ne'gi ki njendo'gi lə'ne; nan k'in ə isi Kapernayim'ti ndo ngayn el.

Jeju tuwə njera gati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.12-17; Mrk 11.15-17; Luk 19.45-46)

¹³ Ndo ra nanyi Paki lə Juwipi'gi in ndəkba ə Jeju aw Jerujalem'ti*. ¹⁴ Low'ə'ti kin non, ingə njelaw mangi'gi, bati'gi, ki dər dum'gi nati Kəy'ti lə Luwə, taa njembəl nar'gi ki be'ne ki nje ki dəbe'gi'ti sii non to. ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju ra ndəy kulə, tuwə'n'de pəti nati Kəy'ti lə Luwə kə, nan'ti ki mangi'gi ki bati'gi, taa njembəl nar'gi kaa, sanan nar'gi lə'de kə, tində tabilə'gi lə'de tilə to. ¹⁶ Ningə el njelaw dər'gi ene: «Oyi nya'gi kin pəti kə lo kin'ti rangi, ningə kadi rai me Kəy lə Bai to lo ndogi nya ki lo law nya lə'se el.» ¹⁷ Lo kin'ti, me njendo'gi olo də ta'ti ki ndangi me makitu'ti eyina: «Ta lə Kəy lə'i uwə me'm kuwə ki a təl'm'f.» ¹⁸ Nan Juwipi'gi uni ta eli'ə eyina: «Nyakoji ri ə a toji kadi ji gəri'n toki aw ki toggi kadi ra'n nya'gi ki ra kin wa?» ¹⁹ Ə Jeju el'de ene: «Təi *Kəy lə Luwə kam, ə me ndə'ti ki mutə, m'a m'təl m'ində taa gogi.» ²⁰ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ji ra bal dəso gidə in mehen ə ji ra Kəy lə Luwə kam oy, ningə in a təl ində rangi me ndə'ti ki mutə wa?» ²¹ Kəy ki Jeju elta'a kin in darə'a. ²² Nga ningə, ndəki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, me njendo'gi olo də'ti toki ndəki elta kin, ə uni me'de adi ta lə Luwə ki ndangi num, uni me'de adi ta ki Jeju el kakin num to.

Jeju gər nya'gi pəti ki me de'ti

²³ Loki Jeju in'n Jerujalem, dəkagilo ra nanyi Paki'ti, de'gi ngayn uni me'de, loki oyi nyakoji'gi ki ra adi oyi ki kum'de. ²⁴ Nan Jeju ə, ta me'de el, tado gəri'de pəti maji ngayn, ²⁵ taa aw ndoo kadi de manjaji də'de'ti ad'a el to, tado inbe gər nya'gi pəti ki to me'de'ti.

3

Jeju in ki Nikodem

¹ Me kuti'ti lə Parisi'gi, dingəm kare in non, to'a nan Nikodem. In ki kare dann ki boi'gi'ti lə Juwipi'gi. ² Dingəm kin re ro Jeju'ti kondə'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, ji gər kadi Luwə uləi kadi in re ndə'je nya, tado de ki asi kadi ra nya'gi ki əti bol toki ra'n kin be ki kanji kadi Luwə in nan'ti si'ə el goto.» ³ Jeju el'ə ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a oo Konbe lə Luwə ki kanji kadi oji'ə koji ki sigi goto.» ⁴ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «De a ra bann be ə a təli oji'ə koji ki sigi, loki toggi gangi nga kin wa? A asi kadi təl aw me kon'ne'ti gogi bay kadi oji'ə ki nja joo wa?» ⁵ Jeju ilə'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a ur Konbe'ti lə Luwə ki kanji kadi oji'ə me mann'ti, ki me Ndil Luwə'ti goto. ⁶ Darə de ki koo ki kum, in ki koji me mosi'ti, ningə darə ki ndil,

* 2:13 2.13 Tekitaga 12.1-27 † 2:17 2.17 Pag 69.10

in Ndil Luwə ə oʝ'o tɔ. ⁷ Ta ki m'el'i m'ene: "Maji kadi oʝi'se koji ki sigi" kin, adi əti ɓol el. ⁸ Tado nəl ulə lo'ti ki me'ə ndigi, ningə in oo kah'a ki isi ɓar, nan in gər lo ki in'ti el num, in gər lo ki isi awi'ti el num tɔ. Be ə, de ki Ndil Luwə oʝ'o kaa in be tɔ.» ⁹ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «Nya kin a ra nya ki gorow ki bann wa?» ¹⁰ Jeju el'ə ene: «In ki in njendo de'gi ndukun ki de'gi gəri dɔ'i Isirayel'ti kaa in gər nya'gi kin el ɓay wa? ¹¹ Toki rɔta'ti, adi m'el'i, j'elita dɔ nya'ti ki ji gər, taa ji mannaji dɔ nya'ti ki j'oo ki kum'je tɔ, nan in, in ndigi naji ki man lə'je el. ¹² Loki m'el'se ta dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti ne ə uni me'se adi'm'in el, ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in dɔ nya'gi'ti ki dɔran'ti ki m'a m'el'se ta'a wa? ¹³ De ki aw dɔran'ti goto. Re in de ə, in m'in Ngonn De ki kar'm ba par ə m'ində dɔran'ti m're dɔnangi'ti. ¹⁴ Ningə toki Moji ulə'n lii ki rai'ə ki ningəkasi ta kagi'ti diləlo'ti kakin ə*, maji kadi uləi m'in Ngonn De taa kagi'ti tɔ. ¹⁵ Tado kadi de ki un me'ne ə, de'ə kin isi ki dɔ'ne taa biti ki non'ti. ¹⁶ Tado Luwə ndigi de'gi ki dɔnangi'ti ne ngayn, ə adi'de Ngonn'ne ki koji kareba, kadi de ki ra ki un me'ne ə, kadi de'ə kin tuji kɔ el, nan kadi isi ki dɔ'ne taa biti ki non'ti. ¹⁷ Nya ki kadi de gər, Luwə ulə Ngonn'ne dɔnangi'ti kadi gangi'n ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti el, nan ulə si'ə kadi aji'de! ¹⁸ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə, Luwə a gangi ta dɔ'a'ti el, nan de ki un me'ne el, de'ə kin Luwə gangi ta dɔ'a'ti nga. Tado un me'ne adi Ngonn Luwə ki kareba kin el. ¹⁹ Gorow ki takigangi re'n ə to kin: Kunji re dɔnangi'ti, nan de'gi ki dɔnangi'ti ndigi lo ki diw yo ə mbeti kunji, tado kulə ra'de'gi in ki majel. ²⁰ De'gi pəti ki in njeramajel, mbeti kunji, awi ki rɔ'a'ti el. Ningə ki rɔta'ti, ɓoli kaw rɔ kunji, nan to kunji toji nyara'de'gi ki majel ki taga. ²¹ Nan de'gi ki nje təl rɔ'de go ndu Luwə'ti, rei ki rɔ kunji'ti, kadi kunji toji kulə ra'de'gi ki taga wangi. In kulə'gi ki rai'de kigo ndu Luwə'ti.»

Jan Batisi in ki Jeju

²² Go nya'gi'ti kin, Jeju ingi ki njendo'gi lə'ne ɔti awi dɔnangi Jude'ti. Si'ti se'de non ba, ra'n de'gi batəm. ²³ Jan kaa ra ra de'gi batəm Enon'ti, ki in ndəkba kadi Salim'ti non tɔ. Tado in lo ki mann in'ti ngayn. Ningə de'gi rei ki rɔ'a'ti adi ra'de batəm. ²⁴ Dɔkagilo'ə'ti kin, uwəi Jan dangay'ti el ɓay.

²⁵ Be ə, njendo'gi lə Jan ki nan'gi, manjinan ta'ti ki Juwipi kare be, dɔ kar rɔ'ti kadi Luwə ɔr'n ta dɔ'de'ti kɔ. ²⁶ Go'ti, awi ingəi Jan eli'ə eyina: «Njendo'je, de ki ndɔki awi si'ə dow ba Jurden'ti ki kare, ki ndɔki man'n naji li'ə kakin, in kaa ra ra de'gi batəm tɔ, adi de'gi pəti awi ki rɔ'a'ti.» ²⁷ Ə Jan ilə'de'ti ene: «De ki asi kadi ingə nya madi ki rangi ki dɔ'ne dɔ in'ti ki Luwə inbe ad'a kin goto. ²⁸ Inbe'gi kaa asi kadi manyinaji lə'm dɔ ta'ti ki m'el m'ene: "M'in, m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el, nan m'in de ki uləi m'in kadi m're kete non'a'ti." ²⁹ Kadi gəri toki, de ki nje taa dene ə in ngaw dene, ningə ki ɔjido basa madi ngaw dene, in, in kadi basa madi'ne'ti kadi oo ta li'ə, ə loki basa mad'a elta ə osi mbi'ə'ti ə, rɔ'a nəl'ə ngayn dɔ'ti. Nga ningə, in kin ə in rɔnel lə'm, ningə in rɔnel ki ta'a asi nan berere. ³⁰ Maji kadi tɔɓar li'ə aw ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti, ə kadi m'in, m'təl ki gogi gogi.

De ki in dɔran'ti

* **3:14** 3.14 Kor Isirayel'gi 21.9

³¹ «De ki in dōran'ti in dō nya'gi'ti pēti, ningə de ki dōnangi'ti ne in nya ki dōnangi'ti, adi elta dō nya'gi'ti ki dōnangi'ti ne par. Nan de ki in dōran'ti in dō nya'gi'ti pēti. ³² Mannaji dō nya'gi'ti ki oo ki kum'ne ge ki mbi'ne ge. Nan de ki ndigi mannaji li'ə goto. ³³ De ki ndigi naji ki man li'ə ə, de'ə toji kadi Luwə elta ki rōta'ti. ³⁴ Toki rōta'ti, de ki Luwə ulə, el ta'gi ki ta Luwə'ti, tado Luwə ros'o ki Ndil'ne. ³⁵ Baw Ngonn ndigi Ngonn, adi inyə nya'gi pēti me ji'ə'ti. ³⁶ De ki un me'ne adi Ngonn, a isi ki dō'ne taa biti ki non'ti, nan de ki təl rō'ne go ndu'ti lə Ngonn el, kisikidōtaa li'ə goto, wongi lə Luwə in dō'a'ti.»

4

Jeju in ki dene ki Samari'ti

¹ De'gi eli adi Parisi'gi oyi toki Jeju oyi njendo'gi go'ne'ti utə Jan, taa ra'de batəm utə tō, ² nga ningə toki rōta'ti ə, Jeju inbe ra de'gi batəm el, nan in njendo'gi li'ə. ³ Ə loki Jeju oo kadi Parisi'gi oyi ta kin be ə, inyə dōnangi Jude ə təl aw Galile'ti. ⁴ Nga ningə kadi aw Galile'ti, maji kadi a ində dōnangi ki Samari'ti gangi. ⁵ In be ə aw te bebo'ti ki bari'ə Sikar dōnangi Samari'ti ki in sanyi el ki lo ndōō ki ndōki *Jakobi adi ngonn'ne Jisepi*. ⁶ In low'ə'ti inbe kin ə bolo mann lə Jakobi to'ti. Ə Jeju njiyə ər ə, təl isi nanga ta mann'ti kakin. In dō kadi'ti ki kaw ki jam dō be'ti be.

⁷ Lo kin'ti non, dene ki Samari'ti kare re kadi ɔdi mann ə Jeju el'ə ene: «Adi'm mann m'anyi.» ⁸ *Njendo'gi li'ə ə awi me be'ti kadi ndogi nyakuso. ⁹ Nan dene ki Samari'ti kakin el Jeju ene: «In ta ki bann wa? In Juwipi tō, ra bann be ə a dōji'm m'in ki m'in dene ki Samari'ti mann kadi anyi wa?» Dene el be tado Juwipi'gi gei kadi n'in ki Samari'gi n'indəi rō'de nan'ti dō nya madi'ti kare el. ¹⁰ Jeju el'ə ene: «Kin ə re kete in gər kadikare lə Luwə num, de ki nje dōji mann kanyi kin num ə, re in ə re a dōj'ə kadi a adi mann kaji kadi anyi.» ¹¹ Dene el'ə ene: «Burəbe! Aw ki nya kōdi mann el tō, taa bolo mann ow tō, nga a ra bann be ə a ingə mann kaji kin wa? ¹² In oo rō'i kadi utə baw'je Jakobi ki adi'je mann kin num taa inbe in ki ngann'ne'gi anyinan ki da'gi lə'ne num kin wa?» ¹³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki anyi mann ki ji ra'n ne kin, kundə a ra'a bay; ¹⁴ nan de ki a anyi mann ki m'a m'ad'a kin, kundə a ra'a gogi el nga. Mann ki m'a m'ad'a kin yo ə a təl ta be mann ki mann kaji ki biti ki non'ti a te'ti.» ¹⁵ Dene el ene: «Burəbe, adi'm mann ki a elta'a kin kadi kundə ra'm gogi el, taa kadi m'təl m're'n ne be gogi m'ɔdi mann el nga tō.» ¹⁶ Ə Jeju el'ə ene: «Aw, bar ngaw'i ə təl re ne.» ¹⁷ Ningə dene el Jeju ene: «De oo ngaw'm el.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in ta ki rōta'ti kadi el ene de oo ngaw'i el, ¹⁸ tado taa dingəm'gi mi, nan in ki isi si'ə ngosine kin in ngaw'i el. Lo kin'ti in ta ki rōta'ti ə el.» ¹⁹ Non be nga ə dene el ene: «Burəbe, m'gər kadi in njekeltakita Luwə'ti. ²⁰ Baw'je'gi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti dō mbal'ti kin, ningə ingi eli eyina lo kōsi məkəsi nanga non Luwə'ti in Jerujalem.» ²¹ Jeju el'ə ene: «Dene, un me'i adi'm. Dōkagilo re ki kadi a ɔsi məkəsi'se nanga non Baw'je Luwə'ti dō mbal'ti kam el num, Jerujalem'ti el num. ²² In de'gi ki Samari'ti, ɔsi məkəsi'se nanga non Luwə'ti ki in gər'i'ə el, nan j'in, j'ɔsi məkəsi'je nanga non Luwə'ti ki

* 4:5 4.5 Lotum 33.19; Jojuwe 24.32

ji gər'ə, tado kaji in rə'je'ti j'in Juwipi'gi. ²³ Nga ningə ndo re, in ndo ki kadi nje kəsikurə ki rə'ta'ti osi nanga non Luwə'ti, a ɔsikurə Baw'je Luwə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rə'ta'ti. Ingi kin ə in nje kəsikurə ki rə'ta'ti ki osi nanga non Luwə'ti ki Baw'je isi sangi'de. ²⁴ Luwə in Ndil, ningə kadi nje kəsikurə, ɔsikurə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rə'ta'ti.» ²⁵ Ə dene el'ə ene: «M'gər kadi “Mesi”, De ki Luwə mbət'ə, ki bari'ə Kirisiti kin a re. Ningə ndo ki a re ə, a ɔr'je me nya'gi pəti.» ²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In darə'm m'inbe ə m'a m'el'i ta am.»

²⁷ Lo kin'ti non be, njendo'gi lə Jeju tei non rei, ningə ndo'ji'de ngayn kadi oyi Jeju ra elta ki dene de, nan de ki kadi el'ə ene: «In ri ə ge ji'ə'ti wa?» eke «tado ri ə el'ə ta wa?» goto. ²⁸ Dene inyə gum mann lə'ne non be, ə anyi aw me bebo'ti el de'gi ene: ²⁹ «Rei oyi de ki el'm nya'gi pəti ki m'ra kin. A in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa?» ³⁰ Ningə de'gi tei me bebo'ti ki taga awi ki rə Jeju'ti. ³¹ Loki dene ɔti aw kin ə njendo'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, sɔ nya!» ³² Nan Jeju el'de ene: «M'in m'aw ki nyakusɔ ki kadi m'njɔ ki in nyakusɔ ki in gəri el.» ³³ Dɔ ta'ti kin njendo'gi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De madi ad'a nya sɔ wa?» ³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Nyakusɔ lə'm in ra go ndigi'ti lə Nje kulə'm, ki tɔlta kulə li'ə. ³⁵ In eli eyina, ki ne kin: “Nanyi sɔ bay ə koo a asi təti,” nan m'in m'a m'el'se m'ene: uni kum'se ki taa gonyi ndo oyi; koo tuti asi kujə nga! ³⁶ Ki ji ra ne kin, de ki nje təti koo ingə nyakugə goji lə'ne ningə kaw kandi nya ki dɔnan'ti tado kisikidɔtaa ki biti ki non'ti kadi to de ki njeduw nya num nje tət'ə num rai ronel nan'ti. ³⁷ Tado kujita ki ene: “De kare duw ə in ki nungi təti” kin in ta ki rə'ta'ti. ³⁸ M'ulə'se m'adi awi təti koo me ndo'ti ki ingi rai kulə el. Nje ki rangi ingəi kon'a, ningə in rei təti kandi kulə lə'de.» ³⁹ De'gi ki dɔnangi Samari'ti pəti ki me bebo'ti kin uni me'de adi Jeju dɔ naji ki man'ti ki dene man dɔ'a'ti ene: «El'm nya'gi pəti ki m'ra.» ⁴⁰ Nga ningə loki rei tei rə'a'ti, de'gi ki Samari'ti dəji'ə kadi isi se'de, ə Jeju isi se'de ndo joo. ⁴¹ Ki takul ta ki ta'a'ti, de'gi ki uni me'de in ngayn inbe bay; ⁴² ningə eli dene eyina: «In ki tado ta'gi ki el'je inbe kin par ə j'uni'n me'je el, nan j'inbe j'oo ta ki ta'a'ti ki mbi'je, ningə ji gər kadi in Njekaji de'gi toki rə'ta'ti.»

Nyakoji ki nja joo ki me be'ti ki Kana

(Mat 8.5-13; Luk 7.1-10)

⁴³ Ndo joo go'ti, Jeju ɔti non təl aw dɔnangi Galile'ti gogi. ⁴⁴ Ningə inbe mannaji ene: «De ki njekeltakita Luwə'ti ki ingə kəsikurə me be koj'i'ne'ti goto.» ⁴⁵ Nan loki re te Galile'ti, de'gi ki dɔnangi Galile'ti uwəi'ə ki rə'de'ti maji ngayn, tado inbe'gi kaa rai lo ra nanyi'ti ki Jerujalem tɔ adi oyi nya'gi pəti ki Jeju ra lo ra nanyi'ti ki kum'de.

⁴⁶ Jeju təl re Kana ki Galile'ti ki lo ki ndoki ra mann adi təl yiwi kandi nju'ti. Ningə dingəm kare ki in de kibo ki isi ra kulə ki ngar, ə rɔ ngonn'o ki dingəm to'ə Kapernayim'ti non. ⁴⁷ Loki dingəm kakin oo kadi Jeju in Jude'ti re dɔnangi Galile'ti, re ingə, non ki dɔ'a'ti kadi aw Kapernayim'ti aji ngonn'ne ki to ta koy'ti kin. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re oyi nyakoji'gi ki nya'gi ki ətɔ bol ki kum'se el ə a asi kadi a uni me'se el ratata.» ⁴⁹ De kibo ki nje ra kulə ki ngar kakin el Jeju ene: «Burəbe, toki ngonn'm oy el bay kin in re be lə'm.» ⁵⁰ Nan Jeju el'ə ene: «Aw, ngonn'i aji nga.» Ningə dingəm un me'ne adi taa ki Jeju el dɔ ta'ti kin el, adi osi dɔ row'ti aw. ⁵¹ Ə loki in dɔ row'ti isi təl, bər'gi li'ə ra tiləi

kum'ə eli'ə eyina: «Ngonn'i aji!» ⁵² Ningə dəjji'de ke kadi ki bann ə rō ngonn to'n soti wa? Ningə eli'ə eyina: «In tagine ki kadi ki dōgi gidə in mutə ə rō'a ki tingə ngayn kete kakin təl səl.» ⁵³ Lo kin'ti, baw ngonn oo kadi in dō kadi'ti inbe ki Jeju el'ə'n'ə ene: «Ngonn'i aji nga» kin. Low'ə'ti non, dingəm un me'ne adi Jeju, nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə ba pəti. ⁵⁴ In kin ə in nyakōji ki nja joo ki Jeju ra loki təl'n Jude'ti re Galile'ti.

5

Jeju aji dingəm ki rō'a oy njururu

¹ Go nya'gi'ti kin, Juwipi'gi rai nanyi lə'de adi Jeju aw Jerujalem'ti. ² Nga ningə Jerujalem'ti, lo ndogi mann ki bari'ə ki ta Ebirə nan Betisata to non, ndəkba kadi tarow ndogi bər'ti ki de'gi isi awi ki nyakul'gi me bebo'ti. Tabiti'gi in mi ta lo ndogi mann'ti kakin, ³ ningə ginn tabiti'gi'ti kakin njemonyi'gi to'i'ti mbar mbar: njekumtō'gi, nje mote'gi ki njerokoy njururu'gi. [Toi isi nginəi ta mann ki kadi ɔdi rō'ne:] ⁴ tado malayka lə Burəbe kare a ur me mann'ti kadi bur. Nje monyi ki dəkete ki osi me mann'ti ki bur kakin ə, re monyi li'ə to'n bann bann kaa ingə lapiya. ⁵ Low'ə'ti kin, de ki monyi ra'a bal dō mutə gidə in jijoo in'ti non. ⁶ Jeju oo'ə to nanga, ningə loki eli'ə toki to me kon'ti kin be bal ngayn, dəj'ə ene: «Ge kingə lapiya wa?» ⁷ Ə nje monyi el'ə ene: «Burəbe, de ki kadi un'm ilə'm me mann'ti loki mann isi ɔdi rō'ne kin goto. Loki m'ene m'aw ə, de ki rangi ur me'ti non'm'ti kete.» ⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ində taa, un tuwə lə'i ə njiyə, aw.» ⁹ Ningə tanan'ti non, dingəm ingə lapiya adi un tuwə lə'ne ə njiyə, aw.

Nga ningə ndo'a'ti kin in ndo kərkon. ¹⁰ Ə Juwipi'gi eli dingəm ki ingə lapiya kakin eyina: «Bone in ndo kərkon, in go'ti el kadi oti tuwə lə'i njiyə'n.» ¹¹ Nan el'de ene: «In de inbe ki adi'm lapiya kin ə el'm ene: «Un tuwə lə'i ə aw.»» ¹² Ə dəjji'ə ta eyina: «De'ə inbe ki el'i ene: «Un tuwə lə'i ə aw» kin in nan wa?»» ¹³ Nan de ki ingə lapiya kaa gər'ə el, tado Jeju ur kaki dann bulə de'gi'ti ki rai low'ə'ti non kin. ¹⁴ Kagilo nden go'ti, Jeju təl ingə nati Kəy'ti lə Luwə ə el'ə ene: «Oo, ngosine kin ingə lapiya nga. Ningə kadi ra majel el ratata nan to nya madi ki ngan ngayn te dō'i'ti bay.» ¹⁵ Lo kin'ti, dingəm aw el Juwipi'gi toki in Jeju ə adi'ne lapiya. ¹⁶ In be ə, Juwipi'gi awi ki ta ki Jeju ki ra nya kin ndo kərkon'ti. ¹⁷ Nan Jeju el'de: «Biti bone kaa Bai isi ta ra ki de'gi'ti, ningə m'in kaa maji kadi m'ra ki de'gi tō.» ¹⁸ Tado ta ki Jeju el kin, njekundo Juwipi'gi sangi row ki rangi dō mad'a'ti kadi n'toli'ə; tado eli eyina Jeju ra nya buji'n ndo kərkon par el, nan el bay ene Luwə in Baw'ne ki oji'ne, adi ra rō'ne kadi n'in de ki n'asi nan ki Luwə.

Tōgi konbe ki Ngonn lə Luwə awi'n

¹⁹ Jeju təl un ta el'de ene: «Oyo, toki rōta'ti, adi m'el'se, m'in Ngonn lə Luwə m'ra kadi m'asi ra nya dō rō'm el. In nya ki m'oo Bai ra ə m'in m'ra. Nya ki Bai ra ə, m'in Ngonn'o m'ra kah'a'ti inbe kin tō. ²⁰ Tado Bai ndigi'm m'in Ngonn'o adi toji'm nya'gi pəti ki inbe ra. A toji'm kulə ra'gi ki əti bol ngayn bay ki kadi a ra'se bol. ²¹ Tado toki kaa ki Bai isi un'n njekoy'gi lo koy'ti adi'de kumngayira kakin ə, m'in Ngonn'o, m'adi kumngayira de ki ra toki m'ge tō. ²² Bai gangi ta dō de'ti el, nan adi'm tōgi m'in Ngonn'o kadi m'gangi'n ta dō de'gi'ti, ²³ kadi de'gi

pėti ɔsikurə'm toki ɔsikurə Bai be tɔ. De ki ɔsikurə'm m'in Ngonn el, ɔsikurə Bai ki njekulə'm el jagi tɔ. ²⁴ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki oo ta lə'm, taa un me'ne adi njekulə'm num tɔ ə, de'ə kin a ingə kaji ki biti ki non'ti. Ta ki gangi a osi dɔ'a'ti el, nan dər dɔ koy nga adi in me kaji'ti. ²⁵ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, ndɔ a re, ningə ndɔ'a re nga ki kadi njekoy'gi a oyi dɔ ndu'm m'in Ngonn lə Luwə. Nga ningə de'gi ki a oyi dɔ ndu'm a si kumngayira. ²⁶ Tado toki kaa ki Bai ə in nje kadi de'gi kaji kakin ə, adi'm m'in Ngonn'o tɔgi kadi m'adi de'gi kaji tɔ. ²⁷ Adi'm m'in Ngonn'o tɔgi kadi m'gangi'n ta dɔ de'gi'ti, tado m'in Ngonn de. ²⁸ Ningə kadi adi əti'se ɓol el, tado ndɔ re nga ki kadi de'gi pėti ki toi ɓe ninn'ti a oyi dɔ ndu'm. ²⁹ Nje ki rai nya ki maji a tei lo koy'ti tado kaw ki kaji'ti, ə njera nya ki majel a tei lo koy'ti tado kaw ki lo gangi ta'ti tɔ*. ³⁰ M'in m'ra kadi m'ra nya madi dɔ rɔ'm el. M'in m'gangi ta kigo ndu'ti ki m'ingə rɔ Luwə'ti. Nga ningə, ta ki gangi lə'm in ta ki gangi ki dana tado m'nji m'sangi ndigi lə'm el nan m'nji m'sangi ndigi lə njekulə'm.»

Naji ki man dɔ Jeju'ti

³¹ Jeju el ene: «Kin ə re in m'inbe ə m'man naji dɔ rɔ'm'ti ə re de ki a ndigi sə'm dɔ naji ki man'ti lə'm goto. ³² Nan in de ki rangi ə mannaji dɔ'm'ti, ningə m'gər kadi mannaji ki dɔ'm'ti kin in ta ki rɔta'ti. ³³ In uləi ki de'gi rɔ Jan Batisi'ti, ə Jan mannaji ki rɔta'ti dɔ'm'ti. ³⁴ M'in m'aw ndoo kadi de mannaji dɔ'm'ti el, nan m'el be kadi ingəi kaji. ³⁵ Jan Batisi in lambi ki kində por'ti tado koo'n lo, ningə ingi ndigi kadi rai ronel kunj'əti ngonn kagilo kare. ³⁶ Nan nya'gi ki rangi manyinaji dɔ'm'ti utə nya Jan sanyi: kulə'gi ki m'ra'de, adi in kulə'gi ki Bai adi'm kadi m'ra kin manyinaji dɔ'm'ti taa tɔji kadi Bai ə ulə'm. ³⁷ Bai inbe ki ulə'm, mannaji dɔ'm'ti. Nan k'in ə in oyi ndu'ə ndɔ kare el num, oyi takum'ə el num. ³⁸ Ngəmi ta li'ə el, tado m'in ki ulə'm kin uni me'se adi'm'in el. ³⁹ Sii sangi ginn ta lə Luwə maji maji tado oyi kadi a ingəi kaji ki biti ki non'ti me'ti; nga ningə in ta lə Luwə inbe kin ə in nje mannaji dɔ'm'ti. ⁴⁰ Nan in mbəti rei rɔ'm'ti kadi ingəi kaji ki biti ki non'ti. ⁴¹ M'in m'sangi kadi de'gi piti m'in el. ⁴² Ningə nya kare ki m'oo rɔ'se'ti, m'gər kadi in ndigi Luwə el. ⁴³ M'in m're ki tɔ Bai, nan mbəti kadi uwəi m'in ki rɔ'se'ti. Ningə kin ə de ki rangi re ki tɔ'ne inbe ə, a uwəi'ə ki rɔ'se'ti maji. ⁴⁴ Ingi ki isi sangi kadi ingəi tɔji ki kadi inbe'gi uləi dɔnan'ti ki yo ge ki ne ge yo, um sangi kadi ingəi tɔji ki in rɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə kin el, ningə a rai bann be ə a uni me'se adi'm'in wa? ⁴⁵ Kadi oyi toki in m'in ə m'a m'un dɔ'se m'aw'n rɔ Bai'ti el, nan in Moji ki indəi me'se dɔ'a'ti kin ə a ində taa dɔ'se'ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re uni me'se adi Moji toki rɔta'ti dɔ ta'ti ki ndangi ə re a uni me'se adi'm'in tɔ, tado in ta ki dɔ'm'ti ə Moji ndangi†. ⁴⁷ Ə re oyi ta ki ndangi kin to ta ki rɔta'ti el ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in dɔ ta'ti ki m'el kin wa?»

6

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər mi sɔi
(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17)

* 5:29 5.29 Daniyel 12.2 † 5:46 5.46 Ndukun ki nja joo 18.15

¹ Go nya'gi'ti kin, Jeju ɔti non, aw gidi ba'ti ki Galile, ki ɓari'ə ba ki Tiberiyadi. ² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, tado de'gi oyi nyakoji'gi ki ɔti ɓol ki Jeju ra do nje monyi'gi'ti aji'n'de. ³ Tado nya kin ə Jeju al do mbal'ti taa, ningə isi do'ti nan'ti ki njendo'gi lə'ne. ⁴ Dokagilo'ə'ti kin, nanyi lə Juwipi'gi ki ɓari'ə nanyi Paki in ndəkba.

⁵ Loki Jeju un kum'ne ningə, oo bulə de'gi ki isi rei ki rɔ'a'ti. Ə daji Pilipi ene: «J'a j'ingəi mapa ra ə j'a ji ndogi kadi bulə de'gi kin pəti soi wa?» ⁶ Jeju daji ta kin be kadi oo'n ta ki me Pilipi'ti, tado inbe gər nya ki kadi a ra ɓəti. ⁷ Ə Pilipi ilə'ti ene: «Kin ə re ji ndogi mapa ki nar kulə ki ndo ɓu joo mindi kaa asi kadi a ɔdi ta'de nden nden pəti el.» ⁸ Lo kin'ti, njendo lə Jeju kare ki tɔ'a nan Andire, ki in ngonkon Simon Piyər, el Jeju ene: ⁹ «Ngonn ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki in mapa ki rai ki ko ki ɓari'ə ɔrji, taa ngann kanji'gi joo tɔ. Nan in kin in nya ki kadi de elta'a kadi de'gi'ti ki banyinan be kin el*.» ¹⁰ Ə Jeju ene: «Adi de'gi pəti sii nanga.» Low'ə'ti kin, mu in ngayn səm'ti, adi de'gi uwəi lo sii'ti nanga. De'gi kin asi dingəm'gi dər mi. ¹¹ Be ə, Jeju un mapa, ra oyo Luwə do'ti, ə lowə de'gi pəti ki rai low'ə'ti non kin. Un kanji lowə'de kah'a'ti kakin tɔ. Adi'de kigo me ge'ti lə'de. ¹² Loki soi asi'de nga a, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kawi gində'gi ki nanyi kin, kadi de inyə nya madi ko el.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki de'gi soi, njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi kara do'gi gidə in joo. ¹⁴ Loki de'gi oyi nyakoji ki ɔti ɓol ki Jeju ra kin ningə eli eyina: «Kɪ rɔta'ti, de kin in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi to re dɔnangi'ti kakin inbe.» ¹⁵ Nga ningə, Jeju gər kadi a rei to uni'ə ai ində'ə ngar, adi təl ɔr rɔ'ne aw gogi do mbal'ti, ki kar'ne ba.

Jeju njiyə do mann'ti

(Mat 14.22-27; Mrk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo sɔl, njendo'gi lə Jeju awi kadi ba'ti. ¹⁷ Awi ali me to'ti, uni ta'de kaw ki Kapernayim'ti, ki in dow ba'ti ki kare. Lo kin'ti, lo ndul do'de'ti, taa Jeju kaa təl re rɔ'de'ti el ɓay tɔ. ¹⁸ Nəl ulə ki to'gi'ne ngayn, adi mann babo in pu pu. ¹⁹ Njendo'gi ɔsi to asi kulə metər mi be ningə, oyi Jeju kaa ra njiyə do mann'ti isi re ki rɔ to'ti. Loki oyi Jeju ra njiyə do mann'ti, ɓol ra'de ngayn. ²⁰ Nan Jeju el'de ene: «In m'in, ɓoli el!» ²¹ Lo kin'ti, ndigi kadi n'uni Jeju me to'ti, nan tanan'ti non par ə, to ɔdi nangi loki isi awi'ti.

Bulə de'gi sangi Jeju

²² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki nanyinan gidi ba'ti, oyi kadi tagine to in kareba par ə njendo'gi lə Jeju ali me'ti ai do rɔ'de, um Jeju al me'ti se'de el. ²³ Lo kin'ti non, to'gi ki rangi in Tiberiyadi'ti rei, rai lo kati, ndəkba kadi lo'ti ki ndoki Burəbe elta ra'n oyo do mapa'ti ə adi bulə de'gi soi kakin. ²⁴ Loki bulə de'gi oyi Jeju el num, njendo'gi li'ə el num ə, ali me to'gi'ti awi ki Kapernayim sangi Jeju'ti.

Jeju in mapa kuso koy el

²⁵ Loki ingəi Jeju dow ba'ti ki kare, daji'ə eyina: «Njendo de'gi, in re te ne kadi bann'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju təl el'de ene: «Rɔta, rɔta adi m'el'se, isi sangi m'in tado mapa ki soi ndanni, um in tado gər ə in gəri me nyakoji'gi ki m'ra kin el. ²⁷ Maji kadi rai kulə tado nyakuso ki a ndu'm

* 6:9 6.9 2 Ngar'gi 4.42-44

kin el, nan tado nyakuso ki a to biti ki non'ti. In nyakuso ki m'in Ngonn de m'a m'adi'se, tado Luwə ki Baw'je ra ndaja kare rɔ'm'ti tado toji'm toki m'in de lə'ne.» ²⁸ Lo kin'ti, bulə de'gi teli dəji'ə eyina: «In ri ə maji kadi ji ra taa kadi ji ra'n kulə ki Luwə ndigi wa?» ²⁹ Ə Jeju təl el'de ene: «Nya ki Luwə ge rɔ'se'ti, in kadi uni me'se adi de ki ulə.» ³⁰ Be ə eli'ə eyina: «Nyakoji ri ə a ra taa kadi j'oo ə j'un me'je wa? Kulə ri ə a ra wa?» ³¹ Kaw'je'gi soi nyakuso ki in dɔran'ti ki bari'ə nan mann. Be ə ndangi me makitu'ti eli eyina: «Adi'de soi mapa ki in dɔran'ti taa†.» ³² Lo kin'ti, Jeju təl el'de ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, in Moji ə adi'se mapa ki in dɔran'ti el, nan in Bai Luwə ə adi'se mapa ki rɔta'ti ki in dɔran'ti taa. ³³ Tado mapa lə Luwə ki adi de'gi, in mapa ki in dɔran'ti taa ki nje kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne sii ki dɔ'de taa.» ³⁴ Be ə, teli eli'ə eyina: «Burəbe, adi'je mapa kin ki ndo'gi ndo'gi adi j'uso.»

³⁵ Jeju el'de ar njay ene: «M'in mapa ki nje kadi de kumngayira. De ki re rɔ'm'ti fo a ra'a el biti ki non'ti, de ki un me'ne adi'm kaa, kundə a ra'a el biti ki non'ti.» ³⁶ Ningə m'el'se toki oyi m'in, nan uni me'se adi'm'in el. ³⁷ Nje ki Bai adi'm'de a rei rɔ'm'ti. Ningə de ki re rɔ'm'ti, m'a m'tuwə el jagi. ³⁸ Tado m'ində dɔran'ti, m're dɔnangi'ti tado ra ndigi lə'm el, nan kadi m'ra ndigi lə njekulə'm. ³⁹ Ningə nya ki njekulə'm ki ulə'm ndigi kadi m'ra ə to kin: ndigi kadi to madi de kare dann de'gi'ti ki adi'm'de kin nanyi kə el, nan kadi m'te se'de ji koy'ti dɔboy ndo'ti. ⁴⁰ In kin ə in nya ki Bai ndigi: ndigi kadi de'gi pəti ki oyi m'in Ngonn lə Luwə ə uni me'de adi m'in, ingəi kaji ki to biti ki non'ti, ə kadi m'te se'de ji koy'ti dɔboy ndo'ti.

⁴¹ Juwipi'gi barita dɔ Jeju'ti tado el ene: «M'in mapa ki in dɔran'ti taa.» ⁴² Barita dann'de'ti eli eyina: «Jeju kam, in ngonn lə Jisepi el wa? Ji gər kon'a'gi ki baw'a'gi maji tɔ, nga ra bann be ə el ene n'in dɔran'ti taa ə n're wa?» ⁴³ Jeju təl el'de ene: «Barita ta dann'se'ti el. ⁴⁴ De ki asi kadi re rɔ'm'ti ki kanji kadi Bai ki ulə'm, ɔ'ɔ tarow goto. Ningə re Bai te tarow ad'a ə, m'in m'a te si'ə ji koy'ti dɔboy ndo'ti. ⁴⁵ Ndangi me makitu'ti lə ki kare dann Njekeltakita Luwə'ti eyina: “Pəti, Luwə a ndo'de nya‡,” ningə de ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa nyando li'ə, de'ə kin re rɔ'm'ti. ⁴⁶ In kin ə toji kadi de oo Bai Luwə el; in nje k'in rɔ Luwə'ti ki kar'ne ba ə oo Bai Luwə. ⁴⁷ Rɔta, rɔta, adi m'el'se, de ki un me'ne taa, ingə kaji ki to biti ki non'ti. ⁴⁸ M'in mapa ki de sɔ ə a oy el. ⁴⁹ Dilə mbo'ti, kaw'se'gi soi nyakuso ki in dɔran'ti ki bari'ə nan mann, kaa oyi. ⁵⁰ Nan mapa ki in dɔran'ti kin, in mapa ki kadi de sɔ ə, de a oy el. ⁵¹ M'in mapa kisikidɔtaa ki in dɔran'ti taa. Re de sɔ mapa kin ə, de'ə a oy el biti ki non'ti. Mapa ki m'a m'adi, in darɔ'm ki kadi de'gi sii kumngayira.»

⁵² Lo kin'ti, Juwipi'gi manjinan ta ngayn dann'de'ti eyina: «De kin a ra bann ta kadi a adi'je darɔ'a kadi j'uso wa?» ⁵³ Ə Jeju el'de ene: «Rɔta, rɔta, adi m'el'se, re soi darɔ'm m'in Ngonn de el num, anyinan mosi'm el num ə, a ingəi kaji el. ⁵⁴ De ki sɔ darɔ'm ə anyi mosi'm tɔ ningə, de'ə kin a ingə kaji ki to biti ki non'ti, ningə m'a m'te si'ə ji koy'ti dɔboy ndo'ti. ⁵⁵ Tado darɔ'm in nyakuso ki rɔta'ti, ə mosi'm in nyakanyi ki rɔta'ti tɔ. ⁵⁶ De ki sɔ darɔ'm num, anyi mosi'm num tɔ ə, j'in si'ə j'in nan'ti kareba. ⁵⁷ Bai ki ulə'm isi kumngayira adi m'in

m'nji kumngayira ki ta kul'ə. Be ə, de ki sɔ darɔ'm a isi kumngayira ki takul'm tɔ. ⁵⁸ In kin ə in mapa ki in dɔran'ti taa. To to mapa ki kaw'se'gi sɔi ə oyi kin el, nan in mapa ki de sɔ ə, de'ə kin a oy el, a isi ki dɔ'ne taa ki ndɔ'gi ndɔ'gi.» ⁵⁹ Ta'gi kin tei ta Jeju'ti loki isi ndo'n nya de'gi ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, me be'ti ki Kapernayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki non'ti

⁶⁰ De'gi ngayn dann njendo'gi'ti lə Jeju, loki oyi ta kin ta Jeju'ti ningə, eli eyina: «Ta kin in ta ki ngan ngayn, de ki asi kadi a ində mbi'ne go'ti goto.» ⁶¹ Jeju gər me'ne'ti kadi njendo'gi li'ə isi barita dɔ ta'ti li'ə. Be ə el'de ene: «Ta kin tugə'se jigi'ti wa? ⁶² A kin ə re oyi m'in Ngonn de m'təl m'aw taa lo kis'i'ti ki m'nji'ti kete kin ə a rai bann wa? ⁶³ In Ndil ə in nje kadi de isi ki dɔ'ne taa. De dɔrɔ'ne in nya madi el. Ningə ta'gi ki m'el'se kete kin in Ndil num in kisikidɔtaa num. ⁶⁴ Nan de'gi madi dann'se'ti uni me'de adi'm'in el.» Jeju el be, tado lo kulə ngirə'ti bay, gər de'gi ki a adi'ə me'de el, taa gər de ki njekulə ji njeban'gi'ti tɔ. ⁶⁵ Jeju ilə dɔ'ti bay ene: «In tado kin ə m'el'se m'ene: «De ki Bai ad'a tarow el, asi kadi a re rɔ'm'ti dɔrɔ'ne el.» ⁶⁶ In dɔ ndo'a'ti non kin, ngayn'gi dann njendo'gi'ti li'ə təli go'ə'ti, mbeti njiyəi si'ə. ⁶⁷ Ə Jeju tu rɔ'ne ki rɔ nje ki dɔ'gi gidə in joo'ti el'de ene: «Nga ingi, a awi el yan'ne wa?» ⁶⁸ Nan Piyər el Jeju ene: «Burəbe, j'a j'aw rɔ nan'ti wa? In ə ta kaji in me ji'ti biti ki non'ti. ⁶⁹ J'in, j'un me'je pəti dɔ'i'ti. Ningə ji gər kadi in Kar njay ki Luwə ulə.» ⁷⁰ Jeju təl el'de ene: «In m'in ə m'mbətise in ki dɔ'gi gidə in joo kin, nan de kare dann'se'ti, ndil Su in me'ə'ti.» ⁷¹ Lo kin'ti, Jeju isi elta ki dɔ Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti'ti. Tado in ə in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔ'gi gidə in joo ki a ulə Jeju ji njeban'gi'ti.

7

Ngannkon Jeju uni me'de adi'ə

¹ Go'ti, Jeju nanyi ki lo njiyə'ti dɔnangi Galile'ti, ge el kadi n'njiyə n'aw ə n'təl dɔnangi Jude'ti, tado njekundo Juwipi'gi isi sangi kadi n'təli'ə. ² Nga ningə dɔkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki kadi sii ginn *Kəyku'ti in ndəkba*, ³ ə ngannkon Jeju eli'ə eyina: «In ne ə aw dɔnangi Jude'ti adi njendo'gi lə'i kaa oyi nya'gi ki isi ra'de kin tɔ. ⁴ De ki ndigi kadi de'gi oyi'ne kam a ra nya'gi kuti lo'ti el. Nga ningə, toki isi ra nya'gi ki əti bəl kin, maji kadi ra adi de'gi pəti oyi'nu.» ⁵ Nan toki rɔta'ti, ngannkon'a'gi inbe uni me'de adi'ə el. ⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ndo lə'm re el bay; nan ingi, ndɔ'gi pəti to maji tado lə'se. ⁷ De'gi ki dɔnangi'ti ne kin a awi sese ki ta el, nan m'in ə, me'de majel sə'm tado m'el kulə ra'de'gi ki majel ki taga. ⁸ Ingi ə awi lo ra nanyi'ti kin. M'in ə, m'a m'aw el, tado ndɔ lə'm nanyi bay.» ⁹ Go ta'gi'ti ki el kin, isi Galile'ti ba. ¹⁰ Nan loki ngannkon'a'gi awi lo ra nanyi'ti, in kaa ɔti osi dɔ row'ti tɔ ki kanji kadi de oo'ə. Aw to lo kaw ki lo kiyə'ti be.

Nyando ki lo ra nanyi kisi ginn Kəy lo'ti

¹¹ Dɔkagilo ra nanyi'ti, njekundo Juwipi'gi sangi Jeju ningə dəji eyina: «In lo'ti ki ra be wa?» ¹² De'gi manjinan ta'ti ngayn dɔ'a'ti dann bulə de'gi'ti; nje ki nan'gi eli eyina: «In de ki maji,» ə nje ki nungi eli eyina:

* 7:2 7.2 Lebitiki 23.34-36; Ndukun ki nja joo 16.13

«Jagi, isi buki bulə de'gi mu'ti,» tɔ. ¹³ In be kaa de ki kadi elta li'ə ki taga wangi goto, boli njekundo Juwipi'gi.

¹⁴ Ndo'gi ki kadi ra nanyi dər te dana nga ə Jeju aw ginn Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi. ¹⁵ In nya ki ndo'ji Juwipi'gi ngayn adi dəji nan ta eyina: «In kam de ndo'ə nya el tɔ, nga ra bann ə gər nya əti bol be wa?» ¹⁶ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rɔ'm'ti el, nan ngirə in rɔ Luwə'ti ki njekuləm. ¹⁷ Kin ə re de ndigi kadi n'ra nya ki Luwə ndigi ə, lo kin'ti ə a gər ar njay toki nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rɔ Luwə'ti eke in m'inbe ə m'ində ngirə wa. ¹⁸ De ki nje kelta ki tɔ'ne inbe isi sangi tɔbar lə'ne inbe. Nan de ki sangi tɔbar lə nje kulə'ne a elta ki rɔta'ti, ningə nya ki gorow'ə'ti el goto rɔ'a'ti tɔ. ¹⁹ Moji adi'se ndukun adi tai maji, nan de ki təl rɔ'ne go'ti goto. Nga ra bann ə isi sangi kadi tɔli m'in wa?» ²⁰ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «In aw ki ndil ki majel me'i'ti! Nan ə isi sangi kadi n'tɔli wa?» ²¹ Ə Jeju təl un ta ilə'de'ti ene: «M'ra nya kareba be, ə ingi pəti əti'se bol! ²² Moji adi'se ndu kadi u'jəi mɔti ngann'gi ningə in ndu ki te rɔ Moji'ti ne par el, nan in kaw'je'gi ki kete nu ə uni ndu kin ə ingi si u'jəi mɔti ngann'gi ndo kɔrkon'ti†. ²³ Kin ə re u'jəi mɔti ngonn ndo kɔrkon'ti kadi to de kidi ndukun lə Moji el ə, ra bann ə me'se tɔ'se dɔ'm'ti m'in ki m'aji darɔ de ba pəti ndo kɔrkon'ti wa? ²⁴ Inyəi ta gangi ta kigo lo koo'ti lə'se, ə gangi ta ki dana.»

Jeju in Kirisiti ki Luwə mbət'ə

²⁵ De'gi ki Jerujalem'ti eli eyina: «De kam el ə de'gi isi sangi kadi n'tɔli'ə wa? ²⁶ Nga nyi ra elta taga wangi am, ə de el'ə ta madɔ el! Kibo'gi lə'je gəri bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə inbe wa ənn? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki de kin in'ti maji, nan ndo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a te bus ə, de kare kaa a gər lo ki in'ti el.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju ki isi ndo de'gi nya ginn Kəy'ti lə Luwə un ndu'ne ki taa ene: «In mərɔta kadi in gəri m'in maji, taa in gəri lo ki m'in'ti tɔ! Ta ri in m'inbe ə m'ulə rɔ'm el, nan Luwə ki njekuləm in de ki asi kadi de ində me'ne dɔ'a'ti. Ingi, in gəri'ə maji el. ²⁹ M'in m'gər'ə maji tado m'ində rɔ'a'ti, taa in ə uləm tɔ.» ³⁰ Lo kin'ti, de'gi isi sangi kadi n'uwəi Jeju, nan de ki kadi ində ji'ne dɔ'a'ti goto, tado ndo li'ə asi el bay. ³¹ Ningə dann bulə de'gi'ti, de'gi ngayn uni me'de adi'ə ə eli eyina: «Dokagilo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a re ə, a ra nyakɔji'gi ki utə nya dingəm kin wa?» ³² Ə ta ki bulə de'gi isi yəmi ginn mindi de'ti o'jido Jeju kin osi mbi Parisi'gi'ti, adi Parisi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uləi njengəm dɔ lo'gi lə'de kadi awi uwəi Jeju. ³³ Ə Jeju el ene: «M'a m'in sese kagilo nden be bay, ə m'a m'aw ki rɔ nje kuləm'ti. ³⁴ A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ³⁵ Ə dɔ ta'ti kin Juwipi'gi dəji nan ta eyina: «Lo ki ra be ə a awi'ti ə kadi j'a j'ingəi el wa? A aw go ngannkon'ne'gi'ti ki sananyinan dann Gireki'gi'ti kin kadi aw ndo nya Gireki'gi wa? ³⁶ Ta ki el ene: «A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el,» kin kər me'ə nan ri wa?»

Doboy ndo ra nanyi

† 7:22 7.22 Lebitiki 12.3; Lotum 17.10-13

³⁷ Dɔboy ndɔ ra nanyi, ki in ndɔ kibo ngayn ɛ†, Jeju ində ra taa un ndu'ne ki taa el ene: «Kin ɛ re de madi kundə ra'a ɛ, kadi re rɔ'm'ti anyi mann. ³⁸ De ki un me'ne adi'm ɛ, "mann ba'gi ki nje kadi de'gi si ki dɔ'de taa a uwəi bul bul ngar me'ə'ti," toki Makitu lə Luwə el'n.» ³⁹ Lo kin'ti, Jeju isi elta lə Ndil Luwə ki kadi de'gi ki uni me'de adi'ə a ingəi, tado dɔkagilo'ə'ti kin Ndil Luwə re dɔ de'gi'ti el bay, tado Jeju ur me toji'ti lə'ne el bay.

Bulə de'gi gangi nan tado Jeju

⁴⁰ Dann bulə de'gi'ti, de'gi madi ki oyi ta kel Jeju eli eyina: «Toki rɔta'ti, de kam in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi a re kakin ɛ inbe!» ⁴¹ Nje ki nan'gi eli eyina: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» Nan nje ki nungi bay manji eyina: «Kadi Kirisiti in de ki Galile'ti wa? ⁴² Makitu lə Luwə el toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, a in de ki ginn koji'ti lə *Dabidi, ningə a te ki tarow ki Betilehem'ti, ki in ngonn be koji Dabidi§.» ⁴³ In be ɛ, bulə de'gi gangi nan tado lə Jeju. ⁴⁴ De'gi madi dann'de'ti ndigi kuwə, nan de ki kadi ində ji'ne dɔ'a'ti goto.

Me ngan lə njekundo Juwipi'gi

⁴⁵ Njengəm ta lo lə Juwipi'gi ki awi kadi uwəi Jeju kakin, təli rei rɔ njekundo njekujənyamosi kadikare'gi'ti in ki Parisi'gi, ɛ kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi dəji'de eyina: «Nga ra bann ɛ rei si'ə el wa?» ⁴⁶ Ɖ njengəm lo'gi eli eyina: «Nɔo kare j'oo de elta toki dingəm kin isi el'n el.» ⁴⁷ Ɖ Parisi'gi dəji'de eyina: «Ingi kaa inyəi rɔ'se adi ədi'se tɔ wa? ⁴⁸ Oyi'de kare be dann nje ki boi'ti eke dann Parisi'gi'ti un me'ne non wa? ⁴⁹ Bulə de'gi kam in de'gi ki gəri ndukun lə Moji el, in de'gi ki Luwə a tuji'de kɔ!»

⁵⁰ Nikodem ki in ki kare dann Parisi'gi'ti ki kete aw rɔ Jeju'ti un ta el'de ene: ⁵¹ «Kin ɛ re de oo ta ki ta'de'ti el num, taa oo nya ki ra el num ɛ, ndukun lə'je a gangi ta dɔ'a'ti el*.» ⁵² Nan iləi'ə'ti eyina: «In kaa in de ki Galile'ti tɔ wa? In sangi ginn'ə maji oo, njekeltakita Luwə'ti ki kadi in de ki Galile'ti goto.» ⁵³ Go'ti, de ki ra kaa ɔti aw be lə'ne.

8

Jeju in ki dene ki nje kuwə marum

¹ [Jeju ɔti non aw dɔ mbal kagi Buni'gi'ti. ² Nan loki lo ti njay par ɛ təl re nati Kəy'ti lə Luwə. De'gi pəti rei ki rɔ'a'ti, ɛ isi nanga isi ndo'de nya. ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi rei ki dene ki indəi ji'de dɔ'a'ti lo kuwə marum'ti, adi'ə ra takum de'gi'ti, ⁴ ningə eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, dene kam j'ində ji'je dɔ'a'ti lo kuwə marum'ti. ⁵ Nga ningə, Moji el'je me ndukun'ti* kadi koo dene'gi ki be kin ji tilə'de ki mbal ji təl'de kɔ, ɛ in, ta lə'i in ri wa?» ⁶ Elita kin be to kuləkikiyə kadi uwəi Jeju to indəi taa dɔ'a'ti. Nan Jeju ulə dɔ'ne nanga ɛ isi ndangi nya ki ngonn ji'ne nanga. ⁷ Ɖ loki nanyinan ki lo dəj'ə ta'ti, Jeju ɔr dɔ'ne taa el'de ene: «De ki dann'se'ti ne ki ra majel nja kare el ɛ, kadi ilə ki mbal dɔkete.» ⁸ Jeju elta be ɛ təl ulə dɔ'ne nanga gogi, isi ndangi nya nanga. ⁹ Ɖ loki oyi ta kin ɛ, ɔti kare kare, ulə ngirə dɔ nje ki togi'ti, təl'n dɔ nje ki du'ti. Ta tolta'a'ti, Jeju nanyi ki kar'ne ba. Dene kakin

† 7:37 7.37 Lebitiki 23.36 § 7:42 7.42 2 Samiyel 7.12; Mis 5.1; Mat 2.5 * 7:51 7.51 Ndukun ki nja joo 1.16 * 8:5 8.5 Lbt 20.10; Ndu 22.22-24

ə ra ngawdann lo'ti; ¹⁰ ə Jeju un do'ne ki taa el'ə ene: «Dene, de'gi kaa rai ra? De kare kaa gangi ta do'i'ti el wa?» ¹¹ Ningə dene el'ə ene: «Burəbe, de kare kaa gangi ta do'm'ti el,» ə Jeju el'ə ene: «M'in kaa m'gangi ta do'i'ti el jagi to, nga ningə aw, ə ra majel gogi el†.»]

Jeju in kunji ki donangi'ti

¹² Jeju təl el'de bay ene: «M'in kunji ki donangi'ti, de ki un go'm, a njiyə me lo ki diw'ti el, kunji ki nje kadi de'gi sii ki do'de taa a unji do'a'ti.» ¹³ Lo kin'ti, Parisi'gi eli'ə eyina: «In inbe ə isi mannaji ki do'i'ti ə, mannaji lə'i in ki rōta'ti el.» ¹⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'inbe m'man naji do rōm'ti kaa m'gər kadi mannaji lə'm in ta ki rōta'ti, tado m'in m'gər lo ki m'in'ti num, m'gər lo ki m'nji m'aw'ti num, nan ingi, gəri lo ki m'in'ti el num, in gəri lo ki m'nji m'aw'ti el num to. ¹⁵ Ingi isi gangi ta kigo lo koo'ti lə de, nan m'in m'gangi ta do de'ti el. ¹⁶ A kin ə re m'gangi ta non ə, in ta ki gangi ki gorow'ə'ti, tado m'in ki kar'm ə m'gangi ta el, Bai ki njekulə'm in sə'm nan'ti. ¹⁷ Ningə me ndukun'ti lə'se inbe kaa ndangi eyina: «Kin ə re de'gi joo manyinaji, ə mannaji lə'de aw go nan'ti ə, ta lə'de in ta ki rōta'ti‡.» ¹⁸ M'inbe m'man naji do rōm'ti, ningə Bai ki ulə'm kaa mannaji lə'ne do'm'ti to.» ¹⁹ Ningə dəji'ə eyina: «Baw'i in lo ki ra'ti dana wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In gəri m'in el, taa in gəri Bai el to. Kin ə re in gəri m'in ə re a in gəri Bai to.» ²⁰ Ta'gi kin te ta Jeju'ti loki isi ndo'n de'gi nya nati Kəy'ti lə Luwə. Isi lo'ti ki nya'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi Luwə'ti. Nga ningə de uwə el, tado ndo li'ə asi el bay.

Jeju elta do kaw'ne rō Baw'ne'ti

²¹ Jeju el'de ta ki rangi bay ene: «M'a m'aw, ningə a sangi m'in, nan a oyi me majel'gi'ti lə'se. Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ²² Lo kin'ti, Juwipi'gi elinan eyina: «A təl rō'ne ə ra bann ə el ene: «Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el wa?»» ²³ Ə Jeju el'de ene: «In, in de'gi ki donangi'ti ne, ə m'in, m'in de ki dōran'ti taa nu to; in de'gi lə donangi, nan m'in, m'in de lə donangi el. ²⁴ Ningə in tado kin ə m'el'n kete m'ene: «A oyi me majel'gi'ti lə'se.» Kin ə re uni me'se adi'm'in toki in m'in «Nje kisi non» el ə, a oyi me majel'gi'ti lə'se.» ²⁵ Ə dəji'ə eyina: «In be kam in nan wa?» Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «M'in de ki m'el'se lo kulə ngirə'ti nu inbe kin. ²⁶ Nga ningə, ki oji do'se, m'aw ki ta ngayn kadi m'el ge, m'gangi ge; nan ta ki m'ingə rō nje kulə'm'ti kin par ə m'a m'iləmbər'ə rō de'gi'ti ki donangi'ti ne. Ningə ta li'ə in ta ki rōta'ti.» ²⁷ Jeju isi el'de ta ki do Baw'ne Luwə'ti nan ingi gəri me ta kin el. ²⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ndo ki a bəri m'in Ngonn de taa kagidəsi'ti kin ə, a gəri kadi m'in «Nje kisi non»; taa a gəri kadi m'ra nya madi do rōm el to, nan in nya ki Bai ndo'm ə m'nji m'el. ²⁹ Nje kulə'm in sə'm nan'ti; inyə'm ki kar'm el, tado do'kagilo'gi pəti m'ra nya ki nəl'ə.» ³⁰ Loki Jeju elta kin be, de'gi ngayn uni me'de adi'ə.

Ngann kaw Abiraham

³¹ Jeju el Juwipi'gi ki uni me'de adi'ə ene: «Kin ə re rai do nja'se'ti me ta'ti lə'm ə, in njendo'gi lə'm ki rōta'ti. ³² A gəri nya ki rōta'ti, ningə nya ki rōta'ti kin a taa'se ji bər'ti ilə'se taa inbe.» ³³ Ə ingi eli

† 8:11 8.11 Barta'gi kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. ‡ 8:17 8.17 Ndu 19.15, 17.6

Jeju eyina: «J'in ngann kaw *Abiraham, ningə ji ra bər lə de ndo kare el to, nga ra bann be ə in el ene nya ki rōta'ti a taa'je ji bər'ti ilə'je taa wa?»³⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se: de ki ra ki ra majel, in bər lə majel.³⁵ Bər a isi ki de'gi ki isi ra bər lə'de kin biti ki non'ti el, nan ngonn koji'de a isi se'de biti ki non'ti.³⁶ Adi re Ngonn lə Luwə taa'se ji bər'ti ilə'se taa ə, a in de'gi ki taa k'ilə taa ki rōta'ti ji bər'ti.³⁷ Nga ningə, m'gər kadi in ngann kaw Abiraham; nan isi sangi kadi toli m'in tado mbəti ta lə'm.³⁸ M'in m'nji m'el nya ki m'oo rō Bai'ti, nan ingi ə, isi rai nya ki baw'se el'se to.»³⁹ Ningə iləi Jeju'ti eyina: «kaw'je in Abiraham.» Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re in ngann kaw Abiraham toki rōta'ti ə re a rai kuləra Abiraham.⁴⁰ M'in m'el'se nya ki rōta'ti ki m'ingə rō Luwə'ti, ningə ki ngə'sine kin isi sangi kadi toli m'in. In kin in kulə ki Abiraham ra el jagi.⁴¹ In isi rai kuləra baw'se.» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «J'in ngann'gi ki koji ginn kaya'ti el; Baw'je in kareba ə in Luwə.»⁴² Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re Luwə in Luwə lə'se ə re a in ndigi m'in, tado m'te rō'a'ti ə m're lo kin'ti. In m'inbe ə m're ki dō'm el, nan in in ə ulə'm.⁴³ Tado ri ə in gəri me ta lə'm el wa? In gəri el tado asi kadi uri mbi'se go ta'ti lə'm el.⁴⁴ Su ə in baw'se, ningə in ndigi kadi rai ndigi lə baw'se. In de ki in nje töl de'gi lo kulə ngirə kosi'ti li'ə nu. In ra me nya ra'ti ki rōta'ti nja kare el, tado nya ki rōta'ti goto rō'a'ti. Kin ə re elta ki ngom ə, in kin ə in ta ki osi bō'ə'ti, tado in nje ngom num, in baw nyara ki ngom num.⁴⁵ M'in ə, m'in nje kelta ki rōta'ti ə mbeti kun me'se kadi m'in.⁴⁶ Nan dann'se'ti ə asi kadi toji toki m'ra majel wa? A kin ə re m'el'ta ki rōta'ti ə, ra bann ə kadi uni me'se adi'm'in el wa?⁴⁷ De ki in yan Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə ingi, oyi ta lə'm el, tado in lə Luwə el.»

Jeju in ki Abiraham

⁴⁸ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli Jeju eyina: «In gorow'ə'ti kadi j'eli j'ene: in de ki Samari'ti, taa ndil ki majel isi me'i'ti to.»⁴⁹ Ə Jeju el'de ene: «Jagi, ndil ki majel goto me'm'ti, nan nya kare ki m'oo ə, m'in m'osi kurə Bai, ə in mbəti kōsikurə'm to par.⁵⁰ M'in m'nji m'sangi kadi de'gi uləi toji dō'm'ti el. De ki isi sangi kadi de'gi uləi toji dō'm'ti in non, in ə a gangi ta kin taa.⁵¹ Ningə toki rōta'ti, adi m'el'se, de ki töl rō'ne go ta'ti lə'm ə, de'ə kin a oy el ratata.»⁵² Lo kin'ti non, Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ki ne kin, ji gər maji nga toki ndil ki majel isi me'i'ti. Abiraham oy, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa oyi to, ningə in el ene: “De ki töl rō'ne go ta'ti lə'i ə, de'ə kin a oy el ratata.”⁵³ In utə kaw'je Abiraham ki oy kin wa? Taa njekeltakita Luwə'ti kaa oyi to! In oo rō'i kadi in nan wa?»⁵⁴ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re m'toji rō'm m'inbe ningə, in toji ki nda'a goto. Nga ningə, de ki njekulə toji dō'm'ti in Bai. In ki isi elita li'ə eyina in Luwə lə'se,⁵⁵ nan gəri'ə el. M'in m'gər'ə. Kin ə re m'el m'ene m'gər'ə el ə, re m'a m'in nje ngom to ingi be to. Nan m'in m'gər'ə, taa m'təl rō'm go ta'ti li'ə to.⁵⁶ Kaw'se Abiraham ra rōnel ngayn tado ində me'ne'ti kadi n'a n'oo ndo ki m'a m're'n. Nga ningə oo ndo re'm, adi rō'a nəl'ə ngayn.»⁵⁷ Lo kin'ti, Juwipi'gi dōji Jeju eyina: «In ra bal do mi el bay ə kum'i oo Abiraham wa?»⁵⁸ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se, kete non koji Abiraham'ti, “M'in m'nji non.”⁵⁹ Lo kin'ti non be, kəri mbal kadi n'tiləi Jeju, nan ur dann bulə de'gi, ə te ginn Kəy'ti lə Luwə kə, aw.

9

Jeju aji njekumtɔ kare

¹ Loki Jeju isi ində dər ningə, oo de ki kum'ə tɔ lo koj'o'ti nu isi. ² Njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «Njendo de'gi, dingəm ki kum'ə tɔ lo koj'o'ti nu kin, kum'ə tɔ oji'n dɔ majel li'ə inbe eke, oji'n dɔ majel lə njekoj'o'gi wa*?» ³ Ə Jeju el'de ene: «In ta lə majel li'ə el num, in ta lə majel lə njekoj'o'gi el num, nan kum'ə tɔ be kadi Luwə oji'n tɔgi'ne taga kadi de'gi gəri. ⁴ Dɔkagilo ki kadi to bay, maji kadi ji rai kulə lə de ki njekulə'm, tado lo a ndul ə, lo kadi de a ra kulə goto. ⁵ Toki m'in'n dɔnangi'ti ne bay, m'in kunji ki dɔnangi'ti.» ⁶ Loki Jeju el ta'gi kin be ə, go'ti, tuw mann ta'ne nanga, lɔy'n nangi, ɔr gidi kum nje kumtɔ'ti kakin. ⁷ Ningə, el njekumtɔ ene: «Aw togi kum'i lo ndogi mann'ti ki Silowe†.» «Silowe kɔr me'ə nan «njekawkulə». Be ə, njekumtɔ aw togi kum'ne low'ə'ti kakin, ə ta təl'ə, kum'ə oo lo maji. ⁸ Nje gədi kəy'gi li'ə, ki nje'gi ki kete isi oyi'ə lo kɔy nya'ti, eli eyina: «M'a, in kam in de ki nje kisi nanga, kɔy nya kakin el wa?» ⁹ Ningə nje ki nan'gi eli eyina: «In daro'a inbe.» Ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi in in el, nan in de ki nje tanan si'ə.» Ningə inbe ki dɔ'ne el ene: «In daro'm m'inbe.» ¹⁰ Nga a dəji'ə ta eyina: «Re inbe ə, ra bann be ə kum'i oo lo wa?» ¹¹ Ə el'de ene: «Dingəm ki tɔ'a nan Jeju ə lɔy nangi ɔr gidi kum'ti, ə el'm ene: «Aw Silowe'ti togi kum'i», ə m'aw m'togi kum'm, par ə kum'm oo lo maji.» ¹² Ningə dəji'ə eyina: «Dingəm kin in ra be wa?» Ə el'de ene: «M'gər el.»

Parisi'gi dəji ta dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin

¹³ Lo kin'ti, ɔri dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin awi si'ə rɔ Parisi'gi'ti. ¹⁴ Ningə, ndo'a'ti ki Jeju lɔy'n nangi ki mann ta'ne ɔr gidi kum'ə'ti adi kum'ə oo lo kakin in ndɔ kɔrkon. ¹⁵ Ə Parisi'gi dəji'ə ta ki yan'de dangi bay ke ra bann ə n'oo'n lo wa? Ə el'de ene: «Jeju ɔr nangi ki lɔy kum'm'ti, ə m'aw m'togi kum'm, ə ngɔsine kum'm oo lo.» ¹⁶ Lo kin'ti, Parisi'gi ki madi eli eyina: «De ki ra nya kin in de ki in rɔ Luwə'ti el, tado ində kum'ne go ndɔ kɔrkon'ti el.» Nan nje ki nungi eli eyina: «Nga ra bann be ə, de ki njeramajel par a aw ki togi kadi ra'n nyakoji'gi ki əti bol be kin wa?» Be ə, ta kin re ki gangi nan dann'de'ti. ¹⁷ Ningə tɔli dəji njekumtɔ kakin bay eyina: «Nga inbe ki dɔ'i, ta ri ə el dɔ de'ti ki te kum'i adi kum'i oo lo kin wa?» Ə njekumtɔ el ene: «In njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁸ Juwipi'gi mbeti kun me'de kadi toki in de ki kete kum'ə tɔ, ə ngɔsine de te kum'ə adi kum'ə oo lo. Rai biti uni njekoj'o'gi rei. ¹⁹ Ə dəji'de ta eyina: «De kam in ngonn'se inbe toki rɔta'ti wa? A re in ngonn'se inbe ə, kum'ə tɔ lo koj'o'ti inbe wa? A re kum'ə tɔ lo koj'o'ti ə, ra bann be ə ngɔsine kum'ə oo lo wa?» ²⁰ Ə njekoj'o'gi eli eyina: «Ji gər maji kadi in ngonn'je inbe, taa kum'ə tɔ lo koj'o'ti nu tɔ. ²¹ Nan ki ojidɔ kum'ə ki ngɔsine oo lo, eke nan ə te kum'ə adi kum'ə oo lo inbe kin ə, ji gər nya kare me'ti el. Ningə inbe togi gangi ənn ə dəji'ə, ə a elta ki dɔ rɔ'ne'ti.» ²² Nje koj'o'gi elita kin be tado bol ki boli Juwipi'gi. Tado Juwipi'gi dɔ'i tanan'ti kadi to de ki re el ene Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, sɔw tuwə ginn kəy'kawnan'ti lə Juwipi'gi kɔ. ²³ In tado kin ə, njekoj'o'gi eli eyina: «Inbe togi gangi ənn ə, dəji'ə.» ²⁴ Ə Parisi'gi bari

* 9:2 9.2 Tekitaga 20.5 † 9:7 9.7 2 Ngar'gi 20.20; Ejay 8.6

de ki kete kum'ə tɔ kakin adi'ə re ki nja joo, ningə eli'ə eyina: «Elta ki rɔta'ti, ɔsi'n kurə Luwə. Ji gər kadi dingəm kin in njeramajel.» ²⁵ Lo kin'ti, dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin el'de ene: «In njeramaji, kin ə in njeramajel inbe kaa m'gər nya kare me'ti el, nya kare ki m'gər maji ənn: kete kum'm tɔ, ningə ngosine kum'm oo lo.» ²⁶ Ningə tɔli eli'ə eyina: «In ri ə ra sə'i wa? Ə ra bann tɔ ə adi kum'i oo lo wa?» ²⁷ Lo kin'ti el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, ə in mbeti koo ta ləm, ə ra bann ə in gei kadi m'təl m'el'se bay wa? In ndigi kadi tɔli njendo'gi li'ə tɔ wa?» ²⁸ Loki el Parisi'gi ta be ə, ingi taji'ə ə eli'ə eyina: «In ə in njendo li'ə, nan j'in, j'in njendo'gi lə Moji. ²⁹ Ji gər kadi Luwə elta ki Moji, nan de lə'i kin, ji gər lo ki te'ti el.» ³⁰ Ə dingəm kakin el Parisi'gi ene: «In nya ki ətɔ bol ngayn kadi de ki rɔta'ti, ingi gəri lo ki te'ti el tɔ, ə de'ə kakin taa adi kum'm oo lo. ³¹ Ji gər maji kadi de'gi ki njeramajel, re elita ki Luwə ə, Luwə oo dɔ ta lə'de el, nan de ki nje bol Luwə, ki nje tɔl rɔ'ne go ndu'ətɔ, Luwə oo dɔ ta li'ə. ³² Ki mayinu inbe kin, ndɔ kare kadi joo nan de madi ə adi kum'de ki tɔ lo koj'o'ti nu oo lo be kin, m'oo el bay. ³³ Kin ə re dingəm kin in rɔ Luwə'ti el ə, nya madi kare ki asi kadi ra goto.» ³⁴ Lo kin'ti, eli'ə eyina: «In de ki ra me majel'ti lo koj'o'ti nu kam ə, ge kadi in ə ndo'je nya!» Ningə tuwəi'ə adi te taga. ³⁵ Jeju oo kadi tuwəi'ə, ə loki ingə, dəj'ə ene: «In un me'i adi Ngonn de wa?» ³⁶ Ə el Jeju ene: «Burəbe, Ngonn de ə in nan wa el'm adi to m'un me'm m'ad'a wa?» ³⁷ Ningə Jeju el'ə ene: «In oo'ə ki kum'i, in darɔ'a inbe ə isi elita kin.» ³⁸ Be ə, dingəm kakin el Jeju ene: «Burəbe, m'un me'm m'ad'i.» Ningə ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti. ³⁹ Jeju el'ə ene: «M're dɔnangi'ti ne tado gangi ta, m're kadi de'gi ki kum'de tɔ, oyi lo, ə kadi nje ki kum'de oo lo, tɔli njekumtɔ'gi tɔ.» ⁴⁰ Loki Parisi'gi madi ki rai ki Jeju non, oyi dɔ ta ki Jeju el kin ningə, dəji'ə eyina: «J'in kaa j'in njekumtɔ'gi tɔ wa?» ⁴¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re in njekumtɔ'gi toki rɔta'ti ə, re majel lə'se a goto, nan toki j'isi'n, ə oyi rɔ'se kadi kum'se oo lo kin ə, majel lə'se to tor'ne'ti ba.»

10

Kujita ki dɔ be nje bati'gi

¹ Jeju el ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se. Kin ə re de madi ur go bati'gi'ti ki takəy el, nan in bal ki dɔ bɔr ki row ki rangi ə, de'ə kin in njebogi, in baw kaya. ² Nan de ki ur kəy go bati'gi'ti ki takəy, in ə njekul bati'gi. ³ Nje ngəm takəy bati'gi te takəy ad'a, ə bati'gi oyi dɔ ndu'ə. Ningə bar bati'gi lə'ne kare kare ki tɔ'de, te se'de taga. ⁴ Loki te ki bati'gi lə'ne pəti taga ningə, ɔti njiyə non'de'ti, ə bati'gi uni go'ə, tado gəri ndu'ə. ⁵ Bati'gi a uni go de ki rangi el. Re oyi de ki rangi ə, a anyinan sanyi kɔ kad'a'ti, tado gəri ndu de'gi ki rangi el.» ⁶ Jeju el'de kujita kin, nan gəri nya ki el'de ta dɔ'ti kin el. ⁷ Ə Jeju tɔl el'de bay ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, m'in takəy bati'gi. ⁸ De'gi pəti ki rei rɔ'm'ti, in njebogi'gi, ki baw kaya'gi, adi bati'gi oyi ta lə'de el* . ⁹ M'in takəy, re de ur kəy ki row ki rɔ'm'ti ə, de'ə a ingə kaji. A ur kəy num, a te num, taa a ingə nyakuso'ne num tɔ. ¹⁰ Njebogi re ə, re tado bogi, re tado tɔl nya, ə re tado tujɔ nya tɔ par. Nan m'in, m're kadi de'gi ingəi kaji. Ningə kadi in kaji ki to mbar mbar.

* 10:8 10.8 Jeremi 23.1-2; Ejəkel 34.2-3

¹¹ «M'in nje njekul bati'gi ki maji. De ki njekul bati'gi ki maji, adi r'one tado bati'gi l'one. ¹² Nan de ki in njekul bati'gi tado kinge nar par um in be'de el, loki oo jagum isi re ki do bati'gi'ti, iny'e bati'gi e anyi, adi jagum re uw'e'de ge, sanan'de ge. ¹³ Njekul bati'gi tado kinge'n nar kin anyi, tado nya li'e in nar par e isi sangi, adi oo lo kadi ind'e r'one kon'ti tado le bati'gi el. ¹⁴ M'in, m'in njekul bati'gi ki maji. M'ger bati'gi l'e'm, e bati'gi l'e'm geri m'in to. ¹⁵ Geri m'in toki Bai geri'm e m'in m'ger'n Bai kin be to. Be e, m'adi r'o'm tado bati'gi l'e'm. ¹⁶ M'aw ki bati'gi ki rangi non bay ki in me kay'ti ne el. Ingi kaa, maji kadi m're se'de me kay'ti. A oyi ndu'm e, a teli nyakul'gi ki kareba ginn nje ngem bati'gi'ti ki kareba. ¹⁷ Bai ndigi'm, tado m'adi r'o'm ko kadi to m'tel m'ing'e kinge ki rangi. ¹⁸ De ki a ind'e t'ogi do'm'ti kadi m'il'e r'o'm ko goto. In m'inbe e m'adi ki me ndigi l'e'm. M'aw ki t'ogi kadi m'adi'n num, kadi m'taa'n num. In kin e in ndu ki m'ing'e ki ro Bai'ti.» ¹⁹ Ta le Jeju kin tel re ki gangi nan ki rangi dann Juwipi'gi'ti bay. ²⁰ Ngayn'gi dann'de'ti eli eyina: «Ndil ki majel isi me'e'ti, do'a ra dana el, e ra bann e isi oyi ta li'e wa?» ²¹ E nje ki nungi eli eyina: «De ki ndil ki majel isi me'e'ti elta be el. De ki ndil ki majel isi me'e'ti asi kadi a te kum njekumto'gi el.»

Juwipi'gi mbeti koo mbi'de'ti toki Jeju in Ngonn Luwe

²² Dokagilo'e'ti kin, Juwipi'gi isi rai nanyi tor ndu do Kay'ti le Luwe Jerujalem'ti. In do kagilo kul'ti. ²³ Jeju ul'e lo aw ge tel ge ginn tabiti'ti le *Salomon, nati Kay'ti le Luwe. ²⁴ Juwipi'gi ilei nan gugi gid'e, ning'e eli'e eyina: «Kadi bann'ti e a el'je ta ki kadi me'je osi nanga wa? Kin e re in Kirisiti De ki Luwe mb'e't'e e, el'je wangi adi j'oo.» ²⁵ Jeju el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, nan uni me'se adi ta l'e'm el. Nya'gi ki m'nji m'ra'de me to Bai'ti kin manyinaji do'm'ti. ²⁶ Nan ingi, mbeti kunme'se kadi m'in. Mbeti tado in dann bati'gi'ti l'e'm el. ²⁷ Bati'gi l'e'm oyi ndu'm, m'ger'de, ning'e ingi uni go'm to. ²⁸ M'adi'de kaji ki to biti ki non'ti, um nanyi ko el. Taa de ki kadi ind'e t'ogi'ne taa'n'de ji'm'ti kaa goto to. ²⁹ Bai ki nje kadi'm'de aw ki t'ogi do de'gi'ti p'eti, adi de madi ki asi kadi ind'e t'ogi taa'n'de ji Bai'ti goto. ³⁰ J'in ki Bai j'in kare.» ³¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi teli til'e'i ki mbal bay kadi n'toli'e. ³² E Jeju el'de ene: «M'ra nya'gi ki maji maji ngayn takum'se'ti ki t'ogi ki in ro Bai'ti, nga in ki ra e in gai kadi til'e'i m'in ki mbal teli m'in tado'a wa?» ³³ E Juwipi'gi eli'e eyina: «In tado nya maji ki ra e ji ge kadi ji til'e'i ki mbal ji teli el, nan in tado kelta ki mal. Tado in ki in de kare par e el ene n'in Luwe't.» ³⁴ Jeju el'de ene: «Ndangi me ndukun'ti le'se inbe'gi eyina: "M'in Burabe m'el'se m'ene in luwe'gi". ³⁵ De'gi ki Luwe el'de ta l'ene e Luwe bar'de luwe'gi kin. Ning'e geri maji kadi de ra t'ogi buji ta le Luwe el. ³⁶ M'in, Bai Luwe ind'e'm ta dangi, ul'e'm donangi'ti, e m'el'n m'ene m'in Ngonn le Luwe, ning'e ingi eli eyina ke m'in nan e m'el m'ene m'in Ngonn le Luwe wa e, m'in nje kelta ki mal do to Luwe'ti, kin in tado ri wa? ³⁷ Kin e re m'ra kul'e le Bai el ning'e to uni me'se adi m'in el! ³⁸ A kin e re m'nji m'ra kul'e le Bai ning'e, re uni me'se adi m'in el kaa, uni me'se adi kul'e'gi ki m'ra'de kakin nden taa. Uni me'se kadi geri e oyi toki Bai isi me'm'ti, e m'in m'nji me Bai'ti to.» ³⁹ Lo kin'ti, sangi row nja kare bay kadi n'uw'e'i Jeju, nan te mbun'e'de'ti aw.

⁴⁰ Jeju tøl aw gidi ba Jurden'ti, lo'ti ki kete Jan ra de'gi batəm'ti. Jeju aw isi low'ə'ti kin non. ⁴¹ De'gi ngayn rei rɔ'a'ti, ningə elinan eyina: «Jan ra nya madi kare ki əti ɓol el, nan nya'gi pəti ki el oji'n dɔ dingəm kin in nya'gi ki rɔta'ti.» ⁴² Lo kin'ti non be de'gi ngayn uni me'de adi Jeju.

11

Kində Lajar lo koy'ti

¹ Dingəm kare ki njemonyi in non, tɔ'a nan Lajar. Isi me be'ti ki Betani ki in ngonnbə lə Mari in ki ngonnkɔn'ne Marti. ² In darɔ Mari inbe kin ə a ur hu ki əti maji nja Burəbe'ti num, bɔr nja'a ki bisɔ dɔ'ne num. Nga ningə in ngonnkɔn'a Lajar tɔ ə rɔ'a tɔ'ə. ³ Konnam'a'gi ki joo kin uləi de madi ad'a aw el Jeju ene: «Burəbe, njendigi lə'i basa mad'i in monyi.» ⁴ Loki Jeju oo ta kin ningə el ene: «Monyi lə Lajar kin a tɔl'ɔ el, nan in monyi ki re kadi toji tɔgi Luwə, taa kadi de'gi uləi toji dɔ'm'ti m'in Ngonn lə Luwə tɔ.» ⁵ Jeju ndigi Marti in ki ngonnkɔn'a ki dene Mari, taa ndigi Lajar tɔ. ⁶ Jeju oo maji kadi Lajar in monyi, be kaa isi lo'ti ki si'ti kin ba ndɔ joo ɓay. ⁷ Go'ti, el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji təli j'awi Jude'ti gogi.» ⁸ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi, ndo ngayn el ne ɓay ə Juwipi'gi sangi kadi n'tiləi'nu ki mbal n'toli'nu kakin ə, ge kadi təl aw Jude'ti ɓay wa?» ⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ngann kadi in dɔgi gidə in joo me ndɔ'ti ki kare el wa? Ningə kin ə re de njiyə kada ə a osi el, tado oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondɔ ə a osi, tado oo lo maji el.» ¹¹ Go ta'ti kin, Jeju ilə ta ki rangi dɔ'ti ene: «Madi'je Lajar to ɓi, ningə m'a m'aw kadi m'ndəl'ə.» ¹² Ə njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbe, re in ɓi ə to ə a ndəl ɓay.» ¹³ Jeju elta lə koy Lajar, nan njendo'gi oyi toki in ta lə ɓi ki kare. ¹⁴ Ə Jeju el'de ar njay ene: «Lajar oy. ¹⁵ Nga ningə ki oji dɔ'se, rɔ'm nəl'm ngayn kadi m'goto low'ə'ti, kadi to ingi uni me'se adi'm'in. Ningə ki ne kin, adi j'awi dɔ'a'ti.» ¹⁶ Ə Tomasi ki isi ɓari'ə «Ndungə» el ndəgi njendo'gi ene: «J'in kaa adi j'awi si'ə to j'oyi si'ə.»

Jeju in nje kadi de'gi təli sii ki dɔ'de taa

¹⁷ Loki Jeju re te Betani'ti, oo kadi duwi Lajar ra ndɔ sɔ nga. ¹⁸ Betani in ndəkba ki Jerujalem, asi kulə metər mutə be par, ¹⁹ adi Juwipi'gi ngayn rei rɔ Marti'ti in ki Mari kadi sɔli me'de oji'n dɔ koy lə ngonnkɔn'de. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jeju a re non, in aw tilə kum'ə, ningə Mari taa isi yan'ne nanga me kəy'ti. ²¹ Marti ki aw tilə kum Jeju, el Jeju ene: «Burəbe, kin ə re in se'je ne ə re ngonnkɔn'm a oy el. ²² Nan ki ne inbe kin kaa m'gər kadi nya'gi pəti ki dəji Luwə ə a adi.» ²³ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonnkɔn'i a ində lo koy'ti.» ²⁴ Ningə Marti il'ə'ti ene: «In ki rɔta'ti, m'gər kadi ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti dɔboy ndɔ'ti ə, Lajar a ində taa lo koy'ti tɔ*.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «M'in nje kadi de'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi de'gi sii ki dɔ'de taa. De ki un me'ne, re oy mindi kaa, a təl isi ki dɔ'ne taa. ²⁶ Nga ningə, de ki isi ki dɔ'ne taa, ə un me'ne ə, de'ə kin a oy el ratata. M'dəj'i ke un me'i dɔ ta'ti kin wa?» ²⁷ Ningə Marti il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbe, m'un me'm m'ad'i toki in ə in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, in ə in Ngonn lə Luwə, in ə in de ki maji kadi a re dɔnangi'ti.»

* 11:24 11.24 Daniyel 12.2

Jeju non tado koy læ Lajar

²⁸ Go ta'ti ki Marti el kin ə, ɔti aw ɓar ngonkon'ne ki dene Mari, el'ə ta nanga yɔgɪrɔ be ene: «Njendo de'gi ra non, ə isi dəj'i kadi aw.»
²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ə ində taa kalangi aw ki rɔ Jeju'ti. ³⁰ Jeju ur me ɓe'ti el ɓay, in lo'ti inɓe ki Marti aw ingə'ti kete kakin ɓay.
³¹ Juwipi'gi ki sii me kəy'ti ki Mari, isi sɔli me'ə, loki oyi'ə ində taa kalangi, te taga, oyi ene isi aw ki dɔɓadi'ti kadi non wa, adi indəi taa awi go'ə'ti. ³² Loki Mari aw te lo'ti ki Jeju ra'ti, ə oo Jeju ə, osi nanga nja'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, kin ə re in se'je ne ə re ngonkon'm a oy el.» ³³ Loki Jeju oo kadi Mari isi non, taa Juwipi'gi ki in go'ə'ti kaa isi nonyi tɔ ningə, me'ə ur mad'a, taa ndil'ə isi nanga el tɔ. ³⁴ Ə dəj'i'de ene: «Iləi'ə ra be wa?» Ningə eli'ə eyina: «Burəbe, re ə oo.»
³⁵ Lo kin'ti, Jeju non. ³⁶ Ə Juwipi'gi eli eyina: «Oyi tɔji ki tɔji ndigi ki ndig'ə kin.» ³⁷ Nan nje ki nungi eli eyina: «Te kum njekumtɔ, nga ra bann ə asi kadi ɔgi Lajar koy el tɔ wa?»

Jeju adi Lajar ində lo koy'ti

³⁸ Lo kin'ti, me Jeju təl ur mad'a kur ki rangi ɓay, adi ɔti aw ki dɔɓadi'ti. Ningə in bolo mbal ə indəi mbal mad'a uti ta'a. ³⁹ Jeju el'de ene: «Ɔri mbal kin kɔ», nan Marti ki konnann nje goto el Jeju ene: «Burəbe, ra ndo sɔ nga, adi a ətɪ.» ⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «M'el'i m'ene ri wa? M'el'i m'ene re un me'i ə a oo tɔji læ Luwə.» ⁴¹ Lo kin'ti, ɔri mbal kɔ, ə Jeju un kum'ne ki taa ningə el ene: «Bai, m'ra'i oyo toki oo dɔ ndu'm. ⁴² M'gər kadi ta'gi ki m'nji m'el'i kin oo dɔ ndu'm dɔrɔ, nan m'elta kin be tado bulə de'gi ki gugi gidɪ'm kin, kadi uni me'de adi m'in toki in in ə ulə'm.» ⁴³ Go ta'ti kin ə, Jeju un ndu'ne ki taa elta ki tɔgi'ne ene: «Lajar, te taga!» ⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo te taga. Ji'ə'gi ki nja'a'gi in ki ra'gi ki ta ku, taa takum'ə in ki dolo ki ku tɔ. Ə Jeju el'de ene: «Tuti'ə, ə inyəi'ə adi aw.»

De'gi dɔi tanan'ti kadi n'tɔli Jeju

(Mat 26.1-5; Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Juwipi'gi ngayn ki rai rɔ Mari'ti, ə oyi nya ki Jeju ra, uni me'de adi Jeju. ⁴⁶ Nan nje ki nan'gi awi ingəi Parisi'gi, eli'de nya ki Jeju ra.
⁴⁷ Lo kin'ti, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, ɔsi dɔ nje gangi ta'gi læ Juwipi'gi nan'ti, ningə dəji nan eyina: «In ri dana ə kadi ji rai wa? Dingəm kin ra nyakoji'gi ngayn! ⁴⁸ Kin ə re j'inyəi'ə adi ra nya'gi lə'ne kin ki non'ne'ti ə, de'gi pəti a uni me'de adi'ə, ningə de'gi ki Rɔm'ti a rei kadi tuji Kəy læ Luwə, taa a tuji ginn ɓe lə'je tɔ!» ⁴⁹ Ə Kayipi ki in ki kare dann nje kundo Juwipi'gi'ti, ki ɓal'a'ti non in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi, un ta el'de ene: «In gəri nya kare me nya'ti ki isi ra nya kin el! ⁵⁰ In mərɪta maji oyi! In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado læ ginn de'gi banyi banyi, ə ginn ɓe ki ta'a ba ingə tuji el.» ⁵¹ Nga ningə in ta ki Kayipi inɓe ə el ki dɔ'ne el, nan toki ɓal'a'ti non in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi, Luwə ində taa ta'a'ti adi iləmbər'ə kete toki maji kadi Jeju a oy tado læ ginn ɓe læ Juwipi'gi. ⁵² Ningə a oy tado læ ginn ɓe læ Juwipi'gi par el, nan a oy kadi kaw'n ngann'gi læ Luwə ki sananyinan ki lo'gi dangi dangi kin kadi tɔli ginn de'gi ki kareba. ⁵³ In dɔ ndo'a'ti non kin, njekundo Juwipi'gi uni ndu'de kadi n'tɔli Jeju. ⁵⁴ In be ə, Jeju ində ngangɪ njiyə

taga takum Juwipi'gi'ti. Or ro'ne aw ndəkba kadi diləlo'ti, me ngonn be'ti ki bari'ə Epirayim. Aw si'ti non ki njendo'gi lə'ne.

⁵⁵ Dəkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə Paki in ndəkba, adi de'gi ngayn awi Jerujalem'ti kete non'ti kadi to rai nya'gi kigo kuji'ə'ti lə'de in Juwipi'gi kadi ari ro'de non Luwə'ti. ⁵⁶ De'gi kakin in ginn Kəy'ti lə Luwə, ningə isi sangi Jeju, ə dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Mərta lə'se in ri wa? Kadi a re lo ra nanyi'ti el wa?» ⁵⁷ Nya kare ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi uni ndu kadi re de madi oo lo ki Jeju in'ti ə, kadi el'de adi n'awi n'uwəi'ə.

12

Mari buki hu ki əti maji nja Jeju'ti

(Mat 26.6-13; Mrk 14.3-9; Luk 7.36-50)

¹ Ndo mehen kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju aw Betani'ti ki Lajar si'ti. Lajar ki ndəki ad'a ində taa lo koy'ti. ² Lo kin'ti non, rai nyakuso ki to Jeju. Marti ə in nje kadi'de nyakuso, ningə Lajar in ki kare dann nje kisi ta nyakuso ki Jeju. ³ Mari un hu ki rai ki mann kagi ki bari'ə «nar», a rosi ngonn ku be, ur nja Jeju'ti, ningə go'ti, bər nja'a ki bisi də'ne. In hu «nar» dərə'a ki gat'a in ngayn. Banyi'a taa me kəy. ⁴ Lo kin'ti, Judasi Isikariyoti ki in ki kare dann njendo'gi'ti lə Jeju, in ki a un də Jeju, el ene: ⁵ «Tadə ri ə in ki law hu kin ndogi, taa'n nar ki lo kulə'ti ki ndə bu mutə be kaa in ki ra'n ki njendoo'gi el wa?» ⁶ Judasi elta kin be tadə to ə ta lə njendoo'gi to rə'a el, nan tadə in njebogi. In ə bəl nar in ji'ə'ti, adi isi bogi nar ki isi buki me'ti nden nden. ⁷ Nan Jeju el ene: «Inyəi Mari keke! Nga ra nya kin be nginə'n ndəki kadi m'a m'aw'n badi'ti. ⁸ Njendoo'gi a in sese ki ndo'gi, ndo'gi, nan m'in m'a m'in sese ki ndo'gi, ndo'gi el.»

De'gi dəi tanan'ti kadi n'təli Lajar tə

⁹ Bulə de'gi ki Juwipi'gi ngayn oyi kadi Jeju in Betani'ti, adi rei. Ningə rei tadə lə Jeju par el, nan rei tadə koo Lajar tə ki Jeju ad'a ində taa lo koy'ti kakin tə. ¹⁰ In be ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uni ndu'de kadi n'təli Lajar tə, ¹¹ tadə in ta li'ə ə ra adi Juwipi'gi ngayn inyəi'de ə uni me'de adi Jeju.

Jeju ur me be'ti ki Jerujalem ki kəsikurə

(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40)

¹² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki ngayn ki rei lo ra nanyi'ti Jerujalem, oyi kadi Jeju isi re me bebo'ti kin, ¹³ ə oyi baji tann'gi, ə tei taga gidi bebo'ti, awi tiləi kum'ə. Ningə lo kin'ti, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Ojana! Njangi də in ki də Luwə'ti! Ningə kadi Luwə njangi də de ki re me to Burəbe'ti, kadi Luwə njangi də ngar lə Isirayel'gi!» ¹⁴ Jeju ingə ngonn koro, ningə ala isi də'a'ti toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

¹⁵ «In bəl el, bebo *Siyon!

gon lo oo, ngar lə'i isi re,

isi də ngonn koro'ti*.»

¹⁶ Dəkete ba, njendo'gi li'ə gəri me nya'gi ki isi rai nya kin el, nan loki de'gi isi uləi toji də Jeju'ti nga a kadi me'de olo də'ti toki makitu lə Luwə elta li'ə kadi nya kin a ra nya də'a'ti be. Ningə in nya'a kaa ə ra nya də'a'ti kin.

¹⁷ De'gi ngayn ki ndoki in si'a nan'ti loki ndel Lajar ad'a te do'bad'i'ti, dann njekoy'gi'ti, manyinaji li'a. ¹⁸ Ningø in naji ki man lø'de kin ø ra adi bulø de'gi awi tiløi kum'a, tado oyi kadi ra nyakøji ki øti bol ngayn kin. ¹⁹ Lo kin'ti, Parisi'gi elinan dann'de'ti eyina: «Oyi toki taga takum'se'ti ne kadi asi ra nya madi el; de'gi pøti buki nan ki go'a'ti!»

Gireki'gi sangi kadi n'oyi Jeju

²⁰ Gireki'gi madi in dann de'gi'ti ki rei Jerujalem lo ra nanyi'ti kadi øsi mækøsi'de nanga non Luwø'ti. ²¹ Gireki'gi kakin rei ndøkba rø Pilipi'ti ki in de ki ngonn be'ti ki Betisayda ki Galile'ti, døji'ø eyina: «Ji ndigi kadi j'oo Jeju.» ²² Ø Pilipi aw el Andire, nga a indøi rø'de nan'ti joo pøti ai eli Jeju. ²³ Jeju ilø'de'ti ene: «Ki ne kin ø, ndø asi kadi Luwø toji togi'm m'in Ngonn de ki taga nga. ²⁴ Ningø røta, røta, adi m'el'se, kandi koo ki kare ki øsi nanga kin re oy el ø, a to ki kar'ne ba par, a re oy to ø, a te ki kandi ko'gi ki rangi ngayn. ²⁵ De ki ndigi koo maji rø'ne, a il'ø kø, nan de ki inyø ta koo maji rø'ne dønangi'ti ne, a ngøm rø'ne tado kaji ki biti ki non'ti. ²⁶ Kin ø re de madi ge ra kuløbør løm ø, maji kadi un go'm, nga ningø njekuløbør løm kin a in sø'm lo'ti ki m'a m'in'ti. De ki nje ra kuløbør løm, Bai Luwø a øsigonn'o.»

Jeju elta ki do koy'ne'ti

²⁷ Jeju el ene: «Ki ne kin, ndil'm isi nanga el, eke ta ri ø kadi m'el wa? Kadi m'el m'ene: “Bai, aji'm ta do kadi'ti ki ngan ki a re do'm'ti kin wa?” Nga in tado do kadi inbe kin ø m're'n biti m'te'n ne kin. ²⁸ Bai, toji adi de'gi gøri to'bar lø'i.» Ningø ndu de bar in ki dōran'ti ene: «M'adi de'gi gøri to'bar løm nga, nan m'a m'adi de gøri bay.» ²⁹ Bulø de'gi ki rai low'a'ti non ø oyi ndu ta kin ki mbi'de eli eyina: «In ndi ø ndangi nya.» Ningø nje ki nungi eli eyina: «Malayka kare ø el'ø ta.» ³⁰ Ø Jeju el'de ene: «Ndu ta ki oyi kin te tado løm m'in el, nan te tado lø'se ingi. ³¹ Ki ne kin, in døkagilo ki kadi Luwø a gangi'n ta do de'gi'ti ki dønangi'ti ne nga, in døkagilo ki kadi Luwø a uwøn ngar ki isi indø togi'ne do de'gi'ti ki dønangi'ti ne, il'ø gidi lo'ti kō nga. ³² Nga ningø m'in, ndø ki de'gi a uni m'in taa ngørøngi ki dønangi'ti kin ø, m'a m'ndør de'gi pøti ki rø'm'ti.» ³³ Me ta'gi'ti kin, Jeju toji kadi gøri ke gorow ki bann ø a oy wa? ³⁴ Ø bulø de'gi eli'ø eyina: «J'ingøi me makitu ndukun'gi'ti lø'je toki Kirisiti ki in de ki Luwø mbøt'ø, a isi biti ki non'ti um a oy el†, nga ra bann be ø in el ene: “Maji kadi a børi Ngonn de taa do kagidøsi'ti wa?” Ø Ngonn de'ø inbe kin in nan dana wa?» ³⁵ Ningø Jeju el'de ene: «Kunji in dann'se'ti ne døkagilo nden bay. Ningø kadi njiyøi ki non'se'ti loki kunji isi unji do'se'ti kin, kadi to lo ki diw ingø'se do row'ti el. Tado de ki njiyø me lo ki diw'ti, gø loki isi awi'ti el. ³⁶ Døkagilo ki kunji in sese kin ø, uni me'se adi kunji, kadi to tøli de'gi ki me kunji'ti.» Løki Jeju el'de ta be ningø, øti aw iyø rø'ne sanyi takum de'ti.

Juwipi'gi mbeti kunme'de kadi Jeju

³⁷ Jeju ra nyakøji'gi ki øti bol bol takum Juwipi'gi'ti kaa, uni me'de adi'ø el. ³⁸ In kin to'ta ta ki njekeltakita Luwø'ti Ejay el ene: «Burøbe, nan un me'ne do ta'gi'ti ki øsi mbi'de'ti kin wa? In nan'gi ø Burøbe toji'de togi'ne wa‡?»

† 12:34 12.34 Pa'gi 110; Ejay 9.6; Daniyel 7.14 ‡ 12:38 12.38 Ejay 53.1

39 Ningə darə Ejay inbe təl ra non ər ginn nya ki asi kadi uni me'de el ene:

40 «Luwə tə kum'de,
Kadi to oyi lo el,
Adi me'de ngan ngororo,
Kadi to gəri nya madi kare el,
Kadi to təli kum'de rə Luwə'ti el,
Nan to Luwə aji'deš.»

41 Ejay elta kin be tado kunji Jeju ki oo kete nu ə el'n ta do'a'ti.

42 Nya kare, dann njekundo Juwipi'gi'ti inbe kin, ngayn'gi uni me'de adi Jeju, nan mbeti keli ki taga tado lə Parisi'gi ki kadi a tuwəi'de ko ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi*.⁴³ Oyi maji ngayn kadi de'gi yo ə piti'de utə kadi Luwə ta'a piti'de.

Ta ki ta Jeju'ti ə a gangi'n ta

44 Jeju un ndu'ne ki taa ene: «De ki un me'ne ə, in m'in ə un me'ne adi'm el, nan in njekulə'm ə un me'ne ad'a,⁴⁵ ningə de ki oo'm ə, oo njekulə'm tə.⁴⁶ M'in, m'in kunji, ə m're donangi'ti ne kadi de ki un me'ne adi'm ə, de'ə njiyə me lo ki diw'ti el.⁴⁷ Kin ə re ta lə'm osi mbi de'ti, ə de'ə ra'n kulə el ə, in m'in ə m'gangi ta do'a'ti el, tado m're donangi'ti ne kadi m'aji de'gi um kadi m'gangi ta do de'ti el.⁴⁸ De ki mbəti'm num, taa ta lə'm el num ə, aw ki njegangita do'ne'ti nga. Ningə in nya'gi ki m'ndo de'gi inbe kin ə, a gangi ta do'a'ti do'boy ndo'ti.⁴⁹ Toki rəta'ti, m'elta ki do rə'm el, nan in Bai ki njekulə'm ə adi'm ndu'gi ki kadi m'el num, m'ndo num.⁵⁰ Nga ningə, m'gər kadi mbərkikində ki Luwə adi kin ə, in nje re ki kaji ki biti ki non'ti. Ta'gi ki m'el, m'el'de toki Bai el'm.»

13

Jeju togi nja njendo'gi lə'ne

¹ Kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju gər kadi ndo re nga kadi to inyə donangi ə aw rə Baw'ne'ti. Jeju ki ndigi nje yan'ne'gi ki donangi'ti mayinu, ndigi'de biti kadi təltə'a.² Jeju in ki njendo'gi lə'ne ta nyakuso lo sol'ə. Ningə dokagilo'ə'ti kin, Su ində mərta kulə Jeju ji njeban'gi'ti me Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti nga.³ Jeju inbe ki do'ne gər kadi Baw'ne Luwə ulə nya'gi pəti ji'ne'ti, ningə gər toki n'in rə'a'ti ə n're, adi n'ra n'təl n'aw rə'a'ti gogi.⁴ Jeju ində taa ta nya kuso'ti, ər ku lə'ne ki ulə do mad'a'ti, ə un ta ku do'ə'n bədi'ne.⁵ Go'ti, mbəl mann me nya'ti, ə ilə rə'ne togi nja njendo'gi lə'ne, ə bər nja'de ki ta ku ki kete do'ə'n bədi'ne kakin.⁶ Loki Jeju re te do Simon Piyər'ti ə, Simon Piyər el'ə ene: «Burəbe, in ə kadi togi nja'm wa?»⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki m'nji m'ra kin, tanan'ti ne in gər el, nan a gər me'ə bay.»⁸ Be kaa Piyər el Jeju ene: «Jagi, in a togi nja'm el.» Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re m'togi njay el ə, nya madi ki ore'je nan'ti sə'i goto.»⁹ Ningə Piyər el ene: «Burəbe, re in be ə, togi nja'm par el, nan kadi togi ji'm'gi ki do'm'gi tə.»¹⁰ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ndogi mann, aw ndoo togi nja'ne par, um rə'a'gi pəti el, tado ndəgi rə'a'gi ar njay. Nga ningə ingi, rə'se ar njay, nan in de'gi pəti ə rə'de ar, el bay tə.»¹¹ Lo kin'ti, Jeju gər de ki njekulə'ne ji njeban'gi'ti, ə el'n ene: «In ingi pəti ə rə'se ar njay el.»

¹² Loki Jeju togi nja'de ginn'a gangi ningə, un ku lə'ne ulə rə'ne'ti, ə təl aw isi ta nyakusə'ti gogi, ə el'de ene: «In gəri me nya ki m'ra sese kin wa?» ¹³ Sii bari m'in Njendo de'gi, Burəbe ge, ningə in gorowə'ti, tado in m'inbe. ¹⁴ Nga ningə re m'in ki m'in Njendo de'gi, m'in Burəbe ge'ə m'togi nja'se ningə, ingi kaa maji kadi togi nja nan ki yo ge ki ne ge to. ¹⁵ In nya ə m'oji'se, kadi ingi kaa ndaji, rai toki m'ra sese kin be to. ¹⁶ Toki rəta'ti, adi m'el'se, bər utə be'ne el, taa ngonn njekawkulə utə njekulə el to. ¹⁷ Toki in gəri nga kin ə, rai kul'ə ə, rə'se a nəl'se ngayn. ¹⁸ In ingi pəti ə m'nji m'elta lə'se el; m'gər de'gi ki m'mbətə'de. Nga ningə, maji kadi ta ki makitu lə Luwə el kin ra nya. Makitu el ene: «De ki isi sə sə'm nya, tur gajj'ne osi'm*.» ¹⁹ M'el'se ta kin ngosine, kadi to ndəki nya'a a ra nya ə, gəri toki m'in «M'in Nje kisi non.» ²⁰ Toki rəta'ti, adi m'el'se, de ki uwə de ki m'a m'ulə ki rə'ne'ti, in m'inbe ə uwə'm ki rə'ne'ti, ə de ki uwə'm ki rə'ne'ti, uwə njekulə'm ki rə'ne'ti to.»

Jeju el toki Judasi a un do'ne

(Mat 26.21-25; Mrk 14.18-21; Luk 22.21-23)

²¹ Go ta'gi'ti kin, ndil Jeju isi nanga el, adi ta te ta'a'ti ki taga ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti ne a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, njendo'gi li'ə gonyi kum nan, ningə dəji nan ke nan dana ə isi elta li'ə wa. ²³ Ki kare dann njendo'gi'ti, ki in de ki Jeju ndig'ə, isi kadi Jeju'ti ndəkba. ²⁴ Ə Simon Piyər ra nyakəji el'n'ə kadi dəji Jeju ke isi elta lə nan dana inbe. ²⁵ Njendo kakin əy ki do Jeju'ti see, ningə dəj'ə ene: «Burəbe, de'ə in nan wa?» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In de ki m'a m'ad'a mapa ki m'gangi, m'ulə me tanyi'ti kin.» Ningə Jeju gangi mapa ulə me tanyi'ti, adi Judasi ngonn lə Simon Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa kakin taa par ə, *Satan ur me'ə'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki to me'i'ti kadi ra kakin, ra kalangi!» ²⁸ Dann de'gi'ti ki si si'ə ta nyakusə'ti kin, de ki kadi gər ke tado ri ə el'ə ta kin be wa goto. ²⁹ Toki Judasi in'n nje koti bəl nar kakin, ngayn'gi oyi toki Jeju dəj'ə kadi aw ndogi nya ki kadi n'rai nanyi Paki, eke kadi aw adi nya madi njendo'gi wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jeju ad'a kakin taa par ə te taga. Do kad'a'ti kin, lo ndul nga. ³¹ Loki Judasi te ə, Jeju el ene: «Ki ngosine kin, de'gi uləi toji do m'ti m'in Ngonn de, ningə m'in Ngonn de m'a m'adi de'gi uləi toji do Luwə'ti to. ³² Kin ə re m'a m'adi de'gi uləi toji do Luwə'ti ə, Luwə inbe ki do'ne a adi de'gi uləi toji do m'ti m'in Ngonn de to. Nga ningə in nya ki a ra nya ngosine. ³³ Ngann'm'gi, m'in sese ne, nan'ti dəkagilo ki nden be par. A sangi m'in, ningə toki m'el'n Juwipi'gi, m'el'se bone to toki: «Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi awi'ti el.» ³⁴ M'adi'se mbərkikində ki sigi ki in ta kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge. Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge toki m'in m'ndigi'n'se kin be to. ³⁵ Kin ə re in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge ə, de'gi pəti a gəri toki in njendo'gi lə'm.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.33-35; Mrk 14.29-31; Luk 22.31-34)

³⁶ Simon Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, a aw ra wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi un go'm ki ngosine'ti kin el, nan a un go'm bay.» ³⁷ Ningə Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, tado ri ə m'a m'asi

* 13:18 13.18 Pa 41.10

kadi m'un go'i ki ngosine'ti kin el wa? M'nji do nja'm'ti kadi m'adi ro'm ko tado la'i!»³⁸ Lo kin'ti, Jeju ilə Piyər'ti ene: «Adi in isi do nja'i'ti kadi adi ro'i ko tado lə'm inbe ta? Toki rōta'ti, adi m'el'i, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»

14

Jeju in row ki kaw ki rō Luwə'ti

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Maji kadi me'se bol el, uni me'se adi Luwə, ə uni me'se adi'm'in tō. ² Me be'ti lə Bai, kəy'gi in ngayn non. Kin ə re in nya ki rōta'ti el ə, re m'a m'el'se, tado m'nji m'aw kadi m'ra go lo tado lə'se. ³ Loki m'aw, ə m'ra go lo ginn'ə gangi ningə, m'a m'təl to m're kadi m'oy'se, m'aw sese rō'm'ti, kadi to lo ki m'in'ti, ingi kaa in'ti tō. ⁴ In, gəri row ki kaw lo'ti ki m'nji m'aw'ti.» ⁵ Lo kin'ti, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe, ji gər lo ki isi awi'ti el tō, ə ra bann be ə j'a ji gər row ki kaw'ti wa?» ⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in row, m'in rōta, m'in kisikidōtaa. Row ki rangi ki kadi de asi kaw'n rō Bai Luwə'ti goto. ⁷ Re in gəri m'in ə, a in gəri Bai tō. Nga ningə, toki ji ra'n ne inbe kin, in gəri'ə num, oyi'ə num tō.» ⁸ Ningə Pilipi el Jeju ene: «Burəbe, toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə par ə, inbe kin asi'je naki.» ⁹ Ə Jeju el'ə ene: «Pilipi, in mayinu ba ə m'in sese ne kin kaa in gəri'm'in el bay wa? De ki oo'm ə, oo Bai Luwə tō. Nga ra bann be ə el ene: «Toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə wa?» ¹⁰ Oo to ta ki rōta'ti el kadi m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti wa? Ta'gi ki m'nji m'el'se kin, in m'inbe ki do rō'm ə m'nji m'el el; in Bai ki isi me'm'ti ə isi ra kulə'gi lə'ne. ¹¹ Uni me'se adi'm'in toki m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti tō kin. A re uni me'se adi'm'in do ta'gi'ti ki m'nji m'el el ə, kulə ra'gi lə Luwə ki oyi ki kum'se kin yo ə, uni me'se nden. ¹² Toki rōta'ti, adi m'el'se, de ki un me'ne ə, in kaa a ra nya'gi ki m'nji m'ra'de kin tō. A ra nya'gi ki əti bol ngayn bay, tado m'in m'nji m'aw rō Bai'ti. ¹³ Nga ningə, nya'gi pəti ki dəji me tō'm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se, kadi m'in Ngonn, m'ra m'adi de'gi uləi toji do Bai Luwə'ti. ¹⁴ Kin ə re dəji nya madi me tō'm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se.»

Jeju un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki Ndil Luwə

¹⁵ Jeju ilə ta ki rangi do'ti bay ene: «Kin ə re in ndigi m'in ə, a təli rō'se go mbərkikində'gi'ti lə'm ə uwəi njarara. ¹⁶ Ningə m'in, m'a m'dəji Bai Luwə kadi ulə ki Njera sese ki rangi, ki a isi sese biti ki non'ti. ¹⁷ In ə in Ndil ki njera nya ki rōta'ti, ki de'gi ki dōnang'i'ti ne asi kadi taai'ə me de'ti el, tado oyi'ə el, taa gəri'ə el tō, nan ingi, in gəri'ə, tado isi kadi'se'ti ne, taa a isi me'se'ti tō. ¹⁸ M'a m'inyə'se ki kar'se to ngann hal'gi be el, nan m'a m'təl kadi m're rō'se'ti. ¹⁹ Nanyi ngayn el kadi de'gi ki dōnang'i'ti ne a oyi m'in el ratata, nan ingi, a oyi m'in, tado m'nji ki do'm taa, taa ingi kaa a sii ki do'se taa tō. ²⁰ Ndo'a'ti kin ə, a oyi kadi m'in me Bai'ti, ningə ingi, in me'm'ti, ə m'in, m'in me'se'ti tō. ²¹ De ki njendigi'm, in de ki ngəm go mbərkikində'gi lə'm maji num, təl rō'ne go'ti num. Bai a ndigi de ki njendigi'm, ningə m'in kaa m'a m'ndig'ə tō, taa m'a m'toj'ə rō'm ki taga kadi gəri'm tō.» ²² Judi (ki Judasi Isikariyoti el) el Jeju ene: «Burəbe, ra bann be j'in par ə a toji'je rō'i ki taga kadi ji gəri, um a toji rō'i ki taga kadi ndəgi de'gi ki dōnang'i'ti ne kin gəri nu el wa?» ²³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki ndigi'm ə,

a ngəm go ta'gi lə'm. Bai a ndig'ə, ningə j'in ki Bai Luwə joo pəti j'a ji re rə'a'ti, j'a j'ində be nan'ti si'ə. ²⁴ De ki ndigi'm el, təl rə'ne go ta'gi'ti lə'm el. Ta'gi ki isi te ta'm'ti ə isi oyi kin, in ta'gi ki m'inbe m'el ki də'm el, nan in ta'gi ki in rə Bai'ti ki njekulə'm. ²⁵ M'el'se ta'gi kin dəkagilo ki m'in sese nan'ti ne bay kin. ²⁶ Njera sese, Ndil Luwə ki Bai a ulə'n adi'se me tə'm'ti kin, a ndo'se nya'gi pəti, taa a olo me'se də nya'gi'ti pəti ki m'el'se tə. ²⁷ M'inyə lapiya m'adi'se, m'adi'se lapiya lə'm. Ningə m'in m'adi'se toki de'gi ki dənangi'ti ne adi'se el. Adi me'se osi nanga, in bəli el. ²⁸ Oyi te ta'm'ti m'el m'ene: “M'a m'aw, ə m'a m'təl m're rə'se'ti”. Ningə kin ə re in ndigi m'in ə, a rai rənel də kaw'ti ki m'nji m'aw rə Bai'ti, tado in, in kibo utə'm. ²⁹ M'el'se ta kin ngəsine, kete taa kadi nya'gi rai nya, kadi to loki a rai nya ə, uni me'se adi'ə. ³⁰ M'a m'ingə kagilo kadi m'el'se ta ki ne'ti kin el nga, tado, ngar ki isi ində təgi'ne də de'gi'ti ki dənangi'ti ne, re. Ningə in aw ki təgi madi də'm'ti el, ³¹ nan a ingə tarow kadi ra adi de'gi gəri toki m'ndigi Bai, ə m'ra nya'gi toki Bai dəji'm kadi m'ra. Indəi taa lo kin'ti adi j'awi.»

15

Jeju in kagi nju ki rəta'ti

¹ Jeju el ene: «M'in, m'in kagi nju ki rəta'ti, ningə Bai in nje ra kulə me ndəo nju'ti tə. ² Baji nju ki in rə'm'ti, ə andi el ə, Bai a tugə kə, nan in ki andi maji ə, a tugə ngann baji'ə'gi ki majel kə kadi andi ki kete də mad'a'ti. ³ Ningə in nyando ki m'ndo'se, ra adi in de'gi ki ari njay nga. ⁴ Ə re uwəi rə'se rə'm'ti ngan ə, m'in m'a m'uwə'se rə'm'ti ngan tə. Nga ningə, to ki kaa ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi el kakin ə, ingi kaa a asi kadi rai nya madi ki kanji kadi uwəi rə'se rə'm'ti, el tə. ⁵ M'in kagi nju, ə in baji'm'gi tə. De ki uwə rə'ne rə'm'ti ngan, ə m'in m'uwə rə'm'ti tə ə, a ra nya'gi ki maji maji ngayn, tado a asi kadi rai nya madi ki maji ki dərə'se el. ⁶ De ki uwə rə'ne ngan rə'm'ti el, a ilə'ə kə gidi lo'ti to baji kagi be. Baji kagi'gi ki tuti, a kəri'de kadi buki'de por'ə kadi onyi por kə. ⁷ Kin ə re uwəi rə'se rə'm'ti ngan, ə ta lə'm isi me'se tə ə, dəji nya ki in ndigi ə a ingəi. ⁸ Nya ki a rai kadi de'gi uləi təji də Luwə'ti ki taga, in ta kadi rai kulə'gi ki maji, maji, ki dənən'ti, dənən'ti num, kadi təji toki in njendo'gi lə'm ki rəta'ti num tə. ⁹ Toki Bai ndigi'm nga, m'in m'ndigi'se nga be tə. Nga ningə, maji kadi rai də nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se. ¹⁰ Kin ə re təli rə'se go mbərkikində'gi'ti lə'm ə, a rai də nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se, toki m'təl'n rə'm go mbərkikində'gi'ti lə Bai Luwə, ə m'ra'n də nja'm'ti, me ndigi'ti ki in ndigi'm kin be tə.

¹¹ «M'el'se ta'gi kin be kadi rənel ki me'm'ti in rənel lə'se tə, ningə kadi rənel lə'se in rənel ki asi nan rerere. ¹² Mbərkikində lə'm ə to kin: In ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti, toki m'ndigi'n'se kin be tə. ¹³ Kin ə re de un rə'ne ilə kə tado lə madi'ne'gi ə, nya madi ki rangi ki kadi a ra, təji'n ndiginan ki utə in kin goto nga. ¹⁴ Kin ə re rai nya ki m'dəji'se kadi rai ə, in madi'm'gi. ¹⁵ M'bar'se njekuləbər'gi el ratata, tado njekuləbər gər nya ki be'ə isi ra el. Nga ningə m'in, m'bar'se madi'm'gi, tado m'adi ingi gəri nya'gi pəti ki m'ingə rə Bai Luwə'ti. ¹⁶ In ingi ə mbəti m'in el, nan in m'in ə m'mbəti'se. Ningə, m'adi'se kulə kadi rai, rai kulə'gi ki maji maji, ki a to ratata. Ningə lo kin'ti, Bai

a adi'se nya'gi pæti ki dæji'ə me tɔ'm'ti. ¹⁷ Nya kare ki m'dæji'se, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti.»

De'gi ki dɔnangi'ti ne, me'de majel ki Jeju in ki njendo'gi læ'ne

¹⁸ Jeju el ðay ene: «Kin ə re de'gi ki dɔnangi'ti ne ɔsi'se ta ə, kadi in gæri toki in m'in ə ɔsi m'in ta kete non'se'ti. ¹⁹ Nga ningə, kin re in uwæi ki de'gi ki dɔnangi'ti ne ə, re de'gi ki dɔnangi'ti ne a ndigi'se; nan ki ne kin, in uwæi se'de el, tado m'mbæti'se, m'te sese kɔ dann'de'ti. Ningə in tado kin ə, ɔsi'se ta. ²⁰ Ə adi me'se olo dɔ ta'ti ki m'el'se kete m'ene: “Bær utə ðe'ne el” kin. Kin ə re adi m'in kon ə, a adi'se kon tɔ, a re tæli rɔ'de go ta'ti læ'm ə, a tæli rɔ'de go ta'ti læ'se tɔ. ²¹ Ki ne kin, a adi'se kon tado læ'm, tado gæri de ki njekulə'm el. ²² Kin ə re m're el, re m'el'de ta el ə, re de a tudə majel'gi læ'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, lo kadi a eli eyina: “Gær ə ji gær el,” kadi de inyən go majel'gi læ'de kɔ goto. ²³ De ki me'ə majel sə'm ə, me'ə majel ki Bai Luwə tɔ. ²⁴ Kin ə re m'ra kulə madɔ ki de madɔ ki rangi ra nja kare el, dann'de'ti el ə, re de a tudə majel'gi læ'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, oyi kulə ra'm'gi ki kum'de. Be kaa, me'de majel sə'm num, majel ki Bai num. ²⁵ Ningə, in nya ki ra nya be kadi ta ki ndangi me makitu Ndukun'ti læ Luwə ene: “Me'de majel sə'm kare be par*», kin ra nya.

²⁶ «Njera sese ki m'a m'ulə si'ə ki tɔ Bai Luwə, a re. Ningə in ə in Ndil ki nje kel nya'gi ki rɔta'ti dɔ Luwə'ti, ki a in rɔ Luwə'ti. In ə a mannaji dɔ'm'ti. ²⁷ Nga ningə, ingi kaa a manyinaji læ'm tɔ, tado in sə'm nan'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu.»

16

¹ «M'el'se ta'gi kin kete be pæti kadi to inyæi ta kunme læ'se el. ² De'gi a tuwæi'se kɔ ginn kækawnan'gi'ti læ Juwipi'gi. Ningə ndɔ'gi a rei inbe ðay ki kadi nje ki a tæli'se, a eli me'de'ti eyina in kulə læ Luwə ə nyi n'isi n'rai. ³ A rai be, tado gæri Bai el num, gæri m'in el num. ⁴ Nga ningə, m'el'se ta'gi kin be kete, kadi to ndɔ ki nya'gi a rai nya ə, me'se olo dɔ'ti toki ndɔki m'el'se. M'el'se ta'gi kin lo kulə ngirə'ti nu el, tado m'in sese nan'ti ne.

Kuləra Ndil Luwə

⁵ «Ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rɔ nje kulə'm'ti, nan de kare dann'se'ti ki kadi dæji'm ene: “Si aw ra wa kaa,” goto. ⁶ Me'se ur mad'a tado ta'gi ki m'el'se. ⁷ Nga ningə, in ta ki rɔta'ti ə m'el'se: maji ngayn tado læ'se kadi m'aw, tado re m'aw el ə, de ki Njera sese ki maji kadi a re kin, a re el. A re m'aw tɔ ə, m'a m'ulə si'ə m'adi'se. ⁸ Ə loki a re ə, a ra kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne gæri toki ndæmi ɔjido nyara ki majel, ki nyara ki dana, ki takigangi. ⁹ Kadi gæri toki ndæmi ɔjido majel ki ra, tado mbeti kun me'de kadi'm. ¹⁰ Kadi gæri toki ndæmi ɔjido nyara ki dana tado m'nji m'aw rɔ Bai'ti, ningə ingi a oyi m'in gogi el ratata. ¹¹ Kadi gæri toki ndæmi ɔjido takigangi, tado gangi ta dɔ ngar'ti ki isi ində tɔgi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne nga.

¹² «M'aw ki ta'gi ngayn ðay kadi m'el'se, nan ki ngosine kin, a aldɔ'se. ¹³ Nga ningə, dɔkagilo ki Ndil ki nje kɔji nya'gi ki rɔta'ti a re ə, a ra kadi in gæri nya'gi pæti ki rɔta'ti. A elta ki tɔ'ne inbe el, nan a el nya'gi pæti ki ingə rɔ Luwə'ti, ningə a ilə'se mbær nya'gi ki a rai nya lo ti'ti tɔ. ¹⁴ In tɔji tɔbar læ'm ki taga, tado in ta'gi læ'm, ə a ilə'se mbær'ə.

15 Nya'gi pəti ki in yan Bai, in yan'm tɔ. In tado kin ə, m'el'n m'ene in ta'gi lə'm, ə Ndil a ilə'se mbər'ə.»

Me kon təl ronel

16 Jeju el ene: «Nanyi dəkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dəkagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi.» 17 Ə njendo'gi madi elinan dann'de'ti eyina: «Ta ki el'je ene: “Nanyi dəkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dəkagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi,” kin me'ə nan ri wa? Taa elta ki kare bay ene: “Tado m'nji m'aw rɔ Bai'ti.” 18 Ə “dəkagilo nden” ki elta'a kin me'ə nan ri tɔ wa? Ji gər me ta ki ge kel'je kin ell» 19 Loki Jeju gər kadi njendo'gi li'ə isi sangi kadi dəji'ə ta ə, el'de ene: «Sii dəji nan ta dann'se'ti ojidɔ ta ki m'el'se m'ene: “Nanyi dəkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dəkagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi,” kin. 20 Nga ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se: A nonyi ge, a ndingəi ndoo ge, nan de'gi ki dɔnangi'ti ne a rai ronel. Me kon a ra'se, nan me kon lə'se kin a təl ronel. 21 Loki dene aw to oji ngonn ə, in me kon'ti, tado dəkagilo kon li'ə re, nan loki ngonn te rɔ'a'ti nga ningə, me'ə oy dɔ kon'ti, tado ronel de ki o'jɔ il'ə dɔnangi'ti. 22 Ningə, ingi kaa, ki ngosine kin, in me kon'ti, nan m'a m'təl m'oo'se, kadi ronel a rosi me'se, ningə in ronel ki de a ɔr me'se'ti gogi el. 23 Ndo'a'ti kin, a dəji m'in ta dɔ nya madi'ti el nga. Ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se, Bai a adi'se nya'gi pəti ki dəji'ə me tɔ'm'ti. 24 Biti bɔne kaa, dəji nya madi me tɔ'm'ti el bay. Dəji ə a ingəi, kadi ronel lə'se asi nan rerere.

Jeju təti rɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne

25 «M'el'se ta'gi kin me kujita'ti, nan ndo'gi a rei non kadi m'a m'el'se ta me kujita'ti el nga, nan m'a m'el'se ta ki dɔ Bai Luwə'ti taga wangi. 26 In dɔ ndo'a'ti kin, a dəji nya Bai me tɔ'm'ti, ningə m'a m'el'se el, toki m'nji m'elta ki Bai tado lə'se, 27 tado Bai Luwə ə inbe ndigi'se. Luwə ndigi'se, tado in ndigi m'in, taa uni me'se adi toki m'ində rɔ'a'ti ə m're tɔ. 28 M'ində rɔ Bai'ti ə m're dɔnangi'ti ne, ningə ki ngosine kin, m'a m'inyə dɔnangi ə m'təl m'aw rɔ Bai'ti gogi.» 29 Ə njendo'gi li'ə eli eyina: «Oo, ki ne kin, nyi in el'je ta taga wangi um me kujita'ti el nga kin. 30 Ningə ki ngosine kin, ji gər kadi in gər nya'gi pəti, taa ta'gi ki to me de'ti bay, kadi to de dəji kaa in gər kete. Lo kin'ti, j'uni me'je toki in rɔ Luwə'ti.» 31 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Uni me'se adi'm'in nga wa? 32 Oyi, dɔ kadi isi re, ningə ki ne kin, re te ne nga ki kadi de'gi a sananyi'se ki lo kare kare. A inyəi m'in ki kar'm, nan m'in ki kar'm el, tado Bai Luwə in sə'm nan'ti ne. 33 M'el'se ta'gi kin pəti be, kadi lapiya in me'se'ti, me kində rɔ nan'ti sə'm. A ingəi kon dɔnangi'ti ne, nan kadi uwəi tɔgi'se ba, tado m'təti rɔ nje tɔgi'gi ki dɔnangi'ti ne nga.»

17

Jeju elta ki Luwə tado lə'ne inbe num, tado lə njendo'gi lə'ne num

1 Go ta'ti ki Jeju el kin ə, un kum'ne ki taa dɔran'ti, ningə el ene: «Bai, dəkad'a re nga. Tɔji tɔbar lə'm, m'in Ngonn'i ki taga adi de'gi gəri, kadi to m'in Ngonn'i, m'tɔji tɔbar lə'i ki taga madi de'gi gəri tɔ. 2 In, adi'm tɔgi dɔ de'gi'ti pəti, kadi to m'adi nje ki inyə'de ji'm'ti, si ki dɔ'de taa bitɔ ki non'ti. 3 Kisikidɔtaa bitɔ ki non'ti, in ta kadi de gəri, in ki in ki kar'i ba ə in Luwə ki rɔta'ti kin num, kadi gər Jeju Kirisiti ki in

de ki ulø kin num. ⁴ M'toji tōbar lə'i m'adi de'gi ki dōnangi'ti ne pəti gəri, ningə kulə ki adi'm kadi m'ra kaa m'tol ta'a maji to. ⁵ Ki ngosine kin, Bai, m'dəj'i kadi adi m'ingə kōsikurə takum'i'ti toki ndōki adi'm kete non kində dōran'ti, ki dōnangi'ti kin.

⁶ «M'a m'adi de'gi ki oyd'e dann madi'de'gi'ti ki dōnangi'ti ne, adi'm kin gəri'nu. In de'gi lə'i, ə inyə'de me ji'm'ti, ningə təli rō'de maji go ta'ti lə'i. ⁷ Ki ngosine kin, gəri kadi nya'gi pəti ki adi'm, in rō'i'ti. ⁸ Tado m'adi'de ta'gi ki adi'm'de, ningə taai. Loki taai ə, gəri kadi m'ində rō'i'ti, adi uni me'de toki in in ə ulə'm. ⁹ Ningə in tado lə'de ə m'el sə'i ta. M'el sə'i ta tado lə de'gi ki dōnangi'ti ne el, nan tado lə nje ki inyə'de me ji'm'ti, tado nje ki inyə'de me ji'm'ti kin in de'gi lə'i. ¹⁰ Ningə nya'gi pəti ki in yan'm, in yan'i, ə nya'gi pəti ki in yan'i, in yan'm to. Nga ningə, ingi, toji tōbar lə'm ki taga adi de'gi oyi. ¹¹ M'in, m'a m'in dōnangi'ti ne el nga, m'nji m'aw ki rō'i'ti, nan in ki dōnangi'ti ne bay. Be ə, Bai Luwə ki nje kar njay, m'dəj'i kadi ində kum'i go'de'ti maji. Ində kum'i go'de'ti ki tōgi lə'i, ki in tōgi ki adi'm m'ra'n kulə kin, kadi to in kareba toki j'in sə'i j'in kareba kin be to. ¹² Dōkagilo ki m'in se'de, m'ində kum go'de'ti maji ki tōgi lə'i ki adi'm. M'dow bagim do'de'ti, adi de kare kaa nanyi kō el. De ə, in in ki maji kadi a tuji kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tōl'n ta'ne kakin par*. ¹³ Nga ningə, ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rō'i'ti, ə m'elta kin be toki m'in'n se'de dōnangi'ti ne bay kin, kadi to inbe'gi ingəi rōnel ki me'm'ti, ki in rōnel ki asi nan rerere kin. ¹⁴ M'adi'de ta lə'i ningə, de'gi ki dōnangi'ti ne osi'de ta tado k'in ki in de'gi ki dōnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dōnangi'ti ne el kin be to. ¹⁵ Nga ningə, m'dəj'i kadi oyd'e kō dōnangi'ti ne el, nan kadi osi Su ngərəngi do'de'ti. ¹⁶ In de'gi ki dōnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dōnangi'ti ne el kin be to. ¹⁷ Maji kadi un'de ki ta ki rōta'ti, ində taa dangi to de'gi lə'i. Ta lə'i in ta ki rōta'ti. ¹⁸ Ningə, m'in kaa, m'ulə'de dōnangi'ti, toki ulə'm dōnangi'ti kakin be to. ¹⁹ M'inbe, m'un rō'm m'ində ta dangi to de lə'i tado lə'de, kadi to ingi kaa, in ki kində ta dangi me ta ki rōta'ti to de'gi lə'i to.

Jeju elta ki Luwə tado lə de'gi pəti ki a uni me'de

²⁰ «M'el sə'i ta tado lə nje ki m'ulə'de kin par el, nan tado lə de'gi pəti ki a uni me'de adi'm'in, ki gorow lə ta ki a te ta nje'gi'ti ki m'ulə'de. ²¹ M'dəj'i kadi pəti, təli de'gi ki kare, toki in Bai, ində rō'i nan'ti sə'm, ə m'in m'ində rō'm nan'ti sə'i kin be. Kadi ingi kaa indəi rō'de nan'ti se'je to, kadi to de'gi ki dōnangi'ti ne uni me'de adi toki in in ə ulə'm. ²² M'in m'adi'de kōsikurə ki taa, kadi to in de'gi ki kare, toki j'in sə'i j'in'n de'gi ki kare kin be to. ²³ M'in m'ində rō'm nan'ti se'de, ningə in, ində rō'i nan'ti sə'm to; ə lo kin'ti, a asi kadi in de'gi ki kareba ki rōta'ti, kadi de'gi ki dōnangi'ti ne gəri toki in in ə ulə'm num, in ndigi'de toki in ndigi'm be num to. ²⁴ Oyo, Bai, nje ki adi'm'de kin, m'ndigi ngayn kadi in sə'm nan'ti, lo'ti ki m'a m'in'ti, kadi oyi kōsikurə ki m'aw'n, kōsikurə ki in taa. M'el m'ene taa kōsikurə, tado in ndigi'm kete non kində dōran'ti ki dōnangi. ²⁵ Bai ki njera nya ki dana, de'gi ki dōnangi'ti ne gəri nu el, nan m'in m'gər'i, taa nje ki adi'm'de kaa gəri toki in in ə ulə'm to. ²⁶ M'a m'adi gəri'nu, ningə m'a m'adi gəri'nu ki

* 17:12 17.12 Pag 41.10

kete bay, kadi to ko ndigi ki in ndigi'm kin to me'de'ti num, kadi m'inbe m'in nan'ti se'de num to.»

18

Kuwə Jeju

(*Mat 26.47-56; Mrk 14.43-50; Luk 22.47-53*)

¹ Go ta'ti ki Jeju el ki Luwə kin ningə, ɔti ki njendo'gi lə'ne, ali do lo, awi dow ngon mann'ti madi ki bari'ə Sedron. Low'ə'ti kin, lo ndɔɔ ki de man kagi'gi'ti to non, ə uri me'ti. ² Judasi ki njekundo Jeju, gər lo kin maji, tado in lo ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne isi rei'ti taa taa. ³ In be ə, Judasi un do kuti njero'gi lə nje konbe ki Rɔm, aw se'de low'ə'ti kakin. Taa kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, uləi njengəm takəy lə Luwə adi in se'de non to. De'gi kigo Judasi'ti kin oti kiyəro'gi ki lambi'gi ki por ngəl'gi. ⁴ Lo kin'ti, Jeju ki gər nya pəti ki a re do'a'ti, ɔti ki ro'de'ti, dəji'de ene: «Sii sangi nan wa?» ⁵ Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» Ə Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am.» Judasi inbe ki njekulə Jeju kakin ji'de'ti kaa ra se'de non to. ⁶ Loki Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am» kin ə, gadi gogi, ningə tei tosi. ⁷ Jeju təl dəji'de bay ene: «Sii sangi nan wa?» Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» ⁸ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'ene, in m'inbe ə m'ra am. Ə re in m'in ə isi sangi m'in ə, inyəi ndəgi de'gi kam adi awi.» ⁹ To be kadi ta ki te ta Jeju'ti ki ro Baw'a Luwə'ti ene: «Nje ki adi'm'de, de kare kaa nanyi ko el» kin, tolta'ne. ¹⁰ Simon Piyər ɔr kiyəro ki ulə saw'a'ti ro'ne'ti, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dojikol'ɔ'ti bati gangi. To paja kakin nan Malkusi. ¹¹ Ə Jeju el Piyər ene: «Ulə kiyə lə'i saw'a'ti gogi! Oo kadi m'a m'anyi kɔpi kon ki Bai adi'm kin el wa?»

Jeju ra non Hann'ti

(*Mat 26.57-58; Mrk 14.53-54; Luk 22.54*)

¹² Kutu njero'gi lə nje konbe ki Rɔm, nan'ti ki njekundo'de num, ki njengəm ta Kəy lə Luwə ki Juwipi'gi uləi'de kakin num, uwəi Jeju doi'ə. ¹³ Do kete, awi si'ə be lə Hann* ki in məm Kayipi. Kayipi ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bal'a'ti kin. ¹⁴ Nga ningə in daro Kayipi inbe kin ə in nje kel Juwipi kene: «In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn bulə de'gi†.»

Piyər manji ta

(*Mat 26.69-70; Mrk 14.66-68; Luk 22.55-57*)

¹⁵ Simon Piyər in ki njendo kare ki dann njendo'gi'ti lə Jeju, uni go Jeju. Njendo kare ki in ki Piyər kakin gər ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, adi ur nati kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, nan'ti ki Jeju ki uri si'ə kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yan'ne taga, ndəkba takəy'ti. Lo kin'ti, njendo ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi gər'ə kakin, te taga, elta ki dene ki njengəm takəy, ə go'ti, dene inyə Piyər ad'a ur kəy. ¹⁷ Dene ki njengəm takəy kakin el Piyər ene: «In kaa in dann njendo'gi'ti lə dingəm kin to el wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «Jagi, m'in

* **18:13** 18.13 Hann kaa ndoki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi to ki bal ki 6 te 15'ti go Kirisiti'ti. Go'ti gogi kaa, Juwipi'gi buki'ə'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbe kakin bala'ti. Lo takigangi'ti lə Juwipi'gi ə, in ə de'gi oyi ta li'ə ngayn. † **18:14** 18.14 Jan 11.49

se'de el.» ¹⁸ Kul on, adi nje ra kulə'gi ki njengəm ta lo'gi, iləi por ra nduwi. Piyər kaa ra se'de ta por'ti kakin non, a nduw se'de to.

Hann dəji ta Jeju

¹⁹ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Jeju do njendo'gi'ti li'ə ki do nyando'ti li'ə ki isi ndo de'gi. ²⁰ Ə Jeju ilə'ti ene: «M'elta de'gi taga wangı, taa ki ndo'gi, ndo'gi, m'nji m'ndo nya de'gi ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num, ginn Kəy'ti lə Luwə num, ki in lo'gi ki do Juwipi'gi pəti isi ɔsi nan'ti. Nya madi ki m'el lo kiyə'ti goto. ²¹ Nga ra bann ə dəji'm ta bay wa? Dəji ta nje ki isi oyi m'in lo kelta'ti kin oyi, gəri ta ki m'nji m'el'de maji ngayn.» ²² Do ta'ti kin, njengəm ta lo kare ki ra se'de non, ində kəti Jeju, ə el'ə ene: «Adi in be ə kadi tur'n ta adi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi'ti wa?» ²³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re ta ki m'el kin, majel ə, oji maj'a el adi'm m'oo, a re m'el maji to ə, ra bann be ə ində'm wa?» ²⁴ Lo kin'ti, Hann adi awi ki Jeju ki do ki doi'ə kin be be lə Kayipi, ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi.

Piyər təl manji bay toki n'gər Jeju el

(Mat 26.71-75; Mrk 14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por'ti non, isi nduw por, ə eli'ə eyina: «Man, in kaa in dann njendo'gi'ti li'ə to el wa?» Nan Piyər manji ene: «Jagi, m'in se'de el.» ²⁶ Ki kare dann njerakulə'gi'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in noji dingəm ki Piyər tugə mbi'ə gangi, el Piyər ene: «De ki m'oo'ə si'ə, lo ndo'ti ki me kagi'gi'ti kin, in in el ə in nan?» ²⁷ Nan Piyər manji inbe bay. Ningə tanan'ti non, kunə kunjə non.

Jeju ra non Pilati'ti

(Mat 27.1-2, 11-14; Mrk 15.1-5; Luk 23.1-5)

²⁸ Loki in ki Jeju be lə Kayipi ə, awi si'ə kəy'ti ki boi lə nje konbe ki Rəm'ti. In sin ba bay. Ningə njekundo Juwipi'gi mbeti kur me kəy ki boi'ti, kadi to n'təli ki njen, takum Luwə'ti, kadi to n'usoi nya lo ra nanyi Paki'ti. ²⁹ In tado kin ə, *Pilati te ingə'de taga, ningə dəji'de ene: «In ri ə səki dingəm kam wa?» ³⁰ Ningə, ingi ilə'i'ə'ti eyina: «Kin ə re in de ki njera nya ki majel el ə, re j'a ji re si'ə, j'ulə ji'i'ti el.» ³¹ Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, taal'ə, awi gangi ta do'a'ti kigo ndukun'gi'ti lə'se, in Juwipi'gi.» Nan eli Pilati eyina: «J'in, de adi'je tarow ki kadi ji gangi'n ta koy do de'ti el.» ³² In be ə, ta ki Jeju inbe el kadi toji'n napar koy ki n'a n'oy kin tolta'ne. ³³ Pilati təl ur me kəy'ti ki boi, bar Jeju, ningə dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Inbe ki doi ə elta kin be eke de'gi ki rangi ə eli'nu ta kin ɔjido'm wa?» ³⁵ Ningə Pilati el Jeju ene: «M'in ki oo'm kin m'in Juwipi wa? In de'gi ki ginn be'ti lə'i inbe num, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi num, ə rei ulə'nu ji'm'ti! Nga ningə m'dəj'i ke in ri inbe ə in ra wa?» ³⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in ngar ki donangi'ti ne el, re m'in ngar ki donangi'ti ne ə, re de'gi ki go'm'ti, a rə'i do'm'ti kadi de ulə'm ji njekundo Juwipi'gi'ti el; nan k'in ə m'in ngar ki donangi'ti ne el.» ³⁷ Ningə Pilati dəj'ə ene: «Adi in ngar ta?» Ningə Jeju el'ə ene: «In ta ki in ə te tai ene m'in ngar. M'in, oji m'in, ningə m're donangi'ti ne kadi m'man naji do nya ki rəta'ti. Nga ningə, de ki in me nya ki rəta'ti, təl rə'ne go ta'ti lə'm.» ³⁸ Lo kin'ti, Pilati dəj'ə ene: «In ri ə in nya ki rəta'ti wa?»

Gangi ta koy do Jeju'ti

(Mat 27.15-31; Mrk 15.6-20; Luk 23.13-25)

Go ta'ti ki Pilati daji kin ə, təl te taga rə Juwipi'gi'ti el'de ene: «M'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta do de'ti kin el. ³⁹ Nga ningə, kigo jibəl ra'a'ti ki isi rai kete, kete, ə dəkagilo ra nanyi Paki ə, m'inyə dangay kare taa m'adi'se kin, in ndigi do'ti kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ⁴⁰ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Jagi, in el, in Barabasi ə ji ndigi kadi inyə taa.» Barabasi ki elita li'ə kin, in baw kaya.

19

¹ Pilati adi ndu'ne njero'gi kadi awi ki Jeju, ningə kadi indəi'ə ki ndəy hawlay. ² Njero'gi oji jəgi konn, uləi do'a'ti, ningə uləi ku ngal ki kər njir njir rə'a'ti tə. ³ Ōti rei rə'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Lapiya, ngar lə Juwipi'gi!» Ningə buki ji'de kə'tə'ti, indəi'ə. ⁴ Nja kare bay, Pilati te rə bulə de'gi'ti el'de ene: «Maji, m'a m're si'ə taga rə'se'ti ne, kadi in gəri toki m'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta do'a'ti el.» ⁵ Lo kin'ti non be, Jeju te taga ki jəgi kon do'ne'ti num, ki ku ngal ki kər njir njir rə'ne'ti num. Ningə Pilati el'de ene: «Dingəm kaa nyi ra am!» ⁶ Nan loki, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njengəm ta lo'gi lə Juwipi'gi, oyi'ə ə, uləi bilə eli eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti! in bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, in taai'ə, awi in bəri'ə kagidəsi'ti, tado m'in, m'ingə ta madi ki asi kadi m'gangi'n ta koy do'a'ti el.» ⁷ Ningə Juwipi'gi eli Pilati eyina: «J'aw ki ndukun kare non, ə kigo ndukun'ti kakin, in de ki səw do koy, tado el ene n'in Ngonn lə Luwə*.» ⁸ Loki Pilati oo ta kin ə, ad'a bol ki do mad'a'ti bay, ⁹ ə təl ur me kəy'ti ki boi, ningə daji Jeju ene: «In, in ra wa?» ¹⁰ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ə Pilati el Jeju ene: «M'in ə m'dəji ta ə ilə'm'ti el wa? In gər kadi m'aw ki təgi kadi m'ge ə m'inyə'i taa num, m'ge ə m'bər'i kagidəsi'ti num, eke in gər el wa?» ¹¹ Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re in təgi ki Luwə inbe ə adi dōran'ti nu kin el ə, aw ki təgi madi kare do'm'ti el. Ningə in tado kin ə, de ki njekuləm ji'i'ti, majel li'ə in ngayn utə yan'i.» ¹² Do ta'ti inbe kin ə, Pilati sangi kadi n'inyə Jeju, nan Juwipi'gi uri kol, ə eli'ə eyina: «Kin ə re inyə taa ə, in madi Sejar ki in ngar kibo kin el. De ki ene n'in ngar ə, de'ə kin in nje ta lə Sejar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin ə, adi awi ki Jeju taga, ningə inbe isi do kumbər ngar'ti, lo'ti ki bəri'ə Gaji mbal'gi ki kində nanga, ki ta Ebirə ene «Gabata». ¹⁴ In ndo ki kadi lo ti par ə in kulə ngirə ra nanyi Paki, ningə in kadi ki jam do be'ti be. Ə Pilati el Juwipi'gi ene: «Oyi ngar lə'se.» ¹⁵ Nan uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kadi oy kə! Kadi oy kə! Bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Kadi to m'bər ngar lə'se kagidəsi'ti wa?» Ningə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi eli eyina: «De oo ngar lə'je ki rangi el, ngar lə'je in Sejar par.» ¹⁶ Lo kin'ti, Pilati ulə Jeju ji'de'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti. Njero'gi uwəi Jeju awi si'ə.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.32-44; Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43)

Njero'gi uwəi Jeju awi si'ə. ¹⁷ Inbe oti kagidəsi lə'ne, te'n gidi bəbo'ti ki taga, kadi awi'n lo'ti ki to to «Ka do de», ki ta Ebirə ene «Golgota.» ¹⁸ In low'ə'ti kin ə njero'gi bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti. Bəri de'gi joo

* 19:7 19.7 Lebitiki 24.16

kagidəsi'ti si'ə, ki kare dojkol'ə'ti, ə ki kare dojigəl'ə'ti to, ningə inbe ra dana. ¹⁹ Pilati adi rai ngonnn bar, ndangi nya me'ti, indəi taa do kagidəsi ki Jeju ra'ti. Nya ki ndangi me'ti nan: «Jeju ki Najaretit'i, ngar lə Juwipi'gi.» ²⁰ Loki bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti kakin in ndəkba ki bebo, adi Juwipi'gi ngayn tudəi nya ki ndangi kin. Ndangi ki ta Ebirə num, ki ta Laten num, taa ki ta Gireki num to. ²¹ Ə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi eli Pilati eyina: «Nya kin, maji kadi re a ndangi “ngar lə Juwipi'gi” be el, nan re a ndangi “dingəm kam el ene n'in ngar lə Juwipi'gi” taa in gorow'ə'ti.» ²² Nan Pilati el'de ene: «Nya ki m'ndangi ningə, ndang'a kaa m'ndangi kin.» ²³ Loki njerə'gi bəri Jeju kagidəsi'ti ginn'ə gangi ningə, əyi ku'gi li'ə, kanyi ginn sə, səw do'de kare kare. Ningə nanyi ku ngal ki de ur el, nan oji tanan'ti be par, ində taa re nanga. ²⁴ Ə njerə'gi elinan eyina: «Adi ji tili ku ngal kin el, nan adi ji tugəi kiri mbara do'ti j'oyi ke nan ə a in yan'a wa.» Ningə in nya ki a to be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Kanyinan ku'gi li'ə,

Ningə tugəi kiri mbara do ku ngal'ti li'ə to» kin tolta'ne†.

Ningə in nya'a kaa nyi njerə'gi rai kin.

²⁵ Kon Jeju in ki ngonnnkon'ne ki dene num, Mari ki ne Kilewopasi num, taa Mari ki Magidala num rai non, ndəkba kadi kagidəsi'ti ki bəri Jeju'ti. ²⁶ Loki Jeju oo kon'ne, ə oo njendo ki Jeju ndig'ə, ra gəd'ə'ti ə, el kon'ne ene: «Dene, oo ngonnn'i ə ra am.» ²⁷ Ningə go'ti, el njendo kakin ene: «Oo kon'i ə ra am.» Ningə, ndə'a'ti non, njendo kakin aw ki kon Jeju rə'ne'ti.

Koy Jeju

(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸ Go nya'gi'ti kin, Jeju gər kadi ginn nya'gi pəti gangi nga ə, elta kin kadi tolta ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə ene: «Kundə ra'm‡.»

²⁹ Ngoo ki yiwi kandi nju ki masi rosi isi non, ə njerə'gi nduyi nya ki to hem hem me yiwi nju'ti ki masi kakin, uləi ta kagi'ti ki bəri'ə ijopi, ə uləi ta Jeju'ti. ³⁰ Ə loki Jeju njuw yiwi kandi nju ki masi kakin ningə, el ene: «Ginn nya'gi pəti gangi nga», ə ulə do'ne nanga, ningə kon li'ə te.

Njerə kare əsi kadi Jeju

³¹ In ndə ki kadi lo ti do'ti ə, in ndə kərkon. In ndə kərkon ki to ta dangi, ə, kadi to ninn'gi rai do kagidəsi'ti ba ndə kərkon'ti el§, Juwipi'gi awi dəji Pilati kadi adi budi nja'de, ə ori'de kə do kagidəsi'ti. ³² Lo kin'ti, njerə'gi awi budi nja de ki dəkete num, in ki nja joo num, ki bəri'de do kagidəsi'ti nan'ti ki Jeju. ³³ Loki rei tei do Jeju'ti ə, oyi kadi in oy nga, adi budi nja'a el. ³⁴ Ningə njerə kare ə əsi kad'a ki ningə, ə tanan'ti non, mosi ki mann tei ta do ningə'ti kakin. ³⁵ De ki ər go nya'gi kin, oo ki kum'ne, ningə mannaji li'ə in ki rəta'ti, taa inbe gər kadi in ta ki rəta'ti ə n'el to, kadi to ingi kaa uni me'se to*. ³⁶ Toki rəta'ti, nya'gi kin rai nya be kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Singə kare kaa de a tətəi el†», kin tolta'ne. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bay me makitu'ti lə Luwə eyina «A gonyi lo ki rə de'ti ki əsi kad'a ki ningə‡.»

† 19:24 19.24 Pag 22.19 ‡ 19:28 19.28 Pa'gi 69.22 § 19:31 19.31 Ndukun ki nja joo 21.22-23

* 19:35 19.35 Jan 20.31 † 19:36 19.36 Tekitaga 12.46; Pa'gi 34.21 ‡ 19:37 19.37 Jkr 12.10

Uløi Jeju be ninn'ti

(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Luk 23.50-56)

³⁸ Go nya'gi'ti kin, Jisepe ki in de ki Arimate'ti, aw dæji tarow Pilati kadi n'or ninn Jeju. Jisepe in njendo læ Jeju ki ra ro'ne lo kiyø'ti, tado bol Juwipi'gi. Pilati ad'a tarow, adi Jisepe aw or ninn Jeju. ³⁹ Nikodem ki ndøki aw ingø Jeju kondø kakin kaa, aw ki nduji kagi'gi ki øti maji joo tado koy rø ninn'ti. Nduji kagi'gi ki bari'de mir in ki alowøsi, poløi'de nan'ti asi kiløw dømutø be. ⁴⁰ De'gi ki joo kin, uni ninn Jeju, doloi ki ta ku len. Lo dole'ti, buki nduji kagi ki øti maji søm'ti nden, nden, taa doloi, kigo kuji ra'a'ti læ Juwipi'gi ki isi rai ki ninn'gi læ'de bay taa uløi be'ti. ⁴¹ Lo ki bæri Jeju'ti, kagidøsi'ti kakin, lo to non me kagi'gi'ti, ningø me lo'ti kakin, be ki to sigi, ki de ilø ninn'ti el bay to'ti non kadi mbal'ti. ⁴² Nga ningø, toki kaa ki lo ti ø a in ndø kørkon læ Juwipi'gi, uløi Jeju me be'ti kakin, tado in ndøkba kad'a'ti.

20

Jeju indø taa lo koy'ti

(Mat 28.1-10; Mrk 16.1-8; Luk 24.1-12)

¹ Ndo Dømasi ki ginn lo, loki lo to piti piti ba bay, Mari ki Magidala isi aw døbadi'ti ningø, oo mbal ki uti ta be ninn kakin, de uwø or. ² Ø Mari anyi ngodi, aw ingø Piyør in ki njendo kare ki Jeju ndig'ø, el'de ene: «Uwøi Burøbe øri'ø badi'ti, ningø ji gør lo ki iløi'ø'ti el.» ³ Piyør in ki njendo ki kare kakin tei, isi awi ki døbadi'ti. ⁴ Anyinan ngodi joo pøti, nan njendo ki kare kakin anyi ngodi utø Piyør, adi aw te døbadi'ti kete non'a'ti. ⁵ Loki aw te, ilø køti'ne, gon lo ningø, oo ta ku'gi ki doloi ninn ø rai, nan ur me be ninn'ti el. ⁶ Piyør ki in gø'ø'ti, in yan'ne non re ø, ur me be'ti, oo ta ku'gi ki doloi ninn ø rai, ⁷ taa oo ta ku ki uløi jam dø Jeju'ti tø ø to. Ta ku'ø kin to nan'ti ki ingi ki doloi ninn kin el, nan de bir adi to yan'ne dangi. ⁸ Go'ti, njendo ki kare ki re kete kakin, ur me be'ti tø, adi oo nya'gi ki kum'ne num, un me'ne kadi in nya ki røta'ti num tø. ⁹ Nga ningø, biti te low'ø'ti kin kaa, tujø'de'ti kadi Jeju a indø taa dann nje koy'gi'ti el bay, toki Makitu læ Luwø el'n ta'a kete kin*. ¹⁰ In be ø, njendo'gi ki joo, tøli iløi dø'de awi be.

Jeju tøjì rø'ne Mari ki Magidala

(Mrk 16.9-11)

¹¹ Loki njendo'gi awi, Mari ra taga, kadi badi'ti ndøkba, ra non. Loki ra non, ilø køti'ne gon'n lo be ninn'ti ø, ¹² oo malayka'gi joo ki øyi ku ki nda, ø ki lo'ti ki kete iløi ninn Jeju'ti. Ki kare isi tor'ø'ti, kaw ki dø'a'ti, ø in ki nungi isi kaw ki nja'a'ti tø. ¹³ *Malayka'gi dæji'ø eyina: «Dene, ra bann ø ra non wa?» Ø Mari ilø'de'ti ene: «Øri Burøbe læ'm, ningø m'gør lo ki iløi'ø'ti el.» ¹⁴ Loki elta be ningø, ilø røti ø, oo Jeju, nan gør kadi in Jeju el. ¹⁵ Ø Jeju døj'ø ene: «Dene, ra bann ø ra non wa? Si sangi nan wa?» Ningø Mari oo ene in nje ra kulø me ndøø'ti ki to non kakin wa, adi el'ø ene: «Be'm, re in in ø ør'ø ø, øji'm lo ki ilø'ti, adi m'aw m'un'ø.» ¹⁶ Jeju bar'a: «Mari!» Ø Mari yøti rø'ne ki rø'a'ti, un ndu'ne ki taa, el'ø ene: «Rabuni!» ki ta Ebirø, ki kør me'ø nan «Njendo de'gi!» ¹⁷ Lo kin'ti, Jeju el'ø ene: «Ødi rø'm el, tado m'aw døran'ti rø Bai'ti el bay. Nga ningø, ki ngøsine kin ø, aw rø ngannkon'm'gi'ti, el'de

* 20:9 20.9 Pa'gi 16.10

toki m'aw rɔ Bai'ti ki in Baw'se tɔ kin, m'aw rɔ Luwə'ti lə'm ki in Luwə lə'se tɔ kin.»¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njendo'gi el'de ene: «M'oo Burəbe ki kum'm!» Ningə el'de ta'gi ki Jeju el'ə kakin adi'de oyi.

Jeju tɔji rɔ'ne njendo'gi

(*Mat 28.16-20; Mrk 16.14-18; Luk 24.36-49*)

¹⁹ Ndo Dɔmasi'ti inbe non losol'ɔ, njendo'gi kawinan me kəy'ti madi, ningə uti takəy mbuki dɔ'de'ti, tado boli njekundo Juwipi'gi. Ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəji kadi lapiya in sese!»²⁰ Ningə lo kin'ti, tɔji'de tor do ki ji'ne'ti ge, kadi'ne'ti ge adi'de oyi. Rɔ njendo'gi nəl'de ngayn, loki oyi Burəbe.²¹ Jeju təl el'de bay ene: «M'dəji kadi lapiya in sese! Nga ningə, toki Bai ulə'm, m'in kaa m'ulə'se tɔ.»²² Ningə go ta'gi'ti kin, Jeju to kon lə'ne dɔ njendo'gi'ti, ə el'de ene: «Tai Ndil Luwə me'se'ti.²³ De'gi ki a inyəi go majel'gi lə'de kɔ, Luwə a inyə go majel'gi lə'de kɔ tɔ, ə nje ki a mbeti k'inyə go majel'gi lə'de kɔ, Luwə a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti ba tɔ.»

Jeju in ki Tomasi

²⁴ Loki Jeju re rɔ njendo'gi'ti kin, Tomasi ki bari'ə Ndungə, ki in ki kare dann njendo'gi'ti in se'de low'ə'ti el.²⁵ Ə ndəgi njendo'gi eli'ə eyina: «J'oo Burəbe ki kum'je.» Nan Tomasi el'de ene: «Kin ə m'oo tor do poynti ki bəri ji'ə kin el num, m'ulə ngonn ji'm tor poynti'ti kin el num, taa m'ulə ji'm m'ɔdi'n tor do ningə ki ɔsi kad'a kin el num ə, m'a m'un me'm el jagi.»²⁶ Ndo jijoo go'ti, njendo'gi təli ingəi nan me kəy'ti bay, ningə in kin Tomasi in se'de nga. Uti takəy mbuki dɔ'de'ti, ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəji kadi lapiya in sese!»²⁷ Ningə el Tomasi ene: «Tomasi, ulə ngonn ji'i lo kin'ti, ə gon ji'm'gi kin oo, taa ulə ji'i ɔdi'n tor do ningə ki kadi'm'ti kin oo tɔ. Ononyi kadi tadi, maji kadi un me'i.»²⁸ Lo kin'ti non, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe lə'm! Luwə lə'm!»²⁹ Ə Jeju el'ə ene: «In koo ki oo'm ki kum'i ne kin ə adi un me'i. Ningə adi m'el'i m'adi in gər toki nje ronel'gi ə in de'gi ki uni me'de ki kanji koo nya ki kum'de†.»

Ginn ndangi makitu kin

³⁰ Jeju ra nyakɔji'gi ki rangi ngayn inbe bay takum njendo'gi'ti lə'ne, ki in ki ndangi me makitu'ti kin el.³¹ Nan ingi kin, in ki ndangi'de be kadi uni me'se toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn lə Luwə. Ningə loki uni me'se ə a ingəi kaji ki biti ki non'ti ki ta kul'ə.

21

Jeju tɔji rɔ'ne njendo'gi siri ta ba'ti ki Tiberiyadi

(*Luk 5.1-11*)

¹ Go'ti gogi, Jeju təl te ingə njendo'gi bay ta ba'ti ki Tiberiyadi. Row ki te ngə'n'de ə to kin:² Ndo madi, Simon Piyər num, Tomasi ki bari'ə Ndungə num, Nataniyel num ki in de'gi ki Kana'ti ki Galile tɔ, ngann'gi lə Jebede ki joo tɔ, njendo'gi lə Jeju ki rangi in joo tɔ sii nan'ti.³ Ə Simon Piyər el'de ene: «M'a m'aw ba kadi m'ndon kanji'gi.» Ningə ndəgə'gi eli'ə eyina: «J'in kaa j'a j'aw sə'i tɔ.» Ningə tei, ali me to'ti awi, nan kondɔ'a'ti kin, ngonn kanji kare kaa uwəi el.⁴ Loki lo ti, Jeju re ra ta ba'ti non, nan njendo'gi gəri toki in Jeju el.⁵ Ə Jeju el'de

ene: «Ngann'gi, uwæi kanji nden el wa?» Ningø ilæi'æ'ti eyina: «Jagi, ngonn kanji kare kaa j'uwæ el.» ⁶ Ningø, Jeju el'de ene: «Ilæi bandi dow tokibo'ti, ki dɔjikol'se'ti kin, ə a uwæi kanji'gi.» Ə loki ilæi bandi ə, bandi ɔy kanji kɔy ki asi kadi ndori tei taga el. ⁷ Lo kin'ti, njendo ki Jeju ndig'ə el Piyər ene: «In Burəbe.» Ə loki ta ki el ene: «In Burəbe», kin osi mbi Piyər'ti taa par ə, Piyər ulə ku lə'ne rɔ'ne'ti, tado kete ra ki rɔ'ne kare, ningø osi me mann'ti. ⁸ Lo ki rai'ti kin, in sanyi el ki ngang'i ba, awi asi kulə buy kare be par, adi ndəgi njendo'gi awi ki to nden nden ki ngang'i ba'ti, ndori bandi ki kanji rosi kakin go'de'ti.

⁹ Loki uri nanga ningø, oyi por ki de ulə kanji'ti, taa mapa kaa to non tɔ. ¹⁰ Jeju el'de ene: «Rei ki kanji'gi ki uwæi'de kakin ne adi j'oo.» ¹¹ Ə Simon Piyər al me to'ti, ndor bandi ki kanji rosi kakin nanga. In kanji'gi ki boi boi inbe ə in bu ki dɔ mi gidə in mutə (153). Kɔr'de inbe ki əti bol kin ə, bandi gang'i el. ¹² Jeju el'de ene: «Rei soi nya.» Nga ningø, de kare dann njendo'gi'ti ki kadi dəji Jeju ene: «In nan wa?» goto, tado gəri maji kadi in Burəbe. ¹³ Jeju ɔti rɔ'de'ti, un mapa adi'de, ningø adi'de kanji tɔ. ¹⁴ Loki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, in te ki nja mutə nga a te ki rɔ njendo'gi'ti lə'ne kin.

Jeju in ki Piyər

¹⁵ Go nya kusɔ'ti, Jeju dəji Simon Piyər ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm utə nje'gi sii kin wa?» Ə Simon ilæi'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndigi.» Ningø Jeju el'ə ene: «Ul ngann bati'gi'ti lə'm.» ¹⁶ Jeju təl dəji Simon bay ki nja joo ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ə Simon ilæi'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndigi.» Ningø Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.» ¹⁷ Jeju təl dəji Simon bay ki nja mutə ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ningø lo kin'ti, me Piyər tuji dɔ təl'ti ki Jeju təl dəj'ə bay ki nja mutə ene: «In ndigi'm wa?» kin, adi ilæi'ti ene: «Burəbe, in gər nya'gi pəti, in gər kadi m'ndigi.» Ningø Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm. ¹⁸ Nga ningø, toki rɔta'ti, adi m'el'i: dɔkagilo basa'i'ti, inbe dɔɔ ndar bəd'i'ti, ə aw loki me'i ndigi, nan dɔkagilo ki a bugə ə, a ɔy ji'i taa kadi de ki rangi ə a dɔɔ ndar bəd'i'ti, ə aw sə'i lo'ti ki me'i ndigi el.» ¹⁹ Ta'gi kin Jeju el be kadi toji'n gorow koy ki Piyər a oy kadi ulə'n toji dɔ Luwə'ti. Go'ti, Jeju el'ə ene: «Un go'm.»

Njendo ki Jeju ndig'ə

²⁰ Piyər ilæ rəti gogi ningø, oo njendo ki Jeju ndig'ə, in ki ndɔki, lo nyakusɔ'ti, ndunə rɔ'ne ki dɔ Jeju'ti, dəj'ə ene: «Burəbe, nan ə a ulæi ji de'gi'ti wa?» kakin. ²¹ Loki Piyər oo'ə ə, dəji Jeju ene: «Burəbe, ə in kam, in ri ə a ra'a wa?» ²² Ə Jeju el Piyər ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki dɔ'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti. In, ta lə'i in ta kadi un go'm par.» ²³ Ta kin sanan dann ngannkon'gi'ti toki njendo kam a oy el. Nan ki rɔta'ti, kadi Jeju el Piyər ene: «A oy el» kin, el'ə be el. Ta ki el'ə ə, el'ə ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki dɔ'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti.»

²⁴ In darɔ njendo'ə inbe kin ə mannaji dɔ nya'gi'ti kin, ndangi'de me makitu'ti kin. Nga ningø ji gər kadi mannaji li'ə in ta ki rɔta'ti.

²⁵ Jeju ra nya'gi ki rangi ngayn inbe bay. Re de ene n'ində ta'ne inbe nəm n'ndangi'n'de pəti me makitu'gi'ti ə, m'mər kadi dɔnangi inbe kin pəti kaa, makitu'gi kin a uwə.

Kulə'gi læ njekawkulə'gi Ta ki dɔ kulə'gi læ njekawkulə'gi

Makitu kin elta toji'n ke toki nan bann ə Burəbe awi'n dɔran'ti, adi'n togi njendo'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə kadi to tɔli rɔ'de go mbərkikində'ti li'ə ki dɔboy'ti (1.8). Be ə, njekawkulə'gi manyinaji Jerujalem'ti ojidɔ kində ki Jeju ində taa lo koy'ti aw dɔran'ti. Kibo'gi læ Juwipi'gi adi kon njekawkulə'gi. Kadi nan kon kin ra adi njendo'gi tei iləi mbər Poyta ki maji dɔnangi Jude'ti pəti ki Samari biti par ki manga, tei Antiyosi'ti. Dann nya'gi'ti ki rai nya kin, in Piyər, Jaki, Jan, ki Jaki ki ngonn kon Jeju ə Ndil un'de ra'n kulə ngayn nan ki utə nje'gi kin, in Pol. J'oo kulə'gi ki Pol ra'de ki gorow kaw mbah'gi tado kiləmbər Poyta ki maji ki low'ə'ti non ə, ində'n ginn Njekawnan'gi ki dɔnangi Aji'ti ki Du, dɔnangi Giresi'ti ki kaw lo kurkadi'ti. Makitu kin toltə'ne ki poyta læ Pol ki uwəi'ə dangay'ti Rɔm'ti, nan toji toki de a ra togi kuwə Ta læ Ndil Luwə dangay'ti el.

Kon ta'gi ki me'ti: Kində kaw dɔran'ti biti te'n buki Ndil dɔ njendo'gi'ti 1-2. Mannaji ki kadi nan kon Jerujalem'ti 3-7. Poyta ki maji te Samari'ti 8. Kunme læ Pol 9. Njekunme'gi ki in Juwipi'gi el ki dɔkete dann Njekawnan'gi'ti 10-11. Tɔl Jaki, te Piyər dangay'ti 12. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki dɔkete læ Pol 13-14. Kawnan kibo læ njekawkulə'gi læ Jeju Jerujalem'ti 15. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja joo læ Pol 16-18. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja mutə læ Pol 19-21. Uwəi Pol dangay'ti 22-26. Pol in Rɔm'ti 27-28.

Kaw Jeju dɔran'ti

¹ Tewopil, me makitu'ti læ'm ki dɔkete*, m'ndangi ta'gi ki ojido nya'gi ki Jeju ulə ngirə ra ge, ndo de'gi ge. ² Nya'gi ki ra biti te'n me ndo'ti ki Luwə un'ə'n'ə aw si'ə dɔran'ti. Ningə kete bay ta kadi aw dɔran'ti, Jeju mbəti njekawkulə'gi læ'ne, adi'de mbərkikində'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə. ³ Go koy'o'ti, Jeju oji rɔ'ne njekawkulə'gi læ'ne. Oji'de ki row'gi ki dangi dangi kadi gəri toki n'ra ki dɔ'ne taa. Ndo dɔso go'ti ningə, te bus ki rɔ'de'ti el'de ta dɔ Konbe'ti læ Luwə. ⁴ Ndo kare ki isi so nya se'de, Jeju el'de kadi tei gidi bebo Jerujalem'ti el. Nan kadi nginəi biti kadi Baw'ne adi'de kadikare ki un ndu'ne dɔ'ti kadi n'a n'adi kin bay taa†. Ningə el'de ene: «In kadikare ki m'inbe m'el'se ta'a kete nga. ⁵ Jan ra de'gi batəm me mann'ti, nan ingi, me ndo'gi'ti ki ngayn el ne ə, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti.»

⁶ *Njekawkulə'gi læ Jeju ki kawinan rɔ'a'ti dəji'ə eyina: «Burəbe, in dɔkagilo'ti ki ngosine inbe kin ə a taa konbe adi *Isirayel wa?» ⁷ Ə el'de ene: «In ta lə'se kadi in gəri dɔ kad'a eke dɔ gangi lo'gi ki Bai oji kigo lo togi'ti læ'ne el.» ⁸ Nan a ingəi togi loki Ndil Luwə a re dɔ'se'ti. A tɔli nje mannaji læ'm me bebo Jerujalem'ti num, dɔnangi Jude'ti ba pəti num, Samari'ti num, ratata dɔboy dɔnangi'ti.

⁹ Loki Jeju el'de ta'gi kin ginn'ə gangi ningə, oyi'ə isi aw ki taa me nəl'ti. Ningə kilndi re uti kum'de adi oyi'ə el. ¹⁰ Kum'de nanyi ki taa

* 1:1 1.1 Luk 1.1-4 † 1:4 1.4 Luk 24.49

dəran'ti, lo koo go Jeju lo kaw'a'ti, ningə, dingəm'gi joo ki uləi ku'gi ki nda bal bal tei bus ki rə'de'ti, ningə eli'de eyina: ¹¹ «De'gi ki Galile'ti, tado ri ə rai ra gonyi lo ki taa dəran'ti be wa? Darə Jeju inbe ki uni'ə ta dann'se'ti awi si'ə dəran'ti kin ə, a təl re toki oyi go'ə lo kaw'a dəran'ti kin be tə.»

Kuti lə nje'kawkulə'gi

¹² Be ə nje'kawkulə'gi lə Jeju təli də mbal kagi Buni'ti awi Jerujalem'ti gogi. Mbal kagi Buni kin in ndəkba ki bebo Jerujalem. ¹³ Loka rei tei Jerujalem'ti ningə, ali awi me kəy'ti kare ki in də mad'a'ti taa, loka rai to lo kisi'de kete kete. Adi in Piyər num, Jan num, Jaki in ki Andire num, Pilipi in ki Tomasi num, Batilemi in ki Matiye num, Jaki ki ngonn lə Alpe num, Simon ki nje rə tado ta kingədo lə be lə'ne num taa Judi ki ngonn lə Jaki num tə. ¹⁴ Ingi pəti, ki me'de ki kareba, kawinan nəm nəm kadi elita ki Luwə ta ta, nan'ti ki dene'gi madi. Mari ki kon Jeju in dann'de'ti num taa ngannkon Jeju num tə.

Matiyasi ər tor Judasi

¹⁵ Me ndə'gi'ti kin, nje'kunme'gi kawinan asi bu ki də joo. Ningə Piyər ində taa dann ngannkon'ne'gi'ti el ene: ¹⁶ «Ngannkon'm'gi, maji kadi nya ki Ndil Luwə elta'a me Makitu'ti lə Luwə tolta'ne. Tado Ndil Luwə, elta kete ki ta *Dabidi, oji'n də Judasi ki ər non de'gi ki rei uwəi Jeju. ¹⁷ Judasi in ki kare dann'je'ti, ningə aw ki kulə lə'ne ki sow də'ne kadi ra dann'je'ti tə. ¹⁸ Ki nar ki adi'ə tado kugə'n goji kulə ki majel ki ra kin ə, Judasi aw ndog'i'n lo ndə. Me ndə'ti ki ndog'i kakin ə, ində taa osi, də'a sur ki nanga, me'ə ndu rusi adi ti'ə ala mban dənang'i'ti. ¹⁹ De'gi pəti ki dənangi Jerujalem'ti oyi ta kin. Be ə bari lo ndə kakin ki ta be lə'de eyina: “Akeldama”, kər me ta kin nan: “Lo ndə mosi”.

²⁰ Ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

“Kadi kəy li'ə in ki k'inyə kə num,

Kadi de kare ka isi me'ti el num‡,”

Taa ndangi bay eyina:

“Kadi de ki rangi ər tor'o.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti de kare mbunə de'gi'ti inbe ki njiyəi se'je nan'ti ki ndə'gi pəti ki Burəbe Jeju awi'n se'je num təl'n se'je num inbe kin. ²² Ulə ngirə də batəm'ti lə Jan, ratata te'n də ndə'ti ki Luwə un'n Jeju ta dann'je'ti awi'n si'ə dəran'ti. Kadi de kare dann'de'ti, in nje mannaji, nan'ti se'je toki Jeju ində lo koy'ti.»

²³ Lo kin'ti, rei ki de'gi joo oji'de, ki dəkete in Jisepi ki bari'ə nan Barsabasi, ki indəi tə'a ki rangi nan Jusitusi, ningə ki nja joo in Matiyasi. ²⁴ Ningə eli Burəbe eyina: «Burəbe, in gər ngarme de'gi pəti tigə, ə oji'je ke mbunə de'gi'ti ki joo kin, in ki ra ə mbət'ə wa? ²⁵ Mbət'ə kadi un ta kulə lə nje'kawkulə ki Judasi inyə ta'a ə aw lo'ti lə'ne ki sow də'a kadi awi'ti kin.» ²⁶ Rai buki buki, ningə buki buki osi də Matiyasi'ti. Adi Matiyasi ore kadi nje'kawkulə'gi ki dəgi gidə in kare.

2

Re lə Ndil Luwə

¹ Loka ndə nanyi Pantəkoti asi ningə*, nje'kunme'gi pəti kawinan lo

‡ 1:20 1.20 Pa'gi 69.26, 109.8 * 2:1 2.1 Lebitiki 23.15-21; Ndukun ki nja joo 16.9-11

kareba. ² Tanan'ti non, kah nya madi in dōran'ti, ə to to nəl bo ki ulə ki tōgi'ne kin be. Kah nya kakin taa lo me kəy'ti ki sii'ti. ³ Oyi nya'gi ki toi to por ə ndonn'o'gi tei bilim bilim be, tei, kanyinan dō'de'ti kare kare. ⁴ Ndil Luwə rosi me'de pəti, adi uləi ngirə kel ndonn'ta'gi ki rangi, kigo kində'ti ki Ndil Luwə ndə'n ta de'ti ki ra kadi el.

⁵ Ningə me ndo'a'gi'ti kin, *Juwipi'gi ki nje bol Luwə, in ki dō be'gi ki dangi dangi ki dōnangi'ti ne pəti, rei sii Jerujalem'ti. ⁶ Loki oyi kah nya kin ningə, anyinan ngodi rei mbonyinan banyinan banyinan, ndil'de te saw, tado nan nan dann'de'ti, oo dō ndu njekunme'gi ki sii elita ki ndonn'ta be lə'ne. ⁷ Nya kin əti'de bol ngayn adi ndil'de anyi ur kaki, oyi kadi in nya ki rōta'ti el, adi eli eyina: «De'gi ki isi elita kin pəti in de'gi ki in Galile'ti, ⁸ Nga bann be nan nan dann'je'ti, oo ta ki te ta'de'ti ki ndonn'ta be lə'ne wa? ⁹ J'in de'gi ki Parti'ti, ki Medi'ti, ki Elamiti'ti, ki nje k'in dōnangi Mejopotami'ti num, ki Jude'ti num, Kapadosi'ti num, taa Pon'ti ki in ngonbe ki dōnangi Aji'ti num, ¹⁰ Piriji'ti num, Pampili'ti num, Ejipiti, ki dōnangi Libi'ti ki in ndəkba ki Sirenn, eke nje k'in dōnangi Rōm'ti. ¹¹ J'in pəti j'in Juwipi koji'gi ge ki Juwipi təl'gi ge. J'in Kireti'ti ki Arabi'ti. Be ka, j'oo dō ndu'de ki elita ki ndonn'ta be lə'je, ojidō nya'gi ki əti bol ki Luwə ra.» ¹² Ingi pəti ndil'de anyi ur kaki adi gəri ta inbe ki kadi eli el, ningə elinan mbunə'de'ti eyina: «Kor me nya ki ra nya kin nan ri ə?» ¹³ Nan nje ki nan'gi kogi dō nje kel ndonn'ta'gi'ti ki dangi dangi ki ki ra eli, eyina: «In yiwi kandi nju ə anyinan ngayn ə ra'de.»

Piyər elta bulə de'gi

¹⁴ Piyər indəi rai taa ki ndəgi njekawkulə'gi ki dōgi gidə in kare, ningə un ndu'ne ki taa elta bulə de'gi ene: «Uri mbi'se maji oyi dō ta lə'm in Juwipi'gi ki de'gi pəti ki isi Jerujalem'ti ne. Maji kadi gəri nya ki isi ra nya kin tō. ¹⁵ De'gi madi dann'se'ti oyi kadi in yiwi kandi nju ə ra de'gi kam. Nan jagi! Ji ra ki sin non kadi nda'ti bay! ¹⁶ Nan ngosine nya ki ndōki njekeltakita Luwə'ti Juwəl elta'a ka ə ra nya kin: ¹⁷ «Nya'gi ki Luwə elta'a kadi a rai nya me ndo'gi'ti ki dōboy'ti kaa ə toi kin:

M'a m'ulə ki Ndil'm dō de'gi'ti pəti.

Ngann'se'gi ki dingəm ki nje ki dene a təli njekelta ki ta Luwə'ti,

Basa'gi lə'se a oyi nya'gi me ndil'ti,

Bugə'gi lə'se, a oyi nya'gi ki to lo kiyərō'ti me ni'ti.

¹⁸ Oyo me ndo'gi'ti kin,

M'a m'ulə ki Ndil'm dō ngann njekulə'gi'ti lə'm ki dingəm ki nje ki dene.

A in nje kelta ki ta'm'ti.

¹⁹ M'a m'ra nya'gi ki de asi ra el me dōran'ti taa nu,

Ningə dōnangi'ti ne, m'a m'ra nyakoji'gi ki əti bol,

Adi in: mosi num, por num, sa ki su luy luy num tō,

²⁰ Kete bay ta kadi ndō ki bo ngayn, ki rosi ki piti læ Burəbe kin a re,

Loki kada a təl lo ki ndul, ningə nanyi a təl mosi.

²¹ Ningə me ndo'ti kin, de'gi pəti ki bari tō Burəbe a ingəi kajit'.

²² «In Isirayel'gi, uri mbi'se maji oyi ta ki m'a m'el'se. In gəri pəti kadi Jeju ki Najaret, dingəm kin ki Luwə o'j'ō ki taga kadi n'ndig'ə, ə Luwə ra nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki əti bol ki takul'ə dann'se'ti

ne. ²³ Dingəm kin, uləi'ə ji'se'ti kigo kun ndu'ti ki Luwə un, num kigo kəjitarə'ti li'ə ki to kete. Ningə ingi adi de'gi ki gəri Luwə ki rəta'ti el, təl'i'ə ki row bər ki bəri'ə də kagidəsi'ti. ²⁴ Nan Luwə gangi kulə koy rə'a'ti kə ad'a ində taa lo koy'ti, tado koy aw ki togi kadi uwə ginn togi'ne'ti bə ninn'ti el. ²⁵ Dabidi elta oji'n də'a ene:

“M'oo Burəbe ki dəkagilo'gi pəti non'm'ti,

Tado in dəjikəl'm'ti kadi m'te m'osi el.

²⁶ In tado kin ə rənel rosi me'm adi m'osi'n pa tə.

Be ə, bə ninn'ti kaa, darə'm a ərkon ki kindəmedəti,

²⁷ In Burəbe, a tusi'm inyə'm kə koo el,

A inyə njekuləbər lə'i ki Ar njay ad'a ndum lo ki koo'ti el tə.

²⁸ In ə oji'm row kadi m'təl m'nji'n ki də'm taa,

Ningə a adi'm rənel me k'in nan'ti sə'm.†.”

²⁹ Piyər təl el bay ene: «Ngannkon'm'gi, adi m'el'se ta ki rəta'ti: kaw'je Dabidi oy toki rəta'ti adi duwi'ə. Dəbad'a to dann'je'ti ne biti bone. ³⁰ In njekeltakita Luwə'ti, ə gər kadi Luwə un ndu'ne ad'a ki kiwrə kadi n'a n'adi de kare ki ginn kaw'ti li'ə a onbə tor'o'ti§. ³¹ Dabidi gər nya ki a ra nya lo ti'ti, adi elta kin lo koy'ti lə Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə kin kete. In ta li'ə ə Dabidi ene Luwə a inyə lo ki koo'ti el, taa a inyə darə'a adi ndum bə ninn'ti el tə. ³² Jeju ki m'nji m'el'ta li'ə kin, Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gəri maji. ³³ Go'ti ningə, Luwə un'ə aw si'ə dərən'ti adi isi dəjikəl'ə'ti. Ningə ngəsiine Luwə ki Baw ad'a Ndil'ne toki un'n ndu'ne. Ndil kin ə, Jeju buki də'je'ti, toki oyi ngəsiine ki kum'se ge, ki mbi'se ge kin. ³⁴ Toki rəta'ti, Dabidi aw dərən'ti el, nan el ene: “Burəbe el Burəbe lə'm ene: <Re isi dəjikəl'm'ti, ³⁵ biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn togi'i'ti*.” ³⁶ In bə ə, rə Jeju inbə ki bəri'ə də kagidəsi'ti kin ə, Luwə ad'a in Burəbe num, Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə num tə. In kin ə in nya ki maji kadi de'gi pəti ki Isirayel'ti gəri maji.»

Nje ki uni me'de adi Kirisiti dəkete

³⁷ Loki de'gi oyi ta kin ningə, me'de olo wuti wuti adi dəji Piyər ki ndəgi njekawkulə'gi eyina: «Ngannkon'je'gi, in ri ə kadi ji ra wa?»

³⁸ Piyər təl el'de ene: «Inyəi gorow njiy'əse ki majel kə, ningə kadi de ki ra dann'se'ti adi rai'ə batəm me tə Jeju Kirisiti'ti, kadi majel'gi lə'se in ki k'inyə go kə. Ningə a ingəi Ndil Luwə. ³⁹ Toki rəta'ti, kunndu lə Luwə in tado lə'se num, tado lə ngann'se'gi num, tado de'gi ki sii sanyi num. Səw də de'gi pəti ki Burəbe Luwə lə'je a bar'de.» ⁴⁰ Piyər el'de ta'gi ki rangi ngayn go'ti bay kadi man'n naji, ningə ulə dingəm me'de'ti ə el'de ene: «Gangi nan ki ginn de'gi ki majel ki bone kin, kadi Luwə aji'n'se.» ⁴¹ De'gi pəti ki taai ta lə Piyər, rai'de batəm. Ndo'a'ti kakin, de'gi asi dər mutə rei orei kadi njekunme'gi ki kete.

⁴² Ulə ngirə dəkagilo'ə'ti kin, rei nəm nəm tado k'oo də nyando lə njekawkulə'gi num, lo ra madi nan'ti num, lo tətəi mapə'ti num, taa lo kelta'ti ki Luwə num tə. ⁴³ Njekawkulə'gi rai nya'gi ki de asi ra el ki nyakəji'gi ki əti bol ngayn adi de'gi pəti sii ki bol me'de'ti. ⁴⁴ Nje kunme'gi indəi rə'de nan'ti kareba ə kawi nyakingə'gi lə'de dənən'ti kareba tə. ⁴⁵ Ndogi se'de nyakingə'gi ki nya maji'gi lə'de ə lowəi nan

nar'a kigo ge'ti læ de ki ra. ⁴⁶ Ndo kare kare pəti, ki me ki kareba, ingəi nan Kəy'ti læ Luwə. Lowəi nan mapa me kəy'gi'ti læ'de, soi nya'gi læ'de ki ronel num, ki me ki səl ləm ləm num tɔ. ⁴⁷ Osi pa'gi uləi toji do Luwə'ti, ningə de'gi pəti ndigi ta læ'de tɔ. Ndo kare kare pəti, Burəbe adi kər de'gi ki aj'i'de, re do mad'a'ti par par.

3

Piyər adi lapiya de ki nja'a oy

¹ Ndo kare Piyər ingi ki Jan isi awi Kəy'ti læ Luwə tado kelta ki Luwə do kadi'ti ki mutə ki losəl'ɔ. ² Dəkagilo'ə'ti kin ə de'gi ai ki de ki nja'a oy lo koj'o'ti nu, indəi'ə ta Kəy'ti læ Luwə. De kakin, ndo kare kare pəti, a indəi'ə ta Kəy'ti læ Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo». Indəi'ə kadi kəy nya de'gi ki isi uri me nati Kəy'ti læ Luwə. ³ Loki oo Piyər ki Jan ki isi uri ki me Kəy'ti ningə, kəy'de nya. ⁴ Piyər ki Jan uri kum'de ki dɔ'a'ti, ningə Piyər el'ə ene: «Gon'je ne!» ⁵ Nje nja koy gon'de, oji me'ne'ti kadi n'a ningə nya madi ji'de'ti. ⁶ Nan Piyər el'ə ene: «M'aw ki nar el num, ki ɔr el num kadi m'ad'i. Nan nya ki m'aw'n ji'm'ti in tɔgi Jeju Kirisiti. Be ə kadi me tɔ Jeju Kirisiti ki Najaret'i'ti, ində taa ə njiyə!» ⁷ Piyər uwə ji kəl'ɔ, ə un'ə ki taa. Tanan'ti non par ə nja'a'gi ki gul nja'a'gi təli toi maji kare. ⁸ In bal ra taa ə ulə ngirə njiyə. Aw se'de nati Kəy'ti læ Luwə. Tur jagira ki ronel num ulə toji do Luwə'ti num tɔ. ⁹ De'gi pəti oyi'ə lo njiyə'ti num, lo kulə toji do Luwə'ti num tɔ. ¹⁰ De'gi gəri'ə maji kadi in nje mote ki kete in nje kisi ta Kəy'ti læ Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo», isi kəy nya inbe ka am. Loki de'gi oyi nya ki te dɔ'a'ti kin ningə, ndil'de anyi ur kaki adi bol ra'de ngayn.

Piyər elta bulə de'gi

¹¹ Nje nja koy kakin inyə go Piyər ki Jan el. Nya kin ra adi ndil de'gi pəti anyi ur kaki. Be ə, de'gi pəti anyinan ngodi kawinan ki dɔ'de'ti dɔ'de'ti takəy'ti ki bari'ə nan: «Tabiti læ Salomon». ¹² Loki Piyər oo nya kin ningə, el bulə de'gi ene: «Ngann Isirayel'gi, bann ə nya ki ra nya kin əti'se bol kədi be wa? Bann ə uri kum'se ki dɔ'je'ti to nya ki in j'inbe ki tɔgi'je, eke in ki takul kaw ki j'aw ki bol Luwə me'je'ti ə j'adi'n dingəm kam njiyə'n be wa? ¹³ Jagi, in Luwə læ *Abraham, læ *Isaki, læ *Jakobi, Luwə læ kaw'je'gi in ə ulə toji do bər'ti læ'ne Jeju, ki uləi'ə ji Pilati'ti, *Pilati un ndu'ne kadi n'ilə taa, nan ingi mbəti. ¹⁴ Oyo, ingi manji ta gər nje kar njay ki njera nya ki dana. Ningə dəji kadi ji ra maji sese ə j'ilə de ki nje təl de'gi taa tor'o'ti. ¹⁵ In be ə, adi təli in ki in nje kadi de'gi sii ki dɔ'de taa. Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gər maji. ¹⁶ In tado kun ki j'un me'je j'adi Jeju kin ə, tɔgi ki to me tɔ'a'ti, adi tɔgi dingəm ki oyi'ə, taa gəri'ə kin, kadi ində ra'n taa. Oyo, kunme ki tɔg'ɔ to ki takul Jeju, adi dingəm kin lapiya ki rɔta'ti, in nya ki ra nya takum'se'ti pəti adi oyi. ¹⁷ Ngosine ngannkon'm'gi, m'gər maji ngayn kadi nya ki rai kin, in kigo gər'ə'ti el, ingi ki njekərnon'se'gi pəti. ¹⁸ Nan, in ki row kin ə, Luwə təl'n ta nya ki iləmbər'ə kete ki takul njekeltakita'a'ti pəti ene: Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki n'un ndu'ne kadi n'a n'ulə, a ingə kon. ¹⁹ Ngosine, inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, ə təli rei rɔ Luwə'ti kadi inyə'n go majel'gi læ'se kə. ²⁰ Ningə Burəbe a adi'se dəkagilo kərkon, a ulə ki in

ki ində dɔ'a nan'ti kete to Kirisiti, ki in De ki Luwə mbət'ə, adi in Jeju, adi'se. ²¹ Nan ngosine kin, maji kadi Jeju isi dɔran'ti, biti kadi Luwə təl nya'gi pəti ki dɔnangi'ti ki sigi gogi, toki ilə'n mbər'ə me bal'gi'ti ki dər, ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ari njay ki mayinu. ²² Be ə, *Mojj ene: «Burəbe Luwə lə'se a adi njekeltakita'a'ti, ki to to m'in be, a in dann ngannkon'se'gi'ti, tado lə'se, a oyi dɔ ta'gi pəti ki a el'se. ²³ De ki mbəti təl rɔ'ne go ta'ti ki njekeltakita Luwə'ti kin a el ningə, Luwə a tuj'ə kɔ dann de'gi'ti lə'ne ki koy*.» ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti, ulə ngirə dɔ Samiyel'ti nu ki nje re go'ə'ti, elita dɔ dɔkagilo'ti ki ji isi me'ti bone kin kete. ²⁵ Ingi, ə in de'gi ki ta ki Luwə el ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti kin sow dɔ'se, taa kunmindi ki Luwə un adi kaw'je'gi loki un ndu'ne adi Abiraham kin sow dɔ'se tɔ. Luwə un mindi'ne ene: «Ginn koj'gi ki dɔnangi'ti pəti a in ki njangi dɔ ki takul ginn kaw lə'it.» ²⁶ In ki tado lə'se kete, ə Luwə te'n ki njekulə lə'ne, ulə adi'se kadi njangi dɔ'se, ki takul ra ki ra adi nan nan inyə gorow njiyə'gi lə'ne ki majel kɔ.»

4

Piyər ingi ki Jan rai non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

¹ Loki Piyər ingi ki Jan isi elita bulə de'gi to kel ba bay ə, njekujənyamosi kadikare'gi ki madi num, kibo ki dɔ Kəy'ti læ Luwə num ta ki de'gi madi ki mbunə kuti'ti læ *Sadusi'gi, tei ki rɔ'de'ti bus. ² Wongi ra njekɔrnon Juwipi'gi ngayn tado oyi Piyər ingi ki Jan isi ndoi nya bulə de'gi, ningə eli'de eyina: «Tokɔ Jeju ində'n taa lo koy'ti inbe kin ə, njekoy'gi kaa a indəi taa lo koy'ti tɔ.» ³ Uwəi'de iləi'de kəy dangay'ti ratata lo ti, tado losol nga, adi lo kadi gangi ta dɔ'de'ti goto. ⁴ Ningə mbunə nje'gi'ti ki oyi ta lə'de, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de. Be ə, ra adi kɔr dingəm'gi re dɔ mad'a'ti adi asi dər mi kare. ⁵ Lo ti dɔ'ti ningə, njekɔrnon Juwipi'gi num, ngatɔgi'gi num ta njendo ndukun'gi num, kawinan me bebo'ti ki Jerujalem. ⁶ Lo kawnan'ti kin, Hann ki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi in'ti non, taa Kayipi num, Jan num, Alegijandir ki ndəgi de'gi pəti ki me kəy'ti læ njekujənyamosi kadikare'ti kibo kakin num kaa in non tɔ. ⁷ Adi rei ki Piyər ki Jan non'de'ti ki non Njekawnan'gi'ti, ə dəji'de ta eyina: «Ki tɔgi ki in ra eke me tɔ nan'ti ə rai nya kin wa?» ⁸ Ningə Piyər, Ndil Luwə rosi me'ə, adi el'de ene: «In njekɔrnon'gi ki ngatɔgi'gi, ⁹ dəji'je ta bone ojido nya ki maji ki ji ra ki de ki nja'a oy ki kuji nya ki ji ra ə ingə'n lapiya. ¹⁰ Maji kadi ingi pəti gəri ar njay taa de'gi pəti ki Isirayel'ti kaa, kadi gəri maji tɔ: In me tɔ Jeju Kirisiti ki Najareti'ti ə ji ra'n nya kin. In ki takul Jeju inbe ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti ə Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti inbe kin ə, dingəm kin ra'n ta non'se'ti, ki lapiya nga kin. ¹¹ In mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, nan in ə təl mbal ki maj'a utə mad'a'gi pəti, in mbal ki nje kadi tɔgi kəy*. ¹² Kaji in me tɔ'a'ti ki kar'ne ba. Tɔ ki rangi ki Luwə adi de dɔnangi'ti ne mbunə de'gi'ti kadi j'ingəi kaji goto.» ¹³ Ndoji njegangi ta'gi ki kibo læ Juwipi'gi ngayn loki oyi Piyər ingi ki Jan elita ki kanji bol, tado gəri'de kadi in de'gi ki kare ki kanji nyando. Nan k'in ə gəri kadi in de'gi ki in nan'ti ki Jeju mayinu. ¹⁴ Nan loki oyi dingəm ki adi'ə lapiya kakin ra taa gədi'de'ti ningə gəri lo ta

* 3:23 3.23 Ndukun ki nja joo 18.15, 18, 19 † 3:25 3.25 Lotum 22.18 * 4:11 4.11 Pa'gi 118.22

ki kadi eli'de el. ¹⁵ Be ə uni ndu'de adi Piyər ingi ki Jan, taa dingəm kakin num kadi tei taga, ningə manjinan ta mbunə'de'ti eyina: ¹⁶ «Ri ə j'a rai ki de'gi kam wa? Tado rai nyakoji ki əti bol ki to ndalo'ti ar njay adi de'gi ki Jerujalem oyi poy'o. Lo kadi ji manji goto. ¹⁷ Nan k'in ə kadi poyta kin aw ki kete kete mbunə de'gi'ti el nga. Adi j'uləi ji'je kum'de'ti kadi kaw ki kete non kam, eli'de madi ta me to Jeju'ti el nga.» ¹⁸ Go ta'gi'ti kin, ai ki Piyər ingi ki Jan kəy gogi ə o'gi'de ki to'gi'de kadi elita eke ndoi nya me to Jeju'ti el nga. ¹⁹ Nan Piyər ingi ki Jan eli'de eyina: «Eli'je adi j'oo, ke in gorow'ə'ti, takum Luwə'ti, kadi ji təl rə'je go ta'ti lə'se yo ə j'inyə ta lə Luwə wa? ²⁰ Ki ojido'je, j'in j'asi manji ta do nya'ti ki j'oo ki kum'je num, ki mbi'je num kin el.» ²¹ Loki uləi ji'de kum'de'ti ki nja joo bay ningə, inyəi'de adi ai. Toki rə'ta'ti, ingəi nya madi rə'de'ti ki asi kuwə'n'de dangay'ti el, tado de'gi pəti piti Luwə tado nya ki ra nya kin. ²² Bal dingəm ki ingə lapiya ki takul nyakoji ki əti bol kin, utə došo.

Nje kunme'gi elita ki Luwə

²³ Go k'inyə de'ti, Piyər ingi ki Jan ai ingəi madi'de'gi ki njekunme'gi, ori'de poy nya'gi pəti ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatog'i'gi eli'de. ²⁴ Loki madi'de'gi oyi ta lə'de ginn'ə gangi nga ningə, pəti ki me ki kare, elita ki Luwə eyina: «Burəbe, in ə ra doran ki donangi, taa ra babo ki nya'gi pəti ki me'ti to†. ²⁵ In ə adi Ndil Luwə elta ki ta kaw'je Dabidi ki bər lə'i ene: Ginn be'gi ki dangi dangi tonyi rə ki ndangi kare be. Taa kojitara'gi lə'de to rə'de'ti kare! ²⁶ Ngar'gi ki donangi'ti ne indəi do rə'de dana tado kaw rə, nje konbe'gi indəi rə'de nan'ti, osi ta Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə to Ngar. ²⁷ Toki rə'ta'ti, in me bebo'ti kin ə, *Erodi ingi ki Ponsi Pilati, nan'ti ki ginn de'gi ki dangi dangi ki ngann Isirayel'gi indəi rə'de nan'ti osi ta njekulə lə'i ki ar njay, ki in Jeju ki mbət'ə to Kirisiti‡. ²⁸ Nya'gi lə'de ki rai kin, in təl ə təlita kojitara'gi lə'i pəti ki oji kete, ki togi, me ndigi'ti lə'i. ²⁹ Ngosine Burəbe, oo ji'de ki isi uləi kum'je'ti kadi indəi'je bol'ti kin! Adi bər'gi lə'i togi kadi iləi mbər ta lə'i ki me ki tinyi kati. ³⁰ Ningə, kadi oji togi me to njekulə'ti lə'i ki ar njay Jeju, kadi njemonyi'gi ingəi lapiya num, taa kadi nyakoji'gi ki nya'gi ki de asi ra el rai nya num to. ³¹ Loki tai kon ta kelta'ti ki Luwə ningə, donangi yəki yikiti yikiti ginn nja'de'ti, lo ki ki kawinan'ti. Ningə Ndil Luwə rosi me'de pəti adi iləi mbər ta lə Luwə ki rə ki tinyi kati.»

Nje kunme'gi indəi rə'de nan'ti

³² Nje kunme'gi pəti indəi rə'de nan'ti ki ngarme ki kare ki mərta ki kare. De kare ki ində gu'ne ki nyakingə lə'ne ki so'w do'ne goto, nya'gi pəti in donan'ti kareba. ³³ Ki togi ki əti bol ngayn ə njekawkulə'gi manyinaji kin lo koy'ti lə Burəbe Jeju. Ningə, kare kare pəti, Luwə njangido'de njangi do ki əti bol ngayn. ³⁴ Be ə de kare dann'de'ti ki nya to rə'a goto. Tado nje'gi ki awi ki lo ndo'gi ki kəy'gi, uni ndogi ə rei ki nar'a, ³⁵ adi njekawkulə'gi. Ningə njekawkulə'gi lowəi nar kakin dann'de'ti pəti, nan nan ingə kigo nya ge'gi'ti li'ə.

³⁶ De madi kare ki to'a nan Jisepi, ki in ginn koji'ti lə *Lebi, ki donangi Sipir'ti, ki njekawkulə'gi indəi to'a nan Barnabasi, kor me'ə nan: «De

ki njekulə dingəm me de'gi'ti,» ³⁷ in kaa, aw ki lo ndoo, ə un lo ndoo læ'ne kakin ndogi, ə re ki nar'a adi njekawkulə'gi.

5

Ta ki ngom læ Ananiyasi in ki Sapira

¹ Dingəm madi kare ki to'a nan Ananiyasi in ki dene læ'ne Sapira, ndogi lo læ'de to. ² Ananiyasi ingi ki dene læ'ne Sapira indəi ndu'de nan'ti, iyəi nusi nar, ə awi ki ndəgə adi njekawkulə'gi. ³ Piyər el'ə ene: «Ananiyasi, ra bann ə inyə *Satan adi ur me'i'ti əti bol be wa? Ɔr nusi nar lo ndoo læ'i ngəm, ə elta ki ngom Ndil Luwə! ⁴ Ri ə o'gi kadi ngəm nyakingə læ'i wa? A re ndogi'n ə binəm kaa, ri ə o'gi kadi nar ki ingə kin, ra'n nya ki me'i ge wa? Nya ki mər me'i'ti kin in nya ki majel. In de'gi ə el'de ta ki ngom el, nan in Luwə ə el'ə ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nanga, oy. De'gi pəti ki oyi poyta kin, bol ra'de ngayn. ⁶ Basa'gi rei ragi ninn'ə, ə uni'ə, ai duwi'ə. ⁷ Asi ngirə kadi mutə go'ti, dene li'ə re ur kəy ki kanji kadi gər nya ki ra nya. ⁸ Piyər dəj'ə ene: «El'm ta adi m'oo, ke kər nar ki ndogi sese lo ndoo læ'se inbe ənn be?» Ə dene el'ə ene: «Oyo, kər nar ki j'ingə in be inbə.» ⁹ Lo kin'ti, Piyər el'ə ene: «Nga ra bann ə indəi ndu'se nan'ti kadi soki Ndil Burəbe wa?» Oo kah nja de'gi ki awi ki ngaw'i duwi'ə ə bar takəy'ti kin, in kaa a ai sə'i to. ¹⁰ Tanan'ti non par ə Sapira osi nja Piyər'ti nanga, oy. Loki basa'gi ki nje kaw duw ngaw'a uri kəy ningə, ingəi ninn'ə adi uni'ə awi si'ə duwi'ə kadi ngaw'a'ti. ¹¹ Nya ki ra nya kin, ra adi *Njekawnan'gi pəti, bol ra'de ngayn, taa de'gi pəti ki oyi poyta kin kaa, bol ra'de ngayn to.

Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bol bol

¹² Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bol ki nya'gi ki de asi ra el ngayn dann de'gi'ti. Nje kunme'gi pəti, kawinan lo kareba, ginn tabiti'ti læ *Salomon, ta Kəy'ti læ Luwə. ¹³ De'gi ki rangi ki uni me'de adi Luwə el bay boli kadi rei rə'de'ti. Be kaa, piti njekunme'gi ngayn. ¹⁴ Dingəm'gi ki dene'gi ngayn ngayn uni me'de adi Burəbe, adi kər'de ore do njekunme'gi ki do'ti do'ti. ¹⁵ De'gi ai biti oyi njemonyi'gi ki taga kadi row'ti, tiləi'de do tirə'gi'ti eke do kagi'ti ki oti'de, kadi re Piyər dər ningə, ndil'ə ur do in ki ra'ti wa kare dann'de'ti. ¹⁶ De'gi ngayn indəi be'gi'ti ki gidi bebo Jerujalem'ti, rei bur bur ki njemonyi'gi ki de'gi ki ndil'gi ki majel yəti do'de. Ningə pəti ingəi lapiya.

Uwəi njekawkulə'gi dangay'ti

¹⁷ Go nya'gi'ti kin, kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki go'ə'ti ki in me kuti'ti læ Sadusi'gi, jangi ra'de ngayn do njekawkulə'gi'ti. Adi uni ndu'de kadi n'a rai nya madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njekawkulə'gi iləi'de kəy dangay'ti. ¹⁹ Nan dann lo'ti, malayka læ Burəbe re te takəy dangay, loki adi tei taga ningə, el'de ene: ²⁰ «Awi me Kəy'ti læ Luwə, iləi mbər ta ki nje kadi de təl isi ki do'ne taa kin adi de'gi pəti oyi!» ²¹ Njekawkulə'gi təl i rə'de go'ti, adi lo ti ki sin ba par ə, awi Kəy'ti læ Luwə, uləi ngirə kadi ndoi nya de'gi. Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi'ti ki de'gi ki go'ə'ti, bari ngatəgi'gi ki njegangi ta, ki ngatəgi'gi læ ngann Isirayel'gi pəti. Ningə uləi kəy dangay'ti kadi rei ki njekawkulə'gi to. ²² Nan loki njekulə'gi awi ningə, ngəi'de kəy dangay'ti el, adi təl i rei ɔri'de poy'o eyina: ²³ «J'ingə takəy dangay in ki kuti mbuki maji num, njengəm

takəy'gi ka rai takəy'ti non num tɔ, nan loki j'ur me kəy'ti ningə, j'ingə de madi el.» ²⁴ Loki kibo ki dɔ njengəm ta Kəy'ti læ Luwə ingi ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi oyi ta kin ningə, ndil'de anyi ur kaki, adi dəji nan ta dɔ nya'ti ki a ra nya go nya'ti kin. ²⁵ Ningə de madi re el'de ene: «Dingəm'gi ki adi uwəi'de dangay'ti kakin, nyi rai Kəy'ti læ Luwə non, ra ndoi nya de'gi.» ²⁶ Kibo ki dɔ Kəy'ti læ Luwə aw ki de'gi læ'ne uwə'n njekawkulə'gi re se'de, nan k'in ə ində tɔgi dɔ'de'ti el tado boli kadi bulə de'gi ki kawinan dɔ nyando'ti læ njekawkulə'gi a tiləi'de ki mbal tɔli'de. ²⁷ Loki rei se'de ningə, awi se'de kəy gangita'ti kibo. Ə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi el'de ene: ²⁸ «J'ɔgi'se ki tɔgi'je kadi ndoi nya bulə de'gi ki tɔ dingəm kin. Ə in tɔli rɔ'se go ta'ti lə'je el, asi dɔnangi Jerujalem naki ki nyando læ'se, ningə gəi kadi mos'o in dɔ'je'ti bay.» ²⁹ Nan Piyər ingi ki ndəgi njekawkulə'gi eli'de eyina: «Təl rɔ go ta'ti læ Luwə in soti utə təl rɔ go ta'ti læ de'gi. ³⁰ Luwə læ kaw'je'gi adi Jeju ki tɔli'ə ki row bər'ə dɔ kagidəsi'ti kin, te lo koy'ti. ³¹ In ə Luwə un'ə, ində ad'a isi taa, dɔjikol'ne'ti to Ngar ki utə ngar'gi pəti taa to Njekaji de'gi tɔ. Luwə ində kadi ki, tarow li'ə, Isirayel'gi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ, adi n'inyən go majel'gi læ'de kɔ tɔ. ³² J'in nje mannaji dɔ nya'gi'ti ki rai nya kin, nan'ti ki Ndil Luwə ki Luwə adi nje'gi ki tɔli rɔ'de go ta'ti li'ə.» ³³ Loki njegangi ta'gi oyi ta kin ningə, wongi ra'de ngayn dɔ njekawkulə'gi'ti, adi ndigi tɔli'de. ³⁴ Nan in ki kare ki mbunə'de'ti ki tɔ'a nan Gamaliyel ɔsi nangi ində taa. In Parisi ki njendo de'gi ndukun, in de ki de'gi pəti gei ta li'ə ngayn. Loki ində taa dann'de'ti ningə, dəji kadi adi njekawkulə'gi ujəi rɔ'de dow kare jɔ. ³⁵ Ningə go'ti, el'de ene: «Isirayel'gi, indəi manji nya ki gei kadi rai ki de'gi kam maji taa. ³⁶ Dɔkagilo ngayn el ne bay ə, de madi ki tɔ'a nan Teda toji rɔ'ne kadi n'in de ki tuwəl. Ɔr de'gi asi bu sɔ go'ne'ti. Nan de'gi rei tɔli'ə adi de'gi ki go'ə'ti kakin sananyinan. De oo ta li'ə el bone. ³⁷ Go'ə'ti ningə, Judasi ki Galile'ti, te dɔkagilo ndangitɔ de'gi me makitu'ti, buki de'gi ngayn go'ne'ti ra'n wongi. Nan inbe kaa de'gi tɔli'ə tɔ, adi de'gi ki go'ə'ti sananyinan tɔ. ³⁸ Ngɔsine, ta lə'm ə to kin: Ononyi'se kadi rai nya madi ki de'gi kam, inyəi'de adi awi lo læ'de. Nya ki kadi in gəri ə to kin, re kɔjitarə'gi læ'de ki kulə ra'de'gi in rɔ de'gi'ti ə, ginn nya'gi kin a gangi to yan ndəgə'gi be tɔ. ³⁹ Nan re nya'gi kin in rɔ Luwə'ti ə, lo kadi ingi a ɔgi'de dɔ goto. Ononyi'se kadi ai rɔ dɔ Luwə.»

Lo kin'ti, njegangi ta'gi ndigi go'ə'ti. ⁴⁰ Be ə, tɔli bari njekawkulə'gi kəy gogi, ə, adi tindəi'de, ə ɔgi'de ki tɔgi kadi elita me tɔ Jeju, ningə inyəi'de adi awi. ⁴¹ Njekawkulə'gi tei lo gangi ta'ti ki rɔnel tado k'oo ki Luwə oo'de adi asi gaki kadi ingəi kon tado læ Jeju. ⁴² Ningə ki ndo kare kare pəti, me Kəy'ti læ Luwə eke me kəy'gi'ti madi, njekawkulə'gi nanyi ki lo ndo nya de'gi'ti num, ki lo kiləmbər Poyta'ti ki maji, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

6

Kində nje k'oo go nyamaji'gi læ njekawnan'gi

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, kɔr njendo'gi in ki dɔ mad'a'ti ki kete kete. Be ə Juwipi'gi ki nje kelta Gireki barita dɔ Juwipi'gi'ti ki nje kelta Ebirə. Nje kel ta Gireki barita tado njengawko'gi læ'de ingəi nyakusɔ ki de'gi isi lowəi ki ndo kare kare pəti kin, to ndəgə'gi el. ² Be ə, njekawkulə'gi

ki dɔgi gidə in joo kawi njendo'gi ki nan'ti, eli'de eyina: «A in nya ki go'ti el kadi j'inyə ta kelta lə Luwə, ə ji təl ji nanyi ta nya lowə'ti. ³ Tado in kin ə, ngannkon'gi, maji kadi mbəti de'gi siri dann'se'ti, ki de'gi manyinaji lə'de maji num, Ndil Luwə rosi me'de num, taa ai ki kumkədi num tɔ, kadi j'uləi kulə kin ji'de'ti. ⁴ Be kadi j'uni'n rɔ'je j'ində ta dangi tado kelta ki Luwə ki ndo nya de'gi.» ⁵ Ta kɔji'gi kin nəl njendo'gi pəti. Be ə, mbəti Etiyenn ki in de ki rosi ki kunme num, ki Ndil Luwə num tɔ. Ta mbəti Pilipi num, Pirokɔr num, Nikanɔr num, Timon num, Parmenasi num, taa Nikola ki in de ki Antiyosi'ti, ki təl Juwipi num tɔ. ⁶ Rei se'de ɔji'de njekawkulə'gi, adi elita ki Luwə tado lə'de num, indəi ji'de dɔ'de'ti, njangido'de num tɔ. ⁷ Ta lə Luwə aw ki kete par par. Kɔr njendo'gi in dɔ mad'a'ti ngayn me bebo'ti ki Jerujalem. Taa njekujənyamosi kadikare'gi inbe ngayn kaa uni me'de adi Jeju tɔ.

Awi ki Etiyenn lo gangi ta'ti

⁸ Etiyenn in de ki rosi ki memaji num, ki tɔgi lə Luwə num, taa ra nya'gi ki dum ra ki nyakɔji'gi ki əti bol bol dann de'gi'ti num tɔ. ⁹ Ningə de'gi madi uləi ngirə kadi manjinan ta'ti ki Etiyenn. De'gi kin in nje ki me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. In nje'gi ki bari rɔ'de: «De'gi ki taa k'inyə taa.» Adi in Juwipi'gi ki in Sirenn'ti num, Alegijandiri'ti num, ki nje ki in Silisi'ti num taa ki dɔnangi Aji'ti num tɔ, ¹⁰ nan tɔgi ta kel'de osi go yan Etiyenn'ti el, tado Etiyenn elta ki kumkədi ki Ndil Luwə ad'a. ¹¹ Lo kin'ti, awi ndogi de'gi ki nar ki ji'de'ti kadi eli eyina: «J'inbe j'oo ki mbi'je kadi Etiyenn elta ki mal dɔ ndukun'ti lə Moji num, dɔ Luwə num tɔ.» ¹² Be ə, suləi bulə de'gi num, ngatɔgi'gi num, taa njendo ndukun'gi num adi rei uwəi Etiyenn dɔ ji'ə'ti, awi si'ə lo gangi ta'ti kibo. ¹³ Indəi nje mannaji'gi ki ngom adi təti ta dɔ'a'ti, eli eyina: «Dingəm kam ta kon ta kelta ki mal dɔ Kəy'ti lə Luwə ki in lo ki ar njay kin el num, taa dɔ ndukun'ti lə Moji el num tɔ.» ¹⁴ Toki rɔta'ti, j'inbe j'oo ndu'ə ki el'n kadi Jeju ki Najaret'i'ti a tuji kəy kin, ə a yəti nya kagi be'gi ki Moji adi'je. ¹⁵ De'gi pəti ki sii lo gangi ta'ti kibo, turi kum'de pəti ki dɔ Etiyenn'ti, ningə oyi kadi takum'ə to to yan malayka be.

7

Etiyenn elta non njegangita'gi'ti

¹ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Etiyenn ene: «Ta'gi ki de'gi eli dɔ'i'ti kin, in ki rota'ti inbe wa?» ² Etiyenn ilə'ti ene: «In baw'm'gi ki ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi dɔ ta ki m'a m'el'se kam maji. Me ndɔ'gi'ti ki kete, Luwə ki nje piti ɔji rɔ'ne adi kaw'je Abiraham, dɔkagilo'ti ki si'n me be'ti ki Mejopotami'ti bay, kete bay ta kadi aw uwə lo kisi dɔnangi Aram'ti, ³ Luwə el'ə ene: «Ində taa inyə be lə'i ki nje kɔji'gi ə aw me be'ti ki m'a m'ɔji'».* ⁴ In be ə, Abiraham inyə'n me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram'ti. Ningə go koy baw'a'ti, Luwə ad'a ində re me be'ti ki isi'ti ngosine kin†. ⁵ Nya nduwə ki Luwə adi Abiraham me be'ti kin goto. Ngonn nusi lo ki ndikiri be kaa ad'a el. Nan un ndu'ne ad'a kadi n'a n'ad'a be kam ba pəti. Taa n'a n'adi ngann kaw'a'gi tor'o'ti tɔ. Dɔkagilo'ti ki Luwə isi elta Abiraham kin, Abiraham

* 7:3 7.3 Lotum 12.1 † 7:4 7.4 Lotum 11.32, 12.5

oji ngonn el bay†. 6 Ta ki Luwə el'ə ə to kin: “Ngannkawi'gi a sii to mbah'gi dɔnangi'ti ki rangi num, de'gi a rai'de bər'ti num, taa de'gi a adi'de kon asi bal bu sɔ num tɔ.” 7 Go ta'gi'ti kin Luwə el ene: “Ginn de'gi ki rai'de bər'ti kin, m'infə m'a m'gangi ta dɔ'de'ti. Go'ti ningə, a tei me bə mbah'ti ki ra'de bər'ti kin kɔ, ə a tɔli rei me bə'ti ki indəi'ti ə awi bər'ti kin kadi rei gosi m'inš.” 8 Ningə Luwə ad'a nya kunmindi ki in kujə mɔti. Bə ə, loki Abiraham oji Isaki ningə ndɔ jɔjoo go'ti, par ə uɟə mɔt'ɔ. Isaki ra bə tɔ tado ngonn'o Jakobi. Jakobi kaa ra bə tɔ tado ngann'a'gi ki in ginn Isirayel'gi ki dɔgi gidə in joo*.

9 «Ningə ni ki me ngann'gi'ti læ Jakobi ra adi ndogi ngonnkon'de Jisepi adi awi si'ə to bər me bə'ti ki Ejipiti'ti. Nan Luwə in si'ə nan'ti†. 10 Bə ə, ɔr'ɔ me kon'gi'ti pəti. Ningə memaji læ Luwə ki in si'ə, ad'a kumkədi takum Parawon'ti ki in ngar ki Ejipiti'ti. Adi Parawon un'ə ində to nje konbə dɔnangi ki Ejipiti'ti, dɔ me kəy'ti lə'ne pəti tɔ†. 11 Dɔkagilo'ə'ti kin ə, bɔ ki bo osi dɔnangi Ejipiti'ti ba pəti, taa dɔnangi Kana'ti tɔ. In dɔkagilo kumtondoo ki əti bɔl ngayn. Lo kadi baw'je'gi ingəi nya ndikiri sɔi gotoš. 12 Loki Jakobi oo kadi nyakusɔ to me bə'ti ki Ejipiti'ti ningə, ulə ngann'ne'gi ki in kaw'je'gi adi awi ki dɔkete. 13 Loki təl ulə'de ki nja joo ningə, Jisepi ra adi ngannkon'a'gi gəri'ə. Lo kin'ti, Parawon kaa, gər'n ginn koji læ Jisepi tɔ*. 14 Go'ti ningə, Jisepi ulə go baw'ne Jakobi'ti ad'a re ki ginn koji li'ə ba pəti, asi de'gi dɔsiri gidə in mi†. 15 Jakobi aw Ejipiti'ti ningə oy ki kete non. Kaw'je'gi kaa oyi non num tɔ†. 16 Təli ki singə'de rei dɔnangi Kana'ti, me bəbo'ti ki tɔ'a nan Sisem. Duwi'de bə ninn'ti ki Abiraham ndogi ki nar ji ngann læ Hamər me bə'ti ki Sisemš.

17 «Dɔkagilo tɔl kon kundu ki Luwə un adi Abiraham in ndəkba. Ningə kər ngann Isirayel'gi banyi ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti dɔnangi Ejipiti'ti, 18 biti dɔkagilo'ti ki ngar ki rangi ki gər Jisepi el on'n bə dɔnangi Ejipiti'ti*. 19 Ngar kakin uwə de'gi lə'je ra'n kulə ki aldɔ maji num, adi'de kon num, ta indəi tɔgi dɔ'de'ti adi inyəi ngann'de'gi ki kasi kɔ, biti kadi oyi†. 20 Dɔkagilo'ti kin ə, oji Moji ki memaji læ Luwə in dɔ'a'ti adi oti'ə me kəy'ti læ baw'a asi nanyi mutə†. 21 Ningə loki dum dɔ'de adi iləi'ə kɔ, ngonn læ Parawon ki dene te dɔ'a'ti, ə un'ə ot'o to ngonn'ne inbə bəš. 22 Bə ə Moji ingə'n nyando ki ɔjido kumkədi pəti ki dɔnangi Ejipiti'ti. Adi aw ki tɔgi me ta kel'ne'ti num, me kulə ra'ne'ti num tɔ.

23 «Loki bal'a in dɔsɔ ningə, mərta re dɔ'a'ti kadi n'aw n'oo ngannkon'ne'gi ki in ngann Isirayel'gi. 24 Dɔkagilo'ti ki in'n ki ngannkon'ne'gi ə, oo de kare ki Ejipiti isi tində ki kare dann'de'ti. Bə ə, re rɔ dɔ ngonnkon'ne'ti adi ində de ki Ejipiti'ti kakin tɔl'ɔ. 25 Moji mər kadi ngannkon'a'gi a gəri toki Luwə ə ulə'n'ə kadi n'ta dɔ'de. Nan ngannkon'a'gi gəri el. 26 Ndɔ ki go'ti, oo ngannkon'nan'gi joo ki in Isirayel'gi ra rɔ'i nan. Re ra dann'de'ti kadi ulə'de noji nan'ti. El'de ene: “In ngannkon nan'gi tɔ, ə bann ə ra tindəi nan bə wa?” 27 Ningə

† 7:5 7.5 Lotum 12.7, 13.15, 17.8 § 7:7 7.7 Tekitaga 3.12 * 7:8 7.8 Lotum 17.10-14, 21.4
 † 7:9 7.9 Lotum 37.11, 28, 39.2, 21 † 7:10 7.10 Lotum 41.39-41 § 7:11 7.11 Lotum 41.54-57
 * 7:13 7.13 Lotum 45.1-4, 16 † 7:14 7.14 Lotum 45.9-10, 17-18 † 7:15 7.15 Lotum 46.1-7
 § 7:16 7.16 Lotum 23.3-16; Jojuwe 24.32 * 7:18 7.18 Tekitaga 1.7-8 † 7:19 7.19 Tekitaga 1.10-11,22 † 7:20 7.20 Tekitaga 2.2 § 7:21 7.21 Tekitaga 2.3, 5, 10

in ki nje tində ngonkon'ne kakin ɔs'ɔ ngərəngi, ə el'ə ene: “Nan ə indəi dɔ'je'ti to kibo lə'je, eke njegangi ta dann'je'ti wa? 28 In ge tɔl'm toki tagine tɔl'n de ki Ejipiti'ti kakin be bay wa?” 29 Loki Moji oo dɔ ta kin ningə, ɓol ra'a, adi aw uwə lo kisi to mbah dɔnangi Madiyan'ti. Dɔnangi Madiyan'ti ə Moji ta dene oji'n ngann'gi joo*.

30 «Bal dɔsɔ go'ti ningə, malayka te bus rɔ'a'ti dilələ'ti, ndəkba ki dɔ mbal Sinay, dann ndonn por'ti me ngan'ti ki isi on por. 31 Loki Moji oo nya kin ningə, ndil'ə anyi ur kaki. Moji ge kadi n'oo nya kin maji adi ɔti re ndəkba si'ə. Low'ə'ti non ə oo'n dɔ ndu Burəbe ene: 32 “M'in Luwə læ kaw'gi, Luwə læ Abiraham, Luwə læ Isaki, Luwə læ Jakobi.” Moji ɓol dadi par par adi lo kadi un kum'ne ki taa goto. 33 Ə Burəbe el'ə ene: “Ɔr sa nja'i'ti tado lo ki ra'ti kam in lo ki ar njay. 34 M'oo kumtondoo læ de'gi læ'm me be'ti ki Ejipiti'ti. M'oo dɔ tumə ki sii tuməi um um, ə m'ur nanga m're kadi m'taa'de m'ilə'de taa. Ningə ki ngosine kin re adi m'uləi Ejipiti gogi†.”

35 «Oyi maji! In Moji ki ngannkon'a'gi ɔsi'ə ngərəngi, ə eli'ə eyina: “Nan indəi dɔ'je'ti to kibo lə'je eke njegangi ta dann'je'ti wa”, inbe kin ə, Luwə ulə to ngar num, taa nje taa'de ilə'de taa num, ki takul tɔgi læ malayka ki te si'ə bus me ngan'ti, kin num tɔ. 36 In ə te se'de ki takul nyara'gi ki de asi ra el num, ki takul nyakoji'gi num, me be'ti ki Ejipiti'ti. Taa dɔkagilo ki isi indəi babo kasi gangi num ta dɔkagilo'ti ki rai ɓal dɔsɔ dilələ'ti kin num tɔ‡. 37 Taa in darɔ Moji ki kare inbe kin bay ə, el ngann Isirayel'gi ene: “Luwə a te ki njekeltakita'ne'ti kare dann'se'ti inbe'gi, ki a to to m'in beŦ.” 38 Loki ngann Isirayel'gi kawinan dilələ'ti kaa, in Moji inbe kin ə taa ta ta malayka'ti dɔ mbal Sinay'ti, el kaw'je'gi. In ə taa ta kaji kin rɔ Luwə'ti, kadi adi'je*. 39 Nan kaw'je'gi mbeti kadi təli rɔ'de go ta'gi'ti li'ə. Ningə ki bo utə, ɔsi'ə ngərəngi. Me'de in dɔ təl kaw dɔnangi Ejipiti'ti gogi. 40 Dɔkagilo'ti ki Moji nanyi dɔ mbal Sinay'ti bay, rei rɔ Aron'ti eli'ə eyina: “In ra kagi yo'gi ki kadi ɔri non'je, tado ji gər nya ki ra Moji ki nje te se'je me be'ti ki Ejipiti'ti kin el.” 41 Be ə me ndɔ'gi'ti kin, rai ngonn yo madi ki to to ngonn baw mangi be, ə iləi kadikare adi'ə. Ningə rai rɔnel ngayn ɔsikurə nya ki inbe'gi rai ki ji'de kin†. 42 Nan Luwə təl gidi'ne adi'de, inyə'de kɔ adi sii ta ra yo'ti, ki kɔsikurə nya'gi ki dɔran'ti to nanyi'gi ki kadi'gi ki mee'gi to kagi yo'gi læ'de, toki ndangi me makitu'ti læ njekeltakita Luwə'ti: “In de'gi ki Isirayel, ɓal dɔsɔ ki rai dilələ'ti kin ke da'gi ki tɔli'de ki ndəgi kadikare'gi adi, in m'in ə adi m'in wa? 43 Jagi, ɔti kəy yo læ kagi yo læ'se Moloki yo, ki mee kagi yo læ'se Repan, yo'gi ki inbe'gi rai'de ki ji'se kadi ɔsi məkəsi'se non'de'ti. Tado in nya ra'se'gi kin ə, m'a m'adi njeban'gi læ'se a uwəi'se, awi sese sanyi to mbah'gi gidi Babilon'ti bay‡.”

44 «Me dilələ'ti, kaw'je'gi rai *kəyku kingə nan ki Luwə. Moji ra kəyku kakin toki Luwə un'n ndu'ne ad'a. In ra kigo kaji'ti ki ɔj'ɔ ad'a oo. 45 Ingəi kəyku kakin uni ginn koji'gi læ'de ki rangi, ki in kaw'je'gi ki rei go'de'ti. Kəyku kin in ji'de'ti, loki Jojuwe ɔrnon'de adi rei tai dɔnangi læ ginn de'gi ki dangi dangi ki Luwə tuwə'de non'de'ti. Kəyku

* 7:29 7.29 23-29; Tekitaga 2.11-15, 21-22, 18.3-4 † 7:34 7.34 30-34; Tekitaga 3.1-10 ‡ 7:36 7.36 35-36; Tekitaga 2.14, 7.3, 14.21 § 7:37 7.37 Ndukun ki nja joo 18.15-18 * 7:38 7.38 Tekitaga 19.1-20.17; Ndukun ki nja joo 5.1-33 † 7:41 7.41 39-41; Kɔr Isirayel'gi 14.3; Tekitaga 32.1-6 ‡ 7:43 7.43 42-43; Amosi 5.25-27

kakin, to biti dəkagilo'ti lə Dabidiš. ⁴⁶ Memaji lə Luwə ɔsi Dabidi adi dəji tarow kadi n'ra Kəy n'adi Luwə lə Jakobi*. ⁴⁷ Nan in Salomon yo ə ra kəy adi Luwə†.

⁴⁸ «Nan Luwə ki in nje kisi də nya'gi'ti pəti, a isi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el. Toki njekeltakita'a'ti ene: ⁴⁹ «Doran in kumbər ngar ləm, ningə dənangi in nyakində nja'm.» Burəbe el bay ene: «Kəy ki bann ə, a rai adi m'in wa? Lo ki ra a in lo kuwə rə ləm wa? ⁵⁰ Ke in m'in el ə, nan to bay ə, ra nya'gi kin pəti wa‡?»

⁵¹ «In de'gi ki nje tanrə'gi, tei me'se el num, boyi mbi'se num də ta'ti lə Luwə to de'gi ki nje gər Luwə el be. Toi to baw'se'gi inbe be. Nya kin ə ra adi, sii ta rə ki Ndil Luwə'ti, ki dəkagilo'gi pəti. ⁵² *Njekeltakita Luwə'ti ki ra ə baw'se'gi adi'ə kon el wa? Ingi ə tōli njekiləmbər kete, ki ɔjido re lə in ki kareba, ki in ki dana. Ningə ngə'sine, loki Kirisiti re, ingi uni də'a, ə tōli'ə tō. ⁵³ Oyo, ingəi ndukun lə Luwə ki takul malayka'gi, nan lo kadi tōli rə'se go'ti goto.»

Tiləi Etiyenn ki mbal tōli'ə

⁵⁴ Loki njegangi ta'gi kibo lə Juwipi'gi oyi də ta ki Etiyenn el ningə, wongı ra'de ngayn adi ngori ngangı'de mur mur də'a'ti. ⁵⁵ Nan Etiyenn ki rosi ki Ndil Luwə, un kum'ne ta ki doran'ti ningə oo piti lə Luwə num, taa oo Jeju ki ra taa dɔjikəl Luwə'ti num tō. ⁵⁶ El ene: «Oyi, m'oo doran til, ningə m'oo Ngonn De ra taa dɔjikəl Luwə'ti.» ⁵⁷ Loki oyi də ta kin ningə, uri kəl ki ndu'de ki bo ə uti mbi'de də ta'ti li'ə, ə buki nan də'a'ti.

⁵⁸ Ndori'ə ai si'ə taga gidi bebo'ti, tiləi'ə ki gaji mbal tōli'ə. De'gi kakin inyəi ku'gi lə'de rə ngonn ki basa'ti ki tə'a nan Sol. ⁵⁹ Dəkagilo'ti ki isi tiləi'ə ki gaji mbal, Etiyenn elta ki Luwə ene: «Burəbe Jeju, taa ndil'm ki rə'i'ti.» ⁶⁰ Go'ti ningə ɔsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki ndu'ne kibo ene: «Inyə go majel kin kə adi'de!» Go ta'gi'ti kin, ningə Etiyenn oy.

8

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi

¹ Sol in mbunə de'gi'ti ki ndigi kadi tōli Etiyenn. Me ndə'a'ti kin kindəkumndoo kibo ngayn te də Njekawnan'gi'ti ki Jerujalem. Adi njekunme'gi pəti sananyinan kigo lo'gi. Awi ki Jude'gi'ti ki Samari'gi'ti. Njekawkulə'gi inbe par ə nanyinan Jerujalem'ti. ² De'gi ki nje bəl Luwə duwi Etiyenn, nonyi'ə ki kuwəndoo ki ngayn. ³ Nan Sol, ɔr Njekawnan'gi njan. Aw ki takəy takəy uwə dingəm'gi ki dene'gi buki'de dangay'ti. ⁴ Nje ki sananyinan kakin awi ki lo lo iləi mbər Poyta ki maji.

Pilipi me be'ti ki Samari

⁵ In be ə, Pilipi ki aw me bebo'ti ki *Samari, ilə de'gi mbər Poyta ki maji lə Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. ⁶ Bulə de'gi ba pəti, loki oyi ta'gi ki Pilipi el ge ki nyakəji'gi ki ra adi oyi ki kum'de ningə, uri mbi'de ki də ta'ti li'ə. ⁷ Tado ndil'gi ki majel tei me njemonyi'gi'ti ngayn ki non ki boi ta'de'ti. Taa, de'gi ki rə'de oy ki nje mote'gi ngayn ingəi lapiya tō. ⁸ Rənel ki bo ngayn to me bebo'ti kin. ⁹ Kete taa kadi Pilipi re, dingəm

Š 7:45 7.45 44-45; Tekitaga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 * 7:46 7.46 2 Samiyel 7.1-16; 1Poyta'gi 17.1-14 † 7:47 7.47 1 Ngar'gi 6.1-38; 2Poyta'gi 3.1-17 ‡ 7:50 7.50 49-50; Ejay 66.1-2

madi ki t'ə nan Simon isi me bebo'ti kin non. In njera mboli, adi or ndil de'gi ki me be'ti ki Samari ngayn. Nga ra r'əne kadi n'in de madi ki əti bol ngayn. ¹⁰ Adi de'gi pəti: in d'ə ngann'gi'ti ki du, biti ki d'ə de'gi'ti ki t'əgi'ti, hangal'de in ki d'ə'a'ti. Eli eyina dingəm kam aw ki t'əgi lə Luwə ki in t'əgi ki əti bol ngayn. ¹¹ Hangal de'gi in ki d'ə'a'ti, tado in mayinu ə isi or ndil'de ki mboli ki ra l'əne. ¹² Nan loki de'gi uni me'de Pilipi ki ilə'de mbər Poyta ki maji ki ojid'ə Konbe lə Luwə num, ki Jeju Kirisiti num t'ə ningə, dingəm'gi ki dene'gi adi Pilipi ra'de batəm. ¹³ Simon inbe ki d'ə'ne kaa un me'ne t'ə. Loki Pilipi ra'a batəm ningə, inyə go Pilipi el. Loki oo nyak'əji'gi ki nya'gi ki əti bol ngayn kakin ningə, inbe təl re ət'ə bol ngayn bay.

Piyər ingi ki Jan me be'ti ki Samari

¹⁴ Loki njekawkulə'gi ki sii Jerujalem'ti oyi kadi de'gi ki Samari'ti taai ta lə Luwə ningə, uləi Piyər ingi ki Jan r'ə'de'ti. ¹⁵ Loki rei tei Samari'ti ningə, elita ki Luwə kadi njekunme'gi ingəi Ndil Luwə. ¹⁶ Tado Ndil re d'ə de madi'ti kare dann'de'ti el bay. In batəm par ə rai'de me t'ə Burəbe Jeju'ti. ¹⁷ In be ə, Piyər ingi ki Jan indəi ji'de d'ə'de'ti kadi ingəi Ndil Luwə. ¹⁸ Loki Simon oo kadi in ki gorow lə ji ki kində d'ə'ti lə njekawkulə'gi ə Ndil Luwə re'n d'ə nje kunme'gi'ti ningə, adi Piyər ingi ki Jan nar, ¹⁹ ə el'de ene: «M'in kaa adi'm'in t'əgi kin t'ə kadi to de ki m'a m'ində ji'm d'ə'a'ti ə, ingə Ndil Luwə t'ə.» ²⁰ Ə Piyər el'ə ene: «Kadi nar lə'i kin tuji nan'ti ki dar'ə'i. Tado ində me'i'ti kadi a ndogi kadikare lə Luwə ki nar. ²¹ Nya ki bar t'ə'i, eke nya ki s'əw d'ə'i goto me nya'ti ki ji ra'n kam, tado me'i in dana non Luwə'ti el. ²² Maji kadi t'ə'r ndu'i d'ə majel'ti lə'i, ə elta ki Burəbe adi re to bann ə, inyə go k'əjitarə'gi ki me'i'ti kin k'ə. ²³ Tado m'oo kadi me'i ati kangi, taa nya ki gorow'ə'ti el d'əloi d'əloi t'ə.» ²⁴ Nga a, Simon el Piyər ingi ki Jan ene: «Kadi inbe'gi elita ki Burəbe tado lə'm, kadi nya madi kare me nya'gi'ti ki elita'a kin te d'ə'm'ti el.» ²⁵ Loki Piyər ingi ki Jan manyinaji, ə ndoi ta lə Burəbe t'ə ningə, təl ki Jerujalem'ti gogi. Iləi mbər Poyta ki maji me ngann be'gi'ti ki Samari ngayn ki gorow gorow.

Ta lə Pilipi ingi ki kuji dingəm ki in de ki boi ki Etiyopi'ti

²⁶ Ndo kare malayka lə Burəbe el Pilipi ene: «Ində taa aw ki holo be, d'ə row'ti ki in Jerujalem aw ki Gaja'ti, ki in row ki diləlo'ti kin.» ²⁷ Pilipi ində taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki donangi Etiyopi, ki in ki boi, ki njengəm nya maji'gi lə ngar ki dene ki Etiyopi'ti, ki t'ə'a nan Kandasi. Dingəm kin aw Jerujalem'ti əsi d'ə'ne nanga non Luwə'ti ə isi təl ki be gogi. ²⁸ Isi me pusi'ti lə'ne, isi tudə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay. ²⁹ Lo kin'ti, Ndil Luwə el Pilipi ene: «T'ə aw ndəkba ki r'ə pusi'ti kin.» ³⁰ Pilipi anyi ngodi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi'ti kakin isi tudə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay. Pilipi d'əj'ə ene: «In gər me ta ki isi tudə kin maji inbe wa?» ³¹ Dingəm kakin el'ə ene: «Re nje k'ər me'ə kadi'm goto ə m'a m'gər me'ə bann wa?» Ningə d'əji Pilipi ad'a ala taa go'ə'ti, isi gəd'ə'ti me pusi'ti. ³² Ta ki isi tudə ə to kin: «T'əri'ə to bati ki de isi aw si'ə kadi t'əl'ə be; To ngonn bati ki ra ta'ne mbo non nje kujə bin'ne'ti be. In be ə, te'n ta'ne el.

³³ Uləi r'əsol d'ə'a'ti, gangi ta li'ə ki gorow ki dana el. Nan a or ginn koji li'ə wa?

Tadɔ indəi ngangɪ ndɔ kisikidɔtaa li'ə*.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta el Pilipi ene: «M'dəj'i kadi el'm adi m'oo, nan ə njekeltakita Luwə'ti isi elta li'ə be wa? Si elta ki dɔ rɔ'ne'ti inbe eke isi elta dɔ de madi'ti ki rangi wa?» ³⁵ Lo kin'ti nga a, Pilipi ingə row adi un ta ta'ne'ti, ningə ki row læ makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay kin, ilə'n mbər Poyta ki maji læ Jeju. ³⁶ Loki njiyoi isi awi ningə, tei ta mann'ti, ə kuji dingəm kakin el ene: «Mann ə ra'm, nga ri ə ɔgi kadi m'ra batəm wa?» ³⁷ [Pilipi el'ə ene: «Re un me'i adi Luwə toki rɔta'ti ə, nya ki ɔgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ene: «M'un me'm toki Jeju Kirisiti in Ngonn Luwə.»] ³⁸ Lo kin'ti, adi pusi ra lokati, ningə ingi ki Pilipi joo pəti, uri me mann'ti adi Pilipi ra'a batəm. ³⁹ Loki tei me mann'ti ki taga ningə, Ndil Burəbe un Pilipi aw si'ə adi kuji dingəm oo'ə el. Nan in ulə row lə'ne ki rɔnel aw. ⁴⁰ Pilipi aw te me be'ti ki Ajoti, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti pəti ki te'ti, biti te'n Sejarə'ti.

9

Sol un me'ne adi Burəbe Jeju

(KNK 22.6-16, 26.12-18)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, mərta ki dɔ kadi kon njendo'gi'ti læ Burəbe ki dɔ təl de'ti to dɔ Sol'ti fay. Be ə, aw rɔ kibo'ti læ njekujənyamosi kadikare'gi, ² dəj'ə makitu kadi n'aw'n kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ki me be'ti ki Damasi, kadi re n'ingə dingəm'gi ki dene'gi ki nje ndolo go nyando ki sigi kin ə n'uwə'de n're se'de Jerujalem'ti.

³ Loki Pol in dɔ row'ti, ində dɔ be ki Damasi ndəkba ningə, kunji madi te bus, in ki dɔran'ti, unji gugi dɔ'a. ⁴ Te osi nanga ningə, oo dɔ ndu ta madi el'ə ene: «Sol, Sol, tadɔ ri ə isi adi'm kon be wa?» ⁵ Sol dəj'ə ene: «In nan Burəbe?» Ningə, Burəbe el'ə ene: «In m'in Jeju ki isi adi'm kon.» ⁶ Ində taa aw me bebo'ti ə, a eli'nu nya ki kadi a ra. ⁷ Nje ki isi ai ki Pol teli rai lokati. Bol təl'de adi lo kadi elita goto. Oyi dɔ ndu ta, nan oyi de madi el. ⁸ Sol ində taa, te kum'ne maji, nan oo lo el, adi mad'a'gi uwəi ji'ə, ndɔri'ə to ndɔr, ə awi si'ə Damasi. ⁹ Si low'ə'ti non ndɔ mutə ki kanji kadi oo lo. Sɔ nya el num, anyi mann el num tɔ. ¹⁰ Ningə njendo læ Jeju kare isi Damasi'ti non, tɔ'a nan Ananiyasi. Burəbe bar'a me nya koo me ndil'ti ene: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ene: «M'in ne Burəbe.» ¹¹ Burəbe təl un taa el'ə ene: «Aw un row ki bari'ə row ki kol'ti, ə dəji me kəy'ti læ Judasi, de ki tɔ'a nan Sol ki Tarsi'ti, isi non isi elta ki Luwə. ¹² Oo de madi ki tɔ'a nan Ananiyasi me nya koo me ndil'ti, ur kəy go'ə'ti ningə, ində ji'ne dɔ'a'ti kad'a oo lo gogi.» ¹³ Ə Ananiyasi el ene: «Burəbe, m'oo ta læ de kin ta de'gi'ti ngayn, ɔjido kon'gi pəti ki adi de'gi læ'i ki me be'ti ki Jerujalem. ¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tɔgi ki ingə rɔ kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, kadi uwə de'gi ki isi eli sə'i ta, dɔɔ'de.» ¹⁵ Nan Burəbe el'ə ene: «Aw, tadɔ dingəm kin in nyara kulə ki m'mbət'ə kadi elta lə'm non ginn de'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki non ngar'gi'ti, ki non Isirayel'gi'ti. ¹⁶ M'inbe m'a m'ɔjɔ kon'gi pəti ki a te dɔ'a'ti tadɔ lə'm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində ji'ne dɔ'a'ti, ningə el'ə ene: «Ngonnkon'm Sol, in Burəbe ə ulə'm, in Jeju ka ki te ingəi dɔ row'ti ki isi re'n kakin ə ulə'm kadi m'ad'i oo lo. Ningə kadi Ndil Luwə rosi tɔ.» ¹⁸ Tanan'ti non, nya'gi ki toi to ngɔy kanji'gi be tei kum Sol'ti tosi, adi təl oo lo

* 8:33 8.33 32-33; Ejay 53.7-8

gogi, ningə ində taa adi rai'ə batəm. ¹⁹ Go'ti, sɔ nya ə, təl ingə tɔgi'ne gogi. Sol təl isi ki njendo'gi lə Jeju ki me be'ti ki Damasi ndo'gi jɔ bay.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi'ti

²⁰ Tanan'ti non, Sol aw iləmbər me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi ene: «Jeju in Ngonn lə Luwə.» ²¹ De'gi pəti ki oyi dɔ ta kin ta Sol'ti, ndo'ji'de ngayn adi eli eyina: «In kam el ə in nje kadi kon de'gi ki Jerujalem'ti ki nje bari tɔ kin wa? Re ra un girə kadi uwə'de, dɔɔ'de aw se'de rɔ kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi el biti wa?» ²² Nan Sol uwə rɔ'ne ngan adi kum'ə in kete me kunme'ti li'ə. Juwipi'gi ki Damasi'ti gəri lo ta ki kadi eli'ə el, loki tɔji'de kadi Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə.

²³ Nga ndo'gi go'ti ngayn el ə, Juwipi'gi o'jinan ta kadi n'toli'ə ²⁴ Nan ta kɔji lə'de te mbi Sol'ti. Ngəmi tarow kada ge kondɔ ge kadi n'toli'ə. ²⁵ Be ə, me kondɔ'ti madi, njendo'gi lə Sol, uni'ə me kara'ti, tuyi'ə adi osi gidi ndogi bər'ti.

Sol me be'ti ki Jerujalem

²⁶ Go'ti, Sol aw te me be'ti ki Jerujalem ə, sangi kadi n'ində rɔ'ne nan'ti ki njendo'gi, nan pəti bɔli'ə, tado de ki un me'ne ad'a kadi in njendo ki rɔta'ti goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un'ə me ji'ne'ti, aw si'ə rɔ njekawkulə'gi'ti, ɔr'de go kingə ki Jeju ingə Sol dɔ row'ti, ki k'oo ki oo Jeju el'ə ta, ki ta ki el ki taga wangi Damasi'ti me tɔ Jeju'ti. ²⁸ Dɔkagilo'ə'ti gangi low'ə'ti non, Sol aw se'de ge, təl se'de ge nan'ti me be'ti ki Jerujalem. Elta ki kunme me tɔ Burəbe'ti. ²⁹ Elta ki Juwipi'gi ki nje kelta Gireki, man'jinan se'de ta'ti. Nan sangi row kadi n'toli'ə. ³⁰ Loki ngannkon'gi oyi ta'a ningə, ɔri'ə awi si'ə Sejarə'ti. Ningə adi'ə aw me be'ti ki Tarsi.

³¹ Njekawnan'gi pəti ki dɔnangi Jude'ti, ki dɔnangi Galile'ti, ki dɔnangi Samari'ti, sii ki lapiya. Ingəi tɔgi, njiyəi me bɔl Burəbe'ti, taa kər'de in ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti ki takul tɔgi lə Ndil Luwə tɔ.

Piyər aji Ene

³² Toki Piyər a njiyə'n ki lo'gi pəti oo'n de'gi lə Luwə, ndɔ kare aw te rɔ nje'gi'ti ki me be'ti ki Lida. ³³ Lo kin'ti, ingə dingəm kare ki tɔ'a nan Ene, ki to dɔ tirə monyi'ti ra bəl jijoo. Tado rɔ'a oy. ³⁴ Piyər el'ə ene: «Ene, Jeju Kirisiti adi lapiya, ində taa, kaw nya toi.» Ningə Ene ində taa tanan'ti non. ³⁵ De'gi pəti ki me be'ti ki Lida ki Saron oyi'ə, ə uni me'de adi Burəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy'ti

³⁶ Dene madi in dann njendo'gi'ti ki me bebo'ti ki Jope non, tɔ'a nan Tabita. Tɔ kin ki ta Gireki nan Dorkasi. In dene ki nje ra kulə'gi ki maji maji ngayn, taa in njera ki njendoo'gi ki nya ki me ji'ne'ti tɔ. ³⁷ Monyi ra'a dɔkagilo'ə'ti kin adi oy. Loki ndogi'ə mann ningə, ai iləi'ə me kəy'ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida in ndəkba ki Jope. Be ə, loki njendo'gi oyi kadi Piyər in me be'ti ki Lida non ningə, uləi dingəm'gi joo rɔ'a'ti kadi re kalangi ingə'de. ³⁹ Piyər ində taa aw se'de. Loki re te rɔ'de'ti ningə, ɔri'ə awi si'ə me kəy'ti ki taa. Njengawko'gi pəti iləi nan gugi dɔ'a ki non, ningə tɔji ku'gi ki dangi dangi ki kɔji tanan'ti ki Dorkasi oji dɔkagilo'ti ki si'n se'de ki dɔ'ne taa bay. ⁴⁰ Piyər adi de'gi pəti tei taga, ə ɔsi məkəsi'ne nanga elta ki Luwə, ningə yəti rɔ'ne ki rɔ ninn'ti el ene: «Tabita ində taa.» Loki te kum'ne oo Piyər ningə, ndu rɔ'ne, ində isi taa. ⁴¹ Piyər ulə ji'ne un'ə'n'ə ki taa, ə, bər de'gi lə Luwə ki

njengawkoy'gi, oji'de Tabita ki do'a taa. ⁴² Poy nya kin sanan ki donangi ki Jope ba pəti, adi de'gi ngayn uni me'de adi Burəbe. ⁴³ Piyər ra ndo asi tati me be'ti ki Jope, me kəy'ti læ nje kər gidi ngirə ki to'a nan Simon.

10

Korney ki in de ki Rəm'ti oo nya me ndil

¹ Dingəm madi isi me be'ti ki Sejure non, to'a nan Korney. In ki boi do kuti njerog'i'ti ki bu kare, ki bari'ə «kuti ki Itali'ti.» ² In de ki njera nya kigo ndu Luwə'ti, taa, nan'ti ki de'gi pəti ki me kəy'ti li'ə, in nje kosi məkəsi'de nanga non Luwə'ti to. Nga ra maji ki njendoo'gi ngayn, taa elta ki Luwə taa taa to. ³ Ndo kare, ki kadi ki mutə ki losol'ə, oo malayka læ Luwə me nya koo me ndil'ti ur me kəy'ti li'ə, ningə bar'a ene: «Korney.» ⁴ Korney ur ki kum'ne do'a'ti ki bol, ningə el'ə ene: «In ri ə Burəbe?» Nga a malayka el'ə ene: «Kelta ki Luwə lə'i ki maji ki isi ra ki njendoo'gi kin te ro Luwə'ti, ə Luwə ra maji oji'n do'i. ⁵ Ningə ki ngəsi sine kin, ulə dingəm'gi me be'ti ki Jope adi bari Simon ki bari'ə nan Piyər ad'a re. ⁶ Isi me kəy'ti læ Simon ki nje kər gidi ngirə ki kəy li'ə in kadi bati. ⁷ Loki malayka ki el'ə ta kin oti ningə, Korney ulə ngann nje kulə'gi læ'ne joo ki nje ro læ'ne kare ki nje bol Luwə mbunə nje ki in nan'ti si'ə ki dokagilo'gi pəti adi'de rei. ⁸ Rei adi or'de go nya'gi pəti ki ra nya adi'de oyi ningə, ulə'de adi ai Jope'ti.»

Piyər oo nya me ndil'ti me be'ti ki Jope

⁹ Lo ti go'ti, loki in do row'ti isi awi, indəi do bebo ndəkba ningə, Piyər ala do kəy'ti ki taa ki kadi ki dann be'ti tado kelta ki Luwə. ¹⁰ Bo ra'a adi ge kuso nya. Ningə loki isi rai nyakuso kadi so ə, oo nya me ndil'ti. ¹¹ Oo dōran ra tagira, ningə oo nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki so be ə in ki taa isi re ki nanga. ¹² Me nya'ti kin non, da'gi ki dangi dangi in səm'ti: da'gi ki nja'de in so ge ki nje kagi nanga ge ki yəl'gi. ¹³ Ningə, ndu ta madi te el'ə ene: «Piyər, ində taa tol so.» ¹⁴ Nan Piyər ene: «Jagi Burəbe, m'in m'njo nya ki majel od'ə, eke nya ki to njen nja kare el'ə.» ¹⁵ Ndu ta təl re el Piyər kel ki nja joo bay ene: «Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti, kadi in oo'ə to in nya ki to njen el.» ¹⁶ Nya kin ra nya be nja mutə, ningə tanan'ti non təli ndōri'ə ki dōran'ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me nya ki oo me ndil'ti kin el, adi isi dəji ro'ne ta do'ti, ningə nyi dingəm'gi ki Korney ulə'de ki ra sangi kəy læ Simon rei rai ta kəy'ti. ¹⁸ Ningə dəji ta ki ndu'de ki boi eyina: «In me kəy kin ə Simon ki bari'ə nan Piyər isi səm'ti wa?» ¹⁹ Piyər isi mərta do nya'ti ki oo me ndil'ti kin ba bay ningə, Ndil Luwə el'ə ene: «Oo dingəm'gi mutə ra sangi'nu. ²⁰ Ində taa, ur nanga, ə aw se'de ki kanji kadi me'i tosi, tado in m'in ə m'ulə'de.» ²¹ Piyər re ro dingəm'gi'ti kakin el'de ene: «In m'in ə m'in de ki isi sangi'ə, eke in ri ə isi sangi m'in to wa?» ²² Eli'ə eyina: «In Korney ki in ki boi do kuti njerog'i'ti ki bu, ki in de ki dana, taa in nje bol Luwə to kin ə ulə'je. In de ki Juwipi'gi pəti elita li'ə maji. Malayka ki ar njay re te ki do ta ro'a'ti el'ə kadi ulə go'i'ti kadi re me kəy'ti li'ə kadi oo do ta ki ta'i'ti.» ²³ Piyər aw se'de ra'de mbah, adi'de lo toi'ti. Loki lo ti go'ti ningə, ində taa aw se'de. Ngannkon'gi madi ki me be'ti ki Jope dani'ə. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə tei Sejure'ti. Korney bar noji'ne'gi ki madi'ne'gi isi nginən'de

* 10:14 10.14 Lebitiki 11.1-47; Ejəkel 4.14

kete. ²⁵ Loki Piyər ur me kəy'ti ningə, Korney ində taa tilə kum'ə, ə osi nanga nja'a'ti, ulə də'ne nanga. ²⁶ Nan Piyər el'ə ene: «Ində taa, tado m'in ka m'in de tə.» Ningə əsi kəy'ə un'n'ə ki taa. ²⁷ Wali nan taa uri ki kəy ningə, Piyər oo bulə de'gi ngayn kawinan sii. ²⁸ Lo kin'ti Piyər el'de ene: «Ingi, in gəri maji toki ndukun lə'je əgi kadi de ki in Juwipi ində rə'ne nan'ti ki de ki in Juwipi el, eke kadi ur me kəy'ti li'ə. Nan Luwə el'm kadi m'oo de madi to nya ki majel, eke nya ki to njen el. ²⁹ Tado kin ə, m'mbət'i'n bar lə'se el, m're ki kanji kelta madi ki rangi. Ningə toki bari'm'in, m'dəji'se m'oo ke in ri ə uləi go'm'ti wa?» ³⁰ Korney ene: «Asi ndə sə bone, ki də kadi ki toki mad'a inbe kin be, adi in kadi ki mutə ki losəl'ə, ə m'nji m'elta ki Luwə me kəy'ti lə'm, ningə dingəm madi ki ulə ku ki nda bal bal te ra non'm'ti, el'm ene: ³¹ «Korney, Luwə oo də ta ki isi el si'ə, taa əjido maji'ti ki isi ra ki njendoo'gi kin tə. ³² Ə kadi ulə de madi Jope'ti, bar Simon ki bari'ə nan Piyər adi re. Si me kəy'ti lə Simon ki nje ra kulə ngirə, ki isi kadi ba'ti ndəkba.» ³³ Be ə, tanan'ti non par, m'ulə de rə'i'ti, ə nyi ra maji adi in re tə kin. Ningə ki ngəsine kin, j'in pəti j'isi non Luwə'ti ne kadi j'oo də ta'gi pəti ki Burəbe ində ta'i'ti kadi el'je.»

Piyər elta lə Luwə me kəy'ti lə Korney

³⁴ Lo kin'ti, Piyər un ta ta'ne'ti el ene: «To ki rəta'ti, m'gər kadi kər kum'de dana goto rə Luwə'ti. ³⁵ De ki ra ra, dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki in nje bol ndil'ə, ki njera nya ki dana ə, uwə ki rə'ne'ti. ³⁶ Ulə ki ta lə'ne ki rə ngann Isirayel'gi'ti, ilə'n'de mbər Poyta ki maji ki əjido lapiya ki takul Jeju Kirisiti ki in Burəbe lə de'gi pəti. ³⁷ Toki in gəri, in nya ki ulə ngirə'ne Galile'ti, go batəm'ti ki Jan iləmbər'ə ə ra nya dənangi Jude'ti ba pəti. ³⁸ In gəri kadi Luwə adi Jeju ki Najaret'i'ti Ndil Luwə ki təgi kin maji. Jeju aw ki lo lo, ra maji ki de'gi, taa aji de'gi pəti ki sii ginn təgi'ti lə Su tə. Tado Luwə in si'ə nan'ti. ³⁹ J'in nje mannaji də nya'gi'ti pəti ki ra dənangi'ti lə Juwipi'gi ki Jerujalem'ti. Bəri'ə də kagidəsi'ti, toli'ə. ⁴⁰ Nan Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndə ki nja mutə lə ndə koy'o. Ad'a tarow adi təji rə'ne taga, ⁴¹ ki rə de'gi pəti el, nan ki rə nje mannaji'gi'ti ki Luwə mbət'i'de kete. Adi in j'in ki j'usoi si'ə ge, j'anyi si'ə ge go te'ə dann njekoy'gi'ti†. ⁴² Jeju un ndu'ne adi'je kadi j'ilə mbər ki rə ginn de'gi'ti, ə kadi j'i təji toki in n'in anyi Luwə ində'ne to njegangi ta də nje kisikido'de ta'a'ti ki njekoy'gi. ⁴³ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti manyinaji də'a'ti eli eyina: «De ki ra ki un me'ne ad'a ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kə me tə'a'ti‡.» ⁴⁴ Loki Piyər isi el ta'gi kin ba bay ningə, Ndil Luwə ur ki də de'gi'ti ki isi oyi də ta li'ə. ⁴⁵ Nya kin əti bol nje kunme'de kadi Luwə ki in Juwipi'gi ki dani Piyər, loki oyi kadi Luwə buki Ndil'ne də ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tə. ⁴⁶ Tado oyi ndu'de isi elita ki ta bə'gi ki dangi dangi uləi təji də Luwə'ti. ⁴⁷ Ningə Piyər el ene: «Toki ingəi Ndil Luwə to j'in be tə kin, nya ki əgi'de də ra batəm goto.» ⁴⁸ Be ə Piyər un ndu'ne adi rai'de batəm me to Jeju Kirisiti'ti, ə go'ti, dəji Piyər kadi isi se'de nan'ti ndə'gi nden bay taa kadi to təl.

11

Jerujalem'ti, Piyər əji nya'gi ki rai nya

† 10:41 10.41 Luk 24.30, 42 ‡ 10:43 10.43 Ejay 53.5-6; Jeremi 31.34

¹ Njekawkulə'gi ki ngannkon'gi ki sii Jude'ti oyi kadi de'gi ki in Juwipi'gi el ka oyi ta læ Luwə tɔ. ² Loki Piyər aw Jerujalem'ti, njekunme'de kadi Luwə, ki in nje kujə məti'de'gi gaki'ə ngayn, ³ eyina: «Aw rɔ de'gi'ti ki ujəi məti'de el, aw sɔ se'de nya!» ⁴ Lo kin'ti, Piyər ilə rɔ'ne ɔr'de go nya'gi ki rai nya ki go'ə go'ə adi'de oyi.

⁵ Piyər el ene: «M'in me bebo'ti ki Jope, ningə loki m'nji m'elta ki Luwə, m'oo nya me ndil'ti. In nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sɔ be ə in dɔran'ti, risi biti re non'm'ti. ⁶ M'ur kum ki dɔ ta ku'ti kakin m'nji m'gon, ningə m'oo da'gi ki nja'de in sɔ, ki nje kagi nanga, ki da'gi ki mu'ti ki yəl'gi ki nje nal kadi dɔran'ti. ⁷ Ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: «Piyər, ində taa, təl ə sɔ.» ⁸ Ə m'el m'ene: «Jagi Burəbe, nya ki to njen ɔdi ta'm nja kare el.» ⁹ Nja joo, ndu ta təl te dɔran'ti bay ene: «Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti ə, kadi oo'ə to nya ki to njen el.» ¹⁰ Nya kin ra nya be asi nja mutə, ningə təli tuyi'ə dɔran'ti. ¹¹ Ningə tanan'ti non, dingəm'gi mutə ki uləi'de me be'ti ki Sejare'ti, ki rɔ'm'ti rei rai takəy'ti ki m'nji'ti. ¹² Ndil Luwə el'm kadi m'aw se'de um m'mbəti el. In be ə ngannkon'm'gi ki mehen kam dani'm'in, ə j'uri'n me kəy'ti læ Korney. ¹³ Korney ɔji'je gorow ki n'oo'n malayka ki te ki rɔ'ne'ti, me kəy'ti lə'ne, el ene: «Ulə de madi me be'ti ki Jope kadi el Simon ki bari'ə Piyər kadi re. ¹⁴ A eli nya'gi ki a rai sə'i kadi ingə'n kaji nan'ti ki nje ki me kəy'ti lə'i.» ¹⁵ Loki m'a m'elta ba bay ningə, Ndil Luwə risi re dɔ'de'ti toki ndəki re'n dɔ'je'ti lo kulə ngirə'ti kakin be. ¹⁶ Nga ra adi me'm olo dɔ ta'ti læ Burəbe ki ene: «Jan ra batəm me mann'ti, nan ingi, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti*.» ¹⁷ Eke, toki Luwə adi'n'de kadikare ki kare inbe toki adi'n'je, j'in ki j'uni me'je j'adi Burəbe Jeju Kirisiti kin, kadi m'in m'tanrɔ Luwə wa?» ¹⁸ Loki oyi dɔ ta kin ningə, hangal'de osi nanga adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti eyina: «Ginn de'gi ki dɔnangi'ti kaa Luwə adi'de kaji ki gorow k'inyə go majel kɔ.»

Kində ginn Njekawnan'gi me be'ti ki Antiyosi

¹⁹ Kindəkumndoo ki te dɔ Etiyenn'ti ra adi njendo'gi sananyinan'†, ai biti tei me be'ti ki Penesi, ki Sipir, ki Antiyosi. Loki ai, elita læ Luwə Juwipi'gi par um de ki rangi el. ²⁰ De'gi madi'gi dann'de'ti non, ki in njekunme'gi ki in ginn koji'ti ki Sipir, ki Sirenn ki awi Antiyosi'ti, eli Poyta ki maji læ Burəbe Jeju ginn de'gi ki in Juwipi'gi el ki bari'de Gireki'gi tɔ. ²¹ Tɔgi Burəbe in se'de nan'ti adi de'gi ngayn təli ki rɔ Burəbe'ti uni me'de adi'ə. ²² Poy nya'gi ki ra nya kin te rɔ Njekawnan'gi'ti ki sii Jerujalem, adi uləi Barnabasi adi'ə aw Antiyosi'ti. ²³ Loki aw te rɔ'de'ti, ə oo memaji læ Luwə ki ra kulə ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn adi ulə dingəm me'de'ti pəti kadi rai dɔ nja'de me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. ²⁴ Barnabasi in de ki dana, Ndil Luwə ros'o, taa aw ki kunme tɔ, adi bulə de'gi ngayn rei ki rɔ Burəbe'ti. ²⁵ Barnabasi aw me be'ti ki Tarsi kadi n'sangi Sol. ²⁶ Loki ingə ningə, aw si'ə Antiyosi'ti, rai bal kare səm'ti. Kawinan ki Njekawnan'gi, ndoi ta læ Luwə bulə de'gi ngayn. In me be'ti ki Antiyosi'ti ə nyi de'gi uləi ngirə bar njendo'gi de'gi læ Kirisiti'ti. ²⁷ Dɔkagilə'ə'ti non, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti in Jerujalem'ti ai biti ki Antiyosi'ti. ²⁸ In ki kare dann'de'ti, tɔ'a nan Agabusi'‡, ində taa ningə elta ki takul Ndil Luwə toki bo ki bo ngayn

* 11:16 11.16 1.5 † 11:19 11.19 8.1-4 ‡ 11:28 11.28 21.10

a on dɔnangi'ti ki ta'a ba. Ningə nya kakin ra nya dɔkagilo'ti læ nje konbe kibo ki bari'ə nan Kilodi tɔ. ²⁹ *Njendo'gi uni ndu'de kadi n'uləi ki nya ki ji'de'ti, nan nan kigo tɔg'ɔ'ti kadi n'osi ginn ngannkon'de'gi ki sii Jude'ti. ³⁰ Adi nya maji'gi læ'de kakin Barnabasi in ki Sol adi awi adi ngatɔgi'gi.

12

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe kin ə ngar Erodi ulə ngirə kadi kon Njekawnan'gi ki nan'gi. ² Tɔl Jaki ki ngonnkon Jan ki kiyərɔ. ³ Nan Loki oo kadi nəl Juwipi'gi ngayn, ningə təl adi uwəi Piyər bay. In dɔkagilo ra nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el*. ⁴ Loki uwə ilə dangay'ti ningə, adi nje rɔ'gi sɔ sɔ nja sɔ ngəmi'ə. Nga ra be kadi to n'te si'ə taga non bulə de'gi'ti go pəti Paki'ti. ⁵ Piyər tɔ dangay'ti, nan Njekawnan'gi inyəi ta kelta ki Luwə el tado li'ə.

⁶ Me kondɔ'a'ti ki kadi re lo ti ə, Erodi te si'ə non bulə de'gi'ti kakin ningə, Piyər tɔ bi mbunə njero'gi, dɔi'ə ki kulə gindi joo. Ningə njengəm lo'gi, rai ta kəy'ti, ra ngəmi takəy dangay tɔ. ⁷ Lo kin'ti, malayka lə Burəbe kare te pati, adi kunjə taa lo me kəy dangay'ti, lo ki Piyər to'ti. Malayka ində Piyər kad'a'ti ndəl'n'ə ene: «Ində taa kalangi!» Ningə kulə gindi'gi ki ji'ə'ti tei tosi. ⁸ Malayka el'ə ene: «Dɔɔ ndar ki bəd'i'ti, ə tulə sa nja'i'ti.» Ningə Piyər ra toki el'n'ə. Malayka el'ə bay ene: «Ulə ku lə'i rɔ'i'ti ə un go'm.» ⁹ Piyər te go'ə'ti, nan gər toki in malayka ə re te si'ə toki rɔta'ti, el. Oo toki in nya ki oo me ndil'ti. ¹⁰ Loki indəi njengəm lo ki dɔkete, ki ki nja joo dəri ningə, rei tei ta tarow gindi'ti ki aw ki bebo'ti, tarow inbe te dɔrɔ'ne par non'de'ti, adi tei taga awi dɔ row'ti. Loki tei dɔ row'ti ningə, tanan'ti non, malayka inyə ə aw. ¹¹ Loki hangal'a re rɔ'a'ti ningə el ene: «M'oo toki rɔta'ti kadi in Burəbe ə ulə malayka lə'ne adi re te sə'm ji Erodi'ti, ki ta nya'gi'ti ki majel pəti ki bulə Juwipi'gi oji kadi rai sə'm.» ¹² Loki oji ta be ningə, ilə dɔ'ne aw be lə Mari ki kon Jan ki bari'ə nan Marki. De'gi ngayn kawinan me kəy'ti non isi elita ki Luwə. ¹³ Loki ində takəy ningə, ngonn njekulə ki dene ki tɔ'a nan Rodi ɔti re kadi n'oo. ¹⁴ Gər ndu Piyər adi tarow kaa te el bai par ə, rɔ'a nəl'ə ngayn adi təl ki ngodi aw el'de ene Piyər ra takəy'ti non. ¹⁵ Eli'ə eyina: «In nje woy.» Nan ra dɔ ndu'ne'ti toki in ta ki rɔta'ti. Nga a təli eli eyina: «In malayka li'ə.» ¹⁶ Low'ə'ti kin, Piyər ra ta kində takəy'ti par par. Ə loki rei tei takəy ningə, in Piyər inbe, adi gəri lo ta ki kadi eli el. ¹⁷ El'de ta ki ji'ne kadi elita el, ningə ɔr'de go te ki Burəbe te sə'ne dangay'ti adi gəri. Go'ti, el'de ene: «Awi eli Jaki ki ndəgi ngannkon'je'gi adi oyi.» Ningə te aw lo ki rangi'ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, dɔ njero'gi isi dana el. Dəji nan ke ri dana ə Piyər təl wa? ¹⁹ Ngar Erodi sang'a ngayn nan ingə el. Go'ti, dəji ta njero'gi, ə un ndu'ne kadi tɔli'de kɔ. Piyər inyə dɔnangi Jude ə in aw Sejarə'ti, aw isi səm'ti nu.

Koy læ ngar Erodi

²⁰ Erodi aw ki ta ki de'gi ki Tir'ti, ki Sidon. Ə de'gi ki Tir ki Sidon indəi ndu'de nan'ti rei ingəi'ə. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje k'oo go

* 12:3 12.3 Tekitaga 12.1-27

ta læ ngar Erodī taai ningə, dəji kadi lapiya to dann'de'ti. Kadi lapiya to tado nya maji'gi ki donangi'ti læ'de ngirə in me be'ti læ ngar Erodī. ²¹ Loki te me ndo'ti ki oji ningə, Erodī ulə ku konbe læ'ne ro'ne'ti, isi do kumbər ngar'ti læ'ne, el bulə de'gi ta kongi kongi. ²² Bulə de'gi uləi toji do'a'ti eyina: «In ndu luwə madi um in ndu de el.» ²³ Low'ə'ti non malayka læ Burəbe ində o'jo tado adi kosikurə Luwə el. Go'ti kode'gi indəi'ə nyəngi nyəngi adi oy. ²⁴ Nan ta læ Luwə taa lo aw ki kete kete, adi kər njendo'gi re ki do mad'a'ti. ²⁵ Loki Barnabasi in ki Sol toli konn kulə læ'de ki awi kadi rai ningə, inyəi bebo ki Jerujalem ə awi. Uni Jan ki bari'ə Marki nan'ti se'de ə təli awi me be'ti ki Antiyosi gogi.

13

Njekawnan'gi indəi Barnabasi in ki Sol ta dangi tado kulə læ Burəbe

¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki njendo de'gi nya læ Luwə sii dann Njekawnan'gi'ti ki Antiyosi'ti non. Adi in: Barnabasi ki Simeyon ki bari'ə Nijer, ki Lisiyusi ki be li'ə in Sirenn'ti, ki Manaye ki oti'de nan'ti ki Erodī ki isi do donangi'ti ki Galile*, ki Sol to. ² Ndo kare be o'osi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ə elita si'ə ki kogi ro nyakuso to. Ningə Ndil Luwə el'de ene: «Kadi ori Barnabasi ingi ki Sol indəi'de ta dangi tado kulə ki m'bari'de kadi rai.» ³ Nga a, loki o'gi ro'de nyakuso ə elita ki Luwə ningə, indəi ji'de do'de'ti ə inyəi'de adi awi, ⁴ toki Ndil Luwə el'n'de. In be ə, Barnabasi in ki Sol awi me be'ti ki Seləsi. Ningə rai non gangi awi Sipir'ti. ⁵ Loki tei Salaminn'ti, elita læ Luwə me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi. Jan in kadi'de'ti to njera se'de to. ⁶ Loki indəi do dor'gi ki be'ti ki Sipir'ti gangi ningə, ai tei me be'ti ki Paposi. Low'ə'ti non, ingəi Juwipi kare be ki to'a nan Bar-Jeju ki in njera mboli, ki bar ro'ne njekeltakita Luwə'ti. ⁷ Isi nan'ti ki de ki boi ki to'a nan Serjiyusi Polusi ki in nje nyagər. Serjiyusi Polusi ə Barnabasi in ki Sol o'ji'de adi gəri toki n'aw ki bo k'oo ta læ Luwə ta'de'ti. ⁸ Nan Elimasi ki kər ginn to'a nan nje mboli tan'de ro. Ge kadi de ki boi kin un me'ne adi Kirisiti el. ⁹ Be ə, Sol ki bari'ə Pol, Ndil Luwə ros'o adi ur kum'ne ki do'a'ti, ¹⁰ el'ə ene: «In ngonn læ Su, to de ki nje bal de'gi, in rosi ki mendul. In nje kosi ta nya ra'gi ki dana pəti. A inyə taa mbir row'gi ki dana læ Burəbe el wa?» ¹¹ Ki ngosine kin, Burəbe a indəi o'ji, kum'i a oo lo el, ningə a oo kum kadi el biti dokagilo madi. Ningə tanan'ti non par ə kum'ə ndul kururu adi oo lo el, ra mam lo. Sangi de ki kadi or'jo tarow. ¹² Loki de ki boi oo nya ki ra nya kin ningə, un me'ne ad'a, tado nyando ki do Burəbe'ti ki adi'ə, əti bol ngayn.

Pol elta Lə Luwə me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi

¹³ Pol in ki madi'ne'gi ali me to'ti me be'ti ki Paposi, awi me be'ti ki Perji ki Pampili'ti, ningə Jan Marki† inyə'de ə təl aw Jerujalem'ti gogi. ¹⁴ Loki oti me be'ti ki Perji ningə, awi tei me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi'ti, ai me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki ndo kərkon, sii nanga. ¹⁵ Loki nje tudə makitu'gi, tudəi makitu ndukun ki makitu læ njekeltakita Luwə'ti ningə, ki boi ki do njengəm kəykawnan'ti læ Juwipi'gi uləi eli'de eyina: «Ngannkon'je'gi, kin ə awi ki ta kadi eli uləi dingəm me de'gi, ə kadi eli.» ¹⁶ Ə Pol ində taa, yəki ji'ne ta'de'ti kadi sii keke, ningə el'de ene:

* 13:1 13.1 Erodī Antipasi; Luk 3.1 † 13:13 13.13 Jan Marki; 12.12,25, 13.5

«In Isirayel'gi ki de'gi ki nje bol Luwə, kadi oyi do ta lə'm. ¹⁷ Luwə lə'je, j'in bulə Isirayel'gi, mbəti baw'je'gi, ningə ra se'de adi oji nan ki kete kete, loki sii me be'ti ki Ejipiti. Or'de te se'de ki taga ki takul təg'ə ki ngayn. ¹⁸ Asi bal došo ki adi'de nya soi dilələ'ti†. ¹⁹ Loki təko ginn de'gi siri ki donangi'ti ki Kana non'de'ti ningə, təl ki donangi kakin adi'de to nya nduwə§. ²⁰ Nya'gi pəti ki rai nya kin, a ra bal asi bu so ki do'mi. Go'ti ningə, adi'de njegangi ta'gi biti te'n do njekeltakita Luwə'ti Samiyel. ²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi'de Sol ki ngonn lə Kisi, ki in ginn kaw'ti lə Benjamin, adi onbe do'de'ti bal došo. ²² Loki or'ə ko ningə, ində Dabidi ngar'ti tor'o'ti. Dabidi ki Luwə mannaji li'ə ene: “M'ingə Dabidi ki in ngonn lə Jese, ki in de kigo me ndigi'ti lə'm. A təl kon nya'gi pəti ki me'm ndigi*.” ²³ In ginn kaw'ti li'ə ə, Luwə adi Jeju ki Njekaji Isirayel te'ti, kigo ndukun'ti li'ə. ²⁴ Kete non re Jeju'ti, Jan iləmbər kadi de'gi tōri ndu'de, ningə kadi rai batəm. Iləmbər kin ki rə bulə Isirayel'gi'ti ba pəti. ²⁵ Loki Jan aw kadi təlta kulə lə'ne ningə, el ene: “M'in de ki isi mərta do'a'ti kin el. Nan in a re go'm'ti non ki kulə sa ki nja'a'ti ka m'in m'asi tuti el†.”

²⁶ «Ngannkon'm'gi ki ginn kaw'ti lə Abiraham, ki nje bol Luwə ki dann'se'ti, in j'ingi ə Luwə ulə ki ta kaji kin rə'je'ti. ²⁷ De'gi ki nje kisi Jerujalem'ti ingi kibə'gi lə'de gəri de ki in Jeju kin el, taa gəri me ta'gi lə de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti, ki isi tudəi ki ndo kərkon'gi pəti kin el tə. Be ə loki gangi ta do Jeju'ti, təlita ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. ²⁸ Ingəi nya madi kare ki asi kadi tōli'ə el, nan dəji Pilati kadi təl'ə par. ²⁹ Loki tōli kon nya'gi pəti ki ndangi me makitu'ti ojido'a ningə, adi risi'ə do kagidəsi'ti nanga, il'ə me be ninn'ti†. ³⁰ Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti. ³¹ Asi ndo ngayn ki te ki rə de'gi'ti ki in si'ə donangi Galile'ti nu, ə rei si'ə biti Jerujalem'ti, ingi kin ə in nje mannaji li'ə ki non bulə de'gi'ti§. ³² J'in kaa j'isi j'ilə'se mbər Poyta ki maji kin tə. Poyta ki maji ki in ta kun mindi ki Luwə un ndu'ne do'ti adi baw'je'gi. ³³ Luwə təlta kun mindi kin ki rəta'ti j'in ngann de'gi ki gorow te ki adi Jeju te lo koy'ti toki ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina: “In Ngonn'm, ki m'oj'i bone*.”

³⁴ «Luwə ad'a ində taa lo koy'ti um ad'a ndum me be ninn'ti el, toki el'n ene: “M'a m'adi'se nya, Ki m'un mindi'm do'ti m'adi Dabidi, Ki in nya ki asi kadi awi ki kunme do'ti†.”

³⁵ «In tado kin ə, el'n me makitu'ti lo madi'ti bay ene: “A inyə njekulə lə'i ki ar njay kadi ndum be ninn'ti el†.” ³⁶ Nan Dabidi, loki ra kulə dokagilo'ti lə'ne kigo kojitara'ti lə Luwə ningə, oy adi duwi'ə gədi kaw'a'gi'ti, ningə ndum me be ninn'ti. ³⁷ Nan in ki Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndum me be ninn'ti el.

† **13:18** 13.18 17-18; Tekitaga 1.7, 12.51; Kor Isirayel'gi 14.34; Ndukun ki nja joo 1.31 § **13:19** 13.19 Ndukun ki nja joo 7.1; Jojuwe 14.1 * **13:22** 13.22 21-22; 1 Samiyel 8.5, 19, 10.21, 13.14, 16.12 † **13:25** 13.25 Jan 1.20,27; Mat 3.11; Mrk 1.7; Luk 3.16 † **13:29** 13.29 28-29; Mat 27.22-23, 57-61; Mrk 15.13-14,42-47; Luk 23.21-23, 50-56; Jan 19.15, 38, 42 § **13:31** 13.31 1.3 * **13:33** 13.33 Pa'gi 2.7 † **13:34** 13.34 Ejay 55.3 † **13:35** 13.35 Pa'gi 16.10

³⁸ «Kadi gəri maji ngannkon'm'gi, toki in ki takul'ə ə isi iləi'se mbər ki ojidə k'inyə go majel kə, ki təl de ki dana takum Luwə'ti ki asi kadi ingəi me ndukun'ti lə Moji el. ³⁹ In ki takul'ə tə ə, re de ki un me'ne ningə, Luwə təl'ə de ki dana takum'ne'ti. ⁴⁰ Tado in kin ə, kadi oyi go rə'se maji nan to ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kin ta'a təl də'se'ti:

⁴¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina:

“In nje kəji rə'se,

Kadi oyi go rə'se maji,

A oyi nya ki a əti'se bəl biti kadi a gotoi kə.

Tado dəkagilo'ti lə'se, m'a m'ra nya madi.

Nya ki re de ər'se poy'o ka, a uni me'se də'ti elS.”»

⁴² Loki Pol in ki Barnabasi isi tei taga ningə, dəji'de kadi ndə kərkon ki gogi ə kadi təli rei ndoi'de ta kin bay. ⁴³ Loki bulə Njekawnan'gi sananyinan ningə, Juwipi'gi ki de'gi ki təli Juwipi'gi ki nje bəl Luwə, dani Pol ki Barnabasi, a wali nan ta se'de. Ningə Pol ki Barnabasi uləi dingəm me'de'ti kadi uwəi rə'de ba me memaji'ti lə Luwə kin.

Pol ki Barnabasi yəti rə'de ki rə ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi

⁴⁴ Ndə kərkon'ti ki gogi ningə, bulə de'gi ngayn ki me bebo'ti kawinan ki nan'ti kadi n'oyi də ta lə Burəbe. ⁴⁵ Loki Juwipi'gi oyi bulə de'gi ningə, ni ra'de adi taji Pol, ə eli ta'gi ki majel ndəri ta li'ə. ⁴⁶ Pol ki Barnabasi eli'de ki me ki tinyi kati eyina: «In ingi ə kadi j'ilə'se mbər ta lə Luwə kin kete, nan toki mbəti ə oyi toki ingi asi ta kaji ki biti ki non'ti el, j'a ji təl ji yəti rə'je ki rə ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti.

⁴⁷ Tado Burəbe lə'je un ndu'ne adi'je ene:

“M'indəi kadi in kunji tado ginn de'gi ki dənangi'ti,

Ki kadi aw ki ta kaji biti ki dəboy dənangi'ti*.”»

⁴⁸ Loki ginn de'gi ki in Juwipi'gi el oyi də ta kin ningə, rai rənel ngayn də'ti, adi uləi təji də ta'ti lə Burəbe, adi de'gi pəti ki Luwə mbəti'de tado kaji ki biti ki non'ti, uni me'de. ⁴⁹ Ta lə Burəbe sanan ki dənangi ki Antiyosi'ti ki ta'a ba. ⁵⁰ Nan Juwipi'gi suləi dene'gi ki in dene'gi ki njetəbar ki me be'ti, ki nje kəsikurə Luwə, ki de'gi ki boi ki me be'ti adi indəi kum Pol ki Barnabasi ndoo, ningə tuwəi'de me be'ti lə'de kə.

⁵¹ Pol ki Barnabasi indəi bu ki nja'de'ti ki də be'ti lə'de ningə, əti ai me be'ti ki Ikoniyo[†]. ⁵² Ki rə njendo'gi'ti lə Jeju ə, rə'de nəl'de ngayn, taa Ndil Luwə kaa rosi me'de tə.

14

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Ikoniyo

¹ Loki Pol ki Barnabasi awi Ikoniyo[†], awi me kəykanan'ti lə Juwipi'gi ki Ikoniyo[†] tə. Awi eli de'gi ta lə Luwə ki ra adi de'gi ngayn ki in Juwipi'gi ki nje ki in Gireki'gi uni me'de adi Luwə. ² Nan Juwipi'gi madi ki nje me ngan, indəi taa ki majel me de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, suləi'de də ngannkon'gi'ti. ³ Be kaa, Pol ki Barnabasi sii Ikoniyo[†] ndə banyi banyi. Eli ta lə Luwə ki me ki tinyi kati, indəi təgi'de də Burəbe'ti ki mannaji də memaji'ti li'ə ki isi iləi mbər'ə, adi'de təgi adi rai nyakəji'gi ki nya'gi ki əti bəl. ⁴ Lo kin'ti, de'gi ki me bebo'ti gangi nan lo joo, nje ki madi'gi in go Juwipi'gi'ti, nje ki nungi in go

njekawkulə'gi'ti tɔ. ⁵ Nje ki in Juwipi'gi el, ki nje ki in Juwipi'gi ki kibo'gi læ'de indəi dɔ rɔ'de dana kadi n'adi kon Pol in ki Barnabasi, kadi n'tiləi'de ki mbal n'toli'de. ⁶ Nan Pol ki Barnabasi oyi ta kin, adi anyinan awi iyəi rɔ'de bebo'gi'ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngann lo'gi ki gidi'ti. ⁷ Lo'gi'ti kin kaa, iləi mbər Poyta ki maji səm'ti tɔ.

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Lisitir

⁸ Me be'ti ki Lisitir, dingəm kare ki nja'a oy ta ginn'ə'ti isi non. Nja'a oy lo koj'o'ti nu, adi njiyə nja kare el. ⁹ Ə ndɔ kare, ur mbi'ne isi oo'n ta ki Pol ra el. Ningə, Pol uwə kum'ne ki dɔ'a'ti oo'ə'n ba, ningə oo kadi aw ki kunme ki kadi ingə'n kaji. ¹⁰ Lo kin'ti, Pol el'ə ta ki tɔgi'ne ene: «In, ra taa dɔ nja'i'ti!» Ningə Dingəm uwə nangi ra ta, ra njiyə.

¹¹ Lo ki bulə de'gi oyi nya ki Pol ra kin ningə, uni ndu'de ki taa, elita ki ta Likawoni eyina: «Oyi, luwə'gi təli rɔ'de de'gi'ti, rei uri nanga dann'je'ti.» ¹² Be ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «Ermesi» tɔ, tado Pol ə in njekelta. ¹³ Njekujənyamosi kadikare læ Jəsi, ki isi ta lo'ti taga gidi bebo'ti, re ki baw mangi'gi ki dɔi nya'gi ki ndolo rɔ'de'ti. Re se'de, ningə, ndu'de in nan'ti ki bulə de'gi, kadi n'iləi mosi n'adi Pol ki Barnabasi. ¹⁴ Nan loki, njekawkulə'gi, Pol in ki Barnabasi oyi poyta kin, gangi ku rɔ'de'ti, ə anyinan ki rɔ bulə de'gi'ti, uni ndu'de ki taa, eli'de eyina: ¹⁵ «Madi'je'gi, ra bann ə ra rai nya be wa? J'in kaa j'in de'gi to ingi be tɔ, ningə, re j'il'ə se mbər Poyta ki maji ningə, in kadi inyəi kagi yo'gi ki nda'de goto ki isi rai'de, ə kadi təli rɔ'se go Luwə'ti ki nje kisi kumngayira, Luwə ki njera dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti*。」 ¹⁶ Dɔkagilo'gi'ti ki dər kete, Luwə inyə de'gi pəti adi uni row ki me'de ndigi. ¹⁷ Be kin kaa inyə ta tɔji memaji læ'ne el: Ulə ki mann ndi dɔran'ti adi'se ge, adi'se dɔkagilo ki maji adi ingəi kandi nya ge, adi'se nyakusɔ ki to mbar ge, adi rɔnel rosi me'se ge.» ¹⁸ Ta'gi ki eli kin kaa, ngan se'de ngayn kadi ɔgi bulə de'gi kilə mosi nanga kadi'de.

¹⁹ Lo kin'ti, Juwipi'gi ki in Antiyosi ki Pisidi'ti, ki Ikoniyom, rei, suləi bulə de'gi kakin, buki'de go'de'ti, adi tiləi Pol ki mbal kadi n'toli'ə, ə ndɔri'ə, awi si'ə, iləi'ə gidi be'ti, oyi eyina oy. ²⁰ Nan loki njendo'gi kawinan ki dɔ'a'ti, ində taa, təl aw me bebo'ti gogi. Ningə lo ti go'ti, in ki Barnabasi awi ki Dərbi'ti.

Pol ki Barnabasi təli gogi ki Antiyosi'ti ki Siri

²¹ Loki Pol ki Barnabasi iləi mbər Poyta ki maji Dərbi'ti, de'gi ngayn təli njendo'gi læ Kirisiti. Ningə ingi, təli uni dɔ nja'de, tei Lisitir ki Ikoniyom, ki Antiyosi ki Pisidi'ti. ²² Uləi dingəm me njendo'gi'ti, adi'de ta kɔji kadi uwəi tɔgi'de ba me kunme'ti læ'de. Ningə, rai dɔ'ti non eli'de eyina: «In ki kon ki ngayn ə j'a j'oo'n Konbe læ Luwə.» ²³ Pol ki Barnabasi indəi ngatɔgi'gi dɔ Njekawnan'gi'ti pəti ki tei dann'de'ti. ɔgi rɔ'de nyakusɔ, elita ki Luwə, ə go'ti, inyəi'de ji Burəbe'ti ki uni me'de adi'ə. ²⁴ In non, indəi me be ki Pisidi gangi, awi tei Pampili'ti†. ²⁵ Iləi mbər poyta læ Luwə me be'ti ki Perji, ə awi tei ta ba'ti ki Atali. ²⁶ Lo kin'ti non, uni tokibo kaw Antiyosi'ti. Antiyosi ki in be ki ndoki njekornon Njekawnan'gi ki me'ti, inyəi'de ji Luwə'ti. Inyəi'de ji Luwə'ti kadi memaji li'ə in dɔ'de'ti tado kulə ki in lo ra'a'ti kin. ²⁷ Loki tei Antiyosi'ti, kawi Njekawnan'gi, eli'de nya'gi pəti ki Luwə un'de ra'n.

* 14:15 14.15 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 † 14:24 14.24 13.14

Ɔji'de te ki Luwə te tarow kunme adi de'gi ki in Juwipi'gi el. ²⁸ Sii ki njendo'gi dokagilo ngayn Antiyosi'ti.

15

Kingə nan ki Jerujalem do ta kujə mōti'ti

¹ De'gi ki nan'gi in Jude'ti rei Antiyosi'ti ndoi ngannkon'je'gi nya eyina: «Kin ə re adi ujəi mōti ki kigo ndu'ti lə Moji el ə, a ingəi kaji el*.» ² Nyando kin re ki ta kasi nan el, ki gaki nan kibo ngayn mbunə njendo'ə'ti ki Pol ki Barnabasi. Lo kin'ti non be, uni ta'de kadi Pol ki Barnabasi, nan'ti ki ngannkon'gi madi, awi Jerujalem'ti ingəi njekawkulə'gi ki ngatōgi'gi lə Njekawnan'gi tado ta kin. ³ Njekawnan'gi ki Antiyosi adi'de nya ki kadi ra se'de do row'ti. Uni row, tei Penesi'ti in ki Samari, eli de'gi kigo'ə go'ə, gorow ki de'gi ki in Juwipi'gi el təli uni me'de adi Kirisiti. Ta kin adi ronel ngannkon'gi pəti. ⁴ Loki rei tei Jerujalem'ti, Njekawnan'gi ki njekawkulə'gi, ki ngatōgi'gi lə Njekawnan'gi uwə'de ki rō'de'ti. Pol ki Barnabasi eli poy nya ki Luwə ra se'de adi'de oyi. ⁵ Nan de'gi ki nan'gi, ki uni me'de dann Parisi'gi'ti uni ta eli eyina: «Maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, adi'de ujəi mōti'de ə ngəmi go ndukun'gi lə Moji bay to taa.» ⁶ Lo kin'ti, njekawkulə'gi ki ngatōgi'gi lə Njekawnan'gi kawinan kadi indəi manji ta kin. ⁷ Loki manjinan ta adi ndan'de ngal, ə Piyər osi nangi ində taa el'de ene: «Ngannkon'm'gi, toki in gəri, in mayinu ə Luwə mbəti'm dann'se'ti kadi m'ilə mbər Poyta'ti ki maji ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi oyi ə uni me'de. ⁸ Luwə ki gər me de'gi, mannaji lə'de maji ki gorow Ndil Luwə ki adi'de toki adi'n'je be to†. ⁹ Ingi ə j'in to, Luwə or kum'de dana el, tado in ki takul kunme lə de ə Luwə adi ngarme de ari'n njay. ¹⁰ Ningə ki ngəsiine kin, tado ri ə isi sangi ta Luwə ki jugi ki iləi mindi njekunme'gi'ti wa? Nya ki j'inbe eke baw'je'gi ka j'awi ki togi kadi j'oti el. ¹¹ Nya ki j'uni me'je do'ti ə to kin: In ki takul memaji lə Burəbe Jeju ə nyi j'ingəi kaji, j'in ki j'in Juwipi'gi, kah'a'ti lə'de in Juwipi'gi el kakin to.»

¹² Ningə, de'gi pəti uti ta'de, uri mbi'de kadi oyi do ta lə Barnabasi ingi ki Pol ki ra eli'de Ɔjido poy nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol'gi ki Luwə ra'de ki takul Pol ingi ki Barnabasi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. ¹³ Loki iləi ta nanga ningə, Jaki un ta el ene: «Ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi ta lə'm ngəsiine‡. ¹⁴ Simon ində taa el'je ne, adi j'oyi row ki lo tunginn'ə'ti inbe nu, Luwə ində'n kum'ne go'ti maji, kadi or de'gi ki nan'gi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ində'de dangi to de'gi lə'ne. ¹⁵ Ta'gi lə de'gi ki njekeltakita Luwə'ti osi go nan'ti lo kareba ki ta kin. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

¹⁶ «Go nya'gi'ti kin, m'a m're kadi m'ra kəy lə Dabidi ki budi kin rangi. M'a m'ra in ki sigi gogi, m'a m'ra tor'o'ti gogi to, M'a m'ində taa gogi.

¹⁷ Tado kadi ndəgi de'gi sangi Burəbe, Adi in ginn de'gi pəti ki uni to'm do'de'ti.

Burəbe elta kin be.

¹⁸ Burəbe ki nje te ki ginn nya ki ində do'a nan'ti mayinu adi de'gi gəri§.»

* **15:1** 15.1 Lebitiki 12.3 † **15:8** 15.8 7-8, 10.44, 11.15 ‡ **15:13** 15.13 12.17 § **15:18** 15.18 16-18; Amosi 9.11-12

19 «In tado kin ə, m'in m'oo maji ngayn kadi j'iləi kagi non de'gi'ti ki in Juwipi'gi el el, ki uni me'de adi Luwə. 20 Adi ji ndangi makitu par j'adi'de kadi njenyi ki rə'de lo kusə da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, kadi sangi nan lo kaya'ti el, kadi so'i da ki de mbir m'ində el, kadi so'i mosi da el to* . 21 Nga ningə, ulə ngirə mayinu biti bone, de'gi ki njendo madi'de'gi ndukun læ Moji in me bebo'gi'ti kare kare, num ndə kare kare ki in ndə karkon læ Juwipi'gi, de'gi a tudəi ndukun kin me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi to.»

Makitu tado kulə'n kadi njekawnan'gi ki Antiyosi

22 Be ə, ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi, ki njekawkulø'gi ki Njekawnan'gi, ndigi kadi n'mbəti de'gi ki nan'gi dann'de'ti kadi ɔri tor'de dani Pol ingi ki Barnabasi awi se'de Antiyosi'ti. Mbəti Judasi ki bari'ə nan Barsabasi in ki Silasi. In joo pəti, ngannkon'de'gi tai me'de maji. 23 Ta ki ndangi Makitu'ti adi'de ə to kin:

«J'in njekawkulø'gi ki ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi, ji ndangi makitu kin j'adi'se in ngannkon'je'gi ki sii bebo Antiyosi'ti ki donangi'gi ki Siri'ti ki Silisi ki in ginn koji læ Juwipi'gi el, ji ra'se lapiya. 24 J'oo poy de'gi madi in dann'je'ti ne awi rə'se'ti tuji me'se, təli sese gogi ki ta'gi lə'de, ningə in ingi ə j'ulə'de el. 25 Be ə, j'oyi maji kadi j'ində ta'gi nan'ti kareba ji mbəti de'gi j'ulə'de ki rə'se'ti, nan'ti ki Barnabasi ki Pol ki in njendigi'gi lə'je. 26 In ki iləi rə'de kə tado to Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. 27 In kin ə, j'ulə'n Judasi ki Silasi. De'gi ki joo kin a eli'se nya'gi kin ki ta'de. 28 Tado in Ndi Luwə num, j'inbe num, j'uni ndu'je kadi de ində nya ki rangi gidi nya'ti ki in nya ki nda'a to'ti kin, də'se'ti ki təgi el nga. 29 Ningə nya ki kadi rai ə to kin: kadi so'i da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, so'i mosi da el, so'i da ki de mbir m'ində el, sangi nan lo kaya'ti el. Pəti toi be ningə, a rai nya ki maji. Tai lapiya lə'je j'in ngannkon'se'gi.»

30 Inyəi nje ki mbəti'de adi awi Antiyosi'ti. Loki awi tei Antiyosi'ti, kawi njekunme'gi ki nan'ti, ə uləi makitu kakin ji'de'ti. 31 Loki tudəi makitu kakin ningə, rə'de nəl'de ngayn tado ingəi ta'gi ki adi'de təgi me'ti. 32 Toki Judasi ki Silasi inbe'gi in njekeltakita Luwə'ti, uni dəkagilo ngayn uləi dingəm me ngannkon'gi'ti, mbisəi nja'de me kunme'ti. 33 Sii se'de dəkagilo nden ə, ngannkon'gi uwəi ji'de, indəi'de ta row'ti kadi awi ki lapiya, təli ki rə njekulə'de'gi'ti gogi. 34 [Nan Silasi oo maji ngayn kadi n'isi Antiyosi'ti].

35 Pol ki Barnabasi sii Antiyosi'ti, nan'ti ki ndəgi de'gi ki rangi, ndoi de'gi, iləi'de mbər Poyta ki maji læ Burəbe.

Pol ki Barnabasi inyəi nan

36 Nden go'ti, Pol el Barnabasi ene: «Adi ji təli j'uni də nja'je me bebo'gi'ti pəti ki j'elita læ Burəbe səm'ti kin, ə ji gon ngannkon'je'gi j'oo ke təli toi bann wa?» 37 Lo kin'ti, Barnabasi ndigi kadi Jan Marki aw se'de. 38 Nan Pol oo kadi in low'ə'ti el kadi Jan Marki ki ndəki inyə'de Pampili'ti, um aw se'de lo kaw kulə'ti el kin, kadi aw se'de bone bay†. 39 Mindi kasinan el ki bo ngayn to dann'de'ti adi inyəi nan non be. Barnabasi un Jan Marki, ə uni tokibo aw ki Sipir'ti. 40 Nga Pol ə un Silasi ə awi. Ngannkon'je'gi inyəi'de ji Burəbe'ti. 41 Pol njiyəi

* 15:20 15.20 Tekitaga 34.15-16; Lebitiki 17.10-16; Lebitiki 18.6-23 † 15:38 15.38 13.13

dənan'gi Siri'ti ki dənan'gi Silisi'ti uləi dɪngəm me Njekawnan'gi'ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

¹ Pol re te Dərbi'ti, go'ti aw Lisitir'ti. Lo kin'ti ə, ingə njendo kare ki to'a nan Timote. Kon'a in njekunme ki in Juwipi, ə baw'a in Gireki to*. ² Ngannkon'je'gi ki Lisitir ki Ikoniom elita li'ə maji ngayn. ³ Adi Pol ndigi kuwə ji'ne'ti kaw si'ə. Be ə, aw si'ə ujə mət'ə, tado Juwipi'gi ki rai be lo'gi'ti kin, gəri'ə bəti kadi baw'a in Gireki. ⁴ Bebo'gi pəti ki tei'ti, oji ngannkon'de'gi ndukun'gi ki njekawkulə'gi ki ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi ki Jerusalem'ti uni. Ningə eli'de kadi rai go ndu'gi'ti kakin. ⁵ Njekawnan'gi ingəi təgi me kunme'ti lə'de, ningə kər'de in do mad'a'ti ki ndo'gi ndo'gi.

Pol aw Maseduwann'ti

⁶ Ndil Luwə əgi'de kiləmbər Poyta ki maji ngann be'gi'ti ki Aji. Adi oti non, indəi dənan'gi Piriji ki dənan'gi Galasi dəri. ⁷ Loki rei tei ndəkba ki Misi, sangi row kadi n'awi Bitini'ti, nan Ndil Jeju əgi'de row. ⁸ Be ə, indəi dənan'gi ki Misi gangi, awi tei ta ba'ti ki Tirowasi. ⁹ Low'ə'ti kin ə, kondə ə, Pol oo de kare ki Maseduwann'ti me ndil'ti re ra do'a'ti. De kakin el Pol ene: «Nja'i ba, re Maseduwann'ti ra se'je.» ¹⁰ Go nya k'oo me ndil'ti læ Pol, tanan'ti non, ji sangi row kadi j'aw Maseduwann'ti, tado ji gər maji toki Luwə inbe ə bar'je kadi j'aw j'iləmbər Poyta ki maji səm'ti. ¹¹ J'al to Tirowasi'ti non, ə j'osi ji te do dor Samotirasi'ti. Lo ti go'ti ningə, ji te Neyapolisi'ti. ¹² J'in low'ə'ti non, j'aw Pilipi'ti, ki in bebo ki dəkete ki dənan'gi'ti ki Maseduwann, ki in ginn konbe'ti ki Rəm. J'isi non, ji ra ndo'gi asi tati. ¹³ Ningə ndo kərkon'ti læ Juwipi'gi, ji te gidi bebo'ti taga, kadi j'aw kadi mbo'ti. J'aw'ti tado ji mərta kadi j'a j'ingə lo kelta ki Luwə səm'ti. Loki j'aw ningə, j'isi nanga rə dene'gi'ti ki kawinan low'ə'ti, j'el'de ta. ¹⁴ Dann dene'gi'ti kakin, in ki kare isi non, to'a nan Lidi. In dene ki bebo'ti ki Tiyatir. In nje law ta ku ki kər njir njir. Ningə in de ki nje bəl Luwə to. Si oo ta, ə Burəbe te ngarme'ə, adi ində mbi'ne maji go ta'gi'ti ki Pol isi el. ¹⁵ Nga a adi ra'a batəm nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. Ningə bar'je kadi j'aw be lə'ne ene: «Kin ə re oyi m'in kadi m'in njekunme kadi Burəbe ə, rei sii be lə'm.» Ra do ta'ti kin ngan, kadi ji ndigi go'ne'ti.

Uwəi Pol in ki Silasi dangay'ti Pilipi'ti

¹⁶ Ndo kare ji isi j'aw ki lo kelta'ti ki Luwə ə, dene ki nje ra kuləbər me kəy'ti kare re ingə'je. Dene kin aw ki ndil ndonte, adi loki ində gara ə, ingə'n nya ngayn adi be'ne'gi. ¹⁷ Un go'je ki Pol ə, elta ki ndu'ne ki boi ene: «De'gi ki rai kam in njekuləbər'gi læ Luwə ki nje kisi do nya'gi'ti pəti. Rei ra iləi'se mbər row kaji.» ¹⁸ Dene ra nya kin be ndo'ne banyi banyi go'je'ti. Be ə, ta toltə'a'ti, wongi ra Pol do'a'ti, adi təl ta'ne el ndil ki isi me dene'ti kakin ene: «Me to Jeju Kirisiti'ti, m'un ndu'm kadi te kə me'ə'ti.» Ningə tanan'ti non, ndil te kə me dene'ti.

¹⁹ Loki be'ə'gi oyi kadi nyakingə nya lə'de ki indəi me'de do'ti, ka ginn'ə gangi ə, uwəi Pol ki Silasi awi se'de tambalo'ti, non nje konbe'gi'ti. ²⁰ Awi se'de non njegangi ta'gi'ti eli'de eyina: «De'gi ki

* 16:1 16.1 14.8,21

oyi'de kam in Juwipi'gi, ə rei ki ndu ki majel me bebo'ti lə'je. ²¹ Rei ki nya jibəlbə'gi ki j'in de'gi ki Rəm'ti, səw də'je el, kadi to ji taa, ji ra'n kulə.» ²² Bulə de'gi indəi, buki nan də Pol'ti ki Silasi. Ningə, njegangi ta'gi, adi nginyəi ku rə'de'ti, tindəi'de ki gəl. ²³ Loki indəi'de maji ə, awi buki'de dangay'ti, ningə adi ndu njengəm dangay'gi kadi ngəmi'de maji. ²⁴ Loki njengəm dangay'gi ingə ndu kin be ə, aw se'de kəy dangay'ti ki duni nu, taa ulə kangila nja'de'ti.

²⁵ Kondə dann lo'ti, Pol ki Silasi elita ki Luwə, osi pa uləi toji də Luwə'ti, ə ndəgi dangay'gi oyi ndu'de. ²⁶ Ningə, ki kum ki kində jipi, dənangi yəki ki togi'ne ngayn. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay kaa in bəki bəki. Ningə tanan'ti non, takəy'gi tei num, kulə gindi'gi ki dəi dangay'gi pəti kaa tuti num tə. ²⁷ Lo kin'ti non, njengəm dangay'gi ində də bi'ti. Loki ində taa də bi'ti ə oo takəy'gi rai tagira, oo ene dangay'gi anyinan wa, adi ər kiyərə lə'ne kadi to n'təl'n rə'ne kə. ²⁸ Ə Pol un ndu'ne ki taa ngayn el'ə ene: «Tuji rə'i el, nan j'isi ne pəti.» ²⁹ Lo kin'ti, njengəm dangay'gi dəji por, ə nagi rə'ne ur kəy, osi non Pol'ti ki Silasi ki rə dadi. ³⁰ Go'ti, adi'de tei taga, ningə dəji'de ene: «Be'm'gi, in ri ə kadi m'ra ə m'a m'ingə'n kaji wa?» ³¹ Ə eli'ə eyina: «Un me'i adi Burəbe Jeju, ə a ingə kaji in ki nje ki me kəy'ti lə'i.» ³² Lo kin'ti, iləi'ə mbər ta lə Burəbe, nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. ³³ Dann kondə'ti inbe kin non, njengəm dangay'gi aw ki Pol in ki Silasi, togi də'gi lə'de, ə kalangi ba go'ti, adi rai'ə batəm nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə. ³⁴ Go'ti, təl aw se'de me kəy'ti lə'ne, adi'de nyakusə soi, rai rənel me kəy'ti tado kun ki uni me'de adi Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njegangi ta'gi uləi paja'gi lə'de ki rə njengəm dangay'gi'ti eyina: «Inyə de'gi kin adi awi.» ³⁶ Ə njengəm dangay'gi re el Pol ta kin ene: «Njegangi ta'gi eyina kadi m'inyə'se madi awi, ene tei awi lo lə'se ki lapiya.» ³⁷ Nan Pol el paja'gi ene: «J'in de'gi ki Rəm'ti to†, ə adi de'gi indəi'je takum bulə de'gi'ti, ki kanji gangi ta də'je'ti. Ə go'ti, buki'je dangay'ti be par tə. Ningə ngə'sine, inyəi'je taa kidi kuwə be par wa? A in be el! Adi inbe'gi rei ki rə'de inyəi'je taa!» ³⁸ Ə paja'gi təl i ki ta kin awi rə njegangita'gi'ti, adi bol ra njegangi ta'gi ngayn. Bol ra'de, loki oyi kadi Pol in de'gi ki Rəm'ti. ³⁹ Be ə, indəi, rei rə'de'ti, dəji'de mesəl, ə inyəi'de kadi awi, ə dəji'de kadi tei me bebo'ti kin kə nga. ⁴⁰ Loki Pol in ki Silasi tei dangay'ti ə, awi be lə Lidi. Awi oyi ngannkon'gi ki njekunme'gi, uləi dingəm me'de'ti ə awi.

17

Pol ki Silasi me be'ti ki Tesaloniki

¹ Pol in ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ə awi tei Tesaloniki'ti. Ningə Tesaloniki'ti, Juwipi'gi awi ki lo kəykawnan lə'de non. ² Be ə, Pol awi'ti, toki isi ra'n ki lo'gi pəti. Asi ndə kərkən mutə go nan'ti, Pol manjinan ta ki Juwipi'gi də ta'gi'ti ki me Makitu'ti lə Luwə. ³ Ɔr'de ginn ta'gi, toji'de adi gəri toki, makitu lə Luwə el kadi Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a oy, ə go'ti, a ində taa dann njekoy'gi'ti. Ningə, Pol el'de toki in dərə Jeju inbe ki n'isi n'el'de mbər ta li'ə kin ə in Kirisiti. ⁴ Juwipi'gi ki nan'gi, ta kin ra kulə rə'de'ti, adi indəi rə'de nan'ti ki Pol ki Silasi. Bulə Gireki'gi ki nje kəsikurə Luwə ki dene'gi ngayn ki in dene ki nje təbar'gi kaa indəi rə'de nan'ti se'de tə. ⁵ Ə lo kin'ti, jangi

ra Juwipi'gi, adi kawi de'gi ki ra uləi lo ki gorow kare, adi o'si do de'gi nan'ti, rai ndu ki me be. Awi tei me kəy'ti lə Jason, sangi Pol ki Silasi kadi n'uwəi'de, n'awi se'de taga, non bulə de'gi'ti. ⁶ Nan loki ingəi'de el, uwəi Jason ki ngannkon'gi ki madi'gi, awi se'de non nje'gangi ta'gi'ti. Ningə elita ki ndu'de ki boi eyina: «De'gi ki tuji donangi ki ta'a ba kaa, rei tei ne. ⁷ Rei ə, Jason uwəi'de rə'ne'ti be lə'ne. De'gi kin pəti, nya ra'de in nyara ki o'si ta ndukun'gi lə Nje konbe ki bo Sejar. In eli toki ngar madi ki rangi in non to'a nan Jeju.» ⁸ Ta kin adi wongi bulə de'gi ki nje'gangi ta'gi, ⁹ adi uwəi Jason ki ndəgi nje'kunme'gi adi ugəi nar bay taa inyəi'de taa.

Pol ki Silasi me be'ti ki Bere

¹⁰ Loki lo ene n'gonyi par ə, ngannkon'gi adi Pol ki Silasi awi Bere'ti. Lo ki rei tei Bere'ti ə, awi kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. ¹¹ Juwipi'gi ki Bere'ti, awi ki mərta ki maji ngayn utə nje ki Tesaloniki'ti. Taai ta lə Luwə ki ndigi ra ki maji ngayn. Ndəri ginn ta lə Luwə ki ndo'gi pəti, kadi n'oyi ke ta'gi ki Pol eli'de kin in ta ki rəta'ti inbe. ¹² Be ə, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de, taa dann Gireki'gi'ti, dene'gi ki nje to'bar, ki dingəm'gi ngayn uni me'de to.

¹³ Nan loki Juwipi'gi ki Tesaloniki'ti, oyi kadi Pol isi iləmbər ta lə Luwə Bere'ti non ningə, təli awi go'de'ti bay, awi suləi bulə de'gi adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin'ti ngannkon'gi, sangi row kalangi ba adi Pol aw ki kadi babo'ti. Nga ningə, Silasi ki Timote ə nanyinan Bere'ti. ¹⁵ Nje ki dani Pol, dani'ə biti, awi tei si'ə Atenn'ti. Nga a, loki isi təli, Pol adi'de ndu'ne kadi Silasi ki Timote rei kalangi ingəi'ne.

Pol me be'ti ki Atenn

¹⁶ Loki Pol isi nginə Silasi ki Timote, Atenn'ti hangal'a tuji tado yo'gi ki de'gi isi rai'de, rosi me bebo kin. ¹⁷ Pol manjinan ta'ti ki Juwipi'gi, ki de'gi ki nje kəsikurə Luwə, me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, taa ki ndo'gi pəti, tambalo'ti, ki de'gi ki ingə'de. ¹⁸ Nje nyagər'gi ki bari'de Epikir'gi ki Sətoyisi'gi kaa manjinan ta'ti se'de to. Ə nje ki madi'gi eli eyina: «Nje ta'gi kam ta ri ə ra eli indəi ndu be wa?» Ningə nje ki nungi eli eyina: «To to nya ki in nje kelta ki do luwə'gi'ti ki mbah ə am.» Eli be tado oyi kadi Pol isi iləmbər Poyta ki maji lə Jeju num, isi iləmbər kində taa lo koy'ti num. ¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi si'ə rə nje'gangi ta'gi'ti, ə eli'ə eyina: «To kadi el'je ta do nyando'ti ki sigi ki isi ndo kin adi ji gər wa? ²⁰ Tado in isi el'je ta'gi ki mbi'je oo nja kare el, ə kadi or ginn'ə maji adi j'oo.» ²¹ Ningə nya kare ki maji kadi in gər, de'gi ki Atenn'ti pəti, ki mbah'gi ki sii dann'de'ti, dəkagilo lə'de ki ngayn in tado k'el'n ta'gi ki sigi ə k'oo'n ta'gi ki mbah.

²² Lo kin'ti, Pol ində ra taa, dann nje'gangi ta'gi'ti, ə un ta el ene: «In de'gi ki Atenn'ti, m'oo kadi in de'gi ki, bar yo lə'se əti bol ki dum. Bari yo me nya'gi'ti pəti. ²³ Tado, loki m'njiyə me be'ti, m'oo nya'gi ki isi o'si məkəsi'se nanga non'de'ti. M'oo lo bar yo madi inbe bay ki indəi nya do'ti eyina in lo lə "luwə ki in gəri'ə el," ningə in ki isi o'si məkəsi'se nanga non'a'ti ki kanji gər'ə kakin ə m'nji m'ilə'se mbər ta li'ə. ²⁴ In Luwə ki njera dōran ki donangi ki nya'gi pəti ki me'ti, in ki in Be nje dōran ki donangi. In nje kisi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi de ra kulə madi ad'a el to, tado in ə in nje

kadi de isi kumngayira num, nje kadi de kon ki nya'gi pəti num tɔ*.
²⁶ Ki de ki kareba be ə ində'n de'gi pəti adi taai dɔnangi. Ində dɔkagilo
 adi'de num, ində gangi lo kisi'de num tɔ. ²⁷ Luwə ində nya'gi kin be
 kadi de'gi sangi'ə'n'ə. Dɔ maji ə a ingəi'ə me mam lo'ti lə'de. Ki rɔta'ti,
 Luwə in sanyi el ki de ki ra dann'je'ti. ²⁸ Tado kisikidɔtaa lə'je in me
 ji'ə'ti. In ə in nje kadi j'ɔdi rɔ'je, ki nje kadi ji isi kumngayira. In tado
 kin ə njegosita'gi lə'se ki madi'gi eli eyina: «J'in kaa j'in ngann'a'gi tɔ.»
²⁹ Ə re j'in ngann'gi læ Luwə ə, maji kadi j'oo Luwə kadi in de ki to to
 yo ɔr'gi, ki yo nar'gi ki de'gi lenyi'de, eke yo mbal'gi ki de'gi tɔli'de ki
 gosi ki dɔ'de'ti kin be el. ³⁰ Luwə inyə go nya ki de'gi rai kete ki go lo
 gər'ə'ti el, dɔkagilo'ti ki gəri el bay kin kɔ, nan ki ngɔsine kin, Luwə
 iləmbər kadi de'gi pəti, ki lɔ'gi pəti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kɔ.
³¹ Tado ɔr ndɔ kare ində non kadi to a gangi'n ta dɔ de'gi ki dɔnangi'ti
 ne pəti ki row ki dana. A gangi ta kin ki row læ de kare ki mbət'ə
 tado kulə kin, in tɔj'ɔ ki taga adi de'gi pəti gəri'ə ki row kində taa dann
 njekoy'gi'ti.»

³² Loki Pol elta kində taa lo koy'ti, ə osi mbi'de'ti ningə, nje ki madi'gi
 uwəi'ə kogi, ə nje ki nungi eli eyina: «J'a j'oo ta lə'i kin ndɔ ki rangi'ti.»
³³ In be ə, Pol tɔ'n dann'de'ti, aw. ³⁴ Nan be kaa, ki madi'gi dann'de'ti
 nanyinan go Pol'ti, uni me'de adi Jeju Kirisiti. Dann'de'ti kin, Denisi
 ki in ki kare dann njegangita'gi'ti in se'de non, taa dene ki bari'ə nan
 Damarisi ki ndəgi de'gi ki rangi kaa in se'de non tɔ.

18

Pol me bə'ti ki Korenti

¹ Loki Pol in Atenn'ti ningə, aw Korenti'ti. ² Lo kin'ti non, ingə Juwipi
 kare ki tɔ'a nan Akilasi, ki ginn'ə in Pon'ti, in Itali'ti ki ne'ne Pisisil rei
 ngɔsine bay. Rei tado nje konbɛ kibo ki Rɔm'ti ki tɔ'a nan Kilodi un
 ndu'ne kadi Juwipi'gi pəti tei Rɔm'ti kɔ. Pol aw ingə Akilasi'gi non,
³ ningə toki kulə ki kadi rai ingəi nya in kulə ki kareba, adi in kulə
 koji ku ra kəy, Pol isi se'de, adi rai kulə kin nan'ti. ⁴ Nɔ kɔrkon'gi
 pəti, Pol un ta, el me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. El ki kujə ki sangi kadi
 Juwipi'gi ki Gireki taai to ta ki rɔta'ti.

⁵ Nan loki Silasi ki Timote in Maseduwann'ti rei ingəi'ə*, Pol un
 dɔkagilo lə'ne pəti tado k'elta læ Luwə. Tɔji Juwipi'gi kadi gəri toki
 Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. ⁶ Nan Juwipi'gi tanyi'ə rɔ, taji'ə,
 adi Pol jəngi bu ku lə'ne ta de'ti, ə el'de ene: «Ta mosi'se in dɔ'se'ti!
 M'ar njay. Ningə ki ngɔsine kin, de'gi ki in Juwipi'gi el ə m'a m'aw ki
 rɔ'de'ti nga.» ⁷ Be ə, Pol in non, aw bə læ Titusi Jususiti, ki in de kare
 ki nje kɔsikurə Luwə, ki kəy li'ə ndunə nan ki kəykawnan læ Juwipi'gi.
⁸ Kirisipusi, ki in njekundɔ kəykawnan læ Juwipi'gi in ki de'gi ki me
 kəy'ti lə'ne ba pəti, uni me'de adi Burəbɛ. Taa de'gi ki Korenti ngayn,
 ki oyi ta læ Pol kaa uni me'de tɔ, adi rai'de batəm.

⁹ Nɔ kare kondɔ, Burəbɛ el Pol ta me nii'ti ene: «Bol el, elta ki
 nonyi'ti, um uti ta'i el. ¹⁰ Tado m'in sə'i nan'ti, de madi kare ki a ulə
 ji'ne kadi ɔdi toki majel goto. De'gi ki in de'gi lə'm in ngayn me bəbo'ti
 kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi'n Korenti'ti bal kare ki nanyi mehen, ndo'n de'gi
 ta læ Luwə.

* 17:25 17.25 24-25, 7.48; 1Ngar'gi 8.27; Ejay 42.5 * 18:5 18.5 17.15

Pol ra non Galiyon'ti

¹² Də'kagilo'ti ki Galiyon in'n nje konbe ki Akay'ti, Juwipi'gi dōi ta nan'ti dō Pol'ti, adi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti, ¹³ eyina: «De kam isi aw ki de'gi kadi o'ə dō'de nanga non Luwə'ti, kigo ndukun'ti el.» ¹⁴ Pol ra kadi to n'el ta ningə, Galiyon un ta ta'ne'ti kete el Juwipi'gi ene: «Kin ə re in ta lə nya təl, eke ta lə majel madi ki ngan ngayn ə to be ə, re m'a m'oo ta lə'se, in Juwipi'gi. ¹⁵ Nan toki in ta ki manjnan'ti ki o'jido ta'gi, ki tōgi ki ndukun'gi lə'se ki sōw dō'se kin ə, rai dann'se'ti non. M'in m'a m'gangi ta ki be kin el.» ¹⁶ Ningə tuwə'de lo gangi ta'ti kō. ¹⁷ Ə low'ə'ti non, de'gi pəti uwəi Sositenn ki in njekundō kəykawnan lə Juwipi'gi, tindəi'ə lo gangi ta'ti non, nan usi Galiyon nya kare dō'de'ti el.

Pol təl aw Antiyosi'ti

¹⁸ Pol təl isi Korenti'ti non də'kagilo asi ta'ti bay. Ningə go'ti, inyə ngannkon'gi, ə un tokibo kaw ki Siri'ti, nan'ti ki Pirisil ki Akilasi. Pol adi ngisəi dō'a Sankire'ti, tado un mindi'ne adi Luwə'. ¹⁹ Awi tei Epeji, Pol inyə Pirisil ki Akilasi ə aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, manjnan ta'ti se'de. ²⁰ Juwipi'gi kin dəji Pol kadi isi se'de ndo'gi nden bay, nan Pol ndigi el. ²¹ Ningə loki o'ti isi aw el'de ene: «Ndo ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m'a m'təl to m're rō'se'ti bay,» ningə inyə'de Epeji'ti ə in me tokibo'ti ə aw. ²² Ningə un to Epeji'ti, aw Sejare'ti. Lo ki te Sejare'ti, aw uwə ji Njekawnan'gi, ə un row aw Antiyosi'ti. ²³ Pol ra ndo'gi non nden, ə təl ilə dō'ne gogi. Aw te Galasi'ti ki Piriji'ti, adi tōgi njendo'gi pəti.

Apolosi me be'ti ki Epeji ki me be'ti ki Korenti

²⁴ Juwipi kare ki tō'a nan Apolosi, ki in de ki ginn'ə in Alegijandiri'ti re Epeji'ti. In de ki bal ta to ta'a'ti, taa gər ta lə Luwə maji tō. ²⁵ Ndoi'ə row ta lə Burəbe, adi iləmbər ta lə Jeju ki ronel ki ngayn, ndo de'gi nya ki dō Jeju'ti ki gorow'ə'ti. Nan k'in ə, gər batəm lə Jan par. ²⁶ Ilə rō'ne, elta lə Luwə kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki me ki tinyi kati. Nan loki Pirisil ki Akilasi oyi'ə lo kelta'ti, bari'ə rō'de'ti, o'ji'ə gorow lə Luwə ar njay, adi'ə gər. ²⁷ Go'ti, ndigi kaw Akay'ti, ə ngannkon'je'gi ndigi dō'ti si'ə, adi rai makitu adi njendo'gi ki Akay'ti kadi uwəi'ə rō'de maji. Loki aw te Akay'ti, kigo memaji'ti lə Luwə, ra ki nje ki uni me'de adi Luwə ngayn. ²⁸ Tado dum dō Juwipi'gi ki tōgi ta lə'ne, taga wangi takum de'gi'ti. Tōji, ki ta lə Luwə ji'ne'ti, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

19*Pol in me be'ti ki Epeji*

¹ Də'kagilo'ti ki Apolosi in'n Korenti'ti, Pol ində dōnangi ki mbal'gi in'ti ki dōnangi Aji'ti gangi, ə re te Epeji'ti. Ingə njendo'gi lə Jeju ki nan'gi'ti non. Adi dəji'de ene: ² «Loki uni me'se adi Jeju kin, ingəi Ndil Luwə wa?» Ə təli iləi'ə'ti eyina: «Jagi, k'oo ka j'oo kete kadi Ndil Luwə in non el.» ³ Pol təl dəji'de bay ene: «Batəm ki bann ə ingəi wa?» Eli eyina: «J'ingə batəm lə Jan Batisi.» ⁴ Be ə, Pol el'de ene: «Oyo, Jan ra batəm Isirayel'gi kadi tōri ndu'de dō majel'gi'ti lə'de. Ə təl el'de bay kadi to uni me'de adi de ki a re go'ne'ti non, adi de'ə kin in Jeju*.»

⁵ Loki oyi ta'gi kin ningə, adi rai'de batəm me tō Burəbe Jeju'ti. ⁶ Be ə, Pol ində jī'ne dō'de'ti, ə Ndil Luwə risi dō'de'ti. Ningə tumginn kadi elita ki ndonnta'gi ki dangi dangi num, ta elita ki ta Luwə'ti num tō. ⁷ Dingəm'gi pəti ki rai lo nya'gi'ti kin asi dōgi gidə in joo. ⁸ Go'ti, asi nanyi mutə go nan'ti, Pol te ə aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, el'de ta ki me ki tinyi kati kibo. Iləmbər konbe læ Luwə, sangi uwə'de ki ta, kadi oyi to ta ki rōta'ti kadi tai ta kin tō. ⁹ Nan Juwipi'gi ki nan'gi dann'de'ti me'de ngan, adi mbeti kadi uni me'de. Elita kidi nyando læ Pol ki oji gorow ta læ Burəbe kin takum bulə de'gi'ti. Be ə, Pol inyə'de ə oti aw ki njendo'gi me kəy ndo nya'ti læ de ki tō'a nan Tiranusi. Ningə ki ndō'gi kare kare pəti, ndo'de nya. ¹⁰ Nyando kin, Pol ra kul'ə asi bal joo. Be ə, ra adi Juwipi ki de'gi ki in Juwipi'gi el ki isi dōnangi Aji'ti, oyi ta læ Burəbe. ¹¹ Luwə ra nyakoji'gi ki əti bol ki takul Pol. ¹² Adi, de'gi oyi ta ku'gi ki kare ki ta ku ki jī'ə odi, awi odi njemonyi'gi adi ingəi lapiya num, ndil'gi ki majel kaa anyinan kō num tō.

¹³ Juwipi'gi ki nan'gi ki nje njiyə kigo be'gi, kadi n'tuwəi ndil'gi ki majel, ingi kaa gei kadi n'bari tō Burəbe Jeju dō de'gi'ti ki in ginn tōgi'ti læ ndil'gi ki majel tō. Adi eli eyina: «Me tō Jeju'ti ki Pol isi iləmbər ta li'ə, m'dəji'se kadi tei kō.» ¹⁴ De'gi ki njera nya be kakin, in siri. In ngann'gi læ Juwipi kare ki tō'a nan Seba ki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi. ¹⁵ Ndil ki majel təl ilə'de'ti ene: «M'gər Jeju, taa m'gər de ki in Pol tō, nan ingi, in nan'gi wa?» ¹⁶ Lo kin'ti, de ki ndil ki majel sii me'ə'ti kakin ində ur dō'de'ti uwə'de tōsōsō. Ningə ində'de kində ki de oo go madi'ne el, adi tei me kəy'ti ki kanyi ki rō'de kare, ki ku ki gangi rō'de'ti bati bati ki mosi. ¹⁷ De'gi pəti ki bebo Epeji'ti, ki Juwipi'gi nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el, gəri go nya ki ra nya kin maji. Ingi pəti bol ra'de, adi osikurə Burəbe Jeju. ¹⁸ De'gi ngayn ki in njekunme'gi rei tərindu'de, ə eli kulə ra'de'gi ki majel ki taga non de'gi'ti. ¹⁹ Nje ki nan'gi ngayn dann njera mboli'gi'ti, rei ki makitu ra mboli'gi lə'de, kawi ki dōnan'ti ə uləi por takum de'gi'ti. Ndogi se'de makitu'gi lə'de kin asi silə dər dō mi'l. ²⁰ In be ə, ki takul tōgi læ Burəbe, ta læ Luwə sanan ki lo'gi'ti ki kete kete ki tōgi'ne tō. ²¹ Go nya'gi'ti kin, Ndil Luwə osi Pol adi un ndu'ne kadi n'aw bebo Jerujalem'ti. Dō row kaw'a'ti, ində dōnangi Maseduwann ki Akay gangi. Ningə Pol el ene: «Re m'aw m'te bebo Jerujalem'ti ə, maji kadi m'aw m'oo dōnangi Rōm tō.» ²² Pol ulə ki njera si'ə kulə'gi joo, Timote ingi ki Erasi adi'de awi dōnangi Maseduwann'ti. Ningə inbe, isi dōnangi Aji'ti ba njaba bay.

Nya ki ra nya Epeji'ti

²³ Dōkagilo'ə'ti kin, ta kasi nan el kibo ngayn in dō row ta'ti læ Burəbe me be'ti ki Epeji. ²⁴ De kare ki tō'a nan Demetriyusi, in kodi ki njera ningə kasi'gi. In njera ngann kəy yo ki dene ki a bari'ə nan Artemisi. Kulə kin ra adi in soti ki njekulə'gi li'ə ngayn. ²⁵ Be ə, Demetriyusi kaw kodi'gi ki de'gi pəti ki isi ki dō'de taa ki takul kulə kin nan'ti, ə el'de ene: «Madi'm'gi, in gəri kadi in ki takul kulə kin ə, j'isi j'ingəi nya maji. ²⁶ Ingi oyi ki kum'se taa ki mbi'se tō, kadi in Epeji'ti ne par el, nan dōnangi Aji'ti ba pəti, ə dingəm ki tō'a nan Pol kam təl dō bulə de'gi basi. In el'de ene: «Kagi yo'gi ki de'gi rai ki ji'de in Luwə el.» ²⁷ In kulə'gi ki j'isi rai kin par ə de'gi a oyi to nya ki kare el, nan kəy læ luwə ki

dene kibo ki in Artemisi kin kaa, de'gi a oyi'ə nya madi'ti el to. Lo kadi de'gi a eli eyina: "Artemisi in yo ki dene ki bo," goto. Artemisi ki de'gi ki dɔnangi Aji'ti ki ndəgi dɔnangi ba pəti ɔsikurə kin.»²⁸ Loki kodi'gi oyi ta'gi kin ningə, wongi ra'de ngayn, adi tumginn kadi elita ki ndu'de ki boi eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.»²⁹ Kalangi ba go'ti ningə, lo singə səkitə ki ta tat'a ba me bebo'ti. De'gi ndori Gayusi in ki Arisitarki, de'gi ki Maseduwann'ti, ki in madi mbah læ Pol kum'de'ti, ə ngodi tɔl'de ki tambalo'ti.³⁰ Pol ndigi kadi n'toji rɔ'ne bulə de'gi, nan njendo'gi ɔgi'ə.³¹ Ningə basa madi Pol madi ki in de kibo ki dɔnangi Aji'ti, uləi kulə rɔ'a'ti, eli'ə kadi aw tambalo'ti el.³² Tambalo'ti, nya ki to ar njay dɔ de'gi'ti goto: Ta'gi ki isi te ta de'gi'ti in ta'gi ki dangi dangi. Ningə de'gi ngayn dann madi'de'gi'ti gəri ginn nya ki kawinan el.³³ De'gi ki nan'gi dann bulə de'gi'ti ɔri ginn nya ki ra nya kin adi Alegijandir ki Juwipi'gi indəi'ə to njekundɔ'de kin ad'a oo. Alegijandir ulə ji'ne taa, dəji'n de'gi kadi rai keke, tado ge k'elta, ɔrta dɔ'de'ti.³⁴ Loki gəri'ə kadi in Juwipi ningə, ingi pəti uləi bilə ki ndu'de kibo asi ngirə kadi joo ge be eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.»³⁵ Ta tɔlta'a'ti ningə, njendo ndukun ki me bebo'ti, re ra adi lo to jijiji, bay taa el'de ene: «In de'gi ki Epeji'ti, nan ə gər kadi be ki Epeji'ti, in njengəm kəy læ Artemisi ki in yo ki dene ki in kibo kin el ə, eke nan ə gər kadi in nje ngəm mbal ki in banakum'ə ki in dɔran'ti osi el wa?»³⁶ In kin in nya ki dum manji. Maji kadi uwəi hangal'se indəi nanga, ə in mərita ta rai nya.³⁷ Ingi ə ɔri de'gi kam rei se'de ne, nga, nya madi ki majel ki rai ɔsi takəy kin goto, taa elita ki mal dɔ luwə'ti lə'je ki dene Artemisi el to.³⁸ Re Demetriyusi in ki de'gi ki nje ra kulə'gi lə'ne, rai ta ki de madi ningə, ndɔ gangi ta'gi to'i non, ə maji kadi awi oyi njegangi ta'gi.³⁹ Re nya madi ki rangi to non kadi dəji ə, ndɔ ki kadi nje kində manji ta'gi kin ki gorow'ə'ti to non.⁴⁰ Nya'gi ki rai nya bone kin, asi kadi de'gi iləi ta dɔ'je'ti to nje k'aldɔ ndu'gi, tado ta madi ki j'a j'eli ə j'a j'ɔri ta dɔ'je'ti, ki ɔji go kawnan læ de'gi ki bone kin goto. Be ə, go ta'gi'ti ki njendo ndukun el, tuwə de'gi adi sananyinan.

20

Pol aw dɔnangi Maseduwann'ti

¹ Loki wongi læ de'gi yokiro ningə, Pol ulə bar njendo'gi, ulə dingəm me'de'ti bay ta ra'de lapiya ə ɔti aw Maseduwann'ti.² Pol ingə dɔkagilo'gi ngayn ulə'n dingəm me njekunme'gi'ti loki isi ində dɔnangi kakin gangi. Ningə gangi ki kete non aw Giresi'ti.³ Pol isi'ti non nanyi mutə. Dɔkagilo'ti ki kadi un tokibo kaw ki dɔnangi Siri'ti ningə, gər kadi Juwipi'gi uləi ta'de nanga kadi n'rai si'ə nya ki majel. Be ə, təl un row ki Maseduwann'ti.⁴ Mbunə de'gi'ti ki dani'ə a ingə Sopater ki ngonn læ Pirusi ki Bere'ti num, Arisitarki in ki Segondusi ki in de'gi ki Tesaloniki'ti num, Gayusi ki Dərbi'ti num, Timote num, taa Tisiki num in ki Tiropim ki in de'gi ki dɔnangi Aji'ti num to.⁵ De'gi kin ɔti kete non'je'ti, awi nginəi'je Tirowasi'ti.⁶ J'in ə, go ndɔ'gi'ti læ mapa ki ra ki hum ɔd'ɔ el, ə j'al me to'ti me be'ti ki Pilipi j'isi j'aw. J'aw, ji ra ndɔ mi row'ə, ə j'aw j'ingə madi'je'gi Tirowasi'ti, ji ra ndɔ siri.

Pol me be'ti ki Tirowasi

⁷ Ndo Doması, ji kawnan tado kuso mapa, Pol a aw lo ti'ti, adi elta ki njendo'gi. Be ə, elta ratata dann lo do'a'ti. ⁸ Ji kawnan me kəy'ti ki in do mad'a'ti taa. Ningə me kəy'ti kakın, lambi'gi ngayn in səm'ti non. ⁹ Loki Pol isi elta adi ngal, Basa kare ki to'a nan Etikusi isi penetir'ti, to bi kanum, adi bi un'ə, in kəy'ti ki nja mutə do mad'a'ti, te osi. Loki de'gi eyina n'uni'ə ə, basa oy. ¹⁰ Pol ur nanga, dow ro'ne do'a'ti ə un'ə ji'ne'ti ə el'de ene: «Adi me'se gangi mann el nan to kum bay!» ¹¹ Go'ti, Pol təl ala taa gogi, gangi mapa so. Un ta ki ta'ne'ti gogi biti taginnlo'ti, ə ɔti aw. ¹² Nga ningə, de'gi ɔri basa awi si'ə be kumngayira, adi de'gi pəti me'de osi nanga.

Pol in Tirowasi'ti aw Mile

¹³ J'in j'aw kete ki to me be'ti ki Asosi. Me be'ti kin ə, j'a j'uni Pol nan'ti se'je. Tado kigo kojitara'ti li'ə, ge kadi n'un row ki nja'ne. ¹⁴ Loki re ingə'je Asosi'ti, j'uni'ə me tokibo'ti nan'ti se'je ə j'awi Mitilene'ti. ¹⁵ Lo ti go'ti ningə, j'ɔti non me tokibo'ti ka bay, ji re ji te ta lo'ti ki Kiyoy. Ndo ki go'ti ningə, ji te Samosi. Ndo ki nja so bay ta ji te Mile'ti. ¹⁶ Pol ndigi kadi n'ra lo kati Epeji'ti el nan pa nya ta dokagilo dər do'ne'ti donangi Aji'ti. Ge kadi n'aw kalangi kadi re to'n bann inbe kaa, ndo Pantəkoti osi do'ne'ti Jerujalem.

Pol elta ngatəgi'gi me be'ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol in me be'ti ki Mile ə, ulə bar ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti. ¹⁸ Loki rei tei ro'a'ti ningə, el'de ene: «In gəri row panjiyə'm dokagilo'gi pəti ki m'in'n sese nan'ti, tumginn'ə do ndo ki dokete'ti ki m're'n donangi Aji'ti. ¹⁹ M'ra kuləbər læ Burəbe ki do ki sol ləm ləm, me mann non'ti ki me nya nan'gi'ti ki m'ingə ki row'gi ki dangi dangi ki gorow kulə ta nanga ki in ro Juwipi'gi'ti ki madi. ²⁰ Gəri bəti, m'iyə'se do nya madi kare el. M'ilə'se mbər Poyta ki maji ta m'ndo'se nya'gi pəti ki a ra sese maji to, taga dann bulə de'gi'ti num, me kəy'gi'ti num to. ²¹ M'iləmbər m'bar'n Juwipi'gi'ti num, Gireki'gi num kadi təl ro'de go Luwə'ti ə inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kin kə, taa kadi uni me'de adi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti to. ²² Ki ngosine kin, Ndil Luwə ində do'm'ti, adi m'nji m'aw Jerujalem'ti ki kanji kadi m'gər nya ki a ra'm nu. ²³ Nya ki m'gər, me bebo'gi'ti kare kare ki m'te'ti Ndil Luwə el'm ta adi m'gər toki dangay'gi ki kon'gi isi nginəi m'in non. ²⁴ Ki ɔjido'm, kisikidəta ləm in nya madi takum'ti el. Nya ge ləm in kadi m'aw ratata m'tolta ngodi ləm, ə kadi m'ra kuləbər ki m'ingə ji Burəbe Jeju'ti kin maji. Adi in kulə kiləmbər Poyta ki maji ki ɔjido memaji læ Luwə. ²⁵ Ningə ngosine, m'gər kadi ingi pəti ki m'njiyə dann'se'ti ə m'ilə'se mbər Poyta ki maji ki ɔjido konbe læ Luwə kin, de kare kaa a oo'm el ratata nga. ²⁶ In be ə, m'elta ləm taga ar njay bone, ta mosi'se pəti goto do'm'ti. ²⁷ Tado kojitara'gi læ Luwə pəti, m'iləmbər do'ti madi oyi. Nya ki m'iyə do'a ro'se'ti goto. ²⁸ Indəi kumkədi do ro'se'ti inbe'gi, taa do nyakul'gi'ti ki in Njekawnan ki Ndil Luwə adi'se kadi ngəmi'de kin to. Maji kadi indəi kum'se go Njekawnan'gi'ti læ Luwə ki ndogide ki mosi'ne, to njekul nyakul'gi ki maji. ²⁹ M'gər kadi loki m'a m'goto dann'se'ti, de'gi madi ki a toi to jagum'gi ki nje mendul, a rei uri dann'se'ti ə a rai Njekawnan'gi majel. ³⁰ Ningə mbunə'se'ti inbe'gi kaa, de'gi madi a təl nje rugi ta ki rota'ti kadi təl nje kawnan madi'gi njendo'gi'ti lə'de. ³¹ Maji kadi sii do nja'se'ti, adi me'se olo do'ti, toki me bal'ti ki mutə ki

m'ra dann'se'ti, kondə'ti ki kada, kare kare pəti, m'inyə ta kulə dingəm me'se'ti el, ki mann non ki kum'ti. ³² Ningə ngə'sine, m'ulə'se ji Luwə'ti, taa m'ndəji'se ki ta li'ə kigo memaji'ti li'ə tə. Ta kin aw ki təgi kadi adi təgi me kunme'ti, taa Luwə a adi'se nya maji'gi pəti ki isi ngəm tado læ de'gi pəti ki ində'de ta dangi. ³³ Lo ki m'in dann'se'ti, m'ra kumnda nar, eke ər eke ku læ de madi dann'se'ti el. ³⁴ Inbe'gi gəri bəti, kadi ki ɔjido kisikidə'taa lə'm, eke yan madikulə'm'gi, m'ra kulə ki ji'm m'inbe. ³⁵ M'ɔji'se ki lo'gi pəti, eke ki dəkagilo'gi pəti kadi rai kulə be kadi indəi kum'se go nje yai'gi'ti. Ningə maji kadi me'se olo də ta'ti ki Burəbe Jeju inbe el ki ta'ne ene: «Majikur in ngayn də de'ti ki adi utə de ki isi taa.» ³⁶ Go ta'gi'ti ki Pol el kin ningə, ɔsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki Luwə nan'ti se'de pəti. ³⁷ Ningə go'ti, ingi pəti, buki nan ki non'ti, ə ɔsi mindi Pol'ti uwəi'ə, ə orei'ə ki rə'de'ti. ³⁸ Ta li'ə ki el'de ene: «A oyi kum gogi el,» kin ər təgi'de ngayn. Ningə dani'ə biti awi si'ə ta to'ti.

21

Kaw Pol ki Jerujalem'ti

¹ Go k'inyə nan'ti ki ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti, j'al me to'ti, ə j'aw njururu də dor'ti ki to'a nan Bulə de'gi. Lo ti go'ti ningə, ji te me bebo'ti ki Rodi. J'əti Rodi'ti ə j'aw bebo'ti ki Patara. ² J'ingə tokibo isi aw Penesi'ti adi j'al me'ti j'aw si'ə. ³ Loki j'oo də dor Sipir ki kum'je be ningə, j'inyə ki holo be ə j'ər taa ki dənangi Siri'ti. J'awi j'ur nanga Tir. Lo kin'ti non ki a ərɪ nya'gi ki me to'ti nanga. ⁴ J'ingə njendo'gi me be'ti kakin non, adi j'isi se'de asi ndə siri. Njendo'gi kakin, Ndil Luwə ɔsi'de adi eli Pol kadi aw Jerujalem'ti el. ⁵ Nan loki dəkagilo læ'je asi ningə, j'ində taa, j'un tarow læ'je. Njendo'gi pəti, ki ne'de'gi ki ngann'de'gi dani'je biti tei se'je gidi bebo'ti. Low'ə'ti non, j'ɔsi məkəsi'je nanga ta ba'ti, j'el'ta ki Luwə. ⁶ Go'ti, loki j'el nan ta'gi ki dəboy'ti ki kadi j'inyə'n nan, ə j'ala me to'ti ə ingi təli ki be'gi læ'de tə. ⁷ J'ində ngangi kaw mbah læ'je ki tokibo, loki j'in Tir'ti ji re ji te Tolemaysi'ti. Me bebo'ti kin non, j'uwə ji ngannkon'je'gi, ə j'isi se'de ndə kare. ⁸ Lo ti də'ti ningə, ji re ji te Sejare'ti. J'aw me kəy'ti læ Pilipi ki in nje kiləmbər Poyta ki maji, ki in mbunə de'gi'ti ki siri ki nje kində kum'de go nya maji'gi'ti læ Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti*. J'isi rə'a'ti non. ⁹ Me kəy'ti li'ə, ngann dene'gi sə ki gəri dingəm el bay, ki in njekelta ki ta Luwə'ti sii səm'ti non. ¹⁰ J'isi me kəy'ti læ Pilipi kakin ji ra ndə ngayn nga a kadi njekeltakita Luwə'ti ki to'a nan Agabusɪ in Jude'ti re ingə'je non†. ¹¹ Njekeltakita Luwə'ti kakin un ndar də bədi læ Pol də'n ji'ne'gi ki nja'ne'gi, ningə el ene: «Ndil Luwə ene, me bebo'ti ki Jerujalem, Juwipi'gi a dəi'ə to ndar də bədi kin be. Ningə a iləi'ə ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.» ¹² Loki j'oo ta kin ningə j'in ki ngannkon'je'gi ki Sejare'ti j'uwə nja Pol, ji dəj'ə kadi aw Jerujalem'ti el. ¹³ Nan Pol ilə'je'ti ene: «Ononyi'se kadi nonyi adi me'm gangi mann. M'in Pol m'in ndəkba kadi de'gi dəi m'in par el, nan re ɔjido koy kaa, m'in ndəkba kadi m'oy tado tə Burəbe Jeju Jerujalem'ti.» ¹⁴ Loki j'oo kadi Pol təl rə'ne go ta'gi'ti ki j'el'ə el, j'in kaa ji təl ji ta kon tə, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi læ'ne par. ¹⁵ Go ndə'gi'ti ki ji ra dənangi Sejare'ti, ji ra go rə'je ə j'əti j'aw Jerujalem'ti. ¹⁶ Njendo'gi ki madi ki Sejare'ti awi se'je

* 21:8 21.8 6.5, 8.5 † 21:10 21.10 11.28

nan'ti Jerujalem'ti. Loki ji te Jerujalem'ti ningə dani'je me kəy'ti ki de madi ki tə'a nan Minason, adi j'isi'ti. In de ki Sipir'ti. In ki kare mbunə njendo'gi'ti ki dəkete. ¹⁷ Loki ji re ji te Jerujalem'ti, ngannkon'gi uwəi'je rə'de'ti ki rənel ki əti bəl. ¹⁸ Lo ti də'ti, Pol aw se'je me kəy'ti lə Jaki. Lo kin'ti ə, j'ingə ngatəgi'gi lə njekawnan'gi pəti, səm'ti non. ¹⁹ Go kuwə j'i'ti ki Pol uwə j'i'de ningə, ər'de poy nya'gi ki Luwə ra tado ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, ki takul kulə li'ə kin, bere bere adi'de oyi. ²⁰ Go nya'gi'ti ki Pol ər'de poy'o kin ningə, uləi təji də Luwə'ti, ə eli Pol eyina: «Ngonnkon'je, ində kum'i oo, Juwipi'gi dər banyi banyi ə uni me'de adi Jeju, nan pəti uwəi go ndukun lə Moji ngan. ²¹ Ningə ki ngə sine kin oyi ta də'i'ti toki isi ndo Juwipi'gi pəti ki sii to mbah'gi dənangi'gi'ti ki rangi kadi inyəi go ndukun'gi lə Moji kə num, el'de kadi uəi məti ngann de'gi el num, taa nya jibəlbə'gi lə Juwipi'gi ka kadi uni go'ə el num tə. ²² Adi ji mər də nya'ti kadi ji ra, tado a oyi poy'i kadi in re ka par am! ²³ Be ə, maji kadi ra nya'gi ki j'a j'eli kam. J'aw ki de'gi sə mbunə'je'ti ne ki uni mindi'de kadi n'indəi rə'de ta dangi tado lə Luwə. ²⁴ Maji kadi ər de'gi kin go'i'ti, ə ra se'de nyajibəlbə kar rə də majel'ti, ə ugə də'de kadi ngisəi də'de†. Ningə de'gi pəti a gəri kadi poy ta'gi pəti ki oyi əjido'i in ta'gi ki ngom. Tado inbə ki də'i, təl rə'i go ndukun'gi'ti lə Moji. ²⁵ Ki əjido de'gi ki in Juwipi'gi el ki uni me'de, ndukun'gi ki ji ndangi j'ulə'n j'adi'de, in kadi soi da ki iləi kadikare'ti bəri'n yo el num, kadi soi mosi el num, da ki de mbir m'ində el, ə kadi sangi nan kigo lo kaya'ti kaa, kadi goto dann'de'ti təS.» ²⁶ In be ə, lo ti go'ti ningə, Pol aw ki de'gi ki sə kakin, ar rə'ne se'de, ningə go'ti ur nati Kəy'ti lə Luwə, əji ndə ki ginn kar rə lə'de a gangi'n, ə kadi de ki ra dann'je'ti a re'n ki kadikare, kadi adi Luwə.

De'gi uwəi Pol

²⁷ Loki nanyi ndəkba kadi ginn ndə ki siri gangi, Juwipi'gi madi ki in dənangi Aji'ti, oyi Pol Kəy'ti lə Luwə kakin. Suləi bulə de'gi də'a'ti ə osi si'ə uwəi'ə, ²⁸ ningə elita ki ndu'de ki bo eyina: «In de'gi ki Isirayel, rei osi ginn'je! De kam ə, in njendo de'gi ki lo'gi pəti kadi osi ta de'gi lə'je num, ndukun'gi lə'je num taa kəykawnan kin num tə. Ningə ki rangi bay, re ur ki de'gi ki uəi məti'de el nati Kəy'ti lə Luwə kadi təl'n lo ki ar njay kin, lo ki to njen'ti.» ²⁹ Elita kin be, tado kete oyi Tiropim, de ki bebo Epeji'ti si'ə me bebo Jerujalem'ti, adi məri me'de'ti toki Pol re ur si'ə Kəy'ti lə Luwə. ³⁰ De'gi rai njir dənən'ti me bebo'ti ki Jerujalem'ti ba pəti. Ningə de'gi tei ki lo njon njon isi rei bur bur. Rei uwəi Pol tei si'ə Kəy'ti lə Luwə ki taga. Ningə tanan'ti non uwəi takəy'gi uti. ³¹ De'gi sangi kadi n'təli Pol. Ningə kete bay taa kadi təl'i'ə, poyta osi mbi ki boi'ti ki də njero'gi'ti ki Rəm'ti kadi bebo Jerujalem ba pəti ra ki nja'ne taa. ³² Tanan'ti non par ə, indəi taa buki njero'gi kibo'gi ki də kuti njero'gi'ti ki bu, ə anyi ngodi ki rə bulə de'gi'ti. Loki bulə de'gi kakin oyi kibo ki də njero'gi'ti ki njero'gi ningə, tai kon ta kində Pol'ti. ³³ Loki re te rə bulə de'gi'ti, kibo ki də njero'gi'ti kakin əti ndəkba ki rə Pol'ti, un ndu'ne adi uwəi'ə, ə adi dəi'ə ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ene: «Nan in dingəm kam wa? Ə ri ə ra wa?» ³⁴ Ningə ta ki yəti to dangi dangi dann bulə de'gi'ti, ta lə'de un go nan el. Adi lo kadi kibo ki də njero'gi'ti kakin oo ta ki rəta'ti goto. Be ə un ndu'ne

kadi ai ki Pol me ndogi bər'ti ki ngal, lo kisi njerə'gi'ti ³⁵ Loki Pol re te rigi lo njiyə'gi'ti kin ningə, lowə goto adi njerə'gi uni'ə, tado bulə de'gi bətirə'ə ki wongi ngayn. ³⁶ Bulə de'gi ki sii njiyəi go'ə'ti muki muki eli ki ndu'de ki boi eyina: «Kadi təli'ə!»

Pol elta ngannkon'ne Juwipi'gi

³⁷ Kete bay taa kadi njerə'gi awi si'ə me ndogi bər'ti ki ngal ki lo kisi'de'ti, Pol dəji ta kibo ki do njerə'gi'ti ene: «A adi'm tarow kadi m'a m'elta kare wa?» Kibo ki do njerə'gi'ti kakin dəj'ə ene: «In gər kelta Gireki bəti wa?» ³⁸ M'gər el adi m'oji m'ene in de ki Ejipti ki ndoki me ndo'gi'ti ki gogi ne kin, sulə de'gi adi rai wongi, ə ɔr'de asi de'gi dər so ki nyakati'gi ji'de'ti, ə ur'n mu kin.» ³⁹ Ə Pol ene: «Jagi, m'in Juwipi ki bebo'ti ki Tarsi ki donangi Silisi'ti, m'in de ki me bebo'ti ki to'a bar, ə nja'i ba inyə'm taa adi m'el de'gi ta.» ⁴⁰ Be ə, kibo ki do njerə'gi'ti ad'a tarow. Pol ində ra taa do rigi lo njiyə'ti, buki ji'ne dəji'n bulə de'gi kadi uri mbi'de. Loki lo to jijiji ningə, el'de ta ki ta Ebirə.

22

¹ Pol el ene: «Ngannkon'm'gi ki bai'gi, uri mbi'se maji kadi oyi ta ki m'aw to m'el'se ngosine kadi m'manji'n ta do rə'm'ti kin.» ² Loki oyi kadi Pol el'de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jijiji inbe bay kadi n'oyi ta li'ə. ³ Be ə Pol el'de ene: «M'in Juwipi ki oji'm'in Tarsi'ti, ki donangi Silisi'ti. Nan oti'm'in Jerujalem'ti ne. Gamaliyel* ə in njendo'm ndukun læ kaw'je'gi kadi m'gər maji maji. Kete m'tingə bil tado læ Luwə toki rai ngosine kin be to. ⁴ M'adi kon de'gi ki nje kun go nyando ki m'nji m'ndo kin kadi ki asi ta koy'de. M'uwə'de: dene'gi ki dingəm'gi, m'to'de m'tilə'de dangay'ti. ⁵ Kibo læ njeakawkulə'gi kadikare'gi ki ngatəgi'gi pəti asi kadi a manyinaji lə'm do ta'ti kin. Inbe'gi ə m'taa makitu ji'de'ti kadi m'aw m'uwə'n ngannkon'gi ki Damasi'ti ki nje kun go nyando kin. M'uwə'de kadi m're se'de Jerujalem'ti ne m'bukid'e dangay'ti†. ⁶ Loki m'in do row'ti, m're ndəkba ki Damasi'ti, ningə ki kadi ki in ndəkba ki jam do be ə, tanan'ti non par ə, kunji kibo ngayn in dərən'ti re unji gugi do'm. ⁷ M'osi ki takum nanga, ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: “Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?” ⁸ Ə m'ilə'ti m'ene: “In nan ə Burəbe?” Ningə təl el'm ene: “In m'in Jeju ki Najareti'ti ki isi ad'a kon.” ⁹ Nje ki in sə'm oyi kunji kakin maji, nan oyi ndu'de ki isi el'm ta el. ¹⁰ Lo kin'ti, m'dəj'ə m'ene: “Burəbe, in ri ə kadi m'ra wa?” Nga a Burəbe el'm ene: “Ində taa aw Damasi'ti non, ə a eli'nu nya'gi pəti ki kadi ra.” ¹¹ Kunji ki əti bəl ngayn kakin ra adi kum oo lo el, adi de'gi ki in sə'm ndəri m'in to ndə ə ai sə'm Damasi'ti. ¹² Ningə Damasi'ti, dingəm kare ki bari'ə nan Ananiyasi isi non. In de ki njera go ndukun'ti, adi Juwipi'gi pəti ki Damasi'ti ndigi ta li'ə ngayn. ¹³ In ə aw rə'm'ti el'm ene: “Ngənnkon'm Sol, kadi kum'i oo lo.” Ningə tanan'ti non par ə kum oo lo adi m'oo'ə. ¹⁴ Ningə el'm ene: “Luwə læ kaw'je'gi mbəti kete nu kadi in gər ndigi li'ə, ə kadi oo Nje ki ra dana, taa kadi oo ta ki ta'a'ti to. ¹⁵ Tado a in nje mannaji li'ə do nya'gi'ti ki oo ki kum'i num, oo ki mbi num, ki rə de'gi'ti pəti. ¹⁶ Ningə ki ngosine kin, nya ki nanyi kadi de ra goto nga. Ə ində taa, bar to Luwə, ə ra'a batəm, adi majel'gi lə'i in ki togi ko.»

* 22:3 22.3 5.34 † 22:5 22.5 4-5, 8.3, 9.1-2

Pol elta do kulø'ti ki ingø

¹⁷ «Loki m'təl m're Jerujalem'ti, m'nji m'el'ta ki Luwə me Kəy'ti læ Luwə ningø, m'oo nya me ndil'ti. ¹⁸ M'oo Burøbe el'm ene: «In taa kalangi kadi te kə Jerujalem'ti, tado a taai naji læ'i ki a man do'm'ti el.» ¹⁹ Lo kin'ti, m'el'ə m'ene: «Burøbe, de'gi kin gəri maji kadi in m'in ə kete m'in nje kaw ki lo kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, m'uwə nje ki uni me'de adi'nu, m'tində de'gi m'tilə'de dangay'gi'ti. ²⁰ Taa loki ndəki isi toli nje mannaji læ'i Etiyenn kin ka, m'in low'ə'ti non tə. Adi ndu'm in nan'ti ki nje təl'ə'gi, m'inbe m'nji ta ku'gi'ti lə'de m'ngəm†.» ²¹ Nan Burøbe el'm ene: «Aw, tado m'a m'uləi sanyi rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»»

Pol el toki n'in de ki Rəm'ti

²² Loki uri mbi'de oyi ta læ Pol biti tei do ta'ti kin ə, uni ndu'de ki taa eli eyina: «De ki be kin in de ki kadi goto kə dənangi'ti. In de ki kadi isi ki do'ne taa el.» ²³ Uri kəl ningø, təri ku'gi lə'de tiləi kə, ə kəri bu sananyi ki taa. ²⁴ Lo kin'ti, njekundo njerø'gi un ndu'ne kadi awi ki Pol me ndog'i bər'ti ki ngal kadi dəji'ə ta ki ndøy kadi el nya ki ra nya ə adi de'gi isi ungi bilə do'a'ti kin. ²⁵ Nan, loki doi Pol kadi indəi'ə ə, Pol el kibo læ njerø'gi kare ki ra non ene: «Adi ai ki tōgi kadi indəi de ki Rəm'ti ki ta kaa de gangi do'a'ti el wa^S?» ²⁶ Loki kibo læ njerø'gi oo ta kin ningø, aw el kibo ki do'de'ti ene: «Ra nya ki aw to ra kin el, de kam in de ki Rəm'ti.» ²⁷ Lo kin'ti, kibo ki do njerø'gi'ti re rə Pol'ti dəj'ə ene: «El'm adi m'oo, in de ki Rəm'ti wa?» Ə Pol el'ə ene: «Oyo, m'in de ki Rəm'ti.» ²⁸ Ə kibo ki do njerø'gi'ti el Pol ene: «M'in m'adi nar ngayn bay taa kadi m'təl'n de ki Rəm'ti.» Nan Pol el'ə ene: «Yan'm m'in, oji m'in to koji.» ²⁹ Par ə, tanan'ti non, de'gi ki kete kadi indəi Pol, dəji'ə'n'ə ta kakin təri rə'de gogi. Kibo ki do njerø'gi'ti inbe kaa bəl ra'a tə, loki oo kadi Pol in de ki Rəm'ti, ə n'adi doi'ə ki kulø gindi.

Pol ra non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

³⁰ Kibo ki do njerø'gi'ti sangi kadi n'gər nya inbe ki Juwipi'gi səki Pol kin ar njay. Be ə, lo ti do'ti ningø, adi tuti Pol, ə adi ndu'ne kadi kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangi ta'gi læ Juwipi'gi kawinan, ə aw ki Pol non'de'ti.

23

¹ Pol gon njegangi ta'gi læ Juwipi'gi ba, ə el'de ene: «Ngannkon'm'gi, me'm uwə'm ki ta nden el, do ki ra'm'ti ki m'ra non Luwə'ti biti bone.» ² Ningø kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi adi ndu'ne de'gi ki rai kadi Pol'ti kadi indəi ta'a. ³ Ə Pol el'ə ene: «In in ə Luwə a indəi, in bər ki kəy pon gidi'ti kadi nda kare. Si ne kadi gangi ta do'm'ti kigo ndukun'ti, ningø təl aldə ndukun, adi ndu'i kadi indəi m'in bay.» ⁴ Nje ki rai kadi Pol'ti ndəkba eli'ə eyina: «Taji kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi læ Luwə wa?» ⁵ Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi læ Luwə el. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: «A elta ki majel do ngar'ti læ de'gi læ'i el*.»» ⁶ Loki Pol gər kadi de'gi ki kawinan kin, nje ki nan'gi in Sadusi'gi, ə nje ki nungi in *Parisi'gi ningø, un ndu'ne ki taa dann njegangita'gi'ti ene: «Ngannkon'm'gi, m'in Parisi, nje koji'm

in Parisi†. Ningə in tado kində ki m'ində me'm do kində taa lo koy'ti læ njekoy'gi kin ə rei sə'm lo gangi ta'ti.» ⁷ Loki Pol elta kin ə, ta ki manjinan'ti in dann Parisi'gi'ti ki Sadusi'gi, adi de'gi gangi nan. ⁸ Tado Sadusi'gi eli eyina de'gi a indəi taa lo koy'ti el, taa malayka'gi, ki ndil'gi kaa gotoi to. Nan Parisi'gi eli toki nya'gi kin toi non‡. ⁹ Lo singə səkitə, ə njedangi ndukun'gi ki me kuti'ti læ Parisi'gi indəi taa elita ki togi'de eli eyina: «J'in j'oo nya madi kare ki majel ro dingəm'ti kin el. Domaji ə in ndil eke malayka inbe ə el'ə ta.» ¹⁰ Loki takasinan el aw ki kete kete, kibo læ njero'gi bol kadi de'gi kin in uwəi Pol. Be ə, un ndu'ne adi njero'gi kadi rei ori Pol awi si'ə me ndogi bor'ti ki ngal gogi. ¹¹ Kondə go'ti ə, Burəbe te bus ro Pol'ti el'ə ene: «Uwə togi ba. Toki manaji læ'm Jerujalem'ti, maji kadi manaji kin Rom'ti to.»

De'gi doi ta nan'ti kadi n'toli Pol

¹² Loki lo ti, Juwipi'gi uni mindi'de kadi n'usoi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli Pol binəm taa. ¹³ Nje ki doi ta nan'ti kin ali do došo kare. ¹⁴ Ningə ai eli kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatogi'gi eyina: «J'un mindi'je ki ngan ngayn kadi j'uso nya el num, j'anyi mann el num, biti kadi ji tol Pol binəm taa.» ¹⁵ Ningə ki ngosine kin, ingi kadi ndu'se in nan'ti ki njegangi ta'gi, ə kadi awi ingəi kibo læ njero'gi, eli'ə toki gəi kadi re ki Pol non'se'ti kadi indəi manji ta li'ə maji maji oyi. Nga a, loki Pol a re ə, te ro'se'ti el bay ə j'in ja ji tol'ə. ¹⁶ Ngonn læ konnann Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol'ti me ndogi bor'ti ki ngal el'ə. ¹⁷ Be ə, Pol bar njekundo kuti njero'gi ki bu kare el'ə ene: «Aw ki ngonn kin ro kibo'ti læ njero'gi. Aw ki ta kare non kadi el'ə.» ¹⁸ Njekundo njero'gi ki bu aw ki ngonn kakin ro kibo'ti ə el'ə ene: «Dangay ki bari'ə Pol ə bari'm, ene m're ki ngonn kin ro'i'ti, toki aw ki ta kare non kadi el'i.» ¹⁹ Kibo læ njero'gi, uwə ngonn kakin ji'ne'ti, ro'ə aw si'ə dow kare, ə dəj'ə ene: «Ta ri ə awi'n kadi el'm wa?» ²⁰ Ngonn kakin el'ə ene: «Juwipi'gi doi ta nan'ti kadi n'dəji nu kadi in te ki Pol lo ti'ti, non njegangita'gi'ti lə'de, toki gei kadi n'indəi manji ta li'ə maji maji n'oyi. ²¹ Nan maji kadi oo ta lə'de el. Tado de'gi ki tei do so kare a toi row'ə kadi uwəi'ə. Uni ndu'de ki ngan ngayn be kadi n'usoi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli'ə ə binəm taa. Ki ngosine kin, sii do nja'de'ti, isi nginəi ndu par.» ²² Kibo læ njero'gi, ilə ndu'ne adi ngonn ki basa kakin kadi elta kin kete adi de ki rangi oo el, ə inyə adi aw. ²³ Go'ti, kibo læ njero'gi, bar njekundo njero'gi ki bu in joo el'de ene: «Osi nja njero'gi bu joo nan'ti, nje kal sində'gi do siri, ə nje ki nung'gi bu joo to. Ningə sii do nja'se'ti kadi ki dojoo gidə in kare ə, uni tarow ki kaw ki Sejare'ti. ²⁴ Indəi do sində'gi nan'ti uni Pol to. Ə kadi awi tei si'ə ro nje konbe'ti Pelisi, ki kanji kadi nya madi ra'a.» ²⁵ Kibo læ njero'gi ndangi makitu kin be adi nje konbe ene: ²⁶ «M'in Kilodi Lisiyasi ə m'ndangi makitu kin m'ad'i kibo læ'm, nje konbe Pelisi. Nya ki dokete, m'uwə ji'i! ²⁷ Ningə dingəm kin, Juwipi'gi uwəi'ə kadi re a toli'ə, ə loki m'oo kadi in de ki Rom'ti, m'aw ki njero'gi m'taa'ə'n ji'de'ti. ²⁸ M'sangi kadi m'gər nya inbe ki ra ə Juwipi'gi səki'ə'n'ə, adi m'aw si'ə non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi. ²⁹ Lo kin'ti ə, m'oo kadi səki'ə ojido ndukun'gi lə'de, nan nya madi kare ki majel ki ra ki asi kadi de tol'ə'n'ə eke uwə'n dangay'ti goto. ³⁰ Eli m'in kadi Juwipi'gi

isi sangi row kadi n'toli'ə, be ə, m'un'ə kalangi m'ulə si'ə m'ad'i. Ningə m'un ndu'm kadi awi səki'ə rə'i'ti nu.»³¹ Njəro'gi rai toki kibo lə'de ɔji'n'de, adi awi ki Pol kondə'ti ratata tei si'ə Antipatirisi'ti.³² Lo ti də'ti, njəro'gi ki nje nja təli gogi lo kisi'de'ti, ə inyəi nje sində'gi adi awi ki Pol.³³ Loki tei Sejare'ti, nje sində'gi uni makitu nje konbe, ə ɔji'ə Pol tə.³⁴ Nje konbe tudə makitu kakin, ə dəji Pol ke in de ki dənangi'ti ki ra wa? Ningə oo kadi Pol in de ki Silisi'ti.³⁵ Ə el Pol ene: «M'a m'oo ta ki ta'i'ti, ndə ki nje səki'gi inbe a rei.» Ningə adi ndu'ne kadi ngəmi Pol me kəy ngar'ti lə Erodi.

24

Juwipi'gi indəi taa də Pol'ti

¹ Ndə mi go'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi re Sejare'ti. De'gi ki dani'ə rei si'ə in ngatə'gi'gi taa njenaji də de'gi'ti ki bari'ə nan Tertulusi tə. Ananiyasi ki de'gi ki go'ə'ti kin awi səki Pol rə nje konbe'ti ki dənangi Sejare'ti*.² Loki bari Pol ə, Tertulusi ulə ngirə kində ta də'a'ti non nje konbe'ti ene:³ «In kibo, Pelisi, ki takul'i, ki takul gosi konbe lə'i, ki takul nya'gi ki tur ginn'de ki tadə maji lə de'gi me be ə, j'isi'n ki lapiya. In kin in maji ki ji gər ki lo'gi pəti me nya'gi'ti pəti, ə j'isi rai oyo.⁴ Ningə, kadi j'indəi kor'ti ngayn el, ji dəji kadi ur mbi, kigo me maji'ti lə'i kadi oo'n də ta ki j'a j'eli ta'gi kare ke joo.⁵ J'oo kadi dingəm kam in nje tuji be. Re ki ganginan dann Juwipi'gi'ti ki lo'gi pəti dənangi'ti ne. In njekundə kuti lə de'gi ki Najareti'ti†.⁶ Aw bitə kadi n'təl ki *Kəy lə Luwə lo ki to njen'ti, ə j'uwə. [⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta də'a'ti kigo ndukun'ti lə'je, nan njekundə njəro'gi ki bari'ə nan Lisiyasi, re ində təgi ta'ə'n'ə jil'je'ti. ⁸ Ningə un ndu'ne kadi nje kində ta də'a'ti rei nonyi'ti.] Kin ə el'je ta ə, inbe a oo kadi ta'gi ki j'el də'a'ti kin in ta ki rəta'ti.»⁹ Juwipi'gi indəi rə'de nan'ti ki Tertulusi eyina, ta'gi ki el də Pol'ti in ta ki rəta'ti.

Pol un ta ta'ne'ti non Pelisi'ti ki nje konbe

¹⁰ Nje konbe ra nya madi adin tarow Pol kadi elta. Be ə, Pol un ta ta'ne'ti ene: «M'gər kadi asi bal ngayn ə isi gangi ta me be'ti lə'je ne. Ningə, in kigo taa ki m'taa me'i ə m'a m'manji'n ta də'm'ti non'i'ti.¹¹ Asi kadi inbe in sangi ginn'ə ə a gər maji. Kaw ki m'aw Jerujalem'ti m'əsi də'm nanga non Luwə'ti kin, m'aldə ndə ki dəgi gidə in joo el bay.¹² Ningə, loki m'aw kin, in me Kəy'ti lə Luwə, eke me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, eke lo madi'ti ki rangi me bebo'ti non, de ki oo'je, j'isi ji manji nan ta ki de madi, eke oo'm m'nji m'sulə de'gi goto.¹³ Taa de'gi inbe ki rai ne kam, asi kadi ɔji nya madi kare də ta'ti ki indəi də'm'ti kin, kadi in ta ki rəta'ti, el tə.¹⁴ Ningə, m'gər non'i'ti ne toki, m'nji m'ra kuləbər lə Luwə lə bai'gi. M'ra kulə kin ki gorow ki ingi ki indəi taa də'm'ti kin, oyi kadi in gorow ki low'ə'ti el. M'in m'oo kadi kunme də nya'gi pəti ki ndukun lə Moji elta'a, ki nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a in nya'gi ki rəta'ti.¹⁵ M'ində me'm də nya'ti kin rə Luwə'ti. Ningə ingi kaa, indəi me'de də'ti tə. Pəti, j'ində me'je'ti kadi de'gi ki njera nya ki dana ki njera nya ki dana el, a indəi taa lo koy'ti.¹⁶ In tadə kin ə, m'ində təgi də rə'm'ti kadi me'm uwə'm ki ta non Luwə'ti el num, non de'gi'ti el num tə.¹⁷ Go bal'gi'ti ki banyi banyi ki m'goto,

* 24:1 24.1 23.24 † 24:5 24.5 Mat 2.23

m're ki nar kadi m'ra'n ki de'gi lə'm, taa ki kadikare kadi m'adi Luwə tɔ. ¹⁸ Lo kin'ti, in Juwipi'gi ki Aji'ti, ə ingəi m'in m'a m'ra kuji nya ra'gi ki tado kar rɔ njay me Kəy'ti lə Luwə. Lo ki ingəi m'in kin, de'gi uwəi nan gidi'm'ti el num, taa de ra nya ki biriri el num tɔ†. ¹⁹ Nga ningə, in Juwipi'gi ki Aji'ti kakin ə re a rei non'i'ti ne kadi to indəi taa do'm'ti, loki re ai sə'm ki ta madi. ²⁰ A re in be el to ningə, nje kində ta do'm'ti ki rai nya kakin, elita nya ki m'tol ə oyi ta'a, loki m'ra'n non nje gangi ta'ti lə Juwipi'gi kakin adi j'oo. ²¹ Ta kare ki m'un ndu'm taa non'de'ti m'ene: «In ki kadi ki m'un me'm kadi nje'koy'gi a indəi taa lo koy'ti ə m'ra'n non'se'ti lo gangi ta'ti ne§», kin inbe ə in ta ki kareba ki kadi rai do'ti inbe taa.»

²² Pelisi ki gər row lə Kirisiti maji*, ɔr ndo kete, ningə el'de ene: «Ndo ki Lisiyasi ki nje'kundɔ njerɔ'gi re ə to m'ində manji ta lə'se kin bay». ²³ Ningə adi ndu'ne adi kibo lə njerɔ'gi ki bu, kare ki njengəm Pol kadi ngəm'ə dangay'ti. Nan k'in ə kadi inyə Pol adi ilə rɔ'ne, taa kadi inyə tarow adi de li'ə ki ra ki ge kadi n'ra si'ə kaa, kadi ra si'ə tɔ.

Pol ra non Pelisi'ti in ki ne Dirusil

²⁴ Asi ndo'gi go'ti, Pelisi təl rei ki ne'ne Dirusil ki in Juwipi. Loki rei, ulə adi rei ki Pol adi el'ə ta ki do kunme'ti, me tɔ Jeju Kirisiti'ti. ²⁵ Nan loki Pol elta te'n do nyara ki dana'ti, ki kuwə rɔ ginn tɔgi'ti, ki ta ki gangi ki a re ningə, bol ra Pelisi adi el Pol ene: «Asi nga, ə aw to ndo ki m'ingə dokagilo ki rangi ə m'a m'bar'i bay.» ²⁶ Ningə oji me'ne'ti toki Pol a adi'ne nar wa be, adi taa taa, bar Pol adi re wal si'ə ta. ²⁷ Bal joo dər do Pol'ti, ningə Pərsiyusi Pəsitusi ɔr tor Pelisi. Pelisi ndigi kadi n'ra nya ki nəl Juwipi'gi adi inyə Pol dangay'ti ba.

25

Pol ndigi kadi n'aw non nje konbe'ti kibo ki Rɔm

¹ Ndo mutə go k'un kulə konbe do dɔnangi'ti ki kadi a onbe do'ti, Pəsitusi in Sejare'ti aw Jerujalem. ² Lo kin'ti, kibo'gi lə nje'kujənyamosi kadikare'gi ki kibo'gi lə Juwipi'gi, rei səki do Pol rɔ'a'ti. ³ Me səki'ti, dəji Pəsitusi ki non kum'de'ti kadi ra se'de ə ulə ki Pol Jerujalem. Nan ki rɔta'ti ə, indəi do ta nan'ti kadi to gangi Pol do row'ti tɔli'ə. ⁴ Non be, Pəsitusi el'de ene: «Pol in dangay'ti Sejare, taa m'inbe ki do'm kaa ndo ngayn el ə m'a m'təl kadi m'aw Sejare'ti. ⁵ Nan, re dingəm kin ra nya ki go'ti el non ə, maji kadi kibo'gi lə'se awi sə'm nan'ti səki'ə.»

⁶ Pəsitusi ra ndo ki asi joo, a re ngayn ə dɔgi be par, ə təl aw Sejare'ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go'ti ningə, aw lo gangi ta'ti, un ndu'ne adi rei ki Pol non'a'ti. ⁷ Loki Pol re, Juwipi'gi ki in Jerujalem'ti iləi nan gugi do'a, indəi ta'gi ki ngan ngan ngayn do'a'ti. Nan asi kadi oji nya'gi ki rɔta'ti ki ar njay be do'ti el. ⁸ Be ə, Pol manji ta do'ne'ti ene: «M'ra nya madi ki majel ki ndukun lə Juwipi'gi el num, ki Kəy lə Luwə el num, taa m'osi'n ta Sejar el num tɔ.» ⁹ Pəsitusi ki ndigi ra nya ki nəl Juwipi'gi, el Pol ene: «In ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi gangi ta do'i'ti do ta'ti kin takum'ti wa?» ¹⁰ Ə Pol ene: «Jagi, in non lo gangi ta'ti lə nje konbe ki bo Sejar ə m'ra'ti, ə in lo ki a gangi ta do'm'ti səm'ti. Toki inbe gəri'n maji, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra ki Juwipi'gi goto. ¹¹ Kin ə re m'ra nya ki dana el eke m'tol nya ki asi koy'm, ə m'a mbəti koy

el. Nan re ta'gi ki indəi do'm'ti in ta'gi ki rōta'ti el ə, de ki a ingə tarow kadi ulə'm ji'de'ti goto. M'dəji kadi m'oo Sejar.»¹² Lo kin'ti, Pəsitusi elinan ta ki njekəji ta'gi lə'ne, ə go'ti el Pol ene: «Dəji kadi oo Sejar ə, a aw non Sejar'ti».

Pol ra non Agiripa'ti ki Berenisi

¹³ Asi ndo'gi go'ti, ngar Agiripa in ki konann'ne Berenisi rei Sejare'ti tado kuwə ji Pəsitusi. ¹⁴ Rai ndo'gi asi ta'ti rō'a'ti non, adi Pəsitusi ində taa lə Pol non ngar Agiripa'ti el'ə ene: «Pelisi inyə dingəm madi dangay'ti non. ¹⁵ Adi loki m'aw Jerujalem'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi rei səki'ə rō'm'ti, ə dəji'm'in kadi m'gangi ta koy do'a'ti. ¹⁶ Ə m'el'de toki row ra'a lə de'gi ki Rōm'ti in be el. De ki Rōm'ti a ulə'de ji nje sək'ə'gi'ti ki kanji kadi de'ə ingə tarow manji'n ta do'ne'ti non nje sək'ə'gi'ti el. ¹⁷ Be ə, rei ne, ningə, m'ndigi kadi ndo'gi dər kare el, adi lo ti ki rangi go'ti par ə m'aw lo gangi ta'ti m'adi rei ki dingəm kakin. ¹⁸ M'mər me'm'ti kadi nya madi ki ngan ki ra to non, nan loki nje sək'ə'gi rei ningə, de oo lo nya madi ki ngan ki ra kadi indəi ta do'a'ti be el. ¹⁹ In ta ki manji par ə manji nan'ti se'de ojdō row ra Luwə lə'de ingi be num, oji do de madi ki to'a nan Jeju ki oy ə Pol ene isi kumngayira. ²⁰ Ta lə'de kin, m'gər lo kujə ki kadi m'ra'ti el, adi m'dəji Pol inbe m'ene ke ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi in ki gangi ta kin do'a'ti wa. ²¹ Nan Pol ndigi kadi nje konbe kibo ki Rōm'ti taa oo ta lə'ne. Be ə, m'un ndu'm kadi ngəmi'ə dangay'ti, biti kadi to m'ulə si'ə madi nje konbe kibo ki Rōm'ti, Sejar.» ²² Agiripa el Pəsitusi ene: «M'ndigi ngayn kadi m'oo ta lə dingəm kin to.» Ə Pəsitusi el'ə ene: «Lo ti ə a oo ta ki ta'a'ti.» ²³ Lo ti ki rangi, Agiripa in ki Berenisi rei ki de'gi ngayn go'de'ti, uri lo gangi ta'ti. Kibo lə njero'gi ki kibo'gi ki me bebo'ti in se'de. Nga a, Pəsitusi un ndu'ne adi rei ki Pol. ²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta el ene: «In ngar Agiripa ki de'gi pəti ki sii ne, oyi de kin. In ə bulə Juwipi'gi ngayn rei səki'ə rō'm'ti, ne ge ki Jerujalem'ti ge. Loki səki'ə, uni ndu'de ki taa eyina in de ki maji kadi aji el. ²⁵ Ki rō'm'ti, m'in m'oo nya madi ki ngan ki ra ki asi koy el. Ningə, toki inbe dəji kadi n'oo nje konbe kibo ki Rōm'ti, m'un ndu'm kadi m'ad'a aw. ²⁶ M'gər ta inbe ki kadi to m'ndangi me makitu'ti m'adi nje konbe kibo ki Rōm'ti ojdō ta li'ə kin el. In be ə, m'adi re non'se'ti ne, kibo utə, m'adi re non'i'ti in ngar Agiripa kadi to go ta'ti ki a el'je ə, m'ingə nya ki kadi to m'ndangi. ²⁷ Tado m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi m'ulə ki dangay Rōm'ti, kanji kelta ki de'gi indəi do'a'ti.»

26

Pol oji'ta do rō'ne'ti non Agiripa'ti

¹ Agiripa el Pol ene: «Tarow in lə'i kadi manji'n ta do rō'i'ti.» Lo kin'ti, Pol un ji'ne ki taa, ningə ta ki el do rō'ne'ti ə to kin: ² «Ngar Agiripa, rō'm nəl'm ngayn kadi m'ingə tarow bone, m'el'n ta do rō'm'ti oji'n do ta'gi pəti ki Juwipi'gi indəi do'm'ti. ³ M'el be tado in gər nyajibəlbə'gi lə Juwipi'gi ki ta ki manji'gi lə'de pəti kin maji. Ningə, m'dəji kadi ilə me'i nanga pon, kadi oo'n ta ki m'a m'el'i kin maji. ⁴ Juwipi'gi pəti gəri nya ra'm'gi, tumginn'ə basa'm'ti nu. Gəri maji tado m'təgi dann de'gi'ti lə'm, Jerujalem'ti. ⁵ Gəri m'in mayinu. Ningə re ndigi ə, asi kadi a manyinaj'a. Manyinaji toki m'təl rō'm gorow

ra'a'ti læ Parisi'gi, ki in kuti ki ngan ngayn dann kuti'gi'ti ki njera ta læ Luwø læ'je*. ⁶ Ningø ki ngosine kin, rei søm lo gangi ta'ti, tado m'indø me'm maji do nya'ti ki Luwø un ndu'ne adi kaw'je'gi kadi n'ra n'adi'de. ⁷ Ginn koji læ'je ki dogi gidø in joo, indøi me'de'ti kadi kunndu kin a tolta'ne. Be ø, rai kulø læ Luwø ki togi'de kondø'ti ki kada. Ningø in tado kindømedøti kin ø Juwipi'gi indøi taa døm'ti, ngar! ⁸ Ra bann be ø in Juwipi'gi oyi kadi in ta ki røta'ti el kadi Luwø a tōsi njekoy'gi ndøl lo koy'ti wa?

⁹ «M'inbe ki døm, kete m'oo kadi in go'ti ngayn, kadi m'ro ki togi'm, ki row ki dangi dangi kadi de bar to Jeju ki Najareti'ti kin el. ¹⁰ Ningø in kin ø in kuløram ki m'ra Jerujalem'ti. Be ø, ki togi ki m'ingø ki ro kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi, m'buki'n njekunme'gi ngayn dangay'ti. Nga ningø loki gangi ta koy døde'ti ø, m'ndigi dø'ti. ¹¹ Taa taa, m'aw ki lo køykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi pøti, m'adi'de kon. Ningø m'indø togi døde'ti kadi manji ta gøer Kirisiti. Me'm tingøm ngayn døde'ti, adi m'aw biti go'de'ti, ki do be'gi ki rangi, m'adi'de kon†. ¹² In go'ø'ti kin ø, m'indøn m'nji m'aw Damasi'ti kadi m'uwø'de. Kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi adim'in togi'gi, adim'in ndu'de'gi, kadi m'ra'n kulø kin. ¹³ Ngar, loki m'in do row'ti, ki kadi ki jam do be'ti, m'oo kunji madi ki unji utø kadi in dōran'ti re gugi døm ki nje ki go'm'ti. ¹⁴ Ji te j'osi nanga, ningø, m'oo ndu'de madi el'm ta ki ndonn ta Ebirø ene: "Sol, Sol, tado ri ø isi adim kon be wa?" Tado ri ø uwø rø'i ngan to mangi ki uwø rø'ne ngan ta kindø'ti læ be'ne be wa? In nya ki pasira kare! ¹⁵ Lo kin'ti m'døji'ø m'ene: "In nan Burøbe?" Ningø, Burøbe el'm ene: "In m'in Jeju ki isi adim kon." ¹⁶ Ningø indø ra taa do nja'i'ti. Nya ki m'te m'ingø'i ø to kin: M'mbøti kadi tøl njekuløbør læ'm, ningø kadi mannaji do koo'ti ki oøm kin ge, do koo'ti ki a oøm bay kin ge. ¹⁷ M'a m'taa'i m'iløi taa ji Juwipi'gi'ti ki ji ndøgi de'gi'ti ki m'a m'uløi ki røde'ti. ¹⁸ Tado kadi te kum'de, ør'de lo ki ndul'ti, te se'de lo kunji'ti. Kadi ør'de konbe'ti læ Satan, re se'de Konbe'ti læ Luwø, kadi Luwø inyø go majel'gi læ'de kō, kadi ingøi lo mbunø de'gi'ti ki Luwø indø taa dangi me kunme kadi Jeju'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, Ngar Agiripa, m'tanro nya k'oo me ndil'ti ki in dōran'ti kin el. ²⁰ M'ilømbør kunme kadi Kirisiti, ki mbør k'inyø go nya ra'gi ki majel kō. M'ilømbør kin ki ro de'gi'ti ki Damasi, ki ro de'gi'ti ki Jerujalem, ki ro de'gi'ti ki dōnangi Jude'ti ba pøti, ki ki ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ningø m'døji'de kadi kulø ra'de toji toki røta'ti, inyøi gorow njiyø'de ki majel kō ø tøli ki ro Luwø'ti. ²¹ In tado kin ø, Juwipi'gi uwøi m'in nati Køy'ti læ Luwø kadi n'tøli'm'in. ²² Nan Luwø dow bag'ne døm'ti biti bone, adi m'ra ki døm taa, m'nji mannaji ki døm'ti non de'gi'ti ki boi ki non de'gi'ti ki du. M'ilømbør nya ki rangi el, nan in mbør nya ki de'gi ki njekeltakita Luwø'ti ki Moji ge elita'a. ²³ Eli toki Kirisiti ki in De ki Luwø mbø'tø a ingø kon, a in de ki dōkete ki a indø taa dann njekoy'gi'ti tō. Ningø a indø taa kadi ilømbør kunji kaji ki ro Juwipi'gi'ti ki ki ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»

²⁴ Pol ra mannaji ki døm'ne'ti ba bay ningø, Pøsitusi un ndu'ne ki taa el'ø ene: «Pol, dø'i majel! Nyagør læ'i ki ngayn tuji dø'i wa.» ²⁵ Nan Pol tøl el'ø ene: «Kibo Pøsitusi, døm majel el, ta'gi ki m'el, in ta ki røta'ti, ki kum'ø to. ²⁶ Ngar Agiripa gøer ginn nya'gi kin maji, adi asi

* 26:5 26.5 23.6; Plp 3.5 † 26:11 26.11 9-11, 8.3, 9.1-2, 22.4-5

kadi m'tinyi rə'm kati m'el'ə ta. M'gər kadi nya ki dum'ə goto, tado in nya'gi ki rai nya lo kiyə'ti el. ²⁷ Ngar Agiripa, un me'i do ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a kin eke un el wa? M'gər kadi m'un me'm m'adi do ta'gi'ti kin.» ²⁸ Ningə Ngar Agiripa el Pol ene: «Nanyi ngayn el par ə a yəti hangal'm kadi m'təl njekun go Kirisiti ə ra am!» ²⁹ Pol ilə'ti ene: «Re in ki ngə'sine'ti, eke ki biti bay ta kaa, m'dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi in ki kar'i par el, nan kadi in ki de'gi pəti ki isi oyi ndu'm ne kin, təli toi to m'in be tə. K'in ə kadi rai me dangay'ti kin el.» ³⁰ Lo kin'ti, Ngar Agiripa ge ki nje konbe ki dənangi'ti ki non kin ge, Berenisi ge, ki ndəgi de'gi pəti ki in se'de, ɔri rə'de gogi. ³¹ Loki isi ɔri rə'de gogi, eli nan dann'de'ti eyina: «Dingəm kin ra nya madi kare ki asi kadi de təl'ɔ'n'ə eke uwə'n'ə dangay'ti el.» ³² Ə ngar Agiripa el Pəsitusi ene: «Dingəm kin, in dəji ki dəji kadi n'aw non Sejar'ti kin el ə asi kadi inyə taa.»

27

Kaw Pol Rə'm'ti

¹ Loki uni ndu'de kadi j'aw ki tokibo Itali'ti, inyəi Pol ki ndəgi dangay'gi ki rangi ji njekundo kuti njero'gi ki bu, me kuti'ti læ Ogusiti, ki bari'ə nan Julyusi kadi ngəm'de. ² J'in me to'ti ki Adiramiti, ki a un row ki aw ngangı lo ki Aji'ti ki du. Loki j'əti j'isi j'aw, Arisitarki ki Tesaloniki ki dənangi Maseduwann'ti in se'je nan'ti. ³ Lo ti go'ti, ji re ji te Sidon. Lo kin'ti non, Julyusi ki ində kum'ne go Pol'ti maji ngayn, inyə tarow ad'a kadi aw rə madi'ne'gi'ti kadi rai si'ə. ⁴ Go'ti, j'in j'ilə də'je, j'un kadi dor ki bari'ə nan Sipir. Ji təl be, tado nəl ɔsi'je ki gogi gogi. ⁵ J'awi j'ində babo ndəkba kadi Silisi'ti in ki Pampili gangi. J'awi ji te Mira, dənangi'ti ki Lisi. ⁶ Lo kin'ti, njekundo kuti njero'gi ki bu, ingə tokibo ki Alegijandiri'ti, ki isi aw Itali'ti, ə adi j'in me'ti.

⁷ Ji ra ndə ngayn do ba'ti. Tokibo anyi ngodi nden nden ba be, ningə j'ingə kon ngayn bay taa ji te bebo'ti ki Nidi. Nəl ɔgi'je kaw ki kete, adi ji te ki row ki ginn dor'ti ki Kireti, kaw ki kadi Salmone'ti. ⁸ Lo kəti kete in lo təl nan. J'əti nden nden j'ində kadi lo biti taa ji re ji te lo'ti madi ki bari'ə nan ta ba ki Maji, ndəkba kadi bebo'ti ki bari'ə nan Lase.

⁹ Kagilo dər ngayn də'je'ti. Dəkagilo kəgi rə nyakusə ki nanyi kul'ti kaa dər tə*, adi kaw ki kete læ tokibo kaa təl re ngan ki asi koy bay tə. ¹⁰ In tado kin ə, Pol ndəji'de ene: «Kaman'gi, m'oo kadi kin ə re ji ndigi kadi j'uni ta mbah lə'je ki kete ə, in mbah ki nya'gi a tuji'ti. Ningə in to ki nya'gi ki me'ti par ə a tuji el, darə'je'gi inbe ka a tuji tə.» ¹¹ Nan kibo læ kuti njero'gi ki bu oo ta læ Pol el, nan oo ta læ njekuwə ngandi to in ki be nje to yo. ¹² Ta ba kin maji kadi de isi səm'ti dəkagilo kul'ti el, adi de'gi ngayn ndigi kadi n'awi to re to bann wa ningə n'tei Penisi, ki ra do dor'ti ki Kireti. Ta ba kin tu rə'ne ki lo kurkadi'ti, in holo biti ki manga. In ə kadi n'isi'ti kadi to kagilo kul gangi də'de'ti.

¹³ Lo kin'ti, ngonn nəl madi ulə, in ki holo be re, adi oyi kadi ndigi ra lə'de a tolta'ne maji. Be ə, indəi taa tuti tokibo, ə iləi də'de ki kadi dor'ti ki Kireti ndəkba isi awi. ¹⁴ Nan nden ba go'ti par ə, nəl kibo madi ki bari'ə nan Erakilon in ki do dor'ti, re ɔsi də'de'ti. ¹⁵ Nəl un to də'ne'ti. Lo kuwə tokibo nanga ta'a'ti goto, j'inyə rə'je ki ji'ə'ti adi aw

* 27:9 27.9 Lebitiki 16.29-34

se'je ki non par. ¹⁶ J'awi ji te holo læ dor'ti, ki bari'ə nan Koda. Lo kakin taa nəl də'je'ti, adi j'ingə tarow j'ində'n ji'je də ngonn tokibo'ti. ¹⁷ Loki nje ra kulə me tokibo'ti uni'ə indəi'ə me tokibo'ti ə, dolo tokibo kakin ki kulə bindi bindi. Ji bəl kadi j'aw j'osi də'je nangira'ti ki Sirti, adi uni gindi ngo ki dəi tokibo'ti iləi'ə də mann'ti, go tokibo'ti. In be ə, nəl aw se'je ki non. ¹⁸ Nəl rə se'je ki təgi'ne ngayn, adi lo ti də'ti, dum də'de ə, buki nya'gi madi ki me to'ti kə. ¹⁹ Ndə ki nja mutə gə'ti, oyi nya ki rə to'ti ki ji'de buki'de kə. ²⁰ Ndə ngayn, j'asi kadi j'oo kadi el num, j'asi kadi j'oo mee'gi el num. Nəl nanyi ki lo kulə'ti ki təgi'ne, adi de ki ində me'ne də te'ti goto.

²¹ J'uso nya el kagilo ngayn, ə Pol in ra taa dann de'gi'ti, el'de ene: «Kaman'gi, kin ə re oyi ta lə'm ə j'isi Kireti'ti ba ə, nya'gi a tuji ge, a nanyi kə ge be el. ²² Ningə ki ngəsi'ne kin, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uwəi təgi'se ba, tadə de ki a tuji dann'se'ti goto. Nya ki a tuji, in tokibo ki ginn'je'ti. ²³ Luwə lə'm ki m'nji m'ra kulə li'ə kin, malayka li'ə kare te bus ki rə'm'ti kondə'ti ne el'm ene: ²⁴ «Pol, in bəl nya madi el. In bəl el tadə, maji kadi a ra non Sejar'ti. Ningə Luwə a aji de'gi pəti ki in me tokibo'ti adi.» ²⁵ In be ə ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi iləi me'se nanga. M'un me'm m'adi Luwə lə'm kadi a te se'je toki el'n. ²⁶ Nan j'a ji təli ta'je majel də dor'ti.»

²⁷ J'in me kondə'ti ki nja dəgi gidə in sə, nəl un'je aw se'je ki də babo'ti ki bari'ə Adiriyatiki. Loki ji te dann lo'ti, nje ra kulə me to'ti oyi kadi j'in ndəkba ki dənangi. ²⁸ Loki iləi nya ki kadi de gər'n kow mann ningə, ədi nangi asi tati ji'de də joo. Loki awi ki kete sanyi nden ningə, iləi bay ə, ədi nangi asi lo tati ji de dəgi gidə in mi. ²⁹ Boli kadi j'aw j'osi rə'je mbal madi'ti, adi buki gindi ki dəi tokibo sə kə, ə isi nginəi d'ele kadi lo ti kalangi. ³⁰ Nje ra kulə me tokibo'gi'ti sangi row k'inyə tokibo kadi nanyinan, adi uni ngonn to indəi də ba'ti ningə, uni girə eyina n'ra n'awi kadi n'dəi go kulə gindi ki dəi non to'ti. ³¹ Nan Pol el njekundo kuti njerə'gi ki bu num, njerə'gi inbe num ene: «Kin ə de'gi kin sii se'je me tokibo'ti ba el ə, de kare kaa a te dann'je'ti el.» ³² Be ə, njerə'gi gangi kulə ngonn to'ti kakin ə inyəi'ə adi aw.

³³ Kete bay taa kadi lo ti, Pol ulə dingəm me de'gi'ti pəti ene: «Oyi, ndə dəgi gidə in sə bəne ki isi ngəmi, ki kanji kadi səi nya. ³⁴ Ningə ki ngəsi'ne kin, m'dəji'se kadi uni nya səi, tadə in kin ə a ra sese kadi to tei kajit'i. M'el'se toki ngonn bisə də'de kare dann'se'ti a osi kə el.» ³⁵ Loki Pol el'de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə də'ti takum de'gi'ti pəti ə sə. ³⁶ Lo kin'ti non nga a, de'gi pəti uwəi rə'de ngan səi nya. ³⁷ De'gi pəti in bu joo ki də siri gidə in mehen me tokibo'ti. ³⁸ Loki səi nya ndanni maji ə, buki ndəgi game kə kadi to ələ kel.

³⁹ Loki lo ti, njekuwə ngandi to'gi gəri lo el. Nan nya ki oyi in ngangı ba ki aw təltə'ne də nangira'ti par. Ə uni ndu'de kadi n'rai nden nden to re to bann ə n'awi ki to səm'ti. ⁴⁰ Ningə tuti gindi'gi ki dəi tokibo'ti, buki ba, ə rai də'ti non tuti kulə ki dəi nya ləl tokibo'gi tə. Go'ti, oyi ku ki nje kuwə nəl taa. Oyi taa kadi to nəl sur tokibo aw si'ə, ki də'de nangira'ti kakin. ⁴¹ Loki isi awi ə, əsi tokibo adi duw nangira'ti ki təgi mann ki in yo ge ne ge re əsi nan adi ra. Non tokibo duw nangira'ti tətə tətə adi lo kadi əti kete goto. Ningə go'ə ki gogi, mann re ki təgi'ne ində tuji'n tə. ⁴² Njerə'gi uni ndu'de əsi nan kadi to n'təli dangay'gi nan to ki madi'gi dann'de'ti indəi ur me mann'ti anyinan awi. ⁴³ Nan njekundo

kuti njerə'gi ki bu ndigi kaji Pol, adi ogi'de dɔ kadi rai kojitara lə'de. Adi ndu'ne kadi de'gi ki gəri kala mann tosi me mann'ti kete, awi ki dɔ nangira'ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəgə'gi sii dɔ kagi'gi'ti, dɔ nusi tokibo'gi'ti, uni go'de. In be ə, de'gi pəti awi tei dɔ nangira'ti ki kanji kadi nya madi ra'de.

28

Pol me be'ti ki Malti

¹ Go te ki ji te ta koy'ti nga a j'oo kadi tɔ dor ki j'in'ti kakin nan Malti. ² De'gi ki sii dɔ dor'ti kakin uwə'je ki rɔ'de'ti ki rɔnel ki de oo gara nja kare el. Rai por ki bo ngayn adi ji ra ta'ti pəti, tado ndi ədi adi kul on ngayn. ³ Pol sangi ngəngirə kadi n'bukɪ por'ə ə, por ra adi lii pir te'ti dolo ji'ə'ti. ⁴ Loki de'gi ki me be'ti oy lii nan ji Pol'ti ningə, eli nan dann'de'ti eyina: «Ki rɔta'ti, dingəm kin in nje tol de'gi. Be ə, te ta mann'ti aji kaa, ta ki gangi læ Luwə ndigi kadi ra ki dɔ'ne taa el.» ⁵ Nan Pol siyə lii ilə me por'ti, ə ngon rɔ'a ki nden kaa to'ə el. ⁶ De'gi pəti nginəi kadi rɔ Pol ti eke osi wati oy wa be. Nan loki nginəi pi nya madi ra'a el, eli eyina: «De kam in luwə.» ⁷ Lo læ kibo ki dɔ dor'ti kakin, ki tɔ'a nan Pibilusi, to kadi lo'ti non ndəkba. Ə Pibilusi uwə'je ki rɔ'ne'ti maji ngayn, adi'je kəy ji to'ti ndo mutə. ⁸ Ningə baw Pibilusi to monyi nanga: rɔ'a tingə ge, ndəngi mosi ge. Ə Pol ində taa aw ində ji'ne dɔ'a'ti adi ingə lapiya. ⁹ Go'ti, ndəgi njemonyi'gi ki me be'ti rei ingəi Pol adi adi'de lapiya tɔ. ¹⁰ De'gi əsi kurə'je non be. Nga ningə, loki kagilo asi kadi j'awi nga a, adi'je nya'gi ki j'aw ndoo'de kadi rai se'je dɔ row mbah'ti.

Kaw Pol Rɔm'ti

¹¹ Ji ra nanyi mutə non be bay taa kadi j'ilə dɔ'je ki tokibo ki in Alegijandiri'ti ki bari'ə nan Kasitor num, Polusi num. Tokibo kin, kagilo kul dər dɔ'a'ti me be'ti kin. ¹² Loki j'aw ji te Sirakusi, j'isi'ti non ndo mutə. ¹³ Lo kin'ti non, j'in j'un kadi ba, j'aw ji te Rejiyo. Lo ti go'ti, nəl ki in holo tunginn kulə, ə ji ra ndo joo ə ji te Pujol. ¹⁴ Me be'ti kin ə j'ingə ngannkon'je'gi ki dəji'je adi ji ra ndo siri se'de bay taa j'aw. In be ə j'aw'n ki nja'je kadi ji te'n Rɔm'ti. ¹⁵ Ngannkon'je'gi ki Rɔm'ti ki oyi poy'je, rei tiləi kum'je biti lo suki'ti ki Apiyusi ki lo kəy kuso nya'gi ki mutə. Loki Pol oo'de, ra oyo Luwə, ə təl ingə tɔgi. ¹⁶ Go te'je Rɔm'ti, adi tarow Pol kadi isi lo lə'ne ki njerɔ kare ki kadi ində kum'ne go'ə'ti.

Pol mannaji læ Jeju Kirisiti Rɔm'ti

¹⁷ Ndo mutə go'ti, Pol bar kibo'gi læ Juwipi'gi kadi rei ingəi'ə. Loki kawinan, Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'ra nya madi m'osi'n ta de'gi lə'je el num, m'osi'n ta nya jibəlbe læ kaw'je'gi el num tɔ. Nan Juwipi'gi uwəi m'in Jerujalem'ti iləi m'in dangay'ti ji de'gi ki Rɔm'ti. ¹⁸ Go ta'ti ki de'gi ki Rɔm'ti dəji m'in, ingəi nya madi ki asi kadi de gangi'n ta koy dɔ'm'ti el, adi ndigi kadi inyəi m'in. ¹⁹ Nan Juwipi'gi ədi el. Lo kin'ti, tɔgi isi dɔ'm'ti kadi m'dəji ki ra non Sejar'ti, ki kanji kadi m'ində'n ta dɔ de'gi'ti lə'm*.²⁰ In tado kin ə, m'dəji kadi m'ingə'se, m'el'se ta. Tado in nya kindəmedɔti læ Isirayel ə m'to'n dangay'ti kin.» ²¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli'ə eyina: «J'ingə makitu madi ki in Jude'ti ki elta ki dɔ'i'ti el, taa ngannkon'gi madi ki kadi rei eli'je ta'gi ki dɔ'i'ti

* 28:19 28.19 25.11

eke bari toi majel ka goto tɔ. ²² Nan ji ndigi kadi el'je ta lə'i ki ojido kuti ki in me'ti kin adi j'oo. Tado ji gər kadi ki lo'gi pəti, de'gi ɔdi ta lə kuti kin el.»

²³ Be ə, oji nan ndɔ ə rei ngayn ingəi Pol lo kis'ə'ti. Pol ilə'de mbər konbe lə Luwə. Ra dɔ ndukun'ti lə Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, manyinaji lə Jeju. Taa sangi kadi n'bukide go'ne'ti ojido tɔ Jeju tɔ. Eli nan ta sin biti lo sol'de. ²⁴ De'gi madi oyi kadi ta ki el'de in ta ki rɔta'ti, nan nje ki nungi mbeti kunme'de tɔ. ²⁵ Lo ki indəi sananyinan ki ndu kasi nan el, Pol el'de ene: «Ta ki Ndil Luwə el baw'se'gi ki ta njekeltakita Luwə'ti Ejay in ta ki rɔta'ti.

²⁶ Ndil el'ə ene:

“Aw ingə de'gi kam ə el'de ene:

A oyi ta ki mbi'se, nan a in gəri me'ə el;

A gonyi lo ki kum'se, nan a oyi lo el.

²⁷ Tado ngar me'de ngirə ngororo.

Boyi mbi'de'gi, ndəmi kum'de'gi,

Tado kadi kum'de oo lo el num, mbi'de oo ta el num.

Tado kadi n'gəri nya kare el, nan to n'in n'təli rɔ'de go'm'ti adi m'aji'de†.»»

²⁸ Pol təl ilə'ti bay ene: «Kadi in gəri toki, ta kaji lə Luwə kin, ulə'n adi de'gi ki in Juwipi'gi el. Ningə ingi a uri mbi'de kadi oyi.» ²⁹ [Loki Pol elta kin ningə, Juwipi'gi indəi taa, ai ki ta ki manji nan dann'de'ti.]

³⁰ Pol ra bal joo asi nan me kəy'ti ki uwə nanyi'ti. Ningə de'gi pəti ki rei rɔ'a'ti, uwə'de ki rɔ'ne'ti. ³¹ Pol iləmbər Konbe lə Luwə num, ndo de'gi ta ki dɔ Burəbe Jeju Kirisiti'ti ki me ki kare ki kanji kadi nya madi ɔg'ɔ dɔ num.

Makitu ki Pol ndangi adi Rōman'gi Ta ki dō makitu'ti ki Pol ndangi adi Rōman'gi

Pol ndangi makitu kin adi njekunme'gi ki Rōm'ti. Rōm in bebo ki nje konbe kibo onbe dō'ti nan'ti ki ndəgə'gi dōnangi'ti li'ə. Pol ndangi makitu kin adi de kadi el'de ta ojidō Poyta ki maji num, dō kōji'ti ki oji kadi n'aw n'oo'de num tō.

Makitu kin rowninn'ə in joo: rowninn'ə ki kare in nyando (1-11), ningə rowninn'ə ki nungi in rakulə nyando kakin tō (12-15). Me rowninn'ə ki dōkete, Pol tōji toki de'gi pəti, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el kaa, pəti in njeramajel'gi, rai tōgi kaji rō'de ki gorow təl rō go ndukun'ti el. Luwə adi'de kaji kare kitakul memaji li'ə ki təl'n de'gi ki njekunme'de kad'a de'gi ki dana kitakul Kirisiti (3.24-25). Be ə kandi nyando kin a adi kisikidōtaa ki sigi ki Ndil adi'n'je lapiya ki tətiro. Juwipi'gi ki kete mbeti Kirisiti rai tōgi kingə kisikidōtaa ki sigi kin ki gorow kunme'de kadi Kirisiti toki de'gi ki in Juwipi'gi el rai kin be tō (9-11). Me rowninn makitu'ti ki nja joo, Pol oji ta dō panjiyət'i lə njekunme'gi dann'de'ti inbe'gi num, par ki rō nje konbe'gi'ti ki de'gi pəti. Ta kibo ngayn in ndigi Luwə ki ndigi madibe lə'i.

Makitu kin tolta'ne ki kuwə ji nan ki Pol inbe uwə'n ji de'gi ngayn Rōm'ti nu, piti'n Luwə nu (16).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-17. Maji kadi de sangi kaji 1.18-3.20. Re de un me'ne adi Jeju Kirisiti ə ingə kaji 3.21-4.25. Kisikidōtaa ki sigi in me Kirisiti 5-8. Ndigə lə Luwə ki kadi Isirayel ra 9-11. Ta kōji'gi ki ojidō kisikidōtaa lə njekunme 12-15. Kōjitara kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi ta kin m'adi'se. M'in ki Luwə bari'm to njekawkulə, ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə. ² Poyta ki maji ki Luwə un ndu'ne ki de'gi ki njekeltakita'a'ti kete, adi eli ta'a me Makitu'ti li'ə ki ar njay*. ³ In Poyta ki maji ki ojidō Ngonn'o ki oji'ə ginn kaw'ti lə ngar Dabidi†. ⁴ Adi in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki Luwə un dō'a taa adi in Ngonn'o, ki tōgi lə Ndil Luwə, loki ində'n taa dann njekoy'gi'ti. ⁵ In ki takul Jeju Kirisiti ə, Luwə ra'n sə'm maji adi m'təl'n njekawkulə li'ə kadi de'gi pəti ki dōnangi'ti ne, uni me'de, teli rō'de go ta'ti li'ə kadi tō'a bər. ⁶ Ingi kaa in mbunə de'gi'ti kin tō. In de'gi ki Luwə bər'se kadi in de'gi lə Jeju Kirisiti.

⁷ Ingi pəti ki sii Rōm'ti, ki Luwə ndigi'se ə bər'se to de'gi lə'ne, kadi maji ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti.

Pol ndigi ngayn kadi n'aw n'oo njekunme'gi ki Rōm'ti

* 1:2 1.2 Ejay 52.7, 61.1 † 1:3 1.3 Mat 1.1

8 Nya ki dökete, m'ra oyo Luwə lə'm me tɔ Jeju Kirisiti'ti tado lə'se pəti. Tado de'gi elita ki dɔ kunme'ti lə'se ki dɔ dɔnangi ba pəti. 9 Luwə ki m'nji m'ra kulə li'ə ki me ki kare, ki gorow kiləmbər Poyta ki maji lə Ngonn'o, asi kadi a mannaji lə'm toki m'nji m'elta lə'se ki dɔkagilo'gi pəti. 10 Ningə m'nji m'dəj'ə ki ndɔ'gi pəti, kadi re in ndigi li'ə ə, kadi adi'm tarow adi m'aw'n rɔ'se'ti. 11 M'ndigi ngayn kadi m'aw m'oo'se, m'adi'se kadikare lə Ndil Luwə ki kadi ra sese adi nganyi me kunme'ti lə'se. 12 Taa, kisi'je nan'ti, kadi kunme ki kare ki j'awi kin, a ra adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ki ne. 13 Ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, m'ndigi kadi in gəri toki, m'sangi row ngayn kadi m'aw rɔ'se'ti, nan bitɔ bone kaa m'ingə row el. M'ndigi kadi m'aw, adi m'ingə kandi kulə rɔ'se'ti toki m'ingə'n rɔ ndəgi de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne kin be tɔ†. 14 Maji kadi m'ində kum go de'gi'ti pəti, njekumte'gi ki njekumte'gi el, nje nyagər'gi ki nje nyagər'gi el. 15 In tado kin ə, m'ndigi ngayn kadi m'aw m'ilə'se mbər Poyta ki maji, ingi ki sii Rɔm'ti tɔ. 16 Tado m'in Pol, rɔ'm sol'm el kadi m'iləmbər Poyta ki maji. Poyta ki maji kin in tɔgi lə Luwə ki kadi aji de ki ra ki un me'ne adi Jeju Kirisiti. Kaji ki ulə ngirə'ne dɔ Juwipi'gi'ti kete, taa re te'n dɔ de'gi'ti ki in *Juwipi'gi el. 17 Ki rɔta'ti, Poyta ki maji toji row ki Luwə ɔr'n ta dɔ de'gi'ti ki uni me'de adi'ə. In ki gorow kində me dɔ me maji'ti lə Luwə toki makitu lə Luwə el'n ene: «De ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki gorow kunme li'ə, a isi ki dɔ'ne taa§.»

Majel lə de'gi ki in Juwipi'gi el

18 Luwə isi dɔran'ti taa nu, toji wongi lə'ne dɔ de'gi'ti ki njeramajel, njera nya ki low'ə'ti el. Kulə ra'de'gi ki dana el uti dɔ nya ki rɔta'ti. 19 Kuləra Luwə toji taga wangi kadi de gər. Luwə inbe toji de'gi kulə ra'ne ki taga. 20 Toki rɔta'ti, lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu, nya'gi ki to rɔ Luwə'ti, ki de oo'de ki kum'ne el, ki tɔgi ki to bitɔ ki non'ti, ki k'in ə Luwə, nya'gi kin toi ki taga me kulə ra'a'ti kadi de gər ki nyagər ki awi'n dɔ'ne'ti. Adi nya ki kadi me Luwə a sol'n dɔ de'ti goto. 21 De'gi gəri Luwə maji, nan mbeti kadi ɔsikurə num, mbeti təl ki oyo kad'a num, toki maji kadi rai. Mərta lə'de ur'de mu yo, nyagər lə'de goto, adi uləi rɔ'de me lo ki ndul'ti. 22 Oyi rɔ'de to nje gosi'gi, nan təlɔ mbo'gi. 23 Kadi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki nje koy el ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non nya'gi'ti ki de'gi rai'de to banakum de'gi'ti ki ndɔ madi ə a gotoi, təlɔ'de yel'gi'ti, təlɔ'de da'gi'ti ki nja'de in sɔ, ki nje ki nje kagi nanga.

24 In tado kin ə, Luwə inyə'n de me nyara'gi'ti ki majel ki me'de ndigi, njenyi ki rɔ'de, adi uləi rɔsol dɔ darɔ'de'ti inbe'gi. 25 Uni nya ki rɔta'ti lə Luwə mbəli nya ki ngom. Ningə gosi ə rai kulə adi nya'gi ki Luwə ində'de kin yo, ə inyəi Luwə ki nje kində nya'gi ki kɔsikurə in li'ə bitɔ ki non'ti kin. *Amen.

26 In tado kin ə, Luwə inyə'n'de me nyənn darɔ'ti ki to rɔsol. Ne'de'gi, inyəi ta sa nan lə dene ki dingəm ki gorow'ə'ti, ə təlɔ nanyinan ta sanginan'ti ki gorow'ə'ti el. 27 Dingəm'gi kaa inyəi taa sangi ne'de'gi, ə nanyinan ta sanginan'ti dann'de inbe'gi. Rai nya ki kow ki nan, adi ingəi nyakugə go kulə ra'de ki ur se'de mu.

28 Loki mbeti kadi n'gəri row lə Luwə, Luwə inyə'de adi uni row kigo nya gəri'ti lə'de ki rugi, ki asi kadi ɔr'de tarow el. Lo kin'ti, sii ta nya ra'ti ki kadi de ra el. 29 Nya ra ki dana el rosi me'de, in njeramajel'gi, in njera kumnda nya lə de'gi, in nje mendul, jangi rosi me'de, in nje tol de'gi, in nje kol, nje kədi de'gi, nya ra'de in ki gorow'ə'ti el, in nje təti ta dɔ de'gi'ti, 30 inbe'gi isi elita ki majel donan'ti, in njeban'gi lə Luwə, nje ta ki to, nje kun dɔ'de taa, nje kɔji rɔ'de, mərta lə'de pəti in dɔ majel'ti ki ra, in nje tanrɔ nje kɔji'de'gi, 31 nyagər lə'de goto, in de'gi ki oyi tor mindi'de el, in de'gi ki usi'de dɔ de'ti el, taa oyi kumtondoo lə de el tɔ. 32 Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi de'gi ki njera nya ki be kin, in de'gi ki asi ta koy, nan toi ta ra'a'ti par par. Ningə in ra'a par ə rai el, nan de'gi ki rangi ki isi rai kaa, ndigi se'de dɔ'ti tɔ.

2

Ta ki gangi lə Luwə

1 In ki isi gangi ta dɔ mad'i'gi'ti, re in'n nan nan kaa, de a inyə go kɔ adi el, tado isi gangi ta dɔ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, nan kulə rai to to kulə ra'de be tɔ. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dɔ rɔ'i'ti inbe. 2 Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki gorow ki rɔta'ti, dɔ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel ki be kin. 3 Nga in ki isi gangi ta dɔ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, ningə isi ra nya'gi ki isi rai kakin tɔ kin, kadi oo ene, in a goto me ta ki gangi'ti lə Luwə, el. 4 In, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti bol, ki koreme li'ə, ki kisidoti li'ə num, ki kadi in gər toki, ra maji li'ə kin isi ɔsi kadi inyə gorow njiyəi ki majel kɔ el. 5 Isi ta ra me ngan'ti, mbəti k'inyə row nyara ki majel kɔ. Lo kin'ti, isi kaw wongi ki ngan dɔ'i'ti, isi nginə'n ndɔ ki, Luwə ki njegangita ki dana, a re'n kadi ɔji'n wongi lə'ne dɔ de'gi'ti ki njera nya ki majel. 6 Luwə ki nje kugə de ki ra bəngi kuləra'a*. 7 De'gi ki uwəi tɔgi'de ba me nya ra'ti ki maji, isi sangi tɔbar, ki kɔsikurə, ki isi sangi kadi n'oyi el, Luwə a adi'de kisikidɔtaa ki biti ki non'ti. 8 Nan nje ki nje kur mu, nje tanrɔ ta ki rɔta'ti, ə təli rɔ'de go nya ra'ti ki dana el, Luwə a mbəti'de, a adi wongi li'ə kibo ɔsi dɔ'de'ti. 9 A adi me kon ki əti bol a ra de'gi pəti ki njeramajel. A ulə ngirə dɔ Juwipi'gi'ti bay taa re'n dɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. 10 Ningə de'gi ki njera maji, Luwə a adi'de tɔbar, ki kɔsikurə, ki kisimaji, a ulə ngirə dɔ Juwipi'gi'ti bay taa re'n dɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. 11 Tado kɔr kum nan goto rɔ Luwə'ti. 12 De'gi ki in Juwipi'gi el ki rai majel ki kanji gər ndukun lə *Moji, a tuji kigo lo gər'ə'ti el inbe kin tɔ, nan Juwipi'gi ki gəri ndukun lə Moji bəti ə rai majel, ndukun a gangi ta dɔ'de'ti tɔ. 13 Ningə, in nje ki isi oyi ndukun mbi'de'ti be par ə Luwə isi ɔr ta dɔ'de el, nan in nje ki isi oyi, ə təli rɔ'de go'ti ə, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. 14 De'gi ki in Juwipi'gi el, ki gəri ndukun lə Moji el, nan isi rai nya ki ndukun dəji, ki kanji gər kin, inbe'gi in ndukun ki njegangita dɔ rɔ'de'ti. 15 Me lo'ti kin, tɔji kadi nya ki ndukun dəji kadi de ra kin, in ki ndangi ngarme'de'ti. Ningə, me'de ki uwə'de ki ta kaa mannaji dɔ ta'ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dɔ rɔ'de'gi'ti, isi ɔri ta dɔ rɔ'de'gi'ti kin kaa mannaj'a tɔ. 16 Ningə toki mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə, el'n, in kin ə in nya ki a ra nya ndɔ'ti ki Luwə a un Jeju Kirisiti kadi a gangi'n ta dɔ nya'ti pəti ki de'gi iyəi me'de'ti.

* 2:6 2.6 5; Sopeni 1.14-18, 2.2-3

Juwipi'gi ki ndukun læ Moji

¹⁷ Ningø in ki isi bar rø'i Juwipi, ki ra dō ndukun'ti ngan, rø'i isi n'eli dō Luwə'ti læ'i; ¹⁸ ki in gər nya ki in ndigi li'ə maji, ndukun ndoi nya kadi mbəti nya ki maji dann ki majel'ti. ¹⁹ In oo rø'i maji ngayn kadi asi kər njekumtō'gi tarow, oo rø'i kadi in kunji læ de'gi ki rai loki ndul'ti, ²⁰ in nje ndonya nje nyagər el'gi, nje ndonya ngann'gi ki du. In isi ra nya'gi kin be, tado oo kadi me ndukun'ti, ingə nyagər, ki ta ki rōta'ti nga. ²¹ In isi ndo nya de'gi, nan asi kadi ndo rø'i inbe el, isi iləmbər kadi de'gi bogi el, ə inbe isi bogi. ²² Isi el de'gi kadi uwəi marum el, nan inbe isi uwə marum, isi elta læ yo'gi ki ra majel, ə isi kər nya me kəy'ti læ'de. ²³ Isi ra rōnel dō ndukun'ti, nan isi aldō'a, adi mbəti kōsikurə Luwə. ²⁴ Lə kin'ti, toki ndangi me makitu'ti læ Luwə, de'gi ki in Juwipi'gi el isi elita ki mal dō Luwə'ti tado kulə ra'se in ki in Juwipi'gi†.

²⁵ Ningø kadi in gəri maji toki kujə mōti in nya ki nda'a to, loki de isi təl rō'ne go ndukun'ti, nan loki in təl rø'i go ndukun'ti el ə, in ki de ki ujə mōti'ne el, asi nan. ²⁶ Kin ə de ki ujə mōti'ne el, təl rō'ne go ndukun'ti ə, Luwə a oo'ə to de ki ujə mōti'ne. ²⁷ De'ə ki, ujə mōti'ne kigo darō'ti el, nan təl rō'ne go ndukun'ti kin, a gangi ta dō'i'ti. A gangi ta dō'i'ti, in ki aw ki ndukun ki ndangi me ji'ti, taa ujə mōti' to, nan in təl rø'i go ndukun'ti el kin. ²⁸ Toki rōta'ti, k'in Juwipi, in ba gidi'ti taga ne el, taa kujə mōti in me ndaja ki rō'ti kin el to, ²⁹ nan k'in Juwipi ki rōta'ti in me'ti kəy. Ningø kujə mōti, in kujə mōti ki ngarme'ti. In kujə mōti ki in rō Ndil Luwə'ti, um me ndukun'ti ki ndangi el. De ki ujə mōti'ne, in de ki ingə tōji ki rō Luwə'ti um rō de'gi'ti el.

3

De ki dana goto

¹ K'in Juwipi, maj'a to'ti, kujə mōti, nda'a to'ti. ² Maj'a in ngayn me nya'gi'ti pəti, tado, in Juwipi'gi ə Luwə ulə ta læ'ne ji'de'ti kete. ³ Ə re ki madi'gi in nje ra nya ki low'ə'ti el ə, ra nya ki low'ə'ti el læ'de a ra kadi Luwə yəti ndu'ne el. ⁴ Luwə a yəti ndu'ne el jagi! Ningø maji kadi de'gi gəri toki Luwə in nje kelta ki rōta'ti, ə de'gi pəti in nje kelta ki ngom, toki ndangi me makitu'ti eyina:

«Maji kadi de'gi gəri ki ra dana læ'i me ta keli'ti,

A re awi kadi gangi ta dō'i'ti ə,

Kadi ta uwəi el, kadi in te me'ti to nje təti rō*»

⁵ Kin ə re nya ki dana el ki j'isi ra, ra adi de gər toki Luwə in de ki dana ə, de oo ta ki kadi j'eli el. Ke Luwə in de ki dana el loki ra se'je wongi loki ji ra majel wa? M'elta kin be kigo k'oo'ə'ti læ de. ⁶ Ningø kadi in gəri toki, Luwə in de ki dana el, el jagi. Kin ə Luwə in de ki dana el ə, a asi kadi gangi ta dō de'gi'ti ki dōnangi el. ⁷ Ningø kin ə, me ta ngom'ti ki isi te ta'm'ti, ra adi ta ki rōta'ti læ Luwə te ki taga, kadi Luwə ingə'n tōji ningø, ginn'ə in ri ə kadi de a gangi ta dō'm'ti to njeramajel bay wa? ⁸ J'a j'eli ki kete par j'ene: «Ji rai majel j'adi nya ki maji te me'ti.» Toki de'gi madi indəi taa dō'm'ti eyina: m'in ə m'ene ji ra majel kadi nya ki maji te me'ti kakin be. Degə'gi ki elita kin asi ta kadi de gangi ta koy dō'de'ti.

† 2:24 2.24 Ejay 52.5 * 3:4 3.4 Pa'gi 51.6

⁹ Ningə in nya ki kadi de el'n ene: j'in ki j'in Juwipi'gi, j'utəi ndəgi de'gi, el. J'utəi'de el, ningə j'elita dɔ'ti nga j'ene: Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, pəti, in ginn tɔgi'ti lə majel. ¹⁰ Toki makitu lə Luwə el'n ene:

«De kare be ki kadi in de ki dana goto.

¹¹ De kare be ki kadi gər nya goto,

De kare be ki kadi sangi Luwə goto.

Pəti inyəi row ki maji, ndəmi row.

¹² De kare ki njera maji goto†,

Ki kare be kaa goto.

¹³ Row mindi'de to to ɓe ninn ki ta'a to tagira,

Ndonn'de in ndonn kelta ki ngom,

Ndar ta'de rosi ki kəngi lii‡,

¹⁴ Isi manni de'gi mann ki to kelta'a el,

Ta'de ati kangi dɔ de'gi'ti§.

¹⁵ Nja'de in nja kanyi kalangi ki lo tɔl de'ti,

¹⁶ loki dəri'ti ningə, dɔ nja'de in nya ki tuji ki me kon.

¹⁷ In de'gi ki gəri row lapiya el*.

¹⁸ Bol Luwə ki nden goto me'de'ti†.»

¹⁹ Ji gər kadi nya'gi pəti ki ndukun el, el de'gi ki in ginn ndukun'ti, kadi ta de madi te elta dɔ rɔ'a'ti el, ə kadi de'gi pəti gəri go majel'gi lə'de non Luwə'ti. ²⁰ In tado kin ə, de ki Luwə a təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki gorow təl rɔ go ndukun'ti goto‡. Tado ndukun to kadi oji de'gi adi gəri nya ki ɓari'ə majel.

Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti

²¹ Ki ngɔsine kin, Luwə toji'je gorow ki təl'n de'gi, de'gi'ti ki dana§ ki kanji ndukun. Ningə in, ndukun lə Moji ki ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti manyinaj'a. ²² Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti. Tarow kin to tado lə de'gi pəti ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, tado de'gi pəti asi nan: ²³ de'gi pəti in njeramajel'gi, adi tɔɓar lə Luwə nal'de. ²⁴ Nan Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti kare. In kigo memaji'ti li'ə, me tɔ Jeju Kirisiti'ti ki taa'de ilə'de taa ginn tɔgi'ti lə majel. ²⁵ In Jeju Kirisiti ə, Luwə un'ə to nya kugə dɔ majel, me mos'o'ti ki anyi, ki gorow kunme. Luwə ra be kadi toji'n nyara ki dana lə'ne, tado majel'gi ki de'gi rai'de kete, tudə go'ə el, ²⁶ dɔkagilo kisidɔti li'ə. Luwə toji nyara ki dana lə'ne dɔkagilo'ti ki ɓone, kadi in nje ki ra dana, taa kadi tudə'n de'gi ki uni me'de adi Jeju təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ²⁷ Nya kare ki kadi de ində'n gu'ne goto, tado nya ki Luwə ra dɔ'ti, in təl rɔ go ndukun'ti el, nan in kunme kadi Jeju Kirisiti. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə təl'de de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti, um in ki gorow təl rɔ go ndukun'ti el. ²⁹ Luwə in Luwə lə Juwipi'gi par el. Ki rɔta'ti, in Luwə lə'de par el, nan in Luwə lə ndəgi de'gi pəti tɔ. ³⁰ Tado Luwə in kareba. In ə təl Juwipi'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme num de'gi ki in Juwipi'gi el ka təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme tɔ. ³¹ Loki j'uni me'je j'adi

† 3:12 3.12 Röm 10-12; Pa'gi 14.1-3, 53.2-4 ‡ 3:13 3.13 Pa'gi 5.10 § 3:14 3.14 Pa'gi 10.7

* 3:17 3.17 Röm 15-17; Ejay 59.7-8 † 3:18 3.18 Pa'gi 36.2 ‡ 3:20 3.20 Pa'gi 143.2 § 3:21 3.21 Röm 1.17

Kirisiti kin, toji kadi nda ndukun goto wa? Lo kin'ti, ji toji kadi nda'a in ngayn to kin yo.

4

Luwə tudə Abiraham de'ti lə'ne

¹ Kadi j'elita lə kaw'je *Abiraham ningə, nya madi ki ingə kigo tog'ɔ'ti inbe goto. ² Kin ə Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi ə, asi kadi Abiraham a ində'n gu'ne inbe, nan a ində gu'ne non Luwə'ti el. ³ Tado, ta ki makitu lə Luwə el ə to kin: «Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*.» ⁴ Ningə nya kare, de ki ra kulə ingə'n nyakugə goji, nya ki ingə kin, ingə kare el, nan in nya ki ingə tor kulə'ti ki ra. ⁵ Kin ə de ra kulə madi el, nan un me'ne adi Luwə ki in nje təl de ki njeramajel, de'ti ki dana takum'ne'ti ə, Luwə a təl'ə de'ti ki dana, kigo tudə kunme li'ə ki ində dɔ me maji'ti lə Luwə. ⁶ In be ə, *Dabidi un'n ndu'ne ki taa el'n ta lə maji ki ingə ki rɔ Luwə'ti. Adi in de ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki kanji gon kulə ra'a'gi.

⁷ Dabidi ene: «De'gi ki Luwə inyə nyara'de'gi ki go'ti el, kɔ, Luwə bɔr majel'gi lə'de kɔ, in nje majikur'gi.

⁸ De ki Luwə tudə majel li'ə dɔ'a'ti el in nje majikur†.»

⁹ Maji kin in tado lə njekujəmɔti par el, nan in tado lə njekujəmɔti'gi el to. Tado j'eli j'ene: Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, tudə'n kunme li'ə oo'n'ə de'ti ki dana. ¹⁰ Eke nya kin ra nya dɔkagilo'ti ki ra wa? Ke in kete non kujə mɔti Abiraham'ti eke in go'ti wa? Nya kin ra nya kete non'ti, um in go'ti gogi el. ¹¹⁻¹² Ningə nyakoji ki dɔ kujə mɔti'ti re go'ti gogi to ndaj'a, ki kadi toji toki Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, ki takul kun ki un me'ne adi Luwə, dɔkagilo'ti ki ujə'n mɔti'ne el bay. Lo kin'ti, de'gi ki ujəi mɔti'de el kaa Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num, de'gi ki ujəi mɔti'de kaa təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num to. Ningə Abiraham təl baw de'gi pəti ki ujəi mɔti'de el, ki uni me'de, taa təl baw de'gi ki ujəi mɔti'de to. Adi in nje'gi ki uwəi kul kujə mɔti par el, nan uni dɔ nja baw'je Abiraham ki un, ə un me'ne adi Luwə kete non kujə mɔti'ne'ti kin‡.

Luwə un ndu'ne tado lə de'gi pəti ki uni me'de

¹³ Luwə un ndu'ne adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə toki dɔnangi in nya nduwə lə'de. Ningə in tado təl ki Abiraham təl rɔ'ne go ndukun'ti el, nan in tado təl ki Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Luwə§. ¹⁴ Kin ə re nya nduwə kin in tado lə de'gi ki nje təl rɔ'de go ndukun'ti par ningə, kar kunme goto, taa kunndu ki un adi Luwə kaa təl nya ki kum'ə goto to. ¹⁵ Tado ndukun ə in nje re ki wongɔ lə Luwə. Tado lo ki ndukun goto'ti, k'aldɔ ndukun kaa goto'ti to.

¹⁶ Lo kin'ti, nya nduwə ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'adi'de kin, de a ingə ki gorow kunme kadi Luwə. Be kadi in nya kadikare ki Luwə adi, ki nda'a to'ti tado lə de'gi pəti ki uni me'de to Abiraham be, um tado lə de'gi ki nje təl rɔ'de go ndukun'ti par el. Abiraham ki in baw de'gi pəti. ¹⁷ Makitu lə Luwə elta dɔ Abiraham'ti ene: «M'ra'i to baw

* 4:3 4.3 Lotum 15.6 † 4:8 4.8 Pa'gi 32.1-2 ‡ 4:11-12 4.11-12 Lotum 17.9-14 § 4:13 4.13 Lotum 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18

de'gi ngayn ki dɔnangi'ti ne*.» Abiraham in baw'je takum Luwə'ti ki un me'ne ad'a. Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi nya'gi ki kete gotoi, toi. ¹⁸ Abiraham un me'ne adi Luwə, adi təl baw de'gi ngayn ki dɔnangi'ti ne toki makitu lə Luwə el'n ene: «Ginn de'gi lə'i a banyinan to mee'gi ki dɔran'ti be†.» Lo kin'ti, nya ki kadi de ində me'ne dɔ'ti goto, nan Abiraham aw ki kindəmedɔti. ¹⁹ Abiraham aw ki ɓal ki asi ndəkba ki ɓu kare, ningə gər kadi n'togi, togi'ne goto, taa ne'ə Sara kaa in kuji tɔ, nan gon lo kin el, un me'ne kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra nya‡. ²⁰ Abiraham ilə kunme lə'ne kɔ el, taa me'ə tɔsi dɔ kunndu ki Luwə un ad'a el tɔ. Ingə togi to kingə me kunme'ti lə'ne, ulə'n toji dɔ Luwə'ti. ²¹ Ningə gər dɔ'ne'ti maji ngayn kadi nya ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra kin, aw ki togi kadi a ra'n. ²² In tado kin ə, Luwə tudə'n Abiraham de'ti ki dana. ²³ Ningə loki makitu ene: «Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana», kin, in tado lə Abiraham ki kar'ne par el. ²⁴ Nan in ta ki sɔw dɔ'je tɔ. J'in ki kadi Luwə a tudə'n'je de'gi'ti ki dana, ki takul kunme lə'je. J'un me'je j'adi Luwə ki ində ki Burəbe lə'je Jeju dann njekoy'gi'ti. ²⁵ Jeju ki Luwə un'ə adi koy tado majel'gi lə'je§, ningə un'ə dann njekoy'gi'ti te si'ə kadi tudə'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

5

Kulə noji nan'ti ki Luwə

¹ Loki Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme, dann'je si'ə in ki lapiya ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ² In ki takul Jeju Kirisiti, ki gorow kunme ə, j'ingə'n majikur lə Luwə. Majikur ki ji ra me'ti, j'isi ji ra ronel, tado j'ində me'je dɔ'ti kadi j'a j'in ginn tɔbar'ti lə Luwə. ³ In ki utə, me kon'ti kaa ji ra ronel, tado ji gər kadi kon a re ki koreme, ⁴ ningə de ki nje koreme'ne, a ra dɔ nja'ne'ti me nya'gi'ti ki to, ə de ki nje ki ra dɔ nja'ne'ti, in de ki aw ki nya kindəmedɔti, ⁵ ningə nya ki ində me'ne dɔ'ti kin, a in nya ki ngom el. Tado Luwə ɓuki ndiginan ki ində ngarme'je'ti ki gorow lə Ndil Luwə ki kar njay ki adi'je. ⁶ Kirisiti re oy tado lə njeramajel'gi, loki j'asi kadi ji ra nya madi ki dɔrɔ'je el. Ningə oy ki dɔkagilo ki Luwə inbe oji. ⁷ De ki dana inbe mindi kaa, ngan ngayn kadi de a adi rɔ'ne koy'ti tado li'ə. Re dum inbe ningə, de ki njera nya ki maji, ə de mad'a ki rangi, a uwə rɔ'ne ba kadi oy tado li'ə. ⁸ Lo kin'ti, Luwə toji'je ndigi ki ndigi'je ki taga adi j'oo. Luwə adi Kirisiti re oy tado lə'je, dɔkagilo'ti ki ji nanyi'n me majel'ti ki ra ɓay. ⁹ Ningə, toki ngosine, kadi rɔ koy'ti lə Kirisiti, təl'je de'gi'ti ki dana takum Luwə'ti takul mos'o kin ningə, kibo ngayn ɓay, Kirisiti a aji'je ta wongi'ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kete ki j'in njeban'gi lə Luwə ɓay mindi ə, inbe ulə'je noji nan'ti sə'ne ki gorow koy Ngonn'o. Ningə ki ngosine kin ulə'je noji nan'ti ki rɔ'ne taa, inbe a aji'je me kisikidɔtaa'ti lə Ngonn'o el wa. ¹¹ Ningə, in in kin par el, rɔ'je nəl'je ngayn takum Luwə'ti, tado lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki un'ə ulə'n'je noji nan'ti ki rɔ'ne.

Adam in ki Kirisiti

¹² In ki gorow lə de ki kare be ki in Adam, ə majel re'n dɔ dɔnangi'ti, ningə majel re'n ki koy, koy ɔdi de'gi pəti, tado de ki ra majel el goto,

* 4:17 4.17 Lotum 17.5 † 4:18 4.18 Lotum 15.5 ‡ 4:19 4.19 Lotum 17.1, 15-22 § 4:25 4.25 Ejay 53.4-6

de'gi pəti rai majel*. ¹³ Ningə, kete taa kadi Luwə te ki dɔ ndukun adi Moji, majel ki ra to me dɔnangi'ti ne nga, nan toki in dɔkagilo ki ndukun goto bay, Luwə tudə majel'gi ki de'gi isi rai el. ¹⁴ Nya kare, koy onbe dɔ de'gi'ti pəti, ulə ngirə dɔ Adam'ti biti te'n dɔ Moji'ti. Nje ki alidɔ ndu Luwə el, toki Adam aldɔ ndu Luwə kin be kaa, koy onbe dɔ'de'ti. Adam in banakum de ki maji kadi a re. ¹⁵ Nga ningə, nya ki kadi de a oji'n majel lə Adam in ki kadikare memaji lə Luwə kin nan'ti goto. In ki rɔta'ti kadi de'gi ngayn oyi koy majel lə de ki kare ki in Adam kin, nan memaji lə Luwə in kibo ngayn. Ningə nya ki Luwə adi bulə de'gi ngayn kare, ki gorow lə de kare be par, ki in Jeju Kirisiti kin, nda'a in ngayn. ¹⁶ Kadikare lə Luwə ki adi kin, kand'a to ta dangi ki kandi majel lə de ki kareba kin. Majel lə de ki kare kin, ndu ki osi dɔ'ti in ta ki gangi, nan kadikare ki re go nyara go'ti el ki ngayn, kand'a in ta ki kɔr dɔ'ti. ¹⁷ Kin ə re, ki tarow lə de ki kare be par, ki tarow majel li'ə, koy onbe dɔ de'gi'ti pəti ningə, ki tarow lə Jeju Kirisiti ki kare inbe kin, j'a j'ingə'n nya ki maji ngayn ki rɔ Luwə'ti bay. De'gi pəti ki Luwə adi'de majikur ki to mbar, ki kadikare kortadɔti, a onyibe ki takul Kirisiti.

¹⁸ Nga ningə, toki ki gorow majel lə de ki kareba ki in Adam, ta ki gangi osi'n dɔ de'gi'ti pəti kakin ə, ki gorow nyara ki dana lə de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, de'gi pəti asi kadi Luwə təl'n'de de'gi'ti ki dana, kadi sii ki dɔ'de taa biti ki non'ti. ¹⁹ Toki, ki gorow təl rɔ go ta'ti el lə de ki kareba, de'gi pəti osi me majel'ti kakin ə, ki gorow təl rɔ go ta'ti lə de ki kareba, Luwə a ɔr'n ta dɔ bulə de'gi'ti ngayn tɔ.

²⁰ Loki ndukun te ningə, majel oji'n nan ki dɔ'ti, nan loki majel ojinan ningə, memaji lə Luwə to mbar mbar inbe bay. ²¹ Toki majel onbe ki koy kakin ə, memaji lə Luwə onbe ki kaji kadi de'gi sii ki dɔ'de taa biti ki non'ti, ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti tɔ.

6

Koy dɔ majel'ti, ə kisi kumngayira me Kirisiti'ti

¹ Ta ri ə kadi j'eli nan me lo kin'ti wa? Ke kadi to ji nanyinan ki lo ra majel'ti kadi to memaji lə Luwə to'n mbar mbar ki dɔ'je'ti wa? ² Jagi, in be el. Tado j'in de'gi ki j'oyi, ji gangi nan ki majel, nga ra bann be ə kadi to ji təli j'isi me majel'ti bay wa? ³ In gəri maji kadi j'in pəti ki ji rai batəm me tɔ Jeju Kirisiti'ti, batəm kin toji kadi j'in de'gi ki j'oyi nan'ti ki Kirisiti. ⁴ Ki gorow lə batəm kin, duwi'je nan'ti si'ə, me koy'o'ti. Nga ningə, toki Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki tɔgi ki ətɔ bol ngayn lə Baw'je Luwə kakin ə, j'in kaa j'isi ki dɔ'je taa kisi ki sigi tɔ.

⁵ Ningə, kin ə re, j'ində rɔ'je nan'ti ki Kirisiti toki rɔta'ti me koy'o'ti ə, j'a j'ində taa lo koy'ti, toki ndə'n lo koy'ti kin be tɔ. ⁶ Kadi ji gər maji toki, hal de ki to kete kin, in ki bər'ə kagidəsi'ti ki Kirisiti nga, kadi rɔ'je ki to majel kin in ki tuji kɔ, kadi j'in'n ginn tɔgi'ti lə majel el nga. ⁷ Tado de ki oy, majel onbe dɔ'a'ti el nga. ⁸ Kin ə re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə, j'uni me'je kadi j'a j'isi ki dɔ'je taa nan'ti si'ə. ⁹ Ji gər kadi Kirisiti ki ində taa dann njekoy'gi'ti kin, təl oy gogi el; koy aw ki tɔgi dɔ'a'ti el nga. ¹⁰ Kirisiti ki oy, oy koy majel, ningə in koy ki nja kare par, tado majel'gi pəti. Ningə ki ngɔsine kin, isi ki dɔ'ne taa tado lə

* 5:12 5.12 Lotum 2.17, 3.6, 17-19

Luwə. ¹¹ Be tɔ ə, ingi kaa, maji kadi oyi rɔ'se to de'gi ki oyi dɔ majel, ningə sii ki dɔ'se taa tado lə Luwə, me tɔ Jeju Kirisiti'ti.

¹² Maji kadi adi majel onbe dɔ rɔ'se'ti el. Kadi in tɔli rɔ'se go ndigi'ti lə darɔ el. ¹³ Adi ngonn rɔ'se madi kare ra nya ki majel el, kadi tɔl nyara kulə ki gorow'ə'ti el, el. Nan kadi uni rɔ'se ba pəti tado kulə lə Luwə, to de'gi ki indəi taa dann njekoy'gi'ti. Kadi darɔ'se ba pəti in tado kulə lə Luwə, kadi tɔl nyara kulə ki dana. ¹⁴ Lo kin'ti, majel a onbe dɔ'se'ti el, tado in ginn tɔgi'ti lə ndukun el, nan memaji lə Luwə ə in dɔ'se'ti.

Gangi nan ki majel tado təl'n rɔ go ndu Luwə'ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j'eli dɔ lo kin'ti wa? Ke j'a ji ra majel tado k'in ki j'in ginn tɔgi'ti lə ndukun el, nan j'in ginn tɔgi'ti lə memaji lə Luwə yo wa? Jagi, in be el. ¹⁶ In gər bəti kadi kin ə re un rɔ'i kadi in ra kulə adi de madi ningə, in tɔl bər lə de'ə kin. Adi re uni rɔ'se'ti kadi rai majel ningə, in bər lə majel kadi aw sese koy'ti, a re in tɔli rɔ'se go ndu Luwə'ti tɔ ningə, tɔl rɔ go'ti kin a aw sese me nya ra'ti ki dana tɔ. ¹⁷ Ji ra oyo Luwə tado kete in bər'gi lə majel, nan ki ngosine kin, in tɔli rɔ'se ki me ki kare gorow nyando'ti ki maji ki ingəi. ¹⁸ Luwə taa'se ji majel'ti ilə'se taa, adi in tɔli, in ginn tɔgi'ti lə nyara ki dana nga. ¹⁹ M'elta be to ta k'el de'gi, tado re in be el ə, kasi el lə'se a ra kadi in gəri me ta kin el. Toki kete uni ngann rɔ'se'gi ba pəti to bər'gi indəi ta nya'ti ki to njen, ki nyara ki majel, ki ki lo kaya'ti ki a aw ki de kadi tanrɔ Luwə kakin ə, maji kadi, ki ngosine kin, uni ngann rɔ'se'gi to bər'gi indəi ta nya ra'ti ki dana, ki a aw sese kadi ari njay. ²⁰ Dɔkagilo'ti ki in bər lə majel kin, usi'se dɔ nya ra'ti ki dana el. ²¹ Nga ningə, in ri ə kadi a ingəi me nya'ti kin bay wa? Nya kin in nya ki me'se olo dɔ'ti ə adi'se rɔsɔl, tado ta tolta'a in koy. ²² Ningə ki ngosine kin, toki Luwə taa'n'se ilə'se taa, adi in tɔli bər'gi li'ə, kulə ra'se a aw sese me kar njay'ti, kadi ta tolta'a ə ingəi kaji ki biti ki non'ti. ²³ Tado nyakugə bəngi majel in koy, ningə nya kadi ki Luwə adi'je kare in kaji ki biti ki non'ti, me tɔ Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je.

7

Njekunme kadi Kirisiti in de ki in ginn tɔgi'ti lə ndukun el

¹ Ngannkon'm'gi ki konnann'm'gi, in gəri maji kadi ta ki m'nji m'el'se kin, m'el'se to de'gi ki gəri ndukun maji. Ningə ndukun aw ki tɔgi dɔ de'ti loki de isi'n ki dɔ'ne taa bay kin par. ² In be ə, dene ki taa ngaw, ndukun dɔɔ'a nan'ti ki ngaw'a, loki ngaw'a isi'n ki dɔ'ne taa bay kin par. A kin ə re ngaw'a oy ningə, ndukun ki dɔɔ'a nan'ti ki ngaw'a kin in dɔ'a'ti el nga. ³ Re ngaw'a isi ki dɔ'ne taa bay ə tɔl taa dingəm ki rangi ningə, de'gi a oyi'ə to njekuwə marum. A re ngaw'a oy ningə, ndukun in dɔ'a'ti el nga, adi re taa dingəm ki rangi kaa, de a oɔ'ə to njekuwə marum el. ⁴ Nya kin to be ki rɔ'se'ti tɔ. In ngannkon'm'gi ki oyi nan'ti ki Kirisiti, me darɔ'ti, in gangi nan ki ndukun, adi in lə de ki rangi nga. De'ə kin in Kirisiti ki nje kində taa dann njekoy'gi'ti, kadi kulə ra'a'gi in nya Luwə. ⁵ Toki rɔta'ti, dɔkagilo'ti ki kete j'isi ji ra'n ndigi lə darɔ'je, nyənn nya ra'gi ki majel, ki ndukun ndu'de ki taa, ɔdi rɔ'ne rɔ'je'ti, adi ji ra nya ki aw se'je ki koy'ti. ⁶ Nan ki ngosine kin, ji goto ginn ndukun'ti, tado j'oy, ji gangi nan ki nya ki kete uwə'je

dangay'ti. Adi ji ra kulə ginn tōgi'ti ki sigi, ki in tōgi lə Ndil Luwə, um ji ra kulə ginn tōgi'ti ki kete ki in tōgi lə ndukun ki ndangi kin el nga.

⁷ Ta kin kər me'ə nan ri wa? Tōji kadi ndukun in majel wa? Jagi, ndukun in majel el, nan k'in ə, in ndukun ə in nje kōji'm majel kadi m'gər'ə. Kin ə re ndukun el'm ene: «A in ra kumnda el,» el ə, re m'a m'gər nya ki bari'ə kumnda el*. ⁸ Lo kin'ti, majel ingə row ki ndukun te ad'a kin kadi ində'n kumnda'gi ki dangi dangi me'm'ti. Tado kin ə re mbərkikində goto ə, majel a təl nya ki koy tō. ⁹ Kete loki ndukun goto bay, m'nji kumngayira. Nan loki mbərkikində re, majel nga a təl nje kisi kumngayira. ¹⁰ Ningə m'in, m'oy, adi mbərkikində ki kadi aw sə'm ki kaji'ti kakin, ki ojidə'm, təl aw sə'm koy'ti yo. ¹¹ Tado majel, ingə row ki mbərkikində te ad'a kakin, adi ədi'm ki gorow lə mbərkikində, aw sə'm adi koy. ¹² Lo kin'ti, ndukun ar njay, mbərkikində ar njay, in nya ki dana, in nya ki maji tō.

De in ginn tōgi'ti lə majel

¹³ *Ndukun ki in nya ki maji, a təl kadi in row kingə koy lə'm el jagi. Ningə in majel ə in nje re ki koy dō'm'ti, ki gorow lə nya ki maji, kadi tōji'n rō'ne ki taga, taa kadi tōji'n tōgi'ne ki rō'je'ti ki in majel tō, ki gorow lə mbərkikində. ¹⁴ Ji gər kadi ndukun in nya lə Ndil, nan m'in, m'in de ki me darə'ti, ki majel ndogi'm. ¹⁵ Toki rōta'ti, m'gər kum nya'gi ki m'nji m'ra'de el. Nya ki m'ndigi ra kin ə, m'ra el, ningə nya ki nəl'm el kin taa m'ra tō. ¹⁶ Kin ə re in nya inbe ki m'ndigi ra el kin taa m'ra ningə, m'ndigi dō'ti ki ndukun kadi in nya ki maji. ¹⁷ Lo kin'ti, in m'inbe m'nji ra nya el, nan in majel ki isi me rō'm'ti. ¹⁸ Tado m'gər kadi darə'm'ti ki in darə ki ton kin, nyara ki maji a isi səm'ti el. ¹⁹ Tado m'ra nya ki maji ki m'ndigi ra kin el, ə nya ki majel ki m'ndigi ra el kin yo taa m'ra. ²⁰ Kin ə, in nya ki m'ndigi ra el yo ə m'ra ningə, in m'in ə m'nji ra el, nan in majel ki isi me darə'm'ti ə isi ra. ²¹ M'gər nya ki isi ra nya be ki kagilo'gi pəti nga: loki m'in, m'ndigi kadi m'ra maji nan, majel yo ə to adi m'ra. ²² Me'm'ti kəy kərəkə ningə, m'ingə rōnel me ndukun'ti lə Luwə. ²³ Nan m'gər me rō'm'ti kadi tōgi madi ki rangi isi non, isi rō ki ndigi ra ki in rō'm'ti. Tōgi kin ra adi m'təl bər lə majel ki isi rō'm'ti. ²⁴⁻²⁵ Ki nyagər lə'm, m'nji m'ulə dō'm ginn tōgi ndukun'ti lə Luwə, nan me darə'ti ki ton, m'nji m'ulə dō'm ginn tōgi'ti lə majel ki ndə tōgi'ne dō'm'ti. M'in de ki nje kumtondoo, de ki kadi a taa'm ilə'm taa ji darə'ti ki in nya lə koy kin goto. Tōji in ki dō Luwə'ti ki aji'm ki gorow lə Burəbe lə'je Jēju Kirisiti!

8

Kisikidətaa ki tōgi lə Ndil Luwə

¹ Ki ngə'sine kin, de'gi ki indəi rō'de nan'ti me tō Jēju Kirisiti, ta ki gangi goto dō'de'ti nga. ² Tado tōgi lə Ndil Luwə ki nje kadi de isi'n ki dō'ne taa me kində rō nan'ti me tō Jēju Kirisiti, taa'je ilə'je taa ji tōgi'ti lə majel ki tōgi lə koy. ³ In nya ki ndukun lə Moji asi kadi ra el, tado darə de ki ton ra adi tōg'ə goto. Nan Luwə ra nya kin ki gorow lə Ngonn'o inbe, ad'a kadi or majel. Re ki darə ki tanan ki yan de ki njeramajel, gangi'n ta dō majel'ti ki aw ki tōgi dō darə de'ti. ⁴ Luwə ra be kadi ndigi ra ki dana lə ndukun lə Moji tolta'ne dō'je'ti, j'in j'isi

* 7:7 7.7 Tekitaga 20.17; Ndukun ki nja joo 5.21

njiyø kigo ndigi'ti læ'je el, nan j'isi njiyø kigo ndigi'ti læ Ndil Luwø yo kin. ⁵ Toki røta'ti, de'gi ki sii ginn tøg'i'ti læ darø'de, isi rai ndigi læ darø de, nan de'gi ki sii ginn tøg'i læ Ndil Luwø, isi rai ndigi læ Ndil Luwø tō. ⁶ Ra ndigi læ darø, a aw ki de bē læ koy, nan ra ndigi læ Ndil Luwø, a aw ki de ad'a ingø kajj, a ad'a ingø lapiya. ⁷ Ra ndigi læ darø, in tøl de njeban'ti læ Luwø. De ki njera ndigi læ darø, in de ki ulø do'ne ginn ndukun'ti læ Luwø el, tado asi kadi a ra el. ⁸ De'gi ki sii ginn tøg'i'ti læ darø'de, asi kadi a rai nya ki nøl Luwø el. ⁹ Nga ningø ingi, sii ginn tøg'i'ti læ darø'se el, nan sii ginn tøg'i'ti læ Ndil Luwø. Tado Ndil Luwø isi me'se'ti. Re de aw ki Ndil Kirisiti me'ne'ti el ø, in de læ Kirisiti el. ¹⁰ Re Kirisiti isi me'se'ti ø, darø'se kin a oy inbe, tado læ majel, nan Ndil Luwø adi'se kisikidøtaa, tado in de'gi ki Luwø tøl'se de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹¹ A re Ndil Luwø ki nje te ki Jeju dann njekey'gi'ti isi me'se'ti ø, Luwø ki nje te ki Jeju Kirisiti dann njekey'gi'ti a adi darø'se ki koy tøl isi kumngayira ki takul Ndil'ø ki isi me'se'ti.

¹² Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingø, j'awi ki bangi dø'je'ti, ningø in bangi læ darø kadi to ji ra'n ndigi læ darø el. ¹³ Tado re sii ta ra nya'ti kigo ndigi'ti læ darø'se ø a oyi. A re uni Ndil Luwø, tli kul'ra'gi ki majel læ darø'se ningø, a sii ki dø'se taa tō. ¹⁴ Tado de'gi pøti ki Ndil Luwø isi ør'de tarow in ngann'gi læ Luwø. ¹⁵ Tado Ndil ki ingø'ø, in kadi ra'se bø'r'ti el, taa kadi tøl indø bøl me'se'ti bay el tō. Nan in njera'se ngann kot'i'ti. In ki tarow li'ø kin ø j'isi ji bari'n nya ki ndu'je ki taa boi j'ene: «Aba, Baw'je*.» ¹⁶ Ndil inbe kin ø in nje toji ndil'je kadi gø'r toki j'in ngann'gi læ Luwø. ¹⁷ Ø re j'in ngann'gi læ Luwø ningø, j'in kaa j'a j'ingøi nya maji'gi ki Luwø un ndu'ne dø'ti kadi n'a n'adi de'gi læ'ne kin tō. J'a j'ingøi nya maji'gi kin nan'ti ki Kirisiti, tado j'ingøi kon nan'ti si'ø, kadi j'in nan'ti si'ø me toji'ti li'ø.

Toji ki a re

¹⁸ M'gø'r maji kadi kon ki døkagilo'ti ki bone kin asi nan ki toji ki Luwø a te ki dø'a kadi ji gø'r kin el. ¹⁹ Nyakindø'gi pøti sii d'ele, isi nginøi døkagilo ki Luwø a toji'n toji læ ngann'gi læ'ne. ²⁰ Tado nyakindø'gi osi ginn tøg'i'ti læ tøg'i'gi ki nda'de goto. In ki me ndigi læ'de inbe el, nan in Luwø inbe ø ndigi be kadi in ginn tøg'i'gi'ti kin. ²¹ Ningø isi indøi me'de dø'ti kadi ndø kare ø, a tei ginn tøg'i'ti ki nje tuji'de ki uwø'de bø'r'ti kin. A tei ginn'ti kō kadi ingøi dø'de nan'ti ki ngann'gi læ Luwø, taa kadi in me tobar'ti læ ngann'gi læ Luwø tō. ²² Ki ngø'sine kin, ji gø'r kadi nyakindø'gi kin pøti isi tumøi um um to dene ki ndo ra'a be. ²³ Ningø in nyakindø'gi par dørø'de el, j'in ki j'ingøi Ndil Luwø to nya ki døkete dann kadikare'gi'ti læ Luwø ka, ji tumøi um um tō, j'isi ji nginø kadi Luwø tøl'je ngann'ne'gi'ti, kadi taa darø'je ilø taa. ²⁴ Tado Luwø aji'je, nan in ki j'isi ji nginø ta'a to nginø bay. Nga ningø, re de oo nya ki isi nginø ta'a ki kum'ne ningø, in nya ki isi nginø ta'a el nga. De ki kadi oo nya ki kum'ne, ø tøl isi nginø taa to nginø bay goto. ²⁵ A re ji nginø ta nya ki j'oo ki kum'je el ningø, ji nginø ta'a ki koreme. ²⁶ In be tō ø, Ndil Luwø isi re ra'n se'je, me tøg'i goto'ti læ'je. Tado ji gø'r kelta ki Luwø toki maji kadi j'el'n el, nan Ndil Luwø inbe isi el si'ø ta tor'je'ti ki ndu ki de asi gø'r me'ø el. ²⁷ Ningø Luwø ki gø'r ngarme'je, gø'r nya

* 8:15 8.15 Mrk 14.36

ki Ndil ndigi kadi el'ə, tado Ndil isi elta ki Luwə, tado maji læ de'gi læ Luwə, toki Luwə inbe ndigi'n.

²⁸ Ji gər kadi nya'gi pəti rai nya tado maji læ de'gi ki ndigi Luwə, adi in de'gi ki inbe bar'de kigo kaji'ti læ'ne. ²⁹ Tado nje ki Luwə gər'de kete, ə un ndu'ne do'de'ti kadi toi to Ngonn'o Kirisiti be, kadi Kirisiti in ngonn ngatogi læ bulə ngannkon'gi. ³⁰ Adi in nje ki Luwə mbəti'de kete, Luwə bar'de to, nje ki Luwə bar'de, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti to, ningə nje ki Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti, adi'de toji to.

Ingi ki Luwə ndigi'de, in ndigi kibo ngayn

³¹ Ta ki kadi j'eli do lo'ti kin goto. Re Luwə in se'je ə, de ki kadi a əsi'je ta goto. ³² Luwə ki un kon do Ngonn'ne'ti inbe ko el, nan un'ə ilə ko tado lə'je pəti, a adi'je nya'gi pəti kare nan'ti ki Ngonn'o. ³³ De ki kadi a ində ta do de'gi'ti ki Luwə mbəti'de goto, tado in Luwə inbe ə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ³⁴ De ki kadi a gangi ta do'de'ti goto, tado Kirisiti in nje koy. Kibo ngayn, in ə ində taa dann njekoy'gi'ti, isi dojikol Luwə'ti, isi elta ki Luwə tado lə'je. ³⁵ De ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Kirisiti ndigi'je kin goto. In kumtondoo, eke me kon asi el, kindəkumndoo, eke bo, eke ndoo, eke tuji, eke koy, asi el. ³⁶ Makitu læ Luwə el ene:

«Tado lə'i,
koy in kadi'je'ti ndəkba ki sin ge, kada ge ki losol'ə go.

De'gi oyi'je to da'gi ki de isi aw se'de lo təl'de'ti be†.»

³⁷ Nan me nya'gi'ti kin pəti, j'a ji təti rə ki togi ki ngayn ki nje ndigi'je adi'je. ³⁸ Tado m'gər maji, toki rota'ti, kadi in koy el num, in kisikidotaa el num, in malayka'gi el num, in togi læ ndil'gi ki majel el num, in nya ki bone el num, nya ki lo ti'ti el num, in togi'gi ki me donangi'ti el num, ³⁹ in togi'gi ki taa el num, in ki nanga el num, in nyakində madi el num, nya madi kare ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Luwə ndigi'je me to Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je kin goto.

9

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi to de'gi læ'ne

¹ Me kində rə nan'ti me to Kirisiti, ta ki m'aw to m'el kin in ta ki rota'ti um in ta ngom el. Nga ningə, me'm ki kəy inbe kaa, ki togi læ Ndil Luwə, mannaji do ta'ti kin kadi in ta ki rota'ti. ² Me kon kibo ngayn ra'm, ningə me'm to'm ki do ndo'gi tado ³ læ ngannkon'm'gi ki ginn koji'ti læ'm. M'ndigi kadi darə'm inbe, Luwə man'm, kadi m'gangi nan ki Kirisiti tado maji læ'de. ⁴ Adi in ngann Isirayel'gi ki Luwə təl'de ngann'ne'gi'ti, toji'de tobar læ'ne adi gəri, un mindi'ne adi'de, adi'de ndukun, adi isi kawinan non'a'ti, ilə ndu'ne adi'de*, ⁵ taa in ginn koji'ti læ burəbaw'gi ki Luwə bar'de kete. Ingi ə Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə te ginn koji'ti læ'de to. Kirisiti ki in do nya'gi'ti pəti. Maji kadi toji in do Luwə'ti ki do'kagilo'gi ki do'kagilo'gi†. Amen.

⁶ In kin toji kadi ndu Luwə təl nya ki nda'a goto el. Toki rota'ti, de'gi ki ginn koji'ti læ *Isirayel in ngann Isirayel'gi do'ro el, ⁷ taa de'gi ki ginn koji'ti læ Abiraham in ngann me'ə'gi pəti el, tado Luwə el Abiraham ene: «In ki ginn koji læ *Isaki ə in a ingə'n de'gi ki ginn koji'ti læ'i†.»

† 8:36 8.36 Pa'gi 44.23 * 9:4 9.4 Tekitaga 4.22; Ndukun ki nja joo 7.6; Oje 11.1 † 9:5 9.5
KNK 2.29 † 9:7 9.7 Lotum 21.12

⁸ Nya kin toji kadi ngann Abiraham pæti ə in ngann Luwə el, nan in ngann'gi ki oji'de kigo kun ndu'ti læ Luwə ki un adi Abiraham ə in ngann'a'gi ki rōta'ti. ⁹ Tado Luwə un ndu'ne be ene: «Dokagilo'ə inbe kin be ə, m'a m're, ningə Sara a ingə ngonn kare§.»

¹⁰ Lo kin'ti, ginn'ə gangi el bay, Rebeka kaa in non bay tō. In ki Isaki ki kare inbe kakin tō ə oji'n ndungə'gi ki joo. ¹¹ Nga ningə, kete non koji ngann'gi'ti kin, loki rai nya ki maji ki nya ki majel el bay ə, Luwə mbəti ki kare kigo me ndigi'ti lə'ne kadi ndigi ra li'ə tōln ta'ne. ¹² Luwə mbəti ngonn kare kigo ndigi'ti læ de madi el, nan in kigo ndigi'ti li'ə in Luwə ki bar'de, ə el'n Rebeka ene: «Ngonn ki ngatōgi a ra bər læ in ki du*.» ¹³ Ta kin te toki makitu læ Luwə el'n ene: «M'ndigi *Jakobi, ə m'mbəti Esuwa†.»

¹⁴ Ta ki kadi j'eli dō lo kin'ti goto, Luwə in njera nya ki dana, nyara ki dana el goto rō'a'ti jagi. ¹⁵ Tado el Moji ene: «M'a m'ra maji ki de ki kadi m'ra si'ə maji, ə m'a m'oo kumtondoo læ de ki kadi m'oo kumtondoo li'ə tō‡.» ¹⁶ In kin in kigo ndigi'ti læ de madi el, taa in kigo kulə'ti ki ra ngayn el tō, nan in kigo ndigi'ti læ Luwə ki nje k'oo kumtondoo. ¹⁷ In be tō ə, Luwə el'n ta ngar Parawon me Makitu'ti lə'ne ene: «In m'inbe ə m'indəi lo kin'ti kadi m'oji'n togim ki rō'i'ti, ə kadi tō'm bari'n ta de'gi'ti pæti ki donangi'ti ne tō§.» ¹⁸ Lo kin'ti, kadi ji gər toki Luwə oo kumtondoo læ de kigo me ge'ti li'ə, ə adi me de ngan kigo me ndigi'ti li'ə tō.

Wongi ki k'oo kumtondoo læ Luwə

¹⁹ De madi a el'm ene re Luwə ra nya ki me ndigi ningə, ke ra bann ə isi aw ki ta ki de'gi bay wa? Tado de ki kadi tanrō ndigi li'ə goto. ²⁰ Nan in de kare par in nan ə kadi manji ta Luwə'ti wa? Ngoo asi kadi a el be'ne ene: «Tado ri ə ra'm adi m'to be el wa?» ²¹ Nje kuwə ngoo, asi kadi, ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n ngoo ki gat'a in ngayn, ə ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n in ki gat'a in ngayn el tō. ²² Lo kin'ti, Luwə ndigi ngayn kadi oji wongi lə'ne, ə adi de'gi gəri tog'ō tō, nan ore me'ne ə təl ore bay dō de'gi'ti ki asi tuji, kadi buki wongi lə'ne dō'de'ti, tuji'n'de kō. ²³ Nan, Luwə ndigi ngayn tō kadi n'toji tōbar lə'ne ki rō de'gi'ti ki asi k'oo kumtondoo, ki ra go'de kete kadi sii sə'ne me tōbar'ti lə'ne. ²⁴ Nga ningə, de'gi kin in j'ingi ki Luwə bar'je. Bar'je dann Juwipi'gi'ti par el, nan bar'je dann ndəgi de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tō. ²⁵ Ningə in ta ki Luwə inbe el me makitu'ti læ Oje ene:

«De'gi ki kete in de'gi lə'm el,
M'bar'de de'gi lə'm bone,
Ə de'gi ki kete in njendigi'gi lə'm el,
M'bar'de njendigi'gi lə'm bone*».

²⁶ Nga ningə, lo'ti inbe ki de'gi eli'de'ti eyina:
“In de'gi læ Luwə el kin”,

A bari'de ngann'gi læ Luwə ki nje kisi kumngayira†.»

²⁷ Ejay iləmbər ki yan'ne tō, oji'n dō ngann Isirayel'gi ene: «Kin ə re ngann Isirayel'gi banyinan to nangira ki ta ba'ti be kaa, in nje ki madi'gi par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado Burəbe el ene ta lə'ne n'a n'tol ta'a

kadi osi taga panyi num, kalangi ba num to donangi'ti ne†.» ²⁹ Ningø in toki ta ki Ejay inbe kaa el kete ene:

«Kin ø re Burøbe læ njerø'gi,
Inyø de'gi madi to ginn koji læ'je el nga a,
Re j'a ji to to Sødøm be,
Re j'a to tanan ki Gømør beS.»

Isirayel in ki kaji ki re ki gorow kindø me dø ramaji'ti læ Kirisiti

³⁰ Ta ki kadi j'eli dø ta'ti kin ø to kin: de'gi ki gøri Luwø el, ki sangi row kadi n'in de'gi ki dana el, nan Luwø ør ta dø'de'ti adi tæli de'gi ki dana. Tæli de'gi ki dana ki gorow kunme kadi Kirisiti. ³¹ Nga ningø, ngann Isirayel'gi ki sangi kadi n'in de'gi ki dana ki gorow læ ndukun taa, tei lo ndukun'ti kakin el. ³² Tei low'ø'ti el tado øyi kadi in nya ki n'a n'ingøi ki row kulø ki ra yo um ki row kunme dø ramaji'ti læ Kirisiti el. Lo kin'ti, awi tugøi nja'de mbal'ti, awi to kosi. ³³ Toki makitu læ Luwø el'n ene:

«Øyi, me bebo'ti ki Siyon,
M'indø mbal ki nje tugø de non,
In mbal ki nje tugø de k'ilø,
Nan de ki un me'ne adi, nan rø'a a sol'ø el*.»

10

Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, Be'de in kareba

¹ Ngannkon'gi, nya ki uwø me'm ngayn ki m'nji m'døji Luwø tado læ Juwipi'gi, in kadi ingøi kaji. ² Tado m'asi kadi m'mannaji læ'de, toki tingøi bil tado læ Luwø, nan k'in ø in tingø ki nyagør goto me'ti. ³ Toki røta'ti, gøri row ki Luwø isi ør'n ta dø de'gi'ti el, adi isi sangi row kin ki dø'de inbe'gi. Lo kin'ti, ingi, gotoi dø row'ti ki Luwø isi ør'n ta dø de'gi'ti. ⁴ Tado Kirisiti ø in ta tolta ndukun, kadi de ki ra un me'ne ningø, Luwø ør ta dø de'ø'ti.

Kaji to tado de ki ra ki un me'ne adi Burøbe

⁵ Moji inbe elta øji'n dø kør ta dø'ti ki gorow læ ndukun ene: «De ki tæl rø'ne go ndukun ningø, de'ø a aji ki row læ ndukun kakin*.» ⁶ Ningø ta ki øjido kør ta dø'ti ki row kunme ø to kin: «Ononyi kadi el me'i'ti ene: nan ø a aw dørø'n'ti wa?» Tado Kirisiti in dørø'n'ti ø re. ⁷ Taa, nan ø a aw koo wa kaa, el be el tø, tado Kirisiti indø taa lo koy'ti dann njekoy'gi'ti. ⁸ Makitu læ Luwø el ene: «Ta læ Luwø in kad'i'ti ndøkba, to ta'i'ti kadi el, in ngarme'i'ti. In ta kunme kin ø j'isi j'ilø mbør'ø†.» ⁹ Toki røta'ti, re ta te ta'i'ti toki Jeju in Burøbe, ø re un me'i toki Luwø un'ø taa dann njekoy'gi'ti ningø, a ingø kaji. ¹⁰ Tado kunme ki in ngarme'de'ti ø Luwø a ør ta dø de'ti, ningø ta ki te ta de'ti ø a aji'de tø. ¹¹ Tado makitu læ Luwø el ene: «De ki ra ki un me'ne ad'a ø, rø'a a sol'ø el†.» ¹² Lo kin'ti, dangi dangi goto dann Juwipi'gi'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Pøti Burøbe ki kare inbe kin ø in Burøbe læ'de. In ki nje kadi nya maji de'gi pøti ki bari tø'a. ¹³ Tado makitu læ Luwø el ene: «De ki ra ki bari to Burøbe a ingø kajiS.»

† 9:28 9.28 27-28; Ejay 10.22-23 § 9:29 9.29 Ejay 1.9 * 9:33 9.33 Ejay 8.14-15 * 10:5

10.5 Lebitiki 18.5 † 10:8 10.8 6-8; Ndukun ki nja joo 9.4, 30.12-14 † 10:11 10.11 Ejay 28.16

§ 10:13 10.13 Juwøl 3.5

14 Nga ningə, kin ə de'gi uni me'de adi'ə el ə, lo kadi a bari tɔ'a goto, a kin ə de el'de ta li'ə el ə, lo kadi a uni me'de adi'ə goto, a kin ə de ki nje kiləmbər ta li'ə goto ə, lo kadi a oyi ta li'ə goto tɔ. 15 A kin ə de'gi ki njekawkulə'gi gotoi ə, lo kadi de a iləmbər ta li'ə goto tɔ. Makitu lə Luwə elta dɔ'ti be ene: «In nya ki ronel ngayn kadi de oo nja nje kiləmbər Poyta ki maji*.» 16 Nan de'gi madi mbeti təli rɔ'de go Poyta'ti ki maji. Nga ningə, Ejay dəji ta dɔ lo kin'ti ene: «Burəbe, de ki un me'ne dɔ mbər'ti ki j'ilə kin goto†.» 17 Ji gər toki de a un me'ne ki gorow lə Poyta ki maji ki oo, nga ningə, Poyta ki maji kin, in mbər ta lə Kirisiti. 18 Ə kadi m'dəji m'oo ke Juwipi'gi oyi ta kin el biti wa? Oyi ta kin maji. Tado makitu lə Luwə elta dɔ'ti ene: «Ndu nje kiləmbər Poyta ki maji aw ki dɔ bə'gi pəti, taa, de'gi ki sii dɔboy lo'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti kaa, ta ki ta'de'ti osi mbi'de'ti tɔ‡.»

19 Ə kadi m'dəji m'oo ke ngann Isirayel'gi gəri me ta ki bar kin el wa? Moji elta ki ta Luwə'ti dɔ lo kin'ti ene:

«M'a m'adi jangi ra'se dɔ de'gi'ti ki de gər ginn'de el,

M'a m'adi wong'i ra'se ngayn dɔ de'gi'ti ki in de'gi ki nyagər lə'de goto§.»

20 Ejay aw biti elta ki ta Luwə'ti ene:

«De'gi ki sangi kaa sangi'm'in el, ingəi m'in,

M'te ki dɔ'm taga m'adi de'gi ki dəji'm'in nya madi el.»

21 Nan ki ɔjido ngann Isirayel'gi, Moji ilə dɔ'ti ene:

«Ndo'gi pəti, m'ulə ji'm m'adi de'gi ki nje təl rɔ'de go ta'ti el,

De'gi ki nje tanrɔ*.»

11

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el

1 M'dəji kadi m'oo ke Luwə mbəti de'gi lə'ne ki in ngann Isirayel'gi kin wa? Jagi, Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el. Tado m'in ki dɔ'm, m'in ngonn Isirayel, m'in ginn koji'ti lə Abiraham, me koji'ti lə Benjamen.

2 Luwə mbəti de'gi lə'ne el, in de'gi ki mbəti'de kete mayinu. Ingi, ta ki njekeltakita Luwə'ti Eli, el me makitu'ti lə Luwə, səki'n dɔ ngann Isirayel'gi rɔ Luwə'ti kin, in gəri maji. 3 Eli el ene: «Burəbe, təli njekeltakita'i'gi'ti pəti tigə, lo'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi'nu kin, budi'de nanga mur mur, in m'in ki kar'm par ə m'nanyi, ningə isi sangi kadi n'təli'm'in tɔ.» 4 Nan ta ki Luwə ilə'ti ə to kin: «M'ngəm de'gi dər siri m'ində ta dangi, to de'gi lə'm, ki ɔsi məkəsi de nanga non yo Bal'ti el*.» 5 Be tɔ ə, dɔkagilo'ti ki bone, ngonn kuti ngann Isirayel'gi madi nanyinan, kadi sii to de'gi ki Luwə mbəti'de kigo memaji'ti lə'ne.

6 Luwə mbəti'de kigo me maji'ti lə'ne, um in kigo kulə ra'de'ti el. Re be el ningə, memaji lə Luwə kin a in memaji ki rɔta'ti el. 7 Me ta kin ene ri wa? M'ene nya ki ngann Isirayel'gi sangi, ingəi nya'a el, ningə in de'gi ki Luwə inbe mbəti'de ə ingəi. Ningə ndəgə'gi, təli nje me ngan.

8 Nje me ngan toki makitu lə Luwə el'n ene: «Luwə adi hangal'de oy njum,

Adi kum'de oo lo el,

Ningə adi mbi'de boy ndəngirə tɔ.

* 10:15 10.15 Ejay 52.7 † 10:16 10.16 Ejay 53.1 ‡ 10:18 10.18 Pa'gi 19.5 § 10:19 10.19

Ndukun ki nja joo 32.21 * 10:21 10.21 Ejay 65.1-2 * 11:4 11.4 3-4; 1 Ngar'gi 19.10, 18

Nya kin ra nya biti bone†.»

⁹ Nga ningə Dabidi kaa elta do lo kin'ti to ene:

«Kadi nyakuso ronel lə'de təl kuləkikiyə kuwə'de,

Kadi təl jigi tugə'de ki kadi osi,

Kadi in row kindəkoji lə bulə de'gi, kadi in nyakugə goji'de ki majel
ojido kulə ra'de.

¹⁰ Kadi kum'de diw adi oyi lo el,

Adi rugi gidi'de bo ki dokagilo'gi pəti‡.»

¹¹ M'dəji kadi m'oo ke jigi ki tugə Juwipi'gi ilə'de adi osi kin kadi a indəi taa el biti wa? Jagi, a indəi taa, nan ki gorow lə nya ra ki go'ti el ki rai, ə ndəgi de'gi ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra'n de'gi ki Isirayel.

¹² Nga ningə, kin ə re nya ra ki go'ti el lə Juwipi'gi ki rai, təl maji lə de'gi pəti ki donangi'ti ne, kin ə ton lə'de təl maji lə de'gi ki in Juwipi'gi el ningə, toji kadi re indəi ro'de ta kaji'ti ki ro tinyi'de ningə, maji lə'de a to mbar mbar gogi bay.

Kaji lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹³ Ingi ki in Juwipi'gi el, toki m'in'n njekawkulə ki ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, m'el'se kadi in gəri toki m'piti kulə ki to j'm'ti. ¹⁴ Kulə kin to kadi ke a osi de'gi ki ginn koji'ti lə'm adi jangi ra'de, be kadi toki madi'gi ingəi kaji. ¹⁵ Kin ə kor ki Luwə or Juwipi'gi gogi, in row kulə noji nan'ti lə Luwə in ki de'gi ki donangi'ti ne ningə, təl'de ki ro Luwə'ti gogi a in nya ki maj'a in ngayn. A in kində taa lo koy'ti kaw lo kisikidotaa'ti.

¹⁶ Ningə kin ə re dow mapa ki rai ki ko ki dokete in yan Luwə ningə, ndəgi mapa ba pəti in li'ə to, a kin ə ngirə kagi in yan Luwə ningə, baji'ə'gi in yan Luwə to. ¹⁷ Ningə Isirayel to to kagi buni ki be be: Luwə gangi baji'ə'gi madi ko, ə uni in ki in ginn koji lə Isirayel el, ki in kagi buni ki mu, re tinyəi'nu tor'de'ti dann ndəgə'gi'ti, adi ra do ngirə buni'ti ki be, isi njuw bote'ə to. ¹⁸ Ningə in, in nya ki kadi in kidi'n baji kagi'gi ki gangi'de ko kin el. Kin ə re inyə kadi kidi'de ə, kadi me'i olo do'ti toki, in in ə ra do ngirə'de'ti um in ngirə'de ə rai do'i'ti el.

¹⁹ Domaji ə, a el ene: «Gangi baji'ə'gi ə tinyəi'm'in tor'de'ti.» ²⁰ Ningə in ki rəta'ti kadi gangi'de tado ingi, oyi tor ra maji lə Kirisiti el, ningə in, tinyəi'nu tor'de'ti tado in me'i adi Kirisiti. Nan re in be kaa, kadi ində gu'i el, adi bol rai to ra yo. ²¹ Tado kin ə, kagi ki be inbe mindi ka Luwə gangi baji'ə'gi ningə, kadi oo ro'i maji nan in taa a inyəi el jagi.

²² Kadi in gər toki Luwə in njera maji ə kadi in gər toki in de ki ngan ngayn to: Luwə in de ki ngan ki ro de'gi'ti ki osi, ə in de ki njera maji ki ro'i'ti in to. Nan k'in ə, kadi ra do nja'i'ti me ramaji'ti li'ə kin. A re in be el ə, a gangi iləi ko to baji kagi ki be kin be to. ²³ Nga ningə, ki ojido ngann Isirayel'gi, kin ə inyəi ta me ngan lə'de ə, Luwə a təl kadi tinyəi'de tor'de'ti gogi tado aw ki togi kadi tinyəi'n'de gogi. ²⁴ Kin ə in ki in baji kagi buni ki mu mindi, ə Luwə gangi re tinyəi ta kagi buni'ti ki be ki in lo lə'i el kin ə, ngann Isirayel'gi ki in baji kagi buni ki be kin ningə, Luwə a təl tinyəi'de maji gogi lo tor'de'ti el wa.

Ta ki do kaji'ti lə ngann Isirayel'gi

²⁵ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri ginn ta lə Luwə ki to lo kiyə'ti kin, um kadi sii day el. Be el ə a oyi ro'se'ti to nje gosi ki ngayn. Ningə

kadi in gəri toki dow Isirayel'gi madi, me'de a ngan biti kadi de'gi ki gəri Luwə el pəti, tei kajit'i. ²⁶ Lo kin'ti nga a nyi Isirayel'gi pəti a ingəi kajit'i toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Nje taa dɔ de'gi a in Siyon'ti ə a re,
a ɔr k'aldo ta lə de'gi ki ginn kojit'i lə Jakobi kɔ.

²⁷ In kin ə in kunmindɔ ki a dɔɔ'je nan'ti se'de,
loki m'a m'ɔr majel lə'de kɔŋ.»

²⁸ Kin ə ji gon mbəti ki Juwipi'gi mbəti Poyta ki maji kin ningə, j'a j'ene in njeban'gi lə Luwə. Ningə in kin ə in kajit'i lə'se. Nan re ji gon mbəti ki Luwə mbəti'de kin tɔ ningə, j'a j'ene Luwə ndigi'de bay tado lə kaw'de'gi tɔ. ²⁹ Tado Luwə adi de nya ə təl taa j'i'ə'ti el, taa bar de ə təl tuwə el tɔ. ³⁰ Kete mayinu, ali ta ta Luwə'ti, nan ngosine, Luwə oo kumtondoo lə'se, tado kal ki Juwipi'gi ali dɔ ta. ³¹ Be tɔ ə, ingi kaa alidɔ ta bone, kadi Luwə oo'n kumtondoo lə'se. Lo kin'ti nga ningə, ingi kaa Luwə a oo kumtondoo lə'de tɔ. ³² Tado Luwə adi tarow de'gi pəti ali dɔ ta, kadi oj'i'n'de memaji lə'ne.

Tɔji ki dɔ Luwə'ti

³³ Ki rɔta'ti, nyakingə lə Luwə aldo lo, gosi, ki nyagər li'ə əti bol ki dum! De ki kadi gər me ta ki gangi li'ə goto, de ki kadi gər koji ra li'ə goto.

³⁴ In ə Makitu lə Luwə el'n ene:
«De ki gər ta ki me Burəbe'ti goto,

De ki kadi oj'ɔ ta goto*.»

³⁵ «Taa de ki kadi un nya adi Luwə kete,

Kadi to go'ti ə Luwə ugə ɓang'a ka goto tɔ†.»

³⁶ Tado in Luwə ə ində nya'gi pəti, nya'gi pəti toi ki takul'ə, tado li'ə. Kadi tɔbar in lə Luwə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisiti

¹ Ngannkon'm'gi, toki Luwə oj'i'n'je memaji lə'ne ki taga adi ji gəri, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uni darɔ'se inbe to kadikare ki kumngayira, indəi taa dangi to nya ki nəl Luwə, adi Luwə. In kin ə in gosi Luwə kigo ndil'ti ki kadi ɔsikurə. ² Ningə kadi uni gorow nyara ki de'gi isi rai dɔkagilo'ti ki bone kin el, nan kadi inyəi rɔ'se'ti adi nyagər ki sigi ki Luwə adi'se kin, mbəl'se. Lo kin'ti, a gəri kum nya ki in nya ki Luwə ndigi: adi in nya ki maji, nya ki nəl'ə, nya ki gorow'ə'ti.

³ Ki takul kadikare ki Luwə adi'm, m'el de ki ra dann'se'ti kadi uni ta rɔ'se ki aldo maji el, nan kadi oyi ta rɔ'se ki gorow'ə'ti, de ki ra, kigo tɔgi kunme'ti li'ə ki Luwə ad'a. ⁴ Darɔ'je in kareba, nan ngann rɔ'je'gi in dangi dangi. Ningə nan nan aw ki kulə lə'ne ki sɔw dɔ'ne. ⁵ Be tɔ ə ji banyi, nan j'in kareba me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti. J'in ki dɔ'je dɔ'je, nan j'in ngann rɔ'gi lə nan. ⁶ Ningə, Luwə adi'je kadikare'gi ki dangi dangi kigo memajit'i li'ə ki adi'n'je. Kin ə re in kadikare kelta ki ta'a'ti ə adi ə, kadi ra'n kulə kigo kunme'ti. ⁷ Kin ə re de madi aw ki kadikare ra kulə dann de'gi ə, kadi ra kulə; kin ə de madi aw ki kadikare ndo nya de'gi ə, kadi ndo'de nya. ⁸ Kin ə de madi aw ki

kadikare kulə dingəm me de'gi'ti ə, kadi ulə dingəm me'de'ti; kin ə de madi aw ki kadikare kadi nya de'gi ə, kadi adi ki menda, kin ə de madi aw ki kadikare kornon de'gi ə, kadi or ɔrnnon'de ki rɔ ki tinyi kati; kin ə de madi aw ki kadikare k'oo kumtondoo lə de'gi ə, kadi oo kumtondoo lə'de ki rɔnel.

⁹ Maji kadi ndiginan ki dann'se'ti in ndiginan ki rɔta'ti. Ningə kadi ɔsi nya ki majel ngərəngi, ə kadi uwəi go nyara ki maji ngan tɔ. ¹⁰ Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ndiginan lə ngannkon nan'gi. Ningə kadi de ki ra sangi kadi n'in taa n'buki madi'ne'gi'ti. ¹¹ Kadi in de'gi ki njerakulə, daw goto rɔ'se'ti, ə rai kulə lə Burəbe ki rɔ ki tingəbil. ¹² Ningə kadi rai rɔnel dɔ nya'ti ki isi nginəi ta'a, kadi orei me'se dɔ kon'ti, ə uwəi tɔgi'se ba me kelta'ti ki Luwə tɔ. ¹³ Kadi kanyi ki ngannkon'se'gi me nya'gi'ti ki to rɔ'de, ə kadi uwəi mbah'gi ki rɔ'se'ti maj'a. ¹⁴ Njangi dɔ de'gi ki nje kadi'se kon; njangi dɔ'de um manni'de el. ¹⁵ Rai rɔnel ki de'gi ki isi rai rɔnel, ə nonyi ki de'gi ki isi nonyi tɔ. ¹⁶ Maji kadi hal'se osi go nan'ti. Sangi row nyara ki tɔbar el, nan kadi sangi row nyara ki dɔ'a du. Ningə kadi oyi rɔ'se to nje gosi ki ngayn el tɔ.

¹⁷ Re de ra'se'i majel ə, ugə'ə bəngi majel ki ra sə'i kin ki majel el nga. Indəi dɔ rɔ'se'ti kadi rai maji takum de'gi'ti pəti. ¹⁸ Kin ə re tarow lapiya in rɔ'se'ti, ə to kadi sangi ə, sangi adi lapiya to dann'se'ti ki de'gi pəti. ¹⁹ Njendigi'm'gi, kadi inb'e'gi ugəi bəngi majel ki de ra sese el, nan inyəi wongi lə Luwə adi ɔdi de'ə. Tado Luwə el me makitu'ti lə'ne ene:

«M'in ə m'in nje kugə bəngi majel ki de ra ki madi'ne.

De ki ra nya ki majel ki madi'ne,

M'in ə m'a m'ɔj'ɔ kum'ə tor'ti*.»

²⁰ Luwə ilə dɔ'ti bəy tɔ ene:

«Re bɔ ra nje ban lə'i ə, ad'a nya sɔ,

Re kundə ra'a ə, ad'a mann anyi.

Re in ra be ningə,

A to to yal por ə ɔy buki dɔ'a'ti be†.»

²¹ Adi majel dum dɔ'i el, nan kadi dum dɔ majel ki maji ki ra.

13

Təl rɔ go ndu'ti lə nje konb'e'gi

¹ Kadi de ki ra kaa təl rɔ'ne go ndu'ti lə nje konb'e'gi ki sii dɔ be'ti. Tado konb'e ki to bann bann kaa in Luwə ə in nje kadi de, ningə nje ki sii dɔ be'ti, in Luwə ə ində'de. ² In tado kin ə, de ki ində gu'ne ki nje konb'e, isi ɔsi ta ndu Luwə. Nje ki isi indəi gu'de ki nje konb'e'gi'ti, si ndɔri ta ki gangi lə Luwə rei ki dɔ'de'ti. ³ Ningə, de'gi ki njera nya ki maji ə, isi bɔli nje konb'e'gi el, nan in de'gi ki njera nya ki majel ə isi bɔli'de. Ə re ge kadi in bɔl nje konb'e el ningə, ra nya ki maji par ə a piti. ⁴ Tado nje konb'e in de ki isi ra kulə adi Luwə kadi kulə ra'se in kuləra ki maji. A kin ə re isi ra nya ki majel ningə, in bɔl nje konb'e, tado in kare ə aw ki nya kati el. Loki nje konb'e gangi ta dɔ de'ti ningə, isi ra kulə lə Luwə, ində ɔj'ɔ ə ɔji wongi lə'ne dɔ de'ti ki njera nya ki majel ad'a gər. ⁵ In tado kin ə, maji ngayn kadi de ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti lə nje konb'e'gi. Ningə kadi ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti tado bɔl wongi lə

* 12:19 12.19 Ndukun ki nja joo 32.35 † 12:20 12.20 Tərta'gi 25.21-22

Luwə par kareba el, nan tado kadi me de uwə ki ta el. ⁶ In ginn'ə kin to ə isi ugəi lambo, tado de'gi ki isi taai lambo ji'se'ti, in de'gi ki Luwə adi'de kulə kin kadi rai. ⁷ Lo kin'ti, maji kadi adi de ki ra nya ki maji kadi adi'ə: Adi lambo de ki maji kadi adi'ə, adi nyagangi'gi ki do'se'ti de ki maji kadi adi'ə, in boli de ki maji kadi in boli'ə, ə osikurə de ki maji kadi osikurə to.

Ndiginan ki yo ge ki ne ge

⁸ Adi bāngi nya lə'de madi to do'se'ti el. Bāngi ki kadi to do'se'ti ningə, kadi in bāngi ndiginan ki kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge par ta. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti lə Luwə ilə taga bal. ⁹ M'el be, tado ndukun'gi lə Luwə el ene: «A uwə marum el, a təl de el, a bogi el, a ndingə nya lə madi'el». Ningə ndukun'gi kin, ki ndəgi ndukun'gi ki rangi pəti, a ingə'de me ndukun'ti ki kare ki ene: «A ndigi de madi' to daro'i inbe be» kin*. ¹⁰ De ki nje ndigi de, a ra nya madi kare ki majel ki de madi'ne el. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti lə Luwə'ti lə taga bal.

Kisi do nja'ti tado təl Kirisiti

¹¹ In gəri dokagilo ki j'isi'ti ne kin maji, kadi in dokagilo ki kadi ndəli do bi'ti nga. Tado dokagilo ki kete ki j'uni me'je do ra maji'ti lə Luwə kin, kaji in sanyi se'je bay, nan ki ngosine kin, kaji in ro'je'ti ndəkba nga. ¹² Lo ki konndo'ti nanyi ngayn el nga, lo ki ti in ndəkba, ə maji kadi j'osi nya ra'gi ki me lo ki diw'ti ngərangi, ə adi j'oti nya ro'gi ki kadi ji roi kada. ¹³ Adi panjiyə'se in kigo row'ti ki maji, to de'gi ki nje njiyə kada wangi. Kadi in de'gi ki nje kusə nya kədi el num, gon kanyi yiwi el num, kadi in nje kaya ki ra el num, nje k'oo maji ro'de el num, nje kəl ki njera jangi el num. ¹⁴ Maji kadi oti Burəbe Jeju Kirisiti ro'se'ti to nya ro lə'se. Ningə kadi adi ndigi ra lə daro uwə me'se el, nan to in rai majel ki in ndigi rai el.

14

Kadi de gangi ta do ngonkon'ne'ti el

¹ De ki in ton me kunme'ti, maji kadi uwəi'ə ki ro'se'ti hum kadi in gangi ta do nya'ti ki to me'ə'ti el. ² Domaji ə de madi, aw ki kunme ki so'n nya'gi pəti kare, um kadi me'ə uwə ki ta el, ningə in ki nungi, ki kunme li'ə in ki ton, on mbi kam par to. ³ Lo kin'ti, maji kadi de ki nje kusə nya'gi pəti, kidi de ki nje kusə nya'gi madi el kin el, ningə de ki nje kusə nya'gi madi el, maji kadi kidi de ki nje kusə nya'gi pəti el to, tado in kaa Luwə uwə ki ro'ne'ti to. ⁴ In nan ə kadi gangi ta do nje ra kulə'ti lə de ki rangi wa? Re uwə ro'ne ba ta kulə'ti eke osi nanga kaa, in kin in ta lə be'ə. Ningə a uwə ro'ne ba taa, tado Burəbe aw ki togi kadi ad'a uwə'n ro'ne ba.

⁵ De madi a el ene ndo'gi madi utə nan, ə de ki nungi a ene ndo'gi asi nan pəti to. Nan maji kadi de ki ra kaa aw ki me ki kare do ndu'ti li'ə ki ra do'ti. ⁶ De ki oo kadi ndo madi utə ndəgi ndo'gi madi kin, el tado kosi'n kurə Burəbe, ə de ki so nya'gi pəti, so kadi osi'n kurə Burəbe to, tado ra oyo Luwə do'ti. Taa de ki so nya'gi pəti el kaa, ra tado kosigon Burəbe, tado ra oyo Luwə do'ti to. ⁷ Toki ro'ta'ti, de ki dann'je'ti ki kadi

* 13:9 13.9 Tekitaga 20.13-17; Ndukun ki nja joo 5.17-21; Lebitiki 19.18

isi ki dō'ne taa kisi lə'ne inbe goto, taa de ki dann'je'ti ki kadi oy koy lə'ne inbe ka goto tō. ⁸ Re j'isi ki dō'je taa ə in tado lə Burəbe, a re j'oyi ə j'oyi tado lə Burəbe tō. Adi kin ə re in kisikidōtaa, eke in koy kaa, j'in nya lə Burəbe. ⁹ Tado Kirisiti oy, ində taa lo koy'ti kadi in be ngonnkon'i'ti ki nje kisi kumngayira'gi. ¹⁰ Nga in, ra bann ə isi gangi ta dō ngonnkon'i'ti wa? Ra bann ə isi kidi ngonnkon'i wa? Kare kare pəti, j'a ji tei j'awi takum Luwə'ti kadi a gangi ta dō'je'ti. ¹¹ Tado ndangi me Makitu'ti eyina:

«M'in Burəbe, toki m'nji'n ki dō'm taa, m'el'se toki:

De'gi pəti a osi məkəsi'de nanga non'm'ti,

de'gi pəti a uləi tōji dō Luwə'ti*.»

¹² Lo kin'ti, de ki ra a tudə kər kuləra'ne ki sōw dō'ne inbe non Luwə'ti.

¹³ Adi ji tai kon ta gangi ta dōnan'ti. Ningə kadi sangi row kadi iləi jigi non ngonnkon'se'ti el. Iləi jigi adi tugə ilə, eke aw si'ə adi osi me nya ki majel'ti el. ¹⁴ M'gər, ar njay ki takul Burəbe Jeju, toki nya ki to njen goto. A re de madi oo kadi nya madi in ki to njen ningə, to njen tado lə de'ə inbe kin. ¹⁵ Re tuji me ngonnkon'i tado lə nya ki isi sō ningə, isi njiyə ki gorow ndiginan'ti el jagi. Gon rō'i maji, kadi ta lə nyakuso par ə adi de ki Kirisiti oy tado li'ə kin awi'n tuji'ti el. ¹⁶ Kadi nya ki in nya ki maji ki rō'se'ti, təl nya ki kadi ndəgi de'gi elita ki majel dō'ti el. ¹⁷ Tado Konbe lə Luwə in ta lə nyakuso ki nya kanyi el, nan in ta lə nyara ki dana, ta lə lapiya ki rōnel ki Ndil Luwə ki ar njay adi'je. ¹⁸ De ki isi ra kulə lə Kirisiti kigo row'ə kin, in de ki njera nya ki nəl Luwə num, de'gi ndigi ta li'ə num tō.

¹⁹ Adi ji sangi row ki kadi re ki lapiya num, row ki kadi ji tōgi nan'ti me kunme'ti num. ²⁰ Maji kadi tuji kulə lə Luwə tado lə nyakuso el. In ki rōta'ti kadi nyakuso'gi pəti de a sō, nan in gorow'ə'ti el kadi de sō nya ki kadi təl jigi tugə ngonnkon'a ilə me nya ki majel'ti. ²¹ Maj'a ki ngayn, in kadi de sō da el num, anyi yiwi kandi nju el num, kadi ra nya madi kare ki kadi tugə ngonnkon'a lə adi osi el. ²² Kunme lə'i ki ra dō'ti kin, in ngəm'ə to yan'i non Luwə'ti. Majikur in dō de'ti ki me'ə uwə ki ta dō row'ti li'ə el. ²³ Nan de ki me'ə uwə ki ta dō nya'ti ki isi sō, ta ki gangi in dō'a'ti, tado in de ki kuləra'a in kigo kunme'ti el. Nga ningə, ji gər kadi nya'gi pəti ki de ra'de kigo kunme'ti el, in majel.

15

Kadi de sangi row nya ki kadi adi rōnel madi'ne

¹ J'in ki j'awi ki tōgi me Ndil'ti, maji kadi ji gəti nje'gi ki in ton, ki kanji sangi row nya ki nəl me'je. ² Maji kadi de ki ra dann'je'ti sangi kadi ra nya ki nəl ngonnkon'ne. Ra nya ki nəl'ə ki tado maji li'ə kadi tōgi'n me ndil'ti. ³ Kirisiti ki dō'ne, sangi nya ki nəl rō'ne el, nan toki Makitu lə Luwə el'n: «Nya taj'gi ki maji kadi aw ki dō'i'ti, təl ki dō'a'ti yo*.» ⁴ Nga ningə, nya'gi pəti ki ndangi me Makitu'ti dəkagilo'ti ki kete kin, ndangi kadi to təl nyando tado lə'je. Makitu ndō'je kadi koreme ki kuwətōgiba lə'je re ki kindəmedōti. ⁵ Maji kadi Luwə ki nje re ki koreme ki kuwətōgiba ra adi ta'se asinan maji toki Jeju Kirisiti ndigi'n.

* 14:11 14.11 Ejay 45.23 * 15:3 15.3 Pa'gi 69.10

⁶ Lo kin'ti, a ulæi toji dɔ Luwə'ti ki in Baw Burəbe læ'je Jeju Kirisiti ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poyta ki maji tado læ de'gi pəti

⁷ Uwəi nan rɔ nan'ti yo ge ne ge toki Kirisiti uwə'n'se rɔ'ne'ti kin be, kadi Luwə ingə'n tɔbar. ⁸ Toki rɔta'ti, m'el'se, Kirisiti təl nje ra kulə læ Juwipi'gi kadi tɔl'n ta ndukun ki Luwə un adi kaw'de'gi. ⁹ Taa re kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, ulæi toji dɔ Luwə'ti tado memaji li'ə, toki Makitu læ Luwə el ene:

«M'a m'pit'i dann ginn be'gi'ti ki dangi dangi,

Taa m'a m'osi pa m'ulə'n toji dɔ'i'ti tɔ†.»

¹⁰ Ningə təl el bay ene:

«In ginn be'gi ki dangi dangi, rai rɔnel ki de'gi læ Burəbe†.»

¹¹ Bay tɔ:

«Ulæi toji dɔ Burəbe'ti, in ginn be'gi pəti,

Osi pa, piti'ə'n'ə, in ginn de'gi pəti§!»

¹² *Njekeltakita Luwə'ti Ejay el tɔ ene:

«De ki ginn koji'ti læ Jese kare a re,

In ə a ində taa kadi a onbe dɔ ginn be'gi'ti ki dangi dangi,

Ningə in tɔ ə ginn be'gi kin a indəi me'de dɔ'a'ti*.»

¹³ Kadi Luwə ki in nje re ki nya kindəmedɔti, adi rɔnel, ki lapiya li'ə tan'se binyə'ti, me kunme'ti. Ningə kadi togi Ndil Luwə adi kindəmedɔti læ'se aw ki kete kete tɔ.

Kulə læ Pol

¹⁴ Ngannkon'm'gi ki oji dɔ'se, m'in ki dɔ'm, m'gər maji, kadi mərta ki maji rosi me'se, nyagər ki dum'se goto, taa asi gaki kadi adinan ta kɔji yo ge ki ne ge tɔ. ¹⁵ Be kaa, ki madi'gi, m'ndangi makitu ki to'gɔ to'ti m'adi'se kadi m'olo'n me'se. Ningə m'ra be ojidə maji ki Luwə ra sə'm. ¹⁶ Luwə ra adi m'un rɔ'm m'ilə kɔ tado kulə læ Jeju Kirisiti ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə, kadi de'gi ki in Juwipi'gi el təli kadikare ki nəl Luwə, kadikare ki Ndil Luwə in dɔ'ti. ¹⁷ Asi kadi m'ində gu'm me tɔ Jeju Kirisiti'ti oji'n dɔ kulə læ Luwə. ¹⁸ Nga ningə, re m'elta ningə, m'elta dɔ nya'ti kareba par, adi in kun ki Kirisiti un'm ra'n kulə adi de'gi ki in Juwipi'gi el təli rɔ'de go ndu'ə'ti kin. Kirisiti ra kulə ki ta ki ta'm'ti num, ki kuləra'm num, ¹⁹ taa ki togi nyakɔji'gi ki nya'gi ki əti bɔl, ki togi læ Ndil Luwə. Be ə, in Jerujalem'ti biti te Iliri'ti, m'iləmbər Poyta ki maji læ Kirisiti ki lo'gi pəti. ²⁰ Ningə m'ndigi ngayn kadi m'iləmbər Poyta ki maji lo ki tɔ Kirisiti bar'ti el bay par, kadi m'ində ngirə kulə lə'm dɔ kulə'ti ki de madi ində ngirə kete el. ²¹ Loki m'ra be kin ningə, m'ra toki Makitu læ Luwə el'n ene:

«De'gi ki de ilə'de mbər ta li'ə el a oyi'ə,

ə de'gi ki ta li'ə osi mbi'de'ti el, a gəri me ta kin tɔ†.»

Kɔji ra læ Pol

²² In kin ə in nya ki ɔgi'm tarow ki dɔkagilo'gi pəti kadi m'aw rɔ'se'ti. ²³ Nan ki ngosine kin, m'aw ki lo madi ki kadi m'ra kulə'ti go lo'gi'ti kin el nga. In be ə, asi bal ngayn bəne, m'ndingə kadi m'aw rɔ'se'ti. ²⁴ M'a

† 15:9 15.9 Pa'gi 18.50; 2 Samiyel 22.50 † 15:10 15.10 Ndukun ki nja joo 32.43 § 15:11 15.11 Pa'gi 117.1 * 15:12 15.12 Ejay 11.10 † 15:21 15.21 Ejay 52.15

m'aw dokagilo'ti ki m'a m'aw'n Esipanyi'ti. Tado, m'indø me'm'ti kadi kaw'm ø, m'a m'te dø'se'ti kadi m'oo'se, ningø kadi rai søm adi m'aw m'te'ti. Nan k'in ø, m'a m'oo'se kadi nyønn'ø ør døm'ti nden bay taa m'a m'gangi m'aw. ²⁵ Ningø ki ndækba ne kin, m'nji m'aw Jerujalem'ti tado ra ki de'gi læ Luwø ki sii nu. ²⁶ Tado de'gi læ Luwø ki sii dønangi Maseduwann'ti ki dønangi Akay'ti uni ndu'de kaw'i nya kadi n'rai ki njendoo'gi ki dann de'gi'ti læ Luwø ki sii Jerujalem'ti. ²⁷ Uni ndu'de rai nya kin, ningø in nya ki maji kadi rai se'de be inbe. Tado kete, de'gi ki in Juwipi'gi el ingøi nya maji kigo Ndil'ti rø'de'ti in ki in Juwipi'gi, ningø ngøsine maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, rai ki Juwipi'gi ki nya ki in nya maji læ darø ki to ji'de'ti tø. ²⁸ Be ø, re m'ra kulø kin ginn'ø gangi, adi m'ulø kandi nyakaw kin ji de'gi'ti læ Luwø ki Jerujalem ningø, m'a m'aw Esipanyi'ti ki row ki dø'se'ti. ²⁹ M'gør kadi kaw'm ki m'a m'aw ki rø'se'ti, m'a m'aw ki njangi dø læ Kirisiti ki to mbar mbar.

³⁰ Ngannkon'gi, m'ulø dingøm me'se'ti ki takul Burøbe læ'je Jeju Kirisiti, ki takul ndiginan læ Ndil Luwø, kadi indøi rø'se'ti nan'ti søm, røi ki kelta ki Luwø tado læ'm. ³¹ Elita ki Luwø kadi taa'm ji nje me ngan'gi'ti ki Jude, taa kadi to kadikare ki m'a m'aw'n Jerujalem kin kaa, de'gi læ Luwø tai ki rønøl tø. ³² Lo kin'ti, m'a m'aw m'te rø'se'ti ki rønøl, ningø re Luwø ndigi ningø, m'a m'uwø'n kør røm rø'se'ti nden tø. ³³ Kadi Luwø ki nje kadi lapiya in nan'ti sese pøti. Amen!

16

Kuwø ji nan

¹ M'ulø konnann'je Pebe ki in nje kogo nyamaji'gi læ njekawnan'gi dann njekawnan'gi'ti ki me be'ti ki Sankire kin ji'se'ti*. ² M'døjise kadi uwøi'ø ki rø'se'ti me tø Burøbe'ti, uwøi'ø rø'se'ti kuwø ki asi ta tø de læ Luwø. Adi rø'se, rai si'ø me nya'gi'ti pøti ki aw ki ndoo'ø, tado in dene ki ra ki de'gi ngayn, taa m'inbe ki døm kaa ra søm tø. ³ Uwøi ji Pirisika in ki Akilasi adi m'in, in madikulø'm'gi me tø Jeju Kirisiti†. ⁴ Ingi ø uni rø'de, iløi kø, aji m'in. Ningø in m'in ki kar'm ø m'ra'de oyo el, nan in *Njekawnan'gi pøti, ki in Juwipi'gi el ø rai'de oyo. ⁵ Uwøi ji Njekawnan'gi ki sii me køy'ti læ'de adi'm'in tø. Uwøi ji njendigi læ'm Epayineti adi'm'in, in ø in de ki døkete ki un me'ne adi Kirisiti dønangi Aji'ti. ⁶ Uwøi ji Mari ki in de ki ra kulø ngayn tado læ'se kin adi'm'in. ⁷ Uwøi ji noji'm'gi Andironikusi in ki Juniyasi ki in madi dangay'gi læ'm kin adi'm'in. In njekawkulø'gi ki de'gi gøri go'de maji ngayn dann madi'de'gi'ti, taa doyanan nan'ti me tø Kirisiti non'm'ti inbe bay. ⁸ Uwøi ji nje ndigi læ'm me tø Burøbe'ti Ampilyatusi adi'm'in. ⁹ Uwøi ji madikulø'je me tø Kirisiti, Urben in ki njendigi læ'm ki ngayn Setasi adi'm'in. ¹⁰ Uwøi ji Apelesi ki in de ki toji kadi ki adi doyanan me tø Kirisiti ki taga kin adi'm'in. Uwøi ji de'gi ki me køy'ti læ Arisitobul adi'm'in tø. ¹¹ Uwøi ji noji'm Erodiyøn adi'm'in, taa uwøi ji de'gi ki me køy'ti læ Narsisi ki uni me'de adi Burøbe adi'm'in tø. ¹² Uwøi ji Tirpen in ki Tirpoji ki in dene'gi ki rai kulø læ Luwø ngayn kin adi'm'in, taa uwøi ji njendigi'm Persidi ki in dene ki ra kulø læ Luwø ngayn tø kin adi'm'in. ¹³ Uwøi ji Rupusi‡ ki in de ki Luwø mbø'ø kin adi'm'in, taa uwøi ji kon'a ki in kon'm tø kin adi'm'in. ¹⁴ Uwøi ji Asenkirti num, Pilegon num,

* 16:1 16.1 KNK 18.18 † 16:3 16.3 KNK 18.2 ‡ 16:13 16.13 Mrk 15.21

Ermesi num, Patirobasi num, Ermasi num, ki ndögi ngannkon'je'gi ki in se'de kin adi'm'in. ¹⁵ Uwöi ji Pilologi in ki Juli adi'm'in, uwöi ji Nere in ki konnann'a adi'm'in, taa uwöi ji Olimpasi ki de'gi læ Luwə pöti ki in si'ə adi'm'in tɔ. ¹⁶ Uwöi ji nan kare kare ki kuwə nan rɔ nan'ti ki toji kadɪ in ngannkon'nan'gi ki me Kirisiti'ti. Njekawnan'gi læ Kirisiti pöti uwöi ji'se.

Ta ki döboy'ti

¹⁷ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti kadɪ indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti oji'n dɔ de'gi ki nje re ki gangi nan dann'se'ti, ki nje buki de'gi mu kadɪ tanyi rɔ nyando ki ingəl. Maji kadɪ ɔri rɔ'se rɔ'de'ti kɔ. ¹⁸ Tado ko de'gi ki be kin, isi rai kulə læ Burəbe læ'je Kirisiti el, nan isi rai kulə tado kanda'de yo. Ki kujita'gi ki ta'de'ti, ki to nan pe pe, ə isi ədi de'gi ki kum'de tujə dɔ nya ki majel'ti el. ¹⁹ Ki oji dɔ'se, de'gi pöti gəri təl rɔ go ta'ti læ'se. Lo kin'ti, m'ra ronel oji'n dɔ'se. Nga ningə m'ndigi kadɪ kum'se tujə dɔ nya ki maji'ti, ə kadɪ kum'se ar njay kadɪ ɔri rɔ'se kɔ me nya ki majel'ti. ²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rəkಿತə dɔ *Satan ginn nja'se'ti ngosine. Maji kadɪ memaji læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

²¹ Madikulə'm Timote§ uwə ji'se, taa noji'm'gi Lusiyusi num, Jason in ki Sosipater num uwöi ji'se. ²² Ningə m'in Tertiyusi ki nje ndangi makitu læ Pol kin, m'uwə ji'se me kində rɔ nan'ti læ Burəbe. ²³ Gayusi* ki m'nji be li'ə uwə ji'se, ki Njekawnan ki sii me kəy'ti li'ə. Erasi† ki m'nji be li'ə uwə ji'se. Erasi ki in njengəm nar ki me bebo'ti ki ne uwə ji'se, taa ngonnkon'je Kartusi kaa uwə ji'se tɔ. [²⁴ Kadɪ memaji læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese pöti.]

Kulə toji ki dɔ Burəbe'ti

²⁵ Toji ki dɔ Luwə'ti ki asi kadɪ adi'se togi ki gorow læ Poyta ki maji læ Jeju Kirisiti ki m'ilə'se mbər'ə. Ki row læ Poyta ki maji kin, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti lo kulə ngirə'ti mayinu, ²⁶ nan ngosine ginn'ə te taga wangi kin. Ginn'ə te ki taga wangi ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ki takul makitu ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. Ndangi kigo ndu'ti læ Luwə ki njekisi biti ki non'ti kadɪ de'gi ki in Juwipi'gi el adi indəi me'de dɔ ra maji'ti læ Luwə, ə kadɪ təlɪ rɔ'de go ndu'ə'ti kigo kunme'ti. ²⁷ Toji ki dɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me tɔ Jeju Kirisiti'ti. Amen! Ta goto nga!

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi korenti'gi

Makitu kin, Pol ndangi adi Korenti'gi to njekul de'gi lə Luwə ə ndigi kul njekawnan ki inbe ində ginn'de bebo Korenti'ti be. Kagilo'ə'ti kin, Korenti in burədo ngann be'gi ki Rəm on dɔ'de dɔnangi Akay'ti. Korenti in bebo ki gati ki ra ki me'ti to mbar mbar. Nyamaji ki ojido nyajibəlbə'gi to'i'ti ngayn tɔ. Ra yo'gi ki dangi dangi num, ra kaya kaa bar tɔ'de ki dum tɔ. Me nya'gi'ti ki majel kin ə, njekawnan ki indəi ginn'de ngosine bay kin a sangi row kadi panjiyɔ'de to ki go Poyta ki maji'ti ki ingəi. Ginn'ə kin ə ndangi makitu uləi adi Pol kadi toji'de gorow taa nan, ki ta ki dɔ kuso da ki de'gi bari yo, ta ki dɔ kadikare'gi ki dangi dangi ki Ndil Luwə kanyi njekawnan'gi kadi rai kulə dɔnan'ti dann'de'ti. Njekawkulə Pol təl lə'de'ti ojido nya'gi kakin ningə təl ra dɔ'ti non el'de ta dɔ ganginan ki dann njekawnan'ti, hal kaya ki ra, səkinan lə njekunme'gi dann'de'ti non njegangita ki dɔnangi'ti ne, kon mudɪ nam lə Burəbe, ki kində taa lo koy'ti. Me nya'gi'ti kin pəti Pol toji hal ki panjiyɔ ki ndigi to'ti ki kadi njekunme'de kadi Kirisiti awi'n (13).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-9. Ganginan'gi ki dann njekawnan'ti 1.10-4.21. Panjiyɔ ki majel lə njekunme'gi dann njekawnan'ti 5-6. Ta dɔ taa nan'ti 7. Taa k'inyə taa lə njekunme ngang'a to non 8-10. Kadi burnan goto lo kawnan'ti, ningə ndiginan 11-14. Te lo koy'ti 15. Mbon nyamaji'gi ki nan'ti tado nje ki Jerujalem, kojitara kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ Par ki rɔ'm'ti m'in Pol ki Luwə bari'm kigo me ndigi'ti li'ə kadi m'in njekawkulə lə Jeju Kirisiti. Nan'ti ki ngonkon'je Sositenn*, ² j'uwə ji njekawnan'gi ki sii Korenti'ti†, j'uwə ji nje ki Luwə ɔr'de me majel'ti ko ki gorow kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, j'uwə ji nje ki Luwə bar'de to de'gi ki kar njay lə'ne, j'uwə ji de'gi pəti ki, me lo'gi'ti ki dangi dangi, isi bari tɔ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Burəbe lə'de ki Burəbe lə'je. ³ Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Ramaji Lə Luwə me Kirisiti'ti

⁴ M'ra oyo Luwə lə'm ki ndo'gi ndo'gi tado lə'se. M'ra'a oyo ojido memaji li'ə ki to dɔ'se'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. ⁵ Tado me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti kin ə maji uri'n'se me kujita'ti ki me nya gər'ti. ⁶ Naji ki man ki dɔ Kirisiti'ti in ki man ki tɔgi dann'se'ti, ⁷ adi kadikare madi kare ki du'se goto. Isi ngingəi ndo ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti a te'n bus. ⁸ Kirisiti inbe ki dɔ'ne a adi'se tɔgi kadi uwəi rɔ'se ba biti dɔboy ndo'ti. A adi uwəi rɔ'de ba kadi ndo təl Burəbe Jeju Kirisiti ə in ki ta dɔ'se'ti el. ⁹ Tado Luwə ki nje bar'se, ulə'se

* 1:1 1.1 KNK 18.17 † 1:2 1.2 KNK 18.1

nan'ti ki Ngonn'o Jeju Kirisiti ki Burøbe læ'je, in Luwø ki nje ra nya ki low'ə'ti. ¹⁰ Ngannkon'm'gi, m'ndəji'se me tɔ Burøbe'ti læ'je Jeju Kirisiti kadi adi ndu'se in nan'ti. Adi gangi nan goto dann'se'ti. Maji kadi adi ta mər'se'gi ki hangal'se'gi in nan'ti kareba. ¹¹ Tado ri ə m'el'ta kin be wa ngannkon'm'gi? M'el be tado de'gi ki Kolowe'ti eli m'in ta gakinan læ'se adi'm'in m'oo. ¹² Ningə nya ki m'ge kadi m'el'se, m'oo toki dann'se'ti de madi ene: «M'in de læ Pol», ki nungi ene: «M'in de læ Apolosi†», ki rangi ene: «M'in de læ Piyər», ə in ki rangi bay ene: «M'in læ Kirisiti». ¹³ Eke Kirisiti gangi rɔ'ne'gi dana wa? Ke in Pol ə bəri'ə dɔ kagidəsi'ti tado læ'se wa? Ke rai'se batəm me tɔ Pol'ti wa? ¹⁴ M'ra oyo Luwø toki ra adi m'ra batəm de madi kare dann'se'ti el. De'gi ki m'ra'de batəm in Kirisipusi§ ingi ki Gayusi par. ¹⁵ De madi kare ki a ene rai'ne batəm me tɔ'm'ti goto. ¹⁶ De'gi ki m'ra'de batəm bay tɔ ə in nje ki me kəy'ti læ Stepanasi. Ki rangi to non ningə, m'oo el nga. ¹⁷ In tado kiləmbər Poyta ki maji ə Kirisiti uləm, um in tado ra batəm el. Kiləmbər Poyta ki maji kin in ki gosita ki ta'ti el. Re in ki gosita ki ta'ti ningə, koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti a təl nya ki nda'a goto.

Kirisiti in tɔgi ki tər læ Luwø

¹⁸ Mbər koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki isi awi tujit'i. Nan ki rɔ'je'ti j'in ki j'ingəi kaji ningə in tɔgi læ Luwø. ¹⁹ Makitu læ Luwø ene: «M'a m'tuji tər læ nje tər'gi, ningə nje nya gəri'gi, m'a m'row ta nyagər læ'de kadi təl nya ki kare*.» ²⁰ Nje tər in ra be? Njendo ndukun in ra be? Nje manji ta in ra be dɔkagilo'ti kin? Tər læ de ki dɔnangi'ti ə Luwø təl'ə nya ki mbo'ti. ²¹ In be tado tər ki dɔnangi'ti ne asi kadi aw ki de'gi adi gəri tər læ Luwø el. In be ə Luwø ndigi ngayn kadi n'aji de'gi ki uni me'de adi'ə. De'gi ki adi'ə me'de ki gorow kiləmbər Poyta ki maji ki de oo ə to to ta mbo yo. ²² *Juwipi'gi dəji kadi n'oyi nyakəji, Gireki sangi tər tɔ. ²³ Ki sɔw dɔ'je ningə, j'iləmbər Kirisiti ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti. Mbər kin təl jigi tugə Juwipi'gi, ə in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ. ²⁴ Nan ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ki Luwø bar'de ningə, mbər læ Kirisiti kin ə in tɔgi ki tər læ Luwø tado læ'de. ²⁵ Tado ta mbo læ Luwø kin in tər ki utə tər læ de'gi, ə tɔgi goto læ Luwø kin in tɔgi ki utə tɔgi læ de'gi tɔ.

²⁶ Ngannkon'gi, indəi kum'se maji oyi. Dann'se'ti ki Luwø bar'se kin, nje tər'gi kigo darɔ'ti in ngayn el, nje tɔgi'gi in ngayn el, nje tɔbar'gi in ngayn el tɔ. ²⁷ Ningə kadi in gəri toki Luwø mbəti nya'gi ki nje tɔgi el ki dɔnangi'ti ne kadi ulən rəsəl dɔ nya'gi'ti ki nje tɔgi. ²⁸ Luwø mbəti nya'gi ki kum'ə goto, nya ki de'gi kidi'de dɔnangi'ti, nya'gi ki in nya madi el, tado row'n ta nya'gi ki de'gi oy nda'de. ²⁹ Be kadi de madi ində gu'ne non Luwø'ti el. ³⁰ In Luwø ə ulə'se nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. Nan ki bone in tər læ'je ki in rɔ Luwø'ti. In ə, ki gorow li'ə, Luwø ɔri'n ta dɔ'je'ti, adi j'ar njay, taa'je ilə'je taa ji majel'ti. ³¹ In be toki Makitu læ Luwø el'n ene: «De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burøbe ə indən gu'ne†.»

2

Kiləmbər Poyta ki maji læ Pol

† 1:12 1.12 KNK 18.24 § 1:14 1.14 KNK 18.8 * 1:19 1.19 Ejay 29.14 † 1:31 1.31 Jeremi 9.23

1 Ngannkon'gi, loki m'aw dann'se'ti, m'il'ese mbər poyta ki rōta'ti lə Luwə, ki to lo kiyə'ti, in ki nyagər ki ald'ose eke ki tərta ə m'il'ən'se mbər kin el. 2 Tado loki m'in dann'se'ti, nya ki rangi ki m'un ndu'm dō'ti goto. M'sangi kadi gəri Kirisiti par kareba. Adi in Kirisiti ki bəri'ə kagidəsi'ti. 3 Loki m'in dann'se'ti, m'in me tōgi goto'ti. M'el'se ta me dadi'ti ki bol. 4 Nya ki m'ndo'se ki mbər Poyta ki maji ki m'il'ese kin, in ki ta nyagər lə de el. In kigo kōji tōgi'ti lə Ndil Luwə. 5 Be kadi kunme kadi lə'se ulə ngirə'ne dō nya gər'ti lə de el, nan dō tōgi'ti lə Luwə yo ta. 6 Ningə, j'in kaa ji ndo njekunme'gi ki tōgi me ndil'ti ki me tər tō. Nan k'in ə in tər lə de'gi ki dōnangi'ti ne el. Taa in tər lə njetōgi'gi ki dōnangi'ti ne ki ndō madi ə a tuji kin el tō. 7 J'iləmbər tər lə Luwə. Tər ki to lo kiyə'ti biti bone. In tər ki Luwə ində dō'a dana kete non kində dōnangi'ti tado tōbar lə'je. 8 Tər ki de kare ki dann nje tōgi'gi'ti ki dōnangi'ti ne ki gər goto. Re kum'de te dō tər'ti kin ə re a bəri Burəbe ki nje tōbar kagidəsi'ti el. 9 Ningə, toki makitu lə Luwə el'n, in nya ki kum'de oo el, in nya ki mbi de oo el, in nya ki de mər me'ne'ti el tō. In nya ki Luwə ində dō'a dana tado lə de'gi ki ndigi'ə*. 10 Nga ningə, Luwə te ki dō'a adi'je ki gorow lə Ndil. Tado Ndil oo ginn nya'gi pəti. Ndigi ra'gi lə Luwə ki to lo kiyə'ti kaa Ndil oo. 11 Ki ojidō de, de madi ki gər nya'gi ki to rō madi'ne'ti goto. In ndil ki to rō de'ti kin par ə gər nya'gi ki to rō'a'ti. In be ə, yan Luwə kaa to be tō. Ndil Luwə ki kar'ne ba par ə gər nya'gi ki to rō Luwə'ti. 12 Nga ningə, ndil ki in me'je'ti j'ingi kin in ndil ki dōnangi'ti ne el, nan in Ndil ki in ta rō Luwə'ti nu, kadi ji gəri'n nya'gi ki Luwə adi'je kigo memaji'ti li'ə. 13 Ningə, j'el taa ki row nyagər lə de el, nan ki row lə Ndil Luwə. In be ə, j'isi j'or ginn nya ki rōta'ti lə Ndil, j'adi de'gi kigo Ndil'ti. 14 De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, asi kadi ingə nya ki rōta'ti ki in rō Luwə'ti el. Tado in Ndil Luwə par kareba ə adi de gər nya'gi ki rōta'ti kin. 15 De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti asi gangi ta dō nya'gi'ti pəti, ningə de ki rangi asi gangi ta dō'a'ti el. 16 Makitu el ene: «Nan ə gər mərta lə Burəbe wa? Ke nan ə asi kōj'ō ta wa†?» De'ə goto, nan j'in, j'awi ki mərta lə Kirisiti.

3

Gangi nan ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

1 Ngannkon'gi, ki rōta'ti ə, ta ki m'el'se kete kin m'el'se to de'gi kigo darō'ti, to de'gi ki in ngann'gi ki du me kunme me tō Kirisiti'ti. M'el'se ta to de'gi kigo ndil'ti el. 2 In tado kin ə, m'adi'n'se nyakusō ki ngan el, m'adi'se mba yo. Tado tōgi'se asi kadi soi nya ki ngan el. Biti bone kin kaa asi kadi soi nya ki ngan el, 3 tado in de'gi kigo darō'ti bay. Toki ni ki gakinan in dann'se'ti, in de'gi ki go darō'ti el wa? Ningə panjiyō'se to to panjiyō de ngəndul be tō el wa? 4 Loki de madi ene n'in de lə Pol, ningə ki nungi ene n'in de lə Apolosi kin ke in njiyō kigo darō'ti el eke in ri wa? 5 Apolosi ki Pol in nan'gi wa? Apolosi ki Pol in njekuləbər'gi lə Luwə. In njekuləbər'gi ki gorow lə'de ə uni me'se adi Burəbe. De ki ra dann'je'ti ra kulə lə'ne toki Luwə adi'n'ə. 6 M'in m'duw ko, Apolosi in njera mann dō'ti, ningə Luwə ə in njera kadi uwə. 7 Nje man ko ki njera mann dō'ti in nya madi el. De ki kadi tō'a bar dō'ti in Luwə

* 2:9 2.9 Ejay 64.3, 52.15 † 2:16 2.16 Ejay 40.13

ki njera kadi tɔgi. ⁸ Nje duw'ə ki njera mann dɔ'ti asi nan. Ningə de ki ra dann'de'ti a ingə nyakugə goji ki asi ta kulə li'ə ki ra. ⁹ Tado j'in madikulə'gi lə nan me kulə'ti lə Luwə. Ningə ingi, in ndoɔ lə Luwə, in kəy kində'gi li'ə. ¹⁰ Kigo memaji'ti lə Luwə ki ulə'n kulə lə'ne j'i'm'ti, m'ində ngirə kulə dann'se'ti to nje kində ngirə kulə ki maji. Ningə ki ngosine kin de ki rangi ində ta j'i'm. K'in ə, kadi de ki ində ta kulə kin ə, ində kum'ne go kində'ti ki a ində maji. ¹¹ De a ində ngirə kulə kin rangi el nga. Ngirə kulə kaa ə to ne ə in Jeju Kirisiti par. ¹² Nga ningə re de ində ta kulə kin ki nar ɔr, eke nar arjan, eke ki mbal ki ndolo, ində ki kagi, eke bunə mu, eke ki kadi nya kaa, a to ki taga. ¹³ Tado ndo gangi ta'ti ə, nya'gi pəti ginn'de a te, ningə por a nan tɔgi kulə'gi pəti kadi de'gi a oy maj'a ki maj'a el. ¹⁴ Re kulə ki de ində dɔ ngirə'ti kin, ngan ra taa ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne. ¹⁵ A kin ə, kulə kin por on'a to ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne el. De kin a ingə kaji, nan in kaji ki a te'n ta por'ti jati jati. ¹⁶ Gəri toki in kəy kisi Luwə el wa, ningə Ndil Luwə isi me'se'ti el wa? ¹⁷ Re de tuji *Kəy lə Luwə ningə, Luwə a tuji de'ə kin tɔ. Tado Kəy lə Luwə ar njay, ningə ingi ə in Kəy lə Luwə. ¹⁸ Maji kadi de ndam ki rɔ'ne el. Kin ə re dann'se'ti, de madi oo rɔ'ne to nje tər kigo tamər'ti ki dɔnangi'ti ne ningə, maji kadi de'ə kin təl rɔ'ne mbo'ti. Təl rɔ'ne mbo'ti kadi to ingə'n tər ki rɔta'ti. ¹⁹ Tado tər ki dɔnangi'ti ne Luwə oo kadi in dɔ majel. Be ə makitu lə Luwə ene: «Luwə uwə nje tər'gi ki ta me ta ngom'gi'ti lə'de.» ²⁰ Taa təl el bay to ene: «Luwə gər mərta lə nje tər'gi, ningə oo kadi in nya madi el.» ²¹ Maji kadi de madi un de'gi ində'n gu'ne el, tado nya'gi pəti in yan'se. ²² In Pol, eke Apolosi, eke Piyər, eke dɔnangi, eke kisikidɔtaa, eke koy, eke nya'gi ki bone eke ki lo ti'ti, nya'gi kin pəti in yan'se. ²³ Ningə ingi, in nya Kirisiti, ə Kirisiti in yan Luwə to.

4

Kuləra njekawkulə'gi

¹ Ningə, maji kadi oyi'je, m'in eke Apolosi, to njekuləbər'gi lə Kirisiti. Oyi'je to njengəm nya'gi lə Luwə, nya ki rɔta'ti ki to lo kiyə'ti. ² Nga ningə, nya ki be nje nya a ge rɔ njengəm nya'ti, in nje ra nya ki low'ə'ti par. ³ Ki ɔjidɔ'm, ta kadi ingi, eke njegangita dɔ de'gi'ti, gangi ta ki dɔ'm'ti kin ra'm bol el. Ta m'inbe ki dɔ'm, m'gangi ta dɔ rɔ'm'ti el tɔ. Tado m'ra nya ki majel el. ⁴ Ningə, in kin ə a ra kadi m'in de ki Luwə təl'm de ki dana takum'ne'ti el. Burəbe inbe ə a gangi ta dɔ'm'ti. ⁵ Nya kin ə, maji kadi in gangi ta dɔ de'ti kete non dɔkagilo'ə'ti el. Nginəi dɔkagilo ki Burəbe a re ə, nya'gi ki toi lo kiyə'ti me lo ki diw'ti, a ulə kunji dɔ'de'ti kadi toi taga wangi takum de'gi'ti. Ningə a te ki ginn ndigira lə de ki ra ki to me'i'ti. Lo kin'ti, Luwə a ulə tɔji dɔ de'ti ki ra, kigo kulə ra'a'ti. ⁶ Ngannkon'gi, m'el'se ta kigo kuj'ə'gi ki dangi dangi ɔjidɔ Apolosi num, ɔjidɔ'm m'inbe num, kadi ndoi nya rɔ'je'ti. M'ra be kadi de ra yan'ne adi aldɔ ndu ki makitu lə Luwə el kin el. Be kadi uni de indəi kadi'se, ndəri nan el. ⁷ Ke nan ə in njera kadi in to dangi dann de'gi'ti wa? Ke in Luwə ə in nje kadi nya'gi pəti ki awi'n kin el wa? Nga ə re in Luwə ə adi nya'gi pəti ki awi'n kin ningə, ra bann be ə isi ində'n gu'i to nya ki in inbe ə ingə ki dɔrɔ'ɔ be wa? ⁸ Ki ngosine kin, ingəi nya asi'se nga, in njenyakingə'gi. Kin isi onyibe ki kanji kadi j'in sese dɔ'ti. M'ndigi kadi in bekon ki rɔta'ti inbe ə onyibe ə, adi

j'on'n sese. ⁹ Ningə, to toki j'in ki madi'gi ki njekawkulə'gi kin, Luwə ində'je go de'gi'ti gogi be. Ji to to de'gi ki gangi ta koy do'de'ti be. Tado Luwə inyə'je ji de'gi'ti adi ji təl nya ko'gi takum de'gi'ti pəti. Takum malayka'gi'ti ki takum de'gi'ti. ¹⁰ J'in, ji təl mbo'gi tado lə Kirisiti, ningə ingi, in nje kumkar'gi me to Kirisiti'ti. J'in nje togi el, nan ingi, in nje togi'gi. J'in, de'gi isi kidi'je, ningə ingi, de'gi isi buki'se'ti. ¹¹ Biti bone ka j'isi j'ingə kon. Nyakuso'je goto, mann kanyi'je goto, ku ko'je goto. De'gi isi adi'je kon, j'ilə mbir mbir ki lo. ¹² Daro'je j'inbe, ji ra kulə j'or rogi ta j'ingəi nyakuso'je me'ti*. De'gi taji'je kaa, ji njangi do'de, rai'je kon kaa j'uwo togi'gi ba. ¹³ Eli ta'gi ki majel do'je'ti kaa, j'ulə dingəm me nan'ti. Biti bone kaa de'gi oyi'je to sin ki k'osi k'ilə kə. Oyi'je to ton de'gi ki nda'de goto.

¹⁴ M'el'se ta to ngann'm'gi ki njendigi lə'm. In tado kulə'n rəsol do'se'ti ə m'ndangi'n ta kin m'adi'se el, nan in kadi m'te'n kum'se maji do nya'gi'ti. ¹⁵ Ningə, re nje kərnnon'se'gi ki me kunme to Kirisiti'ti in dər do'gi kaa, baw'se kigo ndil'ti in kareba. Tado m'in ə m'in baw'se ki nje kilə'se mbər Poyta ki maji me to Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ In be ə, m'dəji'se kadi oy go nja'm maji. ¹⁷ M'ulə Timote† ki rə'se'ti tado ta kin. Timote ki in ngonn'm ki njendigi lə'm, ngonn'm ki nje ra nya ki low'ə'ti me ta'ti lə Burəbe. Timote a olo me'se do nyando'ti lə'm me kisikidə'taa me to Kirisiti'ti. Kujə ki m'nji m'ndo'n Njekawnan'gi ki lo'gi pəti. ¹⁸ De'gi madi toji rə'de kadi n'in de'gi ki tuwel, oy toki m'a m'təl to m'te rə'se'ti gogi el nga. ¹⁹ Nan re Luwə ndigi ə dəkagilo ngayn el par ə m'a m'te rə'se'ti non. Ningə degə'gi ki nje toji rə'de kadi n'in de'gi ki tuwel kin, m'a m'oo'n ta kel'de par el, nan m'oo'n kulə ki togi'de asi ra to. ²⁰ Tado Konbe lə Luwə in me ta ki kel'ti el, nan in me togi'ti. ²¹ In ri ə in ndigi dana wa? In ndigi kadi m'aw rə'se'ti ki gol ji'm'ti eke kadi m'aw ki ngarme ki rosi ki ndiginan, ki in ngarme ki sol lom lom wa?

5

Kaya ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ De'gi eli ki lo lo adi m'oo toki kaya ki maji kelta'a el to dann'se'ti. De'gi ki gəri Luwə el kaa, de ingə ko kaya ki be kin dann'de'ti el. J'oo kadi de kare dann'se'ti isi sangi ne baw'ne*. ² Ə ingi, isi toji rə'se. Nya kin, in nya ki kadi adi'se ndingə rə. Ningə kadi de ki be kin a tuwəi'ə dann'se'ti kə. ³ Ki ojidə'm, m'in sanyi sese, nan toki m'in sese nan'ti me ndil'ti, m'gangi ta do de'ə'ti kin me to Jeju Kirisiti'ti. M'gangi ta do'a'ti toki m'in sese nan'ti be. ⁴ Ningə loki a kawinan ə m'in sese nan'ti me ndil'ti, togi Burəbe lə'je Jeju a in nan'ti se'je do ta ki gangi'ti kin. ⁵ De ki be kin, maji kadi inyəi'ə ji Satan'ti, kadi tuji nyənn'gi lə daro'a ko ningə ndil'ə ingə kaji ndə təl Burəbe Jeju'ti. ⁶ Nya ki kadi toji rə'se, m'in m'oo el jagi. Ke in gəri el wa? Hum ki nden be ki de ləy'n nduji, a ra adi nduji in. ⁷ Maji kadi ori hum ki kəko dann'se'ti kə, kadi in nduji ki ləy ki sigi. In nduji ki ləy ki sigi tado hum goto dann'se'ti. Hum ki kəko goto dann'se'ti, tado Kirisiti ngonn bati ra nanyi taa k'ilə taa lə'je in ki kujə m'ində. ⁸ Adi ji rai nanyi taa kulə ta kin ki hum ki kəko el. Adi ji rai ki hum majel el, adi ji rai ki hum mendul el. Nan adi ji rai

* 4:12 4.12 KNK 18.3, 20.34 † 4:17 4.17 KNK 16.1 * 5:1 5.1 Lebitiki 18.8; Ndukun ki nja joo 23.1

ki nduji ki loy ki hum goto me'ti, ki in nduji ki ar njay, ki ro'ta'ti. ⁹ Me makitu'ti ki m'ndangi kete madi'se kin, m'el'se kadi ndolai nan ki de'gi ki njera kaya'gi el. ¹⁰ Ningə, m'el be tado la de'gi pəti ki donangi'ti ne ki njera kaya'gi, eke njekuyi'gi, eke nje bogi'gi, eke nje kosi do'de nanga non yo'gi'ti, el. Re in be ningə, a tei ko dann'de'ti. ¹¹ Nya ki m'el'se, sow do de ki ene n'in ngonkon, ningə isi ta ra kaya'ti, isi ta ra mal nar'ti, isi ta kosi do'ne nanga non kagi yo'ti madi, isi ta taji nya'ti, eke gon yiwi eke isi ta bogi'ti. De ki be kin ə kadi indai ro'se nan'ti si'ə el. ¹² In ta lə'm m'in kadi m'gangi ta do de'gi'ti ki in njekunme'gi el el. Ningə, in nje ki in dann njekawnan'gi'ti ə kadi gangi ta do'de'ti. ¹³ Nje ki in njekunme'gi el, in Luwə ə a gangi ta do'de'ti. Tuwəi de ki nje mendul dann'se'ti ko†.

6

Ta ki gangi ki dann nje kunme'gi'ti

¹ Loki ta to dann'se'ti, ingi ki uni me'se adi Jeju, in təli uni ta lə'se awi non njegangi ta'gi'ti ki nje kunme'de el yo, nan non de'gi'ti la Luwə el wa? Ra bann ə boli el wa? ² Ke in gəri kadi de'gi ki kar njay la Luwə ə a gangi ta do de'gi ki donangi'ti ne el wa? Kin ə in gəri kadi in ingi ə a in gangi ta do de'gi'ti ki donangi'ti ne ningə, ra bann be ə asi kadi in gangi ngann ta'gi ki majel be ki toi dann'se'ti kin el wa? ³ Ke in gəri kadi in j'ingi ə j'a ji gangi ta do malayka'gi'ti el wa? Ə kin ə in be ningə, ra bann be ə j'asi kadi ji gangi ngann ta'gi ki toi dann'je'ti bone kin el wa? ⁴ Ginn'ə in ri ə, loki ngann ta'gi ki be kin toi dann'se'ti ningə, uni ai ro de'gi'ti ki usi'de el kadi gangi ta dann njekawnan'gi'ti wa? ⁵ M'el'se ta kin be kadi ro'se sol'se. Ningə, ke de madi kare be ki njekumkar, ki kadi gangi ta dann ngannkon'ne'gi'ti ki njekunme'gi goto biti wa? ⁶ Ə kadi ngannkon nan'gi ki me Kirisiti'ti uni nan rei non de'gi'ti ki gəri Luwə el! ⁷ Ki ro'ta'ti ə, kaw inbe ki ai ki nan lo gangi ta'ti kin, toji kasi el lə'se ki taga nga. Ke ra bann ə in ndigi kadi sii do'ti ki nje ki rai sese nya ki low'ə'ti el kin el wa? Ke ra bann ə inyəi adi tuji nya lə'se par el wa? ⁸ Ə, ingi yo ta in təli isi rai nya ki low'ə'ti el, isi bogi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti. ⁹ In gəri kadi njera nya'gi ki dana el, a oyi Konbe la Luwə el, eke in gəri el wa? Maji kadi ədi ro'se el, tado njera kaya'gi, ki njera yo'gi, ki njekuwə marum'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan'gi, ¹⁰ ki nje bogi'gi, ki njekuyi'gi, ki gon yiwi'gi, ki nje taji nya'gi, ki nje taa nya la de'gi do togi'ti ge, de'gi kin pəti a oyi Konbe la Luwə el. ¹¹ Nya'gi kin ə in kuləra de'gi madi dann'se'ti kete. Nan ngə'sine, in de'gi ki Luwə togi'se adi ari njay, Luwə ində'se ta dangi tado li'ə, Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti ki to Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, taa ki takul Ndil'ə to.

Darə'je in Kəy kisi Ndil Luwə

¹² De'gi madi eli eyina: «Ta row to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare.» In ki ro'ta'ti, «tarow to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare, nan nya'gi pəti maji sə'm doro el. Ta row to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare.» Nan m'ndigi kadi nya madi aw ki togi do'm'ti el. ¹³ Nyakuso in tado me'de, ə me'de to tado nyakuso to, nan Luwə a tuji'de joo pəti ko. Nan daro de in tado kaya el. Daro de in tado Burəbe, ningə Burəbe kaa isi tado de to. ¹⁴ Toki Luwə adi Burəbe ində

† 5:13 5.13 Ndukun ki nja joo 17.7

taa lo koy'ti kakin ə, a adi j'in kaa j'a j'ində taa lo koy'ti tɔ. A adi j'ində taa lo koy'ti ki takul tɔg'ɔ.

¹⁵ Ke in gəri kadi darɔ'se'gi in ngann rɔ Kirisiti el wa? Ke m'a m'un ngann rɔ Kirisiti kadi m'təl'ə ngann rɔ kaya dene'ti wa? Jagi m'a m'ra be el. ¹⁶ Ke in gəri kadi de ki ulə rɔ'ne nan'ti ki kaya dene, təli darɔ ki kareba si'ə el wa? Tado makitu lə Luwə ene: «De'gi ki joo kin a təli darɔ ki kare*.» ¹⁷ Nan, de ki ulə rɔ'ne nan'ti ki Burəbe, in nan'ti si'ə kareba me ndil'ti tɔ. ¹⁸ In tado kin ə, kadi mbəti sangi dene kaya'ti. Tado, ndəgi majel'gi ki de ra'de, in gidi rɔ'a'ti taga ne, nan de ki isi sangi dene kaya'ti, isi ra majel ɔsi'n ta darɔ'ne inbe. ¹⁹ Ke in gəri kadi darɔ'se'gi in Kəy lə Ndil Luwə el wa? Ndil ki in me'se'ti kin in rɔ Luwə'ti. Darɔ'se in yan Luwə, um in yan'se el. ²⁰ Luwə ugə dɔ'se ki gati ki ngayn. Be ə maji kadi uləi tɔji dɔ Luwə'ti me darɔ'se'ti.

7

Ta ki dɔ taa nan'ti

¹ Ta ki ɔjido ta'gi madi ki eli'm'in me makitu'ti ki ndangi adi m'in. M'oo maji ngayn kadi dingəm te kadi dene'ti el. ² Nan kadi de ɔsi me kaya ki ra'ti el, maji kadi dingəm ki ra kaa aw ki dene lə'ne ki ɔji dɔ'ne, ə dene ki ra kaa kadi aw ki dingəm lə'ne ki ɔji dɔ'ne tɔ. ³ Maji kadi dingəm ki ra kaa adi ne'ne nya ki maji kadi ad'a, ningə kadi dene kaa adi ngaw'ne nya ki maji kadi ad'a tɔ. ⁴ Tado dene aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ngaw'a ə aw ki tɔgi dɔ'ti. Be tɔ ə, dingəm kaa aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ne'ə ə aw ki tɔgi dɔ'ti. ⁵ Maji kadi ɔgi nan rɔ'se el. Re ɔgi nan rɔ'se ningə, kadi in kigo mindi'se ki ɔsi nan'ti kadi uni rɔ'se elita ki Luwə. Ningə go'ti ə, in təli ai nan'ti gogi. Be kadi *Satan ingə row nan'se el. Ingə row nan'se loki asi kuwə rɔ'se ngan el. ⁶ Ta ki m'el'se kin, in ndu ə m'adi'se el, nan in gorow madi ə m'ɔji'se. ⁷ M'ndigi ngayn kadi dingəm'gi pəti toi to m'in be, nan k'in ə, nan nan kaa aw ki kadikare lə'ne ki Luwə ad'a. *Kadikare'gi in dangi dangi: de kare aw ki kadikare nya madi, ə in ki nungi aw ki kadikare nya ki rangi tɔ.

⁸ M'el buwə'gi ki njengawkoy'gi, toki to maji ngayn kadi isi dɔrɔ'de to m'in be. ⁹ Nan kin ə re, asi kadi uwəi rɔ'de ngan el ə, maji kadi taai dene, eke taai dingəm ki rangi. Tado, taa nan in soti kadi de ində tɔgi dɔ nyənn'ti lə darɔ.

¹⁰ Ki ɔjido de'gi ki taai nan ə binəm, maji kadi dene te ji ngaw'ne'ti el. Ningə, ndu kin in m'in ə m'un el, nan in Burəbe ə un. ¹¹ A re dene te ji ngaw'ne'ti ə, a taa dingəm ki rangi el. Re in be el tɔ ningə, kadi təl aw ji ngaw'ne'ti gogi. Ə kadi dingəm kaa tuwə'n ne'ne el tɔ*.

¹² Ki ɔjido ndəgi de'gi ningə, in m'in ə M'el'de ta, um in Burəbe el. M'el kadi re, ngonkon ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki dene ki gər Kirisiti el, ə dene kakin ndigi kadi n'isi si'ə ə, maji kadi tuwə el. ¹³ Ə re dene ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki ngaw'ne ki gər Luwə el, ə ngaw'a kakin ndigi kadi n'isi si'ə kaa, maji kadi mbət'ə el tɔ. ¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə el a in ki kar njay ki takul ne'ne. Ningə dene ki gər Luwə el kaa, a in ki kar njay ki takul ngaw'a tɔ. Re in be el ningə, ngann'de'gi a in ki kar njay el. Nan ki rɔta'ti, in ki kar njay. ¹⁵ A kin ə re, in ki

* 6:16 6.16 Lotum 2.24 * 7:11 7.11 10-11; Mat 5.32; Mrk 10.11-12; Luki 16.18

gər Luwə el, ndigi mbəti nan ningə, tarow to tado li'ə. Tado go'ə'ti kin, nya madi ki do ngonkon eke konnann nan'ti ki nje gər Luwə el goto. Luwə bar'se kadi sii ki nan ki lapiya. ¹⁶ De gər el, ki gorow kisi nan'ti kin, domaji ə, in dene a aji ngaw'i, eke in dingəm a aji ne'i.

Ki ra do nja'ti me bar'ti lə Luwə

¹⁷ Kadi nyara de ki ra in kigo kadikare'ti li'ə. Kadikare ki Burəbe ad'a kigo kisə'ti ki do'a taa, kete taa kadi Luwə bari'n'ə. In kin in ta ki m'ndangi madi *Njekawnan'gi pəti. ¹⁸ Kin ə re de madi ujə mōti'ne kete taa kadi Luwə bar'a ningə, kadi təl ra rō'ne to nje kujə mōti el bay be el. A kin ə re de madi ujə mōti'ne el bay, ə Luwə bar'a ningə, kadi təl aw ujə mōti'ne el nga. ¹⁹ Madi in gəri toki kujə mōti in nya madi kare el. Taa kujə mōti el kaa in nya madi el to. Nya ki maji kində kum go'ti, in ngəm go mbərkikində'gi lə Luwə. ²⁰ Maji kadi, nan nan kaa isi me ji kisi'ti lə'ne ki isi'n kete taa kadi Luwə bari'n'ə. ²¹ Kin ə in bər kete taa kadi Luwə bar'i ə, kadi in mərta do k'in bər'ti kin el. Re tarow to kadi or kuləbər mindi'ti kaa, maji kadi ra me bər'ti inbe kin ra'n kulə ki maji. ²² Tado bər ki Burəbe bar'a, in de ki kuləbər or mində'ti nga, in de lə Burəbe. Be to ə, de ki in bə rō'ne ki Luwə bar'a, təl bər lə Kirisiti. ²³ Kadi in gəri toki ugəi do'se ki gati ki ngayn, um kadi in təli bər'gi lə de'gi el. ²⁴ Ngannkon'gi, kadi nan nan kaa, isi ki goji kisə'ti ki si'n kete taa kadi Luwə bari'n'ə.

Ta ki do de'gi'ti ki taai nan el bay, ki njengawkoj'gi

²⁵ Ki ojido de'gi ki taai nan el bay, m'ingə ndu madi rō Burəbe'ti kadi m'adi'de el. Ningə, m'a m'el'de ta kigo k'oo'ə'ti lə'm ki m'oo. M'in ki Luwə oo kumtondo lə'm, ə təl'm de'ti ki asi kadi uwəi kul'ə.

²⁶ Nya ki m'in m'oo maji ngayn kadi de ra ə to kin: Dəkagilo ki j'isi'ti nya kin ə dingəm isi ki kar'ne par ə, m'oo kadi in so'ə'ti, tado in dəkagilo ki ngan ngayn. ²⁷ Be ə, re in taa dene nga a maji kadi isi si'ə par. A kin ə re in taa dene el bay ə, isi par um in sangi row taa dene el. ²⁸ Ningə, kin ə in taa dene ə, in majel ə in ra el. Ta re ngonn ki mandi taa dingəm kaa, in majel ə ra el to. Nan de'gi ki nje taa nan a ingəi kon ki ndo'gi pəti me kisikidə'taati lə'de. In be ə, m'ndigi kadi uri me kon'ti kin el.

²⁹ Ngannkon'gi, nya ki kadi m'el'se ə to kin: dəkagilo ki non'je'ti nanyi ngayn el nga. Ə kadi kaw ki kete non kam, nje taa dene'gi toi to nje taa dene'gi el be. ³⁰ Kadi nje ki isi nonyi nan toi to de'gi ki nonyi nan el be, kadi nje ki isi rai ronel toi to de'gi ki isi rai ronel el be, kadi nje ki ndogi nya'gi toi to de'gi ki ai ki nya madi el be, ³¹ kadi nje ki sii maji ki nyakingə ki dənangi'ti toi to de'gi ki sii maji el be. Tado dənangi ki nya maji ki me'ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m'ndigi kadi adi me'se ra sururu do nya madi'ti el. Tado de ki taa dene el bay isi adi me'ə ra sururu do kulə'ti lə Burəbe. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl Burəbe. ³³ Nan de ki taa dene, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dənangi'ti ne. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl ne'ne yo to. Adi in de ki mərta li'ə to joo. ³⁴ Be to ə, dene ki taa dingəm el, eke ngonn ki mandi kaa to be to. Isi adi me'se ra sururu tado kulə lə Burəbe, kadi n'in de'gi ki maji me daro'de'ti num, me ndil'de'ti num. Nan dene ki taa dingəm, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dənangi'ti ne. Si sangi kadi n'ra nya ki nəl ngaw'ne yo to. ³⁵ In tado maji lə'se ə

m'el'n'se ta kin um in kadi m'ogin'se do nya madi el. Ningə, m'ndigi kadi rai in ki gorow'ə'ti ki maji, kadi tiniy r'ə'se kati me kində r'ə nan'ti ki Burəbe, um ki me ki joo el. ³⁶ Kin ə re, dingəm in njenduwə læ ngonn ki mandı nga, ə oo kadi re n'taa el ə, lo kadi uwə dar'ə ne ginn togi'ne'ti goto ə, ra si'ə nya ki majel ə, maji kadi taai nan par um in majel el. ³⁷ Nan kin ə re, go nduwə'ti ə, de un ndu'ne kadi n'taa dene el, ə uwə r'ə ne ngan sangi dene kin el t'ə, ki kanji togi ki kində d'ə'ti num, ki go ndigi'ti li'ə inbe num ə, de'ə ra maji. ³⁸ In be ə, re dingəm ki njenduwə læ ngonn ki mandı ə taai nan si'ə par kaa maji. A kin ə re, təl inyə go'ə adi taai nan el ə maji ngayn bay t'ə.

³⁹ Dokagilo ki dingəm isi ki d'ə ne ta bay ə, kadi dene inyə ngaw'ne el. Nan re ngaw'a oy ningə, kulə goto mind'ə'ti. Tarow to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nan k'in ə kadi in dingəm ki me Kirisiti'ti taa. ⁴⁰ Ningə, kigo k'oo'ə'ti lə'm, m'oo kadi re njengawkooy kin isi d'ə ne'ti par ə maji ngayn. M'el be tado, m'in kaa m'gər kadi m'aw ki Ndil Luwə me'm'ti t'ə.

8

Ta do da'ti ki bari yo

¹ Ki ojido da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, m'oo kadi j'ingi pəti, j'in nje nyagər toki r'ə'ta'ti. Nan nyagər in nje re ki kojir'ə. Ndigi nan anyi in njera ki de kad'a togi me kunme kadi'ti li'ə. ² Re de madi oo r'ə ne to nje nyagər ningə, de'ə kin gər nya ki r'ə'ta'ti el bay. ³ Nan re de ndigi Luwə ningə, Luwə gər de'ə kin.

⁴ Eke kadi de s'ə da ki iləi kadikare'ti bari yo eke s'ə el wa? Ta ki kadi j'eli ənn: Ji gər kadi yo madi kare goto d'ə'ngan'gi'ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə in kar'ne ba par ə isi non. ⁵ De'gi isi bari nya'gi madi d'ə'ran'ti, eke d'ə'ngan'gi'ti ne yo'gi. Ə re, isi bari'de luwə'gi, ə adi luwə'gi ki burəbe'gi banyi nan kaa*, ⁶ ki r'ə'je'ti j'ingi ə, Luwə in kar'ne ba ə isi non. Luwə ki Baw, ki nje kində nya'gi pəti, ki j'isi ki d'ə'je taa ki takul'ə. Taa Burəbe in kareba t'ə, in Jeju Kirisiti. In ki gorow li'ə ə Luwə ind'ə'n nya'gi pəti. Taa, j'isi ki d'ə'je taa ki gorow li'ə t'ə.

⁷ Nan de'gi ki nan'gi gəri ki be kin el. Ki madi'gi, rai yo'gi ki nd'ə'a nd'ə'a, adi ki b'əne inbe kin kaa, loki isi s'əi da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, s'əi toki in da lə yo'gi ki r'ə'ta'ti kakin t'ə. Mərta lə'de, togi'ə goto, adi oy r'ə'de to de'gi ki to njen. ⁸ In nyakus'ə ə in nje kaw se'je r'ə Luwə'ti el. Re j'us'əi el ə, nya kare ki du'je goto; a re j'us'əi ə, nya kare ki j'ing'əi d'ə mad'a'ti goto t'ə. ⁹ Re in be kaa, kadi oy go r'ə'se maji. Oy go r'ə'se maji, kadi taa ki Kirisiti taa'se il'ə'se taa kin, təl row ki kadi adi nje ki in ton'gi, tosi me majel'ti el. ¹⁰ Toki de ki ton, oyi in ki gər nya maji, isi s'ə nya kəy ra yo'ti. Loki oyi kin, ke a ra kadi mərta lə de aw ki kete kete me kus'ə da'gi'ti ki iləi kadikare'ti bari yo el wa? ¹¹ In be ə, ngonnkon ki yai, ki Kirisiti oy tado li'ə kin, a tuji ki gorow nyagər lə'i. ¹² Majel ki isi rai s'əi ta ngannkon'se'gi, isi rai adi do mərta'gi lə'de kin, in majel ki isi rai ndəri Kirisiti t'ə. ¹³ In be ə, re in ki tado nyakus'ə ə kadi ngonnkon osi me majel'ti wa ningə, m'a m'njo da el, kadi m'adi ngonnkon osi me majel'ti el.

* 8:5 8.5 10.20-21

9

Nya ki maji kadi de ra ki nya ki maji kadi de ingø

¹ M'døji'se m'oo ke m'in de dørø'm el wa? Ke m'in njekawkulø el wa? Ke m'oo Jeju ki Burøbe læ'je ki kum el wa? Ke ingi, in kandi kulø læ'm me tø Burøbe'ti el wa? ² Re ndøgi de'gi ø oy m'in to njekawkulø el kaa, ki rø'se'ti m'in njekawkulø. Tado nya ki tøji kadi m'in njekawkulø, in kindø rø nan'ti læ'se ki Kirisiti kin.

³ Ta ki kadi m'rø'n ki nje kindø ta dø'm'ti ø to kin: ⁴ Ke maji kadi kulø ki j'isi rai kin, j'ingøi nya low'ø'ti j'usøi ki j'anyi el wa? ⁵ Ke maji kadi j'ingøi dene madi to ne'je toki ndøgi njekawkulø'gi ki ngannkon Burøbe ki Piyør isi rai el wa? ⁶ Ke søw dø'je j'in ki Barnabasi* par kadi to ji ra kulø taa j'ingøi nya j'usøi wa? ⁷ Eli'm'in adi m'oo: ke ndø kare oyi njerø ki ra kulø rø læ'ne ki nyakingø læ'ne inbe in non wa? Eke nan ø ndø nju ningø sø kandi nya ndøø kakin el wa? Eke nan ø ul bati'gi ningø anyi mba'de el wa?

⁸ Ta kin m'el kigo ta kel de'gi'ti par wa? *Ndukun læ *Møji kaa elta kin be tø ene: ⁹ «Ndukun læ Møji ene: De a døø ndugidu ta mangi'ti el, døkagilo'ti ki ra njiyø dø ko'ti kadi kanda te†.» In tado læ mangi'gi ki da kin ø Luwø awi'n ki merta kin wa? ¹⁰ Ke in tado læ'je j'inbe kin ø Luwø el'n ta kin el wa? Ki røta'ti in tado læ'je ø el'n ta kin. Tado maji kadi de ki nje ndøø, indø me'ne dø'ti toki ndøø kin n'a n'ingø nya low'ø'ti. Taa kadi de ki nje kindø ko gøø toki n'a ningø nya dø j'ne. ¹¹ Toki ji duw nya læ ndil dann'se'ti kin, in gø'ti el kadi ji tøti kanda ki kadi maji ki darø'je rø'se'ti wa? ¹² Re de'gi madi ingøi nya kin ningø, ra bann be ø j'in kin bay taa kadi j'a j'ingø el wa?

Re in be kaa, j'indø tøgi kin dø'se'ti el. J'ore me'je dø nya'gi'ti pøti kadi j'ilø kagi non Poyta'ti ki maji læ Kirisiti kin el.

¹³ In gøri maji kadi de'gi ki nje ra kulø me Køy'ti læ Luwø, søi nya ki me Køy'ti læ Luwø. In gøri maji nje ra kulø kadi njekujønyamosi kadikare, søi nya kadikare kin‡. ¹⁴ Be tø ø, de'gi ki nje kilømbør Poyta ki maji, Burøbe un ndu'ne kadi ingøi nyakusø'de me kulø kilømbør Poyta'ti ki maji kin§.

¹⁵ Nan m'in, m'indø tøgi kin dø de'ti el. M'ndangi ta kin kadi m'døji'n go nya madi el tø. Re in koy kaa, m'ndigi koy par. In nya rønel læ'm, de madi ki kadi taa j'i'm'ti goto. ¹⁶ Ningø, Poyta ki maji ki m'ilømbør'ø kin in nya ki kadi m'a m'indø'n gu'm el. In kulø ki isi dø'm'ti, maji kadi m'ra. Ningø kumtøndoo in læ'm, loki m'ilømbør Poyta ki maji kin el. ¹⁷ Re in kulø ki m'ra ki dø'm m'inbe ø, maji kadi m'a m'ingø nya kugøgoji'm. Nan toki in kulø ki uløi j'i'm'ti kadi m'ra, m'ra toki si'n dø'm'ti kadi m'ra'n kakin. ¹⁸ Nya kugøgoji læ'm in ri wa? Nya kugøgoji læ'm in Poyta ki maji ki m'ilømbør'ø. M'ilømbør ki kanji kadi m'ingø nya ki maji kadi m'ingø low'ø'ti.

¹⁹ M'in de dørø'm, m'in bøø el. Nan be kaa, m'ra rø'm bøø'ti læ de'gi pøti kadi m'ingø'n de'gi ngayn m'adi Kirisiti. ²⁰ Løki m'in dann Juwipi'gi ø, m'tøl rø'm Juwipi'ti kadi m'ingø'n Juwipi'gi. M'in ginn ndukun'ti læ Møji el, nan løki m'in dann de'gi'ti ki in ginn ndukun'ti læ Møji ø, m'ra rø'm to de ki in ginn ndukun'ti se'de kadi m'ingø'n'de,

* 9:6 9.6 KNK 9.27, 11.22-25, 30 † 9:9 9.9 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ti 5.18 ‡ 9:13 9.13
Lebitiki 6.9, 19; Ndukun ki nja joo 18.1-3 § 9:14 9.14 Mat 10.10; Luk 10.7

21 Re m'in dann de'gi'ti ki gəri ndukun læ Moji el ə, m'ra rə'm to de ki gər ndukun læ Moji el be kadi to m'ingə'n'de. Nan ki rə'ta'ti ə, m'in ginn ndukun'ti læ Luwə, tado m'təl rə'm go ndukun'ti læ Kirisiti. 22 Re m'in dann nje yai'gi'ti ə, m'ra rə'm nje yai'ti kadi m'ingə'n nje yai'gi m'adi Kirisiti. M'təl rə'm nya'gi'ti pəti rə de'gi'ti pəti kadi to de'gi madi ingəi kaji. 23 M'ra nya'gi kin pəti tado læ Poyta ki maji. M'ra kadi m'ingə'n nya maji ki el ta'a tə.

24 In gəri kadi de'gi ki nje kanyi ngodi, pəti anyinan ngodi də bangi'ti, nan kareba dann'de'ti par ə ingə nyakugəgoji, eke in gəri el? Maji kadi anyinan ngodi ki gorow'ə'ti kadi ingəi nya ngodi lə'se. 25 Nje kanyi ngodi'gi, lo nanrə'ti lə'de, de ki ra kaa ində də rə'ne'ti kadi to n'ingə'n jəgi kəsikurə. Ningə in jəgi kəsikurə ki ndə madi ə a tuji, nan j'in, jəgi kəsikurə lə'je a tuji el biti. 26 In be ə, m'in m'nji m'anyi ngodi, ningə, m'anyi ngodi læ njekumtə'gi ki non be el. Taa m'nji m'rə tə, ningə rə ki m'nji m'rə, m'bir ji'm m'ndə'n nəl el tə. 27 M'nji m'ində də rə'm'ti, kadi m'ul'ə ginn təgi'm'ti. M'ul'ə ginn təgi'm'ti kadi, mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə kin, lo ti ə ər'i'm'in kə el.

10

Nyakəji də Isirayel'ti diləlo'ti

1 Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri toki kaw'je'gi pəti njiyəi ginn kilndi'ti*, ta gangi dann Babo Kasi'ti tə†. 2 Luwə ra'de batəm me kilndi'ti num, me babo'ti num, tado indəi rə'de nan'ti ki Moji. 3 Pəti, səi nyakusə ki in dəran'ti‡. 4 Ta ingi pəti, anyinan mann ki in dəran'ti tə. Anyinan mann ki te me mbal'ti ki in dəran'ti, ki isi dann go'deŠ. Mbal kakin in Kirisiti. 5 Be kaa, ngayn'gi dann'de'ti, kulə ra'de nəl Luwə el, adi oyi, ninn'de ra dənan'ti diləlo'ti. 6 Nya'gi kin pəti rai nya be, kadi in nyando lə'je. In nyando lə'je, kadi, bə nya ki majel ra'je toki ra'n'de kete kin el nga*. 7 Rai yo toki de'gi madi dann'de'ti rai, el. Makitu læ Luwə el ene: «De'gi sii nanga səi ge anyinan ge, ningə go'ti, indəi taa ndami nan†.» 8 Ji buki rə'je me kaya'ti ki ra el, toki de'gi madi dann'je'ti rai. Kaya ki ra kin ə adi de'gi dər də joo gidə in mutə oyi ndə kareba be‡. 9 Ononyi'se kadi ji nanyi Kirisiti toki nje ki madi dann kaw'je'gi'ti nanyi'ə'n'ə, ə adi lii'gi tonyi'de təli'de kin, elŠ. 10 Ononyi'se kadi ji barita toki, nje ki madi'gi dann'de'ti rai, adi malayka ki nje tuji de'gi, tə'n ko'de kin el*. 11 Nya'gi kin te də kaw'je'gi'ti be, kadi təl nyando lə'je. Ningə, ndangi me makitu'ti be, kadi ɔji'je, j'in ki j'in ndəkba ki dəkagilo ki dəboy'ti. 12 In be ə, de ki oo kadi n'ra də nja'ne'ti maji ningə, kadi ində kumkədi də rə'ne'ti. Ində kumkədi kadi osi me majel'ti el.

13 Nya nan ki a te də'se'ti ki kadi in nya nan ki isi te də ndəgi de'gi'ti pəti el goto. Ningə, Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti, a inyə tarow kadi nya nan ki aldo'se te də'se'ti el. Dəkagilo ki nya nan te də'se'ti ningə, a adi'se təgi kadi uwəi rə'se ba me'ti. A ilə row kadi tei me'ti kə.

Kadi njekunme'gi rai madi nan ki yo ki ra el

* **10:1** 10.1 Tekitaga 13.21-22, 14.19-20 † **10:1** 10.1 Tekitaga 14.22-29 ‡ **10:3** 10.3 Tekitaga 16.35 § **10:4** 10.4 Kər Isirayel'gi 20.8-11 * **10:6** 10.6 Kər Isirayel'gi 11.4 † **10:7** 10.7 Tekitaga 32.6 ‡ **10:8** 10.8 Kər Isirayel'gi 25.1-18 § **10:9** 10.9 Kər Isirayel'gi 21.5-6 * **10:10** 10.10 Kər Isirayel'gi 17.6-14

14 In be ə, njendigi lə'm, maji kadi anyinan sanyi kadi yo'ti ki ra.
 15 M'el'se ta to nje tər'gi. Kadi inbe'gi indəi manji ta ki m'el'se kin oyi.
 16 Loki j'isi j'anyinan mann nju, ji njangi dɔ'a taa j'anyinan. Eke in
 kin, in ra madi nan dɔ mosi Kirisiti'ti el wa? Eke mapa ki j'isi ji lowəi
 nan dann'je'ti j'usoi kin in madi nan dɔ darɔ Kirisiti'ti el wa†? 17 Be ə,
 mapa in kareba, ningə re ji banyi kaa, ji təli darɔ ki kare me mapa'ti
 ki ji ra madi nan dɔ'ti. 18 Oy ta lə ngann *Isirayel kigo darɔ'ti: Nje ki
 soi da'gi ki kujə mindi'de kadikare'ti kin, ke rai madi nan ki Luwə non
 ringiri'ti ki adi kadikare'ti kin el wa‡? 19 Ta ki m'ndigi kadi m'el dɔ lo
 kin'ti ə to kin: Da ki iləi kadikare'ti bari yo eke yo inbe ki dɔ'ne, ke
 in nya madi wa? 20 In nya madi el. Ningə, toki de'gi adi kadikare kin
 ndil'gi ki majelS, um adi Luwə el*, m'ndigi kadi rai madi nan ki ndil'gi
 ki majel el. 21 In go'ti el kadi anyinan me kɔpi'ti lə Burəbe, ningə in
 təli anyinan me kɔpi'ti lə ndil'gi ki majel bay tɔ. Taa in go'ti el kadi soi
 nan'ti ki Burəbe, ə in təli soi ki ndil'gi ki majel bay tɔ. 22 Ke ji ndigi
 soki Burəbe kadi jangi ra'a dɔ'je'ti wa? Eke tɔgi'je utə yan Burəbe wa?

Me nya'gi'ti pəti, kadi Luwə ingə kɔsikurə'ti

23 De'gi madi eli eyina: «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi
 pəti ki me'ə ge.» In ki rɔta'ti, nan nya'gi pəti maji ki de dɔrɔ el. «Tarow
 to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» Nan nya'gi pəti
 maji ki njekawnan'gi el. 24 Kadi de madi dann'se'ti sangi maji lə rɔ'ne
 par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi tɔ taa.

25 Nya'gi pəti ki de'gi isi indəi ndogi'ti suki'ti, kadi soi ki kanji kadi
 me'se uwə'se ki ta. 26 Tado, dɔnangi ki nya'gi ki me'ti pəti in yan
 Burəbe†. 27 Re de ki njekunme el, bər'se ki nyakusɔ, ə re ai low'ə'ti
 ningə, kadi soi nya'gi pəti ki adi'se um dəji ginn'ə, nan to me'se uwə'se
 ki ta dɔ'ti. 28 A re de madi el'se ene in da ki iləi kadikare'ti bari yo
 ningə, kadi soi el. Soi el tado lə de ki el'se, taa tado lə me'se ki uwə'se
 ki ta tɔ. 29 Me kuwə ki ta ki m'el ta'a kin, in ingi el, nan in me kuwə ki
 ta lə de'ə ki nje kelta kin. Ra bann be ə, me kuwə ki ta lə de ki rangi
 par a ilə kagi non nya'ti ki tarow to kadi m'ra wa? 30 Re nyakusɔ to, ə
 m'ra oyo dɔ'ti taa m'njɔ ə, ra bann be ə de a el'm ta ki majel dɔ'ti wa?

31 In be ə, re in nyakusɔ ə soi, re in nya kanyi ə anyi, eke nya ri ki rai,
 maji kadi rai adi Luwə ingə kɔsikurə me'ti. 32 Maji kadi nya madi kare
 me kulə ra'se'ti, təl jigi tugə Juwipi'gi el num, tugə de'gi ki in Juwipi'gi
 el el num, taa tugə Njekawnan'gi lə Luwə el num tɔ. 33 In tado ki be
 kin ə, m'inbe ki dɔ'm, m'ində tɔgi dɔ rɔ'm'ti, kadi m'nəl de'gi pəti me
 nyara'm'gi'ti pəti. M'sangi maji lə'm m'inbe el, nan kadi to de'gi ingəi
 kaji.

11

1 Ndaji'm'in toki m'in kaa m'ndaji'n Kirisiti be tɔ.

Maji kadi dene dɔɔ dɔ'ne dɔkagilo kawnan'ti

2 M'ulə tɔji dɔ'se'ti, tado taa taa, me'se isi olo dɔ'm'ti. M'ulə tɔji
 dɔ'se'ti bay tɔ, tado ngəmi go nya'gi ki m'ndo'se maji toki m'el'n'se.
 3 Ningə nya ki m'ndigi kadi in gəri ə to kin: Kirisiti in dɔ dingəm'ti,

† 10:16 10.16 Mat 26.26-28; Mrk 14.22-24; Luk 22.19-20 ‡ 10:18 10.18 Lebitiki 7.6, 15-16

S 10:20 10.20 1Ti 4.1 * 10:20 10.20 Ndukun ki nja joo 32.17 † 10:26 10.26 Pa'gi 24.1

dingəm in dɔ dene'ti, ningə Luwə in dɔ Kirisiti'ti tɔ. ⁴ Ə re dingəm ki ra, ki isi elta ki Luwə, eke isi elta ki ta Luwə'ti ki dɔ'ne ki dɔɔ ningə, ulə rɔsɔl dɔ de'ti ki isi dɔ'a'ti. ⁵ A kin ə re in dene ki ra ki isi elta ki Luwə, eke elta ki ta Luwə'ti ki kanji dɔɔ dɔ'ne ningə, ulə rɔsɔl dɔ ngaw'ne'ti. Tado to toki ngisə dɔ'ne be. ⁶ Re dene dɔɔ dɔ'ne el ningə, kadi uɟə dɔ'ne. A re in nya ki rɔsɔl kadi dene uɟə yingə dɔ'ne ningə, maji kadi dɔɔ dɔ'ne. ⁷ In go'ti el kadi dingəm dɔɔ dɔ'ne, tado in banakum Luwə, taa in nya kɔsikurə li'ə tɔ*. Ningə dene in nya kɔsikurə lə dingəm tɔ. ⁸ In be, tado in dingəm ə Luwə ɔr dow rɔ'a ra'n dene um in dene ə Luwə ɔr dow rɔ'a ra'n dingəm el. ⁹ Ningə, Luwə ra dingəm tado lə dene el, nan in dene ə Luwə ra'a tado lə dingəm†. ¹⁰ In tado kin ə, kadi dene dɔɔ dɔ'ne tado malayka'gi. Dɔ ki dɔɔ, toji kadi dene in ginn togi'ti. ¹¹ Ningə, ki takum Burəbe'ti, dene a isi ki kanji dingəm el, taa dingəm a isi ki kanji dene el num tɔ. ¹² Tado Luwə ɔr dene rɔ dingəm'ti, ningə dene ə oji dingəm tɔ. Ningə nya'gi pəti in rɔ Luwə'ti. ¹³ Ningə, inbe'gi in mərɪta dɔ'ti oyi ke in gorow'ə'ti kadi dene elta ki Luwə ki kanji dɔɔ dɔ'ne wa? ¹⁴ Ke ji gəri kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi dingəm aw ki bin dɔ ki ngal el wa? ¹⁵ Nan ki rɔ dene'ti ə, bin dɔ ki ngal in nya kɔsikurə li'ə, tado Luwə ad'a bin dɔ ki ngal kadi in nya dɔɔ dɔ'a. ¹⁶ A kin ə re, de madi manji ta kin ningə, kadi de'ə gər toki j'awi ki jibəl ra'a ki rangi el. J'in be el num, njekawnan'gi lə Luwə el num tɔ.

Nyakusɔ lə Burəbe

¹⁷ M'aw to m'ulə ji'm dɔ nya'ti kare ki to kin. Ningə in nya ki m'a m'ulə'n toji dɔ'se'ti el, tado loki kawinan ningə, nya'gi ki to lo ra'ti el yo ə sii ta'ti isi rai, um rai nya ki kadi aw sese ki kete kete el. ¹⁸ Nya kare, m'oo kadi loki mbonyinan k'in'se njekawnan ə, gangi nan to dann'se'ti. Ningə, m'gər kadi ta'gi ki m'oo kin, in ki rɔta'ti a to dann'ti non. ¹⁹ Maji kadi gangi nan to dann'se'ti inbe tɔ ta. Tado gangi nan kin ə, a ra kadi de'gi gəri, nje'gi ki in de'gi lə Luwə toki rɔta'ti dann'se'ti. ²⁰ Ningə, loki in kawinan, in nyakusɔ lə Burəbe ə isi sɔi el. ²¹ In nyakusɔ lə Burəbe el tado, dɔkagilo kusɔ nya'ti ə, nan nan nagi rɔ'ne ki ta nya kusɔ'ti lə'ne ki in be kadi sɔ. Ra adi nje ki nan'gi sii ki ɓo, ə nje ki nungi, yiwi ra'de tɔ. ²² Eke me kəy'gi lə'se ki kadi sii'ti sɔi ge anyinan ge goto wa? Ke in k'oo ə oyi nda njekawnan'gi lə Luwə el wa? Ke rai be kadi uləi rɔsɔl dɔ nje'gi'ti ki nya lə'de goto wa? Ta ri ə kadi to m'el'se me lo kin'ti wa? Kadi m'ulə toji dɔ'se'ti wa? Jagi, ki ɔjido lo kin ningə, m'a m'ulə toji dɔ'se'ti el.

²³ Tado nyando ki m'ingə rɔ Burəbe'ti ə m'ndo'se ə to kin: Me kondɔ'ti ki kadi uləi Burəbe Jeju ji nje tɔl'ɔ'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dɔ'ti. ²⁴ Loki ra oyo Luwə dɔ'ti nga ningə, uwə təti nan'ti ə el'de ene: «In kin in darɔ'm ki to tado lə'se. Rai in kin be kadi me'se olo'n dɔ'm'ti.» ²⁵ Go nyakusɔ'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra kah'a'ti lə mapa kakin ɓay, ningə el'de ene: «Kɔpi kin in kunmindi lə Luwə ki sigi me mosi'm'ti. Dɔkagilo'gi pəti ki a anyinan ningə, kadi me'se olo'n dɔ'm'ti.» ²⁶ Ningə, dɔkagilo'gi pəti ki a sɔi mapa kin, eke a anyinan kɔpi kin ə, iləimbər koy Burəbe biti kadi re'n. ²⁷ In tado kin ə, de ki sɔ mapa eke anyi kɔpi lə Burəbe ə ndər ginn rɔ'ne kete el ningə, aw

* 11:7 11.7 Lotum 1.26-27 † 11:9 11.9 8-9; Lotum 2.18-23

ki ta dō'ne'ti dō daro Burəbe'ti ki dō mos'o'ti. ²⁸ Be ə, maji kadi de ki ra ndər ginn rō'ne kete bay taa sō daro Burəbe num anyi mos'o num. ²⁹ Tado de ki sō num anyi num ki kanji mərta me'ne'ti kadi in daro Burəbe ningə, inbe ə isi or ta ki gangi re'n dō'ne'ti. ³⁰ Nya kin ə ra adi nje monyi'gi ki nje tōgi goto'gi in ngayn dann'se'ti. Ningə ngayn'gi dann'se'ti oyi tō. ³¹ Re j'inbe ji gangi ta dō rō'je'ti ningə, j'a j'osi me ta ki gangi'ti lə Luwə el. ³² Ningə, ki gorow lə ta ki gangi kin, Luwə ində'n'je oji'je kadi ta uwə'je nan'ti ki njekunme'gi el.

³³ In be ə, ngannkon'm'gi, loki in kawinan kadi soi nya ningə, nginəi nan. ³⁴ Re de madi bo ra'a ə, maji kadi sō nya me kəy'ti lə'ne. Be kadi kawnan lə'se or ta ki gangi re'n dō'se'ti el. Ki ojidō ndəgi ta'gi, ndō ki m'te dann'se'ti ə m'a m'ində dō'a nan'ti bay.

12

Kadikare lə Ndil

¹ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, m'ge kadi in gəri kadikare'gi ki dangi dangi lə Ndil, um kadi sii day dō'ti el. ² Dəkagilo'ti ki in gəri Luwə el bay, njiyoi to njekumto'gi go yo'gi'ti ki mbi boy. ³ In be ə, m'el'se kadi ari njay. De kare ki Ndil Luwə or non'a ki a ene: «Ndol in dō Jeju'ti» goto. Taa de madi ki a ene: «Jezu in Burəbe» kanji kadi Ndil Luwə or non'a kaa goto tō. ⁴ Kadikare'gi in dangi dangi nan Ndil Luwə ki nje kadi'de in kareba. ⁵ Kuləbər'gi to dangi dangi, nan Burəbe in kareba. ⁶ Kulə ra'gi to ta dangi dangi, nan Luwə ki kareba ə ində me njera'a'ti pəti. ⁷ Luwə adi kadikare kigo Ndil'ə'ti de ki ra kadi ra maji ki bulə de'gi pəti. ⁸ In be ə, ki gorow lə Ndil Luwə ki kare inbe kin, Luwə adi de madi kuji kelta ki kumkədi, ə adi ki nungi kuji kelta ki nyagər. ⁹ Ki madi, Luwə ad'a kunme kadi, ningə ki nungi adi kadikare kadi lapiya nje monyi'gi ki gorow lə Ndil ki kare inbe kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadikare ra nya'gi ki əti bol bol; adi ki nungi, kadikare kelta ki ta Luwə'ti; ki nungi, kadikare kər row ninn Ndil Luwə ki ndil'gi ki ngom nan'ti; adi ki nungi, kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bay, kadikare kər ginn ta'gi ki dangi dangi tō. ¹¹ Kadikare'gi inbe pəti kin, in ki gorow lə Ndil ki kare inbe kin ə Luwə adi'n de ki ra kigo me ndigi'ti lə'ne.

¹² Toki daro de in kareba, nan aw ki ngann rō'gi ngayn, ngann rō'gi ki ngayn kin, re banyi nan to ri kaa, in daro ki kare. De'gi pəti ki indəi rō'de nan'ti ki Kirisiti kaa toi be tō. ¹³ Tado j'in pəti, Juwipi'gi ki Gireki'gi; bər'gi ki de'gi ki in de'gi dō rō'de; j'ingəi batəm me Ndil'ti ki kareba. Taa j'anyinan mann me Ndil'ti ki kare inbe kin tō. ¹⁴ Daro de in ngonn rō ki kareba el, nan in ngann rō'gi ki dangi dangi. ¹⁵ Kin ə re nja ene: «M'in ji el, adi m'in ki kare dann ngann rōgi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə or nja kō dann ngann rō'gi'ti el. ¹⁶ Kin ə re mbi ene: «M'in kum el, adi m'in ki kare dann ngann rō'gi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə or mbi kō dann ngann rō'gi'ti el. ¹⁷ Kin ə re daro pəti in kum ə, de a oo ta bann wa? Kin ə re daro pəti in mbi ə, de a əti banyi nya bann wa? ¹⁸ Ki rōta'ti, Luwə ində ngann rō'gi kare kare ki kulə ki sōw dō'de kigo ndigi'ti lə'ne. ¹⁹ Kin ə re ngann rō'gi pəti in ngonn rō ki kareba ningə, de a elta lə daro el. ²⁰ Ngann rō'je'gi in ngayn nan daro'je in kareba. ²¹ Ningə lə kadi kum el ji ene: «M'ge'i el», goto; taa lə kadi dō el nja ene: «M'ge'i el», goto tō. ²² Ngann rō'je'gi madi ki toi

to nya ki tɔgi'de goto be kin, ai ki nda'de ngayn. ²³ Ningə, ngann rɔ'je'gi ki j'oyi'de to nya madi el me rɔ'gi'ti kin ə, j'oyi go'de ngayn. Ə nje ki j'oyi'de to nya ki maji kelta'a el kin ə ji ngəmi'de maji tɔ. ²⁴ Ngann rɔ'je'gi ki ingəi kɔsikurə, gəri kɔsikurə el nga. Luwə ində'je ki ngann rɔ'je'gi ki dangi dangi, ningə ngann rɔ'je'gi ki kɔsikurə du'de, Luwə ɔsi kurə'de ngayn. ²⁵ Luwə ra be kadi gangi nan goto me darɔ'ti. Ningə kadi ngann rɔ'je'gi ki dangi dangi indəi kum'de go nan'ti pəti. ²⁶ Adi re ngonn rɔ kare ingə kon ningə, ndəgi rɔ'je'gi pəti ingəi kon si'ə nan'ti. A re ngonn rɔ kare ingə kɔsikurə ningə, ndəgi rɔ'gi pəti ingəi kɔsikurə si'ə nan'ti tɔ.

²⁷ Ngosine in darɔ Kirisiti, ningə ingi kare kare pəti, in ngann rɔ darɔ ki sɔw dɔ'se. ²⁸ In be ə, dann njekawnan'gi'ti, Luwə ində njekawkulə'gi to de'gi ki dɔkete dɔ njekawnan'gi'ti; ki nja joo, ində njekeltakita'a'gi'ti; ki nja mutə, ində njendo de'gi nya. Ningə go'ti, Luwə adi kadikare'gi ki dangi dangi, adi in kadikare ra nyakɔji'gi ki ətɔ bɔl bɔl, ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi, ki kadikare ra ki nje kawnan'gi, ki kadikare kɔrnon de'gi, ki kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi. ²⁹ Pəti in njekawkulə'gi el, pəti in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti el, pəti in njendo de'gi nya el, pəti in njera nyakɔji'gi ki ətɔ bɔl bɔl el. ³⁰ Pəti ai ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi el, pəti ai ki kadikare k'el ndonnta'gi ki dangi dangi el, pəti in nje kɔr ginn ta'gi ki dangi dangi el. ³¹ Indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi ingəi kadikare ki bo utə ndəgə'gi, ningə m'a m'ɔji'se row ki maji ngayn utə ndəgə'gi.

13

Ndigi nan

¹ Kin ə m'el ndonn ta lə de'gi ki dangi dangi, eke ndonn ta lə malayka'gi mindi kaa, re ndiginan goto rɔ'm'ti ə m'to to ningə kasi ki ɓar kənyi kənyi eke gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m'aw ki kadikare k'elta ki ta Luwə'ti, eke kadikare gər ginn nya'gi ki to lo kiyə'ti pəti tigə, eke m'aw ki nyagər'gi pəti, eke m'aw ki kunme kadi ki tɔg'ɔ in ngayn asi kadi m'ɔri'n mbal lo ki ra'a'ti kete kaa, re m'aw ki ndiginan el ə m'in nya madi el. ³ Re m'adi nyakingə'gi lə'm pəti njendo'gi, re m'ulə darɔ'm por tado kingə'n tɔɓar kaa, re ndiginan goto rɔ'm'ti ə, nya kare ki m'a m'ingə me'ti goto.

⁴ De ki nje ndigi aw ki koreme, in nje ramaji, in njera ta nya el, in nje toji rɔ'ne el, in nje kində gu'ne el tɔ. ⁵ De nje ndigi a ra nya ki rɔsɔl el, a sangi nya tado maji lə rɔ'ne par el, a ra wongi kalangi el, taa a uwə de me'ne'ti el tɔ. ⁶ De nje ndigi a ra rɔnel dɔ nyara ki dana el'ti el, nan a ra rɔnel dɔ nya ki rɔta'ti yo. ⁷ De ki nje ndigi in nje k'inyə go majel kɔ, in njengəm go kunme kadi, aw ki kindəmedɔti, in nje koreme'ne dɔ nya'gi'ti pəti.

⁸ Ndigi nan a tuji el. Keltakita Luwə'ti a goto ndɔ madi, kelta ki ndonnta'gi ki dangi dangi a goto ndɔ madi, gər ginn nya'gi ki dangi dangi a goto ndɔ madi tɔ. ⁹ Ningə nyagər lə'je asi nan berere el, taa ta ki ta Luwə'ti ki j'isi j'eli kaa asinan berere el tɔ. ¹⁰ Loki nje kasi nan pəti a te bus ningə, nya'gi pəti ki asinan el a gotoi.

¹¹ Loki m'in ngonn ɓay, ta kel'm in ta kel ngonn ki du, mərta lə'm in mərta lə ngonn ki du, eke kɔjita lə'm in kɔjita lə ngonn ki du. Nan loki m'təl de ki tɔgi, m'inyə nyara lə ngonn ki du kɔ. ¹² Ki ɓone kin,

j'isi j'oyi nya'gi to nya ki k'oo me kōtirong'i'ti be, adi j'oyi piti piti ba bay, nan ndo madi a re non kadi j'a j'oyi'ə ki kum'je jaja. Dōkagilo'ti ki bone m'gər nya'gi pəti el bay, nan ndo madi a re non kadi m'a m'gər toki Luwə gər'm rōta'ti be to. ¹³ Ki bone kin nya'gi ki mutə kin toi lo tor'de'ti, adi in: kunme kadi num, kindəmedot'i num, ndiginan num to, nan in ki bo ngayn dann'de'ti in ndiginan.

14

Kadikare'gi ki dangi dangi ki Luwə adi njekunme'gi

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, sangi row ndiginan ki rō ki tinyi kati. Ningə, kadi sangi row kadikare'gi kigo Ndil'ti to. Kibo utə, in kadikare keltakita Luwə'ti. ² De ki isi elta ki ndonnta'gi ki rangi ki de'gi gəri el, isi elta ki de'gi el, nan isi elta ki Luwə, tado de ki gər dō ta li'ə ki isi el goto. In ki takul Ndil Luwə ə isi el'n ta ki to lo kiyə'ti kin. ³ Ningə, de ki isi elta ki ta Luwə'ti, isi elta ki de'gi kadi awi ki kete kete me kunme kadi'ti lə'de. Si ulə dingəm me'de'ti taa isi sol me'de to. ⁴ De ki nje kelta'gi ki dangi ki de gər dō'a el, isi ra rō'ne inbe me kunme'ti lə'ne, nan de ki nje keltakita Luwə'ti isi ra ki njekawnan'gi pəti adi tōgi me kunme'ti lə'de.

⁵ M'ndigi kadi ingi pəti eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dō'a el, nan ndigi ləm ki ngayn in kadi elitakita Luwə'ti. Tado de ki njekeltakita Luwə'ti, in dō de'ti ki nje kel ndonnta'gi ki rangi ki de gər dō'a el. A re de madi or me ta lə nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi kakin adi njekawnan'gi pəti tōgi me kunme'ti lə'de inbe taa. ⁶ Ngannkon'gi, kin ə bone m're rō'se'ti ə m'elta ki ndonnta'gi ki in gəri el ningə, maj'a in ri tado lə'se wa? Kin ə re ta ləm ki m'el, te ki dō nya ki to lo kiyə'ti adi'se el num, adi'se nyagər el num, oji'se nya ki a ra nya lo ti'ti el num, ta adi'se nyando el num to ningə, nya kare ki maji ki m'ra madi'se goto.

⁷ In kah'a'ti lə nyakində'gi toki pa'gi ki tow nal'gi ki kende'gi kakin be to. Kin ə ndu'de far dangi dangi maji el ə, ra bann ə de a gəri'n ndu nal ki ndu kende wa? ⁸ Kin ə nje kəl tow kəl adi ar njay el ə a ində dō rō'ne dana kadi aw rō wa? ⁹ Be to ə, in nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər el kaa toi be to. Kin ə ta ki eli, de gər dō'a el ə, ra bann be ə a gər me'ə wa? A gər me'ə el tado isi elita lə'se me nəl'ti kō kare. ¹⁰ Kadi in gəri toki ndonnta'gi in ngayn me dōnangi'ti. Ningə ta'gi ki dangi dangi kin pəti, kōr me'de to non. ¹¹ Kin ə re m'gər me ta ki de a el'm el ningə, de'ə kin a oom to mbah rō'ne'ti, ə m'in kaa m'a m'oo'ə to mbah rō'm'ti to. ¹² Be to ə, toki isi sangi kadikare'gi kigo Ndil'ti, sangi ki rō ki tinyi kati, nan k'in ə kadi in kadikare ki a ra ki njekawnan'gi adi tōgi ki taa me kunme'ti lə'de.

¹³ Ningə de ki nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dō'a el kin, maji kadi dəji Luwə kumkədi kōr ginn'ə kadi de'gi gəri. ¹⁴ Tado re m'elta ki Luwə ki ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər me'ə el ə, me Ndil'ti m'elta ki Luwə, nan nyagər ləm ra kulə el. ¹⁵ Ningə nya ki kadi m'ra ə to kin: M'a m'elta ki Luwə me ndil'ti, nan m'a m'elta ki nyagər to. M'a m'osi pa me ndil'ti, nan m'a m'osi pa ki nyagər to. ¹⁶ Kin ə m'ra oyo Luwə me ndil'ti par, ki kanji kadi de ki isi mbunə nje kawnan'gi'ti gər dō'a el ningə, bann be ə a ra «Amen» dō'ti wa? ¹⁷ Re in ra oyo Luwə lə'i maji ngayn kaa, lo kadi ra maji ki de ki isi mbunə njekawnan'gi'ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə m'gər'n kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el mutə'se pəti. ¹⁹ Nan non njekawnan'gi'ti ə, m'ndigi k'el kur ta'gi mi ki de'gi gəri dɔ'a kadi m'ndo'n nya njekawnan'gi, maji utə kadi m'elta ngayn ki ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el.

²⁰ Ngannkon'm'gi, ononyi'se kadi ta kel'se to to ta kel ngann'gi ki du be. Re ojido majel ningə, toi to ngann'gi ki du, nan re ojido ta ki k'el ə, maji kadi ta kel'se in ta kel de'gi ki tɔgi gangi. ²¹ Ndangi me makitu Ndukun'ti lə Luwə eyina: «M'a m'elta ginn de'gi kin ki ndonn ta ki mbah, m'a m'ndumə ta mbah'gi kadi m'el'n'de ta. Be kaa, a oyi dɔ ta lə'm el*.»

²² In be ə kadikare k'elta ndonnta'gi ki dangi dangi ki de oo dɔ'a el in nyakɔji tado de'gi ki gəri Luwə el, um in tado nje ki uni me'de el. Ningə, kadikare k'elta ki ta Luwə'ti in nyakɔji tado nje ki uni me'de um in tado de'gi ki gəri Luwə el el. ²³ Kin ə toki Njekawnan'gi pəti kawinan, ningə eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el, ə de'gi madi ki gəri ta lə Luwə maji el bay, eke nje ki uni me'de adi Luwə el, rei lo kawnan'ti kin ə a bari'se mbo'gi el wa? ²⁴ Kin ə re njekunme'gi pəti elitakita Luwə'ti, ə njekunme'gi el, eke de ki gər ta lə Luwə maji el bay ur kəy kaa, ta'gi ki ta Luwə'ti ki de'gi pəti eli kin a uwə ki ta, taa a ra kadi gər toki n'in njeramajel tɔ. ²⁵ Mərta'gi ki me'ə'ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nanga non Luwə'ti ene: «Ki rɔta'ti, m'gər kadi Luwə in dann'se'ti ne.»

Maji kadi njekunme'gi rai nya'gi ki row'ə row'ə lo kawnan'gi'ti lə'de

²⁶ Ngannkon'm'gi, ri'gi ə maji ra lo kawnan'gi'ti lə'se wa? Loki kawinan, de madi osi pa, de madi ndo nya, de madi ɔr ginn nya ki to lo kiyə'ti, de madi el ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el, ningə de madi ki rangi isi non to nje mbəl ta kakin tɔ. Kadi nya'gi kin pəti ra ki njekawnan'gi adi tɔgi me kunme'ti lə'de. ²⁷ Re de'gi madi gei k'el ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el ningə, maji kadi in joo el ə mutə be par taa. Ningə kadi elita ɔsi go nan go nan, ə kadi nje kɔr ginn ta kakin to tɔ taa. ²⁸ Re de ki kadi ɔr ginn ta lə'de kin goto dann njekawnan'gi'ti ningə, maji kadi sii ta'de mbo. Elita ki darɔ de inbe num ki Luwə num me'de'ti par. ²⁹ Ki ojido de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, maji kadi de'gi joo eke mutə inbe elita dann'de'ti, ningə ndəgə'gi indəi manji ta lə'de oy. ³⁰ Re Luwə elta ki de madi ki rangi dann nje kawnan'gi'ti ningə, maji kadi njekeltakita Luwə'ti ki kete uti ta'ne dɔ kelta'ti. ³¹ Tado ingi pəti, asi kadi elitakita Luwə'ti ɔsi go nan go nan kadi ndoi nan nya, uləi dingəm me nan'ti. ³² *De'gi ki njekeltakita Luwə'ti awi ki tɔgi dɔ kadikare'ti ki Luwə adi'de. ³³ Tado Luwə in Luwə ki njera nya ki ta'a ala mban el, nan in Luwə ki nje kadi de'gi kisimaji. Toki njekawnan'gi isi rai dann'de'ti lo'gi'ti ki dangi dangi, ³⁴ maji kadi dene'gi sii ki ta'de mbo dann njekawnan'gi'ti. De adi'de tarow kadi elita el. Ningə, kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti toki ndukun el'n. ³⁵ Re nya madi ki gəri ginn'ə ar njay el to ningə, kadi dəji ngaw'de'gi me kəy'ti. Tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi dene elta dann njekawnan'gi'ti. ³⁶ In ingi par ə ta lə Luwə ulə ngirə'ne rɔ'se'ti kete wa? Eke ingi par ə re te dann'se'ti wa? ³⁷ Re de madi mər me'ne'ti kadi n'in njekeltakita Luwə'ti, eke n'in nje kaw ki kadikare lə Ndil ningə, maji kadi de'ə gər toki nya'gi ki m'ndangi

* 14:21 14.21 Ejay 28.11-12

m'adi'se kin in rɔ Burəbɛ'ti. ³⁸ Re de madi mbəti kadi gər nya'gi kin ningə, to taga kadi Luwə gər de'ə kin el tɔ.

³⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, sangi row kadi elita ki ta Luwə'ti, ningə ononyi'se kadi ɔgi dɔ kel ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el. ⁴⁰ Nan k'in ə kadi nya'gi pəti rai nya gorow'ə'ti um alai mban el.

15

Ta kində taa lə Jeju Kirisiti lo koy'ti

¹ Ngannkon'm'gi, m'olo me'se dɔ Poyta'ti ki maji ki ndɔ ki m'ilə'se mbər'ə kete kakin. In ta ki taai ə uwəi go'ə sə'm biti bone. ² In Poyta ki maji kin ə adi'se kaji, loki uwəi go'ə sə'm toki ndɔki m'ilə'n'se mbər'ə. Re in be el ningə, kunme lə'se in nya ki pasira kare.

³ Tado nyando ki dɔkete ki madi'se in nyando ki m'inbɛ ə m'taa. Adi in Kirisiti ki oy tado majel'gi lə'je toki makitu lə Luwə el'n*. ⁴ Duwi'ə ra ndɔ mutə ningə te lo koy'ti toki ndangi me Makitu'ti lə Luwə†. ⁵ Te bus ki rɔ Piyər'ti taa ki rɔ njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo tɔ‡. ⁶ Go'ti gogi ningə, te bus ki rɔ ngannkon'nan'gi'ti ki asi bu mi ki gidə ki kawinan. De'gi ngayn dann de'gi'ti kin sii ki dɔ'de taa bay. Ki madi'gi dann'de'ti ə oyi. ⁷ Go'ti bay, te bus ki rɔ Jaki'ti taa ki rɔ njekawkulə'gi'ti pəti tɔ. ⁸ Go'de'ti pəti ningə, te ki rɔ'm'ti bus, m'in ki m'in ngonn ki kɔr§. ⁹ M'in ki du dann njekawkulə'gi'ti pəti, tado m'asi kadi de bari'm nje kawkulə el. M'asi el, tado m'in nje kadi kon Njekawnan'gi lə Luwə*. ¹⁰ Nan in ki takul memaji lə Luwə ə m'təl'n de ki be kin bone. Ningə memaji li'ə tado lə'm in nya ki pasira el tɔ. Tado m'ra kulə m'utə ndəgi njekawkulə'gi pəti. K'in ə in m'in ki dɔ'm ə m'ra kulə kin el, nan in memaji lə Luwə ə in sə'm. ¹¹ In be ə, re in m'in eke ndəgi njekawkulə'gi kaa, in Poyta ki maji ki kare inbɛ kin ə j'isi j'ilə'se mbər'ə kadi uni me'se.

Ta kində taa lə nje koy'gi lo koy'ti

¹² J'in j'isi j'iləmbər kində taa lə Kirisiti lo koy'ti, ə de'gi madi dann'se'ti eyina: «Nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el» tɔ kin, in ta ki bann dana? ¹³ Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti kaa ində taa lo koy'ti el tɔ. ¹⁴ Ə re Kirisiti ində taa lo koy'ti el ningə, j'iləmbər pasira kare, taa kunme lə'se ka in nya ki pasira tɔ. ¹⁵ Re in ki rɔta'ti, kadi nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ə j'ingi j'eli j'eyina: «Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti» ningə, lo kin'ti, ji təl nje mannajɪ ki ngom dɔ Luwə'ti. Tado Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti el. ¹⁶ Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti ka ində taa lo koy'ti el tɔ. ¹⁷ Ə re Kirisiti ində taa lo koy'ti el ningə, kunme kadi lə'se in nya ki pasira kare, sii me majel'ti lə'se ba bay. ¹⁸ Ningə nje'gi ki oyi me tɔ Kirisiti'ti kaa ta'de tinyi kɔ tɔ. ¹⁹ Re nya kindəmedɔti lə'je ki j'uni me'je dɔ'ti me tɔ Kirisiti in tado nya'gi ki bone par ningə, j'in nje kumtondoo ki utə ndəgi de'gi pəti.

²⁰ Nan k'in ə, Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti toki rɔta'ti. In kandi ki dɔkete lə nje'gi ki oyi. ²¹ Ningə, toki in ki gorow lə de ki kare ə koy re'n dɔ de'gi'ti me dɔnangi'ti kakin ə, ki gorow lə de ki kare, nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti tɔ. ²² Toki koy ɔri'n go de'gi'ti pəti me tɔ Adam'ti

* 15:3 15.3 Ejay 53.5-12 † 15:4 15.4 Pa'gi 16.10; Oje 6.2 ‡ 15:5 15.5 Luk 24.34, 36; Mat 28.16-17; Mrk 16.14; Jan 20.19 § 15:8 15.8 KNK 9.3-6 * 15:9 15.9 KNK 8.3

kakin ə, de'gi pəti a təli kadi sii ki do'de taa me to Kirisiti to†. 23 Kin ə, kində taa lo koy'ti kin a in kigo lowə go lowə. Kirisiti a ində taa kete to kandi ki dokete, ningə dokagilo təl'ə'ti, nje'gi ki uni me'de adi'ə a indəi taa lo koy'ti to. 24 Go nya'gi'ti kin pəti ningə dəboy nya'gi a re. Kirisiti a tuji ndil'gi ki majel, ki togi konbe'gi, ki togi ndil'gi ki majel, bay taa a təl ki konbe adi Luwə ki Baw. 25 Tado, maji kadi Kirisiti a onbe bitə kadi Luwə ulə njeban'gi li'ə ginn nja'a'ti†. 26 Ningə, njeban ki dəboy'ti ki a tuj'ə in koy. 27 Tado makitu lə Luwə ene: «Luwə ulə nya'gi pəti ginn nja'a'ti§.» Ningə k'el k'ene «nya'gi pəti in ginn tog'ə'ti» kin oji kadi Luwə in ginn tog'i'ti lə Kirisiti to el. In Luwə ə ulə nya'gi pəti ginn tog'i'ti lə Kirisiti. 28 Dokagilo ki nya'gi pəti in ginn tog'i'ti lə Kirisiti ningə, Ngonn inbe ki do'ne a ulə do'ne ginn tog'i'ti lə Luwə ki njekulə nya'gi pəti ginn tog'ə'ti, kadi Luwə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti to.

29 Re in be el ningə, nje'gi ki adi isi rai'de batəm tado njekoy'gi'ti kin a rai be tado kingə ri me'ti wa? A ingəi ri me'ti loki nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el wa? 30 Taa j'inbe kaa, ki tado ri ə ki ndo'gi pəti j'uləi ro'je ji koy'ti wa? 31 Ki rəta'ti, ngannkon'm'gi, ki ndo'gi kare kare pəti m'ra ta koy'ti. Ningə m'ingə rənel ki takul'se ki kində ro nan'ti lə'je me to Jeju Kirisiti, ki in Burəbe lə'je. 32 Me bebo'ti ki Epeji, m'ro ki da'gi ki mu. Ningə re in ki gorow nyara lə daro par ə, in ri ə m'a m'ingə me'ti wa? Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, adi «j'usoi ge j'anyinan ge nan lo ti ə j'a j'oyi*» 33 Ədi ro'se el, «Ndole nan ki njeramajel ə a təl njeramajel to». 34 Maji kadi in təli mərita ki maji, ə inyəi ta ra majel. Tado de'gi madi ngayn dann'se'ti gəri Luwə el. M'elta kin be kadi adi'se rəsol.

Daro ki ində taa lo koy'ti

35 De'gi madi a dəji ta eyina ke ki gorow ki bann ə de'gi a indəi taa lo koy'ti wa? Eke a indəi taa ki daro ki bann wa? 36 In mbo de'gi, kandi ko ki diw kin, re oy el ə, a uwə el to. 37 Ningə in daro nya inbe ki diw kin ə a uwə el, nan in kanda ki me'ti. Dəmajə ə in kandi tei, eke kandi nya madi ki rangi. 38 Luwə inbe ad'a daro kigo me ndigi'ti lə'ne. Ningə kandi nya ki ra ra kaa, Luwə ad'a kadi ro ki sow do'a.

39 Daro'gi pəti toi dangi dangi um taainan el. Daro de'gi to ta dangi, daro da'gi to ta dangi, daro yəl'gi to ta dangi, taa daro kanji'gi to ta dangi to. 40 Nyakində'gi ki dəran'ti, ndolo'de in dangi taa nyakində'gi ki dənangi'ti ne ndolo'de in ta dangi to. 41 Kadi əsi ta dangi, nanyi nda ta dangi, taa mee'gi ndonyi'de to ta dangi to. Ningə daro mee'gi inbe kin kaa ndonyi'de to dangi dangi bay to.

42 Be ə, kində taa lə koy'ti lə nje koy'gi kaa to be to. Daro de ki duw in daro ki a ndu'm, nan daro ki a ində taa lo koy'ti in daro ki a ndu'm el. 43 Duwi'ə to daro ki dangi'ti, nan a te lo koy'ti ki daro ki kəsikurə; duwi'ə to daro ki tog'ə goto, nan a te ki daro ki togi. 44 Duwi'ə to daro de, nan a te lo koy'ti ki daro kigo Ndil'ti. Toki daro kigo lo de'ti to kakin ə, daro kigo ndil'ti kaa to non to. 45 In be ə, makitu lə Luwə ene: «Adam ki dokete in de ki nje kisi ki do'ne taa†», ningə Adam ki dəboy'ti in Ndil ki nje kadi de'gi kaji. 46 In Adam kigo Ndil'ti ə re kete el, nan in

† 15:22 15.22 Lotum 3.17-19; Röm 5.12-21 † 15:25 15.25 Pa'gi 110.1 § 15:27 15.27 Pa'gi 8.7 * 15:32 15.32 Ejay 22.13 † 15:45 15.45 Lotum 2, 7

in kigo daro'ti ə re kete, ningə in kigo Ndil'ti uti go'ə. ⁴⁷ Adam ki dokete in de ki donangi'ti ne, tado in bu donangi ə Luwə uwə. Nan Adam ki nja joo in doran'ti taa ə re. ⁴⁸ Be ə, de ki Luwə ra'a ki bu donangi ta nan ki nyakində'gi ki donangi'ti ne, ə de ki in doran'ti taa, ta nan ki nyakində'gi ki doran'ti taa to. ⁴⁹ Ningə, toki ji tai nan ki de ki rai'ə ki bu donangi kakin ə, j'a tai nan ki in ki in doran'ti taa to.

⁵⁰ Ngannkon'm'gi, m'el'se madi oy toki daro ki mosi asi kadi oo Konbe lə Luwə el, taa daro ki ndum asi kadi te lo'ti ki dum ndum, el to. ⁵¹ M'ge kadi in gəri nya ki to lo kiyə'ti kin: J'in pəti j'a j'oyi el, nan j'in pəti j'a mbəli rə'je. ⁵² Tow ki doboy'ti a bar ningə, to to bəlkum ki kində sipi be par ə de'gi pəti a mbəli. Loki tow a bar ningə, nje koy'gi a indəi taa ki rə ki a dum ndum, ningə j'in, j'a mbəl rə'je. ⁵³ Tado maji kadi rə ki ndum təl rə ki dum ndum, taa rə ki koy kadi təl rə ki dum koy num to. ⁵⁴ Loki rə ki ndum a təl rə ki dum ndum, ə rə ki koy a təl rə ki dum koy ningə, ta ki makitu lə Luwə ene:

«Rə təti koy bitit†» kin telta'ne.

⁵⁵ «In koy, təti rə lə'i in ra wa?

In koy, kəngi in ra waŠ?»

⁵⁶ Kəngi koy in majel, ningə togi majel in ndukun to. ⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji təti rə ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

⁵⁸ Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uwəi togi'se ba, rai do nja'se'ti me kulə'ti lə Burəbe kanji kər kə. Tado kon ki isi ingəi me kulə'ti lə Luwə kin in kare pasira el.

16

Nyakaw tado njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Ki ojido nyakaw tado lə de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti*, m'dəji'se kadi rai toki m'oji'n Njekawnan'gi ki donangi Galasi'ti kin be to. ² M'el'se kadi ndo ki dokete lə ndo'gi ki siri pəti, kadi de ki ra dann'se'ti, or nya me nya'ti lə'ne ində taa dangi tado kulə kin. Kadi or kigo tog'o'ti ki Luwə adi'n'ə. Rai be kadi m're bay taa in kawı nya, el. ³ Ningə, dokagilo ki m'a m'te dann'se'ti ə, m'a m'ulə ki de'gi ki inbe'gi mbəti'de, Jerujalem'ti. M'a m'adi'de makitu ji'de'ti kadi awi ki kadikare'gi lə'se. ⁴ A kin ə re to kadi m'inbe m'aw ki rə'm ningə, a awi sə'm nan'ti to.

Koji kaw mbah lə Pol

⁵ M'a m'te rə'se'ti non ki tarow ki Maseduwann'ti. Tado, m'a m'ində donangi ki Maseduwann gangi†. ⁶ Domaji ə, m'a m'ra ndo'gi rə'se'ti. Be el ə bar kaa a gangi do'm'ti rə'se'ti, kadi to indəi m'in ta row'ti adi m'aw lo ki maji kadi m'aw'ti. ⁷ Kaw'm kin, m'ge kadi re Luwə ndigi sə'm do'ti ningə, m'ra sese ndo'gi asi tati. Kadi m'oo'se ki nja'm taa par el. ⁸ Ningə, m'a m'nji me bebo'ti ki Epeji bitı dokagilo Pantəkoti'ti. ⁹ Nje bangi lə'm in ngayn Epeji'ti, nan tarow to tagira non'm'ti bətəngi kadi m'ra kulə lə'm†.

¹⁰ Re Timote re te dann'se'ti ningəŠ, rai'ə adi in ki ronel dann'se'ti, tado in ka isi ra kulə lə Burəbe to m'in be to. ¹¹ Kadi de madi kare dann'se'ti kid'ə el. Ningə kadi indəi'ə ta row'ti kadi re te rə'm'ti ki maji.

† 15:54 15.54 Ejay 25.8 § 15:55 15.55 Oje 13.14 * 16:1 16.1 Röm 15.25-26 † 16:5 16.5 KNK 19.21 † 16:9 16.9 8-9; KNK 19.8-10 § 16:10 16.10 4.17

Tadɔ m'nji m'nginə ki ndəgi ngannkon'je'gi. ¹² Ki ojido ngonnkon'je Apolosi, m'ulə dingəm me'ə'ti ngayn kadi aw rɔ'se'ti, ində rɔ'ne nan'ti ki ngannkon'gi ki isi awi ki rɔ'se'ti, nan me'ə ndigi kaw ki ngɔsine'ti kin el bay*. Ndɔ ki ingə row ə a aw bay.

Ta ki kɔji ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

¹³ Sii dɔ nja'se, ə rai lo ra'se'ti me kunme'ti lə'se, rai dingəm ə uwəi tog'i'se ba. ¹⁴ Maji kadi rai kulə'gi pəti me ndigi nan'ti.

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in gəri Stepanasi ki de'gi ki me kəy'ti li'ə maji†. In de'gi ki dɔkete ki uni me'de dɔnangi'ti ki Akay. Ningə, kigo me ndigi'ti lə'de, uni rɔ'de kadi rai ki de'gi lə Luwə. Be ə, m'dəji'se nya kare bay. ¹⁶ Maji kadi, in təli rɔ'se go ta'ti lə de'gi ki be kin, ə in təli rɔ'se go ta'ti lə de'gi ki indəi rɔ'de ta kulə'ti isi rai se'de tɔ.

¹⁷ Rɔ'm nəl'm ngayn dɔ re'ti lə Stepanasi, ki Portunatus, ki Akaykus. Tadɔ, rai nya'gi ngayn adi m'in tor'se'ti. ¹⁸ Uwəi hangal'm indəi nanga toki rai sese kakin be tɔ. Maji kadi gəri kɔsikurə de'gi ki be kin.

¹⁹ Njekawnan'gi ki dɔnangi Aji'ti uwəi ji'se. Akilasi in ki Pisisil‡, nan'ti ki njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de uwəi ji'se ngayn tɔ. ²⁰ Ngannkon'gi pəti uwəi ji'se. Maji kadi uwəi ji nan mbunə'se'ti ki rɔnel.

²¹ Ningə, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ta kuwə ji kin ki ji'm. ²² Re de madi dann'se'ti ndigi Luwə el ningə, kadi Luwə man'a. Maranata, Burəbe re. ²³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju in nan'ti sese. ²⁴ M'ndigi'se kare kare pəti me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti.

* 16:12 16.12 KNK 18.24 † 16:15 16.15 1.16 ‡ 16:19 16.19 KNK 18.2

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi kin toji toki lo ngan mbunə Pol'ti ki njekawnan. Takasinan el ində mbunə njekawnan'ti ki Pol ojido kojitara kaw mbah lə Pol ki inbe yəti rangi num ta ojido togi ki ingə kadi in njekawkulə. Ki gorow təm go ta, rai adi takasinan el kakin goto mbunə'de'ti nga. Kulənoji ki maji yo ə təl to dann Pol'ti ki njekawnan gogi nga. Be ə Pol ndangi makitu kadi ər'n ginn nya ki ra ta adi kulənoji ki dann'de'ti ki njekawnan ngan ki adi yəti'n kojitara kaw mbah lə'ne. Elta ronel lə'ne ki ojido noji ki uləi nan'ti ningə elta ra'n rə ndoo tado nyamaji'gi ki kadi rai ki njekunme'gi ki donangi Jude'ti ki sii me ndoo'ti. Go'ti elta ərta do'ne'ti toki n'in njekawkulə. Togi ki kadi n'ra'n kulə to njekawkulə kin n'ingə ki rə Burəbe'ti (10.8).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-11. Kulənoji ki to mbunə Pol'ti ki njekawnan 1.12-7.16. Mbon nyamaji'gi kinan'ti tado njekunme'gi ki sii Jude 8-9. Pol un ta el ər'n ta do'ne'ti toki n'in njekawkulə 10-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə, nan'ti ki ngonkon Timote, j'uwə ji'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki sii Korenti'ti, taa j'uwə ji de'gi lə Luwə ki sii donangi'ti ki Akay'ti ki ta'a ba pəti to*.
² Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwə

³ J'ulə toji do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Baw'je ki memaji li'ə to mbar mbar, ki in Luwə ki nje solme me nya'gi'ti pəti.
⁴ In ə in nje sol me'je do kon'gi'ti ki dangi dangi, kadi j'in kaa ji sol me de'gi ki kon'gi ki dangi dangi tei do'de'ti to. Kadi ji sol me'de ki me sol ki j'ingə rə'a'ti. ⁵ Be to ə, toki j'ingə'n kon lə Kirisiti ngayn, Kirisiti sol me'je ngayn to. ⁶ Re j'isi j'ingə kon ə, in kadi me'se sol'n, taa in tado kaji lə'se to. Re me'se sol ə, in kadi adi'se me sol to. Nga ningə, me sol kin a ra kadi to uwəi togi'se ba me kon'ti toki j'isi j'ingə kon kin be to. ⁷ Lo kin'ti, j'ində me'je do'se'ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rə'se nan'ti se'je do kon'ti, isi indəi rə'se nan'ti se'je do me sol'ti ki j'isi j'ingə to.

⁸ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri go kon ki te do'je'ti donangi Aji'ti kin. De'gi adi'je kon kadi ki dum kelta'a, in kon ki aldo singə'je. De ki ində me'ne do'ti kadi n'a n'isi ki do'ne taa goto. ⁹ J'in j'ində me'je'ti kadi j'in de'gi ki gangi ta koy do'je'ti nga. Ningə in be kadi j'uwə'n kul rə'je'gi inbe el, nan kadi j'uwə'n kul Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti. ¹⁰ In in ə taa'je ta ko koy'ti kin, ningə a nanyi ki lo taa'je kilə taa'ti bay. In ə j'ində me'je do'a'ti, kadi a taa'je ta ko koy'ti kin bay. ¹¹ Ningə, inbe'gi kaa isi indəi rə'se ta'ti to, me kelta'ti ki Luwə tado

* 1:1 1.1 KNK 18.1

lə'je. Luwə a ra se'je maji ki row nya ki de'gi ngayn dəji tado lə'je. Lo kin'ti, maji kin a təl nya ra oyo lə de'gi ngayn tado lə'je to.

Pol yəti ndu'ne ojido kaw mbah lə'ne

¹² Nya ki adi'je ronel, me'je uwə'je ki ta el, ji gər kadi njiyə'je dann de'gi'ti ki gəri Luwə el, in ki hal ki səl lom lom, ki nya ra ki rōta'ti ki in rō Luwə'ti. Ningə in njiyə ki ji njiyə ki gosi lə de el, nan ki ra maji lə Luwə. Kibo ngayn, in ki panjiyə kin ə ji njiyən ki rō'se'ti. ¹³ Ta ki ji ndangi j'adi'se kin, in ta madi ki rangi el, nan in nya ki tudəi ə in gəri me'ə inbe kin par. Nga ningə, m'gər kadi a gəri me'ə ar njay bay. ¹⁴ Toki in gəri nden nga kin, a in gəri ar njay, ndo təl Burəbe Jeju'ti ki j'a j'in nya ronel lə'se toki a in nya ronel lə'je kin be to. ¹⁵ Ki me ki tinyi kati kin ə, m'ndigi kadi in gəi ə m'te dō'se'ti kete, kadi m'adi'se ingəi ra maji ki nja joo. ¹⁶ Nga ningə kadi m'ində dō'se'ti taa, m'aw dōnangi Maseduwann'ti, ə m'ində Maseduwann'ti ə†, m'təl m're dō'se'ti gogi bay kadi to rai sə'm me nya ge'gi'ti lə'm kadi m'aw Jude'ti. ¹⁷ Ndu'm ki m'un kin, m'un ki non be par el, taa ndigi ra'gi lə'm in kigo mərta'ti lə de kadi to m'el m'ene «oyo» ə m'təl m'ene «jagi» el. ¹⁸ Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti asi kadi mannaji lə'm: ta'gi ki j'eli sese in «oyo» num «jagi» num el. ¹⁹ Tado Jeju Kirisiti, Ngonn lə Luwə ki j'in ki Silasi ge ki Timote ge‡ j'ilə'se mbər ta li'ə kin in «oyo» num «jagi» num el. In de ki ta ki a ingə rō'a'ti in «oyo» par. ²⁰ Ningə kun ndu'gi lə Luwə pəti, Kirisiti ə in nje tōji de k'ene «oyo» in ki rōta'ti, taa in ki gorow li'ə to ə j'isi j'eli'n j'ene «Amen», tado kulə'n tōji dō Luwə'ti to. ²¹ Ningə in Luwə ə in nje kadi'je num, ingi num, tōgi me kində rō nan'ti me to Kirisiti'ti. In ə mbəti'je ində'je ta dangi tado lə'ne. ²² In in to ə ində ndaja lə'ne rō'je'ti to nya lə'ne, taa ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dōkete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kadi a adi'je.

²³ M'in m'dəji Luwə kadi gangi ta ndo'm, re m'ngom: ningə in kadi m'tuji me'se el, ə m'təl m're'n Korenti'ti gogi el. ²⁴ Ningə ji sangi row kadi j'ində tōgi dō'se'ti kadi uni me'se el jagi, tado isi uwəi tōgi'se ba me kunme'ti ne nga. Nya ki j'isi ji sangi, in kində rō nan'ti sese dō kulə'ti kadi ingəi ronel.

2

¹ Ki ojido'm, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'aw rō'se'ti gogi el, nan to m'tuji me'se. ² Tado re m'tuji me'se ə, de ki a adi'm ronel goto. De ki a adi'm ronel ə, in ingi ka ki m'a m'tuji me'se kakin par. ³ Ningə, in ginn'ə kin ə, m'ndangi'n makitu'ti to ndangi m'adi'se* kadi to m'aw ki rō'm el. M'aw ki rō'm el nan to de'gi ki kadi adi'm'in ronel, təli tuji me'm to tuji yo. M'gər maji ngayn, ki oji dō'se, kadi ronel lə'm in ronel lə'se pəti. ⁴ In ki me kon ki ngayn, ki me ki ur mad'a, ki mann non ki to kum ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in kadi m'tuji'n me'se el, nan kadi in gəri ndigi ki m'ndigi'se.

Me Pol səl dō de'ti ki nje tuji me'ə

⁵ Re de madi in nje ginn me ki tuji nga ə, in m'in ə tuji me'm el nga, nan in ingi pəti ə tuji me'se. Ki kadi j'eli j'adi aldō maji el ə, tuji me de'gi madi dann'se'ti nga. ⁶ Ningə ko de ki be kin, ta bulə de'gi ki

kawinan ki dɔ'a'ti inbe kin ka as'a naki. ⁷ In be ə, ki ngosine kin, kadi adi me'se sɔl dɔ'a'ti, ə uləi dingəm me'ə'ti, nan to metuji ki aldo maji in uti dɔ'a. ⁸ Lo kin'ti, m'dəji'se kadi ɔji'ə ndigi ki in ndigi'ə adi gər. ⁹ Nga ningə, ginn ndangi ki m'ndangi makitu m'adi'se in kadi m'nan me'se m'oo ke təli rɔ'se go ta'ti me nya'gi'ti pəti wa. ¹⁰ Loki me'se sɔl dɔ de'ti ki ra nya ki majel, m'in kaa me'm sɔl dɔ'a'ti tɔ. Nga ningə, re me'm sɔl, loki nya madi to kadi me'm sɔl dɔ'ti ə, in tado lə'se ə me'm sɔl'n takum Kirisiti'ti. ¹¹ Tado kadi *Satan ingə tarow dɔ'je'ti el, tado ji gəri ndigi ra'gi li'ə bəti.

Me Pol ra sururu

¹² Loki m'aw m'te Tirowasi'ti kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, m'oo kadi Burəbe te tarow ta'ti panyi adi'm, ¹³ nan me'm ra sururu, tado m'ingə ngonkon'm Titi el. In be ə, m'inyə njekunme'gi, ə m'un tarow kaw Maseduwann'ti†.

Təti rɔ me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti

¹⁴ J'uləi tɔji dɔ Luwə ki ɔy'je ki dɔkagilo'gi pəti adi j'in me rɔ'ti ki Kirisiti təti kin. Luwə un'je ilə'n mbər lə Kirisiti ki lo'gi pəti adi de'gi gəri'ə to nɔm kagi ki bany'a əti maji ki sanan ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin'ti, ji to to nɔm kagi ki bany'a əti maji, ki Kirisiti un adi Luwə be. J'əti maji, tado de'gi ki isi sangi kaji num, tado de'gi ki isi ai tujit'i num tɔ. ¹⁶ Ki rɔ de'gi madi'ti, in banyi koy ki isi aw se'de koy'ti, nan ki rɔ nje ki nungit'i, in banyi kaji ki isi aw se'de kaji'ti tɔ. Eke nan ə asi kadi ra kulə kin wa? ¹⁷ J'in ji to to ndəgi de'gi ngayn ki isi uni ta lə Luwə to nyara gati kin el. J'eli ta ki rɔta'ti, ki in rɔ Luwə'ti, takum Luwə'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti'ti.

3

Bərkulə'gi ki me kunmindit'i ki sigi

¹ Kadi m'dəji m'oo ke j'isi ji sangi kadi ji tɔji rɔ'je inbe kaa bay wa? Ke kadi ji rai toki de'gi madi isi rai, isi taai makitu lo ki rangi'ti kadi mannaji dɔ'de'ti ki rɔ'se'ti, ingi ki taai makitu ji'se'ti awi ki lo rangi'ti kin be wa? ² Makitu ki kadi mannaji dɔ'je'ti ə, in darɔ'se inbe'gi. In makitu ki ndangi ngarme'je'ti, ki de'gi pəti gəri num isi tudəi num. ³ To ki taga kadi in makitu ki Kirisiti ndangi, adi'je ji'je'ti, ulə'n'je. Kirisiti ndangi ki mann ndangi nya makitu'ti el, nan ndangi ki Ndil Luwə ki nje kisi kumngayira; in makitu ki ndangi dɔ mbal'ti el, nan ndangi ngarme de'ti*.

⁴ In kin ə in me tinyi kati ki j'aw'n takum Luwə'ti ki takul Kirisiti. ⁵ Ningə j'a j'el j'ene in ki tɔgi'je'gi inbe ə ji ra'n nya madi el, nan in ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti. ⁶ In Luwə inbe tɔ ə adi'je tɔgi, adi ji təl'n nje ra kuləbər'gi me kunmindit'i ki sigi. In kunmindit'i ki in ginn Ndukun'ti el, nan in ginn Ndil Luwə'ti. Tado *Ndukun ki ndangi in nje re ki koy, nan Ndil Luwə in nje re ki kaji.

⁷ Kete ndukun in ki ndangi ki gaji ta'gi kare kare go nan'ti dɔ bar mbal'ti, ə kunji tɔbar lə Luwə unji dɔ'ti kin. *Moj'i ki nje re ki ndukun kakin, takum'ə on por wor wor; ki lo kadi ngann Isirayel'gi gonyi takum'ə goto†. Ningə takum'ə ki on por kin, unji dɔkagilo nden be

† 2:13 2.13 12-13; KNK 20.1 * 3:3 3.3 Tekitaga 24.12; Jeremi 31.33; Ejəkel 11.19, 36.26

† 3:7 3.7 Tekitaga 34.29

par ə ginn'ə gangi. Ə re ra kulə ki Ndukun ki nje re ki koy adi kunji be ningə, ⁸ ra kulə ki Ndil Luwə a əti bol ki dum bay. ⁹ Re kulə lə Ndukun ki a aw ki de'gi me ta ki gangi'ti adi kunji ningə, kulə ki kadi Luwə təl'n de'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti a adi kunji ki əti bol ngayn bay. ¹⁰ J'asi kadi j'eli j'ene, tɔbar ki dɔkete, kunj'ə goto non tɔbar'ti ki bone kin, ki in kunj'ə ki utə in ki kete sanyi. ¹¹ Kin ə nya ki lo ti ə a ində dər ə ingə tɔbar ningə, nya ki a to biti ki non'ti tɔbar li'ə a əti bol ki dum. ¹² Nya ki j'isi nginə ta'a kin ə ra adi j'awi ki me ki tinyi kati. ¹³ J'in ji ra toki Moji ra'n kin el. Moji ki ilə ku takum'ne'ti kadi ngann Isirayel'gi oyi ta tɔlta kunj'ə ki lo ti ə a goto kin el†. ¹⁴ Nyagər lə ngann Isirayel'gi goto, dɔ'de boi boi. Ningə biti bone kin ka, loki isi tudəi Kunmindi ki kɔkɔ ə, ku kin to ba inbe bay. To ba, de un kum'de'ti el, tado in ki kində rɔ nan'ti ki Kirisiti ə ku kin a goto'n kɔ takum'de'ti. ¹⁵ Biti bone kin ka, loki isi tudəi makitu'gi ki Moji ndangi kin ə, ku madi uti kum'de dɔ nyagər'ti inbe bay. ¹⁶ Nan toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Loki Moji tur rɔ'ne ki rɔ Burəbe'ti par ə un ku kɔ takum'ne'ti§. ¹⁷ Tado Burəbe in Ndil, ningə loki Ndil Burəbe in səm'ti, low'ə'ti kin ə taa k'inyə taa in səm'ti tɔ. ¹⁸ Ningə j'in pəti, ku in ki goto kum'je'ti kɔ, adi ji tɔji tɔbar lə Burəbe rɔ'je'ti toki kɔtirongi a tɔj'in ndil de be. Lo kin'ti, ji mbəl ji to to Burəbe inbe be. Burəbe ki in Ndil adi tɔbar li'ə unji dɔ'je'ti unji kunj'ə ki əti bol ki dɔ mad'a'ti, dɔ mad'a'ti.

4

Kirisiti in nan'ti ki njekawkulə'gi

¹ Toki in kulə ki Luwə ə adi'je kigo memaji'ti li'ə, tɔgi'je goto ta'ti el. ² J'in ji mbəti nyara ki lo kiyə'ti, ki nya ki to rɔsɔl ki de'gi isi rai. Panjiyə'je in ki lo kədikum nan'ti el, taa ji mbir ta lə Luwə dow kare el tɔ. Loki ji tɔji nya ki rɔta'ti ki taga ə, ji sangi kadi ji taa me de'gi takum Luwə'ti to taa yo. ³ Nga ningə, re Poyta ki maji ki j'isi j'iləmbər'ə kin, to lo kiyə'ti ə, to lo kiyə'ti tado de'gi ki isi awi tuj'i'ti, ⁴ tado nje ki uni me'de el. Ingi ki ngar nje kində tɔgi'ne dɔ dɔnangi'ti ne, uti kum nyagər lə'de nga adi lo kadi oyi kunj'ə Poyta ki maji lə nje tɔji tɔbar lə Kirisiti kin goto. Kirisiti ki in banakum Luwə inbe. ⁵ Toki rɔta'ti, j'isi j'iləmbər rɔ'je j'inbe el, nan in Jeju Kirisiti ki Burəbe ə j'isi j'iləmbər'ə. Nga ningə j'inbe j'in bər lə'se tado lə Jeju. ⁶ Tado Luwə ki nje k'el k'ene: «Kadi kunj'ə unji dann lo ki diw'ti*» kin ə adi kunj'ə unji ngann me'je'ti, kadi ji gəri'n tɔbar li'ə ki unji takum Kirisiti'ti kin.

⁷ Ningə nya maji lə Ndil kin, j'oti darɔ'je'ti ki yai ki to to ngoo ki kuwə ki hanji be kin. In be kadi to ar njay toki tɔgi ki əti bol kin in rɔ Luwə'ti um in rɔ'je'gi'ti el. ⁸ Kon'gi ki dangi dangi kawinan ki dɔ'je'ti, nan budi singə'gi el; me'je gangi mann, nan j'ore me'je ngan inbe kin. ⁹ De'gi indəi kum'je ndoo, nan Luwə inyə'je kɔ el; tɔti'je nanga, nan tɔli'je el. ¹⁰ Darɔ'je isi oti koy lə Kirisiti ki lo'gi dɔkagilo'gi pəti, kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki dɔ'ne taa darɔ'je'ti. ¹¹ Tado j'in ki j'isi ki dɔ'je taa, j'isi ta koy'ti ki dɔkagilo'gi pəti tado lə Kirisiti. In be kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki dɔ'ne taa darɔ'je'ti ki ndɔ madi ə a oy kin. ¹² Lo kin'ti, j'in j'a j'ində taa lo koy'ti kadi to j'isi'n kumngayira ba tɔ.

¹³ Toki in ndil kunme ki kareba ə isi ra kulə me'je'ti, makitu lə Luwə el ene: «In tado kun ki m'un me'm m'adi Luwə ə m'elita li'ə†.» Ningə j'in kaa in tado kun ki j'uni me'je j'adi Luwə ə j'elita li'ə tɔ. ¹⁴ Tado ji gər kadi, Luwə ki te ki Burəbe Jeju lo koy'ti kin, a te se'je lo koy'ti ki Kirisiti tɔ. A te se'je kadi ində'je num, ingi num kadi'ne'ti. ¹⁵ Nya'gi pəti ki te do'je'ti in tado maji lə'se. Ningə, lo kin'ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki do de'gi'ti ki kete kete. Aw ki kete kete kadi to de'gi ki nje kelta ki Luwə, ral'ə oyo ge, piti'ə ge, toi mbar mbar ki do'ti.

¹⁶ In tado kin ə, j'ingə'n tɔgi par par. Re darɔ'je ki k'oo ki kum ne kin ə tɔg'ɔ isi təl ki gogi kaa, ndil'je isi ingə tɔgi ki rangi ki ndo'gi ndo'gi. ¹⁷ Tado kon'gi ki j'isi j'ingəi'de fone kin, in kon ki dokagilo li'ə in nden be par, taa ɔlo kəl kare tɔ, loki j'un j'ində kadi toji ki əti bol, ki biti ki non'ti ki a re go nje'gi'ti kin. ¹⁸ Nya ki j'isi j'anyi ngod'o, in nya ki de oo ki kum'ne kin el, nan in nya ki de oo ki kum'ne el yo. Nya ki de oo ki kum'ne, ndo'a in ngayn el, nan nya ki de oo ki kum'ne el, a to biti ki non'ti.

5

Darɔ ki sigi

¹ Ji gər maji kadi re darɔ'je ki j'in me'ti donangi'ti ne, ki to to *kəyku be kin tuji ə, j'awi ki darɔ ki sigi ki in kəy ki Luwə ra adi'je me dɔran'ti non, ki in kəy ki de ra ki ji'ne el. In kəy ki a to biti ki non'ti. ² Tado kisi ki j'isi me darɔ'ti ki in kəyku kin, j'isi tuməi um um, tado ji ge ngayn kadi j'uləi darɔ'je ki dɔran'ti rɔ'je'ti ki to to kəy ki biti ki non'ti do mad'a'ti. ³ Be ə loki re darɔ'je ki donangi'ti goto ə de a oo'je ki rɔ'je kare el. ⁴ Tado kisi'je me darɔ'ti, ki in kəyku kin, ji tumə um um, nya aldo singə'je. Ningə ji ndigi kadi j'ori rɔ'je kə me darɔ'ti kin el, nan ji ndigi kadi j'uləi darɔ ki dɔran'ti do'ti, kadi darɔ ki kumngayira tu do darɔ ki koy. ⁵ Ningə in Luwə inbe ə ində kadi nya'gi kin a rai nya be do'je'ti. In in ə ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dokete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kadi a adi'je.

⁶ Lo kin'ti, j'uwəi tɔgi'je ba ki dokagilo'gi pəti. Ningə ji gər kadi loki j'in me darɔ'ti ki donangi'ti ne kin bay ə, j'in gidi kəy'ti lə'je, sanyi ki Burəbe. ⁷ Toki rɔta'ti, in ki takul kunme ə j'isi j'aw'n, um in kum'je ə oo lo ə j'isi j'aw'n el. ⁸ J'uwə tɔgi'je ba ə j'isi j'aw'n, ningə ji ndigi ngayn kadi j'inyə darɔ kin, ə j'aw j'ində be kadi Burəbe'ti. ⁹ Nga ningə, re j'isi'n me darɔ'ti kin, eke ji tus'ə j'inyə, nya ki uwə me'je, in ta kadi ji nəl Burəbe. ¹⁰ Tado maji kadi j'a ji te kare kare kadi ji ra non Kirisiti'ti, lo gangi ta'ti li'ə. De ki ra kaa a ingə nya ki sɔw do'ne, kigo kulə ra'a'ti ki un darɔ'ne ra'n: ki re in'n kulə ki maji eke kulə ki majel.

¹¹ Ginn nya ki kadi ji bol'n Burəbe, ji gər maji, in ə j'isi sangi row kadi ji buki'n de'gi go'je'ti. Luwə gər'je ar njay, ningə m'gər kadi ingi kaa, ki kadi elita ki ngom el ə, in gəri m'in ar njay tɔ. ¹² Ji ndigi kadi ji təl j'elita do rɔ'je'ti rangi bay taa kadi in gəri'je, el, nan j'un sese tarow kadi rɔ'se nəl'se do'je'ti. Lo kin'ti, a ingəi ta ki kadi a turi de'gi'ti ki isi indəi gu'de ki nyara ki gidi'de'ti ne kare, um nyara ki ngarme'de'ti el kam. ¹³ Re in rɔta'ti kadi j'in de'gi ki do'je goto ə, in tado lə Luwə ə do'je goto'n, a re j'in nje kumkar'gi tɔ ə, in tado lə'se ə j'in'n nje kum

kar'gi tɔ. ¹⁴ Toki rɔta'ti, ndiginan lə Kirisiti onbe dɔ'je'ti, j'in ki ji gər toki de kareba oy tado de'gi pəti, adi de'gi pəti oyi kin. ¹⁵ Oy tado de'gi pəti, kadi de'gi ki sii ki dɔ'de taa, sii tado lə'de inbe'gi el nga, nan tado lə de ki oy ə ində taa lo koy'ti tado lə'de kin.

¹⁶ Nga ningə, j'a j'oo'de kigo k'oo'ə'ti lə'de el biti nga. Re kete j'in, j'oo Kirisiti kigo k'oo'ə'ti lə'de ka, ki ngosine kin, j'a j'oo'ə be el ratata nga. ¹⁷ Re de ində rɔ'ne nan'ti me tɔ Kirisiti'ti ə, in nyakində ki sigi. Nya'gi ki kɔkɔ dəri kɔ, nya'gi ki rɔ'a'ti pəti, təli nya ki sigi. ¹⁸ Ningə nya'gi kin pəti in rɔ Luwə'ti, ki nje təl kulə'je noji nan'ti sə'ne, ki row lə Kirisiti. Luwə ki adi'je kulə kulə de'gi noji nan'ti si'ə inbe. ¹⁹ Tado in Luwə ə, ki row lə Kirisiti, ulə'n de'gi ki dɔnangi'ti, noji nan'ti sə'ne, ki kanji tudə majel'gi lə'de ki rai. Nga ningə, ində taa kulə noji nan'ti ta'je'ti kadi j'iləmbər'ə.

²⁰ J'in de'gi ki Luwə ulə'je to nje ra kulə tor Kirisiti'ti. Nga ningə, Luwə un'je bari'n'se ki rɔ'ne'ti. Me tɔ Kirisiti'ti, j'uwə ngonn mbay nja'se ba, uləi noji nan'ti ki Luwə. ²¹ Kirisiti ki ra majel el, nan Luwə buki majel'gi lə'je ki dɔ'a'ti. Oy ki dɔ'a'ti, kadi ki row li'ə, Luwə təl'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

6

¹ Toki j'ində rɔ'je nan'ti ki Luwə dɔ kulə'ti, ji dəji'se kadi kidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin el. ² Tado Luwə inbe el ene:

«Dɔkagilo'ti ki maji, m'oo dɔ ndu'i,
Ndo ki in ndo kaji de'gi, m're m'osi kil'i.»

Nga ningə, dɔkagilo ki maji nga ə to kin, ndo kaji de'gi nga ə re kin*.

³ Kadi to kulə ki j'isi ra kin ta goto dɔ'ti, ji sangi row kadi ji tugə de madi jig'i'ti el. ⁴ Nya ki j'isi sangi, ji sangi kadi ji toji me nya'gi'ti pəti, toki rɔta'ti, j'in njekuləbər'gi lə Luwə. J'uwə tɔgi'je ba ə ji təl j'uwə bay, me kon'gi'ti, me kumtondoo'ti, me bɔl'ti, ⁵ ginn kində'ti lə de'gi, me dangay'ti, ki me sulə'ti ki de'gi suləi bulə de'gi dɔ'je'ti. Me kulə'ti ki aldo singə'je, lo to bi goto, me bɔ'ti, kaa j'uwə tɔgi'je ba†. ⁶ Ji toji kadi j'in njekuləbər'gi lə Luwə me kar njay'ti, me gər Luwə'ti, me koreme'ti, me ramaji'ti. Ndil Luwə in se'je nan'ti, ji ndigi de'gi ndigi ki rɔta'ti, ki kədinan goto'ti. ⁷ Ji toji kadi j'in njekuləbər'gi lə Luwə me kiləmbər ta'ti ki rɔta'ti, ki j'ilə ki tɔgi lə Luwə. Nya kati lə'je, ki dər rɔ lə'je, in nyara ki dana takum Luwə'ti. ⁸ De'gi ɔsi kurə'je ge uləi rɔsɔl dɔ'je'ti ge, elita ki majel dɔ'je'ti ge, elita ki maji ge. J'isi j'elta ki rɔta'ti kin ka oyi'je to nje ngom'gi, ⁹ gəri'je bəti, nan oyi'je to de'gi ki gəri'de el be, j'a ji njiyə ki dɔ'je taa, nan oyi'je to njekoy'gi. Uwəi'je dangay'ti ki kanji təl'je, ¹⁰ tuji me'je ka rɔ'je nəl'je par par. J'in njendoo'gi, nan ji təl de'gi ngayn nje nyakingə'ti, to to nya ki nya lə'je goto be, nan ki rɔta'ti ə, nyakingə'gi pəti in yan'je.

¹¹ In de'gi ki Korenti'ti, j'el kann kumta, ji te me'je ki rɔ'se'ti. ¹² Ji toji'se ndigi ki ji ndigi'se ki taga, nan in ingi ə tei me'se adi'je el. ¹³ Lo kin'ti, m'el'se ta toki baw ngann'gi a el'n ngann'ne'gi ta kin be. Ningə ji dəji'se kadi ingi kaa, tei me'se adi'je toki j'in ji te'n me'je j'adi'se kakin be tɔ.

Gangi nan ki majel

* 6:2 6.2 Ejay 49.8 † 6:5 6.5 KNK 16.23, 19.29, 21.30

14 Maji kadi uløi dō'se ki non be par ginn jugi'ti ki kareba ki nje ki gəri Luwø el kam el. Nya ki rōta'ti ki nya ki majel a indøi rō'de nan'ti el; kunji ingi ki lo ki diw asi kadi a indøi rō'de nan'ti el. 15 Lo kadi Kirisiti ingi ki Su ta'de asi nan goto; de ki njekunme kadi Luwø ingi ki de ki nje kunme'ne kadi Luwø el, nya ki a uwøi nan dō'ti goto. 16 Nya ki a oro *Køy læ Luwø ki kagi yo'gi nan'ti goto. Tado j'in ø, j'in Køy læ Luwø ki nje kisi kumngayira ba toki Luwø inbe el'n ene:

«M'a m'ra be dann'de'ti, ø m'a m'njiyø se'de nan'ti,
m'a m'in Luwø læ'de, ø in a in de'gi læ'm tō†.»

17 In tado ki be kin ø, Burøbe el'n ene:

«In gangi nan ki de'gi ki gəri m'in el,
odi nya ki to njen el,

ø m'in m'a m'uwø'se ki rō'm'ti§.»

18 Burøbe ki Nje tōgi pøti el bay ene:

«M'a m'in Luwø ki Baw'se, ø in, a in ngann'm'gi ki dingøm ki ki dene
k'el Burøbe ki nje tōgi pøti*.»

7

1 Nje ndigi'gi læ'm, toki j'ingøi kunndu'gi ki Luwø un adi'je be kin, maji kadi j'inbe'gi, j'ari rō'je njay dō nya'ti ki a njeni ki darō'je ki ndil'je. Ningø adi j'indøi rō'je ta dangi me bol Luwø'ti.

Rønæl læ Pol

2 Indøi'je ngarme'se'ti! De madi ki ji ra si'ø nya ki low'ø'ti el goto, de ki ji tō ko nya li'ø goto, taa de ki j'ødi'ø ji taa nya li'ø kaa goto tō.

3 Ningø m'elta kin be kadi m'gangi'n ta dō'se'ti el, tado m'el kete nga toki j'indø'se ngarme'je'ti kadi re in koy ø koy, kaji ø kaji. 4 M'tinyi me'm kati ngayn ki rō'se'ti, m'indø gu'm ngayn tado læ'se. M'ingø mesøl ngayn, rō'm nøl'm ki dum, me kon'gi'ti ki j'ingøi'de.

5 Loki ji re ji te dønangi Maseduwann'ti nu kin, lo kørkon goto, j'ingøi kon'gi ki dangi dangi: rō gugi gidi'je, bol rosi me'je. 6 Nan Luwø ki njekulø dingøm me de'gi'ti ki nje søl dō'de, adi'je tōgi ki row re læ Titi.

7 Nga ningø, in re læ Titi par ø adi'je tōgi el, nan in tōgi ki adi'ø kin tō ø adi'je tōgi. Titi el'je toki in ndigi ngayn kadi oyi m'in, taa mann non re kum'se'ti num, ta on me'se num tado læ'm. Lo kin'ti, m'ingø rønæl ngayn dō mad'a'ti bay.

8 Re makitu ki m'ndangi m'adi'se kete kin tuji me'se kaa, m'ndingø rō'm dō'ti el. Re m'ndingø rō'm dō'ti ø, in tado k'oo ki m'oo kadi tuji me'se døkagilo madi'ti*. 9 Ningø ki ngøsine kin, rō'm nøl'm tado me'se ki tuji kin el, nan tado k'in ki metuji læ'se aw sese adi inyøi gorow njiyø'se ki majel kō. Me'se ki tuji kin ø in nya ki Luwø ndigi, adi j'in j'el toki nya madi ki majel kare ki ji ra sese goto. 10 Tado metuji ki nøl Luwø, re ki k'inyø gorow njiyø ki majel kō, kadi te ki de kaji'ti, ki kanji kadi de ndingø rō'ne dō me'ti ki tuji kin. Nan metuji ki de inyø'n row nya ra'ne ki majel kō el, a re ki koy. 11 Ki ngøsine kin, inbe'gi oyi kandi metuji ki nøl Luwø kin ki kum'se: Ra adi toi bi dō rō'se'ti el! Døji me søl ki rō tinyi'se num, ndingøi rō'se ngayn num, bol tøl'se num, in ndigi ngayn kadi oyi m'in num, ta on me'se tado læ'm num, taa ta'se in dō de'ti ki ra nya ki gorow'ø'ti el kakin num tō. Tōji me nya'gi'ti pøti toki

† 6:16 6.16 Lebitiki 26.12; Ejækøl 37.27

§ 6:17 6.17 Ejay 52.11; Ejækøl 20.34

* 6:18 6.18

2 Samiyel 7.14; Ejay 43.6 * 7:8 7.8 2.3

oɟido ta kin ingi, ari njay. ¹² Nga ningə, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado læ de ki ra nya ki low'ə'ti el kin el num, taa tado læ de ki nya ki gorow'ə'ti el kin tuji me'ə el num tɔ. Nan in kadi inbe'gi, oyi tingə ki in tingəi bil tado læ'je kin ki kum'se, takum Luwə'ti. ¹³ In kin ə in nya ki adi'je tɔgi. Ningə j'ingə tɔgi par el, nan j'ingə rɔnel kibo ngayn inbe bay tɔ, loki j'oo nəl ki rɔ Titi nəl'ə tado kuwə ki ingi pəti uwəi hangal'a indəi nanga me hal'se'ti ki toji. ¹⁴ Kində ki m'un'se m'ində'n gu'm ki rɔ'a'ti kin, rɔ'm sol'm el. To ki ka ki j'el'se ta ki rɔta'ti ki ndo'gi, piti ki ji piti'se non Titi'ti toji rɔ'ne ki taga kadi in ta ki rɔta'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, rɔ'a nəl'ə ngayn bay do'se'ti, loki me'ə olo do təlɔ go ta'ti læ'se pəti, ki kuwə ki uwəi'ə ki rɔ'se'ti ki buki nan'ti ki bol. ¹⁶ Rɔm nəl'm ngayn adi m'ində me'm do'se'ti me nya'gi'ti pəti.

8

Kaw nya tado ra'n ki njekunme'gi ki Jerujalem

¹ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri maji ki Luwə ra ki Njekawnan'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti kin. ² Kon'gi ki dangi dangi te do'de'ti, nan be kaa rɔ'de nəl'de ki aldo maji, adi me ndoo'ti læ'de ki ngayn inbe kin kaa, uni nya maji'gi læ'de ngayn ki me ki kare. ³ M'man naji læ'de do'ti toki uni kigo tɔgi'de'ti, ki madi'gi uni ki aldo tɔgi'de inbe bay. Ningə in ki me ndigi læ'de inbe ə adi. ⁴ Dəji'je ə təl dəji bay, kadi j'adi'de tarow kadi n'ingi kaa n'uləi j'i'de me nyakaw'ti tado læ de'gi læ Luwə ki sii Jerujalem'ti kin tɔ*. ⁵ Rai nya ki aldo in ki j'ində me'je do'ti kadi a rai. Uni rɔ'de inbe adi Burəbe kete, ningə go'ti, uni adi'je tɔ, kigo ndigi'ti læ Luwə. ⁶ In tado kin ə, j'ulə'n dingəm me Titi'ti kadi təl aw tolta kulə nyakaw tado ra maji kin, toki ulə'n ngirə dann'se'ti nga kin. ⁷ Nga ningə, toki in nje nya ki to mbar me nya'gi'ti pəti, adi in me kunme'ti læ'se, me kuji kelta'ti læ'se, me nyagər'ti læ'se, me tingə bil'ti ki kanji to bi do rɔ'se'ti, ki me ndigi nan'ti ki ji toji'se row'ə, maji kadi toji toki kuləra maji'gi læ'se kin in nyakingə læ'se ki to mbar mbar. ⁸ Ningə m'el'se toki in ndu ə m'un madi'se el, re m'el'se ta tingəbil læ madi'se'gi ə, in kadi ingi, oji ndiginan læ'se ki rɔta'ti adi de'gi gəri, me nyakaw'ti kin. ⁹ Tado in gəri memaji læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti maji. Kirisiti ki in njenyakingə, nan ra rɔ'ne njendoo'ti tado læ'se, kadi me ndoo'ti li'ə, ingi, təl nje nya'gi. ¹⁰ In ta kigo k'oo'ə'ti læ'm ki m'oo ə m'el do'ti. Ningə in ta ki sɔw do'se inbe'gi maji, tado ingi, ə in de'gi ki dɔkete ki rai kulə kin bal'ti ki dər. In de'gi ki dɔkete me ra'a'ti par el, nan in de'gi ki dɔkete me kun ndu'ti tado ra'a. ¹¹ Ə ki ngosine kin, maji kadi tolita kulə kin, tado kadi, kigo tɔgi'se'ti, kulə ki rai nga num, ndigi ra'a num, sii nan'ti lay. ¹² Tado, loki de adi nya ki me ki kare, Luwə taa nya li'ə ki adi kin kigo tɔg'ɔ'ti ki me kəy'ti, um nya ki awi'n el par ə, Luwə a ində me'ne do'ti el. ¹³ Ningə in ta kadi ji ra'se kadi osi me ndoo'ti el. Osi me ndoo'ti kadi in soti ki madi'se'gi el, nan in ta kadi asi nan yo. ¹⁴ Ki ngosine kin, ki nya læ'se ki to mbar kin, asi kadi a rai ki nje ki yan'de to rɔ'de, ningə ndo ki nya læ'de a to mbar ə nya to rɔ'se ə, a rai sese tɔ. Lo kin'ti ə a asi nan, ¹⁵ toki makitu læ Luwə el'n ene: «De ki ɔy ngayn, de oo pa nya li'ə el, ningə de ki ɔy ngayn el, nya ki du'ə goto†.»

* 8:4 8.4 1-4; Rɔm 15.26 † 8:15 8.15 Tekitaga 16.18

Titi ki madi'ne'gi madi awi Korenti'ti

¹⁶ J'ulæi toji dɔ Luwæ'ti ki ra adi ta læ'se to rɔ Titi toki to'n rɔ'm kin be tɔ. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j'indæ non'a'ti kadi tæl aw rɔ'se'ti. Ningə kete bay taa ka, inbe ki dɔ'ne to rɔ'a ngayn tado læ'se, adi in ki me ndigi li'ə inbe ə isi awi'n rɔ'se'ti. ¹⁸ J'ulæ ngonkon'je kare j'adi aw si'ə. In ngonkon'je ki Njekawnan'gi ki dangi dangi elita li'ə maji oji'n dɔ kadi rɔ li'ə tado Poyta ki maji. ¹⁹ Bay tɔ, in de ki Njekawnan'gi ki dangi dangi ulæi ji'de dɔ'a'ti kadi aw se'je tado tado kulə nyakaw tado ra maji kin. In kulə ki j'un rɔ'je tado'a kadi tɔ Burəbe ingə'n kɔsikurə, taa kadi ji toji'n ndigi ra maji ki rosi me'je kin tɔ. ²⁰ Ki ojido nar ki de'gi adi'je ngayn kadi j'in ə j'indæ kum'je go kulə'ti ki kadi rai, j'indæ kumkædi dɔ'ti kadi de'gi oyi'je to de'gi ki rɔta'ti el, el. ²¹ Ji sangi kadi ji ra nya ki nəl Luwə par el, nan ji sangi kadi ji ra nya ki nəl de'gi tɔ. ²² Nje kaw ki rɔ'se'ti kin, j'ulæ ngonkon'je kare si'ə non bay. In de ki nja ngayn, ji nan'a, adi j'oo tingəbil li'ə. Ningə ki ngosine kin, to rɔ'a ngayn kadi n'in me kulə'ti kin tɔ, tado taa ki taa me'se. ²³ Ningə ki ojido Titi, in madi njiyə læ'm, taa in madikulə'm ki rɔ'se'ti tɔ. Ningə, ngannkon'je'gi ki dani'ə, in ngann njekawkulə'gi læ njekawnan'gi ki dangi dangi ki kadi Kirisiti ingə'n kɔsikurə tɔ. ²⁴ Toji de'gi kin adi gəri toki in ndigi'de ndigi ki rɔta'ti. Lo kin'ti, njekawnan'gi ki dangi dangi a gəri toki in ndigi de ndigi ki rɔta'ti, taa toji ki j'isi j'ulæi dɔ'se'ti takum'de'ti kin kaa in ki rɔta'ti tɔ.

9

Luwə ndigi de ki adi nya ki ronel

¹ Ki ojido nyakaw ki kadi ji ra'n ki de'gi læ Luwə ki sii Jerujalem'ti, maji kadi m'ndangi ta dɔ'ti m'adi'se, m'oo ta ki kadi m'ndangi bay el nga. ² M'gər ndigi ramaji ki rosi me'se kin, adi m'piti'se ki taga takum de'gi'ti ki dɔnangi Maseduwann'ti*. M'el'de m'ene: «Ngannkon'je'gi ki dɔnangi Akay'ti sii dɔ nja'de'ti bal'ti ki dər.» Ningə tingəbil læ'se kin ra adi Njekawnan'gi ngayn ndæli. ³ Lo kin'ti, m'ulæ ngannkon'je'gi ki rɔ'se'ti kadi piti ki ji piti'se oji'n dɔ lo kin, tæl nya ki kare el. Ningə toki m'el'n, m'ndigi ngayn kadi sii dɔ nja'se'ti toki rɔta'ti inbe tɔ. ⁴ Tado kin ə re de'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti awi sə'm rɔ'se'ti, ə sii dɔ nja'se'ti el ningə, j'in ki ji taa me'se kin, j'a tæl de'gi ki rɔ'de sol'de, nga ningə, rɔsol kibo ngayn a in dɔ'se'ti inbe'gi. ⁵ In tado kin ə, m'oo maji ngayn kadi m'dəji ngannkon'je'gi madi kin kadi awi kete non'm'ti, rɔ'se'ti, kadi kawi nja kadikare me ndigi ki uni ndu'se dɔ'ti kin. Lok in ki kɔsi nja'a nan'ti pəti ə de oo ə, a in nya kadi ki me ndigi, um in nya ki de indæ tɔgi dɔ madi'ne'ti ə adi'n el. ⁶ Ningə kadi in gəri toki:
De ki duw nya nden be,
a təti nden be tɔ;
ə de ki duw nya ngayn,
a təti ngayn tɔ.

⁷ Kadi de ki ra adi kigo kɔj'ɔ'ti ki oji me'ne'ti, um ki ndingə rɔ eke ki tɔgi madi ki kində dɔ'ti el. Tado Luwə ndigi de ki adi ki ronel. ⁸ Luwə aw ki tɔgi kadi adi maji'gi ki dangi dangi ndogi'se mann'ti. Lo kin'ti, a awi ki nya'gi pəti ki kadi ra sese ki dɔkagilo'gi pəti. A to'se mbar mbar kadi uni rai kulə'gi ki maji. ⁹ Toki makitu læ Luwə el'n ene:

* 9:2 9.2 1.16

«Kanyi nyakingə lə'ne ki me ndigi adi njendoo'gi, ramaji li'ə to ki ndo'gi ndo'gi†.»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko nya njeduw nya ki nje kadi nyakuso de so, a adi'se ko nya ki to mbar mbar, taa a ra kadi togi to. Lo kin'ti, ramaji lə'se a te ki do'ne ki taga wangi. ¹¹ Nga ningə a in njenyakingə'gi me nya'gi'ti pəti, kadi rai maji ki me ndigi lə'se ki kete kete. Ningə a ra kadi de'gi ki a uləi ji'se adi j'adi'de kin, a təli ki oyo adi Luwə to. ¹² Kadikare lə'se kin, a ra ki njekunme'gi par el, nan a ra kadi de'gi təli ki oyo ngayn adi Luwə to. ¹³ Loki in oyi maji lə kulə kin ə, a uləi toji do Luwə'ti tado təl ki təli rə'se go Poyta'ti ki maji lə Kirisiti, manyinaj'a ki taga kin, ki maji ki rai se'de ə kanyi nya maji'gi lə'se adi'de num adi ndəgi de'gi pəti num kin to. ¹⁴ A elita ki Luwə tado lə'se, toji ndiginan lə'de ki rə'se'ti, oji'n do maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki do'se'ti kin. ¹⁵ Toji in ki do Luwə'ti tado kadikare li'ə ki de oo ngang'a el kin.

10

Pol rə do kulə'ti ki to me ji'ə'ti

¹ De'gi eyina m'in Pol, loki m'oo kum'se ə m'sol do'm, a re m'in sanyi to ningə, m'un do'm taa, m'ra madi ngan sese. Nan m'dəji'se ki takul sol lom lom ki memaji lə Kirisiti, ² kadi rai m'in adi m'ra m'adi ngan sese el, dokagilo'ti ki m'a m're'n dann'se'ti. Tado m'ində do'm'ti kadi m'a m'ra m'adi ngan ki de'gi madi ki isi eli eyina j'isi ji ra kulə lə de'gi kare kin. ³ In ki rəta'ti kadi j'in de'gi, nan j'isi rə ko rə ki de'gi si rəi nan kin el. ⁴ Nan nyarə'gi ki j'isi rə'n, in ki in rə de'ti el, nan in nyarə'gi ki tog'ə in rə Luwə'ti, kadi tuji togi'gi ki ngan ngan. Ji tuji'n mərta'gi lə de'gi ki in mərta'gi ki gorow'ə'ti el, ⁵ ji budi nya'gi pəti ki re ki kundotaa ki ogi gər Luwə. J'a ji ra kadi mərta'gi lə de'gi in mərta ki kadi təl re se'de go ndu'ti lə Kirisiti. ⁶ Nga ningə, j'in ndəkba kadi j'ində ba kal de'gi madi ki a təli rə'de go ta'ti el j'oji'de, ndo'ti ki ingi pəti a təli rə'se maji go ta'ti.

⁷ Gonyi nya'gi ki to takum'se'ti ne kin! Re de madi gər ar njay kadi n'in de lə Kirisiti ə, maji kadi ində nya kare kin do'ne'ti to: re in de lə Kirisiti ə, j'in kaa j'in de'gi lə Kirisiti to. ⁸ A re m'ra rənel ki aldo lo nden, oji'n do togi ki Burəbe adi'je kadi j'osi'n ginn'se ki kete, um kadi ji tuji'n'se el kin kaa, rə'm sol'm el. ⁹ M'ndig'i kadi de oo'm m'to to de ki nje kadi'se bol me makitu'gi'ti lə'm ki m'ndangi m'adi'se kin el. ¹⁰ Tado de'gi madi eli eyina: «Pol, re oo makitu'gi ki ndangi ə, in ta'gi ki ngan ngan, togi'de to, nan loki re ki darə'ne ə, de oo tog'ə el, taa ta k'el'ə ka nda'a goto to.» ¹¹ Ningə kadi de ki elta kin gər do'ne'ti maji toki, kah'a'ti inbe ki oo'n'je me makitu'ti ki j'isi sanyi ji ndangi kakin ə, re ji re ki rə'je ka, kulə ki j'a ji ra a to be to.

¹² Toki rəta'ti ə, j'in j'asi nan ki de'gi madi ki inbe'gi oyi rə'de nya madi'ti kin el, eke j'a j'uni rə'je j'oji kadi de'ti el to. Nya kare, kun ki isi uni ndu'de inbe'gi par ə rai kulə, isi gonyi loki rə'de inbe'gi par kin, ra adi nyagər lə'de goto. ¹³ Nga ningə, ki ojido'je, j'a j'oji rə'je ki aldo lowə el, nan j'a j'oji rə'je kigo ngang'i kulə'ti ki Luwə adi'je ə adi j'aw biti ji te'n rə'se'ti kin. ¹⁴ Toki re j'ene j'aw biti ji te rə'se'ti ə, ji toji rə'je ki aldo ngang'i lowə el. Tado j'aw biti ji te rə'se'ti dokete ki Poyta ki maji lə

Kirisiti, toki rōta'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, ji toji rō'je ki aldō ngangī kulə lə'je el, j'ində gu'je ki kulə lə de'gi ki rangi el. Nan j'ində me'je'ti kadi kunne lə'se a aw ki dō mad'a'ti, kadi j'ingəi row ji ra'n kulə'gi ki əti bōl ngayn dann'se'ti. J'a ra kigo ngang'a'ti ki Luwə oji'je kadi ji ra. ¹⁶ J'a j'iləmbər Poyta ki maji go dōnangi'gi'ti ki sanyi gidi'se'ti, ki kanji kadi ji toji rō'je ki kulə lə de'gi ki rangi ki rai ngangī lo'ti lə'de ki sōw dō'de. ¹⁷ De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbe ə ində'n gu'ne*. ¹⁸ In de ki Burəbe ə oo'ə nya madi'ti ə nda'a to'ti um in de ki inbe oo rō'ne nya madi'ti ə nda'a to'ti el.

11

Pol ingi ki njekawkulə'gi ki nje ngom

¹ Re asi kadi osi ginn'm nden me dō majel'ti lə'm ningə, m'ene oyo osi ginn'm be! ² Jangi ra'm tado lə'se, ningə in jangi ki in rō Luwə'ti. M'uwə dō'se tado lə dingəm kareba be, ki in Kirisiti, kadi to m'te sese non'a'ti to ngonni ki mandī ki ar njay, ki gər ngaw el bay. ³ Nan m'bol kadi mərta'gi lə'se, təl mərta'gi ki tuji, kadi indəi ngangī dōo ki dōi nan nan'ti ki Kirisiti maji ar njay, adi osi'se ngərangi, toki lii ədi'n Ebi ki ta ngom lə'ne kin be*. ⁴ De madi ki rangi a in non kadi re ilə'se mbər Jeju ki rangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kete, a adi'se ndil ki rangi ki in ki ingəi kete kin, eke a adi'se Poyta ki maji ki rangi ki in ki taai kete kin kaa, a in kadi osi ginn'ə ki togi'se par. ⁵ Nya kare, m'in m'oo nya ki njekawkulə'gi ki oyi rō'de toki ngayn kin utai m'in el. ⁶ Dōmaji ə m'aw ki kuji kelta ngayn el, nan ki oji do nyagər ə, m'in me'ti non. In nya ki j'oji'se taga wangi me nya'gi'ti pəti ki row'gi ki dangi dangi.

⁷ Ningə kadi m'dəji'se m'oo ke Poyta ki maji lə Luwə ki m'inbe m'ilə'se mbər'ə ki dō ki kulə nanga kadi m'un dō'se taa, taa m'ilə'se mbər'ə kare ki kanji kingə nya low'ə'ti kin, in nya ki low'ə'ti el ə m'ra wa? ⁸ M'taa nya ji Njekawnan'gi'ti ki rangi, ki ingi ə rai sə'm ə m'ra'n kulə dann'se'ti. ⁹ Dōkagilo'ti ki m'ində'n dann'se'ti, ə nya to'n rō'm kin, de madi ki m'iyə goto. In ngannkon'je'gi ki in dōnangi Maseduwann'ti ə rai sə'm me nya'gi'ti ki to rō'm. Me nya'gi'ti pəti, m'uwə togi'm ba kadi m'oy de madi el, ningə, m'a m'nanyi ki lo kuwə togi'm ba'ti inbe kin. ¹⁰ M'el wangi toki de madi ki kadi a ogi'm kində gu'm ki ta kin dōnangi Akay'ti goto. Ningə m'el ki row lə ta ki rōta'ti ki in rō Kirisiti'ti ə isi me'm'ti kin. ¹¹ Tado ri ə m'el'ta kin be wa? M'el be tado in ndigi ə m'ndigi'se el, el. Luwə gər maji kadi m'ndigi'se!

¹² Nya ki m'ra kin, m'a m'nanyi ki lo ra'a'ti ki non'm'ti, kadi m'ogin de'gi madi kin row. De'gi ki isi sangi row kadi indəi gu'de toki n'asi nan se'je. ¹³ Ko de'gi kin in njekawkulə'gi ki nje ngom'gi, in njerakulə'gi ki rōta'ti el, ki təli rō'de njekawkulə'gi'ti lə Kirisiti. ¹⁴ Ningə in nya ki əti de bōl el, tado Satan inbe ki dō'ne kaa isi təl rō'ne malayka'ti ki aw ki kunji. ¹⁵ In nya ki mbah el, kadi njerakulə'gi lə Su təli rō'de to njekuləbər'gi'ti lə Luwə ki rōta'ti. Nan a tōli ta'de kigo kulə ra'de'ti ki majel.

Kon'gi ki ingə Pol

¹⁶ M'təl m'el bay, kadi de oo'm to de ki dō'a goto el. A re be el ningə, in ndigi kadi m'in de ki dō'm goto, kadi m'in kaa m'ində'n gu'm nden

* 10:17 10.17 Jeremi 9.23; 1Ko 1.31 * 11:3 11.3 Lotum 3.1-6, 13

tɔ, tokɪ isi rai ki de'gi madi ki isi indəi gu'de, ə in ndigi se'de kin be tɔ. ¹⁷ Ta ki m'aw to m'el kin, m'el kigo ndigi'ti lə Burəbe el, nan m'el kigo dɔ majel'ti lə'm. Ningə m'gər kadi in nya ki asi kində tɔgi. ¹⁸ Tado de'gi ngayn isi indəi gu'de kigo k'oo'ə'ti lə'de, adi m'in kaa m'a m'ində kuləkikiyə tɔ. ¹⁹ Ingi ki in de'gi ki kum'se ar njay, ə ki me ndigi lə'se inbe, təli isi ɔsi ginn de'gi ki do'de majel. ²⁰ Ɔsi ginn'de adi sii rai'se bər'ti, adi isi ɔi'se, adi isi taai nya ji'se'ti, oyi tor'se el, buki ji'de kum'se'ti indəi'se. ²¹ M'elta kin ki rɔsɔl, ningə in nya ki tɔji kadi j'in de'gi ki tɔgi'je goto. Lo kin'ti, m'elta to de ki dɔ'a majel be: nya ki de'gi madi oyi to nyakində gu'de, m'in kaa m'ində'n gu'm tɔ. ²² Re eyina n'in Ebirəgi wa? M'in kaa be tɔ. Re eyina n'in ngann Isirayel'gi wa? M'in kaa be tɔ. Re eyina n'in ngann kaw *Abiraham wa? M'in ka be tɔ. ²³ Re eyina n'in njekuləgi lə Kirisiti wa? M'a m'elta to de ki dɔ'a goto be m'ene m'utə'de me'ti sanyi. Tado m'ra kulə m'utə'de num, m'ra dangay m'utə'de num, m'ingə kində m'utə'de num, m'in ta koy'ti ndəkba ki dəkagilo'gi pəti num tɔ. ²⁴ Asi nja mi, *Juwipi'gi indəi m'in ta dɔ mutə gidə in jikara†, ²⁵ asi nja mutə, de'gi ki Rəm'ti tindəi m'in ki gɔl, de'gi tiləi m'in ki mbal nja kare kadi n'toli m'in, mann uwə'm nja mutə, m'ra kondɔ kare ki kadi kare ginn mann'ti‡. ²⁶ Me kaw mbah'gi'ti lə'm ki ngayn, asi kadi mann mbo a uwə'm, asi kadi kaya'gi ki nje gangi row rai m'in, asi kadi ngannkon'm Juwipi'gi tei ta'm'ti ə rai m'in, asi kadi nje gər Luwə el tei ta'm'ti ə rai m'in, asi kur me bebo'ti, nya ki majel te do'm'ti, asi kadi nyara'm diləlo'ti, asi kadi ba uwə'm, asi kadi ngannkon'm'gi ki in ngannkon'm'gi ki rɔta'ti el rai m'in§. ²⁷ M'ra kuləgi madi ki m'ər rɔgi me'ti, nya'gi ki ngan ingəm; dəkagilo'gi ngayn bi ɔdi kum el, bo ra'm num, kundə ra'm num, taa taa m'ɔgi rɔ'm nyakusɔ, kul on'm, m'aw ki rɔ'm kare. ²⁸ Ki kanji k'el nya'gi madi, nya ki uwə me'm ki ndɔ'gi, m'mər ta dɔ Njekawnan'gi'ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə tɔgi de madi goto ə, m'in kaa tɔgi'm goto tɔ, kin ə de madi inyə row lə Kirisiti ə, sɔ'm singə'm'ti mur mur. ³⁰ Kin ə re in ta kində tɔgi ə, m'ində gu'm ki tɔgi goto lə'm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Burəbe Jeju, Luwə ki kɔsikurə in dɔ'a'ti biti ki non'ti, gər kadi m'elta ngom el. ³² Loki m'te Damasi'ti, nje konbe ki ginn ngar Aretasi'ti adi de'gi toi tatɔrow'gi'ti ki bebo'ti kadi uwəi m'in. ³³ Nan uni m'in me kara'ti, tuwi m'in ki bolo bər adi m'in taa ki ngal ndogi bər ki gugɪ gidə bebo m'osi nanga. In be ə m'te'n ji'ə'ti*.

12

Nya'gi ki Burəbe adi Pol oo me ndil'ti

¹ M'gər tokɪ kində gu in nya ki nda'a goto yan'ne, be kaa m'a m'elta dɔ nya'gi'ti ki Burəbe adi m'oo me ndil'ti ki nya'gi ki te ki dɔ'a adi m'gər. ² M'gər dingəm kare ki njekunme'ne me tɔ Kirisiti, ki asi bal dɔgi gidə in sɔ bone, Luwə un'ə aw si'ə biti me dɔran'ti ki nja mutə. Ningə dingəm kin, Luwə un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər*. ³ M'gər kadi dingəm kin Luwə un'ə, nan un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər

† 11:24 11.24 Ndukun ki nja joo 25.3 ‡ 11:25 11.25 KNK 16.22, 14.19 § 11:26 11.26 KNK 9.23, 14.5 * 11:33 11.33 32-33; KNK 9.23-25 * 12:2 12.2 KNK 9.30, 11.25; Gal 1.21

el, nan Luwə gər bəti. ⁴ Luwə un'ə aw si'ə bitɪ Paradisi'ti lə'ne, adi oo ta'gi ki dum kelta'a. In ta'gi ki adi de madi tarow kadi təl el rangi el†. ⁵ M'a m'ində gu'm ki ojido de'ə kin, nan ki ojido'm, m'a m'ində gu'm ə, m'ində me togi goto'ti lə'm kin par. ⁶ A re kadi m'ində gu'm kaa, de a oo'm to de ki dɔ'a goto el, tado in ta ki rɔta'ti ə m'a m'el. Nan m'mbəti kində gu'm, nan panyata de oo'm to de ki ngayn ki aldo nya ki oo'm m'nji m'ra eke oo ta'm'ti. ⁷ Ningə kadi m'ində gu'm ki nya k'oo me ndil'ti ki əti bol kin el, m'ingə mote madi rɔ'm'ti: malayka lə Satan kare ə ingə kulə kadi to ində'm kadi m'ində gu'm el. ⁸ Asi nja mutə, m'non dɔ Burəbe'ti kadi ɔr kon kin rɔ'm'ti kɔ. ⁹ Nan Burəbe el'm ene: «Memaji lə'm asi naki, tado m'nji m'ɔji togi'm me togi goto'ti lə'i.» Adi m'a m'ində togi'm ki togi goto lə'm, kadi togi Kirisiti in dɔ'm'ti. ¹⁰ In tado kin ə, togi'm goto kaa m'ra ronel num, de'gi taji m'in ge, adi m'in me kon ge, indəi kum ndoo ge, adi m'in kon ge tado lə Kirisiti kaa, m'ra ronel par, tado loki togi'm goto kin ə, in ə m'ingə togi'ti.

Me Pol osi nanga el tado lə Korenti'gi

¹¹ Ngosine m'təl de ki dɔ'a majel, ningə in ingi ə indəi togi dɔ'm'ti adi m'təl njedɔ majel. Ingi ə re a manyinaji dɔ'm'ti, tado re m'in nya madi el kaa, nya ki njekawkulə'gi ki nganyi ngayn kam utəi m'in goto. ¹² Nya'gi ki toji kadi m'in njekawkulə rai nya dann'se'ti adi oyi: m'uwə togi'm ba me nya'gi'ti ki ngan, m'ra nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol, ki togi'gi ki əti bol takum'se'ti. ¹³ In ri ə ndəgi Njekawnan'gi ki rangi ingəi utəi'se wa? Nya kare ki m'gər ə, in kɔy ki m'in nya ki kɔy dɔ'se'ti el kin par. Nga ningə, kadi me'se sɔl dɔ'm'ti ki ojido nya ki low'ə'ti el kin!

¹⁴ Ki ngosine kin, nja'm in ta row'ti kadi m'aw m'oo'se ki nja mutə†. Ningə kaw'm ki m'a m'aw kam, m'a m'in nya ki kɔy dɔ'se'ti el, tado in darɔ'se inbe ə m'nji m'sangi, um m'sangi nyakingə lə'se el. Toki rɔta'ti, in baw ngann'gi ə a ngəmi nyakingə tado lə ngann'de'gi, um in ngann'gi ə a ngəmi nyakingə'gi tado lə baw'de'gi el. ¹⁵ Ningə ki ojido'm, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra nya kɔ dɔ'se'ti. Darɔ'm inbe ba pəti, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra kɔ tado lə'se. M'gər kadi re m'ndigi'se ngayn be kin ə, ingi a in ndigi m'in ngonndigi el.

¹⁶ De'gi madi a eli eyina in ki rɔta'ti kadi m'in nya kɔy ki dɔ'se'ti el, nan a eli toki m'in njekədikum de'gi, m'te sese ki ta ngom m'taa nya lə'se. ¹⁷ Eke dann de'gi'ti ki m'ulə'de ki rɔ'se'ti kin, de madi ki m'un girə dɔ'a'ti m'taa'n nya ji'se'ti in non wa? ¹⁸ M'dəji Titi m'ad'a aw dann'se'ti, ningə m'ulə ngonkon'je kare m'adi aw si'ə tɔ§. Eke Titi un girə taa'n nya madi ji'se'ti wa? Titi a un girə ta nya ji'se'ti el, tado j'in se'de'gi kin, j'in de'gi ki ndil ki kareba ə isi ɔr'je tarow, taa j'isi j'un gorow ki kareba tɔ.

¹⁹ Mayinu ba, isi oyi ene j'isi ji sangi kadi j'ɔr ta dɔ'je'ti ki non'se'ti, nan jagi, in non Luwə'ti, me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti ə j'isi j'el'n ta. Ningə nya'gi kin pəti, njendigi'gi lə'm, in kadi ɔsi ginn'se ki kete me kunme'ti lə'se. ²⁰ Toki rɔta'ti, m'bol kadi loki m'aw m'te dann'se'ti ə, m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el. Ə re m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el ə, nya ki m'ra a nəl'se el tɔ. M'bol kadi m'aw ə, m'tɔr ta kolnan'ti, ki ta jangi ki ra'ti, ki ta wongi'ti, ki ta nii'ti, ki nya taji'ti, ki ta kel nan ta'ti,

† 12:4 12.4 3-4; Luk 23.43 ‡ 12:14 12.14 Kaw'a ki dokete tɔ ə ki nja joo tɔ. KNK 18; 2Ko 13.2 § 12:18 12.18 8.18

ki ta kɔʒi rɔ'ti, ki ta nyara ki biriri'ti. ²¹ M'bol kadi ki re'm dann'se'ti me ndɔ'gi'ti ki a re kin, Luwə ulə rɔsɔl dɔ'm'ti takum'se'ti. M'bol kadi m'aw m'ra ta non'ti tado de'gi madi ngayn ki kete rai majel, nan inyəi gorow njiyə ki to njen kɔ el ə, sii ta nyakow'ti, ki ta sangi nan kaya'ti, ki ta nya ki to lo ra'ti el ba.

13

Ta kɔʒi'gi ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

¹ In kaw ki nja mutə* nga ə m'a m'aw dann'se'ti am. Nga ningə, j'a j'oo go ta lə de'gi ki rai majel toki Makitu lə Luwə el'n ene: «Ta'gi pəti a in ki kunndu dɔ'ti ki mannaji lə de'gi joo eke mutə†» kakin. ² Ə m'el de'gi ki ndɔki rai majel kete ki nje'gi ki rangi pəti, toki re m'təl m'aw dann'se'ti gogi ə, de ki m'a m'nji si'ə dɔ majel'ti li'ə goto. Ningə ta kin in ta ki ndɔki m'el kete, kaw'm dann'se'ti ki nja joo kin nga, nan ki bone m'in sanyi sese kin kaa, m'təl m're dɔ'ti bay. ³ M'a m'nji sese dɔ'ti el, tado isi sangi kadi oyi nya ki tɔʒi kadi Kirisiti elta ki row ki rɔ'm'ti. Kirisiti ki, ki rɔ'se'ti aw ki tɔʒi, isi ɔʒi tɔʒi'ne dann'se'ti. ⁴ In ki rɔta'ti kadi de'gi bəri Kirisiti kagidəsi'ti tado tɔʒ'ɔ ki goto, nan isi ki dɔ'ne taa ki tɔʒi lə Luwə. Be tɔ ə, j'in kaa, tɔʒi'je goto me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti, nan j'a j'isi ki dɔ'je taa, nan'ti si'ə ki tɔʒi lə Luwə, takum nan'ti.

⁵ Indəi manji rɔ'se inbe'gi oyi ke isi njiyəi to njekunme'gi inbe wa? A gəri kadi Kirisiti in dann'se'ti non. A re be el ningə, asi kadi oyi lo inbe ki rai'ti dana me kində manji rɔ'ti lə'se kin el tɔ ənn. ⁶ M'gər maji kadi a gəri toki j'in ji gər lo ki ji ra səm'ti. ⁷ J'elta ki Luwə kadi rai nya madi kare ki majel el. Ji sangi kadi j'ɔʒi toki j'in ə j'ingə me'ti el, nan ji sangi kadi j'oo'se rai nya ki maji. Toki re to to nya ki j'in j'osi'ti be kaa, kadi j'oo'se rai nya ki maji. ⁸ Tado j'aw ki tɔʒi madi ki kadi j'ɔsi'n ta ta ki rɔta'ti el. J'aw ki tɔʒi ki kadi ji ra'n kulə ki rɔta'ti par. ⁹ Loki tɔʒi'je goto nan ingi tɔʒi'se in ngayn ə j'ingə rɔnel. Ningə nya ki j'isi dəʒi Luwə, in ta kadi tɔʒi ki kete. ¹⁰ In tado kin ə, m'in sanyi sese kaa, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi to re ndɔ ki m'te dann'se'ti ə, m'ra madi ngan sese ki tɔʒi ki Burəbe adi'm kin el. Tɔʒi ki Luwə adi'm kadi m'ɔsi'n ginn'se kadi awi ki kete yo, um kadi m'tuji'n'se el.

¹¹ Ki ne kin, ngannkon'm'gi, maji kadi sii ki rɔnel, rai kulə kadi awi ki kete kete, kadi uləi dingəm me nan'ti, adi ndu'se osi go nan'ti, ə sii ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi de'gi ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

¹² Uwəi ji nan kare kare pəti ki kore nan rɔ'ti. Nje kunme'gi pəti uwəi ji'se.

¹³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti, Luwə ki nje ndigi de'gi, ki Ndil Luwə ki njekuwə de'gi nan'ti, in nan'ti sese pəti. Ta goto nga!

* **13:1** 13.1 12.14 † **13:1** 13.1 Ndukun ki nja joo 19.15; Mat 18.16; 1Ti 5.19; Ebr 10.28

Makitu ki Pol ndangi adi Galati'gi

Ta do makitu'ti ki Pol ndangi adi Galati'gi

Pol ndangi makitu kin kadi ndəji'n Njekawnan'gi ki donangi Galati'ti ojido kulə'gi lə de'gi madi ki in lo ki rangi'ti ə rei eke nje ki tandi mbunə njekawnan'ti ə isi ndoi nyando'gi ki ngom. Degə'gi kin tanyi rə təgi Pol ki in njekawkulə. Ningə eli toki de'gi ki in Juwipi'gi el, row kareba ki a ingəi kaji in təlro go ndukun lə Moji. Pol ilə'de ta'ti ki təgi; el'de toki k'in ki n'in njekawkulə ki n'ra'n ne kam n'ingə njerəngi ki rə Kirisiti'ti taa de a ingə kaji ki row lə kunme kadi Kirisiti (3.7) um ki row təlro go ndukun'ti lə Moji el. Kirisiti ta njekunme'gi ji təlro go ndukun'ti lə Moji ilə'de taa, ningə ngosine maji kadi kandi Ndil Luwə kujə rə'ne taga wagila wagila me kisikidə'taa'ti lə'de. Konta'gi ki nan'gi ki toi me makitu Galati'ti sii nan'ti nər ki nje ki me makitu'ti ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Rəm'ti.

Ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-10. Pol elta ər'n ta do'ne'ti toji'n toki n'in njekawkulə inbe 1.11-2.21. Nje ki uni me'de adi Luwə, Luwə təl'de to de'gi ki dana takum'ne'ti 3-4. Taa nan kilə nan taa ki kulə ki to do njekunme'de kadi Kirisiti'ti kadi to rai 5-6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti in ki Luwə ki Baw ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann nje koy'gi'ti. M'in njekawkulə kigo ndigi'ti lə de'gi el, taa ki takul de madi el tə. ² J'in ki ngannkon'm'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne, ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi ki sii donangi Galasi'ti*. ³ Ji dəji kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti. ⁴ Jeju ki, inbe ilə rə'ne kə ugə'n də'je kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'je kə, kadi to nya'gi ki majel ki donangi'ti ne awi ki təgi də'je'ti el. Jeju Kirisiti ra be tado in go ndigi'ti lə Luwə ki Baw'je. ⁵ Kadi toji in lə Luwə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Poyta ki maji in kareba

⁶ Luwə ə in nje bar'se ki takul memaji lə Kirisiti, nga kin, in təli gidi'se kalangi ba adi'ə, ə in təli rə'se go Poyta'ti ki maji ki rangi yo†. In nya ki əti'm bol ngayn. ⁷ A oy toki Poyta ki maji ki rangi to non bay, nan Poyta ki maji ki rangi goto. In de'gi par ə isi yəti də'se ki nyando'gi lə'de ki rangi, kadi n'yəti ginn Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti. ⁸ Kin ə re de madi ki rangi, eke in j'inbe, eke malayka'gi ki dərən'ti, re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a. ⁹ Ta kin m'el'se kete nga, nan m'təl m're də'ti ngosine kadi m'el'se bay: re de madi re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki m'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a.

¹⁰ Ningə ki ngosine kin, m'nji m'sangi kadi m'ingə maji rə Luwə'ti um m'nji m'sangi kingə maji rə de'gi'ti el. M'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi

* 1:2 1.2 KNK 16.6 † 1:6 1.6 2.3-5, 12-14

el. Re m'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi bay ningə, m'a m'in njekuləbər lə Kirisiti el.

Poyta ki maji ki in rɔ Kirisiti'ti

¹¹ M'el'se madi in gəri ngannkon'm'gi, toki Poyta ki maji ki m'ilə'se mbər'ə kin in rɔ de'ti el. ¹² In Jeju Kirisiti ə te ki dɔ'a adi'm m'gər, um in de madi ə adi'm el num, ndo'm el num tɔ.

¹³ Dɔkagilo'ti ki kete m'in me kun go Luwə'ti lə *Juwipi'gi, m'gər kadi oyi poy kulə ra'm'gi ki m'ra bəti. M'ində kum Njekawnan'gi ndoo kində ki aldɔ maji, taa m'sangi kadi m'tuji'de kɔ tɔ. ¹⁴ Me kun go Luwə'ti lə Juwipi'gi, m'ra yan'm ki kete kete madi utə yan madi'm Juwipi'gi ki bal koji'de in nan'ti sə'm. M'ra m'utə'de tado m'tingə bil tado nyajibəlbə lə kaw'm'gi†. ¹⁵ Nan Luwə ki ɔri'm ində'm ta dangi loki m'in me kon'm'ti bay, bari'm kigo memaji'ti li'ə. ¹⁶ Loki oo maji ngayn kadi te ki dɔ Ngonn'o adi'm, kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, m'aw m'taa ta koji rɔ de madi'ti el§. ¹⁷ Taa, m'aw Jerujalem'ti m'ingə nje'gi ki in njekawkulə'gi ki kete non'm'ti el tɔ. Kalangi ba, m'ində taa m'aw dɔnangi Arabi'ti, taa m'təl m're Damasi'ti. ¹⁸ Bal mutə go'ti bay taa, m'aw Jerujalem'ti kadi m'ingə Piyər m'gər'ə. M'ingə m'nji si'ə ndo dɔgi gidə in mi*. ¹⁹ Ningə lo kin'ti, m'oo njekawkulə ki rangi el. De ki m'oo'ə in Jaki† ki ngonkon Burəbe lə'je Jeju Kirisiti par. ²⁰ Ki non Luwə'ti, ta ki m'ndangi m'adi'se kin in ta ki rɔta'ti um m'elta ngom el. ²¹ Go'ti m'ɔti m'aw dɔnangi Siri'ti ki dɔnangi Silisi'ti. ²² Ningə dɔkagilo'ə'ti kin, Njekawnan'gi lə Kirisiti ki dɔnangi Jude'ti oyi darɔ'm ki kum'de el. ²³ Poyta lə'm par ə oyi ki ndu mbər eyina: «De ki kete isi ində kum'je ndoo kaa, ngə'sine kin in nga ə a iləmbər Poyta ki maji ki ndɔki ndigi kadi n'tuji kɔ kaa.» ²⁴ Lo kin'ti, uləi tɔji dɔ Luwə'ti tado lə'm.

2

Kingə nan lə njekawkulə'gi Jerujalem'ti

¹ Bal dɔgi gidə in sɔ go'ti, m'təl m'aw Jerujalem'ti gogi bay. J'aw nan'ti ki Barnabasi. M'adi Titi aw se'je nan'ti tɔ*. ² M'təl m'aw Jerujalem'ti gogi tado Luwə te ki dɔ adi'm kadi m'aw gogi. M'aw m'bar ngatɔgi'gi lə njekawnan'gi ki Jerujalem'ti gədi kare, m'ɔr'de ginn Poyta ki maji ki m'nji m'iləmbər'ə dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. M'ɔr'de ginn'ə be kadi kulə'gi ki m'ra kete ki in ki nanyi kadi m'ra bay kin in ki ndangi kare el. ³ Ningə, madikulə'm Titi ki in sə'm in Gireki. Nan de ki asi kində tɔgi dɔ'a'ti ad'a ujə moti'ne goto. ⁴ Ta lə kujə moti, in ta lə de'gi ki rai rɔ'de to ngannkon'gi be nan in ngannkon'je'gi el†, rei uri dann'je'ti kigo ngəin'ti ndigi kadi Titi ujə moti'ne. Degə'gi kin ndigi kadi n'oyi ke ki gorow ki bann ə ji təl'n de'gi ki taa k'inyə taa wa? Ji təl de'gi ki taa k'inyə taa me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti. Ndigi kadi to j'isi ba to bər'gi ginn ndukun'ti. ⁵ J'in j'inyə'de kadɔ dumi dɔ'je el, kadi ta ki rɔta'ti lə Poyta ki maji kin to'n tado lə'se. ⁶ Ningə de'gi ki in kibo lə njekawnan'gi, ki adi ta lə'de ə de'gi isi rai kulə in non. K'in ə usi'm dɔ k'in kibo'ti lə'de el. Tado Luwə oo de madi toki in ki ngayn utə

† 1:14 1.14 13-14; KNK 8.3, 22.3-5, 26.9-11 § 1:16 1.16 15-16; KNK 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18

* 1:18 1.18 KNK 9.26-30 † 1:19 1.19 2.9; KNK 15.13 * 2:1 2.1 KNK 11.30, 15.2 † 2:4 2.4 1.7

mad'a el. Taa de'gi kakin ndœi tœgi do'm'ti el tœ. ⁷ Nya ki gœri œnn: gœri kadi in Luwœ œ ulœ kulœ kilœmbœr Poyta ki maji dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ji'm'ti. Adi'm toki adi'n Piyœr in nje kilœmbœr Poyta ki maji dann Juwipi'gi'ti kakin be tœ. ⁸ Luwœ indœ Piyœr adi in njekawkulœ rœ Juwipi'gi'ti, œ indœ'm adi m'in njekawkulœ rœ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tœ. ⁹ Jaki in ki Piyœr ki Jan in de'gi ki de'gi gœri'de kadi in kagi ngawdann ki adi tœgi njekawnan'gi. Ningœ inbe'gi kin ka gœri kadi to ki rœta'ti, Luwœ œ ulœ kulœ kin ji'm'ti m'in ki Barnabasi, kigo me maji'ti li'œ. In be œ, ji rai madi nan se'de ji tœji'n k'in kare lœ'je kadi j'in j'aw rœ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el œ ingi awi rœ Juwipi'gi'ti tœ. ¹⁰ Nya ki dœji'je, in kindœ kum go njendoo'gi'ti. Ningœ in kin in nya ki m'indœ kum go'ti maji m'nji m'ra tœ†.

Pol ndangi Piyœr me bebo'ti ki Antiyosi

¹¹ Nan loki Piyœr re Antiyosi'ti§, ra nya ki gorow'œ'ti el, adi m'ndang'a takum de'gi'ti. ¹² Nya ki ra nya, kete non kadi de'gi madi ki Jaki ilœ'de'ti rei tei, Piyœr sœ nya nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Nan loki rei tei, Piyœr œr rœ'ne gœgi, mbœti kusœ nya ki de'gi ki sœ se'de nya kete kakin. Mbœti kusœ se'de, tado bol njekujœmœti'de ki œœ'de. ¹³ Ra adi nje kawnan'gi ki nan'gi ki in Juwipi'gi, ndangi Piyœr me tulœ rœ nan'ti kin tœ. Biti kadi Barnabasi inbe ki do'ne osi me hal kœdikumnan'ti lœ'de kakin tœ. ¹⁴ Lœki m'œœ kadi nya ra'de un gorow ki rœta'ti lœ Poyta ki maji el, m'ndangi Piyœr takum'de'gi pœti m'ene: «Re in ki in Juwipi, inyœ nyara Juwipi'gi, œ in ra nya lœ Juwipi'gi el, œ ra bann œ in ge kindœ tœgi do de'gi'ti ki in Juwipi'gi el kadi rai nya lœ Juwipi'gi.» ¹⁵ J'in ningœ, j'in Juwipi kojibe'gi, um j'in ndœgi de'gi ki njeramajel'gi kam el. ¹⁶ Ji gœr kadi Luwœ tœl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti par, um ki gorow ra go ndukun'ti lœ *Moji el. In be œ, j'in kaa, j'un me'je j'adi Jeju Kirisiti kadi Luwœ tœl'je de'gi ki dana takum'ne'ti. Luwœ tœl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Kirisiti um ki gorow tœl rœ go ndukun'ti lœ Moji el. Tado de kare ki Luwœ a œrta do'a'ti ki gorow tœl rœ go ndukun'ti lœ Moji goto*. ¹⁷ Ki ngœsine kin, j'in Juwipi'gi, toki ji sangi row kadi Luwœ tœl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme me tœ Kirisiti. Toki ji ra be œ de'gi oyi'je to ki j'in njeramajel'gi tado ji tœl rœ'je go mbœrkikindœ'ti lœ Moji el œ lo kin'ti, Kirisiti in nje ra kulœ lœ majel wa? Jagi in be el. ¹⁸ Nya kin tœji kadi, re m'tœl m'aw go ndukun'gi'ti ki m'inyœ'de kœ kete kin ningœ, m'inbe m'nji m'gangi ta do'm'ti to nje k'aldœ ndukun. ¹⁹ Ki œjido ndukun œ, m'œy koy ki in ndigi lœ ndukun, kadi m'nji ki do'm taa tado lœ Luwœ. M'in ki bœr kagidœsi'ti nan'ti ki Kirisiti. ²⁰ Ningœ kisi'm ki do'm taa, in m'in œ m'nji ki do'm taa el, nan in Kirisiti œ isi me darœ'm'ti. Kisikidœtaa lœ'm ki me de'ti, m'nji me kunme kadi Ngonn lœ Luwœ'ti. Ngonn Luwœ ki ndigi'm œ adi rœ'ne tado lœ'm. ²¹ M'a mbœti memaji lœ Luwœ el. Tado re in ki gorow tœl rœ go ndukun'ti lœ Moji œ Luwœ œri'n ta do de'ti ningœ, koy lœ Kirisiti in nya ki ndangi pasira kareba.

3

Ndukun ki kunme kadi

† 2:10 2.10 KNK 11.29-30 § 2:11 2.11 KNK 11.19-26 * 2:16 2.16 Rœm 1.17, 3.20,22; Pa'gi 143.2

¹ In nje dɔ ki ra dana el ki Galati'ti! Ɔri ginn koy lə Kirisiti dɔ kagidəsi'ti ar njay adi oyi tɔ, nga de ki bann ə yəti dɔ'se be wa? ² M'el'se nya kare m'adi gəri: In tado Poyta ki maji ki taai, ə uni me'se adi kin, ə Luwə adi'n'se Ndil'ne um in tado ra go ndukun'ti lə Moji el. ³ Ra bann ə dɔ'se ra dana el be wa? Lo kulə ngirə'ti, uwəi kul Ndil Luwə, ningə ki ngɔsine kin in gei kadi uwəi kul darɔ nga wa? ⁴ Nga kon ki ingəi kədi be kin in kareba ki ndangi wa? Re in kareba ningə, Luwə ki nje kadi'se Ndil ki kar njay adi'se tado ri wa? ⁵ Luwə adi'se Ndil'ne taa ra nyakoji'gi ki əti bol dann'se'ti tɔ. Eke ra be tado təl ki in təli rɔ'se go ndukun'ti lə Moji wa? Jagi in be el, ra tado kun ki j'un me'je j'adi Poyta ki maji ki j'oo.

Kunme lə Abiraham

⁶ Be ə *Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*. ⁷ Maji kadi in gəri maji toki de'gi ki uni me'de adi Luwə ə in ngann'gi lə Abiraham ki rɔta'ti†. ⁸ Makitu lə Luwə el bal ngayn kete toki de'gi ki in Juwipi'gi el, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme lə'de. Poyta ki maji kin in ki k'el Abiraham toki Luwə a njangi dɔ de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne ki takul'ə‡. ⁹ In be ə, nje kunme'de, Luwə a njangi dɔ'de toki njangi'n dɔ Abiraham ki nje kunme'ne be.

¹⁰ De'gi pəti ki oyi kadi Luwə a ɔrta dɔ'de'ti ki takul təl rɔ go ndukun'ti, ta ki gangi in dɔ'de'ti. Ta ki gangi in dɔ'de'ti, tado makitu lə Luwə ene: de ki ra ki ində kum'ne go ndukun'gi'ti ki in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kin ki dɔkagilo'gi pəti el ningə, ta ki gangi in dɔ'a'ti§. ¹¹ Ji gər maji kadi de ki Luwə təl'ə ki dana takum'ne'ti ki takul təl rɔ go ndukun'ti goto. Tado makitu lə Luwə ene: «De ki un me'ne adi Luwə ə in de ki dana, ningə ki takul kunme li'ə ə a ingə'n kaji tɔ*.» ¹² Ki rɔta'ti, ndukun in ki kunme kadi in nya'gi ki dangi dangi. *Ndukun ene: «De ki ra go ndukun'gi'ti ə a ingə kaji kigo təl rɔ go'ti†.» ¹³ Kirisiti taa'je ilə'je taa ta mann'ti lə ndukun. Kirisiti ɔr ton'gi, mann ki re a osi dɔ'je'ti, Kirisiti un dɔ'ne'ti tor'je'ti. Tado makitu lə Luwə ene: «De ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti in de ki Luwə mann'a‡.» ¹⁴ In be kadi njangi dɔ ki Luwə un mindi'ne kadi n'adi Abiraham kin, de'gi ki in Juwipi'gi el kaa ingəi ki takul memaji lə Jeju Kirisiti. Ningə, kadi ki gorow lə kunme kadi, j'ingəi Ndil ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi'je.

Ndukun in ki kunmindi

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'a m'un nya kare ki j'isi j'oyi ki ndɔ'gi pəti dɔnangi'ti ne kadi m'oji'n'se nya kin: loki de ilə ndu'ne, dɔ'ti, de mad'a ki rangi ki asi kadi tuji kunndu kin, eke kadi ilə ki rangi dɔ'ti goto. ¹⁶ Ningə, kunndu ki Luwə un adi Abiraham, ki de ki ginn koji'ti li'ə kaa in be tɔ. Makitu lə Luwə ene: «Luwə un mindi'ne adi'de ki ginn koji'ti lə Abiraham§,» adi in de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, um makitu ene: «Luwə un mindi'ne adi de'gi ki ginn koji'ti lə Abiraham,» to de'gi ki banyinan el. ¹⁷ Nya ki m'ge kadi m'el ə to kin: Luwə un mindi'ne adi Abiraham, kadi n'ra dɔ'ti. Ningə asi bal bu sɔ ki dɔ mutə go'ti bay taa,

* 3:6 3.6 Lotum 15.6; Ròm 4.3 † 3:7 3.7 Ròm 4.16 ‡ 3:8 3.8 Lotum 12.3 § 3:10 3.10 Ndukun ki nja joo 27.26 * 3:11 3.11 Abakuki 2.4 † 3:12 3.12 Lebitiki 18.5; Ròm 10.5 ‡ 3:13 3.13 Ndukun ki nja joo 21.23 § 3:16 3.16 Lotum 12.7

ndukun re. Ndukun ki re go gogi kin ra tōgi kadi tuji kunndu ki Luwə ulə'n adi Abiraham kete kin el. ¹⁸ Re Luwə adi nya de'gi ki gorow təl rō go ndukun'ti ningə, tōji kadi in kigo kunndu'ti ə Luwə adi'n nya de'gi el. Nga j'oo kadi in ki gorow kun mindi ə Luwə adi'n majikur re dō Abiraham'ti.

Kulə lə ndukun

¹⁹ Re in be ningə, ke kuləra ndukun ki Luwə adi Juwipi'gi in ri wa? Luwə adi ndukun kadi gəri majel ra'de'gi ki isi rai takum Luwə'ti. Biti kadi nginən re ngonn ki ginn koji'ti lə Abiraham. Ə re ngonn ki ginn koji'ti lə Abiraham kakin re tō ningə, ndukun aw ki tōgi el nga. Loki Luwə ndigi kadi ndukun, in malayka'gi ə Luwə ulə'n'de ki gorow lə de ki kare ki ra mbunə Luwə'ti ki de'gi*. ²⁰ Nan loki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki njangi dō n'adi Abiraham, in Luwə inbē ə ra ki rō'ne, um in de madi ə ra mbunə'de'ti ki Abiraham el. ²¹ Eke in kin oji kadi ndukun əsi ta kunndu lə Luwə wa? Jagi əs'ō ta el. Re ndukun madi to non, əsi kadi adi de'gi kaji ningə, m'gər kadi re ndukun a orta dō de'gi'ti non Luwə'ti. K'in ə ndukun ki be kin goto. ²² Makitu lə Luwə ene: De'gi pəti ki dōnangi'ti in ginn tōgi'ti lə majel. To be kadi kunndu ki Luwə un adi nje k'un me'de k'ad'a, tōlta'ne me kunme kadi Kirisiti'ti.

²³ Kete taa kadi dōkagilo kunme kadi Jeju Kirisiti re, j'isi to dangay'gi ginn tōgi'ti lə ndukun. J'isi ginn'ti biti kadi Luwə te ki dō kunme kadi Jeju Kirisiti adi'je. ²⁴ Dōkagilo'ə'ti kin ndukun to to nje kində kum'ne go'je'ti biti kadi Kirisiti re'n. Lo kin'ti nga a Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Kirisiti. ²⁵ Go kunme'ti, j'in ginn tōgi'ti lə ndukun ki kete isi ində kum'ne go'je'ti kakin el nga. ²⁶ Tado ingi pəti, in ngann'gi lə Luwə ki takul kunme me tō Jeju Kirisiti. ²⁷ Ingi pəti, rai'se batəm lə Kirisiti, adi toi to Kirisiti inbē be. ²⁸ Ngə sine, dangi dangi goto mbunə de'gi'ti. Juwipi eke Gireki goto; bər eke bər el goto; dene eke dingəm goto. Pəti, in kareba me kində rō nan'ti me tō Jeju Kirisiti'ti. ²⁹ Re in de'gi lə Jeju Kirisiti ningə, in ginn koji lə Abiraham tō. A ingəi nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə tō.

4

In bər el nga, nan in ngonn Luwə

¹ Nya ki kadi m'adi in gəri ə to kin: ta lə ngonn ki kadi ndō'a ə in ə a ingə nya nduwə lə baw'ne. In ə in bē nyakingə'gi pəti, nan loki nanyi ngonn bay, oo rō'ne kadi n'to ta dangi ki bər el. ² In ginn tōgi'ti lə njekində kum'de go'ə'ti kigo nya'gi'ti li'ə, biti kadi dōkagilo ki baw'a oji əsi bay taa, a adi'ə nya'gi li'ə. ³ J'ingi kaa to be tō. Loki ji gəri Jeju Kirisiti el, ji nanyinan ginn bər'ti lə tōgi ndil'gi ki dangi dangi ki dōnangi'ti ne*. ⁴ Nan loki dōkagilo əsi, Luwə ulə Ngonn'o adi re. Ngonn ki dene o'jo ginn ndukun'ti lə Juwipi'gi. ⁵ Re kadi taa dō de'gi ki sii ginn tōgi'ti lə ndukun ilə'de taa, kadi to təl'de ngann'gi'ti lə Luwə. ⁶ In ngann'gi lə Luwə ki rōta'ti, be ə Luwə ulə Ndil ngonn'o me'de'ti. Ndil ki isi bər nya Aba! Bai†. ⁷ In be ə, in bər'gi el nga, in ngann'gi lə Luwə. Ə re in ngann'gi lə Luwə ningə, Luwə a adi'se nya nduwə'gi pəti ki ngəm tado lə ngann'ne'gi kigo memaji'ti li'ə.

* 3:19 3.19 KNK 7.53 * 4:3 4.3 4.9; Kol 2.8, 20 † 4:6 4.6 Mrk 14.36; Rom 8.15

Pol bol kadi Galati teli awi ginn ndukun'ti gogi

⁸ Kete, loki in gəri Luwə el bay, isi rai bər læ yo'gi ki dangi dangi, nan ki rōta'ti ə in luwə'gi el. ⁹ Nga ki ngosine kum'se te do Luwə'ti, adi Luwə gər'se to yan'ne'gi nga, ə ra bann be ə in ndigi teli kaw ginn tōgi ndil'gi ki tōgi'de goto kakin bay wa? Tado ri ə in ndigi təl k'aw ra bər læ'de bay wa? ¹⁰ Sii ndei kum'se go ndo'gi madi'ti, go nanyi ko'ti, go dōkagilo'gi'ti, kigo bal'gi madi'ti bay! ¹¹ M'bol kadi kulə ki m'ra dann'se'ti be kin to kare rō'm'ti ki ndangi.

¹² Ngannkon'm'gi, m'uwə ngonn mbay nja'se ba, toi to m'in be, tado m'in ka m'to to ingi be to. In gəri maji, nya madi ki low'ə'ti el kare ki rai sə'm goto. ¹³ Kadi me'se olo do'ti, toki in ki gorow læ monyi ə m'ilə'n'se mbər Poyta ki maji ki m'ilə'se dōkete. ¹⁴ Me rōto'ti lə'm, asi kadi re a kidi'm'in ge, inyəi'm'in ge, nan rai nya kin sə'm el. In uwəi'm'in rō'se'ti to kuwə yo. Nan oyi m'in to malayka læ Luwə eke Jeju Kirisiti inbe ki do'ne be yo. ¹⁵ Dōkagilo'ə'ti kin rō'se nəl'se ngayn, nga ngosine rōnel kakin aw ra be. M'gər maji kadi dōkagilo'ə'ti kin re ingəi row kadi ɔri kan kum'se adi m'in ka re a ɔri adi m'in. ¹⁶ Ningə ke bone m'təl njeban læ'se tado k'el ki m'el'se ta ki rōta'ti wa? ¹⁷ De'gi ki isi ədi'se kin, mərta læ'de tado læ'se ki isi rai nya kin in mərta ki majel. Isi ndigi kadi gangi'se nan'ti sə'm kadi n'awi sese go'de'ti yo. ¹⁸ Maji kadi ji tingəi me nyara'gi'ti ki maji ki dōkagilo'gi pəti. Dōkagilo ki m'goto sese kaa maji kadi uwəi nyara ki maji ba um inyəi taa el. ¹⁹ Ngann'm'gi, m'ingə kon ki rangi bay tado læ'se to dene ki nje ndo be, biti kadi in teli de'gi ki tōgi gangi me ta'ti læ Kirisiti. ²⁰ M'ndigi kadi m'in sese nan'ti ki ngosine inbe kin, kadi m'el'se ta ki ndu ki sōw kel'n'se ta. Tado me'm ra sururu tado læ'se.

Kunmindi ki joo, Agar in ki Sara

²¹ Ingi ki in ndigi kadi sii ginn tōgi'ti læ ndukun, eli'm'in nya kin adi m'oo: Oyi ta ki ndukun el kin el wa? ²² Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: «Abiraham oji ngann'gi ki dingəm joo: ki kare, kon'a in bər ə ki nungə kon'a in bər el to. Dene ki bər to'a nan Agar, ə in ki bər el to'a nan Sara to†.» ²³ Ngonn læ dene ki bər, oji'ə toki oji ndəgi ngann'gi pəti ki dōnangi'ti, nan ngonn læ dene ki bər el, koj'o to ta dangi. Luwə un ndu'ne adi kete do koji ngonn'ti kin§. ²⁴ Me ta'gi'ti kin Luwə oji'je nya kare kadi ji gər. Dene'gi ki joo kin oji do kunmindi'gi joo ki Luwə un: Kunmindi ki do mbal Sinay'ti in Agar ki a oji bər'gi. ²⁵ Agar in mbal Sinay ki Arabi'ti, to to bebo ki Jerujalem ki dōkagilo'ti ki bone kin be. To be tado Jerujalem ki de'gi ki me'ti pəti in bər'gi ginn tōgi'ti læ ndukun. ²⁶ Nan Jerujalem ki taa, in ki taa k'inyə taa. In ə in kon'je to. ²⁷ Tado ndangi eyina: «In kuji de ki dene ki oji ngonn el, in ra rōnel, in ki gər to ndo ngonn el, ra rōnel, turi jagira tado dene ki ngaw'a mbət'ə a aw ki ngann'gi ngayn utə in ki isi ki ngaw'ne*.» ²⁸ Nan in ngannkon'm'gi, in ngann'gi ki oji'se kigo kunndu'ti læ Luwə to Isaki be. ²⁹ Nan mayinu ngonn ki oji'ə ki gorow ki de'gi isi oji nan ində kum ngonn ki de'gi oji'ə kigo Ndil Luwə'ti ndoo. To tanan be bone to. ³⁰ Eke ta ri ə makitu læ Luwə el wa? Makitu læ Luwə el ene: «Tuwə dene ki bər ki ngonn'o ko, tado ngonn læ dene ki bər a in to kingə nya nduwə

† 4:22 4.22 Lotum 16.15, 21.2 § 4:23 4.23 Lotum 17.16; Röm 9.7-9 * 4:27 4.27 Ejay 54.1

nan'ti ki ngonn læ dene ki bær el†.» ³¹ Ngannkon'm'gi, ki ojido'je, j'in ngann'gi læ dene ki bær el, nan j'in ngann'gi læ dene ki kare ki in de doro'ne yo.

5

Kirisiti taa'je inyø'je taa

¹ Kirisiti taa'je ilø'je taa kadi j'in ki taa k'ilø taa ki biti ki non'ti. Rai do nja'se'ti, inyøi rø'se kadi de madi tøl ilø jugi bær mindi'se'ti el nga. ² Oyi maji, m'in Pol m'el'se ta taga wangi: Re adi ujøi mōti'se bay ningø, Kirisiti a tøl nya ki kare. ³ M'ndør mbi'se ki nja joo bay, de ki ra ki adi ujøi mōt'ø, maji kadi indø ta'ne døm go ndukun'gi'ti. ⁴ In de'gi pøti ki oyi kadi Luwø tøl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow læ ndukun læ Juwipi'gi, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. A asi kingø ramaji læ Luwø el biti. ⁵ Ki sow do'je, j'indø me'je'ti kadi Luwø a ør ta do'je'ti tado j'uni me'je j'adi Jeju Kirisiti. In kin ø j'isi ji nginø ki tōgi læ Ndil Luwø. ⁶ Re de madi indø rø'ne nan'ti me tō Jeju Kirisiti'ti, ø ujø mōti'ne, eke ujø mōti'ne el kaa, in nya ki kar'a goto. Nya kibo ngayn in ta læ kunme, me kulø ndigi nan'ti. ⁷ Lo kulø ngirø'ti, rai kulø ki maji awi ki kete kete, nga ki ngosine kin nan ø ogi'se ra kulø ki røta'ti kakin nga wa? ⁸ Luwø ki bar'se kadi in de'gi li'ø, oji'se kadi rai be el. ⁹ De'gi eli eyina: «Ngonn hum ki nden ra nduji ki løy adi in.» ¹⁰ Tado ingi ki j'indøi rø'je nan'ti ki Burøbe Jeju Kirisiti, m'gør maji kadi ingi kaa mørita to m'in be tō. Taa m'gør maji kadi de ki yøti do'se kin, re de'ø in nan nan kaa Luwø a gangi ta do'a'ti. ¹¹ Ngannkon'm'gi, ki sow do'm, re m'nji m'ilømbør kadi, ri ri kaa, de ujø mōti'ne bay taa Luwø ør ta do'a'ti ningø, Juwipi'gi a indøi kum'm ndoo el nga. A indøi kum ndoo el, taa re koy læ Kirisiti do kagidøsi'ti a in nya kow tado læ'de el tō. ¹² Ki rø nje yøti do'se'ti, maji kadi re a ujøi yan'de to kujø inbe ba pøti par.

Adi Ndil ki ar njay ør non'se

¹³ Ngannkon'm'gi, yan'se ki sow do'se ønn: Luwø bar'se kadi in ki taa k'ilø taa. K'in øl, kadi taa k'ilø taa kin in row ki kadi rai nya læ darø toki me'se ndigi el. Nan kadi rai kuløbør adi nan ki yo ki ne me ndigi nan'ti. ¹⁴ Tado ndukun'gi pøti tølita'de me ta'ti ki ene: «A in ndigi de mad'i to darø'i inbe be» kin*. ¹⁵ Re rai nya to da'gi ki mu be, donyi nan, adi nan do'gi ø, gonyi rø'se maji nan a tuji nan. ¹⁶ In be ø, m'el'se m'ene: Inyøi Ndil Luwø ki ar njay adi ør non'se ningø a rai nyønn'gi læ darø el. ¹⁷ Tado nyønn'gi læ darø kakin isi roi ki Ndil Luwø, ningø Ndil Luwø isi rø ki nyønn'gi læ darø tō. Tōgi'gi ki joo kin isi roi nan dann'de'ti, ningø lo kadi rai nya ki me'se ndigi goto. ¹⁸ Re Ndil Luwø ør'se tarow ø, ndukun aw ki tōgi do'se'ti el. ¹⁹ Nya'gi ki majel læ darø toi taga wangi: Adi in nya ki to njen, ki kaya, ²⁰ ra yo'gi, ra mboli, kōsinan ta, kotanan el, jangi, wongi, nii, gangi nan, kør kum nan, ²¹ kumnda, gon yiwi, kusø nya kædi ki ndøgi nyara'gi ki tanan be kin. M'el'se toki m'el'n kete, njera nya'gi ki be kin a oy Konbe læ Luwø el.

²² Ningø, kuløra læ Ndil Luwø in: ndiginan, rønel, kisimaji, kisidøti ki nan, memaji, ramaji ki ra nya in low'ø'ti, ²³ ki søl lom lom, kulø darø ginn tōgi'ti. Ndukun øsi ta kulø ra'gi kin el. ²⁴ De'gi pøti ki in

yan Kirisiti, tėti rɔ darɔ ki ndigi ra'gi li'ə pėti dɔ kagidəsi'ti. ²⁵ Re in Ndil Luwə ə adi'je kisikidɔtaa ningə, maji kadi j'adi Ndil ə ɔr'je tarow. ²⁶ Ononyi'se kadi j'in nje kundo taa. Maji kadi j'adinan wongi el, taa kadi jangi ra'je donan'ti el tɔ.

6

Ki ra ki nan yo ki ne

¹ Ngannkon'm'gi, re oyi de madi isi ra nya ki go'ti el, ingi ki awi ki Ndil Luwə me'se'ti, rai si'ə kadi təl re dɔ row'ti ki maji. Nan k'in ə kadi oji'ə ki mindi ki sol lom taa. M'elta kin de ki ra dann'se'ti kadi oo rɔ'ne maji nan a osi me nyanan'ti. ² Rai kadi tai nya ki koy donan'ti yo ki ne. Re rai be ningə, a in nje təl rɔ go ndukun'ti lə Kirisiti. ³ Re de madi oo rɔ'ne to n'in de ki tuwəl nan in de ki kare ningə de'ə kin isi ədi rɔ'ne to kədi. ⁴ Kadi nan nan ka ində manji kulə ra'ne oo. Re maji ningə, kadi ra ronel dɔ kulə'ti ki inbe ra um kadi un rɔ'ne ində kadi ndəgi de'gi'ti tado kulə ra'de el. ⁵ Oyo, kadi ji gəri toki nan nan ra ta kulə ra'ne'ti.

⁶ Maji kadi de ki nje taa nyando ki in rɔ Luwə'ti, kanyi nyakingə'gi lə'ne pėti ki de ki njendo'ə nya. ⁷ Ədi rɔ'se el, de a mbo ki Luwə el. Nya ki de duw a tėti kand'a. ⁸ Kin ə re de duw nya kigo darɔ'ti ningə, kand'a ki a tėti in koy. A kin ə re de duw nya kigo Ndil Luwə'ti tɔ ningə, kand'a ki a tėti in kaji ki to biti ki non'ti. ⁹ Lo kin'ti, maji kadi j'inyəi ta ramaji el. Loki j'uwəi rɔ'je lo ra'a'ti ningə, j'a ji tėti kand'a ki maji dɔkagilo'ə'ti. ¹⁰ In be ə, loki j'ingə dɔkagilo ramaji ningə, maji kadi ji rai maji ki de'gi pėti. Kibo ngayn in nje ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

Ta ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

¹¹ Gonyi nya ki m'ndangi m'adi'se kin. M'ndangi boi guri guri ki ji'm m'inbe. ¹² In nje ki ndigi kadi n'nəli de'gi ki donangi'ti ne ə isi indəi tɔgi dɔ'se'ti kadi ujəi mət'i'se. Rai be kadi de'gi adi'de kon tado ta koy lə Kirisiti dɔ kagidəsi'ti el. ¹³ Inbe'gi ki nje kujə mət'i kin, uni go ndukun'gi lə Juwipi'gi ba pėti el. Ndigi kadi ingi yo ə ujəi mət'i'se kadi in nya kojirɔ lə'de dɔ'se'ti. ¹⁴ Ki ojido'm m'inbe, m'ində gu'm ki kagidəsi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, um m'ində gu'm ki nya ki rangi el. Tado ki takul koy lə Jeju Kirisiti dɔ kagidəsi'ti, nya'gi ki donangi'ti ne təli nya ki koy tado lə'm, toki m'inbe m'təl nya ki koy tado lə nya'gi ki donangi'ti ne be tɔ. ¹⁵ Ningə re de ujə mət'i'ne eke ujə mət'i'ne el ka, in nya ki kar'a goto. Nya ki bo ngayn in ta kadi de təl nyakində ki sigi. ¹⁶ Kadi kisimaji ki memaji lə Luwə in dɔ de'gi'ti pėti ki uni gorow ki sigi, ki de'gi pėti ki in de'gi lə Luwə.

¹⁷ K'aw ki kete kin, kadi de tulə'm nan'ti el nga. Tado m'aw ki ndunə dɔ'gi ki oji go kon lə Kirisiti darɔ'm'ti. ¹⁸ Ngannkon'm'gi, kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese. Amen.

Makitu ki Pol ndangi adi Epeji'gi Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Epeji'gi

Makitu kin to to makitu ki Pol ndangi ulə'n kadi njekawnan'gi ki dangi dangi ki sii donangi Aji'ti ki Du tudəi be. Mbunə njekawnan'gi'ti kin Epeji in'ti non. Me makitu'ti kin Pol ɔsi kagi do ta'ti ki Luwə ɔji me'ne'ti kadi «n'mbon'n nya'gi ki dɔran'ti ki nya'gi ki donangi'ti pəti ginn Burədo'ti ki kareba ki in Kirisiti» (1.10). Me njekawnan'ti lə Kirisiti Juwipi'gi ki Juwipi'gi el indəi ro'de nan'ti to de'gi ki kareba, daro ki kare ki Kirisiti in do. Kində ro nan'ti ki ulə ngirə'ne do bar ki Kirisiti bari'n de'gi kete non nya'gi'ti pəti kadi in lə'ne, ki kaji ki aji'de kitakul memaji lə'ne. Kində ro nan'ti kin in rota ki row lə Ndil Luwə ki isi me njekunme'gi'ti ningə njekuləbər'gi lə Kirisiti rai kində ro nan'ti kin adi togi ki taa. Rowinn makitu ki nja joo toji gorow ki maji kadi kində ro nan'ti to'n dann njekawnan'ti ki njekunme'gi'ti ki ndo'gi ndo'gi. Maji kadi njekunme'gi ndiginan, iləi koji donan'ti yo ki ne ningə rai oyo Luwə me nya'gi'ti pəti.

Ta'gi ki me'ti: Kaji in ki row lə Kirisiti 1-2. Kində ro nan'ti lə njekawnan 3.1-4.16. Kisikidɔtaa ki sigi me Kirisiti in ndigi 4.17-6.24.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ə m'ndangi makitu kin madi'se in de'gi lə Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Jeju Kirisiti, ki sii me be'ti ki Epeji. ² M'dəji kadi Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi memaji ki lapiya in do'se'ti.

Ramaji lə Luwə ki takul Kirisiti

³ Piti ki do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki adi'je majikur, adi in majikur ki dangi dangi kigo Ndil'ti ki in dɔran'ti, me to Kirisiti'ti. ⁴ Be ə, loki Luwə ra dɔran ki donangi ki nya'gi ki me'ti el bay, mbəti'je me Kirisiti'ti to ngann koti lə'ne kadi j'ari njay ki kanji ta madi do'je'ti takum'ə'ti. Nya'gi kin toji kadi Luwə ndigi'je. ⁵ Toki Luwə ndigi'n'je kakin ə, ində'n'je kete non dokagilo'gi'ti, kadi ji təli ngann'a'gi ki takul Jeju Kirisiti, kigo memaji'ti li'ə tado lə'je. Nya kin ə Luwə ge. ⁶ Adi j'osi pa j'uləi toji do Luwə'ti, tado memaji li'ə ki əti bol. Memaji kin, adi'je kare ki takul Ngonn'o ki ndig'ə ngayn. ⁷ Me Kirisiti'ti, ki takul mosi ki anyi do kagidəsi'ti, j'in ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go ko to. Be ə, Luwə ɔji'n'je memaji lə'ne ki ngayn me nyakingə'ti pəti. ⁸ Oyo, Luwə adi ramaji li'ə ki to mbar mbar nanyi sə'je, nanyi ki əti bol. Be ə, adi'n'je tər ki nyagər ki ngayn. ⁹ Ningə kigo ra maji'ti lə Luwə ki ngayn, adi ji gəri kojitara li'ə ki to lo kiyə'ti. Kojitara kin, rago'ə kete kadi n'a ra ki takul Kirisiti. ¹⁰ Kojitara lə Luwə kin, in kadi kaw nya'gi ki dɔran'ti ki nya'gi ki donangi'ti ne pəti, ginn togi'ti lə nje konbe ki kareba ki in Kirisiti. Nya kin, a ra nya dokagilo'ti ki Luwə inbe ɔji.

¹¹ Luwə adi nya'gi pəti rai nya toki inbe ɔji'n eke ndigi'n kete. Be ə, mbəti'n'je kete kigo kojitara'ti li'ə, adi ji təli de'gi li'ə kigo kində ro

nan'ti læ'je ki Kirisiti. Ningə adi'je nya ki un'n mindi'ne kadi n'adi'je to. ¹² Luwə ra be kadi j'osi pa j'uləi toji dɔ kəti bol'ti li'ə, j'ingi ki j'indəi me'je dɔ Kirisiti'ti ki in Mesi De ki Luwə mbət'ə dɔkete.

¹³ In me Kirisiti'ti tɔ ə, ingi kaa, oyi dɔ ta ki rɔta'ti, ki in Poyta ki maji ki aji'se. Ningə go'ti, uni me'se adi Kirisiti, ə Luwə ində ndunə ki ndaja læ'ne rɔ'se'ti. Ndunə kakin in Ndil Luwə ki un'n ndu'ne dɔ'ti kete nu. ¹⁴ Ndil Luwə kin toji kadi j'a j'ingəi ndəgi nya nduwə'gi pəti ki Luwə a adi'je. Nya nduwə'gi kin j'a j'ingəi pəti ndɔ ki Luwə a taa'je ilə'je taa ji majel'ti ratata. Adi j'osi pa j'uləi toji dɔ Luwə'ti ki əti bol.

Pol elta ki Luwə tado kunme læ nje ki Epeji'ti

¹⁵ In kin ə, m'in ka loki m'oo poy kunme læ'se ki uni adi Burəbe Jeju, ki poy ndigi læ'se ki isi ndigi de'gi læ Luwə pəti, ¹⁶ ndɔ ki m'oo'n ta inbe kin nu, ra adi m'inyə ta ra oyo Luwə tado læ'se el me kelta'gi'ti læm ki m'nji m'el si'ə. M'nji m'bar tɔ'se ta ta. ¹⁷ M'dəji kadi Luwə læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti, Baw ki nje toji, adi'se ki takul Ndil Luwə, tər, ki gər ginn nya ki to lo kiyə'ti, kadi in gəri'ə'n'ə ar njay. ¹⁸ M'dəj'ə kadi ra adi hangal'se to ar njay, kadi in gəri nya kindəmedɔti ki adi'se dɔkagilo'ti ki barin'se. Ta kadi in gəri nya nduwə ki a adi'se ki in nya nduwə ki maji ngayn. In nya nduwə ki ində ta dangi tado læ'se, ki ndəgi de'gi pəti ki in yan'a'gi. ¹⁹ Ningə a gəri tɔgi ki əti bol utə tɔgi'gi pəti ki Luwə oji tado læ'je j'in ki j'uni me'je j'adi'ə. Ningə tɔgi kakin, Luwə oji ki taga me tɔgi'ti ki əti bol. ²⁰ Tɔgi ki əti bol kin, Luwə toji taga, dɔkagilo'ti ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti, ə ad'a isi dɔjikol'ɔ'ti me dɔran'ti. ²¹ Low'ə'ti kin, Jeju onbe ki tɔgi læ nje konbe'gi pəti ki me dɔran'ti, tɔgi ki utə, ta tɔ'a in dɔ tɔgi'ti pəti tɔ, tɔgi læ nje konbe'gi pəti ki me dɔran'ti, tado dɔkagilo ki ngosine kin par el, nan biti dɔkagilo'ti ki a re. ²² Oyo, Luwə ulə nya'gi pəti ginn tɔgi'ti læ Kirisiti. Loki ində dɔ nya'gi'ti pəti ningə, mbət'ə ad'a in ki boi dɔ Njekawnan'gi'ti. ²³ *Njekawnan'gi toi to ngann rɔ'a'gi be. Kasi nan gaki læ Kirisiti rosi Njekawnan'gi ki dɔkagilo'gi pəti. Ningə Kirisiti kaa, kasi nan gaki læ Luwə ros'o tɔ.

2

Kaji in ki takul memaji

¹ Ki kjidɔ'se, kete in de'gi ki koy tado nyara'gi ki gorow'ə'ti el, tado majel'gi læ'se. ² Majel'gi læ'se kin ra adi mayinu gorow nya ra'se'gi in go hal nyara læ de'gi ki dɔnangi'ti, uni go ngar læ tɔgi læ ndil'gi ki majel ki me nəl'ti. Ndil ki majel kin ə, isi ra kulə ngosine me de'gi'ti ki nje kɔsi ta Luwə. ³ J'ingi kaa, ndɔki mayinu j'in mbunə de'gi'ti kin tɔ. Adi ji njiyəi kigo ndigi'ti læ nyənn'gi darɔ, j'isi ta nya ra'ti ki kadi ji tɔli kon ndigi ra læ darɔ, ki mərta'gi læ'je ki majel yo. Be ə kigo jibəl kisi'je ki dɔ'je taa'ti, ji toi to ndəgi de'gi kin be, adi wongi læ Luwə in dɔ'je'ti tɔ.

⁴ Nan Luwə in nje k'oo kumtondoo ki əti bol, adi ndigi'je ngayn. ⁵ Be ə, j'ingi ki ndɔki j'in de'gi ki koy ki takul majel'gi læ'je kin, təl'je adi j'in nje kisi ki dɔ'je taa ki Kirisiti. Oyo in ki takul memaji ə ingəi kaji. ⁶ Ki takul kində rɔ nan'ti læ'je me tɔ Jeju Kirisiti'ti, Luwə adi j'ində taa si'ə nan'ti dann nje koy'gi'ti, ə adi j'oniyəbe nan'ti si'ə me dɔran'ti tɔ. ⁷ Luwə ra be kadi oji'n kadi de'gi pəti gəri tado dɔkagilo'gi ki a rei, memaji li'ə ki dɔboy'o goto, ki oji ki takul Jeju Kirisiti ki gorow ramaji li'ə tado læ'je. ⁸ In takul memaji ki gorow læ kunme ə, ingəi kaji um

in kigo kɔji ta ra'ti lə'se el. Nan in Luwə ə adi'se kaji kin kare. ⁹ Kaji kin in ki takul kulə ra'se madi ki maji el. In be el, kadi de madi ində'n kadi'ne el. ¹⁰ Oyo, j'in kuləra ji Luwə. Ində'je kigo kində rɔ nan'ti lə'je me tɔ Jeju Kirisiti kadi ji rai kulə'gi ki maji me kisikidɔtaa'ti. Ningə kulə'gi kakin, inbe ində do'a nan'ti kete kadi ji rai'de.

K'in kare me Kirisiti'ti

¹¹ Adi me'se olo do'ti, toki ndɔki kete, in Juwipi kɔji'gi el, adi *Juwipi'gi ki nje ɓar rɔ'de nje kujə mɔti'de, ki in nya ki de'gi rai ki ji'de adi awi ki ndunə rɔ'de'ti, ɓar'se nje kujə mɔti'de'gi el. ¹² Kadi me'se olo do'ti toki dɔkagilo'ə'ti kin, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. In mbunə de'gi'ti lə Luwə ki in Isirayel'gi el. Ingi gotoi me kunmind'i'ti ki Luwə un adi de'gi lə'ne kin. Sii dɔnang'i'ti ne, indəi me'se do nya madi'ti el num, do Luwə'ti el num. ¹³ Nan ngosine ki takul kində rɔ nan'ti lə'se me tɔ Jeju Kirisiti, ingi ki ndɔki mayinu in sanyi, in tɔli de'gi ki ndəkba ki takul mosi Kirisiti. ¹⁴ Tado in Kirisiti inbe ə re ki kisi ki nan ki lapiya mbunə'je'ti. In ə ra adi Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el tɔli de'gi ki kareba. Koy'o do kagidəsi'ti ɔr ban ki to dann'je'ti kete kɔ. ¹⁵ Jeju Kirisiti tɔl ndukun'gi lə *Moji nya'gi ki kare'ti, ki row ra kulə'gi. Ningə, un ginn de'gi ki joo kin tɔl ində'n ginn de'gi ki kare ki sigi ki gorow kində rɔ nan'ti si'ə lə'de. Be ə, adi lapiya to'n mbunə'de'ti. ¹⁶ Jeju ndigi kadi ginn de'gi ki joo kin ulə'de noji nan'ti ki Luwə, kadi tɔli darɔ ki kareba. Ningə ki takul koy'o do kagidəsi'ti, tujj'in nya ki ra adi in njeban'gi lə nan kin kɔ. ¹⁷ Re iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido lapiya adi ingi ki in sanyi, taa tado lə nje'gi ki in ndəkba tɔ. ¹⁸ In ki takul Jeju ə j'in pəti ki j'in, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el, j'asi kadi ji rei takum Luwə'ti ki takul Ndil ki kareba inbe kin.

¹⁹ Be ə, ingi ki in Juwipi'gi el, in mbah'gi el, eke nje dər ki nja'de ta el nga. Nan ngosine, in ngann nje be ki mbunə de'gi'ti lə Luwə. In ngann'gi ki me Kəy'ti lə Luwə. ²⁰ Ingi toi to mbal'gi ki Luwə ində'n kəy be. Ningə ngirə kəy kakin in ki kində do njekawkulə'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti. Ə Kirisiti inbe ə in mbal ki do kum kəy'ti. ²¹ In me kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti'ti ə mbal ra kəy'gi kare kare uwəi nan maji. Ningə kəy kakin aw ki taa mad'a'ti ki kete kete kadi tɔl kəy ki ar njay me Burəbe'ti. ²² In me kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti ə, ingi ki in Juwipi'gi el ka, indəi rɔ'se nan'ti ki ndəgi de'gi lə Luwə kadi tɔli kəy ki Luwə sii me'ti ki takul Ndil'ə.

3

Pol nje kiləmbər Poyta ki maji rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el

¹ In ki tado kin ə, m'in Pol, m'in dangay tado Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti, tado lə'se in de'gi ki in Juwipi'gi el. ² M'gər maji kadi oyi poy kuləbər ki Luwə, kigo me maji'ti li'ə, ulə ji'm'ti tado maji lə'se. ³ Luwə te ki do nya'gi ki to lo kiyə'ti adi'm m'gər. In nya'gi kin ə m'ndang'i'de m'ulə'n madi'se. ⁴ Lokɔ tudəi makitu ki m'ndangɔ m'ulə'n madi'se kin ningə, inbe'gi a oyi nyagər ki ɔjido Kirisiti ki to lo kiyə'ti, ki Luwə te ki do'a adi m'gər ar njay kin. ⁵ Toki rɔta'ti, nya'gi ki Luwə te ki do'a adi njekawkulə'gi, ki de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ində'de ta dangɔ to nje ra kulə lə'ne, ki takul Ndil Luwə kin, te ki do'a be adi kaw'je'gi ki kete el. ⁶ Ningə nya ki to lo kiyə'ti kakin, ki takul kində rɔ nan'ti lə'de ki Jeju Kirisiti ə, de'gi ki in Juwipi'gi el, a ingəi nya nduwə nan'ti se'je j'in

ki j'in Juwipi'gi; in se'je nan'ti me daro'ti ki kare, taa kunndu ki kare inbe kin to tado la'de me to Kirisiti'ti, ki takul Poyta ki maji.

⁷ M'tel njekulobor la Poyta ki maji kin. In kin in kadikare ki Luwa adi'm kigo memaji'ti li'a ki takul kulera tog'o. ⁸ M'in ki nda'a'm goto utø njekunme'de kadi Kirisiti pøti tigø. Ningø re in be kaa, Luwø oo maji ngayn kadi m'in ø, ulø kulø kilømbør Poyta ki maji la Kirisiti ji'm'ti tado de'gi ki in Juwipi'gi el. In nyakingø kibo ki utø nyagør la de'gi la Kirisiti pøti tigø. ⁹ Ningø m'ingø kadikare ki kadi m'toji'n de'gi pøti ar njay, ke gorow ki bann ø, Luwø a tol'n ta nya ki un ndu'ne do'ti, ki to lo kiyø'ti kin wa. Luwø ki njera nya'gi pøti, iyø do nya kin ki de'gi ki dokagilo'ti ki mayinu. ¹⁰ Ningø ngosine ki takul Njekawnan'gi, nje konbe'gi ki nje tog'i'gi ki me nel'ti taa, asi kadi gøri nyagør la Luwø. Nyagør kin, Luwø toji ki row'gi ki dangi dangi. ¹¹ Nya kin tolta'ne kigo kojitara'ti la Luwø ki to ki biti ki non'ti ki takul Burøbe lø'je Jeju Kirisiti. Kojitara kakin, tolta'ne ki takul Burøbe lø'je Jeju Kirisiti. ¹² Me kindø ro nan'ti lø'je ki Kirisiti ø, j'ingøi tarow ki gorow la kunme kadi ji ndøti ki ro Luwø'ti ki me ki tyni kati. ¹³ In be ø, m'døji'se kadi adi me'se tuji tado la kon'gi ki m'nji m'ingø tado lø'se kin el. Nan kadi in ginn ronel lø'se yo taa.

Ndigi ki Kirisiti ndigi'je

¹⁴ Tado kin ø, m'nji m'osi møkøsi'm nanga non Baw'je ki doran'ti, ¹⁵ ki takul'ø ki kar'ne ba ø, ginn koji'gi ki doran'ti eke ki donangi'ti ne sii ki do'de taa. ¹⁶ M'døji Luwø kigo nyakingø'ti li'a ki ngayn kigo Ndil'ti, kadi adi'se in njekunme'gi tog'i kadi nganyi ki takul Ndil'ø me'se'ti. ¹⁷ Kadi Kirisiti ra lo kisi lø'ne ngarme'se'ti ki takul kunme. Nya døji lø'm in kadi ndiginan ra sese adi nganyi, ningø kadi ginn'se uwø nangi ngan me'ti to. ¹⁸ Be ø, a asi kadi in gøri ki ndøgi de'gi la Luwø pøti, kadi ndigi la Kirisiti in ndigi ki øti bol, ki de asi kadi a mboji ngal'a ge tat'a ge kow'ø ge ki ngal'a ki ta ge el ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi in gøri ndigi la Kirisiti ki utø nyagør'gi pøti, ningø kadi Luwø inbe rosi'se ki rosi ki betete lø'ne.

²⁰ Luwø ra nya'gi ki takul tog'i ki isi me'je'ti. Ningø, loki ji døji'ø nya madi ø, ra utø nya ki ji døji'ø, eke, in ki j'isi møri to mør bay. ²¹ Kadi toji in do'a'ti mbunø Njekawnan'gi'ti ki takul Jeju Kirisiti, tado ginn de'gi'ti pøti, ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

4

K'in daro ki kare me Kirisiti'ti

¹ M'ulø dingøm me'se'ti, m'in ki m'in dangay tado la Burøbe, kadi gorow kisikidotaa lø'se asi ta bar ki Luwø bar'se. ² Kadi awi ki sol do, ki hal ki sol lom lom, ki koreme, ø kadi sii do'ti ki nan me ndigi nan'ti. ³ Uwøi ro'se ngan kadi ngømi go k'in'se kare me Ndil Luwø'ti, ki gorow kisi nan ki lapiya. ⁴ Daro in kareba, taa Ndil Luwø kaa, in kareba to. In be to ø, Luwø bar'se kadi awi ki nya kindømedøti kareba to. ⁵ Burøbe in kareba, kunme in kareba, ta batøm kaa in kareba to. ⁶ Luwø in kareba, ningø in ø, in Baw'je pøti, taa in do nya'gi'ti pøti, ra kulø ki takul de'gi pøti, ningø isi me de'gi'ti pøti to.

⁷ Nan, de ki ra ra dann'je'ti, ingø kadikare ra kulø ki søw do'ne, kigo kadi'ti ki Jeju Kirisiti ndigi kadi'n'je. ⁸ In be ø, ndangi me makitu'ti la Luwø eyina:

«Loki in aw me lo'gi'ti ki taa nu, uwə dangay'gi,
Adi aw se'de kum'ne'ti,
Ningə adi kadikare de'gi.»

⁹ Ningə k'el kene: «In aw me lo'gi'ti ki taa», kin, to ar njay kadi kete bay ta kadi aw taa, Kirisiti ur aw ginn dɔnangi'ti, me lo'gi'ti ki bo nu to. ¹⁰ Nje k'aw nanga inbe kin ə, in nje k'aw lo'gi'ti ki taa gidi dɔran'gi'ti to. Nya kin ra nya be kadi Ndil'ə in me nya'gi'ti pəti. Ta kadi onbe dɔ nya'gi'ti pəti me lo'gi'ti pəti to. ¹¹ In ə adi kadikare de'gi, nje ki nan'gi adi in njekawkulə'gi, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, nje nan'gi kadi in de'gi ki njekul Njekawnan'gi, ningə kadi nje ki nan'gi in njendo de'gi to. ¹² Ki gorow kin ə, ra adi de'gi lə Luwə a asi kadi rai kulə li'ə, kadi Njekawnan'gi toi to darɔ Kirisiti ki tɔgi ki kete kete be. ¹³ Ki row kin ə, j'in pəti, j'a tei k'in kare me kunme'ti, ki gər Ngonn lə Luwə'ti. Ningə j'a tɔli Njekawnan'gi ki tɔgi gangi, ə j'a tɔgi par par bitɔ kadi j'a toi to Kirisiti be. ¹⁴ Be ə, j'a toi to ngann'gi ki nəl nyando'gi ki ngom isi aw se'de ki yo ge ki ne ge be el, to tokibo ki pungɔ mann ba si ra'a be el nga. Ningə de'gi ki nje kədi de'gi ki ta'gi ki ngom'gi lə'de kin, a rai'je kadi jɔ ndəm row ki takul nyando'gi lə'de ki ngom kin el to. ¹⁵ Nan kadi jɔ ndiginan yo ge ki ne ge me k'el nan ta ki rɔta'ti, kadi jɔ tɔgi me nya'gi'ti pəti, bitɔ kadi jɔ toi to Kirisiti inbe be, in ki in ki boi ki dɔ Njekawnan'gi'ti. ¹⁶ Me Kirisiti'ti ə darɔ ba pəti in ki rɔti nan'ti maji ki takul dɔkur'gi lə ngirə ki ra. Loki ngonn rɔ ki ra, ra kulə lə'ne maji ningə, a ra kadi darɔ ba pəti a tɔgi taa taa ningə gəsirə me ndigi nan'ti.

Kisikidɔtaa me Kirisiti'ti

¹⁷ In be ə, m'el'se ta kin, ə m'təl m're dɔ'ti bay me to Burəbe'ti. Ononyi'se kadi row njiyə'se to to nya de'gi ki gəri Luwə el kam be, tadɔ kulə ra'de in kigo mərta'gi'ti lə'de ki nda'a goto. ¹⁸ Lo ki ndul onbe dɔ nyagər'ti lə'de. In sanyi kadi kisikidɔtaa'ti ki sigi ki Luwə adi. Toki rɔta'ti, gəri el tadɔ me ngan lə'de. ¹⁹ In de'gi ki nya ki majel ki a rai ə rɔ'de a sol'de dɔ'ti goto. Dɔkagilo'gi lə'de pəti in kadi rai nya'gi ki majel. Be ə, nyara'de ki dangi dangi ki to njen kin, degə'gi kin, nanyi ki lo ra'a'ti ki non'de'ti.

²⁰ Nan ingi, in kigo row'gi ki be kin ə, ndoi kadi gəri Kirisiti el. ²¹ Toki rɔta'ti oyi ta ki sɔw dɔ'a nga, ningə, ingi ki in njekunme'gi, ndoi'se nya'gi ki awi nan'ti ki rɔta ki de a ingə rɔ Jeju'ti. ²² Re in be ningə, sɔw kadi mbəti nya ra'se'gi ki mayinu kigo lo kɔki de'ti, ki ndigi ra'gi li'ə ki majel ki a aw ki de tuji'ti. ²³ Maji kadi inyəi adi Ndil Luwə yəti mərta lə'se. ²⁴ Maji kadi tɔli de'gi ki sigi ki Luwə ində'de kigo mərta'ti lə'ne, kadi kisikidɔtaa lə'se in dana ə ar njay ki row lə rɔta.

²⁵ Tadɔ kin ə, kadi inyəi ta kel ta ki ngom kɔ, ə kadi de ki ra, elta ki rɔta'ti madi'ne, tadɔ j'in pəti j'in ngann rɔ ki kare. ²⁶ Re wongɔ ra'se ə, kadi wongɔ kin aw sese adi rai majel el. Ononyi'se kadi isi me wongɔ'ti ba bitɔ kadi kadi ur dɔ'se'ti. ²⁷ Adi tarow Su kadi dum dɔ'se el. ²⁸ Kadi de ki in njebogɔ kete ə inyə ta bogɔ lə'ne, ningə kadi ra kulə ki jɔ'ne kadi ingə'n nya ə ra'n ki de ki nya to rɔ'a ²⁹ Kadi ta ki majel ki a tuji me madi'se'gi te ta'se'ti el. Nan kadi ta ki maji ki a ra ki njekunme'gi ki rangi ə te ta'se'ti. Ta ki be kin ə a ra maji ki de'gi ki nje k'oo dɔ ta lə'se. ³⁰ Ononyi'se kadi adi me Ndil Luwə tuji. Ndil Luwə kin ə Luwə

adi'se kadi toji kadi in yan'a'gi. Ningə Ndil kin adi me'je tinyi kati toki ndo madi a re non, ki Luwə a taa'je ilə'je taa ki ratata me majel'ti.

³¹ Ori hal'gi ki kati bangi pəti me'se'ti ko. Ngəmi majel madi me'se'ti el, ki wongi, ki kol nan, ki taji nan. Ningə kadi hal mendul goto me'se'ti to goto. ³² Kadi rai maji ki nan ki yo ki ne. Ningə kadi ta on me'se tado lə nan, ə inyəi go majel ki madi'se'gi rai sese ko toki Luwə inyən go majel'gi lə'se ko, me to Kirisiti be to.

5

Kisikidotaa me kunjiti

¹ Ingi ngann'gi ki Luwə ndigi'se ə, maji kadi ndaji'ə. ² Maji kadi isi ki do'se taa me ndigi nan'ti, toki Kirisiti ndigi'je ə adi rə'ne Luwə koy'ti tado lə'je, to kadikare eke nya mosi ki əti Luwə maji be. ³ Be ə, ta k'in se de'gi'ti lə Luwə, kadi kaya ki ra ki ndəgi nya'gi ki toi njen kaa gotoi dann'se'ti num to. Elita nya'gi ki be kin dann'se'ti el to k'el el. Taa kadi kumnda goto dann'se'ti to. ⁴ In gorow'ə'ti el kadi ta'gi ki to njen ki ta ki minə madi'gi te ta'se'ti. Nan kadi ta ki a te ta'se'ti, in ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi in gəri nya'gi kin maji: njera kaya'gi num, njera nya'gi ki to njen num, njera kumnda nya'gi ki asi nan ki yo ki ra num kin, a oy Konbe lə Kirisiti eke lə Luwə el. ⁶ Kadi adi de madi ədi'se ki ta'gi ki nda'de goto el. Tado in ki takul nya'gi ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re'n do de'gi'ti ki nje təl rə'de go ta'ti li'ə el. ⁷ Be ə, maji kadi indəi rə'se nan'ti se'de do nya madi'ti el. ⁸ Toki rəta'ti, ndəki mayinu sii me lo ki ndul'ti, nan ngə'sine, ki takul kində rə nan'ti lə'se ki Burəbe, in de'gi ki lo ki ar njay'ti, ə maji kadi nya ra'se in nyara lə ngann'gi ki lo ki ar njay'ti. ⁹ Tado kandi kuləra ki maji lə de ki in lo ki ar njay'ti in: nya ra'gi ki maji, ki nya ra'gi ki dana, ki nya ra'gi ki rəta'ti. ¹⁰ To ngann'gi ki lo ki ar njay'ti, maji kadi indəi togi do rə'se'ti kadi ori mbunə nya ki nəl Burəbe ki nya ki nəl'ə el nan'ti. ¹¹ Kadi nya madi ki ore'se nan'ti ki nya ra'gi ki majel ki lo ndul'ti kin goto. Nan tei ki ginn'de taga to te yo taa. ¹² Tado nya'gi ki ko de'gi kin isi rai lo kiyə'ti, in nya'gi ki to rəsol ngayn kadi de elta'a. ¹³ Ningə loki de or ginn nya'gi ki isi rai ə, kulə ra'de'gi ki majel to taga ar njay njay. ¹⁴ Tado nya'gi pəti ki ginn'de te lo kunjiti təli lo kunji. In be ə, makitu lə Luwə ene:

«Ndəl do bi'ti, in nje to bi,

Ində taa dann njekoy'gi'ti,

Ə Kirisiti a adi kunji lə'ne a unji do'i'ti.»

¹⁵ Kadi indəi kumkədi do rə'se'ti me ji kisikidotaa'ti lə'se. Kadi nya ra'se in nyara lə de'gi ki nje tər'gi um, nyara lə mbo'gi el. ¹⁶ Dəkagilo ki j'isi'ti kin in dəkagilo ki majel, ə kadi dəkagilo'gi pəti ki Luwə adi'se ə, rai nya'gi ki maji ta ta um adi dər kare el. ¹⁷ Tado kin ə, kadi toi to de'gi ki kur do'de goto be el, nan kadi in gəri nya ki in ndigi lə Burəbe.

¹⁸ Adi yiwi kandi nju ra'se el tado yiwi ki ra a aw ki de kaya ki ra'ti. Nan kadi rosi ki Ndil Luwə ki ar njay yo taa. ¹⁹ Maji kadi elinan ta me pa'gi'ti, osi pa'gi lə Luwə ki ndəgi pa'gi ki Ndil adi'se. Osi pa'gi kin uləi toji do Burəbe'ti ki ngarme'se ba pəti. ²⁰ Dəkagilo'gi pəti, kadi rai oyo Luwə ki Baw me nya'gi'ti pəti, me to Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti.

Kulə noji ki to mbunə dene'gi'ti ki dingəm'gi

²¹ Uløi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə nan ki yo ki ne, tado koji ki k'ilə dɔ Kirisiti'ti ki awi. ²² In dene'gi, kadi nan nan ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti lə ngaw'ne toki isi uløi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə Burəbe be. ²³ Tado ngaw in ki boi dɔ dene'ti, toki Kirisiti in ki boi dɔ Njekawnan'gi'ti kin be tɔ. Kirisiti in Njekaji Njekawnan'gi ki in darɔ'a'gi. ²⁴ Be ə, toki Njekawnan'gi uløi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə Kirisiti kakin ə, dene'gi kaa, kadi uløi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngaw'de'gi me nya'gi'ti pəti tɔ.

²⁵ Ningə in ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi toki Kirisiti ndigi'n Njekawnan'gi ə adi rɔ'ne koy'ti tado lə'de kin be. ²⁶ Adi rɔ'ne koy'ti kadi təl Njekawnan'gi de'gi ki ar njay ta k'in'de de'gi'ti lə Luwə, go togi ki togi'de ki mann num ki ta lə'ne num tɔ. ²⁷ Jeju ge kadi n'te ki Njekawnan'gi takum'ne'ti ki kɔsikurə ki əti ɓol, ki kanji yoro num, ki ngirə rɔ'de'gi ra ju ju el num, kadi nya madi ki asi nan el goto rɔ'de'ti num tɔ. Ge kadi Njekawnan'gi ari njay ki kanji ta madi dɔ'de'ti. ²⁸ Be tɔ ə, maji kadi ngaw dene'gi ndigi ne'de'gi toki isi ndigi darɔ'de in ɓe be. De ki nje ndigi ne'ne, ndigi darɔ'ne inɓe. ²⁹ Toki rɔta'ti, de ki ɔsi rɔ'ne ta nja kare goto. Nan j'in pəti j'uli'de ki nyakusɔ, ə j'indəi kum'je go'de'ti to kində yo taa. In be ə, Kirisiti isi ra'n ki Njekawnan'gi, ³⁰ tado j'in ngann darɔ'a'gi. ³¹ Tado kin ə, dingəm a inyən baw'ne in ki kon'ne, ningə tinyəi nan ki ne'ne, ə in joo pəti təli darɔ ki kare. ³² Nyando kibo to me ta'ti kin, nan m'el'se kadi in ta ki ɔjido Kirisiti ki Njekawnan'gi. ³³ Nya ki maji kadi de ra ə to kin, kadi ngaw dene ki ra ndigi ne'ne to darɔ'ne inɓe be, ə kadi dene təl rɔ'ne go ta'ti lə ngaw'ne tɔ.

6

Ta lə ngann'gi ki baw de'gi

¹ Ngann'gi, ingi ki ndəi rɔ'se nan'ti ki Burəbe, maji kadi təli rɔ'se go ta'ti lə nje koji'se'gi, tado in kuləra ki maji. ² ɔsi kurə baw'i ki kon'i, tado in kin in mɓərkikində ki dɔkete ki Luwə adi ki kunndu dɔ'ti ki ene: ³ «A isi maji me dɔnangi'ti ningə ndɔ'i a in ngayn tɔ.»

⁴ Ningə in baw'gi, kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de ɓol'ti el, nan kadi ngəmi'de me nyando'ti ki maji, ki me kində koji'ti kigo ta'ti lə Burəbe.

Ta lə ɓər'gi ki ɓe'de'gi

⁵ In ɓər'gi, maji kadi təli rɔ'se go ta'ti lə ɓe'se'gi ki dɔnangi'ti ne ki kɔsikurə ki ngayn, ki ɓol, ki ngarme ki ar njay toki in Kirisiti inɓe ə, isi təli rɔ'se go ta'ti li'ə be. ⁶ Ononyi'se kadi rai kulə lə'se dɔkagilo'ti ki de'gi indəi kum'de go'se'ti par, toki isi rai kulə kadi ingəi maji takum de'gi'ti yo be. Nan maji kadi rai kulə to ɓər'gi lə Kirisiti ki isi rai ndigi lə Luwə ki me'de ki kareba be. ⁷ Maji kadi rai kulə ki rɔnel, to nya ki in kulə lə Burəbe ə isi rai be, um in kulə lə de'gi el. ⁸ In gəri ɓəti toki nan nan a ingə nyakugə goji lə'ne rɔ Burəbe'ti kigo maji'ti ki ra, re in ɓər eke in de dɔrɔ'ne.

⁹ In ɓe ɓər'gi, ingi kaa, kadi adi row nya ra'se maji ki rɔ'de'ti tɔ. Maji kadi inyəi ta kində'de ɓol'ti kɔ, ə kadi in gəri toki ɓe'de num, ɓe'se num in kareba, ə isi me dɔran'ti taa nu, ə kɔr kum de dana goto rɔ'a'ti.

Rɔ dɔ kunme'ti

¹⁰ Kadi ji tol'n ta ta'gi, maji kadi təli de'gi ki nje tɔgi'gi ki takul kində rɔ nan'ti lə'se ki Burəbe ki in nje togi ki ngayn. ¹¹ Maji kadi

in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti rɔ'se'ti, kadi rai dingəm non kədinan'gi'ti lə Su. ¹² Tado in de'gi ki awi ki darɔ ki mosi ə j'a ji rɔ'i se'de el, nan j'isi rɔ'i ki ndil'gi ki majel ki nje'gi kibo ki dɔ'de'ti, ki nje konbe donangi'ti ki rɔsi ki majel. J'isi rɔi ki ndil'gi ki majel ki dangi dangi pəti ki nje konbe me lo'gi'ti ki dɔran'ti nu. ¹³ Tado kin ə, maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti rɔ'se'ti, kadi loki ndɔ'gi ki majel rei ningə, rai gərərə ba. Ningə kadi go rɔ'ti ə, rai taa ba. ¹⁴ Maji kadi rai taa ba! Ningə kadi ta ki rɔta'ti ə dɔi bədi'se'ti to ndar be, ə kadi nyara ki dana to to bar handi ki kadi dɔi gu'se'ti be. ¹⁵ Maji kadi kində kalangi kaw kiləmbər Poyta ki maji ki nje kadi lapiya, to to sa kulə nja'ti lə'se be. ¹⁶ Me nya'gi'ti pəti, maji kadi uni kunme adi to to dər lə'se be, in ki takul'ə ə a ndəi nyakati'gi lə Su ki sii te to por be tɔli kɔ. ¹⁷ Kaji ki Luwə aji'je to to jɔgi rɔ ki j'uləi dɔ'je'ti be, ə kadi j'uni ta lə Luwə to kiyərɔ ki Ndil Luwə adi'je be tɔ. ¹⁸ Nya'gi kin pəti, dɔji Luwə me kel si'ə ta'ti. Eli si'ə ta ki dɔkagilo'gi pəti ki takul Ndil Luwə ki ar njay. Rai ki kisi dɔ nja'ti, ə kadi nanyi ki lo ra'a'ti par par. Elita ki Luwə tado lə de'gi lə Luwə pəti. ¹⁹ Elita ki Luwə tado lə'm tɔ, kadi loki m'te'n ta'm ningə kadi inbe ində taa ta'm'ti, kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə ki to lo kiyərɔ'ti, kanji bol. ²⁰ In tado Poyta ki maji kin ə, m'taa'n tor Kirisiti m'to'n ki kulə gindi ji'm'ti kəy dangay'ti. Be ə, elita ki Luwə kadi m'elta ki kanji bol, toki maji kadi m'eli'n.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

²¹ M'ndigi kadi in gəri nya ki sɔw dɔ'm, ki nya m'nji m'ra. In be ə, Tisiki ki in ngonkon'm ki njendigi lə'm, ki in njekuləbər ki nje ra nya ki low'ə'ti me Burəbe'ti, a el'se nya'gi pəti ki ɔjidɔ'm. ²² In tado kin ə, m'ul'ə rɔ'se'ti kadi in gəri ji kisi'je, ningə kadi ulə dingəm me'se'ti tɔ. ²³ Kadi lapiya, ki ndiginan, ki kunme lə Luwə ki Baw ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, in dɔ ngannkon'je'gi'ti. ²⁴ Kadi, memaji lə Luwə in nan'ti ki de'gi pəti ki nje ndigi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki ndigi ki to ki dɔkagilo'gi pəti.

Makitu ki Pol ndangi adi Pilipi'gi Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Njekawnan ki Pilipi'ti ə in njekawnan ki dokete ki Pol ndə ginn'de donangi Eropi'ti. Pol ndangi makitu kin adi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Njekawkulə Pol elta do nya'gi'ti ki tei do'a'ti kagilo ki isi'n ki do'ne ta ne kin ningə təl ra oyo njekawnan'gi tado ra ki rai si'ə ki nyamaji'gi ki ji'de'ti. Ta lə k'in kare ki kisimaji lə Njekawnan'gi uwə me Pol tado njendo nya ki ngom yəki Njekawnan'gi. De'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti ingəi kisikidotaa ki sigi ki rə Luwə'ti. Kisikidotaa ki sigi kin utə nya'gi ki rangi pəti. Re njekunme'gi sii dann kagilo'ti ki ngan mindi kaa, kisikidotaa kin adi'de lapiya ki ronel. Ginn'ə kin ə njekawkulə, re in dangay'ti kaa, ra togi ndangi'n makitu adi njekawnan ki Pilipi'ti el'de kon ta kin ene: «Rai ronel ki ndo'gi ndo'gi me Burəbe'ti» (4.4).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1: 1-11. Nya'gi ki tei do Pol'ti inbe 1.12-26. Kirisiti in nyandaji lə njekunme'gi 1.27-2.18. Ta ki do Timote'ti ki Epapiroditə 2.19-30. Kirisiti ə asi pəti um ndukun lə Moji el 3.1-4.9. Ra oyo tado ra ki nan ki nyamaji ki ji'ti 4.10-23.

Kuwə ji nan

¹ In m'in Pol, nan'ti ki Timote, j'in njekuləbər'gi lə Jeju Kirisiti ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in de'gi lə Luwə ki me kində rə nan'ti me to Kirisiti'ti, ki sii Pilipi'ti*. Makitu kin sow do'se, ingi ki njekornon'se'gi, ki diyakirə'gi. ² Ningə kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol elta ki Luwə tado lə njekunme'gi ki Pilipi'ti

³ Dokagilo'gi pəti ki me'm olo do'se'ti ə, m'ra oyo Luwə. ⁴ Taa dokagilo'gi pəti ki kadi m'el'n ta ki Luwə tado lə'se pəti ə, m'el si'ə ki ronel to. ⁵ Ronel lə'm in tado ra ki rai sə'm me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji, lo kulə ngirə'ti nu biti bone†. ⁶ M'gər maji kadi Luwə ki ində ngirə kulə ki maji me'se'ti kin, a awi'n biti ta toltə'a'ti, ndo təl Jeju Kirisiti'ti. ⁷ In gorow'ə'ti kadi m'aw ki mərta ki be kin tado lə'se pəti, tado m'ində'se dann me'm'ti. Ingi, indəi rə'se nan'ti sə'm do maji'ti ki Luwə ra sə'm. Indəi rə'se nan'ti sə'm pəti me k'in'm dangay'ti, ki me rə'ti ki m'ro ki togi'm tado Poyta ki maji‡. ⁸ Luwə asi kadi mannaji lə'm toki, ingi pəti m'ndigi'se ndigi lə Jeju Kirisiti, m'or mann do'ti soti.

⁹ Nga ningə, nya ki m'dəji Luwə, in kadi ndiginan lə'se in ki do mad'a'ti do mad'a'ti, nan'ti ki nya gər ki rəta'ti ki me kər kum nya ki maji ki nya ki majel nan'ti kadi ar njay. ¹⁰ Lo kin'ti, a gəri go nya ki nda'a to'ti ki maji ra. Ə a in de'gi ki kar njay, ki ndo təl Kirisiti'ti, de asi kadi aw ki ta madi do'se'ti el. ¹¹ Ningə a in de'gi ki nyara ki dana, ki in rə Kirisiti'ti a to mbar mbar rə'se'ti, tado tobar ki toji lə Luwə.

Poyta ki maji aw ki kete kete

* 1:1 1.1 4.15; KNK 16.12 † 1:5 1.5 KNK 16.13-15 ‡ 1:7 1.7 1.13

¹² Ngannkon'm'gi, m'ndigi kadi in gəri toki nya ki te do'm'ti kin ra adi Poyta ki maji aw ki kete to kaw yo. ¹³ In be ə, de'gi pəti ki nje ra kulə ki nje konbe ki boi, ki ndəgi de'gi, gəri kadi in tado kulə lə Kirisiti ə m'to'n dangay'ti. ¹⁴ Nga ningə, to'm dangay'ti, ra adi ngannkon'm'gi ngayn, uni me'de adi Burəbe, ə ingəi tōgi do mad'a'ti kadi elita lə Luwə ki kanji bol. ¹⁵ In ki rōta'ti kadi de'gi madi iləimbər to Kirisiti ki hal ta ki ra, ki hangal n'in, nan de'gi ki nan'gi, iləimbər'ə ki hangal ki maji to. ¹⁶ De'gi ki awi ki hangal ki maji kin, rai kulə kin ki ndiginan. Ningə gəri kadi m'in lo kin'ti ne, m'nji m'ro tado Poyta ki maji. ¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləimbər to Kirisiti ki ndigi ra ki sōw do'de. Ningə nya ki me'de'ti ki o'si'de adi isi iləimbər to Kirisiti kin in nya ki dana el. Sangi kadi n'adi m'in kon do mad'a'ti, me dangay'ti ki m'in'ti. ¹⁸ Ningə re in ki me ki maji eke in ki majel ə isi iləimbər to Kirisiti ə, in kin de aw go'ti el. M'gər kadi isi iləimbər to Kirisiti, ningə m'ra rōnel do'ti, ə m'nanyi ki lo ra rōnel do'ti. ¹⁹ Tado m'gər kadi in nya ki isi ra nya kadi ta tol ta'a ə m'ingə'n kaji. M'ingə'n kaji ki takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm num, ki takul tōgi ki Ndil Jeju Kirisiti adi'm num. ²⁰ Ki oji go nya ki m'nji m'ngəm ta'a dfele, ki m'nji m'ində me'm do'ti, nya ki rō'm a sol'm do'ti goto. M'tinyi me'm kati kadi re in bone eke ndo'gi pəti, m'a m'tōji k'in kibo lə Kirisiti kadi de'gi oyi daro'm'ti. Re in me kisidōtaa'ti lə'm eke me koy'm'ti. ²¹ Ki daro'm'ti, kisikidōtaa lə'm in tado Kirisiti, ə koy'm in maji lə'm to. ²² Ningə, re kisi'm ki do'm taa bay, a adi'm tarow kadi m'ra kulə madi ki to soti ə, lo kin'ti, m'gər nya ki kadi m'mbəti el, ke in kisikidōtaa eke in koy wa kaa m'gər el. ²³ Nan nya'gi joo isi ndəri'm'in yanan: m'ndigi kadi m'tusi dōnangi kin m'inyə, ə m'aw m'nji kadi Kirisiti'ti. In kin ə in nya ki to soti ngayn. ²⁴ Ningə kisi'm dōnangi'ti ne, maj'a to'ti ngayn tado lə'se. ²⁵ Nga ningə, m'gər maji, ujə'm roy kadi m'a m'nji dōnangi'ti ne bay, m'a m'in kadi'se'ti ne pəti bay tado kaw kete lə'se, tado rōnel lə'se me kunme'ti. ²⁶ Lo kin'ti, loki m'təl m'te dann'se'ti ə, ki takul'm, a gəri row tōji ki isi me to Kirisiti'ti kin ar njay.

²⁷ Nan k'in ə, kadi panjiyə'se in kigo Poyta'ti ki maji lə Kirisiti, kadi re m're dann'se'ti, eke m'in sanyi sese kaa, m'oo ta ki do'se'ti maji. Kadi m'oo poy'se toki uwəi tōgi'se ba me ndil'ti ki kare, indəi rō'se nan'ti, rōi ki me ki kare kigo me'se'ti ki uni adi do Poyta'ti ki maji. ²⁸ Ningə inyəi tarow adi njeta'gi lə'se uləi bol kare me'se'ti el. Loki inyəi tarow adi uləi bol me'se'ti el, a to taga kadi in de'gi ki uni row ki kaw tuji'ti, ə ingi, uni row kaji to. Ningə pəti, in ndigi lə Luwə kadi to to be. ²⁹ Tado ki ojido Kirisiti, Luwə ra sese maji adi uni me'se adi'ə par el, nan adi ingəi kon tado li'ə to. ³⁰ Ningə ki ngosine kin, ingi uləi rō'se me rō'ti ki kete m'nji m'ro kakin to. Rō kin, bone ge kin kaa m'nji ta'ti ne m'nji m'ro toki in gəriš.

2

Kirisiti təl rō'ne njekuləbər'ti

¹ Toki ka ki Kirisiti ulə'n dingəm me'se'ti, toki ingəi tōgi me ndigi nan'ti, toki Ndil do'n'se nan'ti, toki me'se to'n do nan'ti, isi oji k'oo kumtondoo lə'se ki rō nan'ti, ² m'dəji'se kadi adi'm'in rōnel me kuwə

nan me'se'ti læ'se kin. Adi ndiginan ki kare inbe kin ə uwə me'se, adi me'se in kare, indəi rə'se nan'ti. ³ Rai nya madi kare ki hal ni ki ra el, taa hal kəji rə el tō. Nan ki dō ki səl ləm, kadi de ki nungi oo madi'ne to kibo dō'ne'ti. ⁴ Kadi de madi sangi maji læ rə'ne inbe par el, nan kadi sangi maji læ ndəgə'gi tō taa. ⁵ Kadi panjiyə'se ki rə nan'ti in panjiyə de'gi ki nje kində rə'de nan'ti me tō Kirisiti.

⁶ Kirisiti ki, lo kulə ngirə'ti nu, re oo nya'gi ki rə'a'ti pəti ə, in Luwə inbe par, nan sangi kadi n'uwə majiro'ne ki ji kasi ki asi nan ki Luwə kin el.

⁷ Ɔr təbar kin dō'ne'ti kō to k'ər yo,

Ra rə'ne njekuləbər'ti,

Təl rə'ne tō de'ti,

Adi de'gi gəri'ə me nya'gi'ti pəti toki in de.

⁸ Səl dō'ne,

Təl rə'ne go ta'ti biti oy'n,

Koy ki dō kagidəsi'ti.

⁹ In tado kin ə, Luwə un dō'a taa ad'a ra ngaw,

Ad'a tō ki in dō tō'gi'ti pəti.

¹⁰ Tado kunme me tō Jeju'ti,

Nyakində'gi pəti ki dōran'ti,

Dənangi'ti ki ginn dənangi'ti

Ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti,

¹¹ Ə kadi ta te ta de'gi'ti pəti toki Jeju Kirisiti in Burəbe,

Kadi tō Luwə ki Baw'je bari'n*.

Kulə læ njekunme'gi dənangi'ti ne

¹² Njendigi'm'gi ki maji, to ki ka ki rai go ndu'm'ti ki ndō'gi ndō'gi, dōkagilo ki m'in'n dann'se'ti, kadi rai ki dōkagilo ki oyi m'in dann'se'ti par el, nan dōkagilo ki m'goto'n dann'se'ti ne inbe kin kaa, kadi rai kulə dō kajit'i læ'se ki bəl Luwə, ki dō ki səl. ¹³ Tado Luwə inbe ə ində ndigira me'se'ti num, Ɔsi'se adi rai num, kigo kəjira'ti li'ə. ¹⁴ Rai nya'gi pəti ki kanji barta ki kanji kəl, ¹⁵ kadi ta madi goto dō'se'ti, kadi in de'gi ki kar njay, kadi in ngann'gi læ Luwə ki inyəi adi nya ki majel kare be ka rati rə'je'ti el, dann de'gi'ti ki uri mu sulə ki, de'gi ki ndigi kuləra ki majel par, ki me dənangi'ti ne. Kadi unji dann'de'ti to por ki unji dō dənangi'ti†, ¹⁶ loki a iləi'de mbər ta kaji. Lo kin'ti, m'a m'un'se kadi m'indən gu'm, ndō təl Kirisiti'ti. Tado m'anyi ngodi ki rō'm tō'm ki ndangi kare el. ¹⁷ Re kadi mosi'm osi nanga dō kulə'ti ki m'ra, kadi ki m'un'n kunme læ'se tō kadikare m'adi Luwə ə, m'ra rōnel, ningə kadi rōnel lə'm kin in rōnel læ'se pəti. ¹⁸ Ningə ingi kaa, kadi rai rōnel tō, ə adi rōnel læ'se in rōnel lə'm tō.

Pol ulə Timote ingi ki Epapirodit'i ki rə njekunme'ti ki Pilipi

¹⁹ M'gər dō'm'ti maji kadi me tō Burəbe Jeju'ti, nanyi ngayn el kadi m'a m'ulə ki Timote rə'se'ti non kadi re ki poy'se adim kadi m'in kaa m'ingə'n tōgi tō. ²⁰ Timote ki kar'ne ba ə kanyi sə'm ta ki uwə me'm, adi ta on me'ə ə isi mərta dō'se'ti. ²¹ Ndəgə'gi pəti, kanyi ngodi tado maji læ rə'de inbe par ə uwə me'de, um ngodi læ Jeju Kirisiti el. ²² Nan in, tōji ki taga adi de'gi gəri'ə tō ngonn ki nje njiyə nja baw'ne'ti. Ində rə'ne ta kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji sə'm. ²³ M'gər kadi in ə m'a

* 2:11 2.11 10-11; Ejay 45.23 † 2:15 2.15 Ndukun ki nja joo 32.5

m'ulə ki rə'se'ti loki m'a m'oo ta ki də'm'ti ar njay. ²⁴ Taa m'gər də'm'ti maji, kadi me tə Burəbe'ti, dəkagilo ngayn el ə, darə'm m'inbe, m'a m're kadi m'oo'se.

²⁵ Ningə ki ngəsine kin, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'ulə ngonkon'je Epapirodit, ki in madikulə'm ki madi rə lə'm rə'se'ti gogi. In ki ulə'i'ə kadi re ki nya'gi ki m'aw ndoo'ə, kadi ra sə'm'†.

²⁶ Epapirodit ndigi ngayn kadi n'oo'se pəti, ningə sangi ki rə tinyi'ne, tado monyi ra'a, adi oyi ta'a. ²⁷ Monyi ra'a, ki koy'o in ndəkba, nan Luwə oo kumtondoo li'ə. Ningə in kumtondoo li'ə par el, nan in kumtondoo lə'm tə ə Luwə oo, kadi m'ingə metuji ki rangi də mad'a'ti bay el. ²⁸ M'sangi kadi m'ulə rə'se'ti gogi kalangi, kadi re oyi'ə ə, ingəi ronel, ə kadi m'in kaa me'm osi'n ki nanga tə. ²⁹ Lo kin'ti, maji kadi uwəi'ə ki rə'se'ti ki ronel ngayn, me tə Burəbe'ti. Ko de'gi ki to in be kin, maji kadi əsigonn'de. ³⁰ Tado nanyi nden ba kadi ingə koy tado kulə lə Kirisiti. Un rə'ne ilə kə, kadi re ra sə'm tor'se'ti, me nya'ti ki inbe'gi asi kadi rai adi'm'in el.

3

Row ki ra dana ki rəta'ti non Luwə'ti

¹ Ki ngəsine kin ngannkon'm'gi, maji kadi rai ronel me kində rə nan'ti ki Burəbe. Nya ki a əgi'm kadi m'təl m'el'se ko ta ki kare ki m'el'se kete nga kin goto. Ningə ki rə'se'ti ə, in nya ki maji sese to maji yo. ² Maji kadi indəi kumkədi də rə'se'ti ki rə de'gi'ti ki rai rə'de to busi'gi be kam, ki rə de'gi'ti ki in nje ra kulə ki me'de ki majel, ki rə de'gi'ti ki nje k'oo mətə ki kujə to nya ki ngayn. ³ Njekujəmətə'de'gi ki rəta'ti in j'ingi, tado j'isi ji gosi Luwə ki row lə Ndil'ə, rə'je nəl'je ngayn kadi j'ində rə'je nan'ti ki Jeju Kirisiti, ningə j'uwəi kul rə'je el tə. ⁴ Nan ki rəta'ti, m'aw ki ta ki asi kadi m'uwə'n kul rə'm. Kin ə de madi oo kadi n'asi kuwə kul rə'ne ə, m'in m'asi kuwə kul rə'm m'utə de'ə kin. ⁵ Ujəi mətə'm ndə ki kon jijoo lə ndə koji'm, m'in ngonnn *Isirayel, ginn koji'ti lə Benjamin, m'in Ebirə ki me mosi'ti, ningə ki əjido ndukun, m'in me kuti'ti lə *Parisi'gi. ⁶ Ki əjido tingəbil, m'in njekində kum njekawnan'gi ndoo, ki əjido təl rə go ndukun'ti, m'in ki kanji ta madi də'ti*. ⁷ Nga ningə, nya'gi kin ki kete m'oo'de to nya ki ngayn, ngəsine m'oo'de to nya ki kə kare tado lə Kirisiti. ⁸ M'oo'de to nya ki kə kare, loki m'un'de m'əji kadi nyamaji'ti ki əti bol ki in gər ki m'gər Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'm. Tado lə Kirisiti, m'inyə nya'gi pəti kə, m'oo'de to nya ki də yiwi be. M'ra be kadi m'in'n nan'ti ki Kirisiti, ⁹ kadi m'in me j'ə'ti. Ningə kadi in ki takul ki ra wa m'ra dana me ndukun'ti el, nan kadi in ki takul kuləra Kirisiti. Kadi in ki takul kərtadəti ki Luwə ər ki gorow kunme kadi Kirisiti. ¹⁰ Nya ki uwə me'm, ində'n ta kadi m'gər Kirisiti, taa kadi m'gər təgi kin ki ində'n taa lo koy'ti. Ningə kadi m'ingə ko kon li'ə kin, ə kadi m'oy ko koy li'ə kin tə. ¹¹ Be kadi to re to bann ə, m'ində taa lo koy'ti, dann njekoy'gi'ti.

Kanyi ngodi səw də nya ki j'isi j'anyi ngod'o

¹² Toki rəta'ti, nya ki m'nji m'anyi ngodi tado'a kin, m'ində ji'm də'ti el bay, taa m'in de ki gəsirə gəsirə el bay tə. M'nanyi ki lo kanyi ngodi'ti kadi m'ində ji'm də'ti, tado m'inbe ki də'm, Jeju Kirisiti ində

ji'ne do'm'ti. ¹³ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi m'ində ji'm do nya'ti ki m'nji m'anyi ngod'o kakin el bay, ningə nya kare ki m'ra, me'm oy do nya'gi ki go'm'ti, m'ində togi do ro'm'ti kadi ji'm odi nya ki in non'm'ti kin yo. ¹⁴ M'anyi ngodi sow do nya ki in non'm'ti, kadi m'ingə nya kugəgoji ki Luwə bar'je kadi adi'je doran'ti ki gorow lə Kirisiti. ¹⁵ J'in ki ji togi gangi me ndil'ti, maji kadi merta lə'je ra nanga do loki m'el ta'ti kin. Nga ningə, kin ə re nya madi to, ə ndu'se asi nan do'ti el ningə, Luwə a te kum'se do'ti. ¹⁶ Re in ri ə ra nya kaa, adi ji njiyəi nan'ti toki j'in nu biti ji tei ne kin. ¹⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi ndaji'm'in, ə kadi kum'se in go nja de'gi'ti ki isi njiyəi kigo lo njiyə'gi'ti toki in gəri. ¹⁸ Tado ngayn'gi, njiyə'de asi ta koy Kirisiti do kagidəsi'ti. Ningə in ta ki m'el'se ki dokagilo'gi pəti, nan m'təl m'el'se bone bay, ki mann non kum'ti. ¹⁹ In de'gi ki ta tolta'de in tuji, tado luwə lə'de in kanda'de, taa tobar lə'de in me nya'ti ki to rosol'ti to, ningə nya ki uwə me'de, in nya ki donangi'ti ne par. ²⁰ Nan j'in ə, j'in ngannjebe'gi ki doran'ti. Doran ki in lo ki j'isi ji nginə njekaji'je, Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kadi ində'ti to re ingə'je. ²¹ Jeju a mbəl daro'je ki to'go goto, ki a oy kin, kadi təl to to daro'a ki aw ki toji ki əti bol kin be. A ra kulə kin ki togi ki awi'n kadi uwə'n nya'gi pəti ginn togi'ne'ti.

4

¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, m'ndigi ngayn kadi m'təl m'oo'se. Ingi, in nya ronel lə'm, in jəgi kosikurə ki isi do'm'ti. Lo kin'ti, njendigi lə'm, maji kadi uwəi togi'se ba to kin be, njiyəi nan'ti ki Burəbe.

Ta kəji tado kisi ki nan ki lapiya

² M'uwə nja Ebodi in ki Sentisi, m'dəji'de kadi adi me'de in kare me kində ro nan'ti ki Burəbe. ³ Nga ningə in madikulə'm ki maji, m'dəji'ki kadi ra se'de adi ndu'de osi go nan'ti, tado in dene'gi ki indəi ro'de nan'ti sə'm, roi tado Poyta ki maji. Roi, nan'ti ki Kileman ge ki ndəgi madikulə'm'gi ki rangi pəti ki Luwə ində to'de me makitu kaji'ti.

⁴ Rai ronel ki dokagilo'gi pəti me njiyə nan'ti ki Burəbe. M'təl m'el'se bay, rai ronel! ⁵ Maji kadi de'gi pəti gəri ra maji lə'se. Burəbe a re ngəosine. ⁶ Ningə, kadi adi me'se ra sururu do nya madi'ti el. Me nya'gi pəti ki to ro'se, maji kadi indəi non Luwə'ti, eli si'ə ta, nonyi do'a'ti, ə rai'ə oyo to. ⁷ Nga ningə, lapiya lə Luwə ki utə nyagər lə de, a ngəm ngarme'se ki merta'gi lə'se me kində ro nan'ti ki Jeju Kirisiti.

⁸ Ki ngəosine kin ngannkon'm'gi, maji kadi nya'gi pəti ki in nya ki ro'ta'ti, nya ki de'gi piti, nya ki in nya ki dana, nya ki ar njay, nya ki de'gi ndigi, nya ki de'gi osikurə, nya ki to'a bar, nya ki de'gi uləi toji do'ti, ə kadi uwə me'se. ⁹ Nya ki m'ndo'se, nya ki ingəi ro'm'ti, nya ki oyi ta'm'ti, ki nya ki oyi ro'm'ti, maji kadi uni rai kulə. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

Pol ra oyo Pilipi'gi tado nya ki uləi adi'ə

¹⁰ Ro'm nəl'm ngayn me kində ro nan'ti ki Burəbe, loki m'oo toji ki taga bone toki me'se to do'm'ti. Me'se kin to do'm'ti be mayinu, nan tarow ki kadi toji'm'in adi m'gər ə ingəi el. ¹¹ Nga ningə, m'elta kin be tado nya ki to ro'm, el jagi. Tado m'in de ki m'gər lo ra ronel do nya'ti ki to ji'm'ti. ¹² M'gər kisi me ndoo'ti, taa m'gər kisi me nyakingə'ti to. Me nya'gi'ti pəti, ki lo'gi pəti, m'gər kisi me ndann'ti ki me bo'ti, me

nya tombar'ti ki me nya toro'ti. ¹³ M'asi kadi m'doo me'm me nya'gi'ti pëti ki takul Kirisiti ki nje kadi'm tugi. ¹⁴ Nga ningë, in nya ki maji ë rai kadi indëi ro'se nan'ti sëm dë kon'ti lë'm. ¹⁵ In Pilipi'gi, inbe'gi gëri maji toki, lo kulë ngirë kilëmbër Poyta'ti ki maji, loki m'aw kadi m'inyë dënanngi ki Maseduwann'ti*, Njekawnan madi ki rangi ki kadi in nya adi'm tor nya ki m'in m'un m'adi kin goto. De'ë, in ingi par. ¹⁶ Loki m'in Tesaloniki'ti, ulëi ki nya ki m'aw ndoo'ë asi nja joo kare, rai sëm†. ¹⁷ Ningë in kadikare ë m'nji m'sangi ji'se'ti el, nan m'nji m'sangi kadi kër ramaji lë'se aw ki dë mad'a'ti dë mad'a'ti. ¹⁸ Ki ngö'sine kin, nya'gi ki m'aw ndoo'ë ka m'ingë pëti të nga. M'ingë ki to mbar mbar ro'm'ti, nya ki nal'm goto, loki Epapiroditë adi'm nya ki adi'ë kadi adi'm kin. Nya ki adi'm'in kin to to kadikare ki banyinan ëti maji, ki Luwë taa, kadikare ki nël'ë. ¹⁹ Lo kin'ti, Luwë a adi'se nya'gi pëti ki ai ndoo'ë, kigo nyakingë'ti li'ë ki ëti bol ki gorow lë Jeju Kirisiti. ²⁰ Ningë kadi kësikurë in ki dë të Luwë'ti ki Baw'je ki dëkagilo'gi ki dëkagilo'gi. *Amen!

Kuwë ji nan ki dëboy'ti

²¹ Uwëi ji njekunme'gi pëti me të Jeju Kirisiti'ti adi'm'in. Ngannkon'm'gi ki in sëm ne uwëi ji'se. ²² Taa njekunme'gi pëti uwëi ji'se të. Kibo ngayn in nje ki isi rai kulë me këy'ti lë nje konbe ki boi Sejar.

²³ Kadi memaji lë Burëbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pëti. Ta goto nga.

* 4:15 4.15 2Ko 1.16 † 4:16 4.16 15-16; KNK 17.1; 2Ko 11.9

Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Ta ki do Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Makitu kin tanan ki nje ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Epeji'ti me lo'gi madi'gi'ti: Makitu ki ndangi adi nje ki Kolosi eke nje ki Epeji, Pol ndangi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Ta'gi ki toi me makitu'gi'ti ki joo kin nu, nya'gi ki rai nya kagilo ndangi'de'ti nu taainan.

To toki njendo de'gi nya ki ngom uri dann njekawnan'gi'ti be, rei ki burnanmbukitu dann'de'ti. Kigo nyando'ti la'de, eli toki togi'gi kigo ndil'ti rai kulə ngayn ningə de a ra togi tət'i'de ro, konbe do'de'ti ki row tərɔ go ndukun'ti la Moji taa. Makitu la Pol el toki ndukun'gi la Moji asi konbe do nyənn'gi'ti la darɔ de el (2.23). Ki takul koy Ngonn Luwə do kagidəsi'ti kareba ə de a ingə'n kaji (1.20). Njekunme'gi in ngann ro darɔ ki in njekawnan'gi ki Kirisiti in do'de. Ningə kadi njekunme'gi ndiginan yo ki ne. Ndiginan yo ki ne kin doo'de nan'ti doo ki asi nan berere (3.14-15).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-8. Kirisiti inbe ki do'ne me hal'a'ti ki kuləra'a 1.9-2.19. Kisikido'ta ki sigi me Kirisiti'ti 2.20-4.6. Doby ta 4.7-18.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə la Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti la Luwə, nan'ti ki ngonnkon'je Timote ə ji ndangi makitu kin, ² j'adi'se in de'gi la Luwə ki sii me be'ti ki Kolosi, in ngannkon'je'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Kirisiti'ti. Kadi Luwə ki Baw'je adi'se ramaji ki lapiya.

Pol ra oyo Luwə tado la Kolosi'gi

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Burəbe la'je Jeju Kirisiti, dokagilo'gi pəti ki j'isi j'el si'ə ta tado la'se. ⁴ Ji ra'a oyo tado j'oo poy kunme la'se ki uni adi Jeju Kirisiti, ki ndigi ki in ndigi de'gi pəti ki in de'gi la Luwə. ⁵ Kunme ki ndiginan kin, ginn'de in do nya kindəmedəti la'se ki Luwə isi ngəm me doran'ti adi'se. In gəri nya kindəmedəti kin ki takul kiləmbər Poyta ki maji ki in ta ki rəta'ti kin. ⁶ Poyta ki maji kin aw bit'i te ro'se'ti. Ningə asi donangi ba pəti, te ki kandi nya, ə aw ki kete kete toki to'n dann'se'ti kin be to, ulə ngirə me ndo'ti inbe ki oyi poyta ki ojido memaji la Luwə, taa gəri memaji kin toki nya ki rəta'ti. ⁷ In Epirasi, ki in madi'je ki ngayn me kulə'ti ə ndo'se nya'gi kin. In de ki nje ra nya ki low'ə'ti me k'in ə njekuləbər la Kirisiti dann'se'ti. ⁸ Ningə in ə el'je ta do ndigi nan'ti ki Ndil Luwə adi'se.

Kelta ki Luwə tado la Kolosi'gi

⁹ Be ə, j'in kaa, ndo'ti inbe ki j'oo'n poyta la'se kin, j'inyə ta kelta ki Luwə tado la'se el. Ji dəj'ə kadi adi'se gəri ndigi li'ə maji ki takul gosi ki nyagər ki Ndil'ə adi'se. ¹⁰ Lo kin'ti, panjiyə'se a in panjiyə de'gi la Burəbe ki nəl'ə me nya'gi'ti pəti, a in panjiyə ki aw ki kete kete me kuləra ki maji'ti, ə a togi me gər Luwə'ti par par to. ¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi'se togi me nya'gi'ti pəti ki takul togo' ki əti bol, kadi uwəi togi'se ba me nya'gi'ti pəti, ki kisido'ti ki koreme to. ¹² Rai oyo Luwə ki Baw'je

ki ronel toki adi'se asi kingə nya nduwə ki isi ngəm me ðekon'ti li'ə ki ndolo, tado de'gi ki in yan'a'gi. ¹³ In ə, ɔr'je ginn togi'ti lə lo ki diw, re se'je me Konbe'ti lə Ngonn'o ki njendigi li'ə. ¹⁴ Ki takul Ngonn'o kin ə, j'in'n ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go kə tə. ¹⁵ Ngonn kin, in banakum Luwə ki de asi k'oo'ə el. In Ngonn dər nyakində'gi pəti. ¹⁶ Toki rəta'ti, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi pəti ki me dərən'ti num, ki dənang'i'ti ne num tə. Nya'gi ki de oo'de ki kum'ne, ki nya'gi ki de oo'de ki kum'ne el, re in ngar'gi, eke nje konbe'gi ba pəti kaa, ki togi ki utə, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi kin pəti num, taa in ki tado li'ə num tə. ¹⁷ Kirisiti in non nyakində'gi'ti pəti. Ningə in ki takul'ə ə, nya'gi pəti ki Luwə ra'de, rai ki də'de taa tə. ¹⁸ Kirisiti inbe in kibo də Njekawnan'gi'ti, ki in darə'a. Inbe ə in kulə ngirə nya, in de ki dəkete ki te dann nje koy'gi'ti. Be tado me nya'gi'ti pəti, in ki dəkete. ¹⁹ Tado Luwə ge kadi nya'gi pəti ki rə'ne'ti asi nan berere rə Kirisiti'ti. ²⁰ Ningə in ki takul Kirisiti ə Luwə ndigi kadi de'gi pəti ki dənang'i'ti ne uləi noji nan'ti sə'ne. In ki takul mosi Ngonn'o ki anyi də kagidəsi'ti kin ə, Luwə adi lapiya re'n dənang'i'ti ne eke dərən'ti. ²¹ Ningə ingi ki kete in mbah'gi takum Luwə'ti, in njeban'gi li'ə tado ta mərta'gi lə'se, ki nya ra'se'gi ki majel. ²² Nan ngəsine Luwə ulə noji nan'ti sese ki takul darə Kirisiti ki gorow koy'o, kadi ra adi tei takum Burəbe'ti to de'gi ki ar njay num, ki kanji yoro num, ta ki kanji ta madi də'se'ti num tə. ²³ Ningə, maji kadi rai də nja'se'ti me kunme'ti. Kunme kin ə in ginn kəy ki ngan ki rai də'ti, ki kanji kadi nya madi ɔr'se aw sese sanyi ki nya kindəmedəti lə'se ki Poyta ki maji adi'se kin. Poyta ki maji ki in ki kiləmbər'ə kadi de'gi pəti ki dənang'i'ti ne kin. Ningə in ə m'in Pol m'in njerakulə.

Kon lə Pol tado Njekawnan'gi

²⁴ Ngəsine, rə'm nəl'm tado kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se. Toki rəta'ti, me rə'm'ti, ki tado maji lə *Njekawnan'gi ki in darə Kirisiti, m'tolta kon'gi ki nanyi kadi Kirisiti ingə. ²⁵ Ki tado Njekawnan'gi ə m'təl'n njekuləbər lə'de. In Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti kadi m'ra'n sese. Kulə kin in kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Luwə kin ba pəti madi'se. ²⁶ In nya ki to lo kiyə'ti ki rə ginn de'gi'ti pəti ki dəkagilo'gi pəti, nan ngəsine te ki də adi de'gi lə'ne gəri. ²⁷ Tado Luwə ndigi kadi gəri nya ki ɔji kadi ra ə in nya ki maji ki əti bəl kin. In nya ki k'ində də'a dana tado maji lə de'gi pəti ki in Juwipi'gi el. Nya ki to lo kiyə'ti ki Luwə te ki də'a in Kirisiti ki isi me'se'ti; ki ta kin ə me'se in ki k'ində də toji'ti ki əti bəl ki a re. ²⁸ In Kirisiti kin ə, j'isi j'iləmbər Poyta ki maji li'ə ki row ndər mbi de'gi pəti, ki row ndə'de nya ki takul kumkədi ki Luwə adi'je. Tado kadi ingi pəti təli de'gi ki togi gangi me tə Kirisiti'ti. ²⁹ Tado kin ə, m'nji m'ra'n kulə num, m'nji rə'n num, ki togi Kirisiti ki isi ɔdi rə'ne rə'm'ti.

2

¹ Toki rəta'ti m'ndigi ngayn kadi in gəri rə ki ngan ngayn ki m'nji m'ro tado lə'se, tado lə Lawodise'gi, taa tado lə ndəgə'gi pəti ki oyi m'in ki kum'de el kin tə*. ² Rə kin, m'ro kadi m'ulə'n dingəm me'de'ti, ə kadi indəi rə'de nan'ti kareba me ndigi nan'ti, taa kadi ingəi nyagər ki a adi'de me ki tinyi kati, kadi gəri nya lə Luwə ki to lo kiyə'ti, ki in

* 2:1 2.1 4.13

Kirisiti kin num tɔ. ³ In rɔ Kirisiti'ti kin ə de a ingə gosi'gi ki nyagər'gi'ti. ⁴ M'elta kin be kadi de madi ədi'se ur'se ki bal ta ki ta'ne'ti el. ⁵ In ki rɔta'ti, kadi darɔ'm in sanyi sese, nan ndil'm in nan'ti sese. Ningə rɔ'm nəl'm ngayn kadi m'oo'se, rai dɔ nja'se'ti, taa uwəi tɔgi'se ba me kunme kadi Kirisiti'ti tɔ.

Nya'gi pəti in rɔ Kirisiti'ti

⁶ Nga ningə, toki taai Jeju Kirisiti, ki Burəbe me'se'ti, maji kadi njiyəi si'ə nan'ti. ⁷ Uləi ngirə'se rɔ'a'ti, ə adi kisikidɔtaa lə'se in kəy ki indəi dɔ'a'ti. Ningə kadi rai dɔ nja'se'ti me kunme'ti kigo nyando'ti ki ingəi, ə kadi rai oyo Luwə ki dɔnan'ti dɔnan'ti tɔ. ⁸ Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, kadi de madi ədi'se ki nyagər ki ngom, ki nda'a goto ki in nyagər lə de'gi ki dɔnangi'ti ne kin el. In nyagər ki ngirə in dɔ nyajibəlbə'ti lə de'gi ki dɔ tɔgi ndil'gi'ti ki majel ki dɔnangi'ti ne, um in dɔ Kirisiti'ti el†. ⁹ Tado nya'gi pəti ki rɔ Luwə'ti, ta'de asi nan berere darɔ Kirisiti'ti. ¹⁰ Nga ningə ingi ingəi nya'gi kin pəti asi nan rɔ Kirisiti'ti, nya ki du'se goto. Kirisiti ki in kibo dɔ nje konbɛ'gi'ti pəti, ki tɔgi'gi'ti ki utə pəti.

¹¹ In me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti kin ə təli de'gi ki nje kujə mɔti'de. Ningə in kujə mɔti ki de ə uɟə ki ji'ne el, nan in kujə mɔti ki Kirisiti inbɛ ə uɟə, kadi ɔri'n nyənn lə darɔ ki isi aw sese ki majel'ti kin kɔ. ¹² Ki row lə batəm ki rai, duwi'se nan'ti ki Kirisiti, ningə uni'se nan'ti si'ə taa lo koy'ti tɔ tado uni me'se dɔ tɔgi'ti lə Luwə ki te si'ə dann njekoy'gi'ti. ¹³ Ingi ki kete, in de'gi ki koy tado majel'gi lə'se, in de'gi ki in *juwipi'gi el, uɟəi mɔti'se el tɔ, nan ngosine, Luwə təl adi sii kumngayira nan'ti ki Kirisiti. Luwə inyə go majel'gi lə'se pəti kɔ. ¹⁴ Luwə buji nyara'je'gi ki to me makitu'ti, ki isi səki dɔ'je, taa ɔsi'je taa ki gorow lə ndukun'gi kin tɔ; Luwə tuji'de kɔ ki gorow bər'de dɔ kagidəsi'ti. ¹⁵ In be ə, Luwə ɔr'n tɔgi ndil'gi ki majel ki tɔgi ki isi onyibe kɔ†, ulə rɔsɔl dɔ'de'ti takum de'gi'ti, adi me njiyə təti rɔ'ti lə Ngonn'o, ki in Kirisiti, njiyəi to dangay'gi. ¹⁶ Lo kin'ti, adi de madi gangi ta dɔ'se'ti tado nyakusɔ eke nya kanyi el, taa ɔjido ndɔ ko nanyi eke ndɔ kɔrkɔn lə juwipi'gi el. ¹⁷ Nya'gi kin pəti in ndil nya'gi ki a rei, nan nya ki rɔta'ti, in darɔ Kirisiti. ¹⁸ Ononyi'se kadi adi de madi təl rɔ ki təti lə'se kin yan'ne'ti. Adi in de'gi ki njera rɔ'de njedɔ sɔl, isi ɔsi dɔ'de nanga non malayka'gi'ti, in de'gi ki nje k'oo nya ki koo me ninn'ti to nya ki ngayn. In de'gi ki mərta lə'de in mərta ki ra dɔ'de'ti inbɛ par, adi isi indəi gu'de. ¹⁹ Degə'gi kin, mbeti kuwə ki Kirisiti ki in kibo, in dɔ kin. Nan toki rɔta'ti, in ki takul Kirisiti ki in dɔ kin ə ngann rɔ'gi pəti ingəi nya ki kadi ra se'de. In ki takul'ə ə dɔkur'gi ki ngirə'gi sii tanan'ti isi rai kulə. Ningə in Luwə ə in njera kadi darɔ kin tɔgi. ²⁰ Ingi ki koy nan'ti ki Kirisiti, adi'se taa k'inyə taa ji tɔgi ndil'gi'ti ki majel ki me dɔnangi'ti. Nga ra bann ə, to toki ji kisikidɔtaa lə'se, sii ginn tɔgi'ti lə nya'gi kin bay be wa? Tado ri ə təli rɔ'se ginn ndu'gi'ti ki ene: ²¹ «Un nya kin el! Ɔdi nya kin ta'i'ti el! Adi ji ɔdi nya kin el! ...» bay wa? ²² Nya'gi kin pəti in nya'gi ki a tuji kɔ go kulə'ti ki de ra'n. Ningə in mbərkikində'gi ki nyando'gi kigo nya gər'i'ti lə de'gi. ²³ Toki rɔta'ti, kunndu'gi kin, toki oo ə, in nya ki tɔji gosi, tado tɔji row kɔsi dɔ nanga lə de ki ra, row soldɔ ki row kində tɔgi dɔ darɔ rɔ'ti, nan k'in ə in ndukun'gi ki nda'de goto, toi tado təl nyənn darɔ par.

3

Kisikidotaa ki sigi ki Kirisiti

¹ Toki uni'se taa lo koy'ti nan'ti ki Kirisiti, maji kadi sangi nya'gi ki taa dɔran'ti, ki in lo ki Kirisiti si'ti, dɔjikɔl Luwə'ti kin*. ² Mərɪta dɔ nya'gi'ti ki dɔran'ti, um dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti ne el. ³ Tado in de'gi ki oyi, ningə kaji lə'se in ki kiyə nan'ti ki Kirisiti rɔ Luwə'ti. ⁴ Dɔkagilo ki Kirisiti ki in kisikidotaa lə'se a te ningə, ingi kaa a tei si'ə me toji'ti ki taa lo.

Kisikidotaa ki kete ki in ki bone

⁵ Maji kadi adi nya'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, ki to rɔ'se'ti oyi: adi in sangi nan ki lo kaya'ti, ki nyara ki to njen, ki nyənn lə darɔ ki əti ɓol, ki ɓo nya'gi ki majel, ki ra ta nyakingə, ki in yo ki ra. ⁶ In nya'gi kin ə isi re ki wongi lə Luwə dɔ de'gi'ti ki nje tanrɔ. ⁷ In kin ə, in panjiyə'se'gi ki kete, loki sii me majel'ti ɓay. ⁸ Nan ngosine, maji kadi mbəti nya'gi kin pəti, adi in wongi ki ra, ki nyara ki dɔ togi'ti, ki mendul, ki nya taji, ki ta'gi ki gorow'ə'ti el ki isi te ta'se'ti. ⁹ Ononyi'se kadi elinan ta ngom. Tado in de'gi ki ɔri kɔki de rɔ'se'ti kɔ, ki kulə ra'a'gi nga. ¹⁰ Ningə ngosine uləi de ki sigi rɔ'se'ti, de ki Luwə ki njekində nya'gi isi təl'ə ki sigi'ti taa taa, kadi taainan si'ə, kadi te gər'ə'ti ki rɔta'ti. ¹¹ Me kisikidotaa'ti ki sigi kin, kɔr kum nan goto, mbunə de'gi'ti ki in Juwipi'gi eke nje'gi ki in Juwipi'gi el, mbunə njekujəmɔti'de'gi ki njekujəmɔti'de'gi el. K'el k'ene mbah eke de ki kum'ə te el, goto, k'el k'ene ɓər eke de dɔ rɔ'ne, goto. In Kirisiti par ə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti.

¹² In de'gi ki Luwə mbəti'se, in de'gi li'ə ki ndigi'se. In tado kin ə, maji kadi ai ki k'oo kumtondoo lə nan rɔ'se'ti, kadi in nje ramaji, nje sol dɔ'de, kadi in de'gi ki sol lɔm lɔm, nje kore me'de. ¹³ Maji kadi sii dɔ'ti ki nan. A re de madi aw ki ta ki to rɔ'a dɔ ngonkon'ne'ti ə, maji kadi inyəi go kɔ yo ki ne adi nan, toki Kirisiti inyə'n go majel'gi lə'se kɔ kin be tɔ. ¹⁴ Nya ki in dɔ nya'gi'ti pəti, in kadi ndiginan in ku rɔ'se. In ə a ra kadi kində rɔ nan'ti lə'se a in ki rɔta'ti. ¹⁵ Kadi lapiya lə Kirisiti onɓe ngarme'se'ti. In tado lapiya kin ə Luwə ɓari'n'se, kadi in təlɪ darɔ ki kare. Ningə kadi in njera oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisiti rosi me'se ki maji li'ə ki əti ɓol. Ningə kadi ndoi nan nya'gi ki ndəji nan'gi ki yo ki ne ki gosi ki ngayn. Nga ningə, kadi osipa, uləi toji dɔ Luwə'ti ki oyo ki ra me Pa'gi'ti, ki me pa kulə dingəm me nan'ti, ki me pa'gi'ti ki Ndil Luwə adi'se. ¹⁷ Nya'gi pəti ki isi rai, ki ta'gi pəti ki isi eli, maji kadi in me tɔ Burəɓe Jeju'ti, nga ningə kadi rai oyo Luwə ki Baw ki takul'ə.

Kisi njekunme'gi me kəy'ti

¹⁸ In dene'gi ki nje ngaw, maji kadi uləi dɔ'se ginn togi'ti lə ngaw'se'gi toki maji kadi rai takum Burəɓe'ti. ¹⁹ In ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi. Adi rɔ'se ati'se dɔ'de'ti el. ²⁰ In ngann'gi, maji kadi təlɪ rɔ'se go ta'ti lə njekoji'se'gi me nya'gi'ti pəti, tado in nya ki nəl Burəɓe. ²¹ Ningə in baw ngann'gi, ononyi'se kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de ɓol'ti el, tado re in be ə, me'de a tuji. ²² In ɓər'gi, maji kadi in təlɪ rɔ'se go ta'ti lə ɓe'se'gi'ti ki dɔnangi'ti ne kin. Ningə, ononyi'se kadi rai to kulə kədikum nan taga ne par kadi nəl'i'de, nan kadi rai ki me ki kare,

* 3:1 3.1 Pa'gi 110.1

ki ɓol Ndil Burəbe. ²³ Kulə ki to bann ki isi rai ə, kadi rai ki me ki maji to kulə lə Burəbe ə sii rai, um to kulə lə de, el. ²⁴ Ningə kadi in gəri toki Burəbe a adi'se nyamaji ki ngəm tado lə de'gi lə'ne kin, to nyakugə go ji'se. Tado Burəbe ki rota'ti in Jeju Kirisiti. ²⁵ Ki rota'ti, de ki ra nya ki low'ə'ti el, a tətəi kandi nya ki low'ə'ti el lə'ne kin, tado kər'de dana goto rə Luwə'ti.

4

¹ Ingi ki awi ki bər'gi, maji kadi rai'de maji, ki gorow ki dana. Ningə kadi ingi kaa in gəri toki, awi ki Be'se dōran'ti non tə.

Ta kəji ki do kawkulə'ti

² Maji kadi uwəi tōgi'se ba me kelta'ti ki Luwə, kadi kelta ki Luwə ra adi sii do nja'se'ti, rai oyo Luwə ki dōnan'ti dōnan'ti. ³ Nga ningə, elita ki Luwə ki tado lə'je tə, kadi Luwə te tarow non'je'ti kadi j'elta li'ə, kadi j'ilə'n mbər nya ki to lo kiyə'ti ojido Kirisiti, ki m'to'n dangay'ti kin. ⁴ Elita ki Luwə kadi m'elta lə Kirisiti kin ar njay, toki maji kadi m'el'n. ⁵ Maji kadi kum'se ədi do panjiyə'se'ti ki rə de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el. Ningə kadi dəkagilo ki Luwə adi'se kin, rai kulə, um adi dər kə kare el. ⁶ Maji kadi ta kel'se in ta kel ki maji ki dəkagilo'gi pəti, ki kadi de ingə nya ki to si'ə soti me'ti. Kadi in gəri lo kuji yəti ta kadi de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el.

⁷ Ngonnkon'm ki njendigi lə'm, Tisiki a el'se ta'gi pəti ki do'm'ti adi oyi. Tisiki* in njekuləbər ki ra do nja'ne'ti, taa in madikulə'm me kulə'ti lə Burəbe num tə. ⁸ Nga ningə, m'ul'ə rə'se'ti be kadi adi'se poy'je adi oyi num, taa kadi ulə dingəm me'se'ti num tə. ⁹ Onejim† ki in ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki ji ndig'ə ngayn kin, a uwə si'ə row. Onejim in de rə'se. Ingi ki Tisiki a eli'se nya'gi pəti ki isi rai nya rə'je'ti ne adi oyi.

Kuwə ji nan ki doboy'ti

¹⁰ Madi dangay lə'm Arisitarki‡ uwə ji'se, taa Marki§ ki ngonnann Barnabasi*, ki ingəi takəji'gi ki ojido'a kin kaa uwə ji'se tə. Re aw te rə'se'ti ə, kadi uwəi'ə ki rə'se'ti maji. ¹¹ Jeju, ki isi ɓari'ə Jusitusi uwə ji'se tə. Mbunə Juwipi'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti kin, ingi kin par ə sii rai sə'm kulə ki oji do konbe lə Luwə. Ingi kin ə in tōgi'm ki ngayn. ¹² Epapirasi† ki in de lə'se uwə ji'se tə. Epapirasi in njekulə lə Jeju Kirisiti, ki inyə ta rə el ki tado lə'se, me kelta'ti ki Luwə. Elta ki Luwə kadi rai do nja'se'ti, kadi in de'gi ki tōgi gangi me Ndil'ti, taa kadi rai do nja'se'ti ba kadi rai ndigira'gi lə Luwə pəti tə. ¹³ M'mannaji lə Epapirasi toki adi rə'ne kon ngayn tado lə'se, tado lə Njekawnan'gi ki Lawodise'ti num, taa nje ki Iyerapolis'ti num tə. ¹⁴ Madi'je ki ngayn, Luki, ki in nje ra de'gi monyi ingi ki Dəmasi uwəi ji'se tə‡. ¹⁵ Uwəi ji ngannkon'je'gi ki Lawodise'ti, nan'ti ki Nimpa ingi ki Njekawnan'gi me kəy'ti li'ə adi'je tə. ¹⁶ Loki tudəi makitu kin ningə, uləi adi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti kadi tudəi tə. Nga ningə in ki nje ki Lawodise'ti a uləi adi'se kin, in kaa tudəi tə. ¹⁷ Ningə kadi eli Arsipi§ adi ində kum'ne go kulə'ti lə

* 4:7 4.7 KNK 20.4; Epe 6.21-22 † 4:9 4.9 Plm 10-15 ‡ 4:10 4.10 KNK 19.29, 27.2 § 4:10 4.10 KNK 12.12, 25, 13.13, 15.37-39 * 4:10 4.10 KNK 9.27, 11.22, 30 † 4:12 4.12 1.7 ‡ 4:14 4.14 2Ti 4.10, 11; Plm 24 § 4:17 4.17 Plm 2

Burəbe ki ingə kin, kadi ra kul'ə maji. ¹⁸ Ta kuwəji kin in m'in Pol inbe ə m'ndangi. Kadi me'se oy dɔ'm'ti el, toki m'to dangay'ti ne. Kadi memaji lə Luwə in nan'ti sese. Ta goto nga!

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin adi Njekawnan'gi ki indɔ ginn'de kagilo ngayn el bay me bebo'ti ki Tesaloniki. Tesaloniki in burɔdo be'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti ki Rɔm onbe dɔ'de. Go k'or ki Timote ɔr poyta ki maji ki ɔjido njekawnan, Pol ndangi makitu kadi ra'n oyo Luwɔ tado kuwɔtɔgiba lɔ'de me kunme'ti, me ndigi'ti me kindɔmedɔti tɔ. Ta ki dɔ tɔl Jeju Kirisiti'ti tulɔ de'gi nan'ti. Be ɔ Pol un ta el ɔr'n ginn'ɔ adi ar njay. Njekawnan'gi indɔi me'de dɔ tɔl Burɔbe'ti nan tɔl el bay ɔ ra adi de'gi dɔji nan ta ki ta'a ta'a eyina: «Ndo ki ra'ti ɔ Burɔbe a tɔl re wa? Ri ɔ a te dɔ njekunme'gi'ti ki oyi kete non re'ɔ'ti wa?» Pol indɔ hangal Njekawnan'gi bo toki Burɔbe a tɔl re inbe (4.16), ningɔ njekunme'gi pɔti a sii ki dɔ'de taa nan'ti si'ɔ (5.10). Kagilo ki re'n el bay, Luwɔ ndigi kadi njekunme'gi rai kulɔ adi'ne kum'de in kete ki rɔnel. (5.14,15).

Kon ta'gi ki me'ti: Ra oyo ki piti 1-3. Kisikidɔtaa kigo ndigi'ti lɔ Luwɔ 4.1-12. Tɔl Burɔbe 4.13-5.11. Kulɔ'gi ki kadi njekunme'gi rai 5.12-22. Dɔboy ta 5.23-28.

Kuwɔji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ingi ki Timote*, ɔ ji ndangi makitu kin j'adi'se in Njekawnan'gi lɔ Luwɔ ki Baw'je, ki indɔi rɔ'se nan'ti ki Burɔbe Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti†. Kadi memaji ki kisimaji lɔ Luwɔ in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwɔ tado kunme lɔ Tesaloniki'gi

² Ji ra oyo Luwɔ ta ta tado lɔ'se pɔti, loki j'isi j'elta ki Luwɔ ji bar tɔ'se. ³ Takum Luwɔ'ti ki Baw'je, me'je sii olo dɔ kunme'ti lɔ'se ki sii kum ba, ki ndiginan lɔ'se ki tingɔbil, ki kuwɔtɔgiba me kindɔmedɔ Burɔbe'ti lɔ'je Jeju Kirisiti‡. ⁴ Tado ji gɔr kadi Luwɔ mbɔti'se, in ngannkon'je'gi ki ndigi'se. ⁵ Toki rɔta'ti, Poyta ki maji ki j'ilɔmbɔr'ɔ dann'se'ti, in me ta ki kel'ti par el, nan in ki tɔgi ki Ndil Luwɔ adi'je ki me ki tinyi kati ki uwɔ'je ki ta el. Ingi in gɔri panjiyɔ'je ki ji njiyɔ'n dann'se'ti tado maji lɔ'se kin bɔti. ⁶ Ningɔ ingi, ndaji'je j'in num, Burɔbe num nga, tado taai ta lɔ Luwɔ ki rɔnel ki Ndil'ɔ adi'se, me kon'gi'ti ki ngayn nga§. ⁷ Lo kin'ti, in tɔli nyandaji tado lɔ njekunme'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti* ki dɔnangi Akay'ti†. ⁸ Kah ta lɔ Burɔbe bar in rɔ'se'ti, te dɔnangi Maseduwann'ti ki dɔnangi Akay'ti par el, nan poy kun ki uni me'se adi Luwɔ kin sanan ki lo'gi pɔti. Sanan sanan ki j'awi ki ndoo kadi j'elita'a bay taa el. ⁹ De'gi kare kare elita ki dɔ'ti ɔjido kuwɔ ki uwɔi'je ki rɔ'se'ti, ki tɔl ki in tɔli gidi'se adi kagi yo'gi lɔ'se, ɔ tur kum'se dɔ Luwɔ'ti ki rɔta'ti, ki nje kisi kumngayira ba, kadi rai bɔr li'ɔ kin. ¹⁰ Kadi

* **1:1** 1.1 KNK 15.22, 16.1 † **1:1** 1.1 KNK 17.1-9; 1Te 2.1-2 ‡ **1:3** 1.3 1Ko 13.13 § **1:6** 1.6 KNK 17.5-9 * **1:7** 1.7 2Ko 1. 16 † **1:7** 1.7 2Ko 1.1

rai b̄er li'ə, ngin̄əi ngonn'o ki un'ə taa dann n̄jekoy'gi'ti. Ngonn'o Jeju ki n̄je taa'je ta wonḡi'ti ki a re.

2

Kulə ki Pol ra Tesaloniki'ti

¹ Ngannkon'm'gi, inbe'gi in ḡəri maji kadi in kare ki ndangi ə j'awi'n rō'se'ti el. ² Taa in ḡəri maji bay tō kadi kete non kaw'je ki rō'se'ti, de'gi adi'je kon ge taji'je ge Pilipi'ti, nan be kaa Luwə adi'je tōgi adi j'ilə'n'se mb̄er Poyta ki maji lə Luwə me rō'gi'ti ki ngayn*. ³ Toki rōta'ti, ta lə Luwə ki j'isi j'ilə'se mb̄er'ə, ngirə in dō nya ki go'ti el'ti el num, in dō row nyara'ti ki ar n̄jay el'ti el num, taa ji sangi row kadi ji to de madi pe pe el num tō. ⁴ Ningə in Luwə ə oo'je kadi j'asi, ə ulə kiləmb̄er Poyta ki maji ji'je'ti kadi j'ilə mb̄er'ə. Nga ningə, j'ilə mb̄er'ə kilə ki kadi ji nəl'n de el, nan kadi nəl Luwə ki n̄je k'oo ngarme de maji maji. ⁵ Inbe'gi in ḡəri maji kadi ndō kare j'eli'se ta ki ji to'n'se pe pe el jagi, ke ji to'se ki ta'gi kadi j'ingəi'n nya madi ji'se'ti el num tō. Lo kin'ti, Luwə asi kadi mannaji lə'je. ⁶ Ji sangi kadi de piti'je el. Ji sangi piti lə'se el num, ji sangi piti lə de'gi madi ki rangi el num tō. ⁷ Ningə ki rōta'ti, k'in'je njekawkulə'gi lə Kirisiti kin, asi kadi j'a j'ində'n tōgi dō'se'ti, nan loki j'in dann'se'ti, ji təl ji sol lōm lōm. Ji ra rō'je kon ngann'gi'ti ki sii indəi kum'de go ngann'de'gi'ti be. ⁸ Ji ndigi'se ndigi ki j'isi'n dō n̄ja'je'ti kadi j'adi'se Poyta ki maji lə Luwə par el, nan j'isi'n dō n̄ja'je'ti kadi j'un rō'je inbe j'adi'se. Ingi, in təl̄i nya ki gat'a in ngayn ki rōta'ti.

⁹ M'gər kadi ngannkon'gi, me'se a olo dō kon'ti ki j'ingəi me kulə ki ra'ti ki dō k'ər rōgi'ti lə'je. Ji ra kulə kondō ge kada ge kadi ji təl nya k'oy dō de madi'ti dann'se'ti el. Ji ra be ə j'ilə'n'se mb̄er Poyta ki maji lə Luwə. ¹⁰ Asi kadi in manyinaji lə'je, taa Luwə kaa asi kadi mannaji lə'je tō toki, panjiyə'je ki rō'se ingi ki uni me'se adi Kirisiti, in panjiyə ki ar n̄jay, in panjiyə ki dana, ki kanji ta madi dō'ti. ¹¹ In ḡəri toki ndōki, kare kare pəti, ji ra'se toki baw ngann'gi a ra'n ki ngann'ne'gi be. ¹² Ndōki j'ulə dingəm me'se'ti, j'adi'se tōgi, taa ji dōji'se ki n̄ja nan'ti nan'ti kadi panjiyə'se in panjiyə ki toji kadi in de'gi lə Luwə. Luwə ki b̄ar'se kadi indəi rō'se nan'ti sə'ne dō Konb̄e'ti ki dō tōb̄ar'ti lə'ne.

Kunme ki kon lə de'gi ki Tesaloniki'ti

¹³ Ginn nya ki j'isi ji ra'n oyo Luwə ki ndō'gi ndō'gi ə to kin: loki j'ilə'se mb̄er Poyta ki maji lə Luwə ə osi mbi'se'ti, taai ta kin to ta lə de par kare el, nan taai'ə toki in ta lə Luwə toki rōta'ti. Ningə ta kin isi ra kulə me'se'ti ingi ki uni me'se adi Kirisiti. ¹⁴ Ngannkon'm'gi, ingi uni dō n̄ja *Njekawnan'gi lə Luwə, me tō Kirisiti Jeju'ti, ki sii Jude'ti. Ingi kaa ingəi kon ji ngannkon'se'gi'ti ki b̄ekoji'se'ti, ko kon ki ingi ingəi ji Juwipi'gi'ti†. ¹⁵ *Juwipi'gi ki tōli Burəbe Jeju ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, taa j'in k adi'je kon tō. Kulə ra'de nəl Luwə el, in n̄jeban'gi lə de'gi pəti‡. ¹⁶ Ōgi'je kadi j'ilə mb̄er Poyta ki maji de'gi ki in Juwipi'gi el, kadi ingəi kaji. Rai be tōli ta majel'gi lə'de ki rai ki dōkagilo'gi pəti pəti. Nan ta tōl ta'a'ti, wonḡi lə Luwə osi dō'de'ti.

Pol ndigi kadi n'təl n'aw Tesaloniki'ti bay

* 2:2 2.2 KNK 16.19-24, 17.1-9 † 2:14 2.14 KNK 17.5-6 ‡ 2:15 2.15 KNK 9.23-29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

17 Ngannkon'm'gi, ki ojido'je, j'inyei'se dokagilo ki nden be, ningø j'in sanyi sese, kum'je ø oo nan el, nan me'je in nan'ti. Ji sangi ki rø tinyi'je kadi ji tøl j'oo'se, tado j'aw ki bo'ø ngayn. 18 In tado kin ø, ji sangi kadi j'aw rø'se'ti, ningø m'in Pol inbe ki do'm, m'sangi row nja ngayn, nan *Satan ilø kagi non'je'ti. 19 Nya ki in nyakindømedøti lø'je, nya ronel lø'je, jøgi køsigon ki j'a j'indø'n gu'je non Burøbe Jeju'ti ndø re'ø'ti, in ingi kin. 20 Toki røta'ti, ingi in nya tøbar lø'je ki nya ronel lø'je.

3

Timote aw kulø Tesaloniki'ti

1 J'asi kadi j'ore me'je, ji nginø biti el, adi j'un ndu'je kadi j'isi ki kar'je ba Atenn'ti*, 2 ø j'ulø ki ngonkon'je Timote, ki in madi kulø'je me kulø'ti lø Luwø, øji'n dø kilømbø Poyta ki maji lø Kirisiti, kadi adi'se tøgø ø ulø dingøm me'se'ti me kunme'ti lø'se. 3 In be kadi de madi dann'se'ti inyø rø'ne adi kon ki ngøsine isi ingøi kin dum dø'a el. Tado inbe'gi in gøri maji kadi in nya ki sów dø'je kadi a ra'je. 4 Dokagilo ki j'in sese bay, j'eli'se kete j'ene de'gi a indøi kum'je ndoo, ningø in nya kakin ø isi ra nya kin, adi in gøri maji. 5 In tado kin ø, toki ka ki m'asi kadi m'ore me'm, m'nginø biti el, m'ulø Timote ki rø'se'ti kadi døji ta dø kunme'ti lø'se oo. M'bol kadi Su, njenan de'gi, nan'se adi kulø lø'je tøl nya ki kare rø'je'ti.

6 Ningø ki ngøsine kin, Timote tøl rø'se'ti re te rø'je'ti ne†, ø adi'je poyta ki maji ngayn ojido kunme lø'se ki ndiginan ki to dann'se'ti. Timote el'je toki me'se to dø'je'ti maji ngayn ki ndø'gi pøti, taa el'je bay kadi in ndigi ngayn kadi oyi'je toki j'in kaa j'isi sangi ngayn kadi j'oo'n'se kakin be tø. 7 Lo kin'ti ngannkon'gi, me ndigø'rø'gi'ti, ki me kon'gi'ti lø'je pøti, j'ingø tøgø ki rø'se'ti øjido kunme lø'se. 8 Ki ngøsine kin, ji tøl j'ingø tøgø kisi kumngayira, tado uwøi tøgø'se ba me kindø rø nan'ti ki Burøbe. 9 Ji gø'r nya inbe ki kadi ji ra taa kadi ji ra'n oyo Luwø ngayn øji'n dø'se, øjido ronel ki adi j'ingø takum Luwø'ti kin el. 10 Kondo ki kada, j'isi ji døji Luwø ki rø tinyi'je kadi adi'je tarow adi ji tøl j'oo'se, ø kadi ji tøl'n ta nya ki du'se me kunme'ti lø'se tø.

11 Kadi Luwø ki Baw'je, ingi ki Burøbe lø'je Jeju Kirisiti, tei tarow ki kaw rø'se'ti adi'je. 12 Ningø kadi Burøbe ra adi ndiginan ki to dann'se'ti, ki isi ndigi de'gi pøti kin aw ki kete kete, to to ndigi ki j'in j'isi ji ndigi'se kin be. 13 Taa kadi adi me'se bol el, kadi ndø ki Burøbe Jeju a re ki malayka'gi lø'ne ø, kadi ari njay, ta goto dø'se'ti non'a'ti in Luwø ki Baw'je.

4

Pa njiyø ki nøl Luwø

1 Ngannkon'gi, dø ndøgi ta'gi'ti, ji ndø'se panjiyø ki kadi njiyøi kadi nøl Luwø, ningø in panjiyø kakin tø ø isi njiyøi, nan ji tøl ji døji'se bay, taa j'ulø dingøm me'se'ti me kindø rø nan'ti ki Burøbe Jeju, kadi rai adi maji ki dø mad'a'ti bay. 2 Ingi, in gøri ndu ki in rø Burøbe Jeju'ti ki j'adi'se kin maji. 3 Nya ki Luwø ndigi rø'se'ti, in ta kadi ari rø'se njay, øgi rø'se sangi nan kaya'ti. 4 Kadi de ki ra dann'se'ti, gø'r lo taa dene ki gorow ki ar njay, ki adi køsigon, 5 ki kanji kadi nyønn darø aw si'ø adi

* 3:1 3.1 KNK 17.15-16 † 3:6 3.6 KNK 18.5

ra toki de'gi ki gəri Luwə el isi rai kin be. ⁶ Ki ojido lo kin, kadi de madi ra majel ki ngonkon'ne eke kadi əd'ə el, tado de'gi ki njera nya ki be kin, ban'a a uwə'de ki rə Luwə'ti, adi j'el'se kete, ə ji təl j'el bay nga. ⁷ Tado Luwə bar'je kadi j'ar njay, um bar'je kadi ji sangi nan kaya'ti el. ⁸ In be ə, de ki ɔsi nyando kin ngərəngi, in de ə ɔs'ɔ ngərəngi el, nan in Luwə ə ɔs'ɔ ngərəngi. Luwə inbe ki nje kadi'se Ndil'ne kin.

⁹ Ki ojido ndigi ki kadi ngannkon nan'gi ndiginan, awi ki ndo kadi ji ndangi makitu do'ti j'adi'se el, tado inbe'gi, Luwə oji'se row ndiginan dann'se'ti yo ki ne adi in gəri. ¹⁰ Ningə in ka tə ə isi oji ki rə ngannkon'je'gi'ti pəti ki donangi Maseduwann'ti ki ta'a ba kin*, nan ngannkon'm'gi, j'ulə dingəm me'se'ti kadi rai adi maji ki do mad'a'ti bay. ¹¹ Kadi nya ki uwə me'se ngayn, in kisi ki nan ki lapiya, kadi de ki ra dann'se'ti ore kum'ne do kulə'gi'ti lə'ne, ningə kadi rai kulə ki ji'se inbe'gi ə ingəi nya toki j'ilə'n ndu'je j'adi'se. ¹² Lo kin'ti, de'gi ki in njekunme'gi el, a piti'se me kulə ra'se'ti, ningə a awi ki ndoo nya madi ki to rə'se ji de madi'ti el tə.

Njekoy'gi ki nje kisi kumngayira ndo təl Burəbe'ti

¹³ Ngannkon'gi, ji ndigi kadi sii day do ta'ti ki do njekoy'gi'ti el. Kadi sii day el, ndingəi rə'se to ndəgi de'gi ki awi ki nya kindəmedəti el kin el. ¹⁴ Toki ka ki j'un me'je j'adi Jeju ki oy, ə ində taa lo koy'ti kakin ə, j'un me'je kadi nje ki oyi nan'ti ki Jeju, Luwə a un'de lo koy'ti ki nan'ti ki Jeju. ¹⁵ Ningə ta ki kadi j'eli'se ə to kin, in ta lə Burəbe. J'in ki j'a j'isi kumngayira ba ndo təl Burəbe'ti, j'a j'aw dərən'ti non nje ki oyi'ti el. ¹⁶ Tado Burəbe inbe a ində mbər loki ndu njekundo malayka'gi, ki ndu tow lə Luwə a bar ə, Burəbe inbe a ində dərən'ti re, ningə de'gi ki uni me'de me to Kirisiti ki oyi, a indəi taa lo koy'ti kete, ¹⁷ nga ningə go'ti, j'ingi ki j'isi ki do'je taa bay, Luwə a o'y'je nan'ti se'de me kilndi'ti, kadi j'ingə Burəbe ngaw dann ran'ti. Lo kin'ti, j'a j'isi nan'ti ki Burəbe ki ndo'gi ndo'gi†. ¹⁸ Maji kadi uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge ki ta'gi kin.

5

Kisi do nja'ti nginə ndo təl Burəbe

¹ Ngannkon'gi, ki ojido dokadi ki dokagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitu do'ti j'adi'se el. ² Inbe'gi in gəri maji ngayn kadi ndo lə Burəbe a re to njebogi ki a re bogi kondə'ti kin be. ³ Loki de'gi a eli eyina nan: «Lapiya to nga, j'isi maji nga!» kin ningə, in ə tuji a te uwə'de nanga bus, toki to ndo a ra'n dene ki nje sə'm kin be. Ningə de ki a te anyi ta nya'ti kin goto. ⁴ Nan in ngannkon'm'gi, sii me lo ki diw'ti ə kadi to nya kin a uwə'se nanga bus to njebogi be el. ⁵ Tado pəti, in ngann'gi ki me kunj'i'ti, ngann'gi ki lo ki kad'a. J'in de'gi lə lo ki kondə el num, j'in de'gi lə lo ki diw el num. ⁶ Ə adi ji toi bi to ndəgi de'gi be el, adi j'isi do nja'je'ti, j'adi kum'je ar. ⁷ Nje to bi'gi, toi bi kondə, ə nje kanyi yiwi'gi, yiwi ra'de kondə tə. ⁸ Nan j'ingi ki j'in de'gi lə lo ki kad'a, maji kadi j'in nje kum kar'gi. Adi j'uləi kunme ki ndiginan to bar handi be gu'je'ti, ə kindəmedə kaj'i'ti to jogi taa nya do'je'ti be. ⁹ Tado Luwə bar'je kadi wongi li'ə ində'je el, nan kadi j'ingəi kaji ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹⁰ Kirisiti ki oy

* 4:10 4.10 2Ko 1.16 † 4:17 4.17 1Ko 15.51-52

tado lə'je, kadi re j'isi kumngayira, eke j'oy kaa, ji təl j'ində be nan'ti si'ə. ¹¹ In tado kin ə, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ge, rai ki nan ki yo ge ki ne ge kadi tōgi me kunme'ti lə'se, toki isi rai kete nga kin be.

Ta kōji ki dōboy'ti ki kuwəji nan

¹² Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi oyi tor de'gi ki isi rai kulə dann'se'ti, adi in nje ki isi indəi kum'de go'se'ti kigo ndu Burəbe'ti, isi ndəji'se kin. ¹³ Maji kadi tōji'de ge ki gei ta lə'de ki taga wangi, ki ndiginan adi'de gəri, tado kulə ki isi rai. Maji kadi sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.

¹⁴ Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi ndəji de'gi ki sii njiyəi ngalala, uləi dingəm me nje ki me'de tuji'ti, ɔsi ginn nje ki tōgi'de goto, ə sii dō'ti ki de'gi pəti. ¹⁵ Kadi oyi maji, kadi de madi ugə kirə majel ki mad'a ra si'ə ki majel el, nan kadi adi kum'se in go maji ki ra'ti ki ndo'gi pəti. Rai maji ki nan dann'se'ti inbe'gi num, ki rō de'gi'ti pəti num.

¹⁶ Adi rō'se nəl'se ki ndo'gi pəti, ¹⁷ elita ki Luwə ki kanji k'inyə taa, ¹⁸ rai' oyo Luwə me nya'gi'ti pəti. In kin ə in nya ki Luwə ndigi rō'se'ti, ingi ki indəi rō'se nan'ti me tō Jeju Kirisiti.

¹⁹ Ningə maji kadi, Ndil Luwə ki isi me'se'ti kin, ɔgi'ə el, kadi ɔr'se tarow, ²⁰ taa ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kaa, kadi kidi el tō. ²¹ Nan kadi indəi manji nya'gi pəti, ningə uni ki maji dann'ti. ²² ɔgi rō'se ra majel'gi ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə inbe ki nje kadi de'gi lapiya, ɔr'se ki ta'a ba, ində'se ta dangi tado li'ə. Ningə kadi ngəm ndil'se, ki rō'se, ki darō'se, kadi ndo təl Burəbe Jeju Kirisiti'ti ə, in ki ta madi dō'se'ti el. ²⁴ Luwə ki bar'se in njera nya ki low'ə'ti, adi inbe bay ə a ra nya'gi kin.

²⁵ Ngannkon'gi, elita ki Luwə tado lə'je. ²⁶ Uwəi ji ngannkon'je'gi pəti ki kuwə nan rō'ti rututu.

²⁷ M'dəji'se me tō Burəbe Jeju Kirisiti'ti, kadi tudəi makitu kin mbi ngannkon'je'gi'ti pəti.

²⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi Ta do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin asi nanyi'gi bann wa ba be go nje ki kete'ti. Takasinan el ki ojido tɔl Burəbe tula njekunme'gi ki Tesaloniki nan'ti bay. Njekunme'gi kin isi nginai tɔl Burəbe kagilo kisikidɔtaa lə'de; Ki madi'gi eli eyina Burəbe re ə binəm nga. Pol toji toki kete ta kadi Burəbe a re, «nje mendul» ki isi tanro Luwə, ki el toki n'inbe ə n'in Luwə, a te bus ə binəm ta. A ra adi tanro Luwə rosi dɔnangi. Be ə maji kadi njekunme'gi uwai togi'de ba, rai kulə lə'de kum'de in kete um inyoi ta ra maji el (3.12-13).

Kon ta'gi ki me'ti: Takigangi ki doboy'ti lə njeramajel'gi 1. Tɔl Burəbe 2. Bar nan ki lo kelta'ti ki Luwə kum ki kete ki ki lo kulə'ti tɔ 3.1-15. Majikur 3.16-18.

Kuwəji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ki Timote, ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki Baw'je, ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti*. ² Kadi memaji ki lapiya lə Luwə ki Baw'je ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Takigangi ki a re ndo tɔl Jeju'ti

³ Ngannkon'gi, maji kadi ji ra oyo Luwə ki dokagilo'gi pəti tado lə'se. Ningə in gorow'ə'ti kadi ji ra be tado kunme lə'se aw kete ki togi'ne ngayn, taa ingi pəti, ndiginan ki dann'se'ti kaa in ki do mad'a'ti do mad'a'ti tɔ. ⁴ Ningə in tado kin ə, j'un'se j'isi j'ində'n gu'je ki ro Njekawnan'gi'ti lə Luwə, tado kuwətɔgiba ki kunme lə'se me kindəkumndoo'ti ki me kon'ti ki te do'se'ti.

⁵ Kon'gi kin toji kadi Luwə in njegangi ta ki dana, ningə a toji kadi in de'gi ki asi ta kadi oyi Konbe lə Luwə ki isi ingai kon'a kin tɔ. ⁶ Toki rɔta'ti, Luwə in de ki dana, adi a adi kon de'gi ki nje kadi'se kon tɔ, ⁷ ningə ingi ki adi'se kon, a ingai lo kɔrkon se'je, loki Burəbe Jeju a te dɔran'ti bus to re ki malayka'gi lə'ne ki nje togi. ⁸ A re me por'ti ki on bilim bilim kadi adi kon de'gi ki gəri Luwə el, ki de'gi ki nje mbəti Poyta ki maji li'ə, in Burəbe lə'je Jeju. ⁹ Kon ki a ingə'de, in tuji ki biti ki non'ti. A in sanyi ngayn takum Burəbe'ti, ki gidi togi'ti li'ə, ¹⁰ loki a re ndo'a'ti kin kadi de'gi li'ə ulai toji do'a'ti, kadi de'gi pəti ki a uni me'de adi'ə piti'ə. Nga ningə, ingi kaa a in dann'de'ti non tɔ, tado ingi taai mannaji ki ji man dann'se'ti.

¹¹ In tado kin ə, ji isi j'elta ki Luwə ki ndo'gi pəti tado lə'se, kadi Luwə oo'se to de'gi ki asi ta kulə ki bar'se tado'a. Kadi Luwə ra sese ki togi'ne kadi ndigi ra maji ki to me'se'ti kin tolta'ne maji ə kadi kunme lə'se isi kumngayira ba tɔ. ¹² Lo kin'ti, a ulai toji do Burəbe Jeju'ti, ningə in a ulə toji do'se'ti tɔ, kigo memaji'ti lə Luwə lə'je ki, Burəbe Jeju Kirisiti.

* 1:1 1.1 1Te 1.1

2

Nya ki a ra nya kete non re Burəbe'ti

¹ Ngannkon'gi, ki ojido re lə Burəbe Jeju Kirisiti, ki do'je ki a ɔsi nan ro'a'ti, nya ki ji daji'se ɔ to kin: ² loki de madi a el'se ta ene in ta ki in ro Luwə'ti, eke a el'se ene in ta eke makitu ki in ro'je'ti ene: ndo lə Burəbe re nga ɔ, adi ta kin yəti do'se el num, adi ra'se ɔol el num. ³ Adi de madi ədi'se ki gorow madi el. Maji kadi tanro Luwə, ki in tanro ki do'bo'yi'ti kin do'a te, ta de ki njeban lə Luwə ki in de ki tuji ɔow do'a kin ka, do'a te taga bay to ta ndo kin a re. ⁴ De ki nje tanro kin a ində kadi ro ki nya'gi pəti ki to Luwə ɔar do'ti, eke nya ki de'gi isi ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti. De kin a aw biti kadi isi me Kəy'ti lə Luwə, a ene n'inbe ɔ n'in Luwə. ⁵ M'gər kadi me'se a olo do'ti toki ndoki m'in'n sese nan'ti bay kin, m'el'se ta kin. ⁶ Nga ningə, ki ngəsi'ne kin, in gəri nya ki uwə de ki nje tanro Luwə kakin nanga kadi to dokagilo'ə bay taa a te ki do'ne taga. ⁷ Tado togi ki majel ki nje tanro Luwə isi ra kulə ne, nan nanyi kadi de ki uwə nje tanro kin nanga inyə row ad'a bay taa, ⁸ nje tanro a te ki do'ne taga. Ningə lo kiyə'ti kin, Burəbe Jeju a to kon ki ta'ne'ti tuji'n'ə ko, a təl'ə nya ki ko kare'ti ki togi ki a re'n. ⁹ Ki ojido nje tanro Luwə, in a re ki togi lə *Satan, a te ki togi'gi ki dangi dangi, a ra nyakoji'gi, ki nya mboli'gi ki ngom. ¹⁰ A ra nya'gi ki gorow'ə'ti el ki dangi dangi tado kədi'n kum de'gi ki kadi a awi tuji'ti. De'gi ki kadi awi tuji'ti tado mbeti ta nya ki ro'ta'ti, mbeti ndigi nya ki ro'ta'ti ki kadi aji'de. ¹¹ In tado kin ɔ, Luwə ulə ki togi ki kadi ur se'de mu, kadi uni me'de adi nyara ki ngom. ¹² Lo kin'ti, takigangi a osi do de'gi'ti pəti ki uni me'de do ta ki ro'ta'ti, ɔ oyi maji ro'de me nyara ki dana el'ti yo kin.

Kuwətogiba me kunme'ti

¹³ Ngannkon'gi njendigi lə Burəbe, ki ojido'je, maji kadi ji nanyi ki lo ra oyo Luwə'ti tado lə'se, tado Luwə mbəti'se lo kulə ngirə'ti nu kadi ingəi kaji ki row lə Ndil ki nje kər majel ko num, ki row lə kunme kadi ta ki ro'ta'ti num. ¹⁴ In tado nya kin ɔ Luwə ɔari'n'se ki row lə Poyta ki maji ki j'ilə'se mbər'ə, kadi ingəi kəsigon lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹⁵ In be ɔ, ngannkon'gi, maji kadi rai do nja'se'ti, ɔ kadi uwəi nyando ki ji ndo'se ki ta'gi eke ki makitu ki ji ndangi j'adi'se kin do'se'ti maji. ¹⁶ Maji kadi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti inbe ki Luwə ki Baw'je, ki ndigi'je ɔ adi'je mesol ki kindəmedəti ki maji ki gorow memaji li'ə kin, ¹⁷ sol me'se ɔ kadi adi'se togi kadi rai maji me nya'gi'ti pəti ki isi rai ki me ta'gi'ti pəti ki isi eli.

3

Elita ki Luwə tado lə'je

¹ Ngannkon'gi, ki kadi m'tol'n do ta, elita ki Luwə tado lə'je, kadi ta lə Burəbe sanan aw kalangi kalangi ki lo'gi, ɔ kadi ingə kəsigon toki ingə'n ro'se'ti kin be to. ² Elita ki Luwə bay kadi taa'je ilə'je ta ji de'gi'ti ki nje do majel ki nje mendul kin to, tado in de'gi pəti ɔ awi ki kunme, el. ³ Ningə Burəbe in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, adi a adi'se togi num, a ngəm Su do'se'ti num. ⁴ J'in ji ta me'se, me to Burəbe'ti kadi isi rai nya ki j'ilə'n ndu'je j'adi'se kadi rai, ningə sii ta'ti isi rai ki kete bay. ⁵ Maji kadi Burəbe adi me'se in ki do ndigi Luwə'ti num ki do kuwətogiba'ti lə Kirisiti num to.

Maji kadi de ki ra ra kulə

⁶ Ngannkon'gi, j'ilə ndu'je j'adi'se me tɔ Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi ɔsi rɔ'se ngərəngi kɔ kadi ngannkon'je'gi'ti pəti ki isi njiyəi galala, təli rɔ'de go nyando'ti ki ji ndo'se kin el. ⁷ Ingi in gəri row ki kadi ndaji'je maji. Ji njiyə dann'se'ti galala to nje daw'gi el. ⁸ De madi ki ji dəj'ə kadi adi'je nyakusɔ'gi goto. Kondo ki kada, ji ra kulə me kon'ti ki me kər rəgi'ti, kadi j'in nya ki ɔy dɔ'de madi'ti el. ⁹ Toki rɔta'ti, in nya ki maji kadi j'ingə rɔ'se'ti inbe, um sɔw wa sɔw dɔ'je el, el. Nan ji ra be kadi j'in nya ndaji ki rɔ'se'ti. ¹⁰ Ji gər kadi loki j'in dann'se'ti, j'adi'se ndu kin j'ene re de madi ge ra kulə el ə, kadi sɔ nya el tɔ. ¹¹ Nga ningə j'oo kadi de'gi madi dann'se'ti isi njiyəi galala, mbeti ra kulə, ə rai ta kində rɔ'de me nya'gi'ti lə madi'de'gi. ¹² Ko degə'gi kin, j'ilə ndu'je j'adi'de, ə j'adi'de ta kɔji me tɔ Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi tinyi rɔ'de kati, rai kulə toki de'gi isi rai, kadi ingəi nyakusɔ me'ti, sɔi. ¹³ Ningə ki ɔji dɔ'se, ngannkon'gi, kadi ɔri el ta ramaji'ti. ¹⁴ Re de madi mbəti təl rɔ'ne go ndu'gi'ti ki j'adi'se kin ningə, maji kadi oyi de'ə kin maji, ə kadi de madi te kad'a'ti el, adi rɔ'a sɔl'ɔ. ¹⁵ Nga ningə kadi oyi'ə to njeban lə'se el, nan kadi ndəji'ə to ngonnkon'se.

Ta'gi, ki dɔboy'ti

¹⁶ M'dəji kadi Burəbe ki nje lapiya, inbe adi'se lapiya ki dɔkagilo'gi pəti, me nya'gi'ti pəti. Kadi Burəbe in nan'ti sese pəti. ¹⁷ Ta kuwə ji nan kin, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ki ji'm. In be ə m'nji m'ində'n ji'm ginn makitu'gi'ti lə'm pəti; in nya ndangi lə'm m'inbe. ¹⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti. Ta goto nga.

Makitu ki dökete ki Pol ndangi adi Timote Ta ki dök makitu'ti ki dökete ki Pol ndangi adi Timote

Makitu'gi ki joo ki Pol ndangi adi Timote eke nje ki kare ki adi Titi in makitu'gi ki Pol ulə'n sōw dō'de inbe'gi ki joo kin um njekawnan'gi el. Makitu'gi ki mutə kin eli ta'gi ki ojidō nya'gi ki maji kadi njekərnon njekawnan'gi rai dann njekawnan'gi'ti. Ginn'ə kin ə bari makitu'gi kin eyina «makitu'gi lə njekul njekawnan'gi» adi in makitu'gi ki ndangi kadi njekul njekawnan'gi.

Me makitu'ti kin Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tōgi'ne ba me kunme'ti ə oro rō'ne nan'ti ki njendo de'gi nya ki ngom ki isi tuləi njekawnan'gi nan'ti kin el. Maji kadi oo go rō'ne maji adi de'gi ki ta goto dō'de'ti ki asi rai kulə ə mbət'i'de to njekərnon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi, ningə kadi dene'gi ki de'gi manyinaji dō'de'ti maji, rai se'de me kulə'ti. Təl oji ta Timote kadi gəri'n toki bann ə a ra'n kulə ki ojidō'a ta k'in ə njekuləbər lə Kirisiti.

Kon ta'gi ki me'ti; Kandi me ta'ti 1.1-2. Ndəjinan ojidō njendo de'gi nya ki ngom 1.3-20. Ta ki dök kelta'ti ki Luwə ki re non Luwə'ti 2. Ta ki ojidō njekərnon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi 3. Mbərkində'gi kadi Timote 4. Ta ki ojidō dene'gi ki njengawkoy ki ngatōgi'gi 5. Sangi go nyakingə ki rōta'ti 6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ki Njekaji'je kigo ndu'ti lə Jeju Kirisiti ki in nya kindəmedōti lə'je.

² M'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i in Timote* ki in ngonm' m ki rōta'ti, ki gorow kunme ki un adi Jeju Kirisiti. M'uwə ji'i, ningə kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Ta dök nyando'ti ki ngom

³ Toki ndōki m'ilə'n ndu'm m'ad'i, loki m'un tarow ki dōnangi Maseduwann'ti†, isi bebo Epeji'ti non‡. Isi'ti non kadi ndör mbi de'gi madi ki njendo de'gi nya ki ngom, kadi inyəi ta'a. ⁴ Kadi ko de'gi kakin inyəi taa su'gi'ti ki kudə ki kər ginn noji§ ki ginn'ə gangi el, tadō lo tolta nya kin pəti in gakinan par. A ra se'je maji dök kulə'ti ki Luwə ulə ji'je'ti ne, ki gorow kunme kin el. ⁵ Ndu kin a re ki ndiginan ki ngarme'ti ki ar njay njay, ki me ki maji ki uwə de ki ta el, ki kunme ki rōta'ti tō. ⁶ De'gi madi mbeti gorow ta kōji ki maji kin ə təlī nanyinan ta ta ki manji'ti ki nda'a goto. ⁷ Rai rō'de njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə, nan toki rōta'ti, inbe'gi kaa gəri me ta ki isi eli el num, taa gəri ginn nyando ki isi ndoi ki tōgi'de kin el num tō.

⁸ Ji gər kadi ndukun lə Luwə in ndukun ki maji loki de gər lo ra'n kulə ki gorow'ə'ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: In de'gi ki njera nya

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 2Ko 1.16 ‡ 1:3 1.3 2Ko 1.8 § 1:4 1.4 Lotum 4-5; 9-11

ki dana ə ndukun re'n tado lə'de el, nan re tado lə nje mendul, ki nje tanro, ki nje mbəti Luwə, ki njeramajel, ki de'gi ki njera nya ki nəl Luwə el, ki nje ki boli nya'gi ki ar njay lə Luwə el, ki njetol baw'de'gi ki kon'de'gi. *Ndukun re tado njetol de'gi. ¹⁰ Nje ra kaya'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan, ki nje ndogɪ de'gi bər'ti, ki nje ngom'gi, ki de'gi ki njetəti ta'gi. Re tado lə de'gi pəti ki njera nya ki ɔsi ta nyando ki rɔta'ti lə Luwə. ¹¹ Nyando kin in kigo Poyta'ti ki maji ki Luwə ulə ji'm'ti. In Poyta ki maji ki toji tɔbar lə Luwə ki nje maji.

Memaji lə Luwə tado lə Pol

¹² M'ra oyo Burəbe Jeju Kirisiti ki adi'm tɔgi kadi m'ra'n kulə li'ə. M'ra'a oyo tado k'oo ki oo adi m'in nje ra nya ki low'ə'ti ə ulə kulə kin ji'm'ti. ¹³ M'in ki kete m'in njekelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti, m'in nje kadi kon de'gi li'ə, ki nje taj'a. Nan Luwə, oo kumtondoo lə'm, tado m'ra nya kin pəti kigo gər'ə'ti el, me kunme'ti el*. ¹⁴ Burəbe lə'je, kigo memaji'ti li'ə ki to mbar mbar tado lə'm adi'm kunme ki ndiginan ki gorow kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti. ¹⁵ Ta kin in ta ki rɔta'ti ki maji kadi de'gi pəti taai ki me ki kareba: Jeju Kirisiti re dɔnangi'ti tado kaji njeramajel'gi. Njeramajel'gi kin, m'in majel lə'm utə'de pəti. ¹⁶ Nan Luwə oo kumtondoo lə'm. Ra be kadi Jeju Kirisiti toji kisidoti li'ə sə'm, m'in ki majel lə'm utə de'gi pəti. Tado kadi in nya ndaji lə de'gi ki a uni me'de adi'ə kadi ingəi kaji ki to biti ki non'ti.

¹⁷ Kadi toji ki tɔbar in

lə Ngar ki nje kisi ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi,

Ki njekoy el,

Ki dum k'oo ki kum,

Ki in kar'ne ba in Luwə. Amen.†

Pol ulə dingəm me Timote'ti

¹⁸ Ngonn'm Timote, ndu ki m'ad'i ə to kin: Kigo ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli dɔ'i'ti kete, m'ndigi kadi uwə ta'gi kin sə'm, rɔ'n rɔ ki maji. ¹⁹ Rɔ rɔ ki maji, ki me ki maji ki uwə de ki ta el. De'gi madi mbeti kadi me'de uwə'de ki ta, adi kunme lə'de tuji. ²⁰ Dann de'gi'ti kin, Imene ingi ki Alegijandir in'ti non. M'ulə Imene‡ ingi ki Alegijandir§ ji Satan'ti, kadi ndoi kelta ki mal dɔ Luwə'ti gogi el nga.

2

Nyando ki dɔ kelta'ti ki Luwə

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, m'dəji kadi de'gi dəji nya Luwə, kadi eli si'ə ta, kadi kɔyi'ə nya, kadi rai'ə oyo tado de'gi pəti. ² Maji kadi elita ki Luwə tado ngar'gi, ki nje konbɛ'gi pəti, kadi j'isi maji jɛge me bɛ'ti, me dɔnan'ti ki Luwə, ki buki nan'ti. ³ In kin ə in nya ki maji ki nəl Luwə lə'je ki Njekaji'je. ⁴ Tado Luwə lə'je ge kadi de'gi pəti ingəi kaji ə tei me gər ta'ti ki rɔta'ti. ⁵ Toki rɔta'ti Luwə in kareba, taa Nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə in kareba tɔ. In de, in Jeju Kirisiti. ⁶ In ki re adi rɔ'ne koy'ti kadi ugə'n dɔ de'gi pəti. In kin ə in mannaji ki Jeju man dɔkagilo'ti ki Luwə ɔji. ⁷ In ki tado kin ə, Luwə ində'm nje kiləmbər taki njekawkulə. Ta ki m'el kin in ta ki rɔta'ti um in ta ngom el. Luwə

* **1:13** 1.13 KNK 8.3, 9.4-5 † **1:17** 1.17 Amen in ta Ebirə ki kɔr me'ə nan in rɔta'ti, kadi in be. ‡ **1:20** 1.20 2Ti 2.17 § **1:20** 1.20 2Ti 4.14

ində'm kadi m'in njendo ta ki ojido kunme ki ta ki rōta'ti ginn de'gi ki dangi dangi ki in *Juwipi'gi el.

Ta ki ojido dingəm'gi ki dene'gi me kəykawnan'ti

⁸ In be ə, m'ndigi kadi dingəm'gi elita ki Luwə ki lo'gi pəti ki ji ki kəy taa* ki me ki ar njay ki wongi goto'ti, ki gaki goto'ti.

⁹ Be tō ə, maji kadi dene'gi kaa ku kō'de in kigo row'ti ki dana, ki ndojita el, kadi to low'ə'ti. Ningə kadi parei rō'de ki kuwə bisi dō'de nəm nəm ki ɔr ki gat'a in ngayn, mədi ki gat'a in ngayn, ki ku ki gat'a in ngayn el. ¹⁰ Nan kadi uləi kulə ra'gi ki maji ki toji maji kadi dene'gi ki eyina n'in njera kuləbər lə Luwə yo taa. ¹¹ Dəkagilo nyando'ti me kəykawnan'ti, maji kadi dene isi keke oo dō nyando um elta el, ki kulə dō ginn tōgi'ti. ¹² Bay taa, madi tarow dene kadi ndo nya de ki dingəm el num, kadi aw ki tōgi dō'a'ti el num, nan kadi isi keke um elta el. ¹³ Tado Adam ə Luwə ra'a kete bay ta ra Ebi. ¹⁴ In Adam ə Su əd'ə el, nan in dene ə əd'ə adi aldo ndu Luwə†. ¹⁵ Be kaa, dene a aji ki gorow lə ngonn ki koji, toki re uwə tōgi'ne ba me kunme'ti, me ndiginan'ti, ki me kar njay'ti, ki hal ki aldo maji el.

3

Njekərnon njekawnan'gi

¹ Ta ki m'aw to m'el kam in ta ki rōta'ti: Re de madi sangi kadi n'in njekərnon njekawnan'gi ningə, in kulə ki maji ə ndigi ra. ² Ningə maji kadi de ki njekərnon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi dō'ne'ti, in ngaw dene ki kareba, in de ki njekuwə rō'ne ginn tōgi'ne'ti, in de ki njegosita, in njera nya ki gorow'ə'ti, in de ki njera mbah, taa maji kadi in de ki asi ndo nya de'gi tō. ³ Maji kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el num, in de ki njetonrō el num, nan in de ki səl lom lom, de ki nje ge kol el. Taa kadi in njera ta nar el tō. ⁴ Maji kadi in de ki asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne, ningə kadi ra adi ngann'a'gi in nje təl rō'de go ta'ti, ki njebukinan'ti. ⁵ Tado re de asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne el ə, ra bann ə a ində kum'ne maji go njekawnan'gi'ti lə Luwə wa? ⁶ Maji kadi in njekunme ki sigi el, nan to kojirō aw si'ə adi osi me takigangi'ti toki Su osi'n me'ti be. ⁷ Maji kadi de'gi ki njekunme'gi el kaa, elita ki maji dō'a'ti, kadi təl nya kidi el, taa kadi osi me kuləkikiyē'ti lə Su el tō.

Nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi

⁸ *Nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in de'gi ki njera nya ki rōta'ti, maji kadi in de'gi ki njekelta mindi'de joo el. A in gon kanyi yiwi kandi nju el, ke a in njera ta nyakingə ki gorow'ə'ti el, el tō. ⁹ Maji kadi ngəmi ta lə Luwə ki te ki dō'a me kunme'ti kin ki ngarme ki ar njay kanji kuwə de ki ta. ¹⁰ Kete non kulə'ti, maji kadi nanyi'de oyi taa. Go nan koo'ti, re in ki kanji ta madi dō'ti ningə, asi kadi in nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kare.

¹¹ Dene'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in njera nya ki asi kadi de'gi buki'de'ti, in nje kel de'gi ta ki majel ndil de'ti el, ta kadi in de'gi ki asi kuwəi rō'de ginn tōgi'de'ti tō. A in de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me kulə ra'de'gi'ti pəti.

* 2:8 2.8 Tekitaga 9.29; 1Ngar'gi 8.22 † 2:14 2.14 Lotum 2.7-22, 3.1-6

¹² Maji kadi de'gi nje kogo nyamaji'gi læ njekawnan'gi in nje dene ki kare, kadi in de'gi ki indøi kum'ne go ngann'de'gi'ti, kigo me kæy'ti læ'de maji. ¹³ Tado nje ki rai kulø kogo nyamaji'gi læ njekawnan'gi maji, ingøi kosikurø, ta asi kadi elita ki me ki tinyi kati kibo ki ulø ngirø'ne dō kun'ti ki, uni me'de me tō Jeju Kirisiti'ti.

Nya ki Luwø te ki dō'a

¹⁴ M'indø me'm dō'ti kadi me ndō'gi'ti ki ngayn el ne, m'a m'aw m'ingø'i. Nan m'ndangi makitu kin m'uløn m'ad'i, ¹⁵ kadi re nja'm nanyi bay kaa, gøri'n row ra kulø læ'i me Kæy'ti læ Luwø. Adi in njekawnan'gi læ Luwø ki nje kisi kumngayira. Toki kagi ngawdann kæy ingi ki ngirø kæy in tōgi kæy, be tō ø, njekawnan'gi in tōgi nyando ki rōta'ti læ Luwø.

¹⁶ Nya ki Luwø te ki dō'a adi'je ø j'indø me'je dō'ti in nya kibo ngayn ki dum manji,

Nya'gi ki in ki te dō'a øjido Jeju Kirisiti ø toi kin:

Øji rō'ne to de kigo darō'ti,

Ningø, Ndil Luwø ðar'a de ki dana,

Malayka'gi oyi'ø,

De'gi iløimbør ki øjido'a dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi,

De'gi uni me'de adi'ø ki lō'gi pøti dōnangi'ti.

Luwø un'ø aw si'ø dōran'ti me kosikurø'ti.

4

Ta dō njendo de'gi nya ki ngom

¹ Ndil Luwø elta ar njay ene: Døkagilo ki dōboy'ti, de'gi madi a inyøi go kunme læ'de kō, kadi dōyinan ki ndil'gi ki nje kædi de'gi. Taa a dōyinan ki nyando ki in rō ndil'gi'ti ki majel. ² Njendo de'gi nya ki ngom ki njekødikum de'gi ki ta ki ndar ta'de'ti ne, ki me'de uwø'de ki ta dō majel'ti el, a ødi'de kadi ðuki'de mu. Njendo de'gi nya ki ngom kakin in de'gi ki me'de ri tonni. ³ Ko degø'gi kakin øgi kadi de'gi taai nan, taa øgi kadi de'gi soi nya'gi madi tō. Nan Luwø indø nyakusø'gi pøti kadi de'gi ki uni me'de adi'ø, ki gøri ta ki rōta'ti, soi nya'gi kin ki oyo ki ra. ⁴ Ki rōta'ti, nya'gi pøti ki Luwø ra'de maji. Nya ki kadi de mbøti goto. K'in ø kadi kusø'a in ki oyo ki ra Luwø. ⁵ Tado ta læ Luwø, ki kelta ki Luwø tæli nya'gi kin pøti ki kar njay'ti.

⁶ Loki re ør ginn nya'gi kin ki taga adi ngannkon'i'gi oyi ningø, a in njekuløbør ki maji læ Jeju Kirisiti. A tōji kadi in de ki ul rō'i ki ta'gi ki øjido kunme, ki nyando ki rōta'ti ki ndolo go'ø maji.

Pol ulø dingøm me Timote'ti

⁷ Maji kadi øsi su'gi ki kudø ki kum'ø goto ngørøngi. In su'gi ki øsi ta ta læ Luwø. Indø dō rō'i'ti kadi isi'n me ðol Luwø'ti. ⁸ K'indø dō rō'ti tado k'ingø nya me'ti, to ngodi ki kanyi kin maj'a in non, nan k'in ø, in ngayn el. Nya ra kigo ðol Luwø'ti a ra maji ki de me nya'gi'ti pøti. Tado kunndu in søm'ti, adi in kaji ki dōnangi'ti ne ki in ki dōran'ti. ⁹ Ta kin in ta ki rōta'ti ki maji kadi de'gi taai ki me ki kare. ¹⁰ Rø'je ki j'isi j'adi kon, ki rō ki j'isi ji røi, in tado me'je ki j'indø dō Luwø'ti ki nje kisi kumngayira. In ø in Njekaji de'gi pøti ki dōnangi'ti ne, adi in nje'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

¹¹ In kin ø in nya ki kadi indø mbør'ø adi de'gi ø ndo'de tō.

Nyandaji tado njekunme'gi

¹² Adi de madi kidi tado k'in ki in basa el. Nan kadi in nyandaji tado njekunme'gi, me takel'ti, me panjiy'e'ti, me ndiginan'ti, me kunme'ti, ki me kar njay'ti.

¹³ Biti kadi m'tel'n m're m'ing'e'i, m'ndaj'i kadi ind'e r'o'i ta tud'e Makitu'ti l'e Luw'e, ta kil'e mb'e'r ta'ti, ki ta ndo de'gi ndu Luw'e'ti. ¹⁴ Ononyi kadi kidi kadikare ki Luw'e adi kigo memaji'ti l'e'ne. Adi ki gorow l'e de'gi ki njekeltakita'a'ti, ki elita d'o'i'ti, ki gorow l'e ngatogi'gi ki njekornon njekawnan'gi, ki ind'e'i ji'de d'o'i'ti. ¹⁵ Maji kadi ind'e r'o'i ta kul'e'ti kin ra ki me ki kareba. Ra be kadi de'gi oyi kaw ki kete l'e'i to taga takum'de'ti. ¹⁶ M'ndaj'i kadi kum'i adi d'o r'o'i'ti inbe, taa d'o nyando'ti l'e'i num to. Uw'e togi ba me'ti. Re ra be ning'e, a aji r'o'i inbe taa a aji de'gi ki nje k'oo d'o nyando l'e'i to.

5

Hal Timote ki r'o njekawnan'gi'ti

¹ Ononyi kadi ndangi de ki bug'e, nan kadi o'j'o ta ki ndu'i ki sol to baw'i e isi el'e ta be. Basa'gi kaa, maji kadi in ra'de to ngannkon'i'gi ki me daro'ti be to. ² In ra ki dene'gi ki bug'e to kon'i'gi ta nganmandi'gi to konnann'i'gi be to. In ra nya kin p'e'ti ki m'e'rta ki ar njay non'de'ti.

Njengawkoy'gi

³ Maji kadi ind'e kum'i go njengawkoy'gi'ti ki r'ota'ti ki bukinan'ti, ingi ki de ki njera se'de goto. ⁴ Re njengawkoy aw ki ngann'ne'gi eke ngannkaw'ne'gi non ning'e, maji kadi, ngann'a'gi eke ngannkaw'a'gi ndoi nyara kigo row'ti l'e Luw'e d'o njekoji'de'gi'ti. Sow d'o'de kadi oyi go njekoji'de'gi toki njekoji'de'gi oyi go'de kete be to. Tado nyara ki be kin e n'e Luw'e. ⁵ Njengawkoy ki r'ota'ti, in in ki de ki njera si'e goto, ki isi ki kar'ne ba, ind'e me'ne d'o Luw'e'ti par. Dokagilo'gi p'e'ti, kond'o ki kada, isi elta ki Luw'e, daj'e kadi ra si'e. ⁶ Nan njengawkoy ki isi ta koo majiro'ne'ti me kaya'ti ki ra, re ra'n ki d'one taa non kaa, in de ki koy me ndil'ti. ⁷ Nya'gi ki kadi ind'e'de mber'e e tokin, kadi sii ki d'o'de taa ki kanji ta madi d'o'ti. ⁸ Re de madi oo go noji'ne'gi el, kibo ut'e, oo go de'gi ki me kay'ti l'e'ne el, in de ki il'e kunme l'e'ne ko. De ki ger Luw'e el kaa in soti ut'e bay.

⁹ Njengawkoy, kete taa kadi ndangi to'a mbun'e nje'gi'ti ki njekawnan'gi isi oyi go'de, maji kadi bal'a asi d'o mehen k'aw ki kete non, taa kadi in dene nje ra nya ki low'e'ti ki kete in nje ngaw ki kare. ¹⁰ Maji kadi de'gi gari'e o'ji go kul'e'ra'a ki maji. Maji kadi in de ki kete in nje koti ngann'gi num, njerambah'gi num, nje togi nja de'gi ki kar njay l'e Luw'e num*, in njera ki de'gi ki nya ki to te d'o'de'ti num. Taa in nje ra kul'e'gi ki maji ki gorow'gi ki dangi dangi num to. ¹¹ Ononyi kadi ndangi to njengawkoy'gi ki ro'de to mbol bay me makitu'ti. Ndangi to'de el tado loki bo ta ding'em ra'de ning'e, a iny'e'i k'un r'o l'e'de tado kun go Kirisiti ko, e a taai ngaw. ¹² Ra'a ki be kin a re ki ta ki gangi d'o'de'ti, tado manji ta kunme l'e'de ki kete. ¹³ Nya ki rangi bay a teli njedaw'gi. Ning'e kul'e ra'de kibo ngayn in kul'e lo galala ki takoy l'e de'gi par. In njedaw'gi par el, nan ind'e'i taa bar go daw'ti, taa in nje kind'e g'ang'i d'o ta'ti l'e de'gi to. Nya ki lagi'de el kaa, il'e'i ta'de sam'ti.

* 5:10 5.10 Luk 7.44

Ningə takel'de kaa to biriri tɔ. ¹⁴ In tado kulə ra'gi ki be kin ə, maji kadi njengawkoj'gi ki rɔ'de to mbol bay taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngann'gi ə indəi kum'de go me kəy'ti lə'de tɔ kadi njeban ingə row el'n takimal dɔ'je'ti el. ¹⁵ M'elta kin be tado njengawkoj'gi ngayn ki rɔ'de to mbol bay iləi kunme lə'de kɔ ə uni go *Satan. ¹⁶ Re njekunme ki dene madi aw ki njengawkoj'gi me kəy'ti lə'ne non ningə, maji kadi inbe ngəm'de. Loki ra be ningə in nya koti ki ɔy ə un dɔ njekawnan'gi'ti, kadi njekawnan'gi rai ki njengawkoj'gi ki rɔta'ti ki de ki njera se'de goto.

Njekɔrnon njekawnan'gi

¹⁷ Maji kadi ngatɔgi'gi ki nje ra kulə maji dann njekawnan'gi'ti ingəi kɔsikurə ki nyakugə goji ki asi ta kulə lə'de nja joo. Kibo utə, in nje'gi ki sii adi rɔ'de kon tado kɔjitara, ki ndo de'gi ta lə Luwə. ¹⁸ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «De a dɔɔ ndugidu ta mangi'ti el, dɔkagilo'ti ki a njiyə dɔ ko'ti kadi kand'a te.» Taa makitu lə Luwə el bay tɔ ene: «Maji kadi de ki nje ra kulə ingə nyakugə goji ki asi ta kulə ki ra†.» ¹⁹ Re de madi elta ki majel dɔ ngatɔgi'ti, ə de'gi joo eke mutə manyinaj'a el ningə, ononyi kadi in ndigi' si'ə dɔ'ti. ²⁰ Nje ki rai majel, maji kadi in ndangi'de takum kosi'gi'ti kadi ndəgə'gi boli.

²¹ M'ndəj'i takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti, taa takum malayka'gi'ti ki Luwə mbət'i'de, kadi in təl rɔ'i go ta'gi'ti ki m'el'i. In təl rɔ'i go'ti ki kanji kun ki madi'gi ə k'inyə nje ki nungi, ki kanji kɔr kum de'gi dana. ²² Nya ki maji kadi in gər ə to kin: Oti kadi ində ji dɔ de'ti kalangi ba kadi təl nje ra kulə dann njekawnan'gi'ti. Maji kadi ində rɔ'i nan'ti ki de dɔ majel'ti li'ə el. Ningə, inbe ar rɔ'i njay dɔ majel'ti.

²³ Ningə, maji kadi anyi mann ki ndul inbe kareba par el, nan kadi anyi yiwi kandi nju nden be nden be to kinyi tado monyi ki me'i'ti ki ra adi rɔ'i ta kati el ki dɔkagilo'gi pəti kin. ²⁴ De'gi madi'gi ginn majel lə'de to taga kete bay taa kadi ta ki gangi re dɔ'de'ti. Nan nje ki nungi, majel lə'de to lo kiyə'ti biti kadi ta ki gangi taa a ɔr ginn'de ndo ki gogi'ti. ²⁵ Kuləra'gi ki maji kaa to be tɔ. Nje ki madi to taga wangi. Ningə nje ki nungi, re to taga wangi el kaa, a toi lo kiyə'ti ratata el tɔ.

6

Ta dɔ bər'gi'ti

¹ De'gi pəti ki uni me'de ki in bər'gi, maji kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə be'de'gi. Uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə be'de'gi kadi de elta ki mal dɔ to Luwə'ti el, taa dɔ nyando'ti ki ji ndo'se kin el tɔ. ² In go'ti el kadi bər'gi ki be'de'gi in njekunme'gi, uni girə dɔ k'in ngannkon me ta'ti lə Luwə ə mbeti kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə be'de'gi. K'in'de ngannkon nje ndiginan me ta'ti lə Luwə kakin ə maji kadi rai kulə adi'de ki kete non bay, tado in ngannkon de'gi ki njekunme'gi ə sii rai kulə adi'de.

Njendo de'gi nya ki ngom ki ra ta nyakingə

³ Ta ki m'aw to m'el'i kam, in ta ki maji kadi in ndo de'gi ə ndəji'de kadi rai kul'ə. Re de madi ndo de'gi nya ki rangi, ə inyə gorow ta ki rɔta'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki gorow nyando kigo kunme'ti lə'je kin ningə, ⁴ in de ki k'un dɔ taa tɔl'ɔ, taa in de ki isi day tɔ. Nya ki gər in

† 5:18 5.18 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ko 9.9; Mat 10.10; Luk 10.7

ta ki manji ki to rɔ'a'ti to monyi. In nje sangi ta me ta ki manji do ta'gi ki kar'de goto. Ningə lo kin ə, jangi'gi, ki gakinan'gi, ki tajinan'gi, ki ta ki təti dɔnan'ti tei'ti. ⁵ Ta ki manji ki ginn'ə gangi el, mbunə de'gi'ti ki kur do'de goto, ki ngonn mərta ki nden ki ojido ta ki rɔta'ti goto do'de'ti, te lo kin'ti non. Ningə məri kadi, kunme kadi Luwə in row k'ingə nya. ⁶ Toki rɔta'ti, kunme kadi Luwə in nyakingə kibo ngayn, re de ra rɔnel do nya ki to me ji'ə'ti. ⁷ Toki ji re'n me dɔnangi'ti ki ji'je kare, be to'a j'a ji təl'n ki ji'je kare. ⁸ In be ə, re j'ingəi nyakuso'je ki ku rɔ'je ningə, kadi ji ra rɔnel do'ti. ⁹ De'gi ki sangi kadi n'təli njenyakingə ki ngayn ki row'gi ki dangi dangi, osi me kuləkikiyə'ti me nyanan'ti. Osi me kuləkikiyə'ti ki gorow ra ta nya ki to mbo, ki ki majel, ki aw ki de'gi me nya'ti ki majel, ki me tuji'ti. ¹⁰ Tado ra ta nar in ngirə majel'gi pəti. Nje ki madi uni rɔ'de ba pəti indəi taa sangi nar'ti, adi ndəmi sanyi gorow kunme'ti. Ningə inb'e'gi ki do'de adi kon ndil'de.

Rɔ rɔ ki maji

¹¹ Nan in ki in de lə Luwə, anyi rangi kadi nya'gi'ti kin, maji kadi in sangi row nyara ki dana, ki bɔl Luwə, ki kunme, ki ndiginan, ki koreme, ki sol lom lom. ¹² Rɔ rɔ ki maji ki ojido kunme, uwə kisikidotaa ki to biti ki non'ti səm, tado Luwə bari kadi ingə kisikidotaa kin, dɔkagilo'ti ki un ndu'i taa man'n naji ki maji do'ti non bulə de'gi'ti. ¹³ M'ndəj'i takum Luwə'ti ki njekində nya'gi pəti, taa ki non Jeju Kirisiti ki un ndu'ne ki taa mannaji ki rɔta'ti non Ponsi Pilati'ti*, ¹⁴ kadi in ngəm go mbərkikində ki ingə kin maji, me kar njay'ti ki kanji ta madi do'i'ti biti kadi Burəbe Jeju Kirisiti təl re'n. ¹⁵ Burəbe Jeju Kirisiti a re dɔkagilo'ti ki Luwə oji,

Luwə ki nje majikur, ki in ki kar'ne ba aw ki tɔgi konbɛ,
In Ngar lə ngar'gi ki Burəbe lə burəbe'gi,

¹⁶ In ki kar'ne ba in Njekoy el,

Isi me kunj'i'ti ki de asi kadi te kadi'ti el.

De kare ki dɔnangi'ti ne ki oo'ə ki kum'ne goto.

De ki asi k'oo'ə goto.

Tɔbar ki tɔgi ki to biti ki non'ti in li'ə! Amen!

Ta ki ojido njenyakingə'gi

¹⁷ In njenyakingə'gi ki dɔnangi'ti ilə ndu'i adi'de kadi indəi gu'de el. El'de kadi uwəi kul nyakingə'gi ki a tuji kam el, nan kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi'je nya'gi pəti, ji'ə ɔy el, kadi j'isi'n me rɔnel'ti. ¹⁸ El'de kadi rai maji, kadi ki nyakingə'de in kuləra ki maji. Ningə kadi in de'gi ki ji'de ɔy el, kadi lowəi nyakingə'gi lə'de adi de'gi ki rangi. ¹⁹ Re rai be ningə, isi kawı nyamaji'gi lə'de indəi lo ngəm nya'ti ki maji ki ngan tado ndo ki lo ti'ti, kadi ingəi kaji ki rɔta'ti.

Ta ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

²⁰ In Timote, maji kadi ngəm nya'gi pəti ki Luwə ulə me ji'i'ti kin səm. ɔsi rɔ'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki k'el ki nda'a goto, ki ɔsi ta ta lə Luwə, ɔsi rɔ'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki manji kigo nya gər'ti ki ngom ki dɔnangi'ti ne. ²¹ De'gi madi uwəi kul nyagər kin, adi ndəmi gorow kunme lə'de.

Kadi memaji lə Luwə in sese.

* 6:13 6.13 Jan 18.36-37, 19.11

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote

Pol ndangi makitu kin kagilo ki in key dangay'ti. Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tōgi'ne ba me kagilo'ə'ti ki nje tusi kunme lə'de k'inyə ko banyinan ki do mad'a'ti do mad'a'ti. Maji kadi Timote elta lə Luwə ningə ndo'de nya ulə'n dingəm me'de'ti ningə kadi inbe ore me'ne. Maji kadi in ngəm makitu ki ndangi ki ar njay lə Luwə kadi ori tarow me kisikidōtaa'ti lə'i nu kadi in nyando lə'i nu (3.14-16). Maji ndaji kunme, kuwətōgiba, kisidōti, ki ndigi lə Pol ki te do boy ndo kisikidōtaa'ti li'ə (4.6-7).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki oyo ki ra Luwə 1.1-7. Poyta ki maji in kon 1.8-2.13. Kulə dingəm me nan'ti tado kiləmbər Poyta ki maji ki ronel 2.14-4.8. Ta'gi ki ojidō Pol inbe ki kuwə ji nan 4.9-22.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə. Kulə ra'm in kadi m'iləmbər ta kaji ki Luwə un ndu'ne adi do'ti ki takul kində rō nan'ti me tō Jeju Kirisiti. ² M'ulə ki makitu kin mad'i in Timote* ki in ngonn ndigi lə'm. M'uwə ji'i ə m'dəji kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Pol ra oyo Luwə

³ M'ra oyo Luwə ki m'nji m'ra kulə mad'a ki ngarme ki ar njay ki uwə'm ki ta toki kaw'm'gi† rai kete be tō. Kondō ki kada loki m'nji m'elta ki Luwə ningə, me'm olo do'i'ti. ⁴ Loki me'm olo do non'ti lə'i‡, bo k'oyi ra'm ngayn kadi ronel lə'm rosi. ⁵ Me'm olo do kunme'ti lə'i ki rota'ti. Kunme kin in rō kawī Loyisi'ti kete bay taa to rō kon'i Enisi'ti tō. M'tadi el kadi kunme kin in ngarme'i'ti tō.

Pol dəji Timote kadi ingə kon sə'ne tado Poyta ki maji

⁶ Tado kin ə, m'olo me'i do ta'ti kin kadi ində kum'i maji go kadikare'ti lə Luwə ki ingə kigo memaji'ti li'ə, loki m'ində ji'm do'i'ti. ⁷ Toki rota'ti, Ndil ki kar njay ki Luwə adi'je, in Ndil bol el, nan in Ndil ki rosi ki tōgi ki ndiginan. Taa in Ndil kində do rō'ti tō. ⁸ Adi rō'i sol'i tado man naji do Burəbe'ti lə'je el. Taa adi rō'i sol'i do'm'ti, m'in ki m'in key dangay'ti tado li'ə kin el tō. Nan kadi ingə kon sə'm tado Poyta ki maji kigo tōgi'ti ki Luwə adi. ⁹ Luwə ki aj'je in be'je, kadi kisikidōtaa lə'je in kisikidōtaa ki ar njay. Ra nya kin be tado kulə ra'je'gi el, nan in kigo ndigi'ti ki memaji'ti li'ə. Memaji kin Luwə adi'je me tō Jeju Kirisiti'ti kete taa kadi ində donangi. ¹⁰ Memaji kakin j'oyi ki kum'je ngosine ki takul re lə Njekaj'je Jeju Kirisiti. In ə koy təl nya ki kare'ti. Ningə ki takul Poyta ki maji, ra adi ji gəri kaji ki kisi kumngayira ki ar njay njay tō. ¹¹ In tado Poyta ki maji kin ə Luwə ində'm to nje kiləmbər num, njekawkulə num, taa njendo de'gi nya num tō. ¹² In

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 Plp 3.4-5 ‡ 1:4 1.4 1Ti 1.3

kin ə, in ginn k'ingə kon lə'm ki ngosine kin. Nan rə'm səl'm də'ti el. Toki rə'ta'ti, m'gər Luwə ki m'un me'm m'ində də'a'ti kin bəti. M'gər maji kadi tōgi Luwə asi gaki kadi ində kum'ne go nya'ti ki adi'm biti dəboy ndə'ti. ¹³ Nyando ki ingə rə'm'ti, un to nyandaji me kunme'ti ki me ndigi nan'ti me tō Jeju Kirisiti ki adi'je me kində rə nan'ti si'ə. ¹⁴ In ngəm go nyando ki adi'nu ki takul Ndil Luwə ki isi me'je'ti maji.

Kuwə rə ba lə Onejipər

¹⁵ In gər kadi nje ki dənangi Aji'ti mbeti m'in. Pijel in ki Hermojenn in mbunə'de'ti tō. ¹⁶ Ki əjido Onejipər, kadi ra maji lə Burəbe in dō me kəy'ti li'ə. Toki rə'ta'ti, ulə dingəm me'm'ti taa taa. Ta rə'a səl'ə də'm'ti me k'in'm kəy dangay'ti kin el tō. ¹⁷ Dəkagilo ki te Rəm'ti, sangi'm ki rə ki tinyi kati kadi ingə'm. ¹⁸ M'kəy Burəbe Jeju kadi adi Burəbe Luwə oo kumtondoo lə Onejipər ndə gangi ta'ti. Taa inbe ki də'i, in gər utə ndəgi de'gi pəti, kulə'gi pəti ki Onejipər ra adi'm dənangi Epeji'ti.

2

Njerə lə Kirisiti ki maji

¹ In ngonn'm Timote, maji kadi uwə tōgi ba me memaji'ti ki j'ingəi ki takul kində rə nan'ti me tō Kirisiti kin. ² Ningə nyando ki ingə rə'm'ti takum bulə de'gi'ti, maji kadi in ndo de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti ki asi gaki kadi ingi kaa, uni ndoi de'gi ki rangi kete tō. ³ Ingə kon sə'm to njerə ki maji lə Jeju Kirisiti. ⁴ Njerə madi dann njerə'gi'ti ki ge kadi n'nəl kibo ki də'ne'ti, ki ində rə'ne ta nya'gi'ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kanyi ngodi ki a ingə nya kugə goji'ne loki re anyi ngodi kigo ndukun'ti el goto. ⁶ Nje ndəə ki nje ra kulə ki tōgi'ne ə a ra rənel də kandi kə'ti kete. ⁷ Maji kadi in mərta də ta'ti ki m'el'i kin maji ningə, Burəbe a adi tər kadi in gər'n ndəgi nya'gi pəti tigə.

Adi me'i olo də Jeju Kirisiti'ti

⁸ Adi me'i olo də Jeju Kirisiti'ti ki in ginn kaw'ti lə *Dabidi, Jeju Kirisiti ki ində taa dann nje koy'gi'ti kigo Poyta'ti ki maji ki m'nji m'ilə mbər'ə. ⁹ In tado Poyta ki maji inbe kin ə, m'nji m'ingə'n kon. Dəi m'in ki kulə gindi to de ki nje təl de be. Nan ta lə Luwə de ki asi də'a goto. ¹⁰ Be ə, m'tugə ta'm njaki də nya'gi'ti pəti tado nje'gi ki Luwə mbəti'de, kadi ingi kaa, ingəi kajı ki in me tō Jeju Kirisiti'ti, nan'ti ki kəsikurə ki ratata tō. ¹¹ Ta ki m'a m'el kam in ta ki asi kadi de uwə kul'ə: Re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə, J'a j'isi kum ba nan'ti si'ə tō. ¹² Re j'uwəi tōgi'je ba si'ə ə, J'a j'onyibe nan'ti si'ə tō. Re j'ene ji gəri'ə el ə, In kaa a ene n'gər'je el tō. ¹³ Re j'in nje ra nya ki low'ə'ti el ə, In nje ra nya ki low'ə'ti. Tado a manji ta gər rə'ne el ratata.

Njera kulə ki rə'a səl'ə el

¹⁴ Maji kadi nanyi ki lo kolo me'de də ta'gi'ti kin taa taa. Ki non Luwə'ti, el'de ki tōgi kadi gakinan də ta'gi'ti ki nda'de goto kin el. In kin a ra nya madi el, nan a tuji de'gi ki nje ko də'a to tuji yo. ¹⁵ Ində

dɔ rɔ'i'ti kadi in te non Luwə'ti to de ki asi, njera kulə ki rɔ'a sol'ɔ dɔ kulə'ti li'ə el, iləmbər Poyta ki maji ki rɔta'ti lə Luwə ki gorowə'ti. ¹⁶ Mbəti ta ki manji'gi ki nda'de goto ki ɔsi ta kunme. Toki rɔta'ti, nje'gi ki ta'gi ki be kin nəl'de, ndan'de ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Nyando lə'de to to dobay ki aw ki kete kete kin be. Imene* ingi ki Piletɪ in mbunə de'gi'ti kin tɔ. ¹⁸ In sanyi kadi ta'ti ki rɔta'ti. Ningə eli eyina, nje koy'gi indəi taa lo koy'ti nga. In be ə, tuji ki kunme lə nje ki nan'gi. ¹⁹ Be kaa, ngirə kəy ki ngan ki Luwə ində kin isi lo kisə'ti. Luwə ndangi ta'gi kin dɔ'ti ene: Burəbe gər de'gi lə'ne bəti. Maji kadi de ki ra ki bar tɔ Burəbe, kadi anyi sanyi kadi majel'ti. ²⁰ Me kəy ki bo'ti, de a ingə ngoo'gi ki ra ki ɔr eke ki ningə kasi par el, nan a ingə nje ki madi'gi ki rai'de ki kagi eke hanji tɔ. Nje ki nan'gi, in tado ra kulə ndo madi'gi par. Nje ki nungi, in tado ra kulə ki ndo'gi pəti tɔ. ²¹ Re de madi ar rɔ'ne njay dɔ majel'gi'ti kin, a to to nyara kulə kɔsigon, ki kində ta dangi, ki nda'a to'ti tado bə'ə, ki ra gɔ'ə kete tado kulə'gi pəti ki maji.

Nje ra kulə lə Burəbe

²² Maji kadi ɔr rɔ'i kɔ me nyənn'gi'ti lə darɔ ki dɔkagilo basa'ti. In sangi row ra nya ki dana, ki kunme, ki ndiginan, ki kisi ki nan ki lapiya, ki nje ki isi elita ki Burəbe ki me ki ar njay. ²³ Mbəti ta ki manji'gi ki pasira ki nda'a goto. Ta ki manji'gi ki be kin a re ki gaki nan. ²⁴ Toki rɔta'ti, de ki nje ra kuləbər kadi Burəbe, in de ki a gaki el. Nan in de ki a ɔji ndiginan lə'ne ki rɔ de'gi'ti pəti num, de ki asi ndo de'gi nya num. A in de ki a isi dɔ ta'ti ki njeramajel'gi tɔ. ²⁵ Ki mindi ki sol lom ə a ilə'n ta de'gi'ti ki nje kɔs'ɔ ta. Dɔmajɪ ə Luwə a ra adi inyəi gorow njiyə'de kadi tei me gər ta ki rɔta'ti, taa a təli uni hangal ki maji gogi. ²⁶ A tei me kuləkikiyə'gi'ti lə Su ki uwə'de dangay'ti, ginn tɔgi'ne'ti kadi rai ndigi li'ə.

3

Nya'gi ki a rai nya doboy ndo'gi'ti

¹ Maji kadi in gər toki me ndo'gi ki doboy'ti, kagilo'gi ki ngan a rei. ² De'gi a təli nje ra ta nya, nje ndigi nar. A in nje kində gu'de, nje kun dɔ'de taa, ki nje kelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti. A in nje təl rɔ'de go ta'ti lə nje koji'de'gi el. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə el tɔ. Taa a iləi koji dɔ nya'gi'ti lə Luwə el tɔ. ³ K'oo tor de goto rɔ'de'ti, k'oo kumtondoo goto rɔ'de'ti, elita ki majel ndil de'ti, panjiyə'de a ala mban. In nje ra nya ki to ki de'gi kanji koo kumtondoo, taa a in nje kɔsi ta nyara ki maji tɔ. ⁴ A in njekundɔ nan, nje ra nya ki dɔ tɔgi'ti, kundɔ ta a təl'de njekumtɔ'gi'ti. A ndigi ronel ki dɔnang'gi'ti utə Luwə. ⁵ A ɔji gidi rɔ'de'ti toki n'in nje bɔl Luwə, nan toki rɔta'ti, manji ta gər tɔgi lə kunme. ɔr rɔ'i kɔ kadi kɔ de'gi'ti ki be kin. ⁶ Mbunə kɔ de'gi'ti kin, a ingə nje ki isi uri me kəy'ti lə dene'gi ki nje tɔgi goto, uwəi'de me kuləkikiyə'gi'ti lə'de. Dene'gi kakin rosi ki majel, inyəi rɔ'de adi nyənn'gi ki dangi dangi lə darɔ. ⁷ Si ta ndo nya'gi'ti ki dɔkagilo'gi pəti, nan lo kadi asi tei me gər ta ki rɔta'ti goto ratata. ⁸ Toki dɔkagilo'ti ki kete, Janesi ingi ki Jambiresi ɔsi ta *Moji kakin ə*, nje'gi kin kaa ɔsi ta, ta ki rɔta'ti tɔ. In de'gi ki nya'gi lə'de aw se'de me nyara ki majel'ti yo, ki kunme lə'de kaa, nda'a goto tɔ. ⁹ Lo k'aw kete lə'de ki ngayn a goto, tado de'gi a gəri

* 2:17 2.17 1Ti 1.20 * 3:8 3.8 Tekitaga 7.11, 22

nyara'de'gi ki majel toki ndo'gi'ti ki kete, de'gi gəri nya ra'gi ki majel læ Janesi ingi ki Jambiresi kin be to.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go nyando ki ingə rə'ne'ti

¹⁰ Nan in, ində kum'i oo'm me nya'gi'ti pəti: Me nyando'ti lə'm, me panjiyə'm'ti, me kəjitarə'gi'ti lə'm, me kunme'ti lə'm, me kisidoti lə'm, me ndigi nan'ti lə'm, taa me kuwətəgiba'ti lə'm to. ¹¹ In gər row ki de'gi indəi kum ndo tado Poyta ki maji, ki kon'gi ki ngayn ki m'ingə me bebo'ti ki Antiyosi, ki Ikoniyom, taa me be'ti ki Lisitir to†. To ki rəta'ti m'ingə kon ngayn inbe, nan taa taa, Burəbe isi ər'i'm me nya'gi'ti kin kə. ¹² To ki rəta'ti, de'gi pəti ki gei njiyə me bol Luwə'ti ki takul kində rə nan'ti lə'de me to Jeju Kirisiti a ingəi kon. ¹³ Nan de'gi ki nje mendul, ki njendon te'gi a awi kete kete me majel ki ra'ti par par. Me kulərə'de'gi'ti, a ədi ndəgi de'gi toki inbe'gi kaa de'gi ki rangi ədi'de be to. ¹⁴ Nan ki ojidə'i, maji kadi uwə go nya'gi pəti ki in ndo ə in ta to nya'gi ki rəta'ti kin sə'm. Tado in gər de'gi ki ingə nyando kin rə'de'ti bəti‡. ¹⁵ Dəkagilo ki in ki du'i ba bay ə in gər ta'gi ki ndangi ki ar njay læ Luwə kin. Ta'gi kin a asi kadi'nu nyagər ki rəta'ti, ki a te sə'i kajit'i ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ Tado Makitu ki ndangi læ Luwə pəti, Luwə adi Ndil'ne ki ar njay ra ki de'gi adi ndangi. Ningə nda'a to'ti tado ndo nya de, kadi oji'de adi mbəti nyara ki majel, tado ndaji de ad'a ra dana, tado ndo nya de kadi panjiyə in dana non Luwə'ti. ¹⁷ In be kadi de læ Luwə in ki kasinan berere me nya'gi'ti, kadi ra'n kulə'gi pəti ki maji.

4

Iləmbər Poyta ki maji

¹ In be ə, takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti ki a gangi ta do de'gi'ti ki sii ki do'de taa ke nje koy'gi, ki tado təl re li'ə ki Konbe li'ə: ² m'dəji kadi iləmbər Ta kin par par, dəkagilo'ti ki maji eke in ki majel. Ɔr de'gi tarow, ndəji'de do hal'ti ki majel, ulə dingəm me de'gi'ti ki takul nyando lə'i, ki kisidoti ki kanji k'inyə ta. ³ Tado dəkagilo a re non, de'gi a mbeti nyando ki rəta'ti, ə a rai nya'gi kigo me ge'gi'ti lə'de. A sangi njendo de'gi nya ngayn ki a gugi do'de gugi kadi ndoi'de nya'gi ki mbi'de ndigi k'oo. ⁴ A uti mbi'de do ta'ti ki rəta'ti, ə təli rə'de go Su ki kudə'ti yo. ⁵ Nan in, maji kadi ində do rə'i'ti me nya'gi'ti pəti. Uwə rə'i ba me kon'gi'ti. Maji kadi in ra kulə kiləmbər Poyta ki maji lə'i kin maji. Ində kum'i go ra kuləbər'ti læ Luwə maji to.

Pol toлта ngodi

⁶ Ki ojidə'm, dəkagilo re kadi m'ilə rə'm kadikare'ti m'adi Luwə nga. Dəkagilo koy lə'm re nga. ⁷ M'ro rə ki maji, m'təl ta ngodi lə'm, m'ngəm go kunme lə'm. ⁸ Ngəosine, nya kugəgoji nje təti rə'gi, adi in nyara ki dana ki a to ratata isi nginə'm. Burəbe ki in njegangita ki dana, a adi'm ndo gangita'ti. A adi'm m'in par el, nan de'gi pəti ki ndigi təl'ə, ə sii nginəi ndə'a dfele.

Poyta'gi ki doboy'ti

⁹ M'dəji kadi ində do rə'i'ti, ə re kalangi ingəm. ¹⁰ Tado Dəmasi inyə'm kə, ə aw Tesaloniki'ti, tado nya maji'gi ki donangi'ti, ki

† 3:11 3.11 KNK 13-14 ‡ 3:14 3.14 1.5, 2.2

dokagilo'ti ki bone uwə me'ə. Kiresansi aw donangi Galasi'ti. Ningə Titi aw Dalmasi'ti to*. ¹¹ Luki ki kar'ne ba par ə nanyi sə'm ne. In re ki Marki kum'i'ti adi'm tado a ra sə'm maji ngayn me kuləbər'ti ki in ji'm'ti†. ¹² M'ulə Tisiki me bebo'ti ki Epeji‡. ¹³ Dokagilo ki a re ə, un ku kul lə'm ki m'inyə me kəy'ti lə Karpusi, me be'ti ki Tirowasi§ kin ji'i'ti re'n adi'm. Oj makitu'gi lə'm ji'i'ti to. Kibo utə, in makitu ndar'gi kin. ¹⁴ Alegijandir* ki kodi ko nya'gi adi'm kon ngayn, nan Burəbe a ugə kigo kulə ra'a'ti. ¹⁵ In kaa, maji kadi ində kumkədi do ro'i'ti ro'a'ti to, tado mbəti ta'gi lə'je ki togi'ne ngayn. ¹⁶ Ndo gangi ta'ti lə'm ki dokete, de kare ki re ra go'm'ti goto: de'gi pəti inyəi m'in ko. Kadi Luwə tudə majel kin do'de'ti el. ¹⁷ Nan Burəbe in sə'm nan'ti. In ə adi'm togi kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə m'tol'n ta'a, kadi de'gi pəti ki in *Juwipi'gi el oyi do'a. In ə ori'm ko ta bol'ti. ¹⁸ Burəbe a ori'm ko ta nya'gi'ti ki majel pəti. Ningə a aji'm tado Konbe li'ə ki doran'ti to. Toji in li'ə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi! *Amen.

Kuwə ji nan ki doboy'ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika num, Akilasi num adi'm. Taa uwə ji de'gi ki me kəy'ti lə Onejipər to†. ²⁰ Erasi nanyi bebo Korenti'ti. Tiropim in ki monyi adi m'inyə Mile'ti‡. ²¹ In sangi row kadi re kete non nanyi kul'ti. Ebulu, ki Pudansi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngannkon'je'gi pəti uwəi ji'i.

²² Kadi Burəbe in sə'i, ningə kadi memaji li'ə nanyi sese pəti to.

* 4:10 4.10 Kol 4.14; Plm 24; 2Ko 8.23; Gal 2.3; Tit 1.4 † 4:11 4.11 KNK 12.12,25; Kol 4.10
 ‡ 4:12 4.12 KNK 20.4; Epe 6.21-22; Kol 4.7-8 § 4:13 4.13 KNK 20.6 * 4:14 4.14 1Ti 1.20
 † 4:19 4.19 KNK 18.2; 2Ti 1.16-17 ‡ 4:20 4.20 KNK 19.22, 20.4, 21.29; Rom 16.23

Makitu ki Pol ndangi adi Titi Ta ki do makitu ki Pol ndangi adi Titi

Pol ndangi makitu kin adi Titi ki in Juwipi el nan un me'ne adi Kirisiti. Titi isi Kireti'ti kadi oo go njekawnan'gi ki gorow'a gorow'a ninga kadi inda de'gi ki ta goto do'de'ti to ngatogi'gi dann Njekawnan'gi'ti. Kadi ndangi nje ki sii mbiri Poyta ki maji, yoti'a basi nya ki rangi'ti ninga inbe in tel nyandaji ki ro njekawnan'gi'ti pæti me takel'i'ti num, me kulæra'i'ti num. Luwæ aji de'gi ki uni me'de kitakul k'oo kumtondoo li'a, ninga adi'de Ndil. Be æ, njekunme ki ra ra kadi togi me kindæ ro'ne rigi rigi ta ramaji'ti kadi ra.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Ta ki ojido ngatogi'gi 1.5-9. Nyando ki dana 1.10-2.15. Kulæ dingæm me njekawnan'gi'ti 3.1-11. Dobby ta 3.12-15.

Kuwæ ji nan

¹ M'in Pol ki njekulæbær læ Luwæ, m'in ki njekawkulæ læ Jeju Kirisiti æ m'ndangi makitu kin. M'in njekawkulæ kadi de'gi ki Luwæ mbæti'de uni me'de. Taa kadi m'oji'de kadi gæri nya ki rota'ti kigo ndu Luwæ'ti to. ² Be kadi inda'i me'de do kaji'ti ki biti ki non'ti, ki Luwæ ki nje ngom el, un ndu'ne adi'je do'ti kete non nya'gi'ti pæti. ³ Luwæ oji ta læ'ne adi de'gi gæri ki takul kulæ ki ulæ ji'm'ti kadi m'ilæ mbær dokagilo'ti ki inbe; oji. M'ilæ mbær kigo ndu'ti li'a in ki Njekaji'je.

⁴ M'ndangi makitu kin m'ad'i in Titi* ki in ngonn'm ki rota'ti. In ngonn'm ki rota'ti me kunme'ti, ki j'in kareba do'ti. Kadi memaji ki kisimaji læ Luwæ ki Baw ingi ki Jeju Kirisiti ki Njekaji'je in nan'ti sæ'i.

Kulæ ki kadi Titi ra me be ki Kireti'ti

⁵ M'inyæ'i gogi donangi'ti ki Kireti kadi to tolta kulæ'gi ki nanyi. Ninga kadi inda ngatogi'gi do nje kawnan'gi'ti me bebo'gi'ti kare kare pæti. Inda'de kigo kaji'ti ki ndæki m'oji'. ⁶ Ninga maji kadi ngatogi in de ki kanji ta do'ti, in ngaw dene ki kareba, kadi in de ki ngann'a'gi in njekunme'gi, ki kadi de inda taa do'de'ti ojido hal ki majel eke do ngan el. ⁷ Maji kadi njekornon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi do'ti, tado in njengæm nya læ Luwæ. Kadi in nje toji ro'ne el, in nje wongi el, in gon kanyi yiwi kandi nju el, in nje ro el, taa kadi in nje ge nya kigo row'ti ki dana el, el to. ⁸ Maji kadi in njera mbah, kadi in nje ndigi nyara ki maji, in nje kelta ki gorow'æ'ti, in de ki dana, in de ki ar njay, in njekuwæ ro'ne ginn togi'ne'ti. ⁹ Maji kadi uwæ ro'ne ngan me ta'ti ki rota'ti, ki aw nan'ti ki nyando ki ingæ. Lo kin'ti, a asi kadi ulæ dingæm me ndægi de'gi'ti ki nyando ki rota'ti. Taa a asi kadi oji nje'gi ki sii ndoi nya'gi ki rangi kadi gæri toki ndæmi row to.

¹⁰ De'gi ngayn dann Juwipi'gi'ti in nje mbæti tel ro'de go ta'ti ki rota'ti, sii tudæi ta'gi ki biriri, sii ædi de'gi ki ta ki nda'a goto. ¹¹ Adi uti ta'de do ta'gi'ti læ'de. Tado turi do de'gi me kæy'gi'ti ngayn ki nyando ki kadi de ndo el. Rai be kadi ingæi nyakingæ ki gorow'æ'ti el ji de'gi'ti. ¹² De kare dann'de'ti, adi in njekeltakita'de'ti inbe'gi ene: «De'gi ki Kireti'ti

* 1:4 1.4 2Ko 8.23; Gal 2.3; 2Ti 4.10

in nje kelta ki ngom ki ndo'gi pəti, in de'gi ki mann'de majel, in njera ta me'de, ki njedaw'gi.»¹³ Ningə ta ki el kin in ta ki rəta'ti, ə maji kadi ndangi'de ki rə tinyi, kadi in njekunme ki rəta'ti.¹⁴ Um kadi təli rə'de go su'gi ki kudə'ti lə *Juwipi'gi kigo mbərkikində'ti lə de'gi ki nje mbəti ta ki rəta'ti kam el.¹⁵ Ki rə de'gi'ti ki ar njay, nya'gi pəti ari njay to, nan ki rə de'gi'ti ki ari njay el, ki de'gi ki njekunme'de el, nya ki ar njay goto rə'de'ti. Nya ki ar njay goto rə'de'ti, tado nyagər lə'de, ki me'de'ti uwə'de ki ta adi tuji.¹⁶ De'gi kin, elita ta'de'ti ne toki n'gəri Luwə, nan kulə ra'de manji ta gər'ə. In njera nya ki to njen, in nje tanrə'gi, asi kadi rai nya madi kare ki maji, el.

2

Ta do de'gi'ti ki tōgi, ki ngann basa'gi ki mand'i'gi, ki bər'gi

¹ Ningə ki sōw do'i, maji kadi in ndo nya ki aw nan'ti ki nyando ki rəta'ti.² In bəgə'gi kadi in de'gi ki njekuwə rə'de ginn tōgi'de'ti, kadi asi ta kəsikurə, kadi in de'gi ki njera nya ki gorow'ə'ti, kadi awi ki kunme ki tōg'ə to, kadi in de'gi ki awi ki ndiginan me'de'ti, kadi in nje kore me'de.

³ El bəgə dene'gi kah'a'ti inbe kin be to. El'de kadi panjiyə'de in panjiyə de'gi ki ari njay, kadi in nje kelta ki majel do de'gi'ti el, taa kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el to. Ningə, kadi in njendo nya ki maji.⁴ Maji kadi ndoi dene'gi ki do du'gi kadi ndigi ngaw'de'gi ki ngann'de'gi.⁵ Kadi in njera nya ki gorow'ə'ti, in nje ngəm rə'de ar njay, in nje kində kum'de go me kəy'gi'ti lə'de maji, in de'gi ki maji, in njekulə do'de ginn tōgi'ti lə ngaw de'gi. Re rai be ningə, de'gi elita ki mal do ta'ti lə Luwə el.

⁶ El ngann basa'gi ki ngann mand'i'gi to, kadi awi ki hal ki maji me nya'gi'ti pəti.⁷ Ningə inbe ki do'i, maji kadi in nyandaji me nyara'gi'ti ki maji tado lə'de. Kadi nyando lə'i in nyando ki low'ə'ti ki a re ki bukinan'ti.⁸ Kadi ta keli in ta kel ki ar njay, ki de asi kadi a el yan'ne ɔsi'n kad'a el. Re in ra be ningə, nje kəsi ta a gəri nya ki kadi rai el, kadi awi ki ta ki majel kare kadi eli do'je'ti el.

⁹ El bər'gi kadi uləi do'de ginn tōgi'ti lə be'de'gi me nya'gi'ti pəti. Kadi be'de'gi ingəi maji rə'de'ti. Kadi manji ta be'de'gi'ti el,¹⁰ taa kadi bogi'de el to. Kadi nanyinan ki lo ki ra dann'ti ki asi nan berere, kadi be'de'gi adi'de me'de. Be ə, me nya'gi'ti pəti, a adi de kəsikurə do nyando'ti lə Luwə ki Njekaji'je.

Memaji lə Luwə

¹¹ Luwə toji memaji lə'ne, ki in ginn kaji lə de'gi pəti ki taga wangi.¹² Memaji lə Luwə kin ndo'je kadi ji tusi nyara kigo bol Luwə'ti el, ki nyənn nya lə dənangi j'inyəi kə. J'inyəi kə kadi j'isi ki do'je taa do'kagilo'ti ki bone kin me njiyə'ti kigo row'ti ki dana, ki təl rə go ndu Luwə'ti.¹³ Ji rai be ta kadi ji nginəi maji ki j'indəi me'je do'ti, kadi ji nginəi ndo ki Luwə lə'je kibo, ki Njekaji'je Jeju Kirisiti a te'n me toji'ti lə'ne.¹⁴ Kirisiti ki un rə'ne adi tado lə'je, kadi ugə'n do'je ta nya ra'ti ki majel pəti. Gangi do'je kadi ji təli de'gi li'ə ki k'ar njay. De'gi ki k'ar njay, ki tingəi bil me nyara'gi'ti ki maji.¹⁵ In kin ə, in nya ki kadi in ndo de'gi, kadi ulə'n dingəm me'de'ti. Tōgi kərnon de'gi ki awi'n kin, kadi ndangi'n'de ki rə tinyi kati. In ra adi de madi kid'i el.

3

Panjiyø njekunme'gi

¹ Olo me njekunme'gi kadi ulæi dɔ'de ginn tɔgi'ti læ ngar'gi ki nje konbe'gi. Kadi tæli rɔ'de go ta'ti læ'de, ningø kadi rai dɔ nja'de'ti ta ra nya'gi'ti ki maji maji pæti. ² El'de kadi elita ki majel dɔ de madi'ti el, kadi in nje ge kɔl el, kadi in njekulø de'gi noji nan'ti, kadi de'gi pæti gæri sɔl lɔm lɔm læ'de tɔ. ³ Tado j'inbe kaa, kete dɔ'je goto, j'in nje tæl rɔ go ta'ti el, ji ndæm row, j'in ginn tɔgi'ti læ nyønn'gi læ darɔ, ki k'oo majirɔ'gi ki dangi dangi. J'isi ta ra me ndul'ti ki ta ndingø nya'ti, de'gi mbeti'je taa j'inbe kaa ji mbæti nan tɔ. ⁴ Nan loki Luwø ki Njekajj'je toji maji ki ndigi læ'ne ki taga tado læ de'gi kin ø j'ingøi kaji. ⁵ Luwø aji'je ki gorow kulø ra'je'gi ki dana el, nan in kigo k'oo kumtondoø li'ø inbe. Aji'je ki tarow læ mann batæm koji ki sigi, ki tarow læ Ndil Luwø ki tæl'je de'gi ki sigi'ti*. ⁶ Ndil Luwø buki Ndil ki kar njay kin dɔ'je'ti ki ta'a ba, ki takul Jeju Kirisiti ki Njekajj'je. ⁷ Luwø buki Ndil ki k'ar njay dɔ'je'ti kigo memaji li'ø, kadi tæl'je de'gi ki dana takum'ne'ti kadi ji nginøn kaji ki to biti ki non'ti ki j'indø me'je dɔ'ti.

⁸ Ta kin ø in ta ki asi kadi ra kul'ø. Ningø m'ndigi kadi ra dɔ'ti ngan, kadi de'gi pæti ki uni me'de adi Luwø, indæi rɔ'de ta nyara'gi'ti ki maji maji. In kin ø in nya ki maji ki nda'a to'ti tado læ de'gi pæti. ⁹ Ningø, ta ki manji nan'ti ki to mbo, ki k'ør ginn noji'gi, ki gangi nan, ki kɔl nan dɔ ndukun'gi'ti kin, in nya ki nda'de goto, ø maji kadi ɔsi rɔ'i ngørøngi kɔ kadi'de'ti†. ¹⁰ De ki nje re ki gangi nan dann njekawnan'gi'ti, maji kadi ndør mbi'ø nja kare, ndør ki nja joo, a re oo ta læ'i el ningø, maji kadi ɔs'ɔ ngørøngi. ¹¹ In gær maji kadi de ki be kin, in de ki ndæm row. Ø re nanyi ki lo ra majel'ti ningø, isi gangi ta dɔ rɔ'ne'ti inbe.

Ta'gi ki dɔboy'ti

¹² Ndo ki m'a m'ulø Artemasi eke Tisiki‡, ø te rɔ'i'ti ø, kadi in kalangi re ingøm Nikopolisi'ti. Tado m'un ndu'm kadi nanyi kul ɔsi dɔ'm'ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi indø kum'i go Jinasit'i, ki nje gær ndukun'gi ingi ki Apolosi§ maji. Ra se'de dɔ row mbah'ti læ'de. Ra se'de kadi nya madi du'de el. ¹⁴ Maji kadi de'gi ki in de'gi læ'je, ndoi k'aw kete me nyara'gi'ti ki maji. Be ø, a gæri lo ra ki de'gi ki nya to rɔ'de. Ningø, kisikidɔtaa læ'de a in kare ki ndangi el tɔ.

¹⁵ De'gi pæti ki in sæm nan'ti ne uwæi ji'i. Uwø ji njendigi'gi madi'je'gi, ki in njekunme'gi.

Kadi memaji læ Luwø in nan'ti sese pæti.

* 3:5 3.5 Jan 3.5 † 3:9 3.9 1Ti 1.4 ‡ 3:12 3.12 2Ti 4.12 § 3:13 3.13 KNK 18.24; 1Ko 16.12

Makitu ki Pol ndangi adi Pilemon Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilemon

Makitu kin in makitu ki Pol ndangi adi Pilemon ki ojido'a inbe ta dangi. Pilemon in njekunme, in ngatogi me be'ti. Onejim in ber le Pilemon e te key le be'ne anyi. Dokagilo madi ingei nan ki Pol. Kitakul Pol e Onejim un me'ne adi Kirisiti. Ngosine Pol ad'a tel aw ro Pilemon'ti gogi ningo el Pilemon kadi uwə ki ro'ne'ti um oo'a to ber par el nga, nan oo'a to ngonkon me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Oyo ki Pol ra Luwe ojido kunme le Pilemon 4-7. Pol naji Onejim 8-22. Dobooy ta 23-25.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki m'in dangay'ti tado Poyta ki maji le Jeju Kirisiti, nan'ti ki ngannkon'gi Timote, j'ulə ki makitu kin j'uwə'n ji'i in Pilemon. In njendigi ki ngayn ta in madikulə'je to*. ² J'uwə ji konnann'je Apiya, taa Arsi'pi ki in madi ro lə'je tado le Kirisiti kin to†. Ningə j'uwə ji njekawnan'gi ki sii me key'ti lə'i in Pilemon to. ³ Kadi memaji ki kisimaji le Baw'je Luwe in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese.

Ndigi nan ki kunme le Pilemon

⁴ M'ra oyo Luwe lə'm tado dokagilo'gi pəti ki m'nji m'el si'a ta ningə, me'm olo do'i'ti in Pilemon. ⁵ Tado m'oo poy'i kadi in ndigi ngann'gi le Luwe pəti. Kunme ningə, adi me'i Burəbe Jeju Kirisiti to. ⁶ M'in dəji kadi kində ro nan'ti lə'i se'je do kunme'ti te ki kandi nya ngayn. Kunme kin a toji kadi de'gi gəri kulə'gi pəti ki maji ki j'asi ra ki takul kində ro nan'ti lə'je ki Jeju Kirisiti. ⁷ Ngonnkon'm, m'ingə ronel ki mesol ngayn tado ndigi lə'i, tado ngann'gi le Luwe ingei mesol ki gorow ndigi lə'i kin.

Nya dəji le Pol tado Onejim

⁸ In be e, re m'ingə togi me to Kirisiti'ti kadi m'oji nya ki maji kadi ra kaa, ⁹ m'ge kadi, ki takul ndiginan ki to dann'je'ti, m'in dəji nya to dəji yo. Toki oo'n, m'in Pol m'bugə, ta dokagilo'ti kin m'in me key dangay'ti tado le Jeju Kirisiti, ¹⁰ m'dəji nya kare tado ngonn'm ki me Kirisiti'ti Onejim. Ngosine, m'in tel baw'a kigo ta'ti le Jeju me key dangay'ti ne‡. ¹¹ Kete in de ki nda'a goto takum'i'ti, ningə ngosine tel de ki nda'a to tado lə'je joo pəti.

¹² M'tel m'ulə ki ro'i'ti gogi, in ki in de daro'm. ¹³ M'ge ngayn kadi m'in ngəm'a ro'm'ti ne kadi ra kulə adi'm tor'i'ti, dokagilo'ti ki m'in'n dangay'ti tado Poyta ki maji le Jeju. ¹⁴ Ningə m'ndigi ra nya madi ki kanji ko yan'i, el. Mərta lə'm in kadi ra maji lə'i in kigo me ndigi'ti lə'i inbe, um in ki togi ki kində do'ti el.

¹⁵ Dəmaji e, Onejim gangi nan sə'i dokagilo ki nden be, kadi re ingə gogi ningə, isi sə'i biti. ¹⁶ A ingə gogi to ber el nga. A oo'a to de ki gat'a

* 1:1 1.1 13, 22, 23 † 1:2 1.2 Kol 4.17 ‡ 1:10 1.10 Kol 4.9

in ngayn utə bər. A oo'ə to ngonkon'i ki nje ndigi lə'i me Kirisiti'ti. M'ndig'ə ngayn, nan m'in gər kadi ndigi ki in a ndig'ə a utə yan'm bay, kigo daro'ti, eke kigo row'ti lə Luwə.

¹⁷ In be ə, re oo'm to madikulə'i ningə, uwə ro'i'ti toki in m'inbe ə uwə'm ro'i'ti be. ¹⁸ Re ra sə'i nya madi ki low'ə'ti el, eke aw ki bāngi lə'i do'a'ti kaa, ində do'm'ti. ¹⁹ M'in Pol inbe ə m'in ndangi ta kin ki ji'm. M'a m'ugə'i bāngi kin. Maji kadi in gər toki m'aw ki bāngi do'i'ti, adi in daro'i inbe. ²⁰ Oyo Ngonkon'm, m'dəji kadi ra kulə kin adi'm me to Burəbe'ti. In ra adi me'm sol me to Kirisiti'ti.

²¹ Me'm olo do təl ro go ta'ti lə'i dokagilo'ti ki m'nji m'ndangi'n makitu kin mad'i. Ningə m'gər kadi a ra toki m'dəji. Be el ə, a ra utə in ki m'dəji kin bay. ²² Ningə m'dəji kadi ində do kəy madi dana adi'm. Tado m'ində me'm do'ti kadi, takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm kin, a ra adi nje konbe'gi a inyəi m'in ta adi'se.

Kuwə ji nan ki doboy'ti

²³ Epapirasi uwə ji'se. In sə'm nan'ti kəy dangay'ti ne tado lə Jeju Kirisiti'S. ²⁴ Madi kulə'm'gi, Marki* in ki Arisitarki†, ta Dəmasi‡ in ki Luki§ uwəi ji'se to.

²⁵ Kadi maji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

§ 1:23 1.23 Kol 1.7, 4.12 * 1:24 1.24 2Ti 4.11 † 1:24 1.24 KNK 19.29, 27.2; Kol 4.10 ‡ 1:24 1.24 Kol 4.14; 2Ti 4.10 § 1:24 1.24 Kol 4.14

Makitu ki ndangi kadi Ebirə'gi

Ta ki do makitu'ti ki ndangi kadi Ebirə'gi

Makitu kin in ki ndangi kadi kuti njekunme'gi ki in Juwipi koji'gi. Njendanga ndigi ndəji'de kadi uwəi go kunme lə'de ba um inyəi go'ə kə el. Jeju utə malayka'gi. In ngonn lə Luwə. In memaji lə Luwə ki te ki do'a kagilo'ti ki do'boy'ti. Luwə ində burədo njekujənyamosi kadikare ki biti ki non'ti. Ta k'in'ə kibo lə njekujənyamosi kadikare kakin ə, ulə'n'je noji nan'ti ki Luwə ki gorow kadi ki adi rə'ne nja kareba. Be ə ində'n ngangi kujənyamosi kadikare da'gi ki ra kulə me kəykwannan'ti lə Juwipi'gi. Maji kadi ji ra kaji jagi jagi el. Kagilo kindəkumndoo'ti, nya ki te do njekunme'gi'ti ki me Kəki Kunmindit'i, in nyakəji ki ra togi kulə dingəm me njekunme'gi'ti ki do'kagilo'ti lə Kirisiti, kadi uwəi togi'de ba. Maji kadi j'uri kum'je ki do Jeju'ti, in ki j'ində kunme lə'je do'a'ti lo tunginn'ə'ti biti do'boy'o'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti: Kirisiti in tekido ki do'boy'ti lə Luwə 1.1-3. Kirisiti utə malayka'gi ki njekeltakita Luwə'ti 1.4-4.13. Kirisiti in kibo lə njekujənyamosi kadikare ki rəta'ti 4.14-7.28. Kirisiti in nje ra mbun'je'ti ki Luwə ojido kunmindit'i ki sigi 8.1-9.22. Kirisiti in njekujənyamosi kadikare ki asi nan berere. 9.23-10.39. Maji lə kunme kadi Kirisiti 11-12. Kisikidətaa lə njekunme 13.1-19. Kelta ki Luwə ki kuwə ji nan 13.20-25.

Luwə elta de'gi ki takul Ngonn'ne

¹ Do'kagilo'ti ki kete, Luwə elta ki kaw'je'gi nja banyi banyi, taa ki row'gi ki dangi dangi to ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti. ² Ningə ki ngəosine kin, do'kagilo ki do'boy'ti, Luwə el'je ta ki takul Ngonn'ne. In ki takul'ə ə Luwə ra'n dəran ki dənangi ki nya'gi pəti ki me'ti, taa ad'a inbe nya'gi pəti to. ³ Kunji ki əti bol lə Luwə oji rə'ne ki taga rə Ngonn'on'ti. Ningə taainan ki darə Baw'ne inbe ar njay njay. Kitakul ta li'ə ki aw ki togi, ra adi nya'gi toi lo to'de'ti me dənangi'ti ne. Loki ar rə de'gi njay do majel'gi'ti lə'de nga ningə, aw isi dojikol Luwə'ti ki nje togi ki əti bol, me dəran'ti*. ⁴ Be ə, Ngonn Luwə in kibo utə malayka'gi sanyi. Taa Luwə ad'a to ki in do'de'ti pəti to.

Ngonn Luwə in do malayka'gi'ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

In ngonn'm,

Adi m'in m'təl baw'i bone goto.

Taa, ta ki ene:

M'a m'in baw'a

ə in, a in ngonn'm kin, te ta'a'ti ki rə malayka'ti madi el ratata to†.

⁶ Nan do'kagilo'ti ki Luwə aw kadi ulə Ngonn'ne ki kareba me dənangi'ti ningə, el ene:

Kadi malayka'gi lə'm pəti əsi məkəsi'de nanga non'a'ti.

⁷ Luwə elta ki ojido malayka'gi ene:

* 1:3 1.3 Pa'gi 110.1 † 1:5 1.5 Pa'gi 2.7; 2 Samiyel 7.14

Malayka'gi rai kulə adi m'in to nəl'gi be,
taa to ndonn por'gi be tɔ†.

⁸ Ningə ki ojidɔ Ngonn'o, Luwə ene:

«In Luwə, a onbe ratata.

Nya ra ki dana in gɔl Konbe ki a on'n be dɔ de'gi'ti lə'i.

⁹ In nje ndigi nyara ki dana, ə nje mbəti nyara ki go'ti el tɔ.

Be ə, in ki in Luwə, Luwə lə'i, mbəti dann ngar mad'i'gi'ti,

Ur hu rɔnel dɔ'i'tiS.»

¹⁰ Ningə təl el bay to ene:

«In in Burəbe ə, lo kulə ngirə nya'gi'ti, ra dɔnangi,

ningə dɔran in nyara ji'i tɔ.

¹¹ Nya'gi kin pəti a gotoi, nan in, a isi lo kisi'ti ratata.

Dɔran ki dɔnangi a ngisi to ku be.

¹² A ko'de toki de a ko'n tuwə kam be,

oyo, a mbəli'de toki de a mbəl'n ku kam be.

Nan in, a mbəl el ratata.

Ningə a isi ki dɔ'i taa, ki dɔ bal'gi, ki dɔ bal'gi*.»

¹³ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

«Re isi dɔjikɔl'm'ti,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔg'i'ti goto.»

¹⁴ Ki ojidɔ malayka'gi, in ndil'gi ki nje ra kulə kadi Luwə par. Luwə ulə'de kadi rai ki de'gi ki a aji'de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə el'je el

¹ Be ə, maji kadi nyando'gi ki j'ingəi kin, adi ji rai ji ndami el, re ji rai ji ndami ə, j'a ndəmi row. ² Ji gər kadi ta ki ndɔki malayka'gi rei

eli kaw'je'gi in ta ki rɔta'ti*. Ningə de'gi pəti ki nje kaldɔ ndu kin num, nje təl rɔ'de go'ti el num, Luwə adi'de kindəkɔji ki maji kadi ingəi.

³ Toki rɔta'ti, j'inbe'gi kaa j'a n'ali kindəkɔji lə Luwə kin el, re j'oyi ta kaji ki əti bol be kin to nya ki kare. Ta kaji kin, Burəbe Jeju inbe ə

iləmbər'ə dɔkete. Ningə nje'gi ki oyi ta'a'ti, rei manyinaj'a adi'je, toki in ta ki rɔta'ti. ⁴ Luwə inbe ki dɔ'ne mannaji dɔ ta kel'de'ti kadi in ta ki

rɔta'ti ki takul nyakɔji'gi ki əti bol num, nya ra'gi ki de asi ra el num, ki mboli'gi ki ra ki row'gi ki dangi dangi num tɔ. Taa Luwə tɔji nya

ki rangi bay, adi nje mannaji'gi kakin, kadikare'gi ki dangi dangi kigo Ndil Luwə, kigo ndigi'ti li'ə.

Jeju oyi tadɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne pəti

⁵ J'isi j'elita dɔkagilo'ti ki sigi ki a re. Ningə dɔkagilo ki sigi kakin, in malayka'gi ə, Luwə a adi tɔgi dɔ'ti el. ⁶ Makitu lə Luwə ene:

«In Luwə, nda de in ri ə kadi to me'i olo dɔ'a'ti be wa?

Eke, ngonn de in ri kadi ində kum'i go'ə'ti wa?

⁷ Ra'a adi malayka'gi in dɔ'a'ti me ngonn dɔkagilo ki nden be,

Ningə ulə jɔgi piti ki kɔsikurə dɔ'a'ti.

⁸ Osi kurə kadi onbe dɔ nyakində'gi'ti pəti†.»

Loki Luwə ulə nya'gi pəti ginn tɔgi'ti lə de, nya madi kare ki inyə taga goto. Ningə ki ngɔsine kin, j'oo kadi onbe dɔ nya'gi'ti pəti el bay.

† 1:7 1.7 6-7; Ndukun ki nja joo 32.43; Pa'gi 104.4 § 1:9 1.9 8-9; Pa'gi 45.7-8 * 1:12 1.12

10-12; Pa'gi 102.26-28 * 2:2 2.2 10-12; Pa'gi 102.26-28 † 2:8 2.8 6-8; Pa'gi 8.5-7

⁹ Nan j'oo Jeju ki kete, malayka'gi utəi'ə tado dokagilo nden, kadi ki takul memaji lə Luwə, ki ad'a oy tado lə de'gi pəti. Ningə in tado kon ki koy ki Jeju ingə kin ə, Luwə ulə'n jəgi piti ki kəsikurə do'a'ti.

¹⁰ Toki rəta'ti, Luwə in njera nya'gi pəti, taa nya'gi pəti in yan'a'gi tə. Luwə təl Jeju de ki asi nan berere'ti ki gorow kon'gi ki ingə, kadi de'gi ngayn ki təli ngann'a'gi, indəi ro'de nan'ti si'ə do toji'ti li'ə tə. Tado Jeju in nje kərnən'de k'aw se'de kaji'ti. ¹¹ Ningə Jeju ki nje təl de'gi ki kasi nan berere'ti do majel'gi'ti lə'de, taa nje'gi ki təli'de ki kar njay'ti ba pəti, Baw'de in kareba, adi in Luwə. Be ə, rə Jeju sol'ə el kadi bar'de ngannkon'ne'gi. ¹² Jeju el Luwə ene:

«M'a m'elta ki ojido'i ngannkon'm'gi,

Takum bulə de'gi'ti lə'i, m'a m'osi pa m'ulə'n toji do'i'ti†.»

¹³ Ningə el bay:

«M'a m'un me'm m'adi Luwə ba pəti, bay taa:

m'ra nya ki de'gi pəti ki Luwə adi'm'de, ki toi to ngann'm'gi beš.»

¹⁴ Toki de'gi kakin awi ki darə ki mosi kakin ə, Jeju inbe kaa, təl ro'ne de'ti ki rəta'ti to in be tə. Nga ra be kadi ki takul koy'o, Su ki aw ki togi lə koy ji'ne'ti, təl nya ki kare. ¹⁵ Jeju oy kadi taa de'gi ilə'de taa tə. De'gi ki dokagilo kisikidətaa lə'de pəti, sii to bər'gi me bol koy'ti. ¹⁶ Toki rəta'ti, Jeju re kadi ra ki malayka'gi el, nan re kadi ra ki de'gi ki ginn koji'ti lə *Abiraham. ¹⁷ In be ə, me nya'gi'ti pəti, maji kadi in to to ngannkon'ne'gi be, kadi təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'de ki oo kumtədo lə de'gi, taa in nje ra nya ki low'ə'ti do kulə'ti ki Luwə ad'a tə. In ə, a bər majel lə de'gi num. ¹⁸ Oyo, Jeju inbe ki do'ne ingə nya nan num, ingə kon num tə. Be ə, ngə sine kin, asi kadi a ra ki nje'gi ki nyanan'gi tei do'de'ti.

3

Jeju in kibo do Moji'ti

¹ Ngannkon'm'gi ki njekunme'gi, ingi ki Luwə bar'se nga kadi uwəi nan do maji'gi'ti li'ə ki in dəran'ti, maji kadi uri kum'se ki do Jeju'ti. In ə, Luwə ulə to njekawkulə adi'je, adi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In ki takul'ə ə, j'uni'n me'je, ə j'isi j'elita do'ti taga takum de'gi'ti. ² Toki rəta'ti, Luwə mbəti Jeju kadi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In nje ra nya ki low'ə'ti ki rə Luwə'ti ki nje mbət'ə, kadi ra kulə kin, toki ndəki *Moji ra'n do nja'ne'ti me kulə'gi'ti pəti ki ra me Kəy'ti lə Luwə kin be to*. ³ Toki rəta'ti, Jeju asi ta piti ki utə nya Moji sanyi toki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsikurə utə kəy kin be. ⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne el goto. Nga ningə njera nya'gi pəti in Luwə. ⁵ Moji in nje ra nya ki low'ə'ti me kulə'gi'ti pəti ki ndəki ra me Kəy'ti lə Luwə. Nan k'in ə in ngonn njekulə kare. Kulə li'ə in kadi el de'gi ta ojido nya'gi ki Luwə a el me ndə'ti ki lo ti'ti. ⁶ Nan Kirisiti ra do nja'ne'ti, asi kadi j'uwə kul'ə to Ngonn lə Luwə, ki Luwə un'ə ində do kəy'ti lə'ne. J'in ə, j'in kəy'gi li'ə, re j'uwəi togi'je ba, taa ji rai rənel do nya kindəmedəti lə'je tə.

Kərkən lə de'gi lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbi'se oyi do ta ki Ndil Luwə el:

Dəkagilo ki bone kin, re oyi ndu Luwə ningə,

⁸ ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndəki kaw'se'gi tanyi m'in rə kin be,

dəkagilo'ti ki nanyi m'in me diləlo'ti.

⁹ Oyo in dəkagilo'ti ki kaw'se'gi indəi kadi'de sə'm ə nanyi m'in go bal'ti ki dəsə'ti ki m'ra nya'gi m'adi oyi ki kum'de kin.

¹⁰ In be ə, wongi ra'm ngayn ki ginn koji kin, Adi m'el m'ene, me'de nanyi ki lo ndəm ta row'ti.

Lo kadi gəri nya ki m'nji m'nginə rə'de'ti goto.

¹¹ Be ə, me wongi'ti lə'm, m'un'n mindi'm m'ene:

A uri me be kərkon'ti ki m'nji m'ra tadə lə'de kam el ratata†.

¹² Be ə, ngannkon'm'gi, maji kadi indəi kumkədi də rə'se'ti, kadi de madi kare dann'se'ti aw ki me ki majel eke me ngan ki kadi aw si'ə adi təl gidi'ne adi Luwə ki nje kisi kumngayira el. ¹³ Toki bone Luwə nanyi ki lo kel'se ta'ti bay kin, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ki ndə'gi kare kare pəti, dəkagilo'ti ki isi oyi də ndə bar bone bay kin. Rai be kadi majel ədi de kare dann'se'ti adi təl nje me ngan el. ¹⁴ Toki rəta'ti, j'in ki kində rə nan'ti ki Jeju Kirisiti. Nan k'in ə, kunme ki ndəki j'uni me'je j'adi'ə, ji təli njekunme'gi kin, kadi j'uwəi ba bita ta tolta nya'gi'ti.

¹⁵ Makitu lə Luwə ene:

Dəkagilo'ti ki bone kin, re oyi ndu Luwə ə,

ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndəki kaw'se'gi tanyi'n rə diləlo'ti kin be.

¹⁶ Ke nan'gi ə, oyi ndu Luwə ə təli tanyi rə diləlo'ti wa? In nje'gi ki Moji ərnon'de ə te se'de me be'ti ki Ejipiti inbe kin. ¹⁷ Eke nje'gi ki ra tə ə, wongi ra Luwə se'de bal də sə wa? Wongi ra Luwə ki nje'gi ki rai majel ə ninn'de ra dənən'ti bisiri bisiri diləlo'ti kin. ¹⁸ Eke nje ki ra tə ə, Luwə iw rə'ne kadi a uri be kərkon'ti el ratata wa? In nje ki mbeti kadi təli rə'de go'ə'ti kin‡. ¹⁹ J'oo kadi asi kur me be kərkon'ti lə Luwə el, tadə mbeti kadi uni me'de adi'ə.

4

¹ Be ə, toki dəkagilo kunmindi kur me be kərkon'ti lə Luwə nanyi bay kin ə, maji kadi j'indəi kumkədi də rə'je'ti kadi de madi kare nja'a nanyi gogi el. ² Tadə j'in kaa, toki iləimbər Poyta ki maji adi kaw'je'gi inbe kin tə ə, iləimbər kin adi'je tə. Nan k'in ə, Poyta ki maji ki kaw'je'gi oyi kin, to to nya ki kare rə'de'ti, tadə taai ki kunme el. ³ Ningə j'in ki j'uni me'je, j'a j'asi kadi j'uri me be kərkon'ti kin, toki Makitu lə Luwə el'n ene: Me wongi'ti lə'm, m'iw rə'm m'ene:

A uri me be kərkon'ti lə'm el ratata*.

Nga ningə, toki rəta'ti, Luwə tolta kulə lə'ne mayinu lo tunginn dənangi'ti. ⁴ Toki rəta'ti, makitu lə Luwə elta oji'n də ndə ki nja siri ene: «Luwə ər kon me ndə'ti ki nja siri də kulə'gi'ti pəti ki ra'de†.»

⁵ Makitu lə Luwə el bay ene: «A uri me be kərkon'ti lə'm ki m'nji m'ra tadə lə de kin el ratata‡.»

⁶ Nje'gi ki iləimbər Poyta ki maji adi'de kete, uni me'de də ta'ti ki Luwə el'de el. Adi lo kadi a uri me be kərkon'ti lə Luwə kin goto. Re

† 3:11 3.11 7-11; Pa'gi 95.7-11 ‡ 3:18 3.18 16-18; Kər Isirayel'gi 14.1-35; Pa'gi 95.11 * 4:3 4.3 Pa'gi 95.11 † 4:4 4.4 Lotum 2.2 ‡ 4:5 4.5 Pa'gi 95.7-8

to be kaa, tarow to tagira bay kadi nje ki rangi a uri'ti. ⁷ In be ə, Luwə ində dɔ ndɔ ki rangi dana, bar'a ene: «Nɔ ki bone». Luwə el ta'gi kin bal ngayn kete go ta'gi'ti ki kaw'je'gi mbeti ta'a'ti. El ta'gi kakin ki ta *Dabidi, me makitu Pa'gi'ti li'ə ki ndangi kete ene:

«Bone kin ə, oyi ndu Luwə ə, ononyi'se kadi adi me'se ngan,» toki m'el'n'se kete.

⁸ Toki rɔta'ti, re Jojuwe ɔr non Isirayel'gi aw se'de me be kɔrkon'ti lə Luwə ə, Luwə a elta lə ndɔ kɔrkon ki rangi gogi el ngaʃ. ⁹ Be ə, ndɔ kɔrkon ki rangi lə de'gi lə Luwə to non bay. A in ndɔ kɔrkon ki tanan ki ndɔ ki nja siri ki Luwə ɔr'n kon kin be. ¹⁰ Tado de ki ur lo kɔrkon'ti lə Luwə ə, a ɔr kon dɔ kulə'ti lə'ne, toki Luwə ɔr'n kon dɔ kulə'ti lə'ne kin be tɔ. ¹¹ Be ə, maji kadi j'indəi tɔgi dɔ rɔ'je'ti kadi j'uri me be kɔrkon'ti kin. Adi j'indəi kumkədi dɔ rɔ'je'ti kadi de madi kare dann'je'ti təl nje mbəti ta ki ta Luwə'ti adi osi toki kaw'je'gi osi kete kin be el nga.

¹² Ta lə Luwə in ta kisi kumngayira, aw ki tɔgi ngayn tɔ. Ta'a ati utə kiyəɔ ki ta kat'a in dow joo. Ta lə Luwə a ur rɔ'je'ti miriki miriki. A aw ɔdi dann ngarme'je ki ndil'je nu. Ningə ta rɔ'je'gi ki rɔti ta nan, ki mbiti kaa aw ɔdi tɔ. Kɔjitarə'gi lə'je ki maji, ki ki majel ki mərta'gi ki dɔ ngarme'je'ti kaa, ta lə Luwə te ki ginn'ə. ¹³ Nya kare ki mbunə nyakində'gi'ti lə Luwə ki iyə rɔ'ne takum'ə'ti goto. Nya'gi pəti naji rɔ'de takum'ə'ti ar njay njay. Ningə in non Luwə'ti tɔ ə nan a ɔr ginn kulə ra'ne'gi.

Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi

¹⁴ Adi j'uwəi kunme lə'je ki j'eli ta dɔ'ti non de'gi'ti taga kin ba, tado, toki rɔta'ti, j'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki aw ki tɔgi, ki ində dɔran gangi. Adi in Jeju Kirisiti ki Ngonn lə Luwə. ¹⁵ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'je kakin, asi gaki kadi ingə kon se'je dɔ tɔgi kasi'gi'ti el lə'je. Toki rɔta'ti, inbe kaa, nanyi'ə me nya'gi'ti pəti to j'in be tɔ. Nan k'in ə, in osi me majel'ti nja kare el. ¹⁶ Adi j'ɔti ndəkba ki non kumbər konbə'ti lə Luwə ki nje memaji, ki me ki tinyi kati. Lo kin'ti ə, Luwə a inyə'n go majel'gi lə'je kɔ num, taa memaji li'ə kaa a nanyi se'je num, kadi to ra se'je dɔkagilo'ti ki me'je ge.

5

¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, Luwə ə mbəti'de dann de'gi'ti. Ningə Luwə ində'de kadi rai kulə lə'ne tado maji lə de'gi kakin. Kulə lə'de in kadi adi kadikare num, taa ujei nyamosi kadikare adi Luwə tado majel'gi lə de'gi ki rai num tɔ. ² Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbe ki dɔ'ne kaa, aw ki kasəl'gi lə'ne ngayn tɔ. Be tɔ ə, a asi kadi oo kumtondoo lə nje ki gəri el ə rai majel ki de'gi ki ndəmi tarow. ³ In tado kasəl'gi li'ə kakin ə, a uje mosi kadikare adi Luwə tado majel'gi lə'ne inbe num, taa tado majel'gi lə de'gi num tɔ*. ⁴ Ra kulə to njekujənyamosi kadikare in kɔsigonn, nan k'in ə de a ində rɔ'ne ki dɔ rɔ'ne tado k'ingə'n kɔsigonn kin el. De a ingə kɔsigonn kin ki takul bar ki Luwə bar'a taa. Nya kin ə ra, dɔkagilo'ti ki bari'n *Aron.

⁵ Be tɔ ə, yan Kirisiti kaa to be tɔ. In inbe ə adi rɔ'ne tɔbar kadi n'təli'n kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki utə ndəgə'gi el. Nan ingə ji Luwə'ti ki el'ə ene:

«In ə, in ngonn'm,
Ulə ngirə bone, m'in m'təl Baw'i.»

⁶ Me Makitu'ti lə Luwə, loki rangi'ti, Luwə el bay ene:
«In njekujənyamosi kadikare ki a isi ratata,

To Melkisedeki be†.»

⁷ Dɔkagilo'ti ki Jeju in dɔnangi'ti ne bay, elta ki Luwə ki row'gi ki dangi dangi, taa el si'ə ta nja banyi banyi ki sɔl dɔ, ki ndu'ne kibo taa ki mann non kum'ne'ti, Luwə ki asi kadi ta'a ta koy'ti†. Ningə Luwə oo dɔ ndu'ə tado kulə ki ulə dɔ'ne ginn tɔg'ɔ'ti. ⁸ Toki rɔta'ti, In Ngonn Luwə inbe, nan ki gorow kon'gi'ti kin pəti, ndo kadi təl rɔ'ne go Luwə'ti. ⁹ Loki Jeju tolta kulə'gi pəti ki ra kadi ra nga ningə, Jeju təl row kaji ki a to ratata tado de'gi pəti ki nje təl rɔ'de go'ə'ti. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə ində kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi to Melkisedeki be.

Ndangi nan tado tusi row ki maji k'inyə kɔ el

¹¹ Nya'gi toi ngayn kadi j'eli dɔ ta'ti kin, nan k'in ə, lo kadi j'ɔr me'ə kadi ar njay dɔ'se'ti adi gəri goto, tado ngan sese ngayn kadi in gəri me nya'gi kalangi. ¹² Toki rɔta'ti, dɔkagilo ki rai me ta'ti lə Luwə kin in ngayn nga, adi maji kadi təli njendo de'gi ndu Luwə nga. Nan biti bone kaa, in gei kadi de'gi ki rangi ə ndoi'se nya ɔjido ta lə Luwə ki ndoi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin bay. Gei mba to ngann'gi ki kasi be bay um nyakuso lə ngatɔgi'gi ki tɔg'ɔ to'ti el. ¹³ De ki nanyi ki lo kanyi mba kon'ne'ti in ngonn ki kasi. Gər k'elta dɔ nya'ti ki rɔta'ti el. ¹⁴ Nga ningə, nyakuso ki tɔg'ɔ to'ti in tado ngatɔgi'gi. Tado kigo kulə'gi'ti ki isi rai ki ndɔ'gi kare kare pəti me kisikidɔtaa'ti lə'de, asi kadi ɔri mbunə nya ki maji ki nya majel nan'ti.

6

¹ Tado nya kin ə, maji kadi ji rai dɔ nya'gi'ti ki ndəki ji ndoi'de kete lo kulə ngirə'ti nu ɔjido Kirisiti par el nga. Nan ki ngosine kin, adi ji turi kum'je dɔ nya'ti lə de'gi ki tɔgi gangi. Adi ji təli ji rei kadi ndoi'je nya'gi ki lo kulə ngirə'ti adi in: tusi kinyəi gorow njiyə'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti kɔ, ² ki kunme kadi Luwə kin el nga to nyando'gi ki ɔjido batəm'gi ki dangi dangi, ki kində ji dɔ'ti, ki kində njekoy'gi taa lo koy'ti, ki takigangi ki biti ki non'ti lə Luwə. ³ J'a ji ndoi nan nya lə de'gi ki tɔgi gangi nga, re Luwə adi'je tarow.

⁴ Adi j'uni to nyando, ta lə nje'gi ki təli osi me panjiyə'de'ti ki kete: kum'de in ki te ki takul kunji lə Luwə. Nanyi kadikare ki dɔran'ti oyi num, taa ingəi Ndil Luwə num tɔ. ⁵ Ndigi Poyta ki maji lə Luwə kadi in ta ki maji ngayn, taa gəri nya ki ɔjido tɔgi'gi ki a rei nan'ti ki dɔkagilo ki Luwə a ulə'n ngirə konbe ki a re num tɔ. ⁶ Nan re in be kaa, təli osi me panjiyə'de'ti ki majel ki kete kin gogi. Ko de'gi kakin, lo kadi de a təl re se'de ki nja joo bay kadi inyəi gorow njiyə'de goto. Toki rɔta'ti, bəri Ngonn lə Luwə dɔ kagidəsi'ti toki rangi bay. Ningə uləi rɔsɔl dɔ'a'ti takum de'gi'ti.

† 5:6 5.6 5-6; Pa'gi 2.7, 110.4 † 5:7 5.7 Mat 26.36-46; Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46

⁷ Adi j'uni nyando ki dɔ lo ndɔɔ'ti, loki dɔnangi anyi mann ndi ki isi ədi ki dɔkagilo'gi pəti, ə te ki kandi ki maji adi nje'gi ki de'gi ndɔi adi'de tɔ ningə, tɔji ki taga kadi Luwə njangi dɔ lo ndɔɔ kakin. ⁸ Nan re dɔnangi uwə tone'gi ki konn'gi yo ningə, in dɔnangi ki nda'a goto. Luwə a mann'a tolta dɔnangi kin in kadi uləi por dɔ'a'ti par.

⁹ Ngannkon'je'gi ki njendigi'gi lə'je, re j'elita kin be mindi kaa, ji gər me'je'ti maji kadi in, in dɔ row ki maji'ti. Dɔ row ki a te sese kajji'ti. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə in njera nya ki dana ki dɔkagilo'gi pəti. Adi me'ə a oyi dɔ nya ki maji'ti ki rai el. Rai ki njekunme madi'gi, ningə sii ta ra'a'ti ne bay. Nya ra'gi ki maji ki isi rai kin tɔji kadi in ndigi Luwə. ¹¹ Nan ndigi lə'je in kadi de ki ra dann'se'ti uwə tɔgi'ne ba, ə nanyi ki lo ra maji'ti toki sii rai kin biti ndɔ ki dɔboy'ti. Ningə a ingəi nya'gi pəti ki indəi me'se dɔ'ti. ¹² Ji ndigi kadi təli nje yai'gi el. Nan kadi ndaji panjiyə nje'gi ki uni me'de adi Luwə ə ai ki koreme. Nje'gi kin ə, ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'adi'de.

Nyakində me dɔ'ti ki rɔta'ti

¹³ Loki Luwə un ndu'ne adi Abiraham, dann go kunndu lə'ne kakin ki kiw rɔ me tɔ'ne'ti inbe. Toki rɔta'ti, de ki rangi ki utə kadi iw rɔ'ne ki tɔ'a goto. ¹⁴ Luwə ene: «M'a m'njangi dɔ'i toki rɔta'ti, ə m'a m'adi ginn kaw'gi banyinan*» ¹⁵ Abiraham ngəm go ndukun lə Luwə ki koreme. Be ə, ingə'n nya ki Luwə un ndu'ne ad'a. ¹⁶ Loki de'gi iwi rɔ'de ningə, iwi rɔ'de ki tɔ de ki boi utə'de. Kiw rɔ kakin a tɔji kadi ta'gi ki n'eli in ta'gi ki rɔta'ti. Adi a ində gangi ta'gi ki ta'de asi nan dɔ'ti el. ¹⁷ Ningə Luwə ge tɔji nje'gi ki a ingəi nya maji'gi ki un'n ndu'ne kakin ki taga ar njay bay, kadi ndukun'gi lə'ne a yəti el. Be ə, dann go kun mindi lə'ne ki kiw rɔ bay. ¹⁸ Kun mindi in ki kiw rɔ in nya'gi ki joo ki de a yəti'de el. Be ə me kun mindi'ti eke me kiw rɔ'gi'ti lə Luwə kin, a in ta'gi ki ngom el ratata, adi ta'gi kin ulə dingəm me'je'ti ngayn, j'ingi ki j'inyəi nya'gi pəti kadi j'uwəi nya kindəmedɔti, ki adi'je kin ba. ¹⁹ Nyakində me dɔ'ti kin ra adi kisikidɔtaa lə'je to to kəy ki kində dɔ mbal'ti be. In nya ki de a tadi dɔ'ti el num, taa in nya ki ngan num tɔ, ningə ində ku gangi loki me Kəy'ti lə Luwə ki to dɔran'ti gangi, ə ur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi. ²⁰ In lo kin ə, Jeju ur'ti kete non'ti ge to nje te tarow non'ti ge. Jeju təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ratata to Melkisedeki be.

7

Melkisedeki njekujənyamosi kadikare

¹ Melkisedeki kakin in ngar ki bebo Salem'ti, taa in njekujənyamosi kadikare lə Luwə ki in dɔ nya'gi'ti pəti. In ə ingə Abiraham loki təl lo təti rɔ'ti ki təti ngar'gi, ə njangi dɔ'a tɔ. ² In ə, Abiraham ad'a ki kare me nya ki dɔgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n ta rɔ'ti. Ki dɔkete, kər me tɔ ki nan Melkisedeki in «ngar ki njera nya ki dana». Bay taa, Melkisedeki in ngar ki bebo Salem'ti tɔ, kər me tɔ kakin nan: «Ngar ki nje lapiya*» ³ Makitu lə Luwə elta lə baw Melkisedeki eke ta lə kon'a el, num taa elta lə ginn kaw'gi el num tɔ. Bay taa, elta dɔ koj'o'ti eke dɔ koy'o'ti el ratata num tɔ. Tanan ki Ngonn lə Luwə, ningə in njekujənyamosi kadikare ki a isi ki dɔkagilo'gi pəti.

* 6:14 6.14 Lotum 22.16-17 * 7:2 7.2 1-2; Lotum 14.17-20

4 In gəri maji kadi Melkisedeki in de ki nda'a in ngayn. Be ə, kaw'je Abiraham inbe kaa, ad'a ki kare me ki dōgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n lo rō'ti†. 5 Nan de'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi, ki sii rai kulə kujənyamosi kadikare, tōgi isi dō'de'ti, kigo ndukun'ti lə Moji, kadi taai ki kare me ki dōgi'ti me nya'gi'ti pəti ki ingəi ji ngann Isirayel'ti adi in ngannkon'de'gi, ki in ginn kaw'ti lə Abiraham. 6 Melkisedeki in ginn koji'ti lə Lebi el, nan Abiraham ad'a nya kare me ki dōgi'ti me nya'gi pəti ki ingə. Adi Melkisedeki njangi dō Abiraham ki Luwə un ndu'ne ad'a. 7 Ningə toki rōta'ti, ngatōgi ə a njangi dō ngonn ki du. 8 Ginn kaw'gi lə Lebi ki nje taa ki kare me ki dōgi'ti, me nya maji'gi'ti ji ndəgi Isirayel'gi'ti, in de'gi ki a oyi. Nan ki ojido Melkisedeki, Makitu lə Luwə el kadi in, isi kumngayira. 9 Ki dōboy'ti, ta ki kadi j'eli ənn: dōkagilo'ti ki Abiraham adi ki kare me ki dōgi'ti me nyakingə'ne'gi'ti pəti kin, Lebi ki ginn kaw'a'gi in nje taa ki kare me ki dōgi'ti me nya'gi'ti pəti kin kaa, adi tō. 10 Toki rōta'ti, dōkagilo'ti ki Melkisedeki ingə'n Abiraham kin, oji Lebi el bay, nan k'in ə, in mosi kaw'ne Abiraham'ti nga.

11 Me ndukun'ti lə ngann Isirayel'gi, in de'gi ki ginn koji'ti lə Lebi ə maji kadi de'gi mbəti'de adi rai kulə kujənyamosi kadikare'gi. In njekujənyamosi kadikare'gi to Aron be. Nan row ra kulə kujənyamosi kadikare lə'de to asi nan berere el. Re in be el ə, de a sangi njekujənyamosi kadikare ki rangi to Melkisedeki be bay el nga. 12 Nga ningə, re row ra kulə kujənyamosi kadikare ki ginn kaw'ti lə Lebi yəti ningə, in go'ti kadi ndukun kaa yəti tō. 13 Ningə Burəbe lə'je ki ta'gi kin ojido'a, in ginn kaw'ti lə Lebi el, nan in ginn kaw'ti ki rangi. Ningə ginn kaw'ti kin, de madi ki ra kulə to njekujənyamosi kadikare dō ringiri lo'ti goto. 14 De'gi pəti gəri kadi oji Burəbe lə'je ginn koji'ti lə Juda. Ningə ki ojido ginn koji kin, Moji elta madi dō'ti el, loki elta ki ojido njekujənyamosi kadikare'gi.

Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki tanan ki Melkisedeki

15 Ngosine nya'gi toi ar njay nga. Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki in ginn koji'ti lə Lebi el, ki to to Melkisedeki be re. 16 In təl njekujənyamosi kadikare ki gorow lə ndukun kigo koji ki darō'ti el, nan kigo tōgi kisikidōtaa'ti ki a to ratata. 17 Toki rōta'ti, Makitu lə Luwə el ene:

«In njekujənyamosi kadikare ki ratata,
toki ndo ki Melkisedeki isi'n be.»

18 Be ə, kunndu'gi ki kete, in ki buji kō tado tōg'ō goto, taa nda'a kaa goto tō. 19 Ndukun'gi lə Moji asi kadi rai adi de'gi asi nan berere takum Luwə'ti el. Nga ningə nya kindəmedōti ki maji utə ndukun'gi lə Moji in ki kadi'je. Ningə ki takul'ə j'asi kadi ji re ki rō Luwə'ti. 20 Nya ki rangi bay, nya'gi kin pəti rai nya ki takul kiw rō lə Luwə. Nan ndəgə'gi tei njekujənyamosi kadikare ki kanji kun mindi lə Luwə. 21 Nan ki ojido Jeju, Luwə iw rō'ne, loki el ene:

«M'in Burəbe m'a m'iw rō'm m'a m'†yəti mindi'm el,
nan m'a m'el m'ene:
in njekujənyamosi kadikare ki ratata.»

22 Be ə, ki row kiw rō lə Luwə kin, ji tinyi me'je kati kadi j'ingəi kunmindi ki sigi ki maji utə in ki kete kin sanyi ki takul Jeju.

²³ Nya ki rangi bay, njekujənyamosi kadikare ki ginn koji'ti lə Lebi banyinan. Nan k'in ə, koy təl'de taa taa adi lo kadi rai kulə kujənyamosi kadikare kin ratata goto. ²⁴ Nan Jeju in nje kisi ratata, ningə kulə kujənyamosi kadikare li'ə a toki non'ne'ti tə. ²⁵ In be ə, Jeju asi kadi kaji ki ratata de'gi ki nje re ki rə Luwə'ti ki takul'ə. Toki rəta'ti, in nje koy el adi a elta ki Luwə ki dəkagilo'gi pəti tado lə'de.

²⁶ Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki maji kadi j'ingəi. In ar njay num, ra nya ki majel nja kare el num, taa Luwə əs'ə ngərəngi kadi njeramajel'gi'ti num tə. Ningə, un'ə ində adi isi ngərəngi dərən'ti nu, də nya'gi'ti pəti. ²⁷ Jeju to to ndəgi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kam el, adi in nya ki nda'a goto rə'a'ti kadi uə nya mosi ki ndə'gi kare kare'gi pəti ki kadi Luwə inyən go majel'gi lə'ne inbe num, taa kadi inyən go majel'gi lə bulə de'gi pəti kə tə. Jeju uə nya mosi kadikare nja kareba par ə asi naki. Adi in kadikare darə'a inbe ki adi də kagidəsi'ti kin. ²⁸ Tado ndukun lə Moji ində j'i'ne də de'gi'ti madi ki kulə rə'de asi nan el, to njekujənyamosi kadikare'gi kibo. Nga ningə kiw rə lə Luwə ki re go ndukun'ti, ində j'i'ne də Ngonn'o'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, in ki asi nan biti ki non'ti.

8

Jeju in njekujənyamosi kadikare kibo

¹ Ta ki bo utə ki kadi j'eli də ta'ti kin ə to kin: J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki be kin non, ki isi me dərən'ti, dəjikəl lo kisi Konbə'ti lə Luwə, ki nje təgi ki əti bol*. ² Isi nje ra kulə lə'ne adi Luwə me lo'ti ki ar njay, ki me *kəyku ki rəta'ti ki Burəbe inbe ə ra um in de ə ra el.

³ Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, kulə lə'de in kadi adi nya'gi Luwə num, rei ki kadikare mosi'gi num tə. Be tə ə, in gorow'ə'ti kadi Jeju kaa, aw ki nya kadi adi kadikare'ti tə. ⁴ Toki rəta'ti, re Jeju in dənangi'ti ne ningə, a in njekujənyamosi kadikare el, tado njekujənyamosi kadikare'gi ki isi rai kulə kin kigo ndukun'ti lə Moji, sii dənangi'ti ne ə binəm nga. ⁵ *Njekujənyamosi kadikare'gi kakin, isi ra kulə me kəyku'ti lə Luwə. Nan kəy kin in ndil nya par ki rəta'ti ki to dərən'ti. Toki rəta'ti, loki Moji ulə ngirə kadi ra kəyku lə Luwə, Luwə el'ə ene: «Ur mbi maji oo'n də ta ki m'a m'el'i kam: maji kadi ra kəyku lə Luwə kin toki ndəki m'əj'i də mbal'ti†.» ⁶ Nan ngə sine, Jeju aw ki kulə ki nda'a in ngayn utə kulə lə njekujənyamosi kadikare'gi. Adi in ə, in nje ra mbunə lo'ti tado kunmindi ki maji utə, ki ngirə in ki kində də kunndu'ti ki maji utə tə.

Kunmindi ki kəko ki ki sigi

⁷ Re kunmindi ki kete asi kadi təlta'ne ndaki nga †, Luwə a aw ki ndoo kində kunmindi ki rangi ki njajoo el nga. ⁸ Nan, Luwə kəl ki de'gi lə'ne tado majel'gi ki rai, ene:

Oyi ndə'gi a rei non,
ki m'a m'un mindi'm ki sigi,
ki de'gi ki Isirayel'ti num,
ki de'gi ki Jude'ti num tə.

⁹ Kunmindi kin, a to to kunmindi,

* 8:1 8.1 Pa'gi 110.1 † 8:5 8.5 Tekitaga 25.40 ‡ 8:7 8.7 Tekitaga 24.3-8

ki ndoki m'un ki kaw'de'gi el,
 ndoki m'uwo'n ji'de
 kadi m'te'n se'de donangi Ejjipiti'ti ki taga kin.
 Lo kadi rai do nja'de'ti so'm me kunmindi'ti kin goto.
 Be ə, m'in Burəbe, m'a m'təl gidi'm madi'de to.

¹⁰ Burəbe ene:

Kunmindi ki m'a m'un madi
 de'gi ki Isirayel'ti go ndo'gi'ti kin ə to kin:
 M'a m'adi'de nyagər
 kadi gəri ndukun'gi lə'm,
 M'a m'ndangi ndukun'gi kakin ngarme'de'ti.
 M'a m'in Luwə lə'de,
 ə a in de'gi lə'm to.

¹¹ De madi kare ki a aw
 ndo'de ki me be'ti lə'ne,
 eke ngonkon'ne kadi gəri'm goto,
 tado de'gi pəti,
 ulə ngirə do de'gi ki togi'ti biti te'n do ngann'gi ki du'ti,
 a gəri m'in.

¹² M'a m'inyə go ra go'ti el'gi lə'de ko,
 me'm a oyi do majel'gi'ti lə'de ratataš.

¹³ Loki Luwə elta do kunmindi ki sigi'ti ningə, in kin oji kadi təl in ki kete to nya ki kəko'ti. Ningə j'in pəti ji gəri kadi re nya to kəki ningə nanyi ngayn el kadi a goto.

9

Row kosi məkəsi nanga non Luwə'ti ki kete

¹ Kunmindi ki kete kaa, aw ki ndukun'gi ki toji de'gi gorow gosi Luwə, eke aw ki lo kəy ki donangi'ti ne to. ² *Kəyku lə Luwə ki gangi me'ə joo in ki ra. Me kəy'ti ki dəkete, ki bari'ə lo ki ar njay, lo kində lambi ki bajj'ə in siri isi me'ti. Taa, tabilə ki mapa kadikare ki kadi Luwə in do'ti, isi'ti non to. ³ Ningə kəy ki nja joo ki ku gangi lo ra ta'ti, in lo ki bari'ə Lo ki ar njay njay njay utə ndəgi lo'gi. ⁴ Lo kin'ti ə buki nduji kagi'ti ə iləi por do'ti adi on ningə bany'a əti mbin in ki k'ilə nya'ti ki ra ki or. Sanduki kunmindi ki gidə in ki ra ki or in'ti. Me sanduki'ti kakin ə, ku madi ki nyakuso ki bari'ə mann rosi me'ə in səm'ti. Ku kakin gidə in ki ra ki or to. Ə kagi tosi lə Aron ki ndoki uwə mbi'ne in me'ti to. Ningə bar mbal'gi ki ndangi ta'gi ki ojido kunmindi'gi in me'ti to. ⁵ Do sanduki'ti kakin ə, təli kagi'gi joo ki toi to *Malayka'gi ki bari'de eyina seruben'gi, ki ai ki kəsigonn ngayn indəi'de do'ti. Malayka'gi kakin naji bagid'e do lo siyə mosi kadikare ki oji go k'inyə go majel'gi lə de'gi ko. Nan k'in ə, in dəkagilo ki kadi de or'n ginn ta'gi kin pəti el bay.

⁶ Kəyku kakin in ki gangi lo joo. Njekujənyamosi kadikare'gi uri me kəy'ti ki dəkete ki ndo'gi kare kare pəti tado ra kulə lə'de*. ⁷ Nan me kəy'ti ki nja joo, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki kar'ne ba par ə, a ur'ti nja kare me bal'ti ki kare. Lo kin'ti ə a re ki mosi da kadi adi kadikare'ti Luwə kadi inyə'n go majel'gi lə njekujənyamosi kadikare kibo inbe kin ko num, ta nya ndəgi bulə de'gi ki rai kigo me ndigi'ti lə'de el num to†. ⁸ Ndil Luwə ki ndo'je ki takul nya'gi kin kadi

dəkagilo'gi pəti ki me kəyku lə Luwə ki dəkete kin to'n ba bay ningə, takəy kur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kin in ki te el bay. ⁹ Nyakəji'gi kin in ndil nya'gi ki dəkagilo'ti ki bone. Kər me'ə nan: kadikare'gi ki nya mosi'gi ki j'isi j'adi Luwə kin asi kadi rai adi me de ki nje ra kulə kadi Luwə ki asi nan berere el. ¹⁰ Toki rəta'ti, nya'gi kin in ndukun'gi ki ojido nyakusə eke nya kanyi ki kuji nyara'gi ki ojido togi ji ki mann par. Nya'gi kin in kuji nyara lə de'gi ki donangi'ti ne. Nda'de to'ti tado dəkagilo ki nden be par, biti dəkagilo'ti ki Luwə a ində'n ginn ndukun'gi ki sigi.

Kirisiti adi rə'ne kadikare'ti

¹¹ Nan Kirisiti re to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kadi adi'je nya maji'gi ki toi ne nga. Kirisiti ur me kəyku'ti kibo ngayn num, asi nan berere num to. In kəyku ki de'gi ə rai ki ji'de el num, taa in kəy ki goto donangi'ti ne num to. ¹² Kirisiti ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin nja kareba par. Ur me kəy'ti kakin ki mosi bal binyə eke ki mosi ngann mangi'gi el, nan ki mosi'ne inbe. In ki row kin ə, Kirisiti ugə'n do'je nja kareba par ratata do majel'gi'ti. ¹³ Toki rəta'ti, kigo nyajibəlbə'ti, de'gi a toli bal binyə'gi ki ngann mangi'gi, ə a siyəi mosi'de'gi ki bu ngonn kon mangi ki kulə por do'ti do de'gi'ti ki rai majel'†. Rai nya'gi kin be kadi de'gi kakin təli ki kar njay gogi kigo nyajibəlbə'ti. ¹⁴ Re nya kin in ki rəta'ti kadi mosi da'gi awi ki togi ningə, mosi Kirisiti, to'gə a utə mosi da'gi sanyi ngayn bay. Nan Kirisiti inbe un rə'ne adi Luwə to nya kadikare ki ar njay ki togi lə Ndil Luwə ki nje kisi ratata. Mos'o kakin a togi ngarme'je adi ar njay kadi ji ra nya'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti el. Nga ningə, j'a j'asi kadi j'a ra kulə j'adi Luwə ki nje kisi kumngayira ba.

Kunmindi ki sigi me mosi'ti

¹⁵ Be ə, Kirisiti in nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə ki row kunmindi ki sigi. Tado kadi nje'gi ki Luwə bar'de ingəi nya nduwə ki a to ratata ki Luwə un ndu'ne adi'de. Nya kin a ra nya, tado Kirisiti oy ningə mos'o taa de'gi ilə'de taa ta nya'gi'ti ki majel ki isi rai nya dəkagilo'ti ki in ginn togi'ti lə ndukun ki kete.

¹⁶ J'ingəi kadi re de ra makitu kunmindi ki ojido lowə nya nduwə tor'ne'ti ningə, maji kadi de'ə kakin a oy bay taa, noj'o'gi a lowəi nan nya nduwə. ¹⁷ Toki rəta'ti, re de in ki do'ne taa bay ə, nda makitu kunmindi ki ojido nya nduwə goto. Loki de'ə kakin oy nga ningə nda'a to. ¹⁸ Be to ə, kunmindi ki kete ka, lo kadi aw ki togi ra kulə kete goto non mosi'ti ki anyi. ¹⁹ Loki Moji or me ndukun'gi pəti toki ndangi'n me makitu'gi'ti ki mi non bulə de'gi ki Isirayel'ti pəti ningə, un mosi ngann mangi'gi ki mosi bal bati'gi ki pote'de ki mann ji'ne'ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngayn ki bari'ə nan ijopi. Baji kagi kakin in ki bir ginn'ə ki ku ki rai ki bin bati'gi adi səl lom lom ə kər njir njir to. Ningə kagi kakin ə, ulə me mosi'ti ə siyə do makitu'gi'ti ki ndangi ndukun'gi me'ti num taa do bulə de'gi'ti num to. ²⁰ Dəkagilo siyə mosi'ti, Moji ene: «In kin in mosi Kunmindi ki Luwə un ndu'ne do'ti adi'se, kadi təli rə'se go'tiŠ.» ²¹ Be to ə, siyə'n mosi kakin do kəyku'ti lə Luwə ki do nyara kulə'gi'ti pəti ki me'ti to. ²² Toki rəta'ti,

kigo ndukun'ti, nya'gi pəti nje ki nanyi in boi el, a təl'i'de ki k'ar njay'ti ki takul mosi par. Ningə ki kanji mosi ki siyə, k'inyə go majel'gi a goto tɔ.

Kun rɔ kadi lə Kirisiti ɔr majel'gi kɔ

²³ Nya'gi ki taanan ki nya'gi ki rɔta'ti ki dɔran'ti pəti maji kadi in ki təl'de ki k'ar njay'ti ki row kin. Ningə ki ɔjido nya'gi ki rɔta'ti ki me dɔran'ti inbe kaa, gei nya kadikare mosi ki maji utə mosi da'gi sanyi. ²⁴ Toki rɔta'ti, Kirisiti ur me kəyku'ti lə Luwə ki de'gi rai ki ji'de el ki in ndil nya ki rɔta'ti ki me dɔran'ti. Nan in aw me dɔran'ti, ɔji rɔ'ne takum Luwə'ti, isi el si'ə ta tado lə'je. ²⁵ Jeju aw me dɔran'ti kadi adi rɔ'ne kadikare'ti Luwə nja banyi banyi el. Nan kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin ki bal'gi kare kare pəti, ki mosi da'gi. ²⁶ Re in be el ə, Kirisiti a ingə kon nja banyi banyi lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti nu. Nan toki rɔta'ti, Kirisiti re nja kareba dɔkagilo ki dɔboy'ti, kadi bɔr majel kɔ, ki takul darɔ'a ki un adi Luwə nya mosi'ti. ²⁷ Ningə in ki kində dɔ'a dana kete, kadi de ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koy'o'ti, Luwə a gangi ta dɔ'a'ti. ²⁸ Be tɔ a, Kirisiti adi rɔ'ne nja kareba par, kadi bɔr majel lə bulə de'gi. Ningə a ɔji rɔ'ne ki nja joo bay, nan k'in ə, in tado bɔr majel el nga, nan kadi aji nje'gi ki isi nginəi ndo təl'ə.

10

Kirisiti adi rɔ'ne nya mosi'ti nja kareba par

¹ Ndukun'gi lə Moji in ndil nya'gi ki rɔta'ti ki a rei, um in darɔ nya'gi inbe el. Be ə, lo kadi ari de'gi ki isi rei rɔ Luwə'ti njay goto. Re ujəi nya mosi kadikare ki bal'gi kare kare pəti ka lowə goto. ² Re in be el ə, nje'gi ki isi ujəi nyamosi kadikare adi Luwə gosi'ə kin, Luwə a ar'de njay dɔ majel'gi lə'de kɔ pəti nja kareba par. Lo kadi me'de a olo dɔ majel'gi'ti lə'de gogi bay a goto. Ningə ginn kujənyamosi kadikare kaa, a gangi tɔ. ³ Nan toki rɔta'ti, ki row kujənyamosi inbe kin ə, me de'gi olo'n dɔ majel'gi'ti lə'de bal'gi kare kare pəti. ⁴ Tado mosi ngann mangi'gi ki mosi bal binyə'gi asi kadi bɔr majel'gi kɔ el.

⁵ In be ə, loki Kirisiti isi re me dɔnangi'ti, el Luwə ene:
«In ge nyamosi el num, kadikare el num tɔ,
nan uwə darɔ'm.

⁶ In ra rɔnel dɔ kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki el num,
taa kujənyamosi kadikare'gi tado bɔr majel n'eli el num tɔ.

⁷ Ningə m'el m'ene:

Oo Luwə m'in ne, m're dɔnangi'ti kadi m'ra ndigi lə'i,
Toki ndangi me makitu'ti ki kar njay ɔji'n dɔ'm* .»

⁸ Ta ki dɔkete ki Kirisiti el ə to kin: «Ndɔki kete in ge kujənyamosi kadikare'gi el num, kadikare'gi el num, kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki el num, taa kujənyamosi kadikare'gi tado bɔr majel'gi el num tɔ, nya'gi kin pəti nəli nu el». Nga kin ə, kujənyamosi kadikare'gi kin pəti, in ki ra'de kigo ta'gi'ti ki in ki ndangi kigo ndukun'ti. ⁹ Kirisiti təl el bay ene: «Oo, m're dɔnangi'ti kadi m'ra go ndigi lə'i». Kirisiti buji nya mosi'gi ki kete, ə un rɔ'ne to nya mosi ki sigi ində tor'ti. ¹⁰ Jeju Kirisiti ra nya ki Luwə ndigi. Be ə, adi darɔ'ne nya mosi'ti, nja kareba par, kadi taa'n'je ilə'je taa dɔ majel'ti.

* 10:7 10.7 5-7; Pa'gi 40.7-9

¹¹ Ningə njekujənyamosi kadikare'gi kare kare pəti, awi ki nja'de taa, ndo kare kare pəti tado ra kulə lə'de non Luwə'ti. Adi kadikare nya mosi ki kare inbe kin ki dokagilo'gi pəti. Nan nya mosi kin asi bər majel'gi lə de'gi el ratata†. ¹² Nan Kirisiti, adi rə'ne nya mosi'ti nja kareba par tado bər majel'gi, ə aw isi dojikol Luwə'ti ki non'ne'ti. ¹³ Ngəosine ki isi dojikol Luwə'ti, biti kadi Luwə təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn togi'ti be. ¹⁴ Be ə, ki takul nya mosi ki kare inbe kin, təl'n de'gi ki ar'de njay do majel'ti ki kasi nan berere'ti ratata.

¹⁵ Ndil Luwə ka mannaj'a ar njay to, ningə ta ki dokete ki el ə to kin:

¹⁶ «Burəbe ene;

Kunmindi ki m'a m'un se'de,

Go ndo'gi'ti kin ə to kin:

M'a m'ində ndukun'gi lə'm do ngarme'de'ti,

M'a m'ndangi'de me'de'ti, me mərta'gi'ti lə'de.»

¹⁷ Ningə təl el bay ene:

«M'a m'adi me'm olo do majel'gi'ti lə'de el num,

taa do kulə ra'de'gi'ti ki gorow'ə'ti el num to‡.»

¹⁸ Nga ningə loki majel'gi in ki k'inyə go ko, nda'a nya mosi ki kadi de a ra bay taa a bər'n majel goto.

Ji rei ndəkba ki rə Luwə'ti

¹⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, ji gər kadi tarow in ki te non'je'ti kadi j'uri loki ar njay njay njay'ti utə mad'a'gi ki takul mosi Jeju Kirisiti ki angı.

²⁰ Te tarow ki sigi ki a to ratata ki takul ku gangi lo ki ində gangı, adi in darə'a inbe ki adi nya mosi'ti do kagidəsi'ti. ²¹ J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in ki kində do Kəy'ti lə Luwə.

²² Adi ji rei ndəkba ki rə Luwə'ti ki me ki rota'ti, ki kunme, ki tadi el, ki me ki ar njay ki uwə'je ki ta el, ki darə ki togi ki mann ki ar njay. ²³ Adi ji nanyi do nya kindəmedəti ki j'isi j'iləi mbər'ə kin ngan, tado nya'gi ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra n'adi'je, a ra tado in nje ra nya ki low'ə'ti.

²⁴ Adi j'indəi kum'je go nan'ti yo ge ki ne ge, ki gorow kulə dingəm me nan'ti kadi ji ndiginan num, ji rai nya'gi ki maji num to. ²⁵ Adi j'inyəi ta re lo kawnan'gi'ti lə'je el toki nje ki nan'gi isi rai be kin. Nan adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge, tado toki oyi, ndo re lə Burəbe in ndəkba.

²⁶ Ji gər ta ki rota'ti ə binəm. Ningə, go gər ta ki rota'ti kin ə, ji ra majel kigo me ndigi'ti lə'je ə, kadikare mosi ki rangi ki a bər majel'gi lə'je goto nga. ²⁷ Nya kareba ki nanyi tado lə'je, in nginə ki rə dadi par par takigangi lə Luwə ki por ki əti bol ki a on nje mbət'ə'gi. ²⁸ Re de madi mbəti kadi təl rə'ne go ndukun'gi'ti ki Moji ndangi ə, a ingə koy ki kanji k'oo kumtondoo, re de'gi joo eke mutə manyinaji do mbəti təl rə go ndukun'gi'ti li'ə kin. ²⁹ Toki rota'ti, de ki kidi Ngonn lə Luwə ə, a ingə kində koji ki ngan ngayn bay. Nya ki ra kin oji kadi ilə koji do mosi kunmindi ki ar'a njay. Tajı Ndil Luwə ki ra'je adi ji gər memaji li'ə. ³⁰ Toki rota'ti, ji gər Luwə ki ene:

«M'in ə, m'in nje dal ban num, taa nje kadi nya de ki ra ra kigo kulə ra'a'ti num to!

«Taa ilə do'ti bay ene:

Burəbe a gangi ta do de'gi'ti lə'ne§.»

† 10:11 10.11 Tekitaga 29.38 ‡ 10:17 10.17 Jeremi 31.33-34 § 10:30 10.30 Ndukun ki nja joo 32.35

³¹ In nya ki əti bol ngayn kadi de osi me takigangi'ti lə Luwə ki nje koy el.

³² Adi me'se olo do nya'ti ki ra nya kete, dəkagilo'ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go'ti par ə, ingəi kon ngayn, nan k'in ə uwəi təgi'se ba ta rə'ti kibo kin. ³³ Nje ki nan'gi dann'se'ti, de'gi taji'de ge adi'de kon ge takum bulə de'gi'ti. Ningə nje ki nungi in ndəkba kadi osi ginn nje'gi ki isi ingəi ko kon'gi kin. ³⁴ Toki rəta'ti, ingəi kon ki nje'gi ki in kəy dangay'ti. Taa ndigi ki rənel kadi de'gi taai nya maji'gi lə'se do təgi'ti, tado in gəri kadi awi ki nya'gi ki Luwə un mindi'ne kadi n'ra n'adi'se, ki nya'gi ki nda'de utə nya maji'gi lə'se, taa a toi ratata tə. ³⁵ Ononyi'se kadi inyəi ta kunme lə'se, tado ki gorow kunme kin, a ingəi nyakugə goji kibo ngayn. ³⁶ Maji kadi nanyi ki lo kuwətogiba'ti, kadi rai nya ki Luwə ndigi ə ingəi nya ki un'n ndu'ne kadi n'a n'ra.

³⁷ Toki rəta'ti, makitu lə Luwə el ene:

«Dəkagilo ki goji ngayn'ti, nanyi ngayn el nga, nje re a re toki rəta'ti, a ər ndo awi'n kete el.

³⁸ Ningə, Luwə ene, de ki njera nya ki dana ta kum'ne'ti, a isi ki do'ne taa ki takul kunme.

Nan re təl gogi me majel'ti ə, rə'm a nəl'm si'ə el*».

³⁹ Nan, j'in dann'de'gi'ti ki nje təl gogi ki tado nanyi ko el. Nan j'in mbunə nje'gi'ti ki uni me'de, ə in do row kaji'ti kin.

11

Ta do kunme'ti lə kaw'gi Isirayel'gi

¹ Tado kunme kadi Luwə, in gorow k'ingə nya ki de ində me'ne do'ti, taa in nya ki ra adi de tinyi me'ne kati do nya'gi ki rəta'ti ki oo ki kum'ne el. ² In ki takul kunme lə'de ə, kaw'je'gi ki kete, me Luwə nəl'ə do'de'ti.

³ Ki takul kunme ə, ji gəri'n kadi dōran ki dōnangi ki nya'gi ki me'ti, Luwə ra'de ki ta ki ta'ne'ti. Be ə, Luwə ra nya'gi ki j'oo'de, ki takul nya'gi ki j'oo'de el. ⁴ Ki takul kunme ə, Abel adi'n kadikare Luwə. Kadikare li'ə maji utə yan Kanyi. Ki takul kunme lə Abel ə, Luwə ndigi'n kadikare'gi li'ə, ə mannaji li'ə kadi in de ki njera nya ki dana. Toki rəta'ti Abel oy inbe, nan ki takul kunme li'ə, nya'gi ki ra'de isi eli'je ta biti bəne*.

⁵ Ki takul kunme ə Luwə un'n Enəki ki rə'ne'ti ki kanji kadi oy. Lo kadi de ingə goto, tado Luwə un'ə aw si'ə rə'ne'ti dōran'ti nu. Makitu lə Luwə ene: «Kete bay taa kadi Luwə un'ə aw si'ə dōran'ti, Enəki nəl Luwə†.» ⁶ De ki a nəl Luwə ki kanji kunme goto. Ningə de ki isi re ndəkba ki rə Luwə'ti, kadi gər me'ne'ti maji toki Luwə isi non toki rəta'ti num, taa isi ugə goji nje'gi ki isi sangi'ə num tə.

⁷ Ki takul kunme ə, Nuwe ra'n tokibo kadi aji'n rə'ne num, aji'n ginn de'gi ki me kəy'ti lə'ne num. Ra be tado Luwə ndəj'ə do nya'gi'ti ki a rai nya, ki de'gi oyi ki kum'de el bay nan Nuwe un me'ne do ta'ti ki Luwə el'ə. Ki gorow kunme lə Nuwe kin ə, ta ki gangi re'n do de'gi'ti ki dōnangi'ti. Ningə ki takul kunme li'ə ə, Luwə tel'n'ə de'ti ki njera nya ki dana‡.

⁸ Ki takul kunme lə Abiraham ə, loki Luwə bar'a ningə, ndigi ta'a'ti. Abiraham ndigi ta bar'ti lə Luwə ə ində taa osi do row'ti ə aw me bə'ti

* **10:38** 10.38 Abakuki 2.3-4 * **11:4** 11.4 Lotum 4.3-10 † **11:5** 11.5 Lotum 5.24 ‡ **11:7** 11.7 Lotum 6.13-22

ki gər nja kare el, ki un ndu'ne kadi n'a n'ad'a nya nduwə'ti. ⁹ Ki takul kunme ə, in aw isi'n to mbah donangi'ti ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ad'a. Abiraham aw isi ginn *kəyku'ti nan'ti ki *Isaki in ki *Jakobi. Ingi kaa, in nje k'ingə nya nduwə inbe ki kare ki Luwə un'n ndu'ne adi Abiraham kin tō§. ¹⁰ Abiraham nginə kadi n'isi me bebo'ti ki ngirə ngan maji, ki Luwə inbe mərta dō row ra'a'ti kete bay taa, ində bebo kakin ki darə'ne inbe tō.

¹¹ Ki takul kunme lə Sara ki in kuji dene tō ə, dəkagilo'ti ki bugə yipi ə binəm mindi kaa, Luwə ad'a tōgi ad'a oji ngonn, tado tadi el toki Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti ə un ndu'ne kadi n'a n'ra. ¹² In be ə, ki takul de ki kare inbe ki bugə yipi adi ndə'a nanyi ngayn el donangi'ti inbe kin ə, ginn koji ki banyinan to mee'gi ki dōran'ti eke nangira ki ta ba'ti ki dum tudə kər'de, tei'ti.

¹³ De'gi pəti ki uni me'de adi Luwə kakin oyi ki kanji kadi ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'ra n'adi'de kakin. Nan k'in ə, oyi nya'gi ki ndō ki a rai nya num, rai ronel dō'ti ngayn num tō. Ningə gəri maji kadi n'in mbah'gi ki nje njiyə ki nja'de taa donangi'ti ne. ¹⁴ Nje bar rō'de mbah'gi ki nje nji'ə mbah'gi donangi'ti kin, oji ki taga ar njay kadi isi sangi be ki sōw dō'de toki rōta'ti. ¹⁵ Məri ta dō be'ti ki tei me'ti kin el, tado re mərta dō'ti ə, nya ki a ogi'de kadi təli awi me'ti gogi goto. ¹⁶ Toki rōta'ti, isi sangi be ki sōw dō'de ki maji utə be ki tei me'ti, adi in be ki dōran'ti. In be ə, rō Luwə sol'ə el kadi bari'ə Luwə lə'de, be ə, ində dō bebo madi dana tado lə'de.

¹⁷ Ki takul kunme lə Abiraham ə, Luwə ge kadi n'a n'oo nya ki Abiraham a ra, adi dəj'ə kadi adi Isaki nya mosi'ti. Be ə, Abiraham in ndəkba kadi adi ngonn'o ki kareba inbe kin. Nya'gi kin rai nya go kun'ti ki Luwə un'n ndu'ne ad'a kin*. ¹⁸ Toki rōta'ti Luwə el'ə ene: «In ki takul Isaki ə, a ingən ginn koji lə'i ki m'un mindi'm mad'il'.»

¹⁹ Abiraham el toki Luwə asi gaki kadi a ndəl Isaki lo koy'ti. In be ə, Luwə təl ki ngonn'o ad'a, to nya ki Isaki oy ə ndəl lo koy'ti be.

²⁰ Ki takul kunme ə, Isaki njangi'n dō Jakob'i'ti in ki Esuwa ojidō ji kisi'de ki lo ti'ti. ²¹ Ki takul kunme ə, Jakob'i, loki in ndəkba kadi oy, njangi dō ngann'gi lə Jisepi kare kare pəti. Ində tōgi'ne dō kagi tōsi'ti lə'ne, o'si'n məkəsi'ne nanga non Luwə'ti. ²² Ki takul kunme ə, loki Jisepi in ndəkba kadi oy, elta te'ti ki ngann Isirayel'gi a tei donangi Ejipiti'ti kō. Ningə adi ngann Isirayel'gi ndu'gi ki ojidō singə ninn'ne†.

²³ Kitakul kunme lə njekoji Moji ə, iyəi'ə nanyi mutə go ndō koj'o'ti. Njekoj'o'gi oyi kadi ngonn kakin kurə ngayn. Be ə, foli el kadi mbəti ra go ndukun'ti lə ngar. ²⁴ Ki takul kunme lə Moji ə, loki tōgi gangi nga ningə, mbəti kadi de'gi gəri'ə to ngonn koji Parawon ki dene. ²⁵ Moji oo maji ngayn ta kum'ne'ti kadi n'ingə kon nan'ti ki de'gi lə Luwə, utə kadi n'isi me maji'ti dann majel ki ra'ti, tado ngonn dəkagilo ki nden be. ²⁶ Moji oo kadi de'gi kidi'ə to Kirisiti be, in nya ki nda'a to'ti ngayn utə nya maji'gi ki Ejipiti'ti, tado ur kum'ne dō nyakugə goji'gi'ti ki a ingə me ndō'gi'ti ki a re. ²⁷ Ki takul kunme ə, Moji o'ti'n me be ki Ejipiti kō, ki kanji kadi bol wongi lə ngar. Ningə kum'ə in kete dō row'ti li'ə to nya ki oo Luwə ki dum k'oo ki kum kin, ki kum'ne be. ²⁸ Ki takul kunme kadi Luwə ə, Moji indən ndō ki a bari'ə nan Paki, ə adi

§ 11:9 11.9 8-9; Lotum 12.1-5, 23.4, 35.12,27 * 11:17 11.17 Lotum 22.1-14 † 11:18 11.18 Lotum 21.12 † 11:22 11.22 Lotum 50.24-25; Tekitaga 13.19

Isirayel'gi siyəi mosi takəy'gi'ti lə'de, kadi malayka ki nje tuji ngann dər'gi ki Ejipiti'ti, tuji ngann dər'gi lə Isirayel'gi el.

²⁹ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, gangi Babo Kasi to dənangi ki tuti kurum be. Ningə, loki de'gi ki Ejipiti nanyi kadi n'rai to Isirayel'gi be ningə, mann ba kakin, tuw də'de penəm. ³⁰ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, loki njiyəi gugi də ndogi bər ki də bəbo Jeriko'ti ndə siri ningə, ndogi bər kakin budi nanga mur mur. ³¹ Ki takul kunme ə, Rahabi ki in kaya dene ingə koy ki nje kəsi ta Luwə el, tado uwə nje kində manji bə'gi ki rə'ne'ti maji.

³² Ningə ngəsine m'aw ki ndoo kadi m'el nya ki rangi də'ti el nga. M'asi kadi m'el m'aw'n ki kete bay nan dəkagilo asi'm el kadi m'el ta'gi ki ojidə Jedyon, Baraki, Samson, Jepite, Dabidi, Samiyel ki de'gi njekeltakita Luwə'ti. ³³ Ki takul k'un ki de'gi kin uni me'de adi Luwə ə, tətə rə ginn de'gi ki rangi'gi, gangi ta ki dana ge, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi de'gi, taa təli bəl'gi nje təgi goto'gi'ti num tə. ³⁴ Təli por'gi ki kon'de əti bəl adi oyi bəm bəm num, tei ta koy'ti lə kiyərə ki de'gi gei təl'de num tə. Taa me təgi goto'gi'ti lə'de ki ngayn, ingəi təgi ki aldə maji. Dəkagilo rə'gi'ti, təli gon rə'gi ki əti bəl, adi indəi ngodi nja nje rə'gi'ti ki mbah. ³⁵ Ki takul kunme ki dene'gi madi uni me'de adi Luwə kin ə, ingəi de'gi lə'de ki oyi ə ndəli.

Ningə nje ki nan'gi mbeti taa k'ilə taa, adi de'gi adi'de kon biti te'n koy də'de'ti. Rai be kadi ingəi te lo koy'ti ki dəboy'ti ki maji utə in ki tanan'ti ne kin. ³⁶ Nje ki madi'gi təli nyakogi'gi, tindəi'de ki ndəy'gi. Dəi nje ki nungi ki kulə gindi, ə buki'de kəy dangay'ti. ³⁷ Tiləi'de ki gəji mbal'gi təl'de ge, tujəi'de gangi'de dana joo ge, təl'de ki kiyərə ge. Nje ki nan'gi uləi lo ta gəngi gəngi, ningə ku kə'de'gi in ngirə binyə'gi eke ngirə bat'i'gi. Nya'gi pəti nal'de. Adi'de kon ngayn num, taa rai'de majel ki əti bəl num tə. ³⁸ De'gi kakin in de'gi ki maji ngayn, nan k'in ə de'gi ki dənangi'ti ne oyi'de to de'gi ki nda'de goto be. Adi toi to de'gi ki rə tuwə'de bə lə'de be adi njiyəi ki dilələ'gi'ti ki də mbal'gi'ti, awi ki bolo mbal'gi'ti ki bolo bə'gi'ti.

³⁹ Ingi pəti Luwə mannaji lə'de maji ki takul kunme lə'de, nan k'in ə, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi'de kin el bay. ⁴⁰ Toki rəta'ti, Luwə ində də nya madi dana ki maji utə tado lə'je. In be ə, lo kadi Luwə təl'de ki kasi nan berere'ti ki kanji j'in kete goto.

12

Kuwətəgiba me ngodi'ti

¹ J'ingi kaa, toki nje mannaji də kunme'ti lə'je gugi gidi'je gugi kakin ə, adi ji mbeti nya'gi pəti ki a o'gi'je kaw kete. Kibo utə adi ji mbeti majel ki isi bəndi'je bəndi bəndi kin. Adi j'anyi nan ngodi ki kuwətəgiba me nan k'oo ngodi'ti ki to non'je'ti kin. ² Adi j'uri kum'je də Jeju'ti, ki in nje kində ginn kunme lə'je, taa in njera'a kadi asi nan berere tə kin. Ndigi kadi oy də kagidəsi'ti ki kanji kadi gon rəsəl ki ko koy'gi ki be kin ki a rei. Toki rəta'ti, oo rənəl ki a ingə kete. Be ə, ngəsine kin isi dəjəkəl Luwə'ti ki isi də kumbər ngar'ti lə'ne.

³ Oyo, adi me'se olo də Jeju'ti, ki de'gi ki njeramajel'gi adi'ə kon ki əti bəl, nan oo to nya ki kare. Jeju ra be kadi inyəi rə'se adi me tuj'i'gi taai təgi'se el. ⁴ Me rə'ti lə'se ki isi rəi ki majel ki ra, uwəi təgi'se ba me rə'ti bitə te koy də'se'ti el bay. ⁵ Me'se oyi də ta kəji'ti ki Luwə adi'se ki

to me makitu'gi'ti ki ar njay, to to ta kəji ki baw ngonn adi ngonn'o ki ene:

«Ngonn'm, ononyi kadi kidi kində kəji ki Luwə isi indəi oji, Ningə, loki kəl sə'i ə, adi ɔr təgi el.

⁶ De ki Luwə ndig'ə, a ɔ'ɔ nya'gi ki ra majel ad'a oo ki kində kəji, Ningə de'gi pəti ki Luwə gəri'de to ngann'ne'gi,

Ində'de ki ndəy to*.»

⁷ In kadi kum'se te də nyara'gi'ti ki majel ki isi rai, ə isi ingəi kon. Luwə ra'se to ngann'ne'gi be. Tado in nya ki gorow'ə'ti kadi baw ngonn oji Ngonn'ne nya'gi ki majel ki isi ra. ⁸ Luwə isi ində ngann'ne'gi pəti ɔji'de, re ində'se ɔji'se el ningə, təji kadi in ngann'a'gi ki rəta'ti el, nan in ngann lə'de ki rangi yo. ⁹ Adi me'je olo də baw'je'gi kigo darə'ti ki dənangi'ti ne, ki indəi'je ɔji'je, ə j'isi təli rə'je go ta'gi'ti lə'de tado kində ki indəi'je ɔji'je. Be ə, maji kadi ji təli rə'je go Baw'je ki dərən'ti ki utə baw'je'gi ki dənangi'ti bəy, kadi j'ingəi kaji. ¹⁰ Baw'je'gi indəi'je ɔji'je tado ngonn dəkagilo ki ndikiri ba par, kigo koo'ti ki oyi maji takum'de'ti. Nan Luwə ində'je ɔji'je tado maji lə'je ki rəta'ti. Ge kadi ji təli de'gi ki ari njay to in be tə. ¹¹ Toki rəta'ti, tanan'ti ne, kində kəji a adi'de rənel el, a re ki metuji yo. Nan me ndə'gi ki rangi'ti, nje'gi ki nje təl rə'de go'ti, a təli de'gi ki njera nya ki dana num, de'gi ki nje kisi ki lapiya num tə.

¹² In be ə, maji kadi mbəti kadi in de'gi ki nje təgi goto'gi, ə kadi təli de'gi ki nje təgi'gi. ¹³ Maji kadi uni gorow ki ra njururu, kadi nje mote'gi təi də row'ti el, nan kadi ingəi lapiya.

Kisikidətaa ki maji lə njekunme

¹⁴ Maji kadi indəi təgi də rə'se'ti kadi sii ki lapiya ki de'gi pəti. Ningə kadi kisikidətaa lə'se in me nya ra'ti ki ar njay. Re njiyəi me nya ra'ti ki ar njay el ə, de madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kumkədi də rə'se'ti, kadi de madi dann'se'ti tur gidi'ne adi memaji lə Luwə kin el. Kadi de madi kare dann'se'ti təl to to kagi ki ati ki mann'a majel, ki a təgi ningə, a tuji de'gi ngayn ki mann'ne ki majel kin be el. ¹⁶ Kadi de madi kare dann'se'ti in njera kaya el. Taa kadi de madi kare dann'se'ti in nje kidi nya'gi ki kər kində ta dangi tado Luwə el. Ononyi'se kadi rai to Esuwa ki, un k'in ngonn dər lə'ne ndogi'n nyakusə ki nja kare par kin el. ¹⁷ In gəri bəti ndə'gi'ti ki rangi go nya'ti ki ra kin, ge kadi n'ingə njangi də ji baw'ne'ti, nan lowə goto. Esuwa sangi row ki mann non ki kum'ne'ti kadi n'aw ki baw'ne kadi yəti kəjitarə lə'ne, nan lowə goto.

¹⁸ In rei ndəkba kadi nya madi'ti ki de asi kədi, to mbal Sinay ki tingə to to por ki on bilim bilim, eke kilndi ki ndul kururu, eke lo ki ndul, eke nəl ki ulə ki təgi'ne, ¹⁹ eke ndu tow, eke ndu ta madi, el. Loki Isirayel'gi oyi də ndu kin ningə, dəji kadi n'oyi ta ki rangi kare də mad'a'ti gogi el nga. ²⁰ Toki rəta'ti, təgi Isirayel'gi asi kadi rai go ndukun'ti ki Luwə adi'de ene: «De ki ra ra, de eke da, ki ɔdi mbal ə, a tiləi'ə ki gaji mbal təli'ə†,» kin el. ²¹ Nya ki oyi əti bəl ngayn adi Moji ene: «Bəl ra'm ngayn adi m'dadi‡.»

²² Nan ingi rei ə, rei ndəkba ki rə mbal Siyon'ti, taa ki rə bəbo'ti lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba. In Jerujalem ki dərən'ti, loki malayka'gi dər banyi banyi isi rai rənel'ti. ²³ Rei ndəkba ki lo kawnan'ti

* **12:6** 12.6 Tər ta'gi 3.11-12 † **12:20** 12.20 Tekitaga 19.12-13 ‡ **12:21** 12.21 Ndukun ki nja joo 9.19

lə nje'gi ki toi to ngann'gi ki ngatəgi'gi lə Luwə, ki tə'de in ki ndangi me dōran'ti. Rei ndəkba ki rə Luwə'ti ki njegangita dō de'gi'ti pəti. Taa rei ki rə de'gi'ti ki njera nya ki dana ki ndəki kete ki oyi, ki təli asi nan berere toki Luwə be. ²⁴ Rei ndəkba ki rə Jeju'ti ki buki mosi'ne kadi təl'n'je ki k'ar njay'ti. In nje ki ra mbunə de'gi'ti ki Luwə tado kunmindi ki sigi ki Luwə uləm adi'je. Ningə mos'o ki buki kakin elta ki təgi'ne utə yan Abel.

²⁵ Indəi kumkədi dō rə'se'ti, Ononyi'se kadi mbəti k'oo dō ta lə nje kel'se ta! Isirayel'gi ki dəkagilo'ti ki kete, mbeti k'oo dō ta lə Moji ki nje k'el'de ta dōnangi'ti ne, kində kəji nal'de el. Ningə j'ingi, Luwə ki isi me dōran'ti nu ə isi el'je ta. Re ji təli gidi'je ta ta'ti li'ə ə, kindəkəji a odi'je kədi ki rəta'ti! ²⁶ Luwə ki dəkagilo'ti ki kete ndu'ə yəki dōnangi kakin ə, un ndu'ne dəkagilo'ti ki bone bay ene: «Nja kare bay m'a yəki dōnangi bay, nan k'in ə, a in dōnangi par el, dōran kaa m'a yək'ə tōš.» ²⁷ Kur ta ki ene: «Nja kare bay» kin təji kadi nya'gi ki Luwə ində'de kin a tuj'de pəti kə kadi gotoi. Ningə nya'gi ki dum tuji par ə a nanyi.

²⁸ Ningə j'ingi, konbe ki j'ingəi in konbe ki de ki a asi tuwə'je me'ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kulə kunme lə'je j'adi'ə kigo row'ti ki nəl'ə, ki təji ki kulə dō'a'ti ki bol. ²⁹ Toki rəta'ti, Luwə lə'je in por ki nje row nya'gi raki.

13

Kulə dingəm me nan'ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi nanyi ki lo ndigi nan'ti ki yo ge ki ne ge to ngannkon nan'gi be. ² Adi me'se oy dō kuwə mbah'gi ki rə'se'ti el. Tado nje ki madi'gi, lo kuwə mbah'gi'ti kin ə, uwəi malayka'gi ki rə'de'ti kanji kadi gəri go*. ³ Adi me'se olo dō de'gi'ti ki toi kəy dangay'ti, to nya ki inbe'gi kaa, in dangay'gi nan'ti se'de be tō. Adi me'se olo dō nje'gi'ti ki de'gi adi'de kon, to nya ki inbe'gi ə darə'se si ingə kon be tō.

⁴ Maji kadi taa nan ingə kəji ki k'ilə dō'ti rə de'gi pəti. Ningə kadi nje taa nan'gi, dingəm ki dene ngəmi rə'de tado lə nan. Tado Luwə a gangi ta dō njera kaya'gi'ti ki njekuwə marum'gi. ⁵ Me kisikidətaa'ti lə'se, ononyi'se kadi rai ta nar ki aldo maji. Rai rənel dō nya'ti ki awi ji'se'ti. Tado Luwə inbe, ene:

«Jagi, m'a m'inyə'i kə el ratata†.»

⁶ In be ə, j'a j'asi kadi j'eli ta ki me ki tinyi kati j'ene: «Burəbe in njera sə'm, nya ki a ra'm bol goto, nya ki de a ra sə'm goto‡!»

⁷ Adi me'se olo dō nje kər non'se'gi'ti ki eli'se ta lə Luwə kete. Nanyi ki lo mərta dō ji kisi'de ki dō'de ta'a'ti biti koy'de'ti, ə ndaji kunme lə'de. ⁸ Jeju Kirisiti isi non be tor'ne'ti ba, kete nu bone ki lo ti, biti ki non'ti. ⁹ Ononyi'se kadi nyando'gi ki mbah ki dangi dangi ədi'se adi toi dō row'ti ki maji. Nya ki a maji, in kunme kadi maji lə Luwə ə ulə dingəm me'se'ti um in ndukun'gi ki ojidə nyakusə, ki a ulə dingəm me'se'ti el kin el. Tado ndukun'gi kin, nje'gi ki isi njiyəi go'ti, nya ki ra se'de maji me'ti non goto.

§ 12:26 12.26 Aje 2.6 * 13:2 13.2 Lotum 18.1-8, 19.1-3 † 13:5 13.5 Ndukun ki nja joo 31.6, 8; Jojuwe 1.5 ‡ 13:6 13.6 Pa'gi 118.6

¹⁰ J'awi ki ringiri lo kadikare lə'je non. Njekujənyamosi kadikare'gi ki ra rai kulə me *Kəyku'ti lə Luwə, awi ki tōgi kadi sɔi nya ki in ki k'ilə dɔ ringiri'ti lə'je kin el. ¹¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, re ki mosi da'gi lo'ti ki ar njay njay utə ndəgə'gi, kadi adi kadikare k'inyə go majel lə de'gi kɔ. Nan darɔ ninn da'gi in ki k'ilə por dɔ'ti gidi be'ti. ¹² Be ə, Jeju kaa, oyi gidi bebo Jerujalem'ti, kadi ar de'gi njay dɔ majel'ti lə'de ki mosi'ne[§]. ¹³ Adi j'awi j'ingəi'ə gidi be'ti, ə adi ji ndigi kidi'gi lə de'gi to in be. ¹⁴ Tado dɔnangi'ti ne j'awi ki be lə'je ki kadi j'isi'ti ratata el. Be ə, j'isi sangi kadi j'ingəi in ki a re lo ti'ti. ¹⁵ Ki row lə Jeju Kirisiti, adi j'uləi tɔji dɔ Luwə'ti ki dɔkagilo'gi pəti, to nya mosi be, adi in kadikare pa'gi ki tei ta'je'ti, ə gəri'ə kadi in Burəbe. ¹⁶ Adi me'se olo dɔ ra nya'gi ki maji'ti taa taa, ə maji kadi kanyi nya maji'gi lə'se ki madi'se'gi tɔ. Tado kadikare'gi ki be kin ə, maji takum Luwə'ti.

¹⁷ Maji kadi təli rɔ'se go nje kɔr non'se'gi'ti, ə uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə'de. Sii indəi kum'de go'se'ti ki dɔkagilo'gi pəti, tado Luwə a dəji'de kadi oji'ə go k'ində ki isi indəi kum'de go'se'ti kin kad'a oo. Be ə, re təli rɔ'se go'de'ti ningə, a rai kulə lə'de ki ronel. Re in be el ə, a rai kulə lə'de ki barta, adi nya ki a ra sese maji me'ti non goto.

¹⁸ Elita ki Luwə tado lə'je. Ji gər ar njay kadi me'je uwə'je ki ta dɔ nya madi'ti el. Toki rɔta'ti, ndigi lə'je in kadi panjiyə'je'gi maji ki dɔkagilo'gi pəti. ¹⁹ M'dəji'se ki ngarme'm ba pəti kadi elita ki Luwə ki kadi m'təl m're dann'se'ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji nan

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki gorow mosi kunmindi ki a to ratata. Kirisiti ki in Burəbe lə'je, in ki in njekul ba'gi'ti kibo. ²¹ Kadi Luwə kakin ra adi asi rai kulə ki maji par par, kadi rai ndigi li'ə. Kadi ində kuləra ki nəl'ə me'je'ti ki takul Jeju Kirisiti. Ningə kadi de'gi piti'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! *Amen!

²² Ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi tai ta kulə dingəm me nan'ti kin ki kisidɔti. Toki rɔta'ti, makitu lə'm ki m'ndangi m'ulə'n m'adi'se inbe kaa, ngal ngayn el tɔ. ²³ M'ge kadi m'el'se madi in gəri toki ngonkon'je ki me kunme'ti Timote te kəy dangay'ti*. Re re kalangi ingəm ə, m'a m'aw si'ə nan'ti kadi m'oo'se.

²⁴ Rai lapiya njekornon'se'gi ki *Njekawnan'gi pəti. Njekawnan'gi ki dɔnangi Itali'ti kaa uwəi ji'se tɔ.

²⁵ Kadi memaji lə Luwə in sese nan'ti pəti.

Makitu ki Jaki ndangi Ta ki do makitu'ti ki Jaki ndangi

Makitu kin in ki kulə'n sɔw do «ginn kaw ki doḡi gidə in joo pəti ki sananyinan doḡangi'ti» (1.1) adi in njekawnan pəti ki in de'gi lə Luwə ki sii to mbah be doḡangi'ti. Njendanga adi gosi ra'a, ki takoji'gi kadi uwəi toḡi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme dann de'gi'ti ki njeramajel ki nje kadi kon de'gi. Makitu kin elta do kisikidotaa ki ndo kare kare lə de, ke toki bann ə de a uwə'n toḡi'ne ba me nyanan'gi'ti to nyakingə be, ndoo be, k'oo go ndonn lo kelta'ti, kibo ngayn, in ta lə kunme ningə rakul'ə'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1. Kunme ə tər 1.2-8. Ndo ə nyakingə 1.9-11. Nan k'oo ə nyanan 1.12-18. K'oo do ta ə ra go'ti 1.19-27. Ndəji nan do karkum nan'ti 2.1-13. Kunme ə ra kul'ə 2.14-26. K'oo go ndonn lo kelta'ti 3. Njekunme ə nya'gi ki doḡangi'ti 4.1-5.6. Mbərkində'gi ki dangi dangi 5.7-20.

Kuwə ji nan

¹ M'in Jaki, ki njekuləbər lə Luwə ki lə Burəbe Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi ginn kaw lə *Isirayel ki doḡi gidə in joo pəti*, ki sananyinan me doḡangi'ti ki ta'a ba, m'uwə ji'se.

Kuwətəgiba me nyanan'gi'ti

² Ngannkon'm'gi, loki nya'gi ki dangi dangi tei do'se'ti ningə, maji kadi oy to nya ronel kibo. ³ Tado inbe'gi gəri bəti, loki kunme kadi Luwə lə'se, utə toḡi nyanan'gi kin ningə, a te ki kuwətəgiba. ⁴ Ningə maji kadi kuwətəgiba lə'se, toltə'ne maji, kadi in de'gi ki kasinan berere, kadi nya ki majel ilə bal rə'se'ti el, taa kadi nya kare kaa du'se el to.

⁵ Re de kare dann'se'ti, tər duw'ə ningə, kadi dəji Luwə, ningə a ad'a. Tado Luwə in nje kadi de'gi pəti nya kare ki non, ki menda, ki kanji ndor mbi'de. ⁶ Ningə kadi de'ə kin dəji ki tadi el, nan ki kunme ta. Tado de ki nje tadi, to to pulum mann, ki nəl un'ə, isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge be. ⁷ Kadi de ki be kin gər me'ne'ti, toki a ingə nya madi kare rə Luwə'ti el. ⁸ Tado in nje me joo, gər row nya ra'ne el.

Njendoo ki njenyakingə

⁹ Maji kadi in ngonnkon'm ki njekunme ki in njendoo, in ra ronel do kun'ti ki Luwə un do'i ki taa. ¹⁰ Be to ə, kadi in njekunme ki in njenyakingə, in ra ronel do sol'ti ki Luwə sol do'i to. Tado njenyakingə a joro to puti kam be. ¹¹ Loki kadi əsi ki toḡi'ne ningə, kam ndolo, put'ə joro adi maji li'ə goto, be to ə njenyakingə a goto'n, ta nya'gi'ti li'ə ki isi ra†.

Nyanan'gi

* **1:1** 1.1 Ginn kaw lə Isirayel ki doḡi gidə in joo, in njekunme'de kadi Jeju Kirisiti pəti ki sii lo'gi'ti ki dangi dangi. † **1:11** 1.11 Tekitaga 40.6-7

¹² Nje ronel in de ki uwə tɔgi'ne ba me nyanan'ti. Tado loki dum do nya'gi pəti ningə, a ingə jɔgi kaji ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə. ¹³ Loki nyanan te do de'ti ningə, kadi ene: «In Luwə ə nan'm el, tado majel asi nan Luwə el, ta Luwə inbe a nan de el tɔ.» ¹⁴ Toki nyanan te do de'ti ningə, in kumnda li'ə inbe ə əd'ə, ɔr'ɔ aw si'ə me'ti. ¹⁵ Nga ningə kumnda in səm toki dene in'n səm be ə oji majel, nga ningə loki majel tɔgi gangi ə te koy. ¹⁶ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi ədi rɔ'se ki ta'gi ki ngom, el. ¹⁷ Nya kadi ki maji ki kadikare ki asinan berere, in rɔ Luwə'ti ki njera kunjig'gi ki dɔran'ti. Luwə mbəl rɔ'ne el, taa kumndil'ə a yəti rɔ'ne el, toki kum ndil a yəti'n rɔ'ne kigo kadi be el tɔ. ¹⁸ In kigo me ndigi li'ə inbe, ə oji'n'je koji ki sigi ki ta ki rɔta'ti. Oji'je koji ki sigi kadi j'in nyakində'gi ki dɔkete dann nyakində'gi'ti li'ə.

K'oo do ta ə ra go'ti

¹⁹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi oyi ta ki m'a m'el'se kam maji: kadi de ində kalangi oo do ta, nan kadi elta kalangi el, taa ra wongi kalangi el tɔ. ²⁰ Tado wongi lə de a ra nya ki dana non Luwə'ti el. ²¹ Ginn nya kin ə, kadi mbəti nyara'gi ki to njen, ki kulə ra'gi ki majel ki aldɔ maji, ki re kigo mendul. Ningə taai ta lə Luwə ki duw me'se'ti, ki do ki səl ləm, tado in ta ki asi kaji'se.

²² Ta lə Luwə kin kadi oyi mbi'se'ti par el, nan kadi oyi ə təli rɔ'se go'ti taa. Loki sii ta k'oo dɔ'ti to k'oo par ningə, in kədi ə sii ədi rɔ'se inbe'gi. ²³ Tado re de oo do ta, ə ra go'ti el ningə, to to de ki gon ta kum'ne me kɔtirongi'ti be. ²⁴ Loki gon rɔ'ne ə ɔti aw ningə, tanan'ti non par ə me'ə oy do rɔ'a'ti ki kete oo. ²⁵ Nan de ki ndər ginn ndukun lə Luwə ki asinan berere, ki ta'gi lə'je, taa isi uwə rɔ'ne ba me'ti um ra ronel do k'oo dɔ'a'ti par, adi me'ə oy dɔ'ti el, nan ra go'ti, de'ə kin a ingə majukur me kulə'ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki de madi oo rɔ'ne to nje kun go Luwə, nan asi kuwə ndonn'ne ginn tɔgi'ne'ti el ningə, isi ədi rɔ'ne to kədi, kun go Luwə li'ə in nya ki kareba. ²⁷ M'el'se kadi in gəri toki kun go Luwə ki ar njay ki ki rɔta'ti ki Luwə ki Baw'je ndigi, in k'oo go ngann hal'gi ki njengawko'gi me kon'gi'ti, ki isi te dɔ'de'ti, ki k'osi rɔ ngərəngi kadi nya'gi'ti ki to njen ki dɔnangi'ti ne.

2

Kɔr de dana in majel

¹ Ngannkon'm'gi, ingi ki uni me'se adi Burəbe Jeju Kirisiti ki toji in li'ə, maji kadi kɔr kum nan goto dann'se'ti, tado in nya ki uwə nan ki kunme el. ² To kin ə bone, de ki njenyakingə kare, ulə ku ki ndolo maji rɔ'ne'ti, ki ningə ki ra ki ɔr ji'ne'ti, re ur lo kawnan'ti lə'se. Ningə de ki njendoo, ki ulə ngisi ku rɔ'ne'ti, re ur me'ti tɔ. ³ Loki iləi kum'se oyi njekulə ku ki ndolo ningə, buki'ə'ti ə eli'ə eyina: «Re, isi nanga lo ki maji'ti kin». Ningə eli njendoo eyina: «Ra ki taa non» eke «Isi nja'm'ti nanga ne be.» ⁴ Toki isi rai be ningə, ke oyi kadi in k'ɔr ə isi ɔri kum nan dann'se'ti, ə isi təli nje gangi ta do de'gi'ti ki kojitara'gi lə'se ki majel el wa?

⁵ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uri mbi'se oyi ta kin: Ke oyi kadi Luwə mbəti njendoo'gi ki dɔnangi'ti ne kadi təli njenyakingə kigo k'un ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, el wa? Mbəti'de kadi ingəi Konbe ki Luwə

un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə. ⁶ Ningə ingi isi kidi'de. Ke njenyakingə'gi kakin ə isi adi'se kon el wa? Taa isi ai sese non nje gangita'gi'ti tɔ el wa? ⁷ In inbe'gi kin ə isi elita ki mal dɔ tɔ'ti ki maji ki Luwə ində dɔ'se'ti el wa?

⁸ Toki rɔta'ti, re tɔlita ndukun lə Luwə ki utə ndəgə'gi ki ndangi me Makitu'ti ene: «A in ndigi de mad'i to rɔ'i inbe be ningə, rai gorow'ə'ti.» ⁹ Nan re rai kigo kɔr kum nan dann nan'ti ningə, in majel ə isi rai, ndukun lə Luwə uwə'se ki ta to nje kaldɔ ta'gi. ¹⁰ Tado re de təl rɔ'ne go ndukun'gi'ti lə Luwə pəti, nan aldɔ ndukun ki kare ningə, təl nje kaldɔ ndukun'gi pəti. ¹¹ Tado nje k'el k'ene: «A uwə marum el,» kakin ə el ene: «A tɔl de el tɔ.» Ə re uwə marum el, nan tɔl de ningə in təl nje kaldɔ ndukun*. ¹² Ginn'ə kin ə, kadi ta kel'se'gi, ki nya ra'se'gi, tɔji kadi in de'gi ki maji kadi gangi ta dɔ'se'ti ki ndukun ki nje taa k'ilə taa. ¹³ Tado de ki nje k'oo kumtondoo lə de'gi el, Luwə a oo kumtondoo li'ə ndɔ gangi ta'ti el tɔ. Ningə k'oo kumtondoo in nya ki uti dɔ takigangi.

Kunme kadi Luwə ki kanji ra kul'ə in ki koy

¹⁴ Ngannkon'm'gi, loki de madi ene n'in n'aw ki kunme, ningə tɔji kunme kadi Luwə lə'ne, ki kuləra'a, el, ke maj'a in ri wa? Maj'a goto. Kunme kadi Luwə ki be kin asi kaj'a el. ¹⁵ To kin ə bone, ngonnkon ki dingəm eke ki dene awi ki rɔ'de kare, taa asi kingə nyakuso'de ki ndɔ'gi pəti el tɔ. ¹⁶ Ningə de madi dann'se'ti el'de ene: «Ai ki maj'a, kadi rɔ'se tingə rututu, ə sɔi nya me'se ndann.» Ki kanji kadi adi'de nya ki kadi ra se'de, ke maj'a in ri wa? ¹⁷ Kunme kadi Luwə kaa to be tɔ, re tɔji rɔ'ne me kulə ki ra'ti el ningə, in nya ki koy.

¹⁸ De madi ene: «In aw ki kunme kadi Luwə, m'in m'aw ki kulə'gi ki ra. M'a m'el'ə m'ene: Maji kadi ɔji'm kunme kadi Luwə lə'i ki kanji kulə'gi ki ra adi'm m'oo, ə m'in m'a m'ɔji kunme kadi Luwə lə'm ki kulə'gi ki m'ra m'adi oo.» ¹⁹ Un me'i toki Luwə in kareba el wa? In nya ki maji, ningə kadi gər toki ndil'gi ki majel kaa uni me'de be tɔ. Bɔl ra'de adi dadi non'a'ti. ²⁰ In de ki dɔ'i goto, in ndigi kadi gər ke in tado ri ə kunme ki kulə goto a ra nya kare el wa? ²¹ Ke oo kaw'je *Abiraham, Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, tado ndigi kadi n'tɔl ngonn'ne *Isaki non ringiri'ti lə Luwə, n'ad'a kadikare'ti el wa? ²² Oo, kunme kadi Luwə li'ə ai nan'ti ki kulə ra'a'gi. Kulə ra'a'gi tɔlita kunme kadi Luwə li'ə adi asi nan berere. ²³ In be ə tɔl'n ta ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Abiraham un me'ne adi Luwə, loki Luwə oo kunme li'ə ningə tudə to de ki dana.» Adi bar'a madi'ne†. ²⁴ Oyi maji nga, toki Luwə təl'ə de de ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, um in ki takul kunme li'ə par kareba el.

²⁵ Adi me'se, olo dɔ Rahabi'ti ki in kaya dene. Uwə njekawkita'gi lə Isirayel rɔ'ne'ti, ningə ra se'de adi tei uni row ki rangi anyinan awi. In tado kuləra'a kin ə Luwə təl'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti†.

²⁶ Be ə, toki j'oo'n kadi darɔ ki kon goto'ti in ki koy kakin ə, kunme kadi Luwə ki kulə ra'a'gi gotoi kaa in ki koy tɔ.

3

Kadi njendo de'gi nya oy go ndonn'de

* 2:11 2.11 Tekitaga 20.13, 14; Ndukun ki nja joo 5.17, 18 † 2:23 2.23 Lotum 15.6; Ejay 41.8

‡ 2:25 2.25 Jojuwe 2.1-21

¹ Ngannkon'm'gi, kadi njendo de'gi nya in ngayn dann'se'ti el, tado in gari kadi Luwə a gangi ta ki ngan ngayn do'je'ti, j'in njendo de'gi nya, utə ndəgi de'gi. ² J'in pəti ji rai majel ki gorow'gi ki dangi dangi. Re de madi ra majel me ta kel'ne'ti el biti ningə, in de ki asi nan berere, asi kuwə rə'ne ba pəti ginn togi'ne'ti. ³ Re j'uləi jam ta sində'gi'ti kadi təli rə'de go ndigi'ti lə'je ningə, j'awi ki togi do rə'de'ti ba pəti tɔ. ⁴ Oyi tokibo'gi, re in tokibo ki bo to ri kaa, ə nəl kibo ɔs'ɔ ki togi'ne to ri kaa, ki ngonn ngaw'a ki nden ki bari'ə tole inbe kin ə njekuwa ngaw tokibo, a awi'n ki tokibo lo'ti ki me'ə ndigi kaw'ti si'ə. ⁵ In be ə, ndonn de kaa to be tɔ. In ngonn rɔ ki nden ba, nan ɔji rə'ne kadi asi ra nya'gi ki əti ɓol. Toki oy kadi ngonn por ki nden be par asi kadi on ku kibo. ⁶ In be tɔ ə, ndonn de kaa to to por be, in lo kisi lə majel dann ngann rə'je'gi'ti, isi təl darə'je ba pəti nya ki to njen'ti, isi ində por ndo kisikidɔtaa'ti lə de, por kin in lo por'ti ki nje kon biti ki non'ti.

⁷ De asi kuwə ginn da'gi ki dangi dangi pəti ki me mu'ti, ki ginn yəl'gi, ki ginn da'gi ki nje kagi nanga, ki ginn da'gi ki sii me ba'ti, ginn togi'ne'ti. ⁸ Nan ndonn'je, de kare ki asi kuwə ginn togi'ne'ti goto, in nya ki nje tuji loki dum kuwə nanga ginn togi'ti. Kəngi ki nje təl de rosi ndonn'je betete. ⁹ Ki ndonn'je ə j'isi j'uləi toji do Burəbe'ti ki Baw'je, ningə ki ndonn'je ki kare inbe kakin ə j'isi ji manni de'gi ki Luwə ində'de adi taainan si'ə tɔ*. ¹⁰ Ta'je ki kare inbe kin ə j'isi j'uləi toji do Luwə'ti, ningə ta'je ki kare inbe kakin ə isi mann de'gi tɔ. Ngannkon'm'gi, maji kadi rai be el. ¹¹ Ke mann ki nəl ingi ki mann ki ati a tei nan'ti ta bolo'ti ki kare wa? Jagi a tei ta bolo'ti ki kare el. ¹² Ngannkon'm'gi, ke oyi kadi kagi mati asi kadi andi sinyə eke mbaykote asi kadi andi mati wa? Re in be el ningə, in be tɔ ə ta bolo ki mann ki ati isi te'ti, mann ki nəl asi kadi a te'ti el nga.

Kumkədi ki dɔnangi'ti ki kumkədi ki dɔran'ti

¹³ Nan dann'se'ti ə in nje kumkədi ki nje nyagər wa? De'ə kin kadi toji kulə rə'ne me panjiyə'ti ki maji, ki do ki səl lom ki kumkədi. ¹⁴ Nan kin ə re, ni ki ati kangi ki jangi in me'se'ti ningə, ɔji rə'se kare el, ta kadi elita ki ngom ɔsi ta, ta ki rɔta'ti el tɔ. ¹⁵ Ko kumkədi ki be kin, in kumkədi ki dɔnangi'ti ne, in kumkədi lə de, in lə Su, um in kumkədi ki in rɔ Luwə'ti el. ¹⁶ Tado loki ni ki jangi in'ti ningə, nyara ki gorow'ə'ti el, ki ko nya ra'gi ki majel pəti in'ti non tɔ. ¹⁷ Nan ki ɔjido kumkədi ki in rɔ Luwə'ti, dəkete, in kumkədi ki ar njay, taa in kumkədi togi el, in kumkədi ki səl lom, in kumkədi kulə noji nan'ti, in kumkədi ki rosi ki k'oo kumtondo, isi te ki kandi ki maji maji, gangi nan goto rə'a'ti, taa kədikum nan ka goto rə'a'ti tɔ. ¹⁸ De'gi ki nje sangi row kisimaji, isi duwi ko nya me kisi maji'ti, ningə kandi lə'de ki a uɟi in nyara ki dana.

4

Ndigi nya'gi ki dɔnangi in kəsi ta Luwə

¹ Nga ingi, rɔnan'gi, ki kɔlnan'gi ki toi dann'se'ti tei ra wa? Loki tei səm'ti, in me nyənn'gi'ti lə darə'se ki toi me rə'se'ti, ə isi roi nan. ² Sii rai kumnda nya'gi, nan asi kadi ingəi el, ningə isi təli de'gi, isi ndingəi nya, nan lo kadi ingəi goto, lo kin'ti, təli nje kɔlnan ki nje rɔnan. In

* 3:9 3.9 Lotum 1.26-27

koyi nya, ə ingəi el, tado in gəri koy Luwə el. ³ Ə re koyi nya Luwə kaa, adi'se el, tado nya koy lə'se in nya koy ki majel, isi koyi nya Luwə kadi re ingəi ningə, in tindəi sananyi kə də k'oo majiro'ti lə darə. ⁴ In njekuwə marum! Gəri kadi ndigi nya'gi ki dənangi'ti in ban lə Luwə el wa? Re de madi isi uwə madi ki nya'gi ki dənangi'ti ningə, isi ra rə'ne njeban'ti lə Luwə. ⁵ Oyi kadi ta lə Luwə ki ndangi me Makitu'ti in kare ki ndangi wa? Makitu lə Luwə el ene: «Jangi ra Luwə ngayn də Ndil'ti ki ində me'je'ti.» ⁶ Nan memaji ki adi'je, in nya kibo ngayn utə nya'gi pəti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrə de'gi ki nje kun də'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje sol də'de*.» ⁷ In be ə, kadi soli də'se ginn togi'ti lə Luwə, tanyi rə Su, ə a anyi kə sanyi rə'se'ti. ⁸ Rei ndəkba rə Luwə'ti, ə Luwə a re ndəkba rə'se'ti tə. In njeramajel'gi, togi ji'se adi ar njay; in nje me joo, ɔri majel me'se'ti kə. ⁹ Maji kadi in gəri toki in nje kumtondoo, uwəi ndoo rə'se ə nonyi ki mann kum'se; kadi ko'gi lə'se təl non, kadi ronel lə'se təl ndoo ki kuwə. ¹⁰ Maji kadi soli də'se non Luwə'ti ə Luwə a un də'se taa.

Kadi de gangi ta də ngonkon'ne'ti el

¹¹ Ngannkon'm'gi, maji kadi elita ki majel dənən'ti el, de ki isi elta ki majel də ngonkon'ne'ti, eke isi gangi ta də'a'ti ningə, in ndukun lə Luwə ə isi elta ki majel də'ti num, isi gangi ta də'ti num. Ningə re isi gangi ta də ndukun'ti lə Luwə ə, in nje təl rə'i go ndukun'ti el, nan in njegangita də'ti yo. ¹² Ji gər toki Luwə ki kar'ne ba par ə in nje kadi ndukun ki njegangita. In ki kar'ne ba ə aw ki togi kadi aji'n de num tuji'n de num tə. Nga in, in nan kadi in gangi ta də ngonkon'i'ti wa?

Nje k'aw ki kojitara

¹³ Ki ɔji də'se nga, ingi ki nje k'el k'ene: «Bone eke lo ti ə j'a j'awi me bebo'ti ki be, j'a ji ra bal kare səm'ti, j'a ji ra gati, j'ingəi'n nar.» ¹⁴ Eli be, nga in de'gi ki gəri nya kare ki a ra nya me ndə ki lo ti'ti də kisikidətaa'ti lə'se el tə. Toi to kunji mann ki su luy luy adi oo'ə, ningə njaba par ə goto kin be†. ¹⁵ Ta ki re a eli ə to kin: «Toki re Luwə ndigi, ə j'isi ki də'je ta ə, j'a ji ra nya ki yo, j'a ji ra nya ki ne.» ¹⁶ Nan ngə'sine, isi ɔji rə'se me kojitara'ti lə'se ki də'se. Koji rə ki be kin in koji rə ki majel. ¹⁷ Re de gər row ra maji bəti, nan ra el ningə, in majel ki ra.

5

Kon ki a re də nje nyakingə'gi'ti

¹ Ingi ki in njenyakingə! ki ɔji də'se nga ningə, maji kadi nonyi ə ndingəi rə'se ki ndu'se ki boi, tado kon'gi ki a rei də'se'ti. ² Nyakingə'gi lə'se ndumi kə, yon'gi onyi ku'gi lə'se. ³ ɔr'gi ki nar'gi lə'se nonyi niki, ningə non'de a mannaji ɔsi'n'se ta. A on darə'se to por be. In mbonyi nyakingə'gi ki dənən'ti dənən'ti, dəkagilo ki j'in'ti, ki in dəkagilo ki dəboy'ti. ⁴ De'gi ki nje ra kulə me ndəɔ'ti lə'se, ɔgi'de nyakugə goji lə'de, adi nonyi, ndu non'de aw biti osi mbi Burəbe'ti lə njero'gi. ⁵ Kisi'se dənangi'ti ne, sii me k'oo maji rə'ti, ɔci ge anyinan ge me maji'ti. Boi, mbol'se to to da'gi ki uli'de adi a nginəi ndə tol'de be. ⁶ De'gi ki rai nya madi el, gangi ta də'de'ti, təli'de, ə tanyi'se rə el.

Koreme nginən re Burəbe

* 4:6 4.6 Tər ta'gi 3.34 † 4:14 4.14 13-14; Tər ta'gi 27.1

⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi orei me'se biti, kadi Burøbe re'n. Oyi nje ndoo, a nginø kandi nya ki maji ngayn ki a te donangi'ti, ki koreme do'ti ngan. A ore me'ne biti kadi ndi binø ødi, ndi ki doboy'ti ødi, bay ta kadi ujø ko lø'ne. ⁸ Be to ø, ingi kaa, kadi orei me'se, uwøi togi'se ba, tado Burøbe in ndøkba.

⁹ Ngannkon'm'gi, barita donan'ti el, kadi Luwø gangi'n ta do'se'ti el. Oyi njegangita ra takøy'ti. ¹⁰ Ngannkon'gi, maji kadi oyi go nja njekeltakita Luwø'ti ki kete nu ki elita me to Burøbe'ti to nyandaji lø'se, ki øjido kon ki koreme. ¹¹ J'elita do njekuwo togi'de ba me kon'gi'ti j'ene in nje rønel. Kadi me'se olo do kuwøtogiba'ti lø Jobi dann kon'gi'ti pøti ki te do'a'ti. Oyi kadi go'ti gogi Luwø ad'a ingø maji, tado Luwø in nje memaji ki ngayn, ki nje k'oo kumtondoo*.

¹² Ngannkon'm'gi nya kibo ngayn, ki kadi gøri ø to kin: maji kadi iwi rø'se el, ke in ki ndi, ke in gøji ki kuso, ke in kiw rø madi ki rangi. Re in oyo ø eyina oyo, re in jagi ø eyina jagi to par, kadi osi me takigangi'ti lø Luwø el.

¹³ Re, de madi dann'se'ti, ingø kon wa? Kadi non do Luwø'ti. Eke re rø'a nøl'ø wa? Kadi osi pa ulø'n toji do Luwø'ti. ¹⁴ Re, de madi dann'se'ti, rø'a to'ø ø, kadi bar ngatøgi lø Njekawnan kadi elita ki Luwø tado li'ø ki øyi'ø ki hu me to Burøbe'ti. ¹⁵ Kelta ki Luwø ki kunme a aji de ki nje rø to, Burøbe a un'ø taa, ningø re ra majel kaa, Luwø a inyø go majel'gi li'ø ko. ¹⁶ Be ø, kadi tøri ndu'se do majel'gi'ti lø'se ki rø nan'ti. Ningø elita ki Luwø tado lø nan, kadi ingøi lapiya do røto'gi'ti lø'se. Kelta ki Luwø lø de ki dana, tøg'ø in ngayn. ¹⁷ Oy Eli in de to j'in be to, nan elta ki Luwø ki rø tinyi'ne kadi ndi ødi el, ningø ndi ødi donangi'ti el bal mutø ki nanyi mehen to. ¹⁸ Ø, tøl elta ki Luwø gogi toki sigi, ø Luwø adi ndi tøl ødi donangi'ti, adi donangi te ki kandi nya'gi†.

Døboy ta

¹⁹ Ngannkon'm'gi, toki re de madi dann'se'ti ndøm gorow ki røta'ti, ur mu, ø de madi ki rangi ør'ø tøl re si'ø do row'ti ki dana gogi ningø, ²⁰ kadi gøri toki de ki tøl ki njeramajel do row'ti ki ndøm re si'ø go row'ti ki dana kin, a aji njeramajel ta koy'ti, taa Luwø a inyø go majel'gi li'ø ngayn ko.

* 5:11 5.11 Jobi 1.20-22, 2.10, 42.10-17 † 5:18 5.18 1 Ngar'gi 17.1, 18.1, 18.42-45

Makitu ki dəkete ki Piyər ndangi Ta ki dō makitu'ti ki dəkete ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki sii dow lo'gi'ti ki manga lə Aji ki Du. Ginn ndangi makitu kin in kadi ulə dingəm me'de'ti dann kindəkumndoo'ti ki kadi nan kon tado kunme. Koy, kində taa lo koy'ti ki təl Jeju Kirisiti, in ə in ngirə ki ngan ki rai dō'ti kadi uwəi togi'de ba me kunme'ti ki kindəmedəti. Toki in njekujənyamosi kadikare'gi lə Ngar ə in ginn de'gi ki ari njay, maji kadi tinyəi nan ki Njekaji'de ki ndogi'de ki gati ki ngayn. Maji kadi uwəi togi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme. Loki Burəbe a re ningə a ugə goji'de.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Ta ki ojido kindəmedəti, kunme ə ndiginan 1.3-12. Bar nan kadi kisikidətaa in ki ar njay 1.13-2.10. Hal lə njekunme, kibo ngayn in ki isi'n dann kon'ti 2.11-4.19. Ra kulə ki maji dann njekawnan'ti 5.1-11. Kuwə ji nan 5.12-14.

Kuwə ji nan

¹ M'in Piyər ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi'se in nje ki Luwə mbəti'se, ki sananyinan, adi sii to mbah'gi dōnangi'gi'ti ki Pon, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Baw mbəti'se kete, kigo kōjitarə'ti li'ə, kadi in de'gi lə'ne ki takul Ndil'ə, kadi təli rō'se go Jeju Kirisiti'ti, ə kadi mos'ə togi'se adi ari njay*. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki dō'se'ti.

Ra oyo Luwə tado kaji ki te ki dō'a ki takul Jeju Kirisiti

³ Tōji in ki dō Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tado memaji li'ə ki ngayn ki oji'n'je k'oji ki sigi, ki gorow k'ində Jeju Kirisiti taa dann nje koy'gi'ti. Lo kin'ti, j'awi ki nya kindəmedəti ki to biti ki non'ti, ⁴ tado j'awi ki nya maji'gi ki Luwə ngəm dōran'ti tado lə'je. In nya ki a ndum el num, a uwə yoro el num, taa ndolə'ə a goto el num tō. ⁵ Nya'gi kin Luwə ngəm'de dōran'ti tado lə'se, ingi ki to'g'ə isi ngəm'se ki takul kunme tado kaji, adi in kaji ki in ndəkba kadi dō'a a te ndo ki dōboy'ti. ⁶ Re dəkagilo'ti ki bone, kadi nyanan'gi ki dangi dangi adi mekon isi ra'se dəkagilo'ti nden be mindi kaa, in kin ə isi ad'i'se rōnel. ⁷ Lər ki in nya ki a tuji kaa, nanyi'ə me por'ti kadi oyi'ə ke inbe dōrō'a wa. Be tō ə, nyanan'gi kakin isi nanyi kunme kadi Luwə lə'se ki gat'a utə lər, kadi oyi ke in ki rōta'ti inbe wa. Re in ki rōta'ti ningə, a ingəi piti, ki tōbar, ki kōsikurə loki Jeju Kirisiti a te busi. ⁸ Jeju ki oyi'ə ki kum'se el, nan in ndigi'ə, oyi'ə el bay, nan uni me'se ad'i'ə. Ningə isi rai rōnel, adi in rōnel kibo ngayn, ki dum kelta'a. ⁹ Tado ingəi nya ki uni me'se adi tado'a, adi in kaji rō'se. ¹⁰ Ki ojido kaji kin, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndəri ginn'ə, taa dəji ta dō'ti ngayn tō. Adi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti dō kadikare'ti ki Luwə ində dō'a dana kete ad'i'se. ¹¹ De'gi ki *njekeltakita Luwə'ti sangi kadi n'gəri ke dəkagilo ki ra, ə nya'gi ki bann ə a rai

* 1:2 1.2 Tekitaga 24.3-8; Lebitiki 16.14-15

nya dökagilo'ə'ti ki Ndil Kirisiti oji'de wa? Tado Ndil Kirisiti ki me'de'ti toji'de dökagilo kin kete, loki elta do kon'gi'ti ki Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə a ingə ki toji ki a re go kon'ti†. 12 Luwə adi njekeltakita'a'ti gəri toki, mbər ki n'ində ta'de'ti kin in tado maji lə'de inbe'gi el, nan in tado maji lə'se ə iləimbər kin. Ngəsi ne kiləmbər Poyta ki maji iləi'se mbər kin ki takul togi lə Ndil Luwə ki Luwə ulə'n adi in dərən'ti re. Mbər kin, malayka'gi ki do'de kaa sangi kadi n'gəri ginn'ə to.

Kindəmedoti ki a ge nyara ki ar njay

13 Tado kin ə, kadi adi mərta'gi lə'se isi kum, adi kum'se ar njay kadi ərı mbunə nya ki maji ki nya ki majel nan'ti. Kadi kindəmedoti lə'se ba pəti in do kadikare'ti ki Luwə a adi'se, loki Jeju Kirisiti a te bus. 14 Maji kadi in nje təl rə'se go ta'ti lə Luwə, um uni go nyənn lə daro ki kete ki isi ndər'se, loki sii day do rə'se'ti bay kin el. 15 Ningə, toki Luwə ki bar'se in nje k'Ar Njay kakin ə, ingi kaa, kadi ari njay me panjiyə'se'gi'ti pəti to. 16 Tado Makitu lə Luwə el ene: «A in de'gi ki k'ar njay, tado m'in ki k'Ar Njay‡.» 17 Re me kelta'gi'ti lə'se ki Luwə, isi bəri'ə Baw'se, in ki in Luwə ki njegangita do de'ti ki ra kigo kulə ra'a'ti um, ər kum'de dana el ningə, maji kadi nya ra'se in kigo bol Luwə'ti, dökagilo'ti ki sii to mbah'gi dənangi'ti ne kin. 18 Ningə in gəri maji toki in ki nar eke lər ki in nya'gi ki a tuji kin, ə Luwə ugə'n do'se me nyara'gi'ti ki majel, ki kaw'se'gi inyəi adi'se kin el. 19 Nan in ki mosi Kirisiti ki gat'a dum ndogi, ə Luwə ugə'n do'se. Kirisiti ki to to ngonn bati ki nya madi ra'a el, ta nya ki majel od'o el to. 20 Luwə mbət'ə, ində do'a dana kete non kulə ngirə dənangi'ti nu tado kadikare kin, ningə te ki do'a dökagilo'ti ki doboy'ti, tado maji lə'se. 21 Ingi ki takul Kirisiti ə, uni me'se adi Luwə, ki te si'ə dann nje koy'gi'ti, ə ad'a tibar, kadi kunne, ki kindəmedoti lə'se in ki do Luwə'ti.

Njiyə to ngann'gi lə Luwə me ndiginan'ti

22 Toki ari rə'se njay, ki gorow təlro go ta'ti ki rəta'ti, kadi in ndigi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti, ki kanji kədikum nan, maji kadi in ndiginan dann'se'ti, ki yo ki ne, ki me ki k'ar njay. 23 Koji ki oji'se sigi, in ki tarow lə baw'se'gi ki njekoy'gi kin el, nan in ki takul nya duw ki a oy el, ki takul ta lə Luwə ki isi kumngayira biti ki non'ti. 24 Tado Makitu lə Luwə el ene: «De'gi pəti toi to mbi mu be, ningə maji'de pəti, to to puti kam be to: Mu tuti, put'ə jəro, 25 Nan ta lə Burəbe to lo to'ne'ti biti ki non'ti§.» Ta kin in Poyta ki maji ki iləi'se mbər'ə.

2

Mbal koy el ki de'gi ki k'ar njay

1 Maji kadi mbəti nyara'gi ki majel pəti, ki ta'gi ki ngom, ki kədikumnan, ki jangi, ki kel nan ta ndil nan'ti. 2 Adi bo ta lə Luwə ra'se, toki bo mba a ra'n ngann'gi ki kasi kin be. Ta lə Luwə to to mba ki dərə'a ki a ra'se adi togi, ə tei kajit'i. 3 Toki makitu lə Luwə el'n: «Nanyi Burəbe ki rə'se adi oyi maj'a ki ngayn*.» 4 Rei ki rə Burəbe'ti

† 1:11 1.11 Pa'gi 22; Ejay 53; Luk 24.25-26 ‡ 1:16 1.16 Lebitiki 19.2 § 1:25 1.25 Ejay 40.6-8 * 2:3 2.3 Pa'gi 34.9

ki in mbal ki isi kumngayira, in ki de'gi mbəti'ə to nya ki majel, nan Luwə mbət'ə tado gat'a in ngayn ki rə'a'ti. ⁵ Ingi kaa, in mbal'gi ki sii kumngayira. Kadi ɔsi rə'se ki nan'ti kadi in təli *Kəy lə Luwə kigo ndil'ti, kadi in kuti njekujənyamosi tado kujənyamosi kadikare kigo ndil'ti ki nəl Luwə ki takul Jeju Kirisiti. ⁶ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Oyi m'mbəti mbal ki gat'a in ngayn, m'ində bebo Siyon'ti. In mbal ki dəkum lə'ti. De ki un me'ne ad'a ə nya ki rəsəl a te də'a'ti el†.» ⁷ Mbal kin in mbal ki gat'a in ngayn rə'se'ti ingi ki uni me'se adi'ə. Nan ki rə de'gi'ti ki uni me'de adi'ə el, in mbal ki njera kəy'gi mbət'i'ə, ki təl mbal ki dəkum kəy'ti. In mbal ki nje tugə de jig'i'ti ki nje kadi de ɔsi†. ⁸ Tugə'i'ə jig'i'ti ɔsi tado mbeti kunme'de kadi ta ki rəta'ti. Ningə in nya ki maji kadi a re də'de'ti beš. ⁹ Nan ingi, in ginn de'gi ki mbət'i'se, in njekujənyamosi'gi lə Ngar, in ginn de'gi ki k'ar njay, in de'gi ki Luwə ində'se doji'ne kadi iləimbər kulə'gi ki əti bol ki ra. In ki bər'se lo ki ndul'ti te sese lo ki kunj'i'ti lə'ne ki ar njay*. ¹⁰ Ingi ki kete in de'gi lə Luwə el, nan ngə'sine in de'gi li'ə, ingi ki kete ingəi k'oo kumtondoo lə Luwə el, nan ngə'sine ingəi k'oo kumtondoo li'ə†.

Kisi njekunme dann de'gi'ti ki gəri Luwə el

¹¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, toki in mbah'gi ki sii dənangi'ti to be lə'se el, m'ulə dingəm me'se'ti kadi mbəti nyənn nyara lə darə ki to rə'se'ti, isi rə ki rə'se ki me'ti. ¹² Maji kadi awi ki hal ki maji dann de'gi'ti ki uni me'de el, kadi re isi təti ta də'se'ti to njeramajel'gi be mindi kaa, oyi kulə rə'se'gi ki maji ningə uləi təji də Luwə'ti ndə'ti ki a re. ¹³ Tado lə Luwə, maji kadi uləi də'se ginn təgi'ti lə de'gi pəti ki sii də konbe'ti, adi in ngar kibo ki isi də konbe'ti pəti, ¹⁴ ki nje konbe'gi ki ginn'ə'ti, ki ində'de kadi indəi njera nya'gi ki majel ɔji'de, ə ɔsikurə njera nya'gi ki maji. ¹⁵ Tado in ndigi lə Luwə kadi rai nya ki maji uti ta ta ki kel ki də day'ti lə de'gi ki mbo. ¹⁶ Kadi kulə rə'se in kuləra de'gi ki taa k'ilə taa, ningə kadi taa k'ilə taa lə'se təl nya kuti də majel el, nan kadi kulə rə'se in kuləra njekulə'gi lə Luwə. ¹⁷ Kadi ɔsikurə de'gi pəti, ndigi ngannkon'se'gi ki njekunme, awi ki bol Luwə, ɔsikurə ngar.

Bər'gi ki njekunme

¹⁸ In njekuləbər'gi, kadi uləi də'se ginn təgi'ti lə be'se'gi ki bol ki rəta'ti. Kadi uləi də'se ginn təgi'ti lə nje ki hal'de maji ki səl ləm ləm par el, nan kadi uləi də'se ginn təgi'ti lə nje ki hal'de ngan tə. ¹⁹ Tado in nya ki maji kadi, ki takul bol Luwə, de də me'ne ngan me kon'gi'ti ki isi ingə ki kanji kadi ra nya madi ki dana el. ²⁰ Loki ində'i'se k'ində nyara ki majel, ə dəi me'se ngan, eke təbər ri ə to'ti non wa? Nan kin ə re in nyara ki maji ki isi rai ə re ki kon də'se'ti, ə dəi me'se ngan me'ti ningə, in nya ki maji ki non Luwə'ti. ²¹ In tado nya kin ə Luwə bəri'n'se, tado Kirisiti inbe ki də'ne kaa ingə kon tado lə'se. Ningə inyə nyakəji kin adi'se kadi to uni də nja'a. ²² Kirisiti ki ra majel el, taa ta ki ngom te ta'a'ti nja kare el tə. ²³ Loki de'gi taji'ə, təl taji'de gogi el; loki de'gi adi'ə kon, təl tan'de rə el. Nan inyə rə'ne ji Luwə'ti ki njegangita ki dana. ²⁴ Kirisiti ki ɔy majel'gi lə'je darə'ne'ti də kagidəsi'ti kadi j'oyi də majel'ti ə j'isi ki də'je taa tado nyara ki dana. In ki takul ndunə

† 2:6 2.6 Ejay 34.9 ‡ 2:7 2.7 Pa'gi 118.22 § 2:8 2.8 Ejay 8.14 * 2:9 2.9 Tekitaga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Ndukun ki nja joo 4.20, 7.6. † 2:10 2.10 Oje 1.6,9, 2.1,23,25

də'gi li'ə ə ingəi lapiya. ²⁵ Tadə kete toi to bati'gi ki ndəmi row be[†], nan ngə sine, in təli ki rə njekul'se'ti ki njengəm rə'se gogi.

3

Ta ki əjido dene'gi ki ngaw'de'gi me kəy'ti

¹ Be tə ə, in dene'gi, maji kadi uləi də'se ginn təgi'ti lə ngaw'se'gi, kadi re nje ki nan'gi dann'de'ti mbeti kunme kadi ta lə Luwə kaa, ingəi'de adi Luwə ki takul panjiyə'se, ki kanji kadi eli'de ta. ² Tadə isi oyi nya ra'se'gi ki to ar njay ki buki ki isi buki'de'ti. ³ Maji kadi mandı ki ra lə'se in ki gidi rə'ti taga ne el. Adi in də ki kuwə ki ndəji ta, ki ningə'gi ki ra ki ər, ki ku'gi ki gati'de in ngayn. ⁴ Maji kadi mandı ki ra lə'se in ki ngarme'ti kəy, ki in mandı ki a tuji el ki hal ki səl ləm ləm, ki kisimaji ki in nya ki gat'a in ngayn non Luwə'ti. ⁵ In be ə, dene'gi ki k'ar njay ki kete nu, ki indəi me'de də Luwə'ti rai mandı, uləi də'de ginn təgi'ti lə ngaw'de'gi. ⁶ Joo dene kare to Sara ki təl rə'ne go ta'ti lə *Abiraham adi bar'a be'ne. Ngə sine in təli ngann'a'gi, toki re rai nyara ki maji, ki kanji kadi nya madi kare ində'se bəl'ti. ⁷ Be ə, in ngaw dene'gi kaa maji kadi sii ki ne'se'gi, indəi kum'se go'de'ti maji, tadə in de'gi ki təgi'de goto. Əsi kurə'de tadə a ingəi kadikare kisikidətaa lə Luwə nan'ti sese. Rai be kadi nya madi kare əgi'se tarow kelta ki Luwə el.

Row ndiginan lə ngannkon'nan'gi

⁸ Ta təltə'a, maji kadi ingi pəti, mərta lə'se in kare, taa kadi ta on me'se tadə lə nan, kadi in ndiginan to ngannkon'nan'gi, kadi in nje k'oo kumtəndoo lə nan, ki nje səl də'de. ⁹ Maji kadi ugəi bəngi majel ki majel el, ta bəngi nya taji ki nya taji el tə. Maji kadi in nje njangi də yo taa, tadə in kin ə in nya ki Luwə bar'se tadə'a. Luwə bar'se kadi ingəi njangi də ki un mindi'ne kadi n'adi'se.

¹⁰ Ningə nya ki Makitu lə Luwə el ə to kin:

«De ki ndigi kadi n'isi ki də'ne taa maji,
ə n'oo maji ndə'ne'gi ki dənangi'ti ne ə,
maji kadi ngəm ndonn'ne də kelta'ti ki majel,
ə ngəm ta'ne də kelta ngom'ti tə.

¹¹ Kadi əsi rə'ne ngərəngi kadi majel'ti ə ra nya ki maji, kadi sangi kisimaji ə uwə rə'ne ba me'ti.

¹² Tadə kum Burəbe in də de'gi'ti ki dana, taa mbi'ə to tagira kadi oo'n də ta ki isi eli si'ə tə, nan isi əsi ta njera nya ki majel*.»

Kuwətəgiba me kon'ti

¹³ Nan ə a ra'se majel, ləki tingəi bil me ramaji'ti wa? ¹⁴ Re de'gi adi'se kon tadə nyara ki dana ki rai ningə, in nje rənel, ə kadi bəli'de el, taa kadi mərta lə'se aw ki yo ge ne ge el. ¹⁵ Nan kadi əsikurə Kirisiti ki in Burəbe me'se'ti. Kadi in ndəkba ki dəkagilo'gi pəti kadi de ki ra ki dəji'se ginn kindəmedəti lə'se ə eli'ə. ¹⁶ Ningə kadi eli'de ki mindi ki səl ləm, ki bukinan'ti. Kadi awi ki mekuwə me tə Kirisiti'ti ki ta ki ar njay, kadi re isi təti ta də'se'ti to njeramajel'gi be ka, nje kelta ki majel də nya ra'ti ki maji ki isi rai kin, rə'de səl'de. ¹⁷ Re in kin ə in ndigi lə Luwə ningə, k'ingə kon tadə nyara ki maji in soti utə nyara ki majel.

Jeju Kirisiti ingə kon tado de'gi pəti

¹⁸ Tado Kirisiti inbe ingə kon nja kareba ki non'ti tado majel'gi lə de'gi. In ki in de ki dana, nan ingə kon tado lə njera nya ki dana el, kadi re se'de rə Luwə'ti. Təli'ə me darə'a'ti, nan Ndil Luwə təl təs'ə ndəl adi isi ki də'ne taa. ¹⁹ In ki təgi Ndil kakin ə awi'n biti ilə'n mbər Poyta ki maji ndil de'gi ki sii dangay'ti koo. ²⁰ Adi in ndil de'gi ki ndəki kete tanyi rə Luwə, ləki isi'n se'de də'ti dəkagilo'ti ki Nuwe isi ra'n tokibo. Me tokibo'ə'ti kin, kər de'gi nden ba, adi de'gi jijoo par ə awi'ti ə aji ki takul mann ki un'de ki taa†. ²¹ Mann kin əjidə batəm ki isi aji'se ngəbine. In tado k'ər yoro'gi ki rə de'ti kə el, nan in k'un rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ar njay. Aji'se ki takul kində Jeju Kirisiti taa lo koy'ti. ²² Ində taa lo koy'ti aw dərən'ti, isi dəjikəl Luwə'ti, onbe də malayka'gi, ki konbe'gi, ki təgi'gi.

4

Gangə nan ki majel

¹ Toki Kirisiti ingə kon me darə'ne'ti, ingi kaa kadi awi ki mərta kin me'se'ti to nya kati lə'se. Tado de ki ingə kon me darə'ne'ti in de ki goto me majel'ti ki ra nga. ² Goto me'ti kadi ndəgi ndə'gi ki nanyi non'a'ti, kisikidətaa li'ə in kigo ndigi'ti lə Luwə um ki ndigi'ti lə darə el. ³ Adi asi be, dəkagilo ngayn sii ta nya ra'ti ki majel to de'gi ki gəri Luwə el be. Rai majel me kaya'ti, me nyənn'ti lə darə, me gon yiwi ki kanyi'ti, me kuso nya kədi'ti ki me kanyi nya kədi'ti, ki me yo ki ra'ti ki in nyara el. ⁴ Nje kunme'de kadi Luwə el, oyi kadi in nya ki go'ti el kadi mbəti buki rə'de me nya ra'ti ki majel ki aldə lo kin se'de, ə isi taji'se. ⁵ Nan a ərri ginn nya ra'de ki majel non Luwə'ti ki in ndəkba kadi a gangə ta də nje kisi ki də'de taa ki nje koy'gi ba pəti. ⁶ In tado kin ə nje koy'gi kaa ilə'de mbər Poyta ki maji lə Luwə kadi go ta ki gangi'ti ki Luwə gangi də'de'ti to de'gi pəti, kadi sii ki də'de taa ki takul Ndil toki Luwə inbe isi'n ki də'ne taa be.

Maji kadi njekawnan'gi sii kumngayira

⁷ Dəboy nya'gi pəti in ndəkba, ə kadi sii ki kumkədi ki kum ki ar njay kadi elita ki Luwə. ⁸ Ningə kete non nya'gi'ti pəti, kadi in ndiginan ndigi ki tingəbil dann'se'ti yo ki ne. Tado ndiginan uti də bulə majel'gi*. ⁹ Maji kadi uwəi nan ki rə nan'ti me kəy'ti lə nan ki yo ki ne, ki kanji barta. ¹⁰ Toki Luwə adi'n de ki ra dann'se'ti kadikare, maji kadi nan nan kaa un kadikare ki Luwə ad'a ra'n kulə tado maji lə ndəgə'gi, to de'gi ki njengəm nya ki maji, adi in njengəm kadikare'gi ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹ Re de isi elta ningə, kadi elta ki ta Luwə'ti, re de isi ra kuləbər ningə, kadi ra ki təgi ki Luwə ad'a, kadi Luwə ingə təbar me nya'gi'ti pəti ki takul Jeju Kirisiti ki təbar ki təgi in li'ə ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi. *Amen. ¹² Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, re nyanan ki ngan ngayn te də'se'ti kaa, kadi əti'se bəl adi oy to nya ki mbah el. ¹³ Nan kadi rai rənel yo tado kon ki ingə Kirisiti, ə isi ingəi si'ə, kadi to in me rənel'ti kibo ngayn, ndə'ti ki a re me təbar'ti lə'ne. ¹⁴ Re de'gi taji'se tado lə Kirisiti ningə, in nje rənel, tado Ndil təbar, ki in Ndil Luwə isi də'se'ti. ¹⁵ Maji kadi de madi dann'se'ti ingə kon ki be kin el, adi in kon təl de, eke kon bəgi, eke kon nyara ki majel, eke kon k'ində

† 3:20 3.20 Lotum 6.1-7.24 * 4:8 4.8 Tər ta'gi 10.12; Jak 5.20

rɔ ta'ti lə de'gi. ¹⁶ Nan re ingə kon tado k'in ki in njekunme ningə, kadi rɔ'a sɔl'ɔ el, kadi ulə tɔji dɔ Luwə'ti to kulə tado tɔ Kirisiti ki bar dɔ'a'ti. ¹⁷ Tado in dɔkagilo kadi ta ki gangi ulə ngirə'ne, ningə a ulə ngirə dɔ de'gi'ti lə Luwə. Nga kin ə re a ulə ngirə'ne dɔ'je'ti ningə, de'gi ki nje mbəti təl rɔ'de go Poyta'ti ki maji lə Luwə kam dɔboy'de a to bann wa? ¹⁸ Makitu lə Luwə ene: «Re ngan ki de ki dana ngayn bay taa kadi ingə kaji, ningə de ki nje mendul ki njeramajel, ke yan'a a to bann wa†?» ¹⁹ Be ə, kadi nje ki isi ingəi kon kigo ndigi'ti lə Luwə, inyəi rɔ'de ji Nje kində nya'gi'ti, ki in nje ra nya ki low'ə'ti ə nanyinan ki memaji ki ra'ti.

5

Kulə lə njekornon njekawnan'gi

¹ Ki ngosine kin, m'ulə dingəm me ngatɔgi'gi'ti ki sii dann'se'ti. M'in ki m'in ngatɔgi madi'de, ki m'oo lo kon'gi ki ingə Kirisiti ki kum'm, m'in, m'a m'in lo tɔbar'ti ki dɔ'a a te tɔ. ² Kadi uli njekawnan'gi to bati'gi ki Luwə ulə'de ji'se'ti. Kadi uli'de kigo kində dɔ'ti el, nan kigo me ndigi'ti toki Luwə ndigi'n. Uli'de tado k'ingə'n nar el, nan kadi in ki kadi rɔ ki tingəbil. ³ Kadi rai ngar dɔ nje'gi'ti ki Luwə ulə'de ginn ji'se'ti kin el, nan kadi in nyandaji tado lə'de yo taa. ⁴ Ningə loki Njekul bati'gi kibo a ində lo te bus ningə, a ingəi jɔgi tɔbar ki ndolo'a a goto el. ⁵ Be tɔ ə, in ngann'gi, maji kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə ngatɔgi'gi. Ningə ingi pəti, kadi dɔ sol to dann'se'ti ki rɔ nan'ti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrɔ de'gi ki nje kun dɔ'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje sɔl dɔ'de*.» ⁶ Maji kadi sɔli dɔ'se ginn tɔgi ji Luwə'ti ki nje tɔgi, kadi to un dɔ'se taa dɔkagilo'ə'ti ki ɔji. ⁷ Ɔri mərta'gi lə'se buki dɔ Luwə'ti, tado in ə isi ində kum'ne go'se'ti. ⁸ Maji kadi sii dɔ nja'se'ti ki kum ki k'ar njay, tado njeban lə'se, Su a njiyə ki lo lo, non to bɔl ki a sangi de kadi to n'ruwə be. ⁹ Rai dɔ nja'se'ti ngan me kunme'ti lə'se, tanyi'ə rɔ. Tado gəri bəti, ngannkon'se'gi ki njekunme'gi pəti ki dɔnangi'ti, isi ingəi ko kon ki isi ingəi kin tɔ. ¹⁰ A ingəi kon dɔkagilo nden be, nan Luwə ki memaji pəti in li'ə, ki bar'se ki me tɔji'ti lə'ne ki dɔboy'o goto, ki me tɔ Kirisiti'ti, a təl ində'se maji gogi, a adi ngirə'se ngan, a adi'se tɔgi, taa a adi rai dɔ nja'se'ti ba tɔ. ¹¹ Kadi tɔgi in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. Amen!

Dɔboy ta ki kuwə ji nan

¹² Ngonn makitu ki m'ndangi m'adi'se kin, njera sə'm kadi m'ndangi in Silben†, ki m'oo'ə to ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti. M'ndangi m'adi'se kadi m'ulə'n dingəm me'se'ti, ə m'ɔji'se m'adi in gəri toki dɔyinan ki memaji ki rɔta'ti lə Luwə. ¹³ *Njekawnan'gi ki Babilon'ti, ki in nje ki Luwə mbəti'de, uwəi ji'se, taa ngonn'm Marki† kaa uwə ji'se tɔ. ¹⁴ M'dəji'se kadi uwəi ji nan kuwə ji ki tɔji ndigi lə ngannkon'nan'gi. Ningə kadi kisimaji lə Luwə in sese nan'ti, pəti me tɔ Kirisiti'ti.

Makitu ki nja joo ki Piyər ndangi Ta ki dɔ makitu'ti ki nja joo ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki njendo de'gi nya ki ngom sangi tuji kunme lə'de ningə ko degə'gi kakin əsi ginn'de kadi njenyi ki rɔ'de tɔ. Kadi rɔi ki nyando ki a tuji'de kin, njendangi makitu ndigi kadi njekunme'gi uwəi tɔgi'de ba me gər Luwə'ti ki rɔta'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti; ndoi rɔ'a'ti ki row lə njemanaji'gi ki oyi'ə nu oyi dɔ ta li'ə nu. Maji kadi oyi toki re lə Jeju Kirisiti ki in kalangi el, in nya ki tɔji kisidɔti ki ndigi lə Luwə. In ndigi kadi de'gi pəti mbəli ji kisikidɔtaa lə'de me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Bar ki Kirisiti bar njekunme 1.3-21. Tanrɔ njendo de'gi nya ki ngom 2. Təl Burəbe 3.

Kuwə ji nan

¹ M'in Simon Piyər ki nje ra kuləbər, ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'ndangi makitu kin m'ulə'n madi'se in nje'gi, ki gorow nyara ki dana lə Luwə, eke Njekaji'je Kirisiti, ingəi kunme ki maji ngayn to yan'je be. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki dɔ'se'ti, ki gorow gər ki in gəri Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

Bar ki Luwə bar'je ki mbəti ki mbəti'je

³ Me tɔgi Luwə'ti kin ə Burəbe adi'n'je nya'gi pəti ki j'awi ndoo'ə tado kisikidɔtaa lə'je me kində rɔ nan'ti lə'je si'ə. Toki rɔta'ti, ra adi ji gər in ki bar'je kadi j'in nan'ti si'ə dɔ kəsikurə'ti li'ə ki kuləra'a ki maji. ⁴ In be ə, ki takul kəsikurə ki tɔgi kin, Luwə adi'je kunmindig'i ki ojido nya'gi ki bo bo ki maji'de in ngayn tɔ. Ningə loki ingəi nya ki Luwə un'n ndu'ne ə, a aji rɔ'se me nyənn nya'ti ki nje tuji de'gi ki dɔnangi'ti ne. Ningə a indəi rɔ'se nan'ti ki Luwə dɔ ji kis'ə'ti. ⁵ Tado kin ə, uwəi tɔgi'se ba pəti dɔ kunme'ti lə'se, iləi panjiyə ki maji dɔ'ti, ningə dɔ panjiyə'ti ki maji, iləi gər Luwə ki rɔta'ti dɔ'ti. ⁶ Dɔ gər Luwə'ti ki rɔta'ti, maji kadi iləi kində dɔ rɔ'se'ti dɔ'ti, dɔ kində dɔ rɔ'se'ti, iləi kuwətɔgiba dɔ'ti, ningə dɔ kuwətɔgiba'ti, iləi nyara kigo lo bɔl Luwə'ti dɔ'ti. ⁷ Dɔ nyara kigo bɔl Luwə'ti, maji kadi iləi ra madi ki nan ki ngannkon'gi dɔ'ti, ningə iləi ndiginan dɔ ra madi ki nan ki ngannkon'gi dɔ'ti. ⁸ Re awi ki hal'gi kin me'se'ti ngayn ningə, a adi'se tɔgi me kulə ki ra'ti. Ə a asi kadi awi ki kete kete me gər Burəbe lə'je Jeju Kirisiti'ti. ⁹ Nan re de madi aw ki hal'gi kin rɔ'ne'ti el ə, lo kadi a oo lo ar njay goto. Ə a to to de ki njekumtɔ be. Me'ə oyi dɔ'ti kadi Luwə ar rɔ'a dɔ majel'gi'ti li'ə ki sii me'ə'ti kete kɔ. ¹⁰ In be ə, ngannkon'gi ki dingəm ki nje ki dene, uləi rɔ'se ki nan'ti ki tɔgi'se ba pəti kadi uwəi bar ki Luwə bar'se ki mbəti ki mbəti'se ində'se ta dangi kin ngan. Re rai be ningə, nya ki a ra nya kadi a osi me majel'ti a goto. ¹¹ Be ə, tarow Konbe ki a to ratata,

adi in Konbe lə Burəbe lə'je eke Njekajı'je Jeju Kirisiti a te tati panyı panyı non'se'ti.

¹² Tado kin ə, m'ge kadi m'olo me'se do nya'gi'ti kin ta ta. Toki rəta'ti in gəri'de nga adi in nganyi me ta ki rəta'ti ki taai kin ə binəm. ¹³ Nan m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti kadi m'tosi hangal'se ndəl ki row kolo ki m'nji m'olo me'se do nya'gi'ti kin ki dəkagilo'gi pəti, ki m'nji'n ki do'm taa dənangi'ti ne bay. ¹⁴ M'gər kadi dəkagilo koy'm nanyi ndəkba. Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adim' gər. ¹⁵ M'a m'ində tōgi do rə'm'ti ki row'gi ki dangi dangi kadi re go koy'm'ti kaa, asi kadi oloi me'se do nya'gi'ti kin par par.

Ta lə de'gi ki nje k'oo toji lə Kirisiti

¹⁶ Toki rəta'ti, loki j'adi in gəri ta lə re me tōgi'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, j'ində ngirə'je do su'gi'ti ki kudə ki ngom lə de'gi kam ə j'eli'n'se ta'gi kin el. Nan j'oo ndolo li'ə ki əti bəl ki kum'je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Baw'je ad'a kəsikurə num, taa ulə toji do'a'ti num tə, dəkagilo'ti ki ndu Luwə ki nje tōgi kin ene: «In kam in Ngonn'm, njendigi ləm, ki rə'm nəl'm do'a'ti ngayn.» ¹⁸ Ningə ndu ki in dərən'ti kin, j'inbe j'oo do ndu kin ki mbi'je, loki j'in ki Jeju nan'ti do mbal'ti ki ar njay*.

¹⁹ Bay taa, ji tinyi me'je kati do ta'ti lə Luwə ki te ta de'gi ki njekeltakita'a'ti tə. Maji kadi uri mbi'se go ta'ti kin maji, tado a adi rai nya'gi ki maji. Toki rəta'ti, ta kin to to por lambi ki unji lo ki ndul kururu'ti. Unji ratata ta ginn lo'ti ningə kunji lə Kirisiti a unji ngarme'se'gi toki mee ki taginnlo'ti adi lo unji'n do dənangi'ti kin be.

²⁰ Kete non nya'gi'ti pəti, maji kadi in gəri ta kin ar njay: de madi kare ki asi kadi or me ta ki in ki ndangi me Makitu'ti lə Luwə kin dərə'ne goto. ²¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki eli, eli kigo ndigi lə'de madi kare ki elta ki ta Luwə'ti kigo me ndigi lə'ne ki səw do'ne goto. Nan in ki takul Ndil Luwə ə de'gi eli ta ki ta Luwə'ti.

2

Njendo de'gi nya ki ngom

¹ Dəkagilo'ti ki kete kaa, nje bər rə'de de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti nan ingi el in dann ngann Isirayel'gi'ti non; be tə ə, njendo de'gi nya ki ngom a tei dann'se'ti tə. A rei ki nyando'gi ki ngom dann de'gi'ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki'de kə, ningə a mbəti Burəbe ki nje taa'de ilə'de taa ji majel'ti. Lo kin'ti, a ndəri tuji ki a re tanan'ti ne ki do'de'ti. ² De'gi ngayn a uni go'de me kaya'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de a ra adi de'gi a indəi nja'de do nya ki rəta'ti, uwəi nanga. ³ Ningə toki gəi nyakingə ki ngayn, a ədi'se ki ta'gi ki ta'de'ti kadi ingəi nya ji'se'ti. Nan maji kadi gəri toki ta ki gangi ki do'de'ti, Luwə ində do'a nan'ti mayinu nga, taa isi do nja'ne'ti kadi a tuji'de tə. ⁴ Toki rəta'ti, malayka'gi ki nje ra majel, Luwə un kum'ne do majel'gi'ti lə'de el, nan buki'de me bolobe'ti ki dəboy'o goto lo ki diw'ti, do'de ki kulə gindi adi toi sii nginəi takigangi. ⁵ Ningə de'gi ki dəkagilo'ti ki dəkete kin kaa, Luwə un kum'ne do majel'gi'ti lə'de kə el tə. Loki adi mann kon lo kibo ngayn re kadi tuji de'gi ki nje me majel'gi kə kin, Nuwe ki nje kiləmbər nya ki rəta'ti num, de'gi ki me kəy'ti li'ə ki in siri kin num par tə ə or'de kə me tuji'ti*.

* 1:18 1.18 17-18; Mat 17.1-5; Mrk 9.2-7; Luk 9.28-35 * 2:5 2.5 Lotum 6.1-7.24

ki Gəmər, row'de ki por raki kadi de'gi ki in nje bol Luwə el oyi toki in nya ki a ra'de lo ti'ti†. ⁷ Nan Loti ki in de ki dana, Luwə te si'ə me tui'ti kin kə. Loti ingə kon me ndil'ne'ti oji'n də de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki kaya'gi ki njera nya ki me'de ndigi†. ⁸ De'gi ki, in ki in de ki dana isi dann'de'ti, loki oo kulə ra'de'gi ki to kadi rai el ki isi rai, ki ta kel de'gi ki isi eli ə, ki ndo'gi pəti lapiya lə ndil'ə goto. ⁹ In be ə, Luwə gər'n lo te ki de'gi ki nje təl rə'de go ndu'ə'ti me kon'ti tə, gər'n lo kuwə de'gi ki njera nya ki dana kadi adi'de kon ndə gangi ta'ti tə. ¹⁰ Kibo ngayn, de'gi ki kadi a adi'de kon in nje k'oo maji rə'de'gi ki sii kidi togi konbe lə Luwə. In de'gi ki njekuwə kul rə'de, ningə nya ində taa ki ngan ta'de'ti, adi boli el kadi eli ta'gi ki mal də nyakində'gi'ti lə Luwə ki sii dərən'ti to toji'gi li'ə. ¹¹ *Malayka'gi inbe ki in də nya'gi'ti pəti num, awi ki togi ngayn num kin kaa eli ta'gi ki mal də'de'ti takum Burəbe'ti el. ¹² Nan ko degə'gi kin rai nya to da'gi ki hangal'de goto, adi awi ki non be par, kadi de uwə'de təl'de kam be. Elita ki mal də nya'gi'ti ki gəri'de el. Ningə a ingəi koy oyi to da'gi ki mu be. ¹³ A ujei kandi kulə ra'de'gi ki dana'ti el. In de'gi ki nəl'de ngayn kadi oyi maji rə'de dann kadi nda'ti. Kisi'de ta nyakuso'gi'ti sese, loki isi ədi'se ki ngann ta'gi ki ta'de'ti kin in nya ki to njen, in nya ki to rəsol.

¹⁴ Re ene gon kum'de ə, bə sangi nan kaya'ti ə rosi me'de. Ningə rai majel pi asi'de el; uwəi de'gi ki togi'de kigo ndil'ti goto kuləkikiyə'ti lə'de num. Nya ki uwə me'de in ra ta nyakingə ki ngayn. In de'gi ki Luwə mann'de. ¹⁵ Loki tusi row ki rəta'ti inyəi kakin ə, uri mu, uni row kigo Balam'ti ki ngonn lə Bewor. Balam ki nəl'ə ngayn kadi ta nar ki gorow'ə'ti el, ¹⁶ nan Luwə ndər mbi'ə tado kaldə ta li'ə. Koro ki in da, elta el, nan eltakita Luwə'ti to de be, gangi'n ta də kulə ra'ti ki majel li'ə\$. ¹⁷ De'gi kin toi to mann ki in kam be, toi to kilndi ki nəl ndər'ə aw si'ə kam be. Luwə ində də lo ki diw kururu dana tado lə'de. ¹⁸ Eli ta'gi ngayn ki kum kar'a goto ki dənən'ti. Uni kulə ra'de'gi kigo k'oo nyənn darə'ti, ədi de'gi ki ngə sine bay, tei pati pati ta kuwə madi'ti ki de'gi ki nje njiyə njiyə ki gorow'ə'ti el. ¹⁹ Uni ndu'de toki in row kingə də, nga ningə inbe'gi in bər'gi lə nyara ki nje tuji lo. Tado de ki ra kaa in bər lə nya ki uwə ginn togi'ne'ti. ²⁰ Ki ojido de'gi ki tei kə ginn nyara'gi'ti ki to njen ki dənangi'ti ne ki gorow gər Burəbe lə'je ki in Njekaji'je Jeju Kirisiti kin, re təli awi uləi də'de ginn nya'gi'ti kin gogi bay, adi onyi'be də'de'ti ə, ji kisi'de ki gogi ne kin a majel ngayn utə in ki kete bay. ²¹ Tado in soti ngayn tado lə'de kadi gəri row nyara ki rəta'ti el, kadi gəri bay taa təli tusi mbərkikində ki ar njay ki ingəi kin inyəi. ²² Ningə in kujita ki rəta'ti ki ene: «Busi təl aw ta təmon'ti lə'ne gogi*,» eke «kəsongi, te ki lo ndogi mann'ti be par ə təl aw rogi bər'ti gogi.»

3

Burəbe Jeju Kirisiti a təl re

¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, in kin in makitu ki nja joo nga ə m'ndangi m'adi'se kin. Ningə me makitu'gi'ti ki joo ki m'ndangi m'adi'se kin, m'sangi kadi m'olo me'se də mərta'ti ki maji ki nyando'gi. ² M'dəji'se

† 2:6 2.6 Lotum 19.24 ‡ 2:7 2.7 Lotum 19.1-16 § 2:16 2.16 Kər isirayel'gi 22.4-35 * 2:22 2.22 Təta'gi 26.11

kadi adi me'se olo do ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki in de'gi ki dana eli kete kin num, taa do mbərkikində'ti lə Burəbe lə'je, Njekaji'je, ki njekawkulə'gi adi'se kin num tə. ³ Nya ki dəkete, maji kadi indəi də'se'ti maji toki me ndə'gi'ti ki dəboy'ti ə, a oyi de'gi ki kulə ra'de in kulə mbo ki nan par ki a tei kadi mboi sese. A rai nya'gi kigo nyənn'gi ti lə darə'de, ⁴ ningə a eli eyina: «In el ə el ene n'a n're wa? Nga ra bann be ə j'oo'ə el wa? Kaw'je'gi oyi mayinu, nan nya'gi pəti toi toki toi lo kulə ngirə'de'ti nu inbe kin ba ə toi kin!» ⁵ Lo kin'ti, gəri bəti, nan mbəti kadi gəri toki in Luwə ə ində dərən ki dənangi ki ta ki ta'ne'ti mayinu. Luwə gangi dənangi nan'ti ki mann, ningə adi dənangi te ra dangi dann mann'ti. ⁶ Ə in be tə ə, ndə ki Luwə tuji'n de'gi ki kete kə ki mann kon kibo ngayn*. ⁷ Nga ningə ki əjido dərən ki dənangi ki bəne kin, ta lə Luwə ki kare inbe kin el toki Luwə ində'de adi sii nginəi por ki kadi a on'de. Toi isi nginəi ndə gangi ta ki kadi Luwə a tuji'n de'gi ki nje mbəti təl rə'de go ndu'ə'ti. ⁸ Nga ningə nya kare ki kadi in njendigi'gi lə'm indəi də'se'ti maji, in kadi in gəri toki ki rə Burəbe'ti, ndə kare to to bal ki dər, ə bal ki dər to to ndə ki kare be tə. ⁹ Burəbe əy diriri lo təta kunndu'ti lə'ne el, toki de'gi madi məri kin el. In kisi ə isi də'ti sese, tado ndigi kadi de madi kare kaa tuji el, nan kadi de'gi pəti ingəi dəkagilo kadi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kə. ¹⁰ Ndə lə Burəbe a re toki njebogi a re'n kam be. Ningə ndə'a'ti kin, dərən a goto kə ki təgi ki kah ki əti bəl ngayn. Nyakində'gi ki dərən'ti por a row'de kə, ningə dənangi ki nya'gi ki de'gi rai'de me'ti kin, Luwə a gangi ta də'de'ti. ¹¹ In be ə, toki nya'gi kin pəti a gotoi, eke kadi ingi a in de'gi ki toi bann wa? A in de'gi ki panjiyə'se in dana, de'gi ki nje bəl Luwə. ¹² Maji kadi ingi a nginəi ndə lə Luwə, ningə kadi sangi row kadi re kalangi. Ndə'a'ti kin, in ndə ki por a on dərən row'ə raki, ningə nyakində'gi ki dərən'ti a lenyi me por'ti. ¹³ J'ingi ə, toki Luwə un'n ndu'ne adi'je, j'a ji nginəi dərən ki sigi ki dənangi ki sigi† ki kadi nyara ki rəta'ti a onbe me'ti.

¹⁴ In tado nya kin ə, njendigi'gi lə'm, me nginə ndə re Burəbe'ti kin, maji kadi indəi təgi də rə'se'ti kadi in de'gi ki k'ar njay, de'gi ki ta goto də'de'ti non Luwə'ti, kadi lapiya in dann'se'ti si'ə. ¹⁵ Maji kadi in gəri toki kisidəti lə Burəbe kin adi'se dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə in ko ta inbe kin tə ə ngonkon'je, njendigi lə'je Pol ndangi'n makitu adi'se ki gosi ki Luwə ad'a. ¹⁶ Ningə inbe kin tə ə in ta ki ndangi me makitu'gi'ti lə'ne pəti, ləki elta ki də ta'gi'ti ki m'el kin. Ta'gi li'ə ki madi, lo gər me'ə ngan ngayn, adi de'gi ki isi day, de'gi ki rai də nja'de'ti me kunme'ti el, mbiri me ta li'ə toki mbiri ndəgi ta'gi ki me Makitu'ti lə Luwə kakin be tə. Ra'a ki be kin a re ki tuji də darə'de'ti inbe'gi.

Ta kəji ki dəboy'ti

¹⁷ Ki əji də'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndəji'se nga. Ningə maji kadi adi kum'se ədi də rə'se'ti, um adi de'gi ki nje mbəti təl rə'de go ndu Luwə'ti, ki uri mu kam, ndəri'se go'de'ti, ki ta ngom'gi lə'de, adi inyəi də row ki maji ki rai'ti kin kə el. ¹⁸ Nya ki kadi rai, in ta kadi awi ki kete kete me nya ra'ti ki nəl Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki in Njekaji'je, ki me gər'ə'ti. Ningə kadi de'gi uləi təji də'a'ti, bəne ki lo ti, biti ki non'ti! *Amen!

* 3:6 3.6 5-6; Lotum 1.6-9, 7.11 † 3:13 3.13 Ejay 65.17, 66.22

Makitu ki dɔkete ki Jan ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Jan ndangi

Makitu kin tɔji toki nya to rɔ Jan, ɔ ta'a on me'ə tado de'gi madi'gi isi tuləi njekunme'gi nan'ti. Ko degə'gi kin eli eyina ngonn Luwə təl de el ningə eyina Jeju in de ki Luwə mbət'ə el tɔ. De ki un me'ne adi ta kin, ra tɔgi kində rɔ'ne nan'ti ki Luwə ki Jeju Kirisiti el taa ra tɔgi kində rɔ'ne nan'ti maji ki ndəgi njekunme'gi el tɔ. Kirisiti Jeju in ngonn Luwə ki təl de. De ki gər ta kin el in njeta lə Kirisiti. Luwə in kunjɪ nu in ndigi nu: De ki in lə Luwə ɔ isi me kunjɪ'ti ki me ndigi'ti. In kin ɔ, in tarow ki kadi de uwə'n nam ki Luwə ki ndəgi njekunme'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Kunji ki lo ki diw 1.5-2.27. Ngann'gi lə Luwə 2.28-3.24. Njekeltakita Luwə'ti ki ngom 4.1-6. Ndiginan me kunme'ti ki kulə'ə'gi 4.7-5.12. De ki un me'ne ɔ in lə Luwə 5.13-21.

Ta Kaji

¹ Nya ki in lo kulə ngirə nya'gi'ti*, nya ki j'oo ki mbi'je, nya ki j'oo ki kum'je, nya ki ji gon maji maji, nya ki ji'je ɔdi, in ta kaji ki biti ki non'ti. ² Kaji kin ɔdi rɔ'ne adi j'oo'ə ki kum'je; ji mannaji li'ə. Ningə in tado kin ɔ, j'isi j'ilə'se mbər kaji ki kete in rɔ Baw'je Luwə'ti, ɔ go'ti, in ki te ki dɔ'a k'adi'je. ³ Nya ki j'oo ki kum'je num, j'oo ki mbi'je num, ɔ in kaa j'ilə'se mbər'ə tɔ. Lo kin'ti, ji rai madi nan'ti se'de dɔ me kasi nan'ti ki j'aw'n ki Baw'je Luwə num, ki Ngonn'o Jeju Kirisiti num kin. ⁴ Ningə ji ndangi makitu kin j'adi'se kadi rɔnel lə'je asi nan rerere.

Njiyə me kunjɪ'ti

⁵ Luwə in kunjɪ, ngonn lo ki duw ki nden be ka goto rɔ'a'ti, ningə in kin ɔ in ta kiləmbər'ə ki j'ingəi ta Jeju Kirisiti'ti ɔ j'in j'ilə'se mbər'ə. ⁶ Kin ɔ re j'eli j'eyina me'je in nan'ti ki Luwə, ningə j'awi non ji njiyəi me lo ki diw'ti bay ɔ, j'in nje ngom'gi, nya ki rɔta'ti goto rɔ'je'ti. ⁷ A re ji njiyəi me kunjɪ'ti toki Luwə inbe in'n me kunjɪ kin be ɔ, ji rai madi nan ki nan num, taa mosi Jeju ki Ngonn'o ar'je njay dɔ majel'gi'ti lə'je pəti kɔ tɔ.

⁸ Kin ɔ re j'eli j'eyina ji rai majel el ɔ, j'isi j'ədi rɔ'je j'inbe'gi, taa nya ki rɔta'ti goto rɔ'je'ti tɔ. ⁹ Nan re ji tɔr ndu'je dɔ majel'gi'ti lə'je ɔ, Luwə ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti num, in de ki dana num kin a inyə go majel'gi lə'je kɔ, taa a ar'je njay dɔ ra go'ti'el'gi lə'je pəti kɔ tɔ. ¹⁰ A kin ɔ re j'eli j'eyina j'in njeramajel'gi el ɔ, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta li'ə ka goto me'je'ti tɔ.

2

Kirisiti, njera se'je

¹ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi osi me majel'ti el. A kin ɔ re de madi osi me majel'ti ɔ, j'awi ki njenaji'je ki ta dɔ'je ki

* 1:1 1.1 Jan 1.1

isi kadi Baw'je'ti non, adi in Jeju Kirisiti, ki in de ki dana. ² Tado in in ə, un rō'ne ilə kə adi koy to kujənyamosi kadikare'ti tado k'ugə də majel'gi lə'je. Ningə in tado majel'gi lə'je par el, nan tado majel'gi lə de'gi pəti ki dənangi'ti.

Təl rə go ndukun'ti kibo ngayn, ki in ndiginan

³ Re ji təl rə'je go ndukun'gi'ti ə, j'asi kadi j'eli ki me ki tinyi kati toki ji gəri Luwə. ⁴ De ki el ene: «M'gər Luwə», nan təl rə'ne go mbərkikində'gi'ti li'ə el, de'ə kin in nje ngom, ta ki rōta'ti goto rə'a'ti. ⁵ Nan re de təl rə'ne go ndu Luwə'ti ə, ndigi Luwə adi asinan rerere ki rōta'ti. Lo kin'ti, j'a ji gəri ki me ki tinyi kati kadi me'je in nan'ti ki Luwə. ⁶ De ki el ene me'ne in nan'ti ki Luwə ə, maji kadi de'ə kin njiyə toki ndo ki Jeju njiyə'n kin be.

⁷ Madi'm'gi, njendigi'gi ləm ki ngayn, in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se el, nan in mbərkikində ki to mayinu, ki ingəi lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu inbe kin*. Mbərkikində ki mayinu kin, in ta inbe ki osi mbi'se'ti kete nu kin. ⁸ Nan m'təl m'el bay to m'ene in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se. Ningə k'in ə ki rōta'ti, de oo ki rə Kirisiti'ti num ki rə'se'ti num, tado lo ki diw dər kə, adi kunji ki rōta'ti nga ə isi unji.

⁹ De ki ene n'isi n'njiyə me kunji'ti, nan ra dō'ti non isi osi ngononkon'ne ta ə, de'ə kin in me lo ki diw'ti inbe bay. ¹⁰ De ki ndigi ngononkon'ne, in me kunji'ti, nya madi kare ki to rə'a'ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹ Nan de ki isi osi ta ngononkon'ne, in me lo ki diw'ti; isi njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el, tado lo ki diw diw kum'ə'ti.

Kosi rə ngərəngi ki nya ra'gi ki dənangi'ti ne

¹² Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado majel'gi lə'se in ki k'inyə go kə ki takul Jeju Kirisiti. ¹³ Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mandig'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado təti rə Su.

¹⁴ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in Baw'je. Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mandig'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado tōgi'se in ngayn, ta lə Luwə uwə lo kisi me'se adi təti rə Su. ¹⁵ Adi nya ra'gi ki majel ki dənangi'ti ne kin uwə me'se el, taa adi mərta'gi ki dənangi'ti ne uwə me'se el num tə. Kin ə re nya ra'gi ki dənangi'ti ne uwə me de ə, de'ə kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tado, nya ra'gi ki majel ki dənangi'ti ki in: nyənn ra ndigi lə darə, ki kumnda, ki kində gu ki nyakingə'gi ki dənangi'ti ne kin, nya'gi kin pəti in rə Baw'je Luwə'ti el, nan in dənangi'ti ne. ¹⁷ Nga ningə dənangi ki nyənn nya ra'gi ki majel ki me'ti kin pəti a dəri, nan de ki njera go ndigi'ti lə Luwə a isi ki dō'ne taa biti ki non'ti.

¹⁸ Ngann'm'gi, j'in dəboy ndo'ti nga. Ningə eli adi oyi toki njeban lə Kirisiti a re, nga ningə ki ngosine kin, de'gi ngayn ki in njeban'gi lə Kirisiti a njiyəi ne. Lo kin'ti, ji gər kadi j'in dəboy ndo'ti nga. ¹⁹ In de'gi ki tei dann'je'ti ne ə awi, nan k'in ə in de'gi lə'je ki rōta'ti el. Kin ə re in de'gi lə'je ki rōta'ti ə re a sii se'je ne. Nan tusi'je inyəi'je be ə awi, kadi toji ki taga toki de kare dann'de'ti ki in de lə'je ki rōta'ti goto.

* 2:7 2.7 Jan 13.34

²⁰ Ingi ə, ingəi Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se, ə ra adi in gəri nya ki rəta'ti. ²¹ Nga ningə, kin ə m'ndangi makitu m'adi'se ə, in tado gər ə in gəri nya ki rəta'ti el el, nan in tado gər ki in gəri nya ki rəta'ti kakin ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in gəri maji kadi nya ki ngom a te me nya ki rəta'ti el tɔ. ²² Nan ə in nje ngom wa? Nje ngom in de ki nje k'el k'ene: «Jeju in Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə el» kin. Njeban lə Kirisiti, in de ki mbəti Baw in ki Ngonn. ²³ Nga ningə, de ki mbəti Ngonn, de'ə kin uwə Baw Ngonn ki rə'ne'ti el jagi tɔ.

²⁴ Ingi ə, maji kadi ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji. Kin ə re ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji ə, a in nan'ti kareba ki Ngonn num ki Baw'a num. ²⁵ Ningə kunndu ki Kirisiti un adi'je in kaji ki biti ki non'ti.

²⁶ Nya ki m'ra dɔ'ti ngayn ə m'ndangi'n makitu kin m'adi'se in ta lə de'gi ki isi sangi kadi n'buki'se me mu'ti kin. ²⁷ Nga ningə ingi, Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se kin isi me'se'ti, adi awi ki ndoo kadi de ndo'se nya el. Ki rəta'ti, Ndil Luwə ndo'se nya'gi pəti, ningə ndo'se nya ki rəta'ti um ndo'se ngom el. In tado kin ə, kadi rai nya ki ndo'se, dɔyinan ki Kirisiti.

²⁸ Oyo, ngann'm'gi, uni me'se in nan'ti ki Kirisiti, kadi ji tinyi me'je kati loki a te bus, taa kadi j'uləi dɔ'je nanga ki rəsol non'a'ti, ndo re'ə'ti el tɔ.

²⁹ Toki in gəri kadi Kirisiti in de ki dana, maji kadi indəi dɔ'se'ti tɔ toki de ki njera nya ki dana in ngonn lə Luwə.

3

¹ Oyi ndigi ki əti bəl ki Baw'je Luwə ndigi'je kin! Ndig'i'je ndigi ki bari'n'je ngann'ne'gi. Ningə j'in ngann'a'gi toki rəta'ti inbe kaa tɔ! Kin ə re de'gi ki gəi nya'gi ki donangi'ti ne ngayn gəri'je el, toji kadi gəri Luwə el. ² Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, ki ngəsi ne kin j'in ngann'gi lə Luwə, nan nya ki j'a ji təl, to lo kiyə'ti bay. Ningə nya kare, ji gər kadi ndo ki Kirisiti a te bus ə, j'a ji tanan si'ə, tado j'a j'oo darɔ'a inbe toki rəta'ti. ³ Nga ningə, de ki ra ki aw ki kindəmedəti me Kirisiti ki be kin ar njay toki Kirisiti inbe ar njay kin be.

⁴ De ki ra ki ra majel, osi ta ndukun lə Luwə, tado majel ki ra in tanrɔ ndukun lə Luwə. ⁵ In gəri maji kadi Kirisiti re tado k'ər majel'gi lə'je, ningə in, de oo majel rə'a'ti el. ⁶ Lo kin'ti, de ki ra dɔ Kirisiti'ti, in de ki a nanyi ki lo ra majel'ti el, nan de ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de ki oo Kirisiti el num, gər'ə el num tɔ.

⁷ Ngann'm'gi, indəi kumkədi dɔ rə'se'ti, adi de ədi'se el. Kin ə re de ra nya dana ə, in de ki dana toki Kirisiti in de ki dana kin be tɔ. ⁸ De ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de lə Su, tado Su in njeramajel lo kulə ngirə nya'gi'ti nu. Ningə ki re Ngonn lə Luwə in kadi tuji kulə ra'a'gi.

⁹ De ki təl rə'ne ngonn Luwə'ti, in de ki a inyə ta majel ki ra, tado togi ki in rɔ Luwə'ti in rə'a'ti. Asi kadi a nanyi ki lo ra majel'ti el, tado Luwə in Baw'a. ¹⁰ Row ki kadi de a gər'n ngann'gi lə Luwə ar njay dann ngann'gi'ti lə Su ə to kin: De ki mbəti ra nya ki dana num, mbəti ndigi ngonnkon'ne num in de lə Luwə el.

Ndigi nan

¹¹ Mbər ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge*. ¹² Ningə kadi rai toki Kanyi ra'n kin el. Kanyi in de lə Su ə təl ngonnkon'ne. Ningə in tado ri ə təl ngonnkon'ne wa? Təl'ə tado kuləra'a in Kanyi majel, nan kuləra ngonnkon'a in kuləra ki dana†.

¹³ Ngannkon'm'gi, kin ə re de'gi ki nya ki donangi'ti ne nəl'de ngayn ədi ta lə'se el ə, adi əti'se bol el. ¹⁴ J'in, ji gəri kadi ji tei me koy'ti j'uri me kaji'ti, tado ji ndigi ngannkon'je'gi. In be tado de ki ndigi ngonnkon'ne el, in de ki isi ginn təgi'ti lə koy. ¹⁵ De ki me'ə majel ki ngonnkon'a in de ki nje təl de'gi. Nga ningə gəri maji kadi de ki nje təl de'gi, kaji ki biti ki non'ti goto rə'a'ti. ¹⁶ Nya ki kadi ji gər'n nya ki bari'ə ndiginan ə to kin: Jeju Kirisiti un rə'ne lə kə tado lə'je, in be ə, j'in kaa maji kadi j'uni rə'je j'iləi kə tado lə ngannkon'je'gi tə. ¹⁷ Nya kare, kin ə re de aw ki nyakingə'gi ki donangi'ti ne, ə oo ngonnkon'ne me ndoo'ti, nan uti kum'ne də'a'ti oo kumtondoo li'ə el ningə, ndigi Luwə to ra be rə'a'ti wa? ¹⁸ Ngannkon'm'gi, adi ji ndiginan ki bal ta ki ta'gi ki ta'je'ti ne par el, nan adi ji ndiginan ki kulə ji kadi nan, me nya ra'ti ki rəta'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, j'a ji gəri kadi j'in de'gi lə ta ki rəta'ti, nga ningə, takum Luwə'ti, j'a j'iləi me'je nanga. ²⁰ Toki rəta'ti, re me'je uwə'je ki ta kaa, ji gər kadi Luwə utə'je taa, gər nya'gi pəti tə. ²¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, kin ə re me'je gangi ta də'je'ti el ə, j'a j'elita ki Luwə ki me ki tinyi kati. ²² Nya'gi pəti ki ji də'j'ə, j'a j'ingəi rə'a'ti, tado ji təl rə'je go mbərkikində'gi'ti li'ə num, ji ra nya'gi ki nəl'ə num.

²³ Nga ningə, ndu ki un adi'je ə to kin: in ta kadi j'un me'je j'ad'a ki tə Ngonn'o Jeju Kirisiti, taa kadi ji ndiginan ki yo ge ki ne ge toki Kirisiti adi'n'je ndu'ne‡. ²⁴ De ki ngəm mbərkikində'gi kin, in de ki ra də Luwə'ti num, Luwə isi me'ə'ti num tə. Nya ki kadi ji gər'n toki Luwə isi me'je'ti, in ki takul Ndil'ə ki adi'je.

4

Gər Ndil Luwə ki ndil ki majel

¹ Nje ndigi'gi lə'm, de'gi ki isi eli eyina n'awi ki ndil me'de'ti kin, uni me'se pəti adi'de el, nan kadi nanyi'de oyi bay taa ke ndil ki awi in ndil ki in rə Luwə'ti wa. Tado nje ngom'gi ngayn ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti, sananyinan donangi'ti ne. ² De ki ra ki gər kadi Jeju Kirisiti təl rə'ne de'ti aw ki Ndil Luwə me'ne'ti, ningə in kin ə in row ki kadi gəri Ndil Luwə. ³ Ningə de ki mbəti kadi gər toki Jeju Kirisiti təl rə'ne de'ti, aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, nan in ndil njeban lə Kirisiti yo ə awi'n me'ne'ti. Eli adi oyi ki mbi'se toki njeban lə Kirisiti a re, ningə ki ngə'sine kin, re in donangi'ti ne nga.

⁴ In ngann'm'gi, in de'gi lə Luwə, ningə in təti rə de'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti kin, tado Ndil ki awi me'se'ti utə nje ki isi donangi'ti ne. ⁵ Nje kakin in lə donangi, nya kin ə, elita to de'gi ki donangi'ti ne be, adi de'gi ki donangi'ti oyi ta lə'de. ⁶ Nga ningə, j'in, j'in de'gi lə Luwə adi de ki gər Luwə ə a oo ta lə'je, nan de ki in de lə Luwə el, a oo ta lə'je el. Lo kin'ti, j'a ji gəri Ndil ki rəta'ti ki ndil ki ngom.

Ndigi nan in rə Luwə'ti

* 3:11 3.11 13.34 † 3:12 3.12 Lotum 4.1-8 ‡ 3:23 3.23 Jan 13.34, 15.12,17

⁷ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, j'in ji ndiginan ki yo ge ki ne ge, tado ndiginan in rɔ Luwə'ti. De ki nje ndigi madi'ne in ngonn læ Luwə, taa in de ki gər Luwə tɔ. ⁸ Nan de ki ndigi madi'ne el, gər Luwə el, tado Luwə in de ki nje ndigi de'gi. ⁹ Oyi tɔji ki Luwə tɔji'je ndigi ki ndigi'je kin: Luwə ulə Ngonn'o ki kareba be dɔnangi'ti ne kadi toki gorow li'ə ə j'isi'n ki dɔ'je taa. ¹⁰ Oo nya ki in ndigi ə tokin: in j'in ə ji ndigi Luwə el, nan in in ə ndigi'je, ə ulə Ngonn'o ki un rɔ'ne ilə kɔ adi koy to nya kujənyamosi kadikare'ti tado kugə'n dɔ majel'gi læ'je*.

¹¹ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, kin ə Luwə ndigi'je be ningə, maji kadi j'in kaa ji ndiginan ki yo ge ki ne ge tɔ. ¹² De ki oo Luwə ki kum'ne goto, nan kin ə ji ndiginan ki yo ge ki ne ge ə, Luwə isi me'je'ti, ningə ndigi de'gi li'ə tɔji rɔ'ne ki taga rɔ'je'ti tɔ.

¹³ Nya ki a ra kadi ji gəri'n toki j'isi me Luwə'ti num Luwə isi me'je'ti num in Ndil'ə ki adi'je. ¹⁴ Nga ningə, j'in j'oo ki kum'je num, ji man naj'a num toki Baw'je Luwə ulə ki Ngonn'o kadi in Njekaji de'gi ki dɔnangi'ti ne. ¹⁵ Kin ə re de gər kadi Jeju in Ngonn læ Luwə ə, Luwə isi me'ə'ti num, in isi me Luwə'ti num. ¹⁶ Ningə j'in, ji gəri maji num, j'uni me'je j'adi num toki Luwə ndigi'je. Luwə in nje ndigi de'gi, adi de ki njiyə me ndigi nan'ti, Luwə in me'ə'ti num, in in me Luwə'ti num tɔ. ¹⁷ Kin ə re ji ndiginan j'adi osi row bal ə, j'a ji tinyi me'je kati ndɔ gangi ta'ti. J'a ji tinyi me'je kati tado ji kisikidɔtaa læ'je dɔnangi'ti ne to to nya Kirisiti be tɔ. ¹⁸ Bol goto me ndigi nan'ti, ndiginan ki rɔta'ti ɔr bol kɔ. Bol in nya ki tɔji kində kɔji ki kadi a re, ningə de ki nje bol in de ki ndiginan goto rɔ'a'ti.

¹⁹ J'in ə, ji ndig'ə tado in Luwə ə ndigi'je kete. ²⁰ Kin ə re de madi el ene: «M'ndigi Luwə», ningə təl ɔsi ta ngonnkon'ne ə, in de ki nje ngom kare. Kin ə re ngonnkon'i ki oo'ə ki kum'i ne kin in ndigi'ə el ə, Luwə ki oo'ə ki kum'i el kin asi kadi a in ndigi'ə el tɔ. ²¹ Mbərkikində ki j'ingəi rɔ Luwə'ti el ene: «De ki ndigi Luwə ə, maji kadi ndigi ngonnkon'ne tɔ.»

5

Kunme kadi Ngonn Luwə in ngirə ndiginan

¹ De ki ra un me'ne adi Jeju Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonn læ Luwə. Nga ningə, de ki ndigi baw ngonn, ndigi ngonn'o ki oj'o tɔ. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kulə ki mbərkikində'gi li'ə ningə, lo kin'ti ə j'a ji gər'n toki ji ndigi ngann'a'gi. ³ Tado ndigi Luwə in ta kadi ji ngəmi go mbərkikində'gi li'ə. Ningə mbərkikində'gi li'ə ɔy el tɔ, ⁴ tado ngann'gi læ Luwə pəti təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne. Ningə nya ki ji təti'n rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne in kunme læ'je. ⁵ Nan ə asi kadi təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne wa? De'ə ə in de ki un me'ne adi Jeju in Ngonn læ Luwə kin par.

Naji ki man ki dɔ Jeju'ti

⁶ In Jeju Kirisiti ə re dɔnangi'ti ne ki mann batəm læ'ne num ki mosi koy'ne num. Re ki mann par el, nan re ki mann in ki mosi. Ningə Ndil Luwə ə in nje mannajɔ, tado Ndil in ta ki rɔta'ti. ⁷ Ningə ki ne kin, nje mannajɔ'gi in mutə, ⁸ adi in Ndil Luwə num, mann num, taa mosi num tɔ. Ningə nya'gi ki mutə kin ndu'de in nan'ti. ⁹ Ji taa mannajɔ

* 4:10 4.10 2.2

lə de'gi maji, nan mannaji lə Luwə tɔg'ɔ in ngayn inbe bay tɔ; ningə in mannaji ki man dɔ Ngonn'on'ti. ¹⁰ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə aw ki mannaji kin me'ne'ti, nan de ki taa ta lə Luwə el, ra'a nje ngom'ti, tado taa naji ki man ki Luwə man dɔ Ngonn'on'ti kin el.

Kaji ki biti ki non'ti

¹¹ Naji ki man ki kadi ji gəri maji in kaji ki biti ki non'ti ki Luwə adi'je kin. Ningə in kaji ki adi'je ki takul Ngonn'o. ¹² De ki in me Ngonn'ti ingə kisikidɔtaa, nan de ki in me Ngonn lə Luwə'ti el, kisikidɔtaa li'ə goto. ¹³ Nga ningə, ki ne kin, m'ndangi makitu kin m'adi'se, in ki uni me'se adi Ngonn lə Luwə, kadi in gəri toki ingəi kaji ki biti ki non'ti.

Kelta ki Luwə tado njeramajel'gi

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə nya kigo ndigi'ti li'ə ə, a oo dɔ ndu'je, ningə lo kin'ti, j'a ji tinyi me'je kati. ¹⁵ Toki ji gər kadi oo dɔ ndu'je, ji tinyi me'je kati kadi j'a j'ingəi nya ki ji dəj'ə tɔ.

¹⁶ Kin ə de madi oo ngonnkon'ne me majel'ti ki asi kadi te koy ə el, maji kadi elta ki Luwə ə Luwə a aj'a. In de'gi ki majel'gi lə'de a te koy el ə ta kin sow dɔ'de. Ta kare, majel madi in non a te koy, ningə in ko majel ki be kin ə m'dəji'se kadi elita ki Luwə dɔ'ti el. ¹⁷ Nya ra ki gorow'ə'ti el pəti in majel, nan majel pəti ə te koy el. ¹⁸ Ji gər kadi de'gi ki in ngann'gi lə Luwə, a nanyinan ki lo ra majel'ti el, tado Ngonn Luwə ngəm dɔ'de, Su asi ra se'de nya madi el. ¹⁹ Ji gər kadi j'in de'gi lə Luwə, nan dɔnangi ba pəti in ginn tɔgi'ti lə Su. ²⁰ Ji gər bay tɔ kadi Ngonn Luwə re, adi'je nyagər ki kadi ji gər'n Luwə ki rɔta'ti. Ningə j'in, j'ində rɔ'je nan'ti ki Luwə ki rɔta'ti ki takul Ngonn'o Jeju Kirisiti. In ə in Luwə ki rɔta'ti, in ə in kaji ki biti ki non'ti.

²¹ Ngann'm'gi, ɔgi rɔ'se kun go kagi yo'gi.

Makitu ki nja joo ki Jan ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Jan ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi mbəti ki Dene lə Luwə ki ngann'a'gi adi to to ki in njekawnan lo madi'ti ki njekunme'gi ki me'ti be. Maji kadi in ndiginan yo ki ne ningə kadi uwəi tɔgi'de ba me rɔ'ti ki isi rɔi ki de'gi ki isi ndoi de'gi nyando'gi ki ngom ki lo lo.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Maji ki ur mad'a lə ndigi 4-6. Ndəji nan ki ɔjido nyando'gi ki ngom 7-11. Dɔboy ta 12-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatɔgi lə njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in Dene ki Luwə mbəti, taa madi ngann'i'gi ki in se'de'gi, m'ndigi'se ndigi ki rɔta'ti. Ningə in m'in par ə m'ndigi'se el, nan in de'gi pəti ki gəri nya ki rɔta'ti ə ndigi'se. ² Ji ndigi'se tado nya ki rɔta'ti uwə me'je, ningə in nya ki a to me'je'ti biti ki non'ti. ³ Ningə ji dəji kadi memaji, ki k'oo kumtondoo, ki lapiya lə Baw'je Luwə in ki Ngonn'o Jeju Kirisiti in sese nan'ti kadi isi me nyara ki rɔta'ti ki me ndigi nan'ti.

Nya ra ki rɔta'ti in ki ndiginan

⁴ Rəm nəl'm ki dum biti kadi m'oo toki ngann'i'gi madi isi njiyəi do row'ti ki rɔta'ti, toki Baw'je Luwə dəji'n'je. ⁵ Ningə ki ngəsine kin, Dene ki njendigi lə'm, nya ki m'dəji', in ta kadi ji ndiginan ki yo ge ne ge. In mbərikikində ki sigi ə m'ad'i el, nan in ndukun ki j'ingəi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin*. ⁶ Ndigi nan in njiyə go mbərikikində'gi'ti lə Luwə. Nga ningə, mbərikikində ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə'ti nu, in ta kadi njiyəi me ndigi nan'ti.

⁷ Nje kədi de'gi k'ilə'de kə ngayn sananyinan ki lo pəti dɔnangi'ti ne, ningə mbeti kadi n'eli toki Jeju Kirisiti təl'de toki rɔta'ti. Lo kin'ti a oyi'de ki nje ngom'gi, ki njeban lə Kirisiti. ⁸ Indəi kumkədi do rɔ'se'ti inbe'gi, kadi kandi kulə ra'se nanyi kə kare el, nan kadi ingəi nyakugə goji'se ki asi low'ə'ti berere. ⁹ Ningə de ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ɔjido Kirisiti el, nan tɔ ra dow kare, in de ki nya madi ki do'a nan'ti ki Luwə goto ne. De ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ɔjido Kirisiti, in de ki dɔyinan nan'ti ki Luwə ki Baw ki Ngonn'o num. ¹⁰ Kin ə re de madi re rɔ'se'ti ki nya ki rangi um ki nyando kin el ə, uwəi'ə ki rɔ'se'ti el num, uwəi ji'ə el num. ¹¹ Tado re uwəi ji'ə ə, rai madi nan si'ə do kulə ra'a'ti ki majel.

Ta ki dɔboy'ti

¹² M'aw ki nya'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya me makitu'ti el. Tado m'ində me'm'ti kadi m'a m'aw rɔ'se'ti kadi m'el'se ta ki ta'm, kadi to ronel lə'je osi taga bal. ¹³ Ngann'gi lə konnann'i ki in njekawnan'gi ki ne, ki in de'gi ki Luwə mbəti'de uwəi ji'i.

* 1:5 1.5 Jan 13.34, 15.12,17

Makitu ki nja mutø ki Jan ndangi Ta ki dø makitu'ti ki nja mutø ki Jan ndangi

Makitu kin, in ki ndangi k'ulø'n kadi njekørnon njekawnan, ki in Gayusi, kadi piti'n ra maji li'ø ki ra ki ndøgi njekunme'gi ningø kadi tøl ndøji'n'ø øjido Diyotirøpi tø.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-4. Piti ki Jan piti Gayusi 5-8. Ndøji nan ki øjido Diyotirøpi 9-10. Mbør ki Jan indø adi Gayusi øjido Demetriyusi 11-12. Døboyt ta 13-15.

Kuwø ji nan

¹ M'in Ngatøgi læ *Njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in njendigi læ'm ki ngayn Gayusi, ki m'ndig'i ndigi ki røta'ti. ² Madi'm ki ngayn, m'ndig'i kadi nya'gi pøti ki rø'i'ti awi maji ki kete kete. M'døji kadi darø'i in ki lapiya toki ndil'i in'n ki lapiya kin be tø.

Gayusi in njera nya ki maji

³ Toki røta'ti, rø'm næl'm ngayn, tado ngannkon'je'gi ki rei tei ne, manyinaji dø nya ki røta'ti ki oyi rø'i'ti. Elita dø njiyø'ti ki isi njiyø me nya ki røta'ti. ⁴ Nya ki adi'm rønæl ngayn in ta kadi m'oo toki ngann'm'gi isi njiyøi dø row'ti ki røta'ti. ⁵ Madi'm ki ngayn, isi toji toki in nje ra nya ki low'ø'ti me k'indø'ti ki isi indø kum'i go ngannkon'je'gi'ti, ki in mbah'gi inbe fay. ⁶ Ngannkon'je'gi kin, manyinaji ndigi ki in ndigi'de kin ki takum Njekawnan'gi'ti. Kadi nanyi ki lo ra'ti se'de ra ki asi ta tø Luwø kadi uni ta mbah læ'de ki kete. ⁷ In tado tø Kirisiti ø osi dø row'ti ki kanji taa nya ji de'gi'ti ki gøri Luwø el. ⁸ J'ingø ø, maji kadi j'øsi ginn de'gi ki be kin, kadi j'indøi rø'je nan'ti se'de dø kulø kilømbør nya ki røta'ti ki isi rai.

Hal Diyotirøpi

⁹ M'ndangi ngonn makitu m'adi Njekawnan'gi, nan Diyotirøpi ki in de ki ge kadi n'in taa n'isi dø de'gi'ti ra kulø ki ta læ'm el. ¹⁰ In kin ø, ndø ki m'a m'te rø'se'ti ø, m'a m'el kuløra'a ki majel kin ki taga, in ki isi indø dø'je lo'ti wor wor ki ta'gi ki majel. Ningø nya kare ki to ngayn, inbe mbøti kuwø ngannkon'je'gi ki mbah ki rø'ne'ti, taa de'gi ki ndigi kadi n'uwøi'de ki rø'de'ti kaa øgi de dø'a tø. De'gi ki uwøi'de ki rø'de'ti ø, in tuwø'de kø dann Njekawnan'gi'ti. ¹¹ Nje ndigi læ'm ki ngayn, ndaji majel ki ra el, nan kadi ndaji maji ki ra. De ki njera maji in de læ Luwø, nan de ki njeramajel in de ki gør Luwø el.

¹² Re in Demetriyusi ø, in de'gi pøti ø manyinaji ki maji dø'a'ti. Nya ra ki røta'ti ki in rø Luwø'ti, ki isi tøl rø'ne go'ti inbe kin kaa mannaji li'ø. Taa j'inbe kaa ji mannaji li'ø tø. Ningø in gør kadi naji ki man læ'je in mannaji ki røta'ti.

¹³ M'aw ki nya'gi ngayn kadi to m'el'i, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya ki kagi ndangi nya el. ¹⁴ Tado m'indø me'm'ti kadi

kagilo ngayn el ə j'a j'oo nan, kadi j'eli nan ta ki ta'je. ¹⁵ M'dəji kadi isi ki lapiya. Madi'je'gi ki ne uwəi ji'i. Ningə kadi uwə ji madi'je'gi ki non kare kare adi'je to.

Makitu ki Judi ndangi Ta ki do makitu'ti ki Judi ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi njetudə'ə'gi ki in de'gi ki de gər ta'gi ki ojido'de ar njay el. De'gi madi'gi in non in nje sanan nyando ki ngom tuləi de'gi ki Judi ulə ki makitu adi'de kakin nan'ti. Ko degə'gi kakin rai rə'de to njekunme'gi ki rəta'ti be. Njendangi makitu ulə dingəm me njetudə'ti kadi tinyəi ki kunme kadi Luwə toki njekawkulə'gi ndoi'de. Maji kadi rai ki nan yo ki ne ki tōgi lə Ndil Luwə.

Ta ki me makitu'ti kin tanan ki ta ki me makitu'ti lə Piyər ki nja joo ki rowninn'ə in 2 kin be.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-2. Nje sanan nyando ki ngom ki takigangi ki ojido'de 3-16. Uwəi kunme ki ndiginan səm 17-23. Toji in do Luwə'ti 24-25.

Kuwə ji nan

¹ M'in Judi, njekuləbər lə Jeju Kirisiti, ki m'in ngonkon Jaki*, ə m'ndangi makitu kin m'adi ingi ki Luwə ɓar'se, ki Baw'je Luwə ndigi'se, ki Jeju Kirisiti ngəm'se to nya lə'ne kin. ² Ningə kadi k'oo kumtondo, ki lapiya, ki ndiginan lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti.

Njendo de'gi nya ki ngom

³ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndingə ngayn kete kadi m'ndangi makitu madi'se ojido kaji ki j'in kareba do'ti kin. Ningə ki ngosine kin, in tōgi madi ki isi do'm'ti kadi m'ndangi makitu kin m'adi'se, m'ulə'n dingəm me'se'ti kadi rəi do kunme'ti ki Luwə adi de'gi lə'ne nja kareba par go'ə gangi kin. ⁴ M'el be tado de'gi madi ki takigangi ki do'de'ti in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kete nu kin, turi dann'se'ti, isi mbiri ta memaji lə Luwə kin, təl'i'ə ta ra kaya'ti lə'de, taa mbeti de ki in kar'ne ba ə in Njekundo'je, ki in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin to.

⁵ M'gər kadi in gəri nya'gi pəti maji, nan m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti toki, loki Burəbe te ki de'gi lə'ne be ɓər'ti Ejipiti, go'ti, to ko nje'gi ki rai rə'de to njekunme el†. ⁶ Ningə m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti ɓay toki, malayka'gi ki rai do tōgi'ti ki Luwə adi'de kin el, nan mbeti lo kisi'de, Luwə uwə'de dangay'ti lo'ti ki diw, doo'de ki kulə gindi ki kadi a toi biti ki non'ti, tado takigangi ki boi ki a re. ⁷ In be to ə, Sədom ki Gəmr† ki be'gi ki gugi gidi'de, ki uni rə'de uləi me kaya ki ra'ti, kah'a'ti lə malayka'gi inbe kakin to, adi sangi nan ki lo sangi nan'ti el kin, Luwə uwə'de dangay'ti me por'ti ki biti ki non'ti. Ningə in kin in ndəji nan ki to tado lə de'gi pəti.

⁸ In be ə, njendo de'gi nya ki ngom kakin, me do majel'ti lə'de, buri ki rə'de, kidi tōgi lə Luwə, taji malayka'gi ki eyina toji'gi. ⁹ Nya kare, Misel ki in kibo lə malayka'gi§, loki isi manjinan ta'ti ki Su, isi kəli nan do ninn Moji'ti kin kaa*, sangi kadi n'gangi ta madi to nya taji do'a'ti el,

* 1:1 1.1 Mat 13.55; Mrk 6.3 † 1:5 1.5 Tekitaga 12.51; Kər Isirayel'gi 14.29-30 ‡ 1:7 1.7 Lotum 19.1-25 § 1:9 1.9 1Te 4.16; Daniyel 10.13,21, 12.1; TNT 12.7 * 1:9 1.9 Ndukun ki nja joo 34.6

nan ta ki el ə, el ene: «Kadi Burəbe indəi oji†.»¹⁰ Nan de'gi ki njendo de'gi nya ki ngom kin, nya ki gəri'ə el kaa taji'ə, nga ningə, nyagər ki oji'de to yan da'gi be par kin ə, in nya ki kadi tuji'de to tuji yo.¹¹ Tuji in dɔ'de'ti, tado uni row lə Kanyi‡; tado ta lə nar ə uri mu to Balam§ be; tuji tado tanyi rɔ to Kore* in ki de'gi lə'ne be.¹² Kisi'de sese ta nya kuso'ti lə ngannkon nan'gi, ra adi nyakuso lə'se təl nya ki to njen. Sɔi ge anyinan ge adi asi'de ki kanji rɔsɔl, gonyi ta rɔ'de inbe'gi. Toi to kilndi ki nəl ɔr'ɔ aw si'ə adi lo kadi ədi goto kin be, toi to kagi'gi ki nanyi kandi'de'ti kaa andi el, adi loki de ɔr'de ki ngirə'de ba kɔ ə, təlɔi oyi koy ki nja joo kin be.¹³ Manji kulə ra'de'gi ki to rɔsɔl ki taga to pungɔ ba ki buki pulum'ne ngangɔ ba'ti kin be. Taa toi to mee'gi ki gəri lo k'aw'de el, ki lo ki diw kururu to tado lə'de biti ki non'ti kin be.

¹⁴ In ingi ə njekeltakita Luwə'ti Enoki† ki in kaw'je ki nje nja siri go Adam'ti elta ki ta Luwə'ti ndon ndil dɔ'de'ti ene: «Oyi, Burəbe a re ki malayka'gi ki ar njay dər dɔgi banyi banyi,¹⁵ kadi gangɔ ta kibo dɔ de'gi'ti pəti. A uwə njeramajel'gi pəti dangay'ti oji'n dɔ kulə ra'de'gi ki majel pəti ki rai ɔsi ta Luwə, taa oji'n dɔ ta'gi ki maji k'el el pəti ki eli dɔ Luwə'ti tɔ.»¹⁶ In de'gi ki rɔnel lə'de goto, isi bari'ta ki dɔkagilo'gi pəti. Rai nya'gi ki me'de ndigi, ta ki isi te ta'de'ti in rɔ ki kɔji, ningə re oɔ'de isi toi'de pe pe kin ə, in kadi ingəi nya ki to soti ki darɔ'de rɔ de'ə'ti kin.

Ta kɔji ki rɔ nje ndolo go Kirisiti'ti

¹⁷ Nga ningə, ki oji dɔ'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi me'se olo dɔ ta'ti ki njekawkulə'gi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti eli'se kete nu kin.¹⁸ Eli'se eyina: «Dɔkagilo ki dɔboy'ti ə a ingəi de'gi ki a uwəi'se kogi num, a njiyəi kigo ndigi ra'ti ki majel ki me'de'ti num tɔ.»¹⁹ Kadi in gəri, in ingi ə in nje re ki gangɔ nan. Ningə mərta'gi lə'de in mərta kigo darɔ'ti, um in mərta ki in rɔ Ndil Luwə'ti el.²⁰ Nan ingi, njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi ngirə kisikidɔtaa lə'se in dɔ kunme'ti ki rɔta'ti lə'se kin. Elita ki Luwə ki tɔgi Ndil'ə.²¹ Ningə kadi uwəi tɔgi'se ba me ndigi'ti ki Luwə ndigi'je. Uwəi tɔgi'se ba in nginəi re Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki me memaji'ti li'ə, a adi'se kaji ki biti ki non'ti kin.²² Nje ki me'de isi tɔsi, maji kadi oyi kumtondoo lə'de.²³ Aji'de ki row nagi nan ta por'ti taa. Nje ki rangɔ bay, maji kadi oyi kumtondoo lə'de, nga ningə oyi rɔ'se maji kadi rati rɔ'se ki kulə ra'de'gi ki majel kin el, nan kadi ɔsi kulə ra'de'gi ki majel ngərəngi. ɔsi ngərəngi, biti kadi ku rɔ'de ki kulə kigo darɔ'ti təl'ə nya ki to njen'ti kin kaa kadi ɔsi ngərəngi bay.

Kulə tɔji dɔ Luwə'ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kulə tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə, in ki asi kadi ngəm'se adi ɔsi me majel'ti el, in ki kadi a ra adi tei rei me kunj'ə'ti ki rɔnel kadi nya madi ra'se el, in ki Njekaji'je ki row lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin, kadi tɔbar, ki k'əti bɔl, ki tɔgi, ki konbe, in li'ə, dɔkagilo'ti ki dər, ki dɔkagilo ki bɔne, ki dɔkagilo ki a re biti ki non'ti! *Amen.

† 1:9 1.9 14-15 ‡ 1:11 1.11 Lotum 4.3-8 § 1:11 1.11 Kɔr Isirayel'gi 22.1-35 * 1:11 1.11 Kɔr Isirayel'gi 16.1-35 † 1:14 1.14 Lotum 5.18, 21-24

Ta Nya'gi Kikiyø ki Tekido'a Ta ki dɔ makitu'ti læ Ta nya'gi kikiyø ki tekido'a

Makitu kin elta dɔ nyakoo me ndil'ti ki Jeju Kirisiti toji Jan dɔ dor'ti ki Patimosi. Ki gorow læ nyatoji'gi ki kun nyakoji'n ə kelta'a, makitu kin elta sɔlme ki rɔ njekunme'gi'ti ki isi ingøi kon tadɔ kindækumndoo ki kadi nan kon. Makitu kin adi me'de tinyi kati toki in Luwə ə uwə nya'gi pøti ki rai nya dɔnangi'ti ne me ji'ne'ti. Dɔboy'ti, a tətiro njeban'gi læ'ne nan'ti ki Satan ningə a bud'ide mur mur kitakul Burəbe ki in Kirisiti. De'gi læ Luwə ki tinyøi nan si'ə, a ingøi dɔran ki sigi ki dɔnangi ki sigi. A in nan'ti ki Ngonn Bati lo nyakuso taa nan'ti ningə a sii si'ə Jerujalem'ti ki sigi biti ki non'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki nyakoo me ndil'ti ki dɔkete 1. Makitu ki ndangi kadi njekawnan'gi ki siri 2-3. Makitu ndar ki bir kutita'a ki nyakosidɔnya ki siri 4.1-8.1. Tow gaji'gi ki siri 8.2-11.19. Kɔki lii ki da'gi ki joo 12-13. Ki rɔ Ngonn Bati'ti dɔ mbal Siyon'ti 14.1-5. Takigangi 14.6-20. Tuji'gi ki dɔboy'ti 15. Kɔpi wongi ki siri læ Luwə 16. Bulə de'gi læ Babilon 17.1-19.4. Nyakuso taa nan læ Ngonn Bati 19.5-10. Takigangi dɔ da'gi'ti ki joo 19.11-20. Rɔ tətɔ Satan 20. Dɔran ki sigi, dɔnangi ki sigi ki Jerujalem ki sigi 21.1-22.5. Jeju a tøl 22.6-21.

¹ Makitu kin in nya ki to lo kiyø'ti ki Jeju Kirisiti te ki dɔ'a. Ningə in Luwə ə ad'a kadi toji kuləbər'gi læ'ne, kadi gəri nya ki a ra nya ndəkba. In be ə, Jeju Kirisiti ulə ki malayka læ'ne kare adi aw te ki dɔ'a adi njekulə li'ə Jan gər. ² Jan manna'gi dɔ nya'gi'ti pøti ki oo kin toki in ta læ Luwə, toki in ta ki rɔta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dɔ'a.

³ Majikur in dɔ de'ti ki tudə makitu kin, ki dɔ de'gi'ti ki nje koo dɔ ta'gi ki te ta Luwə'ti kin, ə tæli rɔ'de go'ti. Tadɔ dɔkagilo ki nya'gi kin a rai nya in ndəkba.

Ta ki sɔw dɔ Njekawnan'gi ki Siri ki dɔnangi Aji'ti

⁴ M'in Jan, ə m'ndangi makitu m'adi'se in *Njekawnan'gi ki Siri ki sii dɔnangi Aji'ti*.

M'dəji kadi Luwə ki isi non bɔne, ki isi mayinu, ki in nje re num, kadi ndil'gi ki Siri ki rai non kumbər ngar'ti li'ə num, ⁵ taa kadi Jeju Kirisiti ki in nje manna'gi ki in nje ra nya ki low'ə'ti, ki in de ki dɔkete ki ində taa dann njekoy'gi'ti, ki in Ngar læ ngar'gi ki dɔnangi'ti ne kin num, pøti kadi memaji ki lapiya in sese nan'ti.

Jeju Kirisiti ndigi'je, ə taa'je ginn togi'ti læ majel ki mosi'ne, ⁶ ɔr'je ində'je ta dangi to ngar'gi, tøl'je njekujønyamosi kadikare'ti kadi ji ra kulə j'adi Luwə ki Baw'a. M'dəji kadi toji ki togi in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi, *Amen!

⁷ Oyi'ə, isi re me kil ndi'ti,

de'gi pøti a oyi'ə ki kum'de†,

nje inbe ki nje kɔsi kad'a ki ningə kin ka a oyi'ə ki kum'de,

* 1:4 1.4 2Ko 1.8 † 1:7 1.7 Daniyel 7.13; Jakari 12.10

ginn kaw'gi ki dangi dangi ki donangi ne a nonyi ndoo tado li'è.
Oyo, Amen!

⁸ Buræbe Luwè ene: «M'in Alpa ki Omega, nje kisi non bone, Nje kisi mayinu, ki nje re, m'in Nje tɔgi pæti.»

Jan oo Kirisiti me ndil'ti

⁹ M'in ngonkon'se Jan, ki m'in sese nan'ti me kon'ti, m'in dann'se'ti ingi ki Luwè indæ'se to ngar'gi, m'in m'uwè tɔgi'm ba sese me kindè rɔ nan'ti ki Kirisiti. De'gi ilæi m'in dangay'ti dɔ dor'ti ki Patimosi tado ta læ Luwè ki m'ilæmbær'è, taa tado manaji ki m'man dɔ ta ki rɔta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dɔ'a. ¹⁰ Ndo'a'ti kin, in ndɔ læ Buræbe, æ Ndil Luwè re ur dɔm'ti, adi m'oo ndu ta madi te go'm'ti ki tɔgi'ne to ndu tow be, ¹¹ el'm ene: «Nya ki oo kin, ndangi me makitu'ti, æ go'ti, ulæn adi Njekawnan'gi ki Siri, adi in Epeji, ki Simirnè, ki Pergam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladelpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin'ti, m'yæti rɔ'm kadi m'oo de inbe ki ra el'm ta kin æ, m'oo lambi'gi ki rai'de ki ɔr in Siri. ¹³ Ningè dann lambi'gi'ti kakin, de madi ki to to *Ngonn de be isi'ti non. Ulæ ku ngal rɔ'ne'ti, æ dɔ bædi'ne ki kulè ki rai ki ɔr. ¹⁴ Dɔ'a ge, ki bisi dɔ'a ge, ndai bal bal to buy, eke bu wa be. Kandi kum'æ on to por be. ¹⁵ Nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kodi ho kam be, æ ndu'æ æ to to punji ba kam be tɔɔ. ¹⁶ Uwè mee'gi siri ji kol'ne'ti, ningè kiyæro ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num, te ta'a'ti. Kum'æ unji to kadi ki dann kada kam be. ¹⁷ Loki m'oo'æ æ, m'osi nja'a'ti to de ki oy, m'to. Nan indæ ji kol'ne dɔm'ti ene: «Bol el, m'in ki dɔkete, æ m'in ki dɔboy'ti tɔS, ¹⁸ m'in nje kisi kumngayira ba, m'oy, nan m'tæl m'nji kumngayira ba, kadi m'nji biti ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. M'aw ki lakele læ koy ki lo ki koo ji'm'ti. ¹⁹ Ningè, kadi ndangi nya ki oo, nya ki isi ra nya ngosine, ki nya ki a ra nya go'ti gogi. ²⁰ Nga ningè, ki ɔjido mee'gi ki siri ki oo ji kol'm'ti, ki lambi'gi ki siri ki rai'de ki ɔr, k'ɔr me'de æ to kin: mee'gi ki siri, in malayka'gi læ Njekawnan'gi ki siri, ningè lambi'gi ki siri, in Njekawnan'gi ki siri to.»

2

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Epeji'ti

¹ Nje kuwè mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyè dann lambi'gi'ti siri ki rai'de ki ɔr el'm m'in Jan ene: «Ndangi makitu kin adi malayka læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti, el'æ toki nje kuwè mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyè dann lambi'gi'ti ki siri ki rai'de ki ɔr el ene: ² M'gær nya ra'gi læ'i, m'gær kulè rai, ki kuwætogiba læ'i. M'gær kadi in ilæ bandi tanan'ti ki nje me majel'gi el. De'gi madi ki isi bari rɔ'de njekawkulè'gi, nan in njekawkulè'gi el kin, nan'de adi gær'de to nje ngom'gi. ³ In nje kuwè tɔgi ba, ingè kon tado læ'm, nan be kaa, inyè ta'a el. ⁴ Nga ningè, nya kare ki m'aw'n sæ'i ki ta dɔ'ti, in ta læ k'inyè ki inyè ta ndigi ki in ndigi'm kete kin kɔ. ⁵ Æ adi me'i olo dɔ lo ki osi'ti, tɔr ndu'i ki ngosine kin, æ tæl re dɔ nja'i'ti ki kete gogi. Re inyè panjiyæ'i ki ngosine kin kɔ el æ, m'a m're kadi m'un lambi læ'i lo kis'æ'ti kin kɔ. ⁶ Ningè ki ngosine kin, nya kare ki m'oo maji, rɔ'i'ti, mbæti kulæra Nikolayiti'gi, toki m'in

m'mbèti'n kulè ra'de kakin be tɔ. ⁷ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwə el Njekawnan'gi kin!

«De ki nje tɔti rɔ, m'a m'ad'a sɔ kandi kagi koy el ki ra me Paradisi'ti lə Luwə*.»

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Simirnə'ti

⁸ Makitu kin ndangi adi malayka lə Njekawnan'gi ki Simirnə'ti: Ta ki de ki dɔkete, ki in de ki dɔboy'ti tɔ, de ki oy nan təl isi kumngayira ba, el me'ti ə to kin: ⁹ M'gər kon lə'i ki ndoo lə'i, nan ki rɔta'ti, in njenyakingə. Taa m'gər ta'gi ki majel ki nje ki ɓari rɔ'de eyina n'in *Juwipi'gi, nan ki rɔta'ti, in Juwipi'gi el, isi eli dɔ'i'ti: in kəykawnan lə *Satan. ¹⁰ A ingə kon, nan maji kadi in ɓol el. Su a ɓuki de'gi madi dann'se'ti dangay'ti kadi nan'n tɔgi'se, a ingəi kon asi ndɔ dɔgi, nan uwəi kul'ə bitɔi koy, ə m'a m'adi'se jɔgi tɔti rɔ, ki in kaji ki bitɔi ki non'ti.

¹¹ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwə isi el njekawnan'gi kin maji!

De ki nje tɔti rɔ, koy ki nja joo a te kad'a'ti el.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Pergam'ti

¹² Makitu kin ndangi adi malayka lə Njekawnan'gi ki Pergam'ti: Ta ki de ki nje koti kiyəɔ ki ta'a atɔ kol kol, taa ta kat'a in dow joo num tɔ, el me'ti ə to kin: ¹³ M'gər lo ki isi'ti kin; in lo ki Satan onɓe səm'ti, nan be kaa, bitɔi ɓone, in uwə rɔ'i rɔ'm'ti adi ngan, tusi kunme lə'i inyə el. Dɔkagilo inɓe ki ndɔ ki tɔli njekuləɓər lə'm ki nje ra nya ki low'ə'ti, Antipasi, lo'ti inɓe ki Satan isi'ti kin kaa, manji ndu'i el. ¹⁴ Ningə, nya kare ki m'aw'n sə'i ki ta dɔ'ti, in ta lə de'gi lə'i ki madi ki uwəi go nyando ki to to yan Balam be ngan kin. Balam ki nje kɔji ngar Balaki kadi iyə kulə uwə'n ngann Isirayel'gi ki row kuso da ki iləi kadikare'ti ɓari yo'gi num, sangi nan kaya'ti num†. ¹⁵ In be tɔ ə, in kaa aw ki de'gi ki nje kuwə go nyando lə Nikolayiti'gi non tɔ. ¹⁶ Ə kadi tɔr ndu'i. A re in be el ə, m'a m're ngosine kadi m'ɔ ki degə'gi kin ki kiyəɔ ki te ta'm'ti kin.

¹⁷ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwə isi el Njekawnan'gi kin!

De ki nje tɔti rɔ, m'a m'ad'a mann ki in nyakuso ki kiyə lɔki, m'a m'ad'a kɔsi mbal ki nda, ki in ki ndangi tɔ'ti ki sigi‡, ki in tɔ ki de gər el səm'ti. De ki mbal kin ɔdi ji'ə par ə gər tɔ kin.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti

¹⁸ Makitu kin ndangi adi malayka lə njekawnan'gi ki Tiyatir'ti: Ta ki Ngonn lə Luwə el ki in de ki kandi kum'ə on to por be, taa nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kɔdi ho kam be, el ə to kin: ¹⁹ M'gər kulə ra'i'gi, ki ndiginan ki to rɔ'i'ti, ki kunme lə'i, ki ra kulə kadi de'gi, ki kuwətɔgiba lə'i. Nya ra'i'gi ki gogi ne banyinan utə in ki kete'gi. ²⁰ Nan nya kare ki m'aw sə'i ki ta dɔ'ti, in k'inyə ki inyə Jejabel, ki ene n'in dene ki njekeltakita Luwə'ti kin, adi isi ɓuki njekulə'gi lə'm mu'ti: isi ɔsi'de ki me kaya ki ra'ti, ki me kuso da'ti ki iləi kadikare'ti ɓari yo. ²¹ M'inyə dɔkagilo m'ad'a kadi inyə'n gorow njiyə'ne kɔ, nan mbəti k'inyə gorow kaya ki ra. ²² In be ə, m'a m'ilə nanga dɔ tirə rɔ kon'ti, nan'ti ki nje sangi nan kaya'gi'ti. A re inyəi ta panjiyə'de'gi ki majel kin kɔ wa taa,

* 2:7 2.7 Lotum 2.8-9 † 2:14 2.14 Kɔr Isirayel'gi 31.16; Kɔr Isirayel'gi 22-24 ‡ 2:17 2.17 Tekitaga 16.14-15,33-34; Ejay 62.15

to m'inyø ta nya ki m'oji kadi m'ra se'de kin. ²³ M'a m'adi ngann'a'gi oyi. Ningø, lo kin'ti, Njekawnan'gi pøti a gøri kadi m'in de ki m'gør mærtæ'gi, ki ndigi ra'gi læ de'gi. De ki ra dann'se'ti, m'a m'ra'a kigo kulø ra'a'tiŠ. ²⁴ Nga ningø, in ndøgi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti, ki uwøi go nyando ki ngom kin, el, taa mbøti taai nyando ki ingi bari'ø «nya kiyø kuruki læ Satan» kin el tø, m'el'se kadi in gøri toki m'a m'indø nya ki k'oy madi ki rangi dø'se'ti el nga. ²⁵ Nga ningø, nya kare ø, maji kadi, nya ki rai dø'ti kin, uwøi ba, biti kadi m're.

²⁶ De ki nje tøti rø, de ki uwø go kulø'gi læm biti døboy'ti, m'a m'ad'a tøgi konbe dø ginn de'gi'ti ki dangi dangi. ²⁷ A on'de bø ki gøl gindi, a tøn dø'de toki de a tøn ngoo hanji kin be. ²⁸ In be ø, m'inbe kaa m'ingøn tøgi ki rø Bai'ti. Taa m'a m'ad'a mee ki njekuwø ta ginn lo'ti tø*

²⁹ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø si el Njekawnan'gi kin!

3

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Sardi'ti

¹ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Sardi'ti: Ta ki nje ndil'gi ki siri læ Luwø ki mee'gi ki siri el me'ti ø to kin: M'gør kulø ra'i'gi: ra rø'i adi de'gi oyi'nu to de ki isi kumngayira, nan ki røta'ti ø, in de ki koy. ² Isi dø nja'i'ti, adi tøgi ndøgø'gi ki isi oyi, tado m'oo kulø rai kare ki asi nan takum Luwø'ti goto. ³ Adi me'i olo dø nyando'ti ki oo dø'a ge ingø ge kin, ningø kadi ra dø nja'i'ti ø tør ndu'i. Kin ø re ndøl dø fi'ti el ø, m'a m're m'uwøi nanga bus to njebogi be ki kadi in gør dø kad'a el. ⁴ Nga ningø, de'gi madi'gi dann'se'ti Sardi'ti non inbe, njenyi ku'gi læ'de ki majel ki ra. A uløi ku ki nda rø'de'ti kadi dani'm'in, tado in de'gi ki asi. ⁵ De'gi ki nje tøti rø, a uløi ku ki nda rø'de'ti, ningø m'a m'buji tø'de kø me makitu kaji'ti el. M'a m'gør'de to de'gi læm takum Bai'ti ki takum malayka'gi'ti li'ø. ⁶ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Piladelpi'ti

⁷ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Piladelpi: Ta ki nje k'ar njay, de ki røta'ti, in ki uwø lakele læ *Dabidi ji'ne'ti, in ki uwø te ø de asi kut'ø el, in ki uwø uti ø de asi te el, el me'ti ø to kin: ⁸ M'gør kulø rai, m'gør kadi tøgi in ngayn el, nan ngøm ta læm maji, manji ndu'i el. Nga ningø, ki ne kin, m'te takøy non'i'ti nga, de ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningø nya ki m'a m'ra ki de'gi ki køykawnan'ti læ Satan, ki in nje ngom'gi, ki eyina n'in Juwipi'gi, nan in Juwipi'gi ki røta'ti el ø to kin. M'a m'indø tøgi dø'de'ti kadi rei øsi dø'de nanga non'i'ti. Lo kin'ti, a gøri kadi m'ndig'i. ¹⁰ Toki ngøm'n ndu ki m'ad'i kadi uwøn tøgi ba, m'in kaa m'a m'ngøm'i døkagilo kon'ti ki a re dø de'gi'ti ki dønangi'ti ne pøti kadi nan'de kin tø. ¹¹ M'a m're ndøkba, ø uwø nya ki to ji'i'ti kin ngan, kadi de madi taa nyakugø goji læ'i el.

¹² De ki nje tøti rø, m'a m'ra'a to kagi ngawdann køy me Køy'ti læ Luwø læm, ningø a te taga el ratata. M'a m'indø tø Luwø læm num tø bebo li'ø ki in Jerujalem ki sigi kin num dø'a'ti. Jerujalem ki in dōran'ti rø Luwø'ti læm, re ur nanga. Taa m'a m'indø tøm ki sigi dø'a'ti tø.

¹³ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti

¹⁴ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Lawodise'ti: Ta ki de ki in Amen, de ki nje mannaji ki nje ra nya ki low'ø'ti, de ki rɔta'ti ki in dɔ nyakindø'gi'ti læ Luwø pøti, el me'ti ø to kin: ¹⁵ M'gør kulø rai; m'gør kadi sɔl el num, in tingø el num. Kin ø re sɔl el ø, re a tingø! ¹⁶ Nan ki ne kin, sɔl el num, in tingø el num, to hoy hoy, adi m'a m'tømon'i kɔ. ¹⁷ In el ene in njenyakingø, ra gati ingø'n nya ngayn, aw ndoo nya madi el. Nga ningø, in nje kumtondoo, in dangiti, nya læ'i goto, ra ki rɔ'i kare, kum'i oo lo el kin ø, oo el. ¹⁸ In be ø, m'ad'i ta kɔji kadi re ndogi søm ør ki por ndir'ø maji kin kadi ndu'n, kadi ndogi søm ku ki nda uti'n dɔ rɔ'i ki to kare kin kadi rɔ'i sɔl'i el, ø kadi ndogi nya k'ilø kum'ti ilø kum'i'ti kadi kum'i oo lo maji gogi. ¹⁹ De'gi pøti ki m'ndigi'de, m'ndangi'de ø m'indø'de m'ɔji'de. Maji kadi in tingøbil, ø tør ndu'i. ²⁰ Oo maji, m'in m'ra takøy'ti, m'indø takøy. Re de oo dɔ ndu'm ø te takøy ø, m'a m'ur køy go'ø'ti, m'a m'njɔ si'ø num in a sɔ søm num.

²¹ De ki nje tøti rɔ, m'a m'ad'a isi søm dɔ kumbør ngar'ti læ'm, toki m'in m'tøti rɔ ø m'aw m'nji ki Bai dɔ kumbør ngar'ti li'ø kin be tɔ. ²² De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

4

Kulø tɔji dɔ Luwø'ti me dɔran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ø, m'oo nya ki rangi me ndil'ti bay: m'oo tarow te dɔran'ti, ningø ndu de ki el'm ta kete kakin, tøl bar to tow be el'm ene: «Re taa ne, ø m'a m'tɔji nya ki a ra nya lo ti'ti». ² Tanan'ti non, Ndil Luwø tøti'm uwø'm aw søm dɔran'ti. Ningø nyi, m'oo kumbør ngar te isi, ø de madi isi dɔ kumbør ngar'ti kakin. ³ De'ø ndolo to mbal'gi ki bari'de jasipi ki sarduwann be. Ngabirøndi ki kunj'ø to to mbal emerodi be unji gugi kidi kumbør ngar kakin. ⁴ Ningø kumbør'gi dɔ joo gidø in sɔ sii gugi gidi kumbør ngar kakin, ø ngatøgi'gi dɔ joo gidø in sɔ ki øy ku ki nda sii dɔ kumbør'gi'ti ki dɔ joo gidø in sɔ kakin, uløi jøgi kɔsikurø ki rai ki ør dɔ'de'ti. ⁵ Kunji'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi tei kumbør ngar'ti. Lambi'gi siri onyi takum Ngar'ti, adi in ndil'gi læ Luwø ki siri. ⁶ Non kumbør ngar'ti, nya madi ki tanan ki mann ba ki ar njay to bør be ra søm'ti.

Nya'gi ki nje kisi kumngayira in sɔ, kum'de rosi rɔ'de ki kete ge ki gogi ge, sii dana non kumbør ngar'ti num, gugi gid'ø num. ⁷ Nya ki nje kisi kumngayira ki døkete tanan ki bøl, in ki nja joo tanan ki ngonn baw mangi, in ki nja mutø, takum'ø to to takum de be, ningø in ki nja sɔ, to to kore ki isi nal be tɔ. ⁸ Nya'gi ki nje kisi kumngayira kin, ki kare aw ki bagi'ne mehen mehen, ø kum'ø rosi lo dɔ bag'a'ti ge ginn bag'a'ti ge. Kondo ge ki kada ge sii ta k'osi pa'ti eyina: Nje k'Ar njay, nje k'Ar njay, nje k'Ar njay in Burøbe Luwø ki nje tɔgi pøti. In ki isi mayinu, isi bone, in ki a re. ⁹ Døkagilo'gi pøti ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sɔ kakin osi pa, uløi tɔji dɔ nje kisi dɔ kumbør ngar'ti, døkagilo'gi ki døkagilo'gi, øsikurø, rai'ø oyo, ¹⁰ ngatøgi'gi ki dɔ joo gidø in sɔ øsi møkøsi'de nanga non nje kisi dɔ kumbør ngar'ti, øsikurø nje kisi ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi, buki jøgi kɔsikurø'gi læ'de non Ngar'ti

ningø eli'ə eyina: ¹¹ Burøbe Luwə lə'je, in asi kadi de'gi uləi toji dō'i'ti, ɔsikurə'i, taa asi k'ingə tōgi tɔ, tado in ə ra nya'gi pəti, nya'gi ki k'oo ki kum kin toi kigo ndigi'ti lə'i.

5

Makitu lə Ngonn bati

¹ M'oo makitu ki kur gidi nan'ti to dala jikol nje kisi dō kumbər ngar'ti. In makitu ki ndangi nya me'ti ge gidi'ti ge, ningə uwəi lo siri ki nya kuwə makitu'gi. ² M'oo malayka ki nje tōgi kare un ndu'ne ki taa ene: «Nan asi kadi təti nya kuwə makitu'gi ə te makitu kin wa?» ³ Nan ki me dɔran'ti, ki dɔnangi'ti eke ginn dɔnangi'ti, de ki asi kadi te makitu kin, eke kadi ilə kum'ne me'ti ə tudə goto ne. ⁴ Lo kin'ti, m'non ngayn, tado de asi k'ingə de ki asi kadi te makitu kin ə ilə kum'ne me'ti el. ⁵ Ningə de kare dann ngatōgi'gi'ti el'm ene: «Non el, oo ɓol ki ginn koji'ti lə Juda, de ki te ginn Dabidi'ti, ki təti rɔ, in asi kadi ɔr nya kuwə makitu'gi ki siri ə te makitu kin.»

⁶ Lo kin'ti non, m'oo Ngonn bati ra taa dana non kumbər ngar'ti, ningə nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sɔ ki ngatōgi'gi ki dō joo gidə in sɔ gugi gid'ə. Ngonn bati kakin to to nya ki de uʒ mind'ə be. Gaj'a'gi in siri, taa kum'ə'gi in siri tɔ, to ndil'gi ki siri lə Luwə ki ulə'de de ki dɔnangi'ti ba pəti. ⁷ Ngonn bati isi re ndəkba ki rɔ nje kisi dō kumbər ngar'ti kadi taa makitu ji'ə'ti. ⁸ Tanan'ti non, ki nje kisi kumngayira ba ki sɔ ki ngatōgi'gi ki dojoo gidə in sɔ ɔsi məkəsi'de nanga non Ngonn bati'ti. De ki ra uwə kende ki kōpi'gi ki rai ki ɔr ki nduji kagi ki əti maji ji'ne'ti. Nya'gi kin in ta'gi ki de'gi lə Luwə isi eli ki Luwə. ⁹ Nje kisi kumngayira ba ki sɔ ki ngatōgi'gi ki dō joo gidə in sɔ, ɔsi pa ki sigi eli eyina:

«In asi kadi un makitu,

Ə ɔr nya kuwə'gi.

Tado de'gi toli'nu, in ugə dō ginn kaw'gi ki dangi dangi,

Ndonn ta'gi ki dangi dangi,

De'gi ki dangi dangi,

Ginn ɓe'gi ki dangi dangi ki mosi, adi Luwə.

¹⁰ Ginn de'gi ki dangi dangi kin,

Ində'de taa dangi to ngar'gi,

Təl'de njekujənyamosi kadikare'ti tado Luwə lə'je,

Ningə ingi onyibe dɔnangi'ti ne*.»

¹¹ Lo kin'ti, m'gon lo ə, m'oo ndu bulə malayka'gi ngayn, ki in dər banyi banyi dər dōgi bigum†, gugi gidi kumbər ngar, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ba, ki ngatōgi'gi. ¹² Ningə uni ndu'de ki taa eli eyina: «Ngonn bati ki de'gi toli'ə, asi kadi ingə tōgi, ki nyakingə, ki gosi, ki nganggi, ki kɔsikurə, ki tɔɓar, ki kulə toji!»

¹³ Taa m'oo ndu nyakində'gi pəti ki dɔran'ti, ki dɔnangi'ti, ginn dɔnangi'ti, ki me babo'ti ɔsi pa eyina:

«Kulə toji, ki kɔsikurə, ki tɔɓar, ki tōgi,

in lə nje kisi dō kumbər ngar'ti in ki Ngonn bati ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi!»

* 5:10 5.10 Pa'gi 33.3, 98.1; Ejay 42.10 † 5:11 5.11 Daniyel 7.10

¹⁴ Lo kin'ti non be, nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki so eli eyina: «Amen!» Ningø ngatøgi'gi ðsi mækøsi'de nanga non nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki ngonn bati, øsi kurø'de.

6

Ngonn bati in ki nya kuwø makitu'gi siri

¹ M'oo Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki døkete læ nya kuwø makitu'gi ki siri ør, ningø m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki døkete dann nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki so un ndu'ne ki taa, ndu'ø þar to ndangindi be ene: «Re!» ² M'gon lo, ningø m'oo sindø kare ki nda. Nje kala uwø kagi kondiro ji'ne'ti, adi'ø jøgi køsikurø. In de ki tøti rø, nan aw to tøti rø ki rangi þay. ³ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja joo ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja joo el ene: «Re!» ⁴ Lo kin'ti, sindø ki rangi, ki kør to por te re. Nje kala aw ki tøgi kadi ør'n lapiya dønangi'ti kø, kadi de'gi tøli nan dann'de'ti. Adi'ø kiyøro ki ngal.

⁵ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mutø ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja mutø el ene: «Re!» Ø m'gon lo ningø, m'oo sindø kare ki ndul. Nje kala uwø nya mboji nya ji'ne'ti. ⁶ Ningø m'oo ndu ta madi in ki dann nje kisi kumngayira'gi ki so ene: «Geme ngonn ngo mboji nya kare be par in lo kulø ki ndø kare, ø ørji ngonn ngo mboji nya mutø be par in lo kulø ki ndø kare to; nan ødi hu in ki yiwi kandi nju el.» ⁷ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja so ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja so el ene: «Re!» ⁸ Ø m'gon lo ningø, m'oo sindø kare ki þal'a to to mbi kam be. Nje kala tø'a nan «Koy», ø lo ki koo isi njiyø go'ø'ti. Adi'de tøgi dø dow dønangi'ti ki kare me ki sø'ti kadi tuji de'gi ki me'ti ki rø'gi ki þø'gi ki monyi ki njetøko de'gi ki da don'gi ki dønangi'ti ne. ⁹ Go'ti, loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mi ør ningø nyi, m'oo ndil de'gi ki ndøki tøl'i'de ø rai ginn ringiri kadikare'ti læ Luwø. In de'gi ki tøl'i'de tado ta læ Luwø ki rai dø'ti ngan, manyinaj'a. ¹⁰ De'gi kakin uni ndu'de ki taa, elita ki tøgi'de eyina: «Burøþe, in ki in nje k'Ar njay, in ki in de ki røta'ti, a nginø biti døkagilo'ti ki ra taa a gangi ta dø de'gi'ti ki dønangi'ti, øji'n dø mosi'je ki þuki kø kin wa?» ¹¹ Ningø lo kin'ti non, adi de ki ra ku ngal ki nda, ningø døji'de kadi orei me'de nden þay, biti kadi to ndøgi ngannkon'de'gi, ki madi kulø'de'gi, ki nanyinan non, kadi to a tøl'i'de to ingi be kin, kør'de re dø mad'a'ti, tølta'a þay taa. ¹² Ningø m'oo Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mehen ør, ø dønangi yøki yøki ki øti þol ngayn. Kadi tøl ndul kururu to ku soro be, ø nanyi ba pu tøl to to mosi be to. ¹³ Mee'gi in dørant'i tosi ki nanga to kandi mbaykote ki gøsirø el þay, ø nøl gang'a ki nanga kin be. ¹⁴ Dørana goto kø to tuwø ki de a koo gidi nan'ti kin be; ningø mbal'gi, ki dø dor'gi a ndui rø'de kø. ¹⁵ Ngar'gi ki dønangi'ti ne, ki nje tøþar'gi, kibo'gi læ njero'gi, ki njenyakingø'gi, ki nje tøgi'gi, ki ndøgi de'gi pøti, þør'gi ki de'gi ki kare, a anyinan kadi iyøi rø'de bolo lo'gi'ti ki gidi mbal'gi'ti ki tøti. ¹⁶ A eli mbalbo'gi ki mbal'gi ki tøti eyina: «Tosi dø'je'ti, iyøi'je sanyi takum nje kisi dø kumbør ngar'ti, ki ta wongi'ti læ

Ngonn bati*. 17 Tado ndo wongi ki bo re nga, de ki asi kadi ene m'in ø m'ra am goto†.»

7

De'gi ki 144.000 ki Luwø indø ndunø læ'ne non'de'ti

¹ Go nya'gi'ti kin, m'oo malayka'gi so rai taa do kum donangi'ti ki so. *Malayka'gi kakin uwøi næl'gi ki so ki donangi'ti ne kadi to uløi donangi'ti el num, do ba'ti el num, taa do kagi'gi'ti el num to. ² M'tøl m'oo malayka madi ki rangi bay in ki lo kuwø kadi'ti be, uwø nya kosisdønya læ Luwø ki nje kisi kumngayira ba ji'ne'ti. Ningø un ndu'ne ki taa el malayka'gi ki so ki ingøi togi kadi rai nya ki low'ø'ti el ki nyakindø'gi ki donangi'ti ne ki me ba'ti ene: ³ «Ononyi'se kadi rai nya ki low'ø'ti el ki nyakindø'gi ki donangi'ti, eke me ba'ti, eke do kagi'gi'ti, biti kadi j'indø nya kosisdønya to ndunø non njekulø'gi'ti læ Luwø bay taa.» ⁴ Adi m'in kor de'gi ki in ki k'indø ndunø læ Luwø non'de'ti in de'gi dør bu ki do so gidø in so do'ti, ginn koji'gi'ti læ ngann Isirayel'gi pøti. ⁵ Adi in: ginn koji'ti læ Juda, de'gi dør døgø gidø in joo; ginn koji'ti læ Ruben, de'gi dør døgø gidø in joo; ginn koji'ti læ Gadi, de'gi dør døgø gidø in joo; ⁶ ginn koji'ti læ Aser, de'gi dør døgø gidø in joo; ginn koji'ti læ Nepitali, de'gi dør døgø gidø in joo; ginn koji'ti læ Manasa, de'gi dør døgø gidø in joo; ⁷ ginn koji'ti læ Simeyon, de'gi dør døgø gidø in joo; ginn koji'ti læ *Lebi, de'gi dør døgø gidø in joo; ginn koji'ti læ Isakar, de'gi dør døgø gidø in joo; ⁸ ginn koji'ti læ Jabulon, de'gi dør døgø gidø in joo; ginn koji'ti læ Jisepi, de'gi dør døgø gidø in joo; ginn koji'ti læ Benjamin, de'gi dør døgø gidø in joo.

Ginn de'gi ki dangi dangi

⁹ Go'ti, m'gon lo ø, m'oo bulø de'gi ki øti bol ngayn ki de asi kadi tudø kor'de el. In de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ginn de'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. De'gi kin rai non kumbør ngar'ti, ki non Ngonn bati'ti, rai ki ku ngal ki nda rø'de'ti, taa uwøi baji tann'gi ji'de'ti to. ¹⁰ Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kaji in rø Luwø'ti læ'je ki in nje kisi do kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati.» ¹¹ Malayka'gi pøti iløi nan gugi gidi kumbør ngar, ki ngatøgi'gi ki nya'gi ki nje kisi kum ba'gi, osi ki takum'de nanga non kumbør ngar'ti, osikurø Luwø, ¹² eli eyina: «Amen! Kulø toji, ki tofbar, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kosiskurø, ki togi, ki ngangø in læ Luwø læ'je ki dokagilo ki dokagilo! Amen!» ¹³ Lo kin'ti non, ki kare dann ngatøgi'gi'ti un ta el'm ene: «De'gi ki øyi ku ngal'gi ki nda kin in nan'gi wa? Ø in ra be ø rei wa?» ¹⁴ Ø m'ilø'ti m'ene: «Burøbe, in ø gør maji!» Ningø el'm ene: «In de'gi ki tei me kindækumndoo'ti kibo. Ingi togi ku ngal'gi læ'de, rai adi nda me mosi Ngonn bati'ti. ¹⁵ In tado kin ø, uwøi rø'de rai non kumbør'ti læ Luwø, gosi'ø kondø'ti ge kada ge me Køy'ti li'ø. Ningø nje kisi do kumbør ngar'ti a dow bagø'ne do'de'ti ginn køy kisi'ne'ti. ¹⁶ Bo a ra'de el ratata, kundø mann a ra'de el ratata, taa por kadi eke kunji nya madi a ndaw'de el ratata to, ¹⁷ tado Ngonn bati ki nje ra ngawdann lo'ti non kumbør ngar'ti a in nje k'ul'de, kadi a aw se'de lo

* 6:16 6.16 Oje 10.8; Luk 23.30 † 6:17 6.17 Juwøl 2.11; Soponi 2.2-3

mann kumngayira'ti kadi anyinan. Luwø a bōr mann non kum de'ti mbonyi mbonyi*.»

8

Nya kuwø makitu ki nja siri

¹ Loki Ngonn bati or nya kuwø makitu ki nja siri, loki dōran'ti tøl to ndingi asi ngann kadi dō mutø. ² Ningø m'oo malayka'gi ki siri rai takum Luwø'ti, adi adi'de tow'gi siri.

³ Malayka madì kare re ulø rō'ne ra kadi ringiri'ti, uwø bay por ki nduji kagi ki øti maji in me'ti ji'ne'ti. In bay ki rai'ø ki or, ningø adi'ø nduji kagi'gi ngayn ki øti maji, kadi awi'n ki ta'gi ki de'gi lø Luwø isi eli ki Luwø. Awi'n dō ringiri or'ti ki ra non kumbør ngar'ti. ⁴ Ningø sa nduji kagi ki øti maji su ji malayka'ti takum Luwø'ti aw ki taa ki ta'gi ki de'gi lø Luwø isi eli ki Luwø. ⁵ Ningø go'ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki øti maji in me'ti kakin, buki kōrpor'gi ringiri'ti rosi, ø ugø ilø nanga, par ø tanan'ti non, ndangindi'gi ki ndu de'gi, ki tølndi'gi tei, taa dōnangi yøki tō.

Tow'gi ki sō ki dōkete

⁶ Malayka'gi ki siri ki uwøi tow'gi ki siri ji'de'ti indøi dō rō'de dana kadi kōli'de.

⁷ Malayka ki dōkete kōl tow lø'ne ø, kōsi ndi, ki por ki pole nan ki mosi ødi ki dōnangi'ti. Ningø lo kin'ti non be, dow dōnangi ki kare me ki mutø'ti on por, kagi kare me ki mutø'ti on por, taa mbi kam kare me ki mutø'ti on por tō.

⁸ Malayka ki nja joo kōl tow lø'ne, nya madì ki boi to mbal ki ra taa be, on por, ßingø osi me ba'ti, adi dow ba ki kare me ki mutø'ti tøl mosi. ⁹ Nyakindø'gi kare me ki mutø'ti me ba'ti oy, taa tokibo'gi kare me ki mutø'ti tuji tō.

¹⁰ Malayka ki nja mutø kōl tow lø'ne ø, kækirø mee kare ki on to por be, in dōran'ti osi nanga dō ki kare me ki mutø'ti lø mbo'gi ki wol mann'gi. ¹¹ Tō mee kakin nan «nya ki ati.» Ki kare me ki mutø'ti lø mann'gi tæli ati kangì, ningø de'gi ngayn ki anyinan mann'gi kin oyi tō, tado tøl ki tæli ati kangì.

¹² Malayka ki nja sō kōl tow lø'ne, dow kadi ki kare me ki mutø num, dow nanyi ki kare me ki mutø'ti num, taa mee'gi kare me ki mutø'ti ingøi kindø adi lo kadi dann'de'ti ki kare me ki mutø'ti unji goto. Dow lo ki kada kare me ki mutø'ti num, dow lo ki kondō kare me ki mutø'ti num, kunji goto dō'de'ti*.

¹³ M'tøl m'gon lo bay ningø, m'oo yøl kore kare ki nal taa sanyi dann nøl'ti un ndu'ne ki taa ki tōgi'ne ene: «Kumtondoo! Kumtondoo! Kumtondoo a in dō de'gi'ti ki dōnangi'ti ne, loki ndøgi malayka'gi ki nanyinan mutø kin a kōli tow lø'de.»

9

Tow ki nja mi bar

¹ Malayka ki nja mi kōl tow lø'ne ø, m'oo mee kare in dōran'ti osi nanga. Adi mee kakin lakele ta boløbe ki dōboy'o goto. ² Te ta boløbe

* **7:17** 7.17 Ejay 25.8, 49.10; Pa'gi 23.1-2; Ejøkel 34.23 * **8:12** 8.12 10-12; Ejay 14.12; Jeremi 9.14; Tekitaga 10.21-23

ki dōboy'o goto ningø, sa por su'ti te ki taga to sa por ki me pur'ti ki boi be. Sa kakin uti kum kadi ki dōran. ³ Bøti'gi tei me sa por'ti kakin, sananyinan dōnangi'ti. In bøti'gi ki adi'de tōgi ki to to yan nii be. ⁴ Jōgi'de kadi rai nya ki low'ø'ti el ki mu ge ki kam ge kagi'gi ge, nan kadi rai nya ki low'ø'ti el ki de'gi ki awi ki nyakōsidōnya to ndunø læ Luwø nati non'de'ti el kin par. ⁵ Adi'de tarow kadi tōli de'gi kin el, nan kadi adi'de kon ngayn to kadi yo par asi nanyi mi. ⁶ Dōkagilo'ø'ti kin, de'gi a sangi koy, nan a ingøi koy el. A ndigi kadi n'oyi, nan koy a anyi sanyi kō kadi'de'ti.

⁷ Bøti'gi kin, toi to sindø'gi ki de dō nya rō rō'de'ti, adi in ndøkba lo k'aw rō'ti kin be. Nya'gi ki dō'de'ti toi to jōgi kōsikurø ki rai ki ør be, ningø takum'de to to takum de'gi be tō. ⁸ Bisi dō'de to to bisi dō dene'gi be, ø ngang'i'de to to ngang'i bōl be tō. ⁹ Ningø toi to nya ki de ulø nya rō ki ra ki gindi non gu'de'ti be, ø kah bag'i'de far to kah pusi rō'gi ki sindø'gi banyi banyi ndøri'de ki ngodi go'de'ti sōw lo rō kin be*. ¹⁰ Ta fōngi'de ati to ta fōngi nii be, ningø in fōngi'de'ti kin ø awi ki tōgi ki kadi rai nya ki to ki de'gi nanyi mi. ¹¹ Awi ki malayka to ngar dō'de'ti bolobø'ti ki dōboy'o goto. Tō ngar lø'de kakin nan «Abadon» ki ta Ebirø, ø «Apoliyon» ki ta Gireki tō. Kør me tō kin nan «Nje tuji lo». ¹² Kon ki dōkete dør nga, ningø nanyi kon'gi ki rangi joo kadi rei go'ti bay.

¹³ Malayka ki nja mehen kōl tow lø'ne, ningø m'oo ndu de madi in ringiri'ti ki rai ki ør ki isi non Luwø'ti, in dō kum'ø'gi'ti ki sō re. ¹⁴ Ningø ndu kakin el malayka ki nja mehen ki uwø tow ji'ne'ti ene: «Inyø malayka'gi ki sō ki dō'de ki kulø gindi dō ba Epirati'ti kin taa.» ¹⁵ Ningø inyø malayka'gi ki sō kakin taa. In malayka'gi ki sii dō nja'de'ti tado dō kadi inbe kin, me ndø'ti inbe kin, me nanyi'ti inbe kin, ki me bal'ti inbe kin tō, kadi to tuji de'gi ki kare me ki mutø'ti kō, dōnangi'ti ba pøti. ¹⁶ Adi m'in kør njero'gi lø'de ki ai ki sindø in dør dōgi bigum bu joo. ¹⁷ Nga ningø nyi, m'oo sindø'gi ki nje kal de'gi me ndil'ti: awi ki nya rō ki dō non gu'de ki kør to por be, to to bal dōran be, taa to to bal kēdi mann sindø be tō. Dō sindø'gi kakin to to dō bōl be, ningø por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tōgi'de'gi. ¹⁸ In ki nya tuji lo'gi ki mutø, ki in por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tōgi'de'gi, ki tei ta'de'ti kin ø ko de'gi ki kare me ki mutø'ti dōnangi'ti ne ba pøti a tō'n. ¹⁹ Tado tōgi sindø'gi in ta'de'ti num fōngi'de'ti num tō. Bōngi'de to to lii ki rai ki ningø kasi be, ningø ta fōngi'de to to dō be kadi rai nya ki low'ø'ti el ki de'gi. ²⁰ Nga ningø, ki ojidō ndøgi de'gi pøti ki tei ta koy'ti læ nya'gi ki nje tuji lo kin ø, mbeti kadi inyøi kulø ra'gi ki majel. Nanyinan ki lo k'osi mækøsi'de nanga non ndil'gi'ti ki majel, ki non kagi yo'gi'ti ki rai'de ki ør ge, ki nar ge, ki ningø kasi ge ki gaji mbal ge eke ki kagi ge ki asi k'oo lo el num, asi k'oo dō ta el num, taa asi njiyø el num tō kin. ²¹ Taa inyøi ta tōl de'gi el num, ta ra kumø el num, ta kuwø marum el num, ta fōgi el num tō.

10

Malayka in ki ngonn makitu

* 9:9 9.9 Juwøl 2.4-5, 1.6

¹ Go'ti, m'oo malayka ki rangi kare ki nje togi in dōran'ti risi ki nanga. Kilndi tu dō'a, taa ngabirēndi isi dō'a'ti to jōgi ngar be, ə takum'ə ɔsi to kadi be, ningə nja'a'gi toi to bar por be. ² Uwə ngonn makitu ji'ne'ti, ində nja kol'ne dō ba'ti, ə ində nja gəl'ne dōnangi'ti tō. ³ Un ndu'ne ki taa ki togi'ne, non to bōl be, ningə go ndu'ə'ti, ndangindi siri bar. ⁴ Ə loki m'aw kadi m'ndangi ndu'de me makitu'ti ə, m'oo ndu ta madi ki in dōran'ti el'm ene: «Ngəm ndu ta lə ndangindi'gi kin me'i'ti, um m'ndangi me makitu'ti el.»

⁵ Lo kin'ti, malayka ki m'oo'ə, nja'a kare in dō ba'ti, ə nja'a kare in dōnangi'ti kakin, un ji kol'ne ulə ki dōran'ti, ⁶ ningə un mindi'ne ki tō Luwə ki nje kisi ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi, ki nje kində dōran, ki dōnangi, ki babo, ki nya'gi ki me'de'ti ene: «Dōkagilo ki rangi kadi de a inyə adi dər goto nga. ⁷ Ndō ki malayka ki nja siri a ulə ngirə kadi kol tow lə'ne kin ə, Luwə a tolta ndigi ra lə'ne ki to lo kiyə'ti, toki el'n taa njekuləbər'gi lə'ne ki in njekeltakita'a'ti*.»

⁸ Ndu de ki kete m'oo in ki dōran'ti kakin təl el'm ta ki rangi bay ene: «Aw taa ngonn makitu ki te me'ə kin ji malayka'ti ki ində nja'ne kare dō ba'ti ə ində ki kare dōnangi'ti kin.» ⁹ M'aw ndəkba ki rō malayka'ti kakin, m'dəj'ə kadi adi'm ngonn makitu ningə, ilə'm'ti ene: «Taa sō, a ati kangi kanda'i'ti, nan a nəl ta'i'ti to təji be.» ¹⁰ M'taa ngonn makitu kakin ji malayka'ti m'njo, ningə nəl ta'm'ti to təji be, nan loki m'tur me'm'ti ə, ati kanda'm'ti kangi. ¹¹ Ningə go'ti eli m'in eyina: «Maji kadi eltakita Luwə'ti ki el oji'n dō nya'gi ki a ra ginn de'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ki ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ngar'gi, ngayn kin bay.»

11

Nje mannaji'gi ki joo

¹ De ta gakira ki tanan ki kagi mbōji nya be, ningə el'm ene: «Ində taa mbōji *Kəy lə Luwə num, ringiri num, taa in tudə de'gi ki nje k'osi məkəsi'de nanga non Luwə'ti me kəy'ti kin tō. ² Nan tadō lo ki taga ne lə Kəy lə Luwə ə, kadi inyə dow kare, mbōji el, tadō in lo ki in ki kadi de'gi ki gəri Luwə el, ki a tuji ki bebo ki ar njay lə Luwə asi nanyi dōso gidə in joo. ³ Ningə m'in m'a m'ulə ki nje mannaji'gi lə'm ki joo ki ku kuwə ndoo rō'de'ti kadi eli de'gi ta ki ta Luwə'ti ndō dər ki bu joo ki dō mehen (1260).»

⁴ Nje mannaji'gi ki joo in kagi buni'gi ki joo, ki lambi'gi ki joo ki rai takum Be nje dōnangi'ti. ⁵ Kin ə re de madi ge kadi n'ra se'de nya ki low'ə'ti el ə, por a te ta'de'ti kadi tuji njeban'gi lə'de kō. In be ə, de ki ge kadi n'ra se'de nya ki low'ə'ti el ə a ingən' n koy oyi. ⁶ Nje mannaji'gi kin awi ki togi kadi uti ta dōran kadi ndi ədi el, dōkagilo ki a eli de'gi ta ki ta Luwə'ti kin. Awi ki togi kadi təli mann ki ndul mosi'ti, taa kadi adi kon'gi ki dangi dangi de'gi ki dōnangi'ti ne, dōkagilo ki ra ki me'de ndigi tō.

⁷ Nan loki a manyinjaji lə'de ningə, da ki a te bolobə'ti ki dōboy'o goto a ilə'de rō, a tətə'de rō, a tōl'de. ⁸ Ninn'de a ra tambalo'ti me bebo'ti ki a bari'ə ki tō ki elita'a ki ta ki ta Luwə'ti dō'a'ti eyina Sōdom ki Ejipiti. In bebo ki ndōki bəri Burəbe kagidəsi'ti gidi be'ti. ⁹ De'gi ki dangi dangi,

* 10:7 10.7 Tekitaga 20.11; Ndukun 32.40; Daniyel 12.7; Amosi 3.7

ki ginn kaw ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi ki dangi dangi a rei kadi gonyi ninn'de ndo mutø ki nusi, ningø a o'gi kadi de duw'de. ¹⁰ Rø de'gi ki donangi'ti ne a nøl'de ngayn tado koy ki oyi kin. A rai ronel ngayn, a mbøli nan kadikare'gi, tado de'gi ki njekeltakita Luwø'ti ki joo kin adi'de kon ki aldo maji.

¹¹ Nan go ndo'gi'ti ki mutø ki nusi kin ø, kon ki in rø Luwø'ti re ur me'de'ti, adi indøi sii taa. Lo kin'ti, de'gi ki kete ra gonyi'de kakini, bol tol'de. ¹² Ningø oyi ndu de madi ki bar ki togi'ne ngayn in doran'ti ene: «In rei taa ne!» Ningø indøi, awi ki doran'ti me kilndi'ti, takum njeban'gi'ti lø'de ki isi gonyi go'de. ¹³ Tanan'ti non, donangi yøki yøki ki øti bol, adi dow bebo ki kare me ki do'gi'ti budi nanga mur mur. Ko de'gi to dør siri me'ti. In de'gi ki sii ki do'de taa, me'de gangi mann adi uløi toji do Luwø'ti ki nje kisi doran'ti.

¹⁴ Tuji ki nja joo dør, ningø in ki nja mutø a re non ndøkba.

Tow ki nja siri

¹⁵ Malayka ki nja siri kol tow lø'ne ningø, ndu de'gi bar ki togi ngayn doran'ti ene: «Konbe ki do donangi'ti in yan Burøbe lø'je, in ki Kirisiti ki in *De ki Luwø mbøt'ø kin nga. A onbe ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. ¹⁶ Ningø ngatogi'gi ki dojoo gidø in so ki sii do kumbør'ti non Luwø'ti, osi ki ta kum'de nanga non Luwø'ti, uløi toji do'a'ti ¹⁷ eyina:

“Burøbe Luwø ki nje togi pøti,
In ki isi non bone, in ki isi non mayinu,
j'ulø toji do'i'ti tado un kulø k'øti bol lø'i ki ji'i'ti,
Indø'n ginn konbe lø'i.

¹⁸ Ginn be'gi ki dangi dangi indøi ki wongi,
Nan ki ngøsine kin, in wongi lø'i nga ø isi toji rø'ne.
Dokagilo gangi ta do njekoy'gi'ti re nga,
Dokagilo ki kadi ugø'n do nja njekuløbør'gi lø'i
Ki in njekeltakita'i'ti re nga,
Dokagilo k'ugø do nja de'gi lø'i,
Ki nje k'aw ki boli me'de'ti,
Ki du'gi ki ki togi'gi, re nga.
In dokagilo ki kadi tuji'n de'gi ki nje tuji donangi.”»

¹⁹ Go'ti, me doran'ti, ta Køy lø Luwø te, adi sanduki kunmindi isi ki taga. Lo kin'ti, ndi tøl ge, ndangi nya ge, ndu de'gi bar ki taa, donangi yøki, taa ndi kosi ki øti bol ødi to.

12

Dene in ki da ki bari'ø diragon

¹ Nyakøji madi ki øti bol te doran'ti. Ningø in dene ki kadi uti do rø'a to ku, ø nanyi isi ginn nja'a'ti. Mee'gi do'gi gidø in joo ø indøi rø'de nan'ti to jøgi køsikurø sii do'a'ti. ² Dene kakini nanyi'a ngayn el kadi oji ngonni, ø loki to ndo ra'a ø, un ndu'ne ki taa non. ³ Nyakøji madi ki rangi bay te doran'ti. Ningø in kækirø da madi ki bari'ø diragon, kør to por be ø te ra. Do'a in siri, ø gaj'a in do'gi to, ningø jøgi'gi køsikurø sii do'a'gi'ti kakini kare kare. ⁴ Un bongi'ne ø, utø'n gaji ki kare me ki mutø'ti lø mee'gi doran'ti buki'de ki nanga. Re ra ta dene'ti ki aw to oji ngonni kakini kadi to oji ngonni taa ø, n'ruwø ngonni kin n'uso'a. ⁵ Dene oji ngonni ki dingøm ki kadi to a isi do ginn be'gi'ti pøti ki donangi'ti ne,

a on'de be konbe li'ə a ngan to gindi be. In tado kin ə, loki oji ngonn taa par ə, uni ngonn kakin awi si'ə kadi Luwə'ti, kadi kumbər ngar'ti li'ə. ⁶ Nga ningə dene taa anyi yan'ne aw diləlo'ti ki in lo ki Luwə ində dō lo madi dana səm'ti kadi to isi'ti adi to ngəmi'ə ki nyakusō asi ndo dər ki bu joo ki dō mehen (1260).

⁷ Lo kin'ti, rō in dōran'ti. Misel in ki malayka'gi lə'ne rōi ki da ki bari'ə diragon kakin. Diragon kaa in ki malayka'gi lə'ne indəi se'de ki rō tō, ⁸ nan rō tət'ə. Lo lə'de in ki malayka'gi lə'ne goto dōran'ti nga. ⁹ Ősi kəkire diragon iləi'ə nanga. In ki in bugə lii ki bari'ə Su ge Satan ge, in ki in nje kədi de'gi pəti ki dōnangi'ti ne. Ősi'ə iləi'ə nanga, nan'ti ki malayka'gi ki go'ə'ti.

¹⁰ Lo kin'ti, m'oo ndu'de madi bar ki tōgi'ne ene: «Dokagilo kaji re nga, dokagilo kadi Luwə oji tōgi'ne re nga, dokagilo Konbe li'ə re nga. In dokagilo ki tōgi in ji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə nga. Tado de ki njekində ta dō ngannkon'je'gi'ti kaa Ősi'ə dōran iləi'ə nanga. In ki nje kində ta dō'de'ti kondō'ti ge kada ge non Luwə'ti lə'je. ¹¹ Nan ingi tət'i'ə rō kitakul mosi Ngonn bati num, kitakul ta lə Luwə ki manyinaj'a num. Boli rō'de el, in ndəkba ngayn kadi ndigi kaji rō'de el. ¹² In tado kin ə, maji kadi in dōran ra rōnel, ə ingi ki sii me dōran'ti kaa rai rōnel tō! Nga ningə in dōnangi, in ki babo, tuji in lə'se, tado Su ur nanga ki rō'se'ti non, wongī tōl'ō, tado gər kadi dokagilo lə'ne nanyi ngayn el nga.»

¹³ Loki diragon oo kadi Ősi'ne iləi'ne nanga ə, or ngodi kigo dene'ti ki nje k'oji ngonn ki dingəm. ¹⁴ Nan adi dene uwə bagi'ne joo to bagi kəkire kore be, kadi ində aw Ősi lo'ti ki Luwə ində dō'a dana ad'a diləlo'ti, kadi to ngəmi'ə ki nyakusō asi bəl mutə ki nusi, sanyi, kadi lii ki rai ki ningə kasi ndəti kad'a el. ¹⁵ Lo kin'ti, lii ki rai ki ningə kasi ulə mannta'ne to mann ba be kigo dene'ti non kadi to tōgi mann kakin ində aw si'ə. ¹⁶ Nan dōnangi re rō lə dene, te ta'ne tur'n mann ba ki diragon tōmon kakin yiki. ¹⁷ Lo kin'ti, wongī tōl diragon dō dene'ti, adi aw rō dō ginn koji'ti li'ə, ki in nje təl rō'de go mbərkikində'gi'ti lə Luwə, nje ki ra dana dō nya ki rōta'ti ki Jeju te ki dō'a ki taga.

¹⁸ Go'ti, aw ulə rō'ne ra ta babo'ti.

13

Da'gi ki joo

¹ M'oo da madi kare ki gaj'a in dōgi, ə dō'a in siri te me babo'ti. Jōgi kōsikurə isi ta gaj'a'gi'ti kare kare, ningə tō kelta ki mal dō Luwə'ti ə isi jam dō'a'gi'ti tō. ² Da ki m'oo'ə kakin tanan ki kaga be, ningə nja'a'gi toi to nja da ki bari'ə ursi kin be, ə ta'a to to ta bəl be tō. Diragon təl ki tōgi'ne, ki kumbər ngar lə'ne, ki tōgi konbe ki əti bəl ad'a. ³ Jam dō'a kare to to nya ki ingə do ki asi koy be, nan ngōsine do kakin idi nga. Lo kin'ti, de'gi ki dōnangi'ti ne pəti, kuləra da kin əti'de bəl, adi uni go'ə. ⁴ Ősi məkəsi'de nanga non diragon'ti, tado təl ki tōgi adi da kakin. Ningə Ősi məkəsi'de nanga non da'ti tō eyina: «Nan ə asi koji rō'ne kadi da'ti kin wa? Nan ə asi kadi rō si'ə wa?»

⁵ Adi tarow da kadi te ta'ne el'n ta'gi ki ngan ngan ki ta'gi ki mal do to Luwø'ti. Ningø ingø tarow kadi ra'n ndigi læ'ne nanyi došo gidø in joo (42). ⁶ Ulø rø'ne el ta'gi ki mal do Luwø'ti, taja taji, taji lo kis'ø ge, taa taji de'gi pøti ki sii dōran'ti to. ⁷ Adi'ø tarow kadi rø'n ki de'gi læ Luwø kadi tøti'de ro, taa adi'ø togi do ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi*. ⁸ De'gi pøti ki dōnangi'ti ne oši mækøsi'de nanga non'a'ti. Adi in de'gi ki lo kulø ngirø dōran'ti ki dōnangi'ti nu, ø to'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el. De ndangi to'de me makitu kaji'ti læ Ngonn bati ki de'gi tōli'ø kin el.

⁹ «De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n do ta ki m'aw to m'el kin maji: ¹⁰ De ki sowdø dangay ø, a aw dangay'ti; de ki sowdø tuji ki kiyøro ø, a tuji ki kiyøro to. Ningø in do kadi ki kadi de'gi læ Luwø uwøi togi'de ba, ø kadi awi ki kunme to.»

¹¹ Go'ti, m'oo da madi ki rangi te nanga. Gaj'a in joo to gaji ngonn bati be, ningø elta to diragon be to. ¹² Da kakin ra kulø ki togi da ki doketø pøti takum'ø'ti. Ningø indø togi do de'gi'ti adi oši mækøsi'de nanga non da'ti ki doketø ki ingø do ki asi koy, nan do kakin tøl idi kin. ¹³ Da ki nja joo kin ra nyakøji'gi ki øti boł. Aw biti ra adi por in dōran'ti, ur dōnangi'ti, takum de'gi'ti pøti. ¹⁴ Ødi de'gi ki dōnangi'ti ne buki'de mu'ti ki nyakøji'gi ki adi'ø kadi ra takum da'ti ki doketø. Oši'de kadi to tōli kagi yo madi øsikurø da ki ingø do kiyøro ø tøl aji gogi kin. ¹⁵ Da ki nja joo ingø togi kadi ra adi kagi yo øsikurø da ki doketø kin tøl nya ki isi kumngayira, kadi to elta, ø adi tōli de'gi pøti ki a mbeti kōsi mækøsi'de nanga non kagi yo øsikurø da ki doketø'ti. ¹⁶ Da ki nja joo indø togi do de'gi'ti pøti, ngann'gi ki de'gi ki togi, njenyakingø'gi ki njendoo'gi, de'gi ki kare ki bær'gi, kadi taai ndaja ji kol'de'ti el ø ji gøl'de'ti. ¹⁷ Kin ø re de aw ki ndaja to da kin eke kør nya'gi ki toji to'a el ø, a asi kadi ndogi nya el num, gati'n el num to.

¹⁸ In do kagilo kumkædi. De ki aw ki nyagør, a asi kadi gør me kør nya ki øjido da kin, tado in kør nya ki toji de madi. Kør nya kakin in kør nya ki bu mehen ki do mehen gidø in mehen (666).

14

Ngonn bati in ki de'gi ki ugøi do'de

¹ M'gon lo bay, ø m'oo Ngonn bati ra taa do mbal Siyon'ti, ningø de'gi dør bu ki došo gidø in so (144.000) ki awi ki to'a num, to Baw'a Luwø num, ki ndangi nati non'de'ti in si'ø. ² M'oo kah nya madi ø in ki dōran'ti to kah mann ba ki isi lo kam be, ø to kah ndi ki ndangi nya ki togi'ne ngayn kam be. Kah nya ki bar ø m'oo kin, bar to kah kundu'gi ø de'gi ra indøi be. ³ Ningø bulø de'gi kin pøti oši pa ki sigi non kumbør ngar'ti, ki non nya'gi'ti ki nje kisi kum ki so, ki non ngatogi'gi'ti. De ki asi kadi ndo pa kin goto. De'ø, in de'gi ki dør bu ki došo gidø in so (144.000), ki in de'gi ki in ki kugø do'de dōnangi'ti kin par. ⁴ In de'gi ki njenyi ki rø'de ki majel el, sangi dene'gi el, tado gøri dene el. Uni go Ngonn bati lo'gi pøti ki aw'ti. In de'gi ki in ki kugø do'de dann de'gi'ti ki dōnangi'ti ne to kandi nya ki doketø ki kun kadi Luwø num kadi

* 13:7 13.7 5-7; Daniyel 7.8, 25, 11.36, 7.21

Ngonn bati num. ⁵ In de'gi ki de oo ta ki ngom ta'de'ti el. Taa ki kanji ta madi do'ti.

Malayka'gi iløimbør ta ki gangi ki a re

⁶ Go'ti, m'oo malayka kare ki nal dann nøl'ti taa sanyi ngayn. Poyta ki maji ki biti ki non'ti in ji'ø'ti kadi ilø mbi de'gi'ti ki sii donangi'ti ne, adi in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn de'gi ki dangi dangi. ⁷ Malayka kakin un ndu'ne ki taa ene: «Uløi do'se ginn togi'ti lø Luwø, ø uløi toji do'a'ti, tado dokagilo takigangi li'ø re nga. Osi mækøsi'se nanga non njera dōran ki donangi'ti, njera babo ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwø'ti.»

⁸ Malayka ki rangi bay un go in ki kete kakin ningø el ene: «Osi nga, osi nga, *Babilon ki in be ki boi. In ki adi ginn be'gi pøti yiwi kandi nju kaya ki ra lø'ne ki øti bol adi'de anyinan.» ⁹ Malayka ki rangi bay ki nja mutø un go'de ningø el ene: «De ki øsi mækøsi'ne nanga non da'ti, ki non kagi yo'ti li'ø, ø taa ndaja non'ne'ti, eke ji'ne'ti ø, ¹⁰ in kaa a anyi yiwi kandi nju wongi lø Luwø ki kilø mann'ti el ki Luwø a buki me kōpi wongi'ti lø'ne kin to. Ko de'gi ki be kin a ingøi kon takum malayka'gi'ti ki kar njay ki takum Ngonn bati'ti. A ingøi kon kin me por'ti ki me nya'ti ki on por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi'de kon kin a su taa ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. Ningø kondø ki kada, lo kadi de'gi ki nje kōsi mækøsi'de nanga non da'ti ki non kagi yo'ti li'ø, ø taai ndaja nati non'de'ti eke ji'de'ti kin a øri kon el. ¹² In dokagilo ki kadi de'gi ki in yan Luwø, ki njengøm mbørkikindø'gi lø Luwø, ki nje kunme'de kadi Kirisiti, uwøi togi'de ba.»

¹³ Go'ti m'oo do ndu madi in dōran'ti el'm ene: «Ndangi ta kin ene: Nje majikur'gi ø in de'gi ki isi oyi me ndo'ti ki bone me kulø'ti lø Burøbe. Ndil Luwø el ene: in nje majikur'gi tado uwøi kør rø'de do kon'gi'ti lø'de, ningø kulø ra'de'gi ki maji ki rai a ndolo go'de.»

Takigangi ki do de'gi'ti ki donangi'ti ne

¹⁴ M'gon lo ø m'oo kilndi ki nda, ningø de ki tanan ki Ngonn de isi do'ti. Jøgi ngar ki ra ki ør isi do'a'ti, ningø uwø ngorongi ki ta'a ati ji'ne'ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi te me Køy'ti lø Luwø, ningø un ndu'ne ki taa ki togi'ne el nje kisi do kilndi'ti ene: «Ulø ngorongi lø'i ujøn ko, tado ko ki donangi'ti gøsirø asi kujø nga.» ¹⁶ Ningø lo kin'ti, nje kisi do kilndi'ti ulø ngorongi lø'ne ujøn ko'gi ki donangi'ti ne.

¹⁷ Go'ti, malayka ki rangi bay te me Køy'ti lø Luwø, dōran'ti ki ngorongi ki ati ngayn ji'ne'ti to.

¹⁸ Go'ti, malayka ki rangi bay ki aw ki togi do por'ti, te ki do ringiri'ti, ø un ndu'ne ki taa ki togi'ne ngayn el nje kuwø ngorongi ji'ne'ti ene: «Ulø ngorongi lø'i ujøn do nju'gi ki donangi'ti kin, tado kanda'gi gøsirøi nga.» ¹⁹ Ø malayka ulø ngorongi lø'ne donangi'ti ujøn do nju'gi ki donangi'ti, ningø bi ilø me be mbore kandi nju'ti, ki in be ki boi ki wongi lø Luwø in me'ti. ²⁰ Mbisøi kandi nju kakin me be mbore kandi nju'ti, gidi bebo'ti gogi, ningø mosi lo te me be mbore kandi nju'ti kakin ki taga, in biti ødi ta sindø'gi taa, ø ngal'a asi kilometør øu mutø kare.

15

Malayka'gi ki siri ki nya tuji lo'gi ki doboy'ti ji'de'ti

¹ M'oo nyakøji madi ki rangi kibo, to øti bol dōran'ti. Malayka'gi siri uwøi nya tuji lo'gi siri ji'de'ti tō. In doboy nya tuji lo'gi, tado in ingi ø wongi lø Luwø a tōl'n ta'ne.

² Go'ti, m'oo mann ba ki to to nya ki bari'ø kirisital be, pole nan ki por. Ningø dō mann'ti kakin, nje tøti rō da, ki kagi yo li'ø, ki kōr nya ki toji tō'a, uwøi kende lø Luwø ji'de'ti. ³ Osi pa lø *Moji ki njekuløbør lø Luwø, ki pa lø Ngonn bati eyina:

«Burøbe Luwø ki nje tōgi pøti,
Kulø ra'a'gi bo ngayn, øti bol ki dum!
In Ngar dō ginn be'gi'ti pøti,

Nyara'gi lø'i in nyara ki dana, ki ki rōta'ti*.

⁴ In Burøbe, nan ø asi kadi bol ndil'i el wa?

Nan ø a mbøti kulø toji dō'i'ti wa?

Tado in ki kar'i ba ø in de ki ar njay,

Ginn be'gi pøti a rei kadi øsi møkøsi'de nanga non'i'ti.

Tado kulø ra'i'gi ki dana toi ki taga takum'de'ti†.»

⁵ Go'ti, m'oo ta Køy lø Luwø ki *køyku kulø noji lø Luwø in me'ti, te ta'ne dōran'ti. ⁶ Malayka'gi ki siri ki uwøi nya tuji lo'gi ki siri ji'de'ti tei, me Køy'ti lø Luwø ki taga. Øyi ku len ki nda ki sigi ba, nda ki øti bol, ningø doi rō'de ki ndar ør. ⁷ Ki kare dann nya'gi'ti ki nje kisi kumngayira ki sō adi malayka'gi ki siri kōpi'gi ki rai'de ki ør siri, to kōpi'gi ki wongi lø Luwø ki nje kisi dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi, rosi. ⁸ Sa rosi Køy lø Luwø to nya ki toji tōbar ki tōgi lø Luwø. De asi kadi ur me Køy'ti lø Luwø el biti kadi nya tuji lo'gi ki siri ki malayka'gi ki siri uwøi ji'de'ti kin tōlita kulø lø'de bay taa.

16

Kopi wongi'gi lø Luwø ki siri

¹ M'oo ndu ta madi ki te ki tōgi'ne me Køy'ti lø Luwø, el malayka'gi ki siri ene: «Ai mbøli kōpi wongi lø Luwø ki siri dōnangi'ti.» ² Malayka ki dōkete aw mbøl kōpi lø'ne dōnangi'ti. Lo kin'ti non, dobay ki øti bol, ki to ngayn øsi dō de'gi'ti ki nje kaw ki ndaja lø da num, kōsi møkøsi'de nanga non kagi yo'ti li'ø num.

³ Malayka ki nja joo mbøl kōpi lø'ne dō ba'ti, adi mann tøl to to mosi de ki oy be. Lo kin'ti, nya'gi pøti ki ødi rō'de ki sii me ba'ti oyi.

⁴ Malayka ki nja mutø mbøl kōpi lø'ne dō mann mbo'gi'ti, ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwø'ti, adi tøli mosi. ⁵ Ningø m'oo ndu malayka ki aw ki tōgi dō mann'gi'ti el ene: «In Nje kar njay, in ki isi bōne, in ki isi mayinu. In toji be toki in njegangita ki dana. ⁶ Tado ingi buki mosi de'gi lø'i ki mosi de'gi lø'i ki njekeltakita'i'ti kō, ø adi'de mosi inbe kaa tō kadi anyinan. Asi ta kadi nya kin ra'de be inbe.» ⁷ Ningø go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dō ringiri'ti el ene: «Oyo, Burøbe Luwø ki nje tōgi pøti, takigangi lø'i in ta ki gangi ki rōta'ti num, in ta ki gangi ki dana num.»

⁸ Malayka ki nja sō mbøl kōpi lø'ne dō kadi'ti, ad'a tōgi kadi buki'n por'ne dō de'gi'ti kadi on'de. ⁹ Ningø lo kin'ti, kunji kadi ki dum kelta'a on de'gi. De'gi kin elita ki mal dō Luwø'ti ki aw ki tōgi dō nya tuji lo'gi'ti kin, ø mbeti kinyø panjiyø'de'gi ki majel kō ø kulø toji dō Luwø'ti.

* 15:3 15.3 Tekitaga 15.1 † 15:4 15.4 Jeremi 10.7; Pa'gi 86.9

¹⁰ Malayka ki nja mi mbøl kōpi lə'ne dō kumbər ngar'ti lə da, adi konbe li'ə təl loki ndul kururu. De'gi ingøi kon ki ngori ngang'i'de mur mur. ¹¹ Nan be kaa, mbeti kinyø row kulə ra'de'gi ki majel kō, elita ki mal dō Luwə'ti ki dōran'ti, par par, tado kon ki isi ingøi, tado lə dobyay ki rō'de'ti.

¹² Malayka ki nja mehen mbøl kōpi lə'ne dō ba'ti ki bari'ə Epirati. Ba kakin ə inyø lo kadi ngar ki nje k'in lo kuwə kadi'ti dər'ti. ¹³ Go'ti, m'oo ndil'gi ki majel mutə ki toi to kann'gi be, tei ta diragon'ti num, ta da'ti num, ta nje bar rō'ne njekeltakita Luwə'ti num tō. ¹⁴ In ndil'gi ki majel ki njera nyakōji'gi. Ningø awi rō ngar'gi'ti ki dōnangi'ti ne pəti, kaw'i'de tado rō ki a re ndō ki bō'ti lə Luwə ki nje tōgi pəti.

¹⁵ Ningø Burəbe el ene: «Oyi, m'a m're to njebog'i be. Nje rōnel ə in de ki isi kum, taa ngəm ku'gi lə'ne maji tō, kadi to de oo'ə ki rō'a kare ə rō'a a söl'ō'n'ə el.»

¹⁶ Ndil'gi ki majel kaw'i ngar'gi kakin lo'ti madi ki bari'ə ki ta Ebirə nan Armagedon*.

¹⁷ Malayka ki nja siri mbøl kōpi lə'ne dann nəl'ti, ningø ndu'de bar me Køy'ti lə Luwə, in ki lo kisi kumbər ngar'ti, el ene: «Ginn nya'gi gangi nga!» ¹⁸ Lo kin'ti, nya'gi odi rō'de, adi in təlndi'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi, taa dōnangi yəki yəki ki əti bōl ngayn tō. Lo kulə ngirə kisikidōtaa'ti lə de'gi nu kin, de oo ko dōnangi ki yəki be kin nja kare el bay. ¹⁹ Kəkirə bəbo gangi rō'ne dana mutə, ningø bəbo'gi ki me bə'gi'ti ki dangi dangi ki dōnangi'ti ne budi ki nanga. Me Luwə oyi dō bəbo Babilon'ti el, Luwə ad'a anyi kōpi, ki yiwi kandi nju wongi li'ə ki ngan ngayn isi olo wunyø wunyø me'ti. ²⁰ Dō dor'gi pəti anyinan, adi de oo mbal'gi el. ²¹ Kəkirə kōsi'gi ki oyi to mbalbo be indəi taa tosi dō de'gi'ti. De'gi elita ki mal dō Luwə'ti oji'n dō kəkirə kōsi'gi ki nje tuji lo, tado tuji lo tuji ki əti bōl ngayn.

17

Takigangi ki dō dene'ti ki nje ra kaya ki dum

¹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwøi kōpi'gi ki siri ji'de'ti re el'm ene: «Re, m'a m'tōji ta ki gangi ki a re dō dene'ti ki nje ra kaya ki dum, ki isi kadi mann ba'gi'ti kin, m'adi oo. ² Ngar'gi ki dōnangi'ti ne buki rō'de ta sanga lo kaya'ti, ningø bulə de'gi ki dōnangi'ti anyinan yiwi kandi nju kaya li'ə adi ra'de tō*.»

³ Be ə, Ndil Luwə un'm aw sə'm dilələ'ti. Ningø m'oo dene kare isi dō da'ti ki kər njir njir, ki tōgi kelta ki mal dō Luwə'ti rosi rō'a. Da kakin dō'a in siri ə gaja'gi in dōgi tō. ⁴ Dene oō ku'gi ki ndolo, ki kər njir njir, ningø, ningø or'gi, ki ningø ki gat'a in ngayn, ki mədikōsi'gi, rosi rō'a. Uwə kōpi ki rai ki or, ki nya'gi ki maji koo el, ki nyara kaya'gi li'ə ki to njen rosi me'ə. ⁵ Nya ki isi nati non'a'ti, in nya ki ndangi eyina: «Babilon ki boi, kon kaya dene'gi, ki bə nya ra'gi ki maji koo el ki dōnangi'ti ne.» ⁶ M'oo kadi dene kakin mosi de'gi lə Luwə ra'a yiwi'ti. Adi in mosi de'gi ki tōli'de tado k'in'de nje mannaj'i lə Kirisiti. Loki m'oo'ə, in nya madi ki əti'm bōl. ⁷ Ə malayka el'm ene: «Ra bann ə əti bōl wa? M'a m'ori ginn nya ki to lo kiyə'ti ojidō dene in ki da ki dō'a in siri ə gaj'a'gi in dōgi, ki oti dene gidi'ne'ti kin. ⁸ Da ki oo'ə kin

* 16:16 16.16 Njegangita'gi 5.19; Ngar'gi 23.29 * 17:2 17.2 1-2; Jeremi 51.7, 13; Ejay 23.17

kete in non, nan ngosine goto nga. A te koo kadi aw tuji'ti. Nga ningø, de'gi ki donangi'ti ne ki lo kulø ngirø doran ki donangi'ti nu, t'øde in ki ndangi me makitu kaji'ti el kin, loki oyi da kin ø, a øti'de bol, tado kete in non, nan ngosine goto, ningø a tøl to re gogi.

⁹ «In dokagilo kumte ki dokagilo kaw ki gosi. Do da ki siri in mbal'gi ki siri ki dene isi do'ti. Taa in ngar'gi ki siri to. ¹⁰ Nje ki mi osi, in ki nja mehen isi do kumbør ngar'ti dokagilo'ti ki ji ra'n ne kin, ningø in ki nja siri re el bay. Ndo ki a re ø, a isi do kumbør ngar'ti dokagilo ki nden be par. ¹¹ Da ki kete in non, ø ngosine goto kin, inbe ø in ngar ki nja jijoo. In ki kare dann ngar'gi'ti ki siri, ningø isi aw ki tuji'ti. ¹² Gaji da ki dogi ki oo, in ngar'gi ki dogi ki sii do kumbør ngar'ti el bay, nan a ingøi togi kadi onyibe kadi kare be ki da. ¹³ Mørta lø'de ingi ki dogi kin pøti in kareba, adi in ta kadi uni togi'de ki konbe lø'de rai kulø adi da. ¹⁴ A roi ki Ngonn bati, nan Ngonn bati a tøti'de ro, tado in Burøbe lø burøbe'gi, in Ngar lø ngar'gi. Nga ningø nje ki bari'de, nje ki mbeti'de, ki nje ra nya ki lowø'ti, a tøti ro si'ø to.»

¹⁵ Malayka tøl el'm bay ene: «Mann'gi ki oo'de loki kaya dene isi'ti kin, in ginn de'gi ki dangi dangi, in bulø de'gi ki dangi dangi, in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da'gi ki dogi ki oo'de, ki darø da inbe, a osi ta kaya dene, a tøri ku'gi ki rø'a'ti kadi ra ki rø'ne kare. A soi da'a taa a adi por on'a to. ¹⁷ Tado Luwø indø ndigira lø'ne me'de'ti kadi rai go'ti. Ta'de a in nan'ti kareba kadi adi togi konbe lø'de rai kulø adi da, biti kadi ta'gi ki ta Luwø'ti tolita'de.

¹⁸ «Nga ningø, dene ki oo'ø, in bebo ki boi ki isi do ngar'gi'ti ki donangi'ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go'ti, m'oo malayka madi ki rangi in doran'ti isi ur ki nanga. Aw ki togi kibo, ningø kunjø unji, taa donangi pøti. ² Malayka kakin un ndu'ne ki taa el ene: «Babilon osi, Babilon osi, Babilon ki boi osi; ningø ki ngosine kin, tøl lo kisi ndil'gi lø Su, ki lo kiyøro lø ndil'gi ki majel pøti. In in ø yøl'gi pøti ki toi njen, ki da'gi ki njera nya ki maji koo el, rai to lo be lø'de. ³ Tado ginn be'gi pøti anyinan yiwi kaya ki ra li'ø ki dum kin. Ngar'gi ki donangi'ti ne sangi'ø kaya'ti, ningø njera gati'gi ki donangi'ti ne, ndui ki mandi ki ra li'ø ki dum kelta'a kin.»

⁴ Go'ti, m'oo ndu ta madi ki in doran'ti el ene: «Tei ko me bebo'ti kin in de'gi lø'm, nan to in indøi rø'se nan'ti si'ø do majel ra'a'gi'ti, kadi to tuji ki a re do'a'ti kin ingø'se si'ø. ⁵ Tado majel'gi li'ø oji nan, awi biti tei ro Luwø'ti, adi me Luwø olo do radanael'gi'ti li'ø. ⁶ Rai si'ø nya ki ndø ki in ra ki de'gi kin to. Rai si'ø be nja joo. Me kopø ki mbøli yiwi'gi'ti adi de'gi anyinan kin ø, buki'ti nja joo adi'ø anyi to. ⁷ Kah'a'ti inbe ki rø'a nøl'ø'n'ø me ro ki toji'ti num, oo'n maji rø'ne num kakin ø, maji kadi adi'ø ingø kon ge, ndingø ndoo ge to. Tado in el me'ne'ti ene: «M'nji do kumbør ngar'ti to ngar, ningø m'in njengawkoy el, tado m'a m'uwø ndoo koy el ratata.» ⁸ In tado kin ø, nya tuji lo'gi ki toi isi nginø'ø kin a buki nan do'a'ti pøti ndø kareba. Adi in koy, ki kuwø ndoo yo, ki bo

bo, ningø por a on'a tø. Tado Burøbe Luwø ki gangi ta dø'a'ti in Nje tøgi*.»

⁹ Lo kin'ti, ngar'gi ki nje sang'a kaya'ti, ki nje koo maji rø'de si'ø, a nonyi ge, a uwøi ndoo yo'ø, loki a oyi sa por ki on'a su ki taa. ¹⁰ A rai sanyi, tado boli kon ki isi ingø kin, ningø a eli eyina:

«Kon ri ø to be ø! kon ri ø to be ø!
in Babilon, bebo ki boi, ki nje tøgi!

Kadi kadi kareba be par ø ta ki gangi osi dø'i'ti be wa?»

¹¹ Nje njiyø ra gati døngangi'ti ne, nonyi tado li'ø num, uwøi ndoo yo'ø num tø, tado de kare kaa ndogi se'de nya gati'gi læ'de el. ¹² Nya gati'gi, ki ør'gi, ki nar'gi, ki mbal ki gata in ngayn, ki mædikøsi'gi, ki len'gi, ki ku ki kør njir njir'gi, ki ku'gi ki ndoløi, ki kagi'gi ki banyi'de øti maji'gi ki nya'gi ki rai'de ki ngangi kædi'gi, ki kagi'gi ki gati'de in ngayn, ki ningø kasi'gi, ki gindi'gi, ki nya'gi tøli mbal'gi ki ndolo, ¹³ ki kadi kagi ndir tanyi'gi, ki hu kagi'gi ki øti maji, ki nom kagi'gi ki øti maji, ki nduji kagi'gi ki øti maji, ki yiwi, ki hu, ki nduji, ki geme'gi, ki mangi'gi, ki bati'gi, ki sindø'gi, ki pusi rø'gi, ki bø'r'gi, ki dangay'gi. ¹⁴ Kandi kagi ki ndil'i ndigi kuso kaa anyi sanyi kadi'ti. Nyakingø'gi læ'i ki nya koo maji rø'gi læ'i tøli nya ki tuji kø, ningø de a ingø'de gogi el ratata. ¹⁵ Njera gati'gi ki rai gati kete me be'ti kin ingøi nya, osi rø'de ngørøngi, tado boli kon'gi ki isi ingø kin. Nonyi, uwøi ndoo yo'ø, ¹⁶ ningø eli eyina: «Kon ri ø to be ø! kon ri ø to dø bebo'ti kin be ø! In ki kete øø ku len, ki ku ki kør njir njir, ki kør pir pir, ki ør ge, ki ningø ki gat'a in ngayn ge, ki mædikøsi ge, rosi rø'a. ¹⁷ Nan me kadi ki kare inbe par ø nyakingø'gi kin pøti gotoi kø!»

Njekuwøngaw tokibo'gi, ki de'gi ki me to'ti, ki njerakulø dø tokibo'ti, ki njera gati dø ba'ti, øsi rø'de ngørøngi, ¹⁸ ningø loki oyi sa por ki isi su ø, eli eyina: «De øø bebo ki øti bol to bebo kin be el bay!» ¹⁹ Øyi bu ki dø'de'ti, ningø nonyi, uwøi ndoo yo'ø, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kon ri ø to be ø! kon ri ø to dø bebo'ti kin be ø! In nyakingø'gi li'ø anyi de'gi pøti ki awi ki tokibo'gi dø ba'ti isi ingøi. Nan me kadi ki kare inbe par ø nyakingø'gi kin pøti gotoi kø!»

²⁰ In døran, ra rønel dø tuji'ti ki ingø kin! In de'gi læ Luwø, ki njekawkulø'gi, ki njekeltakita Luwø'ti, rai rønel, tado ta ki Luwø gangi dø'a'ti kin, in ingi ø Luwø gangi ta adi'se.

²¹ Lo kin'ti non, malayka ki nje tøgi kare un mbal ki to to køkirø mbal kusi ko be, ugø ilø ba, ningø el ene: «In ki tøgi kakin tø ø, a ugøi Babilon, bebo ki boi kin kadi iløi'ø kø, kadi de a øø'ø gogi el ratata. ²² De a øø ndu kende'gi, ki de'gi ki nje kosi pa'gi, ki nje køl nal'gi, ki nje køl tow'gi, be læ'i gogi el ratata. De a ingø kodi ra nya madi, eke a øø ndu mbal kusi ko el ratata. ²³ De a øø por lambi onbe læ'i el, taa de a øø ndu nje taa nan sigi el tø, tado njera gati'gi læ'i ø in nje tøbar'gi ki øti bol døngangi'ti ne, taa mboli ki ra læ'i ø, buki'n ginn de'gi ki dangi dangi ki døngangi'ti ne kø.» ²⁴ In Babilon'ti ø mosi njekeltakita Luwø'ti, ki mosi de'gi læ Luwø, ki mosi de'gi pøti ki tujøi mindi'de døngangi'ti ne, anyi'ti.

* **18:8** 18.8 4-8; Ejay 48.20; Jeremi 50.8, 51.6, 45; 5; Lotum 18.20-21; 6; Pa'gi 137.8; Jeremi 50.7-8, 29; Ejay 47.7-9

19

Pa tæti rø ki bar me doran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ø, m'oo dø ndu ki bar to ndu bulø de'gi ki ngayn be doran'ti ene: «Aleluya! Kaji, ki tøbar, ki tøgi in yan Luwø lø'je. ² Takigangi li'ø in ta ki gangi ki røta'ti, in takigangi ki dana, tado gangi ta dø kaya dene'ti ki tuji loki dønangi'ti ne ki kaya ki ra lø'ne. Luwø ad'a ugø bangi tøl ki tøl njekulø'gi li'ø.» ³ Ningø tæli eli bay eyina: «Aleluya! Tøji ki dø Burøbe'ti! Sa por bebo su ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi!» ⁴ *Ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sø, øsi mækøsi'de nanga non Luwø'ti ki Nje kisi dø kumbø ngar'ti, øsikurø, ningø eli eyina: «Amen! Aleluya! Tøji ki dø Burøbe'ti!»

Lo taa nan læ Ngonn bati

⁵ Go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dø kumbø ngar'ti be el ene: «Uløi tøji dø Luwø'ti lø'je, ingi pøti ki in njekulø'gi li'ø, ingi ki in nje bolø'gi, in ngann'gi ki de'gi ki tøgi.» ⁶ Ningø m'oo dø ndu ki bar to ndu bulø de'gi ki ngayn be. Ndu kakin bar to kah mann ba ki isi lo be, taa bar to kah ndangindi ki bar ki tøgi'ne ngayn kam be tø, ene: «Aleluya! Uløi tøji dø Burøbe'ti, tado Luwø lø'je ki nje tøgi pøti indø ngirø konbe lø'ne. ⁷ Adi ji rai rønøel, ji turi jagira ø j'uløi tøji dø'a'ti, tado døkagilo taa nan læ Ngonn bati re nga, ningø dene li'ø kaa isi dø nja'ne'ti tø. ⁸ Adi'ø ku ki ndolo ngayn ki rai ki kulø len.» Ku len ki nda ki sigi ba ki elita'a, tøji kulø ra'gi ki dana læ de'gi læ Luwø.

⁹ Malayka kare el'm ene: «Ndangi ta ene: Nje'gi ki bari'de lo taa nan'ti læ Ngonn bati in nje rønøel'gi.» Ningø ilø'ti bay ene: «In kin ø in ta'gi ki røta'ti læ Luwø.»

¹⁰ M'osi nanga nja'a'ti kadi m'øsi kurø, nan el'm ene: «Ononyi kadi in ra nya kin! M'in njekulø madi to ngannkon'i'gi ki rai dø nja'de'ti me nya ki røta'ti ki Jeju te ki dø'a, kin be tø. In Luwø ø maji kadi øsikurø!» Tado nya ki røta'ti ki Jeju te ki dø'a kin ø, adi bulø de'gi elita ki ta Luwø'ti.

Rø ki tæti læ Kirisiti ki in de ki Luwø mbæt'ø

¹¹ Go'ti, m'oo doran te ta'ne, ningø sindø ki nda ø te ra. De ki nje kala, tø'a nan Njeranya ki lowø'ti num, De ki røta'ti num. In Nje gangi ta, ki Nje rø rø ki dana. ¹² Kandi kum'ø'gi tei por bilim bilim, ningø nya'gi ki ndolo ndolo sii dø'a'ti ngayn to jøgi køsikurø, taa tø ki ndangi dø'a'ti in tø ki in ki kar'ne ba par ø gør tø. ¹³ Ku ngal ki uløi mosi'ti, ningø tø'a nan «Ta læ Luwø.» ¹⁴ Njerø'gi ki doran'ti uni go'ø, sii dø sindø'gi'ti ki nda, ningø øyi ku len ki nda ki sigi ba, ki nya ki majel ød'ø el. ¹⁵ Kiyørcø ki ta'a ati kol kol, ki maji tugøn ginn be'gi ki dangi dangi te ta'a'ti. Onbe dø de'gi'ti ki dønangi'ti ne ki tøgi ki ngan to gindi be. Njiyø dø nju'ti, tala mbasi mbasi me be mbore kandi nju'ti, ki yiwi wongi læ Luwø ki nje tøgi pøti in me'ti. ¹⁶ Ndangi tø kare ku'ti li'ø num, nja'a'ti num eyina: «Ngar læ ngar'gi, Burøbe læ burøbe'gi.»

¹⁷ Go'ti, m'oo malayka kare ra taa me kadi'ti. Un ndu'ne ki taa ki tøgi'ne, el yøl'gi pøti ki isi nali dann nøl'ti sanyi ene: «Rei, kawinan tado nyakusø kibo læ Luwø! ¹⁸ Rei soi da ngar'gi, ki da kibo'gi læ njerø'gi, ki da njerø'gi inbe, ki da sindø'gi ki njekal'de'gi, da de'gi pøti, de'gi ki kare'gi, ki børgi, ngann'gi, ki de'gi ki tøgi'gi.»

¹⁹ Go'ti, m'oo da ki m'elta li'ə kete, ki ngar'gi ki dɔnangi'ti ne, ki njerɔ'gi lə'de, kawinan kadi rɔi ki nje kisi dɔ sində'ti in ki njerɔ'gi lə'ne. ²⁰ Lo kin'ti, uwəi da kakin dangay'ti, nan'ti ki nje ngom ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti. Nje ɓar rɔ'ne njekeltakita Luwə'ti ki ra nyakɔji'gi lə'ne takum da'ti, ɓuki'n de'gi ki nje kaw ki ndaja lə da rɔ'de num, ɔsi məkəsi'de nanga non kagi yo'ti li'ə num, mu'ti. Uwəi'de, ɓuki'de joo pəti kum ba me dilə por'ti, ki in por ki nje kon rigi rigi. ²¹ Kiyəɔ ki te ta nje kisi dɔ sində'ti tɔl njerɔ'gi lə'de pəti, adi yəl'gi pəti soi da'de ndanni.

20

Bal ki dər kare

¹ Go'ti, m'oo malayka kare ki in dɔran'ti isi ur ki nanga, uwə lakele ta bolobe ki dɔboyo goto num, kulə gindi ki boi ngayn num ji'ne'ti. ² Uwə diragon, ɓugə lii, ki in Su ki ɓari'ə Satan, dɔ'a ki kulə gindi kakin kadi to ɓal dər kare. ³ Malayka un'ə ilə bolobe'ti ki dɔboyo goto, uti ta'a ki lakele, ɔri nya ta'a'ti nalangi, kadi to ingə row ɓuki'n de'gi mu'ti el, biti kadi ginn ɓal ki dər kare gangi. Go'ti ə, maji kadi inyəi'ə taa ngonn dɔkagilo ki nden be.

⁴ Go'ti, m'oo kumbər ngar'gi sii, ə adi nje kisidɔti tɔgi kadi gangi ta. Ningə m'oo ndil de'gi ki ndɔki gangi dɔ'de ki kiyə tado manna'ji lə Kirisiti, ki manna'ji ta lə Luwə kin tɔ, taa nje ki mbeti kɔsi məkəsi'de nanga non da'ti num, non kagi yo'ti li'ə el num, adi in de'gi ki taai ndaja lə da nati non'de'ti el num, ji'de'ti el num kin. De'gi kin tɔli sii ki dɔ'de taa gogi, ningə a onyibe ki Kirisiti ɓal dər kare. ⁵ In njekoy'gi ə, a tɔli sii ki dɔ'de taa gogi el, biti kadi ɓal ki dər kare kin ginn'ə gangi ɓay taa. Lo kin'ti, in kində taa ki dɔkete lə njekoy'gi lo koy'ti. ⁶ Nje ki me kində taa ki dɔkete lo koy'ti kin in nje majikur, in de'gi lə Luwə. Koy ki nja joo aw ki tɔgi dɔ'de'ti el, a in njekujənyamosi kadikare'gi lə Luwə in ki Kirisiti, ningə a onyibe nan'ti ki Kirisiti ɓal dər kare.

Rɔ tətɔi Satan

⁷ Loki ɓal ki dər kare a asi ə, a ɔri Satan kəy dangay'ti li'ə, ⁸ ningə a aw kadi ədi ginn ɓe'gi ki dangi dangi ki dɔkum dɔnangi'ti ki sɔ, adi in Gogi ki Magogi*. A ɔsi nja'de nan'ti kadi aw rɔ'n. Banyinan to nangira ki ta babo'ti be. ⁹ Uni lo ki dɔnangi'ti ki ta tata, iləi nan gugi gidi lo kisi de'gi lə Luwə ki ɓebo ki Luwə ndigə, nan por a in dɔran'ti kadi osi dɔ'de'ti on'de. ¹⁰ Nga ningə, Su ki in nje kədi'de, a uni'ə kadi iləi'ə dilə por'ti, me nya'ti ki nje kon por rigi rigi, go da'ti in ki nje ɓar rɔ'ne njekeltakita Luwə'ti. Lo kin'ti, a ingəi kon ki dum kelta'a, kondɔ'ti ge ki kada ge, ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi.

Takigangi ki dɔboy'ti

¹¹ Go'ti, m'oo kumbər ngar kibo, nda, ki de ki nje kisi dɔ'ti. Dɔran in ki dɔnangi anyinan kɔ takumə'ti, ki kadi de a oo'de gogi el ratata. ¹² Ningə m'oo njekoy'gi, de'gi ki tɔgi ki ngann'gi ki du, rai taa non kumbər ngar'ti kakin. Lo kin'ti, makitu'gi in ki te. Makitu madi ki rangi kare in ki te, ningə in makitu kaji. Njekoy'gi ingəi takigangi kigo lo kulə ra'de'gi'ti ki rai. In takigangi kigo lo ta'ti ki ndangi me makitu'ti. ¹³ Babo tɔl ki nje koy'gi ki oyi me'ə'ti adi gogi. Koy ki lo ki koo tɔli ki

* 20:8 20.8 Ejəkel 38-39

njekoy'gi ki ngømi'de adi gogi. Ningø de'gi pøti ingøi takigangi kigo lo kulø ra'de'gi'ti ki rai. ¹⁴ Jyi koy ki lo ki koo bukide dilø por'ti. Dilø por kin ø in koy ki nje nja joo. ¹⁵ Nga ningø de ki t'ø'a in ki ndangi me makitu kajit'i el, a iløi'ø dilø por'ti kin tø.

21

Doran ki sigi ki dønangi ki sigi

¹ M'oo doran ki sigi ki dønangi ki sigi, tado doran ki køkø ki dønangi ki køkø gotoi kø, taa babo kaa de oo'ø el tø. ² Ningø m'oo bebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki sigi ø in doran'ti rø Luwø'ti, to dene ki ra mandi maji isi'n dø nja'ne'ti isi nginø ngaw'ne kam be. ³ Ningø m'oo ndu ta madi in ki dø kumbør ngar'ti, elta ki tøgine ene: «Oyi lo kisi Luwø ø re isi dann de'gi'ti kin. Luwø a isi dann'de'ti, ningø ingi a in de'gi li'ø. A isi dann'de'ti to Luwø lø'de. ⁴ A bør mann non mbonyi mbonyi kum'de'ti. Koy a goto, ndingø ndoo a goto, kuwø ndoo a goto, kon a goto, tado doran ki dønangi ki køkø ki nya'gi ki me'ti gotoi kø.»

⁵ Lo kin'ti non be, nje kisi dø kumbør ngar'ti el ene: «Ki ngøsine kin, m'ra nya'gi pøti toki sigi nga.» Ningø tøl el'm ene: «Ndangi nya'gi kin, tado ta'gi løm in ta'gi ki røta'ti, in kankum ta.» ⁶ Ningø ilø dø'ti bay ene: «Ginn ta gangi nga! M'in Alpa ki Omega, lo kulø ngirø nya ki lo tølta nya. De ki kundø ra'a ø, m'a m'ad'a mann ki ngirø in dø kajit'i kada anyi kare. ⁷ Ningø de ki nje tøti rø, m'a m'ada kadikare kin: m'in m'a m'in Luwø li'ø, ø in a in ngonn'm tø. ⁸ Nga ningø, nje bol'gi, njekunme'gi el, ki nje ra nya ki low'ø'ti el, ki nje tøl de'gi, ki njera kaya'gi ki njera mboli'gi, ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki nje ngom'gi, pøti, lo lø'de in me dilø por'ti, ki in por ki on rigi rigi. Lo kin ø, in koy ki nja joo.»

Jerujalem ki sigi

⁹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwøi kopi'gi ki siri ki rosi ki nya tuji lo'gi ki siri ki døbøyt'i jid'e'ti, re el'm ta ene: «Re, m'a m'tøji njenduwø lø Ngonn bati, adi in ne'ø m'adi oo'ø».

¹⁰ Ndil Luwø tøti'm uwø'm, ø malayka aw søm taa dø mbal'ti ki boi, ngal, ningø tøjim bebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki in doran'ti rø Luwø'ti, ur nanga. ¹¹ Tøbar lø Luwø unji dø'a'ti. Kunjø to to kunji mbal ki gata in ngayn kin be, ndoloi to kunji mbal ki bari'ø jasipi kin be, taa de oo lo me'ti to bør be tø. ¹² Ndogi bør ki gugi gidø ndrø num, ngal num. Takøy kur me'ti in døggi gidø in joo. Ningø malayka'gi døggi gidø in joo ngømi takøy'gi ki døggi gidø in joo kakin. Ningø ndangi tø ginn koji lø ngann Isirayel'gi ki døggi gidø in joo, kare kare, takøy'gi'ti ki døggi gidø in joo kakin. ¹³ Kaw ki lo kuwø kadi'ti takøy in mutø, lo kurkadi'ti takøy in mutø, manga takøy in mutø, holo takøy in mutø tø. ¹⁴ Ndogi bør ki gugi gidi køy, ngirø in ki kindø dø ki mbal'gi'ti døggi gidø in joo, ki tø njekawkulø'gi ki døggi gidø in joo lø Ngonn bati in ki ndangi søm'ti, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kel'm ta kakin uwø nya mbøji nya jid'e'ti, adi in gakira ki rai'ø ki ør tado mbøji'n bebo, ki takøy'ø'gi, ki ndogi bør ki gugi gidø. ¹⁶ Bebo kin dowø'gi ki sø asi nan, adi ngala asi nan ki tata. Malayka mbøji bebo kakin ki gakira lø'ne, asi kun nja de dør døggi gidø in joo (12.000). Mbøji ngala num, tata num, kawa ki taa num, asi nan.

17 Mbøji ndogi bør ki gugì gidi bebo kakin ə, ɔji ngal ji de te kiki'l'ə'ti bu ki dɔ sɔ gidə in sɔ, ki go nya mbøji nya'ti ki malayka isi mbøji kete kete. 18 Nya'gi ki indəi ndogi bør kakin in mbal ki bari'ə jasipi, ningə bebo inbe in ki kində ki ɔr dɔrɔ'a, adi ndolo to bər be. 19 Ginn ndogi bør ki gugì gidi bebo kakin in ki ra rɔ'a ki mbal'gi ki dangi dangi ki gati'de in ngayn, kadi ndoloi. Ginnə ki dɔkete in ki ra ki mbal ki bari'ə jasipi, ki nja joo in ki ra ki mbal ki bari'ə sapir, ki nja mutə in ki ra ki mbal ki ndolo, ki bari'ə agati, ki nja sɔ in ki ra ki mbal ki bari'ə emerodi, 20 ki nja mi in ki ra ki mbal ki bari'ə onisi, ki nja mehen ki mbal sarduwann, ki nja siri ki mbal kirisoliti, ki nja jijoo ki mbal beril, ki nja jikara ki mbal topaji, ki nja dɔgi ki mbal kirijopiraji, ki nja dɔgi gidə kare in ki mbal yasenti, ki nja dɔgi gidə in joo ki mbal ametisiti. 21 Takəy'gi ki dɔgi gidə in joo lə ndogi bør, in mədikosi'gi dɔgi gidə in joo tɔ. Ningə ta ndogi ki ra in ki ra ki mədikosi kare par ki dɔ'ne. Tambalo ki bebo'ti in ki ra ki ɔr ki dɔrɔ'a, adi de oo lo me'ti to bər be. 22 De oo Kəy lə Luwə me bebo'ti kin el. Kəy ə, in Burəbe Luwə inbe ki nje tɔgi pəti tɔ, Ngonn bati tɔ. 23 Bebo kakin aw ndoo kadi eke nanyi ki kadi oo'n lo el jagi, tado kunji Luwə unji dɔ'a'ti, ningə Ngonn bati in lambi ki kadi oo'n lo. 24 Ginn be'gi ki dangi dangi njiyøi kunjə'ti, ə ngar'gi ki dɔnangi'ti ne rei ki nyakingə'gi lə'de me'ti tɔ. 25 Takəy'gi ki kur me bebo'ti kin a rai tagira ba ki ndɔ'gi pəti, de a uti'de el, tado lo a ndul me be'ti kin el. 26 Nga ningə, de'gi a rei ki nyakingə'gi ki nya tɔbar'gi lə ginn be'gi ki dangi dangi me'ti. 27 Nya madi kare ki to njen a ur me'ti el, taa de ki njera nya'gi ki maji koo el, ki nje ngom a ur me'ti el tɔ. In de'gi ki tɔ'de in ki ndangi me makitu kajit'i lə Ngonn bati par ə a uri me'ti*.

22

1 Malayka toji'm mann ba kaji, ki ndolo to bər be ki isi uwə ki tɔgi'ne lo kisi Luwə'ti in ki Ngonn bati. 2 Nga ningə, dana ngawdann bebo'ti, ki dann baji mann'ti ki tɔ joo, kagi kaji ki te ki kandi'ne nja dɔgi gidə in joo me bal'ti ki kare ra non. Nanyi kare ə te ki kandi'ne, nanyi kare ə te ki kandi'ne, ə mbi'ə in kin kaji ginn be'gi ki dangi dangi tɔ. 3 Nya madi ki kadi to Luwə a mann'n'ə goto.

Kumbər ngar kisi Luwə in ki Ngonn bati a in me bebo'ti, ningə njekulə'gi lə Luwə a awi non'a'ti kadi to gosi'ə. 4 A oyi takumə, ningə tɔ'a a in ki ndangi nat'i non'de'ti. 5 Lo ki ndul a goto, de a aw ki ndoo kunj'i lambi el num, kunj'i kadi el num, tado Burəbe Luwə a buki kunj'i'ne dɔ'de'ti, ningə a onyibe ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi.

Re Jeju Kirisiti

6 Go'ti, malayka el'm ene: «Ta'gi kin in ta'gi ki rɔta'ti, in kankum ta. Ningə Burəbe Luwə ki nje kadi gosi de'gi ki njekeltakita'a'ti, ulə ki malayka lə'ne kadi toji njekuləbər'gi lə'ne nya'gi ki a rai nya ndəkba adi'de gəri.»

7 Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngɔsine, ningə de ki njengəm go ta'gi ki te ta Luwə'ti ki to me makitu'ti kin in nje ronel.»

8 M'in Jan, m'oo nya'gi kin ki kum num, ki mbi'm num. Ningə go koo'ə'ti ki m'oo ki kum ge, ki mbi'm ge, m'osi nanga nja malayka'ti

* 21:27 21.27 23-27; Ejay 60.19-20, 60.3-5, 60.11, 52.1; Ejəkel 44.9

ki toji'm nya'gi kakin kadi m'osi kurø. ⁹ Nan in el'm ene: «Ononyi kadi ra nya kin. M'in njekulø to in be, to ngannkon'i'gi ki in de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, ki de'gi pøti ki njengøm go ta'gi ki me makitu'ti kin maji, be to. In Luwø ø maji kadi øsikurø.»

¹⁰ Ningø ilø'ti bay ene: «Ta'gi ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin, ononyi kadi iyø adi to, tado dokagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya in ndøkba nga.» ¹¹ Nga ningø kadi de ki njera nya ki lowø'ti el, kadi nanyi ki lo ra nya ki lowø'ti el'ti lø'ne, ø de ki nje ra nya'gi ki to njen nanyi ki lo ra'a'ti to. Ningø de ki nje ra nya ki dana kadi nanyi ki lo ra nya ki dana'ti to. De ki nje kar njay nanyi ki lo kar njay'ti to.

¹² Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngosine! M'a m're ki nyakugø goji kadi m'adi de ki ra kigo kulø'ti ki ra. ¹³ M'in Alpa ki Omega, m'in ki Dokete ki ki Døboy'ti, m'in Lo kulø ngirø nya ki Lo tolta nya*.»

¹⁴ Nje rønel'gi ø in de'gi ki nje togi ku'gi lø'de kadi to ingøi tarow kuso kandi kagi koy el, ø kadi uri ki takøy me bebo'ti. ¹⁵ Ningø kadi de'gi ki nje ra kulø lø busi'gi, ai gidi bebo'ti, nan'ti ki de'gi ki nje mboli, ki de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki de'gi ki njetolde'gi, ki de'gi ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki de'gi ki ndigi ngom in njekelta ki ngom to.

¹⁶ «M'in Jeju, m'ulø ki malayka lø'm kadi mannaji nya'gi ki røta'ti kin ki rø Njekawnan'gi'ti. M'in de ki ginn koji'ti lø Dabidi, m'in Ngawnden ki njekuwø taginnlø'ti.»

¹⁷ Ndil Luwø in ki dene ki nje ngaw eli eyina: «Re!»

Ø kadi de ki oo dø ndu ta'gi kin ene: «Re!»

Kadi de ki kundø mann ra'a, re, ø kadi de ki ge kanyi mann kaji, ingø kare um ndogø el to.

Tolta ta

¹⁸ M'in Jan m'ilø ndu'm dø ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin be: De ki ilø nya madi dø'ti, Luwø a bukø tuji'gi ki in ki kelta'a me makitu'ti kin dø kon'ti li'ø. ¹⁹ A re de ør nya madi me ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin to ø, Luwø a ør nya maji ki søw dø'a kø me kagi koy el'ti num, me bebo'ti ki ar njay num. Adi in kagi koy el in ki bebo ki ar njay ki in ki kelta lø'de me makitu'ti kin†. ²⁰ Ningø de ki nje kaw ki ndu dø ta'gi'ti kin toki in ta'gi ki røta'ti el ene: «Oyo, m'a m're ngosine.»

Amen! Re, Burøbe Jeju! ²¹ Kadi memaji lø Burøbe Jeju in nan'ti sese pøti.

* **22:13** 22.13 12-13; Ejay 40.10, 62.11; Pa'gi 28.4; Jeremi 17.10 † **22:19** 22.19 Ndukun ki nja joo 4.2, 13.1